ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ, ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ ΕΠΙ ΤΗι ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩι ΕΘΝΙΚΩι ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

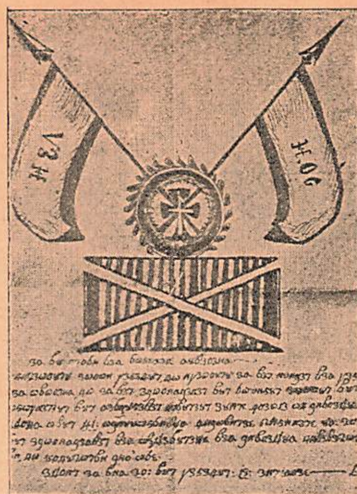

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ„
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1925

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΥΨΩΝ ΤΗΝ ΣΗΜΑΙΑΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΝ ΙΑΣΙΩι

(Κατὰ τὴν ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου εἰκόνα τοῦ Ἕσς)

Σύμβολον καὶ κρυπτογράφημα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ - ΤΟ ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΙΣ ΚΙΝΗΜΑ - ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Ἡ ἐν ἔτει 1821 ἀρξαμένη ἐπανάστασις ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως τὸ καθολικώτερον ὅλων τῶν κατὰ τῆς ὀσμανικῆς κυριαρχίας ἐπαναστατικῶν κινημάτων ὅσα ἐν τῷ προηγουμένῳ βιβλίῳ ἱστορήσαμεν. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἕνεκα τῆς προαχθείσης διὰ τοῦ χρόνου ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἔθνους δυνάμεως ἀλλὰ καὶ διότι πρότερον οὐδεμία ἐγένετο γενικὴ συνεννόησις καὶ σύμπραξις. Οἱ ἁρματολοὶ καὶ οἱ κλέφται εἶχον ἐλαχίστην σχέσιν πρὸς τὰ μεγάλα ὁρμητήρια τοῦ ἐθνικοῦ στόλου· οὐδ᾽ ὑπῆρχεν ἀποχρῶσα ἥ τε μεταξὺ τῶν ἠπειρωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ἑστιῶν τοῦ ἀστικοῦ βίου κοινωνία, καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἐντὸς τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων ὀρέων,

(1) Ἡ ἱστορία τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ἡ ἐκτιθεμένη ἐν τῇ τοῦ Παπαρρηγοπούλου συγγραφῇ, ἔχουσα χαρακτῆρα μᾶλλον ἐπιλόγου τῆς ἱστορίας τῶν μέχρι τοῦ ἀγῶνος τούτου τυχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἢ ἱστορίας αὐτοτελοῦς περὶ τοῦ ἀγῶνος, εἶναι μᾶλλον ἐπίτομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως συγγραφεῖσα κατὰ τὰς τότε εἰς τὸν συγγραφέα γνωστὰς πηγάς. Πολλὰ μετὰ τὴν

καὶ μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ κοινοτήτων. Ἐν γένει δὲ πρὸς τὰς κοινότητας δὲν διετέλουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐμενῶς οἱ ἀρηίφιλοι τῶν ὀρέων ἄνδρες. Ἡ μὲν πνευματικὴ ἐπίδοσις ἐγένετο μείζων ἐκτὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἢ ἐντός, ὁ δὲ μάχιμος λαὸς ὑπῆρχεν ἐντὸς μᾶλλον ἢ ἐκτός, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο συνέβαινεν ἀνωμαλία τις περὶ τὰς ἀμοιβαίας προαιρέσεις. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑδρεύοντες πολιτικοὶ ἄνδρες ἐπεῖχον μέν, ἕνεκα τῆς παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ θέσεως αὐτῶν, ὑπερέχουσάν τινα ἐν τῷ ἔθνει τάξιν ἀλλά, ἕνεκα αὐτῆς δὴ ταύτης τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶν θέσεως, δυσκόλως ἠδύναντο νὰ ἀναλάβωσι τὴν πρωτοβουλίαν ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Ἔτι ὀλιγώτερον πρόσφορος πρὸς τοῦτο ἦτο ἡ μόνη ἀληθῶς πανελλήνιος ἀρχή, ἤτοι τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον. Ἐντεῦθεν, ὅσον δεξιῶς καὶ ἂν διῳκοῦντο αἱ κοινότητες ἡμῶν, ὅσον καὶ ἂν ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ πόροι, ὅσον τολμηρότεροι καὶ ἂν ἀπέβαινον οἱ ὀρεῖται καὶ οἱ ναῦται, ὅσην ἐπίδοσιν καὶ ἂν ἐλάμβανεν ἡ παιδεία, ἐπειδὴ πάντα ταῦτα ἦσαν ἀσυνάρτητα πρὸς ἄλληλα, οὐδὲν ἧττον ἀσυνάρτητα ἐγένοντο καὶ ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα. Νῦν μὲν ἐκινεῖτο μόνη ἡ Πελοπόννησος, νῦν δὲ μόνη ἡ Στερεά, νῦν δὲ μόναι τινὲς τῶν νήσων, ὥστε αἱ μερικαὶ αὗται ἐκρήξεις εὐχερῶς ἐσβεννύοντο. Ἵνα ὑπάρξῃ πιθανότης ἐπιτυχίας ἔπρεπε νὰ συναρμολογηθῶσι πᾶσαι ἐκεῖναι τοῦ ἔθνους αἱ δυνάμεις καὶ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς πειθαρχίαν τινὰ καὶ γενικὴν διεύθυνσιν. Τοῦτο δὲ ἐπεχείρησεν ἡ ***ἑταιρεία τῶν Φιλικῶν***, ἥτις ἀληθῶς εἰπεῖν δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἡ γενομένη ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ συγκροτηθῇ γενική τις κυβέρνησις τοῦ πρότερον κατακερματισμένου ἔθνους.

Πολλοὶ μεταγενέστεροι ἱστορικοί, γράφοντες εἰς χρόνους καθ᾽ οὓς κάλλιστα ἐγνώσθη πῶς προέκυψεν εἰς μέσον καὶ ἐκ τίνων ἀπηρτίσθη ἡ ***ἑταιρεία***, καὶ ἀναλογιζόμενοι τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνέλαβεν, ὡμίλησαν μετὰ οἴκτου τινὸς καὶ περιφρονήσεως περὶ αὐτῆς. Τῷόντι τῷ 1814, ἐν Ὀδησσῷ, τρεῖς ἄνθρωποι, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ξάνθος, ἄνθρωποι ἔντιμοι ἀλλ᾽ ἀκατονόμαστοι, ἀπεφάσισαν νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὸ ἔθνος καὶ ἐπὶ τούτῳ νὰ συστήσωσιν ***ἑταιρείαν*** μυστικὴν σκοποῦσαν νὰ καθυποβάλῃ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς ἁπάσας τοῦ ἔθνους τὰς τάξεις, κλῆρον, φαναριώτας, προεστῶτας, ναυβάτας, ἁρματολούς, κλέφτας, λογίους, ἐμπόρους, γεωργούς. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἐτῶν ἕξ, ἤτοι ἐν ἀρχῇ τοῦ 1820, ἐν αὐταῖς ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐκρήξεως, οἱ κινοῦντες τὴν ***ἑταιρείαν***, καίτοι συμποσωθέντες εἰς ὀκτώ, οὐδένα ἔτι εἶχον συμπαραλάβει μέτοχον τῆς ὑπερτάτης αὐτῶν ἐνεργείας ἐπιφανῆ τοῦ ἔθνους ἄνδρα· διότι, ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Σκουφᾶ, ἦσαν οἱ κινοῦντες, παρεκτὸς τῶν δύο ἄλλων ἀρχικῶν ἱδρυτῶν, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, ὁ Παναγιώτης Α. Ἀναγνωστόπουλος, ὁ Παναγιώτης Σέκερης, ὁ Νικόλαος Ν. Πατσιμάδης, ὁ Γεώργιος Λεβέντης καὶ ὁ Α. Κομιζόπουλος. Καὶ ὅμως οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ, πρὸ πάντων μὲν διότι ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὰς προαιρέσεις τοῦ ἔθνους ἀλλὰ προσέτι διότι ἐπολιτεύθησαν εἰς τρόπον μαρτυροῦντα ὅτι

συγγραφὴν τῆς ἱστορίας ταύτης ἐξεδόθησαν νέα ἔργα διαφωτίζοντα τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἑλληνικὴν καὶ ὑπὸ ἔποψιν εὐρωπαϊκήν. Αὐτὸς δὲ ὁ Παπαρρηγόπουλος, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου τούτου, ἐξέδωκέ τινας πραγματείας ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος. Ἐκ τούτων νοεῖται ὅτι ἡ ἐνταῦθα ἐκτιθεμένη ἱστορία εἶναι ὑπό τινας ἐπόψεις ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἀτελής, τινὰ δὲ ἴσως καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἀκριβείας χρήζουσι συζητήσεως. Ἀλλ᾽ οἱαδήποτε κατὰ μέρος προσθήκη εἶναι ἀνεπαρκὴς πρὸς συμπλήρωσιν τῆς προκειμένης ἱστορίας, ἡ δὲ ῥιζικὴ διασκευὴ τοῦ κεφαλαίου τούτου ἀντιβαίνει εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἡμετέρου ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἔργου. Διὰ τοῦτο ὀλίγα τινὰ σχετικῶς μόνον προσεθέσαμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὅπερ ἐν τῷ ὅλῳ εἶναι ἀληθῶς ἄξιος ἐπίλογος τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Παπαρρηγοπούλου, ἐκφράζων τὰς ἰδέας τοῦ ἀνδρὸς περί τε τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀγῶνος καὶ περὶ τῆς ὅλης νέας φάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, τῆς μετὰ τοῦ ἀγῶνος ἀρχομένης.

δὲν ἦσαν ἄμοιροι ἐπιτηδειότητος. Τὸ ἔθνος ἤθελε βεβαίως τὴν ἐπανάστασιν, ἐπόθει ὅμως αὐτὴν ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι θέλει ἔχει ἰσχυρόν τινα ἐπίκουρον. Μόνη δὲ ἡ Ρωσία ἐλογίζετο τότε ὡς πιθανὴ ἐπίκουρος. Οἱ ἱδρυταὶ τῆς *εταιρείας* δὲν ἀπετάθησαν ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτήν, καὶ ἔπραξαν κατὰ τοῦτο συνετῶς, διότι, ὅπως μετ' ὀλίγον θέλει ἐξηγηθῆ, ἡ Ρωσία ἤθελεν ἀποδοκιμάσει τὰ ἐνεργούμενα καὶ ματαιώσει αὐτὰ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας. Ἀλλ' οἱ ἱδρυταὶ τῆς *εταιρείας* ἐπενόησαν νὰ παραστήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς ἐπιτρόπους ἀφανοῦς τινος *Ἀρχῆς*, περὶ ἧς οὐδόλως ἐξηγοῦντο, ἀφήνοντες μόνον νὰ ὑπονοῆται ὅτι ἡ *Ἀρχὴ* αὕτη ἦτο οὐδεὶς ἄλλος ἢ αὐτὸς ὁ παντοδύναμος τῆς Ρωσίας αὐτοκράτωρ. Τὸ δ' ἔθνος ἔπαθεν ὅ,τι πάσχουσι πάντες οἱ θερμῶς τι ἐπιθυμοῦντες, ἐπίστευσεν εὐχερῶς εἰς τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο ἴνδαλμα. Ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἡ *εταιρεία* ἐξέτεινε τοὺς πλοκάμους αὐτῆς καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τῶν παριστρίων Ἡγεμονιῶν μέχρι τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ τῶν Ἰονίων νήσων μέχρι τῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ἐσύστησεν ἁπανταχοῦ ἐφορείας ἐκλεγομένας ὑπὸ τῶν εταίρων καὶ ἐνεργούσας μὲν αὐτοτελῶς, διατελούσας δὲ εἰς συνεχῆ ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς ὑπερτάτης *Ἀρχῆς*· καὶ ἐπὶ τέλους περιέλαβε συνεργοὺς τοὺς ἐγκριτωτάτους τοῦ ἔθνους ἄνδρας, τὸν πατριάρχην Γρηγόριον (¹), πολλοὺς ἱεράρχας, τοὺς Ὑψηλάντας, τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδᾶτον, τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Μιχαὴλ Σοῦτσον.

Ἄνθιμος Γαζῆς

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν δραστηρίαν ταύτην ἐνέργειαν ἀνεμίχθησαν, ὅπως συνήθως συμβαίνει, οὐκ ὀλίγα ἄτοπα. Πολλοὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὸ ἱερὸν ἔργον ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ, ἄλλοι ἐζήτουν ὑπερόγκους χρηματικὰς χορηγίας καὶ ἄλλοι ἐπολιτεύοντο ἐπὶ τοσοῦτον ἀπερισκέπτως ὥστε διεκινδύνευον τὴν τύχην ὁλοκλήρου τοῦ ἐπιχειρήματος. Ἀλλ' ἡ *εταιρεία* δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ ὡς πρός τινας εἰς τὰ ἔσχατα, διενεργήσασα τὸν φόνον τοῦ Νικολάου Γαλάτου καὶ βραδύτερον τοῦ Καμαρινοῦ. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ προέβαινεν ἐπιμόνως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς. Μὴ ἀρκουμένη εἰς τὸν μέγαν σύνδεσμον ὃν ἀδιαλείπτως ἐπεδίωκε, μηδὲ εἰς τὴν εὐτυχῆ σύμπτωσιν τῶν στασιαστικῶν βουλευμάτων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τῆς Ὑ. Πύλης, ἐπεζήτησε φυσικωτέρους ἐντὸς τοῦ κράτους συμμάχους· ἐσκέφθη ὀρθῶς ὅτι συμφέρει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σύμπραξιν τῶν Σέρβων, οἵτινες κτησάμενοι σχετικήν τινα αὐτονομίαν ἐπόθουν τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν· καὶ ἡ περὶ τούτου διαπραγμάτευσις διεξήχθη ὑπὸ τοῦ εταίρου Γεωργίου Λεβέντη, κατορθώσαντος νὰ πείσῃ τὸν ἐπιφανέστατον τῶν ἀγωνιστῶν τῆς χώρας ἐκείνης Καρὰ-Γεώργην, ἐξόριστον τότε ὄντα ἐν Βεσσαραβίᾳ, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸν μελετώμενον γενικὸν ἀγῶνα. Ὁ Καρὰ-Γεώργης ἀπῆλθε τῳόντι ἐπὶ τούτῳ εἰς Σερβίαν, ἀλλ' ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ κατέχοντος τὰ πράγματα

(¹) Ὁ πατριάρχης ἦν ἁπλῶς γνώστης τῶν γενομένων, ὧν τὴν περαιτέρω φορὰν δὲν ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ διὰ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ῥοπῆς καὶ πνευματικῆς ἐξουσίας, μὴ δυνάμενος ὅμως ν' ἀναφέρῃ τὰ ὅσα ἐγίνωσκε πρὸς τὴν Πύλην καὶ νὰ προκαλέσῃ φοβερὰν καταστροφήν. Ὁ πατριάρχης δὲν ἦτο συνωμότης οὔτε μέλος τῆς εταιρείας.

αὐτῆς Μιλόση, ἡ δὲ Σερβία προαιρουμένη καὶ τότε, ὅπως πάντοτε βραδύτερον, νὰ ὠφελῆται ἐκ τῶν δυσχερειῶν τῆς ὀσμανικῆς κυβερνήσεως, ἵνα αὐξάνῃ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς δι᾽ ὅσον ἐνδέχεται μικροτέρων ἰδίων θυσιῶν, ἐπέμεινεν εἰς τὴν τήρησιν τῆς οὐδετερότητος. Ἀπέτυχε λοιπὸν ἡ ἀπόπειρα αὕτη τῆς *εταιρείας*, ὅσῳ συνετὴ κἀὶ ἂν ἦτο. Οὐδὲ ἀρχὴν δ᾽ ἐκτελέσεως ἔλαβεν ἕτερον αὐτῆς σχέδιον, τοῦ νὰ διενεργήσῃ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει τήν τε πυρπόλησιν τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου καὶ τὴν τοῦ σουλτάνου σύλληψιν, ὅπερ εἶναι ἓν τῶν βουλευμάτων ἐκείνων τὰ ὁποῖα εὐδοκιμήσαντα μὲν ἐξυμνοῦνται ὡς ἡρωικά, μὴ εὐοδωθέντα δὲ καταδικάζονται ὡς παράφρονα.

Καρὰ - Γεώργης
(κατ᾽ εἰκόνα ἐκ τοῦ φυσικοῦ)

Ἀλλὰ περὶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῆς σκοποῦ ἡ *εταιρεία* ἀνέδειξε συνήθως πρακτικώτερον πνεῦμα. Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ κοινὴ γνώμη ἤρχισε νὰ ἀπαιτῇ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς *Ἀρχῆς* ἐκείνης ἐπ᾽ ὀνόματι καὶ κατ᾽ ἐντολὴν τῆς ὁποίας ἠξίου ἡ *εταιρεία* ὅτι ἐνεργεῖ, καὶ ὅσῳ πολυπληθέστεροι καὶ ἐπισημότεροι ἐγίνοντο οἱ ἑταῖροι τόσῳ ἐπιμονωτέρα ἀπέβαινεν ἡ περὶ τούτου ἀπαίτησις, ὥστε τῷ 1818 οἱ ἱδρυταὶ ἐνόησαν τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιστεγάσωσι τὸ ἀκέφαλον αὐτῶν οἰκοδόμημα ἀναβιβάζοντες εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ἄνδρα ἱκανὸν νὰ παράσχῃ τὰ πιστὰ εἰς τὸ ἔθνος. Δύο ἦσαν κατ᾽ ἐκεῖνο τοῦ χρόνου οἱ Ἕλληνες οἵτινες ὡς ἐκ τῶν προσωπικῶν αὐτῶν σχέσεων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον καὶ τοῦ ἀξιώματος ὅπερ κατεῖχον παρ᾽ αὐτῷ ἠδύναντο νὰ κρατύνωσι τὴν πρότερον ἀμυδρῶς πως ἐπικρατοῦσαν ἐλπίδα ὅτι τὸ κίνημα ἐνεργεῖται ἐν γνώσει τῆς Ρωσίας καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ὑποστηριχθῇ ὑπ᾽ αὐτῆς ἅμα ἐκραγέν. Ὁ κερκυραῖος Ἰωάννης Καποδίστριας ἦτο μὲν ὑπουργὸς τοῦ ἰσχυροῦ μονάρχου τῆς Ἄρκτου καὶ μέγα ἐκτήσατο ἐν Εὐρώπῃ ὄνομα ἐπὶ διπλωματικῇ ἱκανότητι ἀπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου καὶ μετέπειτα, ἀλλότριος ὅμως ὢν τῶν πολεμικῶν ἔργων δὲν ἐφαίνετο πρόσφορος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν ἀγῶνος ὅστις ἔμελλε κατ᾽ ἀρχὰς τοὐλάχιστον νὰ διεξαχθῇ ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς διαβουλίοις τῶν διεθνῶν διαπραγματεύσεων. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ πρεσβύτερος τῶν πέντε υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου ἐκείνου Ὑψηλάντου, τοῦ ὁποίου ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν εἰς Ρωσίαν ἀποδημίαν (Κεφ. Η΄ βιβλ. ΙΔ΄ τοῦ Ε΄ τόμου), ἦτο ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, κομψός, εὐτράπελος καὶ φέρων ἐπὶ τοῦ σώματος τὸ δεῖγμα τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀνδρείας, διότι εἶχεν ἀποβάλει εἰς τοὺς μεγάλους κατὰ Ναπολέοντος πολέμους τὸν δεξιὸν βραχίονα· ὥστε τὸ εὐλογώτερον ἐφαίνετο ν᾽ ἀποταθῶσιν εἰς αὐτὸν πρὸ πάντων, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ δὲν ἦτο ἔτι γνωστὴ ἡ μικρὰ αὐτοῦ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ἀξία. Οὐδὲν ἧττον, εἴτε διότι τινὲς τῶν ἱδρυτῶν ἐγίνωσκον ἔκτοτε κάλλιον τὰ κατ᾽ αὐτὸν εἴτε διότι ὁμολογουμένως ὁ Καποδίστριας ἴσχυε πολὺ μᾶλλον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἀπεφασίσθη νὰ προταθῇ ἡ ἀρχὴ εἰς τὸν πολυμήχανον ὑπουργόν,

Ἄνδρες Γραικοί, ὅσοι εὑρίσκεσθε εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν!

Ἰδοὺ μετὰ τοσούτων αἰώνων ὀδύνας, ἁπλόνει πάλιν ὁ φοίνιξ τῆς Ἑλλάδος μεγαλοπρεπῶς τὰς πτέρυγάς του καὶ προσκαλεῖ ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ τὰ γνήσια καὶ εὐπειθῆ τέκνα της! Ἰδοὺ ἡ φίλη ἡμῶν Πατρὶς Ἑλλὰς ἀνυψόνει μετὰ θριάμβου τὰς προπατορικάς της σημαίας! Ὁ Μωρέας, ἡ Ἤπειρος, ἡ Θεσσαλία, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, τὰ Νησία τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἐπίασε τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποτινάξῃ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν Βαρβάρων, καὶ ἐνατενίζουσα εἰς τὸ μόνον νικητήριον ὅπλον τῶν Ὀρθοδόξων, τὸν τίμιον, λέγω, καὶ ζωοποιὸν Σταυρὸν κράζει μεγαλοφώνως ὑπὸ τὴν προστασίαν μεγάλης καὶ κραταιᾶς δυνάμεως, ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ νικῶμεν! Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας φιλικάς μας ἐπαρχίας σχηματίζεται σῶμα πολυάριθμον ἀνδρείων συμπατριωτῶν, διὰ νὰ τρέξῃ εἰς τὸ ἱερὸν ἔδαφος τῆς φίλης ἡμῶν Πατρίδος. Ὅθεν ὅσοι εὔχονται νὰ ὀνομασθῶσι Σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἶναι διασκορπισμένοι εἰς διάφορα Καδηλίκια, ἂς τρέξωσιν εἰς τοὺς δρόμους ὅπου ἀκούσωσιν ὅτι διαβαίνει τὸ σῶμα τοῦτο, διὰ νὰ συνενωθῶσι μὲ τοὺς συναδελφούς των. Ὅσοι, ὅμως, γνήσιοι Ἕλληνες εἶναι ἄξιοι νὰ πιάσωσι τὰ ὅπλα, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο μένουσιν ἀδιάφοροι, ἂς ἠξεύρωσιν ὅτι θέλουν ἐπισύρει εἰς τὸν ἑαυτόν των μεγάλην ἀτιμΐαν, καὶ ὅτι ἡ Πατρὶς θέλει τοὺς θεωρεῖ ὡς νόθους καὶ ἀναξίους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀνόματος!

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

Ἰάσιον. τὴν 24. Φεβρουαρίου: 1821

Ἡ προκήρυξις τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντη κατὰ τὴν εἰς Βλαχίαν εἰσβολὴν αὐτοῦ.

καὶ μόνον ἐν ἀποτυχίᾳ νὰ στραφῶσι πρὸς τὸν λαμπρὸν ὑπασπιστήν. Ἐπετράπη δὲ ἡ ἐντολὴ αὕτη εἰς τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθον.

Ὁ Ξάνθος δὲν ἔφθασεν εἰς Πετρούπολιν εἰμὴ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1820, φέρων πρὸς τοῖς ἄλλοις συστατικὴν πρὸς τὸν Καποδίστριαν ἐπιστολὴν τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ γνωρίμου Ἀνθίμου Γαζῆ, ὄντος τότε, ὡς προείπομεν, ἑνὸς τῶν 8 *κινούντων τὴν μηχανὴν τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας*. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Καποδίστριας εἶχε λάβει ἀφορμὴν νὰ ἐκφέρῃ τὴν περὶ τῶν ἐνεργουμένων γνώμην αὐτοῦ, δημοσίᾳ τε πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ κατ᾽ ἰδίαν πρὸς δύο ἐγκρίτους τοῦ ἔθνους ἄνδρας· τὸ μὲν διὰ φυλλαδίου συστήσαντος τὴν ἐν εἰρήνῃ βελτίωσιν τῆς τύχης τῆς πατρίδος, τὸ δὲ διὰ τῆς ἀπαντήσεως ἣν ἔδωκε πρὸς τὸν Βαρδαλάχον καὶ τὸν Νέγρην, τοὺς ζητήσαντας οἴκοθεν νὰ φωτισθῶσι τί φρονοῦσιν ὅ τε αὐτοκράτωρ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς παρασκευαζομένης μεγάλης ἐθνικῆς κινήσεως. Εἰς ἀμφοτέρους εἶχεν ἀποκριθῆ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὐδὲν γινώσκει περὶ τῆς *ἑταιρείας*, αὐτὸς δὲ ἀποκρούει πᾶσαν εἰς ταύτην μετοχὴν καὶ ἐξορκίζει τοὺς γράφοντας νὰ ἀποτρέψωσι διὰ παντὸς τρόπου τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν ὀλεθρίων τούτων βουλευμάτων. Καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην δὲν ἐφαίνοντο ἐπιτήδειαι νὰ τροπολογήσωσιν οὔτε αἱ κατ᾽ ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀτομικαὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου διαθέσεις οὔτε ἡ ἐντύπωσις ἣν εἶχε προξενήσει εἰς αὐτὸν ἡ πρὸ μικροῦ τότε ἐκραγεῖσα ἐν Ἱσπανίᾳ στρατιωτικὴ κατὰ τοῦ Φερδινάνδου Ζ´ ἐπανάστασις. Μετὰ τοὺς μακροὺς καὶ ἐναγωνίους πολέμους τοὺς ἐπαγαγόντας τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῶν ἀρχαίων τῆς Εὐρώπης καθεστώτων ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος οὐδὲν ἄλλο ἐπόθει ἢ τὴν ἀσφαλῆ τῶν καθεστώτων τούτων συντήρησιν, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς Ἱσπανίας ἀρξαμένη διατάραξις εἶχεν ἐμβάλει εἰς ἀνησυχίαν αὐτόν. Καθ᾽ ἣν στιγμὴν λοιπὸν ὁ Καποδίστριας, ὡς ὑπουργὸς τῆς Ρωσίας, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῶν συμμάχων δυνάμεων πῶς νὰ ἀποτρέψωσι τὴν ἀπὸ δυσμῶν ἀπειλουμένην καταιγίδα ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ θεωρήσῃ εὔλογον νὰ προτείνῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν προστασίαν ἑτέρας ἀπ᾽ ἀνατολῶν καταιγίδος, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὰς ἀρχικὰς αὐτοῦ δοξασίας.

Ἀθανάσιος Τσακάλωφ
(εἰκὼν τοῦ 1818)

Ἐν τούτοις οὐ μόνον δὲν ἀπήντησεν εἰς τὸν Ξάνθον τοσοῦτον ἀποτόμως ὅσον εἰς τὸν Βαρδαλάχον καὶ εἰς τὸν Νέγρην ἀλλὰ καὶ διηυκόλυνεν ἐν μέρει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς *ἑταιρείας*. Ἀπεποιήθη μὲν διαρρήδην τὴν προσενεχθεῖσαν αὐτῷ ἀρχήν, προσέθηκεν ὅμως· «ἐὰν ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ τώρα, οἱ διευθύνοντες τὴν ἑταιρείαν δύνανται, ἂν γνωρίζωσι, νὰ μεταχειρισθῶσιν ἄλλα μέσα, καὶ εὔχομαι νὰ τοῖς βοηθήσῃ ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των». Καί, ὅτε ὁ Ξάνθος ἐτράπη πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἠθέλησε, πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ τι, νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Καποδιστρίου, οὗτος ἐνίσχυσε μᾶλλον αὐτὸν ἢ ἀπέτρεψεν. Ἐπὶ τέλους δ᾽ ἐρωτήσαντος τοῦ στρατηγοῦ «θέλει ἆρά γε ἡ Ρωσία εἶναι ἐναντία ἢ θέλει βοηθήσει, ἂν ὄχι διὰ τοῦ στρατοῦ αὐτῆς, τοὐλάχιστον δι᾽ ὑλικῶν μέσων;», ὁ Καποδίστριας ἀπήντησεν· «ἀρκεῖ ἡ ἐμφάνισις ὀλίγων χιλιάδων ἐπαναστατῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἡ Ρωσία συνδράμῃ ἐκ τῶν ἐνόντων». Ὁ Ὑψηλάντης ἐξέφρασε τότε τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τοῦ πράγματος, ἀλλ᾽ ὁ Καποδίστριας ἀπέτρεψεν αὐτὸν παρατηρήσας, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο τοσοῦτον προκατειλημμένος κατὰ πάσης οἱασδήποτε μεταβολῆς τῶν καθεστώ-

των, ἔστω καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς καθεστώτων, ὥστε ἤθελεν ἀκούσει δυσμενῶς τὰ ἐνεργούμενα. Προσέθηκε μὲν ἐπὶ τέλους ὅτι, ἐὰν συνταχθῇ ὑπόμνημα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ὑπόσχεται νά το ὑποβάλῃ ἐπ' εὐκαιρίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα, κατόπιν ὅμως οὐδὲ τὸ παρασκευασθὲν ὑπόμνημα κατέστησε γνωστὸν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, βεβαιώσας τὸν Ὑψηλάντην ὅτι εἰδὼς κάλλιστα τὰς παρούσας τοῦ αὐτοκράτορος διαθέσεις δὲν τολμᾷ νὰ θέσῃ ὑπ' ὄψιν του τοιαύτας προτάσεις. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, βλέπων ὅτι ἐν τούτοις ὁ ὑπουργὸς δὲν ἀπέτρεπεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν καὶ περιελθὼν ἐξ ὅσων ἤκουσεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατ' οὐδένα μὲν λόγον ἤθελε νὰ κινήσῃ τὰ πράγματα, κινηθέντα ὅμως ἅπαξ ἔμελλε νά τα ὑποστηρίξῃ, ἀπεφάσισεν ὁριστικῶς νὰ δεχθῇ τὴν προσενεχθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, καὶ περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου 1820 ἀνηγορεύθη *γενικὸς ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς*.

Τὰς μεταξὺ Καποδιστρίου καὶ Ξάνθου καὶ Ὑψηλάντου προεκτεθείσας διαλέξεις ἱστορήσαμεν κατὰ τὸ *περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Δοκίμιον* τοῦ Ἰωάννου Φιλήμονος, ὅπερ, ἐὰν ὡς μὴ ὤφελε δὲν ἔμενεν ἀτελές, ἤθελεν ἀποβῆ τὸ πολυτιμότατον τῶν βοηθημάτων ὅσα ἄχρι τοῦδε ἐδημοσιεύθησαν περὶ τῆς περιόδου ἐκείνης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐδὲν παρατίθησιν ἔγγραφον, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν μετὰ τοῦ ὑψηλαντικοῦ οἴκου σχέσεων τοῦ συγγραφέως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ἐξέθηκεν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν τῶν πραγμάτων, ἂν ὄχι αὐτολεξεὶ τὰς διαμειφθείσας ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις. Ἴσως εἴπωσί τινες ὅτι οἱ Ὑψηλάνται εἶχον συμφέρον νὰ παραστήσωσι τὸν γενικὸν ἐπίτροπον τῆς Ἀρχῆς παραπεισθέντα ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ἀλλὰ πῶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης γράφων ἐκ Βιέννης τῇ 2/14 Ἰανουαρίου 1828 πρὸς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, ζῶντος καὶ εἴπερ ποτὲ ἀκμάζοντος τοῦ Καποδιστρίου, ἐτόλμησε νὰ διαστρέψῃ ἄντικρυς τὴν ἀλήθειαν; Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ταύτης συνάγεται ὅτι ὁ κόμης μετέβαλε τφόντι τὴν προτέραν γνώμην καὶ κατὰ τὴν ῥητὴν τοῦ Ὑψηλάντου βεβαίωσιν «τὸν συνεβούλευσε νὰ ἐνεργήσῃ μὴ δεικνύων δισταγμόν τινα περὶ τῆς ἐπιτυχίας». Πολλοὶ ἐμέμφθησαν τὴν τοιαύτην τοῦ Καποδιστρίου διαγωγὴν καὶ κατεδίκασαν αὐτὴν ὡς παλίμβουλον καὶ σκολιὰν καὶ ἀπατηλήν ([1]). Ἡ περὶ τῶν πολιτικῶν ὅμως ἀνδρῶν κρίσις δέον νὰ στηρίζεται οὐχὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων ἀλλ' εἰς τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν ἐξέτασιν. Ὁ Καποδίστριας, πρεσβεύων κατ' ἀρχὰς ὅτι δὲν ἐπέστη ἔτι ἡ ὥρα τοῦ πολεμικοῦ ἀγῶνος καὶ ὅτι ἔδει πρὸ πάντων νὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν ἡμῶν ἐπίδοσιν, συνεμερίζετο κατὰ τοῦτο τὴν γνώμην πολλῶν ἐγκρίτων κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀνδρῶν, τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ Κοραῆ ([2]). Ἀλλ' ὅτε προσῆλθεν ἐνώπιόν του εἷς τῶν κινούντων τὰ τῆς *ἑταιρείας* καὶ παρέστησεν αὐτῷ ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς τὴν ἔκτασιν ἣν ἔλαβε τὸ κίνημα, τὸ πλῆθος τῶν περιπλακέντων ἐν αὐτῷ ἀνθρώπων καὶ συμφερόντων, τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν πολλῶν, τὰς ἐνδείξεις ἃς ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις περὶ τῶν ἐνεργουμένων, ἦτο φυσικὸν νὰ περιέλθῃ

([1]) Ἰδ. τὰ περὶ τούτων λεπτομερέστατα ἐκτιθέμενα ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ Συγχρόνῳ Ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων, τόμ. α' σελ. 101—117.

([2]) Ὁ Κοραῆς ἐν τοῖς πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως χρόνοις ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἑλλὰς μετὰ πολὺν ἔτι χρόνον παιδεύσεως καὶ ἠθικῆς μορφώσεως πρέπει ν' ἀναμένῃ ἐλευθερίαν καὶ ἀφοῦ μάλιστα ἀνταλλάξῃ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν ἀντὶ ἄλλης ἧττον τυραννικῆς. Ἀλλ' ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν Γάλλων ἐν Ἀνατολῇ γενόμενος αἴφνης θούριος ἐξέδωκε τὸ πολεμιστήριον σάλπισμα. Βραδύτερον, ἀποτυχὼν ἐν ταῖς ἐλπίσι περὶ ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος διὰ δυνάμεως οἱασδήποτε εὐρωπαϊκῆς, ἤλπιζε τὴν ἐλευθέρωσιν ἐκ τῆς προόδου τῶν γραμμάτων καὶ ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὑπελόγιζε δὲ ὅτι μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐπανάστασις παρέχουσα ἐλπίδας ἐπιτυχίας.

εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ὅπου κατήντησαν τὰ πράγματα, ἀπέβη σχεδὸν ἀδύνατον νὰ περισταλῶσι καὶ πᾶσα πρὸς τοῦτο ἀπόπειρα ἠδύνατο νὰ συνεπαγάγῃ συμφορὰς οὐδὲν ἧττον δεινὰς ἢ καὶ αὐτὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ἔκρηξις. Τούτου τεθέντος, τὸ ζήτημα δὲν ἦτο πλέον ἂν πρέπει νὰ ἀναρριφθῇ ὁ κύβος ἀλλὰ πῶς δύναται νὰ ἐκβιασθῇ ἡ τῆς Ρωσίας παρέμβασις. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος οὐδεμίαν εἶχε προσωπικὴν διάθεσιν νὰ προκαλέσῃ οἱανδήποτε πραγμάτων περιπλοκήν, βεβαίως ὅμως ἐγνώριζε τὰ ἐνεργούμενα. Ἀφοῦ πολλοὶ πρόξενοι καὶ προξενικοὶ πράκτορες τῆς Ρωσίας ἦσαν μέλη ἐνεργὰ τῆς *ἑταιρείας*, ἀφοῦ ὁ διερμηνεὺς τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ προξενείου Γ. Λεβέντης, ὅστις ἦγε καὶ ἔφερε τὸ προξενεῖον τοῦτο, ἦτο εἷς τῶν κινούντων τὴν ἑταιρικὴν μηχανήν, ἀφοῦ ὁ Μιλόσης ἐγίνωσκε τὰ πάντα, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀρχίσει νὰ παρακολουθῇ τὰ γινόμενα, τίς θέλει πιστεύσει ὅτι μόνος ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος διετέλει ἐν πλήρει αὐτῶν ἀγνοίᾳ; Ἀλλ' οὗτος ἐταλαντεύετο μεταξὺ δύο αἰσθημάτων καὶ δύο συμφερόντων· τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μὴ ταράξῃ τὰ καθεστῶτα, ψυχραίνων, ἂν ὄχι ἄλλο, τοὺς συμμάχους, δι' ὧν εἶχε πράξει τὸ μέγα ἔργον τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Εὐρώπης, καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μὴ ἀπαρνηθῇ τὴν ἀρχαίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ πολιτικήν, ἐγκαταλείπων τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠρείδετο κυρίως ἡ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἰσχὺς τῆς Ρωσίας. Οὕτω δὲ ἀντιπερισπώμενος δὲν ἤθελεν αὐτὸς νὰ κινήσῃ τὰ πράγματα, ἐὰν ὅμως τὰ πράγματα οἴκοθεν περιεπλέκοντο, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ παρακολουθήσῃ τὸ ρεῦμα αὐτῶν· καὶ πολλάκις ἐξεδήλωσεν, εἰ καὶ ἀορίστως ὁπωσοῦν, τὴν τοιαύτην αὐτοῦ διάθεσιν, ὡς ἐξάγεται πάλιν ἐκ τῆς προμνημονευθείσης ἐπιστολῆς τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον. Ὅθεν, ὅταν ὁ Καποδίστριας ὑπέσχετο εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὴν συνδρομὴν τῆς Ρωσίας, ἔλεγέ τι τὸ ὁποῖον, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἤκουσεν ἐξερχόμενον τῶν χειλέων τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὕτως ἢ ἄλλως διατυπούμενον, ἐπίστευσεν ὅτι θέλει ἐπαληθεύσει καὶ τὸ ὁποῖον ἐπηλήθευσε τῷόντι, ἀρξάμενον ἀπὸ ἁπλῶν παραστάσεων, βαθμηδὸν δὲ τραχυνθὲν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπὶ τέλους ἐξ ἀνάγκης προεκάλεσε τὴν παρέμβασιν ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης. Ἦτο ὅμως οὐδὲν ἧττον βέβαιον ὅτι, ἂν ὁ Ὑψηλάντης ἐζήτει τὴν ἄδειαν ἢ τὴν συναίνεσιν τοῦ αὐτοκράτορος, ἵνα ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα, δὲν ἤθελε λάβει αὐτὴν ποτέ· καὶ τούτου ἕνεκα ὁ Καποδίστριας πεισθεὶς ἅπαξ ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατήντησεν ἀναπόδραστος παρεκώλυσεν ἐκ παντὸς τρόπου πᾶσαν προηγουμένην μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ὑψηλάντου συνεννόησιν. Δὲν ἐδέχθη δὲ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν, διότι ἡ περίστασις ἀπῄτει ὁμολογουμένως πολεμικὸν μᾶλλον ἄνδρα ἢ πολιτικόν, οὐχὶ διότι δὲν ἠθέλησε νὰ θυσιάσῃ τὸ μέγα αὐτοῦ ἐν τῷ ρωσικῷ ἀνακτοβουλίῳ ἀξίωμα. Μήπως μετὰ δύο ἔτη, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ πείσῃ τὸν αὐτοκράτορα εἰς ἄμεσον πολεμικὴν παρέμβασιν καὶ μικροῦ ἐδέησε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ, ἔπειτα ἰδὼν ματαιωθείσας ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς προσπαθείας αὐτοῦ, ἐδίστασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν (¹);

Διὰ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς ἡ *Φιλικὴ ἑταιρεία* δὲν διελύθη μὲν ἀλλὰ μετεβίβασε τὴν ἀνωτάτην τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τοῦ ἔθνους χειραγωγίαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Καθ' ἣν στιγμὴν δὲ παύει ἡ εὐθύνη αὐτῆς ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐξεπλήρωσε τὴν ἐντολὴν ἣν ἀνέλαβεν, ὅπερ δὲν συνέβη εἰς πολλὰς τῶν μετέπειτα ἑλληνικῶν κυβερνήσεων. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἦτο νὰ διενεργήσῃ τὴν

(¹) Ὁ Καποδίστριας δὲν κατέλιπεν ἐπισήμως τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλὰ τῷ 1822, ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου διπλωματικῶς, ἐνεργείᾳ τούτου παραγκωνισθεὶς ἐν τοῖς συμβουλίοις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Α', ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἄδειαν ἀπουσίας ἀπεριόριστον καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Γενεύην, ἔνθα διέτριψε μέχρι τοῦ 1827.

συνεννόησιν καὶ τὴν σύμπραξιν ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ δυνάμεων, ἵνα ἐπαγάγῃ τὴν γενικὴν αὐτῶν ἐπανάστασιν. Καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ τούτου οὐχὶ μὲν δι' ἐκτάκτου τινὸς ἱκανότητος ἀλλὰ διότι ὑπηρέτησεν εὐφυῶς ἀμφοτέρας τοῦ ἔθνους τὰς προαιρέσεις, ἅμα μὲν παρασκευάσασα τὴν ἐπανάστασιν ἅμα δὲ ὑποθρέψασα τὴν ἐλπίδα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας. Ἐπὶ τούτῳ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπέθηκεν ἀντὶ κεφαλῆς τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος μυστηριώδη πέπλον ἐπιτήδειον νὰ παραπείσῃ μικροὺς καὶ μεγάλους, ἔπειτα δέ, ὅτε ἦλθεν ἡ ἀνάγκη νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ πέπλος οὗτος, ἐπέστησεν ἄνδρα ὅστις ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ ἐνίσχυσε τὴν κοινὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ἔθνος δύναται νὰ ἐλπίσῃ εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Ρωσίας.

Ὁ γενικὸς ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες χρήσιμοι ὄντες δευτεραγωνισταὶ ἰλιγγιῶσιν ἐπὶ τῆς ὑπερτάτης βαθμίδος καὶ ἐν τούτοις μὴ καταμετροῦντες τὰς ἰδίας δυνάμεις ἀνέρχονται εἰς αὐτήν. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἔχουσι πλείονα φιλοδοξίαν ἢ ἀξίαν πραγματικήν, πλείονα πόθον νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν ἢ ἱκανότητα νά την διεξαγάγωσι· καὶ εὐκόλως μὲν ἐλπίζοντες εὐκολώτερον δὲ ἀπελπιζόμενοι φέρουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν τὴν πεπρωμένην σφραγῖδα τῆς ἀποτυχίας. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ μὲν ἐλαττώματα τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἦσαν ἔτι γνωστά, ὁ δὲ διορισμὸς αὐτοῦ ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς πόθους καὶ τὰς προσδοκίας τοῦ ἔθνους, πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ὑπέκυψεν ἐν τῷ ἅμα ἐνθουσιωδῶς εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ ὁδηγίας. Ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μέχρι τῶν μεσημβρινωτέρων χωρῶν καὶ νήσων, ἡ φωνὴ αὐτοῦ διαδοθεῖσα ἠλέκτρισεν ἁπάσας τὰς καρδίας· καί, ὅταν ἔγραψε πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, παραγγέλλων αὐτῷ νὰ εἶναι ἕτοιμος καὶ ἐπιφέρων ὅτι «ὁ ἔνθερμος ζῆλος καὶ ἡ φυσικὴ γενναιότης του εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ ***ἐκεῖ ὅπου πρέπει***», ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι συνεκίνησαν καὶ αὐτὴν τὴν σώφρονα ψυχὴν τοῦ πολεμάρχου ἐκείνου ([1]). Ἀλλ' ἡ ὀλίγη τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου δεξιότης καὶ ἡ δεινὴ δυσχέρεια τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνέλαβεν ἔμελλον ἀπαραιτήτως νὰ φέρωσιν εἰς μέσον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀτοπήματα πολλά. Ἀτυχὴς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκλογὴ τῶν ἀνδρῶν οἵτινες περιεστοίχισαν τὸν γενικὸν ἐπίτροπον, ἄγοντες μᾶλλον καὶ φέροντες αὐτὸν ἢ ὑπ' αὐτοῦ χειραγωγούμενοι· ἀτελὴς καὶ ἡμαρτημένη τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος γνῶσις· οὐδεμία ἢ μικρὰ πρόνοια περὶ αὐξήσεως τοῦ πυρῆνος τῶν ὑφισταμένων στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἀντὶ δὲ τούτου δαψιλεῖς διορισμοὶ ἀρχιστρατήγων, στρατηγῶν καὶ ἄλλων ἀξιωματικῶν· πολλὰ σχέδια καὶ πολλὴ περὶ τὴν παραδοχὴν καὶ ἀπόρριψιν αὐτῶν παλιμβουλία· νέα πρὸς συγκρότησιν ἑλληνοσερβικῆς συμμαχίας καὶ συνθήκης ἀπόπειρα, αὖθις ἀποτυχοῦσα· διχόνοια μεταξὺ τῶν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἐκείνων ἀρχιστρατήγων· ἐγκλήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν· περὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διῆλθον 12 περίπου μῆνες. Ὁ Ὑψηλάντης λαβὼν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεριόριστον ἄδειαν ἀπουσίας λόγῳ ὑγείας ἀνεχώρησεν ἐκ Πετρουπόλεως περὶ τὰ μέσα τοῦ 1820 καὶ κατῆλθε διὰ Μόσχας καὶ Κιέβου εἰς Ὀδησσόν, ὅπου οἱ πλουσιώτατοι τῶν ἡμετέρων ὀλίγην παρέσχον αὐτῷ χρηματικὴν συνδρομήν, πολλοὺς δ' ἐξέφρασαν δισταγμοὺς περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἐπιχειρήματος. Οἱ δισταγμοὶ ἦσαν βεβαίως ἐπιτετραμμένοι, ἀλλ' ἡ ἐγκατάλειψις καὶ αὐτὴ ἡ ἐπὶ μακρὸν ἀναβολὴ τοῦ ἔργου ἀπέβαινεν

([1]) Ὅτε ὁ ἐν Ζακύνθῳ τότε διατρίβων Θ. Κολοκοτρώνης (διότι περὶ τούτου ὁ λόγος) ἔλεγεν ὅτι ἦλθεν αὐτῷ ἡ ἀγγελία τῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἐπικλήσεως, ἐφάνη αὐτῷ ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἐπανελάμβανον τὰς λέξεις· «Ἡ σάλπιγξ τῆς πατρίδος καλεῖ ὑμᾶς» καὶ ὅτι «τὸ εὐλογημένον ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐχαράσσετο πυρίνοις γράμμασιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ».

δσημέραι ἀδύνατος [1]. Ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ συνέβαινον ἀλλεπάλληλα ἐπαναστατικὰ κινήματα, τὰ ὁποῖα δὲν συνετέλουν μὲν νὰ εὐκολύνωσι τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ ἐπικειμένῃ ἑλληνικῇ ἐπαναστάσει, ἐκορύφουν ὅμως τὸν ἐρεθισμὸν τῶν πνευμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Τῳόντι τῷ 1820 τοὺς Ἱσπανοὺς ἐμιμήθησαν ἀλληλοδιαδόχως οἱ νεωτερισταὶ τῆς Πορτογαλλίας, τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Πεδεμοντίου. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ εἰς πολὺ ὁμαλωτέρας περιστάσεις τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα ἔχουσι πολλὴν μεταδοτικὴν δύναμιν. Πλὴν τούτου ὁ ἀπὸ τοῦ Μαΐου μηνὸς ἀρξάμενος ἐμφύλιος μεταξὺ τοῦ Μαχμοὺτ Β΄ καὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀγὼν ἐλογίζετο εὐλόγως παρὰ πάντων ὡς σύμπτωσις εὐτυχής, ἐξ ἧς ἔδει νὰ σπεύσωσι νὰ ὠφεληθῶσιν. Ἑτέρωθεν δὲ ἡ τουρκικὴ ἀστυνομία ἔλαβεν ἀκριβῆ καταγγελίαν τῶν γινομένων παρ' ἑνὸς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλικῶν, τοῦ προδότου Ἀσημάκη· καὶ πολλὰ τεκμήρια ἐδήλουν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ παρακολουθῇ τὰς ἐνεργείας ταύτας ἐν ταῖς κυριωτέραις αὐτῶν λεπτομερείαις. Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Ὑψηλάντου Ὕπατρος, ἀπερχόμενος πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἐδολοφονήθη ἐν Μακεδονίᾳ. Ἕτερος ἀπεσταλμένος πρὸς τὸν Μιλόσην τῆς Σερβίας, ὁ Ἀριστείδης Παπᾶς, συνελήφθη· καὶ ἔδωκε μὲν παράδειγμα φιλοπάτριδος ἀφοσιώσεως, αὐτόχειρ γενόμενος, ἀφοῦ κατέστρεψε τὰ ἔγγραφα ὧν ἦτο κομιστής, ἀλλ' ἡ σύλληψις αὐτοῦ κατέστησεν ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη γινώσκει τά τε πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα. Εἶναι λοιπὸν πρόδηλον ὅτι ὁ Ὑψηλάντης οὔτε νὰ παραιτηθῇ τοῦ ἔργου ἠδύνατο οὔτε νὰ ἀναβάλῃ αὐτό. Εἴτε ἐξερρήγνυτο ἡ ἐπανάστασις ἀκέφαλος καὶ ἀσυνάρτητος εἴτε μή, ἤθελον ἐπέλθει συμφοραί, αἵτινες κατὰ τοῦτο μάλιστα ἔμελλον ν' ἀποβῶσι φοβερώτεραι ὅλων ὅσαι πράγματι ἐπῆλθον, ὅτι ἤθελον ἀποβῆ ἄγονοι.

Τὸ κύριον λοιπὸν ζήτημα τὸ ἀπασχολῆσαν τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἐν Ὀδησσῷ καὶ ἐν Κισνοβίῳ, ὅπου βραδύτερον μετέβη, δὲν ἦτο ἂν θέλει ἀναβληθῇ ὁ ἀγὼν ἢ θέλει ἀμέσως ἀρχίσει, ἀλλὰ πόθεν θέλουσι προοιμιάσει εἰς αὐτόν· ἐκ τῶν παριστρίων Ἡγεμονιῶν ἢ ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος; Κακῶς δὲ ἐτέθη, διότι, ὅπως τὰ πράγματα ἀπέδειξαν —εὔκολον δὲ ἦτο νὰ προνοηθῇ—, τὸ κίνημα ἔδει νὰ ἐκραγῇ ἑκατέρωθεν, ὥστε τὸ πολὺ ἠδύνατο νὰ ἐξετασθῇ ἂν αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ εἰς μέσον ἀπὸ βορρᾶ ἢ ἀπὸ μεσημβρίας. Ἀλλά, καθὼς πολλάκις συνέβη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ πράγματα ἀπέβησαν συνετώτερα τῶν ἀνθρώπων. Ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὁ Ὑψηλάντης ἐταλαντεύθη καὶ ἐπὶ μίαν μάλιστα στιγμὴν εἶχεν ἀποφασίσει νὰ κατέλθῃ διὰ Τεργέστης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἔπειτα ὅμως ἐπαλινῴδησε καὶ περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1821 διαπεράσας τὸν Προῦτον εἰσῆλθεν εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας.

Τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις γενόμενον τοῦτο κίνημα δὲν ἦτο παράλογον, ὅπως πολλάκις ὑπελήφθη. Βεβαίως αἱ κυριώτεραι τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων ὑπῆρχον ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, ἀλλὰ καὶ αἱ Ἡγεμονίαι, ὅπως εἶχον κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς στάδιον ἐνεργείας οὐχὶ ἀτελεσφόρου. Τὸ πνεῦμα τῶν ἀνωτέρων τάξεων δὲν ἦτο τότε ἐν Ρουμανίᾳ πολέμιον τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὅλη σχεδὸν ἡ διοίκησις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ὡς καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ἐκεῖ ὁμογενεῖς, ἦσαν πρόθυμοι νὰ συμπράξωσιν. Αὐτὸς τῆς Μολδαυίας ὁ ἡγεμών, Μιχαὴλ Σοῦτσος, ἦτο εἰς τὰς

[1] Ὁ Ὑψηλάντης ἐσκέπτετο νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ θέσιν αὐτοῦ ἀναλαμβάνων τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως. ἀλλὰ δὲν ἔπραξε τοῦτο προτροπῇ τοῦ Καποδιστρίου, «ἵνα μὴ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπολέσῃ τι τῆς ἠθικῆς γοητείας αὐτῆς». Διὰ τοῦτο ἔλαβεν ἁπλῶς ἄδειαν ἀπουσίας ἵνα μεταβῇ εἰς θερμὰ λουτρά.

διαταγὰς τῆς *ἑταιρείας*. Ἐὰν δὲ περὶ τοῦ μᾶλλον περιεσκεμμένου ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Σούτσου ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσι δισταγμοί τινες, ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1821 θάνατος αὐτοῦ παρέδωκε καὶ τὴν Βλαχίαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ κινήματος. Τοῦρκοι ἐλάχιστοι ὑπῆρχον ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις, σπουδαίως δὲ κατεῖχον μόνον τὸ φρούριον τῆς Βραΐλας. Τἀνάπαλιν δὲ αἱ φρουραὶ τῶν ἡγεμόνων συγκείμεναι ἐξ ἁρματωλῶν καὶ ἄλλων λογάδων μαχητῶν, Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων, καὶ ἔχουσαι ἀρχηγοὺς ἐμπείρους, δεδοκιμασμένους καὶ πρὸ καιροῦ εἰς τὰ τῆς *ἑταιρείας* μεμυημένους, τὸν Σάββαν, τὸν Γεώργιον Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, οὐ μόνον καθ' ἑαυτὰς ἀπετέλουν δύναμιν ἀξιόμαχον ἀλλὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς πυρὴν στρατοῦ πολυαρίθμου, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, ἂν ὁ Σάββας ἦτο ἀνὴρ παλίμβουλος, οἱ ἄλλοι ἀρχηγοί, καὶ μάλιστα ὁ καπετὰν Γεωργάκης ὁ Ὀλύμπιος, εἶχον ὅλας τὰς ἀρετὰς τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ στρατιώτου, τὴν πειθαρχίαν, τὴν τόλμην, τὴν ἀφοσίωσιν. Παρεκτὸς τούτων, πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ νεολαία τῶν γυμνασίων καὶ τῶν σχολείων τῶν τε Ἡγεμονιῶν καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας ἀφωσιώθη μετ' ἀπαραμίλλου προθυμίας εἰς τὸν ἀγῶνα· 500 δὲ λόγιοι ἔφηβοι ἀπετέλεσαν τὸν *ἱερὸν* ἐκεῖνον ***λόχον***, ὅστις ἔμελλε νὰ μαρτυρήσῃ ὅτι, ἂν οἱ νεαροὶ αὐτοῦ ὁπλῖται δὲν εἶχον τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν ἄσκησιν τῶν ὀρεσιβίων ἀνδρῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κισσάβου, ἦσαν ὅμως οὐδὲν ἧττον πρόθυμοι νὰ πέσωσιν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Συνέδραμον δὲ εἰς τὰς Ἡγεμονίας διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἑταίρων καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες, Βούλγαροι, Σέρβοι, ὥστε ὑπῆρχε πᾶν τὸ ἀπαιτούμενον ἵνα συγκροτηθῇ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας στρατὸς λόγου ἄξιος. Τελευταῖον διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ καπετὰν Γεωργάκη εἷς τῶν ἐγχωρίων στρατιωτικῶν, ὁ Θεόδωρος Βλαδιμιρέσκος, ὅστις εἶχε διακριθῆ ἐν τῷ τελευταίῳ ρωσικῷ πολέμῳ, ὕψωσε μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου τὴν σημαίαν τῆς στάσεως ἐν τῇ μικρᾷ Βλαχίᾳ, καὶ δὲν ἐταύτισε μὲν τὴν σημαίαν του ταύτην μετὰ τῆς ἑλληνικῆς, ἐφαίνετο ἀπ' ἐναντίας πολέμιος τῶν Ἑλλήνων καὶ συνενοήθη μάλιστα μετ' οὐ πολὺ μετὰ τῶν Τούρκων, ἀλλά, ὅπως τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ δὲν ἐδίστασαν νὰ πληθύνωσι τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος. Ἐξ ὅλων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι, ἂν ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ἄλλος ἄνθρωπος, ἠδύνατο νὰ περιποιήσῃ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἡγεμονιῶν μεγίστην σπουδαιότητα. Ἀλλὰ διότι δὲν ἦτο ὁ δυστυχὴς οἷος ἔδει νὰ ἀναδειχθῇ, καὶ διότι τούτου ἕνεκα τὸ κίνημα ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, δὲν ἕπεται ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ ὅτι δὲν ἀπέβη χρήσιμον εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἐνισχύθη, ὡς ἐξ αὐτοῦ, εἰς τὰς ὑπονοίας αὐτῆς ὅτι τὸ πρᾶγμα ὑπεκινήθη ὑπὸ τῆς Ρωσίας, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διετέλεσε περισπῶσα ἱκανὸν τοῦ στρατοῦ αὐτῆς μέρος πρὸς βορρᾶν, ἐξ οὗ ἀνεκουφίσθη ἡ ἐπανάστασις τῶν μεσημβρινωτέρων χωρῶν. Πλεῖστον δὲ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐπαγάγῃ ἅπαντα ταῦτα τὰ ἀποτελέσματα τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης παρέστη ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις· καὶ ἴσως μὲν ἄλλος τις ἤθελεν ἀποβῆ εὐτυχέστερος αὐτοῦ ἐν Ρουμανίᾳ, πιθανώτερον δὲ εἶναι ὅτι αὐτός, οἷος ἦτο, κατερχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐλάχιστα ἤθελεν ὠφελήσει τὸν ἐνταῦθα ἀγῶνα.

Εἶναι ἤδη ἆρά γε ἀναγκαῖον νὰ διέλθωμεν διὰ μακρῶν τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην ἱστορίαν; Ὁ Ὑψηλάντης, εἰσελθὼν εἰς Ἰάσιον τῇ 22 Φεβρουαρίου μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ Νικολάου καὶ Γεωργίου καὶ εὐαρίθμων τινῶν ἄλλων ὀπαδῶν, ἐδημοσίευσεν ἀμέσως προκήρυξιν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἔθνος, ἥτις μακροτάτη οὖσα καὶ μεστὴ πομπωδῶν φράσεων μίαν μόνην εἶχε σπουδαίαν περικοπήν· «Κινηθῆτε, φίλοι, ἔλεγε, καὶ ἐν τῷ ἅμα μία μεγάλη δύναμις θέλει παρασταθῆ προστάτις τῶν ἡμετέρων δικαίων». Ἡ βεβαίωσις αὐτὴ κατεκρίθη πολλάκις ὡς ἀνυπόστατος. Ἂν, καὶ μέχρι τίνος, ἦτο ἀνυπό-

στατος, προϋπεδείξαμεν ἀνωτέρω καὶ θέλομεν ἐξετάσει ἀκριβέστερον μετ' οὐ πολύ. Ὁπωσδήποτε, τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν ὅτι ἦτο ἀπαραίτητος ἵνα ἀναπτερώσῃ τὰ πνεύματα καὶ συντελέσῃ ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγῶνος ἔν τε ταῖς Ἡγεμονίαις καὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, καὶ ὅτι, ἂν ἔπραξέ τι ὁ Ὑψηλάντης σωτήριον, ἦτο τοῦτο, τὸ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ καὶ νὰ πτοήσῃ τοὺς πολεμίους διὰ τῆς ἐπαγγελίας ἐκείνης. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἐπολιτεύθη ἀθλίως. Διατρίψας μίαν περίπου ἑβδομάδα ἐν Ἰασίῳ οὐδὲν ἔπραξε πρὸς διοργάνωσιν καὶ αὔξησιν τοῦ στρατοῦ, πολλοὺς δὲ μόνον ἐχειροτόνησε στρατηγοὺς καὶ ἀξιωματικοὺς τοῦ ἐπιτελείου· πλὴν τούτου δὲ ἐπεχείρησεν ἐπονειδίστους καταπιέσεις κατὰ τῶν πλουσίων Ἑλλήνων τε καὶ Ρουμάνων, ἐπέτρεψε τὴν ὑπὸ τοῦ τυχοδιώκτου Βασιλείου Καραβιᾶ σφαγὴν τῆς μικρᾶς ἐν Γαλαζίῳ τουρκικῆς φρουρᾶς καὶ τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως ταύτης, ἀντήμειψε μάλιστα τὸν ἄνδρα ἐπὶ τῷ κατορθώματι καὶ προεκάλεσε τοιουτοτρόπως ὁμοίας σκηνὰς ἐν Ἰασίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Πορευθεὶς ἔπειτα εἰς Φοξάνιον διωργάνωσε τοὐλάχιστον αὐτόθι τὸν *ἱερὸν λόχον*. Παρέμεινε κατόπιν ἱκανὰς ἡμέρας εἰς Πλοέστιον οὐδὲν πάλιν σπουδαῖον ἐνεργήσας καὶ ἔφθασε τελευταῖον περὶ τὰ τέλη Μαρτίου εἰς Βουκουρέστιον. Πλησίον τῆς πρωτευούσης ταύτης τῆς Βλαχίας ἐστάθμευεν ὁ Βλαδιμιρέσκος μετὰ 3000 ἀνδρῶν, ἐντὸς δὲ αὐτῆς ὁ Σάββας μετὰ 1000. Οὐδετέρου αἱ διαθέσεις ἦσαν εἰλικρινεῖς. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις εἶχε βοηθὸν πιστόν, τὸν καλὸν κἀγαθὸν καπετὰν Γεωργάκην, ἐὰν ὀλίγην ἐπεδείκνυε τόλμην καὶ δραστηριότητα, ἠδύνατο ἢ νὰ προσοικειωθῇ ἀμφοτέρους ἢ ἀμφοτέρους νὰ καταστήσῃ ἐκποδών, παραλαμβάνων τοὺς τετρακισχιλίους ἐκείνους ἄνδρας εἰς τὸν ἴδιον στρατόν. Ἀντὶ τούτου ὅμως ἐτράπη εἰς νέας καταπιέσεις, αἵτινες, ὅπως καὶ αἱ προηγούμεναι, συνετέλεσαν μόνον εἰς τὸ νὰ φυγαδεύσωσι τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν κατοίκων· οὐδεμίαν ἐτήρει ἐν τῷ στρατῷ πειθαρχίαν, ἀφῆκε τὰ πράγματα νὰ παραλύωσιν ὁσημέραι, καί, τὸ παραδοξότερον, ἠσχολήθη περὶ τὸν καταρτισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν θεατρικοῦ θιάσου. Περὶ ταῦτα ἀναλίσκων τὸν χρόνον ἔλαβεν ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου [1]. Τότε ἀπηλπίσθη ἀμέσως

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

---

[1] Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἤγγειλε πρὸς τὸν τσάρον τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς ἑξῆς ἐπιστολῆς· «Μεγαλειότατε! Αἱ γενναῖαι ἐπιβολαί (impulsions) τῶν ἐθνῶν ἔρχονται ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἐξ ἐμπνεύσεως πάντως θείας οἱ Ἕλληνες ἐξεγείρονται ἀθρόοι σήμερον, ἵνα ἀποτινάξωσι τὸν στυγερὸν ζυγὸν τὸν ἀπ' αἰώνων πιέζοντα αὐτούς. Τὰ καθήκοντά μου πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὰ τελευταῖα θελήματα τοῦ πατρός μου μοὶ ἐπιβάλλουσιν ἐπιτακτικῶς ν' ἀφιερωθῶ μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου εἰς ἀγῶνα οὕτω δίκαιον, εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος μου. Μεγαλειότατε! Ἀναφοραὶ πλείονες τῶν διακοσίων ὑπογεγραμμέναι ὑπὸ πλειόνων ἢ ἑξακοσίων χιλιάδων ὀνομάτων τῶν προκρίτων πασῶν τῶν τάξεων καὶ ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος καλοῦσί με ν' ἀναλάβω τὴν ἀρχηγίαν αὐτῶν ἵνα νικήσω ἢ ν' ἀποθάνω μετ' αὐτῶν. Τοιοῦτος ὁ ὅρκος ὃν ὠμόσαμεν πάντες καὶ ὃν θὰ δυνηθῶμεν νὰ τηρήσωμεν ἀπαραβίαστον. Καθῆκον νομίζω νὰ ὑποτυπώσω διὰ βραχέων τὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες ἔφθασαν εἰς τὸ σημεῖον ἀφ' οὗ νῦν ὁρμῶνται. Πρό τινων ἐτῶν ἑταιρεία τις μυστικὴ καὶ μόνον σκοπὸν προτιθεμένη τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐσχηματίσθη ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆς. Ἡ ἑταιρεία αὕτη ηὐξήθη ταχέως καὶ αἱ διακλαδώσεις αὐτῆς ἐκτείνονται σήμερον πανταχοῦ τοῦ κόσμου, ἔνθα ὑπάρχουσιν Ἕλληνες. Ἡ θεία Πρόνοια ἡ προστατεύουσα τοὺς δικαίους ἀγῶνας ηὐδόκησε νὰ

καὶ ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ τῇ 1 Ἀπριλίου πρὸς τὰ Καρπάθια, καταλιπὼν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ περὶ αὐτὸ τὸν Σάββαν καὶ τὸν Βλαδιμιρέσκον ἐλευθέρους νὰ συνεννοῶνται μετὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἔμειναν ἀργοί.

Τρεῖς πασάδες, ὁ τῆς Βραΐλας, ὁ τῆς Σιλιστρίας καὶ ὁ τοῦ Βιδινίου, εἰσήλασαν ἐν ἀρχῇ Μαΐου εἰς τὰς Ἡγεμονίας, ὁ μὲν κατὰ τῆς Μολδαυίας, ὁ δὲ κατὰ τῆς Βλαχίας, ὁ δὲ κατὰ τῆς μικρᾶς Βλαχίας. Ὁ Σάββας ταλαντευόμενος ἔτι ἐν τῇ προδοσίᾳ του ὑπεχώρησεν ἀμέσως ἐκ Βουκουρεστίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Βλαδιμιρέσκος ἐπεχείρησεν ἤδη ὡρισμένας πρὸς τοὺς Τούρκους διαπραγματεύσεις, ἐπαγγελλόμενος νὰ δολοφονήσῃ τόν τε ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν καπετὰν Γεωργάκην. Ἀλλ' ὁ Ὀλύμπιος μαχητής, βεβαιωθεὶς τὰ ἐνεργούμενα, παρέστη αἴφνης μετὰ 300 μόνον ἀνδρῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, ἤλεγξε τὴν προδοσίαν του καὶ συλλαβὼν τὸν προδότην ἀπήγαγεν αὐτὸν μεθ' ὅλης τῆς στρατιᾶς του εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ὅστις τὸν μὲν Βλαδιμιρέσκον ἐθανάτωσε, τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν ὁπλίτας συμπαρέλαβεν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν. Καὶ ἐν τῷ ἅμα ἔδωκε τελευταῖον σημεῖά τινα ζωῆς ἐκ τοῦ ἐν Τιργοβιστίῳ στρατοπέδου διατάξας νὰ καταληφθῇ ἰσχυρῶς τὸ περὶ τὴν μονὴν Δραγασσανίου πεδίον. Ἀλλ' ἡ τότε λαμπρῶς ἀποκαλυφθεῖσα προδοσία τοῦ Σάββα, ἡ ἀπειρία ἑνὸς τῶν ἐκ τοῦ προχείρου χειροτονηθέντων στρατηγῶν, τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, καὶ ἡ ραγδαίως ἐπερχομένη τουρκικὴ δύναμις δὲν ἐπέτρεψαν νὰ ἐκτελεσθῇ προσηκόντως τὸ τοσοῦτο βραδέως ἀποφασισθὲν ἓν καὶ μόνον τοῦτο στρατηγικὸν σχέδιον. Ὁ Σάββας ηὐτομόλησε μεθ' ὅλης τῆς ἰδίας στρατιᾶς πρὸς τοὺς πολεμίους· ὁ Δούκας ἐξελθὼν ἐκ Τιργοβιστίου,

---

ρίψη βλέμμα ἐλέου ἐπὶ τὴν δυστυχῆ πατρίδα μου καὶ ἐτύφλωσε τοὺς τυράννους. Καὶ ἔμειναν οὗτοι ἐν πληρεστάτῃ ἀπαθείᾳ, παρ' ὅλας τὰς ἐπανειλημμένας καταμηνύσεις καὶ παρ' ὅλον τὸ ἰσχυρῶς ἐκδηλούμενον ἀνεξαρτησίας πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πολιτικὴ τοῦ νῦν σουλτάνου, θέλοντος νὰ καταστρέψῃ πάντας τοὺς πασάδες τοὺς ἔχοντας δύναμιν ἐν Ρουμέλῃ, ἐξῆρε τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων πόλεμος ὑπερύψωσε τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Ἠπείρου προσβάλλουσι τὰ στρατεύματα τοῦ σουλτάνου, οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Πάργιοι ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἵν' ἀνακηρύξωσι τὴν ἐλευθερίαν· πάντα τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος συνοικίζονται ὑπὸ τῶν ἀτρομήτων ὑπερμάχων τῆς ἐλευθερίας· ἡ Πελοπόννησος καὶ τὸ Αἰγαῖον κινοῦνται· ἡ Κρήτη ἐπανίσταται· ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Θράκη καὶ ἡ Μακεδονία σπεύδουσιν εἰς τὰ ὅπλα· ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία ἐξεγείρονται, καὶ οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τρόμου κατειλημμένοι κεῖνται ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει αὐτῇ ἐπὶ ἡφαιστείου ἑτοίμου νὰ καταπίῃ αὐτούς. Τοιαύτη, Μεγαλειότατε, ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων σήμερον ἐν Ἑλλάδι. Τολμῶ δὲ νὰ βεβαιώσω τὴν Ὑμ. Α. Μ. ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπίσχῃ τὴν γενναίαν ταύτην ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι πᾶσα ἀντίστασις εἰς τὸν γενικὸν πόθον τοῦ ἔθνους μόνον ἀποτέλεσμα ἕξει τὴν διὰ παντὸς καταστροφὴν αὐτοῦ, ἐνῷ διευθύνων τις τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦτον πρέπει νὰ ἐλπίσῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους. Ἐγκαταλείπετε, Μεγαλειότατε, τοὺς Ἕλληνας εἰς ἑαυτούς, ὁπότε διὰ μιᾶς λέξεως δύνασθε νὰ ἐλευθερώσητε αὐτοὺς τῆς τερατωδεστάτης τῶν τυραννιῶν καὶ νὰ σώσητε αὐτοὺς ἀπὸ τῶν φρικαλεοτήτων μακροῦ καὶ τρομεροῦ ἀγῶνος; Ἡ θεία Πρόνοια θὰ προστατεύσῃ ἀναμφιβόλως τὸν ἡμέτερον τοσοῦτον δίκαιον ἀγῶνα, ὁμοίως δὲ τὰ πάντα λέγουσιν ἡμῖν ὅτι Ὑμᾶς, Μεγαλειότατε, ἡ Πρόνοια αὐτὴ ἐξελέξατο, ἵνα θέσητε τέρμα εἰς τὰς μακρὰς ἡμῶν θλίψεις. Μὴ ἀπορρίψητε, Μεγαλειότατε, τὰς παρακλήσεις δέκα ἑκατομμυρίων χριστιανῶν, οἵτινες ἕνεκα τῆς εἰς τὸν θεῖον Λυτρωτὴν πίστεως ἐξεγείρουσι τὸ μῖσος τῶν τυράννων αὐτῶν. Σώσατε, Μεγαλειότατε, σώσατε τὴν πίστιν ταύτην ἐναντίον τῶν διωκτῶν αὐτῆς καὶ ἀπόδοτε ἡμῖν τοὺς ναοὺς ἡμῶν καὶ τοὺς βωμούς, ὁπόθεν τὸ θεῖον τοῦ Εὐαγγελίου φῶς ἐκπεμφθὲν ἐφώτισε τὸ μέγα ἔθνος οὗ ἄρχετε. Ἐλευθερώσατε ἡμᾶς, Μεγαλειότατε, καθάρατε τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῶν αἱματηρῶν τούτων τεράτων καὶ ἀξιώσατε νὰ προσθέσητε εἰς πάντα τὰ μεγάλα ὀνόματα ἅπερ ἡ εὐρωπαϊκὴ εὐγνωμοσύνη παρέχει Ὑμῖν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐλευθερωτοῦ τῆς Ἑλλάδος». Τίνα ἀπάντησιν ἔδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην καὶ πῶς ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα, περὶ τούτου γενήσεται λόγος περαιτέρω.

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ

(Εἰκὼν Δ. Τσόκου, 1849)

ἵνα σώσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων προσβληθεῖσαν μονὴν τοῦ Νοσέττου, ἐτράπη εἰς φυγήν· πανικὸς φόβος κατέλαβε τοὺς ἐν Τιργοβιστίῳ· αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης ἀπέδρα εἰς Ρίμνικον προσεγγίζων πάντοτε πρὸς τὰ αὐστριακὰ σύνορα, καὶ τῇ 1 Ἰουνίου οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν ἀμαχητὶ τὸ ἐγκαταλειφθὲν στραταρχεῖον μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν ἐφοδίων καὶ τῶν σκευῶν.

Τὸ κίνημα ἐφάνη τότε καταβληθέν. Οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον καὶ ὠχύρωσαν τὸ Δραγασσάνιον, ὁ δὲ ἡγεμὼν αὐτῶν Καρὰ Ἀχμὲτ ἐπέστρεψεν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Βουκουρέστιον. Ἀλλ' ἐν Ριμνίκῳ ὑπῆρχον ἔτι περὶ τὸν Ὑψηλάντην 7.500 ἄνδρες καὶ 4 τηλεβόλα, ὁ δὲ καπετὰν Γεωργάκης, ὅστις δὲν ἀπηλπίζετο εὐκόλως, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Δραγασσανίου, τὸ ὁποῖον δὲν κατείχετο εἰμὴ ὑπὸ 2.000 ἀνδρῶν, τὸ πλεῖστον ἱππέων. Ἐνῷ ὅμως τὰ πάντα εἶχον διαταχθῆ καὶ ἐνεργηθῆ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτηδείως κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ἰουνίου ἡμέρας, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἡτοιμάζοντο νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὁ Βασίλειος Καραβιᾶς, παρὰ τὰς τοῦ Ὀλυμπίου παραγγελίας καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς πρὸς αὐτὸν εἰδοποιήσεως, ἐπετέθη τῇ 6 μετὰ 500 ἱππέων κατὰ τοῦ χωρίου παραπείσας καὶ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην νὰ συμπράξῃ εἰς τὸ απονενοημένον ἐκεῖνο κίνημα μετὰ τοῦ Ἱεροῦ λόχου καὶ τοῦ πυροβολικοῦ.

Μιχαὴλ Σοῦτσος, ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας

Κατ' ἀρχὰς οἱ πολέμιοι, ὑπολαβόντες ὅτι ἐπέρχεται ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ δύναμις καὶ ἐκ τοῦ προτέρου διανοούμενοι νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὑπενέδωκαν. Μετ' ὀλίγον ὅμως νοήσαντες ὅτι ἦσαν διπλάσιοι τῶν ἐπερχομένων καὶ ὅτι τὸ κακῶς διευθυνόμενον πυροβολικὸν οὐδεμίαν ἐπροξένει εἰς αὐτοὺς ζημίαν ἀνεθάρρησαν, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀτάκτως ἐπερχομένους ἱππεῖς καὶ ἔπειτα εὑρέθησαν ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ λόχου. Οἱ νεαροὶ ἐκεῖνοι μαχηταί, οἱ πρῶτοι οὓς ἔφερεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἡ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως παραγομένη ἐνθουσιώδης πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὴν ἐθνικὴν τιμὴν ἀφοσίωσις, καίτοι εἰς 500 μόνον ἀριθμούμενοι, δὲν κατέλιπον τὰς τάξεις ἀλλὰ καρτερικῶς ἀντιταχθέντες εἰς τετραπλασίαν δύναμιν ἔπεσον οἱ πλεῖστοι ἐπαξίως τοῦ ὀνόματος ὅπερ ἔφερε τὸ τάγμα αὐτῶν. Ὁ καπετὰν Γεωργάκης, ἅμα μαθὼν τὴν ὀλεθρίαν τοῦ Καραβιᾶ ἀφροσύνην, ἔδραμε πρὸς τὸν κίνδυνον, μὴ δυνηθεὶς ἀτυχῶς νὰ συνεπαγάγῃ εἰμὴ ὀλίγους, διότι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ, καταπτοηθὲν ὑπὸ τῆς ἀπαισίας ἐκείνης εἰδήσεως, διὰ μιᾶς παρέλυσε· μόλις

δὲ κατώρθωσεν ὁ γενναῖος ἀνὴρ νὰ ἁρπάσῃ τὴν σημαίαν τοῦ *Ἱεροῦ λόχου*, νὰ σώσῃ δύο πυροβόλα καὶ 100 περίπου ὑπολειφθέντας ἱερολοχίτας καὶ νὰ προστατεύσῃ οὕτω κατὰ τὸ ἐνὸν τὴν πάγκοινον φυγήν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δὲν ἐδίστασε πλέον νὰ ὑποχωρήσῃ ὁριστικῶς· ὁ δὲ Ὀλύμπιος μέχρι τέλους ἐμμείνας πιστὸς εἰς τὸ καθῆκον συνώδευσεν αὐτὸν ἕως εἰς τὰ παρακείμενα αὐστριακὰ σύνορα καὶ ἀπεχαιρέτισεν αὐτὸν τῇ 15 μετὰ καρδίας συντετριμμένης· διότι τὸ καθ' ἑαυτὸν δυσπίστως ἔχων πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἐτράπη μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Φαρμάκη πρὸς τὰ ὀπίσω ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θέλει δυνηθῇ νὰ παρεισέλθῃ εἰς τὴν ρωσικὴν χώραν, ἵνα ἐκεῖθεν καταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἠδυνήθη τότε εὐλόγως νὰ ὑπολάβῃ ὡς παρελθοῦσαν τὴν μικρὰν ἐκείνην καταιγίδα. Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τῶν πλείστων αὐτοῦ ὀπαδῶν εἶχον φύγει· ὁ Βλαδιμιρέσκος εἶχε πρὸ καιροῦ θανατωθῆ καὶ αὐτὸς ὁ Σάββας ἐφονεύθη ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ τοῦ Καρᾶ Ἀχμέτ, ἵνα πληρωθῇ καὶ αὖθις τὸ ρητὸν ὅτι ἀγαπᾶται μὲν ἡ προδοσία μισεῖται δὲ ὁ προδότης. Φοβερὰ δ' ἐγένετο τότε ἡ ἕνεκα τῆς προδοσίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἑκατόμβη, διότι τὴν τύχην τοῦ ἀρχηγοῦ ἔλαβον καὶ ἅπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ἅπαντες οἱ στρατιῶταί του, ἂν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀντέστησαν καὶ πολλοὺς τῶν ἀντιπάλων κατέβαλον πρὶν ἢ πέσωσιν, αἱ δὲ κεφαλαὶ πάντων ἀπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Οὐδ' ἔχομεν χρείαν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐφονεύθησαν ὡσαύτως καὶ ἅπαντες οἱ μετασχόντες τοῦ κινήματος ὅσοι δὲν ἠδυνήθησαν ἢ νὰ διαβῶσι τὰ σύνορα ἢ νὰ κρυβῶσιν.

Ἀλλ' ἀντήχησαν ἔτι καὶ ἔμελλον νὰ ἀντηχήσωσι πολεμικά τινα ἔργα πέραν τοῦ Ἴστρου, μάταια μὲν πλέον βεβαίως ἐπιτήδεια δὲ τοὐλάχιστον νὰ περικαλύψωσι δι' αἴγλης τινὸς τὴν οἰκτρὰν ἐκείνην ἀποτυχίαν. Ὁ ἐκ Βραΐλας στρατεύσας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Μολδαυΐας Ἰουσοὺφ πασᾶς δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸ Γαλάζιον τῇ 2 Μαΐου εἰμὴ ἀφοῦ ἐπὶ μίαν ὅλην ἡμέραν ἀντέστησαν εἰς αὐτὸν καὶ οὐ μικρὰν ἐπροξένησαν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν βλάβην εὐάριθμοί τινες Ἕλληνες ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ Ἀθανασίου τοῦ Καρπενισιώτου ἀγόμενοι. Ὁ Ἰουσοὺφ πασᾶς, ἐπιχειρήσας τριήμερον σφαγὴν καὶ λεηλασίαν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἐπέστρεψεν εἰς Βραΐλαν καὶ ἐβράδυνε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ Ἰάσιον. Ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ Σοῦτσος, βλέπων ὅτι εἰς οὐδὲν ἠδύνατο πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ἡ παρουσία αὐτοῦ, εἶχεν ἀπέλθει εἰς Βεσσαραβίαν. Ὡσαύτως ὁ Γεώργιος Καντακουζηνός, τὸν ὁποῖον ὁ Ὑψηλάντης εἶχε πέμψει ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ εἰς Μολδαυΐαν, διέβη τὸν Προῦτον ἅμα μαθὼν ἐν ἀρχῇ Ἰουλίου ὅτι οἱ πολέμιοι τελευταῖον πλησιάζουσιν. Ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος Καρπενισιώτης, ὅστις εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ ὑποχωρήσῃ ἐκ τῆς περὶ Γαλάζιον μάχης, ὠχυρώθη μετὰ 400 περίπου λογάδων ἀνδρῶν καὶ 8 τηλεβόλων ἐπὶ λόφου ὑπερκειμένου εἰς τὸ παρὰ τὸν Προῦτον κείμενον χωρίον Σκουλένιον, ὅπερ οὗτοι ἐφρόντισαν προηγουμένως νὰ καύσωσιν. Ἐκεῖ προσεβλήθησαν τῇ 17 Ἰουλίου ὑπὸ ἑξακισχιλίων Ὀσμανιδῶν, οἵτινες εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ καταλάβει τὸ Ἰάσιον. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας τοῦ ποταμοῦ ὄχθης ἵσταντο παρατεταγμένα ρωσικὰ στρατεύματα, ὧν οἱ ἡγεμόνες εἶχον διαμηνύσει εἰς τοὺς πολεμίους ὅτι μία μόνον σφαῖρα ἂν ἔπιπτεν ἐπὶ τοῦ ρωσικοῦ ἐδάφους ἤθελε προκαλέσει τὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν. Ἐπὶ 8 ὥρας ἀντέστησαν οἱ ἡμέτεροι εἰς πολλαπλασίους ἀντιπάλους, οἵτινες ἐφρόντισαν νὰ μὴ ἐκτεθῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ρωσικῆς ἀπειλῆς. Καί, ἐνῷ ἐντεῦθεν ἀντήχουν τὰ πυροβόλα καὶ αἱ κραυγαὶ τῶν μαχομένων, εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην οἱ Ρῶσοι, δέσμιοι κρατούμενοι ὑπὸ τῆς ἀδυσωπήτου αὐτῶν πειθαρχίας, μανιωδῶς ἐπευφήμουν εἰς τὴν ἀπηλπισμένην πάλην τῶν εὐαρίθμων ἐκείνων ἀνδρῶν. Ἡ νίκη ἦτο ἀδύ-

νατος· ἐφονεύθησαν μὲν 1000 περίπου Ὀσμανίδαι ἀλλ' εἶχον πέσει ἐνταῦτῳ 300 Ἕλληνες καὶ ἐν τοῖς πρώτοις ὁ ἥρως Ἀθανάσιος. Οἱ περιλιπόμενοι ἐσώθησαν εἰς Βεσσαραβίαν, οἱ δὲ Ρῶσοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι, μυρίους τοιούτους μαχητὰς ἐὰν εἶχεν ὁ Ὑψηλάντης, βεβαίως ἠδύνατο ν' ἀντιταχθῇ εἰς 40.000 μουσουλμάνους. Ἐπήρχοντο δ' ἐντούτοις ἐκ Βλαχίας ὁ Γεωργάκης καὶ ὁ Φαρμάκης μετὰ 350 πιστῶν ὀπαδῶν, βραδέως ὁπωσοῦν· διότι παρεκτὸς τῶν ἄλλων δυσχερειῶν ὁ πρῶτος ἀσθενήσας ἐκομίζετο ἐπὶ φορείου· καὶ ἐπὶ τέλους δὲν ηὐτύχησαν νὰ σωθῶσι. Προδοθέντες ὑπὸ τῶν Ρουμάνων καὶ κυκλωθέντες πανταχόθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων κατέλαβον ἐν ἀρχῇ τοῦ Σεπτεμβρίου τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ πολιορκηθέντες ὑπὸ πολυαρίθμου τουρκικῆς δυνάμεως καὶ προσκληθέντες νὰ συνθηκολογήσωσιν, ὁ μὲν Γεωργάκης, ὅστις κατεῖχε τὸ κωδωνοστάσιον μετὰ 11 ἀνδρῶν, δὲν ἐπείσθη, ἀλλ'ἀνάψας τῇ 23 Σεπτεμβρίου τὴν πυριτιδαποθήκην ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ καταπεσόντος οἰκοδομήματος τούς τε ἐμβαλόντας πολεμίους καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς συντρόφους αὐτοῦ παρεκτὸς ἑνός, ὡς ἐκ θαύματος τῇ ἀληθείᾳ σωθέντος· ὁ δὲ φίλος καὶ συναγωνιστὴς αὐτοῦ Φαρμάκης, ὅστις ἦτο ἐντὸς τῆς μονῆς, εἶχε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ νομίσει ὅτι δύναται νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην ὑποχωρήσεως μετὰ τῶν ὅπλων ἐπὶ τῇ ἐγγυήσει τοῦ παρόντος προξένου τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' ἅμα ἐξελθόντος αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀπεδείχθη ὁποία ἦτο τῆς ἐγγυήσεως ἐκείνη ἡ ἀξία. Οἱ μὲν στρατιῶται ἐφονεύθησαν ἀμέσως, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ εἰς Σιλίστριαν, ὅπου ἐστάλησαν, ὁ δὲ Φαρμάκης, ὃν ἀπήγαγον ὡς τὸ κάλλιστον νίκης αἰσχρᾶς τρόπαιον, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ζῶν ἐκλεπισθεὶς ἐρρίφθη πρὸς θέαν εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Γαλατᾶ.

Καὶ τοιούτους ἔχων συναθλητὰς ὁ Ὑψηλάντης οὐδὲν ἔπραξεν, ἀλλ' ἔτι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουνίου παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἵνα κατακλεισθῇ εἰς τὸ φρούριον τοῦ Μούγκατζ καὶ μετά τινα ἔτη εἰς τὸ τῆς Θηρεσιουπόλεως, μέχρις οὗ ἠλευθερώθη μὲν τελευταῖον διὰ μεσολαβήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἀλλὰ φέρων ἐν ἑαυτῷ τὰ σπέρματα τοῦ καρδιακοῦ ἐκείνου νοσήματος, ἐξ οὗ ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1828. Ἄ! βεβαίως, τὰ μαρτύρια ὅσα ὑπέστη κατὰ τὰ ὀκτὼ ταῦτα ἔτη, τὰ ἠθικὰ μάλιστα αὐτοῦ μαρτύρια, ἐκίνησαν εὐλόγως τὸν ἔλεον τοῦ ἔθνους· ἀλλ' ἡ ἱστορία ὀφείλει νὰ ἀποφανθῇ ὅτι εἰς χεῖρας ἄλλου ἀνθρώπου τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις κίνημα ἠδύνατο οὐ μόνον ὡς σπουδαῖος ἀντιπερισπασμὸς νὰ ἀποβῇ χρήσιμον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ὅπερ συνέβη, ἀλλὰ παρατεινόμενον, ἂν ὄχι ἄλλο, ἐπί τινα χρόνον, νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον νὰ ἐνεργήσῃ τελεσφόρως, καθάπερ οὗτος ἐβουλεύθη νὰ πράξῃ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας.

Τφόντι οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας μετὰ τῶν ὑπουργῶν αὐτῶν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐσκέπτοντο συνηγμένοι εἰς Λάυβαχ περὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐν τῇ Ἰβηρικῇ καὶ τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἐκραγεισῶν στάσεων καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἐν τῇ Εὐρώπῃ τάξεως, ὅτε αἴφνης κατέφθασεν αὐτόθι ἡ ἀγγελία τῆς ἀπὸ τῶν Ἡγεμονιῶν ἀρξαμένης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατεθορύβησε πάντας τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ παρήχθη ἀμέσως ἡ ὑπόνοια, ἡ ὑπὸ τῆς προκηρύξεως τοῦ Ὑψηλάντου ἐνισχυθεῖσα, ὅτι τὸ κίνημα ὑποθάλπεται ὑπὸ τῆς Ρωσίας. Ὅθεν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδυνήθη νὰ φανῇ ταλαντευόμενος, ἀλλ' ἐδέησε νὰ δώσῃ ὡρισμένας τοῦ ἐναντίου ἀποδείξεις καὶ ἐπὶ τούτῳ διέγραψε μὲν τὸν Ὑψηλάντην ἐκ τῶν καταλόγων τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διέταξε δὲ τὸν στρατηγὸν τοῦ παρὰ τὸν Προῦτον στρατιωτικοῦ σώματος νὰ τηρήσῃ αὐστηροτάτην οὐδετερότητα, ἐδήλωσεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην

ὅτι εἶναι παντελῶς ἀλλότριος τῶν γινομένων καὶ ἐπὶ πᾶσι δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀπεδοκίμασε τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως [1]. Ἀλλ' ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ σύμβουλος αὐτοῦ Γέντζ, οἱ τοσοῦτο σπεύσαντες νὰ θριαμβεύσωσιν ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ τῶν φρονημάτων αὐτῶν, ἤθελον ἐκ πρώτης ἀρχῆς περιέλθει εἰς ἐνδοιασμούς τινας ἐὰν δὲν ἀπέδιδον εἰς τοὺς ὅρους τῆς ἀπὸ 14 Μαρτίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀποσταλείσης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐπιστολῆς τὴν ἔννοιαν ἣν ἐπόθουν μᾶλλον νὰ ἔχῃ ἢ εἶχε πράγματι.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἡ γραφεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ἀπεδοκίμαζε μὲν τὸ κίνημα ἀλλὰ διελάμβανεν ἐν τῷ μεταξὺ ὅτι «πολλαὶ περιστάσεις δικαιολογοῦσι τὴν εὐχὴν τῶν Ἑλλήνων του νὰ μὴ μένωσιν ἐσαεὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν βελτίωσιν τῆς ἰδίας αὐτῶν τύχης». Ὥστε, ἂν κατέκρινε τὸν τρόπον καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐξηγέρθη ἡ ἐπανάστασις, κατ' οὐσίαν ἀνεγνώριζε τὸ δίκαιον τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῆς. Πλὴν τούτου κατωτέρω προσέθετεν· «ἐὰν ὑποδείξετε ἡμῖν τὰ μέσα δι' ὧν δύνανται νὰ παύσωσιν αἱ ταραχαί, μὴ παραβιαζομένων τῶν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης συνθηκῶν, ὁ αὐτοκράτωρ δὲν θέλει διστάσει νὰ παρεμβῇ ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῇ ὀσμανικῇ κυβερνήσει». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ Ὑψηλάντης ἐκαλεῖτο νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ὅσας ὁ αὐτοκράτωρ ἔλεγεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ ἐπιχειρήσῃ πρὸς θεραπείαν τῶν εὐλόγων τοῦ ἔθνους εὐχῶν· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπῃτεῖτο πρὸ πάντων, ἐννοεῖται, νὰ διατηρήσῃ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ὑψηλάντης τὴν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἰδίαν θέσιν καὶ τοὐλάχιστον νὰ μὴ παραδώσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἵνα κατακλεισθῇ εἰς Μούγκατζ. Ἵνα δὲ ἀναβάλῃ ὅσον ἐνδέχεται τὰ ἀποτελέσματα τῆς ψυχρᾶς ὁπωσδήποτε ἐντυπώσεως ἣν ἔμελλε νὰ προξενήσῃ ἡ διακήρυξις αὕτη εἰς τὰ περὶ τὸν Ὑψηλάντην πλήθη, τὰ ὁποῖα περιέμενον τὴν ἄμεσον ἐμφάνισιν τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων, ὁ αὐτοκράτωρ, ἀντὶ νὰ διαβιβάσῃ ἀμέσως τὴν ἐπιστολήν του εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως, ὅπερ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, προετίμησε τὸν πολὺ μακροχρονιώτερον τρόπον τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς διὰ Κωνσταντινουπόλεως. Τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ἐν μέσῳ

---

[1] Δι' ἐπιστολῆς τοῦ Καποδιστρίου, ἧς τὸ περιεχόμενον εἶχεν ὡς ἑξῆς· Ἐν αὐτῇ ἐξεφράζετο ἡ θλῖψις τοῦ αὐτοκράτορος βλέποντος τὸν Ὑψηλάντην ἀποπλανηθέντα ὑπὸ τοῦ χιμαιρικοῦ πνεύματος τῆς ἡμέρας, ὅπερ παρώρμα αὐτὸν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δι' ἐπαναστατικῆς ὁδοῦ πραγματοποιήσεως τοῦ φυσικοῦ πόθου τῶν Ἑλλήνων νὰ βελτιώσωσι τὴν κατάστασιν αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ συνδέοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς ἔργα ἅπερ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν δύναται νὰ μὴ ἀποδοκιμάσῃ καθ' ὁλοκληρίαν, καὶ ταῦτα καθ' ἣν στιγμὴν διαπραγματεύσεις γονιμώταται εἰς ἀγαθὰ ἀποτελέσματα περιέβαλλον τὴν γενικὴν εἰρήνην διὰ νέων ἐγγυήσεων καὶ καθ' ἣν στιγμὴν αἱ ἀπαιτήσεις τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ (τοῦ Ὑψηλάντου) ἔμελλον νὰ ἱκανοποιηθῶσιν. Ἀκολούθως ὁ Καποδίστριας ὑπομιμνήσκων τὸν Ὑψηλάντην περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῆς βοηθείας μιᾶς μεγάλης Δυνάμεως κηρυχθέντων ἐδήλου σαφῶς (ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ τοιαύτη μεγάλη Δύναμις ὑπενοεῖτο ἡ Ρωσία) ὅτι ἡ Ρωσία ἔμελλε νὰ διατελῇ ἀκίνητος ἀπέναντι τοιούτου ἀγῶνος, διότι ἤθελεν εἶσθαι ἀναξιοπρεπὲς διὰ τὸν αὐτοκράτορα νὰ ὑποσκάπτῃ τὰ θεμέλια τῆς Τουρκίας διὰ τῆς ἐπονειδίστου ἐνεργείας μυστικῆς τινος ἑταιρείας. Ἐδηλοῦτο προσέτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι αὐτός τε καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἀπηλλάσσοντο τοῦ λοιποῦ τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπάνοδον αὐτῶν. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδιστρίου ἐπέμφθη τῇ 14/26 Μαρτίου, αὐθημερὸν δὲ καὶ ὁ τοῦ Καποδιστρίου συνάδελφος Νεσσελρῶδε κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος διεβίβαζε πρὸς τὸν Ὑψηλάντην τὴν συμβουλὴν τοῦ νὰ μὴ προβαίνῃ περαιτέρω, ἀλλὰ νὰ ἀπολύσῃ, εἰ τοῦτο ἦτο δυνατόν, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πλανηθέντας δυστυχεῖς καί, ἐὰν εἶχε νὰ ἀπευθύνῃ δικαίας τινὰς ἀπαιτήσεις πρὸς τὴν Πύλην, νὰ πράξῃ τοῦτο διὰ τοῦ βαρώνου Στρογονώφ (πρέσβεως τῆς Ρωσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει), λαβόντος ἤδη τὰς ἀναγκαίας πρὸς τοῦτο ὁδηγίας.

τίνων δυσχερῶν περιστάσεων ἠναγκάσθη ὁ Καποδίστριας νὰ γράψῃ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν ὀνόματι τοῦ 'Αλεξάνδρου, πρέπει μὲν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐλυπεῖτο καιρίως μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος πλειότερα, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν χρείαν νὰ ὑποθέσωμεν αὐτόν, ὡς ἐρρήθη, ἀποβαλόντα, καθ' ἣν στιγμὴν ἔγραφε καὶ ὑπέγραφε ταῦτα, πᾶν αἴσθημα τιμῆς καὶ πίστεως, ὡς ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ δόλου καὶ ψεύδους ἐν ᾧ διήγαγε τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Συγχρόνως δὲ ἤρξαντο ἐν Κωνσταντινουπόλει παραστάσεις ἔντονοι περὶ τῶν βιαίων μέσων δι' ὧν ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἐπεχείρησε νὰ περιστείλῃ τὸ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις κίνημα. Ἡ διακοίνωσις, ἣν διεβίβασεν ὁ Ρεΐζ ἐφένδης εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Ρωσίας βαρῶνον Στρόγονωφ ἐν τῇ συνδιαλέξει τῆς 25 'Απριλίου, ἡ ἀπάντησις τοῦ πρέσβεως καὶ ἡ ἀπὸ 22 Μαΐου διακοίνωσις αὐτοῦ μαρτυροῦσιν ὁπόσον ἐτραχύνθησαν ἐκ πρώτης ἀρχῆς αἱ μεταξὺ τῶν δύο δυνάμεων σχέσεις. 'Εν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ ὁ πρέσβυς ἐξεδήλου πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἐλπίδα ὅτι «*ἡ Ρωσία δὲν θέλει καταναγκασθῇ νὰ ὑποστηρίξῃ ἐμπράκτως τὰ συμφέροντα λαοῦ ἀθῴου καὶ καταπιεζομένου*». 'Εν δὲ τῇ διακοινώσει τῆς 22 Μαΐου διελαμβάνετο ὅτι «ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ δὲν δύναται νὰ συμμερισθῇ τὴν εὐθύνην τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα θέλει συνεπαγάγει ἡ χρῆσις τῆς βίας καὶ ὅτι καθ' ἑαυτὴν θέλει πράξει πᾶν τὸ δυνατὸν ὑπὲρ τῶν ἐπαρχιῶν, ὧν ἡ προστασία ἀνετέθη αὐτῇ διὰ πανηγυρικῶν συμβάσεων».

Γεώργιος 'Ολύμπιος

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἡ διπλωματικὴ μονομαχία ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρξαμένη μεταξὺ τοῦ Στρόγονωφ καὶ τῆς ὀσμανικῆς κυβερνήσεως περιωρίζετο εἰς τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις γενόμενον κίνημα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔλαβε πολὺ μείζονας διαστάσεις. Ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς νήσοις. Ἡ Ὑ. Πύλη ἐκμανεῖσα ἐπεχείρησε φοβερὰν τῶν χριστιανῶν καταδρομὴν καὶ σφαγήν, ἀρξαμένη ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, ὁ ἱερομάρτυς Γρηγόριος Ε΄, ἀπηγχονίσθη πρὸ τῆς πύλης τοῦ πατριαρχείου καὶ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ὑπέστη τὰς αἰσχίστας τῶν ὕβρεων· πολλοὶ δὲ ἄλλοι ἱεράρχαι ἐθανατώθησαν ἀλληλοδιαδόχως. Τότε ἀπηγχονίσθη ὁ τραπεζίτης Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος, ὃν οἱ Πελοποννήσιοι ὠνόμασαν *κόνσολαν* τῶν Μωραΐτῶν. Τότε ὅλοι οἱ Φαναριῶται, ὅσοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φύγωσιν, ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν μικρὰν 'Ασίαν, ἵνα κατόπιν αὐτόθι οἱ πλεῖστοι φονευθῶσι· καὶ ὁ θάνατος ἀδιακόπως πολλαπλασιαζόμενος περιέλαβεν ἁπάσας τῶν Ἑλλήνων τῆς βασιλευούσης τὰς τάξεις, ὁ δὲ παροξυνθεὶς ὀσμανικὸς ὄχλος ὁσημέραι ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἀντὶ νὰ ἀναχαιτισθῇ ὑπ' αὐτῆς, ἐξετράπη εἰς τὴν δεινοτέραν ἀκολασίαν, καὶ ἐν διαστήματι ἑβδομάδων πολλῶν τὰ στίφη αὐτοῦ καθοδηγούμενα ὑπὸ γενιτσάρων καὶ οὐλεμάδων διέτρεχον τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα τοῦ Βοσπόρου ληστεύοντα καὶ σφάζοντα τοὺς ραγιάδες. Τὰ αὐτὰ δὲ ἀνοσιουργήματα ἐτελέσθησαν καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. 'Εν 'Αδριανουπόλει ἀπηγχονίσθησαν ὁ πρώην πατριάρχης Κύριλλος καὶ πολλοὶ τῶν προεστώτων· ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ μητροπολίτου (διότι ὁ μητροπολίτης αὐτὸς ἐθανατώθη ἐκ Κωνσταντινουπόλει ὅπου διέτριβε) καὶ οἱ ἐπισημότατοι τῶν κατοί-

κων· ἐν Λαρίσῃ ὁ μητροπολίτης καὶ ἄλλοι ἐν Σμύρνῃ, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Κῷ, ἐν Ρόδῳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Κύπρῳ, πανταχοῦ ὅπου δὲν ἴσχυεν ἡ ἐπανάστασις, οἱ Ἕλληνες καθυπεβλήθησαν εἰς μαρτύρια φοβερά. Δὲν θέλομεν ἀρνηθῆ ὅτι τὰ αὐτὰ διέπραττον οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Τούρκων ἐν ταῖς χώραις ὅσαι ἐπανέστησαν. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ ἦτο ὅτι παρ' ἡμῖν κυβέρνησις δὲν ὑπῆρχε, λαὸς δὲ ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας τοσοῦτον δυναστευθείς, ἀχαλίνωτος ὤν, ἐξετράπη εἰς παντοίας ἐκδικήσεις κατὰ τοῦ ἐν χερσὶν ἔτι φέροντος τὰ ὅπλα δυνάστου. Ἐν Τουρκίᾳ τἀνάπαλιν, αὐτὴ ἡ κυβέρνησις οὐ μόνον δὲν ἀνεχαίτισε τὴν ἀκολασίαν τοῦ ὄχλου κατὰ ὑπηκόων ἀόπλων ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας παρώτρυνεν αὐτήν. Τούτου ἕνεκεν ἐκίνησεν ἐπὶ τέλους τὴν ἀγανάκτησιν ὅλου τοῦ κόσμου καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς Ρωσίας.

Τῇ 4/16 Ἰουνίου ὁ Στρόγονωφ ἔλαβεν ἐκ Πετρουπόλεως διαταγὴν νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν Ὑ. Πύλην ὅτι, ἐὰν δὲν παύσῃ πολεμοῦσα οὐχὶ μόνον τοὺς ἐπαναστάστας ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀθρόον, ἐὰν δὲν παύσῃ οὐχὶ φροντίζουσα περὶ τῆς ἰδίας ἀμύνης μόνον καὶ ἀσφαλείας ἀλλὰ προσβάλλουσα αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν, ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τὰς προηγηθείσας παραστάσεις, δὲν θέλει ἐπιχειρήσει πρὸς αὐτὴν νέας δηλώσεις οὐδὲ δώσει νέας συμβουλάς, ἀποφαίνεται δὲ ἀπὸ τοῦδε *«ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀποβαίνει πολεμία παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὅτι νομιμοποιεῖ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἄμυναν καὶ ὅτι ἡ Ρωσία θέλει εὑρεθῆ εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ παράσχῃ αὐτοῖς οὐ μόνον ἄσυλον ἀλλὰ καὶ προστασίαν καὶ συνδρομὴν ἀπὸ κοινοῦ μεθ' ἁπάσης τῆς χριστιανοσύνης»* (1).

[«Δύο διακοινώσεις ἔπεμψεν ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις πρὸς τὸν Στρογονὼφ ἀπὸ » 16 Ἰουνίου. Τούτων ἡ μὲν προφορικὴ (note verbale), ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ ἐποιεῖτο μνείαν » τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ σεβαστοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει » ἐκκλησίας καὶ τῶν πρώτων ποιμεναρχῶν, ἐξηκολούθει εἶτα ὡς ἑξῆς· «Ἅμα τῇ εἰς » τὴν πρωτεύουσαν ἐπιστροφῇ Αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρησε καθῆκον νὰ ἐξετάσῃ » μετὰ προσοχῆς βαθείας τὰ σοβαρὰ ζητήματα τῆς πολιτικῆς, ἅτινα παρουσιάζει ἡ νῦν » κατάστασις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκρύψωμεν ὅτι ἡ προϊοῦσα » πορεία τῶν γεγονότων καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Πύλης μετὰ σφόδρα μοιραίας ταχύτητος δια- » πραττόμενα λάθη προσημαίνουσι τῇ Τουρκίᾳ συνεχῆ τινα καὶ ἀναπόδραστον κατα- » στροφήν. Ἡ Πύλη, ἀντὶ νὰ καταπνίξῃ τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, διαδίδει αὐτὸ καί, » ἀντὶ νὰ πατάξῃ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπαναστάσεως, φαίνεται ἀγωνιζομένη ἵνα ἐξογκώσῃ » αὐτόν· καὶ τέλος, ἀντὶ νὰ δείξῃ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ταραχῶν » δελεάζουσι καὶ παραπλανῶσιν αὐτό, ἡ Πύλη διὰ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν » ὑπ' αὐτῆς λαμβανομένων μέτρων δείκνυσιν εἰς αὐτὸ ὅτι ἔχει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἀπο- » γνώσεως καὶ θανάτου. Δὲν πολεμεῖ πλέον κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλὰ τὰ διατα- » γματα τοῦ Μεγάλου Κυρίου ἐξοπλίζουσι πάντας τοὺς μουσουλμάνους ἐναντίον τοῦ » ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀθρόου. Δὲν φροντίζει πλέον περὶ τῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἀσφαλείας » ἑαυτῆς, ἀλλὰ προσβάλλει τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ βλέπο- » μεν τὴν Πύλην διδοῦσαν αὐτὴν ταύτην τὸ σύνθημα τῆς αταξίας, ἐπικαλουμένην εἰς » βοήθειαν αὐτῆς τὴν μανίαν φανατισμοῦ τυφλοῦ, ἐπιλανθανομένην πάσης σκέψεως » ὀρθῆς, ἀφαιροῦσαν ἑαυτὴν τὸ δυνατὸν τῆς τοῦ λοιποῦ μετὰ τῶν ἄλλων κυβερνήσεων » συνυπάρξεως καὶ παραβιάζουσαν τὰς συνθήκας, αἵτινες ἠγγυῶντο αὐτῇ περὶ τῶν δια- » θέσεων τῶν γειτόνων αὐτῇ δυνάμεων, ὡς ἐὰν ἡ ἐπανάστασις ἡ ἑλληνικὴ κατέλαβεν » ἐν τοῖς βουλεύμασι τῆς Πύλης θέσιν ἐξωθοῦσαν αὐτὴν πρὸς τὸν ὄλεθρον αὐτῆς, ἢ ὡς » ἐὰν ὁ βραχίων τοῦ Παντοδυνάμου ἔσυρεν αὐτὴν ἄκουσαν εἰς τὴν ἄβυσσον, ἣν μάτην » ἠγωνίσθημεν νὰ ὑποδείξωμεν εἰς τὴν προορατικότητα αὐτῆς. Ἐν ταῖς κρισίμοις ταύταις » περιστάσεσιν, ἐξακολουθεῖ ἡ ρωσικὴ διακοίνωσις, ἡ συνείδησις τοῦ αὐτοκράτορος λέγει

» Αὐτῷ ἐκεῖνο τὸ ὅπερ ὀφείλει βεβαιότατα νὰ εἴπῃ ἡ συνείδησις παντὸς μονάρχου χρι-
» στιανοῦ καὶ παντὸς φίλου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐὰν αἱ παρεκτροπαὶ αἱ διαπραττόμεναι
» ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐξακολουθῶσιν· ἐὰν ἐν τοῖς κράτεσιν αὐτῶν ἡ ἡμετέρα ἁγία πίστις
» καθίσταται καθ' ἑκάστην ἀντικείμενον νέων ὕβρεων· ἐὰν αἱ ὕβρεις αὗται ἀποβλέπωσιν
» εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, θὰ νοήσῃ ταχέως ἡ Πύλη ὅτι οὔτε
» ἡ Ρωσία οὔτε ἄλλη τις Δύναμις τῆς Εὐρώπης οὐδεμία θὰ δυνηθῇ νὰ μείνῃ ἀκίνητος θεα-
» τὴς τῶν βεβηλώσεων τούτων καὶ τῶν ὠμοτήτων. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον χρέος, προστίθησιν
» ἡ διακοίνωσις, κυβερνήσεως δεδεσμευμένης διὰ συνθηκῶν εἶναι νὰ συμμορφωθῇ πρὸς
» τὰ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τούτων καθιερούμενα καὶ διατασσόμενα. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ
» στέρξωμεν ἔτι τὴν διατήρησιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τοῖς ὅροις τοῖς συμβι-
» βαζομένοις μετὰ τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν καθηκόντων τῆς Α. Α. Μ. Ὀφεί-
» λομεν δι' ἐσχάτην φορὰν νὰ ὁμιλήσωμεν τῇ Πύλῃ περὶ τῶν κινδύνων εἰς οὓς ἐκτί-
» θησιν ἑαυτήν. Ταύτην μόνην τὴν ὑπηρεσίαν δύναται νὰ λάβῃ σήμερον παρ' ἡμῶν. Καὶ
» μετὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης θέλει εἶσθαι τετελεσμένη ἡ περίοδος τῶν διακηρύξεων
» καὶ τῶν συμβουλῶν. Τὸ ἡμέτερον διάβημα θὰ καταστήσῃ γνωστὸν τῇ Εὐρώπῃ ἂν τὸ
» Διβάνιον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ ἄπειρα ἅπερ εἰργάσατο κακὰ καὶ ἅπερ
» δὲν παύεται καθιστῶν βαρύτερα. Ἐὰν ἔχῃ τὴν δύναμιν ταύτην, ἡ Ρωσία ὀφείλει
» αὐτῇ εἰλικρινῆ σύμπραξιν· ἄλλως ἡ θέσις ἣν ὁ αὐτοκράτωρ θὰ ἴδῃ ἑαυτὸν ἠναγκα-
» σμένον νὰ λάβῃ εἶναι εὐνόητος. Θέλει λάβει τὴν θέσιν τὴν ὑπαγορευμένην Αὐτῷ
» ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ ὑπὸ τῆς φιλανθρωπίας, τὴν θέσιν δι' ἧς θέλει ὑπερασπίσει
» ἀποτελεσματικώτατα τὰ συμφέροντα ἀμφοτέρων τούτων, τὴν θέσιν τέλος ἐκείνην ἐν
» ᾗ ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν συμμάχων Αὐτοῦ δύναται νὰ ἐργασθῇ τὸ μέγιστον ὑπὲρ τοῦ
» κόσμου ἀγαθόν».

» Ἡ δευτέρα διακοίνωσις, ἐπίσημος αὔτη, ἔχουσα τύπον τελεσιγράφου, ἔλεγε τάδε·
» «Ἐκεῖνο ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ ἐφοβεῖτο τὰ μέγιστα διὰ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἦτο
» μήπως τὰ μέτρα τὰ λαμβανόμενα ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ἐντυπώσωσιν εἰς
» τὴν ἐπιχείρησιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν χαρακτῆρα νομίμου ἀμύνης ἐναν-
» τίον τῆς ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς θρησκείας ἣν πρε-
» σβεύει. Οἱ φόβοι οὗτοι φαίνονται πραγματοποιούμενοι καθ' ὁλοκληρίαν. Πλέον ἢ
» ἅπαξ αἱ ἐπαρχίαι ἔνθα ἐγένοντο αἱ πρῶται προσβολαὶ κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς δυνα-
» στείας εἶχον καταστῆ θέατρον ὁμοίων ἐπαναστατικῶν ἀποπειρῶν, καὶ ὅμως οὐδέποτε
» ἡ κυβέρνησις ἡ τουρκικὴ εἶχεν ὁπλίσει ἐναντίον τῶν χωρῶν τούτων τὸ ὅλον τῶν
» μουσουλμάνων ὑπηκόων αὐτῆς ἐν ὀνόματι τῆς κινδυνευούσης θρησκείας. Οὐχ ἅπαξ
» κίνδυνοι οὐχ ἧττον πραγματικοὶ ἢ οἱ νῦν εἶχον ἀπειλήσει τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ἐν
» χρόνοις μάλιστα καθ' οὓς ἐξωτερικοὶ πόλεμοι καθίστων δυσχερῆ τὴν θέσιν αὐτῆς·
» καὶ ὅμως οὐδέποτε ἐν Τουρκίᾳ προγραφὴ γενικὴ εἶχεν ἐφαρμοσθῆ καθ' ὁλοκλήρου
» ἔθνους, οὔτε ἡ θρησκεία ἡ χριστιανικὴ εἶχε παραδοθῆ εἰς τὰς αἱματηροτάτας τῶν
» ὕβρεων. Ἦτο ἀπαραδειγμάτιστον (εὐτυχῶς) ὅτι ὁ πατριάρχης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκ-
» κλησίας ὑπέστη τιμωρίαν φρικτὴν ἐν τοῖς τόποις ἐν οἷς ἤσκει τὰ ὕψιστα αὐτοῦ
» καθήκοντα, καὶ τοῦτο ἐν ἡμέρᾳ ἣν σέβεται πᾶσα ἡ Χριστιανοσύνη καὶ ἀφοῦ
» ὁ σεβαστὸς οὗτος ποιμενάρχης εἶχε πληρώσει ὑπὲρ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως τὸ μέ-
» τρον τῆς νομιμότητος καὶ τῆς ὑπακοῆς (ἐννοεῖ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Ὑψηλάντου). Ἡ
» Εὐρώπη δὲν εἶχεν ἔτι δοκιμάσει τὴν θλῖψιν τοῦ νὰ ἴδῃ πάντας τοὺς πνευματικοὺς
» καὶ κοσμικοὺς ἀρχηγοὺς λαοῦ χριστιανικοῦ, καὶ μάλιστα τοιούτους οἵτινες εἶχον
» προσενέγκει τὰς ἐπιφανεστάτας ὑπηρεσίας, πίπτοντας ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου,

» βεβηλουμένους τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, τὰς οἰκογενείας αὐτῶν ἀναγκαζομένας νὰ φεύ-
» γωσι τὴν γῆν τῆς δυστυχίας αὐτῶν, τὰς περιουσίας αὐτῶν καταστρεφομένας διὰ
» πυρὸς καὶ σιδήρου. Δὲν εἶχεν ἴδεῖ πρὸ πάντων, ἀπὸ τετρακοσίων ἐτῶν, πόλεμον
» κηρυσσόμενον κατὰ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ φόνου τῶν λειτουργῶν
» αὐτοῦ, διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν ναῶν καὶ διὰ τῶν ὕβρεων τῶν ἐπιδαψιλευομένων
» ἐναντίον τοῦ συμβόλου τῆς θείας αὐτοῦ πίστεως. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη θὰ νοήσῃ
» εὐκόλως τὰ ἐπακόλουθα τοῦ τοιούτου αὐτῆς συστήματος...... θέλει ἴδεῖ ἑαυτήν,
» παρ' ὅλας τὰς εὐμενεῖς ὑπὲρ αὐτῆς διαθέσεις τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης, τιθε-
» μένην ἐν καταστάσει ἐχθρότητος ἐναντίον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἡ ἀλήθεια αὕτη
» ἡ ἐξαγγελλομένη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν εἶναι τοσοῦ-
» τον ἀναμφήριστος ὥστε ἀνεγνωρίσθη λεληθότως καὶ ὑπὸ τῶν προκατόχων τοῦ νῦν
» βασιλεύοντος ἐπὶ τῆς Τουρκίας ἡγεμόνων. Ἀρκεῖ ν' ἀνοίξωσι τὴν ἱστορίαν αὐτῶν οἱ
» Τοῦρκοι ἵνα πεισθῶσι περὶ τούτου. Ἅμα κτησάμενοι χώρας ἐν Εὐρώπῃ οἱ σουλτάνοι
» οὗτοι ἔδειξαν διὰ τῶν πρώτων πρὸς τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις συμβάσεων ὅτι ἐνό-
» ουν ὅτι, ἵνα ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δύνηται νὰ συνυπάρχῃ μετ' αὐτῶν, ἡ συνύπαρ-
» ξις αὕτη δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι σύνθημα πολέμου καὶ ὕβρεων ἐναντίον τῆς θρησκείας
» οὔτε νὰ προμηνύῃ τὴν καταστροφὴν ὁλοκλήρου λαοῦ ἡνωμένου πρὸς ἐκείνας διὰ πάν-
» των τῶν δεσμῶν οὓς καθιέρωσαν ἡ θρησκεία, τὰ ἤθη καὶ αἱ ἀναμνήσεις. Σήμερον
» ὑπάρχει τι πλέον; Ἵνα ἡ συνύπαρξις διατελῇ ἀνεκτὴ ἐν τῇ νῦν θέσει τῆς Εὐρώπης,
» ἔπρεπεν αὕτη νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἐμπέδωσιν σχέσεων εἰρηνικῶν καὶ φιλικῶν, οἷαι ὑφί-
» στανται μεταξὺ πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων καὶ ἃς προσπαθοῦσι πάντες,
» ἐξ ἀμοιβαίας συμφωνίας, νὰ καταστήσωσιν οἰκειοτέρας καὶ διαρκεστέρας».

» Κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τὸ ρωσικὸν τελεσίγραφον ἐξηκολούθει νὰ λαλῇ ἐν ὀνό-
» ματι τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ὅτι θρησκεία ἣν πρεσβεύουσιν
» οἱ χριστιανοὶ μονάρχαι ἐξετέθη εἰς ὕβρεις, ἃς δὲν δύνανται νὰ λησμονήσωσιν οὗτοι
» ἄνευ πανηγυρικῆς ἱκανοποιήσεως· ὅτι ἡ Πύλη ἠνάγκαζε τὸν χριστιανικὸν κόσμον νὰ
» ἐρωτήσῃ ἑαυτὸν ἂν δύναται νὰ μένῃ ἀκίνητος θεατὴς τῆς ἐξολοθρεύσεως λαοῦ χρι-
» στιανικοῦ· ἂν δύναται νὰ ὑπομένῃ ὕβρεις συνεχεῖς ἐναντίον τῆς θρησκείας· ἂν τέλος
» δύναται νὰ στέρξῃ τὴν ὕπαρξιν κράτους ἀπειλοῦντος τὴν εἰρήνην, ἣν ἡ Εὐρώπη
» ἠγόρασε διὰ τοσούτων θυσιῶν. Εἶτα κηρύσσον ὅτι ἡ Ρωσία ὑπερασπίζουσα
» μέχρι νῦν τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου δὲν ἐπεκαλέσατο τὰ ἰδιαί-
» τερα δικαιώματα τὰ παρεχόμενα αὐτῇ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν ἀπηρίθμει πάντα τὰ ἀπὸ
» τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτζοὺκ Καϊναρτζῆ (1774) μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρε-
» στίου (1812) διὰ συνθηκῶν ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα αὐτῆς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς
» Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει καὶ τῶν χριστιανικῶν λαῶν
» τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐπὶ τούτων στηριζόμενον διετύπου τοὺς ἑξῆς ὅρους, ὧν
» ἐκ τῆς παραδοχῆς ἐξήρτα τὴν διατήρησιν τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν εἰρήνης·

» « 1) Αἱ ἐκκλησίαι αἱ λεηλατηθεῖσαι νὰ τεθῶσιν ἀμέσως εἰς κατάστασιν ἐπιτρέ-
» πουσαν ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν ἱερὸν αὐτῶν σκοπόν.

» 2) Ἡ Πύλη, ἀποδίδουσα εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν τὰ προνόμια αὐτῆς
» καὶ ἐπιδαψιλεύουσα αὐτῇ τὴν αὐτὴν προστασίαν ἣν καὶ ἐν τῷ παρελθόντι καὶ ἐξα-
» σφαλίζουσα τὸ ἀπαραβίαστον αὐτῆς ἐν τῷ μέλλοντι, νὰ προσπαθήσῃ νὰ παρηγορήσῃ
» τὴν Εὐρώπην διὰ τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διὰ τὰς
» βεβηλώσεις αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ·

» 3) Νὰ παρέχῃ ἡ Πύλη μέλλον εἰρηνικὸν καὶ ἥσυχον εἰς τοὺς Ἕλληνας τούς

+ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ

Καὶ Οἰκȣμενικὸς Πατριάρχης.

Ὁσιώτατοι Ἡγȣ́μενοι, Προηγȣ́μενοί τε, ϗ Προεστῶτες τῶν ἁπανταχȣ̃ Ἱερῶν, ϗ σεβασμίων ἡμετέρων Πατριαρχικῶν, ϗ Σταυροπηγιακῶν Μοναστηρίων, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν, ϗ εἰρήνη παρὰ Θεȣ̃. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐλέει θείῳ ἐγκαθίδρυσιν ἡμῶν αὖθις ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ οἰκȣμενικῇ Καθέδρᾳ ἐλάβομεν παρὰ τῶν Ὁσιωτάτων Πατέρων τινῶν σταυροπηγιακῶν Μοναστηρίων ἐνυπογράφȣς αὐτῶν ἀναφορὰς, δι᾽ ὧν ἀναφέρȣσι τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν εὐπείθειαν αὐτῶν, ϗ εὐγνωμοσύνην, ϗ ὑπόσχονται μὲν τὴν δόσιν τȣ̃ διορισθέντος αὐτοῖς ἐτησίȣ, ἐξαιτȣ̃νται δὲ τὴν λύσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων, τῶν περιεχομένων ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς, ϗ Συνοδικοῖς Σιγιλλίοις γράμμασιν, ὡς μὴ δυνάμενοι διατηρῆσαι ἅπαντα ἀπαρατρέπτως τὰ ἐν ἐκείνοις κεφαλαιωδῶς ἐκτεθέντα, διὰ τȣ̃το γράφοντες, ὡς ἔχοντες βασιλικῶς τε ϗ Ἐκκλησιαστικῶς τὴν προστασίαν, ἐφορίαν τε, ϗ ἐξȣσίαν ἐν ὅλοις τοῖς Πατριαρχικοῖς ἡμῶν, ϗ σταυροπηγίοις Μοναστηρίοις, ϗ μεριμνῶντες κατὰ χρέος ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας αὐτῶν, ϗ ἀνέσεως ὑμῶν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀσκȣμένων, ἐντελλόμεθα ϗ παραγγέλλομεν ὑμῖν εὐχετικῶς ὅπως ταῦτα πληροφορȣ́μενοι καλῶς γράφητε ἀμέσως πρὸς ἡμᾶς ἐλευθέρως, ϗ ἀναγγέλλητε θαῤῥȣ́ντως τὰς συμβαινȣ́σας Μοναστηριακὰς ὑμῶν χρείας, ϗ ὑποθέσεις ἐπὶ τῷ λαμβάνειν τάχιον τὸ προσῆκον πέρας, φανερȣ̃ντες διὰ κοινῶν ἐνυπογράφων Μοναστηριακῶν ἀναφορῶν τὰς αἰτίας, δι᾽ ἃς ȣ̓κ ἠδυνήθητε διατηρῆσαι τὰ Ἐκκλησιαστικῶς θεσπισθέντα, ϗ τὸν ἐξ αὐτῶν ἐπικείμενον ὑμῖν Ἐκκλησιαστικὸν δεσμὸν, ἵνα γένηται παρ᾽ ἡμῶν κατ᾽ Ἐκκλησιαστικὴν πρόνοιαν ἡ προσήκȣσα διόρθωσις, ϗ ἡ λύσις. ἀμέσως δὲ θέλετε ἐγχειρίσει τὸ διορισθὲν ἐτήσιον ἀνελλιπὲς πρὸς τὸν ἐγχειρίζοντα ὑμῖν πλησίον Ἀρχιερέα τὴν παρȣ̃σαν ἐν τύποις ἐγκύκλιον Πατριαρχικὴν ἡμῶν Ἐπιστολὴν, ϗ λήψεσθε παρ᾽ αὐτȣ̃ τὴν ἀπόδειξιν, ϗ ἐνταλτηριώδη Ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν γράμματα, ἵνα κατὰ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν ἐκλεξάμενοι διορίζητε κοινὸν ἐν ὑμῖν Πνευματικὸν τὸν μᾶλλον ἄξιον, ϗ ἀρετῇ διαπρέποντα, ϗ αὐτὸς κατὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ὁδηγίαν ἐπιτελῇ ἀπαρατρέπτως τὸ μέγα τȣ̃το ὑπούργημα τȣ̃ ἐξαισίȣ ἱερȣ̃ μυστηρίȣ τῆς ἱερᾶς ἐξομολογήσεως, φυλάττητε δὲ ϗ ὑμεῖς σύμπαντες ὅσα ἁγνὰ, ὅσα δίκαια, ϗ ἄμεμπτα, κατὰ τὸν τύπον τȣ̃ μοναδικȣ̃ ἐπαγγέλματος, ϗ Θεῷ ἀρεστὰ, ȣ̃ ἡ χάρις ϗ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη πᾶσιν ὑμῖν. ͵αωζ. Μαρτίȣ Α´.

Ἔντυπος «Πανταχοῦσα», ἐκτυπωθεῖσα ἐν τῷ Πατριαρχικῷ τυπογραφείῳ, τὸ ὁποῖον ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε´ ἐν Κων)πόλει. Ὑπογραφὴ αὐτόγραφος τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου: «Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης». Μέγεθος φυσικόν. Ἀνακοινοῦται ὑπὸ Ι. Βλαχογιάννη.

» τε ἐν ὑποταγῇ μείναντας καὶ τοὺς ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ ὑποτασσομένους, καὶ νὰ ποιῆ-
» ται διάκρισιν αὐστηρὰν μεταξὺ τῶν ἐνόχων καὶ τῶν ἀθῴων·

» 4) Ἵνα ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις κάλλιον διατρανώσῃ τὴν ἀπαραίτητον ταύτην
» ἐν τῷ συστήματι αὐτῆς μεταβολήν, νὰ παράσχῃ τὰ μέσα εἰς τὴν Ρωσίαν, ἵνα ἐν τῷ
» πνεύματι τῶν συνθη-
» κῶν συντελέσῃ αὕτη
» εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῶν
» Ἡγεμονιῶν τῆς Βλα-
» χίας καὶ τῆς Μολδαυ-
» ίας, νὰ προσπαθήσῃ
» πάσῃ δυνάμει ν' ἀπο-
» καταστήσῃ τὴν τάξιν
» καὶ τὴν δημοσίαν ἡσυ-
» χίαν ἐπὶ βάσεων διαρ-
» κῶν. Ἑνὶ λόγῳ τὸ πα-
» ράδειγμα τῶν ἐπαρ-
» χιῶν τούτων νὰ εἶναι
» τοιοῦτον ὥστε νὰ ἐπα-
» ναγάγῃ εἰς ὑποταγὴν
» πάντας τοὺς Ἕλληνας
» τοὺς ἀγαπῶντας τὴν
» πατρίδα αὐτῶν».

» Εἰς τὸ τελεσί-
» γραφον τοῦτο ἀπήν-
» τησεν ἡ Πύλη δι' ἐπι-
» στολῆς τοῦ βεζίρου
» πρὸς τὸν Στρογονώφ.
» Ἐν αὐτῇ ἐλέγετο πρὸς
» τοῖς ἄλλοις ὅτι· «Τὸ
» ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅ-
» περ ἐγένετο νῦν αἴ-
» τιον ἀνταρσίας τοσοῦ-
» το μεγάλης καὶ περὶ
» οὗ τοσοῦτος γίνεται
» θόρυβος καὶ τοσοῦτος λόγος, ἀπέλαυε γενικῶς πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, ὡς ὑπή-
» κοον τῇ Πύλῃ, πλήθους προνομίων μεγάλων πέρα τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου τοῖς ὑπηκόοις
» παρεχομένων. Τοῖς ἀρχηγοῖς τοῦ γένους, καὶ τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς προκρίτοις Φα-
» ναριώταις ἐπεδαψιλεύοντο τιμαὶ καὶ διακρίσεις· ἀπέλαυον δὲ ἐντελοῦς ἐλευθερίας ἐν
» τῇ τροφῇ (¹), ταῖς ἐνδυμασίαις, κατοικίαις καὶ ἰδιοκτησίαις ἀπολύτως ὡς αὐτοὶ ἐπεθύ-
» μουν· πᾶσα προστασία καὶ εὔνοια ἐπεδαψιλεύετο αὐτοῖς· οὐδέποτε οὐδ' ἐλαχίστη προσ-
» βολὴ ἐγένετο κατὰ τῆς θρησκείας καὶ κατὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς λατρείας αὐτῶν διὰ
» παραβάσεως τῶν ἀρχαίων θεσμίων· οὐδεὶς ἐγένετο νεωτερισμὸς ἐναντίον τῶν ἐκκλη-
» σιῶν αὐτῶν· τοὐναντίον, ἂν κατεστρέφετο ἐκκλησία τις διὰ πυρὸς ἢ κατηρείπετο, ἡ
» μακροθυμία τοῦ σουλτάνου, διατεθειμένου πάντοτε ὑπὲρ τῶν αἰτήσεων αὐτῶν, διέ-

Ἡ θυσία τοῦ Ὀλυμπίου
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς (arcaden) τοῦ Μονάχου)

(¹) Ὅτι δηλονότι ἐπετρέπετο αὐτοῖς καὶ τροφὴ ἀπηγορευμένη τῷ Ἰσλὰμ (τὸ χοίρειον κρέας).

» τασσε τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, ὡς ἐπιτρέπει τοῦτο ὁ μουσουλμα-» νικὸς νόμος· ἄπειρον πλῆθος ἄλλο εὐνοϊκῶν δωρημάτων καὶ παραχωρήσεων ἐπεδα-» ψιλεύετο τῷ ἔθνει τούτῳ ὑπὸ τῆς γενναιότητος τοῦ κυριάρχου· ὅλος ὁ κόσμος γινώ-» σκει τοῦτο. Ἀλλὰ τί! Οἱ διεστραμμένοι οὗτοι ἄνθρωποι, ἀντὶ νὰ εὐγνωμονῶσι δι' » εὐεργεσίας οὕτω περιφανεῖς, ἀκολουθοῦντες διαβολικαῖς εἰσηγήσεσι μιγνύουσι σήμε-» ρον πυρὶ διὰ τῆς ἀνταρσίας καὶ τῆς ἀπειθείας ἅπαν τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ὅπερ » ὑπῆρξεν ὁ εὐεργέτης».]

Ἀλέξανδρος Α΄

(Ἔργον Δελμπές)

Ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις διεβίβασε τὰς ἀποφάνσεις ταύτας εἰς τὰς συμμάχους αὐτῆς Δυνάμεις· καὶ εἶναι γνωστὴ ἡ διακοίνωσις ἣν ἐπὶ τούτῳ ἔγραψε τῇ 10/22 Ἰουνίου εἰς τὸν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ πρέσβυν της κόμητα Γολόφκιν. Ἐν τῇ διακοινώσει ταύτῃ ἐλέγετο ρητῶς· «Ἀφ' ἑνὸς ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐκτείνεται καὶ διαδίδεται, ἐκ δὲ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγῶν κορυφοῦται ἡ ἀπελπισία τῶν Ἑλλήνων· ἀφ' ἑτέρου ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἐνδίδει πλέον εἰς τὴν θρησκοληψίαν τοῦ ὄχλου ἀλλ' ἐπιμένει αὐτὴ ἐκτελοῦσα σχέδιον ἀμετάθετον· ἐπισωρεύει τὴν παραβίασιν τῶν συνθηκῶν αὐτῆς οὐ μόνον μετὰ τῆς Ρωσίας ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν κυριωτέρων δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, καὶ θανασίμως προσβάλλει τὴν ἐλευθερίαν τῆς εὐρωπαϊκῆς θαλασσοπλοΐας καὶ ἐμπορίας... Τὰ πάντα δικαιοῦσιν ἡμᾶς νὰ φοβώμεθα ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἔχει οὔτε τὴν θέλησιν οὔτε τὸν τρόπον νὰ μεταβάλῃ τὸ καταστρεπτικὸν τοῦτο σύστημα... Ὅθεν ὁ αὐτοκράτωρ νομίζει χρέος αὐτοῦ νὰ προέλθῃ εἰς ἐξηγήσεις ἀκριβεστέρας πρὸς τοὺς συμμάχους, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ συνυπάρξῃ μετὰ τῶν χριστιανικῶν κυβερνήσεων... Παρακαλεῖ δὲ τὰς δυνάμεις νὰ πληροφορήσωσιν αὐτὸν ἀπροκαλύπτως τί σκοποῦσι καὶ τί εὔχονται καὶ πῶς νομίζουσιν ἐπιτηδειότερον νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἀνατολῆς... ***Ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἶναι ἕτοιμος νὰ συντελέσῃ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὅσα περὶ τούτου ἤθελον ἀποφασίσει αἱ σύμμαχοι αὐλαί***».

Ἐκ τῶν διακοινώσεων τούτων δηλοῦται ὅτι ἡ Ρωσία ἐπενέβη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, συνδέσασα αὐτὴν μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς σωτηρίας τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, τῆς παραβιάσεως τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς κατὰ τῶν ναυτικῶν καὶ ἐμπορικῶν συμφερόντων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου προσβολῆς· σύναμα ὅμως οὐδὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ μονομερῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀλλ' ἐπεκαλέ-

σατο τὴν ἐπὶ τούτῳ σύμπραξιν ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι οὔτε ἐν τῇ πρὸς τὴν Ὑ. Πύλην διακοινώσει οὔτε ἐν τῇ πρὸς τὸν κόμητα Γολόφκιν ἀναφέρεται ἡ λέξις *πόλεμος*. Ἐν ἀμφοτέραις διὰ ποικίλων περιστροφῶν ὑποδεικνύεται οὗτος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῶς ὡς ἐπικείμενος· ἐν τῷ τέλει μάλιστα τῆς πρώτης ὁ Στρόγονωφ ἔλεγε ρητῶς ὅτι, ἂν ἡ Ὑ. Πύλη δὲν μεταβάλῃ σύστημα, «ὁ ὑπογεγραμμένος ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἀναγγείλῃ ὅτι θέλει ἐγκαταλίπει ἀμέσως τὴν Κων-

Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἀπαγόμενος εἰς τὴν ἀγχόνην
(Εἰκὼν Ν. Λύτρα)

σταντινούπολιν μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν ὑπαλλήλων». Ἀλλ' ὁ ὅρος *πόλεμος* δὲν ἐξέρχεται ἔτι ἀπροκαλύπτως τῶν χειλέων τοῦ αὐτοκράτορος. Πρώτην δὲ φορὰν μετεχειρίσθη αὐτὸν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἣν ἔγραψε πρὸς τὸν τῆς Αὐστρίας αὐτοκράτορα ἀπὸ 29 Ἰουνίου. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἔλεγεν· «*Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πόλεμος οὗτος ἤθελεν ἀναγκαίως ἀποβλέπει ὡς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων τῆς Εὐρώπης κυριάρχων νομίζω ἐμαυτὸν ὑπόχρεων νὰ συνεννοηθῶ ἐκ προοιμίου μετὰ τῶν συμμάχων μου περὶ τούτου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἤθελον εὐχαριστηθῇ* (¹) *εἰς τὴν γνῶσιν ἣν ἔχω τῶν προσωπικῶν τῆς Ὑ. Μ. αἰσθημάτων ὡς πρὸς ἐμέ. Δὲν διστάζω ὅτι αὕτη εἶναι πεπεισμένη περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ἐμῶν προαιρέσεων. Ἤθελον ὅμως ἐπιθυμήσει, ὥστε ἅπασαι αἱ σύμμαχοι δυνάμεις νὰ συμμερισθῶσι τὴν πεποίθησιν ταύτην, καὶ τολμῶ νὰ ἐλπίσω ὅτι ἡ Ὑ. Α. καὶ Β. Μ.*

(¹) Τὸ «δὲν ἤθελον εὐχαριστηθῇ» εἶναι ἐνταῦθα ἀνακριβὴς μετάφρασις τοῦ je ne serais pas content (=δὲν ἤθελον ἀρκεσθῇ) τοῦ γαλλικοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς.

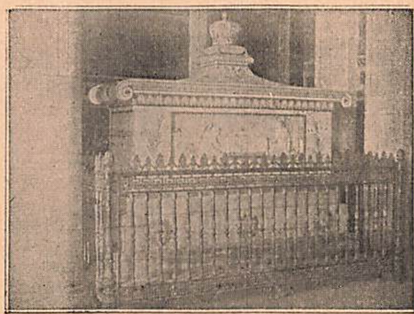
δὲν θέλει διστάσει νὰ ἐγγυηθῇ εἰς αὐτὰς περὶ τῶν διαθέσεών μου, ἐὰν ἡ Πύλη ἤθελε μὲ ἀναγκάσει νὰ καταφύγω εἰς μέτρα τὰ ἐπιβαλλόμενά μοι ὑπό τε τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς θέσεως τῆς Ρωσίας, μέτρα ὅμως τὰ ὁποῖα, ἐπαναλαμβάνω, δὲν θέλουσι τείνει ποτὲ εἰς ἀποκλειστικὸν σκοπόν, ἀλλὰ θέλουσιν ἐπιφυλάξει πάντοτε εἰς τὰς συμμάχους δυνάμεις τὸ δικαίωμα νὰ πράξωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν ὡραίων τούτων χωρῶν ἐκ τῆς κοινῆς αὐτῶν συνέσεως προσδοκώμενον ἀγαθόν».

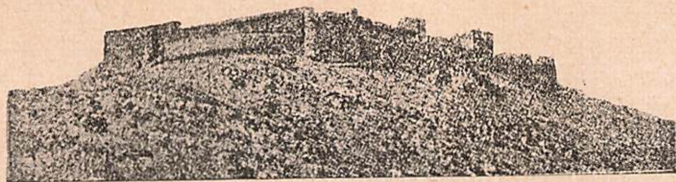
Ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνδριὰς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄

Τρεῖς λοιπὸν μῆνες καὶ ἥμισυς εἶχον μόνον παρέλθει ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ Καποδίστριας ἔγραψεν ἐξ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τὴν λεγομένην ἀποκήρυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ προϊστάμενοι τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας ἐνόμισαν ὅτι ἠσφαλίσθη τὸ καθεστὼς τῆς Εὐρώπης, καὶ νῦν ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐδήλου ὅτι οἱ στρατοὶ αὐτοῦ εἶναι ἕτοιμοι νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν πρὸς νέαν τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων ρύθμισιν καὶ ἐπεκαλεῖτο πρὸς τοῦτο τὴν σύμπραξιν ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Αἱ δυνάμεις αὗται, ἤτοι ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία, δὲν εἶχον δώσει εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις αὐτῶν, καθάπερ ἐπεθύμει ἡ Ρωσία, ὁδηγίας ἐντελῶς συμφώνους πρὸς τὰς ἐκ Πετρουπόλεως εἰς τὸν Στρόγονωφ σταλείσας· περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ προτρέψωσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντόνως τὴν Ὑψ. Πύλην νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὸ ὀλέθριον τοῦ διωγμοῦ καὶ τῶν σφαγῶν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐπιτηδειότερον ν' ἀναρριπίσῃ ἢ νὰ καταπαύσῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ περαιτέρω δὲν προέβησαν. Ἀπ' ἐναντίας ἠγωνίσθησαν παντὶ σθένει νὰ συμβιβάσωσι καὶ συνδιαλλάξωσι τὸν Στρόγονωφ μετὰ τοῦ Ρεΐζ ἐφέντη. Ἐκ τῶν 4 δυνάμεων αἱ δύο κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐπισημότεραι καὶ ἰσχυρότεραι, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀγγλία, δὲν ἐκινοῦντο ἐκ τῶν αὐτῶν ἀπαραλλάκτως ἀφορμῶν οὕτω πως πολιτευόμεναι. Ἡ μὲν Αὐστρία ἐπεθύμει πρὸ πάντων νὰ ἀποτρέψῃ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐξερεθίσῃ μὲν τὰ φιλελεύθερα τῆς Εὐρώπης πνεύματα νὰ διαταράξῃ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν ἐν Βιέννῃ συνθηκῶν κυρωθεῖσαν τάξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἐφοβεῖτο τὰς περὶ τὰ πολιτεύματα μεταβολάς, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἀνατραπῶσι τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πράγματα, πεποιθυῖα ὅτι ὡς ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ταύτης ἡ Ρωσία διά τε τὴν γεωγραφικὴν αὐτῆς θέσιν καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν τούτων ἤθελε περιποιήσει ἑαυτῇ δυνάμεις ἐπικινδύνους εἰς τὰ γενικὰ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Ἐὰν μάλιστα πιστεύσωμεν τὴν ἐπὶ ταῖς πληροφορίαις τοῦ Στρόγονωφ γραφεῖσαν δευτέραν ἀπὸ 10/22 Ἰουνίου ἐπιστολὴν τοῦ κόμητος Νεσελρώδου πρὸς τὸν κόμητα Γολόφκιν, ἐνῷ ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κόμης Λύτζοβ δὲν ἔπαυσεν ὑποβάλλων τῇ Πύλῃ τὰς ζωηροτέρας κατὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς παραστάσεις, ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας λόρδος Στράγκφορδ ἐφαίνετο ἀπ' ἐναντίας ἐμψυχῶν τὴν Πύλην εἰς τὰς ἀκατανοήτους αὐτῆς διαθέσεις καὶ παρέχων αὐτῇ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ἀγρία ἐκείνη καὶ ἡμαρτημένη πολιτεία ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔγκρισιν καὶ ἴσως τὴν συνδρομὴν τοῦ βρεταννικοῦ ὑπουργείου. Ἑτέρωθεν ὅμως ὁ κόμης Λύτζοβ ἐβεβαίου τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ τῇ 6/18 Αὐγούστου ὅτι ὁ λόρδος Στράγκφορδ, οὐδὲν ἧττον ἢ οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πρωσσίας ὑποκόμης

Βιελλᾶ καὶ βαρὼν Μίλτιτζ, δὲν ἠδυνήθησαν εἰμὴ νὰ συμβουλεύσωσι τὸ ὀσμανικὸν ὑπουργεῖον νὰ δώσῃ ὦτα εὐμενοῦς ἀκροάσεως εἰς τὰ συμβουλὰς τὰς ὁποίας ἡ φιλία καὶ τὸ εἰλικρινὲς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους συμφέρον εἶχον ὑπαγορεύσει τῇ αὐλῇ τῆς Βιέννης. Καὶ ὑπάρχει τφόντι διακοίνωσις τοῦ λόρδου Στράγκφοδ ἀπὸ 25 Ἰουλίου (6 Αὐγούστου) πρὸς τὴν Ὑ. Πύλην συνιστῶσα τὴν μετριοπάθειαν, τὴν μεταξὺ ἀθῴων καὶ ἐνόχων διάκρισιν καὶ τὸν συνδυασμὸν τῆς διατηρήσεως τῶν δικαίων τοῦ κυριάρχου μετὰ τῶν ἱερῶν καθηκόντων ὅσα ἐπιβάλλει ἡ φιλανθρωπία. Ἀλλ' οἱοιδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν οἱ ποικίλοι χρωματισμοὶ τῶν συμβουλῶν ὅσας ἔδωκαν αἱ δυτικαὶ δυνάμεις οἱ πρέσβεις αὐτῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ προλάβωσι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ῥῆξιν· ὁ Στρόγονωφ ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 5 Ἰουλίου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι βραδύτερον ἐπέτυχεν ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀναβολὴ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν· ἀλλ' εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἔθετο ἔκτοτε τὴν ἀρχὴν τῆς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως, ἀρχὴν ἥτις ἔμελλε προϊόντος τοῦ χρόνου νὰ καρποφορήσῃ παρασύρουσα καὶ αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ μὴ ἐπικρατήσῃ, ἤρκει νὰ λάβῃ τὸν πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενον καιρόν. Τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου ἔσβυσεν ὡς φλὸξ ἀχύρου· ἡ ἐπανάστασις ὅμως τῶν κυρίως ἑλληνικῶν χωρῶν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἔτη ἑπτά, καὶ οὐ μόνον τὴν δυτικὴν Εὐρώπην νὰ καταναγκάσῃ εἰς τὸ νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἀνέκαθεν προταθεῖσαν προστασίαν ἀλλὰ καὶ τὴν Ρωσίαν νὰ ὑποχρεώσῃ ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἀρχὴν τῆς πλήρους ἡμῶν ἀνεξαρτησίας, ἥτις δὲν περιελαμβάνετο βεβαίως ἐν ταῖς προαιρέσεσιν αὐτῆς τῷ 1821 καὶ κατόπιν μέχρι τοῦ 1829.

Κενοτάφιον Γρηγορίου Ε΄
(Μητρόπολις Ἀθηνῶν)

Τὸ φρούριον τοῦ Ἄστρους

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Περὶ τοῦ ζητήματος ποῦ, κατὰ ποίαν ἀκριβῶς ἡμέραν καὶ διὰ τίνων ἐξερράγη κατὰ πρῶτον ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπανάστασις ἐγράφησαν πολλὰ ὑπὸ τοπικῶν φιλοτιμιῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ὅταν τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἐπιτήδεια πρὸς τοιαύτην τινὰ ἐπιχείρησιν, καὶ περὶ τούτου ἐλάβομεν πεῖραν πικρὰν κατὰ τὰ τελευταῖα 50 ἔτη, αἱ ἐπαναστάσεις ἀρχίζουσιν ἀλλ' ἀποτυγχάνουσιν, ἐνῷ, ὅταν εἶναι προϊὸν ὥριμον περιστάσεων προσφόρων, οὐ μόνον ἀρχίζουσιν ἀλλὰ καὶ εὐοδοῦνται. Οὐδεμία δὲ ἴσως ἄλλη ἐπανάστασις ἠξιώθη νὰ ἐκραγῇ ἐν μέσῳ τοσοῦτον εὐμενῶν αὐτῇ περιπετειῶν ὅσον ἡ ἐν ἔτει 1821 ἀρξαμένη. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῶν πόθων τοῦ ἔθνους· ὁ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν ἔρως ἀνέκαθεν ὢν συμφυὴς αὐτῷ εἶχεν ἀποβῆ ζωηρότατος πρὸ μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος καὶ πεποίθαμεν ὅτι δὲν θέλει ἐκλείψει ἐν ὅσῳ ὑπάρχει ἔθνος ἑλληνικὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀλλ' οἱ πόθοι μόνον δὲν ἀρκοῦσι. Πρὸ ἐτῶν πολλῶν εἶχον οὗτοι καθυποβληθῆ μὲν εἰς πειθαρχίαν τινὰ καὶ ἡγεμονίαν ἀναρριπισθῆ δὲ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἐλπίδος ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως ἣν περὶ τούτου παρήγαγεν ἡ προθυμία μεθ' ἧς ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ἀπόστολοι ἀξιοῦντες ὅτι ὁμιλοῦσιν ἐν ὀνόματι μεγάλης δυνάμεως περιέτρεχον τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξῆπτον τὰ πνεύματα ἀπ' ἄκρου αὐτῆς μέχρις ἄκρου. Ἐν Πελοποννήσῳ ἰδίως ἐπῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, ὁ κοινότερον καλούμενος Παπαφλέσας, ἀνὴρ ἔχων ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ κρατίστου συνωμότου, τὸ πλανᾶσθαι καὶ πλανᾶν, τὸ τολμᾶν καὶ θνήσκειν. Κομιστὴς γενόμενος ἱκανῆς πυρίτιδος καὶ ἄλλων πολεμεφοδίων, πλειόνων δὲ ὑποσχέσεων μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσφαλῶν καὶ ἀνυπολογίστου ἐπαναστατικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀνήρπασε τὰ πλήθη πρὸ πάντων διὰ τῆς βεβαιώσεως ὅτι ρωσικὸς στρατὸς ἐπέρχεται πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος· δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς προκρίτους τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου, τὸν Ζαΐμην, τὸν Λόντον, τὸν μητροπολίτην Γερμανόν, ὅτε οὗτοι ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου 1821 συνελθόντες ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου περὶ τὸ Αἴγιον ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζομένης ρωσικῆς συνδρομῆς. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἐταλαντεύοντο ἔτι ἀλλ' ὁ Φλέσας καταπείσας τὸν Ν. Σολιώτην νὰ τολμήσῃ τὰς πρώτας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Καλαβρύτων ἐχθροπραξίας

περιήγαγε τὸν 'Ασημάκην Ζαΐμην καὶ κατόπιν ὅλους τοὺς λοιποὺς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παρακολουθήσωσι τὸ ρεῦμα. Ἡ ἐπαγγελία τῆς ρωσικῆς ἐπικουρίας ὑπῆρξεν ἁπανταχοῦ σχεδὸν ἓν τῶν κυριωτάτων τοῦ κινήματος ἐλατηρίων. Οἱ συνετώτεροι ἔπαυσαν πρωίμως νὰ πιστεύωσιν εἰς αὐτήν, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον μετεχειρίζοντο τὸ θρύλημα ἵνα παρορμήσωσι τοὺς πολλούς. Ὅταν ὀλίγας κατόπιν ἡμέρας, ἐν ἀρχῇ 'Απριλίου, ὁ Πανουριᾶς συγκαλέσας τοὺς προεστῶτας τῆς 'Αμφίσσης κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὴν ἐπανάστασιν, ἐφρόντισε νὰ παρασκευάσῃ ἄνθρωπον, ὅστις ἐλθὼν δρομαῖος ἐκ Γαλαξειδίου ἀνήγγειλεν ὅτι ἔφθασαν αὐτόθι ρωσικὰ πλοῖα. Καὶ ὅταν ὁ νεώτερος τοῦ 'Αλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀδελφὸς Δημήτριος, σταλεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἵνα τον ἐκπροσωπήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἀπέβη εἰς Ἄστρος κατὰ μῆνα 'Ιούνιον, ἐξήχθη δ' ἐκ τοῦ πλοίου κιβώτιον βαρύ, ἀμέσως διεδόθη ἡ φήμη ὅτι εἶναι πλῆρες ρωσικῶν χρημάτων. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἐπὶ τῶν διενέξεων τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς προεστῶτας, εἷς τῶν περὶ αὐτόν, ὁ Καντιώτης, ἀνέκραξεν· «ἢ ὑπογράφετε εὐθὺς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ πρίγκιπος ἢ μετ' ὀλίγον ἔρχονται 12.000 Ρῶσοι καὶ τότε βλέπετε ποία τύχη σᾶς περιμένει». Εἰς ὃ ὁ 'Ασημάκης Ζαΐμης ἀπήντησεν· «εἴθε νὰ ἔλθωσιν οἱ Ρῶσοι καὶ ἂς σκοτώσουν πρῶτον ἐμένα· φθάνει νὰ σωθῇ ἡ πατρίς». Ἡ πλάνη λοιπὸν καὶ ἡ εὐχὴ κατήντησεν ἐνδημική. Εἰς μάτην ἀπὸ 9/21 Μαρτίου ὁ Στρόγονωφ διεβίβασεν εἰς ἅπαντα τὰ προξενεῖα τῆς Ρωσίας ἐν τῇ 'Ανατολῇ ἐγκύκλιον διαλαμβάνουσαν ὅτι ἡ δύναμις αὕτη εἶναι παντελῶς ἀμέτοχος τῶν γινομένων. Εἰς μάτην αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ 'Αλέξανδρος μετά τινας ἡμέρας ἀπεδοκίμαζε τὸν 'Αλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Στρόγονωφ διεκοίνου τοῦτο τῇ 4/16 'Απριλίου διὰ νέας ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς κατὰ τὴν 'Ανατολὴν προξένους τῆς Ρωσίας. Εἰς μάτην τελευταῖον τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ὑψηλάντου ἀπετύγχανεν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις. Τὸ τέχνασμα τῆς ***Φιλικῆς Ἑταιρείας*** εἶχε ρίψει βαθείας εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ λαοῦ ρίζας, αἱ δὲ προκαταλήψεις τῶν πολλῶν εὐχερέστερον φύονται ἢ ἐκριζοῦνται. Αἱ διαψεύσεις ἐκεῖναι, ὅσον ἐπίσημοι καὶ ἂν ἦσαν, ἐβράδυνον νὰ φθάσωσιν ἢ ἔφθανον παραμεμορφωμέναι μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ πλήθους στρωμάτων, τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθησεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον πιστεῦον εἰς τὸ μορμολύκειον αὐτοῦ, διότι εἶχεν ἀνάγκην νὰ πιστεύῃ εἰς αὐτό. 'Ιδοὺ δὲ ποῖαι εἰδήσεις διεδίδοντο τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ πέρυσιν ἐκδοθὲν ἡμερολόγιον τοῦ ἀοιδίμου 'Αναστασίου Τσαμαδοῦ. «Ὅτι τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἔμελλεν ὁ ρωσικὸς στόλος νὰ διέλθῃ τὸν Βόσπορον ἢ μὲ τὴν θέλησιν τῶν Τούρκων ἢ μὲ πόλεμον· ὅτι ὁ καπετὰν Πρατελὶκ εἶδεν εἰς τὴν Σεβαστούπολιν δύο ρωσικὰ καράβια τοῦ πολέμου ἕτοιμα καὶ ὅτι ἑτοιμάζοντο ἄλλα· ὅτι τὸ στράτευμα τοῦ Ὑψηλάντη ἐκυρίευσε τὸ μέγα Τούρναβον καὶ τὴν Φιλιππούπολιν, ἐκινεῖτο δὲ κατὰ τὴν 'Αδριανούπολιν· ὅτι ὁ ἀρχηγὸς Ὑψηλάντης ἐμβῆκεν εἰς τὴν 'Αδριανούπολιν, φωνάζοντας ζήτω

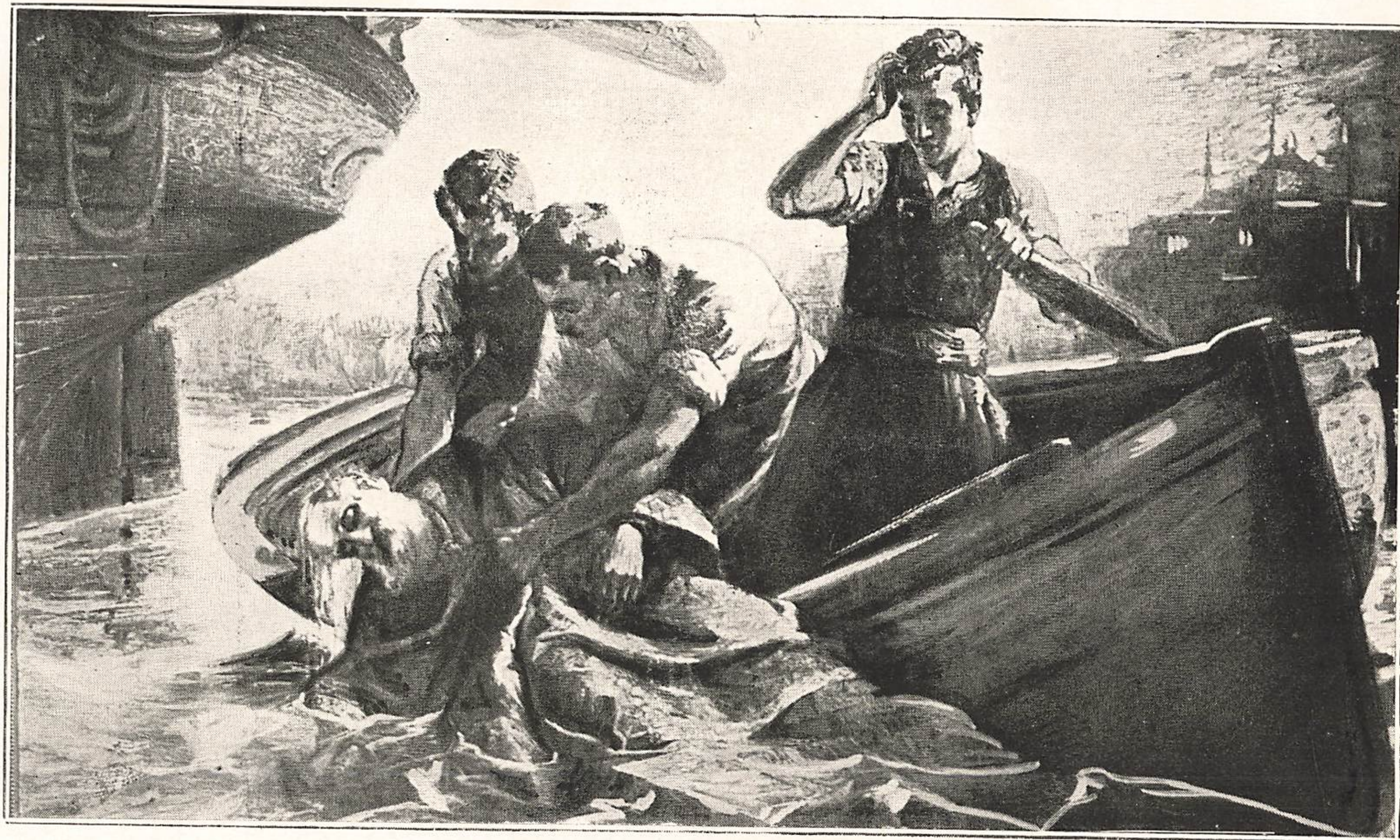

Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσας

ἡ ἐλευθερία». Καὶ ταῦτα πάντα μέχρι τῶν μέσων Ἰουνίου, ὅτε ὁ Ὑψηλάντης εἶχεν ἤδη ὑποχωρήσει εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ὅτε δ' ἐπὶ τέλους ἐδέησεν οἱ ἄνθρωποι νὰ διανοίξωσι τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ ἐπανάστασις εἶχε τοσοῦτον γενικευθῆ καὶ εὐδοκιμήσει ὥστε ἡ παλινῳδία κατέστη περιττὴ καὶ ἀδύνατος.

Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐγενικεύθη καὶ ηὐδοκίμησε δι' ἄλλους προσέτι καὶ πρακτικωτέρους λόγους. Ὁ ἐμφύλιος μεταξὺ Μαχμούτη καὶ Ἀλῆ πασᾶ ἀγὼν προεκάλεσε τὴν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἀναχώρησιν εἰς τὸ πεδίον ἐκεῖνο τῆς μάχης τοῦ Χουρσὶτ πασᾶ, ἡ δὲ Πελοπόννησος ἀπαλλαγεῖσα τοῦ ρέκτου τούτου καὶ ἐμπείρου πολεμίου ἠδυνήθη εὐχερέστερον νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ἔργου. Πλὴν τούτου ἡ στάσις τοῦ Ἀλῆ ἀπησχόλησε δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1821 τὰς πλείστας τῶν τουρκικῶν δυνάμεων τῆς Ρούμελης· οἱ Σουλιῶται ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακτήσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς δὲν ἐβράδυνε νὰ παρακολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῆς Πελοποννήσου· ἐὰν δὲ ἡ δυτικὴ ἐδίστασεν ἐπί τινα χρόνον, περὶ τὰ μέσα ὅμως τοῦ ἔτους, ὅτε οἱ Σουλιῶται ἤρχισαν παρενοχλοῦντες τὸ στρατόπεδον τοῦ Χουρσίτη, ἐκινήθησαν πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν μέχρι Μεσολογγίου χῶραι. Παρεκτὸς δὲ τοῦ ἐμφυλίου τούτου ὀσμανικοῦ ἀγῶνος ἐπιτηδειότατον ἀπέβη πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς πρώτας αὐτῆς ἐπιτυχίας, καθὰ προείπομεν, τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ὑψηλάντου· διότι, καίτοι ἀπέτυχε, προκαλέσαν ὅμως τὰς ἐπικινδύνους τῆς Ρωσίας παραστάσεις ἠνάγκασε τὴν ὀσμανικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐνισχύσῃ μὲν τὰς περὶ τὸν Ἴστρον φρουράς, τὰς ἀπειλουμένας ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τὰ ὁποῖα ἐσωρεύοντο ἐν Βεσσαραβίᾳ, νὰ ἐξακολουθήσῃ δ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατέχουσα τὰς Ἡγεμονίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι συνέπεσον ἀντιπερισπασμοί. Ὁ πασᾶς τῆς Πτολεμαΐδος εἶχεν ἐπαναστατήσει· οἱ Δροῦσοι ἐκινοῦντο· οἱ Βαχαβῖται ἠπείλουν αὖθις τὰς ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδίνην, ὁ δὲ σουλτάνος ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον εἰς τὸν σάχην τῆς Περσίας, ἐμβάλλοντα ἀδιακόπως εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους.

Ἄπορον λοιπὸν δὲν εἶναι ὅτι ἡ ἐπανάστασις ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων περιστάσεων ριπιζομένη ἐξερράγη· καὶ ἄπορον ἤθελεν εἶναι μᾶλλον ἐὰν δὲν ἤρχιζεν ἐν καιρῷ τοσοῦτον εὐθέτῳ, ἀφοῦ πρὸ αἰώνων οὐδὲν ἄλλο ἐπεζήτει εἰμὴ εὔθετον καιρόν. Τὸ δὲ θαυμαστὸν μόνον εἶναι πῶς ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ διεξαχθῇ. Τὸ ὀσμανικὸν κράτος, ὁσοιδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν οἱ περιστοιχίσαντες αὐτὸ κίνδυνοι, ἦτο μέγα, μάλιστα παραβαλλόμενον πρὸς τὴν μικρὰν γωνίαν τῆς γῆς ἥτις ἐπανέστη· εἶχε κυβέρνησιν, ἥτις, ὅσον πλημμελὴς καὶ ἂν λογισθῇ, ἦτο πάντοτε προτιμοτέρα τῆς ἐλλείψεως πάσης κυβερνήσεως· ἡ δὲ ἐπανάστασις ἤρχισεν οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ διεξήχθη ἄνευ τῆς ἐν πολέμῳ τοσοῦτον ἀπαραιτήτου συμπυκνώσεως ἐκείνης καὶ χειραγωγίας τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Πλὴν τούτου ὁ ἀντίπαλος αὐτῆς εἶχεν ὀργανισμόν τινα στρατιωτικόν, οἰκονομικόν, διοικητικόν, ὅστις, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ χωλαίνων, παρεῖχεν αὐτῷ ἰσχύν, ἧς ὅλως ἐστερεῖτο καὶ ἐστερήθη τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα. Τελευταῖον τὸ ὀσμανικὸν κράτος εἶχε συμμάχους πεπεισμένους ὅτι ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀκεραία μάλιστα ὕπαρξις, ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης. Οἱ σύμμαχοι οὗτοι ἀναφανδὸν μὲν εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ δὲν ἦλθον ἀλλ' εἶχον μυρίους τρόπους νά το βοηθήσωσι, τοὺς ὁποίους δὲν ἐδίστασαν νὰ μεταχειρισθῶσιν, οὐ μικρὰ μὲν παρεμβαλόντες ἡμῖν κατ' ἀρχὰς κωλύματα ἀναχαιτίσαντες δ' ἐπὶ ἔτη πολλὰ τὰς πολεμικὰς τῆς Ρωσίας ὁρμάς, ἐνῷ ἡ ἐπανάστασις προεκάλεσε μὲν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς συμπαθείας τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τὰς ἐπιεικεῖς διαθέσεις τινῶν τοὐλάχιστον κυβερνήσεων ἀλλὰ συμμάχους δὲν

ΤΟ ΣΚΗΝΩΜΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε΄ ΑΝΑΣΥΡΟΜΕΝΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ

(Εἰκὼν Γ. Ροΐλοῦ.—Ἐθνικὴ Πινακοθήκη Ἀθηνῶν)

ηὐτύχησε νὰ εὕρῃ εἱμὴ μετὰ ἔτη πολλά, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἠδύνατο πολλάκις νὰ καταβληθῇ, ἐὰν δὲν περιεῖχεν ἐν ἑαυτῇ ἀκαταδάμαστόν τινα δύναμιν. Ἑτέρωθεν ὅμως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι μέχρι τοῦ 1825, ὅτε ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἡ τακτικὴ τῆς Αἰγύπτου στρατιά, ἡ δυσαναλογία τῶν πολεμικῶν πόρων δὲν ὑπῆρξε κατὰ ξηρὰν τοσοῦτο μεγάλη ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. Ἡ Τουρκία οἵα ἀπέβη μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις ἃς ἐπεχείρησεν ὁ σουλτὰν Μαχμοὺτ ἀπὸ τοῦ 1826, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων, οὐδεμίαν δύναται νὰ δώσῃ ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ τί ἦτο τῷ 1821. Ἡ παραλυσία αὐτῆς εἶχε τότε κορυφωθῆ. Οἱ ἐπίσημοι τοῦ ὀσμανικοῦ στρατοῦ ἀριθμοὶ ἀνεβίβαζον μὲν αὐτὸν εἰς 180.000 ἱππέων, 220.000 πεζῶν καὶ 15.000 πυροβολητῶν. Κατεῖχε δὲ ἡ Πύλη ἐν ταῖς κυρίως ἑλληνικαῖς χώραις φρούρια πολλά, τὰ ὁποῖα, ὅσον εὐάλωτα καὶ ἂν ἠδύναντο νὰ λογισθῶσιν ὑπὸ τακτικοῦ στρατοῦ, ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς στίφη πολεμικὰ προχείρως συντεταγμένα ἀπροσμάχητον ἀντίστασιν· τὴν Χαλκίδα, τὴν Κάρυστον, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸν Ἀκροκόρινθον, τὸ Ναύπλιον, τὴν Μονεμβασίαν, τὴν Πύλον, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Πατρῶν, τὴν Τρίπολιν, ἄλλας τινὰς ὀχυρὰς θέσεις καὶ τὰ ἐν Κρήτῃ φρούρια. Ἀλλά, ἵνα ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ κινητοῦ στρατοῦ, καθ' ὅλα τὰ 50 πρὸ τοῦ 1821 ἔτη ἡ Πύλη οὐδέποτε ἠδυνήθη πράγματι ν' ἀντιπαρατάξῃ κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς πλειοτέρους τῶν δεκακισμυρίων ἀνδρῶν. Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι ὤφειλε νὰ φυλάττῃ τὸν Ἴστρον, νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Περσίαν εἰς εἰρήνην, νὰ συμπληρώσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ καὶ νὰ συντηρῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν δημοσίαν ἐν τῷ κράτει τάξιν θέλομεν ἐννοήσει πῶς οὐ μόνον τῷ 1821 οὐδεμίαν ἠδυνήθη νὰ ἐκπέμψῃ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀξιόλογον στρατιὰν ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ἀφοῦ ἐξέλιπον πολλοὶ τῶν προεκτεθέντων ἀντιπερισπασμῶν, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη δὲν ἀπέστειλε καθ' ἡμῶν ποτὲ ἄνδρας πλείονας τοῦ τριτημορίου τῆς προσημειωθείσης πραγματικῆς αὐτῆς δυνάμεως. Καὶ τφόντι ἡ μεγίστη τῶν ἐκστρατειῶν ὅσας ἐπεχείρησεν, ἡ τοῦ Δράμαλη, μόλις συνεποσοῦτο εἰς 30.000 ἀνδρῶν. Τὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ἐμβαλόντα εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ πασᾶν καὶ τὸν Ὀμὲρ Βριώνην στίφη δὲν περιελάμβανον πλείονας τῶν εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν. Τοσοῦτος δὲ περίπου ἦτο ἢ μικρὸν πλειότερος καὶ ὁ ἐν ἔτει 1823 ἔνθεν μὲν ὑπὸ τὸν Μουσταῆν τῆς Σκόδρας ἔνθεν δὲ ὑπὸ τὸν Ἰουσοὺφ Περκόφτζαλη ἐλάσας στρατός. Τῷ δὲ 1824 ὁ Δερβὶς πασᾶς ἤγαγε πολὺ ὀλιγωτέρους, τὸ ἥμισυ σχεδόν. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους δὲν θέλομεν ἀντιπαραθέσει τοὺς 51.000 ἄνδρας ὅσους κατὰ ξηρὰν προῃρεῖτο νὰ ὁπλίσῃ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπείας τῆς ἐν Ἄστρει Β' ἐθνικῆς συνελεύσεως· ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμίσεις τούτων ἤθελον ἀρκέσει, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐν αὐτοῖς περιελαμβάνοντο οὐκ ὀλίγοι κράτιστοι ἁρματολοὶ καὶ κλέφται, οἱ δὲ ἀντίπαλοι ἦσαν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἄτακτοι ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι, εἶχον τὸν αὐτὸν ὁπλισμόν, τὸν αὐτὸν τοῦ πολεμεῖν τρόπον καὶ πολλάκις προηγουμένως μετρηθέντες πρὸς τοὺς ὀρεσιβίους μαχητάς, ἰδίως τῆς Ρούμελης, καθάπερ ἐν τοῖς προτέροις ἱστορήσαμεν, εἶχον οὐχὶ ἅπαξ τρέψει τὰ νῶτα πρὸς αὐτούς.

Ὁ σουλτάνος Μαχμοὺτ Β

Δὲν πρόκειται νὰ ἐλαττώσωμεν εἰς ὑπερβολὴν τὰς πολλὰς καὶ δεινὰς δυσχερείας πρὸς ἃς ἔμελλον νὰ ἀντιπαλαίσωσιν οἱ πατέρες ἡμῶν. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ μὴ ἐμπίπτωμεν εἰς τὴν ἀντίθετον ὑπερβολήν, ἐὰν θέλωμεν τελευταῖον νὰ μάθωμεν τί ἀληθῶς καὶ ὑπὸ

τίνας ὅρους διεπράχθη ἐν τῇ ἐπαναστάσει, ἵνα διδαχθῶμεν οὕτω τί καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους δύναται νὰ κατορθωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐὰν δὲν ἐπλανώμεθα ὑπὸ τῆς φιλαυτίας ἡμῶν καὶ τῆς πρὸς τὸν οἰδαίνοντα λόγον ροπῆς, ἐὰν ἐσπουδάζομεν ἀκριβέστερον τὴν πάτριον ἱστορίαν, δὲν ἠθέλομεν παρασυρθῆ εἰς τοσοῦτον ὀλέθρια ἁμαρτήματα καὶ ἀσύνετα ἐπιχειρήματα κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἔτη. Τῷ 1821 οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἱππικὸν πολυάριθμον καὶ πυροβολικὸν οὐ μικρόν, ἐνῷ ἡμεῖς ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐστερούμεθα πυροβόλων, μέχρι τέλους δὲ ἐλάχιστον ἐκτησάμεθα ἱππικόν. Ἀλλὰ τὸ πυροβολικὸν τῶν πολεμίων ἦτο μέτριον καὶ τῇ ἀληθείᾳ οὐχὶ πολὺ ἀνώτερον τοῦ κατὰ μικρὸν οὕτως ἢ ἄλλως παρ' ἡμῖν ἀπαρτισθέντος. Τὸ δὲ ὄντως ἀξιόλογον αὐτῶν ἱππικὸν ὀλίγον τοις ἐχρησίμευσεν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπολέμουν οἱ ἡμέτεροι· συνετέλεσε δὲ ἀπ' ἐναντίας πολλάκις εἰς τὸ ν' αὐξήσῃ τὴν ἀμηχανίαν αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς δυσκολίας τῆς συντηρήσεώς του, ὅπως συνέβη ἐπὶ Δράμαλη. Τὰ φρούρια βεβαίως ἦσαν κώλυμα μέγα· οὔτε φρουρὰς ὅμως ἱκανὰς εἶχον οὔτε ἐφόδια πολέμου οὔτε τροφάς, αὕτη δὲ μάλιστα ἡ τελευταία ἔλλειψις ἀπέβη κρίσιμος ὡς πρὸς τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, διότι οἱ Ὀσμανίδαι τῆς ὑπαίθρου χώρας καταφυγόντες ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐκείνων κατέστησαν τὴν διατήρησιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἀδύνατον. Ἡ Μονεμβασία, τὸ Ναυαρῖνον, ἡ Τρίπολις, ὁ Ἀκροκόρινθος, ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, παρεδόθησαν δι' ἔνδειαν τροφίμων. Τὰ παράλια φρούρια, καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ πλεῖστα, ἠδύναντο νὰ τροφοδοτηθῶσιν ἀπὸ θαλάσσης, ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις, ἣν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἠδυνήθη νὰ μεταχειρισθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως μείζων τῆς πεζικῆς. Ἐν ἔτει 1821 ὑπῆρχον ἐν τοῖς ναυστάθμοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως 4 τρίκροτα, 13 δίκροτα τῶν 74, 7 φρεγάδες, 5 δρόμωνες καί τινες πάρωνες (βρίκια). Καὶ πλὴν τούτων ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς τὰς ναυτικὰς μοίρας τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τύνιδος, τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου. Εἰς τὴν ὄντως κολοσσιαίαν ταύτην δύναμιν οἱ ἡμέτεροι δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰμὴ 120 ἕως 150 πάρωνας, ἤτοι τὰ ἐμπορικὰ μὲν ἀλλ' ἐπὶ πολέμῳ καρτηρτισμένα σκάφη τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, τὰ ὁποῖα διὰ ποικίλων περιστάσεων τῶν προηγηθέντων 25 ἐνιαυτῶν, ὡσεὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς παρεσκευάσθησαν πρὸς τὸν προκείμενον ἀγῶνα· ἀλλὰ τὰ σκάφη ταῦτα πολλάκις κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας ἀντιπαλαίσαντα οὔτε εἶχον ποτὲ πολεμήσει οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ πολεμήσωσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τρικρότων καὶ δικρότων· ὥστε κατὰ θάλασσαν ἡ δυσαναλογία ὑπῆρξεν ἀληθῶς φοβερά. Ναὶ μέν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, οἱ ὀσμανικοὶ στόλοι προσελάμβανον τὴν κυριωτάτην αὐτῶν ἀξίαν ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπηρετούντων ἑλλήνων ναυτικῶν, νῦν δὲ στερηθέντες τῶν ἐπικούρων τούτων περιῆλθον εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ναυτολογήσωσι κωπηλάτας τοῦ Βοσπόρου καὶ πολλοὺς ξένους τυχοδιώκτας, Γενουαίους, Μελιταίους, Σκλαβούνους, ὁ δ' ἐντεῦθεν ἐπελθὼν κάκιστος τῶν κητῶν ἐκείνων χειρισμὸς ἐπενήργησεν εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἔκβασιν τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν. Πλὴν τούτου αἱ ναυτικαὶ μοῖραι τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Τύνιδος, αἵτινες πάντοτε εἶχον δώσει δείγματα δεξιότητος καὶ ἀνδρείας, δὲν προσήρχοντο προθύμως, προθυμότερον δὲ ἀπήρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Αὐτὸ δὲ τοῦτο συνέβη κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη εἰς τὸν στόλον τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Οὐδὲν ἧττον τὸ μέγεθος τῆς ἀντιπάλου δυνάμεως ἦτο τοσοῦτον ὑπέρογκον ὥστε ἡ ἀντιπαράταξις τῶν ἡμετέρων στολίσκων προεκάλεσε πάντοτε τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐμπειροτάτων περὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην ἀνδρῶν, τὰ δὲ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα τοῦ ἀγῶνος ἐτιμήθησαν πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ κατὰ ξηράν.

Ἐν γένει ὅμως δυνάμεθα, ἄνευ τῶν ὑπερβολῶν τῆς ποιήσεως ἡμῶν καὶ οἰήσεως, νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ μαχηταὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐξεπλήρωσαν κατά τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν, ἐπαξίως τοῦ ἐπιδιωχθέντος μεγάλου σκοποῦ. Εἶναι δὲ τούτου ἕνεκα τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιάγαστοι ὅσῳ δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος οὐδέποτε ἐκτησάμεθα κυβέρνησιν πράγματι χειραγωγήσασαν τὰ κοινὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα καὶ τελεσφόρως προνοήσασαν περὶ ὀργανισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν στρατιωτικῶν τοῦ ἔθνους δυνάμεων. Πρὸς συγκρότησιν τοιαύτης κυβερνήσεως οὔτε προυπῆρχον οὔτε ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως παρήχθησαν οἱ ἀπαιτούμενοι ἄνδρες. Οἱ προεστῶτες εἶχον δείξει ἐπιτηδειότητά τινα περὶ τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτήτων καί τινες πολλὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλο ὅμως διοίκησις κοινότητος καὶ ἄλλο κυβέρνησις τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ἐκ δὲ τῶν ἀνδρῶν ὅσοι προέκυψαν εἰς μέσον διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, εἴτε αὐτόχθονες ὑπῆρξαν οὗτοι εἴτε ἑτερόχθονες, οὐδεὶς ἀνεφάνη τοσοῦτο τῶν ἄλλων ὑπερέχων ὥστε νὰ ὑπαγάγῃ ὑφ' ἑαυτὸν πρόσωπά τε καὶ πράγματα. Ἐντεῦθεν τὰ πολιτεύματα καὶ αἱ κυβερνήσεις τῆς ἐπαναστάσεως οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξαν ἢ συμβιβασμοί τινες δευτερευουσῶν φιλαρχιῶν, καθ' οὓς αὗται ἐπέτρεπον μὲν τὴν ἀρχὴν ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θέλει εἶναι ὅσον ἔνεστι μικρὰ ἢ μᾶλλον ψιλὸν ἀρχῆς ὄνομα. Ἅμα δέ τινες ἐπεχείρησαν νὰ ἐνασκήσωσι πραγματικὴν ἐξουσίαν, προέκυψαν ἐκ τούτου ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἵτινες, συνδυαζόμενοι μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων, ἀπέληξαν εἰς παντελῆ ἀναρχίαν. Ἡ πρώτη πρὸς συμπύκνωσιν τῶν μερικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πετρόμπεϋ, ὅστις προθύμως δράξας τὰ ὅπλα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 καὶ προελάσας ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ ἐκυρίευσε τῇ 23 τὰς Καλάμας. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἵδρυσεν ἀμέσως μετὰ τῶν προεστώτων τὴν λεγομένην *Μεσσηνιακὴν Γερουσίαν* καὶ ἐξέδωκε τῇ 28 διακήρυξιν πρὸς

Οἱ ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως πολιορκημένοι πολεμισταί

τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς ὑπογραφεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τε ὡς ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν ἄλλων τῆς Γερουσίας ταύτης μελῶν. Ἐξ αὐτοῦ ὅμως τοῦ ὀνόματος τῆς μεσσηνιακῆς Γερουσίας δηλοῦται ὅτι αὕτη οὐ μόνον τὴν ὅλην Ἑλλάδα ἀλλ' οὐδὲ τὴν Πελοπόννησον ὅλην ἠξίου νὰ ἐκπροσωπήσῃ. Γενικωτέρα ὁπωσοῦν ὑπῆρξεν ἡ πρᾶξις ἣν τῇ 26 Μαΐου ὑπέγραψαν ἐν τῇ μονῇ τῶν Καλτεζῶν εἰκοσιεννέα προύχοντες τῆς Πελοποννήσου καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἕλους Ἄνθιμος *ἔχοντες τὴν γνώμην καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν ἀπόντων μελῶν*. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης οἱ εἰρημένοι προύχοντες αὐτόκλητοι ἐπέτρεψαν τὴν διοίκησιν ὅλης τῆς Πελοποννήσου εἰς *Γερουσίαν* συγκειμένην μὲν ἐκ πέντε προεστώτων καὶ τοῦ ἁγίου Βρεσθένης Θεοδωρήτου, προεδρευομένην δὲ ὑπὸ τοῦ *ἐνδοξοτάτου κοινοῦ ἀρχιστρατήγου μας Πετρόμπεϋ Μαυρομιχάλη*. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, κομίζων ἔτι γενικωτέρας ἀξιώσεις.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἦτο τότε μόλις 28 ἐτῶν καὶ εἶχε διατελέσει, ὅπως ὁ ἀδελφός αὐτοῦ, ἐν τῇ στρατιωτικῇ τῆς Ρωσίας ὑπηρεσίᾳ· παρέστη δὲ εἰς μέσον ὡς «διωρισμένος ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ γένους ἡμῶν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν φιλτάτην Ἑλλάδα πληρεξούσιος ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν». Ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν ἦτο ἐπιτήδειος νὰ δελεάσῃ τοὺς ἀνθρώπους, διότι οὔτε ἀνάστημα, οὔτε ρώμην, οὔτε φωνήν, οὔτε λόγον, οὔτε τρόπον εἶχεν. Ἀλλ' ἐκέκτητο ὀρθόν, ἂν ὄχι λεπτόν, νοῦν· ἦτο ἀτρόμητος, καρτερικὸς καὶ φιλόπατρις ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἀνεδείχθη πάντοτε πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸ εὐγενὲς τοῦτο αἴσθημα τὴν ἰδίαν φιλοτιμίαν, δοὺς κατὰ τοῦτο παράδειγμα τὸ ὁποῖον ὀλίγους, ὡς μὴ ὤφελεν, εὗρε μιμητὰς παρ' ἡμῖν. Κατ' ἀρχὰς πειθόμενος ὅτι ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἀνάγκην ἀρχηγοῦ ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὡς ἐκ τῆς αἴγλης τοῦ ὀνόματος τὸ ὁποῖον ἔφερε καὶ τῆς ἐντολῆς ἣν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἔλαβεν. Ἀποτυχὼν δὲ διὰ τὴν πεισματώδη τῶν προεστώτων ἀντίπραξιν, καὶ παθὼν πλείστας παρ' αὐτῶν ἀδικίας, καὶ ἰδὼν τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ δεινῆς ἀναρχίας κλυδωνιζομένην, δὲν ἐστασίασε ποτὲ κατὰ τῶν καθεστώτων, οὐδ' ἀπηλπίσθη ποτὲ περὶ τῆς τύχης τοῦ ἔθνους· διότι, ἂν δὲν ἠδυνήθη νὰ κυβερνήσῃ ἄλλους, ἠπίστατο ὅμως τὸ κυβερνᾶν ἑαυτὸν καὶ ἐγκαταλείψας πᾶσαν περὶ ἀρχῆς ἀξίωσιν παρέμεινε μέχρι τέλους πιστὸς τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος πρόμαχος. Οὐ μόνον ἀσθενὴς ὢν τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ καχεκτικὸς τὴν κρᾶσιν ἀντέσχε, δι' ἀκαταβλήτου ἠθικῆς δυνάμεως, εἰς τὰς κακουχίας πολέμου διεξαγομένου ἐν μέσῳ μυρίων στερήσεων. Συμπεσόντος ποτὲ λόγου περὶ ὑποχωρήσεως ἔκ τινος πεδίου τῆς μάχης, εἶπεν ὅτι *δὲν ἠμπορεῖ νὰ φύγῃ*· ἐπειδὴ δὲ εἷς τῶν συναθλητῶν ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτοῦ ἀνεφώνησεν ὅτι αὐτὸς θέλει τὸν ἐπάρει εἰς τοὺς ὤμους του τοσοῦτον ἐλαφρὸν ὄντα, ὁ Ὑψηλάντης διὰ τῆς φωνῆς ἐκείνης ἥτις ἐξήρχετο ἐκ τῆς ρινὸς μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ στόματος, «ναί, ὑπετονθόρυσε μειδιάσας, ἐλαφρὸν εἶναι τὸ σαρκίον τοῦτο ἀλλ' ἡ καρδία αὐτοῦ βαρεῖα».

Ἀποβὰς κατ' ἀρχὰς εἰς Ὕδραν, τῇ 8 Ἰουνίου, ἀνεγνωρίσθη αὐτόθι τε καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἐνήργησεν ὡς τοιοῦτος. Ἔπειτα δὲ περάσας εἰς Ἄστρος τῇ 19 καὶ τυχὼν πανηγυρικῆς δεξιώσεως ἀνῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ὁποῖον ἐπολιόρκει τὴν Τρίπολιν καὶ ἐγένετο ὡσαύτως δεκτὸς ὡς γενικὸς πληρεξούσιος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ προσέκρουσε πρὸς τὴν προμνημονευθεῖσαν Γερουσίαν τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ὑψηλάντης ἐζήτησε νὰ συμπυκνώσῃ εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, συμπράττων καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ μετὰ Βουλῆς ἐκλελεγμένης ἐμμέσως ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ Γερουσία, αἰσθανομένη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτογνώμονα αὐτῆς συγκρότησιν,

συνήνεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἔμμεσον ἐκλογὴν 24 ἀντιπροσώπων, ἐπέμεινεν ὅμως εἰς τὸ νὰ ὀνομάζωνται οὗτοι Γερουσία, ὄχι Βουλή. Καὶ τοῦτο μὲν ἦτο δευτέρου λόγου ἄξιον ἀλλ' οἱ προεστῶτες ἐπέμειναν καὶ εἰς ἕτερα πολὺ σπουδαιότερα. «Οἱ ἀποσταλησόμενοι 24 γερουσιασταί, ἔλεγον, ἕνας ἀπὸ κάθε ἐπαρχίαν, μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Πετρόμπεϋ Μαυρομιχάλη, προηγουμένης τῆς ἐνδοξότητός του, κατὰ τὸ ἐν Καλτεζαῖς γενόμενον σύστημα, θέλουν ἐπέχει τὴν Γερουσίαν τοῦ δήμου τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη δὲ ἡ Γερουσία νὰ παρευρίσκεται μετὰ τοῦ Ὑψηλοτάτου πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἀρχῆς, καὶ συμφώνως νὰ σκέπτωνται καὶ μὲ ψήφους νὰ ἀποφασίζωσι καὶ νὰ διοικῶσι τά τε πολιτικὰ καὶ τὰ στρατιωτικὰ εἰς τρόπον ὥστε μήτε ἡ Γερουσία νὰ ἐνεργῇ τι χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πρίγκιπος μήτε ὁ πρίγκιψ χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ Γερουσία ἤθελε νὰ ἐπεμβαίνῃ καὶ εἰς αὐτὴν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων τὴν διεξαγωγήν, ὅπερ ἤθελεν εἶναι πάντοτε ὀλέθριον, μάλιστα δὲ ἐπικρατοῦντος πολέμου. Μετά τινας διενέξεις ἡ Γερουσία ἐτροπολόγησε κατὰ τοῦτο τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς πρότασιν, ὅτι συνήνεσεν, ἀντὶ νὰ συμπράττῃ ὁλόκληρος μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, νὰ ἐπιτρέψῃ τὸ ἔργον τοῦτο εἰς ἄνδρας τρεῖς, ἤ, καθὼς ἐλέγετο τότε, εἰς τρία ὑποκείμενα· ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἀντέτεινε πάλιν, ἰδίως ἐπιμένων εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐνάσκησιν τῆς ἀρχιστρατηγίας. Ὅθεν ἐτραχύνθησαν τὰ πράγματα ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ Ὑψηλάντης ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ μόλις μετὰ πολλὰς παρακλήσεις τῶν προεστώτων ἐπέστρεψε τῇ 2 Ἰουλίου, ὅτε ἐπανελήφθησαν αἱ μεταξὺ τῶν δύο μερῶν διαπραγματεύσεις. Ἀλλὰ τότε κατίσχυσαν ἐπὶ τέλους οἱ περὶ τὴν Γερουσίαν, διότι συνετάχθη αἴφνης μετ' αὐτῶν ἕτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ἔξωθεν, ὅπως καὶ ὁ Ὑψηλάντης, προσελθών.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος δὲν ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰμὴ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου, ἀποβὰς εἰς Μεσολόγγιον, ὅπερ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐξελέξατο ἐπιτηδείως ὡς τὸ κύριον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ στάδιον. Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς εἶχε προηγηθῇ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ὅστις καταπλεύσας εἰς Τῆνον καὶ ἔπειτα εἰς Ὕδραν περιῆλθε ἀμέσως εἰς διένεξιν πρὸς τὸν πληρεξούσιον τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου, διότι οὗτος οὔτε σύμβουλον ἠθέλησε νὰ προσλάβῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν ἄνθρωπον οὔτε διευθυντὴν νά τον διορίσῃ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ὁ μὲν Θεόδωρος Νέγρης, προελθὼν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, τάχιστα κατῆλθεν εἰς δευτερεύουσαν τάξιν καὶ πρωίμως ἐξέλιπε, θανὼν τῇ 22 Νοεμβρίου 1824. Ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ὁ ἐξοχώτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ὃν παρήγαγεν ἡ ἐπανάστασις, ἐπενεργήσας ὡς οὐδεὶς ἄλλος εἰς τὴν τύχην τοῦ ἔθνους διά τε τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐλαττωμάτων. Ὁ Ἰωάννης Κωλέττης καὶ ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, οἱ βραδύτερον ἴσοι αὐτοῦ λογισθέντες καὶ μέχρι τινὸς διατελέσαντες, οὐδόλως, διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεδείχθησαν ἐκείνου ἐνάμιλλοι. Ὁ δὲ Ἰωάννης Καποδίστριας προήχθη μὲν ἐν τῇ ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ κατῆλθε δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο ἀντίπους τοῦ Ὑψηλάντου· αἱμύλος τοὺς τρόπους, εὐφυὴς περὶ τὸ λέγειν, ἐπιτήδειος περὶ τὸ γράφειν, δεξιὸς περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων, ἠγάπησε καὶ ἐπεζήτησε τὴν ἀρχὴν διὰ παντὸς σχεδὸν τοῦ βίου. Οὐδὲ λέγομεν τοῦτο ἵνα καταμεμφθῶμεν αὐτοῦ. Ἡ φιλαρχία εἶναι πάθος γενναῖον. Ὄχι ἡ ἄγονος καὶ νωθουρὸς φιλαρχία, ἣν εἴδομεν πολλάκις, καί, ὡς μὴ ὤφελε, βλέπομεν ἔτι λυμαινομένην τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἡ φιλαρχία ἥτις ἢ σῴζει τὴν πατρίδα ἢ τοὐλάχιστον ὑπηρετεῖ αὐτὴν λυσιτελῶς. Ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος τῷ μὲν 1822 ἔσωσε τὸ Μεσολόγγιον· τῷ δὲ 1824 παρεσκεύασε διὰ προνοίας πολλῆς

καὶ συντόνου ἐνεργείας τὴν ἔνδοξον τῆς πόλεως ἐκείνης κατὰ τὰ δύο ἑπόμενα ἔτη ἄμυναν· τῷ δὲ 1825 ἐρριψοκινδύνευσεν ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης ἐν Σφακτηρίᾳ· δι' ὅλης δὲ τῆς ἐπαναστάσεως διεξήγαγε τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς πράγματα, ἐργασθεὶς μὲν ἐπιτηδείως εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος διάπλασιν τῆς κοινῆς ἐν τῇ Δύσει γνώμης ὡς οὐδεὶς δὲ τῶν Ἑλλήνων συντελέσας εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ τὴν σωτήριον τῶν δυνάμεων ἐπέμβασιν.

Ἀλλ' ἐνῷ τοσοῦτον ἦτο δεξιὸς περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν διεθνῶν τῆς Ἑλλάδος συμφερόντων, εἰς δὲ τὰ πολεμικὰ πράγματα ἔπραττε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ πράξῃ ἄνθρωπος μὴ ὢν ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικός, ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν δὲν εἶχεν εἰμὴ τὸ ἥμισυ ἀκριβῶς τῶν ἀρετῶν ὅσαι ἀπαιτοῦνται ἵνα εὐδοκιμήσῃ ἐν αὐτῇ ὁ πολιτικὸς ἀνήρ· ἦτο εὐφυέστατος εἰς τὸ νὰ διαγινώσκῃ τὸ τρωτὸν μέρος ἑκάστου καθεστῶτος ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐξ ἴσου εὐτυχὴς εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς προσηκούσης θεραπείας. Ὅτε ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀνεγνώρισε τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὑψηλάντου, ὅπως αὕτη εἶχεν ἤδη ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τῶν νήσων καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς Πελοποννήσου. Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀποβάσεώς του εἰς Μεσολόγγιον, ἤτοι τὴν 22 Ἰουλίου, ἔγραφε πρὸς αὐτόν· «Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐγὼ κρέμαμαι ἀπὸ τὰς προσταγάς της, τὰς ὁποίας θεωρῶ ὡς προσταγὰς τῆς πατρίδος.... Ἂς προστάξῃ, ἂς δώσῃ τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας, καὶ θέλει εὕρει εἰς ἐμὲ δοῦλον πιστὸν τῆς πατρίδος...». Μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ἔγραφε πρὸς αὐτόν· «Πρέπει νὰ συστηθῇ εἰς Μεσολόγγιον αὐτὴ ἡ τοπικὴ διοίκησις, ἐξηρτημένη πάντοτε ἀπὸ ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου· καὶ ἂν ἡ ἐκλαμπρότης της στοχάζεται ὅτι ἠμπορῶ ὁ ἴδιος νὰ χρησιμεύσω εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῆς τῆς διοικήσεως, ἂς μὲ προστάξῃ ὡς λογιζόμενον ἱερὰς τὰς προσταγάς της καὶ ἂς μοὶ ἀποστείλῃ κανένα συνεργόν». Ἔπειτα κληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ εἰς Τρίκορφα, ὅπου ἦτο τὸ γενικὸν στρατήγιον, προσῆλθε τῇ 14 Αὐγούστου. Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἀλλεπάλληλοι αἰτήσεις τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Αἰτωλίας περὶ ἀποστολῆς ἀξίου τινὸς προσώπου πολιτικοῦ, καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐπικαλούμενοι «ἄνθρωπον ἄξιον νὰ διοργανίσῃ πολιτικῶς αὐτάς», ὁ Ὑψηλάντης ἐπέτρεψε τὸ ἔργον εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον, προχειρισάμενος αὐτὸν «πληρεξούσιον αὐτοῦ». Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐζήτησε τότε βοηθὸν τὸν Νέγρην· ὁ δὲ Ὑψηλάντης κατ' ἀρχὰς ἀπεποιήθη, κατόπιν ὅμως ἐνδοὺς εἰς τὰς ἐπιμόνους τοῦ πληρεξουσίου του αἰτήσεις ἐνέδωκε, συμβουλεύσας νὰ μὴ μεταχειρισθῇ τὸν ἄνθρωπον εἰμὴ «εἰς μικρὰ μόνον πράγματα, διότι δὲν εἶναι ἁρμόδιος διὰ μεγάλα». Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδᾶτος, ἰδὼν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ διστάζῃ ἂν ὁ Ὑψηλάντης θέλει κατορθώσει νὰ διατηρηθῇ· καὶ ἅμα ἀναχωρήσας ἀπὸ Τρίκορφα παρέβη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ὀρθὴν συμβουλὴν καὶ ἐπέτρεψε μὲν τὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Νέγρην, μεταβάντα ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἄμφισσαν, ἀνέλαβε δὲ αὐτὸς τὴν ῥύθμισιν τῆς δυτικῆς, ἐπιστρέψας εἰς Μεσολόγγιον.

Ἐν τούτοις ἐπί τινα εἰσέτι χρόνον δὲν ἀπεκάλυψε πῶς μελετᾷ νὰ πολιτευθῇ ὁριστικῶς, ὅτε αἴφνης, τῇ 27 Ὀκτωβρίου, ἔγραψεν ἐκ Μεσολογγίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐπιστολὴν μακράν, δι' ἧς, ἀφοῦ ἀκαίρως ὁπωσοῦν πολλὰ ἐμεμψιμοίρησε περὶ τῆς προώρου ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν ποικίλων τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου σφαλμάτων, ἰδίως ἐλέγξας αὐτὸν διότι προεχειρίσθη «Ἐπίτροπος τῆς ἀνυπάρκτου Ἀρχῆς, ἥτις καὶ ἂν ὑπῆρχε δὲν εἶχε κανὲν δικαίωμα ἐπάνω εἰς ὅλον τὸ ἔθνος», καὶ ὑποδείξας οὕτως ὅτι οὐδ' ὁ Δημήτριος εἶχε τοιοῦτο δικαίωμα, συνεκεφαλαίωσεν ἔπειτα ὡς ἑξῆς τί ἐφρόνει περὶ τῶν δεόντων γενέσθαι· «Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ γίνῃ, θέλει εἴπει ἡ ἐκλαμπρότης της. Τώρα τὸ γένος ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὰ ὅπλα· τί νὰ κάμωμεν ; Ν' ἀφήσωμεν τὰ

ὀνόματα ἀρχηγῶν καὶ πληρεξουσίων καὶ ἐπιτρόπων· νὰ ὀργανίσωμεν τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐντοπίους, τῶν ὁποίων νὰ γίνωμεν ἡμεῖς ὁδηγοὶ καθ' ὅσον δυνάμεθα· νὰ τὴν συγκεντρώσωμεν εἰς ὀλίγας χεῖρας, ἐνόσῳ νὰ προσκαλέσωμεν κανένα ὑποκείμενον οἷος ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος (ὁ θετὸς υἱὸς τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος), ἢ ὁ κόμης Καποδίστριας, ἢ πᾶς τις ἄλλος ἱκανώτερος ἡμῶν». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη χαρακτηρίζει τὸν ἄνδρα. Ὅσα ἔλεγε περὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἦσαν ὀρθότατα. Ὁ Ὑψηλάντης οὔτε δικαίωμά τι εἶχεν «ἐπάνω εἰς ὅλον τὸ ἔθνος» οὔτε τὴν ἀπαιτουμένην διοικητικὴν ἱκανότητα. Ἀλλ' ὅσα προέτεινεν ὁ Μαυροκορδᾶτος πρὸς θεραπείαν τῶν ἐλαττωμάτων τούτων ἦσαν καὶ ἀπεδείχθησαν δυστυχῶς ὑπὸ τῶν πραγμάτων πλημμελῆ. Τὸ ἔθνος εἶχεν ἀνάγκην ἀρχῆς καὶ δὲν εἶχε καιρὸν νὰ περιμένῃ οὔτε τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον οὔτε τὸν κόμητα Καποδίστριαν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη κατελήφθη οὕτως ἢ ἄλλως ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐγένετο δεκτὴ οὕτως ἢ ἄλλως ὑπὸ σύμπαντος τοῦ ἔθνους ἐξαιρέσει τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες καὶ αὐτοὶ δὲν ἠμφισβήτουν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην εἰμὴ περὶ τῆς ἐλευθέρας ἐνασκήσεως τῆς ἀρχιστρατηγίας, προτείνοντες κατὰ τοῦτο περιορισμούς, οὓς οὐδεὶς εὐσυνείδητος κυβερνήτης ἠδύνατο ν' ἀποδεχθῇ. Ὅ,τι λοιπὸν πρακτικὸν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἦτο νὰ νομιμοποιηθῇ μὲν ἡ τοῦ Ὑψηλάντου ἀρχὴ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, οὓς ἐξ ἀρχῆς προῃρεῖτο οὗτος νὰ συγκαλέσῃ καὶ εἶχε πραγματικῶς συγκαλέσει, ὅτε ὁ Μαυροκορδᾶτος ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ, νὰ ἀναπληρωθῶσι δὲ αἱ περὶ τὴν διοίκησιν ἰδίως ἐλλείψεις αὐτοῦ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν ἱκανωτέρων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ πολὺ εἰς τοῦτο, διότι ὑπὲρ πάντα ἄλλον τότε εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα. Ἀντὶ ὅμως νὰ πράξῃ τοῦτο συντελέσας διὰ τῆς συμμαχίας αὐτοῦ μετὰ τῶν προεστώτων εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἀρχῆς καὶ εἰς τὴν ψήφισιν πολιτεύματος πολυαρχικοῦ, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀναρχικοῦ, οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν εἰμὴ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν συγκρότησιν ἀληθοῦς κυβερνήσεως δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μακρὰν τοῦ νὰ γίνῃ ὁδηγὸς τῶν συμμάχων αὐτοῦ, ὡς ἤλπιζεν, ἀπέβη θῦμα αὐτῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα ὡς ἁπλοῦς ἐθελοντής, ὅπως καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος

Παραπλησίως δὲ ἐπολιτεύθη καὶ ὅτε μετά τινα ἔτη ἀνηγορεύθη κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, δηλαδὴ εἷς τῶν ἀνδρῶν οὓς ἔλεγεν ἱκανωτέρους τῷ 1821. Ὁ Κυβερνήτης δὲν ὑπῆρξε βεβαίως ἀναμάρτητος, ἀλλ' ὁ Μαυροκορδᾶτος, ἀντὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ διαφωτίσῃ αὐτόν, παρώξυνεν ἀπ' ἐναντίας τὸν ἄνδρα δι' ἀποτόμου ἀντιπολιτεύσεως· καὶ τότε, ἀντὶ νὰ περιμένῃ τὴν προσεχῆ τῆς βασιλείας ἄφιξιν, ἔσπευσε νὰ προκαλέσῃ τὴν βιαίαν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ κατάλυσιν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ἀναρ-

χία φοβερά, οὐ μικρὸν συντελέσασα εἰς τὸ νὰ ὑπολάβῃ ἡ βασιλεία τὴν Ἑλλάδα ὡς χώραν ἐν ᾗ ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὅ,τι ἤθελεν. Ἡ βασιλεία περιέπεσε τούτου ἕνεκα ἰδίως εἰς πλεῖστα ὅσα σφάλματα· ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος, μετριώτερος γενόμενος ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς πείρας, ὑπηρέτησεν αὐτὴν ἐπιεικῶς, μάλιστα τῷ 1843 καὶ τῷ 1854· ἀλλὰ περὶ δυσμὰς βίου, καίτοι δὲν συνέπραξεν ὡς αὐτουργὸς εἰς τὴν τῆς πρώτης βασιλείας κατάλυσιν, εἶδεν ὅμως εὐχαρίστως αὐτὴν πίπτουσαν, ἐλπίζων πάλιν πολλὰ καὶ αἴσια ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ νέας ριζικῆς τοῦ καθεστῶτος μεταβολῆς. Τί ἤθελε φρονήσει σήμερον δὲν γνωρίζομεν· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι, ἐνῷ ἐλογίζετο ἀγγλόφρων, ἐπολιτεύθη ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς πράγμασι συνήθως ὡς Γάλλος μᾶλλον ἢ ὡς Ἄγγλος, ἐπιζητῶν μὲν τὸ ἀπόλυτον καλὸν διακινδυνεύων δὲ καὶ αὐτὸ τὸ σχετικόν. Ἀληθὴς πραγμάτων διόρθωσις δὲν γίνεται ἄνευ ἐννόμου τάξεως, ἡ δ' ἔννομος τάξις ἀνατρέπεται διὰ τῶν βιαίων μεταβολῶν. Ἡ Ἀγγλία ἀρκουμένη κατὰ τὰ τελευταῖα διακόσια ἔτη εἰς τὴν βαθμιαίαν καὶ εἰρηνικὴν τῶν κακῶς κειμένων διόρθωσιν ἀπέβη εἴπερ ποτὲ ἰσχυρὰ καὶ εὐδαίμων, ἡ δὲ Γαλλία ἐν διαστήματι ὅλης ἑκατονταετηρίδος δὶς μὲν μοναρχικῶς ὀργανωθεῖσα δὶς δὲ συνταγματικῶς καὶ τρὶς δημοκρατικῶς ἄδηλον ἔτι ἂν εὗρε τὸ προσῆκον αὐτῇ πολίτευμα.

Σφραγὶς τῆς Γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος

Μικρὸν ἀφοῦ ἔγραψε τὴν προμνημονευθεῖσαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐπιστολὴν ὁ Μαυροκορδᾶτος προέβη ὁριστικῶς εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν πραγμάτων τῆς Στερεᾶς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Νέγρη. Καὶ τῇ μὲν 4 Νοεμβρίου ὁ πρῶτος διεξήγαγε τὸν ὀργανισμὸν τῆς ***Γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος***, προεδρεύων 32 προεστώτων καὶ καπετάνων τοῦ Βλοχοῦ καὶ τοῦ Βραχωρίου, τοῦ Ζυγοῦ, τοῦ Ξηρομέρου, τοῦ Σουλίου, τοῦ Βάλτου, τοῦ Ἀποκούρου, τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου, τῇ δὲ 15 Νοεμβρίου ὁ Θεόδωρος Νέγρης κατήρτισε τὴν ***νομικὴν διάταξιν τῆς ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος ἢ ὀργανισμὸν τοῦ Ἀρείου Πάγου, Γερουσίας τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος***, προεδρεύων 70 καὶ ἑνὸς καπετάνων καὶ προεστώτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ τρεῖς ἀρχιερεῖς, ὁ Ταλαντίου, ὁ Βουδουνίτσης καὶ ὁ Λοιδωρικίου. Ἐν τοῖς ὀργανισμοῖς αὐτοῖς οὐδεμία ἐγένετο μνεία περὶ Ὑψηλάντου· ὥστε ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ πράγματι κατελύθη ἐν τῇ Στερεᾷ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐνθαρρυνθέντες καὶ οἱ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου, μεθ' ὧν ὁ Μαυροκορδᾶτος καὶ ὁ Νέγρης ἦσαν εἰς ἀδιάκοπον συνεννόησιν, προέβησαν θαρραλεώτεροι εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀντιπολίτευσιν. Οὗτος ἀπαυδήσας ἐκ τῶν ἀγόνων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους διαπραγματεύσεων ἐξεκάλεσε τὴν διένεξιν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἔθνους καὶ ἐξέδωκεν ἐν ἀρχῇ Ὀκτωβρίου προκήρυξιν πρὸς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἵνα πέμψωσι τοὺς πληρεξουσίους αὐτῶν. Οἱ πληρεξούσιοι ὅμως οὗτοι ἐξελέχθησαν παραδόξως. Ἐν τῇ Στερεᾷ δὲν ἐνηργήθη ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν τῶν συνελεύσεων αἵτινες ἐψήφισαν τὴν Γερουσίαν τῆς δυτικῆς καὶ τὴν Νομικὴν διάταξιν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος· ὅ ἐστιν ὑπὸ τῶν προκρίτων αὐτῶν. Ἐν Πελοποννήσῳ διεπράχθη μὲν πρόσχημάτι ἐκλογῆς κατ' ἐπαρχίας ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τῶν προεστώτων δὲν προεχειρίσθησαν ἐγένοντο ἔπειτα δεκτοὶ ἄνευ ἐκλογῆς. Οἱ δὲ πληρεξούσιοι τῶν νήσων προσῆλθον μὲν εὐμενῶς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην διακείμενοι μετ' ὀλίγον ὅμως μετέβαλον καὶ οὗτοι γνώμην, ὄχι μόνον ἀκούοντες τὰ αἴσχιστα κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀλλὰ καὶ διότι ἡ πελοποννησιακὴ Γερουσία διὰ τοῦ

διαταγῆς. ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

467.

ΕΘΝΙΚΗ ΑΜΟΙΒΗ ΤΙΜΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΔΟΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

3594

Πρὸς τὸν Κ: Χατζῆ Κυριαζῆν, Μέλος ἐκ Βασιλικοῦ Σώματος. —

Ἐν Κορίνθῳ, τῇ ιγ'. Μαρτίου. 1822

Κατὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ Ἐκλαμπροτάτου Προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος, εἰς ἐνέργειαν τοῦ Νόμου ἀπὸ ε. Μαρ. Α 6., Σᾶς ἐπιτρέπεται νὰ στολισθῆτε τὸ ἀργυροῦν Νόμισμα, φέρον τῆς Ἐπιδαύρου τὸ Σύμβολον, ὡς Μέλος τῆς Νομοδοτικῆς Συνελεύσεως.

Σπεύδω, Κύριε, νὰ Σᾶς γνωστοποιήσω τοῦτο, χαίρων μεγάλως ὅτι φέρετε ἔνδειξιν τῆς ὁποίας ἀπηλαύσατε εὐγνωμοσύνης ἀπὸ τὴν ΠΑΤΡΙΔΑ.

Ο ΑΡΧΙΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
ΜΙΝΙΣΤΡΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΜΙΝΙΣΤΡΩΝ

Θ. Νέγρης

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Ἰωάννης Βιτζάρης

Δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ ἐπὶ τούτῳ ψηφισθέντος παρασήμου εἰς τοὺς Πληρεξουσίους τῆς πρώτης ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.
Σμίκρυνσις κατὰ 1)8. Ἀνακοινοῦται ὑπὸ Ι. Βλαχογιάννη.

ἄρθρου κ΄ τοῦ κεφαλαίου κγ΄ τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς ἐψήφισεν ὅτι «ἀναλαμβάνει τὰς ἀποζημιώσεις τῶν ἄχρι τοῦδε σημαντικῶν ἐξόδων τῶν νήσων». Ὡμιλήσαμεν πάλιν περὶ πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Τῳόντι οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου πρὸ πάντων διωργάνωσαν τὴν Γερουσίαν αὐτῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς δυτικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἔπειτα δὲ διώρισαν καὶ αὐτοὶ οἴκοθεν τοὺς εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἀντιπροσώπους τῆς χερσονήσου. Τούτων δὲ γενομένων, ἐψηφίσθη ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ 1 Ἰανουαρίου 1822, ὑπὸ τῶν παραστατῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς ἐθνικὴν συνέλευσιν, συνηγμένων καὶ προεδρευομένων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, *τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος*.

Δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψει περὶ τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν οὔτε τούτου τοῦ πολιτεύματος οὔτε τῶν τροπολογιῶν ὅσας ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸ ἡ ἐν Ἄστρει συγκροτηθεῖσα δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις κατὰ μῆνα μεσοῦντα Ἀπρίλιον τοῦ 1823. Τὰ πολιτεύματα ταῦτα οὐδέποτε σπουδαίως ἐφηρμόσθησαν καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐφαρμοσθῶσι πράγματι. Ὁ διερχόμενος αὐτὰ ἐπιμελῶς νομίζει μάλιστα ὅτι ἐξ ἀρχῆς συνετάχθησαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ μὴ ἐκτελεσθῶσι ποτέ. Εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πρώτου ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ, συνετέλεσεν ὁ ἰταλὸς Βικέντιος Γαλίνας, εἰς ὃν τούτου ἕνεκα ἐπετράπη νὰ λάβῃ καὶ τὸ νομισματόσημον τὸ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως ψηφισθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 5 Μαρτίου 1822 νόμου. Ἀλλ' ὁ Γαλίνας δὲν ἠσχολήθη εἰμὴ περὶ τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ἔργου διασκευὴν καὶ περί τινας ἀδιαφόρους λεπτομερείας, αἱ δὲ οὐσιώδεις διατάξεις ὑπηγορεύθησαν ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Νέγρη καὶ τῶν προεστώτων, ἰδίως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ προεστώτων. Οἱ τῆς Στερεᾶς ὀλίγον πάντοτε ἐπενήργησαν εἰς τὰ γενικὰ τῆς Ἑλλάδας πράγματα, οἱ δὲ τῶν νήσων ὁπωσοῦν βραδέως, τῷ 1824· ὅθεν πρωταγωνισταὶ τῆς τῶν πολιτευμάτων ρυθμίσεως καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐξετελέσθησαν κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη ἐγένοντο οἱ τῆς Πελοποννήσου προύχοντες, οἵτινες, συνειδότες ὅτι δὲν δύνανται νὰ κυβερνήσωσι τὴν ὅλην Ἑλλάδα, ἠθέλησαν τοὐλάχιστον νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοῖς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ πράττωσιν ὅ,τι ἂν βούλωνται ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ.

Ὅτι δὲ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἦτο ἀνεπιτήδειον νὰ παραγάγῃ κυβέρνησιν ὁπωσοῦν ἀξίαν τοῦ ὀνόματος τούτου, καθίσταται πρόδηλον ἅμα ρίψῃ τις ἐν βλέμμα ἐπ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν § κ΄ τὸ ***Ἐκτελεστικὸν*** σύγκειται ἐκ 5 μελῶν καὶ κατὰ τὴν § κδ΄ ἡ διάρκεια αὐτοῦ εἶναι ἐνιαύσιος· ὅ ἐστιν οὔτε ἑνότης ἐνεργείας ἐπετράπη εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν οὔτε χρόνος ἀποχρῶν. Ὡσὰν δὲ μὴ ἤρκει τοῦτο, ἡ § ρα΄ ἐκύρου τὴν ὕπαρξιν τῶν Γερουσιῶν καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ πάσης κατὰ μέρος κεντρικῆς τῆς Ἑλλάδος διοικήσεως ὀργανωθείσης πρὸ τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους συνελεύσεως· καὶ προσέθετε μὲν ὅτι αἱ Γερουσίαι καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπόκεινται ἐξ ἴσου ἐντελῶς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς διοικήσεως ἀλλά, ἐπειδὴ οἱ ὀργανισμοὶ τῶν κατὰ μέρος ἐκείνων διοικήσεων ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς ὅλης ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ κορυφωθῇ ἐκ τούτου ἡ πολυαρχία καὶ ἀναρχία. Κατὰ τὴν ιγ΄ § τοῦ τμήματος Β΄ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Ἀρείου Πάγου δὲν ἠδύνατο ἡ ἐθνικὴ βουλὴ (καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἄρα ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία) νὰ εἰσάγῃ στρατεύματα εἰς τὴν ἀνατολικὴν χέρσον Ἑλλάδα, ἂν δὲν συγκατετίθετο εἰς τοῦτο ὁ Ἄρειος Πάγος· τἀνάπαλιν ὅμως ὁ Ἄρειος Πάγος ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ πανταχόθεν στρατεύματα τόσον ἔνδοθεν ὅσον καὶ ἔξωθεν τοῦ ἔθνους, καὶ ἡ ἐθνικὴ βουλὴ ὤφειλε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοῦτο ἅμα προβληθὲν εἰς αὐτήν. Κατὰ τὴν § γ΄ τοῦ τμήματος Δ΄ τοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ ὁ Ἄρειος Πάγος ἠδύνατο νὰ ἀντιτείνῃ

πρὸς τὴν ἐθνικὴν βουλὴν περὶ τῆς ποσότητος τῶν δοσιμάτων καὶ περὶ τῆς διανομῆς αὐτῶν. Ἀνάλογον δὲ διάταξιν περιεῖχε καὶ ἡ ιδ´ § τοῦ κεφαλαίου Γ´ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Τὸ δὲ πρακτικώτερον καὶ σπουδαιότερον πάντων, τὸ κεφάλαιον Δ´ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας, ἀφῄρει ἀπὸ τοῦ ἐκτελεστικοῦ πᾶσαν περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν πραγμάτων ἐξουσίαν, ὁρίζον ὅτι ἡ Γερουσία μετὰ τῶν στρατηγῶν καὶ καπετάνων τῆς Πελοποννήσου ἐκλέγουσιν ἕνα ἀρχιστράτηγον καὶ ὅτι οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ καπετάνοι ὑπόκεινται εἰς τὰς διαταγὰς τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Ἡ ἐκ τούτων πάντων προελθοῦσα δεινὴ σύγχυσις ἀνωμολογήθη ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ ἀπὸ 30 Μαρτίου 1823 ψηφίσματος τῆς ἐν Ἄστρει ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἔχοντος ἐπὶ λέξεως ὡς ἑξῆς· «Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις θεωρήσασα τὴν ὕπαρξιν τῶν μερικῶν ὑπαλλήλων διοικήσεων, οἷον Γερουσιῶν, Ἀρείου Πάγου κλπ., ἐπιβλαβῆ διὰ τὸ μέγα προερχόμενον ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόοδον τῆς δημοσίου οἰκονομίας καὶ θεωρήσασα πρόσφορον τὴν παροῦσαν περίστασιν εἰς τὴν κατάλυσιν αὐτῶν ἐψηφίσατο τάδε· Ὅλαι αἱ μερικαὶ διοικήσεις τῶν τμημάτων τῆς ἐπικρατείας νὰ καταλυθῶσιν εἰς τὸ ἑξῆς καὶ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν διοίκησιν νὰ ἐξαρτῶνται οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἑλλάδος». Ἀλλ᾽ ἂν κατὰ τοῦτο ἐσωφρόνησεν ἡ ἐν Ἄστρει συνέλευσις παρήγαγεν ἀφ᾽ ἑτέρου εἰς μέσον νέαν ἀφορμὴν διοικητικῆς παραλυσίας. Κατὰ τὰς §§ κϛ´ καὶ νε´ τοῦ ὑπ' αὐτῆς τροπολογηθέντος πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου τὸ *Ἐκτελεστικὸν* εἶχεν, ὅπως καὶ πρότερον, τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν καὶ παύειν ὅλους τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους. Ἀλλὰ τῇ 13 Ἀπριλίου 1823 ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ἐκείνης τὸ ἀκόλουθον παράδοξον ἔγγραφον· «Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις θεωρήσασα τὰς §§ κϛ´ καὶ νε´ τοῦ σήμερον ἐπικυρωθέντος νόμου τῆς Ἐπιδαύρου· θεωρήσασα ἁρμόδιον μὲν τοιουτοτρόπως νὰ ἐμπεριέχωνται αὐτοὶ εἰς τὸν νόμον, ἀναγκαῖον ὅμως καὶ τὰ δύο σώματα τῆς διοικήσεως ἐξ ἴσου νὰ μετέχωσι τοῦ δικαιώματος τῶν εἰρημένων §§, ἀποφασίζει· § α´ Εἰς τὸ διάστημα τῆς Β´ περιόδου τῆς διοικήσεως ὅλοι οἱ ἔπαρχοι τῆς ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ τὰ δύο σώματα, Βουλευτικὸν καὶ Ἐκτελεστικόν. § β´ Νὰ μὴ ἀποβάλλεται κανένας τῶν ἐπάρχων εἰμὴ συναινέσει τῶν δύο εἰρημένων σωμάτων. § γ´ Τόσον ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ διορισμὸς ὅσον ἡ ἀποβολὴ τῶν ἐπάρχων προβάλλονται ἑκατέρωθεν, πάντοτε ὅμως ἐγγράφως. § δ´ Τὸ παρὸν *μυστικὸν* ἔγγραφον τῆς συνελεύσεως θέλει διατηρηθῇ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ βουλευτικοῦ σώματος καὶ θέλει ἐνεργηθῇ μὲ ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην ἀκρίβειαν, *δὲν θέλει ὅμως καταχωρισθῇ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνελεύσεως*». Εἶναι περιττὸν νὰ μακρηγορήσωμεν περὶ τῆς διατάξεως ταύτης. Ὑπάρχουσι δημόσιοι λειτουργοὶ οἵτινες ἠμποροῦν εὐλόγως νὰ διορίζωνται τῇ συμπράξει τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, οἷον οἱ ἀνώτεροι δικασταί. Ἀλλ' οὐδέποτε ἀφῃρέθη ἀπὸ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν καὶ παύειν τοὺς καθαρῶς διοικητικοὺς λειτουργούς. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ συνέλευσις ἐκείνη ὡσανεὶ ἐρυθριῶσα ἐπὶ τῇ διατάξει ταύτῃ ἀπεφήνατο ὅτι θέλει μείνει μυστικὴ καὶ δὲν θέλει καταχωρισθῇ εἰς τὰ πρακτικά. Ἐν τούτοις ἡ μὲν διάταξις αὕτη ὑπ' οὐδενὸς τῶν μετέπειτα πολιτευμάτων ἐπανελήφθη οἱ δὲ ὑπαγορεύσαντες αὐτὴν προεστῶτες ἐξέλιπον, αἱ ἕξεις ὅμως καὶ αἱ παραδόσεις τοσοῦτο διετηρήθησαν ὥστε μέχρι τῆς σήμερον οἱ βουλευταὶ ἐπεμβαίνουσιν ἀπροκαλύπτως εἰς τὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας δίκαια καὶ καθήκοντα. Οὐ μόνον δὲ κατὰ τοῦτο οὐδεμίαν πραγματικὴν ἐποιήσαμεν ἐν διαστήματι ἐτῶν ἑξήκοντα πρόοδον ἀλλὰ καὶ καθ' ἑτερά τινα. Τὸ σύνταγμα δὲν ὁρίζει πλέον ὅτι ἡ ἐκτελεστικὴ ἀρχή, ὅ ἐστι τὸ ὑπουργεῖον, εἶναι ἐνιαύσιος· καὶ ὅμως πράγματι τὰ ὑπουργεῖα ἀπέβησαν συνήθως ἐνιαύσια, ὡς πάλαι τὰ ἐκτελεστικά. Τὸ σύνταγμα δὲν ὁρίζει πλέον ὅτι ἡ βουλὴ εἶναι ἐνιαύσιος· ἀπ᾽ ἐναντίας παρατείνει τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς ἐπὶ τετραετίαν, παρε-

κτὸς τῆς ὅλως ἐκτάκτου περιστάσεως τῆς διαλύσεως· ἡμεῖς δὲ μεταβαλόντες τὴν ἐξαίρεσιν εἰς κανόνα κατεστήσαμεν καὶ τὴν βουλὴν πολλάκις ἐνιαύσιον, ὡς τὸ πάλαι βουλευτικόν (1). Καθ' ἓν μόνον ἐβελτιώθημεν, ὅτι ἔχομεν τὴν συνείδησιν τῶν τοιούτων ἀτοπημάτων ἣν δὲν εἶχον οἱ πατέρες ἡμῶν. Ὅθεν τὰ ἀτοπήματα ταῦτα δὲν ἀναγράφονται πλέον ἐν τοῖς πολιτεύμασιν, ἀπό τινος δὲ χρόνου ἡ κοινὴ γνώμη ἤρχισε σπουδαίως νὰ μεριμνᾷ τίνι τρόπῳ δύναται νὰ κατορθωθῇ ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχωσι καὶ ἐν τοῖς πράγμασι. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι σφόδρα πολύπλοκον καὶ δύσλυτον· μόνος δὲ ὁ χρόνος καὶ ἡ συμπάρεδρος αὐτοῦ πεῖρα θέλουσι βοηθήσει ἡμᾶς εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἀσφαλέστερον ἢ αἱ θεωρητικαὶ καὶ πρόχειροι συνταγαὶ ἃς ἄνδρες ἄλλως ἀξιότιμοι ἠμποροῦν νὰ γράφωσιν ὁπωσοῦν αὐτογνωμόνως ἐν τοῖς ταμείοις αὐτῶν. Τοὐλάχιστον ὁ χρόνος καὶ ἡ πεῖρα ἐδίδαξαν ἡμᾶς ἤδη σπουδαῖόν τι ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἐπὶ μακρὸν ἐπεκράτησε παρ' ἡμῖν ἡ δοξασία ὅτι πρωταίτιοι τῆς πλημμελοῦς τῶν πραγμάτων διαχειρίσεως εἶναι οἱ ὑπέρτατοι ἄρχοντες καὶ οἱ ὑπέρτατοι θεσμοί. Ἀλλὰ σήμερον ἐπείσθημεν, ὑποθέτω, ὅτι τοῦτο εἶναι ὑπεκφυγὴ τοῦ ζητήματος καὶ οὐχὶ λύσις. Ἐν διαστήματι ἐτῶν 40 δύο μὲν κατελύσαμεν ὑπερτάτους ἄρχοντας δύο δ' ἐψηφίσαμεν συντάγματα, τὰ δὲ πράγματα πολὺ δὲν ἐβελτιώθησαν. Ἐντεῦθεν, ἐὰν δὲν θέλωμεν ν' ἀμβλυωπῶμεν πρὸς τὸ φῶς τῆς μεμαρτυρημένης ἀληθείας, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐν κοινοβουλευτικῇ πολιτείᾳ σωφρόνως ὠργανωμένῃ οἱ ὑπέρτατοι ἄρχοντες καὶ οἱ ὑπέρτατοι θεσμοὶ δὲν ἐνεργοῦσιν εἰμὴ ὅπως τὸ ἔθνος θέλει νὰ ἐνεργήσωσιν. Οἴκοθεν οὔτε ἀπολύτως ἀγαθοὶ εἶναι οὔτε πονηροὶ ἀπολύτως, ἀλλ' ὥσπερ τὰ κάτοπτρα ἀπεικονίζουσι τὰ δρῶντα πρόσωπα καὶ τὰ συμβαίνοντα πράγματα. Ἐὰν τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα χωλαίνωσι, δὲν πταίουσι τὰ κάτοπτρα· μάτην δὲ ἠθέλομεν ἐξακολουθεῖ νὰ θραύωμεν αὐτὰ προμηθευόμενοι νέα, διότι καὶ τὰ νέα τὰς αὐτὰς θέλουσι παραστήσει εἰκόνας.

Ἀλλὰ τῷ 1822 ἡ πολυαρχία, ἡ προσωρινότης τῶν ἀρχῶν καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν σύγκρουσις ἦσαν νενομοθετημέναι καὶ ὡς ἐκ τούτου κατέστη ἀδύνατος ἡ συγκρότησις σπουδαίας κυβερνήσεως. Οἱ μᾶλλον φιλότιμοι ἄνδρες τοῦ ἐκτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ, βλέποντες ὅτι οὐδὲν ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν πράττουσι, προετίμησαν νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης· ἰδίως ὁ πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Μαυροκορδᾶτος καὶ ὁ τοῦ Βουλευτικοῦ πρόεδρος Ὑψηλάντης, οἵτινες συνετέλεσαν τότε εἰς τὴν σωτηρίαν ὁ μὲν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ὁ δὲ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ Δράμαλη, ἐνῷ οἱ πλεῖστοι τῶν συναδέλφων αὐτῶν ἔφευγον ἐξ Ἄργους προτροπάδην. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ κινδύνου συνεκροτήθη ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ ἐτελειώθη κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα τὸ πολίτευμα, τὸ νέον **Ἐκτελεστικὸν** ἐδιχονόησεν ἀμέσως πρὸς τὸ νέον **Βουλευτικόν**, ἑκάτερον ἐκήρυξε τὸ ἕτερον παράνομον καὶ μετ' οὐ πολὺ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1823 τὸ **Ἐκτελεστικὸν** ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ διὰ τῆς βίας τὸ **Βουλευτικόν.** Τότε τὸ **Βουλευτικὸν** κατέφυγεν εἰς Ἑρμιόνην, καί, καθαιρέσαν ἐκεῖθεν τὸ **Ἐκτελεστικόν,** προεχειρίσατο ἕτερον. Ἐντεῦθεν δ' ἐξερράγη ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις ἠκολούθησε μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ 1824, ὅτε κατίσχυσεν ὁριστικῶς τὸ ἐν Ἑρμιόνῃ προχειρισθὲν **Ἐκτελεστικόν.** Ἀλλὰ μετά τινας μῆνας ἐπανελήφθη ὁ ἐμφύλιος ἀγών. Οἱ συντελέσαντες εἰς τὸν θρίαμβον τῆς νέας κυβερνήσεως προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου εὗρον ὅτι αὕτη ἴσχυσε πλέον τοῦ παρ' αὐτῶν νομιζομένου δέοντος. Καὶ κατίσχυσε μὲν πάλιν

(1) Τὴν πάλαι δηλονότι ἐν Ἀθήναις «βουλὴν τῶν τετρακοσίων ἢ πεντακοσίων» τὴν ἐκλεγομένην (κληρουμένην) κατ' ἐνιαυτόν.

τὸ *Ἐκτελεστικόν*, ἰδίως διὰ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων τὰ ὁποῖα εἰσήγαγεν εἰς Πελοπόννησον καὶ διὰ τῶν 300.000 λιρῶν τὰς ὁποίας ἐκ τοῦ πρώτου ἀγγλικοῦ δανείου εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ· ἀλλὰ καταναλῶσαν πολλοὺς ἐκ τῶν πόρων τούτων εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐκείνους περισπασμοὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ τῷ 1825 εἰς τὸν κατὰ πρῶτον τότε ἐπισκήψαντα τακτικὸν τῆς Αἰγύπτου στρατόν. Ὅλη σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος κατεπατήθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τούτου, παρεκτὸς τῆς Μάνης καὶ τοῦ Ναυπλίου. Εἰς τὴν Στερεὰν δὲν ἀνθίστατο εἰμὴ τὸ ἡρωικὸν Μεσολόγγιον. Ἡ λεγομένη κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, καίτοι λαβοῦσα τῷ 1825 τὸ δεύτερον δάνειον εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν· ὥστε εὐτύχημα βεβαίως ἐνόμισεν ὅτι ἐπέστη ἐν τῷ μεταξὺ ἡ διετὴς προθεσμία ἣν ἡ ἐν Ἄστρει συνέλευσις εἶχε προσδιορίσει πρὸς συγκρότησιν νέας τρίτης ἐθνικῆς συνελεύσεως. Κατέφυγε λοιπὸν τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1825 εἰς τὴν φαντασιώδη ταύτην πανάκειαν, τῇ δὲ 12 Ἰανουαρίου 1826 ἐπανέλαβε τὴν περὶ τούτου διακήρυξιν αὐτῆς προσδιορίσασα τὰ Μέγαρα ὡς τόπον ὅπου ἔδει νὰ προσέλθωσιν οἱ πληρεξούσιοι τῶν ἐπαρχιῶν. Καὶ συνῆλθον τφόντι οἱ πληρεξούσιοι κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον οὐχὶ εἰς Μέγαρα ἀλλ' εἰς Ἐπίδαυρον. Μόλις ὅμως ἀρχίσαντες τὰς ἐργασίας αὐτῶν, καὶ ἐπῆλθον εἰδήσεις ὀλέθριαι περὶ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, ὃν διέτρεχε τὸ Μεσολόγγιον. Ὅθεν ὑπὸ τῆς δεινῆς ἐκείνης ἀμηχανίας πιεζόμενοι ἐνόησαν ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσωσι συζητοῦντες καὶ ἀνέβαλον τῇ 12 Ἀπριλίου τὰς ἐργασίας τῆς συνελεύσεως μέχρι Σεπτεμβρίου. Ἐξέδωκαν δὲ αὐθημερὸν δύο ψηφίσματα, ἐξ ὧν διὰ μὲν τοῦ ἑνός, πεισθέντες τελευταῖον «ὅτι ὁ ἐπαπειλούμενος κίνδυνος ἀπαιτεῖ νὰ κινῶνται τὰ πράγματα μὲ τὴν πλέον δυνατὴν ταχύτητα καὶ δραστηριότητα καὶ ὅτι ἡ ταχύτης καὶ ἡ δραστηριότης ἀπαιτεῖ τὴν συγκέντρωσιν τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας εἰς ὀλίγα ἄτομα», ἐνεπιστεύθησαν προσωρινῶς τὴν ὁλικὴν κυβέρνησιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων εἰς ἑνδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *διοικητικὴν ἐπιτροπὴν τῆς Ἑλλάδος*· διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου διώρισαν *ἐπιτροπὴν τῆς συνελεύσεως* συγκειμένην ἐκ 13 μελῶν καὶ ἐπιτετραμμένην δυνάμει τρίτου μυστικοῦ ψηφίσματος «νὰ διαπραγματευθῇ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγγλικοῦ πρέσβεως κυρίου Κάνιγγ τὸν μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας συμβιβασμὸν μὲ τὸν πλέον ἐπωφελῆ τρόπον διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἀνταξίως τῶν μεγάλων του θυσιῶν».

Δημήτριος Ὑψηλάντης

Ἡ νέα *διοικητικὴ ἐπιτροπή*, ὅσον δικτατωρικὴν ἐξουσίαν καὶ ἂν περιεβλήθη, οὐδὲν σχεδὸν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ λόγου ἄξιον, διότι καιρὸν πλέον δὲν εἶχε νὰ πράξῃ τι. Τὸ Μεσολόγγιον εἶχε πέσει ἀπὸ τῆς 10 Ἀπριλίου. Ἡ νέα κυβέρνησις εἰσελθοῦσα εἰς Ναύπλιον περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς τούτου δὲν εὗρεν ἐν τῷ ταμείῳ εἰμὴ 16 γρόσια· ὅ ἐστιν, ἡ προηγουμένη κυβέρνησις εἶχεν ἐντὸς ἔτους δαπανήσει, τὸ πλεῖστον ἐπὶ ματαίῳ, 53.000.000 γροσίων, κατὰ τὴν μετ' ὀλίγον παρατεθησομένην ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ 1826, ἤτοι περὶ τὰ 29 δραχμῶν ἑκατομμύρια. Τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου κατείχοντο ὑπὸ Σουλιωτῶν καὶ Ρουμελιωτῶν, ἡ δὲ κυβέρνησις, ἥτις οὐδεμίαν εἶχεν ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ἐν τῷ λιμένι θαλασσόπυργον. Ἐν Κορινθίᾳ οἱ προύχοντες ἀντεμάχοντο περὶ κορινθιακῆς σταφίδος· οἱ Σπετσιῶται κατέφυγον εἰς Ὕδραν καὶ οἱ Ὑδραῖοι ἐβουλεύοντο ἂν δὲν πρέπει νὰ πέμψωσι τὰ γυναικόπαιδα εἰς

Ὁ φέρων τὸ παρὸν κύριος Παναγιῆς Ὀρφανὸς ὑπασπιστὴς ἡμῶν στέλλεται αὐτοῦ εἰς Κόρινθον, διὰ νὰ βάλῃ εἰς τάξιν μετὰ τοῦ προαποσταλέντος Βύζα τὰς ζωοτροφίας τῶν εἰς τὰ Δερβένια στρατευμάτων, καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὴν σύναξιν καὶ φύλαξιν τοῦ δημοσίου χρήματος· ὅθεν καὶ ἔφοροι καὶ πάντες οἱ κάτοικοι χρεωστοῦν νὰ τοῦ ὑποτάσσωνται, καὶ νὰ ἐκτελοῦν μὲ εὐπείθειαν τὰς παραγγελίας του, διὰ τὴν κοινὴν εὐταξίαν καὶ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος.

Τῇ 11 Ἰουλίου 1821 Τριπολιτζᾶ

Δημήτριος Ὑψηλάντης
Πληρεξούσιος

Ἓν τῶν πρώτων ἐγγράφων τοῦ Δ. Ὑψηλάντη, ἀφιχθέντος εἰς Πελοπόννησον ἐν ἀρχῇ τοῦ 1821. Αἱ περὶ τὸν Φοίνικα λέξεις τῆς σφραγῖδος «Σφραγὶς τοῦ Πληρεξουσίου τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου». Φυσικὸν μέγεθος. Ἀνακοινοῦται ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Βλαχογιάννη.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ"

Κύθηρα. Ἂν ἡ ἐπανάστασις ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μέχρι τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως, τοῦτο ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τοὺς βουλευτὰς ἀλλ' ὡς πάντοτε εἰς τὴν αὐταπάρνησιν κατ' ἰδίαν τινῶν ἀνδρῶν καὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ βοηθήματα. Αἱ δὲ καθεστηκυῖαι ἀρχαὶ εἰς μάτην ἠγωνίζοντο νὰ πράξωσί τι. *Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς συνελεύσεως* συνεκάλεσε κατὰ τὰ προαποφασισθέντα τοὺς πληρεξουσίους εἰς Πόρον τῇ 2 Αὐγούστου καὶ μὴ προσελθόντας προσεκάλεσεν αὐτοὺς τὸ δεύτερον τῇ 21 Σεπτεμβρίου· ἀλλὰ μὴ εἰσακουσθεῖσα πάλιν συνεκάλεσεν αὐτοὺς τῇ 1 Νοεμβρίου εἰς Αἴγιναν. Τῇ 6 Νοεμβρίου ἀπηύθυνεν ὁμοίαν πρόσκλησιν καὶ ἡ *Διοικητικὴ ἐπιτροπή*, ὅτε μετέβη καὶ αὐτὴ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην, ἐξελθοῦσα τοῦ δεσμωτηρίου ἐν ᾧ διέτριψεν ἐπὶ ἓξ μῆνας, ἤτοι τοῦ ἐν Ναυπλίῳ θαλασσοπύργου. Ἐπανέλαβε δὲ τὴν πρόσκλησιν αὐτῆς ἐξ Αἰγίνης τῇ 28 Δεκεμβρίου. Καὶ τῇ 2 Ἰανουαρίου 1827 τετάρτην ἐξέδοτο προκήρυξιν ἡ *ἐπιτροπὴ τῆς συνελεύσεως*. Ἀλλὰ μάταιαι ἀπέβησαν ἐπὶ 5 ὅλους μῆνας αἱ ἐπανειλημμέναι αὗται προκηρύξεις. Ἂν ἱκανοὶ πληρεξούσιοι εἶχον συνέλθει εἰς Αἴγιναν, ἕτεροι οὐδὲν ἧττον πολυάριθμοι ἤθελον νὰ συνεδρεύσωσιν εἰς Ἑρμιόνην. Εἰς τὰς προηγουμένας ἀφορμὰς τῶν διχονοιῶν προσετέθησαν τότε αἱ διαιρέσεις αἱ προκύψασαι ἐκ τῶν τριῶν σχηματισθέντων ἐξωτερικῶν κομμάτων, τοῦ ρωσικοῦ, τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ γαλλικοῦ. Τὰ δύο πρῶτα ἦσαν ὁμολογουμένως ἰσχυρότερα τοῦ τελευταίου ἀλλὰ πρὸς ἄλληλα ἰσόπαλα. Ἐπὶ τέλους ὅμως συνεβιβάσθησαν δι' ἀμοιβαίων τινῶν παραχωρήσεων αἱ δύο μεγαλύτεραι μερίδες, ἃς παρηκολούθησε καὶ ἡ τρίτη. Συμφωνήσασαι δὲ ν' ἀναγορεύσωσι Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ἀρχιστράτηγον δὲ καὶ στόλαρχον τοὺς ἄγγλους Ριχάρδον Τζῶρτζ καὶ λόρδον Κόχραν, συνῆλθον περὶ τὰ μέσα Μαρτίου 1827 ἐξ Ἑρμιόνης καὶ Αἰγίνης εἰς Τροιζῆνα καὶ ἀπήρτισαν αὐτόθι τὴν τρίτην ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἥτις συνεδριάσασα μέχρι τῆς 7 Μαΐου ἐψήφισε τὸ πολίτευμα κατὰ τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ διαχειρισθῇ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ὁ νέος Κυβερνήτης.

Τὸ πολίτευμα τοῦτο ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως εὐπρεπέστερον ὅλων τῶν προηγουμένων, συνεπύκνωσεν εἰς χεῖρας ἀνδρὸς ἑνὸς πᾶσαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὸν διορισμὸν ὅλων τῶν ἀρχῶν καὶ τὴν κίνησιν τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, ὥρισε δὲ τὴν προθεσμίαν τῆς ἐξουσίας ταύτης εἰς ἑπταετίαν. Συγχρόνως ἐξέτεινε τὴν διάρκειαν τοῦ βουλευτικοῦ σώματος εἰς τριετίαν καὶ καθιέρωσε τὴν δημοσιότητα τῶν συνεδριάσεων αὐτοῦ, ἐνῷ πρότερον αὗται ἐγίνοντο μυστικαί. Ἐπὶ τοσοῦτο δὲ προῆλθε καλοκαγαθίας ὥστε ἀνεκήρυξε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ δημοκρατικοῦ ἐκείνου πολιτεύματος ἀνεύθυνον καὶ ἀπαραβίαστον. Οἱ μὲν ποθοῦντες τὴν ἄφιξιν τοῦ Κυβερνήτου ἐψήφισαν ταῦτα πάντα, διότι ἤξευρον ὅτι ὁ Κυβερνήτης δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἀρχήν, ἐὰν αὕτη καθυπεβάλλετο εἰς τὰ ἀναρχικὰ πολιτεύματα τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τοῦ Ἄστρους· μετ' ὀλίγον μάλιστα ἡ πεῖρα ἔμελλε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὐδὲ διὰ τοῦ ἐν Τροιζῆνι ψηφισθέντος πολιτεύματος ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ κυβερνηθῇ ἡ Ἑλλάς. Οἱ δὲ ἀναγκασθέντες νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ συνήνεσαν εἰς τὴν ὁλοσχερῆ ἀνατροπὴν τῶν προσφιλῶν αὐτοῖς προτέρων διατάξεων, διότι ἔβλεπον ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη, ἐσωτερική τε καὶ ἐξωτερική, ἀπῄτει τοῦτο ἀπαραιτήτως. Ὅτι ὅμως ἡ πλειονοψηφία τοὐλάχιστον δὲν ἐσυνετίσθη ἐκ τῶν ἐσχάτων κινδύνων τῆς πατρίδος εἶναι δυστυχῶς βέβαιον. Οἱ κίνδυνοι ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξαν μεγάλοι, ὥστε πρὸ καιροῦ ἔπρεπε ν' ἀναδειχθῶσιν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι συνετώτεροι. Ἐνῷ δὲ κατὰ Μάιον τοῦ 1827 τὰ πράγματα εἶχον περιέλθει ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νέου πολιτεύματος ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀρχὴ ἐπετράπη εἰς τριμελῆ ***ἀντικυβερνητικὴν ἐπιτροπήν***, ἥτις ὤφειλε νὰ κυβερνήσῃ κατὰ τὸ ὑπὸ στοιχεῖον ιϛ´

ψήφισμα τῆς ἐν Τροιζῆνι κυβερνήσεως, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἀρχηγία τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων ἀνετέθη εἰς ἀρχιστράτηγον καὶ στόλαρχον σχεδὸν ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τὴν *Ἐπιτροπήν*, οἱ πλεῖστοι διορισμοὶ ἔδει νὰ γίνωνται συναινέσει τῆς βουλῆς, ἡ διάρκεια αὐτῆς περιωρίσθη εἰς ἔτος ἓν καὶ πολυειδῶς ἄλλως περιωρίσθη ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία· Ὡσὰν δὲ μὴ ἤρκουν ταῦτα πάντα, ἡ τριανδρία, εἰς ἣν ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἔλαχεν ὁ κλῆρος νὰ φέρῃ εἰς σωτήριον λιμένα ἀνὰ μέσον τοσούτων σκοπέλων καὶ τρικυμιῶν τὸ πανταχόθεν καταρρέον σκάφος τῆς πατρίδος, ἀπηρτίσθη ἐκ τῶν ἀπειροτέρων ἀνθρώπων συμπάσης τῆς Ἑλλάδος, ἵνα μή τι χεῖρον εἴπωμεν.

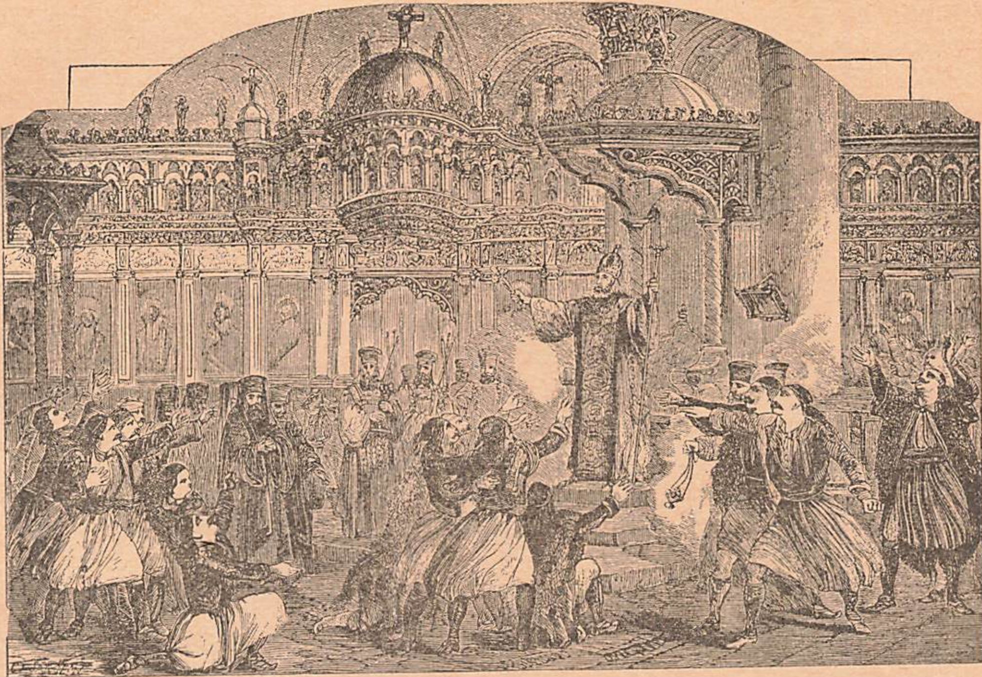

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς
ὑψῶν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς (Arcaden) τοῦ Μονάχου)

Δι' ὅλης λοιπὸν τῆς ἐπαναστάσεως κυβέρνησιν πραγματικὴν οὐδέποτε ηὐτυχήσαμεν νὰ λάβωμεν. Τὰ προεκτεθέντα, ἡ κοινὴ παραλυσία, αἱ συγκρούσεις, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ ἐπὶ τέλους ἡ ἐσχάτη ἀτονία καὶ ἔκλυσις μαρτυροῦσιν ἀποχρώντως περὶ τούτου. Ἀλλ' ἵνα λάβῃ ἡ παροῦσα γενεὰ ἀκριβεστέραν τινὰ ἔννοιαν τοῦ τρόπου καθ' ὃν διεχειρίζοντο τότε ἰδίως οἱ χρηματικοὶ τοῦ ἔθνους πόροι, οἵτινες ἀπετέλουν, ἢ μᾶλλον ἔπρεπε ν' ἀποτελῶσι, τὰ νεῦρα τοῦ ἱερωτάτου τῶν πολέμων, θέλομεν συνοψίσει ἐνταῦθα τὴν ἔκθεσιν ἣν καθυπέβαλεν εἰς τὴν τρίτην ἐθνικὴν συνέλευσιν ἡ *ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν Ἐπιτροπὴ* τῇ 11 Ἀπριλίου 1827. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἥτις εἶχε συστηθῇ δυνάμει τοῦ ἀπὸ 13 Ἀπριλίου 1826 ψηφίσματος τῆς 3ης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως «πρὸς ἐπεξεργασίαν τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν τῶν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Α΄ περιόδου μέχρι τοῦ τέλους τῆς Γ΄ περιόδου», εἰργάσθη δὲ ἐπὶ τούτῳ ὁλόκληρον σχεδὸν ἔτος καὶ ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκον ἐν πάσῃ συνειδήσει, «μολονότι παρημελήθη καθ' ὅλα της ἀπὸ τὰ ἀνήκοντα μέρη», συνέκειτο ἐκ 5 μελῶν. Νομίζομεν δὲ δίκαιον νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν τούτων, διότι ἐξ ὅλων τῶν μνημείων τῶν χρόνων ἐκείνων οὐδὲν ἴσως ὑπάρχει διδακτικώτερον καὶ μετὰ πλείονος παρρησίας καταγγέλλον ἀληθείας αἵτινες ἔμελλον νὰ προκαλέσωσι τὴν ὀργὴν ὅλων τῶν ἰσχυρῶν. Ἀπετέλεσαν λοιπὸν τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην ὁ Κ. Πολυάδης, ὁ Κ. Τασσίκας, ὁ Μ. Κ. Πάγκαλος, ὁ Χριστόδουλος Οἰκονομίδης, ὁ Ἀθανάσιος Σκανδαλίδης· καὶ ἐκ τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν ἐξάγονται τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα.

Τὰ ἐθνικὰ κατάστιχα ἦσαν «νοθευμένα καὶ πλήρη ἀπὸ καταχρήσεις, πλαστοπαρ-

τίδας, ἐλλείψεις, λάθη καὶ ἀνωμαλίας». Τὰ ἔξοδα, ὅπως τοὐλάχιστον ἠδύναντο νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ τῶν οὕτως ἐχόντων βιβλίων, συνεποσώθησαν κατὰ μὲν τὴν Α΄ περίοδον εἰς 2.138.824 γρόσια, κατὰ δὲ τὴν Β΄ εἰς 14,933,069 καὶ 11· κατὰ δὲ τὴν Γ΄ περίοδον εἰς 53.044.894 καὶ 25. Ἐν ὅλοις γρόσια 70.116.787 καὶ 36. Ἐφάπαξ σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι, ἐπειδή, κατὰ τὴν εἰς τὸ ἀπὸ 30 Ἰανουαρίου 1835 Β. Δ. προσαρτηθεῖσαν διατίμησιν, τὸ δίστηλον εἶχεν ἀξίαν Ἰανουαρίῳ μὲν 1822 γρόσια 7 καὶ 1/2, Σεπτεμβρίῳ δὲ 1826 γρόσια 13, ὁ μέσος ὅρος τῆς ἀξίας τοῦ διστήλου καθ' ὅλας τὰς τρεῖς περιόδους δύναται νὰ ὑπολο-

Ὁ Γερμανὸς Παλαιῶν Πατρῶν εὐλογῶν τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προσφωνῶν αὐτοὺς διὰ τοῦ «Ἀναστήτω τὸ ἔθνος καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ»
(Κατὰ παλαιὰν λαϊκὴν εἰκόνα)

γισθῇ εἰς γρόσια 10· ὥστε τὸ προπαρατεθὲν σύνολον τῶν ἐξόδων συνεποσοῦτο εἰς 37.800.000 περίπου σημερινῶν δραχμῶν. «Πόσα δὲ εἶναι ἀληθῶς τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τῆς Α΄, Β΄ καὶ Γ΄ περιόδου, τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκβῇ ἀπὸ κατάστρωσιν τοιαύτην τῶν ἐθνικῶν καταστίχων, τὰ ὁποῖα εἶναι τοιαῦτα ὡς νὰ μὴ εἶναι τελείως». Ἀλλ' ἐκ τῶν καταστίχων τούτων, ὅσον νενοθευμένα καὶ ἂν ἦσαν, ἀποκαλύπτεται ἀρκούντως ὅτι, ἐνῷ τὸ ταλαίπωρον ἔθνος ἐν τοιαύτῃ ἀμηχανίᾳ ὄν, κατέβαλλεν οὐδὲν ἧττον ἐκ τῶν ἐνόντων φόρους ἱκανοὺς καὶ ἀνελάμβανεν ἔτι μείζονας ὑποχρεώσεις, πλεῖσται ὅσαι τῶν θυσιῶν ἐκείνων εἰς πᾶν ἄλλο ἐχρησίμευον ἢ εἰς τὰς τοῦ πολέμου ἀνάγκας.

Κατὰ τὸν Α΄ Νόμον τῆς διοικήσεως τῆς Α΄ περιόδου ἐτυπώθησαν ἐθνικαὶ ὁμολογίαι 17.250 ἐκπροσωποῦσαι ἀξίαν γροσίων 5.000.000. Ἐκ τῶν ὁμολογιῶν τούτων ἐξεδόθησαν μὲν 3.688 γροσίων 1.471.000, εὑρέθησαν δὲ ἀνέκδοτοι μόνον 408 γροσίων 42.100· ὥστε ἔλειπον 13.154 ἀξίας γροσίων 3.486.900, «τὰς ὁποίας οἱ ἐκτελέσαντες τὰ χρέη τοῦ ὑπουργείου τῆς Οἰκονομίας Α΄ καὶ Β΄ Περιόδου ὀφείλουσι νὰ ἐπιστρέψωσιν ἢ νὰ ἀσφαλίσωσι τὸ ἔθνος διὰ τὰς αὐτὰς ὁμολογίας». Ἐκ τῶν ἐθνικῶν προσόδων

ἀπ᾽ἀρχῆς τῆς Α΄ περιόδου μέχρι τέλους τῆς Γ΄ καθυστέρουν 4.471.354 καὶ 30· ἀλλ᾽ἐπειδὴ πολλῶν ἐπαρχιῶν αἱ πρόσοδοι δὲν ὑπῆρχον καταγεγραμμέναι εἰς τὰ ἐθνικὰ κατάστιχα ἀδύνατον ἦτο νὰ γνωσθῇ τίνες ἐκ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ἔμενον ὀφειλέται καὶ τίνος ἕκαστος ποσότητος. Ἐν τῷ καθημερινῷ τῆς Β΄ περιόδου ἀνεφέρετο ὅτι ἐπληρώθησαν εἰς διαφόρους γρόσια 399.098 καὶ 13 δι' ὅσα εἶχον δώσει οὗτοι πρότερον εἰς τὴν Διοίκησιν. Πότε ὅμως τὰ χρήματα ἐδόθησαν ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ ποῦ κατόπιν ἐδαπανήθησαν οὐδόλως ὑπῆρχε σεσημειωμένον ἐν τοῖς καταστίχοις. Ἐπειδὴ κατὰ τὰ κατάστιχα πολλοὶ ἀνεφαίνοντο ὀφειλέται μεγάλων πρὸς τὸ Δημόσιον ποσοτήτων, ὁ γενικὸς γραμματεὺς καταστρώσας τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1824 γενικὸν τῆς Β΄ περιόδου ἰσολογισμὸν «ἐπίστωσε τὰς παρτίδας αὐτῶν μὲ τὰ γρόσια ταῦτα καὶ ἐχρέωσε τὴν παρτίδα τῶν ἐξόδων ἢ τῶν προσόδων μὲ τὰ αὐτὰ γρόσια, καὶ οὕτω διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἐξώφλησεν αὐτούς». Οὐδαμοῦ ὑπῆρχον σεσημειωμένα «εἰς ποῖα μέρη ἐδόθησαν ἢ ἐστάλησαν πρὸς κοινὴν χρῆσιν τὰ μεγάλης ποσότητος γεννήματα, πολεμεφόδια, ἡ ξυλικὴ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὅσα ἠγοράσθησαν διὰ δημοσίων χρημάτων παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς Οἰκονομίας» καὶ οὔτε βιβλία τῶν ἀποθηκῶν εὑρίσκοντο. «Εἰς τὰ κατάστιχα εὑρίσκονται καὶ παράνομοι πωλήσεις ἐθνικῶν κτημάτων καὶ ***ἀνύπαρκτοι πληρωμαὶ αὐτῶν***, ὡς ἔπραξε κατὰ τοῦτο καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας τῆς Γ΄ περιόδου εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ ἀγορασθέντα ἐθνικὰ κτήματα». Ἐν τῷ καθημερινῷ ἦσαν περασμένα εἰς χρέος τοῦ ταμείου γρόσια 485.318 καὶ 21. «Εἰς αὐτὰ δὲ τὰ γρόσια 485.318 καὶ 21 εἶναι προστεθειμένα καὶ ἄλλα γρόσια 485.318 καὶ 21, τὰ ὁποῖα εἶναι ποσότης διπλῆ». Ἠγοράσθησαν πράγματα ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν πολεμικῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ· μὴ χρησιμεύσαντα δὲ ἐπωλήθησαν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου. Ἐν τούτοις ὁ μὲν ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας τῆς Γ΄ περιόδου ἔλαβε τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς τῶν πραγμάτων τούτων, ὁ δὲ ὑπουργὸς τοῦ πολέμου ἔλαβε τὴν τιμὴν τῆς πωλήσεως αὐτῶν· μόνος ὁ ἀρχικὸς τῶν πραγμάτων κύριος δὲν ἔλαβε μέχρι τέλους τίποτε. Ἀλλ' ἐρχόμεθα εἰς ἔτι σπουδαιότερα εἰ δυνατὸν γεγονότα. Οὐδαμοῦ ὑπῆρχον σεσημειωμένα τὰ πολεμεφόδια ὅσα ἐστάλησαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπῆς τῶν ἐθνικῶν δανείων· καὶ ὅμως ἡ ἀξία τῶν πολεμεφοδίων τούτων συνεποσοῦτο εἰς ἑκατομμύρια. Οὐδαμοῦ ὑπῆρχον σεσημειωμέναι αἱ λεῖαι οὐδὲ τὰ ἐκ τῶν λειῶν τούτων εἰσπραχθέντα ἐθνικὰ δικαιώματα. «Ἐκ δὲ τῶν συνεισφορῶν αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸ ἔθνος ἀπὸ τοὺς φιλέλληνας καὶ Ἕλληνας ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας, ἀπ᾽ ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μέχρι τέλους τῆς Γ΄ περιόδου, καὶ αἱ ὁποῖαι ἠμποροῦν νὰ ἀναβαίνουν εἰς μιλλιόνια γροσίων, δὲν εὑρίσκονται περασμέναι εἰς τὰ κατάστιχα εἰμὴ μόνον μερικαὶ ἑκατοντάδες χιλιάδων γροσίων· τὸ ἴδιον δὲ τρέχει καὶ εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς δοθέντας ἐράνους».

Μὴ δ' εἴπῃ τις ὅτι καλῶς ἄρα ποιοῦντες οἱ ἰσχυροὶ τῶν ἐπαρχιῶν δὲν ἐπέτρεπον πλειότερον κράτος εἰς τοιαῦτα ***Ἐκτελεστικά***, διότι τὰ ***Ἐκτελεστικὰ*** οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ***Βουλευτικῶν***, ἐν τοῖς ***Βουλευτικοῖς*** δὲ παντοδύναμοι ἦσαν οἱ ἰσχυροὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Ἢ μήπως καὶ αὐταὶ αἱ ἐθνικαὶ συνελεύσεις ἐφρόντιζον νὰ ἐνεργήσωσί τι πρὸς θεραπείαν τῆς τοιαύτης ἀκολασίας καὶ ἀναρχίας; Ἡ ἐπὶ τῶν ***Ἐθνικῶν λογαριασμῶν ἐπιτροπὴ*** προοιμιαζομένη εἰς τὴν πρὸς τὴν Γ΄ ἐθνικὴν συνέλευσιν ἔκθεσιν αὐτῆς ἔλεγεν· «Ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἀνέλαβεν ἡ ἐθνικὴ αὕτη συνέλευσις, εἰς τὸ νὰ ἐπεξεργασθῶσιν οἱ παρελθόντες λογαριασμοί, εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ πράγματα ἐκεῖνα ὅσα στερεώνουν ἀληθῶς τὰς ἐπικρατείας.... ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ καλῶς ὁ ἀνωτέρω σκοπὸς εἶναι χρεία καὶ νὰ δώσῃ ἡ σεβαστὴ ἐθνικὴ συνέλευσις ὄμμα προσεκτικὸν καὶ ὀξυδερκὲς εἰς τὰς μέχρι τοῦδε γεννηθείσας ἐπεξεργασίας τῶν ἐθνικῶν τούτων λογαρια-

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αρ. 77, Γρ. α 250:

ΕΘΝΙΚΟΝ ΤΑΜΕΙΟΝ

Χρεωςοῦνται Γρόσια Διακόσια πενῆντα μὲ τόκον ἐτήσιον ὀκτὼ τὰ ἑκατὸν, διδόμενον κατὰ ἑξαμηνίαν, καὶ ἐξοφλοῦνται εἰς ἔτη τρία Η παροῦσα ὁμολογία εἶναι δεκτὴ εἰς αγορὰν ἐθνικῶν κτημάτων· προτιμᾶται ἀπὸ μετρητά· εἶναι δεκτὴ καὶ εἰς τὰ συναλλάγματα, κατὰ τὸν Νόμον τὸν ἐκδοθέντα ἐν Επιδαύρῳ τὴν ιη. Ιανουαρίου αωκβ. Αρ. α.

Εν Κορίνθῳ τὴν 25. Απριλ. 1823.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΥ.

Α. Μαυροκορδάτος

Ο Μινίςρος τῆς Οἰκονομίας
Πανοῦτζος Νοταρᾶς

Ο Αρχιγραμματεὺς τῆς Επικρατείας.
Θ. Νέγρης

Ὁμολογία γροσίων 250 ἐκ τῶν ἐκδοθεισῶν ἀπὸ τοῦ 1822 καὶ ἑξῆς. (Ἐξεδόθησαν γρ. 100, 250, 500 καὶ 1000) Ὑπογραφὴ πρωτότυπος εἶναι μόνον τοῦ Π. Νοταρᾶ, αἱ δὲ ἄλλαι στερεότυποι διὰ σφραγῖδος. Μέγεθος φυσικόν. Ἀνακοινοῦται ὑπὸ Ι. Βλαχογιάννη.

σμῶν, καὶ οὕτω διὰ τούτου νὰ δυνηθῇ νὰ γνωρίσῃ ὁπωσοῦν ἀρκετῶς τοὺς τρόπους διὰ τῶν ὁποίων τὸ ἔθνος πρέπει εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἐμπιστεύεται τὰ δημόσια πράγματα». Λόγοι χρυσοῖ, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις οὐδεμίαν φαίνεται δοῦσα προσοχήν. Οὐδεμίαν τοὐλάχιστον εὕρομεν ἀναφερομένην ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἐνέργειαν, ἂν ὄχι ἄλλο, ἀποδοκιμασίαν τινὰ καὶ κατάκρισιν. Ἀντὶ δὲ τούτων πάντων ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ὑπάρχει μόνον ἁπλῶς σεσημειωμένη ἡ λέξις ***ἀνεγνώσθη*** !

Ἡ σφραγὶς
τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας

Τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς
(Κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ βαυαροῦ ἀξιωματικοῦ Καιλνμπέργκερ, εὑρισκομένην ἐν τῷ Στρατιωτικῷ Ἀρχείῳ τοῦ Μονάχου)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Ο ΧΕΡΣΑΙΟΣ ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1821 ΚΑΙ 1822

Ἐὰν ἡ ἐπανάστασις περιέμενε νὰ χειραγωγηθῇ καὶ νὰ συντηρηθῇ ὑπὸ τοιούτων *Ἐκτελεστικῶν* καὶ τοιούτων *Βουλευτικῶν* καὶ τοιούτων ὑπουργείων τῆς οἰκονομίας, ἤθελε βεβαίως καταστραφῆ ἐξ ἀρχῆς. Κατωρθώθη δὲ νὰ εὐοδωθῇ ὁπωσδήποτε χάρις πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀτομικὰς ἐνεργείας εὐαρίθμων τινῶν ἀνδρῶν, οἵτινες, ἂν οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔσχε τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ νὰ δράξῃ κραταιῶς τὰς ἡνίας τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἠδυνήθησαν τοὐλάχιστον νὰ συμπυκνώσωσι μέχρι τινὸς εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὰς δυνάμεις τῶν διαφόρων αὐτῆς τμημάτων καὶ ἀπέβησαν οἱ ἀληθεῖς τοῦ ἀγῶνος κυβερνῆται. Τοῦτο συνέβη ἐν Πελοποννήσῳ, τοῦτο ἐν ταῖς νήσοις, τοῦτο ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ τοῦτο περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν ἡμῶν διαπραγματεύσεων.

Ὅτε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης Πέτρος Μαυρομιχάλης ἐφαίνετο ὁ ἄνθρωπος ὁ προωρισμένος νὰ χειραγωγήσῃ τὰ τῆς χερσονήσου πράγματα. Προΐστατο χώρας καὶ φυλῆς αἵτινες οὐδέποτε ὑπέκυψαν ὁλοσχερῶς εἰς τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀείποτε σχεδὸν διετέλεσαν κατ' αὐτῆς στασιάζουσαι. Εἶχε λοιπὸν ὁρμητήριον ἀσφαλὲς καὶ στρατιὰν παρεσκευασμένην. Ἂν καθ' ἑαυτὸν δὲν ἦτο ἀνὴρ μάχιμος, εἶχεν ἀδελφὸν καὶ υἱοὺς ἀναδείξαντας περιφανεῖς πολεμικὰς ἀρετὰς ἐν τῷ ἀγῶνι. Καὶ ὅμως ἥρπασεν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου ἀνὴρ ὅστις ἀνῆκε μὲν εἰς γενεὰν κλεφτῶν περιώνυμον, εἶχε συναγωνισθῆ μετὰ τοῦ Σταθᾶ περὶ Σκόπελον, εἶχε βουλευθῆ μετὰ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη περὶ

ἑλληνοτουρκικῆς τινος ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου, πράγματι ὅμως οὐδὲν εἶχε κατηρτισμένον ἐφόδιον ἵνα λάβῃ τηλικοῦτον ἀξίωμα. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦλθε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1821 εἰς Μάνην ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων, ὅπου εἶχε διατελέσει εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ προαχθῇ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Παρηκολούθησε δὲ ὡς μικρὸς ἔτι καπετάνος τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην εἰς τὴν κατὰ τῶν Καλαμῶν πρώτην ἐκστρατείαν, τὴν ἐπαγαγοῦσαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ταύτης τῇ 23 Μαρτίου. Ἀλλὰ τότε ἐχωρίσθη ἀμέσως ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ ἀπῆλθε μετὰ 150 Μανιατῶν εἰς Καρύταιναν, ὅπου εἶχε προσκληθῇ ὑπὸ τῶν Δεληγιανναίων. Ὀλίγον μετὰ τοῦτον ἐνέβαλον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου ὁ Ἠλίας Μαυρομιχάλης, ὁ Νικήτας, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι. Ἦτο δὲ ὁ Κολοκοτρώνης τῇ 27 εἰς τὸ χωρίον Τετέμπεϋ, μεταξὺ Μεγαλοπόλεως καὶ Γόρτυνος, ὅτε οἱ Τοῦρκοι τοῦ Φαναρίου καὶ ἄλλων τινῶν χωρίων ἐπήρχοντο ἵνα ἑνωθῶσι μετὰ τῶν τῆς Γόρτυνος καὶ μεταβῶσι πάντες ὁμοῦ εἰς Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχὰς μόνος καὶ ἔπειτα τῇ συμπράξει τῶν ὁπλαρχηγῶν Καρυταίνης Πλαπουταίων ἐπεχείρησε τῇ 28 νὰ διακωλύσῃ τὴν ἕνωσιν τῶν Φαναριτῶν μετὰ τῶν Γορτυνίων· καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Φαναρῖται κατώρθωσαν νὰ περάσωσι καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἔπαθον ὅμως ζημίαν οὐ μικράν. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν καὶ τὰς δύο ἑπομένας ἡμέρας κατέφθασαν εἰς τοὺς ἡμετέρους βοήθειαι πολλαὶ ὑπὸ τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην, τοὺς Δεληγιανναίους, Κανέλλον καὶ Δημήτριον, τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Ἀναγνωσταρᾶν καὶ ἄλλους, ὥστε συμποσωθέντες πάντες εἰς 6.000 ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει κλεισθέντας γορτυνίους καὶ φαναρίτας Τούρκους. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤρχισε τὸ ἀληθὲς ἱστορικὸν τοῦ Κολοκοτρώνη στάδιον.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἄγων τὸ 52 ἔτος τῆς ἡλικίας ἦτο τῷόντι πεπλασμένος ἵνα ἄρξῃ τῆς Πελοποννήσου ὅπως αὕτη εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος. Τὸ εὐπαγὲς αὐτοῦ σῶμα, ἡ μεγάλη κεφαλή, ἡ μακρὰ κόμη, οἱ ἀετώδεις ὀφθαλμοί, τὸ εὐρὺ μέτωπον, ἡ βροντώδης φωνή, τὰ πάντα ἦσαν παρ' αὐτῷ ἐπιτήδεια νὰ καταπλήξωσιν ἐκ πρώτης ὄψεως τοὺς ρωμαλέους τῆς χερσονήσου ὀρείτας. Ἀλλὰ τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα προτερήματα δὲν ἤθελον ἀρκέσει ἵνα ἐξηγήσωσι τὴν ἀπροσμάχητον δύναμιν ἣν ἐκτήσατο δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ψυχῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀνὴρ μεγαλοφυής, εἶχεν ὅμως τοιαύτην καὶ τοσαύτην ὀρθότητα πνεύματος, εὐγλωττίαν, στρατηγικὴν δεξιότητα, πανουργίαν καὶ γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων οἷα καὶ ὅσα ἀπῃτοῦντο ἵνα ὑπαγάγῃ τοὺς Μωραΐτας τοῦ 1821 (¹). Ἂν ἡ Ἑλλὰς περιωρίζετο εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ Πελοπόννησος ἦτο χώρα ἠπειρωτική, ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελε λάβει βεβαίως ἐν αὐτῇ ἣν τάξιν ἐν Σερβίᾳ ὁ Μιλόσης Ὀβρένοβιτζ. Ὅπως δὲ ἔχει ἡ Ἑλλάς, καὶ μάλιστα ὅπως εἶχε τῷ 1821, ὅτε οἱ χαρακτῆρες τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν νήσων ἦσαν πολὺ μᾶλλον ἰδιάζοντες ἢ τανῦν, οὔτε ἠδύνατο οὔτε ἐφαντάσθη ποτὲ ὁ ἀνὴρ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ἢ τῶν παραλίων τῆς χερσονήσου. Ἀλλὰ τὴν Πελοπόννησον ἐθεώρησε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως ὡς ἴδιον πλάσμα καὶ κτῆμα (²). Ἐντεῦθεν δὲ οὔτε αὐτὸς ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα οὔτε ἄλλον ἀφῆκε νὰ κυβερνήσῃ αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Κατ' ἀρχὰς συνετάχθη εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου· δὲν ἠξεύρομεν πῶς ἤθελε πολιτευθῇ, ἐὰν ὁ Ὑψηλάντης ἐπετύγχανεν· ἀποτυχόντος δὲ τούτου κατεξανέστη μετ' ἀποτόμου τραχύτητος κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν προεστώτων. Ἐπὶ

(¹) Οὐχ ἅπαξ ὅμως ἔδειξε δείγματα τρανὰ μεγαλοφυΐας στρατιωτικῆς.

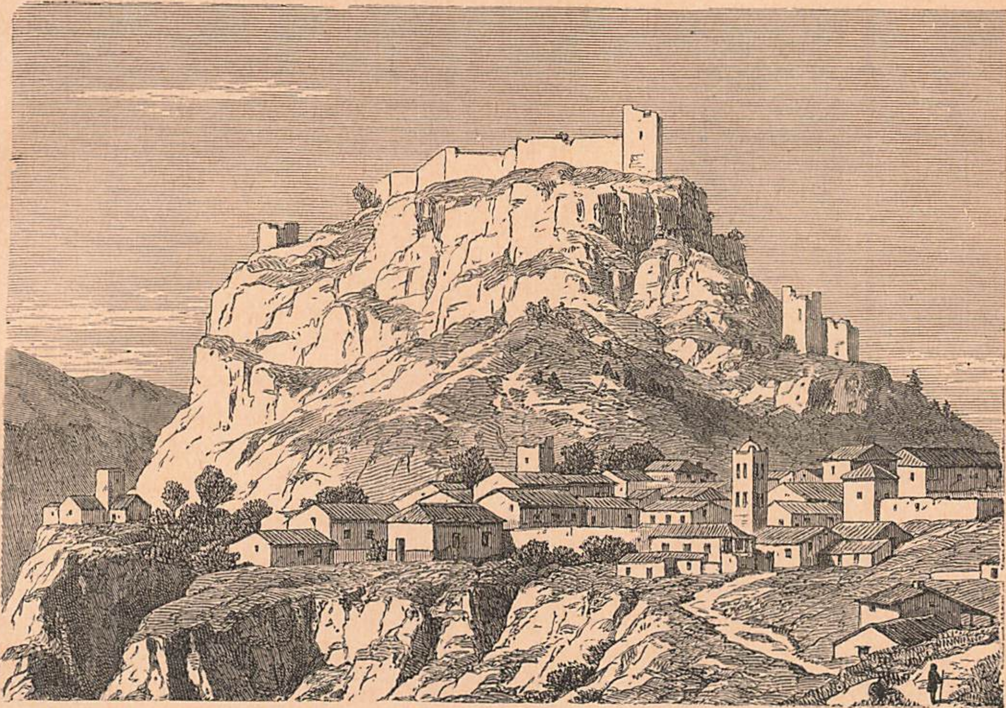
(²) Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης εἶχεν ὡς ἀρχὴν ὅτι ἡ Πελοπόννησος πρέπει πρῶτον νὰ ἐλευθερωθῇ καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις καὶ ἀφετηρία τῆς τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν ἐλευθερώσεως.

τέλους ὅμως, ὅτε ἐκορυφώθησαν οἱ τῆς πατρίδος κίνδυνοι, ἐπεκράτησεν ἐν τῇ γενναίᾳ ἐκείνῃ ψυχῇ τὸ τῆς φιλοπατρίας αἴσθημα καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ὡς οὐδεὶς ἄλλος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου καὶ ὡς οὐδεὶς ἄλλος ὑπηρέτησεν αὐτόν. Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰς περιπετείας, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐκτήσατο τὸ μέγα αὐτοῦ ἀξίωμα.

Οἱ ἓξ χιλιάδες ἄνδρες οἵτινες συνέρρευσαν περὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καρυταίνης κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου, οἱ πλεῖστοι ἄοπλοι ὄντες καὶ ἀνάσκητοι, διελύθησαν ὡς ἱστὸς ἀράχνης ἀμαχητὶ σχεδὸν ἅμα ἐπῆλθεν ἐπικουρία ἐκ Τριπόλεως πρὸς τοὺς ἀποκεκλεισμένους Τούρκους. Ἅπαντες οἱ ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ κατεπλάγησαν καὶ προέτειναν, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Παπαφλέσσα ἐξαιρουμένου, τὴν ὑποχώρησιν εἰς Μεσσηνίαν. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησεν ὅτι ὑποχωροῦντες εἰς τὴν ἄκραν τῆς χερσονήσου καὶ ἀφήνοντες τὰ ἐνδότερα αὐτῆς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων ἤθελον διακινδυνεύσει τὴν τύχην ὅλου τοῦ κινήματος. Ἡ ἐκ Τριπόλεως ἐλθοῦσα ἐπικουρία δὲν ἠρκέσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν ἐν Καρυταίνῃ ἀλλὰ συνεπήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου· ἡ Καρύταινα λοιπὸν ἔμενεν ἐλευθέρα, οἱ διαλυθέντες ἠδύναντο νὰ συγκροτηθῶσιν αὖθις καὶ βαθμηδὸν νὰ ἀσκηθῶσι καὶ νὰ ὁπλισθῶσι· κύριος δὲ σκοπὸς ἔδει νὰ προτεθῇ ἡ ἅλωσις τῆς Τριπόλεως, ἥτις δεξαμένη ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ὅλου τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ στερουμένη τροφῶν ἠδύνατο νὰ περιζωσθῇ πανταχόθεν καὶ νὰ καταναγκασθῇ εἰς παράδοσιν ἄνευ μεγάλων πολεμικῶν ἔργων. Τούτου δὲ γενομένου ἠσφαλίζετο ἡ ἐπανάστασις πολὺ μᾶλλον ἢ δι' οἱουδήποτε ἄλλου κατορθώματος περὶ τὰ κράσπεδα τῆς χερσονήσου διαπραχθέντος, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἠδύνατο νὰ διαπραχθῇ. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐλάλησεν ὅπως γράφομεν ἡμεῖς ἐνταῦθα πρὸς τοὺς κατεπτοημένους ὁπλαρχηγούς, οἵτινες ἠξίουν ὅτι μηδὲν ἔχοντες νὰ κάμωσιν εἰς Καρύταιναν δέον νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Μεσσηνίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης, κυττάξας αὐτοὺς μετ' ἄλγους ψυχῆς· «δὲν πάγω πουθενά, ἀνέκραξεν. Ἂν θέλετε σεῖς, τραβᾶτε· ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν. Ἂν χαθῶ, κάλλιο νὰ μὲ φᾶν' αὐτά». Καὶ οἱ μὲν ἀνεχώρησαν πάντες, οἰκτίροντες καὶ ἐμπαίζοντες τὸν ἄνδρα τοσοῦτον ὥστε ὁ Παπαφλέσσας εἶπεν εἰς ἕνα τῶν στρατιωτῶν· «Βρέ, μεῖν' ἐσὺ μαζί του γιὰ νὰ μὴν τὸν φᾶν οἱ λύκοι». Ὁ δὲ μείνας μόνος, ὁλομόναχος, προσηυχήθη πρὸς τὴν Παναγίαν καὶ ἐμάζευσε πάλιν ἐδῶ κ' ἐκεῖ 300 περίπου ἄνδρας εἰς Πιάναν, χωρίον ἀπέχον 3 περίπου ὥρας ἐκ Τριπόλεως. Ἀλλὰ τῇ 5 Ἀπριλίου, μόλις ἐπεφάνη ἕτερος ἐκ Τριπόλεως τουρκικὸς στρατός, διελύθησαν καὶ πάλιν οἱ νεοσύλλεκτοι. Δὲν κατεβλήθη ὅμως οὐδὲ τότε ὁ ἀδάμαστος ἀνὴρ ἀλλὰ γράφων ἀδιακόπως πανταχοῦ καὶ παριστῶν τὴν ἀνάγκην τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως εἶδε τελευταῖον εὐχαρίστως προσελθόντας πολλοὺς τῆς χερσονήσου ὁπλαρχηγοὺς καὶ καταλαβόντας εἰς μέγα περὶ τὴν πρωτεύουσαν κύκλον τὸ Πάπαρι, τὴν Βλαχοκερασιάν, τὸ Διάσελον, τὴν Ἁλωνίσταιναν καὶ τὰ Βέρβενα. Τὰ στίφη ταῦτα κατὰ μικρὸν πολλαπλασιασθέντα ἀνηγόρευσαν μὲν ἀρχιστράτηγον τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην ἀπεφάσισαν δὲ νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Τὸ εὐρὺ τοῦτο στρατόπεδον, δι' οὗ περιεζώσθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἡ Τρίπολις πόρρωθεν, συνετηρήθη μέχρι τῶν μέσων Μαΐου, ὁτὲ μὲν ἀντέχον εἰς τὰς ἐξόδους τῶν Τούρκων ὁτὲ δὲ περί τινα σημεῖα διαλυόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πάλιν συγκροτούμενον· τότε δὲ ἐδέησε νὰ ὑποστῇ δοκιμασίαν σπουδαιοτέραν.

Ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ἐξέπεμψεν ἐξ Ἰωαννίνων δυνάμεις λόγου ἀξίας πρὸς περιστολὴν

τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶς ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ δαμάσῃ πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἔπειτα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ δὲ Μουσταφάμπεῢς ἐστάλη κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τὴν χερσόνησον διὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἥτις δὲν εἶχεν ἔτι κινηθῆ. Ὁ Μουσταφάμπεῢς κατελθὼν ἀκωλύτως εἰς Πάτρας, λεηλατήσας τὴν πόλιν ταύτην, καύσας τὸ Αἴγιον, διασκορπίσας τοὺς πολιορκοῦντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον

Ἡ ἀκρόπολις τῆς Καρυταίνης

εἰσῆλθε τῇ 6 Μαΐου εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἡ ἄφιξις αὐτοῦ κατεπτόησε τοὺς πολιορκοῦντας. Ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινεν ἀμέσως νὰ καταληφθῇ ἰσχυρῶς τὸ Βαλτέτσι (Κεφ. Β΄ βιβλ. Ε΄ τοῦ Α΄ τόμου)· καὶ εὐτυχῶς ὁ Ἠλίας Μαυρομιχάλης ἐξετέλεσε πρῶτος τὸ ἔργον. Μετ' ὀλίγον δὲ συνῆλθον αὐτόθι καὶ ἄλλοι ὁπλαρχηγοί, ἡ ὅλη δύναμις ἀπηρτίσθη ἐξ 845 ἀνδρῶν, ἡγεῖτο δὲ συμπάντων ὁ τοῦ Ἠλία θεῖος Κυριακούλης καὶ κατελέγετο μεταξὺ τῶν μαχητῶν ὁ τοῦ Ἠλία ἀδελφὸς Ἰωάννης ἐτῶν 14. Ὁ Κολοκοτρώνης ὡδήγησεν αὐτοὺς πῶς πρέπει νὰ ὀχυρωθῶσι, παρεσκεύασε τὰ ἄλλα σώματα, ἵνα δράμωσιν εἰς βοήθειαν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ καὶ ἀεικίνητος ὢν ἐκοιμᾶτο εἰς Βαλτέτσι, προεγεύετο εἰς Πιάναν καὶ ἐδείπνει εἰς Χρυσοβίτσι. Τῳόντι τῇ 12 πρωὶ ὁ Μουσταφάμπεῢς ἐβάδισε πρὸς τὸ Βαλτέτσι ἄγων 6.500 πεζούς, 1500 ἱππεῖς καὶ 2 πυροβόλα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ῥήξῃ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τὸν ἀποκλεισμόν, νὰ προελάσῃ ἐπὶ τὴν Λακωνίαν καὶ δαμάσας αὐτὴν νὰ ἐπαγάγῃ τῆς ὅλης Πελοποννήσου τὴν χείρωσιν. Ὁ Κολοκοτρώνης τυχὼν τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς Χρυσοβίτσι, χωρίον ἀπέχον 2 1/2 περίπου ὥρας ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι, δὲν παρευρέθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ἀγῶνα, ὃν διεξήγαγον καρτερικῶς οἱ περὶ τὸν Κυριακούλην καὶ τὸν Ἠλίαν ὄπισθεν τῶν προχείρων ἐκείνων ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο

ταμπούρια. Μετὰ 3 ὥρας κατέφθασαν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ Χρυσοβίτσι καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ Πιάναν καὶ ἤρχισαν παρενοχλοῦντες ἔξωθεν τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ περὶ τὸν Κυριακούλην ἐνθαρρυνθέντες ἐξηκολούθησαν ἀνθιστάμενοι μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε ἑκάτεροι τῶν διαμαχομένων διετήρησαν τὰς οἰκείας θέσεις. Περὶ μέσας νύκτας παρεισέδυσεν ὁ Κολοκοτρώνης εἰς Βαλτέτσι καὶ ἠσπάσθη τοὺς ἀγωνισαμένους, ὅλος καρδία καὶ χαρά [1]· καὶ αὐτὸς μὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἄλλοι ὅμως ἱκανοὶ προσῆλθον εἰς τὸ χωρίον διὰ νυκτὸς ἐπίκουροι, ὥστε τὴν ἐπιοῦσαν, ἐπαναληφθείσης τῆς μάχης, οἱ ἐντὸς τοῦ Βαλτετσίου ἀντὶ ν' ἀμύνωνται, ὅπως τὴν προτεραίαν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ πιέσαντες αὐτοὺς ἔτρεψαν μετ' οὐ πολὺ εἰς φυγήν, οἱ δὲ πρῶτοι τραπέντες διωκόμενοι συμπαρέσυραν καὶ τὸ κύριον τοῦ Μουσταφάμπεϋ σῶμα, ὅστις δὲν ἐσώθη εἰμὴ ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸν ἵππον αὐτοῦ. Εἶχε δὲ διατάξει τὰ πράγματα ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τρόπον ὥστε πᾶσαι αἱ ἀποσκευαὶ καὶ τὰ φορτηγὰ καὶ τὰ πυροβόλα περιέπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων, οἵτινες ἔλαβον προσέτι καὶ ἄλλα πολλὰ λάφυρα, διότι οἱ φεύγοντες, ἵνα ἀναχαιτίσωσι τὴν ὁρμὴν τῆς καταδιώξεως, ἔρριπτον τὰ ἐπίχρυσα καὶ ἐπηργυρωμένα αὐτῶν ὅπλα. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ διημέρῳ τούτῳ ἀγῶνι ἑκατέρωθεν πεσόντων. Οἱ Τοῦρκοι πολεμήσαντες ἐν ὑπαίθρῳ ἔπαθον βεβαίως ζημίας πολὺ μείζονας τῶν Ἑλλήνων, ὧν τραυματίαι καὶ νεκροὶ δὲν ἐγένοντο πολλοί. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ὑπῆρξεν ὅτι ἡ πολιορκία δὲν διελύθη καὶ ὅτι τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων ηὔξησεν. Εὐλόγως ἄρα τὸ ἐν Βαλτετσίῳ τρόπαιον ἐλογίσθη ὡς ὁ θεμέλιος λίθος τῆς πελοποννησιακῆς ἀνεξαρτησίας καὶ δικαίως ἐξυμνήθη ὡς ἓν τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονεύτων ἔργων τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ θάρρος τῶν ἡμετέρων ἀπέβη τῷόντι τοσοῦτον ὡς ἐκ τοῦ κατορθώματος ἐκείνου ὥστε, ὅτε μετά τινας ἡμέρας, τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18, ὁ Μουσταφάμπεϋς προσέβαλε δι' ἑξακισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ δύο πυροβόλων τὰ Δολιανά, ὅπου ἵστατο μετὰ ἀνδρῶν 200 ὁ Νικήτας, ὁ ἀνεψιὸς οὗτος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίων, ἀντέστη ἐπὶ ὥρας πολλάς· οἱ ἐν Βερβένοις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δράμωσιν ἀμέσως εἰς βοήθειαν, παρακωλυθέντες ὑπὸ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατίσχυσαν καὶ ὁρμήσαντες ἐπὶ τὰ Δολιανὰ ἐπήγαγον τὴν γενικὴν τῶν πολεμίων τροπήν. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς ἀνευφημήθη τὸ πρῶτον ὁ Νικήτας *Τουρκοφάγος.*

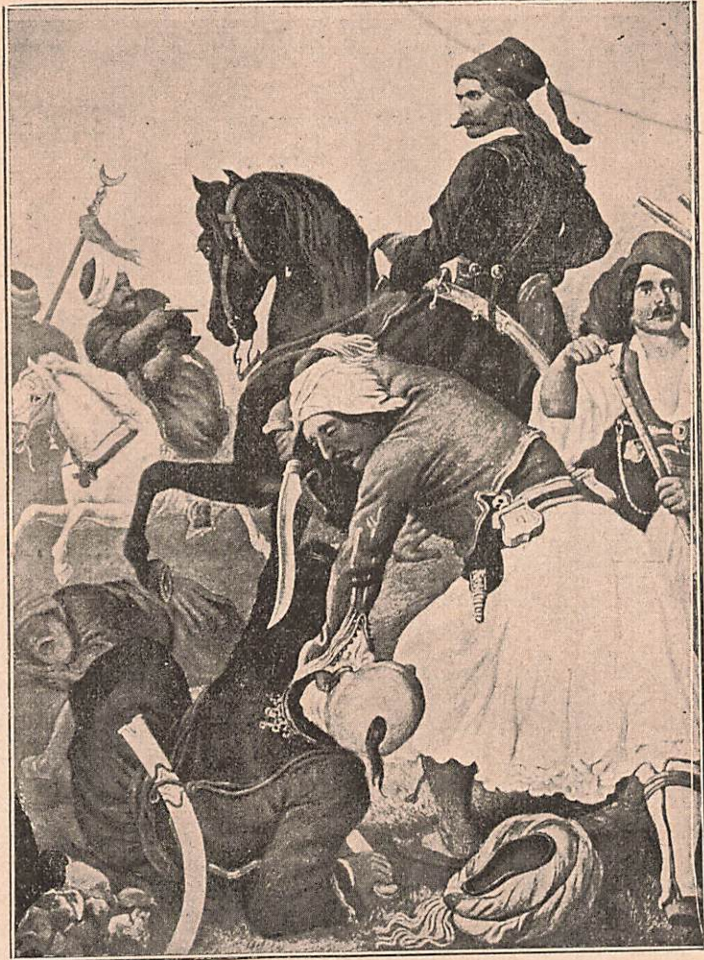

Ὁ Κολοκοτρώνης

Μετὰ ἕνα περίπου μῆνα ἀφίκετο εἰς Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ἤρχισεν ἡ προμνημονευθεῖσα ἔρις αὐτοῦ πρὸς τοὺς προεστῶτας. Ὁ Κολοκοτρώνης

[1] Ἡ κατάληψις τοῦ Βαλετσίου, ὁ κατὰ μικρὸν καὶ λεληθότως ἐνεργούμενος ἀποκλεισμὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ δέσμευσις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου ἦσαν μεγαλοφυεῖς ἐπίνοιαι στρατιωτικαὶ καὶ πολιτικαὶ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη.

ἐτάχθη μετ' αὐτοῦ. Τὸ πρακτικὸν τοῦ ἀνδρὸς τούτου πνεῦμα κατενόει τοσοῦτο τότε τὴν ἀνάγκην γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως ὥστε, ὅτε μετὰ τὴν ἐν Βαλτετσίῳ νίκην ἔγραψε πρὸς τὸν Μουσταφάμπεϋν νὰ παραδοθῇ, ἔλεγε πρὸ τοῖς ἄλλοις· «καὶ ἂν θέλῃς ἔλα εἰς αἴσθησιν, ἄνθρωπε, καὶ μὴ παίρνῃς εἰς τὸν λαιμόν σου τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι, ὅταν παραδώσουν τὰ ἄρματά τους, θέλει ζήσουν φιλικὰ μὲ ἡμᾶς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ κραταιοτάτου καὶ πολυχρονίου πριγκίπου μας Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου». Καθ' ἃ προϋπεδείξαμεν, δὲν ἐγγυώμεθα ὅτι ἔμελλε νὰ μὴ διαφωνήσῃ μέχρι τέλους πρὸς τὸν πληρεξούσιον τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οὗτος ἤθελεν ὑπερισχύσει. Ἐνῷ οἱ προύχοντες ἤθελον πρὸ πάντων νὰ ἄρχωσιν ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπαρχίαις, ἐνῷ ὁ ὁρίζων τοῦ Ὑψηλάντου περιελάμβανε σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα, ὁ ἐν τῷ μέσῳ ἱστάμενος Κολοκοτρώνης εἰς οὐδένα ἐνόει νὰ παραχωρήσῃ τὴν τῆς Πελοποννήσου ἀρχήν. Ἀλλὰ τότε ὑπεστήριξε πάσῃ δυνάμει τὸν Ὑψηλάντην καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔδωκεν αὐτῷ δεῖγμα ἐξαίρετον τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας· διότι τῇ 10 Αὐγούστου κατετρόπωσε λαμπρῶς τοὺς ἐπὶ συλλογῇ τροφῶν ἐξελθόντας πολεμίους εἰς τὴν Γράναν, ἤτοι τὴν τάφρον ἥτις ἐκ προνοίας αὐτοῦ πάλιν εἶχεν ὀρυχθῆ περὶ τὴν ἄκραν τοῦ ὄρους Μαινάλου, τὴν καλουμένην Μύτικαν. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Γράνας ὁ ἀποκλεισμὸς ἀπέβη στενώτερος, ὁ δὲ πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου ἔγραψεν ***ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Τριπολιτσᾶς τῇ 13 Αὐγούστου 1821, πρὸς τὸν γενναιότατον καπετάνον Θεοδωράκην Κολοκοτρώνην***, ἐπιστολήν, ἐν εἴδει διαταγῆς τῆς ἡμέρας, ἀνομολογοῦσαν τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ ἀποδίδουσαν αὐτῷ τὴν νίκην.

Ἡ ἅλωσις τοῦ Λάλα ὑπὸ τῶν Ἑπτανησίων, ἀγομένων ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ

(Κατὰ τὴν ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου εἰκόνα τοῦ Ἕσς)

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἐν τῇ Ἤλιδι μεσόγειον χωρίον Λάλα, ὑπὸ γενναίων Ἀλβανῶν

ἀνέκαθεν κατεχόμενον καὶ πολιορκηθὲν ὑπὸ Ἠλείων καὶ ἄλλων, ἐκενώθη ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀπελθόντων εἰς Πάτρας· διέπρεψαν δ' ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ οἱ Ἰόνιοι ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν. Καὶ ἔπειτα ἀλλεπαλλήλως παρεδόθησαν ἡ Μονεμβασία καὶ τὸ Ναυαρῖνον δι' ἔλλειψιν τροφῶν· ἡ αὐτὴ δὲ τύχη περιέμενε προδήλως τὴν Τρίπολιν. Εἶχε μὲν εἰσέλθει εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὁ ὀσμανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Καρᾶ Ἀλῆν καὶ κίνδυνος ἐντεῦθεν παρήχθη μήπως ἀποβιβάσῃ εἰς τὰ ἀρκτικὰ τῆς Πελοποννήσου παράλια δύναμιν ἱκανὴν νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς πρωτευούσης· τούτου δ' ἕνεκεν ὁ Ὑψηλάντης ἐνόμισε καθῆκον αὐτοῦ νὰ δράμῃ μετὰ 2.000 ἀνδρῶν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ἀλλ' ὁ Καρᾶ Ἀλῆς οὐδεμίαν ἀπεβίβασε δύναμιν, καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Ὑψηλάντου κατελήφθη τελευταῖον, Σεπτεμβρίου φθίνοντος, ἡ Τρίπολις. Ἐπὶ τῆς ἁλώσεως ταύτης οὐ μόνον πᾶσα ἡ λεία διηρπάγη μηδαμῶς χρησιμεύσασα εἰς τὰς κοινὰς τοῦ ἔθνους ἀνάγκας ἀλλὰ συνέβη προσέτι σφαγὴ ἀνωφελὴς καὶ ἀνηλεὴς πολλῶν χιλιάδων ὀσμανιδῶν, ὡς βεβαιοῦται. Μόνοι οἱ πλουσιώτατοι καὶ ἐγκριτώτατοι αὐτῶν διεσώθησαν ἀντὶ ἁδρῶν λύτρων ὑπό τινων τῶν ὁπλαρχηγῶν, ἰδίως δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἐξησφάλισε τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἀλβανῶν, διακινδυνεύσας μὲν κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἔξοδον αὐτῶν προπέμψας δ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου διὰ τοῦ Πλαπούτα, ὅστις ἔλαβε βραδύτερον παρὰ τῶν διασωθέντων, ἀφοῦ ἀφίκοντο εἰς Ἤπειρον, ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον, ἐν ᾗ ἐξύμνουν τὸν Κολοκοτρώνην ὡς εὐεργέτην. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐξερράγη κατὰ πρῶτον σπουδαίως ἡ μεταξὺ Κολοκοτρώνη καὶ προεστώτων ἔρις. Τινὲς ἐκ τούτων ἀγανακτοῦντες διότι ἔβλεπον αὐτὸν προπέμποντα τοὺς Ἀλβανοὺς ἀπερχομένους μετὰ τῶν ἰδίων πραγμάτων καὶ σκευῶν ἠθέλησαν νὰ κινήσωσι τὸν ὄχλον κατὰ τοῦ ἀνδρός· καὶ ἀποτυχόντες ἐξετράπησαν εἰς ὕβρεις καὶ ἀπειλάς. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἶπεν ἀταράχως πρὸς τὸν γραμματέα αὐτοῦ Φωτάκον· «Τώρα ὁπού ὁ ἅγιος Θεὸς ἠθέλησε καὶ μᾶς ἐδυνάμωσε καὶ ἐπήραμε τὴν Τριπολιτζά, ἂς λέγουν ὅ,τι θέλουν . . . . . . ἤλπιζαν νὰ κληρονομήσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ μείνουν αὐτοὶ εἰς τὸν τόπον τους, ἀλλ' ἀργὰ τὸ ἐσυλλογίσθηκαν».

Ἡ Τρίπολις — Γενικὴ ἄποψις

Ἔσπευδεν ὅμως πολὺ τοιαῦτα περὶ αὐτῶν λέγων. Ἐδέησε νὰ ἐπέλθωσι κίνδυνοι φοβερώτατοι, ἵνα ἐξασφαλισθῇ τὸ κράτος αὐτοῦ· καὶ ἀφοῦ δ' ἐπανειλημμένως ἀπεδείχθη ὁπόσον ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ὑπεροχή του πάλιν δὲν ἔπαυσε μέχρι τέλους ἔχων ἐκείνους ἀντιπράττοντας. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως προέτεινε νὰ ὠφεληθῶσιν

Ἡ μόνη σῳζομένη καὶ αὐτόγραφος ἐπιστολὴ τοῦ ἥρωος Ἀθανασίου Διάκου

ἐκ τοῦ ἐντεῦθεν παραχθέντος τρόμου τῶν πολεμίων, ἐπιπίπτοντες κατὰ τῶν Πατρῶν. Ἀλλ' οἱ προύχοντες τῆς Ἀχαΐας, μὴ θέλοντες νὰ παράσχωσιν αὐτῷ νέαν ἀφορμὴν θριάμβου καὶ κραταιώσεως, ἐδήλωσαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς βοηθείας τοῦ Κολοκοτρώνη, μέλλοντες αὐτοὶ νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸ ἔργον. Καὶ ἐπεχείρησαν τῳόντι νὰ κυριεύσωσι μόνοι τὰς Πάτρας ἀλλὰ μετ' ὀλίγον διεσκορπίσθησαν τῆδε κἀκεῖσε ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον ὅμως τροφοδοτηθὲν περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου δὲν ἠδύνατο νὰ κυριευθῇ εἰμὴ ἐξ ἐφόδου. Ἀλλὰ τοιοῦτό τι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ διὰ τῶν ἀτάκτων ἡμῶν στιφῶν, τὰ ὁποῖα καρτερικῶς μὲν ἐμάχοντο ὄπισθεν ὀχυρωμάτων ἀνεπιτήδεια δὲ ἦσαν πρὸς τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς τὰς ἐφόδους. Ὅθεν ὁ Ὑψηλάντης ἀνήρτησεν ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας εἰς μικρόν τι σῶμα τακτικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ καταρτισθῇ δι' ἐπιμελείας αὐτοῦ εἰς Καλάμας ὑπὸ τοῦ γάλλου ὑπολοχαγοῦ τῶν ἐπιλέκτων Βαλέστα καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ συντεταγμένους ὀλίγους γερμανοὺς φιλέλληνας. Τὸ σῶμα ὅμως τοῦτο οὐ μόνον εὐάριθμον ἦτο ἀλλ' οὔτε εἶχε τὸ βαρὺ πυροβολικὸν τὸ ἀπαραίτητον ἵνα ἀνοιχθῇ ρῆγμα· ὥστε ἐδέησε νὰ πλησιάσωσιν εἰς τείχη ἀκέραια καὶ ν' ἀναβῶσιν εἰς αὐτὰ διὰ κλιμάκων. Ἐξώρμησαν οὐδὲν ἧττον οἱ ἀτρόμητοι μαχηταί· δεκατευθέντες ὅμως ὑπὸ καταστρεπτικοῦ πυρὸς καὶ ἀποβαλόντες νεκροὺς καὶ τραυματίας 50 περίπου φιλέλληνας καὶ τακτικούς, ἐν οἷς καὶ τὸν γενναῖον Βυρτεμβέργιον ἀρχηγὸν τῶν φιλελλήνων Λίνσιγγ, ἐδέησε νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἐφεδρεία τακτικῶν οὐδεμία ὑπῆρχεν ἵνα ἐπαναληφθῇ ὁ ἀγών. ὅθεν ὁ Ὑψηλάντης ἀπῆλθεν ἐξ ἀνάγκης εἰς Ἄργος. Ἔλαβε δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰανουαρίου ἀποζημίωσίν τινα διὰ τὴν ἀποτυχίαν ἐκείνην, παραδοθέντος εἰς αὐτὸν τοῦ Ἀκροκορίνθου δι' ἔλλειψιν τροφῶν. Ἀλλ' εἶναι θλιβερὸν νά το εἴπωμεν· τινὲς τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἵνα μὴ προσλάβῃ τὴν τιμὴν ταύτην, προέτρεπον κρυφίως τοὺς Τούρκους νὰ ἐπιμείνωσιν ἀνθιστάμενοι· καὶ μὴ ἐπιτυχόντες τοῦ σκοποῦ ὠφελήθησαν ἐκ τῆς ἐπισυμβάσης τῷ ἀνδρὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Κολοκοτρώνη, ἵνα παρασπονδήσωσι, καὶ ἔσφαξαν τὴν διὰ συνθηκῶν παραδοθεῖσαν φρουράν. Ἡ παραβίασις αὕτη τῶν συντεθειμένων, ἧς ὁμοία καὶ ἔτι χείρων ἐγένετο προηγουμένως καὶ ἐν Μονεμβασίᾳ καὶ ἐν Ναυαρίνῳ, ἵνα μὴ ὑπομνήσωμεν τὰς φοβερὰς σκηνὰς τῆς Τριπόλεως, ἠμπορεῖ ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ προαιωνίου μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν καὶ θρησκειῶν πάθους ἀλλὰ νὰ δικαιολογηθῇ δὲν ἐπιτρέπεται. Καὶ δυστυχῶς ἐπανελήφθη πολλάκις ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἱστορικὴ πλάτανος τῆς μονῆς Καλαβρύτων, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ὁποίας συγκεντρωθέντες οἱ ἐπαναστάται ἐκήρυξαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους

Μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ μικρὸν μετ' αὐτὴν συνεπλήρωσεν ἡ πρώτη ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθεῖσα ἐθνικὴ συνέλευσις τὸ ἔργον αὐτῆς. Τῇ μὲν 1 Ἰανουαρίου 1822 ἐψήφισε τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος τῇ δὲ 15 ἐξέδοτο τὴν διακήρυξιν ἐκείνην ἥτις γραφεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Νέγρη ὑπογραφεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ὡς προέδρου τῆς συνελεύσεως καὶ ὑπὸ 58 πληρεξουσίων εἶναι τὸ κάλλιστον τῆς συνελεύσεως ταύτης ἔργον καὶ τὸ κάλλιστον ἴσως ἔγγραφον ἐξ ὅσων ποτὲ ἐπὶ 60 ἔτη ἐξέδωκεν ἑλληνικὴ συνέλευσις ἢ κυβέρνησις. Ἐδικαιολόγει τὴν ἐπανάστασιν, διέκρινεν αὐτὴν ἐπιμελῶς ἀπὸ τῶν δημαγωγικῶν καὶ στασιωδῶν κινημάτων, τὰ ὁποῖα τοσοῦτον τρόμον ἐνέπνεον τότε εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐξήγει πῶς ἕνεκα τῶν πρώτων τοῦ πολέμου περιπετειῶν παρεκωλύθη ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον ὁ ὀργανισμὸς τοῦ πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος συντάγματος, καὶ συνεπέρανε τὸν λόγον ἀναφωνοῦσα· «εἴθε ὁ κραταιὸς τοῦ Ὑψίστου βραχίων ν' ἀνυψώσῃ καὶ ἀρχομένους καὶ ἄρχοντας, τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον πρὸς τὴν πάρεδρον αὐτοῦ Σοφίαν, ὥστε νὰ γνωρίσωσι τἀληθῆ των ἀμοιβαῖα συμφέροντα· καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες διὰ τῆς προνοίας οἱ δὲ λαοὶ διὰ τῆς εὐπειθείας νὰ στερεώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν πολύευκτον εὐτυχίαν. Εἴθε! Εἴθε!». Εὐλόγως δὲ τῇ ἀληθείᾳ ἐπανελάμβανε τοσάκις τὴν εὐχὴν ταύτην, ὡσὰν εἶχε τὴν προαίσθησιν ὅτι χρόνος μακρός, μακρότατος, ἔμελλε νὰ παρέλθῃ πρὶν ἢ αὕτη ἐκπληρωθῇ. Αὐτὸ τὸ πολίτευμα ἔμελλε νὰ παρεμβάλῃ δυσυπέρβλητα πρὸς τοῦτο κωλύματα. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ διακήρυξις ἐκείνη, ἂν δὲν ἔμελλε νὰ καρποφορήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἦτο βεβαίως ἐπιτηδειοτάτη νὰ προξενήσῃ ἀγαθὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ξένον κόσμον.

Ὁ Ἀκροκόρινθος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν

Προσέτι τῇ 15 Ἰανουαρίου ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξελέξατο κατὰ τὴν κ΄ § τοῦ ὀργανικοῦ νόμου πρόεδρον μὲν τοῦ *Ἐκτελεστικοῦ* τὸν Μαυροκορδᾶτον μέλη δὲ τὸν Ἀθανάσιον Κανακάρην, τὸν Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον (Δεληγιάννην), τὸν Ἰωάννην Ὀρλάνδον καὶ τὸν Ἰωάννην Λογοθέτην. Αὐθημερὸν δὲ πάλιν τὸ *Ἐκτελεστικὸν*

διώρισε τὸν Θεόδωρον Νέγρην, ἀρχιγραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, μινίστρον τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ πρόεδρον τοῦ συμβουλίου τῶν μινίστρων· τὸν Ἰωάννην Κωλέττην μινίστρον τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν Πανοῦτσον Νοταρᾶν τῆς οἰκονομίας, τὸν Νότην Μπότσαρην τοῦ πολέμου· ἐπιτροπὴν ἐκ τριῶν εἰς τὸ μινιστέριον τῶν ναυτικῶν· τὸν Θεόδωρον Βλάσιον μινίστρον τοῦ δικαίου· τὸν ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης Ἰωσὴφ τῶν θρησκευτικῶν καὶ τὸν Λάμπρον Νάκον τῆς ἀστυνομίας. Ποτὲ πληρέστερον μινιστέριον δὲν ηὐτύχησε νὰ ἀπολαύσῃ ἡ Ἑλλάς· ἀλλ' ἡ ἐντελεστάτη αὕτη τῶν κυβερνήσεων οὐδὲν ἔμελλε τῇ ἀληθείᾳ νὰ κυβερνήσῃ. Ἡ *προσωρινὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος*, ὅπως ἐλέγετο, ἀπηρτίσθη μὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς 22 Ἰανουαρίου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς 31 ἐγκαθιδρύθη εἰς Κόρινθον. Ἐκεῖ ἤρχισε νὰ γράφῃ τὸ ἐκτελεστικὸν πρὸς τὸ βουλευτικόν, τὸ βουλευτικὸν πρὸς τὸ ἐκτελεστικόν, ἀμφότερα δὲ πρὸς τὰς Γερουσίας καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον· τὸ ἐκτελεστικὸν πρὸς τοὺς μινίστρους, καὶ ἰδίᾳ πάλιν πρὸς τοὺς μινίστρους ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας. Ἐντεῦθεν ἐκορυφώθη ὁ κυκεών, τοῦ ὁποίου τὰ σπέρματα ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ τῷ πολιτεύματι. Τὸ Βουλευτικὸν καὶ ὄχι τὸ Ἐκτελεστικὸν ἀπεφάσιζε ποῦ θέλει γίνει ἐκστρατεία καὶ ποῦ δὲν θέλει γίνει· τὸ Βουλευτικὸν καὶ ὄχι τὸ Ἐκτελεστικὸν διώριζε τοὺς ἐκστρατεύσοντας ἀξιωματικούς· καὶ ἐν γένει τοσοῦτον ἐπενέβαινεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὥστε ἀνεμιγνύετο καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ἀστυνομικὰ πράγματα. Αἱ μόναι σπουδαῖαι κυβερνητικαὶ πράξεις αἱ τότε γενόμεναι ἦσαν τὸ δάνειον τῶν 5 ἑκατομμυρίων, περὶ τῆς τύχης τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμεν ἐν τοῖς πρόσθεν, καὶ τὸ περὶ ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος, περὶ οὗ θέλομεν ὁμιλήσει κατωτέρω. Ἐν τούτοις ἡ κυβέρνησις ἔμεινε κατ' ἀρχὰς ἐντελῶς ἐλευθέρα περὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς, ἀφοῦ καταργηθέντος τοῦ διαρκοῦς καὶ πραγματικοῦ ἀξιώματος τῆς ἀρχιστρατηγίας ὑπὸ τοῦ ἀπὸ 9 Ἰανουαρίου ψηφίσματος τῆς Ἐθνικῆς

Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τὰ παλληκάρια του
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου)

Συνελεύσεως περὶ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης περιωρίσθη εἰς τὴν ἀνώδυνον λειτουργίαν τοῦ προέδρου τοῦ Βουλευτικοῦ· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης διωρίσθη νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, καί, τούτου μὴ γενομένου, ἐπετράπη τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν. Ἀλλὰ τί τὸ ἐκ τούτου ὄφελος, ὅταν αὐτὸ τὸ πολίτευμα παρεκώλυε τὴν κυβέρνησιν νὰ πράξῃ τι, ὁσάκις δὲ ἀπεφάσιζε νὰ πράξῃ «αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ διαταγαὶ τῆς Διοικήσεως ἔμενον ἀνενέργητοι διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐκτελεστικῆς δυνάμεως», ὡς ἔγραφεν ἐπισήμως τῇ 2 Μαρτίου ὁ πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς τὸ Ἐκτελεστικόν;

Ἡ παρὰ τὸ Παλαμήδειον στρατοπέδευσις τῶν ἐπαναστατῶν

Δὲν ἠξεύρομεν ἂν ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐπείσθη τότε ὅτι καταλύσας πρό τινων μηνῶν τὸ οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει νὰ κατασκευάζῃ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἀναπληρώσας αὐτὸ δι' ἄλλου ἰδίου ἐπὶ τῆς ἄμμου ἔκτισεν· ἀλλ' ἐπολιτεύθη βεβαίως εἰς τρόπον μαρτυροῦντα ὅτι ἀπηλπίσθη νὰ πράξῃ τι γενναῖον διὰ τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος. Ὀργανώσας ἐκ τοῦ προχείρου τοὺς ὀλίγους τακτικοὺς ὅσοι εἶχον συγκροτηθῇ διὰ τῆς προνοίας τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοὺς ὀλίγους φιλέλληνας ὅσοι εἶχον προσέλθει εἰς Κόρινθον ἀνεχώρησε μετ' αὐτῶν ἐν ἀρχῇ Μαΐου, ἵνα δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης δυτικῆς Ἑλλάδος, καταλείπων εἰς τοὺς συντρόφους αὐτοῦ τὸ ἔργον τοῦ νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἀνεπίδεκτον ἐκτελέσεως πολίτευμα καὶ νὰ ἐξέλθωσι τῶν περιπλοκῶν εἰς τὰς ὁποίας μετ' οὐ πολὺ ἤρχισε νὰ ἐμβάλλῃ αὐτοὺς ἡ ὑπὸ τῆς νέας τῶν πραγμάτων τάξεως τοσοῦτο περιφρονηθεῖσα ἀντίπαλος μερίς. Ὁ μὲν Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠνέσχετο μετ' ἀξιοζήλου αὐταρκείας τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχιστρατηγίας καθαίρεσιν αὐτοῦ, περιμένων τὴν πρώτην περίστασιν ἵνα ὑπηρετήσῃ ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης τὴν πατρίδα· ἀλλὰ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς προεστῶτας τὴν ἀνενόχλητον τῆς ἐξουσίας κατοχήν. Ἀπελθὼν ἐπὶ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Μαρτίου ἀπέκλεισεν ἀμέσως τοὺς πολεμίους ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης διὰ μάχης

συγκροτηθείσης περὶ τὴν μονὴν τοῦ Γηροκομείου. Διὰ τοὺς δεινοὺς ὅμως κινδύνους ὑφ' ὧν ἠπειλήθη τότε ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ἱκανοὶ τῶν περὶ αὐτὸν ὁπλαρχηγῶν ἐδέησε νὰ δράμωσιν αὐτόθι· αὐτὸς ὁ δεύτερος υἱός του Γενναῖος διεπεραιώθη εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν. Ὅθεν ἀπέβη ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ τῶν Πατρῶν πολιορκία, ὁ δὲ ἀργὸς μείνας Κολοκοτρώνης ἡτοιμάζετο νὰ ἀνατρέψῃ τὸ ἔργον τῆς Ἐπιδαύρου, ὅτε κίνδυνος μέγας ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου κρεμασθεὶς ἔδωκεν αὐτῷ ἀφορμὴν νὰ ἀποδείξῃ δι' ἄλλου εὐγενεστέρου τρόπου ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδύνατο νὰ σωθῇ ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος ἐκείνου. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἱστορήσωμεν τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δράμαλη ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν τί συνέβαινεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐν τῇ ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδι.

Σφραγὶς τῆς Μαγνησίας

Ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη κατ' ἀρχὰς λαβοῦσα ἔκτασιν μεγάλην. Κατὰ Μάιον τοῦ 1821 ἐξηγέρθη ἡ Χαλκιδικὴ ὑπὸ *ἀρχηγὸν καὶ προστάτην* τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν, μεγαλέμπορον καὶ τραπεζίτην τῶν Σερρῶν. Ἐὰν συγχρόνως ἐκινοῦντο οἱ Ὀλύμπιοι, τὸ ἐπιχείρημα ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ. Οἱ Ὀλύμπιοι ὅμως ἠπράκτησαν ἐπὶ ἔτος ὅλον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ τῆς Χαλκιδικῆς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐντὸς τῆς χερσονήσου Παλλήνης (Κασσάνδρας). Ἐκεῖ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ τέλους Ὀκτωβρίου, ἀλλὰ τότε ὁ νέος τῆς Θεσσαλονίκης διοικητὴς Ἀβουλαβοὺτ πασᾶς αὐτοὺς μὲν κατετρόπωσε κατέπεισε δὲ καὶ τὰς ὀχυρὰς τοῦ ἁγιωνύμου ὄρους Ἄθω μονάς, αἵτινες εἶχον κοινωνήσει τοῦ κινήματος, νὰ παραδοθῶσιν. Αἱ μοναὶ αὗται οὔτε προθυμίαν οὔτε καρτερίαν ἱκανὴν ἔδειξαν καὶ ἐτιμωρήθησαν πικρῶς τούτου ἕνεκα, διότι οὐ μόνον ὁμήρους ἠναγκάσθησαν νὰ δώσωσι καὶ 2 καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια γροσίων νὰ καταβάλωσιν ἀλλὰ τῇ 15 Δεκεμβρίου ἐδέχθησαν προσέτι φρουρὰν τουρκικὴν 3.000 ἀνδρῶν παραμείνασαν αὐτόθι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἤτοι ἐπὶ ἔτη ἐννέα. Κατόπιν ἑορτῆς, ἐν μηνὶ Μαΐῳ τοῦ 1822, ἐπανέστησαν οἱ ἁρματολοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἡ Νιάουσα· ἀλλ' ὁ Ἀβουλαβοὺτ πασᾶς ἐδάμασε καὶ τοῦτο τὸ κίνημα. Σπουδαῖος ἀγὼν οὐδεὶς οὐδὲ ἐν Θεσσαλίᾳ διεξήχθη. Ἐπανέστη μὲν ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἡ Θετταλομαγνησία δι' Ἀνθίμου τοῦ Γαζῆ ὑπὸ τὸν ὁπλαρχηγὸν Κυριάκον Βασδέκην καὶ *Βουλὴ Θετταλομαγνησίας* αὐτόθι συνεκροτήθη ἀλλ' ἐπελθὼν ἐκ Λαρίσης [ὁ Μελὲκ πασᾶς, σταλεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτόθι ἄρχοντος Μαχμοὺτ πασᾶ τῆς Δράμας, διέλυσεν ὡς ἱστὸν ἀράχνης τὸ κίνημα ἐκεῖνο καὶ ἐπυρπόλησε καὶ ἐλεηλάτησε τὰ ἄλλοτε τοσοῦτο πλούσια χωρία τῆς Μαγνησίας.

Ὅθεν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1822 ἡ ἐπανάστασις πρὸς τοῦτο τὸ μέρος περιεστάλη ἐντὸς τῆς σήμερον λεγομένης ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐνταῦθα εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου 1821. Ὁ ἁρματολὸς Πανουργιᾶς ἐξηγέρθη πρῶτος πάντων ἐν Ἀμφίσσῃ· τοῦτον παρηκολούθησεν ἀμέσως ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς ἐν Δωρίδι· συγχρόνως σχεδὸν ὁ Διάκος ἐν Λεβαδείᾳ καὶ κατόπιν ὁ Ἰωάννης Δυοβουνιώτης εἰς Βουδουνίτζαν. Ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης τῆς Ὑπάτης ἐδίστασεν ἐφ' ἱκανόν, ἀλλὰ τελευταῖον ἡνώθη ἑκὼν ἄκων μετὰ τῶν ἄλλων. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Μενιδιᾶται καὶ οἱ Χασιῶται τῆς Ἀττικῆς ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐγένοντο δὲ κινήματά τινα καὶ εἰς Εὔβοιαν, ὅπου οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον τὰ ὀχυρὰ Βρυσάκια. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐπῆλθον κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὁ Ὀμὲρ Βριώνης καὶ ὁ Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶς, ἀποσπασθέντες μετὰ 9.000 πεζῶν καὶ ἱππέων ἐκ τοῦ περὶ τὰ Ἰωάννινα

στρατοπέδου τοῦ Χουρσὶτ πασᾶ. Ὁ Κοντογιάννης ἔμεινεν ἀμέσως οὐδέτερος, ὁ δὲ Πανουριᾶς, ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Διάκος, ἔχοντες 1.500 ἄνδρας ἀπεφάσισαν νὰ καταλάβωσι τὰς δύο ὁδοὺς αἵτινες ἦγον ἡ μὲν εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἡ δὲ εἰς τὴν Φωκίδα διὰ τῆς Χαλκομάτας. Ἐν τῷ μέσῳ ἔστη ὁ Διάκος εἰς Δαμάσταν καὶ τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ Ἀλαμάναν· ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν ὁ μὲν Πανουριᾶς εἰς Χαλκομάταν ὁ δὲ Δυοβουνιώτης εἰς τὴν γέφυραν τοῦ ποταμίου Δύρου. Πρῶτοι προσεβλήθησαν τῇ 22 Ἀπριλίου ὁ Πανουριᾶς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης καὶ μετά τινα ἀντίστασιν ἐτράπησαν. Μόνος δ' ἔμεινεν ὁ Διάκος καὶ τότε διεπράχθη εἰς Δαμάσταν καὶ Ἀλαμάναν ἔργον τὸ ὁποῖον μάτην ἠθέλομεν ἐπιχειρήσει νὰ περιγράψωμεν μετὰ τὴν ἐξυμνήσασαν αὐτὸ δημώδη ποίησιν. Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, καταλιπὼν πρωίμως τὸν μοναχικὸν βίον, εἶχε ριφθῆ εἰς τὰ βουνὰ καὶ ἔζησεν ὡς κλέφτης· καὶ ὑπηρέτησεν ἔπειτα τὸν Ἀλῆ πασᾶν· καὶ παρήτησεν αὐτὸν κατόπιν ἅμα ἠσθάνθη προσεγγίζουσαν τὴν καταιγίδα τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Ἕως ἐδῶ δὲν διαφέρει ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους. Ἀλλ' ὁ Διάκος ἦτο νέος· ἦτο ὡραῖος· ἐπέτειλεν ὡς μετέωρον λαμπρὸν ἐν τῇ αὐγῇ τῆς ἐπαναστάσεως· καὶ ἐν ἀκαρεῖ ἄφαντος γενόμενος κατέλιπεν ὄπισθεν αὑτοῦ τὴν μνήμην μάρτυρος ἅμα καὶ μαχητοῦ· ὥστε ἀνήκει εἰς τὴν παράδοσιν ἅμα καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ εἶναι κτῆμα τοῦ λαοῦ μᾶλλον ἢ τῆς ἐπιστήμης. Λέγει δὲ ὁ λαὸς ὅτι, ὅταν ὁ Διάκος ἱστάμενος εἰς Ἀλαμάναν εἶδε πλακώσαντα τὸν Ὀμὲρ Βριώνην,

Ἀθανάσιος Διάκος
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου)

«Καρδιά, παιδιά μου, φώναξε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε·
»Ἀνδρεῖα, ὡσὰν Ἕλληνες, ὡσὰν Γραικοὶ σταθῆτε». —
Ἐκεῖνοι ἐφοβήθησαν κ' ἐσκόρπισαν στοὺς λόγκους.
Ἔμειν' ὁ Διάκος στὴ φωτιὰ μὲ δεκοχτὼ λεβέντες.
Τρεῖς ὧρες ἐπολέμαε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες,
Σχίσθηκε τὸ τουφέκι του κ' ἐγίνηκε κομμάτια
Καὶ τὸ σπαθί του ἔσυρε καὶ στὴ φωτιὰ ἐμβῆκεν.
Ἔκοψε Τούρκους ἄπειρους κ' ἐφτὰ μπουλουκμπασῆδες,
Πλὴν τὸ σπαθί του ἔσπασεν ἀπάν' ἀπὸ τὴν χούφταν,
Κ' ἔπεσ' ὁ Διάκος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια.
Χίλιοι τὸν πῆραν ἀπ' ἐμπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.

Κι 'Ομὲρ Βριώνης μυστικὰ στὸν δρόμον τὸν ἐρώτα·
«Γένεσαι Τοῦρκος, Διάκο μου, τὴν πίστι σου ν' ἀλλάξῃς,
»Νὰ προσκυνᾷς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιὰ ν' ἀφήσῃς;»—
Κ' ἐκεῖνος τ' ἀπεκρίθηκε καὶ μὲ θυμὸν τοῦ λέγει·
«Πᾶτε κ' ἐσεῖς κ' ἡ πίστις σας, μουρτάτες, νὰ χαθῆτε.
»'Εγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θέλ' ἀπεθάνω...
»"Αν θέλετε χίλια φλωριὰ καὶ χίλιους μαχμουτιέδες,
»Μόνον πέντ' ἔξι ἡμερῶν ζωὴν νὰ μοῦ χαρίστε,
»"Οσον νὰ φθάσ' ὁ 'Οδυσσεὺς καὶ ὁ Θανάσης Βάϊας».
Σὰν τ' ἄκουσ' ὁ Χαλήλμπεϋς, μὲ δάκρυα φωνάζει·
«Χίλια πουγγιὰ σᾶς δίνω 'γώ, κι ἀκόμα πεντακόσια
»Τὸν Διάκο νὰ χαλάσετε, τὸν φοβερὸ τὸν κλέφτη,
»"Οτι θὰ σβύσῃ τὴν Τουρκιὰ καὶ ὅλο τὸ Δοβλέτι».
Τὸν Διάκο τότε πήρανε καὶ στὸ σουβλὶ τὸν βάλαν·
'Ολόρθον τὸν ἐστήσανε κι αὐτὸς χαμογελοῦσε.

'Επὶ μίαν μόνην στιγμήν, ἀναλογισάμενος τὴν νεότητα αὐτοῦ καὶ τὸ κάλλος τῆς περιστοιχιζούσης αὐτὸν ἐαρινῆς φύσεως, ἐμεμψιμοίρησεν εἰπών·

Γιὰ δὲς καιρὸ ποὺ διάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριὰ καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι.

'Αμέσως δ' ἔπειτα ἀναλαβὼν τὴν ἀδάμαστον αὐτοῦ καρτερίαν καὶ ὡς ἐκμανεὶς ὑπὸ τῆς φιλοπατρίας καὶ κατὰ τοῦ κατὰ τῶν πολεμίων πάθους

Τὴν πίστι τους τοὺς ὕβριζε, τοὺς ἔλεγε μουρτάτες.
«'Εμέν' ἂν ἐσουβλίσετε, ἕνας Γραικὸς ἐχάθη·
»"Ας εἶν' καλὰ ὁ 'Οδυσσεὺς κι ὁ καπετὰν Νικήτας.
»Αὐτοὶ θὰ κάψουν τὴν Τουρκιὰ καὶ ὅλο σας τὸ Δοβλέτι».

Οὐδ' ἐπεκαλέσθη ἐπὶ ματαίῳ κατὰ τὴν ὑστάτην αὐτοῦ ὥραν ἐκδίκησιν παρὰ τοῦ 'Οδυσσέως. Μετὰ τὴν τροπὴν τοῦ Δυοβουνιώτου καὶ τοῦ Πανουριᾶ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου οἱ πολέμιοι διελθόντες τῇ 7 Μαΐου τὰς Θερμοπύλας ἐπεχείρησαν νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὴν "Αμφισσαν. Τότε παρέστη εἰς μέσον ὁ 'Οδυσσεύς. 'Ο 'Οδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ 'Ανδρούτσου καὶ γεννηθεὶς ἐν 'Ιθάκῃ τῷ 1788 ἦτο συνομήλικος περίπου τοῦ Διάκου. Εἶχεν ὑπηρετήσει ὅπως ὁ φίλος αὐτοῦ ἐκεῖνος, τὸν 'Αλῆ πασᾶν, ἀλλ' ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις ἦτο εἰς 'Επτάνησον, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔδραμεν ἀμέσως διὰ Πατρῶν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα αὐτοῦ, τὴν ἀνατολικὴν 'Ελλάδα, καὶ ἔφθασεν ἐγκαίρως εἰς "Αμφισσαν, τὴν ἐπιοῦσαν οὕτως εἰπεῖν τῆς ἐν Δαμάστῃ καὶ ἐν 'Αλαμάνᾳ καταστροφῆς. 'Εν τῷ ἅμα συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Πανουριᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου κατέλαβε τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς, ἤτοι τοῦ στενοῦ τοῦ φέροντος πρὸς τὴν "Αμφισσαν. Καὶ αὐτὸς μὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλινθόκτιστον καὶ ἀσθενὲς ἐκεῖνο οἰκοδόμημα μετὰ 120 λογάδων ἐθελοντῶν, ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν κατελήφθη ἡ ὁδὸς ἀριστερᾷ μὲν ὑπὸ τοῦ Πανουριᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου δεξιᾷ δὲ ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ Σουλιώτου. 'Αλλ' ἅμα ἐπιφανέντος τὴν πρωίαν τῆς 8 τοῦ 'Ομὲρ Βριώνη συνέβη ἐνταῦθα ὅ,τι πρὸ 14 ἡμερῶν εἰς Θερμοπύλας. Μετά τινα ἀντίστασιν οἱ περὶ τοὺς τρεῖς ἐκείνους ὁπλαρχηγοὺς ἐτράπησαν καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη, ὥστε ἅπασα ἡ δύναμις τῶν πολεμίων ἐπέπεσε κατὰ τοῦ 'Οδυσσέως. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀντέστησαν οἱ περὶ αὐτὸν γενναῖοι μαχηταὶ εἰς τὰς ἐπανειλημμένας τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ἐφόδους, φονεύσαντες ὑπὲρ τοὺς 300 καὶ διπλασίους τραυματίσαντες. Τὴν δ' ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐπεχείρησαν ἔξοδον καὶ διήλασαν διὰ τῶν πολεμίων μὴ ἀποβαλόντες ἐν ὅλοις εἰμὴ 6 νεκρούς. ῏Α! διατί νὰ μὴ πέσῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ 'Οδυσσεύς!

ἐπιζήσας οὐδὲν μὲν μέγα διέπραξεν ἔκτοτε, καίτοι κτησάμενος ὑπεροχὴν ὁμολογουμένην, περιποιήσας δὲ εἰς τὴν φιλαρχίαν αὐτοῦ χαρακτῆρα ὄντως προδοτικόν, ἐτελεύτησε δέσμιος οἰκτρῶς. Εἰς Γραβιὰν ὅμως ἔσωσε τρόντι τὴν ἐπανάστασιν. Ἀνεφράχθη μὲν αὖθις ἡ ὁδὸς ἀλλ' ὁ Ὀμὲρ Βριώνης, ὅστις εἶχεν ἐλπίσει νὰ διελάσῃ ἀμαχητὶ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἵνα εἰσέλθῃ εἰς Πελοπόννησον καὶ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, συναντήσας τοσοῦτο καρτερικὴν ἀντίστασιν, ἐνόησεν ὅτι ἤθελεν εἶναι παντελῶς ἀσύνετον νὰ προχωρήσῃ ἐν ὅσῳ τὰ ὀπίσθια αὐτοῦ δὲν ἤθελον ἀσφαλισθῇ· ὅθεν ἀπεφάσισε πρῶτον νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Βοιωτίας, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Ἀττικῆς. Συγχρόνως οἱ Πελοποννήσιοι, αἰσθανόμενοι ὅτι τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἀγῶνος, ἔπεμψαν αὐτόθι περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου ἐπικουρίαν ἀξιόλογον ὑπὸ τὸν Ἠλίαν καὶ κατόπιν ἑτέραν ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ δὲ πολέμιοι ἐκυρίευσαν μὲν τὴν Λεβάδειαν προσέλαβον δ' ἐπικουρίαν 2.500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Δεμὴρ πασᾶν, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνηγγέλθη ἑτέρα πολὺ μείζων, 8.000 περίπου ἀνδρῶν, κατερχομένη ἐκ Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Βεϋρὰν πασᾶν, ἀλλ' αὕτη δὲν κατώρθωσε νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶ. Ἅμα ἐγνώσθη ὅτι ὁ Βεϋρὰν πασᾶς ἔφθασεν εἰς Λαμίαν, 1600 περίπου Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην, τὸν Πανουριᾶν καὶ τὸν Γούραν ἀναπληροῦντα τὸν Ὀδυσσέα, ὅστις δὲν προέφθασεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, κατέλαβον τὴν λεωφόρον τῶν Βασιλικῶν, δι' ἧς εὐλόγως προοιώνισεν ὁ Δυοβουνιώτης ὅτι ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Βεϋρὰν πασᾶς. Τῳόντι τῇ 26 Αὐγούστου ἐκίνησεν ὁ πασᾶς οὗτος ἐκ Πλατανιᾶς καὶ πλησιάσας μετὰ δυνάμεως τετραπλασίας καὶ πυροβόλων ἐπεχείρησε νὰ διελάσῃ ἐκ παντὸς τρόπου. Ἀλλ' ἐνταῦθα συνεκροτήθη μία τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονεύτων μαχῶν τῆς ἐπαναστάσεως καθ' ἑαυτήν τε καὶ διὰ τὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἐπήγαγε. Πεισματωδῶς ἐπετέθη ὁ Βεϋρὰν πασᾶς, ἀλλὰ πεισματωδέστερον ἀντέστησαν οἱ ἡμέτεροι, ἀριστεύσαντος τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους τοῦ Γούρα. Μετὰ πολύωρον δὲ σύγκρουσιν ἐτράπησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπέστρεψαν κακῶς ἔχοντες εἰς Πλατανιάν. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἀπέβαλον 700 φονευθέντας, ἐν οἷς ἕνα πασᾶν καὶ πολλοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, 18 σημαίας, 800 πολεμιστηρίους ἵππους· τοσοῦτος δὲ ὑπῆρξεν ὁ τρόμος αὐτῶν ὥστε τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Βεϋρὰν πασᾶς ἀπῆλθεν εἰς Λαμίαν καταλιπὼν εἰς Πλατανιὰν πᾶσαν σχεδὸν αὐτοῦ τὴν συσκευὴν καὶ κόψας τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ, οὐδὲ ἠκούσθη ἔκτοτε οὐδὲ γνωστὸν εἶναι τί ἀπέγινεν.

Οἱ δὲ ἐν Βοιωτίᾳ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἐπερχομένου εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν Βεϋρὰν πασᾶ ἔπραξάν τι οὔτε τὴν ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Ἀττικῇ ἐπανάστασιν ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλωσιν. Ἐν Εὐβοίᾳ μὲν ὁ Ὀμὲρ Βριώνης δὲν ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ τοῦ Ἀγγελῆ Γωβγίνα ἰσχυρῶς κατέχοντος τὰ Βρυσάκια, ἐν Ἀττικῇ δὲ διέλυσε μὲν τῇ 19 Ἰουλίου τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως ἀλλ' εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν ἐξηκολούθει ἐνταῦθα ὁ ἀγών· ἐπῆλθον δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ καταστροφὴ τοῦ Βεϋρὰν πασᾶ καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Τριπόλεως, ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ὑπεχώρησεν εἰς Βοιωτίαν περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου, ἐπανελήφθη δὲ ἡ πολιορκία τῆς ἀκροπόλεως ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην. Καὶ ἐπὶ τέλους πλησιάζοντος τοῦ χειμῶνος οἱ ἐν Βοιωτίᾳ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων, βλέποντες μὲν ὅτι ὁ στρατὸς αὐτῶν οὐσιωδῶς ἐπὶ ἓξ περίπου μῆνας ἠλαττώθη ἕνεκα τοῦ πολέμου, τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῶν λιποταξιῶν, οὐδεμίαν δὲ προσδοκῶντες προσεχῆ βοήθειαν, ὑπεχώρησαν διὰ τῆς Ἀταλάντης εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθον εἰς Ἰωάννινα. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἀπηλλάγη οὕτω παντὸς κατεπείγοντος κινδύνου περιέπεσεν εἰς ἐσωτερικὰς περιπλοκὰς ὀλεθρίας. Τότε ὁ Θεόδωρος Νέγρης κατήρτισεν ἐν Ἀμφίσσῃ τὴν *Νομικὴν* ἐκείνην *διάταξιν* τῆς ἀνατολικῆς χέρσου

Ἐκλαμπρότατε κύριε!

Σᾶς ὑποσχόμεθα ἐν λόγῳ τῆς τιμῆς μας, διὰ νὰ ἐμβαρκαρισθῆτε μὲ τὰ δύο συμπατριώτικα [illegible] ~~[illegible]~~ ἢ [illegible] [illegible], οἱ ὁποῖοι, σᾶς [illegible] μόλις ἔβγετε ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολίν μας, ὅτι ἔχετε καὶ τὴν [illegible] κατὰ πάντα ἀσφαλεῖς, καὶ [illegible] καὶ τὴν [illegible] μὲ τὴν [illegible] Ἀκρόπολίν μας. Διὸ καὶ ὑπογραφόμεθα. Τῇ 6: Ἰουνίου: 1822 — Ἀθῆναι.

Οἱ Ἔφοροι Ἀθηνῶν. Βουλευταί. Καπιταναῖοι

[illegible signatures]

Ὁ Ἀρχιστράτηγος
Ἰωάννης [illegible] —

Πρωτόκολλον παραδόσεως τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

ΣΥΝΘΗΚΑΙ, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ ὑπογεγραμμένοι ἐπίτροποι τῆς ὑπερτάτης διοικήσεως, οἱ δὲ ἔφοροι τῶν Ἀθηνῶν, καὶ καπιτάνιοι μὲ τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει πολιορκημένους Τούρκους. ὅτε καταπολεμηθέντες οὗτοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἰς ἐσχάτην ἀνάγκην ἐλθόντες, ἐπροσβάλλοντο περὶ συνθηκῶν —

Κεφ. Α. Οἱ Τοῦρκοι νὰ παραδώσουν τὰ ὅπλα των καὶ τὴν Ἀκρόπολιν μὲ ὅλα τὰ ἐν αὐτῇ εὑρισκόμενα πράγματα ἄνευ τινὸς δόλου.

Β. Οἱ Ἕλληνες νὰ φυλάξουν μὲ ὅλην τὴν δύναμιν ἐπιμέλειαν τὴν ζωὴν καὶ τιμὴν τῶν Τούρκων.

Γ. Πᾶσα φαμιλλία Τουρκικὴ νὰ λάβῃ ἕνα φόρεμα ἀπὸ τὰ ῥοῦχά της, ἐννοοῦντες ῥοῦχα τοι. ὑπο- τῆς ἀλλαξιᾶς. δύο γελέκια μὲ τὰ σιρμάσματά των, δύο σακάνια μὲ τὰ σκεπάσματά των —

Δ. Ἀπὸ ἀσημικόν, μαλαγματικόν, (μαργαριτάρι) συμπεριλαμβανομένων καὶ τὰ μετρητά, καὶ κάθε πολυτιμοῦ, ὅσα ἦτον ἐξ ἀρχῆς κτῆμα ἐθνικόν των τῶν Τούρκων, εἰ δὲ ἄλλο τοῦ ὅσον ἐλαφυραγώγησαν ἀπὸ Χριστιανούς, νὰ λάβουν τὸ ἥμισυ

Ε. Ὅσοι τῶν Τούρκων θελήσουν αὐτοπροαιρέτως νὰ μείνουν εἰς τὰς Ἀθήνας, νὰ τοῖς συγχωρηθῇ ἐλεύθερα ἡ κατοικία. ὅσοι δὲ θελήσουν νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Ἀσίαν, νὰ τοὺς ἐμβαρκάρῃ ἡ διοίκησις εἰς Εὐρωπαϊκὰ καράβια, ὁποῖα δὲ ἀπὸ τὰ πρῶτα τύχοι, δίδουσα εἰς πᾶσαν φαμιλλίαν τὰ ἀρκετὰ διὰ τὸ ταξίδιον της παξιμάδι καὶ τζουρί, πληρώνουσα καὶ τὸν ναῦλον των.

Ταῦτα ἐσυμφωνήθησαν μεταξὺ τῶν δύο μερῶν ἀμεταβλήτως καὶ ἀπαραβάτως. καὶ ἐδόθη τὸ παρὸν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἐσφραγισμένον τῇ σφραγῖδι ~~[illegible]~~ γεγραμμένον παρὰ τοῦ κάτωθεν —

ἐν Ἀθήναις τῇ 9η Ἰουν. 1822 — [illegible]

Οἱ ἐπίτροποι τῆς ὑπερτάτης διοικήσεως.

Ἀλέξανδρος Ἀξιώτης [illegible]

Γκίκας [illegible]

Οἱ ἔφοροι Ἀθηνῶν

ὁ Ἀθηνῶν Διονύσιος [illegible]

[illegible]

Δ. Λογοθέτης

[illegible] Πατούσας

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Οἱ καπιτάνιοι

" Παναγῆς [illegible]

" Δ. ἀναγνώστη [illegible]

" [illegible]

" Συμεὼν Ζαχαρίτζας

" [illegible]

" Ἀπόστολης [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

[illegible]

ὁ ἀρχιγραμματεὺς

Ἰωάννης [illegible]

Συνθήκη παραδόσεως τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

Ἑλλάδος, ἥτις ἔμελλε νὰ αὐξήσῃ μᾶλλον ἢ νὰ καταπαύσῃ τὴν προτέραν ἀναρχίαν. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς ἐστασίασε κατά τε τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς ἐν Κορίνθῳ κυβερνήσεως. Τότε παρακωλυθέντος τοῦ Ὀδυσσέως νὰ ἐπέλθῃ εἰς ἐμψύχωσιν τῆς ἐν Εὐβοίᾳ ἐπαναστάσεως καὶ στρατεύσαντος ἐπὶ τούτῳ ἐν ἀρχῇ Ἰανουαρίου 1822 ἐξ Ἀττικῆς μόνου τοῦ Ἠλία Μαυρομιχάλη, ἔπεσεν εἰς μικράν τινα συμπλοκὴν πλησίον τῶν Στυρῶν ὁ εὐκλεὴς οὗτος τοῦ Βαλτετσίου πρόμαχος, ὁ τοσοῦτο πρωΐμως εἰς τὸν τάφον συναπαγαγὼν τὰς ἐλπίδας ὅσας δικαίως ἡ πατρὶς εἶχε συλλάβει περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ συνοδεύσας αὐτὸν θεῖός του Κυριακούλης ἐσώθη μὲν τότε ἀπῆλθεν ὅμως εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐπέπρωτο νὰ ἀποθάνῃ οὐδὲν ἧττον πρωΐμως καὶ εὐκλεῶς. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν τῇ 9 Ἰουλίου νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἡμετέρους ἡ τῶν Ἀθηνῶν ἀκρόπολις ἀλλ' ἡ ἅλωσις τῆς ἀκροπόλεως δὲν ἀντεστάθμισε τὴν καιρίαν πληγὴν ἣν εἶχεν ὑποστῇ ἡ ἐπανάστασις ἐν Εὐβοίᾳ καὶ τὴν ἀναρχίαν ἥτις ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν ἐλευθέραν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ὡς ἐκ τῆς ὁποίας μέγιστος ἐπεκρεμάσθη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως κίνδυνος.

Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος
(Ἡ θεωρουμένη ὡς πιστότερον ἀποδίδουσα τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Ἀνδρούτσου εἰκών, ἔργον ἄγγλου φιλέλληνος)

Ὁ κίνδυνος οὗτος κατέστη τόσῳ μᾶλλον δεινότερος ὅσῳ ἔτι ἐπισφαλέστερα εἰ δυνατὸν ἀπέβησαν τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, καίτοι ἡ ἐπανάστασις κατεῖχε πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐν μέσῃ Ἠπείρῳ τὰ ὀχυρὰ τοῦ Σουλίου ὄρη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Δεκεμβρίου 1820 (Κεφ. Η΄ βιβλ. ΙΔ΄ τοῦ Ε΄ τόμου). Οἱ Σουλιῶται ἀφ' ἧς διὰ παραχωρήσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀνέκτησαν τὴν ἰδίαν πατρίδα οὐ μόνον ἐφαίνοντο ὑπὲρ τούτου κατὰ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων διαγωνιζόμενοι ἀλλά, ὡς φθάντες προείπομεν, συνεμάχησαν ἐπὶ τούτῳ καὶ μετὰ πολλῶν ἀγάδων ἀλβανῶν. Ἡ συμμαχία αὕτη εἶχε μὲν τὰ ἀτοπήματα αὐ-

Ὑπογραφὴ καὶ σφραγὶς Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου

τῆς, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ εἰλικρινής· καὶ τῷόντι μετ' οὐ πολὺ ὁ ἐπισημότερος τῶν συμμάχων ἐκείνων Σιλικτὰρ Πόττας ηὐτομόλησε μετὰ 400 ὀπαδῶν του πρὸς τὸν Χουρσίτην τὸν πολιορκοῦντα τὸν Ἀλῆν· εἶχεν ὅμως ἡ συμμαχία καὶ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, διότι διὰ νέας συνθήκης, τῇ 27 Μαΐου 1821 συνομολογηθείσης, ὑπεχρεώθησαν οἱ τσάμιδες ἀγάδες, καὶ ἂν ἤθελον ὑπηρετήσει τὸν Χουρσίτην, νὰ μὴ παρενοχλῶσι τοὺς Σουλιώτας ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Γλυκῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανέστησαν τελευταῖον καὶ αἱ μεσημβρινώτεραι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαι· πρῶτον τὸ Μεσολόγγιον τῇ 24 Μαΐου

διὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ τοῦ Ζυγοῦ Δημητρίου Μακρῆ, καταλαβόντος καὶ τὸ Αἰτωλικόν, ἀμέσως ἔπειτα τὸ Ξηρόμερον διὰ τοῦ Γεωργίου Βαρνακιώτου· ἡ Ναυπακτία διὰ τοῦ Κωνσταντίνου Σαδήμα καὶ ἄλλων ὁπλαρχηγῶν· τὸ Βραχῶρι (Ἀγρίνιον) διὰ τοῦ Βλαχοπούλου, προσελθόντων εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τοῦ Μακρῆ, τοῦ Σαδήμα καὶ τοῦ Βαρνακιώτου· ἡ Βόνιτσα διὰ τοῦ Γεωργίου Τσόγκα· τὸ Καρπενίσι διὰ τῶν Γιολδασαίων. Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς Πλιάσας, ὁρμώμενος ἐξ Ἄρτης, ἠγωνίσθη νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη εἰς τὸ στενὸν μὲν τῆς Λαγκάδας ὑπὸ τοῦ Γώγου Βακόλα ἐν τῷ χωρίῳ δὲ Ἀφτὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ράγκου, τῇ δὲ 3 Ἰουλίου οἱ ἀκαρνᾶνες ὁπλαρχηγοὶ ἐνίκησαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς Κομπότι.

Ἀλλ' ἂν ἡ ἐπανάστασις ηὐδοκίμει οὕτως ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ πάντα τὰ κινήματα ὅσα ἐγένοντο πρὸς βορρᾶν αὐτῶν καὶ πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος ἀπέτυχον. Εἰς τὰ Ἄγραφα ὁ Σταμούλης Γάτσος πολεμηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐκ Λαρίσης ἐξελθόντος Μαχμοὺτ πασᾶ τῆς Δράμας ἠναγκάσθη νὰ συμβιβασθῇ πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν προτέραν ὑποταγήν. Αἱ πλούσιαι κωμοπόλεις Καλαρρύτη καὶ Συράκω μόλις ὑψώσασαι τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Χουρσίτη ἀποσταλέντος Ἰσμαὴλ Πλιάσα καὶ διηρπάγησαν καὶ εἰς τέφραν πυρὸς μετεβλήθησαν. Τὸ Ἀσπροπόταμον ἐξεγερθὲν ὑπὸ τὸν Νικόλαον Στορνάρην, τὸν Ἀθανάσιον Μάνδαλον, τὸν Χριστόδουλον Χατζηπέτρου καὶ τοὺς Λιακαταίους, προσεβλήθη ὑπὸ δυνάμεων ἐπελθουσῶν ἐκ Θεσσαλίας ἅμα καὶ ἐξ Ἠπείρου καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Οἱ Παργηνοὶ ἐπιπλεύσαντες ἐκ Κερκύρας ἵνα ἀνακτήσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν ἀπέτυχον. Οἱ Χειμαρριῶται προσκληθέντες διὰ διακηρύξεως τοῦ Δ. Ὑψηλάντου ἀπὸ 12 Ἰουλίου νὰ κοινωνήσωσι τοῦ ἀγῶνος ἐκώφευσαν. Ὅθεν ἅπαν τὸ βάρος τοῦ κατὰ τὴν Ἤπειρον ἀγῶνος ἐπέπεσεν ἐπὶ τοὺς Σουλιώτας. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, εἰς οὓς προσῆλθον κατὰ Ἰούλιον καὶ ἕτεροι 250 ὁμόφυλοι, ἐκ Κερκύρας τότε ἐξελθόντες μετὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Διαμάντη Ζέρβα, ἠγωνίσθησαν ἐπὶ μῆνας ἓξ περίπου πράγματι μὲν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ προφασιζόμενοι δὲ πάντοτε ὅτι ἄλλον σκοπὸν δὲν ἔχουσιν εἰμὴ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, διότι ἐπὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ τούτῳ ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι τὴν μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν συμμαχίαν· καὶ εἰς πολλὰς μάχας κατετρόπωσαν τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Χουρσίτη· τῇ δὲ 15 καὶ 17 Σεπτεμβρίου λαμπρῶς ἐνίκησαν εἰς Πέντε Πηγάδια, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Δράκου καὶ τοῦ συμμάχου Ἄγω Μουχουρδάρη, τὸν Μουσταφᾶ πασᾶν, στρατεύσαντα ἐξ Ἰωαννίνων, ἵνα καταλάβῃ τὴν καιρίαν ἐκείνην θέσιν μετὰ 3.000 ἐκλεκτῶν πεζῶν καὶ 500 ἱππέων. Ἀλλὰ κατὰ Δεκέμβριον ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν. Ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ἀπελπισθεὶς νὰ καταβάλῃ τὴν συμμαχίαν ἐκείνην διὰ τῶν ὅπλων κατέφυγεν εἰς διαπραγματεύσεις καὶ ἀνέθηκεν αὐτὰς εἰς τὸν τότε ἐκ Βοιωτίας ἐπανελθόντα Ὀμὲρ Βριώνην, ἀρχαίας ἔχοντα σχέσεις οὐ μόνον μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλων τῶν Ἑλλήνων τῆς Στερεᾶς. Ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην ἐντολὴ κυρίως μὲν ἐσκόπει νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Σουλιωτῶν τοὺς Τουρκαλβανούς, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ τοὺς Σουλιώτας καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνᾶνας, ἀπὸ τοῦ γενικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐπιχειρήματος. Οἱ Ἕλληνες ἐκώφευσαν εἰς τὰς εἰσηγήσεις ταύτας· ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Ἄγω Μουχουρδάρην πέμψαντες μέχρι Μεσολογγίου ἕνα τῶν ἐπισημοτάτων αὐτῶν συντρόφων, τὸν Ταχὴρ Ἀμπάζην, ἵνα φωτισθῇ περὶ τῶν τρεχόντων, ἐπείσθησαν πληρέστατα μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ «ὅτι οἱ ραγιάδες ὡπλίσθησαν οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν πολεμοῦσι τὴν μωαμεθανικὴν πίστιν». Ὅθεν ἀπεφάσισαν νὰ ἀποχωρήσωσι καὶ ἐγκαταλείποντες τόν τε Ἀλῆ πασᾶν καὶ τοὺς

ἐπαναστάτας Ἕλληνας νὰ συνταχθῶσι μετὰ τοῦ Χουρσίτη. Δὲν ἐπρόδωκαν δὲ τοὺς Σουλιώτας. Καίτοι δυνάμενοι νὰ μεμψιμοιρήσωσι μέχρι τινὸς ὡς περιπλακέντες ὑπ'αὐτῶν εἰς ἀγῶνα τὸν ὁποῖον οὐδόλως προῃροῦντο νὰ ἀναλάβωσι, καίτοι κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἠδύναντο ἐξ ἐπιβουλῆς νὰ ἐκδικηθῶσιν αὐτοὺς ἀμερίμνους ὄντας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ διατελοῦντας τῶν διατρεχόντων, διαθέτοντες μάλιστα ὅλην τὴν ἐξ Ἰωαννίνων ἐπελθοῦσαν στρατιάν, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπραξαν. Ἀλλ' ἐξηγήσαντες ἁπλῶς εἰς αὐτοὺς ὅτι χωρίζονται, διότι ἀνέκαθεν οὐδέποτε κατὰ νοῦν συνέβαλον νὰ πολεμήσωσι πρὸς καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ βασιλείου, ἀφῆκαν αὐτοὺς ἀνενοχλήτους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Σούλιον.

Ἠλίας Μαυρομιχάλης
(Ἐκ τῆς πινακοθήκης τῆς οἰκογενείας Κυρ. Π. Μαυρομιχάλη)

Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ 1822 μόνοι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πρόμαχοι καθ' ὅλην τὴν Ἤπειρον ἔμενον οἱ Σουλιῶται. Ἡ παράδοσις τοῦ Ἀλῆ ἐπέκειτο καὶ ἦτο πρόδηλον ὅτι ὁ Χουρσίτης ἔμελλεν ἀμέσως ἔπειτα νὰ ἐπιπέσῃ πανστρατιᾷ κατὰ τοῦ ἐπιπλέοντος ἐκείνου ναυαγίου τῆς Ἠπειρωτικῆς ἐπαναστάσεως· πρόδηλον δὲ οὐδὲν ἧττον ὑπῆρχεν ὅτι μέγα συμφέρον εἶχεν ἡ ἐπανάστασις νὰ συντηρήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὸ ὀχυρὸν ἐκεῖνο προπύργιον, πέμπουσα ἀμέσως τὴν ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν ζητηθεῖσαν ἐπικουρίαν. Καὶ ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀφοῦ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1821 ἵστατο ὀρθία καὶ ἔνοπλος ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐκείνου εἶχε διοργανωθῆ ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ Γερουσία αὐτῆς· ἀφοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1822 κατηρτίσθη κυβέρνησις τῆς ὅλης Ἑλλάδος· ἀφοῦ ἡ Πελοπόννησος ὑπ' οὐδενὸς ἠπειλεῖτο κινδύνου, μετὰ τὴν εἰς Ἤπειρον ἐπιστροφὴν τῆς δυνάμεως ἥτις εἶχε σταλῆ ἵνα ἐμβάλῃ εἰς αὐτὴν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ μὲν Γερουσία τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος οὐδέν ποτε σπουδαῖον ἔπραξε τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν καὶ τὸ Βουλευτικόν, ἀναλίσκοντα τὴν τελευταίαν σκιὰν τῆς ἐξουσίας ἣν εἶχον περὶ τὰς κατὰ Ὑψηλάντου καὶ Κολοκοτρώνη σκευωρίας, οὔτε τὴν ἄκαιρον ἐπανάστασιν οὔτε τὴν ὀλεθρίαν τῆς Χίου καταστροφὴν προέλαβον, περὶ ἧς κατωτέρω θέλομεν εἴπει τινά· ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ἐφρόντιζον περὶ Ἠπείρου. Καὶ ἐν τούτοις ὁ Χουρσίτης, ἅμα ἀπαλλαγεὶς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐστράτευσε μετὰ 14.000 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον δὲν κατείχετο εἰμὴ ὑπὸ 1000 ἀνδρῶν. Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίσθησαν ὅπως πάντοτε. Ἐκχωρήσαντες περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῶν θέσεων καὶ συμπυκνωθέντες εἰς Κιάφαν, Ἀβαρῖκον καὶ Χώνιαν ἐκτυπήθησαν μὲν ἐκεῖ τῇ 5 Ἰουνίου ἀλλ' ἀντέστησαν τοσοῦτο καρτερικῶς ὥστε ὁ Χουρσίτης ἀγανακτήσας καὶ ἀποβαλὼν τὴν ὑπομονὴν ἀπῆλθεν εἰς

Λάρισαν, ἐπιτρέψας εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην τὰ κατὰ τὴν δύσιν καὶ ἰδίως τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξύπνησε τελευταῖον τὸ Βουλευτικὸν καὶ τῇ 21 Ἀπριλίου ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα «τὸν γκενερὰλ Νορμὰνν μὲ τοὺς τακτικούς του στρατιώτας», ἀπεφάσισε δηλαδὴ τὸ παραλογώτατον πάντων, διότι, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ τοῦ γενναίου τούτου ἀνδρὸς ἀξία οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ, οὔτε τὰ πράγματα οὔτε τὰ πρόσωπα οὔτε τὴν γλῶσσαν εἰδώς. Ταῦτα ἀναλογιζόμενος ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτὸς εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Σουλίου. Ἂν ὑπελάμβανε κατ' ἐλάχιστον σπουδαῖον τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, βεβαίως δὲν ἤθελε ποτὲ προβῇ εἰς τοιαύτην ἀπόφασιν, ἐγκαταλείπων τὴν ἐν καιροῖς τοσοῦτο κρισίμοις γενικὴν ἀπὸ τοῦ κέντρου διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν καὶ διοικητικῶν τοῦ ἔθνους πραγμάτων. Ἀλλ' ἔβλεπεν ὅτι οὐδὲν διηύθυνε· τὸ Βουλευτικὸν ἐκράτει δεσμίας τὰς χεῖρας τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, αἱ δὲ Γερουσίαι ἢ οὐδὲν ἔπραττον ἢ ἀπερρόφουν πᾶσαν ἰκμάδα δυνάμεως τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως. Ἰδίως ἡ πελοποννησιακὴ Γερουσία ἐπὶ τοσοῦτον ἐσφετερίζετο ὅλους τοὺς χρηματικοὺς πόρους τῆς Πελοποννήσου ὥστε τῇ 28 Μαρτίου ὁ μὲν πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἔγραφε πρὸς τὸ Βουλευτικὸν ὅτι ἡ Γερουσία ἐκείνη «ἀρνεῖται τὴν ἀποστολὴν χρημάτων, μολονότι ὁμολογεῖ ὅτι ἔχει εἰς μετρητά», ὁ δὲ μινίστρος τῆς οἰκονομίας, ὁ καλὸς κἀγαθὸς Πανοῦτσος Νοταρᾶς, τὰ αὐτὰ μετ' ἀγανακτήσεως καταγγέλλων εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, συνεπέραινεν ὅτι «ἀναγκάζεται κλείσας τὸ μινιστέριον νὰ ἀναχωρήσῃ μὲ πόνον τῆς ψυχῆς ἀσυνείκαστον». Ἰδοὺ διατί ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπελπισθεὶς προετίμησε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἣν κατὰ πρῶτον εἶδε καὶ ὅπου εἶχε πολλοὺς προσωπικοὺς φίλους, ἴσως δυνηθῇ νὰ πράξῃ τι σπουδαιότερον.

Ὁ στρατηγὸς Νορμάνν

Ἐν Κορίνθῳ ὑπῆρχον, ὡς προείπομεν, ὀλίγοι τινὲς τακτικοὶ ὑπὸ τοῦ Βαλέστα ἐπὶ Ὑψηλάντου ὀργανωθέντες. Τὸ τάγμα τοῦτο τὸ δεκατευθὲν ἐπὶ τῆς κατὰ τοῦ Ναυπλίου ἐφόδου συνέκειτο ἐκ 350 περίπου ἀνδρῶν καὶ διετέλει ἤδη ὑπὸ τὸν ἰταλὸν Ταρέλλαν, διότι ὁ Βαλέστας εἶχεν ἀπέλθει ἐν τῷ μεταξὺ μετά τινων ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν εἰς Κρήτην, ὅπου μετ' ὀλίγον ἔπεσε. Πλὴν τούτων ὑπῆρχον ἐν Κορίνθῳ καί τινες Ἰόνιοι τακτικῶς ὠργανωμένοι ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν καὶ 300 περίπου φιλέλληνες ἀξιωματικοὶ γερμανοί, γάλλοι, ἰταλοί, πολωνοί, ἐξ ὧν ὅμως μόνον 180 συνήνεσαν νὰ συγκροτήσωσι δύο λόχους. Τοῦ ἑνὸς τῶν λόχων τούτων ἡγεῖτο ὁ πολωνὸς Μιρζεύσκης, μαχητὴς πολιὸς καὶ δόκιμος, διαγαγὼν τὸν βίον εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης τῶν δύο ἡμισφαιρίων ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ τὸν Βωλιβάρ· τοῦ δὲ ἑτέρου ὁ ἑλβετὸς Σεβαλιέ, ἀμφοτέρων δὲ τῶν λόχων διοικητὴς προεχειρίσθη ὁ γενναῖος ἰταλὸς μὲν τὴν καταγωγὴν πολιτογραφηθεὶς δὲ γάλλος Δάννιας. Μετὰ τῆς εὐαρίθμου ταύτης

δυνάμεως καί τινων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Βότσαρην καί τινων Πελοποννησίων ἀπῆλθεν ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἔχων περὶ ἑαυτὸν ὡς ἐπιτελεῖς ἕλληνάς τινας καὶ γάλλους καὶ γερμανοὺς ἀξιωματικούς, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ πρεσβύτης βυρ-

Λιθογραφία τοῦ Σεγιὲρ παριστῶσα ὅμιλον ἀξιωματικῶν διαφόρων ἐθνοτήτων ἐκ τῶν σπευσάντων εἰς Ἑλλάδα ὅπως ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ αὐτῆς

τεμβέργιος στρατηγὸς Νόρμανν Ehrenfels, ὅστις ἔμελλε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δικαίως ἔφερε τὸ ἐπωνύμιον ἐκεῖνο τοῦ *Βράχου τῆς τιμῆς*. Εἰς Πάτρας ὁ Μαυροκορδᾶτος ἔμελλε νὰ παραλάβῃ καὶ ἄλλους πελοποννησίους ἐπικούρους, ἐν δὲ τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι προσεδόκα νὰ ἴδῃ πολυαρίθμους περὶ αὐτὸν συρρέοντας μαχητάς. Ἀλλὰ κράτιστον τοῦ αὐτοσχεδιαζομένου τούτου στρατοῦ μέρος ὑπελάμβανε τὸ τακτικόν. Καὶ βεβαίως ἂν εἶχε καιρὸν καὶ χρήματα νὰ καταρτίσῃ αὐτὸ ὁπωσοῦν ἀξιόμαχον κατά τε τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν ἤθελεν ἔχει μέγα δίκαιον. Δυστυχῶς ὁ καιρὸς καὶ τὰ χρήματα εἰς πᾶν ἄλλο εἶχον δαπανηθῆ ἢ εἰς τὰς ἀληθεῖς τοῦ πολέμου ἀνάγκας. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ λαὸς προετίμα τὸ πατροπαράδοτον πολεμικὸν αὐτοῦ σύστημα· οἱ δὲ ἁρματολοὶ καὶ οἱ κλέφται περιεφρόνουν πολὺ καὶ ὀλίγον τι ἐφθόνουν τὸν φραγκικὸν ἐκεῖνον νεωτερισμόν. Ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι, ἀφοῦ δι' ἰδιωτικῶν ἐνεργειῶν κατωρθώθη νὰ συγκροτηθῶσι δύο καὶ τρία προϊόντος τοῦ χρόνου τάγματα, ἐὰν ὑπῆρχε κυβέρνησις, ἠδύνατο νὰ καταρτίσῃ δέκα τοὐλάχιστον τοιαῦτα, ἅτινα ἤρκουν ἵνα σώσωσι τὴν ἐπανάστασιν. Τούτου δὲ μὴ γενομένου ὁ Μαυροκορδᾶτος ἠναγκάσθη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς ὅσα ὁ Ὑψηλάντης εἶχε παρασκευάσει ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ὅσα ἔπειτα αὐτομάτως προέκυψαν εἰς μέσον. Εἰς Πάτρας εὗρε 1000 περίπου Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν γενναῖον Κολοκοτρώνην, τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, μεθ' ὧν καὶ διεπεραιώθη εἰς Μεσολόγγιον. Ἡ ἐπικουρία δὲν ἦτο μεγάλη, ἀλλ' οὐδὲ ἔπρεπε νὰ εἶναι πλειοτέρα, διότι ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ὤφειλε καὶ ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ ἐξ ἰδίων εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἐὰν ἐδείκνυε τὴν προσήκου-

σαν προθυμίαν, ἥτις ὅμως ἔλειψεν ὡς μὴ ὤφελεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Πολλοὶ κατηγόρησαν τὸν Μαυροκορδᾶτον ὅτι ἐκ πρώτης ἀφετηρίας καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐσκόρπισε τὰς μικρὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ μετ' αὐτῶν συμπεπυκνωμένων· ἀλλ' οἱ μὲν πρόμαχοι τοῦ Σουλίου, στερούμενοι πάντων, ἐφώναζον νά τοις σταλῇ ἀμέσως βοήθεια ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῇ ὅτι τὰ ἀποσπάσματα τὰ ὁποῖα ἐπὶ τούτῳ προεξέπεμπε δὲν θέλουσιν ὑπεραναπληρωθῆ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων μαχητῶν. Ἔτι ἐκ Μεσολογγίου, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν, ἐξαπέστειλε τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ 500 Μανιατῶν διὰ θαλάσσης εἰς Φανάρι, λιμένα ἀπέχοντα 7 ὥρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα προμηθεύσῃ τροφὰς εἰς τὴν κινδυνεύουσαν ἐκείνην ἀκρόπολιν. Ἔπειτα ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου τῇ 1 Ἰουνίου προήλασεν ὁπωσοῦν βραδέως, ἀλλὰ τοῦτο ἵνα δώσῃ καιρὸν εἰς τοὺς Στερεοελλαδίτας νὰ ἀθροισθῶσιν. Ἐκ τούτων ὅμως δὲν συνέδραμον πολλοί· αἱ δὲ κραυγαὶ τῆς ἀμηχανίας αἵτινες ἀντήχουν ἐξ Ἠπείρου ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ προεκπέμψῃ αὖθις τὸν Μᾶρκον Βότσαρην πρὸς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο διὰ τῶν Πέντε Πηγαδιῶν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτου ὁ στρατὸς προέβη μέχρι τοῦ χωρίου Πέτα, πρὸς βορρᾶν τῆς Ἄρτης κειμένου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οὐ μόνον ὀλίγοι προσῆλθον ἐκ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ ὁ στρατὸς ἠλαττοῦτο ἀντὶ ν' αὐξάνῃ. Οἱ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Γιατράκον Πελοποννήσιοι, ψυχρανθέντες ἐκ τῆς μικρᾶς τῶν ἐγχωρίων προθυμίας, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Τὸ δὲ οὐδὲν ἧττον δεινόν, ὁ ὁπλαρχηγὸς Ἄρτης Γῶλος Βακόλας, ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκπληρώσας τὸ καθῆκον, νῦν ἐταλαντεύετο καὶ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἅμα καὶ τῶν Τούρκων ἦτο σύμμαχος ἐπικίνδυνος μᾶλλον ἢ ὠφέλιμος. Ἐνῷ δὲ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης προσβληθεὶς εἰς Φανάρι ὑπὸ δυνάμεως ἰσχυρᾶς ἔπιπτεν αὐτόθι, ὁ Μᾶρκος εὑρὼν τὰ Πέντε Πηγάδια προκατειλημμένα καὶ θεωρῶν ἑαυτὸν ἀπειλούμενον ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ ἑτέρου τουρκικοῦ σώματος 2.000 ἀνδρῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ, καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ ἀνακάμψῃ μόλις μετὰ πεισματώδη μάχην ἐσώθη εἰς Πέτα, ἀφοῦ ἀπέβαλε τάς τε τροφὰς ὅσας συναπεκόμιζε καὶ τὰ πολεμεφόδια. Τῇ δὲ 4 Ἰουλίου, ἐνῷ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο εἰς Λαγκάδαν φροντίζων περὶ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν στρατόν, ὁ Ρεσὶτ πασᾶς, ὁ μετέπειτα περιώνυμος γενόμενος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Κιουταχῆ, ὁρμήσας ἐξ Ἄρτης μετὰ 6.000 ἀνδρῶν, προσέβαλε πανταχόθεν τοὺς ἐν Πέτᾳ. Ἐκεῖ ἔπεσον, ἡρωικῶς τῇ ἀληθείᾳ ἀντιπαραταχθέντες, ἅπαντες σχεδὸν οἱ φιλέλληνες· ὁ Ταρέλλας, ὁ Μιρζεύσκης, ὁ Δάννιας, ὁ Τάϊχμανν, ὁ γάλλος Μινιάκ, ἵνα ὀνομάσωμεν τοὺς ἐπιφανεστέρους, διότι ἐξ ὅλων μόλις 25 ἠδυνήθησαν λογομαχοῦντες νὰ διελάσωσι μέχρι Λαγκάδας. Ἅπαντες ἤξευρον πρὸ ἡμερῶν τὴν τύχην ἥτις τοὺς περιέμενεν, ἂν καὶ ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν τιμὴ δὲν ἐπέτρεπεν αὐτοῖς νὰ φανῶσιν ὅτι ἀπέβαλον πᾶσαν ἐλπίδα. Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἀντήλλασσον ἀγραυλοῦντες ἐν Πέτᾳ διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς ἐπὶ τῶν ἐπιζησάντων. «Ἐκ νεότητος ἐπολέμησα, ἔλεγεν ὁ παλαίμαχος Μιρζεύσκης, ἁπανταχοῦ τῆς ὑπ' οὐρανόν· ἓν δὲ μόνον ἐκέρδησα ἐκ τούτου, τὴν πεποίθησιν ὅτι ἁπανταχοῦ τῆς ὑπ' οὐρανὸν κακῶς ἔχουσι τὰ πράγματα. Τώρα ἓν καὶ μόνον ποθῶ, νὰ ἀποθάνω μαχόμενος ἐπὶ τῆς ἡγιασμένης ταύτης γῆς ἢ νὰ ἴδω τὴν ἐλευθερίαν ἀναθάλλουσαν ἐν αὐτῇ ὡς γηραιὸς αὐτῆς πολίτης». Ὁ δὲ Δάννιας προτείνων εἰς αὐτὸν τὴν δεξιάν· «καὶ ἂν οἱ πολέμιοι στήσωσι, προσέθετο, τὰς πολιὰς ἡμῶν κεφαλὰς ἐπὶ τῶν σεραΐων αὐτῶν, τὰ λείψανα ἐκεῖνα θέλουσι διδάξει πῶς θνήσκουσιν οἱ ἄνθρωποι ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ πίστεως». «Ἀλλοίμονον, ἀνεφώνει ὁ γερμανὸς Φέλδχαννς, ἀλλοίμονον εἰς τοὺς Τούρκους ὅσοι προσέλθωσιν ἐντὸς τῆς βολῆς τῶν πυροβόλων μου!». Καὶ τῳόντι, μόνον ἀφοῦ ἐθέρισαν πλείστους ὅσους πολεμίους, ἀντήλλαξαν τὸν θάνατον ἀντὶ τῆς ζωῆς. Αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη! τὸ αἷμα ἐκεῖνο τῆς χριστια-

νικῆς Εὐρώπης δὲν ἐχύθη ἐπὶ ματαίῳ· ἡ εὐγενὴς αὐτὴ θυσία ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ πολλὰς ἄλλας θυσίας καὶ ἐπὶ τέλους νὰ στεφανωθῇ διὰ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας καὶ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀποβάσεως τῶν Γάλλων. Μετὰ τῶν φιλελλήνων ἔπεσον εἰς Πέτα καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν τακτικῶν, ἐλάχιστοι δὲ κατώρθωσαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ὡσαύτως εἰς Λαγκάδαν μετὰ τοῦ βαρέως τετραυματισμένου Νόρμανν. Ἅπαντα τὰ πολεμεφόδια, αἱ τροφαί, τὰ πυροβόλα συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων. Πᾶσα ἐλπὶς περὶ σωτηρίας τοῦ Σουλίου ἀπωλέσθη, ἡ δὲ φρουρὰ αὐτοῦ ἀντέστη μὲν μέχρι Σεπτεμβρίου μηνός, ταύτην ἔτι τὴν ὑπηρεσίαν προσενεγκοῦσα εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὅτι παρεκώλυσε τὸν ἐν Πέτᾳ νικητὴν τοῦ νὰ ὠφεληθῇ ἀμέσως ἐκ τῆς καταστροφῆς ἐκείνης· ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῆς πείνης οἱ Σουλιῶται νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη, ἐπιτρέψαντος αὐτοῖς νὰ ὑποχωρήσωσι μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Οὐ μόνον ὁ Γῶγος ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ οἱ ἰσχυρότατοι τῶν ἀρματολῶν τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἴσκος, ὁ Ράγκος ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἡ ἐπανάστασις ἀπὸ τοῦ Σουλίου κατεκρημνίσθη διὰ μιᾶς εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος ἐπανελθὼν μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ τῶν ἄλλων λειψάνων τοῦ Πέτα εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐδέησε νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ τελευταίου προμαχῶνος τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος.

Οὕτως εἶχον τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ πράγματα ὅτε ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἡ μεγάλη ὀσμανικὴ δύναμις ἥτις ἔμεινε διαθέσιμος μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ Χουρσίτης, καταλιπὼν χιλιάδας τινὰς ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Ὀμὲρ Βριώνην εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, συνεκέντρωσε τὸν ἐπίλοιπον στρατὸν εἰς Λάρισαν καὶ ηὔξησεν αὐτὸν διὰ νέων στρατολογιῶν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε συνεποσώθη οὗτος εἰς 24.000 πεζῶν καὶ 6.000 ἱππέων μετὰ ἱκανοῦ πυροβολικοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα διαπράξας δὲν ἠξιώθη νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὸς τὴν δύναμιν ἐκείνην ἥτις ὑπῆρξε βεβαίως ἡ ἰσχυροτέρα καὶ λαμπροτέρα ὅλων ὅσας ἡ Τουρκία ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως πρὶν ἢ παραλάβῃ τὴν ἐπικουρίαν τῶν τακτικῶν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ σουλτάνος φρονῶν ὅτι, ἐὰν ὁ γηραιὸς τοῦ Ἀλῆ νικητὴς κατέβαλλε καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἤθελεν ἰσχύσει πέρα τοῦ πρέποντος, ἀνέθηκε τὴν ἡγεμονίαν τῆς νέας ἐκστρατείας εἰς τὸν ἐν Λαρίσῃ ἄρχοντα Μαχμοὺτ πασᾶν τῆς Δράμας, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε καταβάλει τὰ κινήματα τῶν Ἀγράφων, τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ τῆς Θετταλομαγνησίας. Ὁ νέος ἀρχιστράτηγος κοινότερον γενόμενος παρ' ἡμῖν γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Δράμαλης, ἐμβαλὼν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, οὐδαμοῦ αὐτῆς συνήντησε σπουδαίαν ἀντίστασιν. Ὁ Ἄρειος Πάγος εἶχεν ἐξουδενωθῇ διὰ τῆς στάσεως τοῦ Ὀδυσσέως, οἱ δ' ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ ὑπέβλεπον τὰς ἀξιώσεις τοῦ πολεμάρχου τούτου, ὥστε οὐδεμία ὑπῆρχεν αὐτόθι ἀφετηρία ἡνωμένης ἐνεργείας, ὁ δὲ Δράμαλης προελάσας ἀκωλύτως σχεδὸν μέχρι Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς χώρας. Μὴ κατατρίψας δὲ χρόνον περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς πρὸ μικροῦ παραδοθείσης εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν προεχώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, ὑπ' οὐδενὸς εὗρε κατειλημμένα τὰ δυσπόρθητα τῶν Γερανίων στενὰ καὶ τῇ 5 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσεν εἰς Κόρινθον. Ἡ κυβέρνησις εἶχεν ὑποχωρήσει εἰς Ἄργος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰουνίου· καὶ ἔκτοτε, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν βουλευτῶν ἠξίωσαν ὅτι ἀνάγκη νὰ ἐκστρατεύσωσι διὰ τὸν ἐπικείμενον τῆς πατρίδος κίνδυνον, ἡ τοῦ Βουλευτικοῦ ἐξουσία ἀνετέθη εἰς βουλευτικὴν ἐπιτροπήν. Ἐν τούτοις ὁ μὲν Ἀκροκόρινθος παρεδόθη τῇ 5 Ἰουλίου εἰς τὸν Δράμαλην ἀμαχητί, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ φρουράρχου αὐτοῦ, ὅστις κατὰ παράδοξον τῆς τύχης παιδιὰν ἐκαλεῖτο Ἀχιλλεύς· οἱ δὲ

προεστῶτες οἱ καταλαβόντες τὰ Δερβενάκια, ἤτοι τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Κορινθίας εἰς Ἀργολίδα, ἐνόμισαν περιττὸν νὰ μιμηθῶσι τὸν Διάκον· ὥστε ὁ Δράμαλης τῇ 12 ἐστρατοπέδευσεν ἀκωλύτως ἐν Ἄργει. Ἅμα ἐπλησίασεν, Ἐκτελεστικὸν καὶ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ μινίστροι κατέφυγον εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἡμιολίας, τὴν μίαν τῶν Κουντουριωτῶν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σπετσιώτου Κολομπόταση· Μανιᾶται καὶ Μεσσήνιοι ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν λεηλασίαν ἀπάγοντες τὰ λάφυρα αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη, εἶχε δὲ διαλυθῆ καὶ ἡ πολιορκία τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον διεπραγματεύετο ἤδη περὶ παραδόσεως. Ὅταν ἀναμνησθῶμεν ὅτι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχε συμβῆ ἡ ἐν Πέτᾳ καταστροφή, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατακλυσθεῖσα πανταχόθεν ὑπὸ πολεμίων καὶ μηδὲ σκιὰν κυβερνήσεως ἔχουσα ἐφαίνετο πνέουσα τὰ λοίσθια. Ἀλλὰ τότε παρέστη εἰς μέσον ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀντὶ νὰ μιμηθῇ τὴν βουλευτικὴν ἐπιτροπὴν ἧς ἦτο πρόεδρος καὶ νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐντὸς τῶν πλοίων ἔμεινεν εἰς τὴν ξηράν· καὶ ἀθροίσας 700 ἄνδρας ἐνίσχυσε τὴν ὀχυρὰν τοῦ Ἄργους ἀκρόπολιν, ἣν εἶχε προκαταλάβει μετά τινων συντρόφων ὁ μανιάτης Καραγιάννης, ὅστις ἔμελλε νὰ ἐκπλύνῃ διὰ τοῦ κατορθώματος τούτου τὰ ἀνόσια πολλῶν ἐκ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ ἁμαρτήματα. Ἀνεχαιτίσθη λοιπὸν οὕτως ἡ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Δράμαλη, ὅστις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προελάσῃ εἰς Ἀκαρδίαν, ἀφήνων ὄπισθεν αὐτοῦ τὸ φρούριον ἐκεῖνο. Καὶ ἐν τούτοις ἐπήρχετο ἐκ Τριπόλεως ὁ Κολοκοτρώνης πλήρης θάρρους καὶ πεποιθήσεως. Ἡ κραταιὰ φωνὴ δι' ἧς ἐγκαίρως ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς Πελοποννησίους ἀντήχησεν εἰς τὰ τετραπέρατα τῆς χερσονήσου· χιλιάδες μαχητῶν συνέρρεον περὶ αὐτόν· καὶ πῶς νὰ μὴ συρρεύσωσιν; Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἤξευρε νὰ κινῇ τὰ εὐγενέστατα τῶν αἰσθημάτων καὶ τὰς ἰσχυροτέρας τῶν προλήψεων. Δὲν ἠρκεῖτο νὰ ὁμιλῇ περὶ πατρίδος, περὶ θρησκείας, περὶ δόξης, ἀλλ' ἐβεβαίου ὅτι ἀρνία, περιστεραὶ καὶ κόρακες προανήγγελλον ἀσφαλῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη· αἱ γυναῖκες ἐφώναζον εἰς τοὺς ἄνδρας των· τρέξατε, εἰδεμὴ ὑπάγομεν ἡμεῖς· ἡ Γερουσία ἑκοῦσα ἄκουσα συνέπραττεν. Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Δράμαλης κατελάμβανε τὸ Ἄργος, ὁ Κολοκοτρώνης ἐξεκίνει ἐκ Τριπόλεως μετὰ στρατοῦ πολυαρίθμου, ὅστις καθ' ὁδὸν ἐξωγκοῦτο ὡς ποταμὸς δεχόμενος ἔνθεν καὶ ἔνθεν τὰ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχόμενα ῥυάκια. Εἰς Ἀχλαδόκαμπον συνήντησε τοὺς ἐξ Ἄργους ἀναβαίνοντας μετὰ τῶν λαφύρων αὐτῶν Μανιάτας καί τοις ἐφώναξε· «γιὰ ποῦ ;» — «Νὰ ξεφορτώσωμεν, ἀπήντησαν, τοὺς ἀρρώστους καὶ τὰ πράγματά μας καὶ ἔπειτα ἐπιστρέφομεν εἰς τὴν μάχην». — «Στοῦ διαβόλου τὴ μάννα, κακαβούλια», ἐβόησεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἐξηκολούθησε τὴν κατάβασιν αὐτοῦ. Ἅμα δ' ἐκβαλὼν τῶν ὀρέων κατέλαβε τοὺς Μύλους καὶ ἐκεῖθεν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐβοήθησε τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἄργους εἰς τὸ νὰ ἐπιμείνωσιν ἀνθιστάμενοι μετ' οὐ πολὺ δὲ διηυκόλυνε τὴν βαθμιαίαν καὶ λαθραίαν εἰς τοὺς Μύλους ὑποχώρησιν αὐτῶν, ἅμα ὅτε ἐπείσθη ὅτι ἡ περαιτέρω κατοχὴ τοῦ φρουρίου ἀπέβη περιττή.

Τῳόντι τὰ κατὰ τὸν Δράμαλην ἤρχισαν νὰ ἔχωσιν ἐπισφαλῶς, μικρὸν μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἀργολίδα εἰσβολὴν αὐτοῦ. Ὁ ὀσμανίδης ἀρχιστράτηγος, εὐχερῶς διελθὼν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ οὐδὲν ἧττον εὐχερῶς περάσας τὰ Δερβενάκια, ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἔχει εἰμὴ νὰ περιαγάγῃ τὰ θριαμβικὰ αὐτοῦ τάγματα καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἑπομένως οὐδόλως ἐφρόντισε νὰ ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ. Ἐν Ἀργολίδι δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην, διότι ἡ συγκομιδὴ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀπέβη ἐλλιπής, τὰ δὲ ὑπάρχοντα ὀλίγα σιτηρὰ καὶ κρέατα

Ο Μαχμούτ πασάς της Δράμας, Δράμαλης, έχων 24.000 πεζούς και 6.000 ιππείς εμβάλλει εις την Ανατολικήν Ελλάδα.

Την 5ην Ιουλίου στρατοπεδεύει εις Κόρινθον.

Την 12ην Ιουλίου στρατοπεδεύει εις Άργος.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ καταφεύγει εἰς τὰ πλοῖα.

Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ 700 ἀνδρῶν ἐνισχύει τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέρχεται ἐκ Τριπόλεως καὶ καταλαμβάνει τοὺς Μύλους.

Ὁ Δράμαλης ἕνεκεν ἐλλείψεως ἐφοδίων ἀποφασίζει νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅπως ἐξαπατήσῃ τοὺς Ἕλληνας διαδίδει ὅτι θὰ προχωρήσῃ πρὸς Τρίπολιν

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐννοήσας τὸ τέχνασμα ἔδραμε πρὸς τὸ χωρίον Ἅγ. Γεώργιος, τὸ δεσπόζον τῶν Δερβενακίων.

Τὴν πρωΐαν τῆς 25ης Ἰουλίου οἱ Τοῦρκοι ἔπεμψαν τὴν πρώτην μοῖραν πρὸς Κόρινθον διὰ τοῦ Ἁγίου Σώστη.

Ὁ Κολοκοτρώνης προσβάλλει αὐτοὺς εἰς Δερβενάκια, κατὰ μετώπου, οἱ δὲ Νικήτας, Παπαφλέσσας καὶ Ὑψηλάντης ἐκ τῶν νώτων.

Κατὰ τὴν φονικωτάτην μάχην 3000 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτύας.

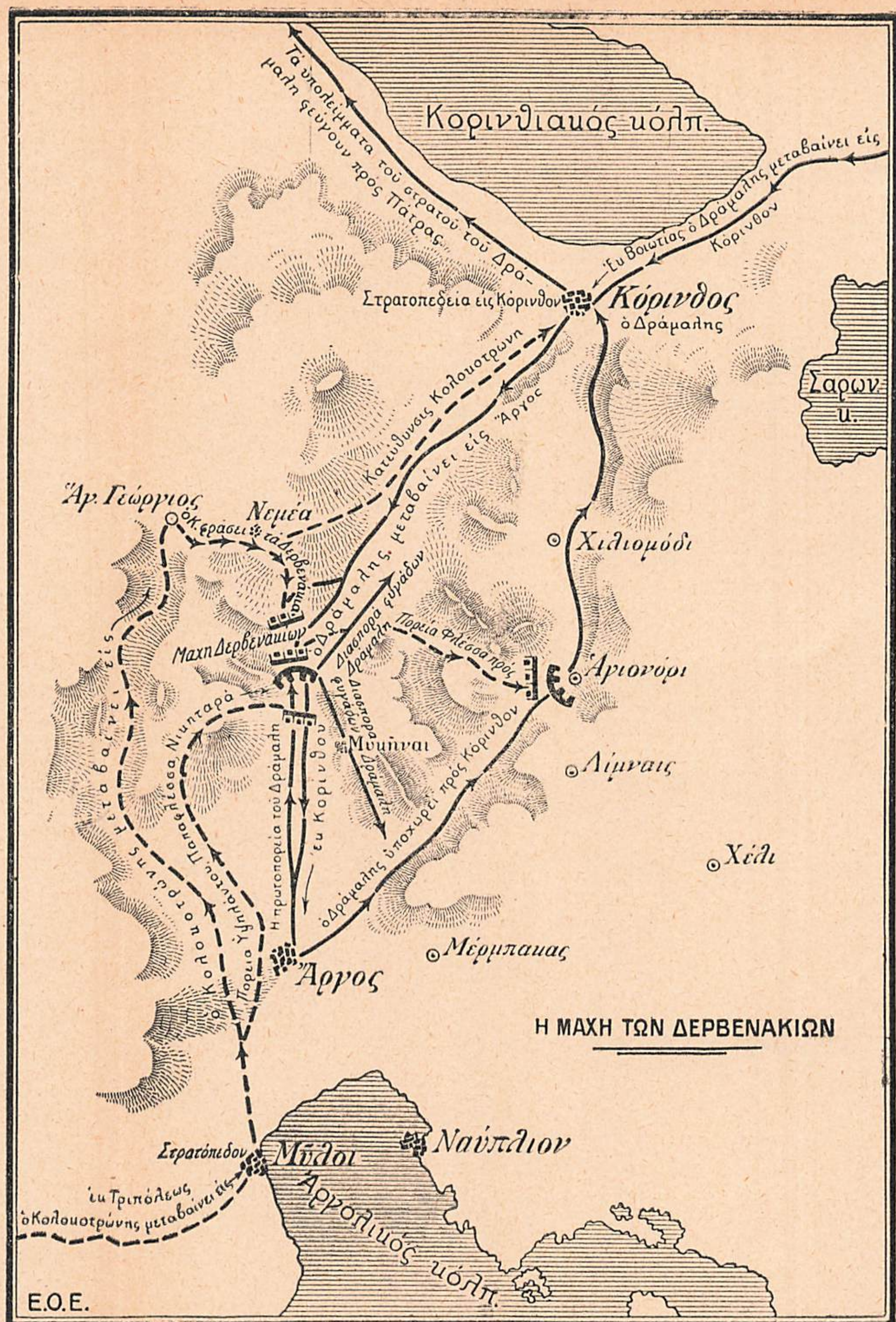
Ὁ Δράμαλης ἀποφασίζει νὰ ὑποχωρήσῃ διὰ τῆς στενωποῦ Ἀγιονόρι τὴν 27ην Ἰουλίου.

Ὁ Κολοκοτρώνης πέμπει κατ' αὐτοῦ τὸν Ὑψηλάντην, Νικήταν καὶ Παπαφλέσσαν.

Ὁ Δράμαλης διαφεύγει εἰς Κόρινθον, ὅπου συνεκέντρωσε μόνον 4.000 ἄνδρας, ὅπου κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἀπέθανεν.

Εἰς τὴν Ἀκράταν τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ προσβληθέντα ὑπὸ τῶν δύο Ζαΐμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ Χαραλάμπους καὶ παθόντα νέαν συμφοράν, ἐπιβιβάζονται ἐπὶ πλοίων καὶ φεύγουσι.

(1822 Ἱστορ. Παπαρρηγοπούλου Τ. ΣΤ' σελ. 73)

Σχεδίασμα στρατηγοῦ Β. Δούσμανη.

ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων. Ὁ ὀσμανικὸς στόλος, ὅστις ἠδύνατο νὰ παράσχῃ αὐτῷ τροφάς, παραπλεύσας παρὰ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον δὲν εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. Ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ἢ δὲν ἤθελεν ἢ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι ἐκ Λαρίσης ὑπὲρ τοῦ ἀπερισκέπτως προελάσαντος ἀντιζήλου αὐτοῦ. Ὁ στρατὸς ἤρχισε νὰ πάσχῃ στερήσεις δεινάς· νὰ προχωρήσῃ δὲν ἠδύνατο πρὶν ἢ ἐκπορθήσῃ τὸ ἐν Μύλοις στρατόπεδον· πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπῃτεῖτο καιρός, καιρὸν δὲ δὲν εἶχε διὰ τὴν προαγομένην ὁσημέραι τῶν τροφῶν ἔνδειαν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ μὲν ἄνθρωποι ἐνόσουν τὰ δὲ κτήνη ἔπιπτον. Ὅθεν περιέστη εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἠθέλησε δὲ νὰ ἀπατήσῃ τοὺς ἡμετέρους καὶ ἔπεμψε πρὸς αὐτοὺς ἐν Μύλοις τὸν χριστιανὸν αὐτοῦ γραμματέα ἐπὶ τῇ προφάσει μὲν τοῦ νὰ προτείνῃ ἀμνηστίαν πράγματι δὲ ἵνα περισπάσῃ τὴν προσοχήν των ἀναγγέλλων ὅτι μελετᾷ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὅλοι ἠπατήθησαν· μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα καὶ εἶπεν ἐν τῷ συγκροτηθέντι περὶ τούτου πολεμικῷ συμβουλίῳ ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο εἰμὴ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι ἀπαραίτητον ἦτο νὰ καταληφθῶσι τὰ πρὸς τὴν Κόρινθον στενά. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούσθη, καταλιπὼν εἰς Μύλους τὸ μέγα στρατόπεδον, ἔδραμεν αὐτὸς μετ' ὀλίγων πιστῶν συντρόφων εἰς τὸ δεσπόζον τῶν Δερβενακίων χωρίον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μὴ προσέχων εἰς τοὺς χλευασμοὺς τοῦ Μαυρομιχάλη, ὅστις εἶπε τότε περιφρονητικῶς περὶ αὐτοῦ ὅτι πηγαίνει νὰ γίνῃ πάλιν κλέφτης εἰς τὰ βουνά. Ἀλλὰ τῇ 25 Ἰουλίου κατέστη ἀναμφισβήτητον ὁπόσον ὀρθὴ ὑπῆρξεν ἡ πρόνοια τοῦ κλέφτου ἐκείνου. Τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας ταύτης οἱ Τοῦρκοι ἔπεμψαν τὴν πρώτην αὐτῶν μοῖραν πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ ἁγίου Σώστη. Ὁ Κολοκοτρώνης καταλαβών, ὅπως ἠδυνήθη, τὸν χείμαρρον τοῦ Δερβενακίου καὶ τὰς παρακειμένας ἀνωφερείας τοῦ ἁγίου Σώστη, ἔπεμψε ζητῶν κατεσπευσμένως ἐπικουρίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ πρῶτοι φθάσαντες δελῆδες, προσβληθέντες περὶ τὸν χείμαρρον καὶ ἀπελπισθέντες νὰ διελάσωσιν, ἐτράπησαν περὶ τὰ ὑψώματα τοῦ ἁγίου Σώστη, κατόπιν ἤρχοντο οἱ πεζοί, αἱ δὲ ἀποσκευαὶ ἐγκατελείφθησαν. Πεζοὶ καὶ ἱππεῖς ἠδυνήθησαν οὕτω νὰ ἀναβῶσιν εἰς ἅγιον Σώστην, καὶ ἤδη ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἔξω κινδύνου, ὅτε ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντηςφθάσαντες ἐγκαίρως κατέλαβον τὸν λόφον τὸν φράσσοντα χαράδραν τινὰ δι' ἧς ἔμελλον νὰ διέλθωσιν οἱ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Σώστη καταβαίνοντες πολέμιοι. Ἐκεῖ συνέβη μάχη φονικωτάτη. Ὀλίγοι τινὲς ἱππεῖς κατώρθωσαν νὰ διαπεράσωσιν εἰς τὸ πρὸς τὴν Κόρινθον χάνι τῆς Κουρτέσας, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῆς μοίρας ἐκείνης πολεμούμενον κατὰ μέτωπον μὲν καὶ ἐκ πλαγίου ὑπὸ τοῦ Νικήτα, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Ὑψηλάντου, ὄπισθεν δὲ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, κατεστράφη ὁλοσχερῶς. Πλείονες τῶν 3.000 νεκρῶν ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτύας· οἱ ἄλλοι ὠφελούμενοι ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς διέφυγον οἱ μὲν εἰς Κόρινθον οἱ δὲ εἰς Ἀργολίδα, ἀλλ' ἅπαντες κακῶς ἔχοντες. Ἐν τῇ φοβερᾷ ταύτῃ συρράξει ὁ Νικήτας ἀνευφημήθη καὶ πάλιν *τουρκοφάγος*. Τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Δράμαλης ἔμεινε καταπεφοβισμένος εἰς Ἄργος, τῇ δὲ 27 ἀπεφάσισε νὰ προελάσῃ μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ οὐχὶ ὅμως ἀπὸ τὰ Δερβενάκια ἀλλ' ἀπὸ τὸ ἀνατολικώτερον Ἀγινόρι. Ὁ Κολοκοτρώνης, μὴ εἰδὼς ἔτι ποίαν θέλει τραπῇ ὁδόν, αὐτὸς μὲν ἔμεινεν εἰς Δερβενάκια ἔπεμψε δὲ εἰς Ἀγινόρι τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Ὑψηλάντην. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες ἐπέπεσον τῳόντι κατὰ τῶν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐπελθόντων πολεμίων· καὶ ἂν ὁ ἐν Μύλοις πολυάριθμος στρατὸς προσέβαλλεν αὐτοὺς κατὰ νώτων, ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι τῇ 27 ἤθελε συμπληρωθῆ ἡ καταστροφὴ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ὁ στρατὸς ἐκεῖνος ἠσχολήθη, ἅμα ἀναχωρήσαντος ἐξ Ἄργους τοῦ Δράμαλη, εἰς τὸ νὰ λεηλατήσῃ τὰς παρ' αὐτοῦ αὐτόθι καταλει-

φθείσας ἀποσκευάς, ἐκ τούτου δὲ καὶ προσέτι διότι αὐτοὶ οἱ περὶ τὸν Νικήταν καὶ τὸν Φλέσσαν καὶ τὸν Ὑψηλάντην στρατιῶται ἐπρόσεξαν μᾶλλον εἰς τὴν λαφυραγωγίαν τῶν διερχομένων ἢ εἰς τὴν ἀναχαίτισιν αὐτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατώρθωσε τελευταῖον νὰ διέλθῃ, ἀποβαλὸν μὲν πολλὰς σκευάς, ἡμιόνους καὶ καμήλους ἄνδρας δὲ μόνον περὶ τοὺς χιλίους.

'Αλλ' ὁπωσδήποτε ἡ λαμπρὰ τοῦ Δράμαλη ἐπιχείρησις ἡ τοσοῦτο θριαμβικῶς ἀρξαμένη ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν δεκατευθέντα ἐκεῖνον στρατὸν ἐντὸς τῆς Κορίνθου, πείσας μὲν τὸν 'Οδυσσέα νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος αὐτὸς δὲ περιζώσας πανταχόθεν τοὺς πολεμίους ἐν Πελοποννήσῳ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 'Οκτωβρίου ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ ὁ Δράμαλης. Τὸ Ναύπλιον μηδεμίαν λαβὸν ἀπὸ θαλάσσης βοήθειαν ἐλιμοκτόνει καὶ τῇ 30 Νοεμβρίου παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀκριβῶς ἐκτελεσθεῖσα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐκ τῶν πολλῶν ὅσαι πρότερον συνομολογηθεῖσαι πᾶσαι δυστυχῶς εἶχον παραβιασθῆ. Τὰ δὲ ἐλεεινὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη λείψανα, ἐλαττωθέντα ἐν Κορίνθῳ ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ εἰς 4.000 ἄνδρας, ἐζήτησαν μὲν νὰ μεταβῶσιν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀλλ' εἰς 'Ακράταν περιζωσθέντα ὑπὸ τῶν δύο Ζαϊμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη, καὶ παθόντα πάλιν ἐκεῖ νέας συμφοράς, μόλις ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ πλοίων τὰ ὁποῖα προσήγαγεν ὁ τῶν Πατρῶν φρούραρχος Ἰουσοὺφ πασᾶς.

Ὁ 'Ανδρέας Λόντος ἐξολοθρεύει παρὰ τὴν Βοστίτσαν διὰ λιμοῦ 3000 ἐχθρῶν
('Εκ τῶν ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου, εἰκόνων τοῦ Ἕσς)

Τοιαῦτα ἐγένοντο ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ἔτους 1822, οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου τοῦ ἐπικρεμασθέντος ἐπ' αὐτῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους τούτου σωτηρία ὠφείλετο πρὸ πάντων εἰς τὸν Κολοκοτρώνην· λαὸς καὶ στρατὸς ἀνωμολόγουν τοῦτο, αὐτὴ δὲ ἡ Γερουσία ἠναγκάσθη νὰ διορίσῃ αὐτὸν κατ' ἀπαίτησιν τῶν ὁπλαρχηγῶν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐποχὴ καὶ μία τῶν εὐτυχεστέρων τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως. Ἠμποροῦμεν μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέβη τὸ πρῶτον πρόσωπον ἁπάσης τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. 'Εν τῇ δυτικῇ Στερεᾷ ὁ Μαυροκορδᾶτος εἶχε πάθει τὴν ἐν Πέτᾳ συμφοράν. 'Εν τῇ ἀνατολικῇ ὁ 'Οδυσσεὺς ἔσῳζε μὲν ἔτι τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, οὐ μόνον ὅμως μετὰ τὸ πρῶτον τῆς Γραβιᾶς κατόρθωμα δι' οὐδενὸς νέου ἔργου ἐλάμπρυνε τὸ ἀξίωμα τοῦτο, οὐ μόνον ἰδίως ἀφῆκε τὸν Δράμαλην νὰ εἰσελάσῃ ἀνενόχλητος εἰς Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ ὅτε κατὰ 'Οκτώβριον μῆνα ὁ Χουρσίτης ἔπεμψε τελευταῖον

εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Κορίνθῳ ἀποκεκλεισμένων 8.000 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ πασᾶν διὰ Λαμίας καὶ Ἀμφίσσης, ὁ Ὀδυσσεὺς ἡττήθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ μόλις διασωθεὶς ἐκ τῆς μάχης δὲν ἀνεχαίτισε τὴν περαιτέρω πρόοδον τοῦ ὀσμανίδου στρατηγοῦ εἰμὴ διὰ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ προσκυνήσῃ, ἂν λάβῃ τὸ ἁρματολίκι ἁπάσης τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ Μεχμὲτ πασᾶς ἀπεδέξατο ἢ ἐπροσποιήθη ὅτι ἀποδέχεται τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ηὐτοκτόνησεν αἴφνης ὁ Χουρσὶτ πασᾶς, ὥστε ὁ ὑποστράτηγος αὐτοῦ ἐνόμισεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λάρισαν.

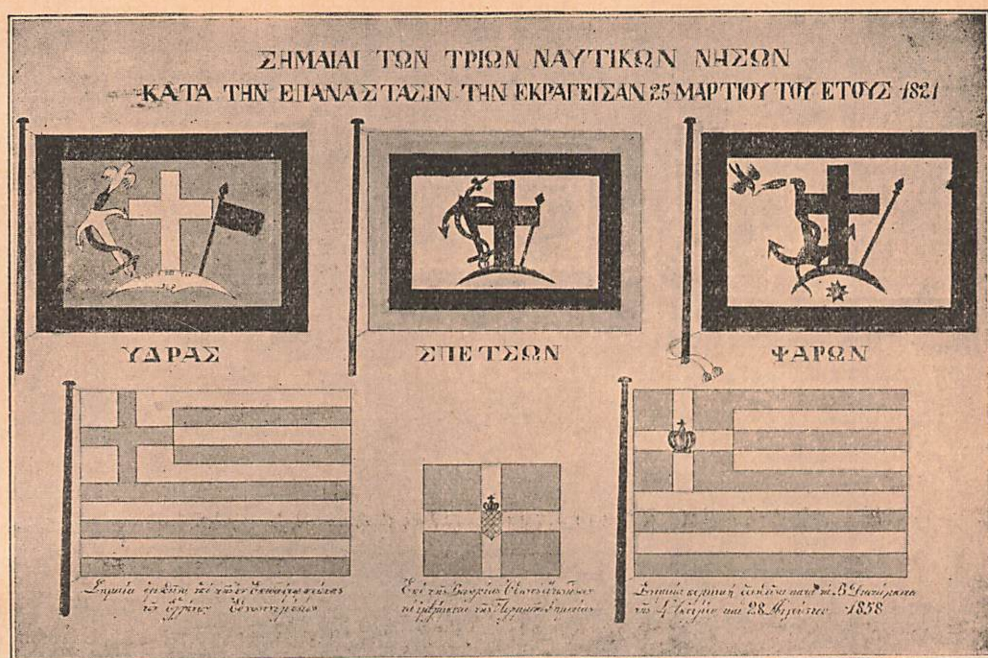
Εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος ηὐτύχησε κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ ἔτους ἡμέρας νὰ παράσχῃ τῇ πατρίδι ὑπηρεσίαν οὐχὶ μὲν ἐνάμιλλον τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ σπουδαιοτάτην. Καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρό τινων μηνῶν τοσοῦτον ἀτυχήσας Μαυροκορδᾶτος. Ὅτε μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Πέτα καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου πολλοὶ τῶν ἁρματολῶν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἐπροσκύνησαν, καθὰ προείπομεν, οἱ δὲ κάτοικοι ἐσῴζοντο προτροπάδην εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὁ δὲ Ὀμὲρ Βριώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς κατῆλθον περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου μετὰ 11.000 ἀνδρῶν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μεσολογγίου, ὁ δὲ Ἰουσοὺφ πασᾶς τῶν Πατρῶν ἀπέκλειε τὴν πόλιν ταύτην ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὁ Μαυροκορδᾶτος μείνας ἐν Μεσολογγίῳ μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ 600 τὸ πολὺ ἀνδρῶν εἶπεν ὅτι δὲν θέλει ἀπέλθει ἐν ὅσῳ εἷς καὶ μόνος ἀνὴρ ὑπάρχει πρόθυμος ν' ἀγωνισθῇ, καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον. Ὁ περίβολος τῆς πόλεως ἀπῄτει ἑπταπλασίους τοὐλάχιστον τῶν ὑπαρχόντων προμάχους· ἐπὶ τῶν τειχῶν δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ 14 παλαιὰ πυροβόλα, ἐντὸς δὲ αὐτῶν πολεμεφόδια καὶ τροφαὶ μόλις δι' ἕνα μῆνα. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρουν ἀμέσως τὴν ἔφοδον, ἤθελον πιθανώτατα κυριεύσει τὸ οὕτως ἔχον φρούριον· ἀλλὰ κατέτριψαν τὸν χρόνον κατ' ἀρχὰς εἰς ἀκροβολισμούς, ἔπειτα εἰς διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως, τὰς ὁποίας οἱ πολιορκούμενοι παρέτεινον ἐπιτηδείως, ἵνα προφθάσῃ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπικουρία ἣν ἐζήτησαν ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῶν νήσων. Ὅτε δὲ περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου μοῖρα τοῦ ὑδραϊκοῦ στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως διέλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἰουσοὺφ πασᾶ, ἐκόμισε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀπεβίβασε 1.000 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Πετρόμπεϋν, τὸν Ζαΐμην καὶ τὸν Δεληγιάννην, οἱ ἡμέτεροι διεμήνυσαν εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην ὅτι, ἂν θέλῃ τὸ Μεσολόγγιον, ἂς ἔλθῃ νά το πάρῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισαν νὰ πάσχωσιν οἱ πολιορκηταὶ ὅ,τι πρότερον οἱ πολιορκούμενοι· αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια αὐτῶν ἠλαττώθησαν, ἡ δὲ προσαγωγὴ νέων ἀπέβη δυσχερής, διότι οἱ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κάτοικοι ἤρχισαν τελευταῖον νὰ δίδωσι σημεῖα ζωῆς· ὅθεν ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἐδέησε νὰ πράξῃ τι κρίσιμον. Καὶ τῳόντι τὴν νύκτα τῆς 25 Δεκεμβρίου ἐπεχείρησεν ἔφοδον ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκκλησιαζόμενοι ἕνεκα τῶν Χριστουγέννων ἤθελον ἐγκαταλείψει τὰ τείχη. Ἡ φρουρὰ ὅμως εἰδοποιηθεῖσα περὶ τοῦ βουλεύματος εὑρέθη ἑτοίμη. Ἀφήσασα τὰ ἀλβανικὰ τάγματα νὰ πλησιάσωσι μέχρι βολῆς πιστολίου ἐθέρισεν ἔπειτα αὐτὰ διὰ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Ὀλίγας δὲ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἡμέρας ἐλύθη ἡ πολιορκία. Ἡ ὑποχώρησις τῶν πολεμίων ἀπέβη αὐτοῖς ὀλεθρία. Καταλιπόντες τὰ πλεῖστα πυροβόλα καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν ἔφθασαν δρομαῖοι εἰς Βραχῶρι. Ἀλλ' ἐκεῖθεν προχωρήσαντες ἔπαθον νέας συμφοράς· 500 ἐπνίγησαν ἐντὸς τοῦ πλημμυρήσαντος Ἀχελῴου, οἱ δὲ διαπεράσαντες ἀφίκοντο κακῶς ἔχοντες πρῶτον εἰς Καρβασαρᾶν καὶ ἔπειτα εἰς Πρέβεζαν.

Ἐσώθη λοιπὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς καὶ ἐσώθη πρὸ πάντων διὰ τοῦ Μαυροκορδάτου· ὥστε ἐν ἀρχῇ τοῦ 1823 δύο ἄνδρες ὑπερεῖχον ὁμολογουμένως ὅλων τῶν λοιπῶν

τῇ Ἑλληνικῇ ἠπείρῳ· ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Μαυροκορδᾶτος. Ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβιβασθῶσι καὶ νὰ συμπράξωσιν, ἴσως κατηρτίζετο κυβέρνησις ὁπωσοῦν ἀξία τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ συνεννοηθῶσιν ὡς ἐκ τῆς διαφόρου αὐτῶν φύσεως καὶ ἀνατροφῆς, ἔτι δὲ μᾶλλον διὰ τὰς ὅλως ἀντιθέτους προαιρέσεις. Ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελε νὰ ἄρξῃ τῆς Πελοποννήσου ἐπερειδόμενος κυρίως ἐπὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἀδιαφορῶν δὲ περὶ τῆς διοικήσεως τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐπεζήτει ἀπ' ἐναντίας πάντοτε τὴν συγκρότησιν γενικῆς τοῦ ἔθνους κυβερνήσεως, καὶ ἐπειδὴ ἄλλην δύναμιν δὲν εἶχε πρὸς τοῦτο παρὰ τοὺς προεστῶτας, διὰ τούτων ἰδίως ἐδίωκε τὴν τοῦ σκοποῦ ἐκτέλεσιν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ἐννοεῖται, ὅτι θέλει αὐτὸς χειραγωγεῖ αὐτοὺς καὶ διευθύνει. Πολυμήχανος δὲ ὢν προσέλαβε τφόντι τότε εἴπερ ἄλλοτέ ποτε προθυμοτάτους συνεργοὺς οὐ μόνον τοὺς πλείστους τῶν προυχόντων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς ἀλλὰ καὶ τοὺς προεστῶτας τῶν τριῶν μαχίμων νήσων, οἵτινες διὰ θυσιῶν καὶ κατορθωμάτων μεγάλων ἴσχυσαν μετ' οὐ πολὺ ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιπούς.

Ἡ σφραγὶς
τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη

Αἱ σημαῖαι τῶν ναυτικῶν νήσων
(Ἐκ τῆς συλλογῆς κ. Γ. Πώπ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ο ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1821 ΚΑΙ 1822

Εἰς τὰς νήσους συνέβη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὅ,τι καὶ εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδα. Ἡ ἐπανάστασις λαβοῦσα κατ' ἀρχὰς καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἔκτασιν μεγάλην περιεστάλη, προϊόντος τοῦ χρόνου, εἰς τὰς πλησιεστέρας πρὸς τὴν Ἑλλάδα νήσους, παρεκτὸς ὅτι ἐν ταῖς νήσοις ἡ περιστολὴ ἀρξαμένη διὰ τῆς ἐν ἔτει 1822 καταστροφῆς τῆς Χίου δὲν συνεπληρώθη εἰμὴ τῷ 1824, ὅτε κατεβλήθη μὲν τὸ κίνημα τῶν Κρητῶν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου κατεστράφησαν δὲ ἥ τε Κάσσος καὶ τὰ Ψαρά. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν ἡ ἐπανάστασις διετήρησε τὴν τοσοῦτο προσεγγίζουσαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν Σάμον, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ διασώσῃ μέχρι τέλους αὐτονομίαν τινά, ἂν ὄχι πλήρη τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν.

Ἐκ τῶν μεγαλυτέρων νήσων, Κρήτης, Ρόδου καὶ Κύπρου, αἵτινες πᾶσαι κατείχοντο ὑπὸ πολυαρίθμων ὀσμανιδῶν ἐπερειδομένων ἐπὶ ἰσχυρῶν φρουρίων, δὲν ἐπανέστη εἰμὴ μόνη ἡ Κρήτη. Ἄπορον δὲ θέλει φανῆ πῶς καὶ αὕτη ἐπανέστη, καὶ μάλιστα πῶς κατώρθωσε νὰ παρατείνῃ μέχρι τινὸς τὴν ἐπανάστασιν αὐτῆς, ἅμα ἀντιπαραβάλωμεν τὰ κατὰ τὴν νῆσον ταύτην πρὸς τὴν τῆς Πελοποννήσου κατάστασιν καὶ θέσιν. Οἱ μου-

σουλμάνοι τῆς Πελοποννήσου μὴ διακρινόμενοι ἐπὶ ἐξαιρέτῳ ἀνδρείᾳ, παρεκτὸς τῶν Λαλαίων καὶ τῶν Βαρδουνιωτῶν, ἦσαν προσέτι πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν Ἑλλήνων, διότι ὑπελογίζοντο εἰς 12.000 ἄνδρας, ἐνῷ οἱ ἕλληνες ἄνδρες συνεποσοῦντο, μετὰ τῆς Μάνης, εἰς 30.400. Ὁ δὲ μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τῆς Κρήτης τῷ 1821 ἀνέβαινεν εἰς 25.000 περίπου οἰκογενείας καὶ ἦτο κατ' ἐλάχιστον μικρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ ἀριθμοῦντος περὶ τὰς 28.000 οἰκογενείας· ἦτο δ' ἐπὶ τοσοῦτο μαχιμώτερος ὥστε ἀντιπαρέταξεν 20.000 ἀνδρῶν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐνῷ οἱ ἡμέτεροι δὲν παρέστησαν ποτὲ πλειότεροι τῶν τρισχιλίων. Πλὴν τούτου ἡ Κρήτη κατείχετο πολὺ ἰσχυρότερον ἢ ἡ Πελοπόννησος, διότι, ἐνῷ ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ εἷς μόνος πασᾶς, ὅστις καὶ αὐτὸς συνέπεσε νὰ ἀποδημήσῃ, τρεῖς πασάδες ἐπεκάθηντο ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῆς Κρήτης, εἷς ἐν Ἡρακλείῳ, εἷς ἐν Κυδωνίᾳ καὶ εἷς ἐν Ρεθύμνῳ. Προσέτι ἡ Πελοπόννησος εἶχε πρὸς βορρᾶν μὲν δύο προμαχῶνας, τὴν δυτικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, αἵτινες, ἂν ὄχι πάντοτε, ἐκ διαλειμμάτων ὅμως ἀνεχαίτισαν τοὺς ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους καταβαίνοντας ὀθωμανικοὺς στρατούς, εἶχεν εἰς τὰ δυτικὰ αὐτῆς πλευρὰ τὴν Ἑπτάνησον, ἐκ τῆς ὁποίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ μάλιστα προϊόντος τοῦ χρόνου οὐ μικρὰς ἔλαβεν ἐπικουρίας καὶ συνδρομὰς καὶ πολυειδεῖς ἀνακουφίσεις· εἶχεν ἀπ' ἀνατολῶν τοὺς δύο κυριωτάτους ναυστάθμους τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, τὴν Ὕδραν καὶ τὰς Σπέτσας. Ἡ δὲ Κρήτη ἦτο μεμονωμένη ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει καὶ πολὺ πλησιεστέρα τῆς ἄλλης Ἑλλάδος πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἐξ ἧς ὡρμῶντο οἱ στόλοι τῆς Ἀφρικῆς, ἐπῆλθον δὲ ἀπὸ τοῦ 1824 καὶ οἱ φοβεροὶ τακτικοὶ στρατοί. Ἡ κρητικὴ λοιπὸν ἐπανάστασις ἦτο δυσκολώτατον νὰ διατηρηθῇ οἴκοθεν. Ἀλλὰ περὶ σπουδαίας ὁπωσοῦν πεζικῆς ἐπικουρίας ἐκ τῆς πανταχόθεν κινδυνευούσης ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος λόγος δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ. Τὸ δὲ ναυτικὸν ἡμῶν περιεσπᾶτο ὑπὸ τοσούτων ἀναγκῶν καὶ εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τοσαύτας δυσχερείας ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ οὔτε τὴν Χίον οὔτε τὴν Κάσσον οὔτε τὰ Ψαρά, καὶ μόλις ἐκάλυψε διὰ τῆς αἰγίδος αὑτοῦ τὴν Σάμον, ἥτις καίτοι γενναίως ἀγωνισθεῖσα δυσκόλως ἐπὶ τέλους ἤθελε διαφύγει τὴν τύχην τῶν προειρημένων τριῶν νήσων, ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἔσπευδεν ἐπανειλημμένως εἰς ἐπικουρίαν καὶ δὲν ηὐτύχει πάντοτε νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν πολεμίων. Σπουδαίαν ὁπωσοῦν ναυτικὴν ἐπικουρίαν δὲν ἔλαβεν ἡ Κρήτη εἰμὴ παρὰ τῶν γειτόνων αὐτῆς Κασσίων, οἵτινες, σπανίως ἐν τῷ τακτικῷ στόλῳ παρατασσόμενοι ἐσιταγώγησαν ἐν τούτοις ἐκ διαλειμμάτων τὴν μεγάλην ἐκείνην νῆσον καὶ ἐπεχείρησαν ἀποκλεισμούς τινας τῆς Ρεθύμνου καὶ τῆς Κυδωνίας. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι οἱ Κάσσιοι, καὶ διότι ἐνήργουν μεμονωμένοι καὶ διότι πρωίμως κατεστράφησαν, δὲν ἦτο ἐφικτὸν νὰ σώσωσι τὴν Κρήτην. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν προειρημένων συνάγεται ὅτι ἡ τύχη τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ θαλάσσῃ ἐπαναστάσεως ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ στόλου, ὅστις ἐνταῦτῷ ἀπετέλει ἕνα τῶν κυριωτάτων προμαχώνων τῆς τε Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς. Καί, ἐπειδὴ ὁ στόλος ἀπηρτίσθη σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων Ὕδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, εἰς ταύτας δέον νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν ἰδιάζουσαν ἡμῶν προσοχήν.

Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι ἐπανέστησαν κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς 1821 ἡμέρας. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας διστάσαντες ἐπὶ μικρὸν ἠναγκάσθησαν νὰ παρακολουθήσωσι τὸ κοινὸν παράδειγμα ὑπὸ στάσεως τοῦ λαοῦ ἣν ὑπεκίνησε δευτερεύων τις ἄλλὰ τολμηρὸς πλοίαρχος, ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου, ὅστις καθαιρέσας τῇ 30 Μαρτίου τὸν τότε διοικητὴν Νικόλαον Κοκοβίλαν καὶ καταπλήξας τοὺς προεστῶτας ἀνεγνωρίσθη ὑπ' αὐτῶν τὴν ἐπιοῦσαν ὡς διοικητής, ἔχων «μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τέσσαρας συμβούλους

ἐκλελεγμένους ὑπ' αὐτοῦ». Ὁ νέος διοικητὴς προεκήρυξε τότε τὴν ἐπανάστασιν, 16 Ἀπριλίου. Καὶ ἡ μὲν ἐξουσία αὐτοῦ δὲν διήρκεσε πολύ. Τῇ 12 Μαΐου οἱ πρωτεύοντες πλοίαρχοι Γεώργιος Σαχτούρης, Ἀντώνιος Κριεζῆς καὶ Λάζαρος Παναγιώτας, συμπράττοντες μετὰ τῶν προκρίτων καὶ ὠφεληθέντες ἐκ τῆς ἀπουσίας τῶν πλείστων τοῦ Οἰκονόμου ὀπαδῶν, ἀπελθόντων μετὰ τοῦ ἐκπλεύσαντος στόλου, καθήρεσαν καὶ ἐξώρισαν τὸν ἐφήμερον δικτάτωρα, κατ' ἀρχὰς περιορισθέντα ἐντὸς τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ βραδύτερον περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους δολοφονηθέντα ἐνῷ ἀπήρχετο ἐκεῖθεν εἰς Ἄργος. Ἀλλ' ἂν οἱ πρόκριτοι ἀπηλλάγησαν οὕτω τοῦ Οἰκονόμου δὲν ἐγκατέλειψαν τὴν ἐπανάστασιν, πολλοῦ γε δεῖ. Ὁ δισταγμὸς ὃν ἔδειξαν κατ' ἀρχὰς ἐπήγασεν οὐχὶ ἐκ φιλαργυρίας, ὡς ἐρρήθη, καὶ ἐξ ἀδιαφορίας πρὸς τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐκ βαθείας συνειδήσεως, ἣν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους εἶχον τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου ὅπερ προέκειτο νὰ ἀναλάβωσι, καὶ τῆς εὐθύνης ἣν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἔμελλον νὰ φέρωσι περὶ τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ. Ἅμα δὲ ὁ λαὸς ἀπέδειξεν ὅτι ὀργᾷ πρὸς τὸν ἀγῶνα, οἱ πρόκριτοι, καίτοι καθαιρέσαντες τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ, καίτοι ἀναλαβόντες πᾶσαν τὴν προτέραν ἐξουσίαν, δὲν ὠπισθοδρόμησαν ἀλλ' ἐνέμειναν μετὰ πάσης θυσίας καὶ ἐθελοθυσίας εἰς τὸ ἅπαξ ἀρξάμενον ἐπιχείρημα. Τὰς αὐτὰς ἀρετὰς ἀνέδειξαν ἄλλως ἐξ ἴσου καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι· καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι, κατ' ἰδίαν τε καὶ ἐν κοινῷ, ἐπολιτεύθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπανάστασιν εἰς τρόπον ὅστις παραβαλλόμενος πρὸς τὰ γενόμενα ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν ἐξαιρέτως τιμᾷ τὴν μερίδα ταύτην τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τίς δὲν ἤκουσε φημιζομένας τὰς μεγάλας αὐτῶν χρηματικὰς θυσίας; Τὰ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων καὶ βουλῶν ἀναγνωρισθέντα ἐπισήμως ποσὰ ἀναβαίνουσιν εἰς 18.000.000 νέων δραχμῶν, ἐξ ὧν 9 μὲν ἑκατομμύρια κατεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Ὕδρας, 5 δὲ περίπου ἑκατομμύρια ὑπὸ τῶν Σπετσῶν καὶ 4.000.000 ὑπὸ τῶν Ψαρῶν. Δύσκολον εἶναι βεβαίως νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τὴν σχετικὴν ἀξίαν τῆς θυσίας ταύτης πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς ὅλης ἄλλης Ἑλλάδος κατατεθέντα, διότι πολλοὶ ὑπάρχουσι λογαριασμοὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς μὴ ἐκκαθαρισμένοι. Ἀλλ' ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους συνείδησις δὲν ἐπέβαλεν ἄχρι τοῦδε, μετὰ τοσούτου χρόνου παρέλευσιν, τὴν τῶν λογαριασμῶν ἐκείνων ἐκκαθάρισιν, ὅπως ὑπέλαβε καθῆκον αὐτῆς ἱερὸν νὰ πράξῃ ἐγκαίρως ὡς πρὸς τὰς τῶν νήσων ἀπαιτήσεις. Ὅθεν, ἵνα λάβωμεν

Ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου ἐπαναστατεῖ τὴν Ὕδραν
(Εἰκὼν τοῦ Ἔσς ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου)

ἔννοιάν τινα περὶ τοῦ περιέργου τούτου ζητήματος, γενικὴν μὲν οὐχὶ δὲ ὅλως τῆς ἀληθείας μεμακρυσμένην, ἐπιτρέπεται νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν ἐπιτροπῆς, ἧς ἐμνημονεύσαμεν ἐν τοῖς προτέροις. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων δαπανηθέντων κατὰ τὰς τρεῖς περιόδους ἤτοι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1827, συνεποσοῦτο εἰς 70 περίπου ἑκατομμύρια γροσίων, ἤτοι, ὡς προείπομεν, 37.800.000 περίπου σημερινῶν δραχμῶν (1). Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ συνόλῳ τούτῳ περιλαμβάνονται τὰ ἐκ διαφόρων δανείων εἰσρεύσαντα εἰς τὸ ταμεῖον χρήματα, τὰ ὁποῖα ὑπολογίζονται περὶ τὰ 15.300.000, ἕπεται ὅτι αἱ τρεῖς νῆσοι κατέβαλον καθ' ἑαυτὰς ποσὸν οὐχὶ ὀλιγώτερον τοῦ ποσοῦ ὅπερ εἰσεπράχθη ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἐξαιρέσει τοῦ Αἰγαίου πελάγους, περὶ τῶν προσόδων τοῦ ὁποίου θέλομεν ὁμιλήσει κατωτέρω. Καὶ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ· τὰ 22.500.000 τὰ καταβληθέντα εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὑπὸ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος εἰσεπράχθησαν ἀπὸ πασῶν τῶν κοινωνικῶν αὐτῆς τάξεων καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, ἐνῷ τὰ 18.000.000 τῶν νήσων κατεβλήθησαν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων, ὅ ἐστιν ὑπὸ τῶν προκρίτων αὐτῶν.

Ἀλλ' οἱαιδήποτε καὶ ἂν ἀπέβησαν αἱ χρηματικαὶ τῶν τριῶν νήσων θυσίαι ἔτι μᾶλλον ἀξιάγαστος ὑπῆρξεν ἡ ὁμοφροσύνη δι' ἧς αὗται διεξήγαγον τὰ ναυτικὰ τοῦ ἔθνους πράγματα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ναυτικοὶ ὅμιλοι καὶ μάλιστα οἱ μᾶλλον ἀτίθασοι ὅμιλοι τῆς Ὕδρας ἐστασίασαν πολλάκις, ἀλλ' οἱ πρόκριτοι, παρεκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ὡμοφρόνησαν καὶ κατίσχυσαν τοῦ δυσηνίου πλήθους· ὥστε ἐν γένει εἰπεῖν αἱ τρεῖς νῆσοι, καθ' ἑαυτήν τε ἑκάστη καὶ ἐν κοινῷ, ἐπολιτεύθησαν ἐν ὁμονοίᾳ. Ἑκάστη εἶχε τοὺς ἰδίους δημογέροντας, διέποντας ἀνεξαρτήτως τὰ κατ' αὐτήν, ἀλλ' αἱ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐγίνοντο πάντοτε ἀπὸ κοινοῦ. Κοινὰ ἦσαν τὰ πάντα παρ' αὐτοῖς· θυσίαι, δόξα, παθήματα. Πολλὰς ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἀποδείξεις τῆς ὄντως ἀδελφικῆς αὐτῶν ἑνώσεως, ἀλλ' ἀρκούμεθα εἰς μίαν πασῶν ἐμφαντικωτέραν. Ἐν ἔτει 1826 μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου δεινῶς κατεπλάγη σύμπασα ἡ Ἑλλὰς καὶ γενικὴ πεποίθησις παρήχθη, ὅτι, ἵνα συμπληρωθῇ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς, δὲν ὑπολείπεται εἰς τὸν Ἰβραήμην εἰμὴ νὰ ἐπιπέσῃ πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὕδρας. Τότε οἱ Σπετσιῶται ἐνόμισαν ἀπαραίτητον νὰ ἐγκαταλείψωσι χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας τὴν φιλτάτην αὐτῶν νῆσον, ἐπίπεδον οὖσαν καὶ εὐπρόσβλητον, καὶ νὰ μετοικήσωσι πανοικὶ εἰς Ὕδραν μετὰ τῶν Ψαριανῶν, ἵνα συμπήξωσιν εἰς ἓν ἁπάσας τὰς ναυτικὰς τοῦ ἔθνους δυνάμεις. Οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας, προϊσταμένου τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, ἅμα μαθόντες τὴν τοιαύτην τῶν προκρίτων Σπετσῶν πρόθεσιν, ἔγραψαν πρὸς αὐτοὺς τῇ 21 Ἀπριλίου τάδε· «Τὰ ὅσα ζητήματα οἱ ἀπεσταλμένοι σας μᾶς ἐπρότειναν ἀπὸ μέρους σας καὶ τοῦ λαοῦ σας, ὅλα ἐνεκρίθησαν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπὸ τὸν λαόν μας ὅλον, τὸν ὁποῖον ἐπροσκαλέσαμεν εἰς συνέλευσιν ἐνώπιον τῶν ἀπεσταλμένων σας, καὶ οὕτως οὗτοι εἶδαν προσωπικῶς καὶ ἤκουσαν μὲ ποίαν ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ προθυμίαν εἰλικρινῆ ὑποσχεται, ὡς καὶ ἡμεῖς ὑποσχόμεθα, νὰ διατηρῇ ἄχρι τέλους τὴν ἀναγκαιοτάτην εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν στενὴν ἕνωσιν καὶ ἀδελφικὴν ὁμόνοιαν. Θέλετε ἔχει λοιπὸν τὰ ἀναγκαῖα καταλύματα, ἤτοι κατοικίας εἰς τὸ Καμίνι κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας, καὶ χωρὶς νὰ πληρώσετε παραμικρὸν ἐνοίκιον, ὅσον καιρὸν μείνετε ἐδῶ. Ὅσαι διαφοραὶ ὑπάρχουν μεταξὺ συμπολιτῶν μας καὶ συμπολιτῶν σας, ἀλησμονοῦνται καὶ νὰ μὴ ἀναφερθοῦν ὅσον καιρὸν

(1) Τοῦ ὀθωμανικοῦ γροσίου ἡ ἀξία εἶχε πολὺ ἐκπέσει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀξίας.

ΟΝΟΜΑΤΙ ΘΕΟΥ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ

Ἑλληνικὸν ἔθνος βεβαρυμένον πλέον νὰ ἀναστ... ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγὸν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ...αρας περίπυ αἰῶνας καταθλίβεται ἐποιει..., τρέχει μὲ γεννικὴν καὶ ὁμόφωνον ὁρμὴν ...τὰ ὅπλα, διὰ νὰ κατασυντρίψῃ τὰς βαρείας ...εις, τὰς ὑπὸ τῶν βαρβάρων Μαχμετάνων ...τεθείσας εἰς αὐτό. Τὸ Ἱερὸν ὄνομα τῆς ἐλευ...ας ἀντηχεῖ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ...πᾶσα Ἑλληνικὴ καρδία ἀναφλέγεται ἀπὸ ...ἐπιθυμίαν τῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πολύτιμον ...δῶρον τῦ Θεῦ, ἢ νὰ ἀπολεσθῇ εἰς τὸν ὑπὲρ ... ἀγῶνα.

...άτοικοι τῆς Νήσου ὕδρας δὲν θέλουσι μένειν ...ύτερον πρόθυμοι εἰς τὸν εὐγενῆ τῦτον ἀγῶνα, ... καταφρονῦντες πάντα κίνδυνον διὰ νὰ κα...ρέψωσι τὸς τυράννους των, θέλων μεταχειρισ... τὸ μόνον μέσον, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις τῆς το... αὐτῶν θέσεως δίδει εἰς αὐτὸς πρὸς τὸ ... τῦτον.

...ς οἱ Πρόκριτες οἱ συγκροτῦντες τὴν διοί... τῆς Νήσου ταύτης ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν ...τάνιον Γεώργιο Α. Βίνον τῦ πλοίου ... Κυπρίου — τὸ ὁποῖον ἔχει ...ια 14, καὶ ἄλλα πολεμικὰ ὅπλα ὑπὸ ... Ἑλληνικὴν σημαίαν, νὰ ὑπάγῃ μετὰ τῦ πλοίου ... ὅπου ἤθελε κρίνῃ ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον εἰς ...οινὸν ἀγῶνα, καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τῶν Ὀθω...ῶν δυνάμεων ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης, πράτ... πᾶν ὅ,τι συγχωρεῖται εἰς νόμιμον πόλεμον, ... ἡ ἐλευθερία, καὶ ἀνεξαρτισία τῦ Ἑλληνικῦ ... νὰ ἀποκατασταθῇ μὲ στερέωσιν.

...καλῦμεν ὅλους τὸς ἈΡΧΟΝΤΑς τῶν θαλασ... καὶ ἠπειρωτικῶν δυνάμεων πασῶν τῶν Εὐ...πῶν Ἐξουσιῶν ὄχι μόνον νὰ μὴν ἐπιφέρωσι ...ἐμπόδιον εἰς τὸ πλοῖον τῦτο, καὶ εἰς τὰς ἐ...ας τῆς ἀποστολῆς αὐτῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ προσ...ιν εἰς αὐτὸ πᾶσαν βοήθειαν καὶ ὑπεράσπι... συγχωρεμένην ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν.

... ἐλπίζομεν ἐκ μέρος τῆς γενναιότητος τῶν ...ισμένων ἐθνῶν· καὶ ἤθελεν εἶσθαι ὕβρις ...υτά, ἐὰν ἀμφιβάλωμεν κἂν μίαν στιγμὴν ...ῆς προθύμυ αὐτῶν εὐνοίας εἰς τῦτον τὸν ... μας, ὅστις γίνεται ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων ...θρωπότητος. Οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων ἐ...ἀνδρῶν, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ἀνθρώπινον ...ὲ τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν ἀρετὰς, καὶ ἐφώτισαν ...σμον, μάχονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐναν...ς τὸς τυράννος των, τὸς βαρβάρυς ἀπογό... βαρβάρυ Ὀσμάνη, τὸς ἐξολοθρευτὰς τῶν ...ημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ ἐχθρὸς τῆς Ἱερᾶς ...είας τῦ ἸΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Τίς θέλει ... ποτὲ τοσῦτον σκληρὸς ὥστε νὰ γένῃ ὀχ... εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην περίστασίν μας, ἢ ... εὔχεται ὑπὲρ ἡμῶν,

...ξεδόθη εἰς τὴν Καγκελλαρίαν τῆς νήσου ...δρας 9 μαΐ. 1821

...εώργιος Βίνος ... Καπ...

In Nome Di Dio Onnipossente

La nazione Greca, stanca omai di gemere sotto il duro giogo, da cui per piu di quattro secoli, é stata obbrobriosamente oppressa; con generale ed unanime impulso, corre alle armi per distruggere le pesanti catene impostele dai barbari Maomettani. Il nome sacro di Liberta echeggia in tutti gli angoli della Grecia, ed ogni cuor greco arde di desiderio di riacquistare questo prezioso dono del Cielo, o di perire nel cimento.

Gli Abitanti dell' Isola d'Idra *non vogliono essere i meno arditi in questa nobile gara. Essi affrontando ogni pericolo, per ostilizzare i loro Tiranni, faranno uso dell unico mezzo che la natura della loro situazione locale gli ha concesso. a tal uopo*

Noi Primati componenti il Governo di quest' Isola permettiamo al Capitano Gio. A. Bino *del* Brigantino Cipriano *con cannoni* 14 *ed altri armi sottili inalberando il Vessillo Nazionale Greco di recarsi con questo suo Bastimento ovunque credesse utile e neccessario alla causa commune, per agire contro le forze Ottomane tanto di terra che di mare, esercitando qualunque atto di lecita guerra, fino a tanto che la libertá e l indipendenza della Nazione Greca, sia fermamente ristabilita.*

Supplichiamo i Commandanti delle forze maritime e terrestri di tutte le Potenze Europee, non solamente di non dare impedimento alcuno a questo Bastimento nell esercizio della sua Missione, ma anzi di prestargli tutta quell assistenza e protezione che compatibile esser possa al loro stato di neutralita.

Non dobbiamo meno riprometterci dalla generosità delle Nazioni civilizzate, e sarebbe offenderle se dubitassimo un istante della loro sollecita condiscendenza a favore della nostra causa, che é la causa dell Umanitá. I discendenti degli Uomini illustri che hanno onorato l uman genere con le sublimi loro virtú, che hanno illuminato il Mondo, combattono per la liberta contro i loro oppressori, i barbari discendenti del barbaro Osman, distruttori delle scienze e delle arti, e nemici della Religion Santa di JESU CRISTO: chi sara mai tanto crudele che voglia molestarci in questa terribile lotta, o che non faccia dei voti per noi?

Dato nella Cancelleria dell'Isola d'Idra novemaggio Millaottocento ventuno [illegible]

Δέδεται Κυριάκος ἔγραψα

αναγνωσις 335 [illegible]

Δίπλωμα καταδρομῆς, ὑφ' οὗ συνωδεύοντο τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα ἅμα ἐκπλεύσαντα τῆς νήσου εἰς δίωξιν τῶν ...ῶν. Πολύτιμον καὶ ὑπὸ τυπογραφικὴν ἔποψιν. Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ διπλώματος ἡ ἑξῆς ἔντυπος ...σις. «Ἐτυπώθησαν παρὰ Νικολάου Μπαρώτζη τοῦ Σαλωνίτου πρὸς χρῆσιν τοῦ Γένους». Σμίκρυνσις κατὰ 1/2. ...οινοῦται ὑπὸ Ι. Βλαχογιάννη.

συνδιατρίψωμεν. Ταχύνατε λοιπόν, ἀδελφοί, τὸν πανοικὶ ἐρχομόν σας διὰ νὰ γενῇ ὅσον τάχιον ἡ γενικὴ ἐκστρατεία, καὶ αἱ ἐφαμελίαι σας, ὅταν φθάσουν ἐδῶ, εὑρίσκουν ἕτοιμα καὶ εὐκαιρωμένα τὰ ὀσπίτια τῶν Καμινίων, καὶ τὴν πλέον ἀδελφικὴν δεξίωσιν εὑρίσκετε ὅλοι ἀπὸ ὅλους μας». Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἔγραψαν οἱ Ὑδραῖοι τὰ αὐτὰ εἰς τοὺς Ψαριανούς. Καὶ οἱ μὲν Ψαριανοὶ μετά τινας συνδιασκέψεις ἀπεκρίθησαν, τῇ 18 Μαΐου, ὅτι «ἡ μετάβασις τοῦ λαοῦ των ἦτο ἀδύνατος, ἀλλ᾽ εἶναι πρόθυμοι νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς ὁποιανδήποτε στιγμὴν μάθουν παρ᾽ αὐτῶν ὅτι εἶναι ἕτοιμοι». Οἱ Σπετσιῶται μετῴκησαν τῳόντι περὶ τὰ τέλη Μαΐου καὶ ἀρχὰς Ἰουνίου εἰς Ὕδραν καὶ ἔτυχον αὐτόθι τῆς πανηγυρικωτάτης καὶ ἀδελφικωτάτης δεξιώσεως. Κοινὰ λοιπὸν ἦσαν τὰ πάντα μεταξὺ τῶν τριῶν νήσων· ἀλλ᾽ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ὕδρα, ἂν ὄχι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων, ὁμολογουμένως ὅμως κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν, τὸν πλοῦτον τῶν προκρίτων καὶ τὸ μέγεθος τῆς καταβολῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἰσοφάριζε μόνη πρὸς τὰς δύο ἄλλας νήσους ἡνωμένας ὁμοῦ, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀπεδόθη σιωπηρῶς προεδρία τις αὐτῇ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς κοινῆς ἐνεργείας. Πάλιν δέ, ἐπειδὴ ἐν Ὕδρᾳ ἐπρώτευεν ὁ τῶν Κουντουριωτῶν οἶκος, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Λάζαρος Κουντουριώτης ἀνωμολογήθη πάντοτε ὡς ὕπατος τῆς νήσου κυβερνήτης· ὥστε τούτου ἕνεκεν ἐπέσχε προέχουσάν τινα τάξιν ἐν τῇ ὅλῃ διοικήσει τῶν κοινῶν ἐπιχειρήσεων, εἰ καὶ οὐδέποτε ἀνωμολογήθη ἐπισήμως τὸ τοιοῦτον αὐτοῦ ἀξίωμα.

Λάζαρος Κουντουριώτης

Ἀνεδείχθη δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἀνὴρ ἄξιος τοῦ τοιούτου πρωτείου τῆς ναυτικῆς Ἑλλάδος. Αἱ χρηματικαὶ θυσίαι τοῦ οἴκου τῶν Κουντουριωτῶν συνεποσώθησαν εἰς 2.000.000 περίπου παλαιῶν δραχμῶν (ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἐπίσημον πίνακα 1.941.158), ὅ ἐστιν εἰς τὸ πέμπτον τῶν ὅλων ὑδραϊκῶν ἀπαιτήσεων καὶ τὸ δέκατον τῆς ὅλης καταβολῆς τῶν τριῶν νήσων. Ἐκ τῶν ἄλλων πλουσιωτέρων Ὑδραίων οἱ μὲν Τομπαζαῖοι δὲν σημειοῦνται εἰμὴ διὰ 559.170, οἱ δὲ Βουδουραῖοι διὰ 447.814. Ἐκ τῶν Σπετσιωτῶν οἱ Ἀνάργυροι δὲν ἀποζημιοῦνται εἰμὴ ἐπὶ κεφαλαίου 609.606· οἱ Μέξαι 510.606· οἱ Μποτασαῖοι 453.530. Ἐκ τῶν Ψαριανῶν οἱ Κοτσάδες ἐπὶ κεφαλαίου 464.114 καὶ οἱ Ἀποστόλαι 431.009. Ἀλλ᾽ αἱ χρηματικαὶ ἐκεῖναι θυσίαι δὲν ἤθελον ἀρκέσει ἵνα ἀναδείξωσι τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην ὕπατον κυβερνήτην τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνος. Ὁ ἀνήρ, μόλις ὢν τριακοντούτης ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχεν ἀρετὰς ἐξαιρέτους. Ἦτο τῳόντι μεγαλόψυχος ὡς ἰδιώτης τε καὶ ὡς δημόσιος ἄνθρωπος· οὐ μόνον ἐσυγχώρησε τὸν φονέα τοῦ πατρός του ἀλλὰ καὶ εὐποιητικὸς πρὸς αὐτὸν ἀνεδείχθη, μίαν μόνην ἐπιβαλὼν αὐτῷ τιμωρίαν τοῦ νὰ μὴ ἐμφανισθῇ ποτὲ ἐνώπιόν του· δι᾽ ἅπαντος δὲ τοῦ ἀγῶνος, ἐν τοῖς κρισιμωτάτοις τῶν καιρῶν οὐδέποτε ἀπέβαλε τὸ μέγα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ παράστημα. Δι᾽ ἀνεξαντλήτου εὐροίας λόγου συνδυαζομένης μετὰ τῆς ἀφοσιώσεως ἣν ἐνέπνεεν ἡ δεδοκιμασμένη αὐτοῦ σύνεσις πλειστάκις ἐχαλιναγώγησε τὰ ἀφηνιάσαντα πλήθη· καί ποτε φοβερᾶς ἐκραγείσης συμπλοκῆς μεταξὺ Ὑδραίων καὶ ἐκ Πελοποννησίων καὶ Ρουμελιωτῶν συγκειμένης φρουρᾶς τῆς νήσου, παρελθὼν ἀτρόμητος εἰς μέσον καὶ λαλήσας

πρὸς μὲν τοὺς ναύτας ἀλβανιστὶ πρὸς δὲ τοὺς πεζοὺς ἑλληνιστὶ περιήγαγεν αὐτοὺς αἱμοφύρτους ἔτι ὄντας νὰ ἀσπασθῶσιν ἀλλήλους.' Καίπερ ἑτερόφθαλμος ὢν εἶχε θαυμαστὴν ὀξυδέρκειαν περὶ τὴν διάγνωσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων. Εἰς αὐτὸν ὀφείλει ἡ Ἑλλὰς τὴν εἰς ναύαρχον προχείρισιν καὶ τὴν ἐπὶ ἓξ ὅλα ἔτη ἀδιάσειστον ἐν τῷ ἀξιώματι τούτῳ διατήρησιν τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη. Εἶχε τὴν συνείδησιν τοῦ τί δύναται νὰ πράξῃ, προτέρημα σπανιώτατον παρ' ἡμῖν, οἵτινες νομίζομεν πάντες ὅτι πρὸς πάντα πεφύκαμεν. Εἶχε τὴν συνείδησιν ὅτι, ἂν ἦτο ὁ ἄριστος τῶν ναυτικῶν πραγμάτων κυβερνήτης, δὲν εἵπετο ἐκ τούτου ὅτι ἠδύνατο ἐξ ἴσου ἐπιτηδείως νὰ ἀναλάβῃ καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος τὴν κυβέρνησιν. Πολλάκις δ' ἐπὶ τούτῳ παρακληθεὶς ἀείποτε ἀπεποιήθη, καὶ μόλις ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γεώργιον νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς τῆς Ἑλλάδος ὑποθέσεις, αὐτὸς ἐπιμόνως ἀποφυγὼν τοὺς σκοπέλους καθ' ὧν ἐκεῖνος συνετρίβη. Μηδ' ὀνομάσῃ τις ἀρνητικὴν τὴν ἀρετὴν ταύτην, διότι δι' αὐτῆς δὲν ἔσωσε μόνον τὴν ἰδίαν ὑπόληψιν, ἔσωσε καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν, διατηρήσας μέχρι τέλους τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνος ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο πρὸ πάντων ἡ τῆς πατρίδος τύχη καὶ ἣν ἤθελε διακινδυνεύσει, ἐὰν ἀναμιγνυόμενος εἰς ἀλλότρια ἀπέβαλλε τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ. Ἐπὶ τοσοῦτο δὲ ἀπέβη συμφυὴς αὐτῷ ἡ ἐν τῇ τάξει ἐγκαρτέρησις ὥστε οὐδέποτε ἐπείσθη νὰ ἀποδημήσῃ ἐξ Ὕδρας, οὔτε ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος οὔτε μετά. Κυβερνῆται καὶ βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος ἐπεσκέφθησαν αὐτὸν καὶ ἔτυχον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τῆς προσηκούσης εὐλαβοῦς δεξιώσεως, ἀλλ' αὐτὸς οὐδέποτε ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὴν ἐπίσκεψιν. Ἐνόμιζες ὅτι ἦτο εἷς τῶν βράχων τῆς Ὕδρας, ὅστις καίτοι ἐμψυχωθεὶς ὑπὸ τοῦ Δευκαλίωνος δὲν ἠδυνήθη νὰ μετακινηθῇ χωρὶς νὰ ἐπαγάγῃ δεινὴν αὐτῆς ἀλλοίωσιν(1).

Ἀνδρέας Μιαούλης εἰς νεανικὴν ἡλικίαν

(1) Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, καίπερ οὐδέποτε ἐξερχόμενος τῆς Ὕδρας, ὅμως κατὰ διάνοιαν εὑρίσκετο πανταχοῦ ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου σύμπαντος. Ἐν Ἑλλάδι ὁ οἶκος αὐτοῦ ἦτο κέντρον κυβερνήσεως πολλῷ ἐνεργοτέρας τῆς τοῦ Ναυπλίου. Διὰ τῶν γραμματεων αὐτοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ δι' αὐτογράφων ἐπιστολῶν, ἀπευθύνεται πρὸς πάντας τοὺς κατὰ γῆν ὁπλαρχηγούς, ἀμφότεροι δὲ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στόλου. Οὐ μόνον ἐν τῇ Ἑλλάδι αὐτῇ πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς χώρας εὑρισκομένους προκρίτους, τὸν Μαυροκορδᾶτον ἐν Λιγοβιτσίῳ, τὸν Πετρόμπεϋν ἐν Μάνῃ καὶ ἐν Καλάμαις καὶ πρὸς τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανόν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἐν Πίσῃ τῆς Ἰταλίας ἐφησυχάζοντος περιφήμου μητροπολίτου Ἰγνατίου (τοῦ πρώην Οὐγγρο-

Ἑκάστη τῶν τριῶν νήσων εἶχε τὸν ναύαρχον αὐτῆς καὶ τὸν ἀντιναύαρχον, οὐδεὶς δὲ ὑπῆρχεν ἐπισήμως διωρισμένος ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ δύναμις αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἔμελλε νὰ συνεπαγάγῃ ἀπαραιτήτως τὴν ὑπεροχὴν ἑνὸς τῶν ναυάρχων ἐπὶ τοὺς ἄλλους δύο, διὰ δὲ τοὺς πολλοὺς προεκτεθέντας λόγους ὧν ἕνεκα ἡ Ὕδρα ἐπρώτευε τῶν λοιπῶν δύο νήσων καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ὑπ' οὐδενὸς ἀμφισβητηθεῖσαν ποτὲ μεγαλοφυΐαν τοῦ Μιαούλη ἡ ἀρχηγία πράγματι ἐνησκήθη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου τῆς Ὕδρας. Ὅσοι δὲ τῶν Σπετσιωτῶν καὶ Ψαριανῶν ἠθέλησαν βραδύτερον νὰ ἀμφισβητήσωσι τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἀξιοῦντες ὅτι ἑκάστη τῶν τριῶν μοιρῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ναυάρχου ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἐκυβερνᾶτο, οὐ μόνον τὴν ἀλήθειαν ἠδίκησαν ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα σύμπασαν καὶ αὐτὰς τὰς ἰδίας πατρίδας. Ἐν πολέμῳ ἐν γένει, καὶ ἐξαιρέτως ἐν τῷ ναυτικῷ πολέμῳ, ποτὲ δὲν ἠκούσθη νὰ ἄρχωσι σύναμα καὶ ἐξ ἴσου τρεῖς ἡγεμόνες. Ἐν αὐταῖς ταῖς παναρχαίαις Ἀθήναις, ὅπου ἐκ περιτροπῆς καθημέραν μετεβάλλετο ὁ στρατηγός, ὁ τῆς ἡμέρας στρατηγὸς εἶχε τὴν ὑπερτάτην τοῦ ὅλου ἡγεμονίαν, καὶ κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὁ τῆς ἡμέρας ἐκείνης προεξάρχων Μιλτιάδης ἐλογίσθη σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος. Πρὸ τῆς μάχης ἠμποροῦν νὰ βουλεύωνται πολλοὶ καὶ νὰ ἀποφασίζωσι περὶ τοῦ πρακτέου ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ αὐτῇ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἷς ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἰδίως ἐν ναυμαχίᾳ εἷς ὁ ἀνυψῶν τὰ σήματα τῶν διαφόρων κινήσεων τοῦ στόλου καὶ μάλιστα ὅταν, ὅπως μετ' ὀλίγον θέλομεν ἐξηγήσει ὅτι συνέβαινε παρ' ἡμῖν, τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς ἐπιτηδείας τῶν κινήσεων διεξαγωγῆς. Ὅθεν ἡ μεγαλυτέρα ὕβρις τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν κατὰ τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως ἤθελεν εἶναι τὸ νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐν ταῖς ναυμαχίαις ἡμῶν οὐδεὶς ὑπῆρχεν ὁ διευθύνων τὰς γενικὰς τοῦ στόλου κινήσεις. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δριμύτερον τῶν ἄλλων κατεξαναστάντες κατὰ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Μιαούλη ἀναγκάζονται ἄκοντες νὰ ἀνομολογήσωσιν αὐτήν. Μήπως ἐν τῇ γραφικωτάτῃ εἰκόνι ἣν ἐτεχνούργησεν ὁ Ἀνάργυρος Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου, τῆς περὶ τὸν Γέροντα μεγάλης ναυμαχίας, ὅταν ἔρχεται εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν καθ' ἣν οἱ ναύαρχοι καὶ ἀντιναύαρχοι τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν εὑρέθησαν ἐκ τύχης μετά τινων ἄλλων πλοίων ἐν τῷ μυχῷ τοῦ

Ἀνδρέας Μιαούλης

βλαχίας) καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν ἐν Εὐρώπῃ ὀνομαστῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ παρεπιδημοῦσαν διὰ δάνεια τριμελῆ ἐπιτροπείαν. Πάντες δὲ οἱ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἴτε ἀγαθόν τι ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ βουλευόμενοι εἴτε ἐναντίον τῶν παρανομιῶν τῶν ἀρχόντων διαμαρτυρόμενοι πρὸς αὐτὸν ἀπετείνοντο καὶ οἱ δυστυχεῖς οἱ Κρῆτες τούτου τὴν προστασίαν ἐπεκαλοῦντο. Αὐτὸς δὲ ἦν ὁ ὑπὲρ τοῦ στόλου, τῶν πυρπολικῶν, τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἐφοδίων τοῦ πολέμου διηνεκῶς φροντίζων καὶ τὸ ἔλλειπον τοῦ δημοσίου ταμείου γεννσίως ἐκ τῶν ἰδίων ἀναπληρῶν καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν εἰς τὰ κοινὰ δαπανῶν καὶ ὑπὸ πάντων «***Πατὴρ*** τοῦ ἔθνους» προσαγορευόμενος. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἐπικαλούμενος τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν πρὸς κατάπαυσιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τοῦ 1824 ἔγραφε πρὸς αὐτόν· «Ἡ οἰκογένειά σας λέγεται ἡ πρώτη τοῦ ἔθνους καὶ μέγα μέρος τῆς εὐτυχίας τοῦ ἔθνους ἀνάγεται εἰς δόξαν της. Τοιοῦτος ἦν καὶ τοιοῦτος ἔμεινε μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης.

κόλπου ἀποκεχωρισμένοι τοῦ ἄλλου στόλου καὶ ἐν γαλήνῃ εἶχον νὰ ἀγωνισθῶσι κατὰ συμπάσης τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως, ἐνῷ ὁ Χοσρέφης παρεκώλυε τὰς ἄλλας μοίρας νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν, μήπως αὐτὸς ὁ σπετσιώτης ἱστορικὸς δὲν ἀποδίδει ἅπασαν τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας Ὑδραίων τε καὶ Σπετσιωτῶν εἰς τὸν Μιαούλην καὶ δὲν ἐπιφωνεῖ περὶ αὐτοῦ· «θέτει εἰς ἀνακωχὴν τὴν ναυαρχίδα καὶ ἀνυψοῖ εἰς τὸν μεγάλον ἱστὸν τὴν μεγάλην ταινίαν, τὴν φοινικίδα, τὸ σημεῖον τοῦ πολέμου...διότι δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ὁμιλήσῃ πλέον ὁ ἀνὴρ παρὰ νὰ πράξῃ..... διατάττονται δὲ τὰ δέοντα ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, ἐποπτεύοντος ἀπὸ τὸ κέντρον ὅλους τοὺς συναγωνιζομένους»; Ὁ δ' Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος λέγει· «ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ πολεμικὰ συμβούλια ἐγίνοντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ Μιαούλη, ἀτομικῶς μὲν θεωρουμένου ὡς ἐμπείρου, προτιμωμένου δὲ καὶ ἕνεκα τῆς ποδαλγίας του καὶ ἕνεκα τῆς ἡλικίας του». Ἀλλαχοῦ ὅμως ἐξηγεῖ πολὺ εἰλικρινέστερον διατί ἀληθῶς προετιμᾶτο ὁ Μιαούλης. «Μετὰ τὰ πρῶτα ἔτη, λέγει, κατωρθώθη ὥστε ἐν μὲν τῇ Ὕδρᾳ ἡ ἐκλογὴ τοῦ ναυάρχου ἔπεσεν εἰς τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην, ἄνδρα ἀληθῶς καὶ γενναῖον καὶ νοήμονα, καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν προκρίτων ἀνήκοντα, εἰς τὰ Ψαρὰ εἰς τὸν ἔμφρονα πρόκριτον Ἀποστόλην, εἰς δὲ τὰς Σπέτσας εἰς τὸν πλοίαρχον Γεώργιον Ἀνδροῦτσον, ἄνδρα γενναῖον μέν, τίμιον καὶ σοβαρόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἱκανότητος ἀναλόγου πρὸς τὴν ναυαρχικὴν θέσιν. Ὀφείλεται δὲ ἡ μὴ εὔστοχος αὕτη ἐκλογὴ αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην δημοτικότητα τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀναστασίου Ἀνδρούτσου, εἰς τὴν ἀντιζηλίαν τῶν φατριῶν καὶ εἰς τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος». Τίς δὲν βλέπει ἐνταῦθα ὅτι ὁ σπετσιώτης ἱστορικός, δεικνύων αὐταπάρνησιν ἀξίαν τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἀνακηρύττει τὴν ἀσύγκριτον τοῦ Μιαούλη ὑπεροχὴν ὡς πρὸς τοὺς ναυάρχους τῶν δύο ἄλλων νήσων; Βεβαίως αἱ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος κυβερνήσεις, ἂν ὄχι ἄλλο, ἔσχον τοὐλάχιστον τὴν σύνεσιν νὰ μὴ θελήσωσι νὰ προσβάλωσι τὰς τοπικὰς φιλοτιμίας τῶν δύο ἄλλων νήσων, προχειρίζουσαι τὸν Μιαούλην ἀρχιναύαρχον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ Μιαούλης δὲν ἐλέγετο πάντοτε εἰμὴ ναύαρχος τῶν Ὑδραίων, καὶ πάντοτε ἔσχε τὴν μετριοφροσύνην νὰ γράφῃ τὰς ἐκθέσεις αὐτοῦ ὡς ἁπλοῦς τῶν Ὑδραίων ναύαρχος. Ἀλλὰ τί σημαίνει ὅτι δὲν ἦτο διὰ διπλώματος διωρισμένος, ὅτε καθ' ὅλας τὰς ναυμαχίας εἰς ἃς παρευρέθη ἐνήσκει διὰ τῆς βίας τῶν πραγμάτων τὴν ἀρχήν; Περὶ τούτου δὲ οὐδεμία ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία. Τὸ ἔθνος ὅλον, τὸ σύγχρονον αὐτοῦ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ᾐσθάνετο ὅτι ἐκ τοῦ στόλου ἐξηρτᾶτο ἡ τῶν πάντων σωτηρία, αὐτὸν κατ' ἐξοχὴν ἀνεκήρυττε ναύαρχον. Διατρέξατε τὰς ἐφημερίδας τῶν χρόνων ἐκείνων, οὐχὶ τὰς ἐφημερίδας τῆς Ὕδρας, οὐχί, ἂν θέλετε, καὶ τὰς ἄλλας ἐφημερίδας, ἀλλὰ τὰ *Ἑλληνικὰ Χρονικά*, τὰ ὁποῖα ἐγράφοντο ἐν τῷ μέσῳ τῆς φοβερᾶς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ ἐπανειλημμένως σωθέντος διὰ τῶν ἀγώνων τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ θέλετε ἴδει τὸν Μιαούλην ἀείποτε ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἐξαιρούμενον καὶ ἐξυμνούμενον. Δὲν θέλομεν ἀναφέρει ἐνταῦθα τὰς μαρτυρίας τῶν ἄγγλων καὶ τῶν γάλλων ναυάρχων καὶ μοιράρχων, οἵτινες ἐν τούτοις, αὐτόπται ὄντες τῶν πραγμάτων καὶ ἐπιτηδειότατοι αὐτῶν κριταί, εἰς τὸν Μιαούλην πάντοτε ἀπέδωκαν τὴν τιμὴν τῶν ναυτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἄθλων. Ἀλλὰ πῶς νὰ τυφλώσωμεν ἐνώπιον τῶν ἐξαιρετικῶν τιμῶν τὰς ὁποίας ἀπένειμε τῷ ἀνδρὶ τὸ ἀγωνιῶν καὶ ἀγωνιζόμενον ἔθνος; Τὸ ἔθνος δὲν εἶχε χρήματα, ἵνα βραβεύσῃ ἀποχρώντως τοὺς σωτῆρας αὐτοῦ· δὲν ἐσυνήθισε δὲ ποτὲ νὰ ἀπονέμῃ αὐτοῖς τὰ ἀλλαχοῦ ἐν χρήσει πολύκροτα ἐπωνύμια. Ἀλλ' ὅταν τὸ Μεσολόγγιον περιζωσθὲν πανταχόθεν, ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ὑπὸ ὑπερόγκων πολεμίων δυνάμεων, ἵδρυσε τὰ ἀθάνατα αὐτοῦ πυροβολοστάσια καὶ ἐβάπτισεν ἕκαστον αὐτῶν διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν μεγίστων εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος, τρεῖς καὶ μόνους ἐκ τῶν ναυτικῶν ἡμῶν συγκατέλεξε μεταξὺ τῶν πολιούχων ἐκείνων ἡρώων, τὸν Μιαούλην, τὸν

Σαχτούρην, τὸν Κανάρην· ἐξ οὗ καθίσταται πρόδηλον ὅτι οὐ μόνον τὸν Μιαούλην ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἀντιναύαρχον τῆς Ὕδρας Σαχτούρην διέκρινεν ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιπούς, ἐκ δὲ τῶν δύο ἄλλων νήσων ἐκεῖνον μάλιστα τὸν ἄνδρα ὅστις οὐχὶ ὡς ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος ἀλλ' ὡς ἁπλοῦς πυρπολητὴς ὑπῆρξεν ὁ φοβερώτατος τῶν κεραυνῶν οὓς κατήρασσεν ἐπὶ τῶν πολεμίων ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἀναμφιβόλως καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Σπετσιωτῶν Γεώργιος Ἀνδρούτσου, καὶ ὁ τῶν Ψαριανῶν ναύαρχος Νικόλαος Ἀποστόλης, καὶ οἱ ἄλλοι τῶν τριῶν νήσων πυρποληταὶ ἐξεπλήρωσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν εἰς μυρίας ναυμαχίας, καὶ δὴ καὶ περὶ τὸ Μεσολόγγιον. Ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη, ἀπονέμουσα πάντοτε τὸν προσήκοντα εἰς τοὺς προμάχους τούτους τῆς πατρίδος ἔπαινον ἐνόμισεν ὅτι, ἐνῷ πράττει τὸ ἔργον τοῦτο τῆς δικαιοσύνης, ἤθελε συγχρόνως περιπέσει εἰς ἀδικίαν, ἐὰν δὲν διέκρινεν ἰδιαζόντως ἐκείνους ὅσοι ηὐτύχησαν νὰ ἐπιστήσωσιν εἰς ἑαυτοὺς τὸν ἐξαίρετον τοῦ κόσμου θαυμασμόν. Καὶ ἡ ἱστορία πέποιθεν ὅτι δὲν λανθάνεται καθαγιάζουσα τὴν ἀπόφανσιν αὐτῆς διὰ τῆς ἀποφάνσεως τῶν ἀειμνήστων ἀθλητῶν τῆς μεγαλομάρτυρος πόλεως.

Κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐπαναστάσεως ἔτος ναύαρχος τῶν Ὑδραίων προεχειρίσθη ὁ Ἰάκωβος Νικολάου Τομπάζης, ἔτι διαρκούσης τῆς δικτατωρίας τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου Ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης ἦτο ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ συνετός, ναυτικὸς δὲ ἔμπειρος ἔχων μάλιστα καὶ θεωρητικάς τινας περὶ τὴν ναυπηγικὴν γνώσεις. Ἀλλ' ἐστερεῖτο τοῦ ἀρχικοῦ ἀξιώματος ὅπερ ἀπῃτεῖτο εἰς τὰς δυσχερεῖς ἐκείνας περιστάσεις καὶ εἶχε τὴν μετριοφροσύνην νὰ ἀνομολογῇ τοῦτο. Τότε ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἐμάντευσε τίς ἐκ τῆς πολυαρίθμου πλειάδος τῶν ἀρειοτόλμων τῆς Ὕδρας πλοιάρχων ἔφερεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ τὴν πεπρωμένην τῆς ἡγεμονίας σφραγῖδα. Δὲν ἦτο δὲ εὔκολος ἡ διάκρισις, διότι ὁ Ἀνδρέας Μιούλης εἶχε δεινά τινα ἐλαττώματα. Τὰς σκιὰς ταύτας τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἐπιφανεστάτου στρατηλάτου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος δὲν θέλω διστάσει νὰ καταδείξω τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ χαρακτῆρός του πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἠφανίσθησαν εἴτε ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν τοῦ στόλου ἡγεμονίαν εἴτε καὶ πρότερον. Ἵνα δὲ μὴ ἀπατηθῶ καὶ μὴ ἀπατήσω, τὰ μὲν ἐλαττώματα τοῦ ἀνδρὸς θέλω παραστήσει ὅπως ἐξήγαγον αὐτὰ ἐκ τῶν ὁμιλιῶν μου μετὰ φιλτάτων αὐτῷ, τὰ δὲ προτερήματα ὅπως ἀνομολογοῦνται ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτο ἐκ νεότητος οἰνοπότης μέχρι τῆς ἐσχάτης μέθης· καὶ τοῦτο μὲν τὸ πάθος ἀπέβαλεν ἅμα ἐνυμφεύθη τὴν σύντροφον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀλλὰ παρέμεινεν ἥκιστα πρὸς τὸ θεῖον εὐλαβὴς (1) καί, τὸ οὐδὲν ἧττον δεινόν, δὲν ἐπίστευεν ὅτι τὰ

(1) Τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Μιαούλης «ἔμεινεν ἥκιστα πρὸς τὸν Θεὸν εὐλαβὴς» ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ ἑπομένῃ σελίδι «δὲν ἐστηρίχθη (ὁ Μιαούλης) οὔτε κατὰ τὸν μετέπειτα βίον ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος», δέν μοι φαίνονται μετ' ἀκριβείας λεγόμενα. Ἐν τῷ ἀρτίως δημοσιευθέντι Γ' τόμῳ τῶν ἀρχείων Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου 1821-1832 ὑπὸ Ἀντωνίου Λιγνοῦ ἰατροῦ, διευθυντοῦ τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου Ὕδρας (Τόμ. Γ' 1922) ἐν σελ. 232 εὑρίσκομεν ἐπιστολὴν τοῦ Α. Μιαούλη γεγραμμένην ἀπὸ Βολισσοῦ (τῆς Χίου) τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1824 πρὸς τὸν τότε ἀρχηγὸν τῆς Κυβερνήσεως (τοῦ Ἐκτελεστικοῦ δηλονότι σώματος) Γεώργιον Κουντουριώτην, ἐν ᾗ λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις· «Εἰς αὐτὴν (τὴν πρὸς τοὺς προκρίτους Ὕδρας ἐπιστολήν) τὴν ἑλληνικὴν οὕτως τῶν ἰδικῶν μας γενναιότητα καὶ τὴν ὁποίαν παρ' ὅλας του τὰς δοκιμὰς οἱ ἐχθροὶ ἔλαβον ἧτταν καὶ καταισχύνην, δι' ἣν «***ὁ ἔφορος τῆς Ἑλλάδος Θεὸς ἐνέπνευσεν εἰς τὰς καρδίας των ἄκραν δειλίαν καὶ φόβον.*** Ἐλπίζω δ' ἐντὸς ὀλίγου ***μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ τιμίου Σταυροῦ*** καὶ τῶν θεοπειθῶν τῆς πατρίδος εὐχῶν νὰ σᾶς χαροποιήσω κ.τ.λ». Ἐν οὐδεμιᾷ σχεδὸν τῶν πολλῶν ἐπιστολῶν τῆς ἐκθέσεως τοῦ Α. Μιαούλη δὲν λείπει ἡ μνεία «τῆς βοηθείας τοῦ τιμίου Σταυροῦ» καὶ τοῦ παναγάθου Θεοῦ. Ἐν ἐκθέσει μακρᾷ ἀπὸ Ψαρῶν τῆς 6 Ἰουλίου 1824 πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς

μικρὰ τῆς Ἑλλάδος πλοῖα καὶ τὰ ἀτίθασα αὐτῶν πληρώματα καὶ οἱ ὀλίγοι χρηματικοὶ πόροι θέλουσι δυνηθῆ νὰ κατισχύσωσι τῶν πελωρίων τοῦ πολεμίου δυνάμεων. Ἀλλ' ὁ Λάζαρος ὁ Κουντουριώτης δὲν ἀπηλπίσθη· καὶ ἀφοῦ πολλάκις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 ἠγωνίσθη ἐπὶ ματαίῳ νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε τελευταίαν τινὰ καὶ μακροτάτην μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Τί ἐρρήθη τότε μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν οὐδέποτε ἐγνώσθη. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Μιαούλης ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ μεγάρου τοῦ Λαζάρου τοῦ Κουντουριώτου ναύαρχος τῶν Ὑδραίων καὶ ἀπεδόθη πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως μετὰ καρτερίας ἥτις, ἐάν, ὡς μὴ ὤφελε, δὲν ἐστηρίχθη οὐδὲ κατὰ τὸν μετέπειτα βίον ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, οὐδέποτε ἔπαυσε καθοδηγουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνεσπέρου τῆς Ἑλλάδος ἀστέρος. Ὁ Μιαούλης ἦτο ὁ ἀτρομητότατος τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτείνων τὴν ἀρετὴν ταύτην μέχρι τῶν ἐσχάτων μεθορίων τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀφροσύνης. Ἐν τῇ νεότητι ἔχων ἰδιόκτητον μέγα καὶ ὡραῖον πλοῖον ἐλοξοδρόμει ποτὲ διὰ τὸν ἐναντίον ἄνεμον ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ τῶν Γαδείρων. Γέρων συμπλωτὴρ παρετήρησεν αὐτῷ ὅτι ὑπάρχει περὶ τὴν Ταρίφην ὕφαλος

Ὑπογραφὴ Γεωργίου Ἀνδρούτσου

Ὕδρας λέγει ὅτι, ἐὰν ἐκτελεσθῶσί τινες προτάσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ ναυτικοῦ, τότε ἠμποροῦμεν μετὰ Θεοῦ νὰ ἐλπίσωμεν ν' ἀποφύγωμεν τὸν ἐπὶ κεφαλὴν μας ὄλεθρον καὶ εἰς κάθε ἐναντίαν (ὃ μὴ γένοιτο, Θεὲ Βασιλεῦ) τοῦ στόλου μας περίστασιν.

Ἐν ἄλλῃ ἐκθέσει πρὸς τοὺς αὐτοὺς προκρίτους ἀπὸ Γέροντα τῆς 30 Αὐγούστου 1824 λέγει· «Ἐλπίζομεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸ ἔλεος τῆς ἀγαθότητός Του ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν θέλει βραδύνει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν καὶ οὐδεὶς δύναται ἀντιστῆναι εἰς τὸν δυνατὸν βραχίονά Του». Ἐν ἄλλῃ ἐκθέσει πρὸς τοὺς αὐτοὺς προκρίτους ἀπὸ Ψαρῶν ἀπὸ 26 Σεπτεμβρίου 1824 γράφει· «Ἀδελφοί! δότε δόξαν τῷ Ὑψίστῳ τῶν καλῶν δοτῆρι καὶ τῆς Ἑλλάδος κηδεμόνι Θεῷ, ἐλπίζομεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ».

Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην ἀπὸ Μαραθοκάμπου (9 Ὀκτωβρίου) λέγει ὅτι τὸν «ἑλληνικὸν στόλον ἡ χάρις τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ ἡ γενναιότης ***τῶν Ἑλλήνων διαφυλάττουσιν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ***». Ἀλλ' ὡς κορωνίδα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείας τοῦ Α. Μιαούλη παραθέτομεν ἐκ τῆς πρὸς τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην ἀπὸ 6 Αὐγούστου (ἀπὸ Ὕδρας) ἐπιστολῆς αὐτοῦ τήνδε τὴν περικοπήν:

«Ἂς μὴ λείψῃ δέ, παρακαλῶ, καὶ ἡ Ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης ἀπὸ τοῦ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸ νὰ γίνωσιν αἱ ἀνήκουσαι πρὸς Κύριον πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς θείας Αὐτοῦ δικαιοσύνης ἱκεσίαι διὰ τὰς ἁμαρτίας καὶ ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου καὶ ὅλου τοῦ χριστεπωνύμου λαοῦ, τὸν ὁποῖον τῷ ἰδίῳ Αὐτοῦ αἵματι ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ νοητοῦ διαβόλου, ὅπως συνοδευούσης τῆς θείας Αὐτοῦ ἀγαθότητος ἐνισχυθῶσιν ἀπὸ τὴν παντοδύναμον χάριν Του οἱ βραχίονες τῶν Ἑλλήνων ***καὶ οὕτω κατατροπώσαντες διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς σημαίας τιμίου Σταυροῦ*** καὶ τοὺς αἰσθητοὺς ἐχθροὺς τούτους αὐτοὺς μὲν ὑποχρεώσωμεν καὶ ἅπαντας νὰ ὁμολογῶσι καὶ νὰ κηρύττωσι «Μέγας ὁ Θεὸς καὶ ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν», ἡμεῖς δὲ δοξολογοῦντες νὰ ψάλλωμεν τὸ τοῦ Προφητάνακτος «Ἡ δεξιά Σου, Κύριε, δεδόξασται».

Πάντως ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἶχε καί τινα ἐλαττώματα ἠθικὰ καὶ ἰδίως τὴν «***δίψαν τῆς ἐκδικήσεως***» (κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φράσιν) καὶ τὴν πεισμονήν. Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἴδιον αὐτάδελφον Γεώργιον Κουντουριώτην (4 Αὐγούστου 1824) ἔγραφεν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης· «Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐπείσθη τέλος πάντων διὰ προτροπῆς ὅλων τῶν προκρίτων, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ δι' ἐμοῦ, ὅστις τῷ ***ἔγινα φορτίον***, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὸν στόλον, πεισθεὶς εἰς τοὺς προτρεπτικοὺς λόγους καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν συναδέλφων μου. Ταύτην τὴν ***ἐπιμονὴν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου δὲν τὴν εἶδον*** ποτὲ εἰς ἄλλον ἄνθρωπον».

Τοιαύτης ***ἐπιμονῆς*** ἢ πεισμονῆς σύμπτωμα ἦτο πάντως καὶ τὸ τῆς 31 Ἰουλίου 1830 ὑπὸ τοῦ Α. Ραγκαβῆ «μεγαλουργὸν ἔγκλημα» κληθὲν ἔργον τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη.

εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἀπόστασιν. Τί πειράζει, ἀπήντησεν ὁ Μιαούλης, καί, εἴτε μὴ πιστεύων τὸν γέροντα εἴτε πεποιθὼς ὅτι θέλει κάμψει τὸν κίνδυνον, ἐξηκολούθησε πλέων εἰς τὸ ὑποδειχθὲν ὕπουλον μέρος, μέχρις οὗ συνετρίβη αἴφνης ἡ ναῦς καὶ δεινὴν ὑπέστη ὁ ἀνὴρ ζημίαν, ἧς ἄνευ ἤθελεν ἀποβῆ ὁ πλουσιώτατος τῶν πλοιάρχων τῆς Ὕδρας· Ἀλλ' ὁ ἄκαμπτος αὐτὸς χαρακτὴρ ἦτο ἀπαραίτητος, ἵνα καταπλήξῃ καὶ δαμάσῃ τὰ δυσήνια ναυτικὰ πλήθη, ὧν ἔμελλε νὰ ἄρξῃ. Ἀρχὴν εἶχεν ὅτι ὁ πλοίαρχος δὲν πρέπει νὰ ἀναποδίσῃ ποτέ, ὁσονδήποτε σφοδρὸς καὶ ἂν εἶναι ὁ ἐναντίος ἄνεμος, καὶ πλειστάκις ἔκαμψε τὸν Καφηρέα ἐπικρατοῦντος καταιγιδώδους βορρᾶ, ἐνῷ οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ κατέφευγον εἰς τοὺς παρακειμένους λιμένας. Ἦτο ἀδυσώπητος πρὸς τὴν δειλίαν μὴ φειδόμενος οὐδὲ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις συνέπεσε νὰ μὴ διακρίνεται ἐπ' ἀνδρείᾳ. «Ἀπαράμιλλος ἦτο ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀναφωνεῖ ὁ δίκαιος σπετσιώτης Ἀνάργυρος Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου. Ἐπὶ τοῦ πολέμου συνελάμβανεν ἓν σχέδιον καὶ ἀμέσως τὸ ἔθετεν εἰς ἐνέργειαν· ἠδιαφόρει δὲ ἂν τον παρηκολούθουν οἱ ἄλλοι ἢ ὄχι. Ἐπὶ τέλους ἦτο εἷς τῶν ἐκτάκτων ἀνδρῶν οἵτινες τῶν διαπραττομένων τὴν εὐθύνην εἰς μόνον ἑαυτοὺς ἀναθέτουσι». Τοιοῦτος δὲ ὢν ἐν τοῖς κινδύνοις ἦτο ἐκτὸς αὐτῶν ὁ μετριοφρονέστερος τῶν ἀνθρώπων. «Ἐπιτυγχάνων εἰς τοὺς ἐναλίους ἀγῶνας, ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς ἱστορικός, ποτὲ δὲν ἐσεμνύνετο, ἄφηνε τοὺς ἄλλους νὰ λέγουν· ἀποτυγχάνων δὲ πρὸς οὐδὲν ἐμέτρει τὰς ἐναντιότητας. Ὅλοι οἱ συνάδελφοί του τὸν ἐσέβοντο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι πρὸς ὅλους ἦτο προσηνὴς ἐν τῇ σφαίρᾳ πάντοτε τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Διὰ ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι μήτε τὸν ἠχθαίροντο μήτε τὸν ἐφθόνουν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ».

Ὑπογραφὴ Λαζάρου Κουντουριώτου

Ἀλλὰ τὰ ἐξαίρετα προτερήματα τῶν ναυτικῶν ἡμῶν ὁμίλων καὶ τοῦ ἀνδρὸς ὅστις ἐπέπρωτο νὰ ἄρξῃ αὐτῶν ἐπὶ ἓξ ὅλα ἔτη δὲν ἤθελον ἀρκέσει, ἵνα ἐξηγήσωσι τά τε κατορθώματα δι' ὧν ἐκλεΐσθησαν αἱ τρεῖς νῆσοι καὶ τὰς ποικίλας δυσχερείας πρὸς ἃς ἐδέησεν ἐπὶ τούτῳ νὰ παλαίσωσιν. Ἐν γένει τοῦ πεζοῦ στρατοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ τελειοτάτου, ἡ συγκρότησις καὶ παρασκευὴ εἶναι εὐχερεστέρα τῆς συστάσεως ἀναλόγου ναυτικῆς δυνάμεως· ἰδίως δὲ τὰ ἄτακτα στίφη, ἐξ ὧν συνεκροτοῦντο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἠπειρωτικοὶ ἡμῶν στρατοί, ἀπηρτίζοντο καὶ συνετηροῦντο ὁπωσοῦν προχειρότερον ἢ αἱ ναυτικαὶ μοῖραι, αἵτινες, ὅσον μικραὶ καὶ ἂν ἦσαν, παραβαλλόμεναι πρὸς τοὺς στόλους τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀπῄτουν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θαλασσίου ἀγῶνος προμηθείας καὶ δαπάνας πραγματικάς, παρεμφερεῖς ἀναλόγως πρὸς τὰς τῶν τακτικῶν καὶ μεγάλων στόλων. Δὲν θέλομεν ὑπομνήσει ὅτι πρὸ πάντων αἱ νῆσοι ἡμῶν ἔδει νὰ ἐκθέσωσιν εἰς τοὺς ἐσχάτους τῶν κινδύνων τὸ πολυτιμότατον τῆς περιουσίας αὐτῶν κεφάλαιον, τὰ πλοῖα αὐτῶν. Ἀλλ' ἵνα τὰ πλοῖα ταῦτα ἐκστρατεύσωσιν, ἀπῃτοῦντο νέαι παντὸς εἴδους προμήθειαι καὶ χρηματικαὶ καταβολαί. Τὰ πλοῖα ἔδει νὰ καταρτισθῶσιν ὅσον ἐνδέχεται τελειότερον πρὸς ἔκπλουν καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους τῆς θαλασσοπορίας· ἔδει νὰ ἔχῃ ἕκαστον τὰ πυροβόλα αὐτοῦ ὅσον ἔνεστι κάλλιον διηυθετημένα· πᾶσαν τὴν δι' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν ἀναγκαίαν προμήθειαν πυρίτιδος καὶ βλημάτων καὶ πλὴν τούτου ἱκανὸν ἀριθμὸν μικρῶν ὅπλων μετὰ τῶν ἐφοδίων αὐτῶν, τελευταῖον δὲ καὶ οὐδὲν ἧττον σπουδαῖον, ἕκαστον πλοῖον ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὰς δι' ἅπασαν τὴν ἐκστρατείαν ἀπαραιτήτους εἰς τὸ πλήρωμα αὐτοῦ τροφὰς καὶ τὸ πρὸς πόσιν ὕδωρ. Κατὰ τὸν προϋπολογισμὸν τὸν ὑποβληθέντα εἰς τὴν ἐν Ἄστρει ἐθνικὴν συνέλευσιν τὰ ἔξοδα πλοίου φέροντος 16

πυροβόλα, ἄνδρας 108, συνεποσοῦντο κατὰ μῆνα ἐν ὅλοις εἰς γρόσια 20.000 περίπου. Κατὰ δὲ τὸ ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1825 ἔγγραφον τοῦ Μινιστερίου τῶν Ναυτικῶν πρὸς τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα ἀπῃτοῦντο κατὰ μῆνα, καὶ μάλιστα τὸν πρῶτον μῆνα τὸν περιλαμβάνοντα τὴν παρασκευήν, 1000 τάλληρα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐλαττωθέντα τὰ ἔξοδα ταῦτα, ἐὰν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι αἱ τρεῖς νῆσοι ἐκ τῶν 150 περίπου αὐτῶν πλοίων ὥπλιζον ἐκ περιτροπῆς 60 περίπου ἐπὶ 6 μῆνας κατ' ἔτος, ὅτι τά τε πλοῖα ταῦτα ὅτε δὲν ἐξεστράτευον καὶ τὰ λοιπὰ 90 ἔδει πάντοτε νὰ συντηρῶνται διά τινος δαπάνης, ὅτι τελευταῖον οὐκ ὀλίγα πλοῖα ἐντελῶς ὡς πυρπολικὰ ἠναλώθησαν, τὸ σύνολον τῆς ἐτησίας δαπάνης τῶν νήσων ἀνέβαινεν εἰς ποσὸν τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα μὲν ὁπωσοῦν ἀκριβῶς νὰ ὁρίσωμεν ἀλλ' ἦτο βεβαίως μέγα. Εἰς τὴν δαπάνην ταύτην δὲν ἐπήρκεσαν μόναι αἱ τρεῖς νῆσοι· αἱ νῆσοι αὗται εἰσέπραττον πρὸς τὰς χρείας τοῦ στόλου τὰς προσόδους τοῦ Αἰγαίου, ἐλάμβανον ἐκ διαλειμμάτων χορηγίας τινὰς ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον λόγου ἀξίας· εἶχον τελευταῖον καὶ ἄλλους τινὰς πόρους, οἷον τὰς λείας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦ ὑποναυάρχου Κ. Νικοδήμου, μέχρι τοῦ 1824, ἐκ τῶν προσόδων τῶν νήσων τὰ μὲν Ψαρὰ εἶχον λάβει 120.000 γρόσια, αἱ δὲ Σπέτσαι 160.000, ἡ δὲ Ὕδρα 240.000. Κατὰ τὴν ἀπὸ 11 Ἰανουαρίου 1824 διακήρυξιν τῶν τριῶν νήσων Ὕδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν «ἐκ τῶν τοῦ λήγοντος ἔτους προσόδων τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, τελωνείων, ἐράνου καὶ δασμοῦ, ὅσα κατὰ ξηρὰν ἐσυνάχθησαν, μόνον γρόσια 121.148 καὶ παράδες 30 ἐστάλθησαν ἀπὸ τὴν Διοίκησιν εἰς τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1823. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ 1822 ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πρὸ μικροῦ τότε πεσόντος Ἀκροκορίνθου παρεχωρήθησαν εἰς τὰς νήσους τινά (πολύτιμοι λίθοι, ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη), ὧν ἡ ἀξία κατὰ μὲν Φιλήμονα ἦτο 800.000 γροσίων, κατὰ δὲ Ὀρλάνδον 213.000 περίπου, πλὴν 35.000 εἰς μετρητὰ δοθέντων. Τῷ 1824 ἐπληρώθησαν εἰς τὰς νήσους ἐκ τῶν τοῦ πρώτου δανείου χρημάτων 94.000 δίστηλα. Αἱ δ' ἐκ τῶν λειῶν εἰσπράξεις τῶν νήσων δὲν ἦσαν βεβαίως πολλαί, διότι πολλαὶ μὲν κατεβάλλοντο εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον πλεῖσται δὲ ἰδιοποιοῦντο ὑπὸ τῶν καταδρομέων αὐτῶν. Ὅθεν ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων καταβληθεῖσαι δαπάναι συνεποσώθησαν εἰς 20.000.000 παλαιῶν δραχμῶν. Τὰ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ὡς ἄνω πληρωθέντα εἰς τὰς νήσους ποσά, ἐὰν δὲν εἶναι τὰ μόνα, εἶναι ὅμως πιθανώτατα τὰ σπουδαιότερα· ἐὰν δὲ ἀθροίσωμεν αὐτά, δεχόμενοι ὡς πρὸς τὰ λάφυρα τῆς Κορίνθου τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Φιλήμονος, μόλις θέλομεν φθάσει εἰς 1.400.000 παλαιὰς δραχμάς, ὅ ἐστιν εἰς τὸ ποσὸν ὅπερ ἀπῃτεῖτο εἰς συντήρησιν 40 μόνον πλοίων ἐπὶ ἕξ μῆνας. Ἐννοεῖται ὅτι διὰ τῶν ἀριθμῶν τούτων δὲν ἀξιοῦμεν νὰ παραστήσωμεν τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν, ἥτις δυστυχῶς εἶναι σφόδρα δυσεύρετος, ἀλλὰ μόνον νὰ δώσωμεν γενικήν τινα ἔννοιαν περὶ τοῦ μεγέθους τῶν δαπανῶν τῶν νήσων καὶ τῆς ὀλίγης συνδρομῆς ἣν ἐλάμβανον ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Ἰάκωβος Τομπάζης

ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α'.

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ Πάτρης.
"Ομηρ. Ἰλιάδ. Μ. στίχ. 243.

Ἐν Καλαμάτᾳ, ἔτει ά. τῆς ἐλευθερίας (1821)

Ἐκ τῆς ἐθνικῆς Τυπογραφίας.

Ἡ **πρώτη** ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 18 1 ἐκδοθεῖσα ἐφημερὶς διὰ τυπογραφείου κομισθέντος ἐκ Τεργέστης, φροντίδι τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, κατελθόντος εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὰ μέσα Ἰουνίου τοῦ 1821. Ἡ «Σάλπιγξ» ἐτυπώθη ἐν Καλάμαις ὑπὸ τοῦ **πρώτου** Ἕλληνος τυπογράφου (ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ Διδότῳ σπουδάσαντος πρὸ τοῦ 1821, ἱδρύσαντος δὲ τυπογραφεῖον ἐν Κυδωνίαις) Ἰω. Τόμπρα. Συντάκτης τῆς «Σάλπιγγος» ἦτο ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης. Φύλλα ἐκδοθέντα ὑπάρχουσι γνωστὰ τρία, τῆς 1, 5 καὶ 25 Αὐγ. 1821, προσέτι δὲ ἡ προηγηθεῖσα ἀγγελία τῆς ἐκδόσεως.

Τὰ διὰ τοιούτων κόπων καὶ θυσιῶν παρασκευαζόμενα σκάφη ἦσαν ἐν τούτοις τὰ πλεῖστα ἁπλοῖ πάρωνες (βρίκια, ἐκτὸς ὀλίγων τριστήλων καί τινων ἡμιολιῶν), ὡπλισμένοι διὰ 10—20 τὸ πολὺ πυροβόλων· καὶ τοιαῦτα ὄντα ἔδει ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ πλοίων μεγίστων, φρεγάδων, δικρότων, τρικρότων. Πρόδηλον ὅτι διὰ τῶν μικρῶν αὐτῶν πυροβόλων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προσβάλωσιν ἐπιτυχῶς τὰ πλοῖα ἐκεῖνα. Αἱ σφαῖραι αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ διαπεράσωσιν ἀποτελεσματικῶς τὰ παχέα τῶν ἀντιπάλων τείχη. Ἡ διὰ προσαραγμοῦ (abordage) ἐπίθεσις κατὰ τῶν «κινητῶν τούτων βουνῶν», ὅπως ὠνομάζετο ἓν τῶν ὀσμανικῶν πλοίων, ἐφαίνετο οὐδὲν ἧττον ἀκατόρθωτος. Εὐχερὴς δὲν εἶναι ἡ ἀναπήδησις ἀπὸ τοῦ ταπεινοῦ τῶν παρώνων καταστρώματος εἰς τὸ ὑψηλὸν τοῦ δικρότου· καί, ἂν ἐπὶ τέλους ἐπετύγχανεν, ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἐνεργηθῇ συγχρόνως διὰ πολλῶν παρώνων, ἵνα ὑπάρξῃ ἀναλογία τις μεταξὺ τῶν ἐμβαλλόντων πληρωμάτων, ὧν ἕκαστον δὲν ὑπερέβαινε πολὺ τοὺς 100 ἄνδρας, καὶ τοῦ πληρώματος πρὸς ὃ ἔμελλον ν' ἀγωνισθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην καὶ τὸ ὁποῖον ὑπερέβαινε πολλάκις τοὺς 700 καὶ 800 ἄνδρας· ἀλλὰ δεύτερον, καὶ τούτων πάντων ὑποτεθέντων, δὲν ἦτο βεβαίως συνετὸν νὰ προτιμήσωσιν οἱ ἡμέτεροι ναυβάται τὸν μόνον τῆς θαλασσίας ἀντιπαρατάξεως ἀγῶνα, καθ' ὃν ἡ κτηνώδης δύναμις ἠμπορεῖ νὰ κατισχύσῃ τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς δεξιότητος. Ὅθεν ἐπὶ ἄλλην ἐτράπησαν ὁδόν. Συναντήσαντες τὸν στόλον τῶν πολεμίων πρὸ πάντων ἐφρόντιζον νὰ ὑπερπλεύσωσι καί, τοῦτο κατορθώσαντες, ἔρριπτον κατ' αὐτῶν τὰ πυρπολικά. Τότε δέ, εἴτε διότι ταῦτα ἐπετύγχανον νὰ κολλήσωσιν εἰς μίαν ἢ πλείονας ναῦς εἴτε ὡς ἐκ τοῦ τρόμου ἁπλῶς τὸν ὁποῖον ἐνέπνεον, ἐπήρχετο ἡ τροπὴ τῶν ἐναντίων. Τίς ἐδίδαξεν εἰς τοὺς ἡμετέρους τὸ εὐφυέστατον τοῦτο καὶ τοσοῦτο τελεσφόρον ἀναδειχθὲν μηχάνημα ; Μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος οἱ ναύαρχοι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας δι' αὐτοῦ κυρίως ἀντηγωνίσθησαν καὶ ἐκλεΐσθησαν, ἀλλ' οἱ ναυβάται τοῦ 1821 δὲν ἐγίνωσκον οὐδὲ ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ γινώσκωσι τὴν ἱστορίαν τῆς ναυτικῆς τέχνης. Ὅ,τι ἐκ παραδόσεως ἤξευρον εἶναι ὅτι εἰς Τσεσμὲν ὁ τουρκικὸς στόλος εἶχε καταστραφῆ διὰ πυρπολικῶν. Εἰς Τσεσμὲν ὅμως ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο ἠγκυροβολημένος. Κατὰ τὰ πρῶτα δύο ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως ηὐτύχησαν ὡσαύτως οἱ ἡμέτεροι πυρποληταὶ νὰ ἐπιτεθῶσιν εὐδοκίμως κατά τινων σκαφῶν ἐπ' ἀγκυρῶν ἐν λιμέσι σαλευόντων. Ἀλλ' ἐκ πρώτης ἀφετηρίας καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ δευτέρου τοῦ πολέμου ἔτους, καθ' ὅσον οἱ Τοῦρκοι διδασκόμενοι ὑπὸ πολλῶν παθημάτων ἀπέφευγον ὅσον οἷόν τε νὰ διαμένωσιν εἰς λιμένας, ὅπου ἠδύναντο νὰ προσβληθῶσιν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἐδέησεν ὁ στόλος ἡμῶν ν' ἀντιπαραταχθῇ πολλάκις κατὰ τοῦ ὀσμανικοῦ ἐν πελάγει. Ἐν ταύταις δὲ μάλιστα ταῖς ναυμαχίαις ἀνεδείχθη ἡ εὐφυΐα τοῦ ἕλληνος ναυτικοῦ, ἡ διὰ τοῦ τεχνάσματος τῆς προσανεμώσεως καταστήσασα δυνατὴν τὴν ἐν πελάγει χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, καὶ πλὴν τούτου ἡ θαυμαστὴ δεξιότης περὶ τὸν χειρισμὸν τῶν ἁρμένων, δι' ἧς πρὸ πάντων ἐπετύγχανον τὴν προσανέμωσιν. Ὁ γάλλος Ναύαρχος E. Jurien de la Gravière περιγράφων καὶ ἀποθαυμάζων τὴν περὶ τοῦτο ἐξαίρετον τέχνην τῶν ναυάρχων τοῦ Καρόλου Β' καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐπιφέρει· «εἰς ὁμοίας περιστάσεις καὶ μετὰ μέσων ἀναλόγων οἱ ἕλληνες ναύαρχοι ἀνέδειξαν τὰ αὐτὰ προτερήματα. Χειρίζοντες (μανουβράροντες) ἠνάγκασαν πολλάκις τοὺς στόλους τῶν πολεμίων νὰ τραπῶσιν, ἢ ἀνεχαίτισαν αὐτούς, ἢ παρεκώλυσαν τὴν πορείαν αὐτῶν, ἢ διέκοψαν τὰς ἐπιχειρήσεις». Καὶ συμπεραίνων τὴν ἀξιόλογον αὐτοῦ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἰδίως περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ πραγματείαν λέγει· Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τοῦ νῦν κυοφορουμένου νέου πολεμικοῦ ναυτικοῦ συστήματος, καθ' ὃ οἱ θωρηκτοὶ στόλοι κύριον σκοπὸν θέλουσιν ἔχει νὰ συνοδεύωσι, νὰ προστατεύωσι, νὰ τοποθετῶ-

σιν ἐπιτηδείως καὶ νὰ ἐξακοντίζωσιν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τὰ νέα πυρπολικὰ τὰ καλούμενα τορπιλλοβόλα (bateaux torpilles). Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραττον διὰ τῶν στολίσκων αὐτῶν ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης ὅτε ἐναυμάχουν πρὸς τοὺς στόλους τοῦ Χοσρέφη καὶ τοῦ Ἰβραήμη. Μεγαλύτερον ἐγκώμιον δὲν ἠδύνατο νὰ γραφῇ περὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ. Καὶ ὅμως ἡ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ προσθέσωμεν ἓν ἔτι τῶν ἡμετέρων προτέρημα. Ἐφ' ὅσον οἱ Εὐρωπαῖοι μετεχειρίζοντο πυρπολικά, ταῦτα ἐκομίζοντο εἰς προσήνεμον μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐκεῖθεν δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀφίκοντο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνέμου, ἀναχωρούντων τῶν πληρωμάτων ἐκτὸς βολῆς, ἐνῷ τὰ ἡμέτερα ἐχειρίζοντο καὶ οἰακίζοντο ὑπὸ τῶν πληρωμάτων μέχρι τῆς ἐντελοῦς προσκολλήσεως.

Τὸ προεκτεθὲν στρατηγικὸν σύστημα ἤρχισε νὰ ἐφαρμόζεται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ἀνεπτύχθη ἐν πελάγει καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς περιπετείας. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος συνετέλεσε μὲν εἰς τὸ νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σάμου δὲν ἐφρόντισεν ὅμως νὰ παρακωλύσῃ τὸν ναύαρχον Καρὰ-Ἀλῆν ἀπὸ τοῦ νὰ τροφοδοτήσῃ τὰ φρούρια τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης, οὐδὲ προέλαβε τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταστροφὴν τοῦ Γαλαξειδίου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ στολίσκου τῆς ναυτικῆς αὐτῆς πόλεως, ὥστε ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπέστρεψεν ἐν ἀνέσει εἰς τὸν Ἑλλήσποντον κατὰ Ὀκτώβριον. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ ἡμέτεροι ἐφαίνοντο ψηλαφῶντες μᾶλλον ἢ μεγάλα τολμῶντες. Οἱ δὲ Τοῦρκοι προετίμων ἔτι νὰ ἀγκυροβολῶσι μᾶλλον ἢ νὰ πελαγοδρομῶσι, καὶ ἐντεῦθεν τῇ 27 Μαΐου 1821 συνέβη ἡ πρώτη μεγάλη αὐτῶν συμφορά. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ψαριανὸς Παπανικολῆς ἐπυρπόλησεν εἰς Ἐρεσσὸν τῆς Μυτιλήνης ἓν δίκροτον 74 πυροβόλων, τὸ ὁποῖον εἶχε καταφύγει ἐκεῖ ὡς εἰς ἄσυλον ἀσφαλές. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοὺς μὲν ἡμετέρους ἐνεθάρρυνε τοὺς δὲ Ὀσμανίδας κατέπληξεν. Ἀλλὰ τῷ 1822 ἔμελλον νὰ πάθωσιν ἐν λιμέσι τε καὶ ἐν πελάγει πολὺ δεινότερα.

Τῇ 24 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου ὁ ὀσμανικὸς στόλος ἐξῆλθε πάλιν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἐσίτισε μὲν τὴν Μεθώνην ἔπλευσε δὲ πρὸς τὰς Πάτρας ἵνα ἐνδυναμώσῃ τὰ περὶ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον φρούρια. Τῇ 16 Φεβρουαρίου ἔφθασε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς Μεσολόγγιον, τῇ δὲ 19 ὁ ναυαρχῶν ἤδη Μιαούλης ἀπεφάσισε ἤδη νὰ προσβάλῃ τοὺς πολεμίους. Τῷόντι τῇ 20 συνεκροτήθη ἡ πρώτη ἀληθὴς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ναυμαχία περὶ Πάτρας. Ἐνταῦθα «ὁ Μιαούλης, προαναχθεὶς τῶν ἄλλων πλοίων, ἱστορεῖ ὁ συνήθως οὐχὶ εὐμενὴς πρὸς αὐτὸν Ὀρλάνδος, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ διαβὰς κατὰ τὴν οὐρὰν αὐτοῦ μεταξὺ δύο φρεγατῶν ἐπυροβόλει κατ' αὐτῶν ἑκατέρωθεν καὶ ἀντεπυροβολεῖτο ἀπὸ αὐτάς· ἔφθασαν τότε καὶ ἄλλα τινὰ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, τῆς μᾶλλον ὑπηνέμου φρεγάτας ἐθραύσθη ἡ κεραία τῆς γάπιας, αὐτὸς δὲ ὁ Μιαούλης καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐτὸν λοιπὰ πλοῖα ἐξῆλθον τοῦ πολέμου ἄνευ σημαντικῆς βλάβης».

Ἀλλ' ἴδωμεν τί λέγει περὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδός, τοῦ ὁποίου τὴν ἔκθεσιν παραθέτομεν ὅπως ἐγράφη ἐν τῷ μέσῳ οὕτως εἰπεῖν τοῦ πυρός «Φεβρουαρίου 20, ἡμέρα Δευτέρα, ὥρα 4 νὰ ξημερώσῃ. Ἔκαμε σινιάλο ὁ Κομμαντάντες καὶ ἐσηκωθήκαμεν εἰς τὰ πανιὰ πηγαίνοντες κατεπάνω τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πλησιάζοντας ἐσηκώθη ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸ πανιὰ κομμάτια 36 καὶ πλησιάζοντας ὁ Ναύαρχος εἰς μίαν φεργάδα ἄρχισε τὸν πόλεμον, ἦτο ἡ ὥρα δύο τῆς ἡμέρας, καὶ πολεμῶν τοῦ ἐχάλασε τὴν γάπια τοῦ ἐχθροῦ, δὲν ἦτο ὅμως ὅλα τὰ καράβια συναγμένα τὰ ἰδικά μας διὰ νὰ ἔμβουν εἰς τὴν λίνιαν, εὐθὺς ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἀρχίσαμε τὸν πόλεμον ἕως ὅπου ἔφθαναν

τὰ μυσδράλια. Ἐρρίξαμε κανόνια 18 εἰς αὐτὴν τὴν μπατάλια, ἦλθεν ὅμως μία σφαῖρα ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, καὶ ἐκτύπησεν εἰς τὸ μεγάλο κατάρτι καὶ ἐπήραμεν δευτέρα βόλτα, ἐπέσαμεν εἰς πόλεμον ρίγνοντας κανόνια 23, ἦλθε μία σφαῖρα τοῦ ἐχθροῦ μᾶς ἔκοψε τὴν ράντα. Εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον ἐπῆγεν ὁ σύντροφος διὰ νὰ γεμίσῃ τὸ κανόνι τῆς προύβας, ἐπῆρε φωτιὰ τὸ κανόνι καὶ ἐπληγώθη· εἰς τὴν τρίτην μπατάγιαν μᾶς ἔπεσαν τρεῖς φεργάδες πολεμῶντές μας ἕως μίαν ὥραν, ἐρρίξαμεν κανόνια 26, δὲν ἠμπορούσαμεν πλέον νὰ βαστάξωμεν ὅτι μᾶς ἐκατάκοψαν τὰ παταράτσα, μᾶς ἐκατατρύπησαν μὲ τὰ μυσδράλια· μία σφαῖρα ἰδική μας ἐπῆγε καὶ ἔκοψε τὴν κόντρα μεντζάνα τοῦ φλόκου τοῦ ἐχθροῦ, βλέποντας τὰ ἰδικά μας νὰ ποδίσουν δὲν ἠμπορούσαμεν εἰμὴ νὰ ποδίσωμεν· ὁ καιρὸς ἦτο φρέσκος, καὶ εἴμεθα ἡμεῖς καὶ ὁ ἰδικός μας στόλος σοτταβέντο, ὁ ἐχθρὸς ἦτο σουβράνο· ἐποδίσαμεν ἡμεῖς, ἤρχετο ὁ ἐχθρὸς κυνηγῶντας, ὁ δὲ ναύαρχος εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν προσβολὴν ἐβλάφθη σπουδαίως εἰς τὴν ἀποσκευήν, ὁ δὲ πόλεμος ἐβάσταξεν ὥρας 5 1)2. Ἦτο τὰ ἐχθρικὰ φεργάδες 7, κουρβέτες 6, βρίκια 19, γολέττα 1, τὰ ἀπολειφθέντα μικρὰ ἔμειναν ἀραγμένα ἀπὸ κάτω εἰς τὴν Πάτρα».

Παπανικολῆς

Ἡ ναυμαχία αὕτη εἶναι κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀξιομνημόνευτος, ὅτι πρώτην ταύτην φορὰν οἱ ἡμέτεροι ὑπὸ τοῦ παντόλμου αὐτῶν ἡγέτου παραδειγματιζόμενοι δὲν ἐδίστασαν νὰ παραταχθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τῶν ἀντιπάλων. Δυστυχῶς οὐδεὶς ξένος ἐγένετο αὐτόπτης τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου· ἀλλὰ βραδύτερον οἱ τοιοῦτοι ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνες, ἀγῶνες ἀείμνηστοι, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν καθ' ἑαυτοὺς ἀτελέσφοροι, ἐβεβαιώθησαν ὑπὸ μαρτύρων ὧν οὐδεὶς θέλει ἀμφισβητήσει τὸ ἀξιόπιστον. Ἐπὶ παραδείγματος, ὁ γάλλος πλοίαρχος Brait κυβερνήτης τῆς *Δελφινίδος*, παρευρεθεὶς εἰς τὰς ναυμαχίας ἃς ἤθλησε πρὸς τὸν Χοσρέφην ὁ Μιαούλης κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου 1826 περὶ Μυτιλήνην, ἔγραφεν ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτοῦ ἐκθέσει· «Τῇ ἀληθείᾳ οἱ ἄνδρες οὗτοι ὑπῆρξαν θαυμαστοὶ διερχόμενοι καὶ ἐπανερχόμενοι ἐντὸς ἡμισείας βολῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑφιστάμενοι ἀπτόητοι τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο πῦρ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ, οὐδὲν δὲ ἄλλο κατώρθου εἰμὴ νὰ ἐξακοντίζῃ ἐπ' αὐτοὺς τὸ ὕδωρ τῆς περικειμένης θαλάσσης». Ἀλλ' ἐρχόμεθα εἰς ἔργα οὐδὲν ἧττον γενναῖα καὶ μᾶλλον τελεσφόρα.

Οἱ Σάμιοι, οἵτινες καὶ πρότερον εἶχον ἀγωνισθῆ νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὴν εὐδαίμονα μὲν ἥκιστα δὲ πρὸς πόλεμον παρεσκευασμένην Χίον, εἶχον τελευταῖον ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ ἀποβάντες εἰς αὐτὴν περὶ τοὺς 2500 τῇ 10 Μαρτίου 1822. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσεν εἰς τὸν πορθμὸν τῆς Χίου ὁ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς ἀρχιναύαρχον προχειρισθεὶς Καρᾶ Ἀλῆς. Ἐὰν προέφθανεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, πιθανώτατα ἐσῴζετο ἡ νῆσος. Ἡ ἔγκαιρος ὅμως παρασκευὴ αὐτοῦ δὲν ἦτο εὔκολος διὰ ποικίλους λόγους, οὓς προεξηγήσαμεν. Ὅθεν ὁ Καρᾶ Ἀλῆς προλαβὼν ἀπεβίβασεν 7.000 ἄνδρας καὶ ἀναγκάσας τοὺς Σαμίους νὰ σωθῶσι διά τινων ψαριανῶν πλοίων ἐτράπη ἐπὶ δῄωσιν καὶ σφαγὴν φοβεράν. Πρὸ τῆς καταστροφῆς ταύτης ἡ Χίος ἠρίθμει 100.000 κατοίκων· μετὰ

δὲ τὸν ὄλεθρον ἐκεῖνον δὲν ἔμειναν ἐν αὐτῇ εἰμὴ 30.000 ψυχῶν, καὶ ἐκ τῶν ἐκλιπόντων 70.000 οἱ 40,000 ἢ ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς ἢ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς ὅλας τὰς ἀγορὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπεφάνη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ 56 σκαφῶν. Ὁ Καρᾶ 'Αλῆς, σῴζων ἔτι τὸ θάρρος τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ, ἐξέπλευσε καὶ ἀντιπαρετάχθη. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οἱ ἀντίπαλοι διετέλεσαν ἐπιτηρούμενοι καὶ καταπυροβολούμενοι ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἱκανὰ πυρπολικὰ ἐρρίφθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀλλὰ διὰ τὴν σφοδρότητα τοῦ ἀνέμου οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἐπέτυχε νὰ καταφλέξῃ πλοῖον ὀσμανικόν. Τότε οἱ δύο στόλοι ἐχωρίσθησαν, καὶ οἱ μὲν Ὀσμανίδαι ἐπανῆλθον εἰς Χίον οἱ δὲ ἡμέτεροι ἠγκυροβόλησαν εἰς Ψαρά. Ἀλλὰ τὴν παῦλαν ταύτην ἔμελλε νὰ διακόψῃ κεραυνός. Ἐν Χίῳ τῇ 6 Ἰουνίου οἱ κυριώτατοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου ἦσαν συνηγμένοι ἐν τῇ ναυαρχίδι, διότι λήξαντος τοῦ ραμαζανίου ἡτοιμάζοντο νὰ ἑορτάσωσι τὸ βαϊράμιον. Ἡ νὺξ ἦτο σκοτεινή, ὁ δὲ στόλος σύμπας εἶχε φωταγωγηθῇ διὰ φανῶν. Εἰς Ψαρά, ὅπου παρεμόνευον οἱ ἡμέτεροι, ταῦτα πάντα ἦσαν γνωστά· πᾶσαι δὲ αἱ περιστάσεις ἦσαν τοσοῦτον ἐπιτήδειαι πρὸς ἐπιχείρησιν τολμηροῦ ἔργου ὥστε ἀπεφασίσθη νὰ ἐκπέμψωσιν εἰς Χίον δύο πυρπολικά, ἓν ψαριανὸν καὶ ἓν ὑδραϊκόν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ Γ. Πιπίνου, προσεκολλήθη μὲν εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα ἀλλά, παρασυρόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐπλανήθη φλεγόμενον ἐν μέσῳ τῶν ὀσμανικῶν δικρότων εἰς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν προσπελάσαν. Τοῦ δὲ ψαριανοῦ ἡγεῖτο ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης, «εἷς ἐκ τῶν γενναιοτέρων ἀνδρῶν ἐξ ὅσων μνημονεύει ἡ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἱστορία», λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière. Ὁ Κανάρης κατώρθωσε νὰ εἰσάξῃ τὸν πρόβολον ἱστόν του εἰς κανονοθυρίδα ἀνεῳγμένην τῆς ναυαρχίδος· οὕτω τὸ πυρπολικόν του προσεδέθη ἀσφαλῶς εἰς τὸ ὀσμανικὸν κατάφρακτον κατὰ τὴν ἐπωτίδα, εἰς τοιαύτην θέσιν ὥστε ὁ ἄνεμος ἔμελλε νὰ φέρῃ τὰς φλόγας πρὸς τὸν μέγαν ἱστὸν τοῦ πολεμίου σκάφους. Τότε ὁ Κανάρης ἀνῆψε ἰδίᾳ χειρὶ τὴν θρυαλλίδα καὶ ἐπήδησεν εἰς τὴν λέμβον ἐν ᾗ τὸν περιέμενον οἱ σύντροφοι αὐτοῦ· ἐν ἀκαρεῖ ἡ ναυαρχὶς μετεβλήθη εἰς κάμινον. Ὁ Καρᾶ 'Αλῆς, σπεύδων νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ φλεγόμενον πλοῖόν του, κατέβη ἔντρομος εἰς τὴν παραβεβλημένην τῇ κλίμακι ἄκατον· ἀλλὰ τεμάχιόν τι ἐκ τῆς ἐξαρτίας πεσὸν κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸν ἐτραυμά-

Ὁ Κανάρης
(Μία τῶν πολλῶν χαλκογραφιῶν αἵτινες ἐκυκλοφόρησαν ἐν Εὐρώπῃ εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀντιτύπων μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος. Ἔργον Ἀλφόνσου Πλανσόν)

τισε θανασίμως. Οἱ δὲ 2.000 ἄνδρες οἱ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην συνηγμένοι ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ἅπαντες σχεδὸν ἀπωλέσθησαν. Τὰ ἐκπυρούμενα τηλεβόλα βάλλοντα ἀφ' ἑαυτῶν ἐκ διαλειμμάτων ἀπεμάκρυνον τὰ εἰς βοήθειαν ἐρχόμενα ἐφόλκια· αἱ δὲ λέμβοι τῆς ναυαρχίδος ὑπερμέτρως πληρούμεναι κατεποντίζοντο ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης. Ἡ ἐπικρατήσασα ἐν τῷ λιμένι κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην σύγχυσις ἐγένετο φοβερὰ καὶ ἡ κατάπληξις ἀπερίγραπτος· ὅθεν αἱ λέμβοι τῶν πυρπολικῶν διῆλθον ἀνενοχλήτως διὰ μέσου ἅπαντος τοῦ στόλου καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ πορθμοῦ, ὅπου περιέμενον αὐτὰς οἱ ἑλληνικοὶ πάρωνες, οἵτινες δεξάμενοι τοὺς 32 ἐθελοντάς, σῴους ἐπανελθόντας ἅπαντας, ἐπανέπλευσαν ἐν θριάμβῳ πρὸς τὰ Ψαρά. Ὁ δὲ ἀντιναύαρχος ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρᾶ 'Αλῆ δὲν ἐτόλμησε πλέον οὔτε τὰ Ψαρὰ νὰ προσβάλῃ οὔτε τὴν Σάμον, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ καταφύγῃ διωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου. Τοιουτοτρόπως ἐτιμωρήθη ἡ τῆς Χίου καταστροφή.

Καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας νέον ἤρατο τὸ ναυτικὸν ἡμῶν θρίαμβον. Τὸ Ναύπλιον στενῶς πολιορκούμενον ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐλιμοκτόνει, καί, ἐπειδή, ὡς εἴδομεν, οἱ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐκπεμφθέντες ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον στρατοὶ οἱ μὲν κατεστράφησαν οἱ δὲ ὑπεχώρησαν, ἀπαραίτητον κατέστη νὰ ἐπισιτισθῇ τὸ φρούριον ἐκεῖνο ἐκ θαλάσσης. Τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1822 ἐθεάθη ἐκ τῶν σκοπιῶν τῆς Ὕδρας ὁ ὀσμανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν νέον αὐτοῦ ἀρχιναύαρχον Μεχμὲτ πασᾶν· 84 σκάφη, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγα δίκροτα καὶ φρεγάδες, ἔπλεον πρὸς τὸν 'Αργολικὸν κόλπον([1]). Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰς αὐτὰ εἰμὴ 60 πάρωνας 10—20 πυροβόλων. Τῆς παρατάξεως ταύτης αὐτόπτης ἐγένετο ὁ ἱππότης Βιελλᾶ, κυβερνήτης τῆς γαλλικῆς φρεγάδος τὸ *Κρίνον* (Fleur de Lis), καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκθέσεως ἣν περὶ αὐτῆς ἔγραψε πρὸς τὴν ἰδίαν κυβέρνησιν θέλομεν παραστήσει τὰς διαφόρους τῆς συμπλοκῆς ταύτης περιπετείας, διότι ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ, ὅσον γενικὴ καὶ ἂν εἶναι, παρέχει ἔννοιαν καθαρωτέραν τῆς ὅλης σκηνῆς ἀπὸ τὰς ποικίλας λεπτομερείας ἀνθρώπων οἵτινες ἢ ἀνίδεοι ὄντες τῶν ναυτικῶν πραγμάτων ἢ συμφέρον ἔχοντες νὰ ἐξυμνήσωσι τὸν δεῖνα καὶ νὰ ταπεινώσωσι τὸν ἄλλον σκοτίζουσι μᾶλλον ἢ φωτίζουσι τὴν ἀναγνώστην. Τῇ 8 λοιπὸν Σεπτεμβρίου διεκρίνοντο σαφῶς ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ***τοῦ Κρίνου*** «οἱ δύο στόλοι κατ' οὐλαμοὺς συμπλακέντες καὶ ἓν πυρπολικὸν καταναλισκόμενον· ἐν γένει τὸ θέαμα ἦτο συγκινητικώτατον». Τὸ πυρπολικὸν ἦτο πάρων καὶ ὑπελήφθη ὡς ἁπλοῦν πολεμικὸν ὑπὸ ἀλγερινῆς φρεγάδος, ἥτις τούτου

([1]) Περὶ τοῦ γεγονότος τοῦ 'Αργολικοῦ ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καθηγητὴς Γ. Α. Σωτηρίου ἔπεμψεν ἡμῖν τόδε τὸ σημείωμα, ὅπερ ἀσμένως παραθέτομεν ἐνταῦθα·

«Ἡ ἐξιστόρησις τῆς φερομένης ὡς ναυμαχίας τοῦ 'Αργολικοῦ (Παπαρρηγ. Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ε' τόμ. σελ. 798 κ. ἑ. ἔκδ. Β' 1887 ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει τοῦ 1903 σ. 848 κ. ἑ.) δὲν ἐκτίθεται συμφώνως πρὸς τὰ μαρτυρούμενα γεγονότα.

»Ὁ ἀείμνηστος ἱστορικὸς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀνακριβῆ ὑπὸ τοῦ Σ. Τρικούπη ἔκθεσιν τῆς πρὸ τῶν Σπετσῶν ναυμαχίας, ἥτις ἐξήγειρε τὴν γενικὴν διαμαρτυρίαν—καίτοι ὁ Τρικούπης ἐβασίσθη κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ὑδραϊκὰς πηγάς (πρβλ. Α. Μιαούλη, Βίον 'Αντωνίου Κριεζῆ, ἐν 'Αθήναις, 1877, σ. 22 κ. ἑ.), δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν ὑπ' ὄψιν (ὧν δικαιοτέρα ἡ τοῦ 'Ορλάνδου. Ναυτικά, 1869. τόμ. Α' σελ. 301 κ. ἑ).

»Οὕτω παρέλειψε α') νὰ ἐξάρῃ τὴν γενναιότητα τοῦ ἄρχοντος τῶν Σπετσῶν Μέξη καὶ ἄλλων Σπετσιωτῶν πλοιάρχων ὡς καὶ τὴν ἀποφαστικότητα τοῦ Σπετσιώτου πυρπολητοῦ ***Μπόταση***, ἐπιχειρήσαντος ν' ἀναφλέξῃ τὴν ναυαρχίδα, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ τουρκικοῦ στόλου (διευκόλυνσις καταλήψεως τοῦ Ναυπλίου—διάσωσις τῶν κυριωτάτων ναυτικῶν βάσεων τοῦ 'Αγῶνος, Ὕδρας καὶ Σπετσῶν)».

ἕνεκα ἐνέβαλεν εἰς αὐτό. Οἱ ἡμέτεροι πρὶν ἢ πηδήσωσιν εἰς τὴν ἐφελκομένην λέμβον ἀνέφλεξαν τὴν θρυαλλίδα καὶ τὸ πῦρ μεταδοθὲν εἰς τὰ ἱστία τῆς φρεγάδος ἐσβέσθη μὲν ἀλλ' ἐπήγαγεν ἐν τούτοις τὸν θάνατον 50 ἀνδρῶν. Τῇ 9 καὶ τῇ 10 οἱ Ὀσμανίδαι ὑποχωρήσαντες εἰς τὸ πέλαγος ἔμειναν ἀργοί· ἀλλὰ τῇ 11 ἐπέπλευσαν αὖθις πρὸς τὸν κόλπον καὶ περὶ δυσμὰς ἡλίου ἡ πρωτοπορεία τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου εἶχεν ἤδη εἰσπλεύσει ἐντὸς αὐτοῦ, κατόπιν δ' αὐτῆς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἠθροίζοντο κατ' οὐλαμούς. Ἓξ δίκροτα, ὑπὲρ τὰς 14 φρεγάδας ἢ δρόμωνας, 40 ἢ 50 ἄλλα πολεμικὰ σκάφη ὑπὸ τοῦ πελαγίου ἀνέμου φερόμενα ἔμελλον ἆρά γε νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ λιμοκτονοῦν φρούριον, τὸ ὁποῖον ἔτεινεν ἱκετικῶς πρὸς αὐτὰ τὰς χεῖρας; Ἔμελλον ἆρά γε νὰ ἐπιτρέψωσι νὰ φράξῃ τὴν πρόοδον αὐτῶν στολίσκος τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλύτερον πλοῖον ἐπὶ σιτεμπορίᾳ κατεσκευασμένον δὲν ἔφερεν εἰμὴ 20 πυροβόλα; Ἡ νὺξ ἕνεκα τῆς γαλήνης διῆλθεν ἥσυχος. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐκ πρωίας, ἐπειδὴ ***τὸ Κρίνον*** εὑρέθη εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπόστασιν, ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ ἔπεμψε τὸν ὑποπλοίαρχον Γραὲβ περὶ τὴν 8 ὥραν ἐν συνοδίᾳ ἑνὸς τῶν διερμηνέων τῆς γαλλικῆς πρεσβείας ἵνα χαιρετίσῃ κατὰ τὰ εἰθισμένα τὸν καπετὰν πασᾶν. Ὁ δὲ ἀποπέμψας πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ μείνας μόνος μετὰ τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ· «ἔχω εἰς τὸν στόλον μου, εἶπε διὰ φωνῆς θωπευτικωτάτης, αὐστριακὸν πάρωνα φέροντα τὸν ἀναγκαῖον εἰς τροφοδότησιν τοῦ Ναυπλίου σῖτον· δὲν εἶναι ἆρά γε δυνατὸν νὰ τὸν συνοδεύσετε κατὰ βάθος τοῦ κόλπου;» Ὁ Γάλλος ἔδειξε τὴν ἀπορίαν του ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει καὶ «δὲν πιστεύω, εἶπε, τὸν ἀρχηγόν μου διατεθειμένον νὰ ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν πλοίου οὐδετέρου». Ὁ καπετὰν πασᾶς ἐπέμενεν. Ἐὰν τὸ πλοῖον ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῆς γαλλικῆς σημαίας, οὐδεὶς βεβαίως ἤθελε τολμήσει νά το προσβάλῃ. Ὁ Γάλλος μηδὲν προσθεὶς ἀλλὰ χαιρετίσας ἁπλῶς ἀπῆλθεν.

Τὴν στιγμὴν ταύτην λαμπρότατον τῇ ἀληθείᾳ παρίστατο θέαμα ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ. Τὰ 84 ὀσμανικὰ σκάφη ἐπλήρουν τὴν εἴσοδον αὐτοῦ· πρὸ αὐτῶν ἵστατο ἐντὸς 10 ἢ 12 μόλις μιλίων ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ναυπλίου, ἧς οἱ ὑπέρμαχοι ἐνόμιζον ὅτι ἔχουσιν ἤδη ἐν χερσὶ τὴν προσδοκωμένην βοήθειαν. Ἀριστερᾷ οἱ ἑλληνικοὶ πάρωνες ἀνακωχεύοντες ὑπὸ μόνους τοὺς δόλωνας ἀνέμενον σῆμα ἵνα ἀναπετάσωσιν ἅπαντα τὰ ἱστία. Γαλήνη ἐπεκράτει τότε, ἀφοῦ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἶχε πνεύσει ἀπόγειος ἄνεμος, περὶ δὲ τὴν 10 ὥραν ἤρχισαν νὰ πνέωσιν αἱ πρῶται τοῦ πελαγίου ῥιπαί. Ἦτο λοιπὸν φυσικώτατον νὰ προσδοκῶσι πάντες ὅτι ὁ πελώριος στόλος οὐριοδρομῶν ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ ἐν θριάμβῳ εἰς Ναύπλιον καὶ διαχύσῃ αὐτόθι τὴν δαψίλειαν. Ἀλλ' αἴφνης οἱ ἀξιωματικοὶ ***τοῦ Κρίνου*** εἶδον ἔκθαμβοι τοὺς Ὀσμανίδας πλαγιάζοντας πρὸς τὸν ἄνεμον καὶ τρεπομένους ὁδὸν ἀντίθετον τῆς πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἀγούσης. Ἐνταυτῷ πάρων ὑπὸ σημαίαν αὐστριακὴν ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ στόλου καὶ διελθὼν ἔμπροσθεν τοῦ καπετὰν πασᾶ οὐριοδρόμησε πρὸς τὸ βάθος τοῦ κόλπου. Ἀλλ' ὁ πάρων οὗτος δὲν ἐπροχώρησε πολύ· δύο ἑλληνικὰ σκάφη κρυπτόμενα ὑπὸ τὸ νησίδιον Τολὸν ἀνεφάνησαν αἰφνιδίως· ὁ πάρων κατηυθύνθη πρῶτον πρὸς τὴν γαλλικὴν φρεγάδα, ἤδη καθορμισθεῖσαν εἰς ἅγιον Ἰωάννην, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανέλαβε τὸν πλοῦν του, ἔπειτα πάλιν ἐδίστασεν, ἐπὶ τέλους δὲ ἐνέδωκεν ἀνακωχεύσας καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τῇ 13 Σεπτεμβρίου λίαν πρωὶ ***τὸ Κρίνον*** εἶδεν 75 ὀσμανικὰ σκάφη διαδρομεύοντα περὶ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου ἐν ἀταξίᾳ, ἥτις δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἐννοήσῃ τις τίνες ἦσαν οἱ σκοποὶ τοῦ καπετὰν πασᾶ. Οἱ Ἕλληνες ἀπαύστως γρηγοροῦντες διέπλεον μεταξὺ Σπετσῶν καὶ πελοποννησιακῆς παραλίας. Ἀλλὰ περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς 14 τὰ πράγματα διευκρινήθησαν· ὁ καπετὰν πασᾶς ἀπέπλευσεν εἰς Σοῦδαν, τὸν εὐρὺν καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Κρήτης ἐγκαταλείπων τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ, ἥτις, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, ἀπεφασίσθη

μετ' οὐ πολύ, παραδοθέντος τοῦ μεγάλου τούτου φρουρίου εἰς τὸν Κολοκοτρώνην τῇ 30 Νοεμβρίου. Οὐδὲ ὑπῆρξεν ἡ θυσία αὕτη ἡ μόνη ἣν ὑπέστη ὁ νέος καπετὰν πασᾶς. Μετά τινα ἐν Σούδᾳ διατριβὴν ἀναπλεύσας τὸ Αἰγαῖον ἠγκυροβόλησε μεταξὺ Τενέδου καὶ Τρῳάδος, νομίζων ἑαυτὸν ἀσφαλῆ αὐτόθι, διότι οἱ πρόσκοποί του οἱ ἐπιτετραμμένοι νὰ ἐπιτηρῶσι τὴν προσέγγισιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου οὐδὲν ἀνήγγελλον αὐτῷ ὕποπτον. Ἀλλὰ τῇ 29 Ὀκτωβρίου τὸ ἑσπέρας δύο πυρπολικὰ ἐκπλεύσαντα ἐκ Ψαρῶν παρεισέδυσαν μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τοῦ ἑνὸς ἡγεῖτο πάλιν ὁ Κανάρης, ὅστις κολλήσας εἰς τὸ δίκροτον τοῦ ἀντιναυάρχου κατεπυρπόλησεν αὐτὸ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ. Ἡ καταστροφὴ ὑπῆρξε τοσοῦτο ταχεῖα ὥστε ἐκ τῶν 800 τοῦ πληρώματος ἀνδρῶν ὀλίγοι διεσώθησαν.Τὸ δ' ἕτερον πυρπολικὸν ὑπὸ τοῦ ψαριανοῦ Γ.Βρατσάνου διοικούμενον ἀπέτυχεν. Εἶχε μὲν ἐμβάλει εἰς τὴν ναυαρχίδα ἀπεσπάσθη ὅμως ἀπ' αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ρεύματος τοῦ ὁποίου δὲν εἶχε κρίνει καλῶς ὁ κυβερνήτης τὴν βίαν καὶ τὴν φοράν. «Μόνος ὁ Κανάρης, λέγει ὁ γάλλος ναύαρχος καὶ ἱστορικός, ἦτο ἐν τῷ εἴδει τούτῳ ἀναμάρτητος· ἥρως ἐπιτήδειος νὰ συγκινήσῃ τὴν καρδίαν τῶν ποιητῶν καὶ ναύτης τὸν ὁποῖον οἱ ναῦται τοῦ κόσμου ὅλου δὲν θέλουσι παύσει ἀποθαυμάζοντες. Ἐντὸς 6 μηνῶν κατέστρεψε δύο δίκροτα καὶ 3.000 πολεμίους· τὸ δ' ὄνομα αὐτοῦ καὶ μόνον ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τοὺς στόλους αὐτῶν». Ὁ Μεχμὲτ πασᾶς ἀποκόψας τὰς ἀγκύρας ἀπέπλευσε μεθ' ὅλου τοῦ στόλου ἐν τοσαύτῃ ἀταξίᾳ ὥστε μόλις μετά τινας ἡμέρας εἶδε τὰ πλοῖα αὐτοῦ περισωθέντα ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου. Εἷς τῶν δρομώνων αὐτοῦ εἶχεν ἐξοκείλει εἰς Τένεδον, καὶ ἄλλος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ πληρώματός του ἐφέρετο τῇδε κἀκεῖσε ὡς ναυάγιον ἐντὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὅτε πλοῖον γαλλικὸν ὀνόματι L' Active σταλὲν εἰς ἀναζήτησις αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς ἐπιμόνοις παρακλήσεσι τοῦ πασᾶ τῆς Σμύρνης κατώρθωσε τελευταῖον μετὰ πέντε ἡμέρας νά τον ἀνακαλύψῃ περὶ Τσεσμέν.

Ἡ συνδρομὴ αὕτη δὲν δικαιοῖ ἡμᾶς νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ πολλάκις ρηθέν, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος τὸ γαλλικὸν ναυτικὸν ἀνεδείχθη σχεδὸν σύμμαχον τῶν Τούρκων καὶ ἄντικρυς πολέμιον πρὸς ἡμᾶς; Εἴδομεν τὴν διαγωγὴν τοῦ κυβερνήτου Βιελλᾶ ἐπὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου· ἡ οὐδετερότης αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀναμφισβήτητος. Καθ' ἓν ἔπταισεν οὗτος τφόντι. Πρό τινος εἶχε συλληφθῆ ἐν Μονεμβασίᾳ πλοῖον ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν ὑπηρετοῦν τουρκικὰ συμφέροντα, τὸ δὲ φορτίον αὐτοῦ ἐδημεύθη. Ὁ γάλλος μοίραρχος ἀπήτησε καὶ ἔλαβε τὸ πλοῖον, ἀλλὰ συγχρόνως ἀπήτησεν ἀποζημίωσιν διὰ τὸ φορτίον 35.000 γρόσια. Ἕως ἐδῶ ἦτο ἐντὸς τοῦ αὐστηροῦ δικαίου. Ἐπειδὴ ὅμως κυβέρνησις ἑλληνικὴ κατὰ Σεπτέμβριον 1822 δὲν ὑπῆρχεν, ὁ μοίραρχος ἐζήτησε τὰ χρήματα ἀπὸ τὴν κοινότητα τῆς Ὕδρας. Ἡ κοινότης ἀπήντησε φυσικῷ τῷ λόγῳ ὅτι κατ' οὐδὲν ἐνέχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν· ἀλλ' ὁ μοίραρχος ἐπέμεινεν ἀπειλῶν τὴν χρῆσιν τῆς βίας· τὸ δὲ χείριστον, ἐξελέξατο πρὸς τοῦτο τὴν 9ην Σεπτεμβρίου, ὅ ἐστι τὴν δευτέραν ἐκτῶν ἓξ ἡμερῶν καθ' ἃς οἱ ἡμέτεροι ἠγωνίζοντο νὰ παρακωλύσωσι τὸν ὀσμανικὸν στόλον τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, ἐν Ὕδρᾳ δὲ φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐπεκράτει φοβερὰ ταραχὴ καὶ ἀμηχανία. Μάτην οἱ Ὑδραῖοι ἐζήτησαν ἀναβολὴν ἕνεκα τοῦ κινδύνου εἰς ὃν εὑρίσκοντο. Ὁ Γάλλος ἐπέμεινε, καὶ ἵνα ἐξασφαλισθῇ ἐπεχείρησε νὰ παραλάβῃ ἐπισήμους τινὰς τούρκους ὁμήρους οἵτινες ἐφυλάττοντο ἐπὶ τῆς ἡμιολίας *Τερψιχόρης*· τοῦ δὲ κυβερνήτου ταύτης ἀποποιηθέντος νά τους παραδώσῃ, ὁ ἱππότης Βιελλᾶ ἐπυροβόλησε κατ' αὐτῆς καὶ αἱ σφαῖραι αὐτοῦ ἔφθασαν μέχρι τῆς παραλίας τῆς Ὕδρας. Τότε οἱ Ὑδραῖοι ἐπλήρωσαν. Τὸ γεγονὸς εἶναι ἀναμφισβήτητον καὶ μαρτυρεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὸ τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ Baybaud, τοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν

ὑπηρεσίαν διατελέσαντος. Ἀλλ' ἂν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ἱππότης Βιελλᾶ ἔδειξεν ἄκαιρον καὶ ἀδυσώπητον ἐπιμονὴν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος εἰς πολλὰς ἄλλας περιστάσεις ἐπολιτεύθη μετριοπαθέστερον, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἀπέκλινε κατά τι πρὸς ἡμᾶς καὶ πρῶτον ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει ἣν διεβίβασεν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ περὶ αὐτῆς δὴ ταύτης τῆς περὶ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον ναυμαχίας.

«Ἡ σμικρότης τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἔγραφεν, ὑπηγόρευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ μεταβάλωσιν εἰς πυρπολικὰ οὐκ ὀλίγα τῶν πλοίων αὐτῶν. Ἡ ἐπιτυχία μεθ' ἧς μετεχειρίσθησαν τὸ ὅπλον τοῦτο κατὰ τοῦ τελευταίου καπετὰν πασᾶ καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας περιστάσεις κατεπτόησε τοσοῦτο τοὺς Ὀσμανίδας, ὥστε τὰ κατάφρακτα αὐτῶν σκάφη δὲν τολμῶσι νὰ ἀγκυροβολήσωσιν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν, ἀλλὰ παρενοχλούμενα νυκτὸς καὶ ἡμέρας δὲν ἠξεύρουσι πῶς νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν εὐκινήτων πλοίων τὰ ὁποῖα ἀδιακόπως τοὺς παραμονεύουσι. Τῇ ἀληθείᾳ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃ τις μὲ ἀδιαφορίαν τὴν μαγικὴν σχεδὸν δημιουργίαν τῶν στολίσκων τούτων, οἵτινες ἐπιτυγχάνουσι τοσοῦτο θαυμασίως νὰ παραλύωσι τοὺς ὀσμανικοὺς στόλους». Καὶ ὅμως ἕλλην ἱστορικός, παρεξηγῶν τὴν προεκτεθεῖσαν συνέντευξιν τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ μετὰ τοῦ καπετὰν πασᾶ, τῆς ὁποίας, εἶναι ἀληθές, δὲν ἐγίνωσκεν οὐδὲ ἠδύνατο νὰ γινώσκῃ τὰς λεπτομερείας, ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐν τῇ συνεντεύξει ταύτῃ ὁ Γάλλος ἔδωκεν εἰς τὸν καπετὰν πασᾶν «ὅλας ὅσας ἠδύνατο πληροφορίας καὶ συμβουλάς». Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐνδίδουσα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτῆς ναυτικοῦ, θέλοντος νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὰς ἀνάγκας ἃς παρήγαγεν ὁ πόλεμος τῆς Ἀνατολῆς, δὲν ἀνεγνώρισεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ὅπως καὶ ἡ Αὐστρία, ὅπως καὶ ἡ Ἀγγλία, τὴν ἀπὸ 1 Μαρτίου 1822 πρᾶξιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, δι' ἧς ἐκηρύχθησαν εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ πᾶσαι αἱ παραλίαι τῆς Ἠπείρου, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Εὐβοίας, τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ λιμένες τῶν νήσων Κυκλάδων, Σποράδων καὶ Κρήτης. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ αὐστριακοὶ μοίραρχοι καὶ ναύαρχοι ὑπεστήριζον ἐκ παντὸς τρόπου τὰ ἐμπορικὰ αὐτῶν σκάφη μὴ συστελλόμενοι νὰ παραβιάζωσι πραγματικοὺς ἀποκλεισμοὺς καὶ εἰς μυρίας ἐκτραχηλιζόμενοι ἀδικίας «ὁ γάλλος κυβερνήτης, λέγει ὁ Jurien de la Gravière, δὲν ἐνόμισε ποτὲ ὅτι δικαιοῦται νὰ παραβῇ τοὺς κανόνας οὕς, ἀνεξαρτήτως ὅλων τῶν διεθνῶν συμβάσεων, ἐπιβάλλει ἡ ἀίδιος καὶ ἄπταιστος δικαιοσύνη εἰς τὴν οὐδετέραν θαλασσοπλοΐαν. Εἶναι θλιβερὸν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἔγραφε τῇ 15 Ἰανουαρίου 1823 πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργόν, ἀλλ' ἐξετάζοντες ἐπιμελῶς τὰ παράπονα τῶν ἡμετέρων εὑρίσκομεν σχεδὸν πάντοτε αὐτοὺς πρώτους πταίοντας καὶ προκαλοῦντας κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεις. Πάντοτε δὲ εὑρίσκει τις ἐν ταῖς περὶ τούτου συζητήσεσι τὴν αἰσχροκέρδειαν ἀγωνιζομένην νὰ ἐμπαίξῃ ἀρχὰς καὶ νόμους». Ἐντεῦθεν καθίσταται πρόδηλον ὅτι ὁ γάλλος ἀξιωματικός, καίτοι ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ δὲν ἀνεγνώρισε τὸν ἀποκλεισμόν, ὅσον ἐνδέχεται ὀλιγώτερον καὶ μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ἐπροστάτευε τὰ ἐμπορικὰ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ πλοῖα τὰ τὸν ἀποκλεισμὸν ἐκεῖνον παραβιάζοντα.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ Ἀγγλία ἔπραττε πλειότερόν τι. Ἡ δύναμις αὕτη, καὶ πρὶν ἢ ἀναγνωρίσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, πολλάκις ἐντελῶς ἠδιαφόρησεν εἰς τὰ παθήματα ὅσα ὑφίσταντο τὰ παραβιάζοντα αὐτὸν ἀγγλικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. «Ἀποκεκλεισμένου ὄντος τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀγγλικὸς πάρων ἐπεχείρησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα καὶ πυροβοληθεὶς ἀπώλεσε τὸν ὕπαρχον αὐτοῦ. Οἱ δὲ Ἄγγλοι, οἱ συνήθως τοσοῦτον ἱερὰν ὑπολαμβάνοντες τὴν σημαίαν αὐτῶν, μικρὸν ἐθορύβησαν πρὸ τῆς μεγάλης ταύτης ὑποθέσεως ὑπολαβόντες αὐτὴν ἁπλῶς ὡς κερδοσκοπίαν ἀποτυχοῦσαν.» Ταῦτα γράφει περὶ

τῶν Ἄγγλων ὁ γάλλος ναύαρχος, ὅστις βεβαίως δὲν προηγεῖτο νὰ συνηγορήση ἀδίκως ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἔπειτα τίς Ἕλλην δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα τοῦ ἄγγλου μοιράρχου Ἅμιλτων, ὅστις διετέλεσε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως φίλος ἐπιεικὴς οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ σύμβουλος τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁδηγὸς αὐτῆς; Ὁ Ἅμιλτων ὑπηρέτει βεβαίως τὰ ἀγγλικὰ συμφέροντα, ὑπηρέτει ὅμως αὐτὰ εἰς τρόπον ἐπιτήδειον νὰ προκαλέση τὴν ἰσχυρὰν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν μεσολάβησιν. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἔπαυσεν ὑποδεικνύων τὰ δέοντα γενέσθαι βοηθῶν λεληθότως, ἀδελφικὰς τηρῶν σχέσεις μετὰ τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν καὶ ἰδίως τῶν Ὑδραίων καὶ πρὸ πάντων ἀγωνιζόμενος νὰ παύη τὰς ἐμφυλίους διενέξεις. Τῷ 1826 ἐπεκράτησεν ἐπὶ μικρὸν διένεξίς τις μεταξὺ τῶν προκρίτων τῆς Ὕδρας. «Ὁ Ἅμιλτων, λέγει ὁ Ὀρλάνδος, φιλέλλην ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἰδίας συναισθήσεως, ἐλυπήθη μεγάλως καὶ θέλων νὰ συμβιβάση τὰ διεστῶτα ἔφερεν ἐντὸς τῆς φρεγάδας του τοὺς ἐν Πόρῳ καταφυγόντας ὑδραίους προκρίτους καὶ προσκαλέσας ἐντὸς αὐτῆς καὶ τοὺς

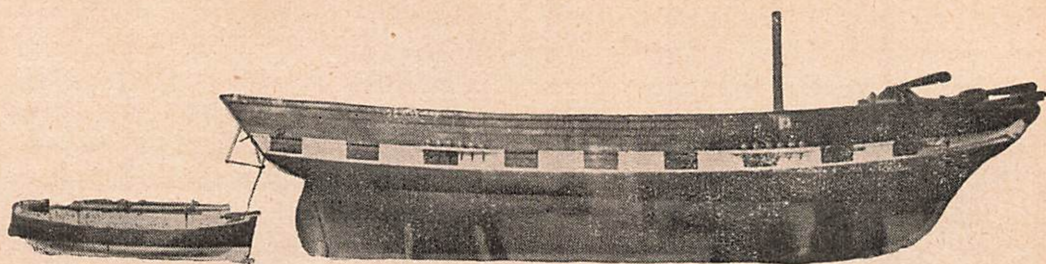
Ὁ ναύαρχος Ἅμιλτων

περὶ τοὺς Κουντουριώτας κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν νά τους συμφιλιώση, παραστήσας αὐτοῖς πόσον ἦτο ἀσύμφορος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ τοιαύτη διαίρεσις, εἰς τὰς παρούσας μάλιστα κρισίμους περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ Κάνιγγ προσπαθεῖ μεσιτεύων νὰ πράξη ὅ,τι καλὸν διὰ τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος». Πάλιν δὲ τῷ 1827 ἡ ἐν Τροιζῆνι συνέλευσις ἐπόθει μὲν νὰ ἐκλέξη κυβερνήτην τὸν Ἰ. Καποδίστριαν ἐδίσταζε δὲ διότι ἤξευρεν ὅτι ἡ Ἀγγλία δέν τον ἤθελε, καὶ ἰδίως ὁ Ἅμιλτων ὑπώπτευεν αὐτὸν ὡς ἔχοντα ἀρχαίας καὶ παρούσας μετὰ τῆς Ρωσίας σχέσεις. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτη ἀπῆλθε πρὸς αὐτὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἵνα λύση τὸ ζήτημα. Ἔχομεν ἀνάγκην κυβερνήτου, εἶπε πρὸς τὸν Ἅμιλτων. Μᾶς δίδει ἡ Ἀγγλία ἡγεμόνα ἢ βασιλέα; Ὄχι, ἀπήντησεν ὁ Ἄγγλος. —Ἡ δὲ Ρωσία, ἡ Πρωσσία, ἡ Νεάπολις, ἡ Ἱσπανία; — Ὄχι, ὄχι, ὄχι, ἐπανέλαβεν ὁ Ἅμιλτων· ζητήσατε νὰ εὕρετε ἕλληνα. — Ἀλλὰ ἕλληνα δὲν ἔχομεν ἀξιώτερον τοῦ Καποδιστρίου, ὑπέλαβεν ὁ γέρων πολέμαρχος. Ὁ Ἅμιλτων, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχεν ἐστραμμένον ἀλλαχοῦ τὸ πρόσωπον, τὸν ἐκύτταξε τότε ἀσκαρδαμυκτί. Ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως δέν τα ἔχασεν. Ἡ Ἀγγλία, εἶπεν, εἶναι ἡ σκέπη μας· ἔχομεν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἄγγλον ἀρχηγόν, καὶ ἠθέλομεν δεχθῆ καὶ ἄγγλον ἡγεμόνα, ἂν μᾶς ἐδίδετο τοιοῦτος. Ἀλλ' ἀφοῦ, ὡς λέγεις, δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἄγγλον μᾶς χρειάζεται ὁ Καποδίστριας. Λοιπόν, ἀνεφώνησεν ὁ Ἅμιλτων, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῆς ἁπλῆς μὲν δυσκαταμαχήτου δ' ἐκείνης λογικῆς, πρὸ πάντων ὅμως ὑπενδίδων εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην, λοιπὸν ἐκλέξατε τὸν Καποδίστριαν ἢ ὁποιον διάβολον θέλετε, διότι ἀλλέως ἐχάθητε.

Ἐν τούτοις καὶ αὐτῶν τῶν Γάλλων ὁ φιλελληνισμὸς δὲν ἐπῆλθε κατόπιν ἑορτῆς. Ὅτι ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἠγάπησαν καὶ ἐτίμησαν τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καθίσταται ἀναμφισβήτητον ἐκ πολλῶν γεγονότων, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἀπὸ 18 Σεπτεμβρίου 1821 ἐκθέσεως τοῦ ναυάρχου Ἀλγάν, ἣν πρὸ ὀλίγων μόλις μηνῶν ἐγνωρίσαμεν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν τῆς Γαλλίας ἐξορυχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πολλάκις πρὸ μικροῦ μνημονευθέντος καλοῦ κἀγαθοῦ τῆς Ἑλλάδος φίλου. «Ἡ εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Ἀλγάν, δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς κατάστασιν. Πᾶσα εἰρηνοποίησις, πᾶς ἐπὶ τοιαύτης βάσεως συμβιβασμὸς δὲν ἤθελεν ἀποβῆ διαρκής. Εἰς μάτην ἡ Υ. Πύλη ἤθελεν ἐπιδαψιλεύσει τὰς ἐπιεικεῖς αὐτῆς ἐπαγγελίας· καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν εἰλικρινεῖς, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτελεσθῶσι. Θρησκομανία, δίψα αἵματος καὶ λεηλασία, ἀνία ἐκ τῆς ἀργίας καὶ μάλιστα ἡ ἔντρομος κραυγὴ τοῦ ἡγεμόνος, ἐξήγειραν τὸ τρίτον τῆς Ἀσίας. Οἱ Μουσουλμάνοι ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ πρὶν ἢ ἀποθέσωσιν αὐτὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐὰν ἐπέπρωτο νὰ καθυποβληθῇ εἰς ὑπακοήν, ἤθελεν ἐξαλειφθῆ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Τίνα ἐγγύησιν δύναται νὰ παράσχῃ αὐτῷ κυβέρνησις μὴ ὑπάρχουσα, παρεκτὸς ἐὰν δώσωμεν τὸ ὄνομα τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν αὐτογνώμονα θέλησιν τοῦ ἐλαχίστου ἀγᾶ, ἢ μᾶλλον, ὅπως νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα, παντὸς ἀνθρώπου φέροντος καβοῦκι; Μετὰ τὴν διαφωτίσασαν αὐτοὺς ἠῶ τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ὑπολείπεται εἰς τοὺς Ἕλληνας εἰμὴ καταστροφὴ ἢ ἐλευθερία...... Δὲν διαβουκολοῦμαι ὑπὸ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος. Κρίνω τοὺς Ἕλληνας ἄνευ προκαταλήψεως. Γνωρίζω τὸν βαθμὸν τῆς ἠθικῆς ἐκπτώσεως εἰς ἣν περιέστησαν, οὐδὲ ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ ἰσχὺς ἐπὶ μακρὸν χρόνον θέλει εἶναι ἀπαραίτητος ἐνταῦθα, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὴν δικαιοσύνην· ἀλλ' ὁσονδήποτε σπουδαῖαι καὶ ἂν εἶναι αἱ σκέψεις αὗται δύνανται ἆρά γε νὰ παρακωλύσωσι τὴν πορείαν καὶ τὰ ἀκατάσχετα ἀποτελέσματα τοῦ χρόνου; Θᾶσσον ἢ βράδιον ἀνάγκη νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλάς. Περὶ τούτου πεποιθυῖα ἡ Εὐρώπη ἂς πράξῃ τὰ δέοντα». Καὶ ταῦτα ἐγράφοντο κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἐπαναστάσεως, ἐδέησε δὲ νὰ παρέλθωσιν ἑπτὰ ἔτη ἀγώνων φοβερῶν καὶ συμφορῶν ἀνυπολογίστων ἵνα ἐπακούσῃ ἡ Εὐρώπη τῆς τοσοῦτο προνοητικῆς φωνῆς τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἀκρόπρῳρον

Τύπος πυρπολικοῦ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1823 ΚΑΙ 1824. ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ ΤΑΥΤΑ ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΕΡΓΑ

Τὰ προεκτεθέντα πολεμικὰ κατά τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν γεγονότα τοῦ ἔτους 1822 δὲν ἐπήγαγον οὐσιώδη τινὰ μεταβολὴν εἰς τὰς προαιρέσεις καὶ ἐνεργείας τῶν πολιτικῶν μερίδων. Τὰ πρόσωπα μετεβλήθησαν ἐν μέρει, τὰ πράγματα ἔμειναν τὰ αὐτά, τροπολογηθέντα μόνον κατὰ τὸν διάφορον χαρακτῆρα τῶν νέων πρωταγωνιστῶν. Ἐπειδὴ ὁ Ὑψηλάντης ἀπέσχε πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας, ἡ ἀρχηγία τῆς μερίδος αὐτοῦ μετεβιβάσθη εἰς τὸν τοσοῦτο διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη κλεϊσθέντα Κολοκοτρώνην. Τῆς ἀντιθέτου μερίδος ἀρχηγὸς ἦτο πάντοτε ὁ Μαυροκορδᾶτος, τοῦ ὁποίου τὸ ἀξίωμα διετηρήθη διὰ τῆς ἐπ' ἐσχάτων τότε ἐπελθούσης σωτηρίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ ὅστις ἐπέτυχεν ἤδη τὴν ἐπικουρίαν τῶν προεστώτων τῶν νήσων καὶ μάλιστα τῆς Ὕδρας. Καὶ ὁ μὲν Κολοκοτρώνης κατὰ τοῦτο διέφερε τοῦ Ὑψηλάντου, ὅτι περιώριζε τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος ἐνισχύθη οὐ μικρὸν ἐκ τούτου, ὅτι οἱ νέοι αὐτοῦ ἐπίκουροι ἕνεκα τῶν προσφάτων ναυτικῶν κατορθωμάτων ἀναγκαίως ἔλαβον ἐπὶ τέλους ὑπερέχουσάν τινα τάξιν ἐν τῇ τῶν πραγμάτων διεξαγωγῇ. Πολλὰ δὲ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μὴ παρέλθῃ νῦν, ὅπως περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822, ἐν εἰρήνῃ ἡ τῶν δύο μερίδων σύγκρουσις. Κατὰ τὰ ἔτη 1823 καὶ 1824 ἡ Πελοπόννησος οὐδόλως ὑπὸ τῶν πολεμίων προσεβλήθη, ὥστε δὲν ἐμεσολάβησεν ἐξωτερικός τις ἄμεσος αὐτῆς κίνδυνος ἐπιτήδειος νὰ κατευνάσῃ τὰς ἐμφυλίους διενέξεις. Οἱ πρόκριτοι τῶν νήσων ἦσαν πολὺ τολμηρότεροι τῶν τῆς Πελοποννήσου προκρίτων, ὁ Κολοκοτρώνης πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ ἔχῃ τὴν πραότητα καὶ τὴν αὐτάρκειαν τοῦ Ὑψηλάντου· καὶ πλὴν τούτου οὐ μόνον δὲν ἐτιμήθη δεόντως ἀλλὰ καὶ προδήλως ἠδικήθη ὑπὸ τῆς πρώτης Διοικήσεως, ἥτις, καίτοι μηδὲν πράξασα χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας, καίτοι ἐλεεινῶς πλανηθεῖσα τῇδε κἀκεῖσε ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν Ἀργολίδα εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη μέχρι τέλους τοῦ ἔτους, ἐνόμισεν ἐν τούτοις εὔλογον νὰ προσβάλῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους πρωταγωνιστήσαντος κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀνδρός.

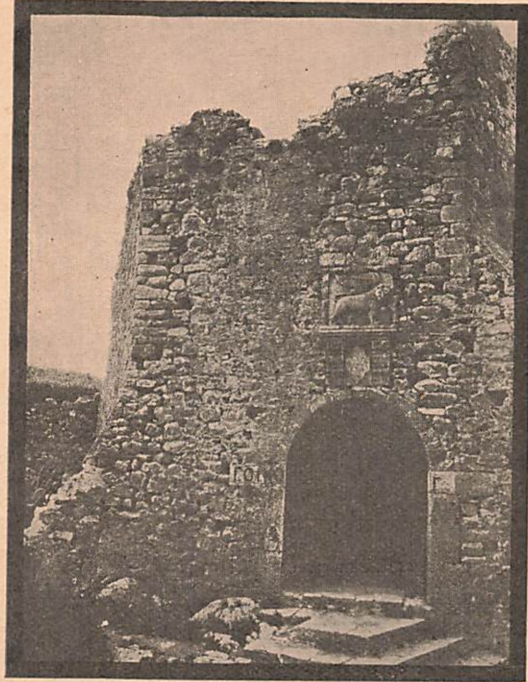
Τῳόντι ἀπὸ τῆς 6 Ἰουλίου καθ' ἣν ἡ Διοίκησις, ἤτοι ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ

καὶ τὸ ἠκρωτηριασμένον ἐκτελεστικόν, κατέφυγον διὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη εἰς τὰς ἡμιολίας τῶν ἀδελφῶν Κουντουριωτῶν καὶ τοῦ σπετσιώτου Κολομπόταση ἰδοὺ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ τύχη αὐτῆς κατὰ τὴν ἐπίσημον σημείωσιν ἣν διέσωσεν ἡμῖν ὁ πρῶτος τοῦ Βουλευτικοῦ γραμματεὺς Ι. Σκανδαλίδης· «Ἡ Διοίκησις ἔμεινεν εἰς τὰ πλοῖα ἀπὸ τὰς 6 Ἰουλίου ἕως τὰς 12 Αὐγούστου. Ἀπὸ τὴν 12 Αὐγούστου ἤρξατο ἐξέρχεσθαι εἰς τοὺς Μύλους καὶ ἐκεῖ ἐνεργεῖν. Μετὰ 8 ἡμερῶν διατριβὴν εἰς τοὺς Μύλους μετέβη εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καλούμενον. Διέτριψεν ἐκεῖ ἄχρι τῆς 30 Σεπτεμβρίου καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἑρμιόνην, φθάσασα τὴν 1 Ὀκτωβρίου, καὶ διέμεινεν ἄχρι τῆς 6 Φεβρουαρίου». Ἐννοεῖται ὅτι καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ὑπῆρξεν ἐντελῶς ἄθφα τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν κατορθωθέντων· ἐξέδωκε μόνον πρᾶξιν ἐν Ἑρμιόνῃ τῇ 31 Ἰανουαρίου 1823, δι' ἧς διεκήρυξε «τὸν πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ πρίγκιπα Α. Μαυροκορδᾶτον ἄξιον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους». Καὶ κατὰ τοῦτο μὲν δικαίως ἔπραξεν ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξέδωκε πρᾶξιν δι' ἧς ἀνεκήρυξεν «ἄξιον τῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως παντὸς τοῦ Γένους» καὶ τὸν Θεόδωρον Νέγρην, ὅστις ὑπηρέτησε μὲν τὸ Γένος ὅπως ἠδυνήθη οὐδὲν ὅμως ἐμεγαλούργησε τὸ ἐπιτήδειον νὰ κατατάξῃ αὐτὸν εἰς ἴσην σχεδὸν πρὸς τὸν Μαυροκορδᾶτον μοῖραν. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκεσεν ἀλλὰ συνελθὸν πάλιν ἅπαν τὸ Βουλευτικὸν ἐν Ἄστρει κατὰ μῆνα μεσοῦντα Μάρτιον ἀνωμολόγησε «χάριτας καὶ εὐγνωμοσύνην», πρὸς τίνα; πρὸς τὴν βουλευτικὴν ἐπιτροπὴν καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ τοὺς μινίστρους, δηλαδὴ πρὸς ὅλους ὅσοι, καταφυγόντες εἰς τὰς ἡμιολίας, εἴδομεν ἀνωτέρω ποῦ καὶ πῶς ἐπλανήθησαν. Εἰς μόνον τὸν Κολοκοτρώνην οὐδὲν ἐξέδωκεν εὐχαριστήριον· τὸ δὲ εἰ δυνατὸν οἰκτρότερον, ἐν τοῖς πρακτικοῖς τὰ ὁποῖα ἐτηρήθησαν «ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ καπετὰν Νικολάου Μπόταση» μετ' ἀποδοκιμασίας καὶ ἀγανακτήσεώς τινος ὁμιλεῖ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ περὶ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου τοῦ μὴ θελήσαντος νά την ἀκολουθήσῃ εἰς τὰς ἡμιολίας καὶ τὰς περιπλανήσεις αὐτῆς ἀλλὰ μείναντος εἰς τὴν ξηράν, ἵνα συναγωνισθῇ ὡς στρατιώτης μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη.

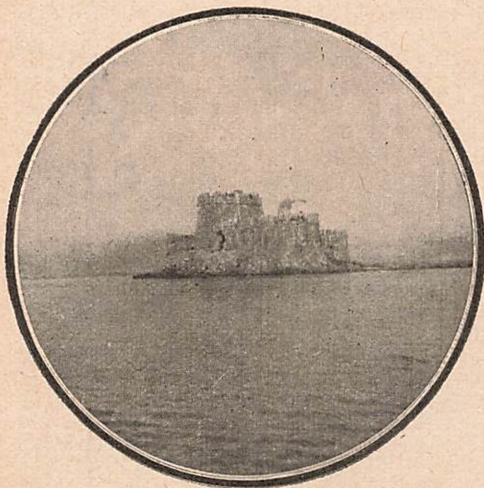
Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἡ Διοίκησις, ἀφοῦ ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ ἐξ Ἑρμιόνης εἰς Ναύπλιον ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου καὶ δὲν ἐγένετο αὐτόθι δεκτὴ ὑπὸ τοῦ φρουράρχου Δημητρίου Πλαπούτα, ἀπῆλθεν εἰς Ἄστρος· ἐκεῖ δὲ συνῆλθον καὶ οἱ πρὸ καιροῦ προσκληθέντες πληρεξούσιοι τῆς Β´ ἐθνικῆς συνελεύσεως περὶ τὰ τέλη Μαρτίου. Οἱ πλεῖστοι τῶν πληρεξουσίων τούτων ἦσαν φυσικῷ τῷ λόγῳ πρόκριτοι, οἱ δὲ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἐλάχιστα ἴσχυον ἐν αὐτῇ. Ἡ συνέλευσις λοιπὸν ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος, ἀρχὰς αἵτινες, καθὰ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν ἐν τοῖς προτέροις, σκοπὸν κύριον πάντοτε εἶχον νὰ ἐγκαταστήσωσι κυβέρνησιν ὡς οἷόν ἀσθενῆ, ἵνα οἱ προεστῶτες πράττωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν ὅ,τι ἂν βούλωνται. Μήπως ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔγραφε τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1822 ἐκ Μύλων πρὸς τὸν Ἰωάννην Μέξην καὶ τοὺς ἄλλους τῶν Σπετσιωτῶν προκρίτους «ὅτι οἱ ἄρχοντές μας δὲν παραδειγματίζονται εἰς σᾶς νὰ ἐξοδεύσουν ἀπὸ τὰ ἰδικά των ἀλλὰ σφετερίζονται καὶ τὰ τῆς πατρίδος καὶ πρὸς διαφέντευσίν των στασιάζουν καὶ τὰ ἅρματα, καὶ προξενεῖται ἐκ τούτου ἡ ἐσχάτη δυστυχία, καὶ κινδυνεύομεν νὰ χαθῶμεν»; Ἤλπισαν δὲ οἱ ἄρχοντες οὗτοι ὅτι ὅπως ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου οὕτω καὶ νῦν ἔμελλον νὰ καρπωθῶσιν ἀνενοχλήτως ἅπαντα τὰ ὀφέλη τῆς τοιαύτης πολυαρχίας. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ μὴ ἀμφισβητήσῃ τὰς τοιαύτας αὐτῶν ἀξιώσεις καὶ ἔδωκε νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἔτι συνεδρεύουσα.

Ἀπὸ τῆς 18 Ἰανουαρίου ἡ πρώην Διοίκησις ἀπεφήνατο ὅτι προσφορωτάτη καθέδρα τοῦ κράτους εἶναι τὸ Ναύπλιον. Εἴπομεν ὅμως πρὸ ὀλίγου ὅτι, ὅταν αὐτὴ ἐν ἀρχῇ

τοῦ Φεβρουαρίου ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτό, ἀπεκωλύθη ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Πλαπούτα. Ὁ Πλαπούτας ἐξετασθεὶς ὡμολόγησεν ὅτι τοιαύτην ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Συνελθόντων δὲ τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους, αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξέδωκε τῇ 7 Ἀπριλίου θέσπισμα διαλαμβάνον ὅτι· «ἐπειδὴ θεωρεῖ τὸ Ναύπλιον ἐθνικὸν κτῆμα, διατάττει τὸν στρατηγὸν Θ. Κολοκοτρώνην νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην συνέλευσιν ἄνευ σμικρᾶς ἀναβολῆς τὸ εἰρημένον Ναύπλιον μὲ τὸ Παλαμῆδι καὶ Βοῦρτζι καὶ ὅλους τοὺς ἐν αὐτοῖς ἐσφραγισμένους καὶ ἀνοικτοὺς τζεμπεχανέδες καὶ διάφορα ἐργαλεῖα». Σημειωτέον ὅτι ἀπὸ τῆς προτεραίας ὁ Κολοκοτρώνης, καίτοι μὴ συνεδρεύων ἐν τῇ συνελεύσει, ἠθέλησε νὰ ἀποδείξῃ εἰς αὐτὴν ὅτι δὲν ἐννοεῖ νά την ἀφήσῃ νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλει καὶ ἀπέστειλεν ἀπὸ τὰ Μελιγιότικα τὰ ἑξῆς· «Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς παρακαλέσω, χωρὶς ἐνόχλησιν, νὰ ἐπιβαρύνετε 8 συνεδριάζοντάς σας ἀδελφούς, 6 νησιώτας, ἤτοι 2 Ὑδραίους, 3 Πετσώτας καὶ 2 Ψαριανοὺς καὶ 2 Πελοποννησίους, νὰ λάβουν τὸν κόπον νὰ ἔλθουν ὡς ἐκ τῆς συνελεύσεως νὰ ὁμιλήσω πρὸς τὴν εὐγενίαν των τὴν γνώμην μου ὡς πατριώτης διὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, καὶ ἐξαιτῶντάς σας τὴν συγγνώμην μένω μὲ ὅλον τὸ σέβας». Εἰς ἀπάντησιν δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης προσεκλήθη νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐστερεῖτο λεπτότητός τινος πολιτικοῦ πνεύματος. Ἀποκριθεὶς τῇ 9 ὅτι πείθεται μὲ ὅλον τὸ σέβας εἰς τὴν διαταγήν της καὶ ὅτι ἀναγνωρίζει τὸ Ναύπλιον ὡς ἐθνικὸν προσέθηκεν ὅμως ὅτι, ἂν καὶ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς Διοικήσεως, δὲν εἶναι οὐδὲν ἧττον Διοίκησις· ὅτι οἱ παραστάται παριστάνουσιν ἕκαστος ἐπαρχίαν ὄχι ὅμως καὶ διοικητικήν τινα ἀρχήν. Ὅθεν δὲν ἠξεύρει εἰς τίνα νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον. Παρακαλεῖ διὰ τοῦτο τὴν συνέλευσιν νὰ λάβῃ ὀλίγην ὑπομονὴν ἕως ὅτου νὰ ὁρισθῇ μὲν τὸ πολίτευμα νὰ συστηθῇ δὲ ἡ Διοίκησις καὶ τότε εὐθὺς διὰ τοῦ μινιστερίου τοῦ πολέμου θέλει τὸ παραδώσει εἰς ὅντινα τὸν διορίσῃ. Τοσοῦτο δὲ τὰ πράγματα, τῶν ὁποίων κύριος ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, ἦσαν ἰσχυρότερα τῶν τύπων, τοὺς ὁποίους ἐξεπροσώπει ἡ συνέλευσις, ὥστε οἱ προεστῶτες, καίτοι ἦσαν κύριοι νὰ διορίσωσιν οἱανδήποτε ἤθελον κυβέρνησιν, καίτοι ἀπὸ τῆς 29 Μαρτίου ἀπεφήναντο ὅτι τίτλος ἀρχιστρατήγου εἴτε γενικῶς τῆς Ἑλλάδος εἴτε μερικῶς τῶν διαφόρων αὐτῆς τμημάτων «εἶναι διόλου ἀπαράδεκτος εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος», ὅ ἐστι κατήργησε τὸ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ἀποδοθὲν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου, ὑπέκυψεν ὅμως εἰς τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου Ἐκτελεστικοῦ. Τὸ Ἐκτελεστικὸν τοῦτο ἀπηρτίσθη ἐκ τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, προεδρεύσαντος καὶ τῆς ἐθνικῆς

Ἡ πύλη τοῦ Παλαμηδίου

συνελεύσεως, τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπη, τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη, τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ, καὶ κατόπιν ἡ πέμπτη θέσις ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν τὸν Κολοκοτρώνην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Ἀνδρέας Μεταξᾶς οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως εἰμὴ πιστὸς αὐτοῦ ἀκόλουθος ὁ δὲ Πέτρος Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης τάχιστα ὡμοφρόνησαν πρὸς αὐτόν, καὶ προσέτι καθέδρα τῆς κυβερνήσεως ὡρίσθη ἡ Τρίπολις, ἐν ᾗ καὶ περὶ τὴν ὁποίαν ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο παντοδύναμος, οὗτος ἀπέβη κύριος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ἐκτελεστικοῦ προεχειρίσθη ὁ Μαυροκορδᾶτος, οὗτος ὅμως μετ' οὐ πολὺ οὐ μόνον θέσιν μετέβαλεν ἀλλὰ καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Τριπόλεως. Τῳόντι τὸ Βουλευτικὸν κατ' ἀρχὰς ἐξελέξατο πρόεδρον αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην Ὀρλάνδον, ἀλλὰ τῇ 24 Μαΐου προχειρισθέντος τούτου ἀντιπροέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ ἐγένετο ὁ Μαυροκορδᾶτος. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις μεταβάντος ἐν ἀρχῇ Ἰουνίου τοῦ Ὀρλάνδου εἰς Λονδῖνον ἐπὶ τῇ διαπραγματεύσει τοῦ δανείου κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκτελεστικόν, μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο ἐπέμενε προσέτι νὰ διορίσῃ πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ ἰδικόν του ἄνθρωπον· ἐξετραχηλίσθη δὲ εἰς τοσαύτην κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου ὕβριν καὶ ἀπειλὴν ὥστε οὗτος, ἀφοῦ ἐξηκολούθησεν ἐπί τινα χρόνον ἐπιτελῶν τὸ τοῦ γενικοῦ γραμματέως ἔργον, ἐπὶ τέλους μὴ νομίζων ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἀπῆλθεν εἰς Ὕδραν, ἵνα ἀντλήσῃ ἐκεῖθεν δύναμιν ἱκανὴν νὰ καταβάλῃ τὸν ἀντίπαλον. Ἐν τούτοις τὸ Βουλευτικὸν δὲν ἔπαυσε τοῦ νὰ ἀναγνωρίζῃ αὐτὸν ὡς πρόεδρον καὶ φεῦγον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὴν Τρίπολιν κατῆλθεν εἰς Ἄργος· ἀλλ' ἀπὸ τὴν Σκύλλαν ἔπεσεν εἰς τὴν Χάρυβδιν.

Ἡ νησὶς Βοῦρτζι

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις ἦτο κύριος τοῦ Ναυπλίου, εἵλκυσεν ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτοῦ τὸ Ἐκτελεστικόν, διὰ δὲ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐκάλεσεν αὐτόθι καὶ τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ. Σημειωτέον ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε προσλάβει νέαν ἠθικὴν δύναμιν διὰ τελευταίου τινὸς ἀπαυγάσματος τῶν κατὰ τοῦ Δράμαλη θριάμβων. Ὁ Ἀκροκόρινθος κατείχετο ἔτι ἔκτοτε ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ τῇ 26 Ὀκτωβρίου ὁ καλὸς κἀγαθὸς Νικήτας ἠνάγκασε τὸ φρούριον τοῦτο νὰ συνθηκολογήσῃ· καί, μὴ λησμονήσωμεν νὰ μνημονεύσωμεν σπουδαίου γεγονότος, ὁ Νικήτας ἐτήρησε τὴν συνθήκην καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Μετὰ ἕνα δὲ ἀκριβῶς μῆνα ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης ὁρμώμενος ἐκ Ναυπλίου εἰσῆλθεν εἰς Ἄργος καὶ ἐπεχείρησε νὰ ὑπαγάγῃ διὰ τῆς βίας τὸ Βουλευτικόν. Τὸ σῶμα ὅμως τοῦτο ἐπιμεῖναν εἰς τὴν ἀντίστασιν αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Ἑρμιόνην τῇ 30 Νοεμβρίου καὶ κατήγγειλεν ἐκεῖθεν τῇ 3 Δεκεμβρίου τὰ γενόμενα εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας. Συγχρόνως οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας δι' ἐπιστολῆς μὲν πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν κατέκριναν τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ δι' ἑτέρας δὲ πρὸς τὸ Βουλευτικὸν ἐδήλωσαν ὅτι θέλουσιν ὑπερασπίσει ὅλαις ταῖς δυνάμεσι τὰς δικαίας τούτου πράξεις. Μετ' ὀλίγον μάλιστα, τῇ 20 Δεκεμβρίου, καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι διὰ διακηρύξεώς των

πρὸς τὸ πανελλήνιον ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Βουλευτικοῦ κατὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐνθαρρυνθὲν τὸ Βουλευτικὸν ἀπεφήνατο τῇ 6 Ἰανουαρίου 1824 ἔκπτωτον τῆς ἀρχῆς τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ προεχειρίσατο νέα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ μέλη, τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην πρόεδρον, τὸν Παναγιώτην Μπότασην ἀντιπρόεδρον, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην, τὸν Ἀναγνώστην Σπηλιωτάκην καὶ τὸν Νικόλαον Λόντον, ἀντὶ τοῦ ὁποίου, θανόντος μετ' ὀλίγον, διωρίσθη ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὅστις ὅμως δὲν ἐδέχθη.

Ἡ Καρύταινα

Διὰ τοῦ νέου τούτου Ἐκτελεστικοῦ οὐ μόνον τὰ πρόσωπα μετεβλήθησαν ἀλλὰ μέχρι τινὸς καὶ τὰ πράγματα. Ἐνῷ εἰς τὸ προηγούμενον Ἐκτελεστικὸν ἐπλειονοψήφουν οἱ Πελοποννήσιοι, εἰς τὸ νέον, καὶ ἂν ἡ κενὴ μείνασα τοῦ πέμπτου ἐδίδετο εἰς αὐτούς, πάλιν οὗτοι ἤθελον μειονοψηφεῖ. Ὑπερίσχυσαν δὲ τὰ δύο ἄλλα τμήματα διὰ τῶν δύο νησιωτῶν καὶ τοῦ Ἠπειρώτου Ἰωάννου Κωλέττου συμπράξαντος μετ' αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Κουντουριώτης καὶ ὁ Μπότασης περιεποίησαν τῷ νέῳ Ἐκτελεστικῷ ἀξίωμα μέγα διὰ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν νήσων ἃς ἐξεπροσώπουν ὁ δὲ Ἰωάννης Κωλέττης προσήνεγκεν αὐτῷ τὴν ἀπαραίτητον ἐκτελεστικὴν δύναμιν, ἐπιτηδείως προσελκύσας εἰς ἑαυτὸν τοὺς τολμηροτάτους τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Ρούμελης. Ἡ στιγμὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἐπίσης κρίσιμος ὅσον καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1823. Καθὼς τότε, ἂν ὁ Κολοκοτρώνης συνεβιβάζετο μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ἴσως ἠδύνατο ν' ἀπαρτισθῇ σπουδαία τις κυβέρνησις ἐν Ἑλλάδι, οὕτω καὶ νῦν, ἐὰν ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινε τὴν δεξιὰν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἴσως ἐπὶ τέλους ἐξεπληροῦτο ἡ μεγάλη ἐκείνη τοῦ ἔθνους ἀνάγκη. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις ἔσωσεν ἅπαξ λαμπρῶς τὴν Πελοπόννησον καὶ μετά τινον χρόνον ἔμελλε καὶ αὖθις νὰ σώσῃ αὐτὴν ὁπωσδήποτε, δὲν ἐνόει διατί ὤφειλε νὰ ὑπαγάγῃ εἰς ἄλλον τὴν τῆς χερσονήσου ἀρχήν. Καθὼς λοιπὸν ἐπολέμησεν ἄχρι τοῦδε τοὺς πρωεστῶτας αὐτῆς, τοὺς ἔσωθεν διαμφισβητήσαντας τὴν ἀρχήν του, οὕτως ἀπεφάσισε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς Στερεοελλαδίτας, τοὺς ἐπιζητήσαντας νὰ ἐπιβληθῶσιν ἔξωθεν.

Δὲν ἦτο δ' ἐκ πρώτης ὄψεως εὔκολον εἰς τὸ νέον Ἐκτελεστικὸν νὰ καταβάλῃ τὸν ἀντίπαλον τοῦτον, ὅστις ἐπερειδόμενος κυρίως εἰς τὰς κεντρικὰς τῆς Πελοποννήσου ἐπαρχίας, ὅπου εἶχε τοὺς πλείστους φίλους καὶ συναθλητάς, κατεῖχε προσέτι διὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ δύο ἰσχυρότατα τῆς ἀνατολικῆς χερσονήσου φρούρια, τὸ Ναύπλιον καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον. Ἀλλὰ τὸ ἔθνος ἐπόθει τὴν ἐγκαθίδρυσιν κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς· ἡ Στερεὰ καὶ αἱ νῆσοι μετ' αὐτῆς συνετάσσοντο· οἱ ἐπισημότατοι τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ὑπήκουσαν εἰς τὴν φωνὴν αὐτῆς ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἰδίως τοῦ νὰ καταβάλωσι τὸν ἀρχαῖον καὶ φοβερὸν τῆς τάξεως αὐτῶν πολέμιον· ἡ κοινὴ τοῦ ἔξω κόσμου γνώμη, ἥτις εἶχεν ἀρχίσει σπουδαίως νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἡμῶν πράγματα, ἦτο εὔνους πρὸς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ὅθεν ἡ ἐν Ἑρμιόνῃ συγκροτηθεῖσα κυβέρνησις δὲν

ἐβράδυνε νὰ κατισχύσῃ τῆς προηγουμένης. Τῇ 2 Μαρτίου ἐθέσπισεν ὅτι καθέδρα αὐτῆς ἔσεται τὸ Ναύπλιον· τῇ 7 ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ ἀπεποιήθη νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον τοῦτο, ἀνεκηρύχθη ἀποστάτης· ἡ Διοίκησις ἐγκαθιδρύθη προσωρινῶς εἰς Μύλους καὶ συγχρόνως ὥρισεν ὅτι ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ πολιορκία τοῦ Ναυπλίου κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς ὁ Κολοκοτρώνης ἐπιχειρήσας νὰ εἰσέλθῃ εἰς Τρίπολιν ἀπέτυχεν, ἀντιστάντων τῶν προεστώτων. Ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἔπεμψε διαφόρους ἐπικουρίας εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ πολιορκούμενον υἱόν του, ἀλλ' αἱ ἐπικουρίαι αὗται ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων τῆς Διοικήσεως. Συγχρόνως δὲ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ 500 ἐστράτευσε πάλιν κατὰ τῆς Τριπόλεως, ἀλλὰ πάλιν ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Ἀνδρέας Ζαΐμης ἡτοιμάζετο νὰ ἐμβάλῃ εἰς αὐτὴν τὴν Καρύταιναν, καὶ κατόπιν αὐτοῦ ἐπήρχοντο ὁ Ἀνδρέας Λόντος καὶ ὁ ἄγων τοὺς Ρουμελιώτας Ἰωάννης Νοταρᾶς.

Ἀνδρέας Ζαΐμης

Ὁ Ἀκροκόρινθος εἶχε περιέλθει ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἐμφυλίου τούτου ἀγῶνος εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόμισε συνετὸν νὰ ὑποταχθῇ καὶ λαβὼν ἀμνηστίαν ὑπὲρ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὀπαδῶν, ἰδίως δὲ τοῦ υἱοῦ του Πάνου, διέταξεν αὐτὸν ἐν ἀρχῇ Ἰουνίου νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἀμέσως μετέβη ἡ κυβέρνησις.

Ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ πάλαι ἀρχιστρατήγου ἐνόησαν μετ' ὀλίγον ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν ἢ νὰ δημιουργήσωσι νέον κυρίαρχον πολὺ ἐκείνου ἰσχυρότερον. Ὅτε κατὰ Ὀκτώβριον ἐγένετο συνῳδὰ πρὸς τοὺς ὑφισταμένους ἀλλοκότους νόμους νέα ἐκλογὴ Ἐκτελεστικοῦ, ἀνεδείχθησαν πάλιν μέλη αὐτοῦ ὁ Γ. Κουντουριώτης πρόεδρος, ὁ Π. Μπότασης ἀντιπρόεδρος, ὁ Ἀσημάκης Φωτήλας, ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης καὶ ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὅ ἐστιν οὐ μόνον οἱ Πελοποννήσιοι ἐμειονοψήφησαν αὖθις ἐν τῷ Ἐκτελεστικῷ ἀλλ' οὐδεὶς τῶν προεστώτων ὅσοι τοσοῦτο συνετέλεσαν εἰς τὴν καταστολὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου περιελήφθη ἐν τῇ ὑπερτάτῃ ἀρχῇ. Ἐν τούτοις ἡ κατοχὴ αὐτῆς ἀπέβη τοσούτῳ μᾶλλον πολύτιμος ὅσῳ ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου. Τὸ δάνειον τοῦτο εἶχε συνομολογηθῇ ἐν Λονδίνῳ τῇ 21 Φεβρουαρίου 1824 ἐπὶ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου 800.000 λιρῶν πρὸς 59 ο)ο ἐπὶ τόκῳ 5 ο)ο καὶ χρεολύτρῳ 1 ο)ο. Ἀλλ' ἐκ τοῦ πραγματικοῦ κεφαλαίου ἀφῃρέθησαν, ὁ ἐπὶ διετίαν τόκος τοῦ ὀνομαστικοῦ, τὸ ἐπὶ διετίαν χρεόλυτρον, πλὴν τούτου δὲ διάφορα μεσιτικά, προμήθειαι, ἔξοδα, ἐπὶ πᾶσιν ἐπληρώθησαν καὶ εἰς πολεμεφόδια 10.000 λίραι περίπου· δὲν ἦλθον δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα

μετρητὰ εἰμὴ λῖραι 298.726.11 καὶ 9 ἐπληρώθησαν προσέτι καὶ συναλλάγματα ἐξ Ἑλλάδος ἐκδοθέντα 3.858.18, ὥστε τὸ σύνολον τῶν χρημάτων ὅσα ἐκ τοῦ δανείου τούτου ἡ νέα κυβέρνησις διέθεσεν ἐν Ἑλλάδι συνεποσώθη, κατὰ τὸν ἐπισυνημμένον εἰς τὴν ἀπολογίαν τοῦ Ὀρλάνδου καὶ τοῦ Λουριώτου λογαριασμὸν εἰς λίρας 302.585.99, ἤτοι 8.472.000 περίπου παλαιὰς δραχμάς.

Ἰωάννης Κωλέττης

Ὡς πρὸς τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ ποσὸν ἦτο ὑπέρογκον· οὐδ' εἶναι ἄπορον ὅτι ἡ ἀγγελία τῆς ἀλληλοδιαδόχου ἀφίξεως τῶν δόσεων αὐτοῦ ηὔξησε τὸν περὶ κατοχῆς τῆς ἐξουσίας πόθον καὶ ὅτι ὁ πόθος οὗτος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀφορμῶν τῆς δυσαρεσκείας ὅσαι ἐπεκράτουν, καθ' ἃ προείρηται, ἐν Πελοποννήσῳ ἀπέληξε βαθμηδὸν εἰς δεύτερον ἐμφύλιον πόλεμον. Ὁ Φωτήλας παρητήθη τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, αἱ κεντρικαὶ ἐπαρχίαι ἠρνήθησαν τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ὠφελούμενος ἐκ τούτου προέτεινε τὴν δεξιὰν εἰς τοὺς παλαιοὺς ἀντιπάλους καὶ ἤδη ἐξερράγη λαμπρῶς νέος ἐμφύλιος ἀγών, ἐν ᾧ ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ὁ Ζαΐμης, ὁ Λόντος, ὁ Σισίνης, ὁ Νοταρᾶς. Καὶ ὁ μὲν Νικήτας ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν υἱῶν του κατὰ τῆς Τριπόλεως, ὁ δὲ Νοταρᾶς καὶ ὁ Λόντος κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἦτο εἴπερ ποτὲ ἰσχυρὰ ἕνεκα αὐτῶν δὴ ἐκείνων τῶν χρημάτων τοῦ δανείου. Περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου τὴν κρατίστην τῆς Ἑλλάδος πεζικὴν δύναμιν, ἤτοι τὰ ρουμελιωτικὰ στίφη ὑπὸ τὸν Καρατάσον, τὸν Γούραν, τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Δράκον καὶ τὸν Τζαβέλλαν. Ἐκ τούτων, ἀγομένων ὑπὸ τοῦ ρέκτου ἐκείνου μέλους τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, οἱ μέν, ἀφοῦ διέλυσαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου, κατετρόπωσαν τὸν Λόντον καὶ τὸν Νοταρᾶν εἰς Κουτζομάδι, ἐπῆλθον κατόπιν αὐτῶν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, τοὺς ἠνάγκασαν μετὰ δεινὴν ἀντίστασιν νὰ φύγωσι πάλιν καὶ ἐκυρίευσαν ἐπὶ τέλους αὐτὰ τὰ Τρίκαλα. Ἐνῷ δὲ οὕτως ἐδαμάζετο ἡ ἀνατολικὴ Πελοπόννησος, ἕτερα ρουμελιωτικὰ στίφη ἀνέβησαν ἀπὸ Βοστίτσης εἰς Καλάβρυτα καὶ κατῆλθον ἐκεῖθεν μέχρι Μεσσηνίας διαλύοντα τὰ καταπιέζοντα τοὺς στασιαστὰς τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὰς κεντρικὰς ἐπαρχίας δὲν ἐγένοντο μεγάλαι συμπλοκαί, διότι ὁ ἰσχυρότατος τοῦ Κολοκοτρώνη ὑποστράτηγος Δ. Πλαπούτας ἐτάχθη μετὰ τῆς κυβερνήσεως. Φονευθέντος δὲ περὶ Τρίπολιν τοῦ Πάνου Κολοκοτρώνη εἰς μικράν τινα ἀψιμαχίαν, ὁ πατὴρ αὐτοῦ τοσοῦτο κατεβλήθη ὥστε ἐπεκαλέσατο αὖθις τὴν ἀμνηστίαν

τῆς κυβερνήσεως καὶ παρεδόθη μάλιστα εἰς αὐτήν. Οἱ πάλαι ἀντίπαλοι καὶ ἐπ' ἐσχάτων σύμμαχοι ἐταπεινώθησαν οὕτως ὁλοσχερῶς. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, οἱ τέσσαρες ἀδελφοὶ Δεληγιανναῖοι, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, ὁ Μ. Ἀναστασόπουλος, ὁ Γρίζαλης, ὁ Παπατσώνης, ὁ Α. Κατσαρός, ὁ γέρων Σισίνης μετὰ τοῦ υἱοῦ του Χρυσάνθου καὶ ὁ μόνος μετ' αὐτῶν συνταχθεὶς ῥουμελιώτης Θεόδωρος Γρίβας ἀπήχθησαν τῇ 2 Φεβρουαρίου 1825 εἰς Ὕδραν καὶ ἐφυλακίσθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ· οἱ δύο Ἀνδρέαι, Ζαΐμης καὶ Λόντος, καὶ ὁ Νικήτας κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσιν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾗ εἶχον προσωπικούς τινας φίλους, οἵτινες διέσωσαν αὐτούς. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ Γούρας, ἐπανελθὼν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1825 ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ προηγουμένου ἔτους εἶχεν ἀπροκαλύπτως ἤδη συμμαχήσει μετὰ τῶν Τούρκων, κατετρόπωσεν αὐτόν, τὸν ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ καὶ ἀπήγαγε δέσμιον καὶ παρὰ πάντων περιφρονηθέντα καὶ ἐγκαταλειφθέντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ μετ' οὐ πολὺ ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὁ διαψεύσας ἁπάσας τὰς ἐλπίδας ὅσας εὐλόγως ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ περὶ αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς ὡς ἐκ τοῦ περὶ Γραβιὰν κατορθώματος, εὑρέθη νεκρὸς τῇ 16 Ἰουλίου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἐξ οὗ ἐπεκράτησεν ἡ φήμη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ καὶ κατακρημνισθεὶς ἐτελεύτησεν.

Μᾶρκος Μπότσαρης
καὶ ἡ ὑπογραφή του

Οὐδέποτε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔλαβε πλείονα ἰσχύος ἐπιφάνειαν. Ἀλλὰ τί ἐγίνετο ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ ἀνὴρ ὅστις ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ὡς πρωτουργὸς τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων ἀλλοιώσεως; Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος ἀπῆλθεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1823 εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1824· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς κυβερνήσεως τοσοῦτον χρόνον διαρκέσασα ἀπουσία αὐτοῦ συνδέεται μετὰ τῶν πολεμικῶν γεγονότων ὅσα συνέβησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν τῇ Στερεᾷ. Τῳόντι, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ ἐμβάλωσι τῷ 1823 εἰς τὴν Ἑλλάδα δύο στρατοί, ὁ μὲν ἐκ Θεσσαλίας ὁ δὲ ἐξ Ἠπείρου, ἑνούμενοι δὲ περὶ Ναύπακτον νὰ διαπεράσωσιν εἰς Πάτρας, ἐκεῖθεν ἐπιχειροῦντες τὴν τῆς Πελοποννήσου χείρωσιν. Ἐπὶ τούτῳ κατ' Ἀπρίλιον μὲν εἰσήλασεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ἰουσοὺφ πασᾶς Βερκόφτσαλης μετὰ ἱππικῆς τὸ πλεῖστον δυνάμεως καὶ προῆλθεν εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν. Ἀλλ' ὁ Ἰουσοὺφ πασᾶς, καίτοι ἀγαθὸς στρατιώτης, ἦτο ὑπέργηρως καὶ προσωπικῶς δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ σουλτάνου· ὅθεν οὔτε τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἐξετέλεσεν οὔτε ἄλλο τι γενναῖον ἔπραξεν. Ἀντὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Ἄμφισσαν καὶ ἀσφαλίσῃ τὴν μετὰ τῆς Ναυπάκτου συγκοινωνίαν, κατηνάλωσε τὸν χρόνον καὶ τὸν στρατὸν περὶ μικράς τινας συμπλοκὰς ἐν Βοιωτίᾳ, ἐν Ἀττικῇ, ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐπὶ τέλους ἐπέστρεψεν εἰς Λαμίαν ἄπρακτος. Πολὺ σπουδαιοτέρα ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσις. Ἡ ἐπίθεσις αὕτη ἐπετράπη εἰς τὸν Μουσταῆν,

πασᾶν τῆς Σκόδρας, κατελθόντα ἐκεῖθεν μετὰ 8.000 γενναίων Μιρδιτῶν καὶ Γκέγκιδων, καὶ εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην τῶν Ἰωαννίνων μετὰ 4.000 ἀνδρῶν Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐβράδυνον νὰ εἰσβάλωσι καὶ κατ' ἀρχὰς ἐνήργησαν διῃρημένοι ἀπ' ἀλλήλων. Οὐδὲν ἧττον, ὅτε ἐν ἀρχῇ Αὐγούστου ὁ πασᾶς τῆς Σκόδρας διελθὼν τὰ Ἄγραφα κατέλαβε διὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτοῦ τὸ Καρπενίσι, ὁ κίνδυνος ἀπέβη μέγας. Καθὼς τῷ 1822, οὕτω καὶ νῦν, ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ὁ σουλιώτης Μᾶρκος Βότσαρης. Ὁ Μάρκος ὑπῆρξε βεβαίως εἷς τῶν ἡρωικωτάτων καὶ τῶν εὐγενεστάτων τύπων τοῦ ἕλληνος μαχητοῦ. Δὲν εἶχε τὸ πολυμήχανον τοῦ Κολοκοτρώνη πνεῦμα· δὲν εἶχε τὸ μεγαλεπήβολον πνεῦμα ὅπερ ἀπεκάλυψε περὶ τὰ τέλη τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Καραϊσκάκης. Λόγῳ ἀφοσιώσεως ὅμως καὶ προσωπικῆς ἀνδρείας οὐδεὶς ἦτο αὐτοῦ ἐνάμιλλος. Ἡ χρηστότης ἦτο ἐζωγραφημένη εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἡ καλοκαγαθία ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν τρόπων καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἦτο ἀρνίον κεκτημένον καρδίαν λέοντος. Οἱ Ἀλβανοὶ ἔλεγον ὅτι, ἂν ἦτο μουσουλμάνος, ἤθελον πιστεύσει ὅτι ὁ προφήτης Ἀλῆς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γῆν.

Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου)

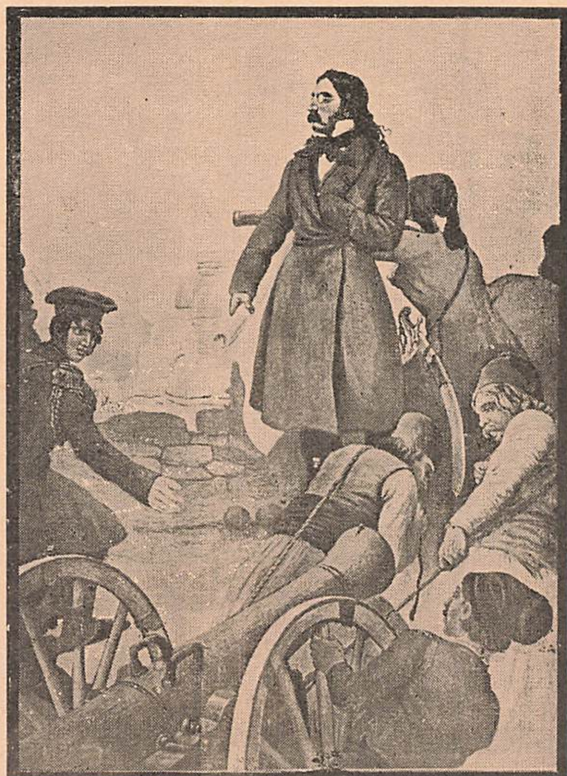
Ἅμα μαθὼν ὅτι ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ κατέλαβε τοὺς λειμῶνας καὶ τοὺς κήπους τοῦ Καρπενισίου, συνεννοηθεὶς μετὰ εὐαρίθμων τινῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ αὐτὴν διὰ νυκτὸς διχόθεν, αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐκ τοῦ πεδίου οἱ δ' Αἰτωλοί, οἱ Ἀκαρνᾶνες καί τινες ἄλλοι Σουλιῶται ἐκ τῶν ὀρέων. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐξεπλήρωσε τὰ ἀποφασισθέντα, ὁρμήσας τὴν νύκτα τῆς 9 Αὐγούστου μετὰ 350 ἀνδρῶν. Οἱ Σκοδρινοὶ καταληφθέντες κοιμώμενοι καὶ ἐκπλαγέντες ἔρριψαν τὰ ὅπλα καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ἂν κατήρχοντο τότε ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, ἡ καταστροφὴ τῶν πολεμίων ἤθελεν ἀποβῇ ὁλοσχερής. Δυστυχῶς, καίτοι ἀκούοντες τὸν πυροβολισμόν, δὲν προσῆλθον ἐκεῖθεν εἰμὴ ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν. Οὐδὲν ἧττον οἱ Σουλιῶται ἐξέβαλον τοὺς ἐχθροὺς ἀφ' ὅλων τῶν χαρακωμάτων, παρεκτὸς μιᾶς μάνδρας ἐν ᾗ εἶχε πήξει τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ὁ Τζελαλεδίμπεϋς, ὁ ἡγεμὼν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ Μουσταῆ. Ὁ Μᾶρκος, καίτοι πληγωθεὶς κατὰ τὸν δεξιὸν βουβῶνα ἀλλὰ ἐλαφρῶς, ἔδραμε πρὸς τὴν μάνδραν καὶ ἀναρριχηθεὶς εἰς τὸ τεῖ-

χος κατώπτευσε πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ· οἱ ἐντὸς δέ, ἅμα ἰδόντες ἐπιφανεῖσαν τὴν κεφαλὴν ἐκείνην, ἐπυροβόλησαν, καὶ ὁ Μᾶρκος κτυπηθεὶς εἰς τὸ μέτωπον ἔπεσε νεκρός. Οἱ συναθληταὶ αὐτοῦ ἀπαγαγόντες τότε τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἀπῆλθον, μηδενὸς τολμήσαντος νὰ παρενοχλήσῃ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν, καίτοι συναπήγαγον ἐπὶ ἡμιόνων φορτωμένων πλουσιώτατα καὶ πολυάριθμα λάφυρα ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων. Οἱ πολέμιοι ἀπέβαλον ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ περὶ τοὺς 800 ἄνδρας. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἀπώλεσεν ἕνα τῶν καλλίστων αὐτῆς προμάχων.

Τὴν ἐπιοῦσαν οἱ Μιρδῖται ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς αὐτῶν παρὰ τὰς ἰτέας τοῦ Καρπενισίου καὶ μετ' ὀλίγον, ἐπελθόντος τοῦ Μουσταῆ, κατέβησαν πνέοντες ἐκδίκησιν εἰς τὸν κάτω Ζυγὸν τῆς Αἰτωλίας. Εἰς Γουριάν, χωρίον κείμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχελῴου, ἡνώθησαν τῇ 17 Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ. Ἀλλ' οἱ δύο πασάδες δὲν προσέβαλον τὸ Μεσολόγγιον εὑρόντες αὐτὸ κάλλιον ὠχυρωμένον ἢ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος. Ἀφοῦ περὶ ἕνα μῆνα περιεφέρθησαν ἀπὸ τοῦ Ἀχελῴου μέχρι τοῦ Εὐήνου, ἔστησαν τὸ στρατόπεδον αὐτῶν εἰς τὰ περιβόλια καὶ τοὺς ἐλαιῶνας τοῦ Ἀνατολικοῦ. Κατὰ τῆς πόλεως ταύτης ἔρριψαν χιλιάδας βομβῶν, αἵτινες ὅμως ὀλίγην ἐπροξένησαν βλάβην. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἤρχισαν νὰ πάσχωσιν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ χρημάτων. διάφορα ἑλληνικὰ σώματα διέκοπτον κατὰ νῶτον τὰς συγκοινωνίας αὐτῶν· οἱ δύο ἡγεμόνες δὲν διετέλουν εἰς φιλικὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις· αἱματηραὶ συνέβαινον συγκρούσεις μεταξὺ Τόσκων, Γκέγκιδων καὶ Μιρδιτῶν· ἐπῆλθεν ἡ εἴδησις ὅτι τὸ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατόπεδον τοῦ Βερκόφτσαλη Ἰουσοὺφ πασᾶ διελύθη. Ὅθεν τῇ 17 Νοεμβρίου οἱ δύο πασάδες ἐνόμισαν συνετὸν νὰ ἀναζεύξωσι καὶ ἀφοῦ ἀπέβαλον ἐπὶ ματαίῳ τὸ τέταρτον τῆς δυνάμεως ἀπῆλθον κατεσπευσμένως ὁπωσοῦν εἰς τὰ ἴδια, ὁ μὲν εἰς Σκόδραν ὁ δὲ εἰς Ἄρταν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν τελευταίων τῆς ἐκστρατείας ταύτης περιπετειῶν οἱ κάτοικοι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐνεθυμήθησαν τὸν ἄνδρα ὅστις πρὸ διετίας εἶχε σώσει τὸ Μεσολόγγιον· ἐνεθυμήθησαν αὐτὸν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ τότε κυριώτατος αὐτοῦ συναθλητής, ὁ Μᾶρκος Βότσαρης, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τοῖς οὖσι· καὶ παρεκάλεσαν τὸν Μαυροκορδᾶτον ν' ἀναλάβῃ τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Ὁ δὲ ἀπῆλθε προθύμως καὶ ἀφίκετο εἰς Μεσολόγγιον τῇ 30 Δεκεμβρίου. Αὕτη τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ ἀπόφασις ὑπῆρξε μία τῶν ἐντιμοτάτων ἅπαντος τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ βίου. Ἡ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἐπελθοῦσα εἰς τὰ πράγματα τῆς ὅλης ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μεταβολὴ ὑπῆρξεν ἔργον τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Πρόεδρος ὢν τοῦ Βουλευτικοῦ ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ καὶ ν' ἀπαιτήσῃ, ἂν ὄχι τὴν πρώτην, προέχουσαν ὅμως τινὰ τάξιν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους τύχης. Καὶ ὅμως καταλιπὼν εἰς ἄλλους τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἠρκέσθη εἰς τὸ νὰ ρυθμίσῃ τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἴσως προεῖδεν ὅτι καὶ νῦν, ὅπως τῷ 1822, δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα λυσιτελέστερον ὡς ἐθελοντὴς μᾶλλον ἢ ὡς κυβερνήτης. Τὸ δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον διατρίψας ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἐτακτοποίησε καὶ ἐνεψύχωσεν αὐτὴν καὶ πρὸ πάντων ἐφρόντισε νὰ ὀχυρώσῃ ὅσον οἷόν τε τὸ Μεσολόγγιον. Ἓν μόνον λάθος ἔπραξε τότε, ὅτι δὲν ἐμάντευσε τὴν ἀξίαν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ περιῆλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον ὅστις μετὰ δύο ἔτη εἰς στιγμὴν κρισιμωτάτην ἔμελλε νὰ ἀποδείξῃ δι' ἔργων λαμπρῶν ὅτι εἶναι ὁ κράτιστος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος πολέμαρχος καὶ ἴσως ὁ κράτιστος τῶν κατὰ ξηρὰν ἀναδειχθέντων. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ἡ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ διοργάνωσις περὶ ἣν ἐνησχολήθη ὁ Μαυροκορδᾶτος καθ' ὅλον τὸ 1824 παρεσκεύασε τὴν ἀείμνηστον ἄμυναν, ἣν τὸ

Μεσολόγγιον ἀντέταξε κατὰ τὸ ἑπόμενα ἔτη εἰς τὰς ἡνωμένας δυνάμεις τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἄμυναν τῆς ὁποίας ἡ τιμὴ ἐν μέρει ἀνήκει εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον. Διηυκολύνθη δὲ τὸ ἔργον αὐτοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν ἔτει 1824 οὐδεμία ἐγένετο κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος σπουδαία τουρκικὴ ἐπιστρατεία. Μόνον δὲ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὁ ἐν ἔαρι τοῦ ἔτους ἐκείνου Ρούμελη Βαλεσῆς Δερβὶς πασᾶς ἐπεχείρησε νὰ ἐμβάλῃ κατὰ Ἰούλιον μετὰ ἀνδρῶν μυρίων, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν καταλαβόντων τὰ στενὰ ὁπλαρχηγῶν τῶν Σαλώνων, τῶν Κραββάρων, τοῦ Ζυγοῦ, μεθ' ὧν συνετάσσοντο καί τινες Σουλιῶται καὶ Πελοποννήσιοι. Ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος τῶν ἐνταῦθα γενομένων μαχῶν ἐγένετο ἡ περὶ Ἄμπλιανην (μεταξὺ Σαλώνων καὶ Γραβιᾶς), καθ' ἣν ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς, ὁ Κίτσος Τζαβέλλας, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς καὶ ἄλλοι κατετρόπωσαν τοὺς πολεμίους, καταλιπόντας εἰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων δύο πυροβόλα, ἑπτὰ σημαίας καὶ πολεμεφόδια. Ὁ Δερβὶς πασᾶς παρέμεινεν εἰσέτι ἐπὶ τρεῖς περίπου μῆνας εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Κηφισοῦ καὶ τοῦ Σπερχειοῦ, μηδὲν λόγου ἄξιον δυνάμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἀδιαλείπτως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων παρενοχλούμενος, μέχρις οὗ τῇ 6 Ὀκτωβρίου ὑπεχώρησεν ἐκεῖθεν τοῦ Σπερχειοῦ ἄπρακτος.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος
ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν τοῦ Μεσολογγίου
(Ἐκ τῶν ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου εἰκόνων τοῦ Ἕες)

Ἡ νέα λοιπὸν κυβέρνησις ηὐτύχησε μὲν νὰ ἀναλάβῃ τὰ πράγματα εἰς στιγμὴν καθ' ἣν ἐματαιοῦτο ἡ σπουδαία κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐπιχείρησις τοῦ Μουσταῆ τῆς Σκόδρας, τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Ἰουσοὺφ πασᾶ Βερκόφτσαλη, καθ' ὅλον δὲ τὸ 1824 οὐ μόνον τοὺς ἐσωτερικοὺς αὐτῆς ἀντιπάλους κατέβαλεν ἀλλὰ καὶ οὐδένα μέγαν ἐξωτερικὸν κίνδυνον ὑπέστη κατὰ ξηράν. Κατὰ θάλασσαν δὲ τῷ μὲν 1823 τὰ πολεμικὰ ἔργα δὲν ἀπέβησαν ἐν γένει πολύκροτα τῷ δὲ 1824 ἡ ἐπανάστασις, ἀφοῦ ὑπέστη τραύματά τινα ὀδυνηρά, ἔπειτα ἀνεδείχθη νικηφόρος ἐν ταῖς λαμπροτάταις ὅλου τοῦ ἀγῶνος ναυμαχίαις.

Κατ' ἀρχὰς τῷ 1823 ἡ Υ. Πύλη ἐφάνη ἰδιαζόντως ἐπιμεληθεῖσα τὴν ναυτικὴν αὐτῆς ἐπιχείρησιν. Ἀπολέσασα ἐν ταῖς προηγουμέναις ἐκστρατείαις τρία κατάφρακτα ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἐκθέσῃ τοῦ λοιποῦ τοὺς κακῶς χειριζομένους ἐκείνους ὄγκους εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν κινδύνους καὶ συνεκρότησε τὸν στόλον αὐτῆς ἐκ φρεγάδων

μᾶλλον παρὰ ἐκ δικρότων. Παρεσκεύασε δὲ εἰς ἔκπλουν 46 σκάφη, ἐξ ὧν ἓν μόνον δίκροτον· μετὰ τούτων ἔμελλον νὰ ἑνωθῶσιν 6 ἀλγερινά, 7 ἐκ Τύνιδος καὶ 4 ἐκ Τριπόλεως, τὸ πλεῖστον φρεγάδες ἢ δρόμωνες. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος, συγκείμενος ἐξ 60 πλοίων, δὲν ἔμελλε νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ ὀσμανικοῦ εἰμὴ μετὰ τὴν προσβολὴν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει πᾶσα κατεβλήθη προσπάθεια ἵνα καταρτισθῶσι τὰ πληρώματα τοῦ στόλου ὅσον ἐνδέχεται βελτίονα τῶν προτέρων, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐσαγηνεύθησαν οὐκ ὀλίγοι εὐρωπαῖοι ναῦται. Προεχειρίσθη δὲ νέος ἀρχιναύαρχος ὁ Χοσρὲφ Μεχμὲτ πασᾶς, ἀνὴρ λογιζόμενος ἐμπειρότατος

Ἡ Κάρυστος καὶ τὸ φρούριόν της

ἂν καὶ τὰ πράγματα ἔμελλον νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι τὸ θάρρος αὐτοῦ δὲν ἦτο ἐφάμιλλον τῆς συνέσεως. Ὁ στόλος αὐτοῦ δὲν ἐξῆλθε τοῦ Βοσπόρου εἰμὴ τῇ 12 Ἀπριλίου καὶ δὲν ἡνώθη ἐν Τενέδῳ μετὰ τῆς βαρβαρικῆς μοίρας εἰμὴ τῇ 9 Μαΐου. Ὁ γάλλος τοῦ ἔτους τούτου μοίραρχος ἐν τῇ Ἀνατολῇ Δεριγύ, ὁ μετέπειτα ἐν Πύλῳ ναυμαχήσας, συνήντησε τῇ 21 περὶ τὴν Μυτιλήνην τὸν στόλον ἐκεῖνον παραλαμβάνοντα στρατεύματα πανταχόθεν τῆς Ἀσίας προσερχόμενα. Ὁ Γάλλος ἔλαβεν ἐκεῖ συνέντευξιν μετὰ τοῦ καπετὰν πασᾶ, περὶ ἧς ὑπέβαλεν ἔκθεσιν εἰς τὴν κυβέρνησίν του. Ὁ Χοσρὲφ πασᾶς, ἀφοῦ ὡμολόγησεν ὅτι αἱ σφαγαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Χίου παρώξυναν μᾶλλον τὴν ἐπανάστασιν ἢ συνετέλεσαν εἰς περιστολὴν αὐτῆς, προσέθηκεν ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν νομίζει συνετὸν νὰ μεταβάλῃ σύστημα. «Οἱ νησιῶται, εἶπε, καὶ μάλιστα οἱ Ὑδραῖοι, γνωρίζουσιν ὅτι διετέλεσα πάντοτε προστάτης αὐτῶν· μόνος δὲ ὁ διορισμός μου ὡς ἀρχιναυάρχου ἀρκεῖ ἵνα ὑποδείξῃ εἰς αὐτοὺς ὅτι ὁ σουλτάνος ἀποκλίνει εἰς ἐπιεικεστέρας διαθέσεις. Ἀφήσωμεν κατὰ μέρος πάσας τὰς περιστροφὰς ἀνωφελοῦς ἐθιμοταξίας. Εἴσθε ἆρά γε διατεθειμένος νὰ διαβιβάσετε εἰς τὴν Ὕδραν προτάσεις τινὰς συμβιβασμοῦ;—Ἐπὶ τίνι βάσει;— Τῆς ὑποταγῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῶν ὅπλων.—Καὶ τίνα θέλω προτείνει εἰς αὐτοὺς ἐγγύησιν;—Τὸν λόγον μου. Οἱ Ὑδραῖοι μὲ ὀφείλουσι πολλὰ καὶ ἤξεύρουν ὅτι ἠμποροῦν νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἐμέ». Ὁ Δεριγὺ δὲν ἐνόμισεν εὐπρεπὲς νὰ διαψεύσῃ τὸν πασᾶν ἀλλὰ τῷ παρετήρησεν ὅτι δὲν δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων αὐτῶν καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῶν συνεπειῶν. Τότε ὁ καπετὰν πασᾶς καταλιπὼν τὰ περὶ Μυτιλήνην ὕδατα ἔπλευσεν ἐπὶ τὸν Καφηρέα καὶ φθάσας τῇ 23 εἰς Κάρυστον ἀπεβίβασεν εἰς αὐτὴν τροφάς, ἐφόδια καὶ ἐπικουρίαν, καὶ

διέλυσεν οὕτω τὴν πολιορκίαν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ν. Κριεζώτου, Εὐβοέως, ὅστις προσελθὼν ἐξ Ἰωνίας ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ τῆς ἐπαναστάσεως ἔτει, ὡς ἁπλοῦς δὲ στρατιώτης κατ' ἀρχὰς ταχθεὶς ὑπὸ τὸν Ἀγγελῆν Γωβγίναν, ἔπειτα ἀνεδείχθη διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας αὐτοῦ εἷς τῶν μάλιστα ἀξιομνημονεύτων δευτερευόντων στρατηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ὁ Δεριγύ, γράφων τῇ 24 Ἰουνίου πρὸς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ὅσα ἐπήγαγεν ἡ προκειμένη διάλυσις τῆς πολιορκίας τῆς Καρύστου, ἔλεγεν· «Ἐγενόμην μάρτυς τοῦ πρώτου τούτου δείγματος τῆς μετριοπαθείας τοῦ καπετὰν πασᾶ. Αἱ φλόγες 40 πυρποληθέντων χωρίων κατηύγασαν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν *Μήδειαν* καὶ τὸν *Σειληνόν* (τὰ δύο γαλλικὰ πλοῖα). Ἡ αὐτόθι παρουσία ἡμῶν ἐχρησίμευσε τοὐλάχιστον εἰς τὴν σωτηρίαν πολλῶν Ἑλλήνων, οὓς φεύγοντας ἐπὶ μικρῶν πλοιαρίων καὶ κινδυνεύοντας νὰ ἀποθάνωσι τῆς πείνης παρελάβομεν καὶ ἐπεριποιήθημεν». Μετ' ἄλλην δὲ ἐπιδρομὴν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, οὐδὲν ἧττον αἱματηρὰν γενομένην, ὁ καπετὰν πασᾶς πορευθεὶς εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος καὶ διατρίψας αὐτόθι ἡμέρας τινὰς περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον, ἐπεσίτισε τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, καὶ ἠγκυροβόλησε τῇ 9 Ἰουλίου εἰς Πάτρας. Ἐκεῖ παραμείνας 40 ἡμέρας ἀλλὰ οὐδόλως δυνηθεὶς νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τῆς ἀπὸ ξηρᾶς ἐπερχομένης ἐκστρατείας τοῦ Μουσταῆ καὶ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Αἰγαῖον, προσβληθεὶς δὲ εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ὑπὸ μικρᾶς τινος μοίρας Ὑδραίων καὶ Ψαριανῶν καὶ ἔντρομος γενόμενος ἐκ τῶν πυρπολικῶν, καίτοι οὐδὲν ἀπὸ τούτων ἔπαθεν, ἀνέκαμψεν εἰς Ἑλλήσποντον μηδὲν τῇ ἀληθείᾳ γενναῖον πράξας. Ὡσαύτως καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος λυμαινόμενος ὑπὸ τῆς πανώλους δὲν ἐπεχείρησέ τι κατὰ τῆς Κάσσου ἀλλ' ἐπανῆλθεν ὅλως ἄπρακτος εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τότε ὁ Δεριγὺ ἔγραψε πάλιν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ· «Αἱ φοβεραὶ λοιπὸν τῶν Τούρκων παρασκευαὶ εἰς οὐδὲν ἀπέληξαν ἀποτέλεσμα. Ἰδοὺ συμπληροῦται τὸ τρίτον τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔτος καὶ οἱ ἡνωμένοι ἀγῶνες τῶν ὀσμανικῶν στόλων καὶ στρατῶν τίποτε δὲν κατώρθωσαν. Οἱ Τοῦρκοι ἐγκαταλελειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς δύνανται νὰ καταστρέψωσι τοὺς Ἕλληνας, ὄχι νὰ τοὺς ὑποτάξωσιν. Ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐνεργήσῃ εἰμὴ διὰ τῶν οἰκείων τῇ φύσει αὐτῆς ἐλατηρίων. Συμβουλεύοντες αὐτῇ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐπιείκειαν, τὴν τάξιν καὶ ἀπαιτοῦντες μέχρι τινὸς ταῦτα πάντα παρ' αὐτῆς ἠθέλομεν τῇ ἀφαιρέσει τοὺς μόνους τρόπους τῆς ἐνεργείας ὅσους κέκτηται. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Ἕλληνες, ἀλληλομαχοῦντες ἅμα ἡ τύχη προσμειδιάσῃ πρὸς αὐτούς, δὲν ἠμποροῦν νὰ πράξωσι πλειότερα τῶν ὅσα ἔπραξαν. Δὲν θέλουσι καθαιρέσει τὸ ὀσμανικὸν κράτος· ἀνάγκη ἄρα νὰ ὑπάρξωσι παρ' αὐτῷ».

Ἀλλ' ἂν οἱ ἡμέτεροι οὐδὲν μέγα ἔπαθον ἐκ τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδ' αὐτοὶ ἐπήγαγον πληγήν τινα εἰς αὐτόν. Δι' ἔλλειψιν πόρων ἢ βραδέως ἢ ὀλίγοι ἐξεστράτευον, ἢ ἐκστρατεύοντες ἠναγκάζοντο διὰ τὸν αὐτὸν λόγον νὰ ἐπιστρέφωσι παρακαίρως εἰς τὰ ἴδια. Ἐν τούτοις αἱ ἐνέργειαι τῶν ἑλληνικῶν πλοίων δὲν περιωρίζοντο εἰς τὰς τακτικὰς ἐκείνας ἐκστρατείας. Ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ 1823 καὶ ἐφεξῆς τὰ πλοῖα ἡμῶν ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν τουρκικῶν παραλίων καὶ καταδιώξεις τῶν πλοίων ὅσα ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν ἢ παρεβίαζον τοὺς ἀποκλεισμοὺς ἢ ἐχρησίμευον ὡς σκευαγωγὰ τῶν πολεμίων. Πᾶσαι αὗται αἱ πράξεις εἶναι βεβαίως δεδικαιολογημέναι καὶ συγχρόνως παρεῖχον ἐνασχόλησιν καὶ πόρον ζωῆς εἰς τὰ λιμώττοντα ναυτικὰ ἡμῶν πλήθη. Ἀλλ' ἂν αἱ λεηλασίαι τουρκικῶν χωρῶν οὐδεμίαν παρῆγον εἰς μέσον δυσχέρειαν ἡ καταδίωξις τῶν οὐδετέρων πλοίων προεκάλει περιπλοκὰς δυσαρέστους μετὰ τῶν ναυάρχων καὶ μοιράρχων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Αὐτοὶ οἱ Ἄγγλοι, οἵτινες, ὡς εἴδομεν, δὲν ἦσαν πολὺ αὐστηροὶ περὶ τὴν προστασίαν τῆς σημαίας

αὐτῶν, ὁσάκις αὕτη παρεβίαζε τοὺς ἡμετέρους ἀποκλεισμούς, οὐδὲν ἧττον ἠνάγκασαν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπὸ 27 Μαΐου 1824 διακήρυξιν, δι' ἧς αὕτη εἶχεν ὁρίσει ὅτι τὰ εἰς ὑπηρεσίαν τῆς Τουρκίας πλοῖα, «ὁποίαν σημαίαν καὶ ἂν φέρωσι, δὲν θέλουν θεωρηθῆ πλέον ὡς ἀνήκοντα εἰς οὐδέτερον ἔθνος ἀλλ' ὡς ἐχθρικά». Ἡ ἀνάκλησις ὅμως τῆς διακηρύξεως ταύτης δὲν ἔπαυσε τὴν καταδίωξιν, ἥτις ἐπεβάλλετο οὕτως εἰπεῖν ὑπό τε τῆς ἀνάγκης τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τῆς ἐνδείας τῶν ναυτικῶν ὁμίλων. Ἡ καταδίωξις λοιπὸν ἐξακολουθοῦσα ἐλογίσθη ὡς πειρατεία. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ καιροῦ πολλὰ πλοῖα ἡμῶν δι' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν λόγον, ὅτι ἐστεροῦντο παντὸς τρόπου νομίμου ἐργασίας καὶ συντηρήσεως, εἶχον ἐκτραπῆ τῳόντι εἰς ἀληθεῖς πειρατικὰς πράξεις, ὡς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου τῆς λογιζομένης καὶ τῆς πραγματικῆς πειρατείας, αὕτη ἔλαβε προϊόντος τοῦ χρόνου διαστάσεις φοβεράς, αἵτινες πολὺν προσέτριψαν μῶμον εἰς τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς πολλὴν ἐνέβαλον ἀμηχανίαν τοὺς εἰλικρινεστέρους φίλους τῆς Ἑλλάδος. Μήπως αὐτὸς ὁ Ἅμιλτων, ἀπαιτήσας τῷ 1826 τὴν παράδοσιν καταδρομικοῦ πλοίου ζημιώσαντος μὲν τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν εὑρισκομένου δὲ ἐν Ὕδρᾳ, καὶ πυροβοληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, δὲν εὑρέθη εἰς τὴν θλιβερὰν ἀνάγκην ν' ἀντιπυροβολήσῃ; Ὥστε συνέβη τὸ παράδοξον τοῦτο, ὅτι ἡ Ὕδρα, καθ' ἧς τουρκικὴ σφαῖρα δὲν ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ πέσῃ, ἐδέχθη σφαίρας ἀγγλικὰς καθὼς τῷ 1822 εἶχε δεχθῆ καὶ γαλλικὰς σφαίρας. Ἀνάγκη ἐν τούτοις νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ δεινὸς ἐκεῖνος τάραχος ὁ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἐπικρατήσας συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταναγκάσῃ τὰς δυνάμεις νὰ ὑπογράψωσι τὴν συνθήκην τοῦ 1827, ἥτις ῥητῶς τοῦτο ἐν τῷ προοιμίῳ αὐτῆς ἀνακηρύττει.

Ἔλθωμεν δὲ εἰς τὰ ναυτικὰ ἀτυχήματα τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1824. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ σουλτὰν Μαχμούτης εἶχεν ἀπελπισθῆ τοῦ νὰ καταβάλῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν διὰ μόνων τῶν ἰδίων δυνάμεων. Αἱ κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη ἐκ Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου ὁρμήσασαι πεζικαὶ ἐκστρατεῖαι ἀπέδειξαν ὅτι οἱ ἄτακτοι αὐτοῦ στρατοὶ οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προελάσωσι μέχρι τῆς Πελοποννήσου ἀλλ' οὐδὲ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα κατώρθωσαν νὰ χειρώσωσιν. Ἠσθάνετο μὲν πρὸ καιροῦ ὁ σουλτάνος τὴν ἀνάγκην νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν τακτικόν, πρὸς τοῦτο ὅμως ἔδει πρὸ πάντων νὰ καταλύσῃ τὸ γενιτσαρικὸν σῶμα, ὅπερ πρὸ αἰῶνος εἰς οὐδὲν ἄλλο συνετέλει εἰμὴ εἰς τὸ νὰ ὑποτρέφῃ τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν παραλυσίαν τοῦ κράτους. Ἀλλὰ τὸ ὅλως ἐξαχρειωθὲν τοῦτο δημιούργημα τοῦ Καρᾶ Χαλὴλ Τζεντερελῆ δὲν ἔμελλε νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα ἀμαχητί· ὥστε ὁ σουλτάνος ἐνθυμούμενος τὴν τύχην τοῦ Σελίμη προέβαινε πρὸς τοῦτο μετὰ πολλῆς περισκέψεως, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐνόει ὅτι ἔπρεπε νὰ πράξῃ τι καίριον κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀπετάθη πρὸς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν, πασᾶν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ μεγαλεπήβολος οὗτος δυνάστης εἶχε πρὸ καιροῦ συγκροτήσει τακτικὸν στρατόν· ὁσονδήποτε δὲ καὶ ἂν ὁ Μαχμούτης ἐδυσπίστει πρὸς αὐτόν, ἠναγκασμένος νῦν ἢ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἢ νὰ καταβάλῃ αὐτὴν διὰ πάσης θυσίας, ἔστω καὶ διακινδυνεύων τοῦ νὰ ἐνισχύσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἤδη τοσοῦτον ἰσχυρὸν ἐκεῖνον σατράπην, ἀπεφάσισεν ἐκ τῶν δύο κακῶν νὰ προτιμήσῃ τὸ μὴ χεῖρον καὶ ἐπέτρεψε τὸ πασαλίκι τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν. Ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κοινωνήσει τῶν κατ' αὐτοῦ θαλασσίων ἐκστρατειῶν, εἰ καὶ οὐχὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου. Ἀπὸ τοῦ 1822 ὁ σουλτάνος εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν τὰ κατὰ τὴν Κρήτην καὶ ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ γαμβρὸς τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ Χασὰν πασᾶς ἀπεβίβασεν εἰς Σοῦδαν 5.000 Ἀλβανούς. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1824 ὁ πολυμήχανος σατράπης, προσλαβὼν τὸ πασαλίκιον

Η ΔΟΞΑ

(Εἰκὼν Ν. Γκύζη)

« Ἀστῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ῥάχη
» Περπατῶντας ἡ Δόξα μονάχη
» Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια. »

Δ. ΣΟΛΩΜΟΣ

τῆς Πελοποννήσου καὶ φιλοτιμούμενος νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔργον τῶν Φαραώνων, ὅπερ ἐπόθει νὰ ἀνορθώσῃ, ἔκτασιν οἵαν ποτὲ δὲν εἶχε λάβει ἐν καιρῷ τῆς μεγίστης αὐτοῦ ἀκμῆς, ἀπεδύθη εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ πάσης θυσίας κατὰ ξηράν τε καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἔτι ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1824 ὁ Χουσεΐμπεϋς σταλεὶς ἐξ Αἰγύπτου εἰς Κρήτην συνεπλήρωσε διὰ σφαγῶν καὶ καταστροφῶν φοβερῶν τὴν χείρωσιν τῆς πολυπαθοῦς ταύτης νήσου.

Μεχμὲτ Ἀλῆς

Ἀλλὰ τότε προέκυψαν εἰς μέσον αἱ μεγάλαι τοῦ ἐπιχειρήματος δυσχέρειαι. Μέχρι τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους σπανίως προέβαινεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, ἐπειδὴ οἱ λιμένες τῆς Κρήτης κατείχοντο πάντοτε ὑπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν, οἱ ἡμέτεροι δὲν εἶχον καταφύγια ἀσφαλῆ ἐν τῇ ἀχανεῖ ἐκείνῃ ἐκτάσει. Ὅθεν δυσκόλως ἠδύναντο νὰ παρακωλύσωσι τὴν ἄμεσον μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Κρήτης διαπεραίωσιν. Ἀλλὰ μεταξὺ Κρήτης καὶ Πελοποννήσου ὁ στόλος ὁ μετακομίζων τὸν τακτικὸν στρατὸν ἔμελλεν ἀπαραιτήτως νὰ προσκόψῃ πρὸς τοὺς στολίσκους ἐκείνους οἵτινες κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως τοσοῦτον ἐνεποίησαν τρόμον εἰς τοὺς Ὀσμανίδας. Δυστυχῶς ἡ ὀλίγη δραστηριότης ἡ ἀναφανεῖσα εἰς τὰς παρασκευὰς καὶ τὰς κινήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου τῷ 1823 ἐξηκολούθησεν ἐπικρατοῦσα καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1824 καὶ εἰς παντελῆ μάλιστα μετεβλήθη ἀδράνειαν. Τὰ χρήματα τοῦ πρώτου δανείου δὲν εἶχον ἔτι ἔλθει, οἱ ἰδιωτικοὶ πόροι τῶν τριῶν νήσων ὁσημέραι ἐξηντλοῦντο, τὸ δὲ νέον Ἐκτελεστικὸν ἠσχολεῖτο πολὺ μᾶλλον εἰς τὴν περιστολὴν τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων ἢ εἰς τὴν ἀποτροπὴν τοῦ ἐπικρεμαμένου μεγάλου ἐξωτερικοῦ κινδύνου. Ἐντεῦθεν κατὰ τὸ πρῶτον ἑξάμηνον τοῦ ἔτους ἐκείνου οἱ στόλοι ἡμῶν ἔμειναν ἀργοί, παραδόξως δὲ ηὐκολύνθη κατ' ἀρχὰς ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νέου σχεδίου ὅπερ συνεφωνήθη μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἵνα ἀσφαλισθῇ ἡ διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους διαπεραίωσις τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως, ἐκρίθη πρὸ πάντων ἀναγκαῖον νὰ ὑποταχθῶσιν αἱ νῆσοι, ἂν ὄχι ὅλαι, τοὐλάχιστον αἱ ἀπωτέρω τῆς Πελοποννήσου κείμεναι. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὡρίσθη ὅτι ὁ μὲν αἰγυπτιακὸς στόλος θέλει ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κάσσου, ὁ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Ψαρῶν, ἀμφότεροι δὲ ἑνωθέντες κατὰ τῆς Σάμου. Καὶ πρώτη προσεβλήθη ἡ Κάσσος. Ἡ ἀπόκρημνος αὕτη νῆσος ἡ παρακειμένη εἰς τὴν Κρήτην εἶχεν 7.000 περίπου κατοίκους καὶ 15 μὲν πάρωνας 40 δὲ μικρότερα πλοῖα. Οἱ Κάσσιοι σπανίως μετέσχον τῶν ἐργασιῶν τοῦ τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἀλλ' ἐν τῷ διαστήματι τῶν προηγηθέντων τριῶν ἐτῶν δὲν ἔπαυσαν βοηθοῦντες μὲν τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν λυμαινόμενοι δὲ τὰ παράλια τῆς Καραμανίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ δεινῶς δυσφημούμενοι ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ὡς πειραταί. Τὸ ἔργον τῆς

καταστροφῆς αὐτῶν ἀνετέθη εἰς τὸν Χουσεΐμπεϋν, τρεῖς δὲ φρεγάδες καὶ 10 δρόμωνες ἐξέπλευσαν ἐπὶ τούτῳ ἐξ Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρ, ναύτην τολμηρὸν καὶ ἔμπειρον ἀνατραφέντα ἐν τῇ σχολῇ τῶν πειρατῶν τῆς Βαρβαρίας. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Μαΐου ἡ νῆσος ἀπεκλείσθη καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῆται, τῇ δὲ 7 Ἰουνίου ὁ Χουσεΐμπεϋς ἀπεβίβασε διὰ νυκτὸς 3.000 Ἀλβανοὺς εἰς τὴν πρὸς τὴν Κρήτην νεύουσαν παραλίαν καὶ μὴ συναντήσας ἱκανὴν ἀντίστασιν τοὺς μὲν ἄνδρας καὶ τὰς γραίας ἐθανάτωσε τοὺς δὲ νέους καὶ παῖδας, 2.000 τὸν ἀριθμόν, ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα.

Ἡ δὲ κατὰ τῶν Ψαρῶν ἐπίθεσις ἀνετέθη εἰς τὸν Χοσρὲφ πασᾶν. Τῇ 20 Ἰουνίου ἀπὸ πρωίας ὁ ὀσμανικὸς στόλος προερχόμενος ἐκ Μυτιλήνης καὶ ὑπὸ ἐλαφρᾶς βορείου αὔρας φερόμενος ἔπλεε πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τῶν Ψαρῶν. Ὁ στόλος οὗτος συγκείμενος τότε ἐξ 140 σκαφῶν, ἐν οἷς 2 κατάφρακτα, 5 φρεγάδες καὶ 45 δρόμωνες, πάρωνες, ἡμιολίαι καὶ βάρεις (κανονοφόροι), φέρων δὲ στρατὸν ἀποβατικὸν 14.000 ἀνδρῶν προέβαινεν ἐν μακροτάτῳ στίχῳ, οὗ ἥ τε κεφαλὴ καὶ ἡ οὐρὰ συνέκειντο κατὰ μέγα μέρος ἐξ ἐπικώπων πλοίων παραπεμπομένων ὑπό τινων φρεγάδων. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς φάλαγγος ταύτης διεκρίνετο ἡ ναυαρχίς. Ἐὰν προσήρχοντο ἐγκαίρως πᾶσαι αἱ ναυτικαὶ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, βεβαίως ὁ Χοσρέφης δὲν ἀπεβιβάζετο ποτὲ εἰς Ψαρά. Ἐὰν καὶ αὐτοὶ οἱ Ψαριανοὶ ἐξέπεμπον κατ' αὐτοῦ τὰ πυρπολικά των ἐπερειδόμενα ἐπὶ τῶν πολεμικῶν, ὅσον εὐάριθμα καὶ ἂν ἦσαν ταῦτα, πιθανῶς ἤθελον ἀναβάλει τὴν ἀπόβασιν μέχρι τῆς προσελεύσεως τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ στόλου, ὅστις τῳόντι παρέστη μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Ἀλλ' οἱ Ψαριανοὶ δὲν ἦσαν οἱ μόνοι τῆς νήσου πρόμαχοι. Εἶχον προσλάβει χιλίους ὑπομισθίους Θετταλοὺς καὶ Μακεδόνας, οἵτινες φοβούμενοι μήπως διεξαγομένου κατὰ θάλασσαν τοῦ ἀγῶνος ἐγκαταλειφθῶσιν ἐν ἀποτυχίᾳ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ἀπήτησαν νὰ μείνωσιν ἠγκυροβολημένα τὰ πλοῖα ἐν τῷ λιμένι καὶ αὐτὰ τὰ πηδάλια αὐτῶν, ἀφαιρεθέντα, νὰ ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν ξηράν, ὅπερ καὶ ἐγένετο· ὥστε κατεδικάσθησαν εἰς ἀργίαν πυρπολικά τε καὶ πολεμικά, ὁ ἀγὼν περιωρίσθη εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἄμυναν, τὸ δὲ οὐδὲν ἧττον ἄτοπον, αἱ ὀλίγαι αὐτῆς δυνάμεις, ἀντὶ νὰ συμπυκνωθῶσιν ἐντὸς ἀσφαλῶς κατωχυρωμένου σημείου, ἐσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους ἀσθενεῖς προμαχῶνας. Τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Χοσρέφη καὶ τῆς ἀμύνης τῶν ἡμετέρων ἔχομεν μάρτυρα αὐτόπτην τὸν κυβερνήτην τοῦ γαλλικοῦ δρόμωνος *Ἴσιδος* Βιλλενεῦ, ὅστις παρευρέθη εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην σκηνὴν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἡμιολίαν *Ἀμάραντον*. Ἠξεύρομεν ὅτι ἡ παρουσία τῶν γαλλικῶν τούτων πλοίων παρεξηγήθη παρὰ τῶν ἡμετέρων κατὰ τὸ σύνηθες, ἀλλά, καθὼς ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ κυβερνήτου ἐκείνου ἐπισήμως ἐξάγεται, ἀφοῦ τῇ 18 Ἰουνίου ἔπεμψεν εἰς Ψαρὰ ἕνα τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ ἵνα ἀναγγείλῃ τὴν ἐπικειμένην ἐπίθεσιν καὶ ἤκουσεν ὅτι θέλουσι μείνει μέχρι τέλους πιστοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρέμεινε περὶ τὴν νῆσον, ἵνα ἐν περιπτώσει συμφορᾶς πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἡ φιλανθρωπία ἐπιτρέπει καὶ ὑπαγορεύει. Ἀνάγκη δὲ νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἔκθεσιν ταύτην, διότι δὲν συγχωρεῖται νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἄλλα ἔπραττον καὶ ἄλλα ἀνέφερον εἰς τὴν ἰδίαν κυβέρνησιν.

Μετὰ μεσημβρίαν λοιπὸν τῆς 20, ἐπακμάσαντος τοῦ ἀνέμου, ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπλησίασε πρὸς τὸν βόρειον λιμενίσκον τῆς νήσου καὶ τὴν 7 τὸ ἑσπέρας οἱ πάρωνες αὐτοῦ καὶ αἱ βάρεις ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι κατὰ τῶν κανονοστασίων τοῦ μέρους τούτου τῆς παραλίας. Οἱ Ἕλληνες ἀπήντησαν, καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐξηκολούθησεν ὁ ἀντιπυροβολισμὸς οὗτος διεξαγόμενος ἑκατέρωθεν «ὁπωσοῦν τυχαίως». Τὴν ἐπιοῦσαν

πρωί, γαλήνης ἐπικρατούσης, τὰ κωπήρη ἀπεβίβασαν εἰς διάφορα περὶ τὸν λιμενίσκον σημεῖα στρατὸν πολυάριθμον, ὅστις, ἐπιβοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων εὐχερῶς ἀπώθησε τοὺς εὐαρίθμους μαχητάς, εἰς οὓς ἐπετράπη ἡ ἐπιτήρησις μᾶλλον ἢ ἡ ἄμυνα τῶν περικειμένων βράχων. Ἐπιτιθέμενοι καὶ ἀμυνόμενοι ἐρρίφθησαν μίγδην πρός τι μικρὸν πυροβολοστάσιον, περὶ ὃ ἤρξατο ἀγὼν πεισματώδης· ἐπὶ ἓν τέταρτον, λέγει ὁ γάλλος κυβερνήτης, ἐβλέπομεν συγχρόνως αἰωρουμένας ἐπὶ τῶν προμαχώνων τήν τε ἑλληνικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν σημαίαν· τελευταῖον ἠφανίσθη ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἐκυμάτισε μόνη ἡ τουρκική. Τότε οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ μεσημβρινὸν τῆς νήσου, καταπυρπολοῦντες τὰ πάντα καθ' ὅσον ὑπεχώρουν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔπνευσε βορειοδυτικὸς ἄνεμος, καὶ ὁ καπετὰν πασᾶς ὠφελούμενος ἐξ αὐτοῦ διέταξε τὰς φρεγάδας καὶ τοὺς δρόμωνας, ὅσοι ἦσαν πλησιέστεροι εἰς τὸν πορθμὸν τῶν Ἀντιψάρων, νὰ εἰσέλθωσιν ἐν αὐτῷ, κάμπτοντες τὴν βόρειον τῆς νήσου ἄκραν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ καταπεπληγμένον πλῆθος συμπαρέσυρε πρὸς τὸν λιμένα τοὺς ἄνδρας ὅσοι ἠδύναντο εἰσέτι νά το ὑπερασπίσωσι. Δεκαπέντε ἕως εἴκοσι πάρωνες, οἵτινες καὶ μόνοι εἶχον διασώσει τὰ πηδάλια αὐτῶν, μεστοὶ ἤδη φυγάδων γενόμενοι εἶχον ἀπάρει, καταδιωκόμενοι ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ κανονοβολούμενοι ὑπὸ τῶν φρεγάδων καὶ τῶν δρομώνων τῆς πρωτοπορείας. Εἷς τῶν παρώνων, κινδυνεύων ἀπὸ δύο φρεγάδων, ἀνῆψεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος διαφόρους καυστικὰς ὕλας καὶ περιεκαλύφθη οὕτως ὑπὸ καπνοῦ, οἱ δὲ κυβερνῆται τῶν δύο φρεγάδων ὑπολαβόντες αὐτὸν ὡς πυρπολικὸν ἀπετράπησαν ἀμέσως τῆς διώξεως· τοσοῦτον τρόμον ἐνέπνεεν αὐτοῖς ἁπλῆ ἡ ὑπόνοια ὅτι ἔχουσι κατέναντι αὐτῶν ἐμπρηστήριον σκάφος. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν πλοίων τούτων ὀλίγοι σχετικῶς τῶν κατοίκων εὗρον καταφυγήν· εἰς ἅπαντας τοὺς ἄλλους ἡ θάλασσα ἀπεκλείσθη, διότι ὁ στόλος τοῦ Χοσρέφη, φερόμενος ὑπὸ τοῦ βορρᾶ, κατέλαβε τὸν πορθμὸν τῶν Ἀντιψάρων, ἢ περιεκύκλου τὴν νῆσον. Πολυάριθμα πλοιάρια καὶ ἀκάτια ἐζήτουν νὰ διαφύγωσι πανταχόθεν, ἀλλὰ τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἐπυροβόλουν κατ' αὐτῶν ἀνηλεῶς καὶ κατεδίωκον προσέτι αὐτὰ διὰ λέμβων. Τὰ ὕδατα τοῦ λιμένος βαθμηδὸν ἐρυθραίνοντο καὶ ἐντὸς σταδίου ὁ κυβερνήτης τῆς *Ἴσιδος* ἐμέτρησε περὶ τὸν δρόμωνα αὐτοῦ 30 πτώματα γυναικῶν καὶ παίδων. Μόνον τὸ Παλαιόκαστρον ἀνθίστατο ἔτι. Τὸ ἀσθενὲς τοῦτο ὀχύρωμα ἀντεπυροβόλει μετὰ θαυμαστῆς ζωηρότητος τὰς φρεγάδας καὶ τοὺς ἀπὸ ξηρᾶς ἐπιτιθεμένους. Ἐντὸς τοῦ ἀθλίου τούτου περιβόλου εὐαρίθμητοί τινες Ἕλληνες ἠμύνοντο κατὰ 6.000 καὶ ἐπέκεινα Τούρκων. Ὁ κυβερνήτης τῆς *Ἴσιδος* δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸ θέαμα τοῦτο. Τῇ 22 περὶ τὴν 9 ὥραν τῆς πρωίας ἀπελθὼν πρὸς τὸν καπετὰν πασᾶν, «ἔρχομαι, τοῦ εἶπε, νὰ σᾶς προσφέρω τὴν μεσολάβησίν μου». Συναινέσαντος δὲ τοῦ Χοσρέφη, γάλλος ἀξιωματικὸς ἀπεβιβάσθη ἐν συνοδίᾳ τοῦ ταμίου τοῦ καπετὰν πασᾶ ὡς διερμηνέως, κομίζων προτάσεις ἀνακωχῆς. Τὰ ὀσμανικὰ ὅμως στρατεύματα ἐκμανέντα οὐδένα ἠθέλησαν νὰ ἀκούσωσι λόγον περὶ συμβιβασμοῦ. Καίτοι παθόντα ζημίας δεινὰς εἶχον προσεγγίσει κατὰ μικρὸν τοσοῦτον εἰς τὸ ὀχύρωμα ὥστε περὶ τὴν 6 τῆς ἑσπέρας πολιορκούμενοι καὶ πολιορκηταὶ ἀντηρεθίζοντο ἀμοιβαίως διὰ μυρίων ὕβρεων. Περὶ τὴν 6 καὶ 1/2 φοβερὰ ἀντήχησε κραυγή. Οἱ Τοῦρκοι περικυκλώσαντες πανταχόθεν τὸν λόφον καὶ ἀναβάντες εἰς αὐτὸν ἐπλημμύρησαν τὰ ἐξωτερικὰ ὀχυρώματα. Ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς Ἴσιδος ἐθεῶντο ἐναγωνίως πᾶσαι τῆς συμπλοκῆς αἱ περιπέτειαι. Οἱ γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἐξηκολούθουν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου διακρίνοντες τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ λέγοντες ὅτι, ἐν ὅσῳ τὸ ἅγιον αὐτὸ ῥάκος κυματίζει ἐπὶ τοῦ πυροβολείου, ὑπάρχει εἰσέτι ἐλπίς. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦρκος στρατιώτης ἐξορμᾷ πρὸς αὐτό, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐγγίσῃ τὸ ξυστὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου μόλις ἐκυ-

μάτιζεν ὑπὸ ἐκπνεούσης αὔρας ἡ σημαία, καὶ ἔκρηξις φρικώδης ἔσεισε καὶ διέσχισε τὸν ἀέρα· τὸ φρούριον, οἱ ὑπερασπίσαντες αὐτὸ ἥρωες, ὁ ἐμβαλὼν εἰς αὐτὸ ἐχθρός, τὰ πάντα ἐγένοντο θρύμματα. Οἱ μαχηταὶ οὗτοι ἐτήρησαν τὸν λόγον αὐτῶν· ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἑσπέρας, ἅμα ἐνύκτωσεν, ὁ κυβερνήτης τῆς Ἴσιδος ἐπλησίασε πρὸς τὸν βράχον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵστατο τὸ ἀνατραπὲν ὀχύρωμα, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ διασώσῃ ἐπιζήσαντά τινα θύματα. Ἀλλὰ μάταιαι ἀπέβησαν ἅπασαι αὐτοῦ αἱ ἔρευναι, διότι ἡ μανία τῶν Τούρκων οὐδένα ἐλησμόνησε. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐκ πρωίας αἱ λέμβοι αὐτοῦ, ἐξετάσασαι ἐπιμελῶς ἁπάσας τὰς ἀποκρήμνους ἀκτὰς τῆς ἀρκτικῆς παραλίας, ἀπέβησαν εὐτυχέστεραι καὶ ἀπήγαγον ὑπὸ τὴν προστάτιδα σκέπην τῆς γαλλικῆς σημαίας 156 γυναικόπαιδα καὶ στρατιώτας βαρέως τετραυματισμένους. Ἀλλ' ἡ καταστροφὴ ἐγένετο φοβερά. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον καταφύγει εἰς Ψαρά, ἐκ Χίου, ἐκ Κυδωνιῶν καὶ ἐκ Σμύρνης, ἀλληλοδιαδόχως τοσοῦτοι ἄνθρωποι ὥστε τῷ 1824 ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου συνεποσοῦτο εἰς 30.000 ψυχάς, ἐν οἷς 7.000 μόνον ἦσαν Ψαριανοί. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων 3.000 διέφυγον τὴν σφαγήν, ἐκ δὲ τῶν προσφύγων 17.000 ἢ ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν· 100 δὲ μικρὰ καὶ μεγάλα πλοῖα ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ καπετὰν πασᾶ. Ἡ Πύλη, μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τὸν ἀνόσιον τοῦτον θρίαμβον, παρεπονέθη εἰς τὴν γαλλικὴν πρεσβείαν διὰ τὴν μεσολάβησιν τοῦ κυβερνήτου τῆς *Ἴσιδος*, ἀξιοῦσα ὅτι οὐδενὶ ἐπετρέπετο ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς καὶ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς ἐνόχους τῆς προσηκούσης τιμωρίας. «Συγχαρῆτε ἐκ μέρους μου εἰλικρινέστατα τὸν κύριον Βιλλενεῦ διὰ τὴν καλλίστην αὐτοῦ διαγωγὴν εἰς Ψαρά», ἔγραψεν ὁ κόμης Γκιγεμινὼ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς γαλλικῆς μοίρας· αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀπάντησις ἣν ὁ πρέσβυς οὗτος ἔδωκεν εἰς τὰς αἰτιάσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης (1).

Τί δὲ ἔπραττεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἐνῷ κατεστρέφοντο ἡ Κάσσος καὶ τὰ Ψαρά; Ἔτι ἀπὸ τῆς 17 Μαΐου, ἤτοι 20 ἡμέρας πρὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν, οἱ Κάσσιοι εἶχον ἀναφερθῆ *εἰς τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν* ἐξαιτούμενοι τὴν ἀποστολὴν ναυτι-

(1) Περὶ τῆς ἐπελθούσης εἰς Ψαρὰ καταστροφῆς ὁ Στρατφόρδος Κάννιγγ, ὁ ἐπισκεφθεὶς τὰ Ψαρὰ κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς Ἑλλάδος μετάβασιν αὐτοῦ, λέγει τὰ ἑξῆς·

«Ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν τρομερὰν ἐλάβομεν πεῖραν τοῦ τί ἐστι πόλεμος διεξαγόμενος μετ' ἀντιπαθειῶν φυλετικῶν καὶ θρησκευτικῶν. Λίαν πρωὶ ἠγκυροβολήσαμεν πρὸ τῆς φερωνύμου τῇ νήσῳ πόλεως τῶν Ψαρῶν. Αἱ οἰκίαι παρεῖχον δόκησιν ἀταράχου ἡσυχίας καὶ τὸ πρωινὸν τῆς ὥρας ἐφαίνετο ἐξηγοῦν ἡμῖν τὴν ἔλλειψιν κινήσεως ἐν ταῖς ὁδοῖς. Ὁ φροντιστὴς τοῦ ναυάρχου ἐξῆλθεν εἰς τὴν παραλίαν ἐν πλήρει πεποιθήσει ὅτι εὑρήσει ἀγορὰν πλήθουσαν ἐπιτηδείων. Φαντάσθητε τὴν ἔκπληξιν αὐτοῦ πρὸ τῆς ἀποκαλυφθείσης αὐτῷ ἀληθείας. Νεκρικὴ σιγὴ ἐντὸς καὶ ἐκτός· οὐδεμία φωνή, οὐδεὶς κρότος βήματος, οὐδεὶς κάτοικος· ἡ πόλις ἦτο ἀληθὲς κέλυφος, εὐπρεπὲς τὴν ὄψιν ἀλλ' ἔνδον κενὸν ζωῆς. Βραδύτερον ἐξήλθομεν μετὰ τῶν ὅπλων ἡμῶν καὶ ἐπλανήθημεν ἐν ταῖς ἀμπέλοις χάριν θήρας· εἰς τόπον τινὰ πλησίον τῆς παραλίας κατελήφθημεν ὑπὸ φρικτοῦ θεάματος, τοῦ σωροῦ δηλονότι τῶν ὀστῶν τῶν πολλῶν ἐκείνων οἵτινες εἶχον προτιμήσει θάνατον ἑκούσιον ἀντὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ὁπότε αἱ κατοικίαι αὐτῶν ἐγίνοντο λεία τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Μητέρες ἐν φρίκῃ καὶ ἀπογνώσει εἶχον σφάξει τὰ τέκνα αὐτῶν ἐπὶ τῆς δειράδος, ρίπτουσαι ὕστερον ἑαυτὰς ἐπὶ τὰ σώματα ἐκείνων, ἀφοῦ ταῦτα εὗρον ἀναπαυτικὴν θέσιν ἐνταῦθα. Οὐχὶ ὀλιγώτερον φρικτὸν τῆς σκηνῆς ταύτης τοῦ θανάτου ἦτο ἡ ἐμφάνισις δύο ἐπιζώντων τῆς καταστροφῆς ἀνθρώπων ἐρχομένων ἐκ τῶν ἔνδον τῆς νήσου. Καταστάντες οὗτοι τετριμμένοι σχεδὸν σκελετοὶ ὑπὸ φόβου, ἀγωνίας καὶ πείνης, ἀληθεῖς εἰκόνες ἀπέλπιδος δυστυχίας, μετ' ὀφθαλμῶν κεκοιλωμένων καὶ πωγώνων μυσαρῶν καὶ κεκαλυμμένοι διὰ ρακῶν κατεσχισμένων, ἀντὶ ἐνδυμάτων, ἐλάλουν ἡμῖν σιωπηλῶς καὶ ἀφώνως τὴν ἱστορίαν τῶν παθημάτων αὐτῶν. Ὦ Θεέ! πόσον ἐπόθουν νὰ εἶμαι ὄργανον τῆς θεραπείας τοιούτων συμφορῶν, φέρων τὴν ἀποστολήν μου, τὴν ἀποβλέπουσαν εἰς εἰρήνην καὶ εἰς ἀπολύτρωσιν, εἰς τέλος ἐπιτυχίας».

κῆς δυνάμεως καὶ πολεμεφοδίων· τὸ δ' Ἐκτελεστικόν, τὸ ὁποῖον ἠσχολεῖτο ἔτι εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, ἀπεκρίνετο ἐκ Μύλων τῇ 27 ὅτι «ἡ Διοίκησις ὡς κοινὴ μήτηρ δὲν θέλει ἀδιαφορήσει καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς χρείας καὶ φθάσαντος τοῦ δανείου θέλει σᾶς οἰκονομήσει ἀναλόγως. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἐξ Ὕδρας καὶ Σπετσῶν δὲν ἐκπλέουσιν ἀκόμη ἐξ αἰτίας ὁποὺ τὸ ταμεῖον δὲν ἔχει χρήματα νὰ πληρώση τοὺς ναύτας· ἅμα ὅμως φθάσουν τὰ χρήματα καὶ πληρωθοῦν οἱ ναῦται θέλουν ἔβγει εὐθύς, ἐπειδὴ εἶναι ἕτοιμοι». Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ *Σεβαστὴ Διοίκησις* εἶχε χρήματα νὰ πληρώνη τοὺς στρατοὺς τοὺς διεξάγοντας τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἄφηνε δὲ τὴν Κάσσον νὰ καταστραφῇ. Καὶ οὐδὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐλήφθη πρόνοιά τις, ἵνα ἐκπλεύση ὁ στόλος. Τῇ δὲ 22 Ἰουνίου φθάσαντες εἰς Σπέτσας οἱ πρῶτοι τῶν Ψαρῶν φυγάδες ἔφερον τὴν ἀγγελίαν τῆς πτώσεως τοῦ μεγάλου ἐκείνου πρὸς βορρᾶν προμαχῶνος τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ συμφορὰ αὕτη κατέπληξεν ὡς κεραυνὸς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπὸ περάτων αὐτῆς μέχρι περάτων. Καὶ τὸ κακὸν δὲν περιωρίζετο εἰς τοῦτο μόνον. Οἱ ἔπαρχοι Τήνου, Μυκόνου, Νάξου ἀνήγγελλον ἀλληλοδιαδόχως ὅτι ἐκ τῶν νήσων αἱ μὲν ἐπροσκύνησαν αἱ δὲ ἡτοιμάζοντο νὰ προσκυνήσωσιν. Ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ λεπτοῦ ἐξηρτᾶτο νήματος, διότι, ἂν δὲν ἐξήρχετο τελευταῖον ὁ στόλος, ὑπετάσσετο μὲν ἡ Σάμος, διεπεραιοῦντο δὲ ἔκτοτε τὰ τακτικὰ τῆς Αἰγύπτου στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τότε ἡ Ὕδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ οἱ πρὸ μικροῦ τοσοῦτον οἰκτρῶς δεκατευθέντες Ψαριανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσιν ἐκ τῶν ἰδίων πάλιν ἐπαρκοῦντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀνάγκην. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκστρατεύσωσιν οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας ἔγραψαν τῇ 23 Ἰουνίου ἀξιομνημόνευτον πρὸς τὸ βουλευτικὸν σῶμα διαμαρτύρησιν·

«Αἱ καταχρήσεις τῶν νόμων καὶ ὄχι ἡ ἔλλειψις πόρων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπροξένησε τὴν γενικὴν ἀνοικονομίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἀνοικονομίαν δὲν ἐβοηθήθησαν ἐν καιρῷ ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κάσσος καὶ τὰ Ψαρά, μέρη σημαντικώτατα τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως· κινδυνεύει δὲ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὅλον καὶ ἡ νῆσός μας αὐτὴ κινδυνεύει, ἂν δὲν βοηθηθῇ ἐν συντόμῳ καὶ σημαντικῶς . . . . Στοχασθῆτε ὁπόσας θυσίας ἐκάμαμεν ἄχρι τοῦδε· μὴ φαντασθῆτε ὅτι ἠμποροῦμεν ἔτι νὰ ὑποφέρωμεν. Ἡμεῖς ἐξαντλήσαντες τὸ χρηματικόν μας ἐρανίσαμεν τώρα ἐσχάτως ἀπὸ τοὺς συμπολίτας μας πάσης τάξεως διὰ νὰ κινήσωμεν τὰ πλοῖά μας. Ἂς δράμῃ λοιπόν, ἂς συνεισφέρῃ μίαν φορὰν τὸ ἔθνος καὶ ἡ Πελοπόννησος, ὡς τὸ εὐτυχέστερον μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἐλαφρώνοντές μας ἀπὸ μερικὰ ἔξοδα». Τὸ βουλευτικὸν σῶμα ἀποκρινόμενον τῇ 25 ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀθλιότητα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ χρήματα πάλιν δὲν ἔστειλε καὶ ἐπεκαλέσατο αὖθις τὴν φιλοπατρίαν τῶν νησιωτῶν· «Εἰς ἀπάντησιν τοῦ εὐγενοῦς γράμματός σας ἐκδεδομένου τῇ 23 τοῦ παρόντος, ἀληθείας ἀναντιρρήτου εἶναι τὸ περιεχόμενον τόσῳ τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς ἐξ ἧς πηγάζει ἡ ἀνοικονομία ὅσῳ καὶ περὶ τῆς θαλασσίου δυνάμεως, χωρὶς τῆς ὁποίας βέβαια Ἑλλὰς δὲν σῴζεται. Τοῦτο προβλέπουσα καὶ ἡ Διοίκησις πάντοτε ἐνασχολεῖται πρὸς ἐνδυνάμωσίν της. Τὰ ἀλλεπάλληλα ὅμως περιστατικὰ ἐμπόδισαν. . . . . . Ἀδελφοί, εἴσθε ἀρκετὰ καλοὶ πατριῶται καὶ ἀπείρους θυσίας ἐκάματε· ὁ κίνδυνος γνωρίζετε ὅτι εἶναι μέγας. Ὅθεν *τρέξατε* μὲ τὴν θαλάσσιον δύναμιν διὰ νὰ *προφθάσωμεν* τὰ Ψαρά, νὰ *ἐγκαρδιώσωμεν* καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος». Καὶ ἐξέπλευσαν τῷόντι οἱ ἑλληνικοὶ στολίσκοι τὴν 24 καὶ 25 ὁπωσδήποτε ἐξ ἰδίων παρασκευασθέντες καὶ κατηυθύνθησαν εἰς Ψαρά, διότι ἐλέγετο ὅτι τὸ Παλαιόκαστρον ἀντέχει ἔτι. Ἡ φήμη ἦτο ἀνυπόστατος. Ὅτε ἀφίκοντο, τὰ πάντα ἤδη εἶχον τελειώσει, ὁ δὲ καπετὰν πασᾶς, καταλιπὼν ἐπὶ τῆς νήσου φρουρὰν καὶ ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς μικράν τινα ναυτικὴν μοῖραν ἐξ ἑνὸς πάρωνος καὶ ἱκανῶν βάρεων συγκειμένην, εἶχεν ἀπέλθει εἰς Μυτιλήνην. Ὅθεν οἱ ἡμέ-

τεροι περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ καταδιώξωσι, καταστρέψωσι καὶ ἐν μέρει αἰχμαλωτεύσωσι τὴν μοῖραν ἐκείνην, μεθ' ὃ ἐδέησε νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια δι' ἔλλειψιν προμηθειῶν.

Ἂν ὁ Χοσρέφης εἶχε μικράν τινα δόσιν δραστηριότητος καὶ ἐπέπιπτεν ἀμέσως κατὰ τῆς Σάμου, ἤθελεν ἐπιτύχει αὐτόθι ἔτι εὐχερέστερον ἢ εἰς Ψαρά. Εὐτυχῶς ἀνέβαλεν ἐπὶ ἕνα μῆνα τὸ ἐπιχείρημα αὐτοῦ, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἠδυνήθη τελευταῖον νὰ ἐπέλθη πολυαριθμότερος ἢ ποτὲ καὶ κάλλιον συγκεκροτημένος ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Τῇ 20 Ἰουλίου περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῆς κυβερνήσεως τὸ πρῶτον ἀγγλικὸν δάνειον, καὶ μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ηὐδόκησεν αὕτη νὰ ἐγχειρίση εἰς μὲν τὴν Ὕδραν 47.000 δίστηλα, εἰς δὲ τοὺς Σπετσιώτας 32.000, εἰς δὲ τοὺς Ψαριανοὺς 15.000, ἐν ὅλοις 94.000 τάλληρα, ἤτοι, ὡς ἠθέλομεν εἴπει σήμερον, 507.000 δραχμάς. Τότε ἀπῆλθον ἀλληλοδιαδόχως οἱ ἑλληνικοὶ στολίσκοι ἐπὶ τὴν Σάμον, ὅπου συγχρόνως σχεδὸν μετ' αὐτῶν κατέπλευσεν ἐκ Μυτιλήνης καὶ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως στόλος, ἵνα διαβιβάση μὲν εἰς τὴν νῆσον ταύτην τὸν ἐπὶ τῆς κατέναντι παραλίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας κατεσκηνωμένον πολυάριθμον ὀσμανικὸν στρατὸν συντελέση δὲ ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὴν ἅλωσιν. Ἐν τῷ στενῷ ἐκείνῳ πορθμῷ ἐγένοντο ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων στόλων συμπλοκαὶ πεισματώδεις, καθ' ἃς οὐ μόνον οἱ πολέμιοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαπορθμεύσωσι τὸν στρατὸν αὐτῶν ἀλλ' ἀπέβαλον τὴν τελευταίαν ἡμέραν μίαν φρεγάδα τῶν 54, πυρποληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κανάρη, ἕνα ἐκ Τύνιδος πάρωνα πυρποληθέντα ὑπὸ τοῦ ὑδραίου Γεωργίου Βατικιώτου καὶ ἕνα τριπολιτικὸν δρόμωνα πυρποληθέντα ὑπὸ τοῦ σπετσιώτου Λέκα Ματρόζου. Μετὰ τῶν τριῶν τούτων πλοίων ἀπώλεσαν οἱ πολέμιοι 100 πυροβόλα καὶ 1000 τοὐλάχιστον ἄνδρας. Τότε ὁ Χοσρέφης ἀπελπισθεὶς νὰ διαπράξη τὸ ἔργον μόνος ἔπλευσεν εἰς Κῶν, ἵνα περιμείνη ἐκεῖ τὸν προσδοκώμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Ὁ στόλος οὗτος εἶχε τῷόντι ἀναχωρήσει ἐξ Ἀλεξανδρείας τῇ 7 Ἰουλίου καὶ συνέκειτο ἐξ 25 πολεμικῶν πλοίων παραπεμπόντων 8.000 τακτικοὺς καὶ 1000 ἵππους ἐπὶ 100 φορτηγῶν μετακομιζομένους. Τοῦ στόλου ἦρχεν ὁ Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρ, τὴν δὲ ὑπερτάτην τῆς ὅλης δυνάμεως ἡγεμονίαν εἶχεν ἐπιτρέψει ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς εἰς τὸν πολυθρύλητον θετὸν αὐτοῦ υἱὸν Ἰβραὴμ πασᾶν, ἄνδρα γενναῖον, τολμηρὸν καὶ καρτερικόν. Ἐκέκτητο δὲ καὶ ἕτερον πλεονέκτημα ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς. Γάλλοι ἀξιωματικοὶ εἶχον προγυμνάσει τὸν τακτικὸν αὐτοῦ στρατόν, καὶ νῦν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν συνεξέπλεον μετ' αὐτοῦ. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα πεποίθησις τῶν Εὐρωπαίων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ προξένων ὥστε, ὅτε εἶδον αὐτὸν ἐκστρατεύσαντα, «ἐντὸς ἓξ μηνῶν, εἶπον, ἀπώλωλεν ἡ Ἑλλάς». Ἡ προφητεία δὲν ἐπηλήθευσε καθ' ὁλοκληρίαν. Οἱ ἓξ μῆνες ἔμελλον μάλιστα νὰ παρέλθωσι πρὶν ἢ οὗτος δυνηθῇ νὰ πατήση εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἐπὶ τέλους ὅμως βέβαιον εἶναι ὅτι κατήγαγε τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς πεποιθὼς ἰδίως εἰς τὸν πεζὸν αὐτοῦ στρατὸν οὐδὲν ἄλλο ηὔχετο εἰμὴ νὰ διαπεραιωθῇ. Οἱ ἐτησίαι ὅμως οἱ ἐπικρατοῦντες κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει, ὅπως καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ, παρεκώλυσαν ἐπὶ μακρὸν τὸν ἀνάπλουν αὐτοῦ. Ἵνα ἀναχθῇ ἀπὸ τῆς ἀφρικανικῆς παραλίας, ἐδέησε νὰ διανείμη τὸν στόλον εἰς μικρὰς μοίρας, εἰς ἃς ἐπέτρεψε νὰ διαδρομήσωσιν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ. Τὸ πέλαγος, τὸ ἁπλούμενον μεταξὺ Αἰγύπτου, Κύπρου καὶ Κρήτης, ἐκαλύφθη περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου ὑπὸ πλοίων, μόλις δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου ἐγένετο ἡ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἕνωσις μεταξὺ Κῶ καὶ Ἁλικαρνασσοῦ. Οἱ δύο στόλοι περιελάμβανον τότε ἓν δίκροτον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τοῦ Χοσρέφη, 25 φρεγάδας, 25 δρόμωνας, 50 πάρωνας καὶ ἡμιολίας καὶ περὶ τὰ 300 σκευαγωγά. Οἱ Ἕλ-

ληνες συνεκεντρώθησαν περὶ τὰς νήσους Λέρον, Λειψὼ καὶ Πάτμον. Ὁ Μιαούλης, ὅστις, ἀπασχοληθεὶς εἰς ἑτέρας ὑπηρεσίας, δὲν εἶχε παρευρεθῆ εἰς τοὺς περὶ Σάμον ἀγῶνας, καθ' οὓς ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ ἀντιναυάρχου Γεωργίου Σαχτούρη, κατέπλευσεν ἤδη τῇ 22 εἰς Πάτμον καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν. Ὁ φοβερὸς τῶν πολεμίων στόλος ἔφερε 50.000 ναύτας καὶ στρατιώτας καὶ 2.500 πυροβόλα, οἱ δὲ ἡμέτεροι δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰμὴ 70 σκάφη καὶ 800 πυροβόλα μικρᾶς ἐν γένει ὁλκῆς. Καὶ ὅμως ἐν τοιαύτῃ δυνάμεων δυσαναλογίᾳ ἔμελλον νῦν νὰ συγκροτήσωσιν οὐχὶ πλέον ἁπλᾶς συμπλοκὰς ἀλλ' ἀληθεῖς ἐκ παρατάξεως μάχας. «Ἡ ναυτικὴ ἱστορία, λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière, οὐδεμίαν ἴσως παρίστησι σελίδα ἀξιωτέραν νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν παντὸς ναυτικοῦ ἀνδρός».

Ὁ κατερχόμενος ἐκ Σάμου πρὸς τὴν Ἁλικαρνασσὸν συναντᾷ ἀριστερᾷ ἐπὶ τῆς ἀσιανῆς παραλίας τὸν κόλπον τὸν καλούμενον τοῦ Γέροντος, δεξιᾷ δὲ πολυάριθμα νησία, ὧν τὰ κυριώτερα εἰσὶν ἡ Πάτμος, ἡ Λειψώ, ἡ Λέρος καὶ ἡ Κάλυμνος. Προχωρῶν πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ἀσιανῆς ἠπείρου Ἁλικαρνασσὸν ἔχει δεξιᾷ, κατέναντι ταύτης κειμένην, τὴν νῆσον Κῶν, ὄπισθεν δὲ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων σημείων πορθμοῦ βυθίζεται ἐν τῇ ἠπείρῳ ὁ κόλπος ὁ καλούμενος τῆς Κῶ. Οἱ ἡμέτεροι, ὡς προείπομεν, συνεκεντρώθησαν περὶ Λέρον, Λειψὼ καὶ Πάτμον, οἱ δὲ Τοῦρκοι μεταξὺ Ἁλικαρνασσοῦ καὶ Κῶ. Ἐπειδὴ κατ' Αὔγουστον ἐπικρατοῦσιν ἐτησίαι, οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον θέσιν, ἐν ᾗ οὐ μόνον τὴν Σάμον προεφύλαττον ἀλλὰ καὶ πιθανότητα εἶχον νὰ εἶναι προσήνεμοι. Ἀποφασίσαντες δὲ νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀπῆραν τῇ 24. Ἀπόσπασμα συγκείμενον ἐκ 18 πολεμικῶν καὶ 6 πυρπολικῶν προηγεῖτο τῆς μεσοπορείας. Οἱ Τοῦρκοι ἐκπετάσαντες ὡσαύτως τὰ ἱστία παρετάχθησαν εἰς μάχην ἐν τῷ πορθμῷ. Πνέοντος δὲ ἀνέμου λαμπροῦ τὸ κατάφρακτον τοῦ καπετὰν πασᾶ, ποιούμενον τὴν ἀναστροφήν, ἀπέβαλε τὸν δόλωνα αὐτοῦ καὶ τὴν κεραίαν τοῦ φώσωνος, ὥστε ὁ Χοσρέφης οὐριοδρομήσας ὑπεχώρησεν, ἵνα ἐπισκευάσῃ τὰς ζημίας του πόρρω πυρός. Ἡ ὀπισθοχώρησις αὐτοῦ δὲν ἦτο ἐπιτηδεία νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν τουρκικὸν στόλον, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ ἄνεμος σφοδρότερος γενόμενος ἐνέβαλε μετ' οὐ πολὺ εἰς ἀταξίαν ἅπασαν τὴν μοῖραν τοῦ Χοσρέφη, ἡ δὲ θέα μόνη τῶν ἐπερχομένων πυρπολικῶν ἐπὶ τοσοῦτο κατεπτόησε τοὺς Τούρκους ὥστε πολλὰ τῶν πλοίων αὐτῶν, σπεύδοντα ν' ἀποφύγωσι τὴν ἀπειλήν, συνεκρούσθησαν. Πάντα ταῦτα τὰ κινήματα συνωδεύθησαν ὑπὸ σφοδροτάτου πυρὸς διαρκέσαντος ὥρας πολλὰς ἀλλὰ μὴ προξενήσαντος ἑκατέρωθεν πολλὴν θραῦσιν· τὸ μικρὸν πυροβολικὸν τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀτελέσφορον, τὸ δὲ ὀγκῶδες τῶν Τούρκων «ἐφαίνετο ἐντελῶς ἀνόητον» καὶ ἐπὶ τέλους οἱ παρ' ἀμφοτέροις πεσόντες ἄνδρες δὲν ὑπερέβησαν τοὺς 20. Τὸ δὲ ἑσπέρας οἱ δύο στόλοι ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπῆλθον ζητοῦντες ἀγκυροβόλιον ὅπως ἐπισκευάσωσι τὰς ζημίας ὅσας ἔπαθον. Τῆς ναυμαχίας ταύτης αὐτόπτης ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἀγγλικῆς μοίρας Κ. Κλίνφορτ, τοῦ ὁποίου ὅμως ἀτυχῶς δὲν ἔχομεν τὴν ἔκθεσιν.

Τὴν 28 τὸ ἑσπέρας, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἦτο προσωρμισμένος εἰς τὸν Γέροντα, οἱ δὲ πολέμιοι πάντοτε μεταξὺ Κῶ καὶ Ἁλικαρνασσοῦ, οἱ πρόσκοποι ἑκατέρων, συναντηθέντες περὶ Κάλυμνον, ἤρχισαν ἀκροβολιζόμενοι· ἐντεῦθεν ἀμφότεροι οἱ στόλοι ἀπάραντες τὴν μὲν νύκτα ἐκείνην δὲν συνηντήθησαν τὴν δ' ἐπιοῦσαν πρωὶ ἐξημερώθησαν οὐ πολὺ μακρὰν ἀπέχοντες ἀπ' ἀλλήλων. Οἱ Τοῦρκοι εὑρέθησαν ἐκ τύχης ἔχοντες πολλὰ πλεονεκτήματα· οὐ μόνον προσήνεμοι ἦσαν, ἐνῷ οἱ ἡμέτεροι κατείχοντο ὑπὸ γαλήνης, ἀλλὰ κατὰ τὴν προηγουμένην νύκτα 22 ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐν οἷς πέντε πυρπολικά, εἶχον εἰσπλεύσει ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Γέροντος καὶ ἐκρατοῦντο ἐκεῖ δέσμια ὑπὸ

τῆς γαλήνης· ἦσαν δ' ἐν τοῖς πλοίοις αὐτοῖς οἱ πρώτιστοι τῶν ἑλλήνων μαχητῶν. Ἐκεῖ ἦτο ὁ Μιαούλης, ἐκεῖ ἦτο ὁ Γ. Σαχτούρης καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Σπετσῶν Ἀνδροῦτσος, καὶ ὁ ἀντιναύαρχος τῆς αὐτῆς νήσου Ἰωάννης Α. Κυριακός, καὶ ὁ Ἀντώνιος Κριεζῆς, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης, καὶ ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς καὶ ὁ Ἀνάργυρος Λεμπέσης. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ στόλος τῶν πολεμίων οὐ μόνον εἶχεν οὔριον τὸν ἄνεμον ἀλλὰ καὶ ἡνωμένος ἦτο, ὁ δὲ ἡμέτερος οὐ μόνον ἀκινητῶν διετέλει ἀλλὰ καὶ διῃρημένος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς τί ὤφειλε νὰ πράξῃ. Ἐκπέμψας τὸ δεξιὸν αὐτοῦ κέρας πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ Γέροντος, φρεγάδας, δρόμωνας καὶ πάρωνας, εὐλόγως ἤλπισεν ὅτι δι' αὐτῶν θέλει συλλάβει ἢ καταστρέψει τοὺς αὐτόθι μανδρευθέντας Ἕλληνας, ἐνῷ διὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, συγκειμένης τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ στόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὑπὸ τοῦ Χοσρὲφ πασᾶ ἀγομένης, συνεῖχε τὸ μεγαλύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου μέρος καί το παρεκώλυεν ἀπὸ τοῦ νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς μονωθείσης αὐτοῦ μοίρας. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Μιαούλης ἀνεδείχθη ἀνώτερος ἑαυτοῦ, κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ σπετσιώτου Ἀναργύρου. Τὸ μὲν διὰ συντόνου ῥυμουλκίας τὸ δὲ ὠφελούμενος ἐξ ἐλαφρᾶς τινος αὔρας, ἥτις ἤρχισε νὰ πνέῃ, εἰ καὶ οὐχὶ ἐντελῶς οὐρίας, κατώρθωσε νὰ ἐξελιχθῇ πᾶσα ἐκείνη ἡ μοῖρα ἐκ τοῦ μυχοῦ ἐν τῷ ὁποίῳ ἦτο ἀποκεκλεισμένη καὶ ν' ἀντιπαραταχθῇ ἀνετώτερον ὁπωσοῦν κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, ὅστις, καίτοι τοσοῦτο καθυπέρτερος ὤν, δὲν ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ πυροβολῇ μανιωδῶς. Ἀφ' ἑτέρου αὔρα ἐλαφρὰ ἤρχισε νὰ κινῇ καὶ τὸν περὶ Λειψώ, Ἀγαθόνησον καὶ Φαρμακοῦσαν πρότερον ἀμηχανοῦντα ἐπίλοιπον ἑλληνικὸν στόλον. Περὶ δὲ τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν, πνεύσαντος ἀνέμου ζωηρότερον ἅμα καὶ οὐριώτερον, ἤρχισεν ὁ στόλος οὗτος νὰ πλησιάζῃ πρὸς τὴν μεμονωμένην αὐτοῦ μοῖραν. Ἔνθεν καὶ ἔνθεν παταγώδης ἀντήχει πυροβολισμός, ἀμφότεραι δὲ τῶν πολεμίων αἱ πτέρυγες συνείχοντο, ὡς πάντοτε, κυρίως ἐκ τοῦ ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν φόβου. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην δὲν ἔμελλε τὸ ὅπλον τοῦτο νὰ περιορισθῇ εἰς ἁπλῆν ἀπειλήν. Τὰ δύο τμήματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ μικρὸν ἐπλησίαζον, ὁ δὲ Χοσρέφης ἤρχισεν ἤδη νὰ ὑποχωρῇ. Ἀλλ' ὁ ἀγανακτῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀρχικοῦ

Ὁ Γεώργιος Σαχτούρης κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντος

Σχεδιάγραμμα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκθέσεων τοῦ ναυάρχου τῶν Σπετσ

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΓΕΡΟΝΤΑ

24 Αὐγούστου 1824

Σημ. Ἡ ναυμαχία διήρκησεν ἀπὸ τῆς $8^{ης}$30 τῆς πρωΐας μέχρι τῆς $3^{ης}$ μ.μ

Γεωργίου Ἀνδρούτσου. Ὑπὸ ναυάρχου Μ. Γούδα

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ''ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,,

Α΄ ΦΑΣΙΣ Π. Μ.

1) Τὸ δεξιὸν τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐκ ταχυπλόων πλοίων ὑπὸ Εὐρωπαίους ἀξιωματικοὺς ἀποπειρώμενον νὰ ἀποκόψῃ τὰ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου ὑπὸ τῆς ἀπνοίας κρατούμενα ἐν διασκορπισμῷ 22 Ἑλληνικὰ πλοῖα.

2) Ἀριστερὸν τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ Χοσρὲφ ἐπὶ κεφαλῆς προσβάλλον τὰ ἐν διασκορπισμῷ μεταξὺ Λειψοῦς καὶ Φαρμακούσης λοιπὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα.

3) 22 Ἑλληνικὰ πλοῖα (Σαχτούρης, Τομπάζης, Σαχίνης, Γκιώνης, Λαλεχός, Κριεμάδης, Μιαούλης, Τσαμαδός, Λεμπέσης,, Σάντος, Κριεζῆς, Χατζηαναργύρου κλπ.) διεσκορπισμένα ὑπὸ τῆς ἀπνοίας ἐντὸς τοῦ κόλπου, καθ' ὧν τὸ δεξιὸν τῶν Τουρκοαιγυπτίων.

4) Τὰ λοιπὰ 70 Ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ ταῦτα ἐν ἀπνοίᾳ διεσκορπισμένα μεταξὺ Λειψοῦς καὶ Φαρμακούσης.

5) Παράταξις τῶν ὑπὸ στοιχεῖον 4 πλοίων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀποστόλου εὐθὺς ὡς περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπέτρεψε ταύτην ὁ ἄνεμος.

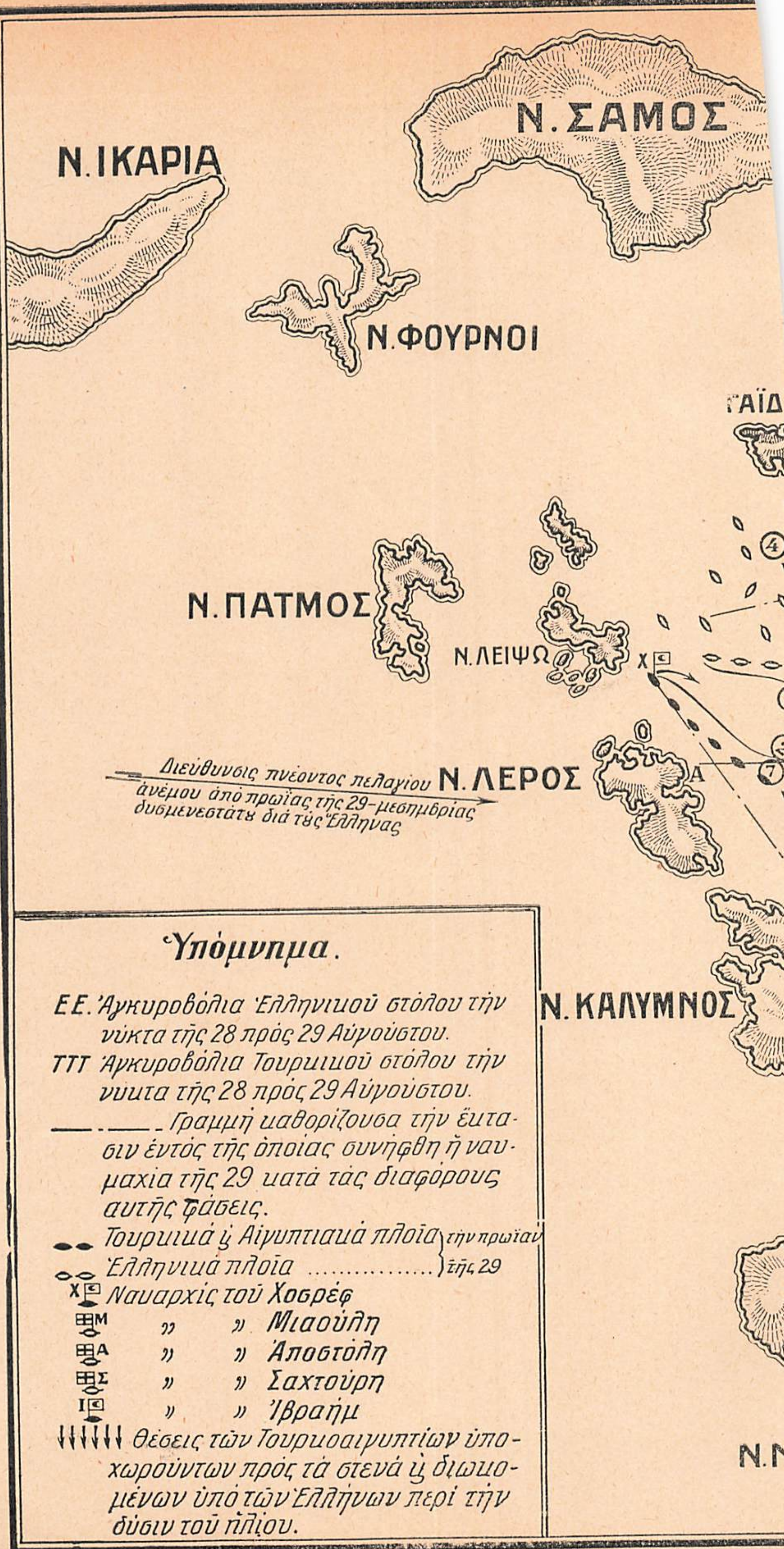
6) Παράταξις τῶν ὑπὸ στοιχεῖον 3 πλοίων ἐφ' ὅσον ταῦτα ρυμουλκούμενα ὑπὸ τῶν λέμβων των ἔφθανον εἰς θέσιν ἐπιπνεομένην ἀπὸ τὸν ἄνεμον.

Α-Β ΓΡΑΜΜΗ ΣΥΡΡΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΣΤΟΛΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΣΥΣΤΑΔΗΝ

7) Θέσις ἔνθα ὁ Παπανικολῆς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Νικόδημος ἀποπειρῶνται νὰ πυρπολήσωσι τὴν ναυαρχίδα τοῦ Χοσρέφ.

8) Θέσις ἔνθα ἐπυρπολήθη αἰγυπτιακὸς πάρων ὑπὸ τῶν Ματρόζου, Βατικιώτη καὶ Μουσιοῦ.

9) Τυνησία φρεγάτα 44 κανονίων πυρποληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑδραίου Γεωργίου Θεοχάρους.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκθέσεων τοῦ ναυάρχου

ῶν Σπετσῶν Γεωργίου Ἀνδρούτσου. Σχεδιάγραμμα ναυάρχου Μ. Γούδα

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ''ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,,

αὐτοῦ σχεδίου Ἰβραήμης ἐπέμενε πεισματωδῶς, εἰ καὶ ματαίως, ἐκπέμπων τοὺς κεραυνοὺς αὐτοῦ κατὰ τῶν ἡμετέρων καὶ μὴ πειθόμενος νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ πεδίον τῆς μάχης. Τότε διέταξεν ὁ Μιαούλης νὰ προελάσωσι σπουδαιότερον τὰ πυρπολικά. Οἱ ὑδραῖοι Ι. Ματρόζος καὶ Γ. Βατικιώτης καὶ ὁ σπετσιώτης Λάζαρος Μουσοῦς πυρπολοῦσι πάρωνα αἰγυπτιακὸν πρώτης δυνάμεως καὶ σῴζονται ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Ἀντωνίου Κριεζῆ. Ἡ καταστροφὴ τοῦ πάρωνος τούτου κατεθορύβησε καὶ αὐτοὺς τοὺς Αἰγυπτίους. Ἀπτόητος ὅμως ἐνέμενεν ἐν τῷ κινδύνῳ ὁ τῆς Τύνιδος ναύαρχος ἐπιβαίνων καλλίστης φρεγάδος 44 πυροβόλων καὶ προκαλῶν διὰ τῆς τόλμης αὐτοῦ καὶ τῆς δεξιότητος τὸν θαυμασμὸν ἑκατέρων τῶν μαχομένων. Ὁ Μιαούλης ἐπαναλαμβάνει τὴν διαταγὴν νὰ προελάσωσι τὰ πυρπολικά. Καὶ ἐπέρχεται ὁ ὑδραῖος Γεώργιος Θεοχάρης. Ἡ φρεγὰς διὰ ποικίλων στροφῶν καὶ ἀδιακόπων πυροβολισμῶν ἀγωνίζεται νὰ διαφύγῃ τὰς ἁρπάγας τοῦ θρασέος ἀντιπάλου, ἀλλὰ τελευταῖον ἁρπάζεται καὶ ἐν ἀκαρεῖ καταφλογίζεται. Οἱ 400 ἄνδρες τοῦ πληρώματος αὐτοῦ καὶ οἱ 250 ἄραβες στρατιῶται, ὅσοι εἶχον ἐπιβιβασθῆ ἐπὶ τοῦ σκάφους ἐκείνου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, οἱ μὲν ἐκάησαν, οἱ δὲ ἐπνίγησαν, οἱ δὲ συνελήφθησαν ζῶντες καὶ μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων ἦτο καὶ ὁ γενναῖος ναύαρχος καὶ οὐκ ὀλίγοι ἀξιωματικοὶ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἔκλινε δὲ ὁ ἥλιος περὶ τὴν δύσιν αὐτοῦ καὶ οἱ πολέμιοι κατέφυγον ὁριστικῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἁλικαρνασσοῦ καὶ τῆς Κῶ. Οἱ δὲ ἡμέτεροι, ἀραιωθέντος ὁπωσοῦν τοῦ καπνοῦ, ἤρχισαν ἀναζητούμενοι καὶ ἀριθμούμενοι. «Τρύπια ἦσαν τὰ πανιὰ ὅλων, ἱστορεῖ ὁ Ἀνάργυρος, τὰ ἐξάρτια ἐκυμάτιζον εἰς τὸν ἀέρα, αἱ δὲ κεραῖαι μεσοβαστοῦνται· μόλις δὲ τὰ σημεῖα τῶν ναυάρχων φαίνονται τὴν ἀπαρίθμησιν προκαλοῦντα, ὅλοι ἀποκρίνονται, καὶ εἰς τὴν κλῆσιν οὐδεμία ναῦς ἐμπόλεμος τῶν χριστιανῶν ὑστερεῖ. Μόνον τὰ πυρπολικὰ ἀπεχαιρέτισαν τοὺς συναδέλφους των ἀντὶ τοσούτων καὶ τηλικούτων θυμάτων τουρκικῶν, ὅσα ἐκείνην τὴν ἡμέραν κατεβρόχθισεν ὁ ἀχανὴς πόντος. Ἄσιτοι ἦσαν ὅλην τὴν ἡμέραν, μαῦροι δὲ ὡσὰν τὴν πίσσαν ἀπὸ τὴν πυροκονίαν καὶ τοῦ Ἄρεως τὸν σφαδασμόν. Ναῦται, τριήραρχοι καὶ ναύκληροι κατεκλίθησαν εἰς τὸ δειπνοποιῆσαι, ὄψον δὲ προσεφέρετο ἄρτος καὶ ὀλίγαι ἐλαῖαι εἰς ὅλους· μὲ φαιδρὰ ὅμως τὰ πρόσωπα τούτων ἐγεύοντο, ἐδόξασαν δὲ τὸν Θεὸν τὸν δωρήσαντα εἰς αὐτοὺς τὰ νικητήρια καὶ φεισθέντα τῶν ὑπερμάχων τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως, ἐξ ὧν ὀλίγοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔπαθον τραυματισθέντες, ὀλίγιστοι δὲ νεκροὶ ἔπεσον».

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ δύο τῶν πολεμίων ἀρχηγοὶ ἀπελπισθέντες ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ διαπεράσωσιν εἰς Κρήτην ἐπανῆλθον εἰς τὸ κατὰ τῆς Σάμου ἀρχαῖον αὐτῶν βούλευμα, καὶ τῇ 1 Σεπτεμβρίου ἐπέπλευσαν ἐπ' αὐτὴν συνεπαγόμενοι 200 περίπου πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα μικρά τε καὶ μεγάλα, τὰ ὁποῖα συμπυκνούμενα ἐνίοτε ἐσχημάτιζον ἀληθῶς ἐν τῷ πελάγει κινούμενον δάσος· ἀλλ' εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν ἐπὶ 10 περίπου ἡμέρας, συναντῶντες ἑκάστοτε τοὺς ἡμετέρους ἀντιπαρατασσομένους εἰς τὴν περὶ τὴν Σάμον θάλασσαν καὶ ἀπειλοῦντας αὐτοὺς διὰ τῶν πυρπολικῶν· ὥστε ἐπὶ τέλους οἱ πολέμιοι, ἀπελθόντες εἰς Μυτιλήνην, ἐχωρίσθησαν ἐκεῖ περὶ τὴν 20 τοῦ μηνός. Καὶ ὁ μὲν καπετὰν πασᾶς ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰβραὴμ πασᾶς, εἰς ὃν ὁ ἀρχιναύαρχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέλιπε 15 ἐκ τῶν ἰδίων πλοίων, ἤρχισε καταπλέων πρὸς τὴν Κῶν καὶ τὴν Ἁλικαρνασσόν. Ἀλλὰ διωκόμενος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀπολέσας ἕνα πάρωνα καὶ ἕνα δρόμωνα, διὰ τῶν πυρπολικῶν καταστραφέντας, ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μυτιλήνην, καὶ μόλις τὴν 9 Ὀκτωβρίου ἐπιτυχὼν ἄνεμον οὔριον καὶ διαφυγὼν τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰσέπλευσεν εἰς Κῶν. Ἐκεῖ ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἀνεπλήρωσε μὲν τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ διὰ 5.000 Αἰγυπτίων ἐξ Ἀλεξανδρείας

προσελθόντων, ἐτιμώρησε δέ τινας τῶν κυβερνητῶν, ὅσους ἐξήλεγξε μὴ ἐκπληρώσαντας προσηκόντως τὸ καθῆκον. Ἀπηγχόνισεν ἕνα ἐξ αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τὸ πλοῖον ἐπυρπολήθη καὶ ὅστις ἐγκατέλιπεν αὐτὸ πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης. Ἕτερος δὲ ἐπὶ ἀτολμίᾳ φωραθεὶς ἐρραβδίσθη ἐπὶ τῆς πρύμνης. Καὶ ἔπειτα ὁ Ἰβραήμης ἐπέμεινε νὰ περάσῃ εἰς Κρήτην. Οἱ δὲ ἡμέτεροι ἠγκυροβολημένοι ὄντες εἰς Λέρον καὶ μαθόντες ὅτι ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Κῶ πρὸς νότον ἔδραμον ἀμέσως τῇ 28 εἰς ἀναζήτησιν αὐτοῦ. Καὶ τῇ μὲν 29 συναντήσαντες μεμονωμένον ἓν τῶν σκευαγωγῶν αὐτοῦ (ἱσπανικόν) φέρον ἵππους καὶ στρατιώτας συνέλαβον αὐτὸ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τῇ δὲ 1 Νοεμβρίου συνήντησαν ὁλόκληρον τὸν στόλον, ὑπήνεμον, 10 μόλις μίλια ἀπέχοντα τοῦ μεγάλου κάστρου τῆς Κρήτης καὶ ἔχοντα κατὰ μέτωπον μὲν τὰ μεγαλύτερα πολεμικά, ὄπισθεν τὰ μικρότερα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὰ σκευαγωγά. Τέσσαρα πυρπολικὰ ἀγωνισθέντα νὰ προσκολληθῶσιν εἰς τρεῖς φρεγάδας καὶ ἕνα πάρωνα ἀπέτυχον μὲν ἐπήγαγον ὅμως τὴν τροπὴν ὁλοκλήρου τοῦ στόλου. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν, πνεύσαντος ἀπὸ τῆς νυκτὸς ἀνέμου σφοδροῦ, ὁ ἑλληνικὸς στόλος περὶ τὴν Κάσσον εὑρισκόμενος συνέλαβεν ἱκανὰ σκευαγωγὰ διαφόρων σημαιῶν φέροντα ἵππους, στρατιώτας καὶ παντὸς εἴδους ἀποσκευάς. Ὡς ἐκ τῆς τρικυμίας δὲ ταύτης ὁ ἐχθρικὸς στόλος διεσπάρη τῇδε κἀκεῖσε· καὶ πολλὰ μὲν τῶν σκευαγωγῶν αὐτοῦ ἐναυάγησαν τὰ δὲ ἄλλα κατέφυγον εἰς Ρόδον, εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξηκολούθει θαλασσοδρομῶν, ὁ Ἰβραήμης ἦτο ἀδύνατον νὰ περάσῃ. Δυστυχῶς τὰ μὲν πληρώματα ἔπασχον δεινὰς στερήσεις τὰ δὲ σκάφη ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας, ἀδιακόπως σχεδὸν ναυμαχοῦντα καὶ ποντοποροῦντα, ὑπέστησαν ζημίας οὐ μικράς. Εἰς μάτην οἱ ναύαρχοι ἔγραφον πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς νὰ πέμψῃ τὰς μισθοδοσίας τῶν πληρωμάτων καὶ νέα πυρπολικά· ἡ κυβέρνησις, καίτοι ἔχουσα εἰς χεῖράς της τὰ χρήματα τοῦ πρώτου δανείου, ἐκώφευεν. Ἐνόμισαν δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Μιαούλην ὅτι τοῦ χειμῶνος ἤδη ἐπελθόντος δὲν θέλει θαλασσομαχήσει αὖθις ὁ Ἰβραήμης. Ὅθεν ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλὰ δὲν ἤξευρον τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ ἀντιπάλου αὐτῶν. Ὁ Ἰβραήμης συγκεντρώσας αὖθις εἰς Ρόδον τά τε πολεμικὰ καὶ τὰ σκευαγωγὰ καὶ εὑρὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν κατέπλευσε περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου ἀσφαλῶς εἰς Σοῦδαν καὶ ἀπεβίβασεν ἐκεῖ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ.

Σφραγὶς Φιλανθρωπικῆς
Ἑταιρείας (1824—1828)

Γάλλοι απόμαχοι τοῦ στρατοῦ τοῦ Ναπολέοντος, διδάσκοντες εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν χειρισμὸν τῶν τηλεβόλων

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΑΠΟΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΒΡΑΗΜΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ – Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825 ἡ ἐπανάστασις καὶ ἡ νέα αὐτῆς κυβέρνησις ἐφαίνοντο ἐξασφαλίσασαι τὴν τύχην αὐτῶν. Δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1824 κατὰ ξηρὰν οἱ πολέμιοι μίαν μόνην ἐπεχείρησαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκεῖθεν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἄπρακτοι μετὰ τὰς περὶ Ἄμπλιανην μάχας. Κατὰ θάλασσαν δὲ ἐτελέσθησαν τὰ λαμπρότατα τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων. Οἱ στόλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας καταναυμαχηθέντες ἐπανειλημμένως ἀπώλεσαν δύο φρεγάδας, δύο δρόμωνας καὶ τρεῖς πάρωνας, ἤτοι 7 πολεμικὰ πλοῖα, πυρποληθέντα μεθ' ὅλων αὐτῶν τῶν πληρωμάτων· ἔτι δὲ ἕνα δρόμωνα ναυαγήσαντα καὶ 50 σκευαγωγὰ αἰχμαλωτευθέντα, βυθισθέντα ἢ ἄλλως καταστραφέντα· εἷς ναύαρχος καὶ 4.000 στρατιῶται καὶ ναῦται συνελήφθησαν, ἐφονεύθησαν ἢ κατεποντώθησαν, 500 δὲ περίπου τακτικοὶ ἄραβες ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ναύπλιον, τὴν πρωτεύουσαν τῆς κυβερνήσεως. Ἡ κυβέρνησις αὕτη εἶχε κατισχύσει ἁπάντων τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς ἀντιπάλων. Οἱ ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν ἢ ἐκρατοῦντο δέσμιοι εἰς Ὕδραν ἢ ἐκρύπτοντο εἰς ἀπώτατα ἄσυλα. Ὁ ναυτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας Ρευερσὼ ἔγραφε τῇ 3 Δεκεμ-

βρίου 1824 πρὸς τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργόν, ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὸ Ναύπλιον καὶ εἶδε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἡμετέρας κυβερνήσεως, τὰ ἑξῆς· «Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα ὅσα ἐπέτυχον οἱ ἐπαναστάται κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπαγίωσαν τὸ οἰκοδόμημα τῆς παλιγγενεσίας αὐτῶν». Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο μεστὸς χρηστῶν ἐλπίδων· ἀφοῦ δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1824 περιωρίσθη εἰς τὴν διοίκησιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπῆλθεν ἐν ἀρχῇ Ἰανουαρίου 1825 εἰς Ναύπλιον, ἵνα ἀναλάβῃ τὰ ἔργα τοῦ γενικοῦ γραμματέως τῆς νέας κυβερνήσεως, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὁποίων πρὸ καιροῦ ὑπ' αὐτῆς προσεκαλεῖτο. Πρὶν δὲ ἀπέλθῃ τῇ 1/13 Ἰανουαρίου γράφων ἐκ Μεσολογγίου πρὸς τὸν πιστὸν τοῦ Μεττερνίχου σύμβουλον Γέντζ ἔλεγεν· «Αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαί, αἵτινες τοιαύτην ἡμῖν ἐπροξένησαν ζημίαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν, μετ' οὐ πολὺ ἐκλείπουσι διὰ παντός. Ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ μάλιστα ἠγωνίσθη νὰ μεταπείσῃ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς διὰ πάσης ἐπιεικείας, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν βίαν. Ὁ ἐντεῦθεν ἐκραγεὶς ἀγὼν ἀπέβη βραχύτατος, διότι τὸ ἔθνος ὅλον συνετάσσετο μετὰ τῆς κυβερνήσεως, ὁ δὲ θρίαμβος αὐτῆς ἀπέβη πλήρης, διότι ἐντὸς 20 ἡμερῶν οἱ ἄνθρωποι οἵτινες ἐφαντάζοντο ὅτι θέλουσι καταναγκάσει τὴν κυβέρνησιν νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἰδιοτελεῖς αὐτῶν ἀπαιτήσεις κατετροπώθησαν. Ἐντεῦθεν κατέστη πασίδηλον ὅτι ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος γνώμη ἐπιθυμεῖ κυβέρνησιν ἰσχυρὰν καὶ ἱκανὴν νὰ καταπαύσῃ ὅλας τὰς καταχρήσεις, ὧν τὸ ἔθνος ἐγένετο θῦμα. Ἐὰν τὰ γενναῖα καὶ ἀμετάτρεπτα μέτρα εἰς τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθη νὰ προβῇ ἡ κυβέρνησις συνεπαγάγωσι βραδύτητά τινα περὶ τὴν συγκρότησιν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἡ ἀναβολὴ αὕτη θέλει χρησιμεύσει τοὐλάχιστον εἰς τὸ νὰ γνωρίσωμεν ἐκ προοιμίου τὸ μέλλον νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ πνεῦμα, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀντιπροσώπων δὲν θέλει ἐν τῷ παρόντι νοθευθῇ ὑπὸ τῶν πονηρῶν ὅσοι τοσάκις προήδρευσαν εἰς τὰς ἐκλογὰς ταύτας». Ποτὲ ὁ ἐπιφανὴς ἀνὴρ δὲν διετύπωσε λαμπρότερον τὰς ὑγιεῖς αὐτοῦ ἀρχάς. Ἀλλὰ καὶ ποτὲ δὲν ἔμελλε νὰ ἀποδειχθῇ μᾶλλον ἀριδήλως ὁπόσον συνήθως ἐπλανᾶτο περὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν αἱ θεωρίαι ἐκεῖναι ἠδύναντο νὰ γίνωσι πράγματα.

Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ πιστεύῃ ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ ἰσχυρὰ κυβέρνησις πολυμελής, τῆς ὁποίας οἱ κάτοχοι εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐρίζωσι πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου αὐτῶν; Τῳόντι ὁ Γ. Κουντουριώτης ἔβλεπεν ἀνησύχως τὴν ἐξαίρετον ἐπιρροὴν ἣν ἐνήσκει ὁ Ἰωάννης Κωλέττης ἐπὶ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων, δι' ὧν κυρίως κατεβλήθησαν οἱ στασιασταί. Πλὴν τούτου, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡ κυβέρνησις αὕτη θέλει καταπαύσει ὅλας τὰς καταχρήσεις ὅσων πρότερον ἐγένετο θῦμα τὸ ἔθνος, ἐνῷ δὲν ἐστηρίζετο εἰμὴ ἐπὶ ἀτάκτων στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι μάχονται ὑπὲρ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου ἐξετραχηλίζοντο εἰς τὰς φοβερωτέρας καταχρήσεις καὶ καταπιέσεις καὶ λεηλασίας πανταχοῦ ὅπου ἐστάθμευον ἢ ἁπλῶς διέμενον; Ἡ τάξις καὶ ὁ νόμος οὐδέποτε ἀνορθοῦνται διὰ τῆς ἀνομίας καὶ τῆς ἀταξίας. Κυβέρνησις ἐπιτελοῦσα μὲν ἐσωτερικῶς τὰ ἀληθῆ αὐτῆς καθήκοντα ἀσφαλίζουσα δὲ ἐξωτερικῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἔθνους δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνιδρυθῇ ἐν Ἑλλάδι εἰμὴ ἐὰν ἐστηρίζετο ἐπὶ στρατοῦ τακτικοῦ· στρατὸν δὲ τοιοῦτον οὐ μόνον τὰ προηγούμενα Ἐκτελεστικὰ δὲν ἐφρόντισαν ὁπωσοῦν σπουδαίως νὰ καταρτίσωσιν ἀλλ' οὐδὲ τὸ Ἐκτελεστικὸν τοῦ 1824, καίτοι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἔτους τούτου ἔλαβεν 8 - 9.000.000 δραχμῶν ἐκ τοῦ πρώτου δανείου. Καὶ οὔτε ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ πράξῃ τι σπουδαῖον περὶ τούτου, ἀφοῦ ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ ἤδρευεν ἀνὴρ ὅστις ἤντλει τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἀπὸ τῶν ἀτάκτων στιφῶν τῆς Ρούμελης καὶ ἀφοῦ οὐ μόνον οἱ ρουμελιῶται ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πελοποννήσιοι μαχηταὶ δὲν διέκειντο

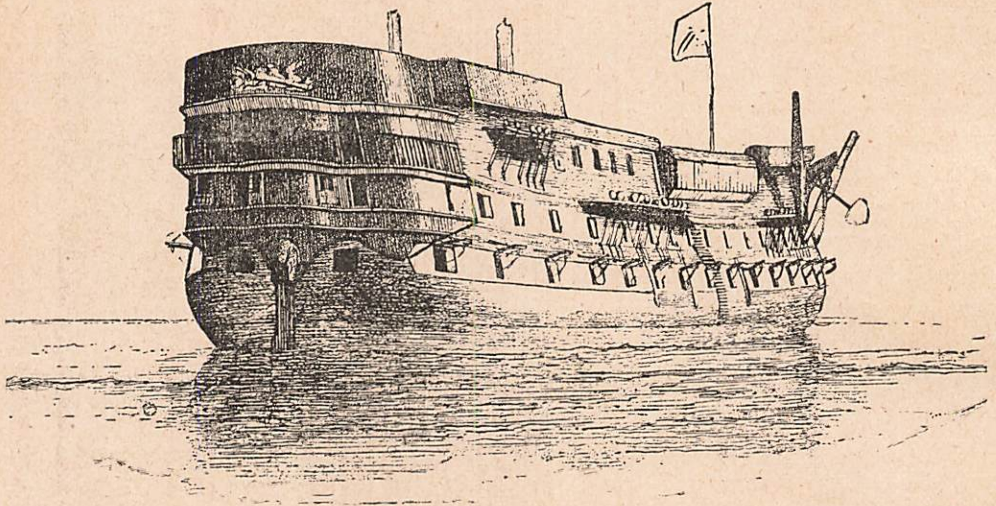
εὐμενῶς πρὸς τὴν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ συγκρότησιν. Ἡ νέα λοιπὸν κυβέρνησις εἶχε τὰ ἐλαττώματα ὅλων τῶν προηγουμένων· τὴν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἐπιτηδείου ἐκτελεστικοῦ ὀργάνου· ὥστε, καίτοι ἐπὶ μίαν στιγμὴν κατισχύσασα τῶν ἀντιπάλων περιεῖχε τὰ σπέρματα προσεχοῦς ἀναρχίας καὶ πτώσεως. Τί δὲ ἂν ἤθελεν ἀπειληθῆ ὑπὸ μεγάλων ἐξωτερικῶν κινδύνων ;

Οἱ κίνδυνοι οὗτοι ἀπέβησαν τώρα φοβερώτατοι, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ 1826, ὀξυδερκεστέρα δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος πρόνοια καὶ ἀκριβεστέρα τῶν πραγμάτων ἐκτίμησις ἠδύνατο νὰ προΐδῃ τὴν παρασκευαζομένην θύελλαν, ὁσονδήποτε ἀδρανὴς καὶ ἂν ἀνεδείχθη ὁ πολέμιος κατὰ ξηρὰν τῷ 1824, ὁσονδήποτε λαμπρὰ καὶ ἂν ἀπέβησαν τὰ ναυτικὰ ἡμῶν κατορθώματα κατὰ τὴν δευτέραν ἑξαμηνίαν τοῦ ἔτους ἐκείνου. Ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ σουλτὰν Μαχμοὺτ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου τὴν περιστολὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὡς ἐκ τῆς προθυμίας μεθ' ἧς ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἀνέλαβε τὸ ἔργον, ἦτο πρόδηλον ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἠπειλεῖτο νὰ ἴδῃ ἀποβαίνουσαν εἰς τὰς ἀκτὰς αὐτῆς στρατιωτικὴν δύναμιν ἐντελῶς διάφορον τῶν ἀλβανικῶν καὶ ἀσιανῶν στιφῶν καθ' ὧν ἐπάλαισαν τέσσαρα ἤδη ἔτη κατὰ ξηρὰν οἱ μαχηταὶ ἡμῶν. Τὰ στίφη ταῦτα εἶχον τὸν αὐτὸν ὁπλισμὸν καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν ὃν καὶ οἱ ἡμέτεροι· νῦν δὲ οἱ ἄτακτοι ἡμῶν ὅμιλοι προέκειτο νὰ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ στρατοῦ τακτικῶς ὠργανωμένου, τεχνικῶς κατηρτισμένου καὶ ἀγομένου ὑπὸ ἄρχοντος τολμηροτάτου ἅμα καὶ συνετοῦ. Τὰ δὲ πράγματα ἔμελλον δυστυχῶς μετ' ὀλίγον νὰ μαρτυρήσωσιν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἔπρεπεν ἐκ προοιμίου νὰ γνωρίζῃ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ὅτι στρατοὶ ἄτακτοι, ὅσον γενναῖοι καὶ ἂν ὦσιν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀνθέξωσιν εἰς δύναμιν τακτικήν. Ἀλλὰ θέλουσιν ἴσως εἴπει ὅτι ὁ τακτικὸς στρατὸς τῶν πολεμίων ἔπρεπε νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, αἱ δὲ ναυμαχίαι τοῦ Αὐγούστου, τοῦ Σεπτεμβρίου, τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ τοῦ Νοεμβρίου ἀπέδειξαν ὅτι οἱ στολίσκοι ἡμῶν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ παρακωλύσωσι τὴν διαπεραίωσιν ταύτην. Ναί, ἀλλ' εἶχον ἀποδείξει ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἕτερόν τι, ὅτι ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς δὲν ὡμοίαζε τοὺς ναυάρχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν παρῄτει τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ, ὡς ἐκ μόνης τῆς ἐπιφανείας τῶν πυρπολικῶν, καί, ἂν ἀπέβαλε πλοῖα τινά, ἐπέμεινεν οὐδὲν ἧττον πεισματωδῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κυρίου βουλεύματος, ἐπιμένων δὲ κατώρθου νὰ διαπεραιωθῇ. Καθάπερ εἴδομεν, ἀπεβίβασεν ἐπὶ τέλους τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς Κρήτην, καὶ δὲν ἦτο ἀπίθανον ὅτι δι' ὁμοίων θυσιῶν ἠδύνατο νὰ περαιωθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὸ δὲ δεινότερον, ἐρχόμενος εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔμελλε νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῇ τρία ἀσφαλῆ ὁρμητήρια, τὰ φρούρια τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καὶ τῶν Πατρῶν, τῶν ὁποίων οὐδεμία τῶν προηγουμένων κυβερνήσεων ἐφρόντισε σπουδαίως νὰ προλάβῃ τὸν ἐπισιτισμόν, ἵνα οὕτως ἐπιτύχῃ τὴν παράδοσιν.

Ἰβραὴμ πασᾶς

Ἀλλὰ τὸ ἔτι θλιβερώτερον ὑπῆρξεν ὅτι ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐκπλεύσας ἐκ Σούδας ἐνεφανίσθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ παράλια, μηδενὸς παρακωλύσαντος, καὶ ἀπεβίβασε τῇ 12 εἰς Μεθώνην 4.000 τακτικοῦ πεζικοῦ καὶ 500 ἱππεῖς. Ἐκπέμψας δὲ ἀμέσως εἰς Κρήτην τὸν στόλον μετεκόμισεν ἐκεῖθεν δευτέραν στρατοῦ μοῖραν, πάλιν μηδένα παρακωλύοντα συναντήσας, ὥστε τῇ 9 Μαρτίου ἔχων μυρίους πεζοὺς καὶ 1000 ἱππεῖς ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Πύλου. Πῶς κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς διαπεραιώ-

σεις οὐδὲν συνήντησεν ἑλληνικὸν πλοῖον; «Διότι, λέγει ὀρθῶς ὁ Α. Κ. Ὀρλάνδος, τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον εἶχε σχεδὸν κενωθῆ ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων». Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐξαντληθῇ ὅτε μόνος ὁ Γούρας ἐπληρώνετο διὰ 12.000 ἄνδρας, ἐνῷ δὲν εἶχε πράγματι εἰμὴ 3.000; Δὲν θέλομεν ὑπολογίσει τὰ εἰς αὐτὸν πληρωθέντα κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν ὅστις εἶχεν ὑποβληθῆ εἰς τὴν ἐν Ἄστρει συνέλευσιν, καθ' ὃν 12.000 ἄνδρες

Ἡ «Ἀσία»

ἀπήτουν 600.000 γροσίων κατὰ μῆνα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἥμισυ τούτων ἂν ἐλάμβανεν ὁ Γούρας, ἐπειδὴ ἐπληρώθη τὰ χρήματα ταῦτα ἐπὶ τρεῖς τοὐλάχιστον μῆνας, ἕπεται ὅτι ἐπληρώθησαν χάριν αὐτοῦ καὶ μόνου περὶ τὰς 900.000 γροσίων, ἤτοι 90.000 ταλλήρων, ἤτοι ὅσα περίπου ἡ κυβέρνησις ἐδαπάνησεν ὑπὲρ τοῦ στόλου, τοῦ κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον τοῦ προηγουμένου ἔτους τοσαῦτα μεγαλουργήσαντος. Καὶ ἐν τούτοις ὁ Γούρας δὲν ἦτο μόνος, ὥστε ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι δὲν ὑπῆρχον χρήματα, ἵνα παρακωλυθῇ ἡ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ διαπεραίωσις. Ἅμα ἀναγγελθείσης ταύτης εἰς Ναύπλιον, ἡ κυβέρνησις ἔδωκε σημεῖά τινα ζωῆς. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῆς οἰκτρᾶς ἐκστρατείας τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, ὅστις βραδέως ὁπωσοῦν φθάσας εἰς Καλάμας τάχιστα ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπλιον μὴ ἰδὼν κατὰ πρόσωπον τὸν πολέμιον. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδᾶτος εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς κινδυνευούσης Σφακτηρίας, ἐξ ἧς ὡς ἐκ θαύματος διεσώθη τῇ 26 Ἀπριλίου, ὅτε ἑάλω ἡ νῆσος. Πρὸ τούτου ἔτι τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα, δι' ὧν πρὸ μικροῦ εἶχε καταβληθῆ τοσοῦτον εὐχερῶς ἡ ἀνταρσία, ἐμετρήθησαν τῇ 7 Ἀπριλίου εἰς Κρομμύδι πρὸς τὸ τακτικὸν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ καὶ κατατροπωθέντα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Στερεάν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐκπλεύσας τελευταῖον δὲν ηὐτύχησε νὰ παρεμποδίσῃ τὴν μετακόμισιν νέων στρατευμάτων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐκ Κρήτης καὶ Ἀλεξανδρείας· τῇ δὲ 19 Ἀπριλίου ἀπεβιβάζοντο αὖθις εἰς Μεθώνην 4.000 ἄνδρες, 500 ἡμίονοι καὶ πολεμεφόδια καὶ τροφαί. Ἀληθὲς ὅτι μετά τινας ἡμέρας, τῇ 30, ὁ Μιαούλης εἰσβαλὼν τολμηρότατα ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Μεθώνης κατεπυρπόλησε μίαν ὡραίαν φρεγάδα, τὴν *Ἀσίαν*, ἐν Ἀγγλίᾳ κατασκευασθεῖσαν, δύο δρόμωνας καὶ 4 φορτηγά. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῇ 11 Μαΐου παρεδόθη τὸ Νεόκαστρον εἰς τὸν Ἰβραήμην ἀσφαλίσαντα οὕτω τὴν κατοχὴν τῆς Μεσσηνίας. Ἀληθὲς ὡσαύτως ὅτι τῇ 20 ὁ περὶ τὸν Γεώργιον Σαχτούρην ἑλληνικὸς στόλος ἀντιπαρατα-

χθεὶς περὶ Καφηρέα πρὸς τὸν στόλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατώρθου ἓν τῶν λαμπροτάτων ναυτικῶν ἔργων, πυρπολήσας τὴν ναυαρχίδα διὰ τοῦ ὑδραίου Ἰωάννου Ματρόζου καὶ τοῦ σπετσιώτου Λαζάρου Μουσοῦ, καταστρέψας δὲ δύο δρόμωνας καὶ κυριεύσας 30 φορτηγὰ καὶ πλῆθος ὀρειχαλκίνων πυροβόλων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀπέτρεψαν τὸν Ἰβραήμην ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κυρίου αὐτοῦ βουλεύματος καὶ περὶ τὰ μέσα Μαΐου οὗτος, ἀφοῦ κατωχυρώθη ἐν Μεσσηνίᾳ, ἡτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου, ἐνῷ οἱ μὲν ἡττηθέντες Ρουμελιῶται εἶχον ἤδη ἀπέλθει εἰς τὰ ἴδια ὁ δὲ κατεπτοημένος τῆς χερσονήσου λαὸς κατεκραύγαζεν ἀπαιτῶν τὴν λύτρωσιν τοῦ ἐν Ὕδρᾳ κρατουμένου Κολοκοτρώνη, παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου ἐλπίζων σωτηρίαν, ὅπως ἐπὶ τοῦ Δράμαλη.

Αἰγύπτιοι τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰβραήμ
(Παλαιὰ χαλκογραφία)

Τότε ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις πειθομένη ὅτι οὐδένα ἄλλον τρόπον εἶχε νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ ἐκ Μεσσηνίας ἐπερχομένου Ἰβραὴμ πασᾶ ἀνεκάλυψε τελευταῖον ὅτι «ἡ σύμπνοια καὶ σύμπραξις ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁμολογουμένως τὸ μόνον ἀκαταμάχητον ὅπλον ἐναντίον τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῆς πατρίδος», ἐψήφισε τῇ 18 Μαΐου γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἀνηγόρευσε τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ πραχθῇ δι' ὧν εἶχε στρατῶν καὶ πόρων ἀπέναντι τῶν στρατῶν καὶ τῶν πόρων τοιούτου ἀντιπάλου. Ἡ κρατερά, ἡ σεβαστή, ἡ ἀγαπητὴ αὐτοῦ φωνὴ ἀντήχησε πάλιν ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς χερσονήσου καὶ ἐπλήρωσε παραμυθίας καὶ πεποιθήσεως τὰς τεθλιμμένας τῶν κατοίκων αὐτῆς ψυχάς. Οἱ Μωραΐται ἰδόντες τὸν πατέρα αὐτῶν ἐνόμισαν ὅτι ἐλυτρώθησαν. Καὶ δὲν ἐλυτρώθησαν μέν, πολλοῦ γε δεῖ, ἀλλ' ὁ Γέρος, ἂν δὲν ἠδυνήθη νὰ διακωλύσῃ τὴν πρόοδον τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ, ἐμβαλόντος τῇ 11 Ἰουνίου εἰς Τρίπολιν καὶ τῇ 13 εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἂν ἡττήθη ὑπ' αὐτοῦ τῇ 23 εἰς Τρίκορφα, κατώρθωσεν ὅμως δύο τινὰ σωτηριωδέστατα. Διὰ μὲν τῆς καρτερίας αὐτοῦ ἐνεποίησε τοσαύτην εἰς τοὺς Πελοποννησίους ἐθελοθυσίαν ὥστε προετίμησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὰς φοβερωτέρας στερήσεις καὶ κακουχίας μᾶλλον ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Ἰβραὴμ πασᾶν, ὅστις ἀληθῶς εἶπεῖν ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἦρξεν εἰμὴ τῶν σημείων ὅσα πράγματι διὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ κατεῖχε· δεύτερον δὲ ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τῆς ἀκαταβλήτου αὐτοῦ δραστηριότητος κατεκόπωσε τὴν ἐπιμονὴν τοῦ πείσμονος ἐκείνου ἀντιπάλου καὶ πολλάκις περιήγαγεν αὐτὸν εἰς ἀμη-

χανίαν. Ἀλλ' ὅσον σωτήρια καὶ ἂν ὑπῆρξαν τὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἔργα, ἢ μᾶλλον δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι ὑπῆρξαν σωτήρια, ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις ἐταπεινώθη οἰκτρῶς. Ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα ὅπερ ἤγειρε πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξοντώσεως τοῦ τῆς Πελοποννήσου πολεμάρχου κατέπεσεν, ἐγερθέντος καὶ εἴπερ ποτὲ ἰσχυροτέρου ἀποβάντος τοῦ πολεμάρχου ἐκείνου. Ἅπαν τὸ ὄνειρον τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅτι ἐνιδρύθη τελευταῖον κυβέρνησις ἔχουσα ἰδίαν βούλησιν καὶ δύναμιν καὶ ἄρχουσα διὰ τῆς δυνάμεως ταύτης καὶ τῆς βουλήσεως ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος, διεσκεδάσθη. Ἐνῷ ἡ κυβέρνησις αὕτη ἐκάθητο ὄπισθεν τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Πελοποννήσου ἦρχον ἀφ' ἑνὸς ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς, ἀφ' ἑτέρου ὁ Κολοκοτρώνης. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου ὁ Ρεσὶτ πασᾶς, ἐμβαλὼν μετὰ ἀνδρῶν δισμυρίων εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ οὐδεμίαν κατὰ τὸ σύνηθες συναντήσας ἀντίστασιν τῶν ὁπλαρχηγῶν αὐτῆς, προήλασε μέχρι Μεσολογγίου, τοῦ ὁποίου ἤρχισε τῇ 5 Μαΐου τὴν τελευταίαν πολιορκίαν. Τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦρχεν ὁ Γούρας, παντοδύναμος αὐτόθι γενόμενος μετὰ τὴν σύλληψιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ὀδυσσέως. Ἡ πραγματικὴ λοιπὸν ἐξουσία τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως δὲν ἐξετείνετο ἐπὶ πολὺ τῆς Ἑλλάδος μέρος. Αἱ νῆσοι, ἀναγκασθεῖσαι πάλιν νὰ ὁπλίζωνται ἐξ ἰδίων ἐξηκολούθουν μὲν παντὶ σθένει ἀγωνιζόμεναι ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐνδείας τῶν πόρων αὐτῶν μὴ δυνηθεῖσαι νὰ συντηρήσωσιν ἀδιαλείπτως στολίσκους ἱκανοὺς δὲν ηὐτύχησαν οὔτε τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ μετὰ τῆς Ἀλεξανδρείας νὰ παρακωλύσωσιν οὔτε τὸ Μεσολόγγιον ἐπὶ τέλους ἀποχρώντως νὰ τροφοδοτήσωσιν.

Ἐν τούτοις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 1825 ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις ἔλαβεν ἐκ διαλειμμάτων τὰ χρήματα τοῦ δευτέρου δανείου, ὅπερ συνομολογηθὲν τῇ 7 Φεβρουαρίου ἐν Λονδίνῳ, ὅπως καὶ τὸ πρῶτον, συνεποσοῦτο ὀνόματι εἰς 2.000.000 λίρας. Ἀλλὰ συνεφωνήθη πρὸς 55 5)10 τοῖς ἑκατὸν τοῦ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου· ὥστε ἐπραγματώθησαν μόνον 1.110.000. Ἐπληρώθησαν δὲ ἐκ τοῦ οὕτω μειωθέντος ποσοῦ τόκος δύο ἐτῶν πρὸς 5 % 200.000, χρεόλυτρον ἑνὸς ἔτους πρὸς 1 % 20.000, διάφορα μεσιτικὰ 68,800· πλὴν τούτου εἰς ἐξαγορὰν ὁμολογιῶν αὐτοῦ τούτου τοῦ δανείου καὶ τοῦ προηγουμένου λῖραι 212220· εἰς διάφορα ἔξοδα καὶ ζημίας 13.700· ἐλογίσθησαν ὡς μένοντα εἰς βάρος τῶν διαπραγματευσαμένων τὸ δάνειον Ὀρλάνδου καὶ Λουριώτου 15.487. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀμερικήν, διὰ τὴν κατασκευὴν δύο φρεγάδων (ὧν μίαν μόνον ἐπὶ τέλους ἐλάβομεν, τὴν *'Ελλάδα)*· λῖραι 156.600· ἔμειναν εἰς Ἀγγλίαν πρὸς κατασκευὴν ἓξ ἀτμοκινήτων (ὧν τρία μόνον ἐλάβομεν, ἐν οἷς ἓν κυρίως χρησιμεῦσαν εἰς τὸν πόλεμον, τὴν *Καρτερίαν*) λ. 123.300· ἐδόθησαν εἰς μισθοδοσίαν τοῦ λόρδου Κόχραν 37.000 λ. καὶ εἰς ἀγορὰν πολεμεφοδίων, εἰς ἔξοδα ὁπλισμοῦ, ἱματισμοῦ κλπ. λ. 77.200. Ὅθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐστάλησαν εἰμὴ λῖραι 232.700. Ταῦτα κατὰ τὴν ὑπὸ Γ. Σπανιολάκη συνταχθεῖσαν ***Περίληψιν τῶν λογαριασμῶν τῶν σχεδιασθέντων παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ δανείου.*** Σημειωτέον ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἄνω ποσῶν ὑπερβαίνει τὰς ἐκ τῶν 2.000.000 πραγματωθείσας 1.110.000 κατὰ 47.000 περίπου λίρας, αἵτινες εἰσεπράχθησαν τῷ 1825 ἰδίως πρὸς ἐξόφλησιν διαφόρων λογαριασμῶν τοῦ πρώτου δανείου.

Ἡ ἐν Ναυπλίῳ λοιπὸν κυβέρνησις δὲν ἔλαβεν ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου εἰμὴ 232.700 λίρας. Ἀλλὰ τελευταῖον 232.700 λῖραι ἀπετέλουν περὶ τὰ 6 ἑκατομμύρια δραχμῶν, τὸ δὲ ποσὸν τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ μέχρι τινὸς εἴς τε τοῦ στόλου τὴν συντήρησιν καὶ εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα ὅσα ἡ κοινὴ γνώμη τότε ἔλεγε καὶ αἱ ἐφημερίδες ἐπανελάμβανον περὶ τῶν δεινῶν καταχρήσεων εἰς ἃς ἐξώκειλε τὸ λεγόμενον Ὑπουργεῖον τῆς Οἰκονομίας ὡς πρὸς τὴν παραλαβὴν

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ.

'ΑΡ: 1

Τὰ πλείω ὄφελη, τοῖς πλείοσι.

Φραγκλῖνος

Μεσολόγγιον τῇ 1 Ἰανουαρίου 1824.

Ἐσωτερικαὶ Εἰδήσεις.

ΤΟ' δημόσιον εἶναι ἀναμφιβόλως περίεργον νὰ πληροφορηθῇ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐν Ἄργει Συμβάντων, ὅπου πρὸ μηνῶν εὑρίσκετο τὸ ΣΕΒΑΣΤΟ'Ν ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ'Ν ΣΩΜΑ. Ἀκούει, ὅτι οἱ παραστάται τοῦ ἔθνους, τοὺς ὁποίους τοῦτο σέβεται καὶ ἀγαπᾷ, καὶ οἱ νόμοι, εὑρισκόμενοι εἰς παρακαταθήκην αὐτῶν, ἐκινδύνευσαν μεγάλως, καὶ δοκιμάζει ἀνησυχίαν καὶ φόβον· ἡ φήμη, ἥτις μεγαλύνει τὰ πράγματα, ἀντὶ νὰ τὸ πληροφορήσῃ, τὸ ταράττει ἔτι μᾶλλον αὐξάνουσα τὰς ὑποψίας του. Ἤθελε λοιπὸν ἀναγνώσει μὲ εὐχαρίστησιν εἰς τὸ πρῶτον φύλλον τῶν ΧΡΟΝΙΚΩΝ, τὴν ἔκθεσιν τῶν συμβάντων ἐσχάτως εἰς Ἄργος· διὸ προσφέρομεν εἰς αὐτὸ τὴν ἑξῆς περίληψιν διαφόρων γραμμάτων, ἐκ Κρανιδίου, τόσον ἐπισήμων, ὅσον καὶ μερικῶν, ἐκ τῆς ὁποίας θέλει γνωρίσει καὶ τὰς ἀτίας, αἵτινες παρεκίνησαν τὸ ΣΕΒΑΣΤΟ'Ν ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ'Ν νὰ ἐκδώσῃ πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὴν κατωτέρω προκήρυξιν.

Περὶ τῶν ἐν Ἄργει συμβάντων ἀπὸ 26 μέχρι 30 Νοεμβρίου.

ΑΦ' οὗ τὸ ΣΕΒΑΣΤΟ'Ν ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ'Ν ΣΩΜΑ ἔκαμεν ἔκπτωτης τῆς ἀξίας των τὸν Κόμητα Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, διότι, ἄνευ νόμου, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ ΣΕΒΑΣΤΟ'Ν 'ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟ'Ν, καὶ ἄφησεν αὐτὸ εἰς ἀπραξίαν, μὴ δυναμένων κατὰ τὸν νόμον, τῶν δύω μεινάντων μελ[illegible] νὰ ἐνεργῶσι τὰ διοικητικὰ ἔργα· τὸν Χαράλαμπον Περοῦκαν, ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῆς οἰκονομίας, διότι ἄνευ νόμου, καὶ μάλιστα, παρανόμως, ἔβαλε μονοπωλεῖον ἅλατος, τὸ ὁποῖον κατήντησεν ἐκ τούτου πεντήκοντα παράδες ἡ ὀκᾶ, καὶ δι' ἄλλα πολιτικὰ ἐγκλήματα, καὶ τινὰς τῶν Βουλευτῶν, εὑρεθέντας καὶ τούτους ἐνόχους· αὐτοὶ τότε, ὁμοῦ μὲ ὅσους εἶχον καὶ πρότερον συνεργοὺς εἰς τὰς μαγκανείας των, ἐρέθισαν τινὰς ἀρχηγοὺς τῶν ὅπλων, διὰ νὰ ὑπάγωσιν εἰς Ἄργος, νὰ κυριεύσωσι τὰ ἀρχεῖα τοῦ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ, καὶ νὰ ἐπιβουλευθῶσι τὴν ζωὴν τινῶν Βουλευτῶν. Οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι ἦσαν, ὁ Φρούραρχος τοῦ Ναυπλίου, ὁμοῦ μὲ τὸν ἀδελφόν του, φθάσαντα μετὰ ταῦτα, εἷς Χιλίαρχος, καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς τῆς Πελοποννήσου, ὅστις ἔχει τὴν μεγαλητέραν ὑπόληψιν διὰ τὴν ἀνδρίαν, ἀφιλοκέρδειαν καὶ ἀγαθότητά του, ἀλλ' ἐν ταυτῷ ἔχει καὶ τὴν ἀτυχίαν νὰ γίνεται πολλάκις, διὰ τὴν ἁπλότητά του, ἀκουσίως, ὄργανον τῆς κακίας τῶν ἀνταρτῶν καὶ ταραχοποιῶν. Οὗτοι ἐλθόντες εἰς Ἄργος, τῇ 26 Νοεμβρίου, μετὰ διακοσίων στρατιωτῶν, ἐμβῆκαν αἰφνηδίως ἔνοπλοι εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ, τὸ ὁποῖον ἔτυχε τότε εἰς συνεδρίασιν, καὶ τοὺς ἐλέγχθη ἀταράχως,

Ἡ δευτέρα μετὰ τὴν «Σάλπιγγα» ἐκδοθεῖσα κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι ἐφημερὶς φροντίδι τοῦ Ἄγγλου φιλέλληνος Στάνωπ, κατελθόντος ἐντολῇ τοῦ Ἀγγλικοῦ Φιλελλην. Κομιτάτου εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ λόρδου Βύρωνος. Τὰ ὑπὸ τοῦ ρηθέντος Κομιτάτου ἀποσταλέντα ἀγγλικὰ τυπογραφεῖα ἕνεκα περιπετειῶν καθ' ὁδὸν ἐβράδυναν νὰ φθάσουν εἰς Μεσολόγγιον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισεν ἡ δὶς τῆς ἑβδομάδος ἔκδοσις τῶν «Ἑλλην. Χρονικῶν» ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος Ἑλβετοῦ ἰατροῦ Ἰω. Μάγερ, διαμένοντος ἤδη ἐν Μεσολογγίῳ, ἐπιμελείᾳ δὲ πάντοτε τοῦ Στάνωπ, διὰ τυπογραφείου γαλλικοῦ, κομισθέντος τῷ 1821 ἐξ Εὐρώπης ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1924, συνεχίσθη δὲ ἡ ἔκδοσις διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ τυπογραφείου ἀπὸ 20 Ἀπριλίου 1824 μέχρι τέλους. Φύλλα ἐν ὅλῳ ἐξεδόθησαν 211 μέχρι τοῦ τελευταίου τῆς 20 Φεβρ. 1826, ὅτε τὸ τυπογραφεῖον κατεστράφη ὑπὸ πεσούσης τουρκικῆς βόμβας, ἐξακολουθούσης τῆς πολιορκίας τοῦ ἡρωϊκοῦ Μεσολογγίου.

καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν χρημάτων ἐκείνων, καταχρήσεων αἵτινες ἄλλως τε ἐπισήμως ἐπιστοποιήθησαν ὑπὸ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, ἣν παρεθέσαμεν ἐν τοῖς προέροις (Κεφ. Β΄ τοῦ παρόντος βιβλίου καὶ τόμου), ἀρκούμεθα νὰ ἀναφέρωμεν δύο γεγονότα μαρτυροῦντα ὁπόσον ἀσεβῶς καὶ ταχέως ἐγένοντο ἄφαντα τὰ ἱερὰ ταῦτα χρήματα. Ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ναυπλίου, ἡ *Γενικὴ ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος*, ἥτις πολλάκις διέστρεφε τὰ πράγματα καὶ πολλάκις ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ Μεσολόγγιον πυροβολεῖται *μακρόθεν μόνον* ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, ὅτι οὗτος δὲν ἔχει εἰμὴ 6.000 ἀνδρῶν καὶ ὅτι προσεχῶς διαλύεται ἡ πολιορκία, τῇ 2 Δεκεμβρίου ἀνήγγειλεν ὅτι «τὸ Μεσολόγγιον εἶναι *καλῶς προμηθευμένον* καὶ ὁλονὲν προμηθεύεται ἀπὸ ζωοτροφιῶν, διότι περὶ τούτου ἐφρόντισεν ἡ διοίκησις ἐν καιρῷ». Τὰ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ Μεσολογγίῳ ἐκδιδόμενα *Ἑλληνικὰ Χρονικά*, τὰ ὁποῖα φιλικώτατα πάντοτε ἐπολιτεύθησαν πρὸς τὴν ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησιν, μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας ἀπεκρίνοντο ὅτι δὲν ἀμφιβάλλουσιν ὅτι τὸ Ναύπλιον εἶναι *καλὰ προμηθευμένον*, ἡ φρουρὰ ὅμως τοῦ Μεσολογγίου οὔτε τοὺς μισθούς της οὔτε τὸ σιτηρέσιόν της ἔλαβεν, ἡ δὲ Σεβαστὴ Διοίκησις οὐδεμίαν κατέβαλε φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν, ἵνα προμηθεύσῃ τὴν ἡρωικὴν πόλιν μὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια. Καὶ ἔτος δὲν εἶχε παρέλθει ἀφ' ἧς ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ χρήματα τοῦ δευτέρου δανείου, ὅτε τῇ 7 Ἀπριλίου 1826 ἡ Γ΄ ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις ἐψήφιζε νὰ ἀνοιχθῇ νέον δάνειον 100.000 ταλλήρων, ἵνα χρησιμεύσῃ «διὰ τὸ μέλλον μόνον εἰς τροφὰς καὶ μισθοὺς τοῦ στόλου, εἰς ἐπισκευὴν καὶ τροφὰς διὰ τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὰ ἔξωθεν αὐτοῦ συστηθησόμενα στρατόπεδα», ἐνῷ τὸ Μεσολόγγιον ἔπιπτε πρὶν ἢ ξηρανθῇ ἡ μελάνη δι' ἧς ἐγράφη τὸ ψήφισμα τοῦτο. 100.000 ταλλήρων λοιπὸν ἤρκουν ἵνα σωθῇ τὸ προπύργιον ἐκεῖνο, καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἡ λαβοῦσα εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς κατὰ τὸ προλαβὸν δωδεκάμηνον ἑκατομμύριον περίπου ταλλήρων δὲν ἠδυνήθη νὰ οἰκονομήσῃ ἐξ αὐτῶν τὰς 100 ἐκείνας χιλιάδας ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξηρτήθη ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος.

Σφραγῖδες τῶν ὑπουργείων τοῦ Πολέμου καὶ τῆς Οἰκονομίας

Ἡ κυβέρνησις αὕτη ἔμεινεν οὕτω βιοῦσα καὶ πράττουσα ἐν Ναυπλίῳ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου 1826, ὅτε συνῆλθεν ἡ Γ΄ ἐθνικὴ συνέλευσις, ἣν πρὸ πολλῶν μηνῶν ἠγωνίζετο νὰ συγκροτήσῃ. Εἰς ποίαν ἀπελπισίαν περιῆλθεν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ καὶ πόσον ἠλλοιώθησαν αἱ πρό τινων μηνῶν τοσοῦτο λαμπραὶ προσδοκίαι τοῦ Μαυροκορδάτου ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἣν τὸ Ἐκτελεστικὸν ἔγραψε τῇ 11 Ἰουνίου πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπήν· «Τὸ στρατιωτικόν μας κατήντησεν ὄχι μόνον ἀνοικονόμητον ἀλλὰ καὶ ὁ λυμεὼν τῆς πατρίδος. Αἱ καταχρήσεις τὰς ὁποίας κάμνει εἶναι ἀπερίγραπτοι . . . Αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἡ κακοήθεια ἐξήντλησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δανείου χωρὶς νὰ ὠφεληθῇ παντελῶς ἡ πατρίς, καὶ εἰς τὸν παρόντα κίνδυνον δὲν ἔχει οὔτε μέσα οὔτε στρατιώτας ν' ἀντιτάξῃ. Ἐὰν δὲν ἐγίνοντο αἱ λεῖαι τῶν ζωοτροφιῶν περὶ ὧν σᾶς προέγραψεν ἡ Διοίκησις, δὲν ἠθέλαμεν ἠμπορέσει ἀπὸ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ σχεδὸν νὰ συστήσωμεν στρατόπεδον, μὴ ἔχοντες χρήματα ν' ἀγοράσωμεν τροφάς. Τὸ Νεόκαστρον ἐχάθη μόνον καὶ μόνον ἀπὸ τὴν κακοήθειαν τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν Πελοποννησίων . . . Ἀπὸ τὰ αὐτὰ αἴτια καὶ τώρα ἐκυριεύθη

ἡ Καλαμάτα ἀπὸ 3.000 ἐχθρούς, ἐνῷ ἦσαν μέσα ἄλλοι τόσοι ἐδικοί μας καὶ τὴν ἄφησαν καὶ ἔφυγον χωρὶς νὰ ρήξουν τουφέκι. Διὰ τὰ αὐτὰ αἴτια κατεπάτησεν ὁ ἐχθρὸς τὴν Μεσσηνίαν ὅλην καὶ μέρος τῆς Ἀρκαδίας, καὶ ἐρημώθη καὶ ἐλεηλατήθη ἡ Τριπολιτζὰ ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Αὐτὰ τὰ κακὰ δὲν βλέπομεν πῶς ἠμποροῦν νὰ διορθωθοῦν· στοχαζόμεθα ἰατρικὸν ἁρμόδιον, τὸ τακτικόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ θέλει βραδύνει ὡς πρὸς τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὁποῖον ἤδη τρέχομεν. Ἡ σωτηρία μας ἐφέτος κρέμαται ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν τοῦ στόλου, ἐὰν αὐτὸς ἠμπορέσῃ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν, ἢ καίων τὸν ἐχθρικὸν ἢ ἄλλως πως ματαιώνων τὰ σχέδιά του, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν εἰς τοῦτο τὴν βεβαιότητα, μολονότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ἀνδρείαν καὶ προθυμίαν τῶν θαλασσινῶν μας. Ἐὰν ὅμως ὁ ἐχθρὸς ἀποβιβάσῃ καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον, βέβαια κινδυνεύομεν περὶ τῶν ὅλων».

Σφραγὶς τῶν Ἀρκάδων

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἥτις δὲν ἐκολάκευε τοὺς Πελοποννησίους, ὑπέγραψεν ἐν τούτοις ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης, ὅτι ὑπέγραψεν αὐτὴν καὶ ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, τοσαῦτα καταλέγουσαν κατὰ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων. Πρόδηλον ἄρα ὅτι ἀληθῆ ἦσαν τὰ γραφόμενα. Ἐν γένει δὲ παρατηροῦμεν ὅτι τῷ 1825 ἡ σχετικὴ δύναμις τῶν διαφόρων τοῦ Ἐκτελεστικοῦ μελῶν ἐτροπολογήθη οὐσιωδῶς. Δὲν λέγομέν τι περὶ τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, ὅστις ὑπῆρξεν ἀείποτε ὄνομα ψιλόν. Ἀλλ' ἐνῷ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1824 ἴσχυε πρὸ πάντων ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ εἰς τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα δι' ὧν εἶχον καταβληθῆ οἱ ἀντίπαλοι τῆς κυβερνήσεως τὸ δὲ ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ Μαυροκορδάτου, ἐν ἔτει 1825 ἐπρώτευσεν ἀπ' ἐναντίας ὁ τελευταῖος οὗτος διὰ πλείστους λόγους. Οὐ μόνον ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ ἀξία ἦτο ἀναμφισβήτητος ἀλλὰ καὶ ἡ κυριωτάτη ἀφορμὴ τῆς τοῦ Κωλέττου ἰσχύος ἐξέλιπε, διότι τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα ἡττηθέντα εἰς Κρυμμύδι ἐξεχώρησαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Πλὴν τούτου τῷ 1825 ἐξεβιάσθη ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ ἀγγλικὴ μεσολάβησις, ἐνῷ ἡ γαλλική, ἧς κυριώτατος εἰσηγητὴς ἐγένετο ὁ Κωλέττης, ἀπέτυχεν, ὡς μετ' ὀλίγον θέλομεν ἐξηγήσει. Παρεκτὸς τῆς μεσολαβήσεως, ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπελπισθεὶς τότε νὰ ἴδῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν κατορθουμένην διὰ τῶν ἰδίων τοῦ ἔθνους ἀγώνων ἐνησχολήθη εἰς τὸ νὰ προσαγάγῃ ἔξωθεν καὶ ἄλλας ἐπικουρίας. «Τὰ πράγματα ἐπληροφόρησαν τὴν διοίκησιν καὶ ὅλον τὸ ἔθνος ὅτι χωρὶς τακτικὸν δὲν ἠμποροῦμεν πλέον νὰ ὑπάρξωμεν», ἔγραφεν ἐν ταῖς μακραῖς ὁδηγίαις ὅσας τῇ 9 Μαΐου ἐπέστειλε πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπήν. «Ἀλλά, προσέθετε, μέχρι τοῦδε μόλις κατωρθώθη νὰ συστηθῇ ἓν σῶμα ἀπὸ 600». Ὅθεν ἐπιμόνως παρήγγελλε τὴν ἐπιτροπὴν νὰ στρατολογήσῃ τετρακισχιλίους ἄνδρας, ἰδίως ἑλβετούς, καὶ νὰ τοὺς πέμψῃ ὅ,τι τάχιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἀξιωματικῶν· ἐπὶ δὲ τούτῳ νὰ συνομολογήσῃ δάνειον 500.000 λιρῶν. Τῇ δὲ 3 Ὀκτωβρίου ἔγραφε πάλιν· «Αἱ φρεγάται (εἴδομεν ὅτι εἶχον παραγγελθῇ δύο τοιαῦται εἰς Ἀμερικήν), ὅσον μέρος τακτικοῦ δύνασθε, τἀναγκαῖα ὅπλα, χρήματα καὶ ἐνδύματα, καὶ οὕτω θέλετε ἰδεῖ ἄλλην μορφὴν εἰς τὰ πράγματα. Ὁ Ἰμβραχήμης χωρὶς τὰς ἀλλεπαλλήλους βοηθείας χάνεται. Καὶ ὅταν ἀποκτήσωμεν φρεγάτας, αἱ βοήθειαι δὲν τοῦ ἔρχονται εὐκόλως». Ταῦτα ἔγραφε καὶ ἐνήργει· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἐκτέλεσις ἢ δὲν ἐγένετο ποτὲ ἢ ἐβράδυνε πολύ. Τὸ τρίτον δάνειον δὲν κατωρθώθη νὰ συνομολογηθῇ καὶ επομένως οὔτε τακτικὸν νὰ ἔλθῃ ἔξωθεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἡ δὲ μία καὶ μόνη ἐλθοῦσα φρεγὰς δὲν κατέπλευσεν εἰς Ναύπλιον εἰμὴ τῇ 24 Νοεμβρίου 1826. Ἐν τῷ με-

ταξὺ δὲ ἡ Ἑλλὰς ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐὰν δὲν διενηργεῖτο συγχρόνως ἡ ἐξωτερικὴ παρέμβασις. Εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς μεσολαβήσεως ταύτης εἶχεν ἀσχοληθῆ πρὸ καιροῦ ὁ Μαυροκορδᾶτος, ἀλλὰ τῷ 1825 εἰργάσθη πρὸς τοῦτο μετὰ ἀξιομνημονεύτου δραστηριότητος, ὡς ἐθελοντὴς μᾶλλον ἢ ὡς δημόσιος λειτουργός, οἴκοθεν βουλευόμενος, ἐνεργῶν καὶ τολμῶν.

Περὶ τῶν πρώτων ἐντυπώσεων καὶ τῶν πρώτων ἐνεργειῶν τῶν δυνάμεων, ἅμα μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, διελάβομεν ἐν τοῖς προτέροις. Ἡ Ρωσία ἔθετο ἀμέσως τὸ ζήτημα τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεως καὶ προσεκάλεσε τοὺς συμμάχους αὐτῆς νὰ συναινέσωσιν εἰς τοῦτο· οἱ δὲ σύμμαχοι, ὅ ἐστιν ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία, ἠγωνίσθησαν ν' ἀποτρέψωσι τὸν πόλεμον καὶ νὰ συμβιβάσωσι τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον πρὸς τὴν Ὑ. Πύλην. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν κατώρθωσαν, διότι ὁ Στρόγονωφ ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 5 Ἰουλίου 1821, ἀλλὰ διὰ τῶν ποικίλων αὐτῶν παραστάσεων καὶ μεσολαβήσεων ἐπέτυχον νὰ ἀναβάλωσι τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἂν αἱ δυνάμεις ἐπέτρεπον τὸν πόλεμον τοῦτον, ἢ ἂν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἶχε τὴν γενναιότητα νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸν καὶ ἄνευ τῆς τῶν συμμάχων του συναινέσεως, ἡ εἰσβολὴ τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων, συμπίπτουσα πρὸς τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν ἣν κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἤθελε προδήλως περιποιήσει εἰς αὐτὴν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἰσχὺν καὶ ἔκτασιν ἀνυπολόγιστον, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἤθελον ὑποτεθῆ τὰ ἴδια συμφέροντα ὧν ἕνεκα ἡ Ρωσία ἔμελλε νὰ δράξῃ τὰ ὅπλα. Οὐ μόνον ὅμως ὁ πόλεμος δὲν ἐγένετο ἀλλ' ἐνῷ τῷ 1821 ἡ Ρωσία ἐλάλει περὶ τρόπων ***ἐπιτηδείων νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἀνατολῆς*** καὶ ἐκάλει τὰς δυνάμεις ***νὰ πράξωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν ὡραίων τούτων χωρῶν ἐκ τῆς κοινῆς αὐτῶν συνέσεως προσδοκώμενον ἀγαθόν***, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1822 ἐφάνη πολὺ μετριωτέρα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν Πύλην. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε βεβαίως πολὺ ὁ μαλακὸς καὶ ὁπωσοῦν παλίμβουλος χαρακτὴρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ὅστις εὐχερῶς ἐνέδιδεν εἰς τὴν ἀδιάκοπον πίεσιν τῶν δυτικῶν δυνάμεων καὶ μάλιστα τῆς Αὐστρίας· συνετέλεσεν ὅμως καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ 1822 ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὁ τῆς Πολωνίας κυβερνήτης, διεβεβαίου αὐτὸν ὅτι πολὺς ἀναβρασμὸς ἐπεκράτει ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ καὶ ὅτι, ἅμα ἀρξαμένου τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, ἄφευκτος ἦτο ἡ πολωνικὴ ἐπανάστασις. Ἐντεῦθεν ἐχαλαρώθησαν αἱ περὶ Ἀνατολῆς ἀξιώσεις τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἔπεμψεν εἰς Βιέννην ἔκτακτον ἀπεσταλμένον, τὸν ἐν ἐνεργείᾳ μυστικὸν σύμβουλον Τατίσσιεφ, ἐγνωσμένον ὀπαδὸν τῆς εἰρηνοφίλου πολιτικῆς καὶ ἀντίπαλον τοῦ Καποδιστρίου, τοῦ μὴ παύσαντος νὰ ὑποτρέφῃ τὰς φιλοπολέμους διαθέσεις ἐν τῷ ρωσικῷ ἀνακτοβουλίῳ. Ὁ δὲ Τατίσσιεφ ὑπέβαλε τῇ 2/14 Μαρτίου προφορικὴν διακοίνωσιν (note verbale), δι' ἧς κατὰ πρῶτον ὁρίζουσα ἡ Ρωσία τί ἐνόει ὅτι αἱ δυνάμεις θέλουσιν ἀπαιτήσει παρὰ τῆς Ὑ. Πύλης ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἔλεγεν ὅτι «ἡ Πύλη θέλει διατηρήσει τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τοῦ οἰκοῦντος ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις ὅσαι ἐπανέστησαν καὶ ζητοῦσι τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἀπελευθέρωσιν». Μετ' οὐ πολὺ ὁ Καποδίστριας βλέπων ματαιουμένας τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ προσδοκίας ἔλαβεν ἄδειαν ἀπεριόριστον, ὅ ἐστιν ἀπεχώρησε τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας, ἡ δὲ Ρωσία ἐξακολουθοῦσα νὰ ὑπενδίδῃ ὑπέβαλεν ἔτι ἐπιεικεστέρας προτάσεις εἰς τὴν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1822 ἐν Οὐηρῶνι συγκροτηθεῖσαν νέαν σύνοδον, ἐπὶ σκοπῷ μὲν τοῦ νὰ ἀσχοληθῇ κυρίως περὶ τῶν ἱσπανικῶν πραγμάτων, ἐπιληφθεῖσαν δὲ ἐν μέρει καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ συνδιαλέξει ἥτις ἐγένετο αὐτόθι τῇ

28 Ὀκτωβρίου ὁ Τατίσσιεφ ἐδήλωσεν ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος ὅτι προτείνει ὡς πρὸς τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος «ἢ νὰ συναινέσῃ ἡ Πύλη εἰς ἄμεσον μετὰ τῶν πληρεξουσίων ὅλων τῶν δυνάμεων διαπραγμάτευσιν περὶ τῶν ἐγγυήσεων ὅσας θέλουσι λάβει οἱ Ἕλληνες ἐπανερχόμενοι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου· ἢ νὰ ἀποδείξῃ διὰ *σειρᾶς γεγονότων* ὅτι σέβεται τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν καὶ ζητεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος ἡσυχίαν ἐπὶ βάσεων ἐπιτηδείων νὰ παράσχωσι τῇ Ρωσίᾳ μὲν τὴν ἐλπίδα διαρκοῦς εἰρήνης, τοῖς δὲ ὁμοθρήσκοις αὐτῆς ἐχέγγυα ἀσφαλείας καὶ εὐημερίας». Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Αὐστρίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποδεχθῶσι τὰς τοσοῦτο μετριόφρονας ταύτας προτάσεις, ὁ μὲν αὐθημερὸν οἱ δὲ τρεῖς ἄλλοι διὰ δηλώσεων τῇ 14 Νοεμβρίου γενομένων, ἅπαντες δὲ ἐξυμνοῦντες τὴν γενναιοφροσύνην καὶ τὴν μετριοπάθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Καὶ ἐννοεῖται ὅτι τοιαύτας θέσαντες τὰς βάσεις τῶν παρὰ τῇ Πύλῃ μελλουσῶν ἐνεργειῶν δὲν ἀπεδέχθησαν τοὺς ἀντιπροσώπους οὓς ἔπεμψε πρὸς τὴν σύνοδον ἐκείνην ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐξ Ἑρμιόνης τῇ 17 Αὐγούστου, ἐξαιτουμένη τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτήτου καὶ ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ὑπάρξεως (1).

Ἀλλ' ἡ Ρωσία φθάσασα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1822 εἰς τὸ ἔσχατον τοῦτο σημεῖον τῶν παραχωρήσεων αὐτῆς ἤρχισε κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος νὰ περιποιῇ πάλιν εἰς τὰς προτάσεις της σπουδαιότερόν τινα χαρακτῆρα. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίας καὶ τὰ ναυτικὰ κατορθώματα τοῦ 1822, παρέστησαν εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην τὴν ἐπανάστασιν πολὺ γενναιοτέραν ἢ ὅ,τι πρότερον ἐλογίζετο, αἱ δὲ φοβεραὶ τῆς Χίου σφαγαὶ κατέστησαν ἔτι ζωηροτέρας τὰς ἀνέκαθεν ἐξεγερθείσας ἕνεκα τῶν παθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συμπαθείας. Τὸ δὲ κυριώτερον, ἡ Ρωσία ἔλαβεν εὐλόγους ἀφορμὰς νὰ ὑποπτεύῃ ὅτι ὁ ἀναλαβὼν τότε τὰ πράγματα τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος Κάννιγγ ἤρχισε νὰ μεταβάλῃ φρόνημα περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐντεῦθεν ἐνθαρρυνομένη ἡ Ρωσία καὶ μὴ θέλουσα ν' ἁρπαγῇ ὑπὸ ἄλλου ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρωτοβουλία ὑπέβαλε, κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1823, διὰ τοῦ αὐτοῦ Τατίσσιεφ σχέδιασμα (aperçu) ὁπωσοῦν ὁριστικώτερον τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος εἰς τὴν ἐν Οὐηρῶνι σύνοδον γενομένων παρ' αὐτῆς ὅλως ἀσαφῶν προτάσεων. Κατὰ τὸ σχεδίασμα τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ Ρωσία ἐπέστησεν ἤδη τὴν προσοχὴν τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιληφθῇ μετὰ τῆς Πύλης τοῦ ζητήματος τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐπεμβάσεως τῶν συμμάχων ὑπὲρ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἀντιπρό-

(1) Τὴν πρεσβείαν ἀπετέλουν ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς καὶ οἱ ὀλίγον μετ' αὐτὸν ἀποσταλέντες Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ὁ ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Πετρόμπεϋ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης. Ἡ πρεσβεία ἔφερεν ἐπιστολὰς δύο φερούσας χρονολογίαν 29/10 Σεπτεμβρίου ἀπευθυνομένας ἀπὸ τοῦ ***Ἄργους***. Ἡ μία τῶν ἐπιστολῶν ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον, ἡ δ' ἑτέρα πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν τῇ Συνόδῳ ἡγεμόνας, ἦσαν δ' ἀμφότεραι προϊὸν τοῦ καλάμου τοῦ ἐν τῇ ρωσικῇ διπλωματικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελοῦντος Ἀλεξάνδρου Στούρτζα, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου τοῦ 1815 ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἀγῶνας διὰ καλάμου ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων. Ἀφικόμενος εἰς Ἀγκῶνα ὁ Μεταξᾶς ἀπηύθυνεν ἐντεῦθεν ἐπιστολὰς πρὸς τὸν πάπαν Πίον Ζ' καὶ πρὸς τὸν καρδινάλιν Κουσάλβο παρακαλῶν ἵνα ἐπιτραπῇ τοῖς ἀπεσταλμένοις νὰ μεταβῶσιν εἰς Βερώνην διὰ τοῦ παπικοῦ κράτους. Ἀλλ' ὁ πάπας Πίος Ζ', παρὰ πάντα τὰ φιλάνθρωπα αὐτοῦ αἰσθήματα. διατελῶν τότε ὑπὸ ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν πίεσιν τῶν αὐστριακῶν, οἵτινες εἶχον καταλάβει στρατιωτικῶς καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ, δὲν ἐπέτρεψε τὸ αἰτούμενον, μὴ μεταβαλὼν τὴν τοιαύτην πολιτείαν μηδὲ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν γενομένης αὐτῷ προτάσεως περὶ ἑνώσεως τῆς Ἐκκλησίας τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ πρεσβεία μηδὲ παρὰ τῷ πάπᾳ τυχοῦσα ἀκροάσεως ἐπέστρεψεν ἄπρακτος.

σωποι αὐτῶν θέλουσιν ἐπιτραπῆ τοῦ νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ λόρδου Στράγκφορδ περὶ τῶν πρακτέων ἵνα πεισθῇ ὁ Σουλτάνος νὰ ἀποδεχθῇ τὴν μεσολάβησιν ταύτην *κατ' ἀρχήν*. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τὰ ἀνακτοβούλια τῆς Πετρουπόλεως καὶ τῆς Βιέννης θέλουσιν ἀποφασίσει ἀπὸ κοινοῦ τὰ κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τὸν εἰσακτέον εἰς Πελοπόννησον, εἰς Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους. Ἡ διαίρεσις τῶν χωρῶν τούτων εἰς μεγάλας ἐπαρχίας διοικουμένας ὑπὸ ἡγεμόνων, οἷοί εἰσιν οἱ τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας, ἢ ἡ διανομὴ τῆς χώρας μεταξὺ πόλεων διοικουμένων ὑπὸ κοινοτικῶν ἀρχῶν· ἡ κατοχὴ τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, ἡ δύναμις τῶν φρουρῶν, αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς κατοίκους, τὸ ποσὸν τῶν ἀποδοτέων τῇ Πύλῃ εἰσοδημάτων, ὁ τρόπος τῆς εἰσπράξεως αὐτῶν, οἱ δεσμοὶ δι' ὧν τοῦ λοιποῦ θέλει ἐξαρτᾶται ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, ἰδοὺ τὰ ἀντικείμενα περὶ ὧν δέον νὰ βουλευθῶσι τὰ δύο ἀνακτοβούλια πρὶν ἢ ζητήσωσι τὴν σύμπραξιν τῶν ἄλλων τῆς συμμαχίας μελῶν».

Μετὰ δύο δὲ μῆνας, ἤτοι τῇ 28 Δεκεμβρίου 1823 (9 Ἰανουαρίου 1824), ἡ Ρωσία ὑπέβαλεν ἔτι ὁριστικώτερον ὑπόμνημα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τῷ σχεδιάσματι αὐτῆς τεθεισῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦτο προετείνετο νὰ διαιρεθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς τρεῖς ἡγεμονίας, ὧν ἡ μὲν πρώτη νὰ περιλάβῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ δευτέρα τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ τρίτη τὴν Πελοπόννησον, «εἰς ἣν ἠδύνατο νὰ προστεθῇ καὶ ἡ νῆσος Κρήτη». Αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἔμελλον νὰ καθυποβληθῶσιν εἰς κοινοτικὴν διοίκησιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προνομίων ὅσα ἐκέκτηντο ἀπ' αἰῶνος. Ἡ Πύλη θέλει διατηρήσει τὴν κυριαρχίαν ὅλων τούτων τῶν χωρῶν, ἀλλὰ δὲν θέλει πέμπει εἰς αὐτὰς οὔτε πασάδες οὔτε ἄλλους διοικητάς· θέλει λαμβάνει δὲ ἐτήσιον φόρον, προσδιοριστέον ἀπὸ τοῦδε, κατὰ τὴν ἔκτασιν ἑκάστης νήσου ἢ ἡγεμονίας. Ὅλαι αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι θέλουσιν ἐκπληροῦνται ὑπὸ ἰθαγενῶν, καὶ ἐν γένει ἡ Πύλη θέλει διάκειται πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὅπως πρὸς τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν. Αἱ ἑλληνικαὶ ἡγεμονίαι καὶ νῆσοι θέλουσιν ἀπολαμβάνει πλήρη ἐλευθερίαν ἐμπορίου καὶ θέλουσιν ἔχει ἰδίαν σημαίαν. Θέλουσι δὲ ἀντιπροπροσωπεύονται οὕτως εἰπεῖν παρὰ τῷ σουλτάνῳ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἔχοντος τὰ τῶν ἐθνῶν δίκαια, ὅπως οἱ πράκτορες τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας (¹). Ἐπὶ πᾶσιν ἡ Πύλη θέλει μὲν ἔχει φρουρὰν εἴς τινα φρούρια ἀλλὰ περὶ τὰ φρούρια ταῦτα θέλει διαγραφῇ ἀκτὶς ἐντὸς τῆς ὁποίας τὰ τουρκικὰ στρατεύματα θέλουσι τροφοδοτοῦνται μὴ δυνάμενα νὰ ἐπεκτείνωσι τὰς ἐκδρομὰς αὐτῶν εἰς τὰς γείτονας χώρας. Εἰς τὰς περὶ τοῦ ἀκριβεστέρου προσδιορισμοῦ τῶν διαφόρων τούτων κεφαλαίων διαπραγματεύσεις μεταξὺ Πύλης καὶ συμμάχων δυνάμεων θέλει λάβει μέρος καὶ πρεσβεία ἑλληνική, ὅπως ἐγένετο τῷ 1812 ὡς πρὸς τὴν Σερβίαν. Τὰ δὲ ὁριστικῶς ἀποφασισθησόμενα θέλουσι τεθῇ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ὅλων τῶν συμμάχων δυνάμεων ἢ ἐκείνων ἐξ αὐτῶν ὅσαι ἤθελον ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐπὶ ταῖς προτάσεσι αὐταῖς διαπραγματεύσεις ἤρχισαν, διεκόπησαν καὶ πάλιν προέκειτο ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825 νὰ ἐπαναληφθῶσιν, ἡ Ρωσία κατὰ Μάιον τοῦ ἔτους τούτου ἐδήλωσεν ὅτι «ὡς ἀναγκαίαν βάσιν πάσης περαιτέρω διαπραγματεύσεως θεωρεῖ τὸ νὰ ἀναγνωρίσωσιν αἱ δυνάμεις ὅτι ὁ μαστίζων τὴν Ἀνατολὴν πόλεμος δέον νὰ τελειώσῃ δι' ἐπεμβάσεως κοινῆς, ἐνεργοῦ καὶ ταχείας» (demande à être terminée par une intervention commune, énergique et prompte).

(¹) Λαμβάνοντος δηλαδὴ χαρακτῆρα ἀρχῆς ἀπολαυούσης τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ διεθνοῦς δικαίου τοῦ ἀναγνωριζομένου τοῖς ἀντιπροσώποις ὑποτελῶν τῇ Πύλῃ χωρῶν.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου εἶχε προβῆ ἡ Ρωσία ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825. Περὶ δὲ τῆς Αὐστρίας δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ εἴπωμεν ὅτι οὐδεμίαν ἔνοπλον ἐπέμβασιν ἀπεδέχετο καὶ οὐδεμίαν μεταβολὴν οἱανδήποτε τοῦ καθεστῶτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, περιοριζομένη τὸ πολὺ εἰς τὸ νὰ συμβουλεύῃ τῇ Ὑ. Πύλῃ ἐπιείκειαν καὶ διάκρισιν μεταξὺ ἀθῴων καὶ ἐνόχων. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας ἢ μᾶλλον τοῦ τότε προεξάρχοντος αὐτῆς πρίγκιπος Μέττερνιχ μαρτυρεῖ ὁπόσον ἡ μεγίστη εὐφυΐα καὶ δεξιότης εἰς μάτην ἀντιπαλαίουσι πρὸς τὴν ἀκαταμάχητον τῶν πραγμάτων φοράν. Καὶ τοῦτο μὲν συμβαίνει πολλάκις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ συνέβη καὶ ἕτερόν τι. Ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ δὲν ἠθέλησε ποτὲ μέχρι τοῦ 1829 νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ματαιοπονεῖ, ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἡττᾶτο ὑπὸ τῶν πραγμάτων τόσῳ μᾶλλον ἠξίου ὅτι νικηφορεῖ· ὥστε ἐπὶ τέλους ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀλληλογραφία αὐτοῦ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ κινήσῃ ἐνίοτε τὸ μειδίαμα τῆς ἱστορίας. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν ὁπόσον ὀλίγον δίκαιον εἶχον ὅ,τε ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ καὶ ὁ Πυλάδης αὐτοῦ Γέντζ νὰ θριαμβεύωσιν ἐπὶ τῇ ἐπιστολῇ ἣν ὁ Καποδίστριας ἔγραψεν ἅμα ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὰ αὐτὰ ἐπινίκια θέλομεν ἴδει αὐτοὺς ᾄδοντας μέχρι τοῦ 1829, καίπερ ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν γινομένων διαψευδομένους. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκῖσκος ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 29 Ἰουνίου (11 Ἰουλίου) 1821 προμνημονευθεῖσαν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τοῦ τῆς Ρωσίας αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, καὶ γράφων διὰ μακρῶν ἐκ Σαλτσβούργου τῇ 10/22 Αὐγούστου ἔλεγεν ἐπὶ τέλους ὅτι «ἡ ψυχὴ αὐτοῦ δὲν θέλει ἡσυχάσει, ἐὰν δὲν πράξῃ ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτρέψῃ τὸν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης πόλεμον». Συγχρόνως δ' ἐπεχείρησε νὰ περιστείλῃ τὸ φιλελληνικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐξερράγη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας εἰς πᾶσαν τὴν Γερμανίαν. Τῳόντι οἱ μὲν λόγιοι συνηγόρουν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, προϊσταμένου τοῦ ἀγαθοῦ Θειρσίου· ἔρανοι δὲ χρηματικοὶ ἐγίνοντο πολλαχοῦ καὶ ἀνδρῶν στρατολογίαι· τὸ δ' ἔτι σπουδαιότερον καὶ ὀχληρότερον τῇ Αὐστρίᾳ, ἅπασα ἡ κίνησις αὕτη ἀναφανδὸν ἐπροστατεύετο ὑπὸ τοῦ βασιλόπαιδος διαδόχου τῆς Βαυαρίας (τοῦ μετέπειτα βασιλέως Λουδοβίκου, πατρὸς δὲ τοῦ πρώτου ἡμῶν βασιλέως Ὄθωνος), καὶ ὑπὸ τοῦ

Λουδοβῖκος διάδοχος τῆς Βαυαρίας, βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1825

βασιλέως τῆς Βυρτεμβέργης. Ὅθεν ἐπιτίμησις δριμυτάτη ἀπηυθύνθη πρὸς τοὺς ἐστεμμένους ἐκείνους ἡμῶν φίλους. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐπιτίμησις παρεκώλυσε τοὺς Γερμανούς, μεγάλους καὶ μικρούς, νὰ λέγωσι καὶ νὰ πράττωσιν ὑπὲρ ἡμῶν πολλὰ οὔτε αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου ἠλλοίωσαν οὐσιωδῶς τὰς διαθέσεις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Ὁ πόλεμος μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης ἀνεστάλη τῳόντι· ἡ δὲ Ρωσία τῷ 1822 ἀδιακόπως ὑποχωροῦσα κατήντησεν ἐν Οὐηρῶνι εἰς τὰς ἀνωδύνους ἐκείνας προτάσεις εἰς ἃς τοσοῦτον ἐπεκράτησε πρώτη ἡ Αὐστρία. Ἔπειτα ὅμως πάλιν τῷ 1823 καὶ τῷ 1824 ἡ Ρωσία ἀνακύπτουσα καθυπέβαλε σχέδιον δι' οὗ οὐ μόνον ἄντικρυς ἀνετρέποντο τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθεστῶτα ἀλλὰ καὶ ἡ βιαία ἐζητεῖτο ἐπέμβασις, ὅ ἐστιν ὁ πόλεμος. Τότε ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ ἐσοφίσθη νὰ οὐδετερώσῃ τὰς ἐνεργείας τῆς Ρωσίας δι' ἑτέρου ἐπιχειρήματος. Ἐπειδὴ ἡ Ρωσία δὲν ἐπρότεινε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ εἰλικρινέστατα μάλιστα ἔλεγεν ὅτι δὲν ἤθελε ποτὲ συγκατανεύσει εἰς αὐτήν, ὁ ἐν Πετρουπόλει ἀντιπρόσωπος τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ, κόμης Λεβζέλτερν εἶπε ρητῶς εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ἐκείνας ὅτι ἡ αὐλὴ αὐτοῦ οὐδέποτε θέλει συναινέσει εἰς τὴν πρότασιν τοῦ νὰ καταναγκασθῇ διὰ τῆς βίας ἡ θέλησις τῆς Πύλης, ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος δύναται νὰ ἐπαγάγῃ ἀνυπολογίστους συνεπείας καὶ μεταβολάς, καὶ ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν «προτιμᾷ νὰ πηδήσῃ διὰ μιᾶς τὸν χάνδακα καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἤθελε προλάβει πολλὰς μείζονας συμφοράς». Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἣν περὶ τούτου ὑπέβαλεν εἰς Βιέννην ὁ πρέσβυς οὗτος, ὁ μὲν κόμης Νεσελρόδε, ὁ τῆς Ρωσίας ὑπουργός, ἤκουσε μετ' ἀπορίας τὴν τοιαύτην τοῦ αὐστριακοῦ πρότασιν ὁ δὲ τῆς Γαλλίας πρέσβυς εἶπεν «ὅτι ἀναγνωρίζει ὡς μέγα κακὸν τὴν παραδοχὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι μόνον προκειμένου μεταξὺ δύο κακῶν, ἔνθεν μὲν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἔνθεν δὲ τῆς ἀναποδράστου ἀνάγκης τοῦ πολέμου, προτιμᾷ, ἵνα ἀποφύγῃ τὰ ἐπικίνδυνα τοῦ πολέμου τούτου ἀποτελέσματα, τὴν ἄλλην ἀνάγκην, ἥτις ἤθελε φέρει εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀνεξαρτησίας». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν αἱ δυνάμεις ἐφοβοῦντο πρὸ πάντων τὸν ρωσικὸν πόλεμον, καθὸ δυνάμενον νὰ συνεπαγάγῃ τὴν ἀνατροπὴν ὁλοκλήρου τῆς Τουρκίας· ἵνα ἀποφύγωσι δὲ τὸ μέγα

Μέττερνιχ

τοῦτο κακόν, ἐφαίνοντο ἔκτοτε προτιμῶσαι τὴν ἄμεσον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀναγνώρισιν. Καὶ ἡ μὲν Γαλλία εἰλικρινῶς ὁ δὲ πρίγκιψ Μέττερνιχ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἡ Ρωσία, ἥτις τότε δὲν ἤθελε τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτην, θέλει ὀπισθοδρομήσει. Δὲν ὠπισθοδρόμησε δέ, καὶ τῇ 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) 1826 ὑπέγραψεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὸ πρῶτον περὶ Ἑλλάδος πρωτόκολλον, δι' οὗ, ὅσον καὶ ἂν ὑπεβάλλετο ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πύλης, ἀνετρέπετο ὅμως οὐσιωδῶς τὸ τῆς Ἀνατολῆς καθεστώς[1]. Οὐδὲν ἧττον ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ διὰ τῆς ἀπὸ 7/19 Μαΐου 1826 ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν του βαρῶνον Ὄττενφελς ἐβεβαίου ὅτι τὸ πρωτόκολλον ἐκεῖνο εἶναι «ἔργον ἀσθενέστατον καὶ γελοιωδέστατον, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ θέλει εἶναι *τίποτε* (une œuvre pleine de faiblesse et de ridicule. Le résultat de la besogne sera rien du tout). Καὶ μὴ ἀρκούμενος εἰς ταῦτα ἐβεβαίου ὅτι ὁ Στράτφορδ Κάννιγγ ἀπέτυχεν ἐν Ὕδρᾳ, ἀπέτυχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει· ὅτι ἐν Λονδίνῳ εἶναι δυσηρεστημένοι διὰ τὴν ἄκαιρον δημοσίευσιν τοῦ πρωτοκόλλου· ὅτι ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅλος ὁ κόσμος εἶναι δυσηρεστημένος, ὅπερ συμβαίνει εἰς τὰς διπλωματικὰς ἀνοησίας, καθὼς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἀνοησίας. Ἀλλὰ τὰ πράγματα προχωροῦσιν ἔτι μᾶλλον. Ὑπογράφεται ἡ ἀπὸ 24 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) 1827 συνθήκη, δι' ἧς καὶ ἡ Γαλλία ἀπεδέχθη τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐν ἔτει 1826 πρωτοκόλλου· ἄλλο πρακτικώτερον, αἱ τρεῖς σύμμαχοι δυνάμεις καταστρέφουσι τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον ἐν Πύλῳ· ἄλλο ἔτι πρακτικώτερον, ἐπέρχεται ἡ σώτειρα στρατεία τῶν Γάλλων ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον· τὸ δὲ πάντων δεινότερον διὰ τὴν Αὐστρίαν, ἤρχισε τελευταῖον ὁ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἀναβληθεὶς ρωσοτουρκικὸς πόλεμος· ποικίλαι δὲ καὶ ἄλλαι περιστάσεις προαναγγέλλουσι τὴν πλήρη τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησίαν. Ἀλλ' ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ θριαμβεύει πάντοτε καὶ ἐν τῷ ἐγγράφῳ αὐτοῦ ἀπὸ 25 Νοεμβρίου (10 Δεκεμβρίου) 1828 πρὸς τὸν βαρῶνον Ὄττενφελς γράφει· «Ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισεν ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος δὲν θέλουσιν ὑπερβῇ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ἡ ἰδέα τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας Ἑλλάδος τινὸς *ὁριστικῶς* ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Δὲν πρόκειται εἰμὴ περὶ κοινοτικῶν τινων θεσμῶν, τοὺς ὁποίους ἡ Πύλη ἠμπορεῖ νὰ ἀποδεχθῇ ὡς ἐντελῶς δι' αὐτὴν ἀσημάντους, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσωσιν ἐν Πελοποννήσῳ». Ἀλλὰ τρεῖς μόνον παρῆλθον μῆνες μετὰ τοὺς νικητηρίους τούτους παιᾶνας τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ, καὶ τὸ ἀπὸ 10/22 Μαρτίου 1829 πρωτόκολλον τῶν τριῶν δυνάμεων ἀπεφαίνετο ὅτι τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου θέλουσιν ἀπολήγει εἰς τὸν Ἀμβρακικόν· μετὰ ἓξ δὲ μῆνας ἡ Ρωσία διὰ τοῦ ἄρθρου 10 τῆς ἀπὸ 2/14 Σεπτεμβρίου εἰρήνης αὐτῆς μετὰ τῆς Πύλης κατηνάγκαζε ταύτην ν' ἀποδεχθῇ τοὺς ὅρους τοῦ προειρημένου πρωτοκόλλου. Τότε δέ, ἀλλὰ τότε μόνον, ἠναγκάσθη ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ἡττηθέντα· καὶ πάλιν ὅμως κολάζων τὴν ἧτταν ἐβεβαίου διὰ τῆς ἀπὸ 25 Αὐγούστου (6 Σεπτεμβρίου)

---

(1) Τοῦτο ἐποίει ὁ ***Μεττερνῖχος*** ἁπλῶς πρὸς ἐκφόβησιν τοῦ τσάρου, οὗτινος ἐνόει τὴν πρὸς ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἀποστροφήν. Ἡ περὶ ἀναγνωρίσεως ἀνεξαρτησίας γνώμη τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς πέρα τῆς ἀπειλῆς οὐδὲν περιεῖχε πρακτικῶς λογικόν. Διότι ἡ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου δῆθεν γενησομένη αὕτη ἀναγνώρισις πῶς ἠδύνατο νὰ λάβῃ πολιτικὴν ὑπόστασιν ἄνευ συναινέσεως τῆς Πύλης, ἡ δὲ Πύλη ἡ μὴ θέλουσα νὰ συζητήσῃ κἂν περὶ αὐτονομίας περιωρισμένης πῶς ἠδύνατο ν' ἀναγνωρίσῃ ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν χωρὶς ν' ἀναγκασθῇ πρὸς τοῦτο διὰ πολέμου; Ὡς πρὸς τοῦτο ἡ ἀναγνώρισις ἀνεξαρτησίας ἠδύνατο μᾶλλον νὰ προκαλέσῃ τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ὁ Μεττερνῖχος οὐδαμῶς περὶ τούτου ἀνησύχει, διότι ἐνόει ὅτι ἡ πρότασις αὐτοῦ ἦν θνησιγενὴς μόνον προορισμὸν ἔχουσα τὴν ἐκφόβησιν τῆς Ρωσίας καὶ ὑπὸ ταύτης μέλλουσα ν' ἀπορριφθῇ.

ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ πρέσβυν πρίγκιπα 'Εστερχάζυ ὅτι «ἰδοὺ τελευταῖον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ σημεῖον ὅπερ *αἱ εὐχαὶ ἡμῶν* πρὸ τοσούτου χρόνου ἐπεκαλοῦντο· ἰδοὺ ἐγγίζομεν εἰς τὴν ὁριστικὴν λύσιν τῆς ἀνατολικῆς ὑποθέσεως».

Δὲν θέλομεν ὁμιλήσει περὶ τῆς Πρωσίας, ἥτις οὔτε μέγα ἀξίωμα εἶχε τότε οὔτε ἄμεσα ἐν τῇ 'Ανατολῇ καὶ σπουδαῖα συμφέροντα· ὥστε δι' ἀμφοτέρους τούτους τοὺς λόγους ἥκιστα ἐπενήργησεν εἰς τὴν τύχην ἡμῶν. 'Αλλὰ καὶ τῆς Γαλλίας ἡ πολιτικὴ οὐδένα ἔσχεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον αὐτοτελῆ καὶ ὁριστικὸν χαρακτῆρα. 'Εφ' ὅσον αἱ δυτικαὶ δυνάμεις ἐνήργουν ἐκ συμφώνου κατὰ τῆς Ρωσίας, παρηκολούθησεν αὐτὰς καὶ ἡ Γαλλία. Τῷ 1824 καὶ τῷ 1825 ὑπέβαλε καὶ αὐτή, ὅπως ἡ Ρωσία, ὅπως ἡ 'Αγγλία, προτάσεις τινὰς μεσολαβήσεως ὑπὲρ τῆς 'Ελλάδος, ἀλλ' ἔπειτα ὑπενδίδουσα ἔτι εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ καὶ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πρὸς τὸν Μεχμὲτ 'Αλῆν ἰδιαζουσῶν αὐτῆς σχέσεων ἀφῆκεν εἰς τὴν 'Αγγλίαν καὶ τὴν Ρωσίαν τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἐν ἔτει 1826 ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου. Τότε δὲ μόνον ἐχωρίσθη ὁριστικῶς ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ μετ' οὐ πολὺ μετέσχεν *ἐπισήμως καὶ ὁριστικῶς* τῆς συνθήκης τοῦ 1827. 'Ο γενναῖος τῆς Γαλλίας φιλελληνισμὸς παρέσχεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν λαμπροτάτας ὑπηρεσίας· ἑταιρεῖαι, χρηματικαὶ συνδρομαί, εὔγλωττοι ἐν τῷ τύπῳ καὶ ἐν ταῖς βουλαῖς συνηγορίαι, τὰ πάντα ἐπεδαψιλεύθησαν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῆς μεγαλοφροσύνης τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους· πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ μερίδες, αἱ τοσοῦτον ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς αὐτῶν πράγμασι, προέτειναν ἀλλήλαις τὴν δεξιὰν ὅταν ὁ λόγος ἦτο περὶ 'Ελλάδος· οἱ Chateaubriand, οἱ La Rochefoucauld, οἱ Noailles, οἱ Fitz James, οἱ Sainte Hilaire, οἱ d'Harcourt, οἱ Dalberg ὡμοφρόνησαν πρὸς τοὺς Laffitte καὶ τοὺς Benjamin Constant· καὶ τὸ οὐδὲν ἧττον ἐπιβάλλον ἡμῖν ἀνεξάλειπτον εὐγνωμοσύνην, πολλοὶ Γάλλοι ἀνέμιξαν εἰς τὰ πεδία καὶ τὰ ὄρη τῆς 'Ελλάδος τὸ αἷμα αὐτῶν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος, καὶ Γάλλος ὑπῆρξεν ὁ μόνος σπουδαῖος τοῦ ἑλληνικοῦ τακτικοῦ ἱδρυτὴς καὶ ὁδηγός, ὁ ἀοίδιμος στρατηγὸς Φαβιέρος. 'Αλλ' ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, ἔχουσα ὁπωσοῦν ἀντιφατικὰ ἐν τῇ 'Ανατολῇ συμφέροντα ἀμφεταλαντεύετο ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτῆς ἐνεργείαις. 'Ενῷ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ναυτικῶν αὐτῆς δυνάμεων τοσοῦτο συμπαθεῖς ἀνεδείκνυντο πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἐνῷ τοσοῦτοι γάλλοι φιλέλληνες προσήρχοντο πρὸς ἡμᾶς, συγχρόνως πολυάριθμοι γάλλοι ἀξιωματικοὶ ὑπηρετοῦντες ἐν τῷ ναυτικῷ καὶ τῷ πεζῷ στρατῷ τοῦ 'Ιβραὴμ πασᾶ, ὡδήγουν τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις αὐτοῦ. Μήπως ἐν αὐτῇ τῇ παραμονῇ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας ὁ ναύαρχος Δεριννὺ δὲν ἠναγκάσθη νὰ προσκαλέσῃ τοὺς γάλλους ἀξιωματικοὺς ὅσοι ὑπηρέτουν ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ στόλῳ νὰ ἀποσυρθῶσιν, ἵνα μὴ εὑρεθῶσιν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ πυροβολήσωσι κατὰ τῆς γαλλικῆς σημαίας; 'Εν γένει δὲ ἡ Γαλλία ἐπεζήτει τότε τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς ἅμα μὲν ἐν Αἰγύπτῳ ἅμα δὲ ἐν 'Ελλάδι, καὶ ἐπιδιώκουσα ταυτοχρόνως δύο σκοπούς, οἵτινες, ὅπως εἶχον κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὰ πράγματα, ἀντεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους, οὐδένα ἐξ αὐτῶν ἠδύνατο καθ' ὁλοκληρίαν νὰ ἐπιτύχῃ. Ὅτε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825 ὁ ναύαρχος Δεριννὺ ἔγραφε πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῆς Γαλλίας κόμητα Γκιγεμινὼ ὅτι κατὰ τὴν προσωπικήν του γνώμην ἀνάγκη ἦτο νὰ χωρισθῇ ἡ 'Ελλὰς ἀπὸ τῆς Τουρκίας, ἔστω καὶ διατηρούσης τῆς τελευταίας ταύτης ἐπικυριαρχίαν τινά, ὁ πρέσβυς ἀπεκρίνετο τῇ 27 Νοεμβρίου ὡς ἑξῆς· «Μωρία ἤθελεν εἶναι ἐκ μέρους ἡμῶν ν' ἀντιταχθῶμεν εἰς τὰ βουλεύματα τοῦ Μεχμὲτ 'Αλῆ. 'Η ἐν τῇ 'Ανατολῇ ὑπόληψις ἡμῶν ἀπαιτεῖ νὰ διατηρήσωμεν τὰς φιλικὰς ἡμῶν πρὸς αὐτὸν σχέσεις. Ἄλλως θέλομεν αὖθις ἐκτεθῇ εἰς τὸ ν' ἀκούσωμεν αὐτὸν λέγοντα ὅτι γαλλικὴ πολιτικὴ καὶ

ἀλλοπρόσαλλος πολιτικὴ εἶναι συνώνυμα». Μετ' ὀλίγον δὲ θέλομεν ἴδει ὁπόσον παλιμβούλως ἐπολιτεύθη ἡ Γαλλία καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ δουκὸς Νεμοὺρ ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Βεβαίως ἀπὸ τοῦ 1827 καὶ ἐφεξῆς ἀνεδείχθη πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εὐεργετικωτάτη πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ κατὰ τὰ πρῶτα 6 ἔτη διὰ τὴν σφόδρα διφορουμένην αὐτῆς πολιτείαν αἱ δύο ἄλλαι δυνάμεις, ἡ Ρωσία καὶ μάλιστα ἡ Ἀγγλία, καθυπερτέρησαν αὐτῆς ἐν τῇ ἐπιρροῇ ἣν ἤσκησαν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων.

Τῳόντι ὅπως ἡ Ρωσία, καὶ μᾶλλον ἢ ἡ Ρωσία, ἡ Ἀγγλία ἐπολιτεύθη ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθ' ὡρισμένον τι σύστημα, τὸ ὁποῖον, ὅσον καὶ ἂν κατ' ἐπιφάνειαν ἐτροπολογήθη πολλάκις, κατ' οὐσίαν ὅμως ἔμενε πάντοτε τὸ αὐτό. Ἐνῷ ἡ Ρωσία ἔτεινεν ἀδιαλείπτως εἰς τὸν βαθμιαῖον ἀκρωτηριασμὸν τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους, εἴτε ἵνα ἰδιοποιηθῇ τινὰς τῶν ἐπαρχιῶν του εἴτε ἵνα ἐξασθενίσῃ αὐτὸ διὰ τοῦ κατακερματισμοῦ, ἡ Ἀγγλία ἐπρέσβευεν ἀείποτε τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κράτους τούτου. Τούτου ἕνεκα μετὰ δεινῆς δυσαρεσκείας εἶδεν ἐκραγεῖσαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν· τούτου ἕνεκα ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπος αὐτῆς λόρδος Στράγκφορδ ἐπολιτεύθη πρὸς αὐτὴν τῇ ἀληθείᾳ οὐδὲν ἧττον ἀποτόμως ἢ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας, ἴσως δὲ καὶ ἀποτομώτερόν τι αὐτοῦ· τούτου ἕνεκα κατὰ τὰ πρῶτα τρία ἔτη ἀντετάχθη εἰς ὅλας τὰ περὶ τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἐπεμβάσεως προτάσεις καὶ εἰσηγήσεις τῆς Ρωσίας· τούτου ἕνεκα αἱ ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ αὐτῆς ἀρχαὶ ἀνεδείχθησαν πολεμιώταται εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπὸ τῆς προγραφῆς ἣν ἐξέδωκαν τῇ 6/18 Ἰουλίου 1821 καθ' ὅλων τῶν Ἰονίων ὅσοι ἔδραμον ἵνα κοινωνήσωσι τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου μέχρι τῆς περιφήμου ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου 1823 προκηρύξεως τοῦ σὶρ Θωμᾶ Μαίτλανδ, δι' ἧς ἐστιγμάτιζε «μίαν ἀπάνθρωπον παραβίασιν τῆς Ἰονικῆς γῆς ἀπὸ μέρους τινῶν ἁρματωμένων πλοίων, τὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ ἦσαν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας ἑνὸς ὑποκειμένου καλουμένου πρίγκιψ Μαυροκορδᾶτος»· καὶ τούτου ἕνεκα ἐπὶ πᾶσιν αἱ ἀρχαὶ τῆς Ἰονίου πολιτείας, ἐνῷ ἐκήρυττον αὐστηρὰν οὐδετερότητα, ἐδέχοντο μὲν εἰς Ζάκυνθον καταφεύγοντα τὸν ὀσμανικὸν στόλον ἀπέκρουον δὲ ἐκ τῶν λιμένων αὐτῶν πᾶν ἑλληνικὸν πλοῖον καὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν λιμένων αὐτῶν ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐκ τῆς περὶ τὰς νήσους θαλάσσης. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἤρχισεν ὑφισταμένη κατὰ μικρὸν οὐσιώδεις τροπολογίας. Ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι, καίτοι ἐπὶ πολλοὺς ἐνιαυτοὺς μὴ ἀναγνωρίσασα τὸν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ψηφισθέντα ναυτικὸν ἀποκλεισμόν, ἔκλειεν ὅμως τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰς προσβολὰς ὅσας ὑφίσταντο τὰ ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ ἐπιχειροῦντα νὰ παραβιάσωσι τὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μοίραρχος αὐτῆς Ἅμιλτων ἀπεδείχθη πρωιμώτατα ὁ εἰλικρινέστερος φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, μάλιστα δὲ τῶν ναυτικῶν ἡμῶν δυνάμεων Πλεῖστοι ἐπιφανεῖς Ἄγγλοι συνέπραττον μεθ' ἡμῶν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ἐν οἷς καὶ εἷς τῶν μεγίστων ποιητῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὁ λόρδος Βύρων, ὁ ἐν αὐτῷ τῷ Μεσολογγίῳ ἀποθανὼν τῇ 7 Ἀπριλίου 1824. Ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους 1823, περὶ τὰ τέλη τοῦ ὁποίου ὁ Μαίτλανδ ὑπέγραφε τὴν προμνημονευθεῖσαν ὑβριστικὴν καθ' ἑνὸς τῶν λειτουργῶν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως διακήρυξιν, ἤρξαντο ἐν Λονδίνῳ διαπραγματεύσεις περὶ συνομολογήσεως τοῦ πρώτου μετὰ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως δανείου, ὅπερ καὶ συνωμολογήθη ἐν ἀρχῇ τοῦ 1824, μαρτυροῦν πρακτικώτατα τὴν πεποίθησιν ἣν εἶχε τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος εἰς τὴν εὐόδωσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ 1823 τὰ γεγονότα ἔλαβον ἔτι χαρακτηριστικω-

τέραν τροπήν. Πρὸ μικροῦ τότε αὐτοκτονήσαντος τοῦ διέποντος τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τῆς Ἀγγλίας λόρδου Καστελρὴγ καὶ ἐπιτραπέντος τὴν διεξαγωγὴν αὐτῶν τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ, ὁ νέος ὑπουργὸς ἔπραξεν εὐθὺς πολλὰ ἀνατρέποντα τὸ σύστημα τοῦ προκατόχου. Τῇ 2/14 Φεβρουαρίου παρήγγελλε τὸν λόρδον Στράγκφορδ νὰ διακοινώσῃ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὰς προτέρας φιλικὰς πρὸς αὐτὴν σχέσεις, ἐὰν ἡ Ὑ. Πύλη δὲν ἐκπληρώσῃ τὰς περὶ χριστιανῶν ἐπαγγελίας αὐτῆς, καὶ προσέθετε τὴν ἀπειλὴν ὅτι θέλει καταλάβει νήσους τινὰς τοῦ Αἰγαίου. Δύο λοιπὸν δὲν παρῆλθον ἔτη ἀφ' ἧς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος προέτεινε τὴν ἔνοπλον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ἐπέμβασιν, ἣν ἡ Ἀγγλία τοσοῦτον ἐντόνως, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ἀπέκρουσε, καὶ νῦν, αὐτὴ ἡ Ἀγγλία ἠπείλει ἀπ' εὐθείας τὴν Τουρκίαν δι' ἐνόπλου ἐπεμβάσεως. Ἡ ἀπειλὴ δὲν ἐξετελέσθη. Προδήλως ὅμως ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε σπουδαιότατα τροπολογουμένη. Ὁ λόρδος Στράγκφορδ, αὐτὸς ὁ λόρδος Στράγκφορδ, ἔγραφεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν πρίγκιπα Μέττερνιχ τῇ 19 Ἰουνίου 1824· «πρόκειται νὰ ἐπιληφθῶμεν ἑνὸς τῶν σπουδαιοτέρων καὶ δυσχερεστέρων ζητημάτων ἐξ ὅσων ἡ διπλωματία διεπραγματεύθη ποτέ», ἤτοι τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Τῇ 25 Αὐγούστου ὁ νέος λόρδος ἁρμοστὴς τῆς Ἰονίου πολιτείας Φρειδερῖκος Ἄδαμ, ἀπαιτῶν τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀπὸ 27 Μαΐου διακηρύξεως τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως (δι' ἧς αὕτη εἶχε χαρακτηρίσει ὡς μὴ οὐδέτερα πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ὅσα ἤθελον ὑπηρετεῖ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ὡς σκευαγωγά), ὡμίλει περὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ὡς περὶ κυβερνήσεως ὑφισταμένης, ἐνῷ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ ἐβεβαίου πάντοτε ὅτι «ἀγνοεῖ παντάπασιν ἂν ὑπάρχει προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος». Τῇ 19 Νοεμβρίου αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ὁ Γεώργιος Κάννιγγ, ἀπεκρίνετο εἰς τὴν ἀπὸ 12/24 Αὐγούστου πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ διαρρήδην ἀνεγνώριζε τὴν κυβέρνησιν ταύτην. Εἶχον δὲ ἀρχίσει ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ ἔτους τούτου ἐν Πετρουπόλει αἱ μεταξὺ Ρωσίας καὶ τῶν τεσσάρων συμμάχων αὐτῆς Δυνάμεων διαπραγματεύσεις ἐπὶ τοῦ προμνημονευθέντος περὶ ἱδρύσεως ἡγεμονιῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ὑπομνήματος, ὅτε «περίστασις ὀλεθρία ἅμα καὶ

Ὁ λόρδος Βύρων, φέρων ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν

ἀπροσδόκητος μετέβαλεν αἴφνης τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων», καθάπερ ἔλεγεν ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐκθέσει ἣν συνέταξε περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς 'Ανατολῆς μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος 'Αλεξάνδρου. «Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἐξακολουθεῖ ὁ πρίγκιψ, ἥτις κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔτη ἐβάδιζε πάντοτε συμφώνως πρὸς τὰς ἠπειρωτικὰς αὐλάς· ἥτις καὶ μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ὑπουργείου (ἤτοι τὴν εἰς τὰ πράγματα ἀνάρρησιν τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ) δὲν εἶχεν οὔτε ἀνακαλέσει οὔτε τροπολογήσει οὐσιωδῶς τὰς ὁδηγίας καθ' ἃς ἐνήργει ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, ἥτις τελευταῖον ὑπεχρεώθη ρητῶς νὰ συμπράξῃ εἰς τὰς ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεις, ἀπεφήνατο εἰς τὰς συμμάχους δυνάμεις *ὅτι λόγοι στηριζόμενοι ἐν μέρει εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς μετὰ τῶν χωρῶν τῆς 'Ανατολῆς σχεσεις*, ἐν μέρει εἰς τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν τῷ παρόντι συνδιαλλαγὴ μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν ἐπαναστατῶν, παρεκώλυον αὐτὴν τοῦ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ἐκείνας». 'Αλλ' ἂν ὁ Κάνιγγ ἀπεχώρησεν ἀπὸ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων δὲν ἐγκατέλιπε τὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα, πολλοῦ γε δεῖ. Τῇ 13/25 Μαρτίου 1825 ἀνεγνώρισε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμούς, διέταξε τὰς ἀρχὰς τῆς 'Ιονίου πολιτείας νὰ προσφέρωνται πρὸς ἡμᾶς ὡς πρὸς ἐμπόλεμον δύναμιν καὶ ἐπέτρεπεν ὥστε ἡ νῆσος Κάλαμος νὰ δέχεται τοὺς ἕλληνας πρόσφυγας. Τῇ 17/29 'Απριλίου ἐπετίμα αὐστηρῶς τὴν διαγωγὴν ἄγγλων τινῶν ὑπηκόων καὶ ἰδίως τοῦ προξένου Γρήν, οἵτινες ἐβοήθησαν τοὺς Τούρκους παραβιάζοντες τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμόν. 'Ενῷ δὲ διὰ τῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεων καὶ διὰ τὸν μετ' οὐ πολὺ ἐπελθόντα θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος 'Αλεξάνδρου παρέλυσαν αἱ διαπραγματεύσεις ἐκεῖναι, ἐφαίνετο δὲ ὅλως ἐγκαταλειφθεῖσα ἡ Ἑλλάς, ὁ Κάννιγγ ἁρπάσας τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς κοινῆς ἀδρανείας ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὴν πρωτοβουλίαν νέας ἐπεμβάσεως καὶ πέμψας ἐπὶ τούτῳ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ[1] παρὰ τῷ νέῳ αὐτοκράτορι Νικολάῳ ἐπιτυγχάνει τὴν σύνταξιν τῆς πρώτης σπουδαίας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πράξεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἤτοι τοῦ ἀπὸ 23 Μαρτίου (4 'Απριλίου) 1826 πρωτοκόλλου. 'Αλλ' ὅσον σπουδαία καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ πρᾶξις αὕτη οὐδὲν ὥριζε περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔδει νὰ καταναγκασθῇ ἡ Ὑ. Πύλη εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων μεσολαβήσεως τῶν δύο δυνάμεων. Τὸ ἄρθρον 3 ἔλεγε μόνον ὅτι ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τῆς ὀσμανικῆς Πύλης αἱ δυνάμεις θέλουσι μεταχειρισθῇ πᾶσαν τὴν *ἐπιρροὴν* αὐτῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς συνδιαλλαγῆς μεταξὺ τῶν δύο διαμαχομένων. Ἦτο δὲ πρόδηλον ὅτι δι' ἁπλῆς τῆς παρὰ τῇ Πύλῃ *ἐπιρροῆς* αὐτῶν οὐδὲν ἔμελλον νὰ κατορθώσωσιν· ὅθεν ἤρχισαν μετ' ὀλίγον διαπραγματεύσεις, ὧν μετέσχεν ἤδη καὶ ἡ Γαλλία (ἡ ἀποδεξαμένη τὸ πρωτόκολλον διὰ τῆς ἀπὸ 26 Νοεμβρίου (8 Δεκεμβρίου) 1826 διακοινώσεως τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ βαρώνου Δαμὰς πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις πρέσβυν τῆς 'Αγγλίας λόρδον Γρένβιλλ) περὶ τῶν πρακτικωτέρων πρὸς εἰρηνοποίησιν μέσων, διαπραγματεύσεις ἀπολήξασαι εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφεῖσαν τῇ 6 'Ιουλίου 1827 συνθήκην, ἧς τὸ πρῶτον ἄρθρον ὥριζεν ὅτι θέλει ἀπαιτηθῇ ἀμέσως ἀνακωχὴ ὅπλων μεταξὺ τῶν δύο διαμαχομένων μερῶν [2].

---

(1) Ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος ἦν ὁ περίφημος ἄγγλος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀνήρ, ὁ νικητὴς τοῦ Ναπολέοντος Α΄ ἐν Οὐατερλῷ, ***Οὐέλλιγκτων.***

(2) 'Ακριβῶς τὸ κυριώτατον μέρος τῆς συνθήκης τῆς 2/46 'Ιουλίου συνίστατο ἐν τῷ μυστικῷ ἄρθρῳ, ἐν ᾧ καθωρίζοντο αἱ ἐπισυνημμέναι τῇ συνθήκῃ ὁδηγίαι αἱ δοθησόμεναι εἰς τοὺς ἐν Κων) πόλει πρέσβεις τῶν τριῶν συμμάχων Αὐλῶν καὶ εἰς τοὺς στολάρχους τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ναυτικῶν μοιρῶν τῶν τριῶν δυνάμεων (ἡ ἐν τῷ κειμένῳ τῆς συνθήκης παράλειψις τῶν λεπτομερειῶν

'Αλλ' ἐὰν τὰ δύο μέρη, καὶ ἰδίως ἡ Ὑ. Πύλη, δὲν ἐπείθοντο νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα, τί ἔμελλε γενέσθαι; Περὶ τούτου οὐδ' ἡ συνθήκη τῆς 6 'Ιουλίου ὥριζέ τι, ὁ δὲ ἄγγλος ναύαρχος Κόδριγκτων, ὁ ἐπιτραπεὶς νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀνακωχὴν ταύτην τῇ συμπράξει τῶν ναυάρχων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, προβλέπων τὴν ἄρνησιν τοῦ 'Ιβραὴμ πασᾶ, ἠναγκάσθη νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν Στράτφορδ Κάννιγγ· « τίνι τρόπῳ δύναται νὰ ἐμποδίσῃ μὲν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς ἐχθροπραξίας, νὰ μὴ πράξῃ δέ τι ἐχθρικὸν πρὸς αὐτούς; Βεβαίως, προσέθετεν, ἡ ἔννοια τῆς τοιαύτης διαταγῆς εἶναι νὰ τοὺς ἀποκλείσω· ἀλλ' ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἐπιχειρήσωσι νὰ βιάσωσι τὸν ἀποκλεισμὸν τὸ ἐπιχείρημα αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ἀναχαιτισθῇ διὰ πυροβόλων;». Τότε ὁ Στράτφορδ Κάννιγγ δὲν ἐδίστασε νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι « τὸ χρέος ὑμῶν εἶναι νὰ ἐπιβάλετε τὴν εἰρήνην εἰς τοὺς διαμαχομένους, πρῶτον μὲν διὰ τοῦ τηλεφώνου ὑμῶν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα εἶναι δυνατόν, δεύτερον δὲ διὰ τῶν πυροβόλων ὑμῶν, ἐὰν οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι ».

Μετὰ τὰς διασαφήσεις ταύτας ὁ ἀοίδιμος ναύαρχος ἐνόησε τί ἔχει νὰ πράξῃ· καί, ἐπειδὴ ὁ 'Ιβραὴμ πασᾶς ἐπέμενε δυστροπῶν καὶ μὴ πειθόμενος ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἀνακωχήν, οἱ στόλοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ἀρχηγοῦντος τοῦ Κόδριγκτων, κατέστρεψαν ἐν Πύλῳ, τῇ 8 'Οκτωβρίου 1827, τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν καὶ ἐξησφάλισαν οὕτω τὴν τύχην τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ, ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων, ὁ ἀναλαβὼν περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ 1827 τὴν κυβέρνησιν, ἐχαρακτήρισε δι' αὐτοῦ τοῦ βασιλικοῦ λόγου τὴν ἐν Πύλῳ ναυμαχίαν ὡς ἀτυχὲς

τούτων ἐγένετο κατ' ἀκολουθίαν γνωμοδοτήσεως τοῦ νομικοῦ συμβουλίου τοῦ 'Αγγλικοῦ Στέμματος). Αἱ πρὸς τοὺς πρέσβεις ὁδηγίαι συνωδεύοντο ὑπὸ κοινῆς διακοινώσεως, ἣν ὤφειλεν οὗτοι νὰ δώσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τῇ Πύλῃ προτείνοντες τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα, ἀπαιτοῦντες ἀνακωχὴν καὶ παρέχοντες προθεσμίαν τεσσάρων ἑβδομάδων πρὸς παραδοχὴν τῶν προτάσεων τούτων. 'Εὰν πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας ταύτης ἡ Τουρκία δὲν παρεδέχετο τὰς προτάσεις τῶν τριῶν δυνάμεων, οἱ πρέσβεις διετάσσοντο ν'ἀνακοινώσωσι τῇ Πύλῃ τὰ καταναγκαστικὰ μέτρα ὧν ἔμελλον νὰ ποιήσωνται χρῆσιν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν προτάσεων αὐτῶν, χωρὶς ἐντεῦθεν νὰ παύσωσι τὰς φιλικὰς πρὸς τὴν δύναμιν ταύτην σχέσεις, καὶ νὰ δώσωσι τῇ Πύλῃ δύο ἑβδομάδων προθεσμίαν ἵνα σκεφθῇ καὶ ἀπαντήσῃ. 'Αλλ' ἐπιδιδόντες τὴν δευτέραν ταύτην διακοίνωσιν τῇ Πύλῃ ὤφειλον συγχρόνως νὰ εἰδοποιήσωσι περὶ τοῦ διαβήματος αὐτῶν τούτου τοὺς στολάρχους ἵνα παρασκευασθῶσιν οὗτοι πρὸς λῆψιν τῶν ἐν ταῖς ὁδηγίαις αὐτῶν δεικνυομένων μέτρων. Αἱ πρὸς τοὺς ναυάρχους ὁδηγίαι ὑπηγόρευον αὐτοὺς νὰ προτείνωσι τοῖς Ἕλλησιν ἀνακωχὴν συγχρόνως τῇ ὑπὸ τῶν πρέσβεων ἐπιδόσει τῆς πρώτης πρὸς τὴν Πύλην διακοινώσεως· ἅμα δὲ τῇ ἐπιδόσει τῆς δευτέρας πρὸς τὴν Ὑ. Π. διακοινώσεως οἱ ναύαρχοι ἔδει νὰ ἔλθωσιν εἰς φιλικὰς πρὸς τὰς ἑλληνικὰς ἀρχὰς σχέσεις καὶ νὰ κωλύσωσι πᾶσαν κατὰ θάλασσαν διὰ τοῦ τουρκικοῦ ἢ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου μεταβίβασιν στρατοῦ καὶ ὅπλων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀποφεύγοντες ἐν τούτοις νὰ δώσωσιν εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτὰς χαρακτῆρα ἐχθροπραξίας κατὰ τῆς Πύλης, καὶ τότε μόνον προσβάλλοντες τοὺς Τούρκους ὁπότε οὗτοι ἤθελον ζητήσει νὰ ἐκβιάσωσι τὸν ὑπὸ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἐπιβαλλόμενον αὐτοῖς ἀποκλεισμὸν τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος. 'Εν τούτοις διὰ πᾶν ἀπρόοπτον ***κατελείπετο εὐρεῖα ἐλευθερία τοῖς στολάρχοις,*** ἐφιστᾶτο δὲ ἡ προσοχὴ αὐτῶν κυρίως εἰς τρία τινά·

1) νὰ νοήσωσιν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν τῶν Δυνάμεων·

2) νὰ γινώσκωσιν ἀσφαλῶς τίνων μέσων αἱ δυνάμεις ἐνόουν νὰ ποιήσωνται χρῆσιν·

3) νὰ ἔχωσι πεποίθησιν περὶ τῆς ὑφισταμένης πλήρους συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν τριῶν δυνάμεων. 'Εν ἐπιστολῇ δὲ πρὸς τὸν Κόδριγκτων, ὑφ' ὃν ὡς ἀνώτερον τὸν βαθμὸν (ἀντιναύαρχον) ἐτάχθησαν ὁ γάλλος καὶ ὁ ρῶσος στόλαρχοι, ὁ τότε ἀντιβασιλεὺς Γουλιέλμος ἔγραφεν ἐν ὑστερογράφῳ· « 'Αγαπητέ μοι Κόδριγκτων, μὴ φεισθῇς καὶ ὀλίγης πυρίτιδος, ἐὰν ἡ τιμὴ τῆς 'Αγγλίας ἀπαιτήσῃ τοῦτο ».

συμβεβηκός(¹). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐξερράγη τελευταῖον τῇ 24 Ἀπριλίου 1828 ὁ πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν κυοφορούμενος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ κατεβλήθη ὁλοσχερῶς ἡ Πύλη διὰ τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει εἰρήνης τῆς 2 (14) Σεπτεμβρίου 1829. Τότε καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων μετέβαλε γλῶσσαν καὶ φρόνημα. Ἐπειδὴ ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ, παύσας πλέον τοῦ νὰ χαριτολογῇ καὶ νὰ θριαμβεύῃ, ἐξέβαλε κραυγὴν ἀπελπισίας καὶ διὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ πρέσβεως αὐτοῦ πρίγκιπος Ἐστερχάζυ ἐπεκαλέσατο τῆς Εὐρώπης συμπάσης καὶ ἰδίως τῆς Ἀγγλίας τὴν σύντονον ἐνέργειαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους, ἰδοὺ τίνα ἀπάντησιν ἔδωκεν ὁ τῆς Ἀγγλίας κυβερνήτης εἰς τὸν τῆς Αὐστρίας ἀντιπρόσωπον, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ πρίγκιπος Ἐστερχάζυ ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου (12 Ὀκτωβρίου) 1829 πρὸς τὸν πρίγκιπα Μέττερνιχ. «Ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων παραδέχεται ὡς βάσιν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ σκέψεων ὅτι ἡ Ὑ. Πύλη προσεβλήθη θανασίμως καὶ ὅτι ἑπομένως οἱ ἀγῶνες ἡμῶν τοῦ νὰ ἀναζωογονήσωμεν αὐτὴν θέλουσιν ἀποβῆ ἄκαρποι, ὀφείλομεν δὲ μᾶλλον νὰ σκεφθῶμεν πῶς θέλομεν *ἀντικαταστήσει* αὐτὴν μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Μάτην παρετήρησα αὐτῷ, προσέθετεν ὁ πρίγκιψ Ἐστερχάζυ, ὅτι ἤθελεν εἶναι ἀσυγχώρητον νὰ ἐνεργήσωμεν ἐκ προκαταλήψεως καὶ ὅτι, ὑποτιθεμένου ὅτι ἡ Ὑ. Πύλη ἤθελε καταπέσει αὔριον, πάλιν ἔπρεπε νὰ τείνωμεν αὐτῇ χεῖρα ἀρωγὸν σήμερον, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, τοὐλάχιστον ἵνα καταστήσωμεν μαλακωτέραν τὴν πτῶσιν αὐτῆς καὶ προλάβωμεν τὰ ἀποτελέσματα τοσοῦτο βιαίου κλονισμοῦ. Αἱ τοιαῦται παραστάσεις μου ὀλίγην ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν· ὁ μὲν λόρδος Ἄβερδην ἐφάνη προσέχων εἰς αὐτὰς πλειότερον ἢ ὁ δούξ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ λόρδος Ἄβερδην συμμερίζεται τὰς ἰδέας τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ὑπουργείου καὶ δὲν ἀσχολεῖται ἐν τῷ παρόντι εἰμὴ περὶ τῆς παγιώσεως τοῦ *ἑλληνικοῦ κράτους*, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον καθορᾷ ἤδη τὴν δύναμιν τὴν κεκλημένην νὰ *ἀντι-*

Ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων

(¹) Ὁ **Κάννιγγ** ἐτελεύτησε τῇ 26/7 Αὐγούστου 1827. Ὡς πρωθυπουργὸς διεδέξατο αὐτὸν ὁ τέως ὑπὸ τὸν Γ. Κάννιγγ ὑπουργὸς τῶν ἀποικιῶν ὑποκόμης Γύδεριχ, διατηρήσας ὡς ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν ὑπὸ τὸν Γ. Κάννιγγ τὴν θέσιν ταύτην κατέχοντα κόμητα Δούδλεϋ. Ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου δὲ Γύδεριχ—Δούδλεϋ ἐγένετο καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (8/20 Ὀκτωβρίου 1827). Ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο ἔπεσε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1828 καὶ τότε ἦλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὡς πρωθυπουργὸς ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων.

καταστήσῃ τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου». Ὁποία πραγμάτων ἀλλοίωσις μεταξὺ τῶν ἀποκηρύξεων καὶ ὑβριστικῶν διακηρύξεων τοῦ Μαίτλανδ ἐν ἔτει 1821—1823 καὶ τῶν δηλώσεων τούτων τοῦ λόρδου Ἄβερδην καὶ τοῦ δουκὸς Οὐέλλιγκτων περὶ τὰ τέλη τοῦ 1829 (1)!

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ ποικίλαι φάσεις δι' ὧν διῆλθεν ἡ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν πολιτικὴ τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ, ὅστις ηὐφραίνετο νὰ φιλοσοφῇ ἐκ διαλειμμάτων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀποτυχιῶν αὐτοῦ, ἰδοὺ πῶς ἐχαρακτήριζεν ἑκάστην τῶν δυνάμεων τούτων ἐν τῇ ἀπὸ 18/30 Δεκεμβρίου 1826 ἀπορρήτῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν βαρῶνον Ὄττενφελς· «Ἡ πορεία τῆς Ρωσίας εἶναι ἀμφίβολος, φέρουσα χαρακτῆρα ὁτὲ μὲν αὐστηρότητος ὁτὲ δὲ ἄκρας γλυκύτητος, ἀλλ' εἶναι πάντοτε ἀσαφής. Ἡ τῆς Ἀγγλίας εἶναι ἀγέρωχος, ἀλαζὼν καὶ πλήρης ἀδοκήτων τολμημάτων. Ἡ τῆς Γαλλίας ἀπερίσκεπτος, ἀμφίρροπος καὶ συνήθως ἄνω καὶ κάτω καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει ταλαντευομένη· τελευταῖον ἡ τῆς Πρωσίας, δειλὴ καὶ συνεσταλμένη». Τὸ καθ'ἡμᾶς ἀφήνοντες εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου τοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐφυεῖς τού-

---

(1) Αἱ παροδικῶς ὑπὸ τοῦ Οὐέλλιγκτων καὶ τοῦ Ἀβερδήνου ἐκδηλωθεῖσαι ὑπὲρ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ὑπὲρ ἀναστάσεως μάλιστα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου, σκέψεις ἦσαν οὐχὶ ἐκρήξεις φιλελληνισμοῦ ἀλλὰ σκέψεις πολιτικαὶ σύμφωνοι πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ κόμματος τῶν Τόρεων, ἐμπνευσθεῖσαι παροδικῶς ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε περιστάσεων. Οἱ Τόρεις δηλονότι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Γ. Πὶττ ὡς δόγμα πολιτικῆς πίστεως εἶχον τὴν ἀκεραίαν διατήρησιν τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' ἡ ἄγαν φιλότουρκος αὕτη πολιτικὴ ἔπαθε σοβαρὸν κλονισμὸν τῷ 1829 διὰ τὴν ἑξῆς αἰτίαν:

Ἕνεκα τῆς ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν ρωσικῆς στρατείας τοῦ 1829 ἐπιστεύθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ὅτι ἐπέκειτο ἡ ὁριστικὴ πτῶσις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τότε τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον φρῖττον πρὸ τῆς ἐνδεχομένης καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἥτις, κατὰ τὴν πολιτικὴν διαθήκην τοῦ Γ. Πὶττ, ἤθελεν εἶσθαι ὁ νεκρώσιμος κώδων τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως ἐν Ἀνατολῇ, ὡς μόνην θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἐν τῇ ἀπορίᾳ ἐκείνῃ ἔβλεπε τὴν διὰ τοῦ νεοτεύκτου ἑλληνικοῦ κράτους ἀντικατάστασιν τοῦ πίπτοντος ὀθωμανικοῦ. Τῶν Ρώσων προσεγγιζόντων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Οὐέλλιγκτων, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἰργάζετο ἐν Λονδίνῳ φιλοτουρκικώτατα ἵνα μὴ τὰ ὅρια τοῦ ἱδρυομένου ὑποτελοῦς τῇ Τουρκίᾳ κράτους μηδαμῶς ὑπερβῶσι τὰ ὅρια τοῦ Ἰσθμοῦ, ἵνα μὴ ἡ Τουρκία ἐξασθενήσῃ, ἔγραψε τότε πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄγγλον πρεσβευτὴν Στρατφόρδον Κάννιγγ· «Ἐὰν οἱ Ρῶσοι ἀποχωρήσωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρκούμενοι εἰς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν, τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς· ἄλλως δὲν ὑπάρχει πλέον ζήτημα ἑλληνικόν (τὸ μικρὸν δηλονότι ζήτημα τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος)· πρέπει ἁπλούστατα ν'ἀναστήσωμεν τὸ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου». Ὅτε μετὰ μικρὸν ἠγγέλθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ὅτι οἱ Ρῶσοι δὲν εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὅτι συνωμολογήθη συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἐν Ἀδριανουπόλει, ὁ Οὐέλλιγκτων καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ζάλης ἐπέσχον τὰς περὶ ἀνασυστάσεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου ὁρμάς, ἀλλὰ δὲν κατέλιπον εὐθὺς τὸ σχέδιον. Τοὐναντίον ἡ μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπελθοῦσα παντελὴς φαινομένη πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐξάρτησις τῆς Τουρκίας ἀπὸ τῆς Ρωσίας καὶ ἡ μεγίστη ἠθικὴ ῥοπὴ ἣν ἐκτήσατο ἡ δύναμις αὕτη ἐν τοῖς συμβουλίοις τῆς Πύλης, ὡς μόνην θεραπείαν τοῦ τοιούτου κακοῦ ὑπηγόρευον τῷ Οὐέλλιγκτων καὶ τῷ Ἀβερδήνῳ τὴν ἰδέαν καὶ τὸ σχέδιον μεγάλης καὶ ἐλευθέρας Ἑλλάδος, εἰς τοῦτο δὲ κατὰ μέρος ὀφείλεται καὶ ἡ δημιουργία κράτους ἑλληνικοῦ ἐντελῶς ἀνεξαρτήτου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ Τουρκία, ἰδίως μετὰ τὸ 1840 κατὰ μικρὸν ἔδωκε σημεῖα νέας ζωῆς καὶ αὐτοτελείας πολιτικῆς ἐγκατελείφθη ἐντελῶς τὸ σχέδιον καὶ ἡ Τορικὴ Ἀγγλία (μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ἡ τῶν Οὐίγων) ἐπανῆλθε φανατικώτερον εἰς τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, δι' ὃ καὶ διεξήγαγε τὸν μέγαν πόλεμον τοῦ 1854-56, οὗ ἀποτέλεσμα ἦν ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων τοῦ 1856 ἡ δι' εὐρωπαϊκῆς ἐγγυήσεως περιβαλοῦσα τὴν περὶ ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἀρχὴν καὶ παραδεξαμένη τὴν Τουρκίαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν τῶν κρατῶν οἰκογένειαν.

τους χαρακτηρισμοὺς τοὺς ἐν τῷ μέσῳ οὕτως εἰπεῖν τοῦ πυρὸς διαγραφέντας ἠμποροῦμεν νομίζομεν, τὴν σήμερον ἀπρολήπτως κρίνοντες τὰ πράγματα ὅπως ἐν τοῖς πρόσθεν ἀκριβῶς ἐξετελέσθησαν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὴν μὲν ἠθικὴν πρωτοβουλίαν τῆς μεσολαβήσεως ἔλαβεν ἡ Ρωσία, τὴν δὲ ἐνεργὸν πρωτοβουλίαν ἡ Ἀγγλία, ἡ δὲ Γαλλία δὲν συνετάχθη μετ' αὐτῶν εἰμὴ ἀφοῦ ἐπείσθη ὅτι αἱ δύο αὗται δυνάμεις θέλουσι προβῆ εἰς ἔργα καὶ ἄνευ αὐτῆς. Ἡ Ρωσία πρώτη, ἀπ' αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ 1821, ἐκήρυξεν ὅτι θέλει ἐπεμβῆ, ἐπιχειροῦσα πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Δυστυχῶς, πτοηθεῖσα ὑπὸ τῆς ὁμοφώνου τότε ἀντιπράξεως ὅλων τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὠπισθοδρόμησεν ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη καὶ δὲν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον αὐτῆς εἰμὴ τῷ 1828. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τούτῳ ἡ Ἑλλάς, ὅπως περιῆλθον τὰ πράγματα αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1825 καὶ ἐφεξῆς, ἤθελε βεβαίως καταστραφῆ, ἐὰν ἡ Ἀγγλία, μεταβαλοῦσα αἴφνης πρόσωπον, δὲν ἀνελάμβανεν αὐτὴ τὸν ἀγῶνα καὶ δὲν προεκάλει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1826, δι' οὗ αἱ ἀτελεύτητοι προηγούμεναι συζητήσεις καὶ θεωρίαι περιεβλήθησαν κατὰ πρῶτον τὸν τύπον ἐπισήμου πράξεως. Καὶ τῆς μὲν Ρωσίας ἡ πολιτικὴ ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐξ ὅλων ὅσα γνωρίζομεν ἤδη περὶ αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος. Ἡ Ρωσία διετέλεσε πάντοτε συμπαθοῦσα ὁμολογουμένως πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς διὰ τὸ ὁμόθρησκον, ἐνταῦτῷ δὲ ἐπεζήτησε πάντοτε διὰ τῆς παντοειδοῦς προστασίας ἣν ἀπένεμεν ἀνέκαθεν πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἰδίας ἐπιρροῆς εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας· ἀλλὰ πάντοτε ὡσαύτως καθυπήγαγε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, τὰ αἰσθήματα ταῦτα καὶ συμφέροντα εἰς τὰ ἄλλα ἔτι ἰσχυρότερα αἰσθήματα καὶ συμφέροντα ὅσα ἐκ διαλειμμάτων ἠδύναντο νὰ προκύψωσιν εἰς μέσον, οὐδὲ ἐδίστασέ ποτε, καὶ τοῦτο εὐλογώτατα, νὰ ἀναβάλῃ χάριν αὐτῶν τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνεργείας. Οὕτως ἐπολιτεύθη ἀπὸ τοῦ πολέμου ὅστις ἔληξε διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ, μέχρι τοῦ πολέμου ὅστις ἔληξε διὰ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκης· καὶ οὕτως ἐπολιτεύθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821 μέχρι τοῦ ἔτους 1830. Ἅμα ἐκραγείσης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἐπεμβῇ· ἀλλ' ἔπειτα, δυσωπουμένη ὑπὸ τῶν ἄλλων δυνάμεων καὶ φοβουμένη ἐσωτερικοὺς ἀντιπερισπασμούς, ἀνέβαλε τὸν πόλεμον μέχρις οὗ τὰ ἄλλα συμφέροντα αὐτῆς τῇ ἐπέτρεψαν νά τον ἐπιχειρήσῃ. Ἀλλὰ πῶς ἡ Ἀγγλία μετέβαλε πολιτικήν;

Ἵνα ἐννοήσωμεν καλῶς τὰς διαφόρους περιπετείας, αἵτινες βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐτροπολόγησαν τὴν πολιτικὴν ἣν ἠκολούθησεν ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐπαναστάσεως ἔτη, δέον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ δύναμις αὕτη ὑπερμαχήσασα ἀπ' αἰῶνος ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους σκοπὸν κύριον εἶχε νὰ μὴ ἀφήσῃ τὰς χώρας τὰς ἀποτελούσας τὸ κράτος τοῦτο νὰ περιπέσωσιν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον κυριαρχίαν τῆς Ρωσίας. Ἐπειδὴ δὲ κάτοχοι τῶν χωρῶν τούτων ἦσαν οἱ Ὀσμανίδαι, καὶ οὐδεμία πιθανότης ἐφαίνετο ὅτι οἱ χριστιανοὶ αὐτῶν κάτοικοι δύνανται νὰ ἀπαρτίσωσι πολιτικὸν κράτος ἱκανὸν νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ὀσμανικόν, φυσικώτατον ἦτο νὰ ταυτίζῃ ἡ Ἀγγλία τὸ ζήτημα τῆς ἀκεραιότητος μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς ὑπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν κατοχῆς. Ἁπλῆ ἡ ἔναρξις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἤρκει ἵνα ἐπαγάγῃ τὸν χωρισμὸν τῶν δύο ζητημάτων, διότι πολλὰ ἐγένοντο καὶ προηγουμένως ἑλληνικὰ κινήματα τὰ ὁποῖα οὐδόλως εἶχον ἀποδείξει τὴν πολιτικὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἰσχύν, καί, πλὴν τούτου, οὐ μόνον πᾶσαι αἱ ἐπαναστατικαὶ τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος ἀπόπειραι ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία ἐπανάστασις ἐκινήθησαν ἢ ἐλογίζοντο κινηθεῖσαι δι' ἐνεργειῶν τῆς Ρωσίας, ὥστε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐφαίνετο ἁπλοῦν ὄργανον τῶν ρωσικῶν εἰσηγήσεων καὶ συμφερόντων· τοῦτο ἀρκεῖ ἵνα ἐξηγήσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν πολεμίαν τῆς

Ο ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ,

Ἀρ. 80ον. ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ.

Ὕδρα, 19 Δεκεμβρίου 1824.
Παρασκευή.

« Ὥσπερ γὰρ τελεωθὲν βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν,
οὕτω καὶ χωρισθὲν Νόμου καὶ Δίκης χείριστον πάντων.»
(Ἀρις. Πολιτ. Βιβλ. Α. Κεφ. Α΄)

[Ἐκ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Μάλτας, 15 (3) δεκεμβρίου.]

ΤΡΙΕΣΤΙΟΝ, 15 ὀκτωβρίου.

Ἡ Αὐστριακὴ Διοίκησις διέταξε τὸν Ναύαρχον τῶν Ναυτικῶν της Δυνάμεων νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν προκήρυξιν τῶν Ἑλλήνων τὴν περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Νὰ μὴ συγχωρῇ εἰς τὰ φέροντα Αὐστριακὴν σημαίαν πλοῖα νὰ ναυλόνωνται διὰ νὰ μετακομίζωσι ζωοτροφίας καὶ πολεμεφόδια εἰς χρῆσιν τῶν Τούρκων, οὐδὲ νὰ ἐφοδιάζωσι ποσῶς τὰ ἔτι εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν εὑρισκόμενα φρούρια.

Ἀπόσπασμα ἰδιαιτέρου γράμματος ἐκ Τριεστίου, 8 δεκεμβρίου.

Ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς τὸν λιμένα τοῦτον τὸν Λόρδον Στραγφόρδον, ἔφερεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ γράμματα τῆς 18 τοῦ παρελθόντος. Ἡ Πόρτα ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων, ὅτι τὰ ἐκδοθέντα ἀπὸ τὸν Ἰσούφπασσαν διοικητὴν τῶν Πατρῶν ἀνταλλακτικὰ γράμματα εἰς πληρωμὴν διὰ να ἐφοδιασθῇ ἐκεῖνο τὸ φρούριον, αὐτὴ δὲν τὰ θεωρεῖ κατ' οὐδένα τρόπον ὑποχρεωτικὰ δι' αὐτήν. Μέχρι τοῦδε τὰ ἀνταλλακτικὰ ταῦτα ἐπληρώθησαν ἀπὸ τὸν Καισαρικὸν Θησαυρὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θέλουν πλέον δέχεσθαι. Ἡ διακήρυξις αὕτη ἐπροξένησε μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους.

Γράμματα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῆς 22 νοεμβρίου μηνύουν ὅτι τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα θέλουν μείνει τοῦτον τὸν χειμῶνα εἰς Μολδοβλαχίαν. Λέγεται λόγος ὅτι αἱ οἰκογένειαι τῶν δύο αὐθεντῶν ἐφέρθησαν ὡς ἐνέχυρα εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Πρὸς τὸν κύριον Ἐκδότην τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου.

Εἰς τὸν Ἀρ. 71ον. τῆς ἐφημερίδος σου παρατηρῶ μίαν ἀνώνυμον ἐπιπλη-

Ἐφημερὶς ἐκδοθεῖσα ἐν Ὕδρᾳ ἀπὸ 10 Μαρτίου 1824μέχρις 27 Μαρτ. 1827 ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ Ν. Κιάππε διὰ τυπογραφείου ἐξ ἐφθαρμένων στοιχείων, ἄγνωστον πόθεν ἀγορασθέντος (ἴσως ἐκ Μάλτας). Τὰ 14 πρῶτα φύλλα ἐτυπώθησαν ἐπὶ πιεστηρίου ἐγχωρίου κατασκευῆς, τὰ δὲ ἑπόμενα ἐπὶ πιεστηρίου δωρηθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις φιλέλληνος τυπογράφου A. F. Didot. Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀριθμοῦ μέχρις 24 Ἀπριλίου 1824 ἡ ἐφημερὶς ἐξεδίδετο ἄνευ τοῦ τίτλου «Ἐφημερὶς τῆς Διοικήσεως καὶ τῆς νήσου Ὕδρας», ἔπειτα δὲ προσετέθη ὁ τίτλος οὗτος ἀπὸ 25 Ἀπριλίου μέχρις 6 Ὀκτωβρίου 1825, ὅτε ἤρξατο ἐν Ναυπλίῳ ἐκδιδόμενον τὸ ἐπίσημον τῆς Κυβερνήσεως ὄργανον, ἡ «Γενικὴ Ἐφημερίς».

Ἀγγλίας πολιτικὴν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἅμα ὅμως ἀπὸ τοῦ 1822 ἤρχισε διὰ τῶν πραγμάτων νὰ ἀναφαίνεται ὅτι ἡ ὀσμανικὴ Πύλη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὅτι ἀδιακόπως κατετροποῦτο ὑπ' αὐτῆς, εὔλογον ἦτο νὰ παραχθῶσιν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἱκανότητος τῶν Ὀσμανιδῶν τοῦ νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀκεραιότητα τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ ἐλπίδες ὅτι ὑπάρχει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνότης ἐπιτηδειοτέρα νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ μέγα τοῦτο εὐρωπαϊκὸν συμφέρον. Ἐντεῦθεν προῆλθεν ἡ βαθμιαία τροπολογία τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Ἡ δύναμις αὕτη δὲν ἐγκατέλιπε τὴν θεμελιώδη αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀρχήν, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκεραιότητος, ἀλλὰ τὴν ἐτροπολόγησε μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ἤλπισεν αὐτὴν δυναμένην νὰ συντηρηθῇ δι' ἄλλης ἐθνότητος παρὰ τὴν ὀσμανικήν, ἤτοι διὰ τῆς ἑλληνικῆς. Ὅτε ὅμως βραδύτερον δὲν εἶδε τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον διαρρυθμισθὲν ὅσον αὕτη ἀπῄτει ταχέως καὶ ἀπταίστως οὐδὲ παρασκευάσαν δυνάμεις πολιτικάς, διοικητικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἐπιτηδείας νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀφετηρίαι πρὸς τὴν μείζονα αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἶδε τὴν Τουρκίαν κατορθώσασαν νὰ συγκροτήσῃ πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις ἀξιομάχους, ἡ Ἀγγλία ἤρχισε παλινῳδοῦσα καὶ ἐπιζητοῦσα μᾶλλον τὴν στήριξιν τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους ἢ τὴν αὔξησιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Δὲν ἔπαυσε μὲν εὐμενῶς πρὸς ἡμᾶς πολιτευομένη καὶ συμβουλεύουσα καὶ παραινοῦσα δὲν ἐδίστασε δέ, ἅμα τῷ 1863 ἤλπισε βελτιονά τινα τῶν πραγμάτων ἡμῶν ρύθμισιν, νὰ ἐπιτρέψῃ μὲν τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου νὰ ἐπιχειρήσῃ δὲ διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Ὑ. Πύλην περὶ ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων ἡμῶν πρὸς τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν· ἀλλ' ἔπειτα πάλιν δυσπιστήσασα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἀξίωσιν τοῦ νὰ ἀναδειχθῇ πρότερον τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐκ τοῦ πολιτικοῦ, διοικητικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ ἐπιτήδειον νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν προσδοκωμένην παρ' αὐτοῦ μεγάλην ἐντολήν. Ἀλλὰ πῶς ἡ Ἀγγλία, ἐνῷ ἀπῄτει τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος ἀναδιοργάνωσιν, παρενέβαλε τοσαῦτα εἰς αὐτὴν κωλύματα διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Κυβερνήτου καὶ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος; Ἐννοεῖται ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἔτεινεν εἰς ἡμᾶς χεῖρα ἀρωγὸν εἰμὴ διότι ἐθεώρει τοῦτο συνᾷδον πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικὰ αὐτῆς συμφέροντα. Ἐξ ἀρχῆς ἐδυσπίστησε πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Κυβερνήτου καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ηὔξησεν ἡ δυσπιστία της πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ὅμως ἤθελεν ἴσως περιμείνει τὴν φυσικὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀποχώρησιν διὰ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ νέου βασιλέως, ἐὰν παρ' ἡμῶν δὲν διεπράττετο ἡ βιαία αὐτοῦ πτῶσις. Πρὸς δὲ τὸν βασιλέα Ὄθωνα πολλάκις εἰλικρινέστατα διεκοίνωσεν ὅτι διακινδυνεύει τὸν θρόνον του, διαστρέφων μὲν τὸ πολίτευμα κινῶν δὲ ἐν οὐ δέοντι τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς· ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτο μέχρι τέλους ἐπεθύμει τὴν διατήρησίν του ὥστε, ἂν ὄχι ὅλην τὴν Ἑπτάνησον, τοὐλάχιστον ὅμως τὰς πέντε νήσους (πλὴν τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Παξῶν) ἐφάνη ἔκτοτε εὐδιάθετος νὰ παραχωρήσῃ ἅμα ἤθελον ἀκουσθῇ αἱ συμβουλαὶ αὐτῆς. Οὐδεμία δὲ ἤθελεν ἐπέλθει πιθανώτατα ἀνατροπή, ἐὰν ἡμεῖς πάλιν δὲν διενηργοῦμεν αὐτήν. Ὅθεν ἀμφοτέρων τῶν μεταβολῶν ἡμεῖς πρὸ πάντων φέρομεν τὴν ἱστορικὴν εὐθύνην. Ἐπιμένομεν δὲ εἰς τοῦτο, διότι ὑπάρχει ἔτι παρὰ πολλοῖς τῶν ἡμετέρων ροπή τις τοῦ αἰτιᾶσθαι ἄλλους ἐπὶ ταῖς ἡμῶν δυσπραγίαις, ροπὴ ἀναξία λαοῦ ὅστις τοσάκις ἐγένετο δημιουργὸς τῆς ἰδίας τύχης. Καὶ μεμψιμοιροῦσι λοιπὸν οἱ τοιοῦτοι νῦν μὲν κατὰ τῆς δεῖνος δυνάμεως, νῦν δὲ κατὰ τῆς δεῖνος καὶ νῦν κατὰ τῆς τρίτης, λησμονοῦντες ὅτι ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη δὲν ἐπαύσαμεν λαμβάνοντες παρ' ὅλων τηλικαύτας

Στράτφορδ Κάννιγγ,
Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει
1825-1828

εὐεργεσίας, ἀπαραλλάκτως ὅπως ἀποδίδουσι τὴν πολιτικὴν ἡμῶν καχεξίαν εἰς μόνους τοὺς ὑπερτάτους ἄρχοντας καὶ εἰς μόνους τοὺς θεμελιώδεις θεσμούς, λησμονοῦντες ὅτι οὗτοι δὲν ἐπεβλήθησαν εἰς ἡμᾶς, ὅτι δι' ἡμῶν λειτουργοῦσι καὶ ὅτι παρ' ἡμῖν πρὸ πάντων κεῖται νὰ λειτουργήσωσι προσηκόντως. 'Ενόσῳ ὅμως ἀξιοῦμεν ὅτι πάντοτε οἱ ἄλλοι πταίουσιν, ἡμεῖς δὲ μόνοι εἴμεθα ἀναμάρτητοι, δύσκολον εἶναι νὰ παύσωμεν ἁμαρτάνοντες.

'Επανερχόμενοι δὲ εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ὁ κύριος λόγος δι' ὃν ἡ 'Αγγλία ἐτροπολόγησεν ἐν μέρει ἀπὸ τοῦ 1823 τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς πολιτικὸν σύστημα ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ θριαμβικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀγών. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι συνετέλεσαν εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐκείνην τροπολογίαν καὶ ἄλλα πλεῖστα αἴτια· ὁ προσωπικὸς χαρακτὴρ τῶν δύο Κάννιγγ, αἱ εὐγενεῖς προαιρέσεις τοῦ Ἅμιλτων, ὁ ἰσχυρὸς φιλελληνισμὸς ὁ ἐπικρατήσας εἰς ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἀνωτάτας, ἀπὸ τοῦ λόρδου Ἔρσκιν μέχρι τοῦ λόρδου Βύρωνος. 'Αλλ' ἰσχυρότατοι συνήγοροι καὶ πρόμαχοι τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐν τοῖς διπλωματικοῖς διαβουλίοις ἐγένοντο οἱ μεγάλοι ἡμῶν ἀθληταὶ κατά τε θάλασσαν καὶ κατὰ ξηράν, διά τε τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν καὶ τῶν ἐνδόξων ἀτυχημάτων. Μὴ λησμονήσωμεν ἐν τούτοις ὅτι αἱ διπλωματικαὶ τῆς Εὐρώπης ἐνέργειαι διήρκεσαν ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη πρὶν ἢ ἀπολήξωσιν εἰς τὴν πραγματικὴν ἐπέμβασιν· ὅτι διῆλθον διὰ μυρίων φάσεων καὶ ἀντιφάσεων· ὅτι διεξήγοντο νωθρῶς ὁπωσοῦν ἀνὰ μέσον ποικίλων προκαταλήψεων, παρεξηγήσεων καὶ δισταγμῶν· ὅτι ἑπομένως ἦτο ἀπαραίτητον νὰ διασκεδάζωνται αἱ προκαταλήψεις, νὰ ἐπανορθῶνται αἱ παρεξηγήσεις, νὰ ἐκβιάζωνται οἱ δισταγμοί, ὅτι ἑνὶ λόγῳ ἀπαραίτητον ἦτο νὰ ἔρχεται εἰς ἐπικουρίαν τῶν κατορθωμάτων, τῶν παθημάτων, τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἔθνους ἡ προσήκουσα διπλωματικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια. Καὶ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως ἀνεδείχθη ὅσον ἐνδέχεται ἐπιτηδεία καὶ ἀναμφιβόλως ἀσυγκρίτως ἐπιτηδειοτέρα τῶν τρόπων καθ' οὓς διεξήχθησαν εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους αἱ ἐξωτερικαὶ ἡμῶν σχέσεις. Τοῦτο δὲ ὀφείλεται ἰδίως εἰς τὸν 'Αλέξανδρον Μαυροκορδᾶτον, ὅστις, δυνάμεθα εἰπεῖν, διετέλεσεν ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καίτοι μηδέποτε διορισθεὶς τοιοῦτος ἐπισήμως.

Τὴν σήμερον, ὅτε ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὰ γεγονότα, εἶναι εὔκολον μετ' ὀλίγης ἀγαθῆς βουλήσεως νὰ διακρίνωμεν τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως. 'Αλλὰ τῷ 1821, ὅτε ἡ Ρωσία μόνη παρίστατο ὡς ἑτοίμη νὰ ἐπέλθῃ εἰς βοήθειαν ἡμῶν, πᾶσαι δὲ αἱ ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις αὐτὴν μὲν ἠγωνίζοντο νὰ ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τοῦ πολέμου, πρὸς ἡμᾶς δὲ ἦσαν ψυχρόταται καὶ ἐνίοτε πολέμιαι μᾶλλον ἢ οὐδέτεραι, τὸ πρακτέον ἦτο σφόδρα δυσδιάκριτον. 'Εν τούτοις ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐνόησεν ἀμέσως ὅτι ἡ Ρωσία, ὅσον ἀγαθὴ καὶ ἂν ὑπετίθετο ἡ ὑπὲρ ἡμῶν προαίρεσις αὐτῆς, δὲν θέλει πολεμήσει, ἐν ὅσῳ σύμπασαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις ἀνεχαίτιζον αὐτήν, ὅτι ἔδει ἄρα νὰ ἐξευμενίσωμεν ἐκ παντὸς τρόπου τὰς δυνάμεις ταύτας ἢ τοὐλάχιστον τινὰς ἐξ αὐτῶν· ὅτι πρὸς τοῦτο ὠφείλομεν πρὸ πάντων νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὰς ἀναρχικὰς ἑταιρείας αἵτινες ἐτάραττον τὴν ἄλλην Εὐρώπην, ὅτι ἐνταυτῷ δὲν ἦτο ἔργον οὐδὲ τῆς Ρωσίας οὐδ' ἐσκόπει νὰ ὑπηρετήσῃ ὁπωσδήποτε τὰ συμφέροντα τῆς δυνάμεως ταύτης, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τοὺς 'Οσμανίδας ἐν τῇ πολιτικῇ κατοχῇ τῶν χωρῶν τῆς 'Ανατολῆς, ὅτι τελευταῖον τὸ τοιοῦτο, καὶ ἂν δὲν δύναται νὰ κατορθωθῇ διὰ μιᾶς, ἡ παρὰ τὸ ὀσμανικὸν κράτος ὕπαρξις αὐτονόμου καὶ ἀνεξαρτήτου μοίρας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους οὐ μόνον δὲν θέλει ἐξασθενίσει

τὸ κράτος ἐκεῖνο ἀλλὰ δύναται νὰ συντελέσῃ καὶ εἰς ἐπίρρωσιν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τούτων ἐπολιτεύθη ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς ἐπαναστάσεως ἔτους μέχρι τέλους αὐτῆς καὶ ἐπιτηδείως ἐκμεταλλευόμενος μέχρι μὲν τοῦ 1825 τὰ μεγάλα κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν κατορθώματα τοῦ ἔθνους δι' ἅπαντος δὲ τοῦ ἀγῶνος τὰς με-

Ἡ ἄφιξις τοῦ Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον
(Ἰδιωτικὴ συλλογὴ Ἐμμ. Τσουδεροῦ)

ταξὺ τῶν δυτικῶν δυνάμεων διαιρέσεις συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐπέμβασιν.

Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως διενήργησε νὰ καταργηθῶσι τὰ σύμβολα καὶ τὰ χρώματα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἥτις λογιζομένη πάντοτε ὡς ὄργανον τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς ἐδέησε νὰ θυσιασθῇ χάριν τῆς ἀνάγκης του νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ ἂν τυχὸν ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὑπῆρξεν ἔργον τῆς Ρωσίας, διέκοπτεν οὕτω πάντα πρὸς αὐτὴν δεσμόν. Ἀντὶ τοῦ φοίνικος καὶ τοῦ μέλανος χρώματος τῶν Ὑψηλαντῶν ἡ συνέλευσις παρεδέξατο ὡς σύμβολον μὲν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας τὴν γλαῦκα τῆς Ἀθηνᾶς ὡς χρώματα δὲ τῆς ἐθνικῆς σημαίας τὸ κυανοῦν καὶ τὸ λευκόν. Πλὴν τούτου ἐν τῇ διακηρύξει ἣν ὑπέγραψεν ὡς πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ταύτης ἀπεδοκίμασε *τὰς δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις ἀρχὰς* αἵτινες ἐτάραττον τότε τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ἐὰν ὑπάρχῃ δέ τι τὸ δυνάμενον οὐχὶ νὰ δικαιολογήσῃ ἀλλὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν κατὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἀντιπολίτευσιν τοῦ Μαυροκορδάτου, εἶναι ἡ προεκτεθεῖσα ἀνάγκη τῆς διακοπῆς πάσης πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν σχέσεως. Λέγομεν νὰ ἐξηγήσῃ καὶ οὐχὶ νὰ δικαιολογήσῃ, διότι ὁ Μαυροκορδᾶτος δὲν ἐπολέμησε μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ Ὑψηλάντου ἀλλὰ καὶ τὸ λογικώτατον πολίτευμα ὅπερ οὗτος ὑπεστήριζεν,

ἐνῷ εἶναι πρόδηλον ὅτι, καὶ ἂν ἔπρεπε νὰ λογισθῇ ἀπαραίτητος ἡ ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης τῶν πραγμάτων διοικήσεως ἀποχώρησις τοῦ πληρεξουσίου τοῦ Γ. ἐπιτρόπου, τοῦτο ἠδύνατο νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ περιέλθωμεν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ψηφίσωμεν τὸ πολυαρχικὸν τῆς Ἐπιδαύρου πολίτευμα. Ἄλλως τε, ἐὰν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι δὲν ἐδίστασαν κατ' ἀρχὰς νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ ἐλατήριον τῆς ρωσικῆς συνεννοήσεως καὶ ἐπικουρίας, ἵνα ἐμψυχώσωσι τοὺς πολλούς, τάχιστα ἐγκατέλιπον τὸ μηχάνημα τοῦτο, ἡ δὲ παρατεινομένη ἀπραξία τῆς Ρωσίας, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐξηκολούθει, κατέστησε πρόδηλον ὅτι οὐδεμία ὑφίστατο σχέσις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως ἐκείνης. Καὶ ἔπειτα οἱ πολυάριθμοι γάλλοι, γερμανοὶ καὶ ἰταλοὶ φιλέλληνες, οἱ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας περιστοιχίσαντες τὸν Μαυροκορδᾶτον καὶ οἱ μετ' οὐ πολὺ συμπράξαντες μετ' αὐτοῦ ἐπιφανεῖς Ἄγγλοι, ὁ λόρδος Βύρων, ὁ λόρδος Κάρολος Μουραί, ὁ συνταγματάρχης Στάνωπ, ὁ καλὸς φίλος μας Βλακέρος, ὅπως τὸν ἔλεγεν ὁ Μαυροκορδᾶτος, ὁ μοίραρχος Ἅμιλτων καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι, αὐτόπται τῶν πραγμάτων γενόμενοι, καὶ ἢ ἀλληλογραφοῦντες ἀδιακόπως μετὰ τῆς Εὐρώπης ἢ ἐπανερχόμενοι εἰς αὐτήν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐμποιήσωσι πρωιμώτατα ἁπανταχοῦ τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν διεξήγετο ἀνεξαρτήτως πάσης ξενικῆς εἰσηγήσεως.

Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου

Πολὺ δυσκολώτερον ἦτο νὰ πεισθῇ ἡ Εὐρώπη περὶ τῆς πολιτικῆς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ νὰ παύσῃ πρεσβεύουσα ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνότης ἐπιτηδεία ν' ἀντικαταστήσῃ τοὺς Ὀσμανίδας ἢ τοὐλάχιστον νὰ συνυπάρξῃ μετ' αὐτῶν πολιτικῶς, μὴ ἐλαττουμένης ὡς ἐκ τούτου τῆς συντηρητικῆς τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς δυνάμεως. Περὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ διευκρίνησιν τῶν δυσχερῶν τούτων ζητημάτων ἐνησχολήθη ἐπιμόνως ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐν ἁπάσαις ταῖς ἐπισήμοις καὶ ἡμιεπισήμοις αὐτοῦ ἀλληλογραφίαις. Ἔτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἤτοι τῷ 1820, εἶχε συντάξει ὑπόμνημα μακρὸν (Coup d' oeil sur la Turquie), τὸ ὁποῖον σταλὲν τότε εἰς τὰς μεγαλυτέρας αὐλὰς τῆς Εὐρώπης ἐδημοσιεύθη βραδύτερον, τῷ 1867, ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Πρόκεσς. Τὰ συμπεράσματα τοῦ ὑπομνήματος τούτου ἦσαν ὅτι τὸ ὀσμανικὸν κράτος οὐδὲν ἔχει βάρος ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς Εὐρώπης πλάστιγγι, οὐδεμίαν δὲ δύναται νὰ ἔχῃ ἀξίαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ περιπτώσει καθ' ἣν γενικὴ συμμαχία ἤθελεν ἀπαρτισθῇ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τῆς Ρωσίας (ὅπερ ἀπεδείχθη λαμπρῶς τῷ 1854—1856)· ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους εἶναι οὐ μόνον δυνατὴ ἀλλὰ καὶ ἄφευκτος· ὅτι ὅμως δύναται νὰ ἀναβληθῇ καὶ νὰ ἀποβῇ ὠφέλιμος μᾶλλον ἢ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις.

Ἀλλ' ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πραγμάτων ἀνέπτυξε τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ σύστημα ὁριστικώτερον ἔτι καὶ πρακτικώτερον. Ἡ πληθὺς τῶν σχέσεων εἰς τὰς ὁποίας ἐπὶ τούτῳ περιῆλθεν ὑποφαίνεται ἐν ταῖς ὁδηγίαις ἃς ἔδωκε τῇ 24 Ἰουνίου 1823, ἐκ Τριπόλεως, ὡς γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, πρὸς τὴν εἰς Λονδῖνον σταλεῖσαν ἐπιτροπήν (Ἰωάννην Ὀρλάνδον, Ἰωάννην Ζαήμην, Ἀνδρέαν Λουριώτην) ἵνα συνομολογήσῃ τὸ πρῶτον δάνειον. Τὸ δάνειον τοῦτο εἶχε κατ' αὐτὸν δύο σκοπούς· οὐ μόνον νὰ παράσχῃ πόρους χρηματικοὺς τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνοχοποιήσῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῇ ἐκβάσει τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καί, ὡς ρητῶς ἔλεγε, νὰ δώσῃ ἀφορμὴν ***εἰς τὴν ἔναρξιν ἀμοιβαίων σχέσεων*** μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν. Τὸ δὲ τελευταῖον τοῦτο ἦτο κατ' αὐτὸν οὐδὲν ἧττον σπου-

δαῖον ἢ τὸ πρῶτον. Ὅθεν ἰδιαίτερον περιέλαβεν ἐν ταῖς ὁδηγίαις ἃς ἔδωκε κεφάλαιον *περὶ τῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀγγλίας σχέσεων*. Ἐν αὐταῖς καταφαίνεται ὅτι, ἐνῷ τότε μόνος ἴσως ὁ Μέττερνιχ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ ἐγνώριζεν ὁπωσοῦν θετικῶς τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν τροπὴν ὡς πρὸς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Γ. Κάννιγγ καὶ ἐγνώρισε τοῦτο διὰ κρυφιωτάτης τινὸς ἐκμυστηρεύσεως τοῦ λόρδου Στράγκφορδ, ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο κάλλιστα περὶ τούτου πληροφορημένος· καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ ἤλπισεν εἴς τε τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ δανείου καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἀγγλικῆς ἐπεμβάσεως (¹). Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο βέβαιον ἔτι μέχρι τίνος θέλει προχωρήσει ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, αἱ ὁδηγίαι ἐπέμενον εἰς τὸ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἡ Ἑλλάς. «Ὅσον μὲν λοιπὸν περὶ σχέσεων ἐμπορικῶν, καὶ *τούτων οὐχὶ ἀποκλειστικῶν*, ἔχετε τὴν ἄδειαν νὰ πραγματευθῆτε. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων σχέσεων θέλετε πασχίσει πρῶτον νὰ γνωρίσετε ὁποῖος ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς Ἀγγλίας, πόσον ἢ ἐπιθυμεῖ ἢ ὑποπτεύει τὴν ἀνεξαρτησίαν μας, εἰς ποῖα ὅρια φρονεῖ ὅτι θέλομεν σταθῇ καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα κρίνετε ἀναγκαῖα νὰ γνωρίσῃ ἡ ἑλληνικὴ Διοίκησις... Ἐπειδὴ δὲν συμφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ γνωρισθῇ ὅτι πραγματεύεται περὶ ὁποιωνδήποτε πολιτικῶν σχέσεων μὲ τὴν Ἀγγλίαν, καθότι τοῦτο δύναται νὰ κινήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἄλλων δυνάμεων, θέλετε φροντίσει, ὅσον τὸ δυνατόν, νὰ γνωρισθῇ ὡς μόνος σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς ὁ τοῦ δανείου· εἰς τοῦτο ἀπαιτεῖται νὰ καταβάλετε ὅλην τὴν δυνατὴν προσοχήν». Ἐδόθησαν δὲ καὶ ἄλλαι μυστικώτεραι ὁδηγίαι πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν περὶ ἐκλογῆς βασιλέως· καὶ ἔκτοτε ἤρχισαν διαλέξεις τῶν ἀπεσταλμένων ἐκείνων μετὰ τοῦ Κάννιγγ περὶ Λεοπόλδου, μετ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Λεοπόλδου καὶ μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ὡς πρὸς τὸν υἱόν του δοῦκα τοῦ Νεμούρς. Εἴδομεν ὅτι ἔτι ἀπὸ τοῦ 1821 ἔτους ὁ Μαυροκορδᾶτος ἤθελε νὰ προτείνῃ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Εὐγένιον, τὸν θετὸν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος υἱόν, ὅστις δικαίως ἐφημίζετο ἐπί τε τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ στρατιωτικῇ αὐτοῦ ἀξίᾳ. Καὶ τῳόντι τῷ 1823 εἶχε πέμψει πρὸς τὸν πρίγκιπα τὸν ὑπασπιστὴν αὐτοῦ Ἐδουάρδον Ράινεκ δοὺς αὐτῷ λεπτομερεῖς μυστικὰς ὁδηγίας. Ὁ Ράινεκ ἀπῆλθεν εἰς Μόναχον, ὅπου διέμενεν ὁ Εὐγένιος· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ μεταξὺ συμβὰς θάνατος τοῦ πρίγκιπος ἐματαίωσε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ἤδη δὲ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἤρχισε διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Λεοπόλδον, διὰ πολλῶν καὶ τοῦτον προτερημάτων διακρινόμενον. Οὐδὲ δυνάμεθα νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὅλαι αἱ ἀρχαὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐστήριξεν ἁπάσας τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας, μοναρχία, ἀνεξαρτησία πλήρης, εὐρωπαϊκὸν δάνειον, εὐρωπαϊκὸς στρατός, ὅλαι ἐγένοντο ἐπὶ τέλους δεκταὶ ὑπὸ τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Δὲν ἠρκεῖτο δὲ εἰς τὰς μετὰ τῆς Ἀγγλίας συνεννοήσεις. Ἀναλόγους συνεννοήσεις διεξῆγε μετὰ τῆς Γαλλίας καί, τὸ παραδοξότερον, μετὰ τῆς Αὐστρίας. Ἀρχαίας εἶχε μετὰ τοῦ Γέντζ σχέσεις, ἔτι ἀπὸ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἦτο ἐπιτετραμμένος μέχρι τοῦ 1818 τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τῆς Βλαχίας, ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Ι. Καρατζᾶν. Καὶ διέκοψε μὲν αὐτὰς μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄφιξίν του ἀλλὰ διετήρησεν, ὡς φαίνεται, ἢ τοὐλάχιστον ἐπανέλαβε μετὰ παρέλευσιν τινὸς χρόνου ἀλληλογραφίαν τινὰ μετὰ τοῦ ἱππότου Ἁουερσσίλδ

(¹) Ἀλλ' ὁ Γ. Κάννιγγ, εὐθὺς ὡς ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἔδειξε τάσεις πολιτικὰς ἀποτόμως ἀντιθέτους πρὸς τὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης, ἐχούσας ἐνδείξεις φιλελευθέρου πνεύματος ἢ τοὐλάχιστον πνεύματος ἀντιθέτου πρὸς τὸ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὑφ' οὗ ἐνεπνέετο ὁ Καστελρήγας, ἐκδηλωθέντος ἰδίως ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν νοτίων ἀμερικανικῶν (ἱσπανικῶν) ἀποικιῶν.

γενικοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας ἐν Κερκύρᾳ, διότι, καίτοι εἰδὼς τὴν πολεμίαν τῆς δυνάμεως ταύτην διάθεσιν, εἰδὼς ὅμως ἐνταῦτῷ τὴν στενὴν αὐτῆς οἰκειότητα πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, μάλιστα ὡς πρὸς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα, ἐνόμισε καθῆκόν του νὰ πράξῃ ὅ,τι ἦτο δυνατὸν ἵνα ἐπενεργήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ [1]. Ὅθεν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1824 λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον ἔκ τινων *εὐχαρίστων κοινοποιήσεων* τοῦ ἱππότου Ἁουερσσὶλδ ἔγραψε πρὸς τὸν Γέντζ ἐκ Μεσολογγίου τῇ 5/17 Δεκεμβρίου ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν λυπούμεθα μὴ δυνάμενοι νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον, διότι θεωροῦμεν αὐτὴν ὡς ἓν τῶν μᾶλλον περινενοημένων ἔργων ὅσα ἐξῆλθον ἐκ τοῦ τοσοῦτον ἐπιτηδείου ἐκείνου καλάμου. Πολλοὶ θέλουσιν ἴσως εὕρει σφόδρα παρακεκινδυνευμένα τινὰ τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ περιεχομένων καὶ ἰδίως τὰ περὶ Ρωσίας. Αἱ πολιτικαὶ ὅμως δοξασίαι πρέπει να κρίνωνται οὐχὶ ἀπολύτως ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους, τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων πρεσβεύονται. Ὅτι δὲ ὁ ἡμέτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ἤξευρε τί καὶ πρὸς τίνα ἔγραφε, δηλοῦται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ἣν ἔλαβεν.

Ὁ Μαυροκορδᾶτος, ἀφοῦ ὑπέμνησεν ὅτι τέταρτον ἤδη ἔτος ἐνδόξως διεξήχθη ὁ ἀγὼν καὶ προσέθηκεν ὅτι ὑπολαμβάνει ὡς συμπλήρωμα τῶν τελεσθέντων κατορθωμάτων σπουδαιότατον τοῦτο, ὅτι διελύθησαν αἱ πλάναι καὶ αἱ συκοφαντίαι αἱ τοσοῦτον ἀδίκως ἀναμίξασαι τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν μετὰ τῶν Καρβοναρίων, τῶν Ριζοσπαστῶν, τῶν Κοινοτικῶν καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πρὸ τοσούτου χρόνου ἐτάραξαν τὴν Εὐρώπην· ἀφοῦ ἔθεσεν ὡς ἀποδεδειγμένον ὑπὸ τῶν πραγμάτων ὅτι ἡ Τουρκία δὲν εἶναι πλέον εἰς κατάστασιν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα (καθ' ἣν στιγμὴν ἐγράφετο ἡ ἐπιστολὴ οἱ δυσπιστότεροι τῶν ἀνθρώπων δὲν ἠδύναντο νὰ μή το ὁμολογήσωσι), προσέθετο· «Τούτου τεθέντος ἕπεται ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος θέλει ἀσφαλισθῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐχερῶς, καθόσον αἱ μεγάλαι χριστιανικαὶ Δυνάμεις θέλουσι πολιτευθῆ πρὸς αὐτὴν ἢ εὐμενῶς ἢ ἀδιαφόρως. Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης λείπεται νὰ ἐξετάσωμεν μέχρι τίνος ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ὠφέλιμος ἢ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ μεγάλα εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Δὲν δυσκολεύομαι νὰ ἐννοήσω ὅτι συμφέρει εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πετρουπόλεως νὰ διαιρέσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς πολλὰς ἡγεμονίας ὑποτελεῖς τῇ ὀσμανικῇ Πύλῃ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ δυνατὴ ἡ τοῦ σχεδίου τούτου ἐκτέλεσις ἤθελε συμφέρει τῇ Εὐρώπῃ νὰ παρακωλύσῃ αὐτήν, ἐὰν βούλεται νὰ προλάβῃ τὴν ὑπέρμετρον τῆς Ρωσίας ἐπέκτασιν καὶ τοὺς ἐκ τούτου προκύψοντας ἀπαραιτήτως πολέμους. Μία τῶν νομιμωτέρων βάσεων τῆς ἐν Ἑλλάδι γενομένης μεταβολῆς εἶναι ὅτι οὐδέποτε συνωμολογήσαμεν τὴν εἰς τὴν Τουρκίαν ὑποταγήν, ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει πρᾶξις ἡ ὑποχρεοῦσα ἡμᾶς εἰς ὑπακοήν, ὅτι ἡ χείρωσις ἡμῶν δὲν ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα εἰμὴ τῆς βίας καὶ ὅτι διὰ τῆς αὐτῆς βίας δικαιούμεθα νὰ ρήξωμεν τὰ δεσμὰ ἡμῶν. Ἅμα ὅμως ἠθέλομεν διὰ δημοσίας τινὸς πράξεως ἀνομολογήσει τὴν ὑποτέλειαν ἡμῶν [2], δι' αὐτὸ τοῦτο ἠθέλομεν ἀποβάλει διὰ παντὸς τὰ δίκαια ἐκεῖνα

---

[1] Ἡ στενὴ οἰκειότης μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς πράγμασιν ὑφίστατο μόνον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, ζῶντος ἔτι τοῦ Καστελρήγου. Ἀλλ' ἀφ' ἧς ἀνῆλθεν ὁ Γ. Κάννιγγ εἰς τὴν ἐξουσίαν (1822) οὐ μόνον ἡ οἰκειότης αὕτη ἔπαυσεν ὑφισταμένη ἀλλὰ καὶ πολεμιωτάτη πρὸς τὴν Αὐστρίαν κατέστη ἡ πολιτικὴ τοῦ Γ. Κάννιγγ, ὃν ὁ Μεττερνῖχος ἐκάλει ***Ἰακωβῖνον***, ὡς ἐχθρὸν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας.

[2] Τὸ τοιοῦτο βεβαίως δὲν συνᾴδει πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑποταγὴ εἰς τὸ κράτος τὸ ὀθωμανικόν, τὸ ἀνακηρυττόμενον ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὡς ὑπερτάτης ἀρχῆς πολιτικῆς, ὡς ***θεόθεν*** τεταγμένης ἐφ' ἡμᾶς κραταιᾶς βασιλείας, δὲν συνηγοροῦσι βεβαίως ὑπὲρ τῆς θεωρίας τοῦ Μαυροκορδάτου. Σημειωτέον δὲ ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ βε-

καὶ ἠθέλομεν παρασκευάσει τοσαύτας ἐπαρχίας κατακτητέας ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, ὅσαι τυχὸν ἱδρυθῶσιν ὑποτελεῖς ἡγεμονίαι, ἐνῷ θέλει ἀποβῇ δυσκολώτατον εἰς αὐτὴν νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος. Τὸ δὲ τοιοῦτο τῆς δυνάμεως ἐκείνης βούλευμα εἶναι τοσοῦτον ἀπροκάλυπτον ὥστε δὲν ἠμπορῶ νὰ πεισθῶ ὅτι διέφυγε τὴν ὀξυδέρκειαν τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης ἀνακτοβουλίων. Ἂν ἡ ὀσμανικὴ Πύλη ὑπεστηρίχθη ὑπ' αὐτῶν ἱκανῶς ἐν τῷ προκειμένῳ πολέμῳ, ἂν ἐπόθησαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ κράτους τούτου, δὲν ἐπολιτεύθησαν οὕτως, ἐὰν μὴ ἀπατῶμαι, εἰμὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἔχωσι προμαχῶνα κατὰ τῆς μελλούσης ἐπεκτάσεως τῆς Ρωσίας. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅ,τι ἰσχυρίσθην ἀπὸ τοῦ 1820, ὅτι δηλαδὴ ἡ Πύλη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἀλλ' ἰδοὺ παρουσιάζεται εὐτυχὴς περίστασις, ἵνα ἡ Πύλη καταστῇ πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον ἐν τῷ μέλλοντι χρησιμωτέρα ἢ ἐν τῷ παρελθόντι. Ὁ ἀπ' αὐτῆς χωρισμὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀντὶ νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν Τουρκίαν, θέλει ἀπ' ἐναντίας συντελέσει εἰς τὸ νὰ ἐπιρρώσῃ αὐτὴν καὶ νὰ καταστήσῃ ἱκανωτέραν εἰς τὸ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὰ κοινῶς ἀποδιδόμενα τῇ αὐλῇ τῆς Ρωσίας φιλόδοξα σχέδια. Ἡ Τουρκία ἠναγκασμένη νὰ φυλάττῃ ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος φρούρια ἠλάττωνεν οὕτω τὰς δυνάμεις ὅσας ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς· πλὴν τούτου οἱ διεσπαρμένοι εἰς τὰς ἐπαρχίας ἡμῶν Τοῦρκοι δὲν ἠδύναντο νὰ συντελῶσιν εἰς τοὺς πανδήμους ὁπλισμοὺς ὅσους ὁ σουλτάνος διέτασσεν ἐν καιρῷ δεινοῦ κινδύνου. Πᾶσαι αἱ ἀξιόλογοι αὗται δυνάμεις συμπυκνούμεναι θέλουσι γίνει διαθέσιμοι ὁσάκις τὸ κράτος ἤθελεν ἀπαιτήσει τοῦτο. Καὶ ἐνταῦθα δὲ δὲν δύναμαι νὰ ἀποσιωπήσω ἰδέαν, ἥτις, ἀποδεικνύουσα πόσον ἀλλόκοτοι εἶναι αἱ στροφαὶ τῆς πολιτικῆς, ἔρχεται συγχρόνως εἰς ἐπικύρωσιν τοῦ λόγου μου. Τὴν σήμερον εἴμεθα, καὶ εὐλόγως, οἱ δεινότατοι τῶν πολεμίων τῆς Τουρκίας, καὶ ὅμως, ἅμα τὰ σύνορα ἡμῶν προσδιορισθῶσι καὶ ἡ ἀνεξαρτησία ἡμῶν ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῆς Τουρκίας, θέλομεν περιέλθει εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ πολιτευθῶμεν ὡς κράτος ἀνεξάρτητον κατ' ἀντίθετον λόγον τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν αἰσθημάτων καὶ ἀντιπαθειῶν· θέλομεν ὑποχρεωθῇ νὰ ἐπιθυμήσωμεν καὶ νὰ ὑποστηρίξωμεν μάλιστα τὴν ὕπαρξιν τῆς ἐπιλοίπου εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, μηδὲν ἔχοντες νὰ φοβηθῶμεν ἐκ τῆς γειτονίας αὐτῆς, τὰ πάντα δὲ δυνάμενοι νὰ ὑποπτεύσωμεν ἐκ τῆς γειτονίας τῆς Ρωσίας. Φύσει ὄντες τῶν Τούρκων πολέμιοι θέλομεν ἀποβῇ οἱ πιστότατοι αὐτῶν κατὰ τῶν Ρώσων σύμμαχοι, ἐὰν οὗτοι ἐπιχειρήσωσι νὰ ἐξώσωσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτο θέλει ἀποβῇ τὸ πολιτικὸν τῆς Ἑλλάδος σύστημα, ἅμα ἐπιτύχῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τίνα εἶναι τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης (τῆς Ρωσίας μόνης ἐξαιρουμένης) τὰ προσκρούοντα πρὸς τὰ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα. Ἰδίως δὲ τὰ τῆς Αὐστρίας φαίνονται καθ' ὅλα πρὸς τὰ ἡμέτερα ταυτιζόμενα, οὐ μόνον ἕνεκα τῶν προεκτεθέντων πλεονεκτημάτων τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὰ μέλλοντα τῆς Ρωσίας βουλεύματα ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ ἐμπορικοῦ συμφέροντος τῶν δύο ἐπικρατειῶν. Ἐπειδὴ αὗται δὲν θέλουσι συνορεύει, ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν θέλει ἔχει νὰ φοβηθῇ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Αὐστρίας· διὰ δὲ τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου τὰ δύο ἔθνη θέλουσι συνάψει συναλλαγὰς προχείρους μὲν καὶ ὠφελίμους εἰλικρινεῖς δὲ καὶ διαρκεῖς».

Φρειδερῖκος Γέντς

βιασμένη δικαιολογία τῆς ἀπορρίψεως τῆς ὑποτελείας ἣν ἐξ ἀνάγκης ἐπιβαλλομένη, ἀφοῦ **κατ' εἰσήγησιν** ἀγγλικὴν ὁ Μαυροκορδᾶτος προέβη εἰς διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν προτάσεων τοῦ ρωσικοῦ ὑπομνήματος.

Ὁ Γέντζ ἀπήντησεν, ἂν ὄχι κατ' εὐθεῖαν, ἐμμέσως ὅμως διὰ τοῦ ἱππότοι Ἀουερσίλδ. Ἐν τῇ ἀπαντήσει ταύτῃ, ἥτις ἐγράφη τῇ 8 Μαρτίου ἔ. ν. 1825, ὁ πολυμήχανος ἐκεῖνος σύμβουλος τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο τῳόντι νὰ νομίσωσιν ἑαυτοὺς δικαιουμένους νὰ ἐξεγερθῶσι κατὰ κυβερνήσεως ἥτις ἄλλον τρόπον ἐνεργείας δὲν εἶχεν εἰμὴ τὴν τυφλὴν βίαν, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ συναινέσῃ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἔσχεν ἐξ ἀρχῆς χαρακτῆρα ἴδιον καὶ ἐθνικόν, παντελῶς ἀλλότριον τῆς ἀφροσύνης καὶ μοχθηρίας ἥτις ἐπεχείρησε νὰ ταράξῃ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης τὴν ἔννομον τάξιν, κηρύττει διαπρυσίως ὅτι ὁ ἡμέτερος πολιτικὸς ἀνὴρ μετὰ ἐξαιρέτου διαλεκτικῆς καὶ ὀξυνοίας ἀνέπτυξε τούς τε λόγους δι' οὓς αἱ δυνάμεις ὀφείλουσι (τοὐλάχιστον τινὲς ἐξ αὐτῶν) νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ τὰ πλεονεκτήματα, τὰς ἀντισταθμίσεις, τὰς ἐγγυήσεις, τὰς ὁποίας ἤθελον εὕρει ἔν τε τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τοιοῦτό τι ἀποφασίζουσαι. Ἓν μόνον ἀντέταξεν ἐπιχείρημα, ὅτι αἱ δυνάμεις οὐδόλως οὐδαμῶς ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν ὀσμανικὴν Πύλην τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, τούτου δὲ τεθέντος, ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπιμένουσιν ἀπαιτοῦντες τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἀπελευθέρωσιν, οἱ δὲ Τοῦρκοι εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ μὴ εἰρηνεύσωσι ποτὲ ἐπὶ τῷ ὅρῳ τούτῳ, αἱ δὲ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις δὲν δύνανται νὰ ἐπιβάλωσι τὸν νόμον οὔτε εἰς τοὺς μὲν οὔτε εἰς τοὺς δὲ εἰμὴ θυσιάζουσαι τὰς ἀρχὰς αὐτῶν καὶ ἴσως τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης, «ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσω, ἐπεφώνησεν, ὅτι μόνη ἡ θεία Πρόνοια θέλει λύσει τὸ πρόβλημα τοῦτο» (1).

Ἡ θεία Πρόνοια ἐπέλυσε τὸ πρόβλημα διὰ τῶν τριῶν δυνάμεων, Ρωσίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας· ἀλλὰ τῷ 1824 καὶ 1825 αἱ δυνάμεις αὗται πολὺ ἀπεῖχον τοῦ νὰ ὁμοφρονῶσιν, ὥστε ἐδέησε νὰ πράξῃ ἡ Ἑλλὰς πολλά, ἵνα, ἐξ αὐτῶν δὴ τῶν διαφωνιῶν αὐτῶν ὠφελουμένη, καταναγκάσῃ αὐτὰς εἰς κοινὴν ἀπόφασιν καὶ σύμπραξιν. Εἴπομεν ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἡ Ρωσία εἶχε προτείνει τὴν διανομὴν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς 3 ἢ 4 ἡγεμονίας ὑποτελεῖς τῇ Τουρκίᾳ· ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1824 ἠρ-

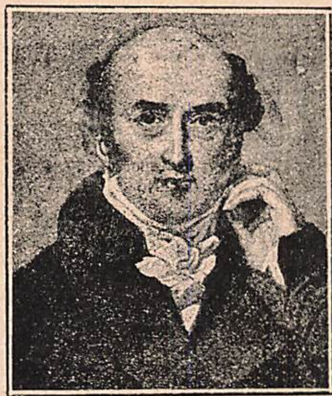
(1) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἔχει ὡς ἑξῆς·

«Δὲν θὰ συζητήσω ἐνταῦθα, ἔλεγεν, οὔτε περὶ τῆς νομιμότητος **(légitimité)** οὔτε περὶ τοῦ νομοταγοῦς **(loyalité)** τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Θὰ σεβασθῶ μάλιστα ὅσον δύναμαι καὶ τὰς γνώμας τὰς ἐναντιωτάτας πρὸς τὰς ἐμάς. Θὰ εἴπω λοιπὸν ὅτι ἐννοῶ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπὶ καλῇ τῇ πίστει ἐθεώρουν ἑαυτοὺς δικαιουμένους νὰ ἐπαναστῶσι κατὰ κυβερνήσεως ἐν ᾗ οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπον ἢ τὰ ἀποτελέσματα τυφλῆς δυνάμεως. Ἡ γνώμη αὕτη, εἴτ' ἀληθὴς εἶναι εἴτε ψευδής, ἔχει θιασώτας ἐν Εὐρώπῃ οὐχὶ ἁπλῶς τοὺς αὐτοκαλουμένους φιλελευθέρους ἀλλὰ καὶ πολλοὺς καλῶς λογιζομένους φίλους τῆς τάξεως καὶ ἐχθροὺς τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν. Ἤθελον ψευσθῆ ἀπέναντι τῆς συνειδήσεώς μου, ἐὰν ἔλεγον ὅτι συμμερίζομαι τὴν τούτων γνώμην. Ἐν τούτοις παρ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν ἐμῶν ἀρχῶν καὶ χωρὶς νὰ ὑποκριθῶ ἄγνοιαν περὶ τῆς ὅλης ἐπιρροῆς ἣν ἤσκησαν ἐπὶ πολλοὺς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τὰ κακὰ παραδείγματα τῶν ἡμετέρων χρόνων ἀναγνωρίζω ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶχε χαρακτῆρα ἴδιον καὶ ἐθνικόν, μὴ ἐπιτρέποντα νὰ γίνηται σύγχυσις αὐτῆς μετὰ τῶν ἐπαναστάσεων αἵτινες ἐξερράγησαν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης δωρεὰν ἕνεκα τῆς παραφροσύνης καὶ τοῦ διεστραμμένου πνεύματος μερίδος πολιτικῆς μισητῆς. Ἤλπισα ἐπί τινα χρόνον ὅτι ἤθελεν εὑρεθῆ τι μέσον νὰ συμβιβάσῃ τις ὅ,τι δίκαιον ὑπάρχει ἐν ταῖς ἀξιώσεσι τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς κατὰ μέρος τοὐλάχιστον διατηρήσεως τῶν ἀρχαίων δικαιωμάτων τῆς Πύλης. Τὸ εἰς τὴν Ρωσίαν ἀποδιδόμενον σχέδιον εἶχεν ἀναντιρρήτως μεγάλας ἐλλείψεις, ἀλλὰ δὲν ἀπέκλειε συνδυασμοὺς εὐτυχεστέρους. Ἀλλ' ἐὰν τὸ πρᾶγμα ἔχῃ ἀληθῶς οὕτως, ὡς μοὶ φαίνεται ὅτι ἔχει σήμερον (τῶν μὲν Ἑλλήνων ἐπιμενόντων εἰς ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν τῶν δὲ Τούρκων οὐδέποτε βουλευομένων νὰ εἰρηνεύσωσιν ἐπὶ τοιούτῳ ὅρῳ καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων μὴ δυναμένων νὰ ἐπιβάλωσι νόμον οὐδετέρῳ ἄνευ τῆς θυσίας τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἴσως δὲ καὶ τῆς εἰρήνης τῆς Εὐρώπης), βλέπω καλῶς ὅτι ἡ Πρόνοια μόνη θὰ δυνηθῇ νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τοῦτο».

ξαντο ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεις περὶ τῆς προτάσεως ταύτης μεταξὺ Ρωσίας καὶ τῶν 4 αὐτῆς συμμάχων· ὅτι ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἡ 'Αγγλία ἀπεχώρησε τῶν διαπραγματεύσεων τούτων *διά τε τὰς ἰδίας αὐτῆς μετὰ τῶν χωρῶν τῆς 'Ανατολῆς σχέσεις καὶ διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν τῷ παρόντι συνδιαλλαγὴ μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν ἐπαναστατῶν*. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο τότε εἰς Μεσολόγγιον· ἅμα δὲ πληροφορηθεὶς τάς τε προτάσεις τῆς Ρωσίας καὶ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κάννιγγ ἔγραψεν ἀμέσως εἰς τὸν προσωρινῶς ἀναπληροῦντα αὐτὸν ὡς γενικὸν γραμματέα τῆς κυβερνήσεως Π. Γ. Ρόδιον νὰ διαβιβάσῃ πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν τῆς 'Αγγλίας ὅτι ἡ Ἑλλὰς κατ' οὐδένα λόγον δὲν δέχεται τὴν προτεινομένην ὑποτέλειαν, ὅτι δι' ἔργων καὶ θυσιῶν μεγάλων ἀπέδειξεν ὁπόσον εἶναι ἀξία τῆς ἀνεξαρτησίας· ὅτι ἡ Βρεταννικὴ αὐτῆς Μεγαλειότης, ἡ τοσοῦτον φιλανθρώπους ἐπιδειξαμένη ἀρχὰς πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς μεσημβρινῆς 'Αμερικῆς, δὲν θέλει ἐπιτρέψει βεβαίως ν' ἀποκλεισθῶσιν οἱ Ἕλληνες τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας· ὅτι ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς καὶ ἐμπορικῶς ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος συμφέρει εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν 'Αγγλίαν, καὶ ὅτι τούτων πάντων ἕνεκεν ἡ Ἑλλὰς δικαιοῦται νὰ ἐλπίσῃ πᾶν εἶδος βοηθείας καὶ προστασίας παρὰ τοῦ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἄγγλων καὶ ἐξαιρέτως παρὰ τῆς Βρεταννικῆς Α. Μεγαλειότητος, ἧς γνωστότατα εἶναι τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα. Τῳόντι ὁ Ρόδιος ἔσπευσε νὰ διαβιβάσῃ τῇ 12/24 Αὐγούστου ἐκ Ναυπλίου τοιαύτην τινὰ διακοίνωσιν πρὸς τὸν Γεώργιον Κάννιγγ. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, εἰ καὶ συντεταγμένον οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ἠσκημένου καὶ γλαφυροῦ καλάμου τοῦ ἀπόντος γενικοῦ γραμματέως ἀλλὰ ξηρῶς ὁπωσοῦν καὶ σκαιῶς, ἠξιώθη ἐν τούτοις ἀπαντήσεως πολυειδῶς ἀξιομνημονεύτου, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τοῦτο, ὅτι ἦτο *τὸ πρῶτον ἔγγραφον* ὅπερ κυβέρνησις ἑλληνικὴ ἐλάμβανεν, ὡς τοιαύτη, παρὰ κυβερνήτου μεγάλης δυνάμεως. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Κάννιγγ, γραφεῖσα τῇ 1 Δεκεμβρίου, ἦτο φιλοφρονεστάτη καὶ προοιμιαζομένη ἐδικαιολόγει τὴν μεσολαβήσασαν ἱκανὴν αὐτῆς ἀναβολὴν διὰ τούτου, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως δὲν ἔφθασεν εἰς χεῖράς του εἰμὴ τῇ 4 Νοεμβρίου. Ὁ Κάννιγγ ἔλεγεν ὅτι μεσολάβησις τῶν δυνάμεων δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ εἰμὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ τροπολογήσῃ κατά τι καὶ μέχρι τινὸς τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων· ὅτι, τούτου τεθέντος, τὸ σχέδιον τῆς Ρωσίας τὸ κινῆσαν τὴν ἀγανάκτησιν τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος (καὶ τὸ ὁποῖον τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς τὸ διβάνιον) δὲν ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ὡς ἀποτρόπαιον, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως πᾶν σχέδιον εἰρηνοποιήσεως προερχόμενον ἐκ τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πετρουπόλεως δὲν ἠμπορεῖ εἰμὴ νὰ ὑπαγορευθῇ ὑπὸ φιλικῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαθέσεων· ὅτι ὅμως, ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἕλληνες οὐδαμῶς ἀποδέχονται συμβιβασμόν τινα τὸ δὲ διβάνιον ἀποκρούει πᾶσαν συνδιαλλαγὴν ἥτις δὲν ἤθελεν ἀποκαταστήσει τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίαν του, ἡ ἐλπὶς ἐπιτυχοῦς μεσολαβήσεως ἀποβαίνει ἐντελῶς ἀπαράδεκτος. Καθὰ δὲ προσέθετεν, ἐν τῇ μεταξὺ τῆς Ἱσπανίας καὶ τῶν ἐν 'Αμερικῇ ἐπαρχιῶν αὐτῆς ἔριδι ἡ 'Αγγλία οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ἢ νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα· καὶ τὴν αὐτὴν οὐδετερότητα ἐτήρησε καὶ θέλει τηρήσει ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. 'Επὶ πᾶσιν ὅμως ἔλεγεν· «ἐὰν οἱ Ἕλληνες κρίνωσιν εὔλογον θᾶσσον ἢ βράδιον νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν μεσολάβησιν ἡμῶν, θέλομεν προτείνει αὐτὴν εἰς τὴν Πύλην καὶ ἐν περιπτώσει παραδοχῆς οὐδὲν θέλομεν παραμελήσει ἵνα καταστήσωμεν αὐτὴν τελεσφόρον ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἡ σύμπραξις δύναται νὰ εὐκολύνῃ τὸν συμβιβασμὸν καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, καθὼς συμβαίνει συνήθως εἰς τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα, περιεῖχε

τὴν ἀλήθειαν ἀλλ' ὄχι πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἦτο βέβαιον ὅτι ἡ μεσολάβησις δὲν ἠδύνατο ν' ἀρχίσῃ εἰμὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑποτελείας, παρεκτὸς ἂν ἤρχιζε διὰ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, ὃν ἡ Ἀγγλία ὀλιγώτερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν ἤθελε νὰ ἐπιχειρήσῃ.

Γεώργιος Κάννιγγ, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας (1822—1827) (πρωθυπουργὸς ἀπὸ Φεβρ.—Αὐγ. 1827)

Τὸ ρωσικὸν λοιπὸν σχέδιον καθ' ἑαυτὸ οὐδὲν εἶχε τὸ ἄτοπον· τὸ καίριον ἐλάττωμά του ἦτο ὅτι αἱ ἄλλαι δυνάμεις δὲν ἐπέτρεπον τῇ Ρωσίᾳ νά το ἐκτελέσῃ, ἡ δὲ Ρωσία δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσίν του παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ἄλλων δυνάμεων. Ἄλλως τὴν σήμερον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἤθελεν εἶναι εὐτύχημα ἐὰν ἐγίνετο δεκτόν, καίτοι διαιροῦν τὴν Ἑλλάδα εἰς 3 ἡγεμονίας, τὴν Ἤπειρον μετὰ τῆς δυτικῆς Στερεᾶς, τὴν Θεσσαλίαν μετὰ τῆς ἀνατολικῆς, τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῆς Κρήτης, καὶ τὰς αὐτοτελεῖς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἀφοῦ αἱ δύο ἡγεμονίαι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας δὲν παρεκωλύθησαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἑνωθῶσι, διατί νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ αὐτὸ ἤθελε συμβῇ καὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς καὶ ὅτι οὕτω πρὸ καιροῦ ἡ αὐτόνομος Ἑλλὰς ἤθελε πρὸς βορρᾶν ἐκτείνεται μέχρις Ὀλύμπου καὶ Κεραυνίων ὀρέων, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ἤθελε περιλαμβάνει τὴν Κρήτην; Ἀλλ' ὅτε ὁ Κάννιγγ ἔλεγεν ὅτι ἡ Ἀγγλία ἀπεχώρησε τῶν ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ διαπραγματεύσεων διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι οἱ μὲν Ἕλληνες ἠρνοῦντο νὰ δεχθῶσι τὴν ὑποτέλειαν οἱ δὲ Τοῦρκοι ἠρνοῦντο νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν, δὲν ἔλεγε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Κάνιγγ ἀπεχώρησε πρὸ πάντων, ὡς εἴδομεν, ***διὰ τὰς ἰδιαζούσας σχέσεις τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς***, ὅ ἐστιν, ἵνα ὁμιλήσωμεν σαφέστερον, διότι ἡ Ἀγγλία, ἥτις δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὴν Ρωσίαν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιόν της, ἤθελεν αὐτὴ νὰ ἐκτελέσῃ σχέδιον μέχρι τινὸς ἀνάλογον ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς μεσολαβήσεως, ἵνα διεξαγάγῃ τὸ ζήτημα προεξάρχουσα αὐτοῦ. Καὶ ὄχι μόνον ἤθελεν ἀλλὰ καί το κατώρθωσε. Τοῦτο δὲ μαντεύσας ὁ Μαυροκορδᾶτος προετίμησε πάντοτε τὴν ἀγγλικὴν ἐπέμβασιν μᾶλλον ἢ τὴν ρωσικήν, μὴ διστάσας μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀποδεχθῇ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτουμένην ἀρχὴν τῆς ὑποτελείας, ἣν τοσοῦτον ἐκθύμως ἐπολέμησεν ὅτε ὑπὸ τῆς Ρωσίας προετάθη, διότι ἐπείθετο ὅτι ἡ Ἀγγλία οὐδὲν εἶχε συμφέρον νὰ ἐπιμείνῃ διὰ παντὸς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκείνην. Μήπως ἐὰν δὲν ἐπήρχοντο αἱ συμφοραὶ τοῦ 1825, 1826 καὶ 1827 ὁ Κάννιγγ, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον ἐτροπολόγησε κατὰ τὰ 1823 καὶ 1824 τὴν προηγουμένην τῆς Ἀγγλίας πολιτικήν, βλέπων τὴν Τουρκίαν ἀδυνατοῦσαν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιθυμῶν νὰ μὴ προκαταλάβῃ αὐτὸν ἄλλος εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος δὲν ἤθελεν εὕρει τρόπον νὰ παραμερίσῃ καὶ τὸν τελευταῖον ἐκεῖνον τῆς ὑποτελείας φραγμόν; Μήπως ἐπὶ τέλους ἡ μεσολάβησις δὲν ἀπέληξεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν;

Δυστυχῶς ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1825 ὁ ἀστὴρ τῆς ἐπαναστάσεως ἤρχισε νὰ ὠχριᾷ. Οἱ στολίσκοι ἡμῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρακωλύσωσι τὴν διαπεραίωσιν τοῦ Ἰβραήμη, τὰ δὲ κράτιστα τῶν πεζῶν ἡμῶν στρατευμάτων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὰς λόγχας καὶ τὰ πυροβόλα τοῦ τακτικοῦ αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἰβραήμης παρέστη ἐνώπιον τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου. Εἰς ποίαν ἀπελπισίαν περιῆλθε κατὰ τὰς ἡμέρας

ἐκείνας ἡ Κυβέρνησις, τὸ γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἀπὸ 11 Ἰουνίου ἐπιστολῆς αὐτῆς πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπήν. Καὶ ὁ μὲν Ἰβραήμης, περιορισθεὶς εἰς ἁπλῆν κατασκόπησιν, ὑπεχώρησεν, ἀλλὰ πρόδηλον ἦτο ὅτι ἄνευ ταχείας τινὸς ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως ἡ Ἑλλὰς ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Πῶς ὅμως νὰ κατορθωθῇ ἡ ταχεῖα αὕτη ἐπέμβασις; Ἡ Ρωσία ἦτο μακρὰν καὶ ἠρκεῖτο εἰς σχέδια καὶ διαπραγματεύσεις. Παρόντες δὲν ἦσαν εἰμὴ οἱ ναυτικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Καὶ ἡ μὲν Ἀγγλία διεκοίνωσεν, ὡς εἴδομεν, ἐσχάτως εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ μεσολαβήσῃ, ἐὰν ζητηθῇ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὑποτελείας. Ἡ Γαλλία ἐπηγγέλλετο πολὺ αἰσιώτερα. Αὐτὸς ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας στρατηγὸς Ρυμινιύς, καὶ ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Γάλλοι εἶχον γράψει πρὸς τὸν γενικὸν γραμματέα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἀξιοῦντες ὅτι, ἐὰν ἀνηγορεύετο ὁ δοὺξ τοῦ Νεμούρς, δευτερότοκος τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας υἱός, ἠσφαλίζετο ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε δὲ περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου κατῆλθεν ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ πολλὴ κατέλαβεν ἀμηχανία τοὺς ἐν Ναυπλίῳ, ὁ στρατηγὸς Ρόσς, ἀπεσταλμένος τῆς φιλελληνικῆς γαλλικῆς ἑταιρείας, ἐπανέλαβε τὴν πρότασιν ἐκείνην. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ γαλλικὴ αὕτη πρότασις ἦτο προτιμοτέρα τῆς ἀγγλικῆς, διότι ἡ ἀναγόρευσις εὐρωπαίου βασιλέως προϋπέθετεν ἀπαραιτήτως τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν. Ὅθεν τὸ νομοθετικὸν ἐπελήφθη δραστηρίως τοῦ ζητήματος καὶ ἡ πλειονοψηφία αὐτοῦ ἐφαίνετο ἀποκλίνουσα εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ γάλλου ἡγεμονόπαιδος καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου τῆς γαλλικῆς σημαίας. Ἀλλ' ὁ γάλλος ναύαρχος Δεριννύ, ὅστις συνέπεσε νὰ καταπλεύσῃ τότε εἰς Ναύπλιον καὶ παρεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐπτοημένων ἐκείνων ἀνθρώπων νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σημαίαν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας ἀνακωχὴν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἰβραήμη, ἀπεποιήθη διαρρήδην νὰ ἀναμιχθῇ. «Τῇ ἀληθείᾳ, κύριε ὑπουργέ, ἔγραφε τῇ 23 Ἰουνίου πρὸς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἐντρέπομαι σχεδὸν ἀναμιμνησκόμενος τῶν ὀνείρων τούτων, ἀλλὰ λέγω παρρησίᾳ ὅτι, καὶ ἂν αἱ ὁδηγίαι μου ἤθελον μὲ ἐπιτρέψει νὰ συμπράξω ὁπωσδήποτε εἰς τοιαῦτα σχέδια, ἤθελον νομίσει ὅτι παραβαίνω τὸ καθῆκόν μου καὶ διακινδυνεύω τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος μου ἐνδίδων ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ εἰς τὰς ματαίας ἐκείνας ἐλπίδας». Καὶ εἶχε δίκαιον ὁ ναύαρχος τοιαῦτα γράφων, διότι, ὅτε βραδύτερον περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825 τὸ ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων ἀρχίσαν νὰ σχηματίζεται γαλλικὸν κόμμα ἔπεμψεν εἰς Παρισίους τὸν Ἀλέξανδρον Ἀξιώτην, ἵνα πληροφορηθῇ ἂν ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις συγκατένευεν εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ δουκὸς Νεμοὺρς καὶ ἂν ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ σωθῇ διὰ τούτου, ὅ τε δοὺξ τῆς Αὐρηλίας καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπήντησαν ὅτι αἱ δυνάμεις δὲν θέλουσι ποτὲ ἐπιτρέψει εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ δώσῃ βασιλέα γάλλον τῇ Ἑλλάδι καὶ ὅτι ἀνάγκη νὰ διοργανώσωσιν οἱ Ἕλληνες τακτικῶς τὸν στρατὸν καὶ νὰ ρυθμίσωσι τὰ οἰκονομικὰ αὐτῶν. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Γαλλίας κόμης Γκιγεμινὼ ἐξήγησεν εἰλικρινέστατα τὰς παλιμβουλίας ταύτας τῆς κυβερνήσεώς του ἐν ἐπιστολῇ ἣν ἔγραψε πρὸς τὸν ναύαρχον Δεριννύ, τῇ 15)27 Δεκεμβρίου 1825. «Νομίζω ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως διὰ τῆς ἀνοχῆς ἣν ἐπεδείξατο ὡς πρὸς τὸ ἀλλόκοτον ἐκεῖνο βούλευμα ἠθέλησεν ἁπλῶς νὰ οἰκονομήσῃ τὴν δημοτικότητά της εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα». Ἐπὶ τέλους δὲ ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς ἔγραψε πρὸς τὸν πρέσβυν «ὅτι ὁ βασιλεὺς ὑπολαμβάνει ὡς ὀνειροπολήματα ὅλα ταῦτα τὰ σχέδια περὶ ἐκλογῆς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἡ πρεσβεία δὲν ἔχει νὰ προσέξῃ εἰς αὐτά». Ὁπόσον δίκαιον λοιπὸν εἶχεν ὁ Μαυροκορδᾶτος νὰ καταφέρεται κατὰ τῶν *μεγάλων σχεδίων τοῦ* Roche καὶ τῆς *γαλλικῆς φατρίας* ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπήν, ἰδίως ἀπὸ 15 Μαΐου καὶ 20 Αὐγούστου καὶ 3 Ὀκτωβρίου !

Ἐνῷ δὲ ἐκ μὲν τῆς Ρωσίας οὐδεμία ἄμεσος συνδρομὴ ἠλπίζετο ἡ δὲ γαλλικὴ ἐπέμβασις ἀπεδεικνύετο χιμαιρική, ὁ Ἅμιλτων ἀπελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς εἰς Κέρκυραν ἐπανῆλθεν ἐκεῖθεν ἀμέσως συνεπαγόμενος μὲν 4 φρεγάδας καὶ 3 δρόμωνας, δίδων δὲ τὴν συμβουλὴν νὰ ζητηθῇ ἡ ἀγγλικὴ ὑπεράσπισις. Ὁ Μαυροκορδᾶτος μεθ' ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος ἐνόησεν ὅτι ἄλλη ἐλπὶς σωτηρίας δὲν ὑπῆρχεν. Ὅθεν ἐν τῷ ἅμα οἱ ἐπισημότεροι Πελοποννήσιοι, πολιτικοί τε καὶ στρατιωτικοί, ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, οἱ πρόκριτοι τῶν ναυτικῶν νήσων, ὁ Α. Μιαούλης, ὁ ἀκμάζων τότε ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Γούρας, καὶ χιλιάδες ἄλλων ἀνθρώπων ὑπέγραψαν τὴν πολυθρύλητον ἐκείνην πρᾶξιν δι' ἧς χρονολογηθείσης τῇ 24 Ἰουλίου 1825 μετά τινας αἰτιολογίας ὡρίζετο ὅτι πρῶτον *τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος θέτει ἑκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς ἰδίας ἐλευθερίας, ἀνεξαρτησίας καὶ πολιτικῆς του ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Α. Μ. τοῦ Γεωργίου Δ'*, *δεύτερον ἡ παροῦσα πρᾶξις νὰ διευθυνθῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Αὐτοῦ Βρεταννικῆς Μεγαλειότητος.* Κατὰ τῆς πράξεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν Ἕλληνές τινες καὶ ξένοι, ἐν οἷς καὶ ὁ γάλλος στρατηγὸς Ρόσς. Ἐκ τῶν εὐαρίθμων τούτων διαμαρτυρήσεων αἱ μὲν παρ' Ἑλλήνων γενόμεναι, ἐξ ὧν πολύκροτος μάλιστα ἀπέβη ἡ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, δικαιολογοῦνται μέχρι τινός· διότι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐνόμιζον ὅτι πρόκειται νὰ πωληθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, μὴ εἰδότες τὰ κινήσαντα τὴν πρᾶξιν ἐλατήρια καὶ ἀγνοοῦντες ἢ μὴ πιστεύοντες ὅτι δὲν ἐζητήθη ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας εἰμὴ ἵνα λάβῃ ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως, .καὶ ἐπεμβάσεως κυρίως ὑπ' αὐτῆς διενεργουμένης. Ἀλλ' ὁπόσον ἡ διαμαρτύρησις τῶν Γάλλων ἦτο ἀδικαιολόγητος ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ἥτις ἐδόθη μετά τινας μῆνας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἀξιώτου. Ὁπωσδήποτε ἡ Ἑλλὰς καιρὸν δὲν εἶχε νὰ περιμένῃ. Ἡ ἀπελπισία ἦτο τοσαύτη ὥστε ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὅτε ἦλθεν ἡ σειρὰ αὐτοῦ νὰ ὑπογράψῃ καὶ εἶδε τὸν Κολοκοτρώνην ὑπογραφέντα ἤδη ὡς *ἀρχηγὸν ὅλων τῶν κατὰ ξηρὰν ἑλληνικῶν δυνάμεων*, στραφεὶς πρὸς αὐτὸν εἶπε· «διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος σὲ ὑπογράφω *καὶ πρόεδρον τῶν κατὰ ξηρὰν βουλευτηρίων* καὶ ἀρχηγὸν τῶν κατὰ γῆν δυνάμεων».

Βασιλεὺς Γεώργιος Δ' τῆς Ἀγγλίας

Ἡ πρᾶξις ἀπεστάλη ἀμέσως εἰς Λονδῖνον, ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος, ὅστις δὲν ἐδίστασε νά την ὑπογράψῃ, εἰ καὶ εἷς τῶν τελευταίων καὶ ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης, ἀπηύθυνε συγχρόνως σχεδὸν τῇ 8/20 Αὐγούστου ἐπίσημον πρὸς τὸν Γεώργιον Κάννιγγ ἐπιστολήν, ἐν ᾗ συμπληρῶν τὸ ἔγγραφον τοῦ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀναπληρωτοῦ αὐτοῦ Ροδίου καὶ ἀποκρινόμενος εἰς τὴν γνωστὴν ἤδη ἀπάντησιν τοῦ Κάννιγγ ἐπανέλαβε τὰ πλεῖστα τῶν ἐπιχειρημάτων ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχε γράψει πρὸς τὸν Γέντζ. «Ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη, ἔλεγεν ἀποσιωπῶν τὴν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀμηχανίαν, ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη εἶναι ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ ἱδρυθῇ ὁ φραγμὸς ὃν

ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς κολοσσιαίας ρωσικῆς δυνάμεως. Ἄλλοτε τὸ ὀσμανικὸν κράτος ἀπετέλει τὸν φραγμὸν ἐκεῖνον, ἀλλ' ἡ παροῦσα τῶν Ἑλλήνων πάλη κατ' αὐτοῦ ἀπέδειξεν ἀποχρώντως ὅτι τὸ ὀσμανικὸν κράτος δὲν δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες, εἰ καὶ τοσοῦτον ἔτι εὐάριθμοι, ἀνεδείχθησαν ἱκανοὶ νὰ ἀνθέξωσιν εἰς αὐτό, δῆλον ὅτι ἡ Πρόνοια ἀνατίθησι τὸ ἔργον εἰς αὐτοὺς καὶ ὅτι ἡ Εὐρώπη δύναται ν' ἀναπαυθῇ ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου γενομένης. Ἡ ὑμετέρα ἐξοχότης θέλει συμφωνήσει μετ' ἐμοῦ ὅτι ἡ ὀσμανικὴ Πύλη συμπυκνωθεῖσα ἐν Ἀσίᾳ καὶ παύσασα τοῦ νὰ ἐξασθενῆται ὑπό τε τῶν ἀδιακόπων στάσεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀπαραιτήτου συντηρήσεως στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐν Ἑλλάδι (ἧς ἡ ὑποταγὴ οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα συνθήκης τινὸς ἢ πράξεως οἱασδήποτε δυναμένης νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν) θέλει προσλάβει δύναμιν πλείονα τῆς παρούσης, καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἀποβῆ θᾶσσον ἢ βράδιον ἡ φυσικὴ τῆς Πύλης σύμμαχος, ἅμα ἡ τελευταία αὕτη γνωρίσῃ κάλλιον τὰ συμφέροντα αὐτῆς. Ἐντεῦθεν δὲ Ἀγγλία, Πύλη καὶ Ἑλλὰς δὲν θέλουσιν ἀποτελεῖ εἰμὴ μίαν οὕτως εἰπεῖν δύναμιν κατέναντι τῆς Ρωσίας, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἑνώσεως ταύτης ἡ Ἀγγλία θέλει προσλάβει μείζονα πάσης ἄλλης ἐγγύησιν κατὰ τῶν ἀποπειρῶν ὅσας ἡ Ρωσία καὶ ἄλλη οἱαδήποτε ἐν Εὐρώπῃ δύναμις θέλουσι μετ' οὐ πολὺ βεβαίως ἐπιχειρήσει, ἵνα βλάψωσι τὴν ἀγγλικὴν κυριαρχίαν καὶ ἐμπορίαν ἐν τῇ Ἰνδικῇ. Ἑνὶ λόγῳ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης καὶ τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτοῦσι τὴν ἐν Ἑλλάδι ἵδρυσιν κράτους ἀνεξαρτήτου καὶ κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς». Ὁσονδήποτε κρίσιμοι καὶ ἂν ἀπέβησαν αἱ περιστάσεις, ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐπέμενε πρὸ πάντων εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Κάννιγγ, γράφων πρὸς τὸν Ἅμιλτων τῇ 19 Ἰουνίου (1 Ἰουλίου), ἐβεβαίου αὐτὸν ὅτι *ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι τοιοῦτος οἷον ἄλλοι τὸν παρέστησαν.* Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἦσαν συντεταγμέναι καὶ αἱ νέαι ὁδηγίαι ὅσας ἔδωκεν εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπὴν ἣν ἐσύστησε δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Κάννιγγ ἀπὸ 11/23 Ἰουλίου.

Ἡ προεκτεθεῖσα ἀπὸ 24 Ἰουλίου πρᾶξις ἐστάλη εἰς Λονδῖνον διὰ τοῦ Δημητρίου Μιαούλη, υἱοῦ τοῦ περικλεοῦς ναυάρχου. Ὁ Κάννιγγ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς αὐτήν. Ἐπειδὴ ἡ πρᾶξις δὲν συνετάχθη ὡς ἔγγραφον κυβερνητικὸν ἀλλ' ὡς αἴτησις ἄμεσος τοῦ ἔθνους ἑρμηνευομένη ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων αὐτοῦ ἀνδρῶν, ὁ Κάννιγγ ἀπηύθυνε τὴν ἀπάντησίν του, γραφεῖσαν τῇ 13 Ὀκτωβρίου, πρὸς τοὺς δύο πάντων ἐπιφανεστάτους, τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην καὶ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Διὰ τῆς ἀπαντήσεως δὲ ταύτης ἔλεγεν ὅτι, ἐὰν ἀπεδέχετο ἀπολύτως τὴν πρότασιν τοῦ ἔθνους, ἡ Ἀγγλία ἔπρεπεν οὐ μόνον νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Πύλης, ἐνῷ αὕτη οὐδεμίαν ἔδωκεν αὐτῇ δικαίαν ἀφορμὴν πολέμου, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναδεχθῇ ἅπαν τὸ βάρος τοῦ πολέμου τούτου καὶ νὰ ὑποχρεωθῇ ἀφ' ἑαυτῆς νὰ μὴ καταθέσῃ τὰ ὅπλα εἰμὴ ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς κατασταθῇ ἀνεξάρτητος. Τὸ πρᾶγμα, προσέθετεν, εἶναι ἐντελῶς παράλογον. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν εἴμεθα δίκαιοι, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τοιαύτη ἀξίωσις ἤθελεν εἶναι ἐκ μέρους ἡμῶν ἀνήκουστος. Ἀλλ' ὁ Κάννιγγ, ὅστις εἶχε προκαλέσει ἐμμέσως τὴν πρᾶξιν καὶ ἤξευρε διατί την εἶχε προκαλέσει, προσέθετεν ὅτι ἡ Ἀγγλία «εὐχαρίστως θέλει δράξει πᾶσαν εὐκαιρίαν ἣν ἡ τύχη τοῦ πολέμου καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι ἐχθροπραξίαι ἤθελον παράσχει αὐτῇ, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ λάβῃ τέλος ὁ πολυαίμακτος οὗτος ἀγὼν διὰ τῆς μεσολαβήσεώς της καὶ διὰ συνθήκης διατηρούσης ἀπρόσβλητα τὰ συμφέροντα καὶ τὴν τιμὴν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν». Εἶναι πρόδηλον ὅτι ὁ Κάννιγγ, ὅσον καὶ ἂν ἐφαίνετο μὴ ἀποδε-

χόμενος τὴν αἴτησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἀπαντήσεώς του, ἀπεδέχετο αὐτὴν διαρρήδην διὰ τοῦ δευτέρου, ἀποφεύγων μόνον νὰ μὴ ἀναλάβῃ καμμίαν ὑποχρέωσιν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας.

Τώρα τότε προχειρισάμενος ἀμέσως πρέσβυν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀντὶ τοῦ λόρδου Στράγκφορδ, τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀνεψιὸν Στράτφορδ Κάννιγγ, παρήγγειλεν αὐτῷ νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ διαπραγματευθῇ εἰδικώτερον τὸ ζήτημα μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται ἐγένοντο κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1826 εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ὕδρας πελοποννησιακὴν παραλίαν. Αἱ περιστάσεις τῆς Ἑλλάδος ἦσαν δεινόταται. Ἡ Κάσσος καὶ τὰ Ψαρὰ εἶχον πρὸ καιροῦ καταστραφῆ. Ἡ Κρήτη εἶχε καθ' ὁλοκληρίαν δαμασθῇ. Οἱ ἑλληνικοὶ στολίσκοι ἀνεδείκνυον μὲν πάντοτε τὴν ἀπαράμιλλον αὐτῶν δεξιότητα καὶ τόλμην ἀλλὰ τοσοῦτον ἐπεκράτησε παρ' αὐτοῖς ἡ ἰδέα ὅτι διὰ τῶν μικρῶν αὐτῶν πλοίων καὶ πόρων οὐδὲν πλέον δύνανται καίριον νὰ κατορθώσωσι κατὰ τῶν στόλων τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ ὥστε, καθὼς ὀρθότατα λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière», ἡ Ἑλλάς, ἥτις εἶχε τὸν Μιαούλην, τὸν Σαχτούρην, τὸν Κανάρην, ἄνδρας ναυτικοὺς οἵους ὀλίγοι παρήγαγον αἰῶνες, κατήντησε νὰ περιμένῃ τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ λόρδου Κόχραν», ὅστις, ἀφοῦ ἀπήτησεν ὡς μισθὸν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ ἡμιόλιον ἑκατομμύριον φράγκων καὶ ἔλαβεν ὡς προκαταβολὴν ὑπὲρ τὰς 900.000, οὐδὲν ἐπὶ τέλους λόγου ἄξιον ἔπραξεν. Οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ὑπετάσσοντο, πολλοῦ γε δεῖ, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὰ τάγματα τοῦ Ἰβραήμη. Ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἡ ἐπανάστασις εἶχε κατακλεισθῆ ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, τὸ ὁποῖον πολιορκούμενον πρὸ ἑπτὰ μηνῶν ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, μεθ' οὗ ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου συνέπραττε καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στρατός, δὲν ἦτο πιθανὸν ὅτι θέλει ἀνθέξει πολύ. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι δὲν εἴχομεν εἰμὴ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Μαυροκορδᾶτος πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀμηχανίας ταύτης καὶ ὑπὸ τῶν παραστάσεων τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ, ὅτι αἱ πρὸς τὴν Πύλην διαπραγματεύσεις ἦτο ἀδύνατον ν' ἀρχίσωσιν ἄλλως ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑποτελείας, ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὸ κεφαλαιῶδες τοῦτο ζήτημα. Τοῦτο δέν το γινώσκομεν ἐξ ἑλληνικῆς πηγῆς, διότι δυστυχῶς ἄχρι τοῦδε οὐδὲν παρ' ἡμῖν ἐδημοσιεύθη περὶ τῶν τοσοῦτο σπουδαίων διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν διαλέξεων ἐκείνων. Ἀλλὰ ὁ Γ. Κάννιγγ, ἐν τῇ ἀπὸ 14/26 Σεπτεμβρίου 1826 ἐπιστολῇ αὐτοῦ, πρὸς τὸν κύριον Γ. Temple, ἐπιτετραμμένον τῆς Ἀγγλίας εἰς Βερολῖνον, λέγει ρητῶς. Certains chefs Grecs, parlant au nom de leurs compatriotes, ont déclaré à l'ambassadeur du Roi près de la Porte, lors qu'il s'est rendu à Constantinople, qu'ils se

Ναύαρχος Κόχραν

désistaient de leur prétention à une indépendance illimitée. Ἴσως εἴπωσί τινες· ἀλλὰ διατί λοιπὸν ὁ Μαυροκορδᾶτος ὑπελάμβανε τοσοῦτον ὀλεθρίας τὰς περὶ 4 ἡγεμονιῶν προτάσεις τοῦ ρωσικοῦ ἀνακτοβουλίου ἐν ἔτει 1824, νῦν δὲ ἀπεδέχετο τὴν ὑποτέλειαν καὶ μάλιστα ἐπὶ ὁρίων τὰ ὁποῖα πιθανώτατα ἔμελλον νὰ εἶναι πολὺ στενώτερα τῶν ὑπὸ τῆς Ρωσίας προταθέντων; Δὲν θέλομεν εἴπει ὅτι ἐνταῦθα προέκειτο περὶ ἑνὸς ὑποτελοῦς κράτους καὶ οὐχὶ περὶ τεσσάρων, οὐδ᾽ ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ κρισίμῳ περιπετείᾳ ἐν ᾗ εὑρέθημεν τῷ 1826 αἱ ὁδηγίαι ἃς διέγραψε μετ᾽ ὀλίγον ἡ ἐν Ἑρμιόνῃ συνέλευσις ἐπέμειναν ν' ἀπαιτῶσιν ὥστε τὸ ὑποτελὲς κράτος νὰ περιλαμβάνῃ τὴν Πελοπόννησον, τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν Ἑλλάδα, τὰς ναυτικὰς καὶ τὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, τὴν Κρήτην καὶ εἰ δυνατὸν «ὅσα ἄλλα μέρη ἔπιασαν ὅπλα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ ἐσυσσωματώθησαν μὲ τὴν προσωρινὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν», ἐνῷ ἡ ρωσικὴ πρότασις διῄρει τὰς χώρας ταύτας εἰς 4 ἡγεμονίας. Δὲν θέλομεν εἴπει ὅτι ὁ ἀνήρ, ὑπηρετῶν ἔθνος τοῦ ὁποίου αἱ περιστάσεις τοσοῦτον ἀλλοκότως μετεβάλλοντο καὶ ἰδίως τοσοῦτο παραδόξως ἠλλοιώθησαν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ἠδύνατο τῇ ἀληθείᾳ εὐλόγως νὰ τροπολογῇ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ πορείαν, ἀφοῦ αἱ μέγισται τῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης τοσοῦτο καὶ τοσάκις ἐτροπολόγησαν αὐτὴν ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ἀπαρέγκλιτος εὐστάθεια δὲν εἶναι ἡ πρωτίστη τῆς διπλωματίας ἀρετή. Ὅ, τι ὅμως ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία δὲν ἔχει ἔργον μήτε νὰ δικαιολογῇ ἀπολύτως τινὰ μήτε ἀπολύτως νὰ καταδικάζῃ. Ἔργον ἔχει νὰ ἐξετάζῃ τὰ πράγματα. Ἐξετάζοντες δὲ τὰ πράγματα εὑρίσκομεν ὅτι τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρουπόλεως, προτεῖνον εἰς τὰς δυνάμεις ἐν ἀρχῇ τοῦ 1824 τὴν ἵδρυσιν 4 ἡγεμονιῶν, οὐδὲν ἔπραξε μέχρι τοῦ 1828 πρὸς ἐκβίασιν τῆς Πύλης. Ἐὰν ἡ Ρωσία, ἥτις ἠπείλησε πόλεμον ἀπὸ τοῦ 1821, ἐκήρυττεν αὐτόν, ἔστω καὶ τῷ 1824, ἡ Ρωσία ἤθελεν ἀποβῆ ὁ μέγιστος τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος ἐφ' οἱῳδήποτε καὶ ἂν ἐνήργει σκοπῷ. Ἀλλ' ἡ Ρωσία δὲν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον εἰμὴ τῷ 1828· μέχρι δὲ τοῦ 1828 ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδύνατο νὰ περιμείνῃ. Ἐκ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἡ μὲν Αὐστρία ἦτο ἄντικρυς ἡμῖν πολεμία ἡ δὲ Γαλλία ἀδιακόπως ἐταλαντεύετο καὶ ρητῶς μάλιστα ἀπέκρουσε τὴν περὶ μεσολαβήσεως αἴτησιν ἡμῶν τῷ 1825, οὐδὲ μετέσχε τοῦ ἐν ἔτει 1826 συνταχθέντος πρώτου πρωτοκόλλου. Ἔμενε μόνη ἡ Ἀγγλία, ἥτις, ὅσον καὶ ἂν ἀνεδείχθη κατ' ἀρχὰς πολεμία, ἔτεινεν ἡμῖν ἐγκαίρως χεῖρα ἀρωγόν. Τὸ προτέρημα τοῦ Μαυροκορδάτου ὑπῆρξεν ὅτι ἐνόησεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὴν ἐνδεχομένην ταύτην τροπὴν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς καὶ ὅτι δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸ νὰ ἐξευμενίσῃ, νὰ προσοικειωθῇ, νὰ παρασύρῃ αὐτήν. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς λόγοις δὲν ἐτήρησε πάντοτε τὸ προσῆκον πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις μέτρον. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπεδίωκε· καὶ μόνον ἡ ὀλεθρία τροπὴ ἣν ἔλαβεν ὁ πόλεμος κατὰ τὸ 1826 καὶ 1827 παρεκώλυσε τοῦ νὰ τεθῇ ἐξ ἀρχῆς ὡς βάσις τῆς μεσολαβήσεως ἡ πλήρης ἀνεξαρτησία, ὅπερ δὲν θέλει φανῆ βεβαίως παράδοξον, ἀφοῦ ἡ Αὐστρία ἐν ἔτεσι 1826 καὶ 1827 ἐβεβαίου ἀδιακόπως ὅτι δὲν βλέπει πλέον ποῦ ὑπάρχει ἡ Ἑλλὰς ὑπὲρ ἧς σκιαμαχοῦσιν οἱ φίλοι αὐτῆς καὶ προστάται. Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὸ σπουδαῖον, τὸ κατεπεῖγον, τὸ σωτήριον ἦτο νὰ ἀρχίσῃ ἡ μεσολάβησις· διότι ἅπαξ ἀρξαμένη πιθανώτατον ἦτο, ὅπως καὶ συνέβη, νὰ ἀπολήξῃ εἰς τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Στράτφορδ Κάννιγγ ἀπῆλθεν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ἀρχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις αὐτοῦ. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἐπι-

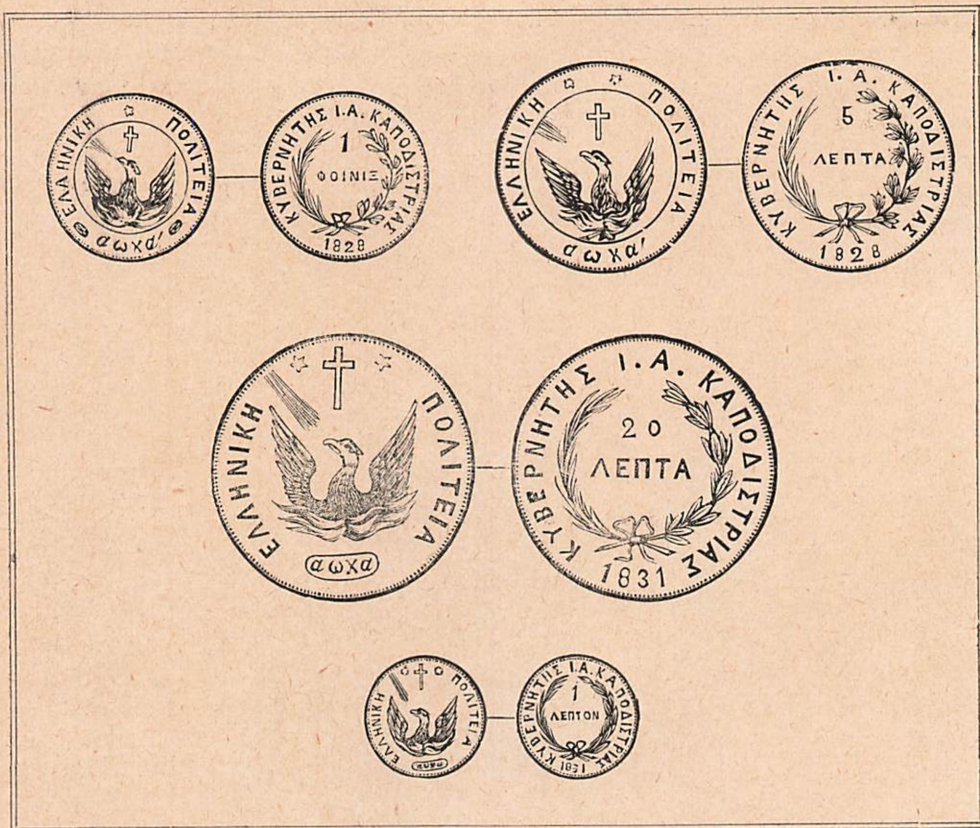
δαύρῳ Γ΄ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἥτις 10 μόνον ἡμέρας συνεδριάσασα, ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 16 Ἀπριλίου, καὶ διαλυθεῖσα διὰ τὴν ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἐπελθοῦσαν κατάπληξιν, διώρισεν, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, δύο ἐπιτροπάς, τὴν μίαν *Διοικητικήν*, εἰς ἣν ἐπέτρεψε προσωρινῶς *τὴν ὁλικὴν κυβέρνησιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων*, καὶ τὴν ἄλλην κληθεῖσαν *ἐπιτροπὴν τῆς συνελεύσεως*, εἰς ἣν ἀνέθηκε τὸ ἔργον τοῦ νὰ διαπραγματευθῇ διὰ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ τὸν μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ὀσμανικῆς Πύλης συμβιβασμόν. Τὸ δὲ 7 ἄρθρον τῶν ὁδηγιῶν, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιτροπήν, διελάμβανε ρητῶς· «Ἐμπορεῖ ἡ ἐπιτροπὴ νὰ συγκατατεθῇ διὰ τὴν ὑπεροχήν (δηλ. ἐπικυριαρχίαν) τῆς Πόρτας εἰς τὸ νὰ πληρώνη εἰς αὐτὴν ἢ ἅπαξ μίαν χρηματικὴν ποσότητα εἰς διαφόρους δόσεις ἢ ἕνα ἐτήσιον φόρον». Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἡ διορισθεῖσα πρὸς διεξαγωγὴν τῶν μετὰ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ διαπραγματεύσεων συνέκειτο ἐκ τῶν κ. κ. Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, Ἄρτης Πορφυρίου, Π. Νοταρᾶ, Β. Βουδούρη, Α. Κοπανίτσα, Α. Λόντου, Γ. Μπούκουρη, Γ. Δαρειώτου, Ἐμμανουὴλ Ξένου, Γ. Αἰνιάν, Σ. Καλογεροπούλου, Ν. Ρενιέρη καὶ Ν. Κ. Βελισαρίου. Ὅλος λοιπὸν ὁ κόσμος ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ταύτῃ παρεκτὸς τοῦ Μαυροκορδάτου. Ὑποθέτομεν δὲ ὅτι οὗτος ἀπεκλείσθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ πανισχύρου τότε Κολοκοτρώνη. Αἱ δύο αὗται φύσεις, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, ἦσαν ἀσυμβίβαστοι. Ἀλλά, ἂν ἡ εἰκασία ἡμῶν εἶναι ἀληθής, ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δράμαλη καὶ τοῦ Ἰβραήμη ἔπραξέ τι ἐντελῶς ἑαυτοῦ ἀνάξιον. Ὁπωσδήποτε, ὅτε ἐν τῇ πέμπτῃ συνεδριάσει τῆς συνελεύσεως προετάθη καὶ ἐνεκρίθη ἡ ἵδρυσις τῶν δύο ἐπιτροπῶν, συγχρόνως κατὰ τὸ τέταρτον κεφάλαιον τῶν πρακτικῶν τῆς ἡμέρας ἐκείνης· «ἐπροβλήθη νὰ διορισθοῦν μέλη καὶ εἰς τὰς δύο ἐπιτροπὰς ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι νὰ ἔχουν τὰς οἰκογενείας των ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ ἔχωσιν ἀκίνητα κτήματα. Ἔγινε δεκτὴ ἡ πρότασις». Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη ἀπέβλεπεν εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον, ὅστις οὔτε τὴν οἰκογένειάν του εἶχεν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος οὔτε ἀκίνητα κτήματα. Ἀλλὰ δὲν ἐλυπήθη βεβαίως πολὺ ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ διότι ἀπεκλείσθη τοῦ δαιμονίου ἐκείνου διπλωματικοῦ συλλόγου, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἀναθεὶς τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Στράτφορδ Κάννιγγ ἤξευρεν ὅτι εἶναι εἰς χεῖρας ἀσφαλεῖς. Καὶ ἔπειτα μήπως δὲν ὑπηρέτησε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως τὸ ἔθνος ὡς ἐθελοντὴς μᾶλλον ἢ ὡς δημόσιος λειτουργός; Ἀλλά, ἐπειδὴ ἐσυνήθιζε νὰ γελᾷ συχνάκις, πρέπει νὰ ἐγέλασε πολὺ κατὰ τὸν ἰδιάζοντα ἐκεῖνον τρόπον ὃν ἐνθυμοῦνται πάντες ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν, βλέπων εἰς τίνας ἐπετράπη ἡ ἐπίσημος τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων διεξαγωγὴ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν.

Ἡ ὀσμανικὴ Πύλη ἀπέκρουσεν ἀποτόμως τὰς περὶ μεσολαβήσεως διαπραγματεύσεις τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ· καὶ ἐπειδὴ ἔπεσε μὲν τὸ Μεσολόγγιον τῇ δὲ 18 Ἀπριλίου ἡ Πύλη ἀπεδέχθη τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ρωσίας πρὸς ρύθμισιν τῶν ἀπὸ τοῦ 1816 ἐκκρεμῶν ἰδιαιτέρων αὐτῆς μετὰ τῆς Τουρκίας διαφορῶν, ὁ Ρεΐζ ἀφέντης ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν βαρῶνον Ὄττενφελς ἔλεγε θριαμβικῶς· «Τρία ἦσαν τὰ στηρίγματα εἰς τὰ ὁποῖα ἤλπιζον οἱ Ἕλληνες, τὸ Μεσολόγγιον, ἡ Ρωσία καὶ ἡ Ἀγγλία, ἐκ τούτων ὅμως τὰ μὲν δύο ἀφηρέθησαν ἐκ μέσου τὸ δὲ τρίτον, ἤτοι ἡ Ἀγγλία, δὲν ἠμπορεῖ νὰ τοὺς ὠφελήσῃ πολὺ εἰς τὸ ἑξῆς». Ἀλλ' ὁ Ρεΐζ ἐφένδης ἠπατήθη, ὅπως ἠπατήθη ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ καὶ ὅπως τοσοῦτοι ἄλλοι. Ἐνῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφαντάζοντο ὅτι διὰ τῶν τελευταίων πρὸς τὴν Ρωσίαν παραχωρήσεων εἶχεν αὕτη ἐντελῶς ἐξουδετερωθῇ, ἐν Πετρουπόλει ὑπεγράφετο διὰ τῶν ἀκοιμήτων ἐνεργειῶν τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ τῇ 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) 1826 ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσίας τὸ πρῶτον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πρωτόκολλον, περὶ οὗ εἴπομεν ἱκανὰ ἐν τοῖς προτέροις. Ἐκεῖ δὲ ἐξηγήσαμεν καὶ πῶς μὲν

τὸ πρωτόκολλον τοῦτο μετεμορφώθη εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφεῖσαν συνθήκην τῆς 6 Ἰουλίου 1827, εἰς ἣν μετέσχον ἤδη καὶ ἡ Γαλλία, πῶς δὲ ἡ συνθήκη αὕτη ἡρμηνεύθη διὰ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας κατὰ πρῶτον ἀνέπνευσεν ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῶν ἀπεριγράπτων συμφορῶν καὶ δοκιμασιῶν ὑφ' ὧν κατετρύχετο ἐπὶ τρία ἀδιακόπως ἔτη.

Ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνδριὰς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη

Νομίσματα τοῦ Καποδιστρίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΤΩΝ ΟΛΕΘΡΙΩΝ ΕΤΩΝ 1825, 1826 ΚΑΙ 1827

Φοβερὰ τῳόντι ὑπῆρξαν τὰ τρία ταῦτα ἔτη. Μέχρι τοῦδε ἐγράψαμεν ἱστορίαν. Ἐφεξῆς ἡ ἐπανάστασις προσλαμβάνει τραγῳδίας σχῆμα. Ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1825 ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε μὲν δυσανάλογος ἀλλὰ κατὰ ξηρὰν οἱ πολέμιοι εἶχον τὸν αὐτὸν ὁπλισμὸν πρὸς τοὺς ἡμετέρους, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν καὶ ἐν συνόλῳ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιπαρατάξωσι δυνάμεις ὑπερβαλλόντως ἀνωτέρας κατὰ τὸ πλῆθος· κατὰ θάλασσαν δὲ πελώριοι μὲν ἦσαν οἱ ὄγκοι τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀλλά, κακῶς κυβερνώμενοι καὶ χειριζόμενοι, κατωρθώθη νὰ καταστρατηγῶνται καὶ ἐν μέρει νὰ καταστρέφωνται διὰ τῆς δεξιότητος καὶ τῆς τόλμης τῶν ἡμετέρων. Ἐντεῦθεν δὲν ἦτο ἀπίθανον νὰ ματαιωθῶσιν ἐπὶ τέλους τὰ τῶν Ὀσμανιδῶν ἐπιχειρήματα. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1825 μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1827 τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν. Ἡ ἐπανάστασις ἐπολεμήθη ἔκτοτε ὑπὸ τακτικοῦ στρατοῦ καλῶς ὠργανωμένου καὶ κάλλιον ὁδηγουμένου. Ὁ τολμηρός, ὁ νοήμων, ὁ ἐπίμονος τοῦ στρατοῦ τούτου ἡγεμὼν ἐπηρείδετο ἐπὶ τῶν δαψιλῶν τῆς Αἰγύπτου πόρων καὶ ἐπὶ στόλου,

ὅστις μὴ πτοούμενος ἤδη ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν(1) καὶ εἰς μηδὲν λογιζόμενος τὰς ζημίας ὅσας κατ' ἀρχὰς ἐξ αὐτῶν ἔπαθε δὲν ἔπαυσε διατηρῶν τὴν μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Πελοποννήσου συγκοινωνίαν καὶ μεταβιβάζων ἐπικουρίας, χρήματα, ἐφόδια. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ νὰ καταβάλῃ πᾶσαν ἐκ παρατάξεως ἀντίστασιν ἐν Πελοποννήσῳ ἐβοήθησε τὸν Ρεσὶτ πασᾶν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Αὐτὸς οὗτος ὁ Ρεσὶτ πασᾶς δὲν ἦτο ἄνθρωπος κοινὸς οὐδὲ ὡμοίαζε τοὺς πασάδες ὅσους ὁ σουλτὰν Μαχμούτης εἶχε πέμψει προηγουμένως κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ναὶ μὲν ἦρχε πάντοτε ἀτάκτων στιφῶν ἀλλὰ ἤξευρε νὰ συντηρῇ, νὰ ἀναπληροῖ, νὰ προμηθεύῃ δι' ἁπάντων τῶν δεόντων τὰ στίφη ἐκεῖνα καὶ πρὸ πάντων ἤξευρε νὰ ὁδηγῇ αὐτὰ ἐπιτηδείως, νὰ μὴ πτοῆται ὑπὸ τῶν ἀτυχιῶν καὶ νὰ ἐπιμένῃ. Ἡ ἐπανάστασις, ἥτις ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἤρξατο τῷ 1821 ἀπὸ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τοῦ Σουλίου, περιεστάλη τῷ 1827 ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἐντὸς τῶν βράχων τῆς Μάνης καὶ τῆς Ὕδρας. Τότε κατέστη ἀναμφισβήτητον ὁπόσον ἄδικον εἶχον οἱ ἐν ταῖς παραμοναῖς τοῦ 1821 πρεσβεύσαντες ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναβληθῇ τὸ ἐπιχείρημα. Ἐὰν ἀνεβάλλετο καὶ ἐδίδετο εἰς τὴν Τουρκίαν καιρὸς νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν τακτικὸν καὶ ναυτικὴν δύναμιν ἀτμοκίνητον, ἡ ἐπανάστασις οὐδέποτε ἠδύνατο ν' ἀρχίσῃ, μὴ ἔχουσα ν' ἀντιπαρατάξῃ εἰμὴ ἁρματολοὺς καὶ κλέφτας, εἰμὴ πάρωνας ἐπὶ σιτεμπορίᾳ κατεσκευασμένους.

Ὁ κόμης Σανταρόζας, στρατηγὸς καὶ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ Πεδεμοντίου, φονευθεὶς ἐν Σφακτηρίᾳ

Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμφορῶν καὶ τῶν δοκιμασιῶν αἵτινες ἐπέσκηψαν κατὰ τὰ τρία ἐκεῖνα ἀπαίσια ἔτη τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀνεδείχθη τῇ ἀληθείᾳ ἀξιάγαστον. Δὲν ἀγαπῶ τὰς ὑπερβολὰς αἵτινες εἶναι τὸ ψιμύθιον τῆς ἱστορίας· ἐπὶ τοσοῦτον ὅμως χρόνον συζήσας διανοίᾳ τε καὶ καρδίᾳ μετὰ τοῦ ἀρχαίου, τοῦ μέσου καὶ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ἠμπορῶ, νομίζω, νὰ εἴπω ὅτι, λόγῳ καρτερίας καὶ ἀφοσιώσεως, οὐδέποτε ὑπῆρξε λαμπρότερος ἢ κατὰ τὴν ἀποφράδα ταύτην περίοδον. Ὄχι, οὐδέποτε, οὐδ' ἐπὶ τῶν πολυυμνήτων ἐκείνων χρόνων καθ' οὓς ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ ἡ δυσαρίθμητος τοῦ Ξέρξου στρατιά. Ὁ θάνατος τοῦ Λεωνίδου, ἡ ἐθελοθυσία τῶν Ἀθηναίων, ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, ὑπῆρξαν βεβαίως ἔργα μεγάλα, ἀλλ' ἡ κρίσις ἐκείνη δὲν διήρκεσεν εἰμὴ μῆνας τρεῖς, ἐνῷ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν ἡ κρίσις, ἡ ὀλεθρία κρίσις, παρετάθη ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη. Τρία φρούρια παρεδόθησαν· τὸ Παλαιόκαστρον (τὸ Παλαιὸν Ναυαρῖνον), τὸ Νεόκαστρον, ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τῶν μέσων τῆς μακρᾶς ταύτης ἀγωνίας

(1) Πυρπολικὰ διέθετε νῦν καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος.

τινὲς ὑπέκυψαν· ἀλλὰ πάντες μὲν ἐπὶ ἡμιόλιον ἔτος οἱ δὲ πλείονες, οἱ ἀσυγκρίτῳ πλείονες, μέχρι τέλους ἐνεκαρτέρησαν. Γυναῖκες, παῖδες καὶ πρεσβῦται κατέφευγον εἰς τὰ βουνά, εἰς τὰ σπήλαια, εἰς τὰ τενάγη, ἐπείνων, ἐδίψων, ἐρρίγουν, ἔθνησκον, ἐξηνδραποδίζοντο, ὑφίσταντο τὰς ὀδυνηροτέρας τῶν δοκιμασιῶν, ἀλλὰ δὲν ὑπετάσσοντο, δὲν παρεδίδοντο καὶ διήγαγον τὸν βίον τοῦτον ἐπὶ τρία ὁλόκληρα ἔτη. Οἱ μαχηταὶ ἐπήρχοντο ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἀπέλπιδες, ἀπέθνησκον, ἠχμαλωτεύοντο, ἐσῴζοντο ὅπως ἠδύναντο, ἀλλὰ δὲν παρέδιδον τὰ ὅπλα.

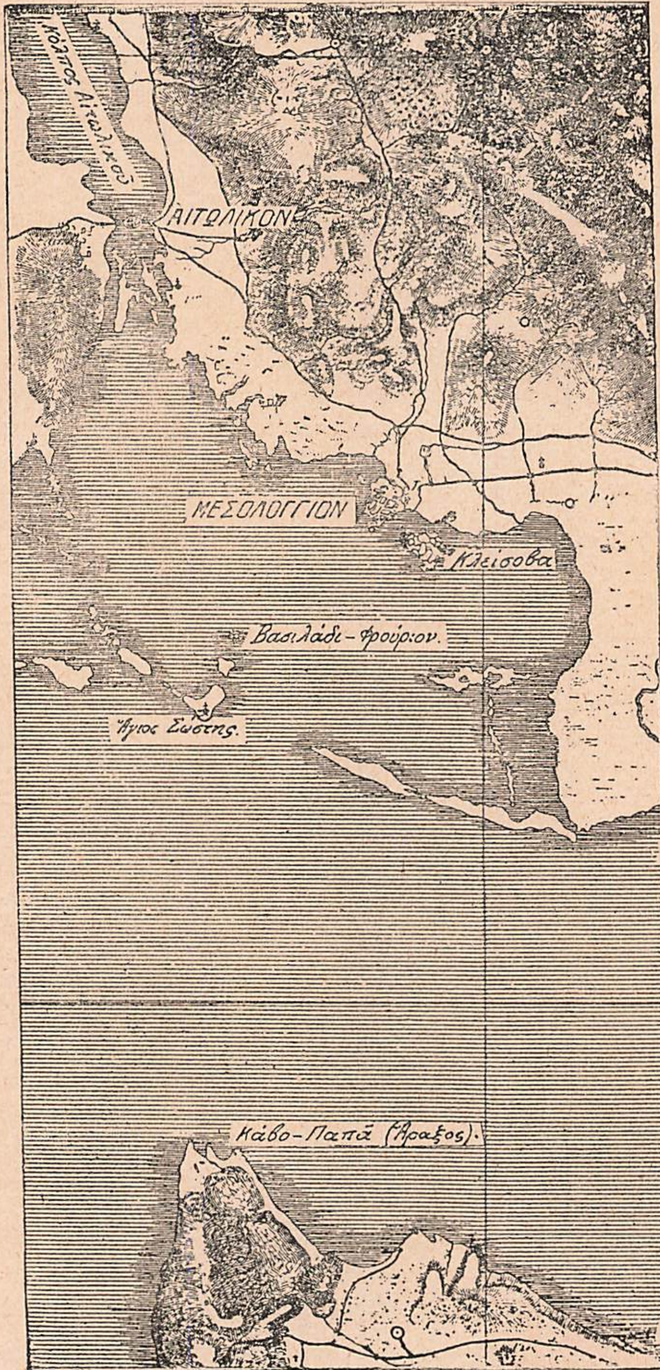
Ὁ θάνατος τοῦ Σανταρόζα, κατὰ παλαιὰν χαλκογραφίαν

Ὀλίγον μετὰ τὴν πρώτην ἀπόβασιν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ εἰς Πελοπόννησον, περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου 1825, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν Σφακτηρίαν μετὰ 1000 περίπου ἀνδρῶν ὁ Μαυροκορδᾶτος, ὁ γέρων Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σταῦρος Σαχίνης, ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδός, ὁ Δημήτριος Σαχτούρης, καὶ ἐν τῷ ἅμα προσεβλήθησαν αὐτόθι ὑπὸ δυνάμεως ναυτικῆς καὶ πεζικῆς, 350 ἄνδρες ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαχίνης, ὁ Τσαμαδὸς καὶ εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων φιλελλήνων, ὁ περιώνυμος πεδεμοντινὸς κόμης Σανταρόζας. 200 περίπου ἠχμαλωτεύθησαν, 500 διέφυγον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς διὰ τοῦ πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου πόρου· ὁ Δ. Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐσώθησαν, ὁ μὲν κολυμβῶν ὁ δὲ ἐπὶ λέμβου, ἐνῷ κατέπιπτεν ἐπ' αὐτοὺς βροχὴ πολεμίων σφαιρῶν, εἰς τὸν πάρωνα τοῦ Τσαμαδοῦ, τὸν πολυθρύλητον ἐκεῖνον Ἄρην, ὅστις, καίτοι χηρεύσας τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ, κατώρθωσε νὰ διελάσῃ ἀνὰ μέσον 34 σκαφῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, τῶν ὁποίων ἡ διπλῆ καὶ τριπλῆ σειρὰ εἰς μάτην ἠγωνίσθη νὰ παρακωλύσῃ την ἔξοδον αὐτοῦ. Ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἀπῆλθεν ἐκ Ναυπλίου ὁ Παπαφλέσας πρὸς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ὁ Φλέσας ἦτο τότε ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀλλ' ἐνόμισε περιττὸν νὰ γράφῃ καὶ νὰ ὑπογράφῃ,

ἐνῷ ἐν Μεσσηνίᾳ ἐτελεῖτο ἀγὼν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Ὁ ἀρχαῖος αὐτὸς ἑταιριστὴς ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐν οἷς κοχλάζουσι πάντα τὰ πάθη, γενναῖά τε καὶ πονηρά. Ἂν ὁ κατ' ἰδίαν βίος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀκόλαστος, ἐν τῷ δημοσίῳ ἀνεδείχθη ἀείποτε τοσοῦτον ἀτρόμητος ὥστε προδήλως ἦτο πεπρωμένον νὰ μὴ ἐπιζήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τῶν δεινῶν ἐκείνων κινδύνων. Διασχίσας την χερσόνησον ὑπῆγε καὶ κατέλαβε μετὰ ἀνδρῶν 1000 ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ ὄρους Μάλλια τὴν θέσιν τὴν ἔκτοτε περιβόητον γενομένην, τὸ λεγόμενον Μανιάκι. Δυστυχῶς οἱ πλεῖστοι τῶν συντρόφων του τὸν ἐγκατέλιπον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ, ὅτε προσεβλήθη τῇ 20 Μαΐου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ 'Ιβραήμη ἄγοντος 6000 ἄνδρας. Τὰ τάγματα τοῦ Αἰγυπτίου δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὰ ἀσθενῆ ἑλληνικὰ ταμπούρια· ἀλλ' ἐντὸς αὐτῶν ἐτελέσθη μία τῶν φοβερωτάτων θυσιῶν τῆς ἐπαναστάσεως. 'Εν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα οἱ Αἰγύπτιοι προέτεινον τὰς λόγχας, οἱ Ἕλληνες κατέφερον τὰ ξίφη· ἡ πάλη ὑπῆρξεν ἄνισος, ἄνισος κατὰ τὸ ὅπλον, ἄνισος κατὰ τὸ πλῆθος. Ἕλληνες μὲν ἔπεσον πάντες οἱ ἐγκαρτερήσαντες 300 τὸν ἀριθμόν, Αἰγύπτιοι δὲ 600. 'Εν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Φλέσσα ἀκέφαλος, μετ' ὀλίγον δὲ ἐκ διαταγῆς τοῦ Ἰβραήμη προσήχθη καὶ ἡ κεφαλη αὐτοῦ· καὶ λέγουσιν ὅτι ὁ γνώστης ἐκεῖνος τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ ἐκύτταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ μίαν στιγμήν, στραφεὶς πρὸς τοὺς ἀξιωματικοὺς αὐτοῦ, «τῇ ἀληθείᾳ, εἶπε, γενναῖος ἦτο ὁ ἀνήρ». Τοιουτοτρόπως ἐτελεύτησεν εἷς τῶν πρωτουργῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ὅστις ἤθελε δικαίως ἐπικληθῆ ὁ Βότσαρης καὶ ὁ Διάκος τῆς Πελοποννήσου, ἐὰν εἶχεν ὀλίγον πλείονα χρηστότητα. Μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ 'Ιβραήμης προήλασε πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπαλλαγεὶς τῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ὕδρας δεσμῶν καὶ ἀναγορευθεὶς ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου ἐπρόφθασε νὰ καταλάβῃ διὰ τοῦ υἱοῦ του Γενναίου, τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη, τοῦ Πλαπούτα, τοῦ Τσώκρη καὶ τοῦ Κ. Μαυρομιχάλη τὰς παρόδους τὰς ἀγούσας ἐκ Μεσσηνίας πρὸς τὴν 'Αρκαδίαν. Περὶ Δραμπάλαν ἰδίως, ἥτις κατείχετο ὑπὸ τοῦ Γενναίου καὶ τοῦ Δεληγιάννη, ἐγένετο μάχη κρατερὰ τῇ 6 καὶ 7 'Ιουνίου· ἀλλὰ τὸ ἑσπέρας τῆς 7 οἱ πρόμαχοι τῆς θέσεως ἐκείνης μὴ δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰ ὀρεινὰ πυροβόλα καὶ τοὺς ὅλμους ὑπεχώρησαν, ὁ δὲ Ἰβραήμης κατῆλθεν ἀκωλύτως εἰς τὴν 'Αργολίδα. 'Ηξεύρομεν ἤδη τὴν ἐν Ναυπλίῳ ἐπικρατήσασαν τότε κατάπληξιν. Τὸ φρούριον δὲν ἠδύνατο νὰ κυριευθῇ ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλ' ἐκινδύνευον αἱ ἐν Μύλοις ἀποθῆκαι αὐτοῦ. Τότε ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ την θέσιν ταύτην μετὰ τοῦ Μακρυγιάννη, τοῦ Κ. Μαυρομιχάλη καί τινων φιλελλήνων, 350 ἐν ὅλοις ἀνδρῶν. Ὁ γάλλος ναύαρχος Δεριννὺ ὁ εὑρεθεὶς κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐν Ναυπλίῳ παρετήρησεν εἰς τὸν 'Υψηλάντην ὅτι μάτην ἐκτίθεται εἰς τηλικοῦτον κίνδυνον, ὁ δὲ «τὸ καθῆκόν μας, ἀπήντησεν, εἶναι ν' ἀποθάνωμεν». Οἱ Αἰγύπτιοι ἐφώρμησαν, ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι ἀντεπεξελθόντες ξιφήρεις ηὐτύχησαν ν' ἀποκρούσωσιν αὐτούς. Ὁ δὲ Ἰβραήμης δὲν ἐπέμεινεν. Εἶχε καταβῇ εἰς τὴν 'Αργολίδα ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἴσως προχείρως ὁπωσοῦν κυριεύσει τὸ Ναύπλιον· συναντήσας ὅμως τηλικαύτην ἀντίστασιν ἐν Μύλοις καὶ μὴ συνεπαγαγὼν βαρὺ πυροβολικὸν ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου.

Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρξατο ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ἐνδοξότατον κατὰ ξηρὰν μεγαλούργημα τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως. Τῷ 1824 τὸ φρούριον τῆς πόλεως ταύτης εἶχε λάβει δι' ἐπιμελείας τοῦ Μαυροκορδάτου οὐ μικρὰν βελτίωσιν. Ἡ τάφρος ὠρύχθη βαθυτέρα, ὁ μακρὸς περίβολος κατωχυρώθη διὰ πύργων καὶ πολυγώνων προτειχισμάτων, ἐτέθησαν δ' ἐπ' αὐτῶν 48 πυροβόλα καὶ 4 ὅλμοι. Τὸ νησίδιον τὸ καλούμενον

Βασιλάδι ἀπετέλει μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς παραλίας καὶ τῆς θαλάσσης εἶδός τι προτεταγμένου ὀχυρώματος. Ἐκεῖ ἐτοποθετήθησαν 6 πυροβόλα καὶ ἐσωρεύθησαν 2.000 γυναικόπαιδα, ἵνα μὴ βαρύνωσιν ἐπὶ ματαίῳ τὴν φρουράν. Οὐδὲν ἧττον ὑπῆρχον ἔτι ἐν Μεσολογγίῳ 12.000 ψυχαί, ἐξ ὧν 4.000 ἄνδρες, οἱ κράτιστοι μαχηταὶ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, καὶ πλὴν τούτων 1.000 περίπου κάτοικοι ἱκανοὶ νὰ φέρωσιν ὅπλα. Ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου τὸ Μεσολόγγιον ἐπολιορκήθη ὑπὸ μόνου τοῦ Ρεσὶτ πασᾶ· ἀπὸ δὲ τοῦ Δεκεμβρίου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου 1826 ὁ ἀγὼν διεξήχθη διὰ τῆς κοινῆς συμπράξεως τοῦ Ρεσίτη καὶ τοῦ Ἰβραήμη. Κατὰ τὴν πρώτην τῆς πολιορκίας περίοδον τρεῖς ἐγένοντο ἔφοδοι καὶ αἱ τρεῖς ἀποκρουσθεῖσαι· δύο δὲ ἐξετελέσθησαν ἔξοδοι τῆς φρουρᾶς, ἐξ ὧν εἰς μὲν τὴν πρώτην, 25 Ἰουλίου, 1.000 λογάδες ἄνδρες προελάσαντες ξιφήρεις ἐξέβαλον τοὺς πολιορκητὰς ἐκ 4 πυροβολείων, μετὰ τρίωρον δὲ αἱματηρὰν πάλην ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν συνεπαγόμενοι ὅπλα, σημαίας καὶ αἰχμαλώτους. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἔξοδον, ἥτις ἐγένετο τῇ 1 Ὀκτωβρίου, πολλὴν ἔπαθον οἱ πολέμιοι ζημίαν. Ἅπαξ δὲ περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης ἐσιτοδότησαν τὴν πόλιν, μὴ δυνηθέντος τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου νὰ παρακω-

Σχεδιογράφημα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν πέριξ

λύση αὐτούς. Τῇ 7 Αὐγούστου εἰσῆλθεν ὁ Κίτσος Τζαβέλλας μετὰ τῶν Σουλιωτῶν αὐτοῦ καὶ ἐνίσχυσε τὸ θάρρος τῆς φρουρᾶς. Τῇ δὲ 5 Ὀκτωβρίου ὁ περὶ τὸ Μεσολόγγιον ἐνεργὸς τοῦ Ρεσίτη στρατός, περιορισθεὶς εἰς 3.000 πεζοὺς καὶ 600 ἱππεῖς, ἐφαίνετο ἠναγκασμένος νὰ παραιτήσῃ τὸ ἔργον· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Νοεμβρίου ὁ ὀσμανικὸς καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπεβίβασαν εἰς Αἰτωλίαν 8.000 Ἄραβας, κατὰ δὲ τὸν ἀκόλουθον μῆνα προσελθὼν αὐτὸς ὁ Ἰβραήμης ἐπεχείρησε προπαρασκευὰς πρὸς τὴν νέαν πολιορκίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μιαούλης κατώρθωσε δευτέραν φορὰν περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου νὰ εἰσαγάγῃ τροφάς τινας εἰς τὴν πόλιν· καὶ περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1826, τρέψας τὸν τουρκικὸν στόλον, ἐσιτομέτρησε τρίτον ἤδη τὴν πεινῶσαν φρουράν. Πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ πᾶσα προμήθεια εἶχεν ἐκλείπει· οἱ κάτοικοι, ἀφοῦ κατεβρόχθισαν καμήλους, ἡμιόνους καὶ ὄνους, δὲν ἔζων εἰμὴ ἀπὸ σίτου μὴ ἀληλεσμένου· πρὸ 15 ἡμερῶν δὲν εἶχον ἴδει ἄρτον καὶ τὰ ἡμερήσια σιτηρέσια εἶχον καταβιβασθῆ εἰς 50 καὶ τελευταῖον εἰς 30 δράμια.

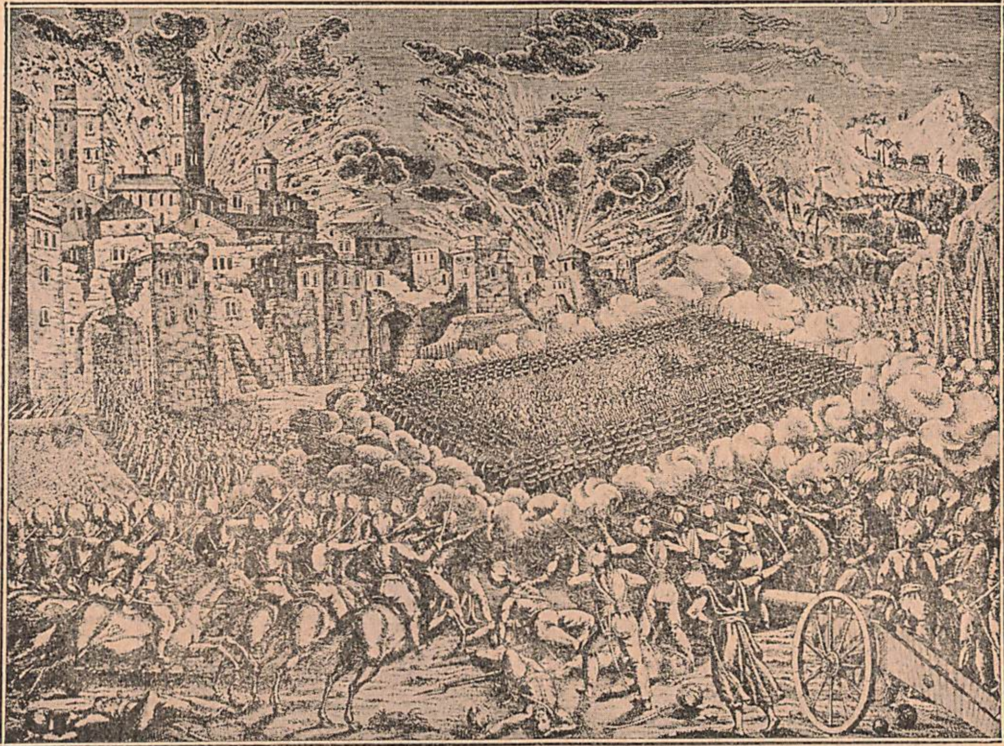
Νῦν δὲ ἔλαβον μὲν τροφὰς ἐπὶ μῆνας δύο ἀλλ' ἀπὸ θαλάσσης μικρὰ πλέον ὑπέφωσκεν ἡ ἐλπὶς διὰ τὴν παντελῆ χρηματικὴν ἀπορίαν τῶν τε νήσων καὶ τῆς κυβερνήσεως, ἀπὸ ξηρᾶς δὲ ἡ πολιορκία ἀπέβη εἴπερ ποτὲ δεινοτέρα. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον 40 πυροβόλα, τὰ ὁποῖα διαιρεθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμη εἰς τρία κανονοστάσια ἔρριπτον εἰς τὸ Μεσολόγγιον κατὰ πάσας τὰς 24 ὥρας 2.000 σφαίρας ἢ βόμβας. Περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου δύο ἐγένοντο ἀλλεπάλληλοι ἔφοδοι καὶ αἱ δύο ἀπεκρούσθησαν μετὰ φθορᾶς μεγάλης, μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ἡ φρουρά, ἐπιχειρήσασα ἔξοδον διὰ νυκτὸς καὶ ἐμβαλοῦσα εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν πολεμίων, ἀπήγαγεν ἀπ' αὐτῶν ὅπλα ἱκανὰ καὶ αἰχμαλώτους. Τότε οἱ πασάδες μετέβαλον σύστημα· ἐξηκολούθουν μὲν κατακεραυνοῦντες τὴν πόλιν ἀλλὰ συγχρόνως, εἰσαγαγόντες εἰς τὴν λίμνην 32 πλοιάρια, κατέλαβον τὸ Βασιλάδιον. Ἐντεῦθεν ηὔξησεν ὁ κίνδυνος τοῦ Μεσολογγίου, ὁ δὲ μέγας ἁρμοστὴς τῶν Ἰονίων νήσων, Φρειδερῖκος Ἄδαμ, ἐπεχείρησε νὰ μεσολαβήσῃ, ἀλλ' οἱ ἀπηλπισμένοι ἐκεῖνοι τῆς Ἑλλάδος πρόμαχοι, ὅσον ἀπηλπισμένοι καὶ ἂν ἦσαν, ἀπέκρουσαν ἀγερώχως τὴν πρότασιν. Τῇ 25 Μαρτίου οἱ πασάδες ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσιν ἓν ἔτι βῆμα πρὸς τὸ φρούριον ἀπὸ τῆς λίμνης. Καὶ πρῶτος ὁ Ρεσίτης μετὰ τῶν Ἀλβανῶν αὐτοῦ ἐφώρμησεν εἰς τὴν Κλείσοβαν, σύρτιν μᾶλλον ἢ νησίδιον, ἀπέχουσαν μόλις ἓν μίλιον ἐκ Μεσολογγίου, ὠχυρωμένην διὰ 4 μικρῶν πυροβόλων καὶ φρουρουμένην ὑπὸ 130 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν. Ὁ Ρεσίτης, ἀποβαλὼν 600 ἄνδρας καὶ ἐπιχειρήσας αὐτοπροσώπως νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἔφοδον, ἐπληγώθη εἰς τὴν κνήμην καὶ ὑπεχώρησεν. Ὁ Ἰβραήμης ἐνέπαιξεν ἀνηλεῶς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ συναδέλφου του καὶ «τώρα βλέπεις, τῷ εἶπε, πῶς οἱ Ἄραβές μου θέλουσι κυριεύσει τὸ ὀχύρωμα τοῦτο». Διέταξε δὲ νὰ προελάσωσι δύο τάγματα ὑπὸ τὸν Χουσεΐμπεϋν, τὸν Χουσεΐμπεϋν ἐκεῖνον ὅστις ἀνέκτησε τὴν Κρήτην, τὴν Κάσσον, τὴν Σφακτηρίαν καὶ πρὸ ὀλίγου τὸ Βασιλάδιον καὶ τὸ Ἀνατολικόν. Ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ χειρώσῃ τὴν Κλείσοβαν; Ἀλλ' οἱ Ἄραβες ἀπέτυχον, ὅπως καὶ οἱ Ἀλβανοί· 800 ἔπεσον, ὁ δὲ Χουσεΐμπεϋς θανασίμως ἐτραυματίσθη διὰ σφαίρας, ἥτις εὗρεν αὐτὸν εἰς τὸ μέτωπον. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ δίμηνος τροφοδοσία εἶχεν ἐξαντληθῆ. Ὁ Μιαούλης ἐπεφάνη μὲν αὖθις εἰς τὸν ὁρίζοντα ἀλλὰ 57 μὲν φρεγάδες, δρόμωνες καὶ πάρωνες ἀντιπαρετάχθησαν κατ' αὐτοῦ ἐν πελάγει πολυάριθμοι δὲ βάρεις καὶ ἄλλα ὡπλισμένα πλοιάρια ἔφρασσον ἐπιμελῶς πάντα τὰ στενά. Οἱ θαλασσινοί μας ἠγωνίσθησαν ὡς πάντοτε, ἀδύνατον ὅμως ἀπέβη νὰ παρεισδύσωσι. Ραγδαία δὲ βροχὴ πυρὸς κατέπιπτεν ἀδιαλείπτως ἐπὶ τοῦ Μεσολογγίου· καί, τὸ ἔτι δεινότερον, οἱ ἄνθρωποι ἐτρέφοντο μὲ γάττας, ποντικούς, δέρματα, φύκη· οὐδεμία δὲ ὑπῆρχεν ἰατρικὴ θεραπεία. Ἡ μὲν ἐκ τοῦ πολέμου ζημία τῆς φρουρᾶς δὲν ἐγένετο μεγάλη· ὀλίγαι τινὲς ἑκατοστύες ἀνδρῶν εἶχον πέσει,

ἐνῷ χιλιάδες Τούρκων κατέκειντο ἐν τῇ λίμνῃ καὶ ὑπὸ τοὺς προμαχῶνας τῆς πόλεως ἀλλ' ἐκ τῶν 12.000 κατοίκων 3.000 ἐξέλιπον ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν νόσων μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ πυρός. Ἀνώτερος ἄγγλος ἀξιωματικὸς παρευρεθεὶς εἰς τὴν πολιορκίαν ἔλεγε βραδύτερον εἰς τὸν ναύαρχον Δερινιύ· «δὲν ἠξεύρω τί μᾶλλον ἔπρεπε νὰ θαυμάσῃ τις, τὸ πεῖσμα τῶν ἐφορμώντων ἢ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἀμυνομένων». Ἀλλ' ἡ τελευταία ὥρα τοῦ φοβεροῦ τούτου δράματος προσήγγιζεν. «Ἠξεύρετε δέ, ἔλεγε πρὸς τοὺς Γάλλους εἷς τῶν διερμηνέων τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος εὑρισκόμενος, ὁ ἀρμένιος Κωνσταντῖνος, ἠξεύρετε ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν παραδίδονται ποτέ». Καὶ δὲν παρεδόθησαν, ἀλλ' ἐξῆλθον· τὸ πῶς ἐξῆλθον ἤθελεν εἶναι μάταιον νὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ περιγράψωμεν διὰ μακρῶν. Τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου οἱ περιλιπόμενοι 3.000 μαχηταὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκβιάσωσι τὴν δίοδον, ἐλπίζοντες ἔτι ὅτι οἱ κάτοικοι, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς καταπλήξεως τοῦ ἐχθροῦ, θέλουσι δυνηθῆ νά τους παρακολουθήσωσι. Δὲν εὗρον ὅμως τὸν Ἰβραήμην ἀπαράσκευον. Οὐδὲν ἧττον διῃρημένοι εἰς τρεῖς στήλας καὶ ἐκβαλόντες κραυγὴν τρομερὰν ἐξώρμησαν ξιφήρεις. Οὔτε τὰ γιαταγάνια τῶν Ἀλβανῶν οὔτε αἱ λόγχαι τῶν Ἀράβων ἠδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀκατάσχετον ἐκείνην καταιγίδα. Οἱ ἀπαράμιλλοι οὗτοι τῆς ἐλευθερίας πρόμαχοι ἐπήδησαν δι' ἑνὸς ἅλματος τάφρους, διαδοκίδας (traverses), θωράκια (parapets), ἅπαντα τὸν πολύπλοκον λαβύρινθον τῶν πολιορκητικῶν γραμμῶν. Ἀλλ' ἐνῷ ἐσάρωνον ἐνώπιόν των τοὺς τελευταίους ἀντιπάλους, ὅσοι ἐπέμενον εἰσέτι ν' ἀντιταχθῶσι κατ' αὐτῶν, ἕτερα τάγματα ἐξώθησαν τὰ γυναικόπαιδα ὀπίσω πρὸς τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ἐτελέσθη τότε ἐν τῇ πόλει θυσία μανιώδης. Ἡ απόγνωσις τῶν ἡττηθέντων καὶ ἡ μανία τῶν νικητῶν συνεπλάκησαν ἐν τελευταίῳ καὶ φρικώδει ἀγῶνι, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ Ἕλληνες ἄλλον τρόπον ἀμύνης μὴ ἔχοντες ἐνέβαλλον πῦρ εἰς τὰ σῳζόμενα ἔτι ἐφόδια καὶ ἀνέτρεπον ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους. Οὕτως ἔπεσεν ἐν τῇ μεγάλῃ πυριταποθήκῃ ὁ ἡρωικὸς Καψάλης· οὗτω γέρων τις, ὅστις καθίσας παρὰ τὴν ὑπόνομον καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν περικυκλωθέντα ὑπὸ πολεμίων ἀνετίναξεν αὐτήν. 2.000 οὕτως ἐπυρπολήθησαν ἄνθρωποι, ἕλληνες καὶ τοῦρκοι· 3.000 δὲ ἐκόπησαν ἑλληνικαὶ κεφαλαὶ καὶ τὰ περισωθέντα γυναικόπαιδα ἐξηνδραποδίσθησαν.

Οἱ δ' ἐξελθόντες ὑπέστησαν εἰσέτι δεινὰς δοκιμασίας· κατεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ· ἐνέπεσον εἰς ἐνέδρας ἐπιτηδείως παρασκευασθείσας· καὶ ἀφοῦ διέφυγον ἅπαντας αὐτοὺς τοὺς κινδύνους δὲν εὗρον ἄρτον ἵνα φάγωσι, δὲν εὗρον καλύβην ἵνα ἀναπαυθῶσιν· ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ἦτο ἔρημος· καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον πλανηθέντες εἰς τὰ ὄρη, ὅτε ἔφθασαν τελευταῖον εἰς Σάλωνα, μόλις ἠρίθμουν 1.300 μαχητάς. Κατὰ τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην νύκτα τῆς ἐξόδου καὶ κατόπιν, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἀπέθανον ὁ ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ, ὁ χρηστὸς Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, πολιτικὸς τῆς πόλεως διοικητής, οἱ στρατιωτικοὶ Νικόλαος Στορνάρης, Κωνσταντῖνος Σαδήμας, Ἀθανάσιος Ραζῆς, ὁ πλεῖστον συντελέσας εἰς τὴν ἄμυναν μηχανικὸς Μιχαὴλ Κοκκίνης, ὁ φιλέλλην Μάγερ, ὅστις ἔγραφε καὶ ἐξέδιδεν ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τὰ *Ἑλληνικὰ Χρονικά*. Οἱ δὲ ὀνομαστότεροι τῶν περισωθέντων ἦσαν ὁ Νότης Βότσαρης καὶ ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης, πρεσβῦται ρωμαλέοι, δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τηλικαύτας δοκιμασίας· ὁ Δημήτριος Μακρῆς, ὁ Κίτσος Τζαβέλλας, ὁ Χρῆστος Φωτομάρας· καί, τὸ παραδοξότερον, κατώρθωσαν νὰ διέλθωσι καὶ γυναῖκές τινες καὶ παῖδες.

[« Ἰδοὺ πῶς κρίνει ὁ περίφημος γερμανὸς ἱστορικὸς Γερβῖνος περὶ τῆς ἐντυπώ-
» σεως ἣν ἐποίησεν ἐν Εὐρώπῃ ἡ πτῶσις τοῦ Μεσολογγίου· «Τὰ μεμονωμένα ταῦτα
» σημεῖα τόλμης ἡρωικῆς καὶ ἀπολύτου περιφρονήσεως πρὸς τὸν θάνατον, ἀποτελοῦντα
» οἱονεὶ συμπλέγματα περὶ τὴν λαμπρὰν εἰκόνα τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ

» περὶ τὰς σκοτεινὰς νυκτερινὰς σκηνάς, ἔνθα δὲν ἔβλεπέ τις εἰμὴ τὴν ἐν δυστυχίᾳ καρ-
» τερίαν τῶν γενναίων τούτων ἀνδρῶν καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ σκιαγραφίᾳ τέλος ἀπεγνω-
» σμένον, παρεῖχον τῷ κόσμῳ καθολικήν τινα εἰκόνα μεγαλοπρεπῆ τῆς πολιορκίας ταύ-

Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ βαυαροῦ Δουσράϋερ

» της τῆς παραγαγούσης αἴσθησιν ἐκ τῶν σπανιωτάτων ἐπὶ πάντα τὰ πνεύματα. Ἡ
» ἐξηυγενισμένη κοινωνία τῆς Εὐρώπης δὲν εἶναι πλέον εἰθισμένη εἰς τὴν ζέσιν ταύτην
» τῆς φιλοπατρίας καὶ τοῦ μίσους ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, εἰς τὴν περιφρό-
» νησιν ἐκείνην πρὸς τὴν ζωήν, εἰς ἣν ὁ λεπτότερος πολιτισμὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς κοι-
» νωνίας ἀποδίδει μεῖζον θέλγητρον καὶ μείζονα ἀξίαν· ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτι καὶ τοσοῦ-
» τον ἀπημβλυμμένη ὥστε ν' ἀπολέσῃ τὸ αἴσθημα τοῦ μεγαλείου τούτου λαῶν ἧττον πο-
» λιτισμένων, καὶ τῶν ἀρετῶν τούτων τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὴν νεότητα, αἵτινες τοσοῦτο
» θέλγουσιν ἡμᾶς, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν παιδικῇ ἡλικίᾳ, ὁπότε βλέπομεν αὐτὰς ἐν ταῖς νεα-
» ραῖς γενεαῖς τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ ἀρχαῖαι σελίδες, αἵτινες ἐν τῇ αἰνιγματικῇ αὐτῶν
» γλώσσῃ διηγοῦνται ἡμῖν τὴν ἄμυναν τοῦ Σαγούντου (Ζακάνθης) καὶ τῆς Νουμαντίας,
» εὗρον ἑρμηνείαν πλήρη ζωῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ. Ἐννοεῖται λοιπὸν εὐκόλως ὅτι
» ἔν τε τῇ γειτονίᾳ τῇ ἀμεσωτάτῃ καὶ ἐν ταῖς μάλιστα ἀπομεμακρυσμέναις χώραις πάντα
» τὰ πνεύματα κατελήφθησαν ὑπὸ ἰσχυρᾶς συγκινήσεως αἰφνιδίου καὶ βαθείας ἐπὶ τῇ εἰδή-
» σει τῆς καταστροφῆς ταύτης. Πανταχοῦ, ἔνθα ἐνεφανίζοντο οἱ ἄνδρες οἱ διεκφυγόντες
» τὸν θάνατον, Μακρῆς, Τζαβέλλας, Φωτομάρας, ὁ γηραιὸς Νότης Βότσαρης, ἑβδομη-
» κοντούτης τότε, ἔβλεπον πρὸς αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως, ὡς πρὸς θαύματα ἀνδρείας

» δεικνύοντες αὐτοῖς σεβασμὸν ἄφωνον καὶ ταπεινόν. Ἀλλ' ἅμα ἐγνώσθη ὅτι οἱ δυστυ-
» χεῖς αἰχμάλωτοι, οἱ τετρωμένοι ἐκ τῆς δυστυχίας, ἐξετίθεντο εἰς τὰς ἀγορὰς πρὸς
» πώλησιν, ἀφυπνίσθη τότε, τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀμέσῳ γειτονίᾳ, ἡ φιλανθρωπία ἡ ἰσχυ-
» ροτάτη, καὶ ἡ ἀγανάκτησις ἡ βαθυτάτη, αἵτινες ἀκολούθως διεχύθησαν εἰς τὰς πλέον
» ἀπομεμακρυσμένας χώρας, ὁπότε διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ἤρχοντο ν' ἀπαγάγωσιν αὐτοὺς εἰς
» Αἴγυπτον ὡς δούλους. Ἔδει νὰ δοθῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐνθάρρυνσις ἠθική, βοηθή-
» ματα ὑλικὰ καὶ ἡ ὑποστήριξις τῆς πολιτικῆς, ἐὰν ἤθελεν ἔτι ἡ Εὐρώπη νὰ ἔλθῃ εἰς
» βοήθειαν τοῦ λαοῦ τούτου τοῦ καταπιεζομένου ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δυστυχιῶν αὐτοῦ.
» Ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ εὕρῃ ταῦτα πάντα ἐν ταῖς συμπαθείαις τῶν πλέον ἀπομεμακρυ-
» σμένων χωρῶν τῆς Δύσεως, ἔνθα εἴπερ ποτὲ ἦσαν προθυμότατοι οἱ ἄνθρωποι εἰς θυ-
» σίας, διότι ὁ θαυμασμὸς καὶ ὁ ἔλεος ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν ὑψίστων ἡρωικῶν κατορ-
» θωμάτων καὶ ὑπὸ τῶν ἀλγηδόνων τῶν ὑπερμάχων τοῦ Μεσολογγίου δὲν εἶχεν ἐξα-
» φανισθῇ ὡς ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῆς καταπλήξεως καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν
» δεινῶν τῶν καταπονούντων αὐτοὺς ὥσπερ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν (τοὺς τοῦ Μεσο-
» λογγίου)».

« Λέγει δὲ καὶ ὁ ἄλλος γερμανὸς ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Μέν-
» δελσων Βαρθόλδυ· «Διὰ τῆς πολιορκίας ταύτης τῆς τοσοῦτον ἀξιομνημονεύτου, ὅσον
» ἡ τῆς Ζακάνθης ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ τῆς Σαραγόσης ἐν τοῖς νέοις χρόνοις, διὰ τοῦ
» ἡρωικοῦ τούτου ἀγῶνος, ὅστις θὰ μείνῃ ἀθάνατος, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὴν
» πατρίδα αὐτοῦ καὶ δύναται νὰ θυσιάσῃ αὐτῇ τὴν ζωήν, διὰ τῆς ἐνδόξου ταύτης
» πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀδιάλλακτος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀντίθεσις
» ἀπεδείχθη ἐν αἱματηροῖς γράμμασι μεγάλοις, καὶ αὐτῇ δὲ τῇ μελλητικῇ καὶ ἐνθου-
» σιασμοῦ ἐνδεεῖ διπλωματίᾳ κατάδηλον ἐγένετο ὅτι ἔδει τι νὰ γίνῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ,
» ὅτι ἡ κίνησις δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ καταπαύσῃ καὶ νὰ ταφῇ σιωπηλῶς».]

Τοιαύτη πτῶσις ἰσοφάριζε βεβαίως πρὸς τὴν περιφανεστάτην τῶν νικῶν· ὁ κόσμος ὅλος, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, συνεκινήθη ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς ἀγγελίας, καὶ οὐδέποτε συνέρρευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πλειότερα τρόφιμα καὶ ἐφόδια ὑπὸ τῶν φιλελληνικῶν ἑταιρειῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς στελλόμενα. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη οὐ μόνον καθ' ὅλην τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλεῖστον τῆς ἀνατολικῆς. Ὅσοι τῶν κατοίκων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Ρεσίτην, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀκαταμαχήτου πείνης. Μόνον εἰς τὴν μεσημβρινὴν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος γωνίαν ἐσῴζετο ἔτι ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, φρουρουμένη ὑπὸ τοῦ Γούρα, ὅστις ὅμως κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο τῆς ζωῆς αὐτοῦ μέρος οὐδὲν γενναῖον ἔπραξεν ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας διὰ πολλῆς ἀργυρολογίας κατεπίεζε τοὺς κατοίκους τῆς πέριξ χώρας. Τότε παρέστη εἰς μέσον ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης. Πολλοὶ παρέβαλον αὐτὸν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην· ἀληθῶς ὅμως ὀλίγη ὑπῆρξεν ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ὁμοιότης. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπόθησεν ἐκ νεότητος τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, εἰργάσθη πρὸς τοῦτο ἔτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἅμα ἐκραγείσης αὐτῆς ἀνεδείχθη δι' ἀγώνων ἀτρύτων καὶ εὐγενῶν ὁ ὕπατος τῶν πολεμάρχων τῆς Πελοποννήσου, παραμείνας τοιοῦτος μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης οὐ μόνον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπαντα τὰ πρῶτα αὐτῆς ἔτη οὐδόλως ἔσχε τὴν συνείδησιν τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀποστολῆς, διατελέσας πρὸ μὲν τοῦ 1821 ἁπλοῦς κλέφτης ἢ τὸ πολὺ μισθοφόρος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔπειτα δὲ μέχρι τοῦ 1826 εἷς τῶν κοινῶν καπετανέων τῆς Ρούμελης, διακρινόμενος μὲν ἐπ' ἀνδρείᾳ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αὐθαδείᾳ τρόπων

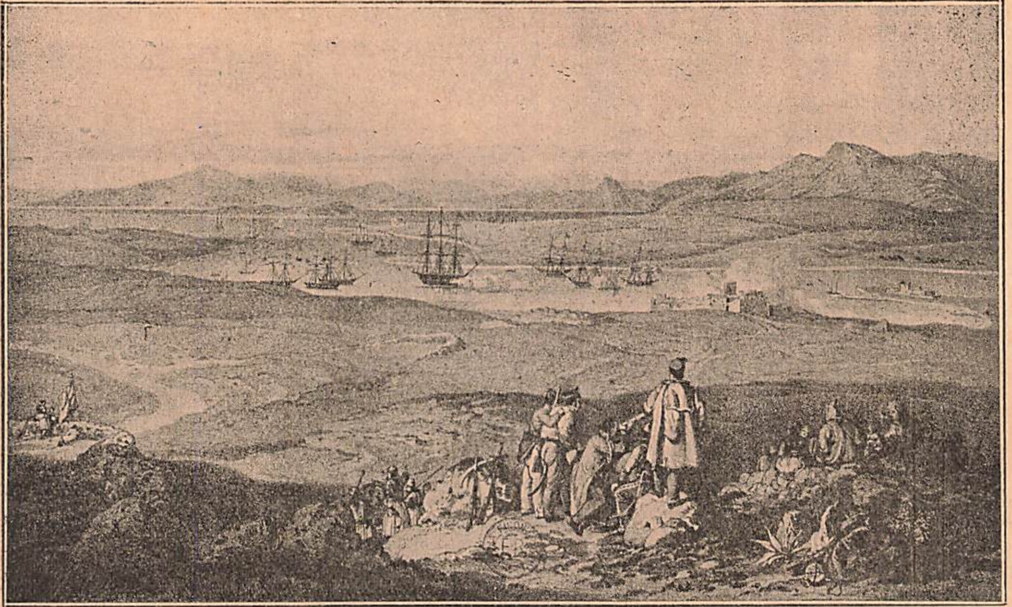
καὶ ἀκολασίᾳ λόγων· συνεννοηθεὶς πολλάκις μετὰ τῶν Τούρκων, ἵνα λάβῃ τὸ ἀρματολίκιον τῶν Ἀγράφων, κατηγορηθεὶς μάλιστα καὶ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, εἰ καὶ ἀδίκως τοῦτο· μὴ διαπρέψας εἰμὴ ἐν τῷ ἐμφυλίῳ τῆς Πελοποννήσου πολέμῳ, κατὰ δὲ τῶν πολεμίων μηδὲν μέγα πράξας, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, σφόδρα φιλάσθενος ὤν, ἠναγκάσθη πολλάκις ἐν τῷ μεταξὺ νὰ διακόψῃ τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ στάδιον. Νεώτατον ὄντα ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔστρωσεν αὐτὸν ποτε εἰς τὸν φάλαγγα καί τον ἐρράβδισεν ἀνηλεῶς. Ἀλλ' ἐκτιμῶν οὐδὲν ἧττον τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ τὸν ἠρώτησεν ἄλλοτε «τί θέλεις νὰ σὲ κάμω, μωρὲ Καραϊσκάκη;» Ὁ δὲ θαρρῶν μὲν ἀνέκαθεν εἰς τὴν ἰδίαν ἀξίαν ἀλλὰ μὴ λησμονῶν ὅτι ἐλάλει πρὸς δεσπότην δύσπιστον, «ἂν μὲ γνωρίζῃς ἄξιον δι' ἀφέντην, ἀπεκρίθη, κάμε με ἀφέντην, ἂν μὲ γνωρίζῃς ἄξιον διὰ χουσμικιάρην (ὑπηρέτην), κάμε με χουσμικιάρην· ἂν μὲ γνωρίζῃς ἀνάξιον τοῦ παντός, ρῖψέ με εἰς τὸν γιαλὸν τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων». Μετασχὼν κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821 τῆς περὶ τὸ Κομπότι μάχης δὲν ἠρκέσθη ν' ἀγωνισθῇ ἐκθύμως ἀλλὰ τραπέντων τῶν πολεμίων ἀνέβη εἰς ὕψωμα καὶ ἤρχισεν ἐκεῖθεν ὑβρίζων αὐτοὺς μεγαλοφώνως. Ἔπειτα δὲ γυμνωθεὶς ἔστρεψε πρὸς αὐτοὺς τὰ ὀπίσθια. Τότε ὅμως Γκέκας τις κεκρυμμένος ἐκεῖ που πλησίον πυροβολήσας ἐπλήγωσεν αὐτὸν εἰς τοὺς δύο μηροὺς καὶ εἰς ἔτι καιριώτερόν τι μέρος· πρὸς ἴασιν δὲ τῆς πληγῆς ταύτης ἠναγκάσθη ὁ αἰσχρολόγος καὶ αἰσχροποιὸς πολεμιστὴς νὰ μεταβῇ εἰς Λουτράκι. Ὅτε δὲ τῷ 1824, κατηγορηθεὶς ἐπὶ συνεννοήσει μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη, ἐστερήθη τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀξιώματος ὑπὸ πολεμικοῦ δικαστηρίου, ὅπερ ἐκ στρατηγῶν καὶ χιλιάρχων συνεκρότησεν ἐπὶ τούτῳ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος, ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι δὲν δύναται νὰ κάμνῃ ὅ, τι θέλει ἀτιμωρητὶ καὶ ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐπαναστάσει ἀρχή τις πρὸς τὴν ὁποίαν, ὅσον ἀσθενὴς καὶ ἂν ἦτο, δέν τον συνέφερε νὰ διατελῇ πολέμιος. Ὅθεν ἔγραψε τῇ 27 Μαΐου ἀπὸ Δομνίτσαν εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον ἀναφοράν, δι' ἧς ἀπολογούμενος ἐπὶ τοῖς γενομένοις ἐζήτει ἐπὶ τέλους συγγνώμην, ὅπως αὐτὸς ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει νὰ ζητήσῃ. «Ἐμένα, ἔλεγεν, ἡ κακή μου τύχη καὶ ἀρρώστησα ὀπίσω· δὲν ἤξεύρω κιόλα ἀπὸ τὰ κρύα τὰ πολλὰ ἦταν ἢ ἀπὸ τόσους ἀφορισμοὺς ὅπου μοῦ ἐκάματε, καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρέσῃ ἡ Διοίκησις, καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί, καὶ νὰ μοῦ σταλθῇ καὶ μία εὐχὴ συγχωρητικὴ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως». Ἔκτοτε τῳόντι ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ συνείδησίν τινα πειθαρχίας, ὑπηρέτησε μετ' οὐ πολὺ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ προσεπάθησε κατόπιν νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος Μεσολογγίου, ἀλλὰ κλινήρης εὑρεθεὶς ἔξωθεν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐξόδου δὲν ἠδυνήθη νὰ φανῇ πολὺ χρήσιμος εἰς τὴν ἡρωικὴν φρουράν.

Γεώργιος Καραϊσκάκης

Ἅμα ὅμως ἔπεσεν ὁ προμαχὼν ἐκεῖνος καὶ ὁ Ρεσίτης ἐπῆλθεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν

Ἑλλάδα, ἵνα μετ' οὐ πολὺ ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ἐκορυφώθη ἡ κοινὴ ἀπελπισία, ὁ Καραϊσκάκης ἐγένετο ἄλλος ἄνθρωπος. Ἐνόμιζες ὅτι ἡ ἐκπνέουσα τῆς ἐπαναστάσεως θρυαλλὶς ἀνῆψεν ἐν τῇ ἀμορφώτῳ καὶ πολυμιγεῖ ἐκείνῃ ψυχῇ τὴν

Ἡ παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος (νῦν ναὸς ἁγ. Σπυρίδωνος) ἄμυνα τοῦ Πειραιῶς

φλόγα τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς μεγαλοπραγμοσύνης. Ἐλθὼν εἰς Ναύπλιον περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου 1826 συνενοήθη μετὰ τοῦ γέροντος ἀρχηγοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐζήτησε παρὰ τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, τῆς κεκλεισμένης εἰς τὸν θαλασσόπυργον, τὸν διορισμὸν αὑτοῦ ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Στερεᾶς. Ὅταν ὑπεβλήθη ἡ αἴτησίς του, πρῶτος ὡμίλησεν ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ πρόεδρος τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς. Πάντες ἐνόμιζον ὅτι θέλει καταψηφίσει, διότι πρόσφατος ἦτο ἔτι ἡ μνήμη τῶν καταδρομῶν καὶ τῶν περιφρονήσεων ἃς ὁ οἶκος τοῦ Ζαΐμη ὑπέστη ἐν Κερπινῇ ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Καραϊσκάκη ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ἂν ἐκ γενετῆς ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν προεστώτων, ἐκ τοῦ φρονήματος μετεωρίζετο εἰς τὸν πανελλήνιον ὁρίζοντα καὶ συνεπολιτεύετο μὲν θέσει μετὰ τῶν ὁμοταγῶν ἀλλὰ φύσει ἦτο ἀλλότριος τῶν μικρῶν αὐτῶν παθῶν καὶ συμφερόντων. Ἐν τῷ ἅμα ἀπεφήνατο ὅτι οὐδένα ἄλλον γνωρίζει ἱκανώτερον ἀρχηγὸν τῆς Στερεᾶς· καὶ προσελθόντος τὴν ἐπιοῦσαν τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὸν θαλασσόπυργον προέτεινεν αὐτῷ τὴν δεξιὰν καὶ εἶπεν ὅσα εὐγενὴς ψυχὴ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ. Παρέστη δὲ εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην κατὰ τύχην ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς συνελεύσεως Βασίλειος Βουδούρης, ὁ ἀγέρωχος Ὑδραῖος, ὅστις ἀποταθεὶς πρὸς τὸν νέον ἀρχηγόν, «δὲν ἔκαμες, τῷ εἶπεν, ὅσον ἔπρεπεν ἕως τώρα τὸ χρέος σου, Καραϊσκάκη· ὁ Θεὸς νὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ τὸ κάμῃς εἰς τὸ ἑξῆς».— Ὁ δέ, ὅστις εἶχεν ὁπωσοῦν συγκινηθῆ ἐκ τῶν τρόπων καὶ τῶν λόγων τοῦ προέδρου, ἀναλαβὼν τὴν συνήθη παρρησίαν· « Ναί, ἀπεκρίθη· ὅταν θέλω, γίνομαι διάβολος καὶ ὅταν θέλω, ἄγγελος».

Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ βραχὺ μὲν ἀλλ' ἔνδοξον τοῦ Καραϊσκάκη στάδιον· ὥστε, καθὼς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, οὐδὲν κοινὸν εἶχεν ὁ ἀνὴρ πρὸς τὸν πολέμαρχον τῆς Πελοποννήσου. Μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην· κατὰ δὲ τοὺς ἑπομένους 10 μῆνας ἀνεδείχθη βεβαίως ἀνώτερος ἐκείνου καὶ διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν συνεκρότησε τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα μεθ' ἧς ἤγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Ὁ Καραϊσκάκης ἀνεχώρησεν ἐκ Ναυπλίου τῇ 19 Ἰουλίου καὶ ἔφθασεν εἰς Σαλαμῖνα μὴ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ εἰμὴ 130 στρατιώτας· ἡ ταλαίπωρος κυβέρνησις, ἡ ἐν τῷ θαλασσοπύργῳ κεκλεισμένη, ἄλλο τι ἀπὸ τὸ δίπλωμα δὲν εἶχε νά τῳ δώσῃ. Παρεκτὸς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐν ᾗ ἐφρούρει, ὡς εἴπομεν, ὁ Γούρας, κατεῖχον προσέτι τὴν Κάζαν καὶ τὰ Δερβενοχώρια δύο ὁπλαρχηγοί, ὁ Βάσσος καὶ ὁ Κριεζώτης, οἵτινες, ἀπορρίψαντες ἁπάσας τὰς περὶ ὑποταγῆς προτάσεις, ἐξηκολούθουν ἐντίμως κρατοῦντες τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ὁ Καραϊσκάκης συνεννοηθεὶς μετ' αὐτῶν ἔστησε τὸ στρατήγιον αὐτοῦ εἰς Ἐλευσῖνα, ὅπου κατώρθωσεν ἐντὸς μικροῦ νὰ συγκεντρωθῶσι 1000 μὲν περίπου ἄνδρες ὑπὸ τὸν Φαβιέρον ἱκανοὶ δὲ Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Γεώργιον Χελιώτην, ὥστε, μετὰ τῶν προηγουμένως ὑπαρχόντων αὐτόθι ἀποσπασμάτων, ὁ στρατὸς συνεποσώθη εἰς 3.500 μαχητάς. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατέλθει ἐκ Θηβῶν ὁ Κιουταχῆς μετὰ μυρίων πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ 26 πυροβόλων, καὶ κυριεύσας τὴν κάτω τῶν Ἀθηνῶν πόλιν, 3 Αὐγούστου, παρεσκευάσθη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς ἀκροπόλεως. Τῇ 5 ὁ Καραϊσκάκης προελάσας ἄνευ ἀποσκευῶν (εἰς τὸ γελέκι, καθὼς ἔλεγον ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως) καὶ μὴ συνεπαγόμενος εἰμὴ τριῶν ἡμερῶν ἄρτον, ἐστρατοπέδευσεν εἰς Χαϊδάρι. Καὶ τὴν μὲν ἐπιοῦσαν προσβληθεὶς αὐτόθι ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσιν, τρέψας τοὺς πολεμίους καὶ κυριεύσας δύο σημαίας, ἀλλὰ τῇ 7, προσελθόντος εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον τοῦ Καρυστινοῦ Ὀμὲρ πασᾶ μετὰ νέας ἱκανῆς ἱππέων δυνάμεως, ἐπετέθη αὖθις ὁ Ρεσίτης τῇ 8 διὰ 5.000 πεζῶν καὶ 1.000 ἱππέων. Τότε ἓν τῶν περὶ τὸν Φαβιέρον τακτικῶν ταγμάτων διαταχθὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ νὰ προέλθῃ εἰς τὸ πεδίον ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἐμάχοντο οἱ ἡμέτεροι, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν δελήδων καὶ ὑπέστη ζημίαν οὐ μικράν· ὥστε τὸ ἑσπέρας ὑπεχώρησαν οἱ ἡμέτεροι εἰς Ἐλευσῖνα, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ ἁπλῇ προσκοπήσει εἶχον προέλθει ἐκεῖθεν. Ἔκτοτε ὅμως ἤρχισε θλιβερὰ μεταξὺ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Φαβιέρου διαφωνία. Ὁ πρῶτος γινώσκων ὅτι τὸ ὀλίγον ἡμῶν τακτικὸν οὔτε ἀρκετὰ ἠσκημένον ἦτο οὔτε ὑπὸ ἱκανοῦ καὶ ἐπιτηδείου πυροβολικοῦ κατωχυρωμένον ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνας· ὁ δεύτερος δὲν ἠνείχετο νὰ ἀγωνίζεται ὄπισθεν ὀχυρωμάτων· ὅθεν ἦτο δύσκολον νὰ συμφωνήσωσιν οἱ δύο ἡγεμόνες.

Ὅτι δὲ ἡ περὶ Χαϊδάριον συμπλοκὴ οὐδὲν ἔσχε σπουδαῖον ἀποτέλεσμα, ἀπεδείχθη τῇ 9, ὅτε συνέπεσε παραδόξως νὰ συναντηθῶσιν ἐπὶ τῆς ἔξωθεν τοῦ Πειραιῶς ναυλοχούσης γαλλικῆς ναυαρχίδος, ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Ρεσὶτ πασᾶς, ἐλθόντες ἀμφότεροι εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ναυάρχου. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ρεσίτης ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὑπεροχήν τινα ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον στρατάρχην μεθ' οὗ ἐλάλησεν ἀλβανιστί, προτείνας αὐτῷ ὑποταγὴν καὶ ἅπαντα «τὰ βιλαέτια ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἕως τὴν Ἄρταν». Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, ἀπαντήσας προσηκόντως, κατέβαλε τὴν ὀφρὺν τοῦ ἀνδρός. Τὸ δεινὸν ἦτο ὅτι ὁ Φαβιέρος δυσαρεστηθείς, ὡς προείπομεν, ἀπῆλθε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν εἰς Σαλαμῖνα, τὸ δὲ ἔτι δεινότερον, ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων, φθονοῦντες τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καραϊσκάκη, παρηκολούθησαν τὸν Φαβιέρον, ὥστε τὸ ἐν Ἐλευσῖνι στρατόπεδον, μεῖναν ἔρημον σχεδὸν ἀνδρῶν, ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον κίνδυνον, προσβληθὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, καίτοι μὴ ἔχων περὶ ἑαυτὸν εἰμὴ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν

ἀξιωματικῶν καὶ 300 μόνον στρατιώτας, ἀπέκρουσε τὴν ἔφοδον· οἱ δὲ πρότερον λιποτακτήσαντες ἐντραπέντες τότε ἐπανῆλθον, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συνεκροτήθησαν αὖθις εἰς 4 ἢ 5 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἦτο ὅμως πρόδηλον ὅτι διὰ τοσαύτης δυνάμεως καὶ οὕτως ὀλίγον πειθαρχούσης ἀδύνατον ἦτο νὰ διαπραχθῇ κρίσιμόν τι κατὰ τοῦ Ρεσίτη. Πλὴν τούτου ἡ φρουρὰ τῆς ἀκροπόλεως ἀπήτει ἐπιμόνως νὰ ἐνισχυθῇ. Δύο ἀπόπειραι γενόμεναι τῇ 12 καὶ τῇ 27 Σεπτεμβρίου, ἵνα παρεισαχθῇ εἰς τὸ φρούριον στρατιωτικόν τι σῶμα, ἀπέτυχον, τῇ δὲ 30 ὁ Γούρας περιπολῶν εἰς τὸ ἐξώτατον τοῦ περιτειχίσματος καὶ προσβληθεὶς ὑπὸ πολεμίας σφαίρας ἔπεσε νεκρός. Ὅθεν ὁ Καραϊσκάκης ἀπεφάσισε τότε δύο τινά· πρῶτον μὲν νὰ εἰσαγάγῃ ἐκ παντὸς τρόπου εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀξιόλογόν τινα ἐπικουρίαν ὑπὸ ἡγεμόνα ἱκανὸν ν' ἀναπληρώσῃ τὸν Γούραν καὶ δεύτερον νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς μεγάλην τινὰ ἐπὶ τὴν Ρούμελην στρατείαν, ἵνα ἀναζωπυρήσῃ αὐτόθι τὴν ἐπανάστασιν καὶ παρακωλύσῃ τὰς ἐκεῖθεν ἐρχομένας εἰς τὸν Ρεσίτην ἐπικουρίας καὶ τροφάς. Νέον φρούραρχον τῆς ἀκροπόλεως ἐξελέξατο, τὸν Κριεζώτην· καὶ τῷόντι ὁ δόκιμος οὗτος μαχητής, ἀποβὰς μετὰ 450 ρουμελιωτῶν καὶ ἰονίων διὰ θαλάσσης, περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰλισοῦ, τὴν νύκτα τῆς 11 Ὀκτωβρίου, κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνῷ αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης ἐπεχείρησεν ἀφ' ἑσπέρας ἀντιπερισπασμὸν ἐκ Πατησίων. Ἡ δ' ἐπὶ τὴν Ρούμελην στρατεία συνήντησε κατ' ἀρχὰς δεινάς τινας δυσχερείας. Οὐ μόνον ὁ Φαβιέρος οὐδόλως ἐπείσθη νὰ συμπράξῃ, ἀπελθὼν μεθ' ὅλου τοῦ τακτικοῦ εἰς Μέθανα ἀλλὰ καὶ οἱ Σουλιῶται, οἱ ἐπ' ἄθλοις πολυκρότοις δικαίως σεμνυνόμενοι, δὲν ἐπείθοντο νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ἡγεμόνα μηδὲν ἔτι δόντα τεκμήριον ἐξαιρέτου ὑπεροχῆς. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δι' ἀνοχῆς καὶ ἐπιτηδειότητος τῷόντι ἐξαιρέτου ἠδυνήθη νά τους μεταπείσῃ, καί, τῇ 25 Ὀκτωβρίου, καταλιπὼν ἐν Ἐλευσῖνι δύναμιν ἱκανὴν νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἐπιτρέψας τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς εἰς τὸν Βάσσον Μαυροβουνιώτην ἀπῆλθεν αὐτὸς ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ρούμελην μετὰ 2.500 μαχητῶν. Ἡ δύναμις ἦτο μικρά, ἀλλὰ συνέκειτο ἐκ τῶν κρατίστων ἀνδρῶν οὓς εἶχε τότε ἡ Ἑλλὰς καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῶν παλαιμάχων ὅσοι εἶχον διαπράξει τὴν ἐκ τοῦ Μεσολογγίου ἔξοδον. Πλὴν τούτων δὲ ἀνεδείχθησαν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ καί τινες νεώτεροι μαχηταί, ἰδίως οἱ ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ἐξαιρέτως ἀγαπώμενοι Γαρδικιώτης Γρίβας καὶ Χριστόδουλος Χ. Πέτρος. Ἡ ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπουσία αὐτοῦ διήρκεσε 4 περίπου μῆνας. Ὅταν τῇ 25 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησεν ἐξ Ἐλευσῖνος, πᾶσα ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Τούρκους· ὅταν δὲ τῇ 23 Φεβρουαρίου 1827 ἀνέ-

Φαβιέρος μὲ ἑλληνικὴν περιβολήν

καμψεν εἰς Ἐλευσῖνα, ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, οὐδαμοῦ ἄλλου ἐφαίνετο ὀθωμανικὴ σημαία εἰμὴ ἐντὸς τῶν παραλίων φρουρίων τῆς Βονίτσης, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Ναυπάκτου. Εἰς μάτην ὁ Ρεσὶτ πασᾶς, ἐξακολουθῶν πεισματωδῶς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ἠγωνίσθη συγχρόνως ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν πορείαν τοῦ ἕλληνος πολεμάρχου διά τε τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ καὶ διὰ νέων λογάδων ταγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξ Ἀλβανίας προσεκάλεσεν ὑπὸ πολεμάρχους ὀνομαστούς, τὸν Μουσταφάμπεϋν καὶ τὸν Κεχαγιάμπεϋν. Τρεῖς νῖκαι, ἡ περὶ Ράχοβαν, ἡ περὶ Τουρκοχῶρι καὶ ἡ περὶ Δίστομον ἐπεσφράγισαν τὸ ἔργον τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ διὰ τριῶν στεφάνων ἐκόσμησαν τὴν κεφαλὴν τῆς πνεούσης τὰ λοίσθια ἐπαναστάσεως.

Ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὸ νότιον μέρος τῶν νέων Ἀθηνῶν

Ὁ Καραϊσκάκης καταλιπὼν τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως περὶ Μεσολόγγιον καὶ εἰς Λεβάδειαν ἐπέστρεψεν εἰς Ἐλευσῖνα μετὰ 1000 μόνον περίπου ἀνδρῶν· τοῦτο δὲ διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον συγκεντρωθῆ περὶ Ἐλευσῖνα καὶ Σαλαμῖνα περὶ τοὺς ἑξακισχιλίους Ἡ μὲν πρώτη ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν στρατεία τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ κατόπιν ἡ ἐπὶ τὴν Ρούμελην, ὑπῆρξεν ἔργον οὕτως εἰπεῖν ἀτομικὸν τοῦ ἀνδρός, ὀλίγα λαβόντος βοηθήματα παρὰ τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπὶ τοσοῦτον ὀλίγα ὥστε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ πολλάκις ἐκινδύνευσε νὰ διαλυθῇ δι' ἔλλειψιν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Καὶ πόθεν ἦτο δυνατὸν νὰ πορισθῶσι τὰ ἀναγκαῖα ταῦτα, ἀφοῦ τὰ μὲν ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου ἐλθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα χρήματα εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐξαντληθῆ ἐκ δὲ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς ὀβολὸς φόρου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσπραχθῇ; Ἀλλ' ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ 1826 καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1827 ἔφθασαν ἀλληλοδιαδόχως αἱ δαψιλεῖς χορηγίαι τὰς ὁποίας ἔπεμπον αἱ φιλελληνικαὶ τῆς Εὐρώπης ἑταιρεῖαι εἴπερ ποτὲ συγκινηθεῖσαι ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου. Πλὴν τούτου ἀφίκοντο τότε τελευταῖον καὶ τὰ πολεμεφόδια καὶ τὰ σκάφη (*ἡ Ἑλλάς, ἡ Καρτερία*) ὅσα εἶχον παραγγελθῆ διὰ τῶν χρημάτων τοῦ δευτέρου δανείου, ὀλίγα μὲν ὡς πρὸς τὰ ἐπὶ τούτῳ κρατηθέντα καὶ σπαταληθέντα ποσὰ χρησιμώτατα ὅμως δυνάμενα νὰ ἀποβῶσιν ἐν τῇ παντελεῖ ἐκείνῃ ἀμηχανίᾳ ἐν ᾗ εὑρισκόμεθα. Ἐπὶ πᾶσιν ἐπέπλευσαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ψιχία τινὰ τοῦ δανείου, 20.000 περίπου λῖραι, διὰ δὲ τῶν ποικίλων τούτων πόρων ἔλαβον πολλὴν ζωὴν αἱ κατὰ τοῦ Ρεσίτη ἐχθροπραξίαι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Νοεμβρίου ὁ Φαβιέρος ἐπέτυχε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐφόδια ἱκανά, διερχόμενος μετὰ τοῦ τακτικοῦ σώματος ἀνὰ μέσον τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων· δεύτερον δὲ κατωρθώθη νὰ ἀποβῇ ὁπωσοῦν ἀξιόμαχος ὁ ἔξωθεν τοῦ φρουρίου ἐνεργὸς στρατὸς καὶ νὰ λάβῃ δαψιλῆ

ἐφόδια, βαρὺ καὶ ἐλαφρὸν πυροβολικόν, πυρίτιδα, μόλυβδον, σῖτον, ἄλευρον. Ἀλλ' ὁ στρατὸς οὗτος στερούμενος κατ' ἀρχὰς ἡγεμόνος ἐπιτηδείου διῃρέθη κακῶς εἰς δύο σώματα πόρρωθεν ἀπ' ἀλλήλων ἐνεργοῦντα, τὸ μὲν ἀπὸ Ἐλευσῖνος τὸ δὲ ἀπὸ Φαλήρου· ἐντεῦθεν ὁ Ρεσίτης ὠφελούμενος ἐπιπεσὼν τῇ 26 Φεβρουαρίου κατὰ τοῦ πρώτου τοῦ προελάσαντος μέχρι τοῦ Καματεροῦ ἠνάγκασεν αὐτὸ μετὰ πολλῆς ζημίας νὰ ὑποχωρήσῃ μέχρι Σαλαμῖνος. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἔπεσεν ὁ γενναῖος κεφαλλὴν Βούρβαχης. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ἅμα ἐπιστρέψας,ἔστησε τὸ στρατήγιον αὐτοῦ εἰς Κερατσίνην, καὶ ἀποκρούσας, τῇ 4 Μαρτίου, μεγάλην τινὰ κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν τοῦ Ρεσίτη ἠγωνίσθη νὰ ἑνωθῇ κατὰ μικρὸν μετὰ τοῦ ἐν Φαλήρῳ στρατοπέδου.

Ριχάρδος Τζώρτζ

Τούτων δὲ γενομένων ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἡ ἐν Τροιζῆνι συνέλευσις, ἀπαρτισθεῖσα ἐκ τῶν δύο πρότερον διῃρημένων, τῆς ἐν Ἑρμιόνῃ καὶ τῆς ἐν Αἰγίνῃ, προεχειρίσατο τὸν μὲν λόρδον Κόχραν στόλαρχον τὸν δὲ Ριχάρδον Τζὼρτζ ἀρχιστράτηγον τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων καὶ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Τῶν μὲν δύο πρώτων ὁ διορισμὸς ἦτο εὐεξήγητος. Ἔτι οἱ ἐν Ἑρμιόνῃ συνελθόντες πληρεξούσιοι εἶχον γράψει τῇ 18 Φεβρουαρίου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Στράτφορδ Κάννιγγ, ἥτις ἐχαρακτήριζεν αὐτὸν ὡς τὸν μόνον μεσίτην μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἄλλων Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας· ἀπεκάλει δὲ τὸν ἄνδρα εὐεργέτην κυρίως δέ, διὰ τῶν προτροπῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἅμιλτων, κατωρθώθη νὰ ἑνωθῶσιν αἱ δύο ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμέναι συνελεύσεις εἰς μίαν κοινήν, τὴν ἐν Τροιζῆνι, τῇ 19 Μαρτίου. Ὅθεν ἐννοεῖ ἕκαστος ὅτι ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἔποψιν ἡ συνέλευσις, καλῶς ποιοῦσα, ἀνέθηκε τὴν ὑπερτάτην διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ θάλασσαν καὶ γῆν ἀγῶνος εἰς τοὺς δύο ἐκείνους Βρετανούς. Τοῦ δὲ Καποδιστρίου ἡ ἐκλογὴ δὲν ἦτο βεβαίως ἀρεστὴ τῇ Ἀγγλίᾳ. Ἀλλ' ἕτερος ἕλλην πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν ὑπῆρχε, δυνάμενος νὰ ἐκλεχθῇ εἰς τὸ ὕπατον ἐκεῖνο ἀξίωμα· ἡ Ἀγγλία, ἥτις εἶχεν ἀρχίσει νὰ συμπράττῃ μετὰ τῆς Ρωσίας ἀπὸ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ προηγουμένου ἔτους καὶ παρεσκεύαζεν ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Λονδίνῳ συνθήκην τοῦ 1827, δὲν ἤθελε νὰ δυσαρεστήσῃ τὴν δύναμιν ταύτην, ἐπιμένουσα εἰς τὸ νὰ ἀποκρούῃ τὸν ὑπ' αὐτῆς συσταινόμενον ἄνδρα. Ἡ Ρωσία, ἥτις, ἀπὸ τοῦ 1822 οὐδὲν ἔντονον πράξασα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὀλίγους εἶχε τοὺς πρὸς αὐτὴν συμπαθοῦντας παρ' ἡμῖν, ἤρχισε, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρώτου ἐν Πετρουπόλει πρωτοκόλλου, νὰ ἀναλαμβάνῃ ἐπιρροήν τινα διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀρχαίων αὐτῆς φίλων τῶν Φιλικῶν. Μυστικὴ ἑταιρεία καλουμένη *Φοῖνιξ* εἰργάζετο ἀπό τινος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ προσῳκειώθη αὐτὸν τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Διὰ

ΠΑΙΓΝΙΟΧΑΡΤΑ ΕΚΤΥΠΩΘΕΝΤΑ ΕΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ
ΚΑΙ ΦΕΡΟΝΤΑ ΕΙΚΟΝΑΣ
ΤΩΝ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

(Μουσεῖον Ἐθνολ. Ἑταιρείας)

τῆς συνδρομῆς λοιπὸν ὅλων τούτων τῶν περιστάσεων ἀνηρπάγη ἡ ὑπὲρ τοῦ Καποδιδιστρίου ψῆφος τῆς συνελεύσεως καὶ εἴδομεν πῶς ὁ Κολοκοτρώνης κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ τὴν πρὸς τοῦτο βεβιασμένην ὁπωσοῦν συναίνεσιν τοῦ Ἅμιλτων.

Οἱ δύο νέοι τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἡγεμόνες προσῆλθον εἰς Πειραιᾶ ἀπὸ

Ἡ ἐν Φαλήρῳ κατὰ τὴν θέσιν Ἀνάλατος πανωλεθρία
(Κατὰ λαϊκὴν λιθογραφίαν)

τῶν πρώτων τοῦ Ἀπριλίου ἡμερῶν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπεδέξατο ἀμφοτέρους μετὰ τῆς ἐνδεχομένης προθυμίας· ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπικρατήσῃ ὁμοφωνία μεταξὺ αὐτῶν καὶ αὐτοῦ, πρὸ πάντων διότι οἱ δύο Ἄγγλοι ἀπήτουν ἄμεσον ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα, ἵνα ἐκβιασθῇ ἡ ταχεῖα τῆς πολιορκίας διάλυσις, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐπρέσβευεν ὀρθῶς ὅτι τὰ ἄτακτα ἑλληνικὰ στρατεύματα εἶναι μᾶλλον ἐπιτήδεια εἰς τὸν ἀπὸ χαρακωμάτων πόλεμον, καὶ ἐπέμενεν ὅτι συμφέρει νὰ προχωρῶσι βαθμηδὸν περιζωννύοντες διὰ νέων πάντοτε χαρακωμάτων τὸν στρατὸν τοῦ Ρεσίτη. Ἐντεῦθεν πολλαὶ προέκυψαν δυσκολίαι καὶ ἐψυχράνθησαν ὁπωσοῦν αἱ μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος καὶ τῶν δύο ξένων σχέσεις. «Βλέπω, ἔλεγεν ὁ Καραϊσκάκης, ὅτι κακὰ θὰ τὰ πᾶμε μὲ τούτους τοὺς Φράγκους· φοβοῦμαι πῶς θὰ μᾶς χάσουν μὲ τὴν ἀβασταγιά τους».

Οὐδὲν ἧττον πολλὰς καταπίνων πικρίας ἀνέδειξεν ὑπομονὴν καὶ ἀνοχὴν ἐντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος· καὶ τοῦτο ὑπῆρξε, κατ' ἐμέ, ἓν τῶν μᾶλλον ἀξιεπαίνων αὐτοῦ προτερημάτων. Ἐπιμένων δέ, ὅσον ἠδύνατο, εἰς τὸ σύστημα αὐτοῦ ἐπέτυχε περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς νὰ ἐκβάλῃ τοὺς πολεμίους ἀφ' ὅλων τῶν ὀχυρωμάτων δι' ὧν ἐχώριζον τὰ δύο ἑλληνικὰ στρατόπεδα, καὶ νὰ ἑνώσῃ οὕτως αὐτὰ ἀπὸ Κερατσίνης μέχρι Φαλήρου. Τότε προέτεινε νὰ καταληφθῇ ὁ Ὠρωπὸς καὶ ὁ Μαραθών, ἵνα φραχθῇ οὕτω καὶ ἡ τελευταία δίοδος δι' ἧς ὁ Κιουταχῆς ἠδύνατο νὰ λαμβάνῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια ἐξ Εὐβοίας, διότι ἡ ἄλλη Ρούμελη κατείχετο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων· τῆς δὲ περὶ τὴν Ἀτ-

τικὴν θαλάσσης εἴμεθα κύριοι διὰ τῆς «*Ἑλλάδος*», τῆς «*Καρτερίας*» καὶ ἄλλων τινῶν πλοίων. Ἂν τὸ σχέδιον τοῦτο ἐξετελεῖτο, βεβαίως ὁ Ρεσίτης ἠναγκάζετο νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα μετ' οὐ πολύ, διότι ἤρχισεν ἤδη ὁ στρατὸς αὐτοῦ νὰ πάσχῃ πολλὰς στερήσεις. Ἀλλ' οἱ δύο ξένοι στρατηγοὶ ἐπέμενον εἰς τὴν ἄμεσον κατὰ τοῦ Ρεσίτη ἔφοδον, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ. Ἐνῷ ὅμως παρεσκευάζετο πρὸς τοῦτο προσπαθῶν νὰ καταστήσῃ τὸ ἐπιχείρημα ὅσον ἐνδέχεται ὀλιγώτερον ἐπισφαλές, τῇ 22 Ἀπριλίου, μικρᾶς τινος γενομένης ἐκ τύχης συμπλοκῆς, ὁ Καραϊσκάκης καίτοι νοσῶν, καίτοι ἀθυμῶν, παρέστη εἰς μέσον ἵνα προλάβῃ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, καὶ ἐκεῖ ἐτραυματίσθη καιρίως. Ποτὲ θάνατος ἀνδρὸς δὲν ἀπέδειξεν ὁποία ἦτο ἡ ἀξία αὐτοῦ. Τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 ἐγένετο τελευταῖον ἡ πρὸ τοσούτου χρόνου ἀπαιτουμένη ὑπὸ τῶν δύο στρατηγῶν ἔφοδος κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ἀπὸ Φαλήρου. Ἀλλὰ τοσοῦτο κακῶς διέταξαν τὰ πράγματα ὥστε ἀντὶ θριάμβου κατήνεγκον κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ὀλεθριωτάτην τῶν πληγῶν ὅσας ὑπέστη αὐτὴ κατὰ τὰ ἀπαίσια ἐκεῖνα ἔτη. Οἱ ἄνδρες ἡμῶν, διαταχθέντες νὰ προσέλθωσιν ἐπὶ σφαγὴν προφανῆ, ἐβάδισαν ἀπτοήτως πρὸς τὸν θάνατον. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ γενναιότατοι τῶν Κρητῶν ἔπεσον, 1.500 μαχηταί, οἱ κράτιστοι τῆς Ἑλλάδος· ἐκ τῶν 26 φιλελλήνων οἵτινες παρευρέθησαν εἰς τὸ πυκνότερον τοῦ ἀγῶνος διεσώθησαν 4· ἐκ τῶν 300 τακτικῶν 29. Αὐτὴ τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἔξοδος καθ' ἑαυτὴν δὲν ἐπήγαγε τοσαύτην μαχητῶν φθοράν. Ἐκεῖ, περὶ Φάληρον, ἐχάσαμεν τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν. τὸν Λάμπρον Βεῖκον, τὸν Γεώργιον Δράκον, τὸν Γεώργιον Τζαβέλλαν, τὸν Ἀθανάσιον Τούσιαν Βότσαρην, τὸν ταγματάρχην τοῦ τακτικοῦ Ἰγγλέσην· καὶ ἐκεῖ ἐχάθη πᾶσα ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας διελύθη ὁ περιλιπόμενος ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ τῇ 24 Μαΐου παρεδόθη μὲν ἡ ἀκρόπολις ὑπέκυψε δὲ αὖθις ἡ Στερεὰ εἰς τὸν ὀσμανικὸν ζυγόν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα ἐν διαστήματι τῶν τριῶν τούτων ἐνιαυτῶν ἀπέβησαν οἷα τὰ χερσαῖα. Οἱ ναυτικοὶ ἡμῶν ἐμάχοντο ὅπως ἄλλοτε, ἐτόλμων πολλάκις τὰ πάντα, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀτελέσφοροι· ἰδίως δὲ οὐδέποτε ηὐτύχησαν νὰ παρακωλύσωσι τὴν ἀδιάκοπον διαπεραίωσιν τῶν ἐπικουριῶν τοῦ Ἰβραήμη ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Πελοπόννησον. Μετὰ τὰ ἐν Μεθώνῃ καὶ περὶ Καφηρέα κατορθώματα συνελήφθη βούλευμα τολμηρότατον· ἀπεφασίσθη νὰ πυρποληθῇ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ. Τῇ 23 Ἰουλίου 1825 ἐξέπλευσαν ἐξ Ὕδρας ἐπὶ τούτῳ δύο πολεμικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Τομπάζην τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Κριεζῆν, καὶ τρία πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Κανάρην τὰ δὲ ὑπὸ τοὺς ὑδραίους Α. Θ. Βῶκον καὶ Ἐμμανουὴλ Μπούτην. Ἡ ἐπιχείρησις αὕτη, ἥτις, ἂν ἐπετύγχανεν, ἤθελε μεταβάλει διὰ μιᾶς τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων, ἐκρίθη πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, κατὰ τὰ διάφορα πάθη καὶ συμφέροντα, παρ' ἡμῖν καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν ὅτι ἀληθεστάτη εἶναι ἡ τοῦ γάλλου ναυάρχου καὶ ἱστορικοῦ ἀφήγησις. Ἡ μοῖρα ἡμῶν οὐριοδρομήσασα ἔφθασε τῇ 29 ἔξωθεν τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχον τὴν ἡμέραν ἐκείνην 60 πολεμικὰ τῆς Αἰγύπτου σκάφη καὶ 150 ἐμπορικὰ τῆς Εὐρώπης πλοῖα, ἐν οἷς 25 γαλλικὰ φορτωμένα βάμβακα διὰ τὴν Μασσαλίαν. Περὶ τὴν 6 τῆς ἑσπέρας ὁ Κανάρης προπορευόμενος τῶν ἄλλων πυρπολικῶν καὶ νομίσας περιττὸν νὰ περιμείνῃ τοὺς συντρόφους του εἰσῆλθε μόνος εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Μεταχειρισθεὶς στρατήγημα τὸ ὁποῖον οἱ ναυτικοὶ νόμοι δὲν ἀποδοκιμάζουσιν ἀπέκρυψε τὴν ἐθνότητα αὐτοῦ. Ὁ αἰγύπτιος πλοηγὸς ἰδὼν τὴν ρωσικὴν σημαίαν κυματίζουσαν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ νομί-

σας ὅτι τὸ πλοῖον ἀνήκει εἰς οὐδετέραν δύναμιν προσῆλθεν ἀνυπόπτως, τὸ δὲ πυρπολικὸν οἰακιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ διεπέρασε τὰς ὑφάλους, ὧν ἡ μακρὰ ἅλυσις φράσσει τὸν λιμένα. Τότε ὁ Κανάρης πλέει εὐθὺ ἐπὶ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον· ἀλλὰ τότε ἡ πελαγία αὔρα ἔπαυσεν, ὁ ἄνεμος μετεβλήθη, τὸ δὲ πυρπολικὸν ἐδέησε νὰ λοξοδρομήσῃ, ἵνα προβῇ πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος. Οὐδεὶς στόλος, ἔστω οὗτος καὶ τουρκικός, δὲν ἐπιτρέπει ἐν πολέμῳ εἰς πλοῖον ἄγνωστον νὰ παρεισδύσῃ εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ πρὶν ἢ τὸ ἐξετάσῃ. Ὅθεν λέμβοι ἐστάλησαν ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῶν φρεγάδων τῆς προφυλακῆς. Ἐνῷ δὲ ἐπέπλεον αἱ λέμβοι, παρετηρήθη ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τοῦ πολεμικοῦ γαλλικοῦ πάρωνος, ἡ *Μέλισσα*, τοῦ ναυλοχοῦντος παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος ὅτι ἄνδρες πολλοὶ κατέβαινον ἐν σπουδῇ εἰς τὴν ἐφελκομένην ὑπὸ τοῦ πάρωνος τοῦ Κανάρη ἄκατον. Οὔτε τὰ ὀχυρώματα τοῦ λιμένος οὔτε ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος εἶχον λάβει εἰσέτι ὑπόνοιάν τινα· ἀλλ' εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς *Μελίσσης* τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο ἐφάνη παράδοξον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ γαλλικὸς πάρων ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατεῖχε πρῶτος ἐκινδύνευεν, ἔσπευσε νὰ προφυλαχθῇ κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου· ἔπτυξε τὰς σκηνάς, ἔκρουσε τὸ πολεμικόν, παρεσκεύασε τοὺς ἀρτέμονας, ἐγέμισε τὰ πυροβόλα καὶ ἡτοιμάσθη νὰ ἀποκόψῃ τὴν ἄγκυραν. «Τὸ ὕποπτον πλοῖον, γράφει ὁ πλοίαρχος Ἀργούς, ὁ κυβερνήτης τῆς *Μελίσσης*, ἀπεῖχε τρία περίπου στάδια ἀφ' ἡμῶν, ὅτε αἱ τελευταῖαι ἡμῶν ἀμφιβολίαι διελύθησαν. Ἦτο πρόδηλον ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐγκαταλειφθεὶς πάρων ἦτο πυρπολικόν. Αἴφνης τρόντι ἀνεφλέχθη καὶ ἐν τῷ ἅμα οἱ δύο πάρωνες, οἱ ἐν τῷ πελάγει μείναντες, ἀνέστρεψαν ἐπάραντες τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν». Ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ πῦρ διαδίδεται ὀφιοειδῶς διὰ τῶν ἐξαρτίων, οἱ ὁλκοὶ τῶν κεραιῶν καὶ οἱ πλαγιαστῆρες καίονται, τὰ δὲ λυθέντα ἱστία ἐξαπλοῦνται. Ὁ πάρων ἀντηνεμοῦται, ἀνακρούεται, ἀποκλίνει, ἀναλαμβάνει τὸν πλοῦν αὐτοῦ, ὅτὲ μὲν πρὸς τοῦτο ὅτὲ δὲ πρὸς τὸ ἕτερον μέρος κατὰ τὸ φέρον αὐτὸν ἄστατον πνεῦμα καὶ τὴν ὤθησιν τῶν περιλιπομένων ἔτι ἱστίων· διέρχεται δὲ οὕτω ἀνὰ μέσον πολλῶν πολεμικῶν καὶ ἐμπορικῶν σκαφῶν, προσψαύων πρὸς τοῦτο, παρακάμπτων τὸ ἕτερον, πληρῶν πάντα φρίκης. Τελευταῖον αἱ τουρκικαὶ λέμβοι κατορθοῦσι νὰ ῥίψωσιν ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἁρπάγας καὶ ῥυμουλκοῦσιν αὐτὸν πρὸς τὴν γείτονα παραλίαν. «Ἐὰν τὸ πυρπολικὸν τοῦτο, γράφει ὁ πλοίαρχος Ἀργούς, ἤθελεν, ὃ μὴ γένοιτο, κολλήσει εἰς τὴν φρεγάδα τῆς προφυλακῆς ὁ στόλος ὅλος ἤθελε περιέλθει εἰς ἀταξίαν, τὰ δύο ἄλλα πυρπολικὰ ἤθελον προσδράμει

Ὁ Κανάρης, κατὰ τὴν εἰκόνα Ν. Λύτρα
(Συλλογὴ Φ. Σερπιέρη)

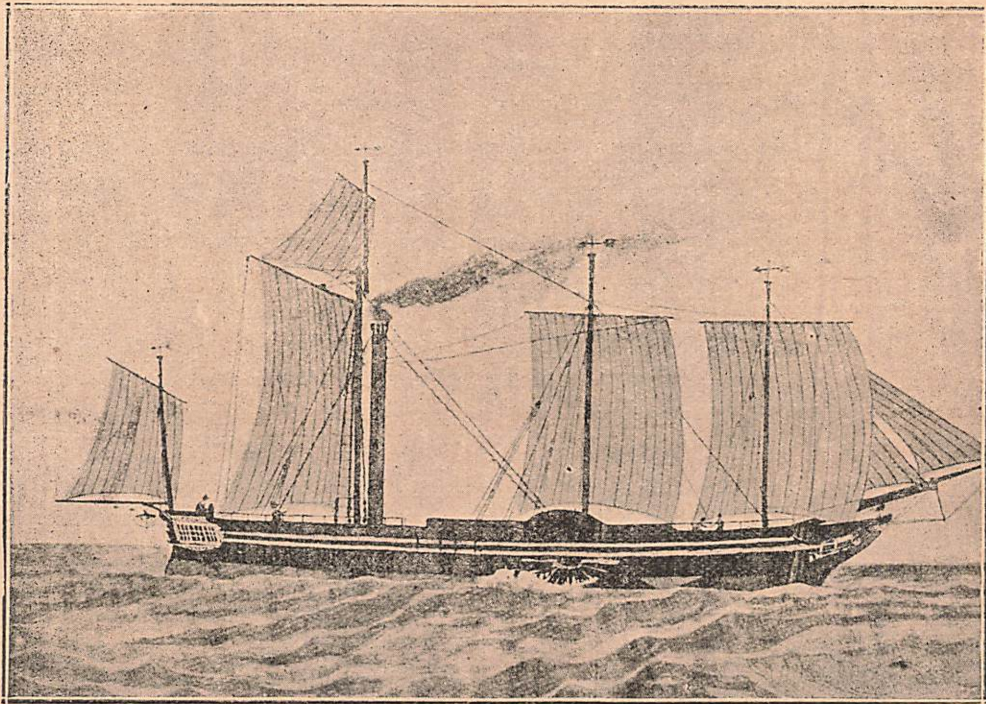
καὶ ἐπιτεθῇ εἰς ἕτερα σκάφη, ἡ δὲ καταστροφὴ ἤθελεν ἀποβῇ φρικώδης καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων πληρεστάτη· ἀλλ' ἡ *Μέλισσα* παρεκώλυσεν αὐτοὺς ὁπωσοῦν (mais l'Abeille les a un peu gênés)». Ὁ δὲ ναύαρχος ἱστορικὸς προστίθησιν· Ἐδέησε νὰ παρέλθῃ ὥρα ἱκανή, πρὶν ἢ τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα συνέλθωσιν ἀπὸ τῆς δεινῆς ἐκείνης ταραχῆς. Οὐδὲν ἧττον ὁ Κανάρης ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Πυροβολισμοί τινες τοῦ πλοιάρχου Ἀργοὺς ἐξύπνισαν τὰ πυροβολεῖα τοῦ λιμένος, ὁ δὲ ἀτρόμητος Ψαριανὸς ἠναγκάσθη νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτῶν πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὰ περιμένοντα ἐν τῷ πελάγει πλοῖα. Ὁ μὲν ναύαρχος Δερινὺ καὶ ὁ πλοίαρχος Λεραίυ ἀπεθαύμασαν αὐτὸν ὡς ἥρωα· ὁ δὲ πλοίαρχος Ἀργοὺς καὶ ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας Δροβετὶ ἐχαρακτήρισαν τὸν ἄνδρα ὡς πειρατήν, τὸ μὲν διότι ἐπέπλευσεν ὑπὸ ξένην σημαίαν τὸ δὲ διότι ἐπιτυγχάνων οὐ μόνον ἤθελεν ἐπαγάγει ἀνυπολόγιστον ζημίαν εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον ἀλλὰ καὶ προκαλέσει φοβερὰς ἀντεκδικήσεις τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων ἦσαν ἀνυπόστατα. Οἱ διεθνεῖς νόμοι, λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière, δὲν ἀπαγορεύουσι τὸ πλέειν ἀλλὰ τὸ μάχεσθαι ὑπὸ ἀλλοτρίαν σημαίαν. Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲ προσθέτομεν ὅτι σπουδαῖος ἀντεκδικήσεως κίνδυνος δὲν ὑπῆρχεν· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ πλοίαρχος Ἀργοὺς τεταγμένος ὡς φρουρὸς τῶν εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ ἀνηκόντων ἐμπορικῶν πλοίων δυσκόλως ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλο τι παρ' ὅ,τι ἔπραξε. Καὶ ἔπειτα τὸ τόλμημα ἀπέτυχε πρὸ πάντων διὰ τὴν αἰφνιδίαν τοῦ ἀνέμου μεταβολήν. Ἐὰν ἐπὶ μικρὸν ἔτι ἔπνεε βορρᾶς, τὸ πυρπολικὸν ἤθελεν εὑρεθῇ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου πολὺ πρὶν ἡ *Μέλισσα* δυνηθῇ νὰ πράξῃ τι πρὸς ματαίωσιν τοῦ ἔργου.

Καρα-Ἀλῆ πασᾶς
Ὁ ὑπὸ τοῦ Κανάρη μετὰ τῆς ναυαρχίδος του τορπιλλισθεὶς ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στόλου
(Βλέπε σελ. 92)

Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶχεν ἀποσύρει τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν κατὰ τὰ τρία ταῦτα ἔτη· τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Κανάρη ἀπέτυχε, τὸ Μεσολόγγιον ἔπεσεν, ὁ Καραϊσκάκης ἐφονεύθη. Κατὰ τὸ ἔτος 1826 ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης ἔσωσαν καὶ πάλιν τὴν Σάμον ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Χοσρέφη καὶ τοῦ Ταχὶρ πασᾶ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1826 ἀφίκοντο τελευταῖον καὶ τὰ διὰ τῶν χρημάτων τοῦ δευτέρου δανείου κατασκευασθέντα πλοῖα. Ἡ *Ἑλλὰς* ναυπηγηθεῖσα ἐν Ἀμερικῇ ἦτο τῳόντι φρεγὰς μεγίστη καὶ λαμπροτάτη 64 πυροβόλων, δι' ἣν ὅμως ἐδαπανήθησαν 3.000.000 φράγκων. Ὁ λόρδος Κόχραν, ὁ μετ' ὀλίγον ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς τε καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἦτο ἀνὴρ πολυθρύλητος ἐπὶ τοῖς προτέροις κατορθώμασι, τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν πεποίθησις τῆς Ἑλλάδος συμπάσης ὥστε, λέγει ὁ πολλάκις προμνημονευθεὶς γάλλος ναύαρχος, ὁ Μιαούλης ἐκεῖνος, ὅστις ἐν ἄλλοις καιροῖς ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀντίζηλος τοῦ Ruyter καὶ τοῦ Duquesne (περιωνύμων ναυάρχων τῆς Ὀλλανδίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐν τῇ 17 ἑκατονταετηρίδι), κατῆλθε μετ' ἀρχαϊκῆς μετριοφροσύνης ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ ναυάρχου εἰς τὴν τοῦ ἁπλοῦ πλοιάρχου», ἵνα ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὸν ἄνθρωπον παρ' οὗ προσεδοκᾶτο σωτηρία. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὗτος καίπερ ἄρχων τοιαύτης φρεγάδος οὐδὲν τῇ

ἀληθείᾳ, οὐδὲν διέπραξεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀγῶνι τὸ δυνάμενον καὶ πόρρωθεν νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν παρώνων τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν πρότερον κατορθωθέντα. Καὶ δὲν εἶχε μόνον τὴν φρεγάδα· παρεκτὸς τῶν προϋπαρχόντων στολίσκων

Ἡ Καρτερία
(Κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἐθνολογικῷ Μουσείῳ ὁμοίωμα)

εἶχε προσέτι τὴν *Καρτερίαν*, πλοῖον ἀτμοκίνητον, τὸ ὁποῖον πολὺ μὲν ἀπεῖχε τῶν σημερινῶν ἑλικοκινήτων καὶ θωρηκτῶν ἀλλ' ὡς πρῶτον δοκίμιον πολεμικοῦ ἀτμοκινήτου εἶναι βεβαίως πολυειδῶς ἀξιομνημόνευτον. Ἡ *Καρτερία* κατεσκευάσθη ἐν Ἀγγλίᾳ, εἶχε μηχανὴν 48 ἵππων καὶ ταχύτητα μόλις φθάνουσαν εἰς 5 ἢ 6 μίλια τὴν ὥραν· ὁ ἐλάχιστος ἐναντίος ἄνεμος ἠλάττωνε κατὰ τὸ ἥμισυ τὸν δρόμον τοῦτον, ἡ δὲ κυμαινομένη θάλασσα κατεβίβαζεν αὐτὸν εἰς τὸ μηδέν. Ἀλλ' ὅμως τοσοῦτο μέγα εἶναι τὸ πλεονέκτημα τοῦ πλέειν ἐν γαλήνῃ καὶ τοῦ ἀναπλέειν πρὸς ἐναντίον ἄνεμον ὥστε ἔκτοτε ἔπρεπε πάντες νὰ μαντεύσωσιν ὁποίαν ἀλλοίωσιν ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τοὺς ναυτικοὺς ἀγῶνας ἡ τελειοποίησις τοῦ πρώτου ἐκείνου δοκιμίου. Καὶ ὅμως ὁ γάλλος ναύαρχος βεβαιοῖ ὅτι οὐδὲ ἴχνος τοιούτου προαισθήματος δὲν ὑποφαίνεται ἐν τῇ περὶ τοῦ πλοίου τούτου ἐκθέσει ἣν εἶχεν ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ. Ἡ *Καρτερία* ἦτο ὡπλισμένη δι' 8 πυροβόλων τῶν 68 χυθέντων ἐν Ἀγλλίᾳ κατὰ τὸ σύστημα τὸ πρὸ μικροῦ τότε ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ γάλλου συνταγματάρχου Παιξάνς· ἠδύνατο δὲ οὕτω νὰ ῥίπτῃ κατὰ βούλησιν σφαίρας στρογγύλας «ψυχρὰς ἢ πεπυρακτωμένας», καὶ ῥήκτας βάρους 45 λιτρῶν καὶ κερματοθήκας περιεχούσας μέχρι 500 σιδηρῶν σφαιριδίων. Τὸ δὲ οὐδὲν ἧττον μέγα πλεονέκτημα τῆς *Καρτερίας* ἦτο ὅτι ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος ἄγγλου Ἄστιγγος, περὶ οὗ μετὰ ἐξαιρέτου ὑπολήψεως ἐλάλησαν πάντοτε καὶ αὐτοὶ οἱ γάλλοι ἀξιωματικοί. Καὶ ὅμως,

εἰ καὶ ὁ Ἄστιγξ προσήνεγκε βεβαίως τῇ Ἑλλάδι ὑπηρεσίας πολὺ μείζονας ἢ ὁ Κόχραν, δὲν ηὐτύχησεν ὁ ἀνήρ, ὁσηδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἀξία αὐτοῦ, νὰ ἀνάψῃ πυρκαϊὰς ὁμοίας τῶν ἐν Χίῳ, ἐν Τενέδῳ, ἐν Σάμῳ, περὶ Γέροντα, περὶ Καφηρέα καὶ ἐν Μεθώνῃ ὁλοκαυτωμάτων.

Ἡ *Ἑλλὰς* καὶ *Καρτερία* συνέδραμον οὐκ ὀλίγον τὰς ἐργασίας τοῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου· ἀλλὰ μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτοῦ ὁ νέος ἡγεμὼν τῶν ναυτικῶν τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων δὲν ἐπεχείρησε νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἕνωσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου μετὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ διακόψῃ τὴν μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Πελοποννήσου συγκοινωνίαν. Ἐτράπη δὲ εἰς παράβολά τινα ἔργα· ἠθέλησε νὰ συλλάβῃ τὸν Ἰβραήμην εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου παράλια, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ἠθέλησε νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' ἀπέτυχε, καὶ ἐν τῷ μεταξύ, ἐκτὸς τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Αἰγίνης, ἥτις κατείχετο ὑπὸ τῶν Ψαριανῶν, ἡ πειρατεία κορυφωθεῖσα κατέβαλε πάσας τὰς λοιπὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου· εἰς Γραμβοῦσαν τῆς Κρήτης ἱδρύθη μέγα καὶ ἐπίσημον οὕτως εἰπεῖν ληστῶν ὁρμητήριον καὶ καταγώγιον, ἡ δὲ θάλασσα κατήντησεν ἀδιάπλευστος. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως διορισθεῖσα μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου *ἀντικυβερνητικὴ* ἐπιτροπή, ἣν συνεκρότουν ὁ Ἰωαννούλης Νάκος, ὁ Ἰωάννης Μ. Μιλαήτης καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, οὔτε πόρους ἔχουσα οὔτε προσωπικήν τινα ἀξίαν, ἀπέβη εἰ δυνατὸν ἔτι ἀσθενεστέρα τῆς κατὰ τὸ 1826 ἐπιτραπείσης τὰ πράγματα *διοικητικῆς ἐπιτροπῆς*. Κατ' ἀρχὰς ἤδρευσεν εἰς Ναύπλιον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὸν θαλασσόπυργον, διότι τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου κατείχοντο ὑπὸ τοῦ Γρίβα καὶ τοῦ Φωτομάρα, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς ταλαιπώρου ταύτης πόλεως ἀδιαλείπτως μὲν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τούτων ἐληστεύοντο ἐκ διαλειμμάτων δὲ καὶ ἐφονεύοντο. Εἰς μάτην ὁ Ἄμιλτων, εἰς μάτην αὐτὸς ὁ Κόδριγκτων ἠγωνίσθησαν διὰ τῶν προτροπῶν αὐτῶν νὰ καταπαύσωσι τοὺς ὀλεθρίους τούτους σπαραγμούς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούοντο, ὁ Κόδριγκτων περιωρίσθη νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἀντικυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν εἰς τὸν θαλασσόπυργον καὶ νὰ σώσῃ τοὐλάχιστον τὴν ζωὴν τῶν συγκροτούντων αὐτὴν ἀνδρῶν, ἥτις κατὰ τοῦτο εἶχε καταντήσει πολύτιμος, ὅτι μετ' αὐτῶν ἤθελε λείψει καὶ ἡ τελευταία σκιὰ κυβερνήσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἐκεῖ εἰς τὸ ἐπιθαλάσσιον τοῦ Ναυπλίου φρούριον ἔμεινεν ἡ κυβερνητικὴ αὕτη σκιὰ μέχρι τῶν μέσων Αὐγούστου, ὅτε μετέβη εἰς Αἴγιναν. Εἰς αὐτὴν δέ, τὴν οὕτως ἔχουσαν *ἀντικυβερνητικὴν* ἐπιτροπήν, ἔγραφεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Πελοποννήσου περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους· «Ἐτιμήθην παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου εἰς τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῶν πελοποννησιακῶν στρατευμάτων ὄχι διὰ νὰ φάγω ἢ νὰ σκοτώσω μόνος μου τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ διὰ νὰ ὁδηγήσω κατ' αὐτοῦ τὰ πελοποννησιακὰ στρατεύματα. Τὰ στρατεύματα αὐτὰ συνίστανται ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ὄχι ἀπὸ πέτρας. Ἀλλὰ τί λέγω; καὶ αἱ πέτραι αὐταὶ ὑποτάσσονται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ μπαρουτιοῦ. Δύο τώρα περίπου μῆνας δὲν ἔπαυσα καθημέραν οὐδὲ στιγμὴν νὰ ἐπικαλοῦμαι τὴν πρόνοιαν τῆς κυβερνήσεως κατ' εὐθεῖαν, καὶ διὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου, διὰ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια· ἀλλ' ὄχι μόνον πρόβλεψιν καμμίαν δὲν εἶδον ἀλλ' οὔτε ἀποκρίσεως κἂν ἠξιώθην πρὸς παρηγορίαν μου».

Διότι τῳόντι ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς εἶχεν ὑποταχθῆ καθ' ὁλοκληρίαν, τὸ δὲ Αἰγαῖον εἶχε μεταβληθῆ εἰς μέγα ληστήριον, μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης, ἔχων περὶ ἑαυτὸν τοὺς κρατίστους τῆς χερσονήσου μαχητάς, διέσῳζεν ἐν Πελοποννήσῳ μέχρι τινὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1825 ὁ Ἰβραήμης ἐπανερχόμενος ἐξ

Ἀργολίδος, συνήντησεν αὐτὸν εἰς Τρίκορφα ἄγοντα μυρίους ἄνδρας. Ὁ στρατὸς οὗτος ἐπολέμησεν, ἀλλ' ἀποβαλὼν 400 νεκρούς, ἐν οἷς 14 ὀνομαστοὺς ἀξιωματικούς, καὶ 800 αἰχμαλώτους, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ. Κατὰ τοὺς δύο ἀκολούθους μῆνας ὁ Ἰβραήμης ἐπεχείρησε δεινοτάτην λεηλασίαν καὶ δῄωσιν εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἀλφειόν, τὸν Λάδωνα καὶ τὸν Εὐρώταν χώρας, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἀθροίσας πάλιν τὸν στρατὸν περὶ Ἀλωνίσταιναν περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ παρακολουθῇ κατὰ πόδας καὶ παρενοχλῇ ἀδιαλείπτως αὐτόν. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1825 καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ 1826 ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἀπησχολήθη εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπιστρέψας ἐκεῖθεν κατὰ Μάϊον ἐπετέθη κατὰ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Ἔπειτα ἐστράτευσε πρὸς τὴν Γορτυνίαν, συναντήσας ὅμως ἀντίστασιν εἰς τὰ ἀσφαλῶς καταληφθέντα στενὰ ἐτράπη ἐπὶ τὴν Σπάρτην καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μεθώνην. Ἐκεῖθεν ἀναπαύσας τὸν στρατὸν ἐπεχείρησε κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου μεγάλην ἐπὶ τὴν Μάνην στρατείαν, ἣν ὅμως ἀπέκρουσαν οἱ κάτοικοι τῆς δυσπροσίτου ἐκείνης χώρας. Τότε ἐλθὼν εἰς Τρίπολιν διέπραξεν ἐν διαστήματι μηνῶν 4 καταστροφὰς φοβερὰς εἰς ὅλας τὰς πέριξ ἐπαρχίας, τὴν Γορτυνίαν, τὴν Κυνουρίαν, τὴν Λακεδαίμονα, καὶ ἐπετέθη αὖθις ἐπὶ ματαίῳ κατὰ τῆς Μάνης. Ἐν ἀρχῇ δὲ Νοεμβρίου ἐπανῆλθεν εἰς Μεθώνην, ἵνα διαχειμάσῃ. Καὶ ἐπελθόντος τοῦ ἔαρος, 1827, ἐξώρμησε πάλιν, κατ' Ἀπρίλιον, ἐπὶ τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ τότε μετέβαλεν ἐπί τινα χρόνον σύστημα. Ἀντὶ νὰ ἐκδηοῖ ἀνηλεῶς τὴν χώραν, ἤρχισε νὰ περιποιῆται ὁπωσοῦν τοὺς κατοίκους, νὰ φείδεται τῶν σπαρτῶν, νὰ πληρώνῃ ὅσα πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ ἐλάμβανεν. Ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι, πεσόντος τότε τοῦ Καραϊσκάκη, ἐφάνη ἐκλιποῦσα πᾶσα ἐλπὶς καὶ ὅτι τρίτον ἤδη ἔτος οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔπασχον ὅσα κάλαμος δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ, δὲν θέλομεν ἀπορήσει ὅτι οὐκ ὀλίγοι ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτῶν ἤρχισαν νὰ ὑποτάσσωνται, δελεαζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν τοῦ δορικτήτορος τρόπων. Ἡ στιγμὴ ὑπῆρξε κρίσιμος, διότι τὸ μόλυσμα διαδιδόμενον ἀπὸ τῶν δυτικῶν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ἠδύνατο νὰ καταφέρῃ πληγὴν καιρίαν εἰς τὴν καὶ ἄλλως πνέουσαν τὰ λοίσθια ἐπανάστασιν. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης προσήνεγκε τελευταίαν καὶ μεγάλην εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδούλευσιν. Ἀδυσώπητος ἐξεγερθεὶς κατὰ τῆς προδοσίας διέταξε νὰ δράξωσι

Ὁ Πετρόμπεϋς ἐπαναστατῶν τὴν Μεσσηνίαν

τὰ ὅπλα πάντες ἀπὸ 15 μέχρις 60 ἐτῶν, ἠπείλησε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τοὺς ὑποτασσομένους καὶ βαρὺν κατήνεγκε τὸν πέλεκυν τῆς ἐθνικῆς δικαιοσύνης κατὰ τοῦ ἐπισημοτέρου ἐξ αὐτῶν, τοῦ Ἠλείου Νενέκου. Δὲν ἦτο ἐν τούτοις αἱμοβόρος ὁ ἀνήρ· καὶ ὅταν τις τῶν γενναίων αὐτοῦ ὑπασπιστῶν, ὁ καπετὰν Βασίλης ὁ Ἁλωνιστιώτης, τῷ παρετήρησεν ὅτι ὁ Νενέκος δὲν ἦτο μόνος ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἦσαν ἄξιοι τῆς αὐτῆς τιμωρίας, ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ὑπῆρχον περὶ τούτων ἀποχρῶσαι ἀποδείξεις. Ἐπιμένοντος δὲ τοῦ ὑπασπιστοῦ, «καϊμένε Βασίλη, τῷ εἶπε, Τοῦρκος εἶσαι;» καὶ ἔκτοτε διετέλεσεν ἐπιλεγόμενος Τουρκοβασίλης ὁ Ἁλωνιστιώτης ἐκεῖνος μαχητής.

Ἄστιγξ

Τὸ κακὸν λοιπὸν ἀνεχαιτίσθη. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου κατέφθασεν εἰς Πύλον ἐξ Αἰγύπτου στόλος νέος ἰσχυρός, 92 πλοῖα, ἐν οἷς 51 πολεμικά, καὶ ἀπεβίβασαν εἰς Πελοπόννησον ἄφθονα χρήματα, παντὸς εἴδους ἐφόδια, 4.000 τακτικόν. Ἡ παράτασις τῆς ἀπεγνωσμένης ἐκείνης ἀμύνης ἐφαίνετο ἀδύνατος· ὁ δὲ Ἰβραήμης μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν χείρωσιν τῆς Πελοποννήσου ἡτοιμάζετο μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ τελευταίου στόλου νὰ ἐπιπέσῃ καὶ κατὰ τῆς Ὕδρας αὐτῆς. Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἰουνίου εἶχεν ὑπογραφῇ ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων ἡ συνθήκη ἐκείνη δι' ἧς ὡρίζετο ὅτι θέλει ἀπαιτηθῆ ἄμεσος ὅπλων ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν διαμαχομένων. Ἡ ἀνακωχὴ ἀνεκοινώθη· καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπεδέξαντο αὐτήν, διὰ πράξεως τοῦ ἐπταμελοῦς συμβουλίου, ὅπερ ἦν τότε ἐπιτετραμμένον τὰς μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεις, πράξεως ἐκδοθείσης ἐν Αἰγίνῃ τῇ 21 Αὐγούστου, τῆς ὁποίας ὅμως περίεργον εἶναι ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον δὲν σῴζεται. Ὁ δὲ Ἰβραὴμ πασᾶς ἀπεκρίθη ὅτι θέλει ζητήσει διαταγὰς ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἴσως ἤθελε περιμείνει τὰς διαταγὰς ταύτας ἐν ἀπραξίᾳ, ἐὰν οἱ ἡμέτεροι μανθάνοντες ὅτι ἀπεποιήθη τοῦ νὰ παραδεχθῇ ὁριστικῶς τὴν ἀνακωχὴν δὲν ἐπεχείρουν νέας ἐχθροπραξίας. Τῇ 6 Σεπτεμβρίου ὁ Κόχραν προσέβαλε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ κατὰ τὴν συνήθειάν του ἀπετύγχανεν· ἀλλ' ὁ Ἄστιγξ μετὰ τῆς *Καρτερίας* κατέστρεφεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης ἐξ τουρκικοὺς πάρωνας καὶ 1 ἀλγερινὴν ἡμιολίαν. Οἱ ναύαρχοι φοβηθέντες τὰς συνεπείας τῆς πράξεως ταύτης ἀπήτησαν ἔτι αὐστηρότερον παρὰ τοῦ Ἰβραήμη τὴν παραδοχὴν τῆς ἀνακωχῆς. Ὁ δὲ ὑπέσχετο τελευταῖον ῥητῶς καὶ ἐν λόγῳ τιμῆς ὅτι ὁ στόλος του δὲν θέλει ἐξέλθει ἐκ Πύλου ἕωσοῦ ἔλθωσιν αἱ ὁδηγίαι τὰς ὁποίας ἐζήτησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Αἰγύπτου. Ἀλλὰ δὲν ἐτήρησε τὸν λόγον. Τῇ 19 Σεπτεμβρίου ἀξιόλογος μοῖρα τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου συγκειμένη ἐκ πολλῶν φρεγάδων καὶ δρομώνων ἐξέπλευσεν ἐκ Πύλου πρὸς τὰς Πάτρας, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Ἄστιγγα. Τότε ὁ Κόδριγκτων ἐπελθὼν ἐκ Ζακύνθου μετὰ δύο μόνον πλοίων ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πύλον. Ἀλλὰ τότε ὁ Ἰβραήμης ἀγανακτήσας ἐξαπέστειλε τρία σώματα, τὸ μὲν ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν, τὸ δὲ ἐπὶ τὴν Λακωνικήν, τὸ δὲ ἐπὶ τὴν Ἀρκαδίαν. Οἰκίαι, συγκομιδαί, ἀγροτικὰ ἐργα-

λεῖα παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας, αἱ ἄμπελοι ἐξερριζώθησαν, αἱ συκαῖ καὶ αἱ ἐλαῖαι κατεκόπησαν πρόρριζα. «Ἐὰν ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν Ἰβραήμην νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔγραφεν ὁ καλὸς κἀγαθὸς Ἅμιλτων, τὸ τρίτον τῶν κατοίκων θέλει λιμοκτονήσει». Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, αἵτινες ὑπέγραψαν πρὸ ὀλίγου τὴν περὶ μεσολαβήσεως συνθήκην, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀνεχθῶσι νὰ ἐμπαίζωνται τοιουτοτρόπως. Ἠξεύρομεν δὲ ἤδη τὴν ἑρμηνείαν τῆς συνθήκης, ἣν ἔδωκεν εἰς τὸν Κόδριγκτων ὁ Στράτφορδ Κάννιγγ. « Ἐάν, τῷ εἶχεν εἰπεῖ, δὲν εἰσακουσθῇ ὁ λόγος σας, μεταχειρισθῆτε τὰ πυροβόλα». Οἱ ναύαρχοι, διαμαρτυρηθέντες κατὰ τῶν βιαιοπραγιῶν τοῦ Ἰβραήμη, ἐκήρυξαν αὐτὸν « ἐκτὸς τοῦ νόμου τῶν ἐθνῶν καὶ ἐκτὸς τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν», καὶ ἀπεφάσισαν νὰ εἰσπλεύσωσι πανστρατιᾷ ἐν Πύλῳ καὶ νὰ προσκαλέσωσι τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον νὰ διαλυθῇ καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἀμέσως εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς Αἴγυπτον· εἰ δὲ μὴ ὑπακούσῃ, νά τον προσβάλωσι. Καὶ εἰσῆλθον τῇ 8 Ὀκτωβρίου προεξάρχοντος τοῦ Κόδριγκτων. Ἀλλ' ἐνῷ ἐζήτουν ἔτι νὰ τοποθετηθῶσιν ἤρξαντο οἱ πολέμιοι χειρῶν ἀδίκων· ἀπεκρίθησαν οἱ σύμμαχοι, καὶ ἐντὸς τεσσάρων ὡρῶν, ἐκ τῶν 120 περίπου πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, ἐξ ὧν συνεκροτεῖτο ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος, δὲν ἔμειναν ἐπιπλέοντες εἰμὴ 20 δρόμωνες καὶ πάρωνες.

[«Ἰδοὺ πῶς ὁ Γάλλος ναύαρχος Jurien de la Gravière περιγράφει τὴν ναυμα- » χίαν ταύτην· «Ὄρθρου βαθέος τῇ 8/20 Ὀκτωβρίου οἱ στόλοι εὑρίσκοντο ἐν νηνεμίᾳ » εἰς ἀπόστασιν 4 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ λιμένος. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἔπνευσεν ἄνεμος » οὔριος· τότε δὲ οἱ στόλοι ἐλοξοδρόμησαν καὶ διηυθύνθησαν κατὰ τρεῖς διακεκριμένας » ἀπ' ἀλλήλων σειρὰς πρὸς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου. Τῆς δεξιᾶς πτέρυγος ἡγεῖτο ὁ ναύ- » αρχος Κοδριγκτὼν μετὰ τῆς «Ἀσίας», ταύτῃ δ' εἵποντο τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς «Γέ- » νουα» καὶ «Ἀλβιών». Ἡ «Σειρήν», ἧς ἐπέβαινεν ὁ Δεριγνύ, εἵπετο ἀμέσως τῷ ἀγ- » γλικῷ στόλῳ μετὰ τῶν ἐν μιᾷ γραμμῇ ἀκολουθούντων πλοίων «Σκιπίωνος», «Βρεσ- » λαυίας» καὶ «Τριαίνης». Αἱ φρεγάται καὶ τὰ μικρότερα πλοῖα ἐτάχθησαν ὑπήνεμα, ὁ » δὲ ρωσικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ τεσσάρων τρικρότων καὶ τριῶν φρεγατῶν ἔπλεεν » ἐπίσης προς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ στόλου. Ἡ κυρία δύναμις τῶν Ὀθωμα- » νῶν κατεῖχε τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ λιμένος. Ἐνταῦθα ἦσαν τεταγμέναι δίκην » τόξου ἐκτεινομένου ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ φρουρίου μέχρι τοῦ μυχοῦ τέσσαρες μεγάλαι » φρεγάται, δύο τρίκροτα, μία ἔτι φρεγάτα καὶ ἓν ἔτι τρίκροτον. Ὁ γαλλικὸς στόλος » ὤφειλε νὰ ὁρμῇ πρὸς τὰ πλάγια τῶν πρώτων πλοίων, ἅτινα ἀπετέλουν τὴν πρώτην » πτέρυγα τῆς τριπλῆς ἡμισελήνου. Τὰ πλοῖα ἐκεῖνα ἦσαν αἰγυπτιακὰ καὶ ὑπετίθετο ὅτι » ἐκυβερνῶντο ὑπὸ γάλλων ἀξιωματικῶν. Ὁ ναύαρχος Κοδριγκτὼν ὤφειλε νὰ θέσῃ τὴν » «Ἀσίαν» ἀπέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ δικρότου τοῦ φέροντος τὴν ναυαρχικὴν σημαίαν, ἡ δὲ » «Γένουα» καὶ ἡ «Ἀλβιὼν» εἶχον διαταχθῇ νὰ πληρώσωσι τὸ μεταξὺ «Ἀσίας» καὶ «Σειρῆ- » νος» κενόν, ὁ δὲ ναύαρχος Ἕυδεν μετὰ τοῦ ρωσικοῦ στόλου εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἀγκυρο- » βολήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λιμένος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εὑρίσκηται ἀπέναντι τοῦ κέντρου » τῆς ἡμισελήνου. Αἱ κορβέται καὶ τὰ βρίκια τιθέμενα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κυβερνήτου » τῆς «Δαρτμούθης» πλοιάρχου Φέλλογς εἶχον ἐντολὴν νὰ ἐπιτηρῶσι τὰ ἐν τοῖς δυσὶν » ἄκροις τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως τεταγμένα πυρπολικά.

» Περὶ τὴν 1/2 μ. μ. ὁ ἄγγλος ναύαρχος χωρῶν βραδέως παρέκαμψε τὰ φρού- » ρια καὶ τὰ κανονιοστάσια τὰ ὑποστηρίζοντα ἑκατέρωθεν τὸ στενὸν στόμιον τοῦ λιμέ- » νος. Τὰ φρούρια ἐτήρησαν σιωπήν. Πρύμνη ὑψηλὴ καὶ χρυσοστόλιστος καὶ πορφυρᾶ » σημαία κυματίζουσα ἐν τῷ μέσῳ ἱστῷ ἐδείκνυον τῷ Κοδριγκτῶνι τὴν ναυαρχίδα τοῦ » Ταχὶρ πασᾶ. Οὐ μακρὰν ταύτης ἐπὶ τῆς φρεγάτας τοῦ Μωχαρρὲμ βέη ἐκυμάτιζεν

» ἡ πρασίνη σημαία μετὰ τῆς ἡμισελήνου καὶ τῶν ἄστρων, ἅτινα ἦσαν τὰ διακριτικὰ » σημεῖα τοῦ αἰγυπτίου ναυάρχου. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο σπεύσασα ἡ «Ἀσία» ἠγκυροβό- » λησεν ἐν μέσῳ τῶν δύο ναυαρχίδων. Ἡ Γένουα ἠγκυροβόλησεν ὄπισθεν τῆς «Ἀσίας» » στρέφουσα τὰ τηλεβόλα αὐτῆς κατά τινος τουρκικῆς φρεγάτας. Τὰ πάντα ἦσαν ἔτι » ἥσυχα, τὴν δ' ἐπικρατοῦσαν σιωπὴν διέκοπτεν ἐκ διαλειμμάτων ὁ κρότος πιπτούσης » ἀγκύρας ἢ ὁ τριγμὸς τῶν σχοινίων. Ἡ «Ἀλβιὼν» εἶχε διαταχθῇ ν' ἀγκυροβολήσῃ » ὄπισθεν τῆς «Ἀσίας», ἐχώρει δὲ βραδέως πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος. Ἡ « Δαρτ- » μούθη» μετὰ τῆς «Φιλομήλας» ἔστησαν εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἡ δὲ «Σειρὴν» » ἀφικομένη πρὸ τοῦ φρουρίου ἀπεσπάσθη τῆς παρατάξεως καὶ μετὰ σπανίας δεξιότη- » τος διολισθήσασα ἐντὸς τῆς πρώτης ἐχθρικῆς ὁμάδος ἐτάχθη ἀπειλητικὴ ἐν μέσῳ τριῶν » αἰγυπτιακῶν φρεγατῶν. Ἡ τοιαύτη ἀρχὴ τῶν πραγμάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ » ἐπενέγκῃ σύγκρουσιν ταχεῖαν. Ἤδη ἐπὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐφαίνετο ἐρεθισμός » τις. Τὰ τρίκροτα καὶ τὰ δίκροτα ἠσφάλιζον τὰ ἐξάρτια αὐτῶν· τὰ δὲ πυρπολικὰ ἐφαί- » νοντο ἕτοιμα πρὸς ἔκπλουν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ὁ κυβερνήτης τῆς » «Δαρτμούθης» Φέλλογς, στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς γειτονίας αἰγυπτιακοῦ πυρπολικοῦ » ἐξώπλισε τὸν μέγαν λέμβον του, ἀνύψωσεν ἐπ' αὐτοῦ σημαίαν κήρυκος καὶ διέταξε τὸν » ὑποπλοίαρχον Φιτζρόην νὰ προσκαλέσῃ τὸ πυρπολικὸν ν' ἀπομακρυνθῇ. Ἀλλὰ μόλις » προσήγγισεν ὁ λέμβος σφαῖρα ἐκ τοῦ πυρπολικοῦ ἔτρωσε καιρίως τὸν ἄγγλον ἀξιωμα- » τικόν, πεσόντα αἱμόφυρτον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ συντρόφου αὐτοῦ δοκίμου Φόρβες. » Εἰς τὴν βάρβαρον ταύτην ἐπίθεσιν ἡ «Δαρτμούθη» ἀπήντησε διὰ πυροβολισμοῦ, ὅπως » ὑπερασπίσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ λέμβου αὐτῆς.

» Τὸ πυρπολικὸν ἐπυροβόλησε τότε καὶ πάλιν· πάντες δ' οἱ ἐν τῷ λέμβῳ τῆς » «Δαρτμούθης» ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν. Ὅμοιον δέ τι συνέβαινε μετά τινα λε- » πτὰ παρὰ τὴν φρεγάταν τοῦ Μωχαρρὲμ βέη. Ὁ ναύαρχος Κοδριγκτὼν εἶχεν ἀποστείλει » τὸν ἕλληνα πρῳρέα Μιχαήλ, ἵνα προσκαλέσῃ τὸν αἰγύπτιον ναύαρχον νὰ μείνῃ ἐν » πάσῃ περιπτώσει οὐδέτερος. Ὁ ἀτυχὴς ἀπεσταλμένος, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν » αὐτοῦ, κατήρχετο εἰς τὸν λέμβον τῆς «Ἀσίας», ὅτε Τοῦρκός τις προκύψας ἐκ θυρίδος » καὶ ἀναγνωρίσας ἐν τῷ ἀπεσταλμένῳ τοῦ ναυάρχου ἕλληνα ναύτην, ἥρπασε πιστόλιον » ἐκ τῆς ζώνης αὐτοῦ καὶ ἐξεκένωσεν αὐτὸ μετὰ φρικτῆς ἀρᾶς κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς ῥαγιᾶ. » Τρωθεὶς τὸ στῆθος ὁ ἀτυχὴς Μιχαὴλ ἔπεσεν ἐντὸς τοῦ λέμβου. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ » ὁ Δεριγνὺ ὄρθιος ἐπὶ τῆς γεφύρας τῆς «Σειρῆνος» ἱστάμενος προσεκάλει τὴν παραπλεύ- » ρως σταθμεύουσαν αἰγυπτιακὴν φρεγάταν «Ἐσμίναν» νὰ μὴ συμμετάσχῃ τῆς μάχης » ὑποσχεθεὶς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ μὴ πυροβολήσῃ κατ' αὐτῆς. Μάταιαι προσπά- » θειαι! Ἡ μάχη ἅπαξ ἀρξαμένη ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ καταστῇ γενική. Τὰς πρώτας » σφαίρας ἔρριψεν ὀθωμανικόν τι πλοῖον τεταγμένον ἐν δευτέρᾳ γραμμῇ ὑπὸ τὴν πρύ- » μναν τῆς «Σειρῆνος». Μία σφαῖρα διηυθύνετο κατὰ τῆς «Δαρτμούθης», ἑτέρα ἔπεσεν » ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ναυαρχίδος καὶ ἐφόνευσεν ἕνα ναύτην. Ἡ «Σειρὴν» ἀπήντησε διὰ » πάντων αὐτῆς τῶν τηλεβόλων· ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἡ «Ἀσία» διηύθυνε κατὰ τῶν δύο ναυαρχίδων πῦρ τρομερόν.

» Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἦτο ἥκιστα ἐνθαρρυντική. Δύο τρίκροτα » καὶ δύο δίκροτα εὑρίσκοντο ἐπί τινα χρόνον ἐκτεθειμένα εἰς τὸ πῦρ 61 πολεμικῶν » πλοίων. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν ναυμαχιῶν καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ » ὑπὸ νίκης στεφθεῖσαι, συνεκροτήθησαν ἀδεξίως. Καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου δὲν » ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν ἐκ τοῦ κανόνος τούτου. Ἀλλ' εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν Ναυαρίνῳ οἱ » ἀρχηγοὶ τῶν συμμαχικῶν στόλων ἤθελον ἁπλῶς νὰ φοβίσωσιν, οὐχὶ νὰ πολεμήσωσι

» τὸν ἐχθρόν. Εὐθὺς μετὰ τοὺς πρώτους κανονιοβολισμοὺς ἡ μάχη ἐξετάθη ἀπὸ ἄκρου
» εἰς ἄκρον τοῦ ὅρμου. Πρὸς τὰ δεξιὰ δύο πυρπολικὰ ἀνέδιδον ἤδη φλόγας. Ἀλλὰ
» τὸ μὲν ἓν ἐξ αὐτῶν κατέστρεψαν τὰ τηλεβόλα τῆς «Δαρτμούθης» καὶ τῆς «Σειρῆνος»
» τὸ δὲ ἕτερον ἐβύθισεν ἡ μικρὰ «Φιλομήλα». Ἄχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὰ φρούρια
» ἐσίγων. Τότε ὅμως ἤρξαντο κανονιοβολοῦντα μανιωδῶς. Πολλὰ ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ
» πλοῖα δὲν εἶχον ἔτι συμμετάσχει τῆς πάλης· ἐκ τῶν ρωσικῶν δὲ πλοίων οὐδὲ ἓν εἶχε
» κατορθώσει νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸν λιμένα. Ἐν τούτοις οἱ δονοῦντες τὴν ἀτμόσφαιραν
» κανονιοβολισμοὶ ἤρξαντο νὰ ἐπιφέρωσι τὸ σύνηθες ἀποτέλεσμα. Ὁ ἄνεμος ἐκόπαζε
» μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐν τῷ ὅρμῳ. Ἡ «Ἀλβιὼν» καταληφθεῖσα ὑπὸ τῆς νηνεμίας δὲν
» ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὡρισμένην αὐτῇ θέσιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀγκυροβολήσῃ
» οὐ μακρὰν τῆς «Γενούας» ἐν μέσῳ πλήθους ἐχθρικῶν πλοίων, μαχομένων καθ' ἑνὸς
» τρικρότου φέροντος 74 πυροβόλα καὶ δύο φρεγατῶν ἐχουσῶν ἀνὰ 60 πυροβόλα.
» Ἡ «Τρίαινα» ἦτο τὸ πέμπτον σκάφος τῆς ὑπηνέμου πτέρυγος· ὑπέστη δὲ πρώτη τὸ
» πῦρ τῶν φρουρίων. Ἀγκυροβολήσασα περὶ τὰς δύο ὥρας καὶ τρία τέταρτα πρὸς νότον
» τῆς «Σειρῆνος» ὑπερήσπισε τὴν ναυαρχίδα κατὰ τοῦ πυρὸς τοῦ φρουρίου καὶ παρέσχεν
» αὐτῇ διὰ πυρὸς ἀκαταμαχήτου κατὰ τῶν πέριξ πλοίων τὴν μᾶλλον τελεσφόρον συν-
» δρομήν. Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ «Σκιπίων» δεινὸν διέτρεχε κίνδυνον. Τὸ πλοῖον ἐκεῖνο,
» ὡς ἡ «Τρίανα», εἶχε καταλάβει θέσιν κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Ἀλλ' ἐνῷ ἀπήντα
» εὐτόλμως εἰς τὸ πῦρ τοῦ φρουρίου καὶ δύο μεγάλων δικρότων πυρπολικὸν ἐχθρικὸν
» μετὰ θαυμαστῆς διευθυνόμενον ἀταραξίας ἐρρίφθη ὑπὸ τοὺς προτόνους του. Ἐν μιᾷ
» στιγμῇ οἱ φώσωνες ἀνεφλέχθησαν, τὸ δὲ πῦρ μεταδιδόμενον ἀπὸ ἐξαρτίου εἰς ἐξάρτιον
» ἔφθασεν ἄχρι τοῦ κατωτέρου κανονιοστασίου. Οἱ πυροβοληταὶ κατεβιβρώσκοντο ὑπὸ
» τῶν φλογῶν ἢ ἐσπαράσσοντο ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τῶν πολεμεφοδίων. Εἷς ἀξιωμα-
» τικὸς ἀγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην Μίλιον ὅτι ἀπειλεῖται τὸ ὑπόστρωμα καὶ ἐρωτᾷ ἂν
» πρέπει νὰ καταποντισθῇ ἡ πυρῖτις. Οὐχί! ἀπαντᾷ ὁ πλοίαρχος, πρέπει νὰ ἐξακολου-
» θήσῃ τὸ πῦρ! « Ζήτω ὁ βασιλεύς! » Ἡ κραυγὴ αὕτη ἐπαναλαμβάνεται μέχρι τῶν
» μυχῶν τοῦ πλοίου καὶ τὸ πρὸς στιγμὴν διακοπὲν πῦρ ἄρχεται αὖθις μετὰ μείζονος
» ζέσεως. Ἐν τούτοις τὸ πλήρωμα προσπαθεῖ ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ πυρπολικοῦ καὶ βυθίζει
» αὐτὸ δι' εὐστόχων κανονιοβολισμῶν. Τότε ὁ «Σκιπίων» πλέει πρὸς τὴν ἀντίθετον
» ἀκτήν, παρὰ τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς Σφακτηρίας, καὶ ζητεῖ νέαν θέσιν μάχης. Ἐκεῖ
» εὑρίσκει τὰς φρεγάτας «Ἀρμίδαν», «Τάλβωτ», «Γλάσκωβ» καὶ «Καμβρίαν», αἵτινες
» ἐν τῇ αὐτῇ σχεδὸν πρὸς τὴν «Σειρῆνα», τὴν «Γένουαν» καὶ τὴν «Ἀλβιόνα» τετα-
» γμέναι γραμμῇ παρενετέθησαν εὐτυχῶς μεταξὺ τῶν δεινῶς παθόντων ἐκείνων πλοίων
» καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Ἀλλ' αἱ τέσσαρες ἐκεῖναι φρεγάται
» κραταιοὺς ἔχουσιν ἀντιπάλους. Τοῦτο ἐννοεῖ ὁ ἄγγλος ναύαρχος καὶ ἐπὶ τῆς μορφῆς
» αὐτοῦ περιφερομένου ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἰκονίζεται ἡ ἀνησυχία αὐξανομένη.
» Περὶ τὴν τρίτην τέλος ὥραν φαίνεται εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος ὁ ρωσικὸς στόλος.
» «Δόξα σοι ὁ Θεός!» ἀνακράζει ἐν συγκινήσει ὁ Κοδριγκτών. Καὶ ὄντως τὰ ὀκτὼ
» ἐκεῖνα σκάφη, τέσσαρα τρίκροτα καὶ τέσσαρα δίκροτα, ἔφθασαν καθ' ἣν στιγμὴν
» ἡ σύμπραξις ἦτο ἀναγκαιοτάτη. Τὸ πῦρ αὐτῶν ἐπέβαλε σιγὴν εἰς τὰ κανονιοστάσια
» τῆς νήσου. Ἀλλὰ καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος διερχόμενος ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν φρουρίων καὶ
» εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μεγάλας ὑπέστη ζημίας. Ἡ ναυ-
» αρχὶς τοῦ Ἔυδεν «Ἀζὼφ» ἐπιέζετο ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὑπὸ δύο τουρκικῶν φρε-
» γατῶν. Γαλλικὴ ναῦς, ἡ «Βρεσλαυία», ἔσπευσεν εἰς βοήθειάν της. Ἡ «Βρεσ-
» λαυία», εὑρισκομένη ἐν τῇ οὐραγίᾳ τῆς ὑπηνέμου πτέρυγος, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα

» ἐξετέθη εἰς τὸ διασταυρούμενον πῦρ τῶν δύο ἀκτῶν καὶ τὰς ἐκ πλαγίου βολὰς τοῦ
» κέντρου τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Πυκνὰ νέφη καπνοῦ, ὅθεν ἐξήρχοντο συνεχεῖς
» ἀστραπαί, ἐξετείνοντο ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ λιμένος. Ὁ κυβερνήτης λοιπὸν Λαβρε-
» τονιὲ μόλις ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ τὰ συμμαχικὰ σκάφη ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν, ἐξηκολού-
» θησεν οὐχ ἧττον τὴν ὁδόν του ζητῶν ψηλαφητὶ θέσιν ἀξίαν τοῦ πλοίου του. Αἴφνης

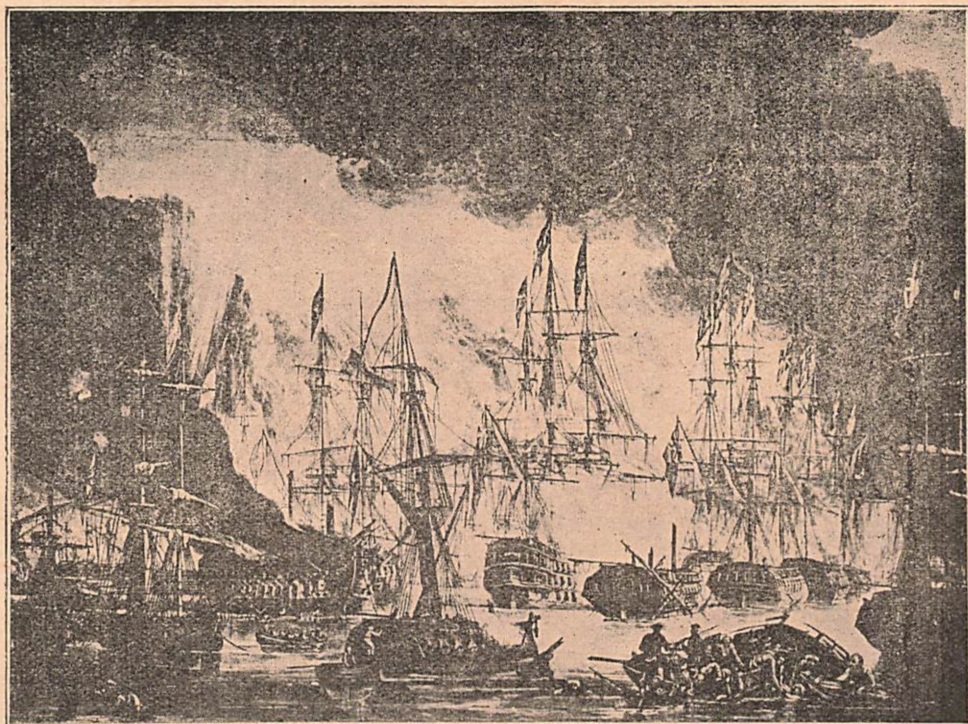

Οἱ τρεῖς ναύαρχοι τοῦ Ναυαρίνου, Δεριγνύ, Κόδριγκτων καὶ Ἕϋδεν

» φαίνεται ἐγγύτατα πυρπολικόν τι, ὅπερ ἡ γαλλικὴ ἡμιολία «Ἀλκυὼν» μάτην προσπαθεῖ
» ν' ἀπομακρύνῃ. Ἡ «Βρεσλαυία» διὰ ταχείας κινήσεως ἀποφεύγει μὲν τὸ πυρπολικὸν
» περιπλέκεται ὅμως εἰς τὰ ἐξάρτια τῆς «Ἀλκυῶνος» καὶ παρασύρει τὴν ἡμιολίαν
» ἐν μέσῳ τῆς μάχης. Μάτην ὁ κυβερνήτης Λαβρετονιὲ προσπαθεῖ ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν
» δρόμον τοῦ πλοίου. Ν' ἀγκυροβολήσῃ δὲν δύναται, διότι ἡ ἄγκυρά του θὰ ἔπιπτεν
» ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς «Ἀλβιόνος». Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν νὰ μάχεται μετ' ἀνα-
» πεπταμένων ἱστίων, ὁτὲ μὲν διευθύνων τὰ πυροβόλα του κατὰ τῶν φρεγατῶν, αἵτινες
» περικυκλοῦσι τὴν «Σειρῆνα», ὁτὲ δὲ κατὰ τοῦ συμπλέγματος, ὅπερ κανονιοβολεῖ τὴν
» «Ἀσίαν», τὴν «Γένουαν» καὶ τὴν «Ἀλβιόνα». Ἐλευθερωθεῖσα τέλος τῆς ἐπαφῆς
» τῆς «Ἀλκυόνος» ἡ «Βρεσλαυία» καταλαμβάνει θέσιν μεταξὺ τοῦ «Ἀζὼφ» καὶ τοῦ
» τρίτου ὀθωμανικοῦ τρικρότου καὶ ὑφίσταται ἐπὶ δύο σχεδὸν ὥρας τὸ πῦρ τούτου καὶ
» ἄλλων ἐχθρικῶν φρεγατῶν· κατορθώνει δὲ μόνη νὰ καταβάλῃ μὲν τρία τῶν ἐχθρικῶν
» πλοίων νὰ συντελέσῃ δὲ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν λοιπῶν δύο. Περὶ τὴν τρίτην ὥραν
» καὶ ἡμίσειαν ὁ κυβερνήτης Λαβρετονιὲ τραυματίζεται εἰς τὰς κνήμας, ἀντ' αὐτοῦ δὲ
» τὴν διοίκησιν τῆς «Βρεσλαυίας» ἀναλαμβάνει ὁ πλοίαρχος Λογγεβίλ.

» Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ μανία τῆς μάχης ἦτο ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτῆς ὁρμῇ
» Ὀγδοήκοντα καὶ ἑπτὰ πολεμικὰ πλοῖα τεταγμένα εἰς τέσσαρας γραμμὰς καὶ συνω-
» θούμενα ἐν εὐρείᾳ δεξαμενῇ ἀντήλλασσον ἀπαύστως πυροβολισμούς· ἐκ τῆς ἀπεράν-
» του δ' ἐκείνης καμίνου διέφευγον πάντοτε πλοῖα ἡμιφλεγῆ, ἐνῷ ἕτερα ἀνετινάσσοντο

» εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τρομεροῦ κρότου. Ὁ λιμὴν τῆς Πύλου, ὁ τὴν πρωίαν ὅμοιος πρὸς
» ἥσυχον λιμένα, νῦν ἀφρίζων ἀπὸ τὰς πληττούσας αὐτὸν σφαίρας, κεκαλυμμένος ὑπὸ
» συντριμμάτων, ἐφ' ὧν πλέουσι δυστυχεῖς Τοῦρκοι, μετεβλήθη εἰς λιμένα τοῦ Ἅδου,

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου

(Εἰκὼν τοῦ Θ. Λῶ, κατὰ σχεδιογράφημα τοῦ πλοιάρχου λόρδου Ἰγκόστρι. Συλλογὴ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου)

» ἔνθα ἐν μέσῳ κυμάτων πυρὸς πλέουσιν οἱ κολασμένοι. Ὁ πληρῶν τὸν λιμένα τοῦτον
» ὀθωμανικὸς στόλος ἐξαφανίζεται μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀλλὰ μαχόμενος ἔτι μετὰ σπα-
» νίας πεισμονῆς. Ἐπὶ μίαν καὶ ἐπέκεινα ὥραν ἐμάχετο ἡ «Σειρὴν» εἰς ἀπόστασιν βο-
» λῆς πιστολίου κατ' αἰγυπτιακοῦ τινος δικρότου. Τὰ ἱστία, τὰ ἐξάρτια, οἱ λέμβοι τῆς
» γαλλικῆς ναυαρχίδος ἦσαν κατακερματισμένα, ἐξ δὲ σφαῖραι εὗρον αὐτὴν εἰς τὰ
» ὕφαλα. Αἴφνης ἀκούεται τρομερὰ ἔκρηξις καταπνίγουσα τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων.
» Ἡ «Σειρὴν» τρέμει ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, ὁ ὀπίσθιος ἱστὸς πίπτει καὶ καλύπτει ὑπὸ
» τὰς πτυχὰς τῶν ἱστίων τὸν ναύαρχον, τὸν πλοίαρχον καί τινα ἐγγὺς ἱστάμενον ἀξιω-
» ματικόν. Τὸ κατάστρωμα πληροῦται φλεγόντων συντριμμάτων, ἅτινα φαίνονται πί-
» πτοντα ἐξ οὐρανοῦ. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐπικρατεῖ ἐπὶ τῆς «Σειρῆνος» γενικὴ σύγχυ-
» σις. Ἀλλὰ πάραυτα ἀποκαθίσταται ἡ τάξις καὶ οἱ πυροβοληταὶ ἐπανέρχονται εἰς τὰ
» τηλεβόλα των. Ἓν βλέμμα πληροφορεῖ πάντας ὅτι ἡ φρεγάτα «Ἐσμίνα» ἐγένετο
» ἄφαντος. Αὕτη εἶχεν ἐκραγῆ μετὰ κρότου! Ἡ «Ἀσία» ὑποβοηθουμένη ἔμπροσθεν
» μὲν ὑπὸ τῆς «Γενούας», ὄπισθεν δὲ ὑπὸ τῆς «Σειρῆνος», τῆς μιᾶς μὲν πλευρᾶς τὰ
» τηλεβόλα διευθύνει κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς τῆς δ' ἑτέρας κατὰ τῆς αἰγυπτιακῆς ναυ-
» αρχίδος. Πρῶτον σιγᾷ τὸ τρίκροτον τοῦ Ταχὶρ πασᾶ. Τὸ ἐκ τῶν κανονιοβολισμῶν

» τῆς «᾿Ασίας» ἀποτέλεσμα ἦτο τοσοῦτο φοβερὸν ὥστε, κατὰ τὸν Δεριγνύ, «ἐνόμιζέ τις » ὅτι ἔβλεπεν ὁμάδα μεγάλην ξυλουργῶν διαμελιζόντων ἐν σπουδῇ τὴν ὀθωμανικὴν » ναυαρχίδα». Δι᾿ ὑπερμεγέθων ρηγμάτων ἔβλεπέ τις τὰ ἔνδον τοῦ πλοίου ἐστρωμένα » διὰ νεκρῶν καὶ τραυματιῶν. ᾿Εξ 800 ἀνδρῶν 600 εἶχον κατασταῆ ἀπόλεμοι. Περὶ τὴν » τετάρτην μετὰ μεσημβρίαν ὥραν αἱ δύο ναυαρχίδες, μὴ δυνάμεναι πλέον ν᾿ ἀντιστῶσιν, » ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας των καὶ ἐξώκειλαν. Ἡ «᾿Ασία» καὶ ἡ «Σειρὴν» ἐξεπλήρωσαν ἔκ- » τοτε τὴν ἀποστολήν των· ἄλλο δὲν ὑπελείπετο πλέον ἢ νὰ καταστραφῶσι τὰ πλοῖα τῆς » δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως, αἱ κορβέτται καὶ τὰ βρίκια. Μία μόνη στιγμὴ ἤρκει πρὸς » τοῦτο. ᾿Αλλ᾿ ὅτε ἡ ἀγγλικὴ ναυαρχὶς ἠδυνήθη τέλος νὰ διακόψῃ τὸ πῦρ, ὁ Κοδριγ- » κτὼν εἶδεν ἐπὶ τίνι θυσίᾳ ἀπηλλάγη τῶν πολεμίων. Πολλῶν τηλεβόλων εἶχον κατα- » στραφῆ οἱ ὑποστάται, τινὰ τῶν ἱστίων εἶχον κοπῆ, τὸ δὲ σκάφος ἔφερε πολλαχοῦ » ἴχνη τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν, αἵτινες εἶχον φονεύσει 19 ἄνδρας καὶ πληγώσει 57. » Ἔτι μείζονας ζημίας ὑπέστη ἡ «Σειρὴν» ἀπολέσασα ἐν συνόλῳ 66 ἄνδρας.

» ᾿Εν τούτοις ἡ «᾿Αλβιὼν» εἶχε κυριεύσει ἐξ ἐπίπλου ὀθωμανικὴν φρεγάταν. » Πρῶτοι ὥρμησαν εἰς ἐπίθεσιν οἱ ᾿Οθωμανοί, ἀλλ᾿ ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς » τῶν Ἄγγλων. Τότε τριάκοντα Ἄγγλοι διοικούμενοι ὑφ᾿ ἑνὸς ὑποπλοιάρχου καὶ δύο » δοκίμων ὁρμῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ καταστρώματος· ἐνῷ δὲ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο ἀπό- » σπασμα κατασφάζει τοὺς φεύγοντας Τούρκους καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς ἢ νὰ καταφύγωσιν » εἰς τὸ ἐπίστρωμα ἢ νὰ πέσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπὶ τῆς τουρκικῆς φρεγάτας, προσ- » κεκολλημένης ἔτι οὔσης εἰς τὴν «᾿Αλβιόνα», ἐκρήγνυται πυρκαϊά. ᾿Εν διαστήματι πέντε » μόνον λεπτῶν τὸ πῦρ μεταδίδεται εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Εὐτυχῶς ἡ «᾿Αλβιὼν» » κατώρθωσε ν᾿ ἀπομακρυνθῇ καὶ τὸ ὀθωμανικὸν σκάφος ἐβυθίσθη εἰς τὴν ἄβυσσον.

» ᾿Εκ τῶν τριῶν ἀγγλικῶν τρικρότων τὰς δεινοτάτας ἀπωλείας ὑπέστη ἡ «Γέ- » νουα». Ὁ κυβερνήτης αὐτῆς Βάθουρστ ἐτρώθη ἐξ ἀρχῆς τῆς μάχης τρὶς θανασίμως. » ᾿Αλλ᾿ ἐπέζησεν ἕνδεκα ὥρας, ἐπιδείξας ἄχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἐν μέσῳ φοβερῶν » βασάνων θαυμάσιον ἡρωισμόν. ᾿Επὶ τῆς «Γενούας» 26 ἄνδρες ἐφονεύθησαν καὶ 33 » ἐπληγώθησαν. Ὁ Δεριγνὺ ἐθαύμασε τὴν ὀξυδέρκειαν, μεθ᾿ ἧς ὁ πλοίαρχος Βάθουρστ » ἐξελέξατο τὴν θέσιν του καὶ τὴν τόλμην μεθ᾿ ἧς ἐβοήθησε τὴν «᾿Ασίαν». ᾿Αλλ᾿ οὐδὲν » πλοῖον διήγειρε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ζωηρότερον ἐνθουσιασμὸν ἢ ἡ «᾿Αρμίδα» διοι- » κουμένη ὑπὸ τοῦ γενναίου πλοιάρχου Οὔγωνος, ἀπομάχου τῶν πολέμων τῆς αὐτοκρα- » τορίας. Ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα ἡ «᾿Αρμίδα», ἡ μικρὰ ἀγγλικὴ φρεγάτα «Τάλβωτ» » ἐπάλαιε πρὸ εἴκοσι λεπτῶν κατὰ τριῶν μεγάλων δικρότων. ᾿Αλλ᾿ ὁ Οὔγων διωλίσθησε » μεταξὺ τοῦ «Τάλβωτ» καὶ τῶν πολεμίων πλοίων. ᾿Επὶ τῇ θέᾳ τῆς ἀπροσδοκήτου καὶ » γενναιόφρονος ἐκείνης ἐπικουρίας καὶ τοῦ δεξιωτάτου ἐκείνου ἑλιγμοῦ οἱ Ἄγγλοι ναῦ- » ται κατέλιπον πρὸς στιγμὴν τὰ τηλεβόλα των, ὥρμησαν ἐπὶ τῶν κεραιῶν καὶ ἐχαιρέ- » τισαν τὴν «᾿Αρμίδαν» δι᾿ ἐπευφημιῶν. ᾿Εν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἡ γαλλικὴ φρεγάτα εἶχεν » ἀγκυροβολήσει καὶ στραφεῖσα ἐπιτηδείως ἐκάλυψεν ὅλα τὰ μικρὰ ἀγγλικὰ σκάφη καὶ » ἐπροστάτευσεν αὐτὰ κατὰ τῶν βολῶν τοῦ κινδυνωδεστάτου τῶν ἐχθρικῶν δικρότων, » ὅπερ μετὰ μικρὸν παρεδόθη. Ὁ πλοίαρχος Οὔγων ἀνεπέτασεν ἱπποτικῶς ἐπὶ τοῦ κυ- » ριευθέντος σκάφους τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν παρὰ τὴν γαλλικήν. Μετ᾿ οὐ πολὺ καὶ » ἡ δευτέρα φρεγάτα παρεδόθη εἰς τὸ «Τάλβωτ», ἡ δὲ τρίτη ἐβυθίσθη ὑπὸ τὰς σφαίρας » τοῦ ρωσικοῦ δικρότου «᾿Αλεξάνδρου Νεύσκη». Εἶναι πέμπτη ὥρα τῆς ἑσπέρας. Ἡ » μάχη σχεδὸν ἔπαυσεν· οἱ δὲ Τοῦρκοι μόλις ἀπαντῶσι δι᾿ ἀραιῶν κανονιοβολισμῶν εἰς » τὸ φοβερὸν πῦρ τῶν συμμάχων. Ἡ πρώτη ἐχθρικὴ γραμμὴ κατεστράφη σχεδὸν ἐντε- » λῶς. Τὰ κυριευθέντα, βυθισθέντα ἢ ἀνατιναχθέντα πλοῖα ἐξώκειλαν εἰς τὴν ἀκτήν. «᾿Εκ

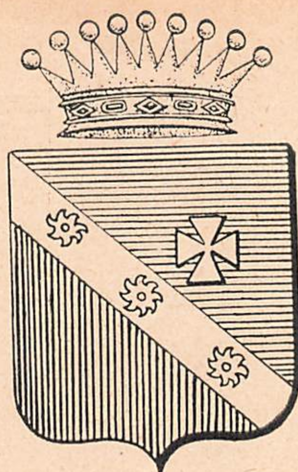
» τοῦ φοβεροῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου, ἔγραφεν ὁ Δεριγνύ, σήμερον σῴζονται μόνον » 20 περίπου κορβέτται καὶ βρίκια, καὶ τὰ πλοῖα δὲ ταῦτα εἶναι ἐγκαταλελειμμένα. Ἡ » ἱστορία δὲν ἀναφέρει παράδειγμα πληρεστέρας καταστροφῆς». Οἱ σύμμαχοι εἶχον ἀν- » τιτάξει μόνον 1270 τηλεβόλα κατὰ δισχιλίων, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ βολαί των ἦσαν » ἐπιτυχεῖς, ἐνῷ τῶν Τούρκων αἱ πλεῖσται σφαῖραι ἔπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπὶ τῶν » ὀθωμανικῶν πλοίων ὁ ὄλεθρος ὑπῆρξε τρομερός. Ἡ ὁλικὴ ἀπώλεια τῶν Ὀθωμανῶν » ὑπελογίσθη εἰς ἑξακισχιλίους ἄνδρας. Μόνον ἐπὶ τῆς ὀθωμανικῆς καὶ ἐπὶ τῆς αἰγυπτι- » ακῆς ναυαρχίδος οἱ νεκροὶ καὶ οἱ τραυματίαι ἀνῆλθον εἰς χιλίους. Ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν » νεκρῶν καὶ τραυματιῶν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἀποδεικνύει τὸ δυσανάλογον τῆς πά- » λης. Ἐν συνόλῳ ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης 654 ἄνδρες, ἐξ ὧν 272 Ἄγγλοι, 184 Γάλλοι, » 198 Ρῶσοι. Αἱ τρεῖς ναυαρχίδες ἦσαν τὰ δεινότερον παθόντα πλοῖα. Τὸ πρᾶγμα » εἶναι εὐεξήγητον, διότι αἱ ναυαρχίδες προηγοῦντο τῶν στόλων καὶ ὑπέστησαν τὸ πρῶ- » τον πῦρ τῶν Τούρκων, τὸ μόνον ἐπίφοβον. Ἡ νὺξ ἐξήπλωσε τέλος ἐπὶ τῆς φοβερᾶς » ἐκείνης σκηνῆς τὸν μέλανα αὐτῆς πέπλον. Τὸ τηλεβόλον ἐσίγησεν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἔτι » ἐπιστῆ ἡ ὥρα τῆς ἡσυχίας. Ὁ ἐχθρὸς συνεπλήρου ἰδίαις χερσὶ τὸ ἔργον τῆς καταστρο- » φῆς. Ἐκκενῶν ἀλληλοδιαδόχως τὰ μήπω βυθισθέντα πλοῖα ἔβαλεν αὐτὰ εἰς τὸ πῦρ. » Τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἐξώκελλον εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἀπετεφροῦντο αὐτόθι. Ἄλλα ὅμως πε- » ριεφέροντο τῇδε κἀκεῖσε ὠθούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου πρὸς τὴν ἀριστερὰν ἡμῶν πτέ- » ρυγα. Μόναι αἱ ἀπαίσιαι φλόγες ἃς ἀνέδιδον οἱ πλέοντες ἐκεῖνοι δαυλοί, καὶ οἱ κρότοι » τῶν ἐκρήξεων διέκοπτον τὸ σκότος καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ λιμένος. Αἱ τελευταῖαι ἐκεῖναι » ὧραι ἐφάνησαν εἰς τοὺς ἐκ τοῦ κόπου καταβεβλημένους ἡμετέρους ἀξιωματικοὺς αἱ » μακρόταται. Ἐφ' ὅσον διήρκει ἡ πάλη, τὰς δυνάμεις αὐτῶν ὑπεστήριζον αἱ συγκινή- » σεις αὐτῆς. Ἀλλ' ὅτε πλέον δὲν ὑπελείπετο ἢ νὰ προφυλαχθῶσι τὰ πλοῖα κατὰ τῶν » πυρπολικῶν, νὰ σβεσθῶσι τὰ καπνίζοντα ἐκεῖνα συντρίμματα καὶ ν' ἀπομακρυνθῶσι » διὰ τῶν λέμβων ἀπειλητικὰ ναυάγια, πολλοὶ τῶν ἐκπληρωσάντων εὐγενέστατα τὸ κα- » θῆκόν των διαρκούσης τῆς μάχης κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ κόπου. Τὸ δυσχερέστατον » λοιπὸν ἔργον ἔλαχε τότε εἰς νέους τινὰς ἀξιωματικούς, ὧν ἡ φήμη ἤρξατο ἔκτοτε » κρατυνομένη.

» Μαθὼν παρ' ἀγγελιαφόρου τὴν σύγκρουσιν ὁ Ἰβραὴμ ἔσπευσεν ἐκ τῶν ὀρέων » τῆς Μεσσηνίας. Ἀλλ' αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου κατέστησαν αὐτῷ προφανὲς τὸ » μέγεθος τῆς καταστροφῆς. Ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος δὲν ὑπῆρχε πλέον, τὸν δὲ » λιμένα κατεῖχε μόνος ὁ συμμαχικὸς στόλος κατεσχισμένα ἔχων τὰ ἱστία καὶ τεθραυ- » σμένα τὰ κατάρτια. Οὕτως ἐπηλήθευσε τὸ ὑπερήφανον λόγιον τοῦ πασᾶ· «ὁ στόλος ἡμῶν » δύναται νὰ καταστραφῇ, ἀλλ' οὐχὶ νὰ αἰχμαλωτισθῇ». Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ναυμα- » χίας μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ τρεῖς ναύαρχοι ἔπεμψαν ἐπιστολὴν » πρὸς τὸν Ἰβραὴμ πασᾶν καὶ Ταχὶρ πασᾶν καὶ Μωχαρρὲμ βέην, ἐν ᾗ ἔλεγον· » «Δὲν προτιθέμεθα νὰ προσβάλωμεν τὰ περισωθέντα ὀθωμανικὰ πλοῖα. Ἀλλ' ἐὰν » μία μόνη σφαῖρα ῥιφθῇ ἐπὶ πλοίου ἢ ἐπὶ λέμβου τῶν συμμάχων θὰ καταστρέψωμεν » εὐθὺς τὰ λείψανα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, θὰ θεωρήσωμεν δὲ πᾶσαν νέαν ἐχθρο- » πραξίαν ὡς ῥητὴν κήρυξιν πολέμου, ἧς τὰ ἐπακόλουθα θὰ ὑποστῶσιν ὁ σουλτάνος » καὶ οἱ πασάδες. Θέλομεν σαφῆ ἀπάντησιν, ζητοῦμεν δὲ νὰ ἀναπετασθῇ ἐπὶ πάντων » τῶν φρουρίων πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ὡς σημεῖον εἰρήνης ἡ λευκὴ σημαία». Οἱ » πασάδες συνεμορφώθησαν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ναυάρχων καὶ τῇ ἐπαύριον αὐτὸς » ὁ Ταχὶρ μετέβη εἰς τὴν ναυαρχίδα τοῦ Κόδριγκτων, ἵνα διὰ συμφωνίας ῥητῆς ἐπικυ- » ρώσῃ τὴν ἀνακωχήν.

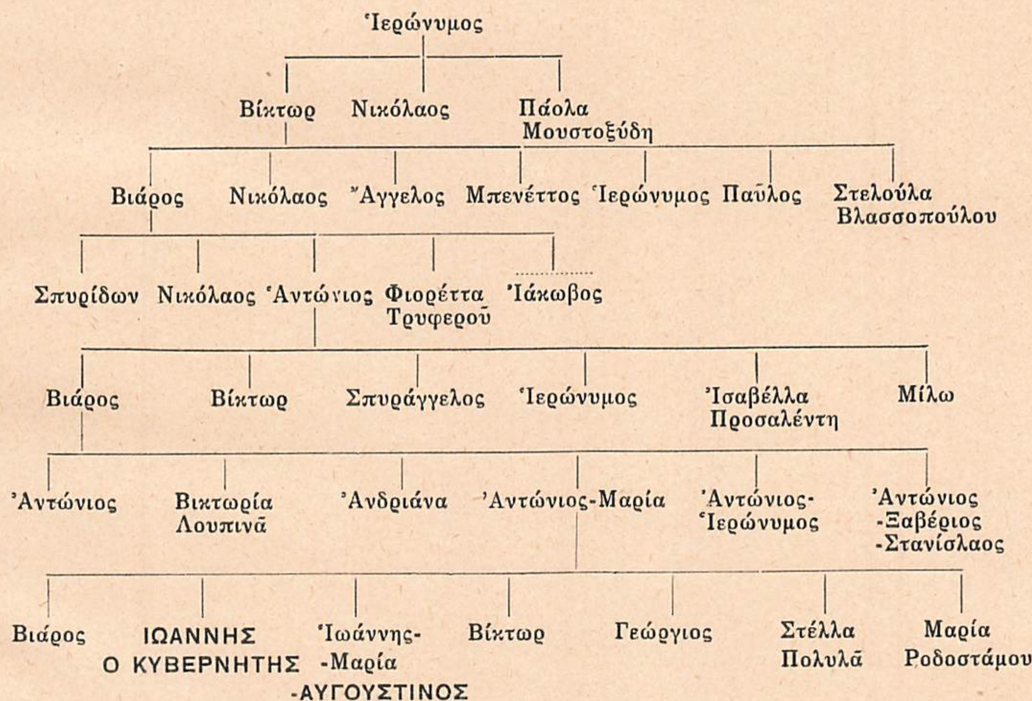
Ἡ ἠθικὴ σημασία τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου. « Ἡ ἐντύπωσις ἡ ἐμποιη-
» θεῖσα ἐν Εὐρώπῃ ἐκ τῆς εἰδήσεως τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας ἦτο μεγάλη. Πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, οἱ φιλέλληνες καὶ οἱ φιλελεύθεροι εἶδον ἐν τῷ γεγονότι τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν τοῖς βουλεύμασι καὶ πράξεσι τῶν ἡγεμόνων » καὶ τῶν κυβερνήσεων, ἐθεώρησαν » δὲ τὸ γεγονὸς ὡς νίκην τῶν λαῶν » ἐναντίον τῶν ἀνακτοβουλίων καὶ τῶν » κυβερνήσεων. «Τὸ δίκτυον τῶν ἐπι» βουλῶν καὶ τῶν τεχνασμάτων, λέγει » ὁ Γερβῖνος, τὸ πλεχθὲν ὑπὸ τῶν » ἀνθρώπων τῶν ἀνακτοβουλίων, » διερράγη διὰ κτυπήματος σθεναροῦ » ἀποδεικνύοντος ὅτι πᾶσαι αἱ ζωτι» καὶ δυνάμεις καὶ πᾶς χυμὸς ἐν τῷ » πολιτικῷ σώματι τῆς Εὐρώπης δὲν » εἶχον ἐξαντληθῆ ἐκ τῆς παραλυ» τικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνακτοβουλίου » τῆς Βιέννης. Πάντες οἱ ἰδόντες τὴν » ἐποχὴν ἐκείνην γινώσκουσιν ὅτι » ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος ᾐσθάνετο ἑαυ» τὸν ἀναγεννώμενον καὶ ἀναπνέοντα » ἐλευθέρως βλέπων ἑαυτὸν ἠλευθε» ρωμένον ἐκ τῆς ἠθικῆς ἐκείνης πιέ» σεως, ἥτις ἀπὸ ἐννέα ἐτῶν ἐπίεζε » τὴν καρδίαν πάντων. Ἡ κοινὴ » γνώμη ἐδέξατο μετὰ κραυγῶν χα» ρᾶς τοὺς φράγκους νικητάς. Εἶχε τεθῆ τέρμα εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι αἱματοχυ» σίαν καὶ εἰς τὴν ἀγριότητα τοῦ πολέμου· τὸ ἔργον τῶν δίκην Δαναΐδων ἐργα» ζομένων φιλελλήνων εἶχεν ἀντικατασταθῆ δι' ἀρωγῆς δραστικωτέρας· ὁ ἑλληνι» κὸς λαὸς εἶχε σωθῆ ἐκ τῆς καταστροφῆς, ἀφοῦ ἤδη εἶχε φθάσει οὗτος εἰς τὸ χεῖ» λος τῆς ἀπωλείας, εἶχε δ' ἀποδειχθῆ τοῖς Τούρκοις ὅτι ἡ διαμαρτύρησις τῆς Εὐρώ» πης ἐναντίον τῆς καταστροφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἦτο λίαν σοβαρά. Ἄνδρες » ἤρεμοι, μετριοπαθεῖς καὶ ὀξυδερκεῖς ἐξέφερον ἔτι ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ τὴν εὔελπιν » γνώμην ὅτι ἡ μάχη αὕτη ἤθελεν ἔχει τὴν σπουδαιότητα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, » ἐὰν τὸ ἔθνος τοῦτο μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν αὐτοῦ ἦτο ἱκανὸν νὰ διασπείρῃ τὸν σπόρον » πολιτισμοῦ νέου εἰς τὰ ἔνδον χωρῶν αἵτινες κατέστησαν ἀπολίτιστοι καὶ ἄγριαι, ἐν » τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ. Ἐν τῇ φιλελληνικῇ Γαλλίᾳ ἠγάλ» λοντο πρὸ πάντων βλέποντες ὅτι τὸ δημόσιον φρόνημα μετεῖχεν εἰς τοιοῦτον μέγαν » βαθμὸν τῆς νίκης ταύτης. «Ἡ μάχη τοῦ Ναυαρίνου, ἔγραφεν ὁ Pierre Lebrun, ἦτο » κατόρθωμα τῶν λαῶν. Ὁ ἀλαλαγμὸς ἐπὶ τῇ νίκῃ, ὁ ἐκπεμπόμενος ἐκ τοῦ Αἰγαίου, » εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος ἀλαλαγμὸς ὃν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας πάντες οἱ λαοὶ ἐδέξαντο » μετὰ συμπαθείας κοινῆς. Τὸ πυροβόλον τοῦ Ναυαρίνου ἐγένετο ἀρχὴ νέας περιόδου » καὶ ἀνήγγειλε θριαμβευτικὴν τὴν ἀνάρρησιν τῆς κοινῆς γνώμης τῆς ὑψουμένης » ὑπεράνω τῶν θρόνων, τὸ πρῶτον ἀληθῶς βασιλίδος διαθετούσης στόλους καὶ πυρο» βόλα, διδούσης διαταγὰς τοῖς ναυάρχοις, συναρπαζούσης καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς

Ἰωάννης Καποδίστριας

ΟΙΚΟΣΗΜΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

Ἡ οἰκογένεια Καποδίστρια κατάγεται ἐκ Δαλματίας καὶ δὴ ἐκ τῆς ὁμωνύμου πρὸς τὴν οἰκογένειαν ταύτην πόλεως. Τὸ πρότερον ὄνομα αὐτῆς ἦτο Βιττόρι, πρῶτος δὲ ὠνομάσθη Καποδίστριας ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ὁ Βίκτωρ Βιττόρι, καταφυγὼν τῷ 1373 εἰς Κέρκυραν διὰ πολιτικοὺς λόγους. Τῷ 1477 ἡ οἰκογένεια ἀναφέρεται ἐν τῇ Χρυσῇ Βίβλῳ τῶν εὐγενῶν τῆς νήσου, ὡς καθολική. Ὁ κομητικὸς τίτλος ἀπενεμήθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Καρόλου-Ἐμμανουήλ, δουκὸς τοῦ Πεδεμοντίου καὶ βασιλέως τῆς Κύπρου, τῷ 1689, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας τῷ 1796. Ἡ οἰκογένεια Καποδίστρια διηρέθη ἐνωρὶς εἰς τέσσαρας καὶ εἶτα εἰς ἑπτὰ κλάδους. Ἐξ αὐτῶν ὁ κλάδος ὁ λαβὼν τὸν κομητικὸν τίτλον εἶνε ὁ τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, Κυβερνήτου. Ἀρχηγέτης τοῦ κλάδου τούτου εἶνε ὁ Ἱερώνυμος Καποδίστριας, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βίκτωρος Καποδίστρια, γεννηθέντος τῷ 1555. Τοῦ Ἱερωνύμου τούτου ἔγγονος ἦτο ὁ Βιάρος Καποδίστριας, γεννηθεὶς τῷ 1623, ὁ λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ κόμητος.

(Κατὰ Εὐγ. Ρ. Ραγκαβῆν)

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

» καὶ ἀναγκαζούσης αὐτοὺς οὕτως εἰπεῖν νὰ ἀναγνωρίζωσι τὰς νίκας καὶ νὰ οἰκειο-
» ποιηθῶσι τὰς δάφνας αὐτῆς ».]

Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία, ὡς πᾶσα μετὰ μακρὰν πίεσιν ἐπελθοῦσα ἔκρηξις, ἔσχεν ἀνυπολόγιστα ἀποτελέσματα. Ἡ Ὑ. Πύλη οὐδὲ μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἐπείσθη νὰ ἐν-

'Αρ. 65.

Ὁ Κύριος [illegible]
Πληρεξούσιος τῆς ἐπαρχίας [illegible]
ἔχει τὴν ἄδειαν τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Δ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.
Τῇ [illegible] Ἰουλίου 1829 ἐν Ἄργει.
Ἡ ἐπὶ τῶν Ἀντιπροσωπικῶν Ἐγγράφων
Ἐξεταστικὴ Ἐπιτροπὴ
[illegible]

Εἰσιτήριον μελῶν Συνελεύσεως τοῦ 1829

δώσῃ κατ' ἐλάχιστον ὡς πρὸς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δίκαια. Προσκληθεῖσα τῇ 12 Νοεμβρίου ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων τῶν τριῶν δυνάμεων νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐν Λονδίνῳ συνθήκην ἀπεποιήθη· ὅθεν οἱ πρέσβεις ἀνεχώρησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 26. Ἐπειδὴ ἡ Πύλη, ἰδίως ἐξηγριωμένη κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ ταύτην θεωροῦσα ὡς πρωταίτιον ὅλων τῶν γενομένων, ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς πιστοὺς κατὰ τοῦ μισητοτέρου τῶν ἀπίστων λαῶν (1), ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τελευταῖον τῇ 14 Ἀπριλίο[illegible]328 τὸν πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν ἀπειληθέντα καὶ ἀείποτε ἔκτοτε ἀναβληθέντα πό-

(1) [illegible]οεῖ ὁ συγγραφεύς, ὡς φαίνεται, τὸν περίφημον μπεγιανναμέ, τὴν δήλωσιν δηλονότι, [illegible]ις συνετάχθη κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1827 ὑπὸ συνόδου στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν καὶ προκρίτων τῶν μωσ[illegible]ανικῶν κοινοτήτων (ἀγιάν) καὶ τιμαριούχων εὐγενῶν συνελθόντων εἰς Κωνσταντινούπολιν κα[illegible]λησιν τῆς Πύλης, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τῆς πολεμικῆς ἀμύνης τοῦ κράτους. Ἡ δήλ[illegible]τοῦσα ν' ἀναρριπίσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν Μωαμεθανῶν ἀπηυθύνετο μ[illegible] χριστιανικῶν ἐν γένει κρατῶν ἀλλ' ἰδίως κατὰ τῆς Ρωσίας, ἣν ἐκήρυττεν ὡς αἰώνιον ἐχθ[illegible] τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ἰσλὰμ καὶ κατήγγελλεν ὡς γενομένην αἰτίαν πασῶν τῶν τελευταίων ταραχῶν, παραπλανήσασαν καὶ τὰς δύο ἑτέρας δυνάμεις καὶ προκαλέσασαν τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου. Οὕτω δ' ἐξήγειρε καὶ ἐξῆπτε τὸ μῖσος τῶν ὑπηκόων κατὰ τῆς Ρωσίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅμως ὅτι ἡ Τουρκία τινὰ μέρη τῆς ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐφημερίσι δηλώσεως ἀπεκήρυξεν ὕστερον.

λεμον. Ὁ πόλεμος οὗτος δὲν παρεκώλυσεν, ἀπ' ἐναντίας διηυκόλυνε τὰς περαιτέρω ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας τῶν δυνάμεων· εἰς ὃ συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι ὀλίγῳ πρότερον ἤτοι τῇ 12 Ἰανουαρίου, ἔφθασεν εἰς Αἴγιναν ὁ νέος τῆς Ἑλλάδος κυβερνήτης Ἰωάν-

Ἡ ἀπόβασις τοῦ Μαιζῶνος

νης Καποδίστριας, καὶ ἱδρύθη δι' αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἡ πρώτη κυβέρνησις, ἡ ἀξία νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦτο. Αἱ δυνάμεις τφόντι δὲν ἔπαυσαν ἐργαζόμεναι κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων ἔπειτα δὲ περὶ τῆς ὁριστικῆς ρυθμίσεως τοῦ νέου κράτους. Δυνάμει τοῦ ἀπὸ 7/19 Ἰουλίου 1828 ἐν Λονδίνῳ πρωτοκόλλου ἐπῆλθεν εἰς Πελοπόννησον γαλλικὴ στρατιὰ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ. Ἡ στρατιὰ αὕτη ἀπεβιβάσθη ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μαιζῶν εἰς Πεταλίδι, μεταξὺ Καλαμῶν καὶ Νησίου, περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου, ὁ δὲ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐξεχώρησεν ἀμαχητὶ ἐκ τῆς χερσονήσου περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου. Καὶ μετὰ ἓξ περίπου μῆνας, διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10/22 Μαΐου 1829, ἐκανονίσθησαν κατὰ πρῶτον τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ νέου κράτους. Τὰ ὅρια ταῦτα ἀρχόμενα παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τοῦ Βώλου, ἀναβαίνοντα ἐκεῖθεν τὴν Ὄθρυν, παρακολουθοῦντα αὐτὴν μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἀγράφων κειμένης, δι' ἧς συνάπτεται τὸ ὄρος ἐκεῖνο μετὰ τῆς Πίνδου· καταβαίνοντα ἔπειτα ἐκ τῆς κορυφῆς ταύτης εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀσπροποτάμου, ἥτις ἔμενεν εἰς τὴν Τουρκίαν, διερχόμενα κατόπιν τὸ Μακρυνόρος, τοῦ ὁποίου τὸ στενὸν περιελαμβάνετο ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀπέληγον ἐπὶ τέλους εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Προσετέθη δὲ ὅτι ἡ Εὔβοια, αἱ προσκείμεναι τῇ Πελοποννήσῳ νῆσοι καὶ αἱ Κυκλάδες θέλουσιν ἀποτελέσει μέρος τοῦ κράτους τούτου. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ὁρίων τὸ προκείμενον πρωτόκολλον ἐπανελάμβανε μὲν τὴν ἐν ταῖς προηγουμέναις πράξεσιν ἀρχήν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ὑ. Πύλης, ὥριζεν ὅμως ὅτι ἡ μοναρχικὴ καὶ διαδοχικὴ τοῦ νέου κράτους

κυβέρνησις θέλει ἐπιτραπῇ εἰς ἡγεμόνα χριστιανὸν μὴ ἀνήκοντα εἰς τὰς βασιλικὰς οἰκογενείας τῶν τριῶν δυνάμεων. Ἡ διάταξις αὕτη προπαρεσκεύασε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν, διότι ἦτο δύσκολον, τότε μάλιστα, νὰ παραδεχθῇ τὴν εἰς τοὺς Τούρκους ὑποτέλειαν βασιλόπαις εὐρωπαῖος. Μὴ παραλίπωμεν δὲ νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ἡ Ρωσία μετὰ πλείστου ζήλου ὑπεστήριξε τὴν ὑπὸ βασιλόπαιδα εὐρωπαῖον ἵδρυσιν τοῦ νέου κράτους, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν εἰς τὸ εἰρημένον πρωτόκολλον συνημμένων δύο ἐκθέσεων τοῦ κόμητος Νεσσελρόδε ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 1828 (3 Ἰανουαρίου 1829) καὶ 14/26 Ἰανουαρίου 1829.

Ὁ Ὄθων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος

Ἡ Ὑ. Πύλη ἐν τούτοις ἐδυσχέραινεν ἔτι νὰ ἀποδεχθῇ τὰ ἐν Λονδίνῳ ἀποφασισθέντα, ὅτε μετ' οὐ πολὺ ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν ρωσικῶν ὅπλων καταβληθεῖσα καὶ ἀναγκασθεῖσα νὰ ὑπογράψῃ τῇ 2/14 Σεπτεμβρίου τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει εἰρήνην ἀπεφήνατο διὰ τοῦ δεκάτου αὐτῆς ἄρθρου ὅτι ἀποδέχεται πάντα ὅσα αἱ δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Ὁμοίαν δὲ δήλωσιν εἶχεν ὑπογράψει πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν ὀλίγας ἡμέρας πρότερον, 28 Αὐγούστου (9 Σεπτεμβρίου). Ἐντεῦθεν ὠφελούμεναι αἱ τρεῖς δυνάμεις καὶ ἐξακολουθοῦσαι ἀδιαλείπτως τὰς ὑπὲρ Ἑλλάδος ἐνεργείας αὐτῶν ἀνηγόρευσαν διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρουαρίου) 1830 πρωτοκόλλου ἡγεμόνα κυρίαρχον τῆς Ἑλλάδος τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον (τὸν μετέπειτα βασιλέα τῶν Βέλγων) καὶ ἀπεφήναντο ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἀποτελέσει κράτος ἐντελῶς ἀνεξάρτητον· ἀλλὰ συγχρόνως προαιρούμεναι νὰ εὐχαριστήσωσι κατά τι τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἕνεκα τῆς προθυμίας ἣν ἔδειξε πρὸς τὴν παραδοχὴν τῶν γενομένων περιέστειλαν οὐκ ὀλίγον τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα τότε κατεβιβάσθησαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀσπροποτάμου ἀφ' ἑνός, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχειοῦ ἀφ' ἑτέρου, ὅ ἐστι διὰ τῆς ὁροθεσίας ταύτης ἔμενον εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Βόνιτσα, ὁ Βάλτος, ὁ Βλοχός, τὰ Ἄγραφα, τὰ Κράββαρα, τὸ Καρπενίσιον καὶ ἡ Ὑπάτη. Τὸ πρωτόκολλον ὅμως τοῦτο δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐκτελεσθῇ. Ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος παρῃτήθη τῇ 9/21 Μαΐου. Τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος ἔμεινεν αὖθις μετέωρον καὶ περιεπλάκη τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, δολοφονηθέντος τοῦ Κυβερνήτου τῇ 27 Σεπτεμβρίου (9 Ὀκτωβρίου) 1831, δεινὴ μετ' οὐ πολὺ ἐπεκράτησεν αὖθις ἐν Ἑλλάδι ἀναρχία τῷ 1832. Οὐδὲν ἧττον αἱ δυνάμεις ἐπιδιώκουσαι ἐπιμόνως τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ὑπέγραψαν τῇ 25 Ἀπριλίου (7 Μαΐου) 1832 ἐν Λονδίνῳ σύμβασιν δι' ἧς ἀνεβίβασαν τὴν Ἑλλάδα εἰς τάξιν βασιλείου, καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα αὐτῆς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως

τῆς Βαυαρίας Ὄθωνα. Ἐπιχειρήσασαι δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ νέας διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην περὶ τῶν ἀρκτικῶν ὁρίων ἐπέτυχον ἐπέκτασιν αὐτῶν, μείζονα καὶ αὐτῆς τῆς ἐν ἔτει 1829 κανονισθείσης ἐπὶ ἀποζημιώσει 40 ἑκατομμυρίων γροσίων.

Τοιουτοτρόπως αἱ τρεῖς κραταιότаται κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἑκάστη μὲν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ἄλλῳ σκοπῷ ἐνεργοῦσα, ἐπὶ τέλους ὅμως συμπράξασαι, ἀπήρτισαν τὸ ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἐπανάστασις, ἡ ἀρξαμένη ἐπ' ἐλπίσι μεγάλαις, περιέστη εἰς ἀποτελέσματα μικρά. Ἵνα ὅμως ἐπιτύχωμεν καὶ ταῦτα, πρὸ πάντων δὲ ἵνα καταναγκάσωμεν οὕτως εἰπεῖν τὰς δυνάμεις νὰ ὁμοφωνήσωσιν, ἐδέησε νὰ προηγηθῶσιν ἀφοσιώσεις καὶ θυσίαι, τὰς ὁποίας ἡ ἱστορία θέλει ἀποθαυμάζει ἐν ὅσῳ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τιμῶνται τὰ ἱερὰ ὀνόματα τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας.

ΤΕΛΟΣ

Λέων, εἰς τὸ προάστειον «Πρόνοια» τοῦ Ναυπλίου, εἰς μνήμην τῶν ἐν Ἑλλάδι θανόντων τῷ 1833-34 βαυαρῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν

Ἡ ΜΑΥΡΗ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ
ΣΚΟΥΤΑΡΙ
ΠΡΟΠΟΝΤΙΣ
Ν.ΜΑΡΜΑΡΑ
ΠΡΟΥΣΑ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΣΕΡΡΑΙ
ΚΑΒΑΛΛΑ
ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ
ΚΟΡΙΤΣΑ
Ν.ΘΑΣΟΣ
Ν.ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ
Ν.ΙΜΒΡΟΣ
Ν.ΛΗΜΝΟΣ
Ν.ΤΕΝΕΔΟΣ
ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ
ΜΥΣΙΑ
ΗΠΕΙΡΟΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΛΑΡΙΣΑ
ΤΡΙΚΚΑΛΑ
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ
ΑΡΤΑ
ΠΡΕΒΕΖΑ
Ν.ΚΕΡΚΥΡΑ
Ν.ΠΑΞΟΙ
Ν.ΛΕΥΚΑΣ
ΙΘΑΚΗ
Ν.ΚΕΦΑΛΗΝΙΑ
Ν.ΖΑΚΥΝΘΟΣ
ΙΟΝΙΟΝ
ΛΑΜΙΑ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΝ
ΠΑΤΡΑΙ
ΚΟΡΙΝΘΟΣ
ΝΑΥΠΛΙΟΝ
ΤΡΙΠΟΛΙΣ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ
ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ
ΧΑΛΚΙΣ
Ν.ΕΥΒΟΙΑ
Ν.ΣΚΙΑΘΟΣ
Ν.ΣΚΟΠΕΛΟΣ
Ν.ΣΚΥΡΟΣ
Ν.ΑΙΓΙΝΑ
Ν.ΠΟΡΟΣ
Ν.ΥΔΡΑ
Ν.ΣΠΕΤΣΑΙ
Ν.ΑΝΔΡΟΣ
Ν.ΤΗΝΟΣ
Ν.ΣΥΡΟΣ
Ν.ΜΥΚΟΝΟΣ
Ν.ΝΑΞΟΣ
Ν.ΠΑΡΟΣ
Ν.ΣΕΡΙΦΟΣ
Ν.ΚΥΘΝΟΣ
Ν.ΛΕΣΒΟΣ (ΜΥΤΙΛΗΝΗ)
Ν.ΧΙΟΣ
Ν.ΣΑΜΟΣ
Ν.ΙΚΑΡΙΑ
Ν.ΠΑΤΜΟΣ
Ν.ΛΕΡΟΣ
Ν.ΚΑΛΥΜΝΟΣ
ΑΙΓΑΙΟΝ
ΚΥΔΩΝΙΑΙ
ΜΑΓΝΗΣΙΑ
ΣΜΥΡΝΗ
ΦΙΛΑΔΕΛΦΙΑ
ΛΥΔΙΑ
ΑΙΔΙΝΙΟΝ
ΚΑΡΙΑ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΠΟ

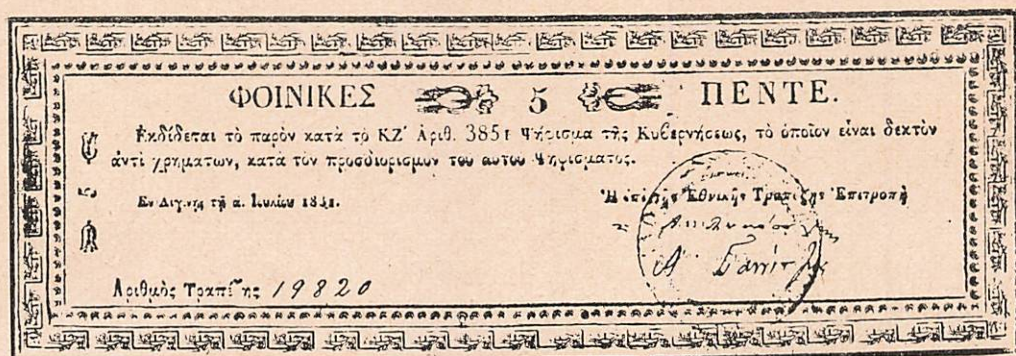
ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΤΟΥ 1821

ΜΕΧΡΙ

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

(1881)

Χαρτονόμισμα σπανιώτατον, χρώματος ἀνοικτοῦ κεραμόχρου, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια

(Φυσικὸν μέγεθος· ἐξεδόθησαν ἔτι χαρτονομίσματα τῶν δέκα καὶ εἴκοσι πέντε φοινίκων)

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1881 [1]

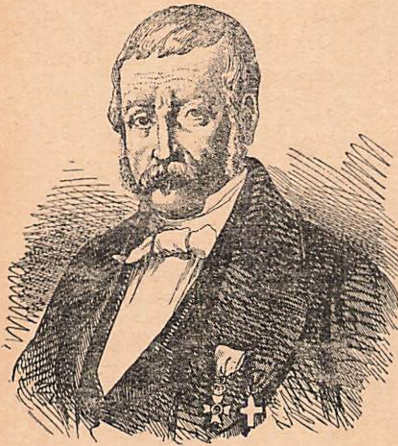
Μετὰ τὴν ἔνδοξον καὶ ἡρωϊκωτάτην πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐφάνη ἐπὶ στιγμὴν ὁ ἀγὼν πνέων τὰ λοίσθια. Ἡ Πελοπόννησος σχεδὸν ἅπασα πλὴν τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ὕδρας εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Ἰμβραήμ, ἐκτὸς δυσβάτων τινῶν ὀρεινῶν μερῶν ἐν οἷς ἐξηκολούθει ἔτι ὁ μικρὸς πόλεμος, ὁλόκληρος δὲ ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς μετὰ τοῦ Μεσολογγίου κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μόνον καταφύγιον τῆς ἐλευθερίας ἔμενον αἱ Ἀθῆναι. Ἀκριβῶς κατὰ τῆς θέσεως ταύτης παρεσκευάζετο ὁ πορθητὴς τοῦ Μεσολογγίου Ρεσὴτ μεθ' ἁπασῶν τῶν τουρκικῶν ἐν Ἑλλάδι στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως κακίστη κατάστασις καθίστατο ἔτι μᾶλλον ἀπεγνωσμένη ἐκ τῆς ἠθικῆς ἐντυπώσεως ἣν παρήγαγεν ἡ πτῶσις τοῦ μεγάλου προπυργίου τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι. Αὐτὴ ἡ Συνέλευσις ἡ ἑδρεύουσα ἐν Τροιζῆνι κατελήφθη ὑπὸ μεγάλης ἠθικῆς ἀθυμίας ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς συμφορᾶς.

Στρατὸς πλέον δὲν ὑπῆρχεν εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος, στρατὸς ὁπωσοῦν καλῶς συντεταγμένος, τοῦ δὲ δημοσίου ταμείου τὸ κεφάλαιον δὲν ὑπερέβαινε τὸ ποσὸν δεκάδων τινῶν γροσίων· καὶ ἐπήνεγκε μὲν ἡ τοῦ Μεσολογγίου πτῶσις ὡς ἐγνώσθη ἐν τῷ

---

[1]) Ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τοὺς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου χρόνους συντομώτατα ἀφηγεῖται καὶ ἰδίως τοὺς τῆς κυβερνήσεως Καποδιστρίου, συνεχίζομεν τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, πληροῦντες μερικὰ κενά, ἰδίως ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου μέχρι τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφίξεως τοῦ Ὄθωνος.

πεπολιτισμένῳ κόσμῳ καὶ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα διὰ τῆς ἰσχυροτάτης ἀφυπνίσεως τοῦ φιλελληνισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς φιλανθρωπίας· ἔκθαμβος μετ' αἰσθήματος ἀναμίκτου θαυμασμοῦ καὶ συμπαθείας ἐμάνθανεν ὁ κόσμος τὰ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦτο τῆς ἐσχάτης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀφοσιώσεως καὶ τῆς πρὸς τὸν θάνατον ἀπολύτου αὐταπαρνήσεως τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως, κατελαμβάνετο δ' ἅμα ὑπὸ βαθυτάτων αἰσθημάτων συμπαθείας ἀπέναντι τῶν θυμάτων, τῶν γυναικοπαίδων δηλονότι, ὧν πολλὰ μὲν πλήθη ἤγοντο εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ ἀνδραποδισμόν, ὀλίγα δὲ διεσπείροντο ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐν στερήσει τῶν πάντων. Ἐπακόλουθον τῶν τοιούτων ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ ἐπικρατούντων αἰσθημάτων ἦν ἡ πανταχοῦ μὲν ἐνίσχυσις τῶν φιλελληνικῶν συλλόγων, ἵδρυσις δὲ καὶ νέων ἀπὸ Στοκχόλμης μέχρι Καλκούτας, μηδ' αὐτῆς τῆς αὐστριακῆς Βιέννης ἐξαιρουμένης (ἀλλ' οἱ ἐνταῦθα ἱδρυόμενοι σύλλογοι ἐθεωροῦντο καὶ ὠνομάζοντο ἁπλῶς φιλανθρωπικοί). Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἐκδηλώσεις ὑψίστου φιλελληνισμοῦ καὶ φιλανθρωπίας αἱ πορίζουσαι νῦν ἄφθονα κεφάλαια πρὸς συντήρησιν τοῦ ἀγῶνος βραδέως ἠδύναντο κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον νὰ ἐπιδράσωσιν οἰκονομικῶς ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀγωνιζομένων, ὁπότε οὔτε τηλέγραφος ὑπῆρχεν οὔτε αἱ τραπεζιτικαὶ καὶ συναλλαγματικαὶ εὐκολίαι πρὸς μεταβίβασιν χρημάτων, ἡ δὲ συγκοινωνία ἐτελεῖτο μόνον δι' ἱστιοφόρων (τῆς ἀτμοπλοΐας ἔτι ἐν σπαργάνοις εὑρισκομένης). Ἀλλ' ἐνῷ οὕτω ἐν ἀπογνώσει ἔκειντο τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῆς Τροιζῆνος ἤκουον ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὴν τοῦ Μεσολογγίου πτῶσιν ἐν μέσῳ δεινῆς καταπλήξεως καὶ τρόμου παγετώδους, αἴφνης μετὰ τὴν πρώτην τρομερὰν κατάπληξιν ἀνερριπίσθη ἡ φλὸξ τοῦ ἀγῶνος διὰ τῆς μεγάλης φιλοπατρίας ἣν ἔδειξε νῦν ἡ Συνέλευσις, κατασιγάσασα πάντα τὰ κομματικὰ πάθη καὶ ἐν ἱερᾷ συμπνοίᾳ πᾶσαν αὐτῆς τὴν μέριμναν ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῆς πατρίδος στρέψασα.

Γεώργιος Γεννάδιος

Ἡ πρωτίστη μέριμνα καὶ φροντὶς ἦτο νῦν ἡ διάσωσις τῶν τελευταίων σπινθήρων ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι δι' ἐνισχύσεως τοῦ ἐν Ἀττικῇ ἔτι διαρκοῦντος ἀγῶνος. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ καὶ κρισιμωτάτῃ ταύτῃ στιγμῇ καὶ τὸ Ναύπλιον ἐγένετο κέντρον μεγάλης φιλοπάτριδος ἐνεργείας δι' ἑκουσίων συνδρομῶν τῶν ὁπωσοῦν εὐπορούντων καὶ τοῦ ὀβολοῦ τῶν ἀπόρων· διὰ τοῦ παραδείγματος ἰδίως τοῦ διδασκάλου τοῦ γένους Γ. Γενναδίου, ρίψαντος εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ κράτους τὴν ἐξ ὀλίγων χρυσῶν νομισμάτων περιουσίαν αὐτοῦ, κατωρθώθη νὰ συναχθῇ χρηματική τις ποσότης ἐπαρκοῦσα εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας. Ἐσχεδιάσθη δὲ νῦν στρατεία ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐνδεικνυομένου ὁπλαρχηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη, δόντος κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δεῖγμα φιλοπατρίας ἐναμίλλου πρὸς τὴν τοῦ ὁμοθύμως ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως προέδρου τῆς κυβερνήσεως ἐκλεγέντος Ἀνδρέου Ζαΐμη.

Τὰ περὶ τῆς στρατείας ταύτης τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τὰ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ριχάρδου Τζῶρτζ καὶ τοῦ λόρδου Κόχραν καὶ τῶν ἀτυχῶν ἀποτελεσμάτων τῆς στρατείας ὡς καὶ τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἐξετέθησαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου· ἐκεῖνο ὅπερ ὑπολείπεται νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα εἶναι τὰ τῆς ὑπὸ τῆς Συνε-

λεύσεως ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου καὶ περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἀνδρὸς τούτου.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἀπὸ τῆς τελευταίας περιόδου ἐπικρατησάσης ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους πεποιθήσεως ὅτι τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἀγῶνος ἀπῄτει ἵνα τὸ πολίτευμα μεταρρυθμισθῇ ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον καὶ ἀντὶ πολυμελοῦς κυβερνήσεως ἀναλάβῃ τὴν τῶν πραγμάτων διεύθυνσιν εἷς μόνος κυβερνήτης.

Ι. Γ. Ἐϋνάρδος

Ἡ συνέλευσις ὑπείκουσα εἰς τὴν γενικὴν ταύτην ἀξίωσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἀπεφάσισε νὰ ἐκλέξῃ κυβερνήτην, καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ ταύτῃ ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ὅτι ὁ ἐκλεγησόμενος ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος βιούντων, καὶ σημαντικὴν θέσιν ἐν Εὐρώπῃ κατέχων. Μεταξὺ τῶν τοιαύτην σημαντικὴν θέσιν κατεχόντων προεκρίθη ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐπιφανέστατος πάντων ὤν, διατελέσας πρὸ πολλοῦ ἐν ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ ἐν ἐπιφανεστάτῃ πολιτικῇ θέσει (σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Α΄), μέγα παραστήσας πρόσωπον ἐν ταῖς μεγάλαις ἰδίως ἀπὸ 1814 καὶ ἐντεῦθεν γενομέναις πολιτικαῖς συνεδρίαις καὶ τελεσφόρως ἐργασθεὶς ἐν τῇ συνομολογήσει σπουδαιοτάτων συνθηκῶν μεταξὺ τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Καταλιπὼν δὲ τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν ἕνεκα τῆς διαφωνίας εἰς ἣν περιῆλθε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἀπὸ τοῦ 1822 λόγῳ τῆς φιλαυστριακῆς τάσεως αὐτοῦ, ἔκτοτε ἰδιώτευεν ἐν Γενεύῃ διατηρῶν τυπικῶς μόνον τὸ ἐπίσημον ἀξίωμα αὐτοῦ[1]. Ἐν Γενεύῃ διατρίβων ὑπηρέτει πολυειδῶς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα συνάπτων σχέσεις μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν εὐρωπαίων φιλελλήνων καὶ ἰδίως τοῦ ἐν Γενεύῃ τραπεζίτου Ἐϋνάρδου καὶ τῶν διασήμων γερμα-

---

[1]) Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς κερκυραϊκῆς οἰκογενείας μετοικησάσης εἰς Κέρκυραν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἐν Ἰστρίᾳ πόλεως Capo d'Istria.

Γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς ἐν Κερκύρᾳ, παιδευθεὶς δὲ μετὰ τὴν Κέρκυραν ἐν ἰταλικοῖς πανεπιστημίοις, ἐν οἷς ἐσπούδασε καὶ τὴν ἰατρικήν, καὶ τυχὼν οὕτω πολυμερεστάτης παιδεύσεως μετὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον ὑπηρέτησεν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς αὐτονομηθείσης ἤδη (1801) Ἑπτανήσου. Τῆς Ἑπτανήσου ἡ αὐτονομία ἦτο ὡς γνωστὸν ἀποτέλεσμα τῆς ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου τῷ 1797 καταλύσεως τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας καὶ τῆς κατ' ἀκολουθίαν τῆς καταλύσεως ταύτης ὑπὸ τῶν Γάλλων καταλήψεως τῆς τε Κερκύρας καὶ τῶν ἄλλων Ἰονίων νήσων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο προὐκάλεσε συμμαχίαν καὶ σύστασιν μεταξὺ Ἀγγλίας, Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, διατελούσης ἐν πολέμῳ κατὰ τῆς Γαλλίας ἕνεκα τῆς τοῦ Βοναπάρτου ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατείας.

Διὰ τῆς συστάσεως ταύτης κατελύθη ἡ ἐπὶ τὴν Ἑπτάνησον γαλλικὴ κυριαρχία καὶ ἡ Ἑπτάνησος ἅπασα ἐγένετο πολιτεία αὐτόνομος ὑπὸ τὴν ὀνομαστικὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας καὶ τὴν προστασίαν τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἡ προστασία δὲ ἠσκεῖτο κυρίως ὑπὸ τῆς Ρωσίας ὡς δυνάμεως ὁμο-

νῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Χὰνς Γκάϊερ (Hans Gaier, περιφήμου Γερμανοῦ ἐν τῇ ἑλβετικῇ πολιτικῇ διατελέσαντος, τότε δὲ περιηγουμένου τὴν Ἑλβετίαν καὶ Γερμανίαν) καὶ τοῦ ἔτι περιφημοτέρου Καρόλου Στάϊν (πρώην πρωθυπουργοῦ τῆς Πρωσσίας, διατελέσαντος καὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ πασῶν τῶν συμμάχων δυνάμεων κατὰ τὰ ἔτη 1813-1815, ἱδρυτοῦ τοῦ ἐν Πρωσίᾳ στρατιωτικοῦ συστήματος τῆς πολιτοφυλακῆς, νῦν ἐφησυχάζοντος ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Νασαυίᾳ καὶ ἐντεῦθεν μεταβαίνοντος συχνὰ εἰς τὴν Γενεύην), ἀμφοτέρων ἀνδρῶν λίαν φιλελλήνων καὶ φιλελευθέρων. Ἐν Γενεύῃ ἡ κατοικία τοῦ Καποδιστρίου κατέστη τόπος συνεντεύξεως πολλῶν ἀνδρῶν Εὐρωπαίων καὶ Ἑλλήνων, διετέλει δ' ὁ ἀνὴρ καὶ ἐν συχνῇ ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἀγῶνος, ἰδίως πρὸς τὸν Θ. Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Γ. Καραϊσκάκην, οἵτινες ἦσαν καὶ οἱ πρῶτοι τὸ σχέδιον τῆς ὑποψηφιότητος συλλαβόντες καὶ ἐνεργήσαντες. Διατρίβοντος τοῦ Καποδιστρίου ἐν Γενεύῃ ἐπῆλθεν ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825 ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄. Τότε δὲ ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πετρούπολιν ἵνα προσφέρῃ τὰ σεβάσματα αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον τοῦ μεγάλου αὐτοῦ εὐεργέτου, ὡς ἔλεγε, καὶ τὰ συλλυπητήρια εἰς τὰς χήρας αὐτοκρατείρας μητέρα καὶ σύζυγον τοῦ ἀποθανόντος. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐνόμισεν ὅτι ἔδει νὰ καθορίσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ βίῳ ἀπέναντι τοῦ νέου καὶ νεαροῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Α΄, πρὸς ὅν, ὅπως πρὸς πάντας τοὺς ἡγεμόνας καὶ κυβερνήτας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, εἶχεν ὁ ἀνὴρ πολυειδῶς διαβληθῆ ὑπὸ τῆς Μεττερνιχείου πολιτικῆς. Τότε δὲ ἔγραψε τὴν μικρὰν αὐτοῦ πραγματείαν «Τὸ πολιτικόν μου στάδιον (Ma carrière politique)», ἐν εἴδει ἀπολογίας ἅμα καὶ αὐτοβιογραφίας, χρησιμευούσης ἔτι νῦν ὡς σπουδαίας πηγῆς τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ ἔλαβε τὴν ἄδειαν τῶν ἐν Πετρουπόλει διὰ τὴν αὐτόσε μετάβασιν, ἐν Βερολίνῳ γενόμενος ἔμαθε τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Πετρουπόλει ὁ Καποδίστριας ἔτυχεν εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς παρὰ πάσης τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Τυχὼν δὲ ἀκροάσεως ἰδιαιτέρας παρὰ τῷ Τσάρῳ ἐν Τσάρκοε

δόξου, τῆς Ἀγγλίας μὴ ἐναντιουμένης εἰς τοῦτο. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τῆς ρωσικῆς ταύτης προστασίας πολλοὶ Ἑπτανήσιοι ἐλάμβανον ὑπηρεσίας ἰδίως διπλωματικὰς ἐν τῷ ρωσικῷ κράτει, ἐκ τούτων δ' ἐγένετο καὶ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, εἰσελθὼν εἰς τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τοῦ 1804 διαμένων ὅμως ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τιμητικὸν ἁπλῶς τίτλον τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν συμβούλου (Conseiller de Collège)· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1807, ὅτε διὰ τῆς ἐν Τιλσιτίῳ συνθήκης ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α΄ παρῃτήσατο ὑπὲρ τοῦ Ναπολέοντος τὰ ἐπὶ τὴν προστασίαν τῆς Ἑπτανήσου δικαιώματα αὐτοῦ, ὁ Καποδίστριας ἀπορρίψας τὴν ὑπὸ τῶν ἐκ νέου καταλαβόντων τὰς Ἰονίους νήσους Γάλλων γενομένην αὐτῷ πρότασιν νὰ λάβῃ σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ διοικήσει τῶν νήσων μετέβη εἰς Πετρούπολιν τῷ 1809 καὶ ἔκτοτε μετὰ μικράς τινας ὑπηρεσίας αὐλικὰς διωρίσθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν μετ' ὀλιγοχρόνιον ὑπηρεσίαν ἐν τῇ ἐν Βιέννῃ πρεσβείᾳ διωρίσθη σύμβουλος πολιτικὸς καὶ διπλωματικὸς ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ τῷ πολεμοῦντι παρὰ τὸν Δανούβιον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ θέσει διατελῶν ἔλαβε σπουδαιότατον μέρος εἰς τὴν κατὰ τὸ 1812 συνομολογηθεῖσαν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου, συνεργάτην ἔχων καὶ τὸν νεαρὸν διπλωματικὸν ὑπάλληλον Στρατφόρδον Κάννιγγ, ὕστερον κτησάμενον ὄνομα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐν γένει. Ἔκτοτε προαχθεὶς ἀπὸ ἀξίωμα εἰς ἀξίωμα ἕνεκα τῆς ἰδιαιτέρας εὐνοίας τοῦ Τσάρου, ἐκτιμῶντος λίαν τὴν ἱκανότητα καὶ ἐπιτηδειότητα αὐτοῦ, διοργανώσας δὲ αὐτὸς τὰ κατὰ τὴν νέαν Ἑλβετικὴν Συμπολιτείαν κατ' ἐντολὴν τῶν συμμάχων καὶ τοῦ Τσάρου, μετέσχε σπουδαιότατα τοῦ ἐν Βιέννῃ συνελθόντος τῷ 1815 συνεδρίου, συνέπραξε δὲ καὶ εἰς τὴν δευτέραν συνθήκην τοῦ 1815 ἰδίως εἰς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας τεθεῖσαν Ἑπτάνησον.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 εὗρε τὸν Καποδίστριαν ἐν τῇ ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ ὑπουργὸν ἢ σύμβουλον ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, ἀπεχώρησε δὲ τῆς θέσεως τὸ ἑπόμενον ἔτος 1822, διαφωνήσας πρὸς τὸν Τσάρον ἐν τῇ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα πολιτικῇ.

Σέλο παρηνέθη ὑπὸ τούτου νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀνεπιφυλάκτου ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἀποδοχῆς τῶν διατάξεων τῆς ἐν Λονδίνῳ συνομολογηθείσης ὑπὸ τῶν τριῶν Δυνάμεων συνθήκης τῆς 6 Ἰουλίου (24 Ἰουνίου) 1827(¹).

Ἀπὸ Πετρουπόλεως ὁ Καποδίστριας μετέβη εἰς Λονδῖνον, ἔνθα ἔμαθε τὸν κατ' ἀτυχεστάτην σύμπτωσιν τὴν προτεραίαν τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ θάνατον τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἔνθα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάννιγγ, ὅστις καίπερ ἀνήκων εἰς τὴν μερίδα τῶν Τόρεων ἀπὸ φιλελληνισμὸν ὁπωσδήποτε εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἤρξατο νὰ ἐπικρατῇ ἡ πατροπαράδοτος τῶν Τόρεων φιλοτουρκικὴ πολιτικὴ ὁ Καποδίστριας ἔτυχε ψυχροτάτης ὑποδοχῆς παρὰ τοῖς πολιτικοῖς κύκλοις καὶ κυρίως τοῦ βασιλέως Γεωργίου Δ΄. Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ ἀνδρὸς ἵνα ἐπιτύχῃ δάνειον ἢ οἱανδήποτε χρηματικὴν ἀρωγὴν ἐν Λονδίνῳ ἀπέτυχον. Ἐν Παρισίοις θερμοτέρας ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἕνεκα τῆς διατηρουμένης ἔτι ἀκμῆς τοῦ φιλελληνισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνταῦθα ἐνέργειαι περὶ εὑρέσεως χρηματικῶν πόρων δὲν ἐτελεσφόρησαν. Ἐκ Παρισίων μεταβὰς δι' Ἑλβετίας εἰς Ἀγκῶνα τοῦ παπικοῦ κράτους ἀνέμενε τὸ ἀγγλικὸν πολεμικὸν πλοῖον ὅπερ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις παρὰ πᾶσαν τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα δυσμένειαν, ἐπιτηδεύουσα νῦν ἰδιαιτέραν προστασίαν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἔμελλε νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ. Ἐπιβὰς δὲ ἐπὶ τοῦ λίαν βραδέως πλεύσαντος πλοίου διηυθύνθη πρὸς τὴν Μελίτην καὶ ἐκεῖθεν, ἀφοῦ εἰς τὴν συνοδείαν προσετέθη ἓν γαλλικόν, εἶτα καὶ ἓν ρωσικὸν πλοῖον, ἀφίκετο ἐν ἀρχῇ τοῦ 1828 εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ναύπλιον ἐν μέσῳ ἀρρήτου ἀγαλλιάσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ λαοῦ.

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ αὐτοῦ τῇ ἀφορώσῃ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, εἰς ὃ ἐκλήθη κυβερνήτης, ὁ Καποδίστριας προέβη εἰς πολιτειακοὺς νεωτερισμοὺς κατ' οὐσίαν οὐχὶ πολὺ ἐπιβλαβεῖς εἰς τὰ κοινὰ συμφέροντα ἀλλὰ κατὰ τύπον καὶ θεωρίαν λίαν ἀνωμάλους. Ὁ ἀνήρ, ὡς ἐρρήθη, ἐξελέγη κυβερνήτης ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἡ συνέλευσις δὲ αὐτὴ πλὴν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου καὶ τῆς προηγηθείσης τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον ρυθμίσεως τῆς πολιτείας διωργάνωσε τὸ κράτος κατ' οὐσίαν συμφώνως πρὸς τὰς νῦν κοινοβουλευτικὰς ἀρχάς. Διότι πρὸς τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ κυβερνήτου ἢ προέδρου τῆς πολιτείας συνέστησε καὶ δύο ἀρχὰς ἀντιπροσωπευτικὰς τοῦ κυριάρχου λαοῦ (ἡ συνέλευσις αὕτη ἐκήρυξε τὸ δόγμα τῆς τοῦ λαοῦ κυριαρχίας, ἀνεκήρυξε δὲ καὶ τὸ δόγμα ὅτι πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι απορρέουσιν ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ), τὴν τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένης βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τὴν τῆς γερουσίας, ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης ἅμα ἀφικόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπεχρέωσε τὰς δύο εἰρημένας ἀντιπροσωπευτικὰς ἀρχὰς νὰ καταλύσωσιν αὐταὶ ἑαυτάς. Ἵδρυσε δὲ

(¹) Εὐρωπαῖοί τινες ἱστοριογράφοι καὶ ἰδίως ὁ Μέντελσον Βαρθόλδης ἐν τῇ παραινέσει ταύτῃ τοῦ Τσάρου ἠξίωσαν νὰ διίδωσι τὸ ἀπόρρητον σχέδιον τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς νὰ μὴ κατασταθῇ ἡ Ἑλλὰς κράτος ἐντελῶς ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον, ἀλλὰ ὑποτελὲς πάντοτε τῇ Τουρκίᾳ, ἵνα οὕτω ὑπόκειται εἰς ρωσικὴν πολιτικὴν ροπὴν ὅπως αἱ ἡγεμονίαι, ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀξίωσις εἶναι ὅλως παράλογος. Ἡ πρὸς τὴν Τουρκίαν ὑποτέλεια ἦν τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου, ἥτις ἦν τώρα ἡ μόνη ἄγκυρα σωτηρίας τῇ Ἑλλάδι. Ἡ δὲ Ἑλλὰς μὴ ἀποδεχομένη τὴν συνθήκην εἰργάζετο αὐτὴ τὸν ὄλεθρον αὑτῆς, ἐφοβεῖτο δὲ ὁ Τσάρος μὴ ἡ δημαγωγία ἐν Ἑλλάδι προκαλέσῃ διαμαρτυρίαν ἐναντίον τῆς συνθήκης καὶ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὸ ἔργον τῶν Δυνάμεων, ὡς ἐγένετο τοῦτο εἰς τὸ 1824-25, ὅτε ἡ εἰσηγήσει τοῦ Α. Μαυροκορδάτου παρακαίρως γενομένη διαμαρτυρία τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐναντίον τοῦ ρωσικοῦ ὑπομνήματος τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐματαίωσε τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν καὶ παρέτεινεν ἀσκόπως τὸν ἀγῶνα ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα, ἐπήνεγκε δὲ τὸν ὁλικὸν ὄλεθρον τῆς χώρας.

νέον συμβούλιον ἐξ 27 μελῶν, καλούμενον *Πανελλήνιον*, διῃρημένον εἰς τρία διάφορα τμήματα ὑπὸ προέδρους καλουμένους *προβούλους*. Τὸ νέον τοῦτο συμβούλιον οὐδεμίαν εἶχεν ἰδιότητα ἀντιπροσωπευτικὴν κατ' οὐσίαν οὔτε ἐξουσίαν νομοθετικὴν ἢ ἐκτελεστικήν, ἀλλ' ἦν ἁπλῶς συμβουλευτικὸν συμβούλιον, εἰς ὃ παρεπέμποντο εἰς διάσκεψιν τυπικὴν τὰ διατάγματα τοῦ προέδρου καὶ ἐπανήρχοντο μετὰ τυπικὴν ἁπλῶς ἐξέτασιν καὶ συναίνεσιν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ κυβερνήτου, ὑφ' οὗ ἐπικυρούμενα διὰ διατάγματος ἐλάμβανον ἰσχὺν νόμου. Ἵνα δὲ συγκεντρώσῃ ἔτι μᾶλλον πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, κατήργησε καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς περίπου τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τῆς πρώτης συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου ὑφιστάμενον συμβούλιον τὸ καλούμενον ὑπουργικὸν (τοῦ *ὑπουργικοῦ*), οὐχὶ ἀνάλογον πρὸς τὸ νῦν ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἀλλ' ἁπλῶς συμβούλιον ὑπηρεσιακὸν διοικητικόν. Ἀντὶ δὲ τούτου συνέστησε τὴν λεγομένην *γραμματείαν τοῦ κράτους*, ὑπὸ ἀνώτατον ἀρχηγὸν ἀρχιγραμματέα καλούμενον, καὶ ἧς ἔργον ἦν ἡ διεύθυνσις τοῦ κυβερνητικοῦ γραφείου(¹).

Οἱ νεωτερισμοὶ οὗτοι ἐσκόπουν προδήλως τὴν συγκέντρωσιν ἁπάσης τῆς ἐξουσίας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλὰ πρὸς τί ἀπέβλεπεν ἡ συγκέντρωσις αὕτη, πολλαὶ ἐδόθησαν ἐξηγήσεις ὑπό τε τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ξένων· καὶ ἄλλοι ἀπέδοσαν τὰ γενόμενα εἰς τὰς αὐταρχικὰς διαθέσεις τοῦ ἀνδρός, ἄλλοι δὲ πρὸς τὴν εἰς τὸν Τσάρον δῆθεν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ δεχθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ κυβερνήτου ἐὰν μὴ οἱ Ἕλληνες ἐδέχοντο ἀνεπιφυλάκτως τὰς ἀποφάσεις τῆς Λονδινίας συνθήκης τοῦ Ἰουλίου· ἀλλ' ἡ δευτέρα αὕτη ἐξήγησις εἶναι ὅλως παράλογος, διότι πρὸ τῆς ἀφίξεως ἔτι τοῦ Κυβερνήτου ἡ συνέλευσις εἶχεν ἀνεπιφυλάκτως προσχωρήσει εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων, δεξαμένη καὶ τὴν ὑπὸ τούτων προτεινομένην ἀνακωχὴν ἣν ἡ Πύλη δὲν ἐδέξατο. Ἄλλως, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἤδη ἐρρήθη, ἀδύνατον καὶ παράλογον ἦτο ἡ ὑφ' οἱασδήποτε ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀπόκρουσις τῆς Λονδινίας ἀποφάσεως ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἁπλουστέρα ἐξήγησις τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης πολιτείας τοῦ Κυβερνήτου εἶναι ἡ ἑξῆς· ὁ ἀνὴρ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔχων συνείδησιν τῆς τε σπουδαιότητος καὶ τοῦ ἠθικοῦ με-

---

(¹) Πρὸ τῶν ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἐπιτελεσθέντων ἐν τῷ πολιτειακῷ συστήματι νεωτερισμῶν τὸ ἰσχῦον ἀπὸ τοῦ 1827 σύνταγμα τοῦ κράτους ἦν τὸ ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ψηφισθέν.

Τοῦ συντάγματος συγκειμένου ἐξ 150 ἄρθρων, αἱ κυριώταται θεμελιώδεις διατάξεις ἦσαν: 1) Ἡ Ἀνατολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ κράτει Ἐκκλησία, ἐπιτρεπομένης ἐλευθερίας θρησκευτικῆς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς γνωστὰς θρησκείας. 2) Τὸ ἀδιαίρετον Ἑλληνικὸν κράτος στηρίζεται ἐπὶ ***τῆς ἀρχῆς τῆς κυριαρχίας*** τοῦ λαοῦ. 3) Πάντες οἱ Ἕλληνες πολῖται τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰσὶν ἴσοι πρὸς ἀλλήλους ἐν τοῖς δικαιώμασι καὶ ἐν τοῖς καθήκουσι, δὲν ὑπάρχει δὲ οὔτ' εὐγένεια, οὔτε τίτλοι εὐγενείας ἐπιτρέπονται, ἐξαιρουμένου μόνου τοῦ Κυβερνήτου ἔχοντος προνόμιον «Ἐξοχωτάτου» καὶ «Ἐξοχότητος (Excellence)». 4) Ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος. 5) Ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἀσκεῖται διὰ τριῶν ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένων ἐξουσιῶν, νομοθετικῆς, νομοτελεστικῆς, ἧς ἀρχηγὸς εἶναι ὁ κυβερνήτης, καὶ δικαστικῆς.

Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία διεξάγεται ὑπὸ Βουλῆς ἀντιπροσώπων, κατὰ τρία ἔτη ἐκλεγομένων κατ' ἐπαρχίαν, κατὰ ***τὸ τρίτον*** κατ' ἔτος ἀνανεουμένης.

Αἱ τῆς Βουλῆς (ἢ Βουλευτικοῦ) ἀποφάσεις πρέπει ἐντὸς 15 ἡμερῶν νὰ γίνωνται δεκταὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἢ ν' ἀπορρίπτωνται, ἀλλ' ὁ κυβερνήτης δὶς μόνον δύναται τὴν αὐτὴν πρότασιν τῆς Βουλῆς ν' ἀπορρίψῃ, κατὰ τὴν τρίτην ψήφισιν ὑποχρεωτικῆς οὔσης τῆς παραδοχῆς αὐτῆς. Πᾶσα πρότασις τοῦ κυβερνήτου πρὸς τὴν Βουλὴν τρὶς ὑπὸ ταύτης ἀπορριπτομένη ἐγκαταλείπεται ὁριστικῶς. Ἡ Βουλὴ ψηφίζει τὸν προϋπολογισμόν, ἐλέγχει τὰς προσόδους καὶ τὰς δαπάνας τοῦ κράτους. Ὥστε τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα τοῦ Συντάγματος τούτου συνέκειτο ἐκ μιᾶς μόνης Βουλῆς, ὅπως τὸ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864, οὐχὶ δὲ ἐκ δύο ὅπως τὸ τοῦ 1844.

γαλείου τοῦ ἔργου εἰς ὃ ἀπέβλεπε, τοῦ ἔργου δηλονότι τῆς ἐκ τῆς ἀναρχίας ἀπαλλαγῆς καὶ εἰς εὔρυθμον πολιτικὸν βίον εἰσόδου τοῦ λαοῦ, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τῆς μεγάλης εὐθύνης ἣν ἐλάμβανεν ἀπέναντι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀπέναντι τοῦ ἔξω κόσμου, ἐὰν μὴ ἐξετέλει πᾶν ὅ,τι συνέτεινεν εἰς τὸν μέγαν σκοπόν. Ἐντεῦθεν τὴν ἀπόλυτον σχεδὸν δικτατωρικὴν ἐξουσίαν ἐθεώρει ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου. Πάντως, κατὰ τὸν νῦν ἡμέτερον τρόπον τοῦ λογίζεσθαι καὶ κρίνειν περὶ τῶν πολιτειακῶν πραγμάτων, ἡ πρᾶξις τοῦ κυβερνήτου ἤθελε κριθῆ ἔκνομος, στηριζομένη ἐπὶ μιᾶς ἐκβιάσεως ἠθικῆς ἣν ἐτέλεσε πρὸς τὰ συμβούλια, ὧν ἡ ὕπαρξις ἀπέρρεεν ἐκ τῆς αὐτῆς νομίμου ὑπερτάτης ἀρχῆς, τῆς τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν ἐκπροσωπούσης Συνελεύσεως, ἐξ ἧς ἀπέρρευσε καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ ἐξουσία. Εἰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους αἱ περὶ πολιτειακῆς γονιμότητος θεωρίαι εἶχον ἀρκούντως προαχθῆ, ἐντούτοις εἰς τοὺς ὑπεράγαν συντηρητικοὺς κύκλους πᾶσαι αἱ θεωρίαι αὗται κατεδικάζοντο ἠθικῶς. Ὁ δὲ Καποδίστριας, τὸν μέχρι τοῦδε πολιτειακὸν αὐτοῦ βίον διαγαγὼν ἐν τοιούτοις πολιτικοῖς κύκλοις, δὲν ἔδιδε σημασίαν εἰς τὴν κατὰ τύπους νομιμότητα («ἡ σωτηρία τοῦ κράτους εἶναι ὑπέρτατος νόμος», salus patriae lex suprema), δὲν ἀπέβλεπε δὲ εἰς ἀποφάσεις συνελεύσεων ἐχούσας κῦρος ὑπερτάτου νόμου, ἀλλ' εἰς τὰ πράγματα. Ὁ πολὺς λαὸς ἐδέξατο αὐτὸν ὡς σωτῆρα· ἐθεώρει λοιπὸν δίκαιον καὶ πρέπον νὰ ἐργασθῇ πρὸς τὴν σωτηρίαν ταύτην μετὰ πάσης τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ, χωρὶς ν'ἀποβλέπῃ εἰς τοὺς τύπους, ὅπως δὲν ἀπέβλεπεν εἰς αὐτοὺς ὁ πολὺς λαὸς ὁ πατέρα αὐτὸν ἀποκαλῶν (*Μπαρμπαγιάν*) καὶ βλέπων θαύματα ἐν τῇ καταπολεμήσει τοῦ κακοῦ καὶ ἐν τῇ προαγωγῇ τοῦ ἀγαθοῦ, θαύματα τελεσθέντα ἐν εἴκοσιν ἡμέραις, ὡς λέγει ὁ Ν. Δραγούμης. Ἐν τῷ ἐλαχίστῳ τούτῳ χρονικῷ διαστήματι ἡ ἀναρχία ἐξέλιπε πανταχοῦ, ἡ δημοσία ἀσφάλεια ἠμπεδώθη, τὸ δημόσιον ταμεῖον ἤρξατο ἐπαρκοῦν ἐν ταῖς δημοσίαις ὑπηρεσίαις, τὸ δὲ σπουδαιότατον, ἡ δεινῶς λυμαινομένη τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ καταισχύνουσα τὴν Ἑλλάδα ἀπέναντι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου πειρατεία ἐπλήγη διὰ τῶν κατὰ ταύτης ληφθέντων ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου τελεσφόρων μέτρων, συμπράττοντος τελεσφόρως καὶ τοῦ ναυάρχου Α. Μιαούλη. Ἀλλὰ πλὴν τούτων καὶ θετικῶς εἰργάσθη πρὸς σημαντικὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως διὰ τῆς προστασίας, ἣν ἐπεδαψίλευσεν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς πάσας τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ τὰς ἐργασίας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὡς λέγει ὁ Θείρσιος, ὅτι ἡ ἐντὸς μικροῦ ἐπελθοῦσα μεγάλη βελτίωσις ἦτο ἀποτέλεσμα οὐχὶ τῆς ἀμέσου ἐνεργείας τοῦ Κυβερνήτου ἀλλὰ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ὅστις μετὰ μακρὰν περίοδον πολέμων καὶ καταστροφῶν, κεκμηκὼς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν ὅπλων, ἐδίψα ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν, ἵνα ἐπιδοθῇ ἀκωλύτως εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ εὐημερίας· ἀλλ' ἐπίσης ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὴν πεποίθησιν ταύτην εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ ἐνέπνευσεν αὐτὴ ἡ ἐμφάνισις καὶ δραστηριότης τοῦ Κυβερνήτου. Ὁ Καποδίστριας ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ὑπόδειγμα ἀνδρὸς μετ' αὐταπαρνήσεως ἐργαζομένου ὑπὲρ τῶν κοινῶν. Ἡ μόνη κατοικία αὐτοῦ ἀπὸ πρωΐας μέχρι βαθείας νυκτὸς ἦτο τὸ κυβερνητικὸν γραφεῖον, ἔνθα ἔγραφεν ἢ ὑπηγόρευε διηνεκῶς εἰς τοὺς γραμματεῖς αὐτοῦ τὰ τῆς διοικήσεως ἔγγραφα καὶ ἐμελέτα διαρκῶς τὰ ζητήματα τὰ διοικητικὰ ἑκάστης ἡμέρας, δίδων καὶ ἀκροάσεις εἰς πάντας ἄνευ διακρίσεως κοινωνικῆς θέσεως, ἐπισήμους καὶ ἀνεπισήμους, πλουσίους καὶ πτωχούς, καὶ ἐλάμβανε σημειώσεις περὶ πάντων τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτούς. Ἀλλ' ἡ δραστηριότης δὲν περιωρίζετο ἐν τῷ κέντρῳ· μέρος σημαντικὸν τοῦ ἔτους ἐδαπάνα καὶ εἰς περιοδείας ἀνὰ πᾶν τὸ κράτος, συνοδευόμενος συνήθως ὑπὸ τοῦ ἀφωσιωμένου φίλου αὐτοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, καὶ ἐν ταῖς περιοδείαις ταύταις ἐδείκνυε τὴν αὐτὴν ὑπὲρ πάντων προθυμίαν, τὴν αὐτὴν πρὸς πάντας εὐπροσηγορίαν, πάντων δεχόμενος τὰς ἀναφο-

ρὰς καὶ ὑπὲρ πάντων προνοῶν. Ἐν πᾶσι δὲ δεικνύων μεγίστην μέχρι ἀκροτάτης ἐνίοτε ὑπερβολῆς χωροῦσαν ἀφιλαργυρίαν καὶ ἐλευθεριότητα, ἀντικειμένην ἐνίοτε καὶ εἰς τὰ πάτρια παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἔθιμα τῆς συντηρητικότητος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Κυβερνήτης καὶ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἣν ἵδρυσε τότε ἐγένετο μέτοχος διὰ 50,000 φράγκων (οὗ κατὰ μίμησιν καὶ ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ἔλαβε μετοχὰς 100 χιλ. φράγκων).

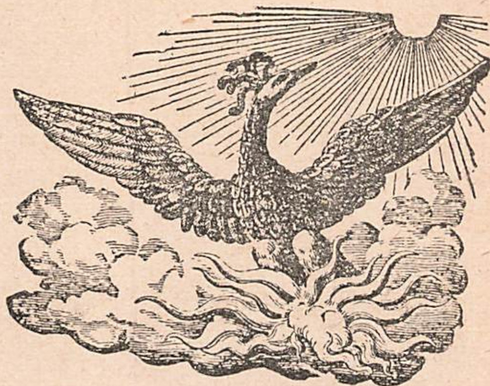
Νεόφυτος Δούκας

Ὁ Κυβερνήτης ἀπέρριψε καὶ τὴν τότε ἐκ πεντήκοντα χιλιάδων φοινικίων ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ψηφισθεῖσαν ἐπιχορήγησιν, εἰπὼν ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διατηρῇ ἄρχοντας μετ' ἐπιχορηγήσεων. Ὁ Κυβερνήτης ἐφρόντιζε πρὸς τούτοις καὶ ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, πρὸ πάντων ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς, θεωρῶν ταύτην ἅμα μὲν ὡς βάσιν πάσης ἀνωτέρας ὑγιοῦς παιδεύσεως, ἅμα δὲ καὶ τὸ ἠθικώτερον στοιχεῖον πρὸς μόρφωσιν τοῦ λαοῦ· ἐφρόντισε καὶ περὶ ἀνεγέρσεως δημοτικῶν σχολείων ἐν τοῖς δήμοις μετὰ πάσης ἐπιμελείας ὡς πρὸς τὸ ὑγιεινὸν τῆς θέσεως, αὐτὸς δὲ πρῶτος συνέστησε καὶ μουσεῖον ἐν Αἰγίνῃ. Ἵδρυσε τέλος καὶ ἀνωτέραν σχολήν, εἶδος γυμνασίου, ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα ἐδίδασκεν ὁ περίφημος ἑλληνιστὴς ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Δούκας καὶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Γεώργιος Γεννάδιος.

Ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς ὑπὲρ παντὸς κλάδου τοῦ δημοσίου βίου μερίμνας καὶ καρποφόρους ἐνεργείας τοῦ Κυβερνήτου, δὲν ἔλειπον ἐν τῇ ὅλῃ κυβερνήσει αὐτοῦ καί τινα σημεῖα ὁπωσοῦν μελανά, δημιουργοῦντα κατὰ μικρὸν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον αὐτοῦ. Παρὰ τῷ πολλῷ λαῷ ἔμενεν πάντοτε ἀγαπητὸς ὁ Καποδίστριας· παρὰ ταῖς ἀνωτέραις ὅμως τάξεσι καὶ ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπάρχωσι δυσαρέσκειαι ἐναντίον τῆς συγκεντρώσεως πάσης ἐξουσίας ἐν ταῖς χερσὶν ἑνὸς μόνου ἀνδρός. Ὁ δὲ Κυβερνήτης, παρὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ὑπόσχεσιν καθ' ὃν χρόνον ἀπέλυε τὴν Συνέλευσιν, ὅτι ἔμελλε νὰ συγκαλέσῃ αὐτὴν ἐν καιρῷ, οὔτε ταύτην συνεκάλεσεν οὔτε νέας ἐκλογὰς πρὸ παρόδου ἡμιολίου ἔτους διέταξεν· ἐνηργήθησαν δὲ αὗται μόλις κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1829.

Ἐπικειμένων δὲ τέλος τῶν ἐκλογῶν ὁ Κυβερνήτης ἐφρόνει ὅτι τὸ ἐκλογικὸν συνέδριον τὸ διευθῦνον καὶ ἐπιβλέπον τὰς ἐκλογὰς ἔδει νὰ προεδρεύηται ὑπὸ ἐπιτρόπων τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη γνώμη εὗρεν ἀντίρρησιν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Πανελληνίῳ, οὗ ἡ πλειονότης ἐφρόνει ὅτι ὁ πρόεδρος τῶν τοιούτων συμβουλίων πρέπει νὰ ἐκλέγηται ὑπὸ τῶν ἐκλογέων αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι ζήτημα προὐκάλεσε διαφορὰν

μεταξὺ Κυβερνήτου καὶ Πανελληνίου. Τὸ συμβούλιον τοῦτο ὑπὸ πνεύματος ἄγαν συντηρητικοῦ φερόμενον ἀνεγνώριζε δικαίωμα ψήφου μόνον εἰς τοὺς *αὐτόχθονας* καὶ κτηματίας, ἐνῷ ὁ Κυβερνήτης ἤθελε ν'ἀναγνωρίσῃ τὸ τοιοῦτον δικαίωμα εἰς πάντας τοὺς εἰς Ἑλλάδα ἐλθόντας Ἕλληνας τὴν καταγωγὴν ἄνδρας. Καὶ νῦν ὁ Κυβερνήτης, ἵνα καταπνίξῃ πᾶσαν ἀντιπολίτευσιν ἐν τῷ Πανελληνίῳ, ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν τοῦ Συμβουλίου μελῶν διὰ προσθήκης ἐννέα μελῶν καὶ ἠσφάλισεν οὕτως ἑαυτῷ διὰ νέας αὐθαιρέτου πράξεως τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ Πανελληνίου, διὰ τῆς νέας δὲ ταύτης πλειονοψηφίας ἐπέτυχε καὶ τὴν παρὰ τοῦ Πανελληνίου ἔγκρισιν τοῦ περὶ τῶν αὐτοχθόνων βουλεύματος αὐτοῦ. Ἀμφότεραι αἱ πράξεις ἀπεξένωσαν τοῦ Κυβερνήτου ἱκανοὺς τῶν τέως εὐμενῶς ἐχόντων πρὸς αὐτὸν, παρητήθη δὲ τότε καὶ ὁ τῆς Ἐπικρατείας γραμματεὺς Σπ. Τρικούπης, μὴ θέλων ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ νὰ θεωρῆται συνένοχος πράξεων ἐκνόμων, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχε νόμος θετικὸς καθορίζων σαφῶς τὰ τοιαῦτα ζητήματα. Ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης μὴ θέλων τὴν ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀνδρός, ἵδρυσε τότε πρῶτον «*Γραμματείαν* τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν», ἤτοι ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, καὶ *Γραμματέα*, ἤτοι ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, διώρισε τὸν Σπ. Τρικούπην. Καὶ ὑπεχώρησε μὲν ὁ Κυβερνήτης ἐν τῷ ζητήματι τῆς προεδρίας τοῦ ἐκλογικοῦ συμβουλίου εἰς τὴν γνώμην τοῦ Πανελληνίου, ἀλλὰ τὸν διὰ τοῦ βουλεύματος ἐκείνου ἐπιδιωκόμενον σκοπόν, ἤτοι τὴν ἐν ταῖς ἐκλογαῖς νίκην, ἐπεδίωξεν ἔπειτα κατ' ἄλλον τρόπον. Κατὰ τὰς παραμονὰς δηλονότι τῶν ἐκλογῶν ὑπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Κυβερνήτου ἐδίδασκον τοὺς ἐκλογεῖς ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη συνελεύσεως καὶ ὅτι οἱ ἐκλογεῖς ἔδει νὰ ἐκλέξωσιν ὡς ἀντιπρόσωπον καὶ πληρεξούσιον αὐτῶν τὸν Κυβερνήτην αὐτόν. Πρὸς τὰ τοιαῦτα δὲ διδάγματα συμμορφωθέντες οἱ ἐκλογεῖς τοῦ Ἄργους ἐξέλεξαν ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτῶν τὸν Κυβερνήτην. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος δὲν ἀπεδοκίμασε τὸ γενόμενον, καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐπαρχίαι ἐμιμήθησαν τὸ τοῦ Ἄργους παράδειγμα· (αἱ ἐκλογαὶ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον δὲν διεξήγοντο, ὡς σήμερον, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἢ κατὰ τὰς αὐτὰς πολλὰς ἡμέρας, ἀλλ' ἐν διαστήματι πολλῶν καθ' ἑβδομάδας ἐνίοτε ἀφισταμένων ἀπ' ἀλλήλων ἡμερῶν). Ὅτε δὲ τὸ τοιοῦτον γεγονὸς προὐκάλεσε διαμαρτυρίας ἐκ μέρους πολλῶν προκρίτων ὡς καταστρατήγησις τοῦ νόμου, ὁ Κυβερνήτης συγκαλέσας τὸ Πανελλήνιον ἀπεδοκίμασε τὰ γενόμενα, ὑπεύθυνον δι' αὐτὰ θεωρήσας αὐτὸ τὸ Πανελλήνιον, ἅτε μὴ προσχωρῆσαν εἰς τὴν τοῦ Κυβερνήτου γνώμην περὶ διορισμοῦ ἐπιτρόπου τῆς Κυβερνήσεως. Τότε δὲ προσεχώρησε τὸ Πανελλήνιον εἰς τὴν γνώμην τοῦ Κυβερνήτου, ὅστις νῦν ἀπεκήρυξε τὰς γενομένας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκλογὰς καὶ διέταξε νέας ἐν ταῖς ἐκλεξάσαις αὐτὸν ἐκλογικαῖς περιφερείαις, παρατείνας τὴν τῶν ἐκλογῶν προθεσμίαν ἐπὶ ἕνα μῆνα (μέχρι 15 Ἰουνίου), ἐξέδωκε δὲ καὶ δύο νέας διατάξεις τὴν μὲν ἐπιτρέπουσαν εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Κυβερνήσεως τὴν εἰς τὰς ἐκλογὰς «*χάριν εὐταξίας καὶ νομιμότητος*» ἐπέμβασιν, τὴν δὲ *ἐγκαινίζουσαν* τὸ σύστημα τῆς ἀπ'

Ἐπικεφαλὶς τῶν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Καποδιστρίου ἐκδιδομένων διπλωμάτων τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου

εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλογῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἀντὶ τοῦ μέχρι τότε ἰσχύοντος συστήματος τῆς διπλῆς δι' ἐκλεκτόρων γινομένης ἐκλογῆς. Καὶ αἱ διατάξεις μὲν αὗται καλῶς νοούμεναι καὶ ἐκτελούμεναι δὲν ἦσαν τοσοῦτον ἄτοποι καὶ ἀδικαιολόγητοι. Ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης, ἂν μὴ ἐπέτρεψε, τοὐλάχιστον ἠνείχετο ἀνάμιξίν τινα τῶν ὑπαλλήλων εἰς τὰς ἐκλογάς.

Οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι προέτρεπον τοὺς ἐκλογεῖς νὰ λαμβάνωσι παρὰ τῶν ἐκλεγομένων ὑπ' αὐτῶν πληρεξουσίων (ἐννοεῖται πρὶν ἐκλέξωσιν αὐτούς) ἔγγραφον ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἀκολουθῶσιν ἐν πᾶσι τὰς τοῦ Κυβερνήτου εἰσηγήσεις. Ἡ δὲ τοιαύτη πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς ἔτι ἄρδην ἀνατρέπουσα τὴν ἔννοιαν ἐκλογῆς βουλευτικῆς καὶ ἀντιπροσωπείας ἐθνικῆς εἰσήγησις τῶν ὀργάνων τῆς κυβερνήσεως εἰκότως ἤγειρε πολλὴν ἀγανάκτησιν καὶ προὐκάλεσε τὴν ἀπὸ τῆς θέσεως ἀντιπροσώπου παραίτησιν τοῦ Σ. Τρικούπη, καταγγείλαντος τῷ Κυβερνήτῃ ὡς εἰσηγητὰς τῶν τοιούτων πράξεων αὐτοὺς τοὺς ἐν ταῖς ἐκλογικαῖς περιφερείαις διωρισμένους διοικητὰς ἢ ἐπιτρόπους τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ τὸν Σ. Τρικούπην οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἐκλεγέντων ἐμιμήθη καὶ οὕτως ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις μετεβλήθη ἐκ τῶν προτέρων εἰς μέγα συμβούλιον κυβερνητικόν. Μόνοι οἱ τῆς Ὕδρας ἀντιπρόσωποι ἐνεφοροῦντο πνεύματος ἀντιπολιτευτικοῦ· ἀλλὰ καὶ οὗτοι δελεασθέντες ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων, ἃς ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Κυβερνήτης περὶ ἀποζημιώσεων, δικαιοτάτων ἄλλως διὰ τὰς μεγάλας θυσίας εἰς ἃς ὑπεβλήθησαν ἐν τῷ ἀγῶνι καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, καὶ περὶ τῶν ἄλλων νομίμων ἀπαιτήσεων αὐτῶν, ἐσιώπησαν.

Τέλος τῇ 11 Ἰουλίου 1829 τῆς ἐν Ἄργει συνελθούσης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἀρξαμένης τῶν ἔργων αὐτῆς, μετὰ λόγον ἀπαγγελθέντα ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, διδόντος εὐθύνην τῶν πεπραγμένων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ μέχρι τότε καὶ δικαιολογοῦντος τὴν βραδύτητα τῆς συγκλήσεως τῆς Συνελεύσεως, κυριώτατα ἔργα εἶναι:

1) Ἡ εἰς τὸ προσωρινῶς ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου αὐθαιρέτως διοργανωθὲν πολίτευμα ἐπενεχθεῖσα συντακτικὴ μεταβολὴ διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ Πανελληνίου καὶ ἱδρύσεως τῆς Γερουσίας ἤτοι τῆς ἐπανόδου ὑπ' ἄλλο ὄνομα εἰς τὸ *Βουλευτικόν*, τὸ αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καταργηθέν. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ *Βουλευτικόν*, ἤτοι ἡ Βουλή, ἦτο συμβούλιον ἐκλεγόμενον ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἢ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τῆς νέας ἐξ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ μελῶν συγκειμένης Γερουσίας τὰ μὲν 21 μέλη ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἀπὸ καταλόγου ψηφιζομένου ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως δι' ὑποδείξεως ὑφ' ἑκάστου πληρεξουσίου τριῶν ὑποψηφίων, τὰ δὲ ἓξ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, ὥστε κατ' οὐσίαν ἡ Γερουσία ἐξελέγετο ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἦν δημιούργημα αὐτοῦ, αὐτὸ τὸ δῆθεν καταργηθὲν Πανελλήνιον, μεταβαλὸν ὄνομα καὶ ἀπατηλόν τι χρῖσμα ἐξωτερικὸν λαβὸν συμβουλίου ἀπορρέοντος δῆθεν ἀπὸ τῆς Συνελεύσεως. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ νομοτελεστικὸν συμβούλιον τὸ καταργηθὲν αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου ἀνιδρύετο αὖθις ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως μετὰ περιωρισμένης ἐξουσίας, ὡς ἦν περιωρισμένη καὶ ἡ τῆς Γερουσίας ἐξουσία. 2) Ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνουσα τὴν μέχρι νῦν πολιτείαν τοῦ Κυβερνήτου ἐν ταῖς πρὸς τὰς Δυνάμεις περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουνίου διαπραγματεύσεσιν, ἔδιδεν αὐτῷ ἐξουσίαν πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν διαπραγματεύσεων ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἐπιφυλάττουσα ἑαυτῇ τὸ δικαίωμα τῆς ἐγκρίσεως τῶν γενησομένων συμφωνιῶν, καὶ ἐξέδωκε ψήφισμα περὶ διοργανώσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ. 3) Ἐξέδωκε ψήφισμα (ψηφ. ε΄) περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἀποζημίωσιν, διατιθεμένου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τοῦ δεκάτου τοῦ συνομολογηθησομένου δανείου τῆς ἐκ 200 χιλ. στρεμμάτων ἐθνικῆς γῆς, ἐξαιρουμένων τῶν σταφιδώνων, ἀμπελώνων καὶ ἐλαιώνων, καὶ περὶ συστάσεως βιβλίου τοῦ δημοσίου χρέους. 4) Ψήφισμα (ψηφ. ϛ΄) περὶ ἐξοφλήσεως

Ἀρ. 262

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Μὲ βαθεῖαν λύπην καὶ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς κοινοποιεῖ ἡ Γερουσία πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὴν θλιβερὰν εἴδησιν ὅτι ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰωάννης Α. Καποδίστριας δὲν ὑπάρχει πλέον εἰς τὴν ζωήν. Σήμερον τὸ πρωΐ πρὸς τὴν 6 ὥραν ἐνῷ ὁ ἀείμνηστος Κυβερνήτης εἰσήρχετο εἰς τὴν Ἱερὰν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν ἐθνοκαταράτων καὶ πατροκτόνων Κωνστ. Μαυρομιχάλη καὶ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἔγινεν εὐθὺς παρανάλωμα τῆς δικαίας ἀγανακτήσεως τοῦ λαοῦ. Τοῦτο τὸ τρομερὸν καὶ ἀνέλπιστον συμβὰν, τὸ ὁποῖον δικαίως ῥίπτει τὴν Γερουσίαν μετὰ τῶν συμπολιτῶν της Ἑλλήνων εἰς βαθεῖαν θλίψιν, βιάζει σήμερον αὐτὴν νὰ λάβῃ πρόχειρα μέτρα πρὸς συντήρησιν τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας, καὶ πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς κυβερνήσεως τῶν πραγμάτων νὰ συστήσῃ μίαν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν προσωρινῶς ἐκ τριῶν μελῶν, σύμφωνα μὲ τὸν § Η΄ τοῦ ὑπ' Ἀρ. Β Ψηφίσματος τῆς ἐν Ἄργει Δ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Μέλη αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς ὠνόμασε κατὰ τὸ ἐκδιδόμενον σήμερον Ψήφισμα τοὺς Κυρίους Αὐγουστῖνον Α. Καποδίστριαν, Θεόδωρον Κωλοκοτρώνην, καὶ Ἰωάννην Κωλέττην, καὶ δι' εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἔθνους πρὸς τὸν ἀοίδιμον Ἀρχηγόν του, Πρόεδρον αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς, τὸν ἀδελφόν του Κύριον Αὐγουστῖνον Α. Καποδίστριαν. Ἡ Γερουσία χωρὶς ἀναβολῆς θέλει δώσει τὰ καθήκοντα αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἡ Γερουσία προσκαλεῖ ὅλους τοὺς πολίτας νὰ δείξωσι διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος διὰ τὴν κοινὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν πρὸς τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν, ἥτις σήμερον διορίζεται, τὴν ἀφοσίωσίν των, τὴν εὐπείθειαν καὶ ὑπακοήν των, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν φρόνησιν ὅλων ἐν γένει τῶν πολιτῶν κρέμαται κατ' αὐτὴν τὴν τρομερωτάτην περίστασιν ἡ κοινὴ ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια τῆς πατρίδος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς.

Ἐν Ναυπλίῳ, τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831.

Ὁ Πρόεδρος

Δ. ΤΖΑΜΑΔΟΣ.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Γραμματέως, ὁ Συγγραμματεὺς

Α. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ.

Ἡ ἔντυπος ἐγκύκλιος δι' ἧς ἡ Γερουσία ἀνήγγειλε πρὸς τὸν λαὸν τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου. Σμίκρυνσις κατὰ τὸ 1/4.

κὸν λαόν. Ὁ πόλεμος οὗτος πλὴν τῆς ἀπὸ γενικῆς πολιτικῆς ἀπόψεως ἐμμέσου ὠφελείας εἶχε τὴν ἰδιαιτέραν ἄμεσον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος ὠφέλειαν, ὅτι τῆς Πύλης ἕνεκα τοῦ πολέμου τούτου μὴ δυναμένης νὰ διατηρήσῃ ἰσχυρὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις ἐν τῇ ἄνωθεν τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδι, ἥ τε Δυτικὴ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, αἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γ. Κα-ραϊσκάκη καὶ τὴν πτῶσιν τῆς ἀ-πόλεως Ἀθηνῶν εἶχον ἐπανέλθ- τὸ κράτος τῶν Τούρκων, καθ- νῦν ἐνέχυρον εἰς ὁπωσοῦν ἀξιόλογον ἐκ Πελοποννήσου ἐπερχόμενον στρατόν. Ἤδη κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1827, μὲν ἐπίσημεῖς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησῆς τῆς 24 Ἰουνισύγωσιν τῆς συνθήΤροιζῆνι Συνελεύσεως ἀρχιστράτηἐν γος διορισθεὶς Ἄγγλος ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ στρατιωτικὸς Ριχάρδος Τζὼρτζ εἶχε μετακινήσει τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ στόλος ἑλληνικὸς ἐξ ἐννέα πλοίων ἀπαρτιζόμενος, ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἄγγλον φιλέλληνα Γεώργιον Ἄστιγξ, ἐπεχείρει τὴν ἐκπόρθησιν τῶν παραλίων πόλεων. Καὶ τά-

Νικόλαος Α′
Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας

...αῖος Ἄγγλος ναυτικὸς ἐκαθάρισε τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ἀπὸ ...
χιστα μὲν ὁ γενν... ...ῶν πλοίων βυθίσας καὶ ἓν ἐν τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ Αὐστριακὸν πλο...
αὐτῷ τουρκι... ...ε τὸν στρατὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τοὺς ἐκ Πελοποννήσου σπεύδοντας εἰς
τεβίβασε δ... ...αιτέρας πατρίδας αὐτῶν Ρουμελιώτας μαχητὰς εἰς Δραγαμέστον καὶ ἔστησεν
τὰς ἰδ... ...ρὰ τὸ Μεσολόγγιον Βασιλαδίου τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἀλλ' ἐν τῇ ...
ἐπὶ τοῦ π... ...Αἰτωλικοῦ λαβὼν τραῦμα θανάσιμον (11 Μαΐου 1828) μετηνέχθη εἰς ...
κίᾳ τοῦ ... ἔνθα ἀπεβίωσε μετ' ὀλίγας ἡμέρας (20 Μαΐου).
θον.

Τὰ πολεμικὰ ἔργα συνεχισθέντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄστιγξ, κατέληξαν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1828 εἰς τὴν κατάληψιν πασῶν τῶν νοτίων ἀκτῶν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἐκυριεύθη δὲ καὶ ἡ Βόνιτσα (κατὰ Δεκέμβριον 1828), εἶτα (κατὰ Μάρτιον 1829) καὶ τὸ Ἀντίρριον, μετ' ὀλίγον (περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου) παρεδόθη δι' ὁμολογίας καὶ ἡ Ναύπακτος, ἐπηκολούθησε δὲ καὶ ἡ τοῦ ἡρωϊκοῦ Μεσολογγίου, πολιορκουμένου κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, δι' ὁμολογίας παράδοσις (2 Μαΐου), ὡς καὶ ἡ τοῦ Αἰτωλικοῦ. Τὴν ἅλωσιν ἢ ὀρθότερον τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Κυβερνήτης δικαίως ἐξαίρει ὡς μέγα ἐθνικὸν εὐτυχὲς γεγονὸς ἐν προκηρύξει αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν· ἐτέλεσε δ' ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα ἔμαθε τοῦτο, ἑορτὴν μετὰ δοξολογίας ἐπὶ τῷ εὐτυχεῖ γεγονότι καὶ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ἐνδόξως ἐνταῦθα πεσόντων.

Ἡ οὕτω τελεσθεῖσα ἀνάκτησις ἁπάσης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶναι τὸ μέγιστον καὶ ἐνδοξότατον τῶν τοῦ Κυβερνήτου ἔργων, ὑπὸ τῆς τούτου πρωτοβουλίας καὶ τῆς τολμηρᾶς ἐπιμονῆς αὐτοῦ τελεσθέν, ἐνῷ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἡ μὴ θέλουσα τότε τὴν ἐπέκτασιν τοῦ νέου κράτους ἐντεῦθεν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐπιτυχοῦσα τὸ παρελθὸν ἔτος

τῶν χρεῶν τῶν κοινοτήτων. 5) Ψήφισμα (ψ. ζ΄) περὶ ἐκκοπῆς νομίσματος μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυβερνήτου. 6) Ψήφισμα (ψ. η΄) περὶ ἀνεγέρσεως ναοῦ τοῦ Σωτῆρος ὡς εὐχαριστήριον πρὸς τὸν σώσαντα ἐκ τοσούτων κινδύνων τὴν Ἑλλάδα Σωτῆρα Χριστὸν καὶ περὶ εὐχαριστιῶν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν τριῶν εὐεργετίδων Δυνάμεων καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκον, ἔτι δὲ ψήφισμα περὶ ἀνεγέρσεως ἀναμνηστικοῦ τῆς ...τικῆς ναυμαχίας ἐν Πύλῳ πρὸς τιμὴν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὡς καὶ ἐν Πεταλιδίῳ ... τῶν Γάλλων). 7) Ψήφισμα (ψ. θ΄) περὶ χορηγίας 180 χιλ. φοινικίων τῷ Κυβερ... ὅμως οὗτος ἀπέρριψε γενναιοφρόνως). 8) Ψήφισμα (ψ. ι΄) ἀπαγορεῦον τὴν ἐξ... ἐξαγωγὴν ἀρχαιοτήτων. 9) Ψήφισμα (ψ. ια΄) περὶ βελτιώσεως τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ περὶ ἱδρύσεως σχολείων καὶ προικοδοτήσεως τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ὀρφανοτροφείου. Τὸ 12ον ψήφισμα ἐκανόνιζε τίνι τρόπῳ ἔδει νὰ δικάζωνται αἱ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ποινικαὶ διαφοραὶ καὶ τὸ 13ον, κηρῦττον τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ***ἐπὶ τοῦ παρόντος***, ἐνέταττεν ἵνα ἡ αὐτὴ Συνέλευσις συνέλθῃ ἐκ νέου ἐν χρόνῳ προσήκοντι, εὐθὺς ὡς ἡ παρασκευὴ Κυβέρνησις περατώσῃ τὰς ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἀνατεθείσας αὐτῇ ἐργασίας. Ἐκηρύχθη δὲ ἡ λῆ... μὴ ἐνεργουμένων ἐκλογῶν νέων πρὸς συγκρότησιν Συ... ...ις ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Κυβερνήτου ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν.

Μετὰ τὴν προσωρινὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ὁ Κυβερνήτης μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ δραστηριότητος καὶ ἐργατικότητος ἐπεδόθη εἰς τὰς κυβερνητικὰς αὐτοῦ ἐργασίας καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ψηφισθέντων ὡς πρὸς τὴν νέαν πολιτειακὴν σύνταξιν τοῦ κράτους. Συνεκρότησε τὴν Γερουσίαν, διώρισε τοὺς γερουσιαστὰς κατὰ τὰ ἐψηφισμένα αὐτῷ δικαιώματα· καὶ πρὶν παρέλθωσιν εἴκοσιν ἡμέραι ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς Συνελεύσεως τὸ νέον τοῦτο συμβούλιον ὤμοσε τὸν εἰωθότα ὅρκον καὶ ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σισίνη. Ἀτυχῶς καὶ ἐν τῷ διορισμῷ τῶν μελῶν τῆς Γερουσίας περιέπεσεν ὁ κυβερνήτης εἰς νέα λάθη, ἐκ τῶν εἰκοσι... ἑπτὰ μελῶν διορίσας ...ον ἐκ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν παραιτή...σεως οὐ μόνον ...εἰρημένους δύο τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους τῶν μέχρι ... νῦν συμπολιτευομένων· οὕτω δὲ ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν δυσμενῶς ἐχόντων πρὸς τὴν το...ῦ ἀνδρὸς πολιτείαν. Ἀλλ᾽ ὁ Κυβερνήτης οὐδὲν λογιζόμενος τὰ τοιαῦτα ἐξηκολούθει μετὰ ...ήλου ...νος διὰ τὰς τοῦ κράτους ἀνάγκας. Εὐτυχῶς δὲ ἡ τῆς διοικήσεως βελτίωσ... διευ-...α τὴν τῶν προσόδων αὔξησιν καὶ τακτικὴν εἴσπραξιν, καὶ αἱ ἐξακολουθ...ήσασαι γενναῖαι συνδρομαὶ τῶν ἡγεμόνων, τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου Ι΄, ... τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ τῆς αὐτοκρατείρας Ἀλεξάνδρας, ἔτι δὲ καὶ αἱ δίκην προκαταβολῶν δόσεις τοῦ συνομολογηθησομένου δανείου, προῆγον διαρκῶς τὰ ἔργα τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων καὶ ἐρημώσεων τῶν τελευταίων ἐτῶν ἤρξαντο κατὰ τὰ ἔτη 1828-1829 ἀναθρώσκουσαι ἐν Πελοποννήσῳ κῶμαι καὶ πολίχναι καὶ ἀνεγειρόμεναι πόλεις καταστραφεῖσαι. Καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰβραὴμ ἄρδην καταστραφεῖσα Τριπολιτσὰ ἀνεκτίζετο ἰδιαιτέρᾳ φροντίδι τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα συνεδέθησαν καὶ μετά τινων γεγονότων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν γενικωτέρου καὶ ὑψηλοτέρου χαρακτῆρος, λίαν εὐνοϊκῶν πρὸς τὸ ἀρξάμενον ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως.

Ὡς ἤδη προηγουμένως ἐρρήθη, οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἄφιξιν τοῦ Κυβερνήτου, ἐξερράγη ἐπὶ τέλους ὁ ἀπὸ τοῦ 1821 ἐγκυμονούμενος ρωσικὸς ἐναντίον τῆς Τουρκίας πόλεμος, σωτηριωδέστατος ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐτόνισε καὶ ἐξῆρε τὴν τοῦ γεγονότος ἔννοιαν καὶ ὁ Κυβερνήτης ἐν προκηρύξει πρὸς τὸν ἑλληνι-

τῶν χρεῶν τῶν κοινοτήτων. 5) Ψήφισμα (ψ. ζ΄) περὶ ἐκκοπῆς νομίσματος μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυβερνήτου. 6) Ψήφισμα (ψ. η΄) περὶ ἀνεγέρσεως ναοῦ τοῦ Σωτῆρος ὡς εὐχαριστήριον πρὸς τὸν σώσαντα ἐκ τοσούτων κινδύνων τὴν Ἑλλάδα Σωτῆρα Χριστὸν καὶ περὶ εὐχαριστιῶν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν τριῶν εὐεργετίδων Δυνάμεων καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκον, ἔτι δὲ ψήφισμα περὶ ἀνεγέρσεως ἀναμνηστικοῦ τῆς [illegible]τικῆς ναυμαχίας ἐν Πύλῳ πρὸς τιμὴν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὡς καὶ ἐν Πεταλιδίῳ [illegible] τῶν Γάλλων). 7) Ψήφισμα (ψ. θ΄) περὶ χορηγίας 180 χιλ. φοινικίων τῷ Κυβερ[illegible]ν ὅμως οὗτος ἀπέρριψε γενναιοφρόνως). 8) Ψήφισμα (ψ. ι΄) ἀπαγορεῦον τὴν ἐξ [illegible] ἐξαγωγὴν ἀρχαιοτήτων. 9) Ψήφισμα (ψ. ια΄) περὶ βελτιώσεως τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ περὶ ἱδρύσεως σχολείων καὶ προικοδοτήσεως τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ὀρφανοτροφείου. Τὸ 12ον ψήφισμα ἐκανόνιζε τίνι τρόπῳ ἔδει νὰ δικάζωνται αἱ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ποινικαὶ διαφοραὶ καὶ τὸ 13ον, κηρῦττον τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως *ἐπὶ τοῦ παρόντος*, [illegible]έταττεν ἵνα ἡ αὐτὴ Συνέλευσις συνέλθῃ ἐκ νέου ἐν χρόνῳ προσήκοντι, εὐθὺς [illegible] παρασκευ[illegible] Κυβέρνησις περατώσῃ τὰς ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἀνατεθείσας [illegible]τέρας. Ἐκηρύχθη δὲ ἡ λῆ[illegible] μὴ ἐνεργουμένων ἐκλογῶν νέων πρὸς συγκρότησιν Συ-
[illegible]ξις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυβερνήτου ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν.

Μετὰ τὴν προσωρινὴν λῆξιν τῶν ἐρ
τῆς συνήθους αὐτῷ δραστηριότητος καὶ ἐργατικ[illegible]γασιῶν τῆς Συνελεύσεως ὁ Κυβερνήτης μετὰ
ἐργασίας καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τῆς Συνε[illegible]ότητος ἐπεδόθη εἰς τὰς κυβερνητικὰς αὐτοῦ
πολιτειακὴν σύνταξιν τοῦ κράτους. Συνεκρότησε τὴν Γε[illegible]λεύσεως ψηφισθέντων ὡς πρὸς τὴν νέαν
κατὰ τὰ ἐψηφισμένα αὐτῷ δικαιώματα· καὶ πρὶν παρέλθω[illegible]ρουσίαν, διώρισε τοὺς γερουσιαστὰς
ξεως τῆς Συνελεύσεως τὸ νέον τοῦτο συμβούλιον ὤμοσε τὸν εἰω[illegible]σιν εἴκοσιν ἡμέραι ἀπὸ τῆς λή-
ἐργασιῶν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σισίνη. Ἀτυχῶς καὶ ἐν [illegible]θότα ὅρκον καὶ ἤρξατο τῶν
τῆς Γερουσίας περιέπεσεν ὁ κυβερνήτης εἰς νέα λάθη, ἐκ τῶν εἰκοσι[illegible] τῷ διορισμῷ τῶν μελῶν
[illegible]ον ἐκ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν παραιτή[illegible]ἑπτὰ μελῶν διορίσας
[illegible] εἰρημένους δύο τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους τῶν μέχρι[illegible]σεως οὐ μόνον
λιτευομένων· οὕτω δὲ ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν δυσμενῶς ἐχόντων πρὸς τὴν το[illegible] νῦν συμπο-
πολιτείαν. Ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης οὐδὲν λογιζόμενος τὰ τοιαῦτα ἐξηκολούθει μετὰ [illegible]ῦ ἀνδρὸς
[illegible]νος διὰ τὰς τοῦ κράτους ἀνάγκας. Εὐτυχῶς δὲ ἡ τῆς διοικήσεως βελτίωσ[illegible]ζήλου
[illegible]α τὴν τῶν προσόδων αὔξησιν καὶ τακτικὴν εἴσπραξιν, καὶ αἱ ἐξακολουθ[illegible] διευ-
γενναῖαι συνδρομαὶ τῶν ἡγεμόνων, τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου Ι΄, [illegible]ήσασαι
αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ τῆς αὐτοκρατείρας Ἀλεξάνδρας, ἔτι δὲ καὶ αἱ δίκην προκατα[illegible] τοῦ
βολῶν δόσεις τοῦ συνομολογηθησομένου δανείου, προῆγον διαρκῶς τὰ ἔργα τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων καὶ ἐρημώσεων τῶν τελευταίων ἐτῶν ἤρξαντο κατὰ τὰ ἔτη 1828-1829 ἀναθρώσκουσαι ἐν Πελοποννήσῳ κῶμαι καὶ πολίχναι καὶ ἀνεγειρόμεναι πόλεις καταστραφεῖσαι. Καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰβραὴμ ἄρδην καταστραφεῖσα Τριπολιτσὰ ἀνεκτίζετο ἰδιαιτέρᾳ φροντίδι τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα συνεδέθησαν καὶ μετά τινων γεγονότων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν γενικωτέρου καὶ ὑψηλοτέρου χαρακτῆρος, λίαν εὐνοϊκῶν πρὸς τὸ ἀρξάμενον ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως.

Ὡς ἤδη προηγουμένως ἐρρήθη, οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἄφιξιν τοῦ Κυβερνήτου, ἐξερράγη ἐπὶ τέλους ὁ ἀπὸ τοῦ 1821 ἐγκυμονούμενος ρωσικὸς ἐναντίον τῆς Τουρκίας πόλεμος, σωτηριωδέστατος ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐτόνισε καὶ ἐξῆρε τὴν τοῦ γεγονότος ἔννοιαν καὶ ὁ Κυβερνήτης ἐν προκηρύξει πρὸς τὸν ἑλληνι-

κὸν λαόν. Ὁ πόλεμος οὗτος πλὴν τῆς ἀπὸ γενικῆς πολιτικῆς ἀπόψεως ἐμμέσου ὠφελείας εἶχε τὴν ἰδιαιτέραν ἄμεσον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος ὠφέλειαν, ὅτι τῆς Πύλης ἕνεκα τοῦ πολέμου τούτου μὴ δυναμένης νὰ διατηρήσῃ ἰσχυρὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις ἐν τῇ ἄνωθεν τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδι, ἥ τε Δυτικὴ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, αἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γ. Κ... ραϊσκάκη καὶ τὴν πτῶσιν τῆς ... πόλεως Ἀθηνῶν εἶχον ἐπαν... τὸ κράτος τῶν Τούρκων, καθ... νῦν ἐνέχυρον εἰς ὁπωσοῦν ἀξιόλογον ἐκ Πελοποννήσου ἐπερχόμενον στρατόν. Ἤδη κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1827, μεν ἐπίσημεῖς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησ... τῆς 24 Ἰουνί... συνθή... ἐν ... Τροιζῆνι Συνελεύσεως ἀρχιστράτηγος διορισθεὶς Ἄγγλος ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ στρατιωτικὸς Ριχάρδος Τζῶρτζ εἶχε μετακινήσει τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ στόλος ἑλληνικὸς ἐξ ἐννέα πλοίων ἀπαρτιζόμενος, ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἄγγλον φιλέλληνα Γεώργιον Ἄστιγξ, ἐπεχείρει τὴν ἐκπόρθησιν τῶν παραλίων πόλεων. Καὶ τά...

Νικόλαος Α'
Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας

...χιστα μὲν ὁ γενν...αῖος Ἄγγλος ναυτικὸς ἐκαθάρισε τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ἀπὸ ... αὐτῷ τουρκι...κῶν πλοίων βυθίσας καὶ ἓν ἐν τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ Αὐστριακὸν πλο... τεβίβασε δ...ὲ τὸν στρατὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τοὺς ἐκ Πελοποννήσου σπεύδοντας εἰς τὰς ἰδ...αιτέρας πατρίδας αὐτῶν Ρουμελιώτας μαχητὰς εἰς Δραγαμέστον καὶ ἔστησεν ἐπὶ τοῦ π...αρὰ τὸ Μεσολόγγιον Βασιλαδίου τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἀλλ' ἐν τῇ ... Αἰτωλικοῦ λαβὼν τραῦμα θανάσιμον (11 Μαΐου 1828) μετηνέχθη εἰς ... κίᾳ τοῦ ... θον, ἔνθα ἀπεβίωσε μετ' ὀλίγας ἡμέρας (20 Μαΐου).

Τὰ πολεμικὰ ἔργα συνεχισθέντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄστιγξ, κατέληξαν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1828 εἰς τὴν κατάληψιν πασῶν τῶν νοτίων ἀκτῶν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἐκυριεύθη δὲ καὶ ἡ Βόνιτσα (κατὰ Δεκέμβριον 1828), εἶτα (κατὰ Μάρτιον 1829) καὶ τὸ Ἀντίρριον, μετ' ὀλίγον (περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου) παρεδόθη δι' ὁμολογίας καὶ ἡ Ναύπακτος, ἐπηκολούθησε δὲ καὶ ἡ τοῦ ἡρωϊκοῦ Μεσολογγίου, πολιορκουμένου κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, δι' ὁμολογίας παράδοσις (2 Μαΐου), ὡς καὶ ἡ τοῦ Αἰτωλικοῦ. Τὴν ἅλωσιν ἢ ὀρθότερον τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Κυβερνήτης δικαίως ἐξαίρει ὡς μέγα ἐθνικὸν εὐτυχὲς γεγονὸς ἐν προκηρύξει αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν· ἐτέλεσε δ' ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα ἔμαθε τοῦτο, ἑορτὴν μετὰ δοξολογίας ἐπὶ τῷ εὐτυχεῖ γεγονότι καὶ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ἐνδόξως ἐνταῦθα πεσόντων.

Ἡ οὕτω τελεσθεῖσα ἀνάκτησις ἁπάσης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶναι τὸ μέγιστον καὶ ἐνδοξότατον τῶν τοῦ Κυβερνήτου ἔργων, ὑπὸ τῆς τούτου πρωτοβουλίας καὶ τῆς τολμηρᾶς ἐπιμονῆς αὐτοῦ τελεσθέν, ἐνῷ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἡ μὴ θέλουσα τότε τὴν ἐπέκτασιν τοῦ νέου κράτους ἐντεῦθεν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐπιτυχοῦσα τὸ παρελθὸν ἔτος

διὰ πρωτοκόλλου τῆς ἐν Λονδίνῳ συνδιασκέψεως (τῆς 8/20 Νοεμβρίου 1828) τὸν περιορισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους, ἐζήτει ἐκ παντὸς τρόπου καὶ δι' ἀπειλῶν ἔτι νὰ κωλύσῃ τὴν ἐκτὸς Πελοποννήσου στρατείαν, θεωροῦσα ταύτην ὡς ἀντιπερισπασμὸν ὑπὲρ τῶν παρὰ τὸν Δανούβιον καὶ τὸν Αἷμον ἐναντίον τῶν Τούρκων πολεμούντων Ρώσων, ρωσικοῖς χρήμασιν ἐκτελούμενον.

Ἱκανῶς βραδύτερον τῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι ἤρξαντο τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, ἀλλ' εὐχερῶς καὶ ἐνταῦθα κατελήφθησαν πολλὰ σπουδαῖα μέρη, τὸ Ζεμενόν, ἡ περίφημος μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, ἡ Λεβάδεια, ἡ Σκριποῦ καὶ ἅπασα ἡ ἐπαρχία Ἀταλάντης, τὸ φρούριον τῆς Βουδωνίτσης καὶ τὸ Τουρκοχῶρι, πανταχοῦ τῶν τουρκικῶν φρουρῶν ὑποχωρουσῶν εἰρηνικῶς. Οἱ ἐν Τοπόλιᾳ Τοῦρκοι φρουροὶ ἀντισταθέντες κατέλιπον 20 νεκροὺς καὶ 15 αἰχμαλώτους. Δι' αἱματηρᾶς ἐφόδου ἐκυριεύθησαν ὡσαύτως αἱ ὀχυραὶ θέσεις τῆς Κακῆς Σκάλας (9 Νοεμβρίου 1828), φονευθέντων πολεμίων ὑπὲρ τοὺς 40 καὶ ζωγρηθέντων 15, ἰσαρίθμων δὲ φονευθέντων Ἑλλήνων.

Ἡ Ἄμπλιανη κατελήφθη δι' ὁμολογίας, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Ἄμφισσα (17 Νοεμβρίου). Τῆς Ἀμφίσσης ἡ παράδοσις ἐπήνεγκε καὶ τὴν πασῶν τῶν λοιπῶν μέχρι Λαμίας (μενούσης εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων) θέσεων. Οὕτως ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι τὸ ἔτος 1828 ἔληγε διὰ τῆς ἐλευθερώσεως πασῶν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Σπερχειοῦ χωρῶν. Ἀπόπειραί τινες τῶν Τούρκων περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἀπὸ Λαμίας καὶ ἀπὸ Καρύστου Εὐβοίας ὁρμουμένων, πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἀπολεσθεισῶν θέσεων, οὐδὲν ἐπήνεγκον ἀποτέλεσμα. Τέλος δὲ τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829, καθ' ὃν χρόνον οἱ Ρῶσοι ὑπερβάντες ἤδη τὸν Αἷμον καὶ καταλαβόντες τὴν Ἀδριανούπολιν ἐχώρουν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Τοῦρκος ἀξιωματικὸς Ἀρσλάνβεης ἐπέμφθη εἰς Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν ἵνα περισυλλέξῃ τὰς ἐν ταῖς χώραις ταύταις (ἐν Θήβαις καὶ ἐν Ἀθήναις) ἐναπομεινάσας ἔτι τουρκικὰς φρουρὰς καὶ ὁδηγήσῃ αὐτὰς εἰς τὴν Θρᾴκην πρὸς ἄμυναν τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσων ἀπειλουμένης Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν τούτων διὰ Βοιωτίας ἐπιστροφὴν ἐγένετο ἡ περίφημος μάχη τῆς Πέτρας, καθ' ἣν κινδυνεύσας ὁ τοῦρκος ἀρχηγὸς δι' ὁμολογίας μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἠδυνήθη νὰ ἀπέλθῃ ὑπόσπονδος. Τότε δὲ πᾶσα ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς πλὴν τῆς Λαμίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν (ἔνθα ἡ ἀκρόπολις κατείχετο ἔτι ὑπὸ ὀλιγαρίθμου τουρκικῆς φρουρᾶς) ἠλευθερώθη τελείως πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1829.

Τὰ πολεμικὰ ταῦτα ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἔργα τῶν ἐτῶν 1828—1829 καὶ τὰ εὐτυχῆ ἀποτελέσματα αὐτῶν εἶχον καὶ τοῦτο τὸ μέγα ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι, ὅτι διὰ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος ὅπερ ἐδημιούργησαν τῆς διὰ τῶν ὅπλων χαράξεως τῶν νέων ὁρίων ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ μέχρι τοῦ Σικελικοῦ πελάγους, ἔλυσαν προκαταρκτικῶς τὸ ἐν τῇ Λονδινίᾳ συνδιασκέψει μετὰ πολλῆς ἐχθρότητος ἐκ μέρους τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως διαπραγματευόμενον ζήτημα τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους. Ἡ συνδιάσκεψις τὰ ὅρια ταῦτα εἶχε περιορίσει, ὡς ἐρρήθη, τῷ 1828 (διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 8/20 Νοεμβρίου), ἀξιώσει τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς Κυκλάδας. Ἀλλ' ἡ Ρωσία εἶχε μετ' ἐπιφυλάξεων συγκατατεθῆ εἰς τὰ ὅρια ταῦτα, τοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολέμου διαρκοῦντος ἔτι ἀμφιρρόπου. Ἀλλ' ὅτε ὁ πόλεμος τῷ 1829 ἐπανελήφθη ὑπὸ τῆς Ρωσίας μετὰ μείζονος ρώμης καὶ ἐπιτυχίας, Ρωσία καὶ Γαλλία εἶχον προτείνει καὶ ἐπιτύχει, παρὰ πάσας τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, τοῦ καὶ προέδρου τῆς Συνδιασκέψεως, τὴν εὔρυνσιν τῶν ὁρίων μέχρι γραμμῆς ὁροθετικῆς διηκού-

σης ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης. Ὅτε δὲ ὁ Ρῶσος στρατάρχης Νικόλαος Δεΐβιτς κατ' Αὔγουστον τοῦ 1829, μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὑπέρβασιν τοῦ Αἵμου, ἧς ἕνεκεν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου διὰ τῆς προσωνυμίας Ὑπεραιμίου (Ζαβαλκάνσκι), ἔλαβε ῥητὴν διαταγὴν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἵνα ἐν τῇ μετὰ τῆς Πύλης συνομολογηθησομένη συνθήκῃ ἐπιβάλῃ τὴν παραδοχὴν τῆς εἰρημένης γραμμῆς Βόλου—Ἄρτης, ἡ Πύλη καὶ ὁ Σουλτᾶνος, οἱ μέχρι τότε *οὐδὲ τῆς Πελοποννήσου μόνης* στέργοντες τὴν αὐτονομίαν, ἔντρομοι γενόμενοι ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Πόλιν προσεγγίσει τοῦ νικηφόρου στρατοῦ, διὰ τοῦ ἄρθρου 10 τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως (ὅπερ κατὰ τὸν μέγαν ἄγγλον πολιτικὸν ἄνδρα Γουλιέλμον Γλάδστωνα ὑπῆρξε τὸ διεθνὲς συμβόλαιον τῆς πολιτικῆς ὑποστάσεως καὶ αὐτοτελείας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους), ὑπεχρεώθησαν νὰ δεχθῶσι πᾶσαν περὶ τῆς Ἑλλάδος ἀπόφασιν τῆς Λονδινίας συνδιασκέψεως καὶ εἰδικῶς περὶ τῶν ὁρίων προσεχώρησαν εἰς τὴν περὶ γραμμῆς Ἄρτης-Βόλου ἀξίωσιν τοῦ νικητοῦ. Ἡ δὲ Λονδινία συνδιάσκεψις ἡ κατὰ νέαν ἀξίωσιν τῆς Ἀγγλίας ἀποφασίσασα τὴν παντελῆ ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀνεξαρτησίαν τοῦ νέου κράτους ἐναντίον τῶν διατάξεων τοῦ τε πρωτοκόλλου τῆς Πετρουπόλεως τοῦ 1826 καὶ τῆς Λονδινίας Συνθήκης τοῦ 1827, δι' ὧν καθίστατο κράτος ὑποτελὲς τῷ Σουλτάνῳ, καὶ ὡς ἀντάλλαγμα πρὸς τὴν Πύλην διὰ τὴν ὀδυνηρὰν ταύτην θυσίαν ἐδέχθη τὴν περικοπὴν τῆς νέας γραμμῆς ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι, ὁλοκλήρου τῆς πέραν τοῦ Ἀχελῴου χώρας ἐπανερχομένης ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου.

Αὐγουστῖνος Καποδίστριας

Ἡ τοιαύτη περικοπὴ τῶν ὁρίων (8/20 Μαρτίου) ἀλγεινοτάτην ποιήσασα ἐντύπωσιν ἐν Ἑλλάδι, προυκάλεσε, κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κυβερνήτου, τὴν διαμαρτυρίαν τῆς τε Ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς Γερουσίας, ἐπήνεγκε δὲ καὶ τὴν τοῦ πρίγκιπος Σὰξ-Κοβούργου Λεοπόλδου, διορισθέντος ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ἡγεμόνος κυριάρχου (prince souverain) τῆς Ἑλλάδος καὶ δεξαμένου ἐπὶ στιγμήν, τὴν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος παραίτησιν. Ἡ παραίτησις δὲ τοῦ πρίγκιπος θεωρηθεῖσα ἐν Ἑλλάδι ὡς ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου προκληθεῖσα ηὔξησε τὴν ἐναντίον τούτου ἀντιπολίτευσιν. Ἐντεῦθεν δὲ μεγάλαι προέκυψαν ἀνωμαλίαι ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ ὑπὸ πολλῶν καταγγελλόμενος νεποτισμὸς ἤτοι προτίμησις συγγενῶν ἐν ταῖς δημοσίαις ὑπηρεσίαις (τὰ μεγάλα ἀξιώματα ἐδίδοντο εἰς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Βιάρον καὶ Αὐγουστῖνον) ηὔξησε τὴν παρὰ ταῖς εἰρημέναις τάξεσι δυσμένειαν, ἥτις ἔτι μᾶλλον ἐπετάθη διὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας ἧς προΐστατο

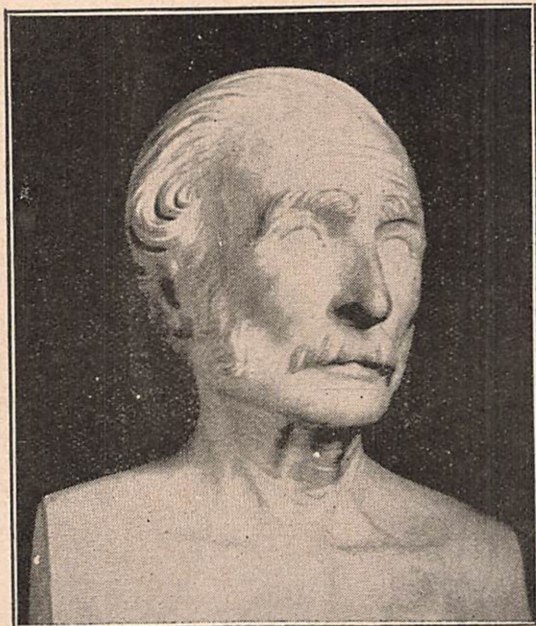
φίλος αὐτοῦ οἰκεῖος, ὁ Γεννατᾶς, ἐνεργουμένας καταδιώξεις ἐναντίον παντὸς ὑπόπτου ἐπὶ δυσμενείᾳ ἢ ἐπιβουλῇ κατὰ τοῦ Κυβερνήτου θεωρουμένου. Κατηγορήθη πρὸς τούτοις ὁ Κυβερνήτης καὶ ὡς φερόμενος μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς ὁπλαρχηγοὺς τοῦ ἀγῶνος (ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατηγορία ἀπέβλεπε μᾶλλον ὁπλαρχηγοὺς κατωτέρους, διότι πρὸς τοὺς μεγάλους ὁπλαρχηγοὺς τοῦ ἀγῶνος τὸν Θ. Κολοκοτρώνην, ἐν ἀρχῇ δὲ καὶ τὸν Α. Μιαούλην, διετέλει πάντοτε ἐν μεγάλῃ οἰκειότητι). Ἡ οὕτω προκαλουμένη κατὰ τοῦ Κυβερνήτου ἀντιπολίτευσις ἔλαβε ἐπίτασιν ὅτε ἠγγέλθη ἡ τοῦ Λεοπόλδου παραίτησις ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος κυριάρχου ἡγεμόνος, ἀποδοθεῖσα εἰς τὰς ἐκ μέρους τοῦ Κυβερνήτου πρὸς αὐτὸν πεμφθείσας εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως ἣν παρίστα ἄκρως ζοφερὰν καὶ ἀπεγνωσμένην, ἵνα προκαλέσῃ τὴν ἀπογοήτευσιν τοῦ ἐκλεγέντος ἡγεμόνος. Ὅτε ἡ ἀγγελθεῖσα παραίτησις τοῦ Λεοπόλδου, μεγάλην προκαλέσασα ἀθυμίαν παρὰ τῷ λαῷ, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς συλλογὴν ὑπογραφῶν εἰς ἀναφορὰς πεμφθησομένας εἰς τὸν πρίγκιπα καὶ καθικετευούσας αὐτὸν ἵνα ἀνακαλέσῃ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, ἐζητοῦντο συγχρόνως καὶ ὑπογραφαὶ ὑπὸ τῶν ἀφοσιωμένων τῷ Κυβερνήτῃ δι' ὧν ἐζητεῖτο ἡ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἐν ἰσοβιότητι παραμονὴ αὐτοῦ. Ἐλέγετο δὲ ὅτι ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας ἐνῷ παρενέβαλλον προσκόμματα εἰς τὰς πρὸς τὸν Λεοπόλδον ἀναφοράς, εἰργάζοντο ἐκθύμως ὑπὲρ τῶν χάριν τοῦ Κυβερνήτου ἀναφορῶν.

Λεοπόλδος
ὁ ἐκλεγεὶς Ἡγεμὼν Κυρίαρχος τῆς Ἑλλάδος

Εἰς τὰ γενικὰ ταῦτα αἴτια προσετέθησαν καὶ ἰδιαίτερα τοπικῆς ἢ προσωπικῆς ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὸν Κυβερνήτην, ἅτινα πάντα ὁμοῦ δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπενέγκωσι μεγάλην κρίσιν. Ὡς εἴπομεν, ὁ Κυβερνήτης ἐτίμα τὸν Μιαούλην καὶ διέκειτο εὐμενῶς πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ὁ Μιαούλης ἦν Ὑδραῖος, ἡ δὲ Ὕδρα ἡ καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα τοσαύτας ὑποστᾶσα θυσίας χάριν τοῦ ἀγῶνος τούτου εἶχε τὴν εὔλογον ἀξίωσιν ἵνα αἱ θυσίαι αὗται ἀμειφθῶσι διά τινων ὑπὲρ τῆς ἡρωϊκῆς νήσου κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν· εἶχε δὲ δοθῆ ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου αὐτοῦ ὑπόσχεσις τοιαύτη πρὸς ἐπιτροπείαν νησιωτῶν προσελθοῦσαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἐκθέσασαν τὰ κατὰ τὴν θέσιν τῆς νήσου, ἀλλ' οὐδὲν ἐπράχθη πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν δοθεισῶν ὑποσχέσεων. Τότε ἡ Ὕδρα κατέστη κέντρον ἀντιπολιτεύσεως ὠργανωμένης ἐναντίον τῆς θέσεως τοῦ Καποδιστρίου, καὶ ἡ νῆσος ἀπετέλεσε κέντρον ἰδιαιτέρας κυβερνήσεως, εἰς ἣν προσεχώρησαν καὶ πλεῖσται νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἰδίως ἡ Σῦρος. Τῆς νήσου δὲ ταύτης ἡ ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου ἀποστασία ἀπέβαινεν ἐπιζημιωτάτη οἰκονομικῶς εἰς τὸ κράτος τοῦ Κυβερνήτου καθ' ὅσον ἡ ἀπὸ τοῦ τελευταίου χρόνου τοῦ ἀγῶνος ἀρξαμένη τῆς νήσου ταύτης ἐμπορία ἡ ἀπὸ τοῦ χρόνου οὗ ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν καταστήσασα αὐτὴν σπουδαιότατον ἐμπορικὸν λιμένα τοῦ κράτους, νῦν διὰ τῆς ἀποστασίας δὲν εἰσέφερε πλέον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὰς ὁπωσοῦν πλουσίας τελωνειακὰς προσόδους. Ἀλλ' ἡ ἐν Ὕδρᾳ ἀντιπολιτευτικὴ κίνησις δὲν περιωρίζετο εἰς παθητικὴν ἄμυναν· τουναντίον ἐνηργεῖτο ἐνταῦθα καὶ σπουδαία ἐπιθετικὴ ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Κυβερνήτου, ἀφοῦ μετέβησαν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐπιφανεῖς τινες

ἀντιπολιτευόμενοι, ὁ πολιτευτὴς Α. Μαυροκορδᾶτος καὶ ἄλλοι δυσηρεστημένοι κληρικοὶ καὶ πολιτικοί· ἐπίκουρος δὲ ἠθικῶς ἰσχυρὸς προσῆλθε τοῖς ἐν Ὕδρᾳ καὶ ὁ ἐν Παρισίοις Ἀδαμάντιος Κοραῆς, δριμέως ψέγων τὴν τοῦ Κυβερνήτου πολιτείαν. Εἰς τὴν Ὕδραν δὲ μετέβησαν καὶ ὁ ἔνθους ποιητὴς Ἀλέξανδρος Σοῦτσος, διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Κυβερνήτου στίχων πόλεμον κατ' αὐτοῦ κηρύττων, καὶ ὁ νεαρὸς νομομαθὴς Ἀθανάσιος Πολυζωΐδης. Οὗτος ἄρτι ἐπανελθὼν ἐκ Παρισίων, ἔνθα ἐτελειοποίησε τὰς νομικὰς αὐτοῦ σπουδάς, καὶ ἐμπεφορημένος τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως, ἧς ὑπῆρξε μάρτυς, ἐγένετο συντάκτης τῆς ἐφημερίδος «Ἀπόλλων» ἐν Ὕδρᾳ ἐκδιδομένης, ἐν ᾗ σφοδρότατα ἐγράφοντο ἄρθρα κατὰ τοῦ Κυβερνήτου.

Ὁ ποιητὴς Ἀλέξανδρος Σοῦτσος

Ὁ Καποδίστριας βλέπων τὸν ἐκ τῆς Ὕδρας κίνδυνον εἰργάζετο δραστηρίως πρὸς πρόληψιν αὐτοῦ, ἐνεργῶν παρασκευὰς μυστικὰς ἐν Πόρῳ πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς νήσου. Τοῦτο γνωσθὲν ἐν τῇ νήσῳ προὐκάλεσε μυστικὸν συμβούλιον τῶν εὐπατριδῶν αὐτῆς, ὅπερ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Μιαούλην νὰ καταλάβῃ αἰφνιδιαστικῶς τὸν ναύσταθμον τοῦ Πόρου. Πράγματι δὲ ὁ Μιαούλης ἀπελθὼν ἐξ Ὕδρας μεθ' ἑκατὸν πεντήκοντα γενναίων αὐτοῦ κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὸν ναύσταθμον τοῦ Πόρου ἀφοῦ περιώρισε τὸν διοικητὴν τοῦ στόλου Κ. Κανάρην. Ὁ Κυβερνήτης ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν γενομένων εὑρεθεὶς ἐν ἀπορίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου ἀπετάθη πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν τριῶν Δυνάμεων, οὗτοι δὲ ἀπεφάσισαν νὰ συσκεφθῶσι μετὰ τῶν στολάρχων τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ νὰ ἐνεργήσωσι τὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν παράδοσιν τοῦ ναυστάθμου, ἀφοῦ ὁ Μιαούλης ἀπέρριψε πάσας τὰς περὶ παραδόσεως γενομένας αὐτῷ ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἀντιπρέσβεων τῶν Δυνάμεων προσκλήσεις. Ἀλλὰ πρὶν γίνῃ τὸ συμβούλιον τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἀντιπρέσβεων μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στόλου, ὁ ρῶσος ναύαρχος Ρικόρδος ἔπλευσε μόνος πρὸς τὸν ναύσταθμον καὶ ἀπέκλεισεν αὐτόν, ἐνῷ στρατὸς κυβερνητικὸς κατὰ ξηρὰν ἀφικόμενος πρὸ τοῦ ναυστάθμου ἐπολιόρκει αὐτόν. Ὁ Μιαούλης δὲ βλέπων τὸν ρῶσον ναύαρχον ἐνεργοῦντα μονομερῶς, ἀποκλείοντα τὸν ναύσταθμον καὶ κωλύοντα πᾶσαν κομιδὴν τροφῶν, ὑποπτεύσας δ' ἔκ τινων κινήσεων τῶν ρωσικῶν πλοίων ὅτι παρεσκευάζοντο οἱ Ρῶσοι πρὸς βιαίαν κατάληψιν, ἐν τῇ ὑπερτάτῃ στιγμῇ φόβου καὶ ἀπογνώσεως ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ μᾶλλον τὰ ὑπ' αὐτὸν πλοῖα ἢ νὰ ἴδῃ αὐτὰ καταλαμβανόμενα ὑπὸ Ρώσων καὶ ἔκαυσε τὴν ὡραίαν φρεγάδα «Ἑλλάδα» ἧς ἐπέβαινεν· εἶτα κατεστράφη καὶ ἡ κορβέτα «Ὕδρα». Ὁ Μιαούλης ἐν μέσῳ μεγάλων κινδύνων διεσώθη φυγὼν μετὰ τῶν ὀλίγων περὶ αὐτὸν μεινάντων Ὑδραίων (διότι καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ναυτῶν οἱ πλεῖστοι εἶχον ἐγκαταλίπει ἤδη αὐτὸν πρὸ τῆς καταστροφῆς). Ταῦτα ἐγένοντο τῇ 1 Αὐγούστου 1831.

Ἡ πρᾶξις τοῦ Μιαούλη δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ πάντως ὡς ἔμπνευσις φιλοπατρίας, καὶ ὡς εἶπε γερμανός τις ἱστοριογράφος, οὔτε πρᾶξις ὑδραϊκῆς φιλοπατρίας, ἀλλὰ στιγμιαίας τινὸς ἐκρήξεως ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως καὶ ἀμύνης ὑπερτάτης ἐναντίον βεβαίας φαινομένης αὐτῷ ἐπιβουλῆς καὶ καταστροφῆς. Ὁ Ἀ. Ραγκαβῆς ἐχαρακτήρισε τὴν πρᾶξιν ὡς μεγαλουργὸν κακούργημα· ἐστιγμάτισαν δ' αὐτὴν καὶ ὁ Κυβερνήτης καὶ ὁ Κανάρης ὡς προδοσίαν καὶ κακούργημα· ὑπὸ τοιαύτην δὲ ἔννοιαν ὁ Κυβερνήτης ἔκρινεν αὐτὴν ἐν τῇ πρὸς τὸν λαὸν προκηρύξει. Ἐν Ἑλλάδι ἡ κοινὴ γνώμη ἕνεκα τῶν ἐπικρατούντων σφοδροτάτων κομματικῶν παθῶν ἐδιχάσθη ἐν τῇ περὶ τοῦ γεγονότος κρίσει αὐτῆς, τῶν μὲν πρὸς τὸν Κυβερνήτην προσκειμένων, καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ πλεῖστοι, θεωρησάντων αὐτὸ ἔγκλημα ἐναντίον τῆς πατρίδος, τῶν δὲ ἀντιπολιτευομένων ἔργον νομίμου ἀμύνης.

Γεώργιος Μαυρομιχάλης

Ἐκτὸς δὲ τῆς Ἑλλάδος, ἐν Εὐρώπῃ, οἱ προκατειλημμένοι ἐναντίον τοῦ Κυβερνήτου, τοῦ θεωρουμένου ρώσου σατράπου, φιλελεύθεροι ἐδικαίωσαν μᾶλλον ἢ κατέκριναν τὸν Μιαούλην· καὶ ἐμβριθεῖς ἱστοριογράφοι οἷον ὁ γερμανὸς Γερβῖνος ἀπεφήναντο γνώμην ὅτι τὸ γεγονὸς οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ προσάψῃ κηλῖδα εἰς τὸν ἐγνωσμένον ἁγνὸν βίον τοῦ Μιαούλη, ἀφοῦ οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ στοιχεῖον ἐμπαθείας ἢ φιλοδοξίας ἰδιοτελοῦς. Ὁ ἴδιος δὲ Μιαούλης, καθ' ἃ εἶπεν αὐτὸς βραδύτερον εἰς τὸν Σ. Τρικούπην, ἐθεώρει τὸ ἔργον αὐτοῦ προϊὸν ἐξάψεως ὑπερτάτης καὶ ἐλυπεῖτο ὅτι ἐκείνην τὴν στιγμὴν δὲν εὑρέθη τις παρ' αὐτῷ ἀνὴρ τῆς περιωπῆς Τρικούπη ἢ Μαυροκορδάτου, ἵνα κρατήσῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τὸ καταστρεπτικὸν οὐδεμίαν ἐπήνεγκε λύσιν εἰς τὴν ὑφισταμένην ἐκ τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ διαιρέσεων μεγάλην κρίσιν. Τὰ μίση μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐξηκολούθουν σφοδρότερα, ἐξεδηλώθησαν δὲ καὶ συμπτώματα ἐπαναστάσεως καὶ ἐν Μάνῃ (ὅπως πρότερον ἐν Λαμίᾳ ὑπὸ τὸν Καρατάσσον· ἀλλ' οὗτος τάχιστα καταβληθεὶς ὑπὸ τῶν κυβερνητικῶν δυνάμεων εὗρε τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐν τῇ εἰς Τουρκίαν φυγῇ). Ὁ Κυβερνήτης, θεωρῶν ὅτι τὰ ἐν Μάνῃ συμπτώματα τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ἔργον τῶν ἐν Ὕδρᾳ, συνέλαβε πολλοὺς ἐκεῖ ἐπιφανεῖς Μανιάτας ὡς ὑπόπτους καὶ ὡς ὁμήρους, συνελήφθη δὲ τότε καὶ ὁ γηραιὸς ἡρωϊκὸς πρώην ἄρχων τῆς Μάνης Πετρόμπεϋς, ἀρχηγὸς ἐνδόξου οἰκογενείας ὁλόκληρον ἑκατόμβην ἀνδρῶν θυσιασάσης εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Πετρόμπεϋς εἶχεν ἀπέλθει ἀπὸ Ναυπλίου εἰς τὴν Μάνην ἵνα εἰρηνεύσῃ τὸν τόπον, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Κυβερνήτου πράξας τοῦτο συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τούτου ὑπὸ τοῦ μοιράρχου Κ. Κανάρη ναυλοχοῦντος ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας καὶ ἐπέμφθη εἰς Ναύπλιον, ὅπου ἐτέθη εἰς αὐστηρὰν φυλακήν. Μάτην ἐγένοντο διαβήματά τινα καὶ μεσιτεῖαι πρὸς ἀποφυλάκισιν αὐτοῦ. Τότε δὲ ὁ Ρῶσος ναύαρχος Ρικόρδος εὑρεθεὶς ἐν

Μάνη παρεκλήθη συγκινητικώτατα ὑπὸ τῆς σεβασμίας μητρὸς τοῦ Πέτρου, τῆς Ἑκάβης τῆς Πελοποννήσου, ἵνα ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀποφυλακίσεως τοῦ υἱοῦ της, καὶ ἐλθὼν εἰς Ναύπλιον εἰργάσθη πολὺ παρὰ τῷ Κυβερνήτῃ ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Τοῦτο

Ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια (Κατὰ σύγχρονον σκαρίφημα)

βλέποντες οἱ δύο νεαροὶ Μαυρομιχᾶλαι, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μπέη Κωνσταντῖνος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος, προέβησαν εἰς τὸν φόνον τοῦ Κυβερνήτου τῇ εἰκοστῇ ἑβδόμῃ Σεπτεμβρίου, τελεσθέντα κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ καθ' ἣν στιγμὴν εἰσήρχετο ὁ ἀνὴρ εἰς τὸν ναόν. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη αὐθημερὸν ἐν τῇ φυγῇ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Κυβερνήτου, ὁ δὲ Γεώργιος, καταφυγὼν εἰς τὴν γαλλικὴν πρεσβείαν καὶ παραδοθεὶς ὑπὸ ταύτης, ἐδικάσθη ὑπὸ στρατοδικείου καὶ καταδικασθεὶς εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν ἐθανατώθη διὰ τυφεκισμοῦ.

Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ἡ Γερουσία προέβη εἰς σύστασιν προσωρινῆς τριπλῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἀπαρτιζομένης ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἀποθανόντος Καποδιστρίου Αὐγουστίνου, τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Ἰ. Κωλέττη, ἀλλ' ἡ τῆς τριανδρίας ταύτης κυβέρνησις ταχέως διελύθη ἕνεκεν ἐλλείψεως ὁμοφωνίας μεταξὺ τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν ἀνδρῶν. Ὁ Κωλέττης ἀντιπροσωπεύων μεγάλην μερίδα Ρουμελιωτῶν, οἵτινες δὲν διέκειντο εὐμενῶς πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Καποδιστρίου, ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ εἰς πλήρη περιῆλθε διάστασιν καὶ πρὸς τοὺς τέως συνάρχοντας, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ πάντας τοὺς Ρουμελιώτας μαχητάς. Καὶ ἔμελλεν ἤδη τότε νὰ ἐκραγῇ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ Ρουμελιωτῶν· ἀλλ' ὁ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον διὰ Ναυπλίου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος πρὸς διευθέτησιν ἀκριβῶς τοῦ περὶ τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ζητήματος μεταβαίνων Στρατφόρδος Κάννιγγ, μεσολαβήσας ἐνήργησε τὴν ἀναιμωτὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδα (εἰς Περαχώραν) απο-

χώρησιν τῶν Ρουμελιωτῶν. Ἐν Περαχώρᾳ συνέρρευσαν νῦν οἱ πανταχόθεν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀντιπολιτευόμενοι καὶ πολλοὶ νέοι πολιτευταὶ καὶ ἵδρυσαν νέαν κυβέρνησιν ρουμελιωτικήν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κωλέττου, παρ' ᾧ ὡς γραμματεὺς εἰργάζετο νῦν ὁ λόγιος Δ. Χρηστίδης· εἰς τὸ γραφεῖον δὲ τούτου προσηρτήθη καὶ ὁ τότε ἐξ Εὐρώπης ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα νεαρὸς φαναριώτης Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς. Ταχέως ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς καὶ τῶν ὁπλιτῶν, οἵτινες πανταχόθεν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος προσήχοντο εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κωλέττου ἵνα ἀγωνισθῶσιν ὑπὸ τὴν σημαίαν τούτου, τὴν σημαίαν τῶν συνταγματικῶν, διότι τοιαύτην ὀνομασίαν προσέδοσαν οἱ περὶ τὸν Κωλέττην εἰς τὸ κόμμα αὐτῶν ὡς κόμμα συνταγματικὸν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μοναρχίζουσαν μερίδα τὴν περὶ τὸν Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν καὶ Θ. Κολοκοτρώνην. Ὁ Κωλέττης λαβὼν ἀπόφασιν νῦν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐβράδυνεν ἐπὶ μικρὸν ἕνεκεν απορίας χρημάτων, διότι οἱ ἀπὸ πολλοῦ μισθοδοσίας στερούμενοι ὁπλῖται αὐτοῦ ἠπείλουν ἐξέγερσιν διὰ τὴν καθυστέρησιν τῶν μισθῶν αὐτῶν· πρὸς τὸν ἐν ἀμηχανίᾳ διατελοῦντα Κωλέττην προσῆλθε τότε βοηθὸς ὁ ἀπὸ τῆς περιηγήσεως τῶν νήσων ἐπιστρέφων γερμανὸς φιλέλλην Κάρολος Θείρσιος. Ὁ λόγιος οὗτος ἐπεσκέψατο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὴν Ἑλλάδα, οὐχὶ μετ' ἐντολῆς ἐπισήμου τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ τῆς Βαυαρικῆς, ἀλλ' ἁπλῶς χάριν ἐπιστημονικῶν σπουδῶν καὶ πρὸς τούτῳ τῷ σκοπῷ κομίζων ἐπιστολὰς ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ὅταν ἔτι ἔζη οὗτος, μετέβη εἰς τὰς νήσους.

Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς

Πανταχοῦ ὅπου ἐνεφανίσθη ὁ Θείρσιος, νομιζόμενος οὐχὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς διδάσκαλος τοῦ βασιλόπαιδος Ὄθωνος, οὗ ἡ ὑποψηφιότης εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον εἶχε διαλαληθῆ ἤδη ἐν Ἑλλάδι, ἐτύγχανε μεγάλου σεβασμοῦ παρὰ τοῦ λαοῦ, ἐρωτώμενος πανταχοῦ «πότε ἔρχεται ὁ ἀφέντης» καὶ λαμβάνων τὴν βεβαίωσιν τῶν πρὸς τὸν Λουδοβῖκον καὶ Ὄθωνα αἰσθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐνισχύων τὸν βασιλέα Λουδοβῖκον διὰ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ του ἀπόφασιν. Ἀκούων δὲ νῦν ὅτε ἐπέστρεψεν ἀπὸ τῶν νήσων τὰ περὶ τῆς ἐπικειμένης στρατείας τῶν ἐν Περαχώρᾳ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον, ἔσπευσεν ἐνταῦθα ἵνα κωλύσῃ εἰ δυνατὸν τὴν στρατείαν ταύτην. Ὁ Κωλέττης ἐδέχθη τιμητικῶς τὸν ἐπιφανῆ Γερμανὸν γιγνώσκων ὅτι οὗτος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ χρήματα, καὶ δανεισάμενος ἀρκετὰ παρ' αὐτοῦ ἐπήρκεσε προσωρινῶς πρὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ στρατοῦ.

Ἄλλως πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐνέργειαι τοῦ Θειρσίου παρὰ τῷ Κωλέττῃ καὶ αἱ προσπάθειαι πρὸς τὴν εἰρηνικὴν διευθέτησιν τῶν ἐρίδων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀπέτυχεν. Ἐπείσθη τέλος καὶ ὁ Θείρσιος ὅτι καὶ τὸ δίκαιον ἦτο μᾶλλον πρὸς τὸ μέρος τῶν συνταγματικῶν. Οὕτως ἤρξατο νῦν ἡ ἐκστρατεία τῶν Ρουμελιωτῶν ἐπὶ τὴν Πελοππόννησον· ραγδαίως κατῆλθεν ὁ ρουμελιωτικὸς στρατὸς εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ καταβαλὼν ἐνταῦθα τὸν ἀντιταχθέντα αὐτῷ ἀσθενῆ κυβερνητικὸν στρατὸν ἐπῆλθεν ἐναντίον τοῦ Ναυπλίου. Ἔμελλε δὲ νῦν πρὸ τῆς πόλεως ταύτης νὰ συγκροτηθῇ μεγάλη αἱματηρὰ μάχη, ὁπότε ὁ Θείρσιος προβὰς εἰς τὸ μεταίχμιον τῶν δύο ἀντιπάλων στρατῶν παρήνεσε τοὺς μαχητὰς ν' ἀποστῶσι τῆς ἀδελφοκτόνου πάλης, ἀναμιμνήσκων πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ λεχθὲν πάλαι ὑπὸ Ρωμαίου αὐτοκράτορος «τοὺς Ἕλληνας ἀπομεμαθηκέναι τὴν ἐλευθερίαν». Ἡ ἐμφάνισις τοῦ γηραιοῦ Γερμανοῦ φιλέλληνος ἐνέπλησεν ἐνθουσιασμοῦ ἀμφότερα τὰ στρατόπεδα καὶ ἀπεφασίσθη νῦν νὰ λυθῇ εἰρηνικῶς ἡ ἔρις παραιτουμένης τῆς κυβερνήσεως τῆς τριανδρίας. Τὴν ἰδίαν νύκτα ὁ Αὐγουστῖνος ἀπῆλθεν ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου, φέρων καὶ τὴν σορὸν τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ ἀπεχώρησεν εἰς Κέρκυραν· ἱδρύθη δὲ νέα κυβέρνησις πολυμελής, ἧς μετεῖχε καὶ ὁ Κωλέττης. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἐπῆλθεν ὁριστικὴ εἰρήνη. Τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα διεχύθησαν νῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς εἰς ἐχθρικὴν χώραν, φέροντα καταστροφὴν καὶ ἁρπαγὰς καὶ πνέοντα τρόμον τοῖς κατοίκοις ὑπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὴν σημαίαν τοῦ συντάγματος. Καὶ τὸ σύνταγμα κατέστη, ὡς λέγει ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, *σύντριμμα*. Τελεία ἀναρχία ὑπῆρξεν νῦν ἐν Πελοποννήσῳ, ἐκτὸς τῶν χωρῶν ἐκείνων ὅπου ἐπεκράτει ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῆς σημαίας τῶν Φιλικῶν (τοῦ Φοίνικος). Πάντως ἡ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐξουσία ἐστερεῖτο τυπικῆς νομιμότητος, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἦτο πατρικὴ καὶ εὐεργετικὴ εἰς τὸν λαόν. Τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν διέλυσε βιαίως αὐτὸς ὁ λεγόμενος στρατὸς διὰ τὴν καθυστέρησιν τῶν μισθῶν. Ἡ δὲ λεγομένη γερουσία ἵνα ἔχῃ ἀσφάλειαν τινά, καταλιποῦσα τὸ Ναύπλιον κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄστρος, ὅπως διατελῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ρωσικῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ Ρικόρδου.

Κάρολος Θείρσιος

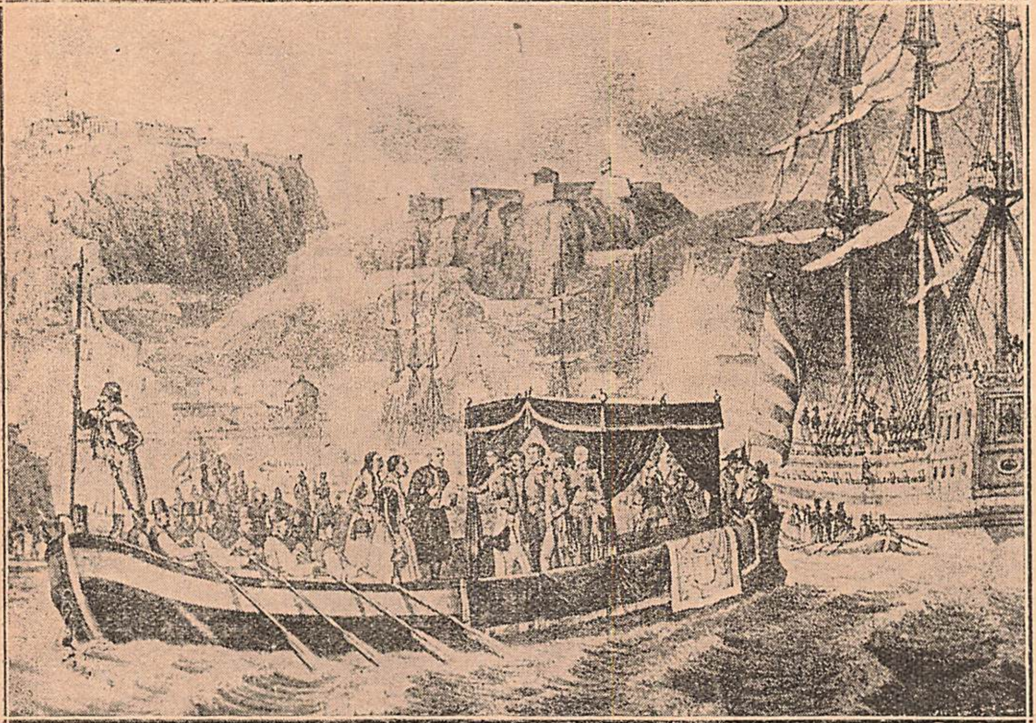
Εἰς τὴν οὕτω εἰς τὸ ἔπακρον ἐξικνουμένην ἀναρχίαν ἔθηκε τέρμα ἡ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1832 ἀφικομένη ἀγγελία περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὄθωνος ὡς βασιλέως καὶ περὶ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τοῦ Μαΐου καὶ ἡ μετ' ὀλίγον διὰ τοῦ Ναυπλίου διάβασις τοῦ Σρατφόρδου Κάννιγγ, ἐπιστρέφοντος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀφοῦ προήγαγε τὴν Πύλην εἰς τὰ ἐν Λονδίνῳ ἀποφασισθέντα. Ἡ χαρὰ καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ἰδίως ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Ὄθωνος ἐπήνεγκον τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν διαμαχομένων

μερίδων καὶ τὴν εὐταξίαν ἐν τῇ κυβερνήσει, ἐστάλη δὲ τότε εἰς Μόναχον τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην διὰ τὴν Ρούμελην, Α. Μιαούλην διὰ τὰς νήσους καὶ Δ. Πλαπούταν διὰ τὴν Πελοπόννησον, τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη μὴ ἐπιτρέψαντος εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γενναῖον Κολοκοτρώνην νὰ μετάσχῃ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἀφιχθεῖσα εἰς Μόναχον κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου μεγαλοπρεποῦς ἔτυχεν ὑποδοχῆς καὶ μεγάλων τιμῶν ἐκ μέρους τῆς τε βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ λαοῦ σύμπαντος. Μεγάλαι ἑορταὶ ἐτελέσθησαν πρὸς τιμὴν αὐτῆς καὶ αἱ ἡμέραι τῆς ἐν Μονάχῳ διατριβῆς ὠνομάσθησαν ἡμέραι ἑλληνικαὶ καὶ ἡμέραι χαρᾶς καὶ εὐθυμίας. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἀφοῦ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιτροπεία ὤμοσε πανηγυρικῶς τὸν ὅρκον τῆς πίστεως εἰς τὸν νεαρὸν βασιλέα, διωρίσθη δὲ τριμελὴς ἀντιβασιλεία καὶ ἐδόθησαν προκαταβολαί τινες τοῦ μεταξὺ τῶν τριῶν Δυνάμεων ἐγγυηθέντος δανείου, ἀνεχώρησεν ἀπὸ Μονάχου ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρίγκιπος Μαξιμιλιανοῦ διὰ τοῦ Τυρόλου εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα ἀπὸ Βρινδησίου μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἀνεχώρησε καὶ ἡ ἐπιτροπεία μετὰ τῆς ἀντιβασιλείας εἰς Τεργέστην, ἵνα ἐκεῖθεν διὰ πλοίων μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ βασιλέως, τῆς Κερκύρας προσδιορισθείσης ὡς τόπου τῆς μετὰ τοῦ βασιλέως συντυχίας. Μετὰ τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιτροπείας ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ ναυλωθέντα πλοῖα ἐν Τεργέστῃ καὶ ὁ ἐκ 5000 ὁπλιτῶν συγκείμενος βαυαρικὸς στρατός, ὁ μέλλων νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πυρὴν τοῦ νέου τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Πάπας Γρηγόριος ΙΣΤ'

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ διήρχοντο διὰ τῆς ἄνω καὶ μέσης Ἰταλίας τυγχάνοντες πανταχοῦ τιμῶν. Οὕτως ἀφίκοντο κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐν Ρώμῃ, ἔνθα ἔτυχον θερμοτάτης ὑποδοχῆς καὶ ἐκ μέρους τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΣΤ', καὶ τὰς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς διῆλθον ἐν Ρώμῃ ἐκκλησιαζόμενοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁ. Πέτρου. Ἀπὸ τῆς Ρώμης μετὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων μετέβησαν Ὄθων καὶ Μαξιμιλιανὸς εἰς Νεάπολιν, φιλοξενηθέντες μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ ἡμέρας. Κατόπιν ἀφίκοντο ἐπὶ τοῦ λίαν εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Φραγκίσκου παραχωρηθέντος ἀτμοπλοίου εἰς Βρινδήσιον, ἔνθα ὁ μὲν Μαξιμιλιανὸς ἀπεχαιρέτισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν δὲ Ὄθωνα παρέλαβεν ἀγγλικὸν πολεμικόν, ἡ «Μήδεια», καὶ μετήγαγεν εἰς Κέρκυραν, ἔνθα ἀποβὰς ὁ βασιλεὺς ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐνθουσιώδους ἐκ μέρους τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἀφοῦ δὲ ὁ ἐνταῦθα ἀφικόμενος στρατὸς μετὰ τῆς ἀντιβασιλείας καὶ ἐπιτροπείας ἡνώθη μετὰ τῆς συνοδείας τοῦ βασιλέως, ἤρξατο ὁ ἀπόπλους πρὸς τὰ ἑλληνικὰ παράλια, ἀφοῦ μετὰ τῆς φερούσης τὸν βασιλέα ἀγγλικῆς φρεγάτας ἡνώθη γαλλικὸν καὶ ρωσικὸν πολεμικόν. Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου ταχυδρόμος ἀπὸ τῆς Πύλου ἐλθὼν εἰς τὸ Ναύπλιον ἤγγειλεν ὅτι ὁ βασιλικὸς στόλος ἐφάνη ἐν Πύλῳ. Τέλος δὲ τῇ 15ῃ Ἰανουαρίου ὁ στόλος οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον. Ἀλλ' ἐστάθη ἐπὶ δεκαήμερον ὅλον μακρὰν τοῦ Ναυπλίου, ἵνα ἀποβιβασθῇ πρῶτος ὁ στρατός. Τέλος τῇ 26 Ἰανουαρίου 1833 ἀπεβιβάσθη καὶ ὁ βασιλεὺς πλησίον τῆς Τίρυνθος εἰς τοὺς λεγομένους «Ἀποβάθμους Δαναοῦ», οἳ ἔκτοτε ὠνομάσθησαν «Ἀπόβαθμοι Ὄθωνος». Ἐκεῖθεν δὲ ἡ βασιλικὴ συνοδεία, ἧς μετεῖχον πάντες οἱ ἐπίσημοι Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἐν πρώτοις δὲ ὑπερηφάνως ἵππον ἐλαύνων μεγαλοπρεπῆ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, τῶν πέριξ λόφων κατεχομένων πάντων

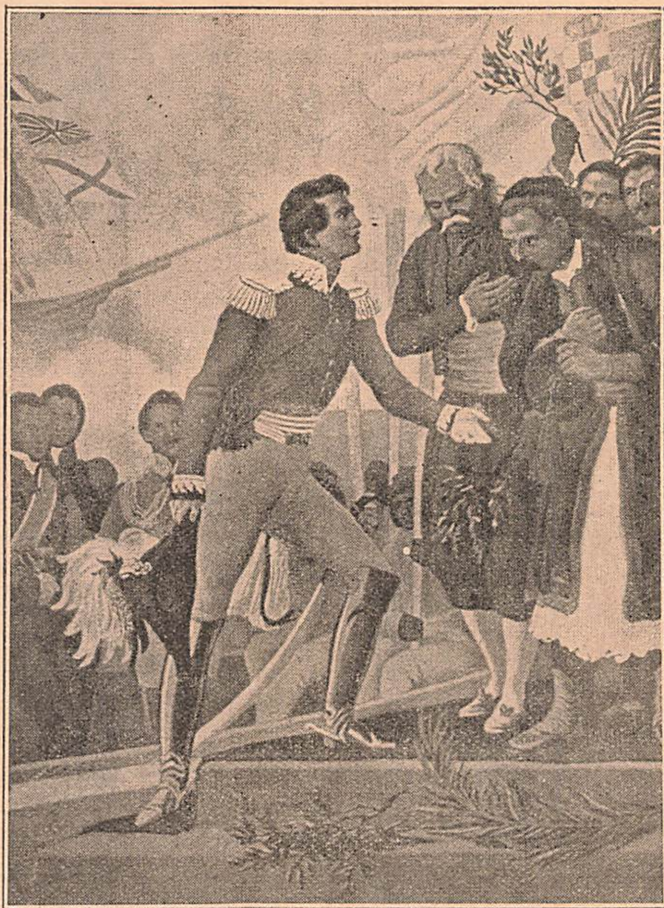
ὑπὸ θεατῶν Ἑλλήνων καὶ ξένων πανταχόθεν συρρευσάντων, προήλασεν εἰς τὸ Ναύπλιον, ἔνθα ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ ἐγένετο ἡ προσήκουσα δοξολογία, ἀφοῦ πρότερον ἀντηλλάγησαν λόγοι ἐπίσημοι τοῦ προεδρεύοντος τῆς συνόδου Κυρίλλου Κορινθίας καὶ τοῦ βασιλέως

Ὁ Ὄθων ἐν τῇ λέμβῳ δι' ἧς ἀπεβιβάσθη παρὰ τὴν Τίρυνθα

Ὄθωνος ἀντιφωνήσαντος γερμανιστὶ διὰ βραχέος λόγου, ἐν ᾧ ἐξῆρε τὸν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν σεβασμὸν καὶ ἀφοσίωσιν αὐτοῦ. Ἦλθον δὲ πρὸς τὸν βασιλέα ἐν τῇ λαμπρῶς ἐστολισμένῃ πύλῃ τῆς πόλεως καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ὧν ὁ ἀρχηγὸς προσφωνῶν τῷ βασιλεῖ παρέδωκεν αὐτῷ τὰς κλείδας τῆς πόλεως. Μικρὸν μετὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν ὁ βασιλεὺς ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον ὅπου ἦτο ἡ προσωρινὴ διαμονή. Ἡ δὲ ἀντιβασιλεία ἐξέδωκεν εὐθὺς προκήρυξιν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, ἀναμιμνήσκουσα ἐν πρώτοις τὰ ὅσα δεινὰ ἔπαθεν ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τῷ μακρῷ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνι αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν ἡρωϊκῶν ἔργων αὐτοῦ, ἐπηγγέλλετο τὴν θεραπείαν τῶν κακῶν καὶ παρασκευὴν μέλλοντος εὐδαίμονος διὰ τῆς εἰς τὸ καθῆκον ἀφοσιώσεως πάντων καὶ συντόνου ἐργασίας πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἡ ἀντιβασιλεία ὑπισχνεῖτο ὅτι ἔμελλε νὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν καὶ ἐνέργειαν πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον σκοπὸν καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν συνδρομὴν πάντων ἐν τῇ πιστῇ καὶ νομιμόφρονι ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος· ἐν τῇ προκηρύξει ἐξῆρετο ἰδιαιτέρως ὁ σεβασμὸς τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ θέσμια αὐτῆς. Τὴν προκήρυξιν ὑπέγραφον οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς κόμης Ἄρμανσβεργ, Γεώργιος Μάουρερ καὶ Κάρολος Ἄβελ. Ἡ ἀντιβασιλεία δὲ αὕτη ἡ ταῦτα προκηρύξασα πρὸς τὸν λαὸν ἤρξατο εὐθὺς τοῦ ἔργου αὐτῆς μετὰ πάσης δραστηριότητος.

Τῆς ἀντιβασιλείας τιμητικὸς πρόεδρος ἦτο ὁ κόμης Ἄρμανσβεργκ, αὐτὸς δὲ καὶ παρίστατο ὡς ἐκπροσωπῶν τὸ κράτος ἐξωτερικῶς τε καὶ ἐσωτερικῶς, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν τὰ μέλη αὐτῆς ἦσαν ἰσοβάθμια· ἐθεωροῦντο δὲ πάντως ὡς νόμιμοι ἀντιπρόσωποι τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου, ὑφ' οὗ διωρίσθησαν καὶ ἀφ' οὗ ἐξηρτῶντο, διότι ὁ Λουδοβῖκος ἐθεωρεῖτο ὑπέρτατος ἄρχων τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ὡς πραγματικὸς κηδεμὼν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος μέχρι τῆς τούτου ἐνηλικιώσεως. Ἦτο δὲ ἡ ὑπερτάτη αὕτη ἀρχὴ ὡς καὶ ἡ τοῦ Λουδοβίκου μοναρχία ἀπόλυτος κατὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε ἐν τῇ μοναρχικῇ Εὐρώπῃ, ἰδίως ἐν Ρωσίᾳ καὶ Πρωσίᾳ ἀρχάς, καὶ ἐγένοντο ἐμπιστευτικαὶ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν τριῶν Δυνάμεων, προστατίδων καλουμένων περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐν Ἑλλάδι παρὰ τούτων ἱδρυομένης μοναρχίας. Ἀγγλία δὲ καὶ Γαλλία προέτεινον νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἀρχαί τινες συνταγματικαὶ φιλελεύθεροι, ἀλλ' ὁ τσάρος Νικόλαος, ἐκπροσωπῶν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τῆς μοναρχικῆς νομιμοφροσύνης, διὰ τοῦ ὑπουργοῦ αὐτοῦ κόμητος Νεσσελρόδε ἐκήρυξεν ἐμφαντικώτατα ὅτι ὡς μόνην ἀρχὴν καὶ πηγὴν παντὸς νόμου ἐν Ἑλλάδι ἀναγνωρίζει τὸν βασιλέα Ὄθωνα. Οὕτω καθιερώθη ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐν Ἑλλάδι, μηδεμίαν ἀντίστασιν ἀντιταξασῶν τῶν λοιπῶν Δυνάμεων. Πᾶσα λοιπὸν ἐξουσία νομοθετικὴ καὶ ὑπερτάτη δικαστικὴ συνεκεντρώθη ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ βασιλέως, προσωρινῶς δέ, μέχρις ἐνηλικιώσεως τοῦ Ὄθωνος, ἐν ταῖς τῆς ἀντιβασιλείας ἧς τὰ διατάγματα ἦσαν ἢ νομοθετικὰ ἢ νομοτελεστικά. Ἡ οὕτω παντοδύναμος καθισταμένη ἀντιβασιλεία ἐποιήσατο χρῆσιν τῆς τοιαύτης ἐξουσίας αὐτῆς ἐν πολλοῖς ἐπωφελέστατα εἰς τὸ κράτος, διὰ τῶν νόμων δὲ αὐτῆς ἔλαβε τὸ κράτος μονιμωτέραν τινὰ ὀργάνωσιν ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας· ἤσκησε δὲ μέχρι τινὸς καὶ ἐξουσίαν συντακτικὴν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, καθορίσασα τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα.

Ἀπόβασις καὶ ὑποδοχὴ τοῦ Ὄθωνος

Ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τῆς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν διαχειριζομένης ἀντιβασιλείας ἐλειτούργει τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον. Παρὰ τοῦτο δὲ ἱδρύθη καὶ τὸ συμβούλιον ἐπικρατείας, οὗτινος τὰ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν τῶν παρασχόντων μεγάλας ὑπηρεσίας ἐν τῷ ἀγῶνι· ἔργον δὲ τοῦ συμβουλίου τούτου ἦτο ἡ προπαρασκευὴ νόμων μετὰ ψήφου συμβουλευτικῆς. Ἀμφοτέρων δὲ τῶν συμβουλίων πρόεδρος ἦτο αὐτὸς ὁ βασιλεύς· διὰ τοῦτο οἱ διευθύνοντες τὰ συμβούλια ταῦτα ἐκαλοῦντο ἁπλῶς ἀντιπρόεδροι.

Μετάλλιον Ὄθωνος ὡς βασιλέως μὲ γερμανικὴν ἐπιγραφὴν (Πρίγκιψ τῆς Βαυαρίας, Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος)

Ὠργανώθη πρὸς τούτοις ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλείας ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις, ἣ μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος εἶχε περιέλθει εἰς μεγάλην ἀποσύνθεσιν, τῆς μέχρι τότε ἀπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐξαρτήσεως καὶ διοικήσεως τῶν ἐκκλησιῶν δικαίῳ μόνον καὶ θεωρητικῶς ὑφισταμένης, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων καταλυθείσης. Αἱ κατὰ τόπους ἐκκλησίαι τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν οὐδεμίαν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, τῆς δὲ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἡ ἐπίβλεψις καὶ διοίκησις περιωρίζετο ἁπλῶς εἰς ἀποστολὴν παραινετικῶν ποιμαντορικῶν ἐπιστολῶν, καὶ τοῦτο κατ' ἀπαίτησιν καὶ διαταγὴν τῆς Πύλης μόνον ἐγίνετο. Μὴ ὑφισταμένης δὲ ἐν ταῖς ἐπαναστατικαῖς χώραις κεντρικῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἕκαστος τῶν ζώντων ἀρχιερέων καθίστατο αὐτοκέφαλος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ὅπου δ' ἐχήρευον οἱ ἀρχιερατικοὶ θρόνοι οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ καθίσταντο αὐτοκέφαλοι. Ἀτυχῶς δὲ μετὰ τῆς τοιαύτης ἀνωμάλου ἀπέναντι τῆς κυριάρχου Μεγάλης Ἐκκλησίας θέσεως συνεδέετο παρά τισι καὶ ἡ πεπλανημένη γνώμη ὅτι ἡ Ἑλλὰς κηρύξασα τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς πατριάρχην διατελοῦντα ὑπὸ τὸ κράτος καὶ τὰς διαταγὰς τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους σουλτάνου· ἀλλὰ τὴν πλημμελῆ ταύτην γνώμην ὀλίγοι ἦσαν οἱ πρεσβεύοντες· τοὐναντίον αἴσθημα ἀφοσιώσεως παρὰ τῷ λαῷ ἐπεκράτει πάντοτε πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν. Αἱ δὲ διάφοροι ἐθνικαὶ συνελεύσεις ἐξέφραζον τὴν εὐχὴν ἵνα μετὰ ταύτης κανονισθῶσιν ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ τὰ θέσμια τῆς ἐκκλησίας. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μέχρι τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου· ἐπὶ τούτο δὲ συνεστάθη καὶ ἐπιτροπὴ κληρικῶν διοικητικὴ προσωρινῶς διοικοῦσα τὰ τῆς ἐκκλησίας, φροντίζουσα δὲ καὶ περὶ τῆς μετὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας συνεννοήσεως.

Ὅτε τὸ 1828, ἀρξαμένου τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατ' εἰσήγησιν μυστικὴν τῆς Πύλης ἔπεμψεν ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔτυχον μὲν οὗτοι εὐσεβάστου ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ τῶν ἐπαρχιῶν ἃς ἐπεσκέψαντο, ἀλλὰ περὶ συνεννοήσεως οὐδένα ἠδύναντο νὰ ποιήσωνται λόγον ἀφοῦ ἡ ἐπίσημος ἀποστολὴ αὐτῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ νουθετήσωσι τὸν λαὸν εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὴν Πύλην. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅταν ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἡ ἀντιβασιλεία. Ἐν τῇ τριπλῇ ταύτῃ ὑπερτάτῃ ἀρχῇ ἐν ᾗ ὁ κόμης Ἄρμανσβεργ ἦν οἱονεὶ πρόεδρος ἰσοτίμων ἀρχόντων, τὴν πραγματικὴν διοίκησιν εἰς τὰ τῆς νομοθεσίας εἶχεν ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Maurer, ἀνὴρ νομικὸς καὶ θεολόγος, ἀκαταπόνητος δ' ἐν τῇ ἐργασίᾳ· καὶ ὁ Μάουρερ ὅπως πάντες οἱ συνετοὶ ἄνδρες ἐφρόνει ὅτι πάσης διοικητικῆς ὀργανώσεως τῆς ἐκκλησίας ἔδει νὰ προηγηθῇ συνεννόησις πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν· ἀλλ' εἶτα μετέβαλε τὸ φρόνημα παραπλανηθεὶς ὑπὸ τοῦ χρέη γραμματέως ἐν τῇ προσωρινῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικητικῇ ἐπιτροπείᾳ ἐκτελοῦντος διαβοή-

του ἀρχιμανδρίτου Θεοκλήτου Φαρμακίδου. Ὁ κληρικὸς οὗτος, ὡς ἀρχιμανδρίτης ἀνήκων εἰς τὸν κλῆρον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐθεωρεῖτο μὲν λόγιος καὶ θεολόγος, ἀλλὰ παιδεύσεως συστηματικῆς ἐστερεῖτο παντελῶς. Ὑπηρετήσας δὲ ὡς ἱερεὺς ἔν τισιν ἐκκλησίαις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐν Ρουμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ, καὶ ἕνεκα τῆς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ ἐν εὐρωπαϊκοῖς ὁμίλοις διατριβῆς, ὅτε φαίνεται ἠκροᾶτο διδαγμάτων τινων ἐν πανεπιστημίοις, οὐδεμίαν μὲν ἐκτήσατο παίδευσιν καὶ γνῶσιν θεολογικήν, παρεσύρθη δὲ εἰς δοξασίας προτεσταντικάς. Ἔχων δὲ λόγους ὡς φαίνεται καὶ προσωπικῆς ἔχθρας πρὸς τοὺς ἐν Κων/πόλει, ἐν Ἑλλάδι γενόμενος διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος ἐκήρυττε τὸ καινοφανὲς δόγμα ὅτι διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐλύετο πᾶς δεσμὸς πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ ὅτι ἡ σύστασις ἰδίας ἐκκλησίας ἐν τῷ κράτει ἦτο δικαίωμα ἀπόλυτον τοῦ βασιλέως, ὅστις κατ' αὐτὸν ἦτο καὶ ὁ μόνος ὑπέρτατος καὶ νόμιμος ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας (κατὰ τὰ προτεσταντικὰ διδάγματα). Ὑπὸ τούτου λοιπὸν παραπειθόμενος ὁ Μάουρερ (προτεστάντης ὤν), ἔχων πρὸς τοῦτο συμφωνοῦντα καὶ τὰ μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τὰ μηδὲν γιγνώσκοντα περὶ κανονικοῦ δικαίου, προέβη εἰς ἵδρυσιν ἐκκλησίας ἀνεξαρτήτου, ἀνακηρυσσομένης τῆς ἀνεξαρτησίας ὑπὸ συνόδου δῆθεν ἀρχιερέων. Οἱ ἀρχιερεῖς οἱ ἀντιπροσωποῦντες τὴν συντακτικὴν σύνοδον τῆς ἐκκλησίας ἦσαν, ἐκτὸς τῶν ὀλίγων θρόνους μητροπολιτικοὺς ἢ ἐπισκοπικοὺς κατεχόντων κανονικῶν ἀρχιερέων κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ πανταχόθεν συνελθόντες ἐν Ναυπλίῳ φυγάδες ἐκ Τουρκίας ἀρχιερεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἡ οὕτω συνελθοῦσα σύνοδος δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ προβῇ εἰς τὸ ὑπαγορευόμενον αὐτῇ τόλμημα, ἂν μὴ ὁ ῥηθεὶς Φαρμακίδης ἐμφανιζόμενος ἠπείλει καὶ ἐπιτακτικῶς ἀπῄτει εἰς τὰ κελεύσματα τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἄμεσον καὶ ἀπόλυτον ὑποταγήν. Οὕτως ἱδρύθη ἐκκλησία τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἀνεξάρτητος πάσης ἄλλης ἐκκλησίας, ἔχουσα ἀνώτατον ἀρχηγὸν καὶ προστάτην τὸν βασιλέα, ἤτοι τὴν κυβέρνησιν, καὶ διοικουμένη ὅπως αἱ προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι ὑπὸ συνόδου διαρκοῦς πενταμελοῦς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀρχαιοτέρου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἱερωσύνης, ἐξαρτωμένη δὲ ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔχοντος δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς πάσας τὰς διοικητικὰς αὐτῆς πράξεις, διοριζομένου ὅπως καὶ ἐν Ρωσίᾳ καὶ βασιλικοῦ ἐπιτρόπου ἐν τῇ συνόδῳ, συνυπογράφοντος πάσας τὰς πράξεις τῆς συνόδου, οὐδεμιᾶς πράξεως ἐχούσης κῦρος ἄνευ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ. (Οἱ προβάντες εἰς τὸ τόλμημα τοῦτο τῆς καθολικῆς τῆς ἐκκλησίας ὑποδουλώσεως εἰς τὴν πολιτείαν ἐδικαιολόγησαν τὴν πρᾶξιν φέροντες τὸ παράδειγμα τῆς Ρωσίας, ἔνθα ἐπίτροπος βασιλικὸς μετεῖχεν εἰς τὰς συνόδους. Ἀλλ' ἐν Ρωσίᾳ ἐγένετο τοῦτο διότι δὲν ὑπῆρχεν ὑπουργεῖον ἐκκλησιαστικῶν· κατ' ἀκολουθίαν ἐκρίθη προσῆκον ἵνα διὰ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς πολιτείας παρὰ τῇ συνόδῳ ὑπάρχῃ τις σύνδεσμος μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πολιτείας, ἐνῷ ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχεν ὁ σύνδεσμος οὗτος διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν). Καὶ τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοι-

Θεόκλητος Φαρμακίδης

κήσεως, ἐγκριθὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων τοῦ 1843-44 καὶ 1863-64, ἔμελλε νὰ ἰσχύῃ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ὅτε τὰ πάντα ἀνετράπησαν ἔν τε τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ τῇ διοικητικῇ τάξει τοῦ κράτους.

Ἡ ἀντιβασιλεία διωργάνωσε καὶ τὰ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως τοῦ κράτους, διαιρέσασα αὐτὸ διοικητικῶς εἰς νομαρχίας (μετὰ νομαρχιακῶν συμβουλίων) καὶ εἰς δήμους (μετὰ δημοτικῶν συμβουλίων καὶ δημάρχου διοριζομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκ τῶν τριῶν ὑπὸ τοῦ δήμου ἐκλεγομένων ὑποψηφίων). Μόνον δὲ τὰ νομαρχιακὰ καὶ ἐπαρχιακὰ συμβούλια ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἀναλόγως δὲ πρὸς τὴν διαίρεσιν ταύτην διωργανώθη καὶ ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις, εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἑκάστου νομοῦ ἱδρυομένου ἑνὸς γυμνασίου, ἑλληνικοῦ δὲ σχολαρχείου εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, καὶ δημοτικῶν σχολείων εἰς τοὺς δήμους. Καὶ ἡ μὲν γυμνασιακὴ παίδευσις ὡς καὶ ἡ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἐτελεῖτο δαπάναις τοῦ κράτους, ἡ δὲ δημοτικὴ δαπάναις τῶν δήμων βοηθοῦντος τοῦ δημοσίου ταμείου τοὺς πενεστέρους δήμους. Ὁ ταῦτα δὲ διοργανώσας Γ. Μάουρερ ἐβουλεύετο νὰ θέσῃ καὶ τὴν κορωνίδα εἰς τὰ τῆς παιδεύσεως δι' ἱδρύσεως ὑπερτάτου διδακτηρίου, Πανεπιστημίου δηλονότι, ὡς ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· τὸ ὄνομα τοῦτο ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ πρὸ πολλοῦ παρὰ τοῖς λογίοις τῆς Εὐρώπης καθιερωμένον Universitas *τῶν καθολικῶν ἐπιστημονικῶν διδακτηρίων* (Universitas scientiarum). Εἶχε δὲ προβῆ ὁ Μάουρερ καὶ εἰς προπαρασκευαστικὰς τοῦ μεγάλου τούτου βουλεύματος ἐργασίας προσκαλῶν μεγάλους ἕλληνας καὶ εὐρωπαίους ἐπιστήμονας εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο διδακτήριον. Ἀλλὰ τὸ περὶ πανεπιστημίου βούλευμα τοῦ Μάουρερ καὶ τῆς ἀντιβασιλείας ἀπέτυχεν ἕνεκα τῆς ἀπροσδοκήτου εἰς Μόναχον ἀνακλήσεως τοῦ Μάουρερ.

Γεώργιος Μάουρερ

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κυριώτερα ἔργα τῆς ἀντιβασιλείας. Ἀλλὰ καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ἐφρόντισεν αὕτη διαρκούσης μάλιστα τῆς ἀρχῆς τοῦ Μάουρερ.

Ἡ ἀντιβασιλεία ἐφρόντισε καὶ περὶ ταχυτέρας καὶ τακτικῆς συγκοινωνίας τελουμένης δι' ἱστιοφόρων. Ταύτης τὸ κυριώτερον ἔργον ἀπετέλει ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία. Ἐφρόντισε δὲ ἡ ἀντιβασιλεία καὶ περὶ τῆς προαγωγῆς τῆς γεωργίας, ἱδρύσασα καὶ γεωργικὴν σχολὴν ἐν Τίρυνθι, καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων εἰς τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν ἀποβλεπόντων ἔργων· σπουδαιότατον δ' ἔργον εἶναι, ἰδίως τοῦ ἀκαταπονήτου ἀνδρὸς οἷος ἦν ὁ Μάουρερ, ἡ σύνταξις τοῦ ἀστικοῦ κώδικος. Καθόλου δ' εἰπεῖν γονιμωτάτη ὑπῆρξεν ἡ ὅλη ἐργασία τῆς ἀντιβασιλείας, ἐργασία συστηματικῆς διοργανώσεως τοῦ κράτους ὡς πολιτείας εὐνομουμένης, στηριζομένης ἐπὶ θεσμῶν οὐ μόνον συμφώνων πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀπορρεόντων ἐκ τῶν ἀρίστων τότε θεωρουμένων περὶ διοικήσεως ἀρχῶν.

ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ ΕΚ ΜΟΝΑΧΟΥ

Περατοῦντες τὸ περὶ Ἀντιβασιλείας κεφάλαιον ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν δι' ὀλίγων καί τινος ἐπεισοδίου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης λίαν χαρακτηριστικοῦ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πνευμάτων κατὰ τὴν μεταβατικὴν ἐκείνην περίοδον. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἶναι ἡ περίφημος δίκη τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη. Ἐν τῇ τεταραγμένῃ ὑπὸ πολιτικῶν παθῶν ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ τῆς εἰρημένης περιόδου, τῆς διὰ τῆς Ἀντιβασιλείας εἰς ἔκτακτον καὶ πειθαρχοῦσαν πολιτειακὴν καὶ διοικητικὴν τάξιν ἀγομένης, ἦν ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπάρχωσι καί τινες ἀφορμαὶ δυσαρεσκειῶν ἐναντίον τοῦ νέου καθεστῶτος, ἰδίως ἐν ταῖς τῶν παλαιῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν τάξεσιν. Ἡ εὐνομίαν καὶ ἡσυχίαν διψῶσα μεγάλη μερὶς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ ὑπὸ τὸ κράτος νόμων ἀσφαλῶν καὶ τάξεως διοικητικῆς σταθερᾶς καὶ νομίμου προθύμως ἐργαζομένη νὰ προαγάγῃ ἐπὶ τὸ βέλτιον τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν ἑαυτῆς τε καὶ τοῦ κράτους, προθύμως ἔστεργε τὴν νέαν κατάστασιν· ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ ἄνδρες οἵτινες, διατελοῦντες νῦν ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς κυβερνήσεως, ἐπεθύμουν τὴν ἔν τινι μέτρῳ ὑπὲρ αὐτῶν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων. Οἱ τοιοῦτοι ἀνήκοντες πρὸ πάντων εἰς τὴν πρῴην κυβερνητικὴν ἤτοι Καποδιστριακὴν μερίδα, τὴν ἐπιτηδεύουσαν ἄκραν ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ πάτρια, ἰδίως ἐν τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας, μετὰ δυσαρεσκείας λίαν φυσικῆς ἀπέβλεπον πρὸς τοὺς ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας ἐνεργηθέντας ἐναντίον τῶν θεσμίων τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν τῇ ὀργανώσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως νεωτερισμούς. Οὔτε ἐπαναστάσεις καὶ ἀνατροπὰς οὔτε κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἐπεζήτουν οὗτοι, ἀλλ' ἤθελον ἁπλῶς ἵνα τερματισθῇ ταχέως ἡ ὡς ξενοκρατία θεωρουμένη ὑπ' αὐτῶν ἀρχὴ τῆς Ἀντιβασιλείας, ἀναλάβῃ δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς κηρυσσόμενος ἐνήλικος πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς Λονδινίας συμβάσεως τοῦ 1832 τεθεσπισμένα. Ἀλλὰ τοῦ τοιούτου σκοποῦ τὴν ἐπίτευξιν ἐπεζήτουν οἱ εἰρημένοι ἄνδρες οὐχὶ διὰ συνωμοσιῶν καὶ ἀνταρσιῶν, ἀλλὰ δι' ἀναφορῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον. Ἀλλ' ἡ πρὸς συλλογὴν ὑπογραφῶν διὰ τοιαύτην ἀναφορὰν κίνησις εἰς ἥν, ὡς φαίνεται, δὲν ἔμεινε ξένος καὶ ὁ ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη Κολῖνος, καί τινες ἀκριτομυθίαι τοῦ Δ. Πλαπούτα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ταχείας ἀναλήψεως τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ τερματισμοῦ τῆς πολυανθρώπου κυβερνήσεως, ἔδοσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Μάουρερ καὶ τοῦ Ἄβελ ἀποτελουμένην πλειονότητα τῆς Ἀντιβασιλείας νὰ ὑποθέσῃ ὅτι εἶχεν ἀπέναντι αὐτῆς συνωμοσίαν μυστικῶς ὠργανωμένην καὶ νὰ προβῇ εὐθὺς εἰς ἐνεργείας προληπτικὰς πρὸς ἄμυναν ἐναντίον τῶν συνωμοτούντων. Οἱ φόβοι τοῦ Μάουρερ καὶ τοῦ Ἄβελ ἦσαν τοσούτῳ μᾶλλον δεδικαιολογημένοι ὅσον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ δύο εἰρημένοι ἀντιβασιλεῖς ἐξετίθεντο καὶ εἰς ἕτερον κίνδυνον παρασκευαζόμενον ὑπὸ τῶν θιασωτῶν τοῦ κόμητος Ἄρμανσπεργ, ζητούντων νὰ παραμερίσωσι τοὺς δύο ἄνδρας χάριν τῆς συγκεντρώσεως τῆς ὅλης ἀρχῆς εἰς ἕνα καὶ μόνον ἄνδρα, τὸν Ἄρμανσπεργ, ἀναφοραὶ δὲ ἐνηργοῦντο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ὑπῆρχεν ὑπόνοια ὅτι καὶ ἐν τῷ ὑποπτευομένῳ κινήματι τῶν περὶ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην ὑπῆρχε δάκτυλος τοῦ κόμητος ἵνα διευκολυνθῇ ὁ ὑπὸ τούτου ἐπι-

Ἄρμανσπεργ

διωκόμενος σκοπὸς τῆς πανταρχίας. Καὶ δὲν ἀπεδείχθη μὲν σαφῶς οἱαδήποτε συνάφεια μεταξὺ τῶν δύο ὑποτιθεμένων συνωμοσιῶν, ἀλλ' ἐνδείξεις ὑπῆρχον ἱκαναὶ τοιαύτης συναφείας, ἐξεγείρασαι τὴν ὀργὴν τῆς δυάδος τῶν ἀντιβασιλέων Μάουρερ καὶ Ἄβελ ἐναντίον τῆς ὑποτιθεμένης συνωμοσίας Κολοκοτρώνη καὶ τῶν μετεχόντων ταύτης. Καὶ ὁ μὲν ἐκ μέρους τῶν θιασωτῶν τοῦ κόμητος Ἄρμανσπεργ κίνδυνος ἀπεσοβήθη ταχέως, ἐκδιωχθέντων ἐκ τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἀντιβασιλείας θέσεων αὐτῶν τῶν στενῶς πρὸς τὸν κόμητα συνδεομένων ὑπαλλήλων· ἀλλ' ἐναντίον τῆς ὑποπτευομένης τοῦ Κολοκοτρώνη συνωμοσίας προέβη ἡ πλειονότης τῆς Ἀντιβασιλείας εἰς ἔκτακτα μέτρα ἀμύνης. Ἐν πρώτοις ἐγένετο μεταρρύθμισις ὑπουργική, τοῦ μὲν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ Σ. Τρικούπη ἀντικατασταθέντος διὰ τοῦ Ἀ. Μαυροκορδάτου, γενομένου καὶ προέδρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, τοῦ δὲ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργοῦ Ι. Κωλέττη, κεκηρυγμένου πάντοτε ἐχθροῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, μετατεθέντος εἰς τὸ σπουδαιότατον, τὸ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργεῖον (τοῦ Μαυροκορδάτου ἀναλαβόντος τὸ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργεῖον). Τούτων γενομένων, συνελήφθησαν ἐν Ναυπλίῳ τῇ 7 Σεπτεμβρίου (1833) οἱ στρατηγοὶ Θ. Κολοκοτρώνης, Δ. Πλαπούτας καὶ Θ. Γρίβας. Καὶ ὁ μὲν Θ. Κολοκοτρώνης ἐστάλη εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Ἴτς-Καλέ, οἱ δ' ἕτεροι δύο ἐκρατήθησαν ἐν ταῖς κατοικίαις αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν συλληφθέντων μόνοι ὁ Θ. Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Δ. Πλαπούτας ἔμειναν ἐν τῇ φυλακῇ καὶ μετὰ ἑπτὰ μῆνας παρεπέμφθησαν εἰς δίκην, τῶν λοιπῶν ἀπολυθέντων διὰ τῆς δοθείσης ὑπὲρ αὐτῶν ἀμνηστίας, λόγῳ μὲν «ἕνεκα τῶν προηγουμένων πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν», πράγματι δὲ διότι ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀντιβασιλείας ἤθελε νὰ χρησιμοποιήσῃ τινὰς τούτων ἐναντίον τῆς ἐν Μάνῃ ἐπαναστάσεως (ἴδε περαιτέρω). Ἐναντίον δὲ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Δ. Πλαπούτα ἐξεδόθη τῇ 16 Ἀπριλίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους (1834) κατηγορητήριον καταγγέλλον αὐτοὺς διότι «κατ' Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον τοῦ 1833, πρὸς παράλυσιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ προπαρασκευὴν ἐμφυλίου πολέμου, παρεκίνησαν εἰς ληστείαν διαφόρους ἀρχιληστὰς καὶ διότι διὰ τῶν ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις τῆς Πελοποννήσου γνωστῶν φίλων αὐτῶν *ἐπροσπάθησαν νὰ καταφέρουν* εἰς ἐμφύλιον πόλεμον τοὺς ὑπηκόους τῆς Α.Μ. καὶ προδίδοντες τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν ὑπέγραψαν καὶ παρεκίνησαν ἄλλους νὰ ὑπογράψουν παράκλησιν πρὸς ξένην Δύναμιν ἐπὶ σκοπῷ καταργήσεως τῆς Ὑψηλῆς Ἀντιβασιλείας, ἤγουν ἐπὶ σκοπῷ καταργήσεως τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος».

Θεόδωρος Γρίβας

Δ. Πλαπούτας

Μετὰ πάροδον τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου παρεχομένης τοῖς κατηγορουμένοις δεκαημέρου προθεσμίας ἤρξατο ἡ δίκη ἐνώπιον τοῦ κακουργοδικείου ἤ, ὡς ἐκαλεῖτο τότε, ἐγκληματικοῦ δικαστηρίου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀθαν. Πολυζωΐδου, διεξήχθη δὲ χωρὶς μηδεμία νὰ προσαχθῇ ἀπόδειξις τῶν εἰς τοὺς κατηγορουμένους ἀποδιδομένων ἐγκλημάτων, ἐφρόντισαν δὲ οἱ δύο ἀντιβασιλεῖς ὅπως μηδεμία γένηται διαρκούσης τῆς δίκης μνεία τῆς ἀποδιδομένης τοῖς περὶ τὸν Ἄρμανσπεργ συνωμοσίας, ἵνα μὴ ἐκτεθῇ οὕτως ἡ τῆς ὅλης Ἀντιβασιλείας ὑπόληψις.

Καὶ τὰ μὲν ἐναντίον τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη κατηγορούμενα ἀπεδείχθησαν ὡς ἁπλαῖ διαδόσεις, ἀφοῦ οὗτος ἐξήγησε καὶ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς βραχείας μετὰ τοῦ κόμητος Νεσσελρόδε ἀλληλογραφίας αὐτοῦ ὡς οὐδεμίαν ἐχούσης σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὰ ἐναντίον αὐτοῦ ἐν τῇ προκειμένῃ προτάσει κατηγορούμενα. Ἡ δὲ κατὰ τοῦ Δ. Πλαπούτα μόνη ὁπωσοῦν σοβαρὰ μαρτυρία ἦτο ἡ ἔγγραφος μαρτυρία τοῦ Μπενιζέλου Ρούφου δοθεῖσα ἐνόρκως ἐνώπιον τοῦ εἰρηνοδίκου Παλαιῶν Πατρῶν καὶ βεβαιοῦσα τὰ ἀνωτέρω περὶ Πλαπούτα λεχθέντα περὶ προτάσεως γενομένης ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Μπενιζέλον περὶ τῆς ἀμέσου ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀναλήψεως τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Αὐτὸς δὲ ὁ νομάρχης Ἀρκαδίας ἥτις κατὰ τὴν καταγγελίαν ἦτο δῆθεν ἡ ἑστία τῶν τεκταινομένων ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν, Ἀναγνώστης Μοναρχίδης, ἀνὴρ πολιτευτὴς ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ ἀγῶνος, κατέθηκεν εἰς τὸ δικαστήριον ὅτι πάντα τὰ καταγγελλόμενα ἦσαν ἁπλαῖ διαδόσεις καὶ ὅτι αὐτὸς οὐδὲν ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ἐξετάσεως ἠδυνήθη νὰ ἀνακαλύψῃ. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα τὸ δικαστήριον, ἤτοι ἡ πλειονοψηφία τῶν δικαστῶν, τοῦ προέδρου καὶ ἑνὸς ἄλλου τῶν δικαστῶν μειονοψηφισάντων, ἐκήρυξεν (25 Μαΐου 1834) ἀμφοτέρους τοὺς κατηγορουμένους ἐνόχους ἐγκλήματος ἐσχάτης προδοσίας καὶ κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, συστῆσαν ἅμα αὐτοὺς εἰς τὴν βασιλικὴν χάριν, ἥτις καὶ ἐδόθη εὐθύς, μεταβληθείσης τῆς θανατικῆς ποινῆς εἰς τὴν τῶν εἰκοσαετῶν δεσμῶν. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ψυχρῶς καὶ γενναίως ἀκούσας τὴν καταδίκην εἶπεν, ὡς λέγουσι, «Κύριε ἐλέησον· μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Μετὰ πάροδον ἔτους, ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν ὡς ἐνῆλιξ, ἀπένειμεν εὐθὺς πλήρη ἀμνηστίαν εἰς τοὺς καταδίκους καὶ ἀποκατέστησεν αὐτοὺς εἰς τοὺς βαθμοὺς καὶ τὰ ἀξιώματα αὐτῶν. Οὕτως ἔληξεν ἡ ἐναντίον τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, κατ' οὐσίαν δὲ καὶ ἐναντίον τοῦ Ἄρμανσπεργ ἐνεργηθεῖσα δίκη, ἡ ἀπολήξασα εἰς τὴν νίκην τῆς ἐν τῇ Ἀντιβασιλείᾳ δυάδος τῶν Μάουρερ καὶ Ἄβελ καὶ εἰς τὴν λανθάνουσαν ἠθικὴν ἧτταν τοῦ Ἄρμανσπεργ, ἥτις ὅμως ταχέως μετετράπη εἰς νίκην ἕνεκα τῆς μικρὸν μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπελθούσης ἀνακλήσεως τῶν Μάουρερ καὶ Ἄβελ. Τῶν ἀντικαταστησάντων τὰ δύο ἀνακληθέντα μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας ἀνδρῶν Κόβελ καὶ Γράϊνερ ὄντων πολλῷ ὑποδεεστέρων κατά τε τὴν παίδευσιν καὶ τὴν ἄλλην ἱκανότητα, ἡ ὅλη ἐξουσία περιῆλθε νῦν κατ' οὐσίαν εἰς τὸν κόμητα Ἄρμανσπεργ, γενόμενον ἀληθῶς κυβερνήτην τοῦ κράτους μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Βασιλέως.

Κόβελ

Οὕτως ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιόδῳ τῆς Ἀντιβασιλείας τὸ θερμουργὸν καὶ δημιουργικόν, συντακτικόν, διοργανωτικὸν καὶ ἀναμορφωτικὸν ἔργον τοῦ Μάουρερ διεδέξατο κυβέρνησις τυπικὴ τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας. Ταύτης δὲ ἔργα ἔχοντα ὁπωσοῦν σπουδαιότητά τινα ἦσαν ἡ κατάπαυσις τῶν ἐν Μάνῃ ἐπὶ τοῦ Μάουρερ ἤδη ἀρξαμένων ταραχῶν καὶ ἔπειτα ἡ μετάθεσις τῆς ἕδρας τῆς τοῦ κράτους κυβερνήσεως εἰς Ἀθήνας.

Αἰτία τῶν ἐν Μάνῃ ταραχῶν ἦτο, ὅπως ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου, οὕτω καὶ νῦν ἡ ὑπὸ τοῦ Μάουρερ ἐπιχειρηθεῖσα ἀφομοίωσις τῆς μέχρι νῦν ἰδιορρύθμου διοικήσεως τῆς χώρας πρὸς τὸ σύστημα τῆς τοῦ ὅλου κράτους διοικήσεως, νῦν μάλιστα ὡς πρὸς τὰ τῆς ἀπονομῆς τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ τότε ἰσχύοντος ἐν τῇ χώρᾳ ἔθους τῆς αὐτοδικίας καὶ διὰ τῆς εἰς συνήθεις κατοικίας μεταβολῆς τῶν πολλῶν εἰς ἐμφυλίους αἱματηροὺς ἀγῶνας χρησιμευόντων ἰδιωτικῶν πύργων. Ἀλλ' ὁ βαυαρικὸς στρατὸς ὁ πεμφθεὶς πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως, τοῦ Μάουρερ διατελοῦντος ἔτι ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, περιπεσὼν ἕνεκεν ἀγνοίας τῶν τόπων εἰς ἐνέδραν ἠχμαλωτίσθη ὁλόκληρος ὑπὸ μικρᾶς ἐνόπλου ὁμάδος Μανιατῶν. Ἀκριβῶς δὲ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἔπεισε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀντιβασιλείας πρὸ τῆς πτώσεως ἔτι τοῦ Μάουρερ νὰ ἀπολύσῃ τῶν φυλακῶν τοὺς συγχρόνως τῷ Κολοκοτρώνῃ καὶ Πλαπούτᾳ συλληφθέντας καὶ φυλακισθέντας ὁπλαρχηγούς, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη Γενναίου, καθ' οὗ ὑπῆρχον αἱ βαρύτεραι κατηγορίαι, ἐξαιρουμένου καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τούτους, ἰδίως τὸν Θ. Γρίβαν, ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλ' ἡ Μάνη εἰρήνευσε μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μάουρερ διὰ παραχωρήσεως γενικῆς ἀμνηστίας ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μάουρερ καὶ Ἄβελ, ἰδίως διὰ τῆς συνετῆς πολιτείας τοῦ Βαυαροῦ ταγματάρχου Φέδερ, ὅστις κατώρθωσε νὰ συγκροτήσῃ καὶ λόχους ἐκ Μανιατῶν, δι' ὧν κατεβλήθησαν καὶ τὰ ἐκτὸς Μάνης ἐν Μεσσηνίᾳ ἰδίως ἐκραγέντα στασιαστικὰ κινήματα. Ταυτοχρόνως δὲ διὰ τῶν ἀποφυλακισθέντων στερεοελλαδι τῶν ὁπλαρχηγῶν (Κίτσου Τζαβέλλα, Μαμούρη, Καρατάσσου καὶ Ρούκη) κατεστάλησαν αἱ ἑνιαχοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκραγεῖσαι ταραχαὶ καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος 1835 ἐν πλήρει γαλήνῃ καὶ εἰρήνῃ ἐσωτερικῇ ἐγένετο ἡ πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 1834 ἀρξαμένη εἰς Ἀθήνας μετάθεσις τῆς τοῦ βασιλείου ἕδρας.

Ὁ ταγματάρχης Φέδερ

Ἡ πόλις αὕτη, μετὰ τὴν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1827 κατόπιν πολυμήνου πολιορκίας ὑπὸ τοῦ Ρεσὶτ πασᾶ (Κιουταχῆ) ἅλωσιν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπανελθοῦσα ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Τούρκων δὲν ἀπηλλάγη τούτου οὐδὲ μετὰ τὴν περίφημον μάχην τῆς Πέτρας (12 Σεπτεμβρίου 1829), ὅτε πᾶσα ἡ ἐντεῦθεν τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ Στερεὰ Ἑλλὰς πλὴν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν ἔμενεν ἐντελῶς ἐλευθέρα. Καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ Λονδινία συνδιάσκεψις διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρ.) 1830 καθώρισε τὰ τοῦ νέου κράτους ὅρια μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι, ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἔμενεν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, τῆς κάτω πόλεως ἀπολαυούσης αὐτονομίας τινὸς κοινοτικῆς, τῶν χριστιανῶν διοικουμένων ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῆς δημογεροντίας, τῆς δὲ μικρᾶς ὡσαύτως τουρκικῆς κοινότητος ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῆς ἀρχηγῶν. Οὕτως εἶχον τὰ

πράγματα καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Βασιλέως μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1833, ὅτε ὡς ἔκτακτος βασιλικὸς ἐπίτροπος δι' Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλὸς μετά τινων λόχων βαυαρικῶν ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Χέρψτ. Τότε ἡ τουρκικὴ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἔτι διατελοῦσαν Εὔβοιαν. Μετ' ὀλίγον ἀφίκετο εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ νομάρχης Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας διορισθεὶς Μιχαὴλ Σχινᾶς. Ταύτῃ δὲ ἐπηκολούθησεν (11 Μαΐου 1833) ἡ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας ἐπίσκεψις.

Ὁ πρίγκιψ Μαξιμιλιανὸς τῆς Βαυαρίας

Ὁ Βασιλεὺς μετέβη εἰς Ἀθήνας κατὰ γῆν διὰ Μεγάρων καὶ Ἐλευσῖνος ὁμοῦ μετὰ τοῦ αὐταδέλφου πρίγκιπος διαδόχου τοῦ βαυαρικοῦ θρόνου Μαξιμιλιανοῦ. Οὗτος ἀφοῦ, καθὰ ἐρρήθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, συνώδευσε τῷ βασιλεῖ ἀδελφῷ ἀπὸ Μονάχου μέχρι Βρινδησίου, ἀπεχαιρέτισεν αὐτὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ· ἐπιστρέψας δ' ἐπὶ μικρὸν εἰς Γερμανίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν, ἵνα μετάσχῃ περίπλου τινὸς δι' ἀτμοπλοίου ἐκτελουμένου ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις ἀπὸ Μεσσήνης μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκ ταύτης μέχρι Λιβόρνου. Ἐπιβὰς λοιπὸν ὁ πρίγκιψ (ἐν Νεαπόλει) μετὰ 80 ἄλλων περιηγητῶν τοῦ νεαπολιτικοῦ ἀτμοπλοίου «Φραγκῖσκος Α'», αὐτοῦ ἐκείνου ἐφ' οὗ πρὸ πέντε μηνῶν εἶχε συμπλεύσει τῷ αὐταδέλφῳ βασιλεῖ Ὄθωνι ἀπὸ Νεαπόλεως εἰς Βρινδήσιον, ὅτε τὸ πλοῖον τοῦτο ἀφίκετο εἰς Πάτρας κατέλιπεν αὐτὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἵνα ἐπανεύρῃ αὐτὸ ἐν Ναυπλίῳ ἢ ἐν Πειραιεῖ, εἶτα ἐπεσκέφθη ἀπὸ Πατρῶν ὁρμώμενος πρῶτον τοὺς Δελφούς, εἶτα δὲ πάλιν διὰ Πατρῶν τὸν ὑπὸ τοῦ Θειρσίου ἤδη καὶ ἔτι πρότερον ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπιτελείου τῆς γαλλικῆς εἰς Πελοπόννησον στρατείας τοῦ 1828 ἐρευνηθέντα χῶρον τῆς Ὀλυμπίας, ὁπόθεν κατὰ γῆν ἀφίκετο εἰς Ναύπλιον. Ἀφοῦ δὲ ἐποιήσατό τινας ἀρχαιολογικὰς ἐκδρομὰς ἐν Ἀργολίδι μετὰ τοῦ Ὄθωνος, ἤθελε νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας κατὰ γῆν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ καὶ ὁ βασιλεὺς Ὄθων συνώδευσε τῷ ἀδελφῷ ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἀντιβασιλείας, ἀφίκετο δὲ ἡ βασιλικὴ συνοδεία εἰς Ἀθήνας τῇ 11 Μαΐου. Καθ' ὁδόν, ἰδίως ἐν Μεγάροις καὶ ἐν Ἐλευσῖνι, πλήθη λαοῦ συνέρρεον εἰς τὴν ὁδὸν δι' ἧς διήρχετο ἡ συνοδεία, οἱ δὲ τῶν Ἀθηνῶν οἰκήτορες, ὅσοι δὲν ἔτρεχον μέχρι Δαφνίου ἵνα προϋπαντήσωσι τῷ Βασιλεῖ, κατελάμβανον τοὺς περὶ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως λόφους, ἵνα ἐκ τούτων θεάσωνται τὰ τῆς εἰσόδου τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ, ἐν ᾗ εὑρίσκοντο καὶ ἡ κυρία Ἄρμανσπεργ καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς ἔφιπποι ἐλαύνουσαι, ὅπως ὁ Βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας, πρὸς τὸ ἐκ τῶν ἐρειπίων νῦν ἀνορθούμενον κλεινὸν ἄστυ.

Ἐν Δαφνίῳ προϋπήντησαν τῇ βασιλικῇ συνοδείᾳ αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως ἡγουμένου τοῦ μητροπολίτου Ἀνθίμου, ἐνταῦθα δὲ προσεφώνησεν αὐτὴν ὁ νομάρχης. Μετ' ὀλιγοήμερον ἐν Ἀθήναις διατριβήν, καθ' ἣν ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ πρίγκιψ Μαξιμιλιανὸς ἐποιήσαντό τινας ἐπισκέψεις τῶν ἀρχαίων μνημείων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Λουδοβίκου Ρώς, καταπλεύσαντος εἰς τὸν Πειραιᾶ τοῦ μνημονευθέντος νεαπολιτικοῦ ἀτμοπλοίου ὁ μὲν πρίγκιψ Μαξιμιλιανὸς ἀπέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ οἱ Ἀντιβασιλεῖς ἐπέστρεψαν κατὰ θάλασσαν εἰς Ναύπλιον, ὁ δὲ βασιλεὺς Ὄθων μετέβη ἐπὶ τῆς εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἀγγλικῆς πολεμικῆς φρεγάτας «Μαδαγασκάρη» μετὰ τοῦ διοικητοῦ ταύτης Ἐδμόνδου Λάϊονς εἰς ἐπίσκεψίν τινων νήσων τοῦ Αἰγαίου, θέλων νὰ συναντηθῇ μετά τινας ἡμέρας ἐν Σύρῳ πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας

μέλλοντα νὰ μεταβῶσι αὐτόσε. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦν αὐτῶν Βασιλεὺς καὶ Λάϊονς προὐχώρησαν μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῇ 23 Μαΐου (1834) εἰσῆλθεν ἡ «Μαδαγασκάρη» εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπισημότητος. Τῇ ἐπαύριον ὁ Βασιλεὺς ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἀκτὴν ὡς ἁπλοῦς ἐπιβάτης τοῦ πλοίου ἢ περιηγητής, ὅλως ἄγνωστος καὶ ἀγνώριστος.

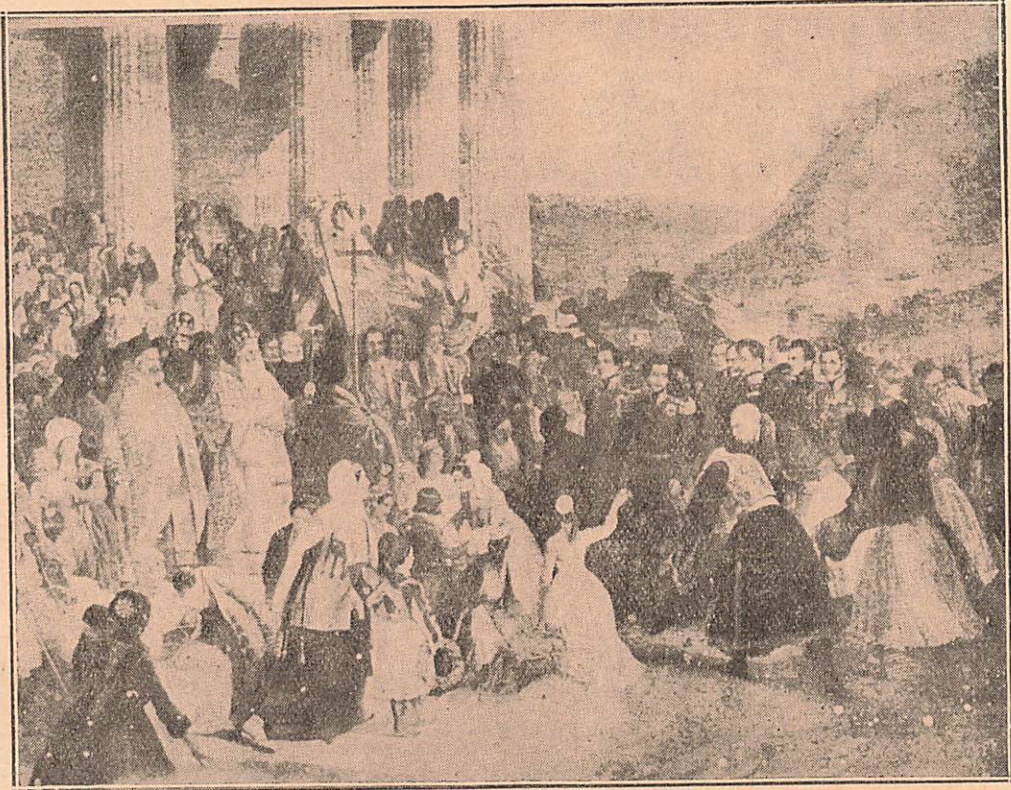
Ἀλλὰ περιεργαζόμενος τὰ κατὰ τὴν παραλίαν ἐγνωρίσθη ὑπό τινων Ἑλλήνων καὶ ἡ ταχέως ἐν μέσῳ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ διαδοθεῖσα φήμη περὶ τῆς ἐν τῇ πόλει παρουσίας τοῦ Βασιλέως μεγάλην προκαλέσασα, λίαν φυσικήν, κίνησιν παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῆς πόλεως, μέγαν μὲν παρήγαγεν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις σεβασμοῦ καὶ δοξολογίας ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ καὶ θορυβώδεις ἐπευφημίας καὶ ἄλλας ὡς εἰκὸς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν ἔτι ἐπισήμους σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν παρήγαγε καὶ δυσαρέσκειαν ἐν τοῖς ἐπισήμοις τουρκικοῖς πολιτικοῖς κύκλοις, καὶ ἀξιώσει τῆς Πύλης ἐπετιμήθη ἐπισήμως ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων ὁ τελέσας τὴν δοξολογίαν μητροπολίτης Σεραφεὶμ καὶ ἐπαύθη τῆς θέσεως αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης εἰς πόλιν ὀθωμανικὴν ἐπισκέψεως τοῦ Βασιλέως σφόδρα ἐταράχθη. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἐθεωρήθη ὡς ἁπλοῦν καὶ τυχαῖον ἐπεισόδιον, οὐδεμίαν κεκτημένον σημασίαν, καὶ οὐδεμίαν προὐκάλεσεν ἐπίσημον διαμαρτυρίαν ἐκ μέρους τῆς Πύλης.

Τὸ σχέδιον τῆς εἰς Σμύρνην ἐπισκέψεως συνελήφθη κατὰ τὸν πλοῦν ἐξαίφνης ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ὑπὸ τοῦ Λάϊονς, ἵνα ὁ Βασιλεὺς συναντηθῇ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετὰ τοῦ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστρέφοντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Διὸ καὶ ἀνέμενεν αὐτὸν ἱκανὰς ἡμέρας ἐν Σμύρνῃ, μένων ἐν τῇ ἀγγλικῇ φρεγάτᾳ, μεταβαίνων δὲ εἰς δείπνους καὶ χοροὺς καὶ εἰς οἴκους ἀγγλικοὺς καὶ ἑλληνικούς, οὐδαμῶς δὲ κοινωνῶν πρὸς τουρκικὰς ἀρχάς. Τέλος τῇ 5 Ἰουνίου μετὰ τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐπάνοδον τοῦ πρίγκιπος Μαξιμιλιανοῦ ἔπλευσε μετὰ τούτου εἰς Σῦρον, ἣν ἐπεσκέψατο νῦν πρῶτον, ἐνθουσιωδεστάτης τυχὼν ἐκ μέρους τῶν κατοίκων ὑποδοχῆς.

Ἀπὸ Σύρου ὁ μὲν Μαξιμιλιανὸς ἐξηκολούθησε τὸν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου «Φραγκῖσκος Α'» πλοῦν πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅθεν ἐπέστρεψεν εἰς Γερμανίαν, ὁ δὲ Ὄθων ἐπανῆλθεν εἰς Ναύπλιον.

Τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν πρώτην ταύτην εἰς Ἀθήνας ἐπίσκεψιν ἐπεσκέψατο ὁ Βασιλεὺς τὸ δεύτερον τὴν πόλιν (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1834), ἀφοῦ ἤδη ἐξεδόθη τὸ Διάταγμα τῆς αὐτόσε μεταθέσεως τῆς βασιλικῆς καθέδρας. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν δὲ ταύτην ἐγένοντο ἐνέργειαι πρὸς ἐκλογὴν καταλλήλου θέσεως πρὸς ἀνέγερσιν ἀνακτόρων μελλόντων νὰ ἀποτελέσωσι τὸ κυριώτερον κέντρον τῆς νέας πρωτευούσης. Μετὰ πολλὰς δὲ διακυμάνσεις περὶ τῆς καταλλήλου θέσεως (μεταξὺ τῆς νῦν πλατείας τῆς Ὁμονοίας, τῆς θέσεως τῆς Ἁγίας Μαρίνης παρὰ τὸ νῦν ἀστεροσκοπεῖον, καὶ αὐτῆς τῆς Ἀκροπόλεως κατά τινα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ', θείου τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, ἐκδηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν), ἐξελέγη ἡ θέσις ἐν ᾗ κεῖνται νῦν τὰ ἀνάκτορα, κτισθέντα ἔτη ὁλόκληρα μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας μετάθεσιν τῆς καθέδρας. Ἡ μετάθεσις αὕτη ἤρξατο πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 1834, τῷ δὲ ἑπομένῳ ἔτει (20 Μαΐου 1835) συμπληρωθείσης τῆς ὑπὸ τῆς Λονδινίας συμβάσεως τοῦ 1832 καθορισθείσης ἡλικίας τοῦ Βασιλέως (τοῦ 20οῦ δηλονότι ἔτους αὐτῆς) ἑωρτάσθησαν τὰ ἀνακλητήρια, ἤτοι ἡ ἑορτὴ τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀναλήψεως τῆς κυριάρχου βασιλικῆς ἐξουσίας.

Τὰ ἀνακλητήρια ἑωρτάσθησαν μετὰ πάσης δυνατῆς τῇ τότε Ἑλλάδι μεγαλοπρεπείας. Ὁ βασιλεὺς Ὄθων, ἔτη δύο καὶ ἥμισυ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Ἀντιβασιλείας ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους διατελέσας, ἐδαπάνησε κατ' ἰδίαν τὸν χρόνον τοῦτον

Ὁ Ὄθων ὑπὸ τοὺς κίονας τοῦ Ὀλυμπίου Διός

εἰς διηνεκεῖς μελέτας προπαρασκευαστικὰς εἰς τὸ ἄρχειν, μετὰ πολλῆς σωφροσύνης καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἐπιμελείας ζητῶν νὰ μάθῃ πρὸ πάντων τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ἐπισκεψάμενος ἐν ἀλλεπαλλήλοις περιοδείαις πάσας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ μελετῶν τὰ πάντα καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐν συνοδείᾳ σοφῶν γερμανῶν καθηγητῶν, ἐν οἷς τὴν κυριωτάτην θέσιν εἶχεν ὁ μνημονευθεὶς ἀρχαιολόγος Λ. Ρώς, μεταβαίνων εἰς τοὺς ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς μυθολογίας ἰδιαιτέραν δόξαν κεκτημένους τόπους, ἀνελθὼν πεζὸς πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὴν ὑπερτάτην κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ καὶ κατελθὼν ταύτης αὐθημερὸν ἐν διαστήματι 7 μόνον ὡρῶν καὶ κινῶν τῶν θαυμασμὸν τῶν ὁρώντων τὴν ἀκαταπόνητον ταύτην κίνησιν καὶ ἐνέργειαν αὐτοῦ. Παρασκευασθεὶς δὲ ἀρτιώτατα καὶ εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ διοικήσεως τοῦ κράτους ἀνέλαβε τὴν τοῦ κράτους διοίκησιν, ἐκδοὺς προκήρυξιν ἐν ᾗ ἀναμιμνήσκων τοῖς ὑπηκόοις μετὰ πόσης ἀγάπης πρὸς τὸν λαὸν τὸν ἑλληνικὸν καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν τούτου εὐδαιμονίαν παρέστη ἐν μέσῳ αὐτοῦ, καταλιπὼν γονεῖς καὶ γενέθλιον τόπον καὶ πᾶν ὅ,τι εἶχε προσφιλές, ἵνα ἐκπληρώσῃ ὁλοψύχως τὰ πρὸς τὴν ἐκλεξαμένην αὐτὸν ὡς βασιλέα νέαν πατρίδα, καὶ τὴν ἀγαλλίασιν καὶ ἀγάπην μεθ' ὧν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀντή-

μειψε τὴν πρὸς τοῦτον ἀγάπην αὐτοῦ ἀπηρίθμει τὰ ἔκτοτε ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ θρόνου τελεσθέντα ἀγαθά, τονίζων ἅμα ὅτι μεθ' ὅλας τὰς εὐεργεσίας τὰς ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Ὑψίστου ἐπιδαψιλευθείσας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔμενον ἔτι ἀνοικταὶ πολυπληθεῖς πληγαὶ τῶν παρελθόντων χρόνων, καὶ ὅτι παρὰ πάσας τὰς ἔκτοτε τελεσθείσας προόδους «εἶχεν ἡ Ἑλλὰς ἀνάγκην ἀπείρων βελτιώσεων, ἄκρας ἐπιμελείας, ὑπομονῆς ἔναντι πολυειδῶν στερήσεων καὶ συντονωτάτης σπουδῆς», μέχρις οὗ ἐκλείψωσιν αἱ ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας τὴν ὡραίαν γῆν τῆς Ἑλλάδος κατερημώσασαι ἀπαραδειγμάτιστοι συμφοραί. «Σταθερῶς θέλω διαμένει ἐν τῷ μέσῳ ὑμῶν, ἐξηκολούθει λέγουσα ἡ προκήρυξις· ἀμετατρέπτως θέλω ἔχει τὰ βλέμματά Μου ἐπάνω σας, εἰς τὸ καλόν σας καὶ τὴν εὐδαιμονίαν σας. Δὲν θέλει μὲ ἀπαυδήσει μηδὲ κόπος [1] μηδὲ δυσκολία καμμία· ἐν ὑμῖν θέλω ζῇ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν μόνον. Μακρὰν ἀπὸ σᾶς πᾶν πάθος, πᾶσα πρᾶξις αὐθαίρετος· μακρὰν πᾶσα διχόνοια· Ἕλληνες, ὁμονοεῖτε διὰ παντός.»

Ἰδιαιτέρως ἐτόνιζεν ἡ προκήρυξις τὸν μέγαν σεβασμὸν τοῦ Βασιλέως πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ περὶ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων αὐτοῦ ἐν τῇ θρησκείᾳ ταύτῃ. «Καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις, ἐλέγετο ἐν τῇ προκηρύξει, θέλω ἀποδείξει τὸ πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν βαθὺ σέβας Μου, καὶ διὰ τοῦτο θέλω λάβει ὑπὲρ του θρόνου τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀπογόνους Μου, ἰδιαιτέραν φροντίδα καὶ πρόνοιαν.» Ὁμοία ἐμφαντικὴ ὑπόσχεσις ἐδίδετο ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπιστήσῃ ὅλην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας «διὰ νὰ εὕρωσι πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν πατρίδα καὶ δόξαν». Μετὰ τὰς ἐπαγγελίας δὲ τὰς διδομένας καὶ περὶ προαγωγῆς τῆς βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας, περὶ τῆς θεραπείας τῶν ἐλλείψεων τῆς διοικήσεως καὶ τῆς «βελτιώσεως τῶν δημοσίων πόρων καὶ τῆς ταχίστης ἀποκαταστάσεως τῆς ἰσορροπίας τῶν εἰσοδημάτων καὶ ἐξόδων» καὶ περὶ «τῆς κατὰ τὰ ἐνόντα» δοθησομένης ἀμοιβῆς διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα θυσίας ἑνὸς ἑκάστου, ἐτελεύτα ἡ προκήρυξις λέγουσα·

«Ἕλληνες! Ἡ πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνη, ἡ πρὸς ὑμᾶς ἀγάπη Μου, εἶναι ἀπεριόριστος· εἰς τὴν ἀγάπην, εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην ὑμῶν εὑρίσκω τὴν μεγίστην μου ἀγαλλίασιν. Τὸ ἔργον τῆς κυβερνήσεως εἶναι πολύπονον, τὸ αἰσθάνομαι. Ἕλληνες, δὲν πρέπει μηδὲ σεῖς νὰ παρασυρθῆτε ἀπὸ ὑπερβολὴν ἐλπίδων. Βαθμηδὸν καὶ κατὰ μικρὸν μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ φθάσητε εἰς τὸ τέρμα τῶν εὐχῶν σας, αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ εὐχαὶ ἰδικαί Μου. Μὲ θάρρος ἀναλαμβάνω τὰ χρέη τὰ ὁποῖα ἡ χεὶρ τοῦ Ὑψίστου μ' ἐπέβαλε· μὲ τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ τὴν ὑμετέραν συνδρομὴν θέλω τὰ ἐκπληρώσει. Ἡ δόξα, ἡ εὐδαιμονία σας εἶναι ὁ μόνος Μου σκοπός· ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ θέλει εἶσθαι ἡ μεγίστη Μου ἀνταμοιβή.»

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ Ἄρμανσπεργ, προσφωνῶν τὸν Βασιλέα μετὰ πολλῆς εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἀντιβασιλείας, κατέθηκε τὴν μέχρι τοῦδε ἐξασκουμένην ἐξουσίαν καὶ παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὡς ἔλεγε, τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως.

Ὁμοίως δὲ προσεφώνησε τὸν Βασιλέα ἐκ μέρους τοῦ ὑπουργείου καὶ ὁ τούτου ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν προεδρεύων Ἰ. Κωλέττης.

Τὰ ἀνακλητήρια τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἑωρτάσθησαν φαιδρῶς καὶ ζωηρῶς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οὐ μόνον ἐν τῇ νέᾳ πρωτευούσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους, μετὰ νέων ἐλπίδων καὶ πόθων ἀτενίζοντος νῦν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς

[1] Τὰ ἐν τῇ προκηρύξει γραμματικῶς κακῶς ἔχοντα ἦσαν ἔργον τοῦ τότε ἀρεοπαγίτου Μανούσου, ἐκ τοῦ γερμανικοῦ προτύπου ἀδεξιώτατα μεταφράσαντος τὴν βασιλικὴν προκήρυξιν.

ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ ΕΙΣ ΝΑΥΠΛΙΟΝ

(Εἰκὼν Λ. Βέρχαι)

τὸν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ αὐτοῦ θρόνου αὐτεξουσίως νῦν ἰθύνοντα τὰς τύχας αὐτοῦ νεαρὸν φέρελπιν ἡγεμόνα.

Μετὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀναλήψεως τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἔληγεν ὁριστικῶς ἡ περίοδος τῆς τριμεροῦς ἀντιβασιλείας· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τοῦ μέχρι νῦν προϊσταμένου τῆς τριαδικῆς ταύτης ἀρχῆς, τοῦ κόμητος δηλονότι Ἄρμανσπεργ, ἀνηγείρετο μετὰ νέας δυνάμεως καὶ αἴγλης. Νῦν ὑπέρτατος ἄρχων καὶ κυβερνήτης πραγματικὸς καθίστατο ὁ Βασιλεύς. Ἀλλ' ὑπὸ τὸν Βασιλέα ὑπῆρχε πάντοτε κυβέρνησις ἢ ὑπουργεῖον ἢ ὑπουργικὸν συμβούλιον ὑπὸ τὴν ἐκείνου διεύθυνσιν καὶ ὑπεύθυνον πρὸς αὐτὸν, κυβερνῶν τὰ τοῦ κράτους. Τῆς κυβερνήσεως δὲ ταύτης ἀρχηγὸς καθίστατο νῦν οὐχὶ ἁπλῶς ὡς πρωθυπουργὸς ἀλλ' ὡς ἀρχιγραμματεὺς ἢ ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον ***ἀρχικαγκελλάριος***, ἔχων ἴδιον γραφεῖον κυβερνητικόν, αὐτὸ δηλονότι τὸ βασιλικὸν κυβερνητικὸν γραφεῖον ἢ ὡς ἐκαλεῖτο ***ἀνακτοβούλιον*** κατὰ ἀνέλληνα εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετάφρασιν τοῦ παρὰ Φράγκοις cabinet, καλούμενον δὲ καὶ ***βουλευτήριον*** (κατὰ τὴν κυριολεκτικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος ἐκ τοῦ βουλεύεσθαι) μετ' ἰδιαιτέρων γραμματέων καὶ ἀποτελοῦν, ὥσπερ πρότερον ἡ Ἀντιβασιλεία, ἰδίαν τινὰ μεσάζουσαν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ ***ὑπουργείου***· πᾶν διάταγμα τοῦ Βασιλέως ἵνα ἔχῃ ἰσχὺν καὶ κῦρος ἔδει νὰ φέρῃ καὶ τὴν τοῦ ἀρχιγραμματέως ὑπογραφήν, ἐνῷ ἔγγραφον ἐπίσημον ἢ διαταγή τις ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ ἀρχιγραμματέως προερχομένη ἠδύνατο νὰ μὴ φέρῃ τὴν τοῦ Βασιλέως. Τῆς τοιαύτης ἐκτάκτως ὑπερόχου ἐν τῇ κυβερνήσει θέσεως τοῦ Ἄρμανσπεργ (οἵαν οὐδ' οἱ προσηγορίαν ἀρχιγραμματέων, ἢ ὡς καλοῦνται, chanceliers de l'empire, Reichkanzler, φέροντες ἐν τοῖς μεγάλοις μοναρχικοῖς κράτεσιν, ἰδίως ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἐν Ρωσίᾳ, εἶτα δὲ καὶ ἐν τῷ Γερμανικῷ κράτει ἡγέται τῆς κυβερνήσεως ἔχουσιν, καὶ ὧν ἡ δικαιοδοσία ἐκτείνεται κυρίως εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς) αἰτία δὲν ἦτο ἡ ἔκτακτος πρὸς αὐτὸν εὐμένεια τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἄλλως δὲν διέκειτο καὶ λίαν εὐμενῶς πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἡ παρὰ τῷ Βασιλεῖ ἰσχυρὰ ῥοπὴ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἰδίως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδου Πάλμερστον, ἐκτιμῶντος τὸν Ἄρμανσπεργ ὡς ἄνδρα φιλελευθέρων ἀρχῶν καὶ φρονημάτων, ὡς καὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι νεωστὶ ὡς πρέσβεως διορισθέντος πρώην πλοιάρχου[1] τῆς «Μαδαγασκάρης» Λάϊονς τοῦ τοσοῦτον στενῶς συνδεδεμένου μετὰ τοῦ Βασιλέως ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ ἀπὸ Κερκύρας κατὰ τὸ 1833 εἰς Ναύπλιον πλοῦ αὐτοῦ. Ὅ τε Λάϊονς καὶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλίας Δῶκινς ἦσαν λίαν στενῶς συνδεδεμένοι πρὸς τὸν Ἄρμανσπεργ καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ καὶ ἰσχυρῶς ὑπεστήριζον τὸν ἄνδρα παρὰ τῇ κυβερνήσει αὐτοῦ. Ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας προσεδόκα κυβέρνησιν ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴν ὑπό τινα τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπιλέκτων πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὡς τοιοῦτοι δὲ ἐνεδείκνυντο πρὸ πάντων οἱ Ι. Κωλέττης, Α. Μαυροκορδᾶτος ἢ Σ. Τρικούπης. Οἱ περὶ τὸν Ἄρμανσπεργ, ἵνα ἀπαλλαγῇ πάσης ἐκ μέρους τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀντιδράσεως, τὸν μὲν Μαυροκορδᾶτον διετήρησαν ἐν τῇ ἐν Γερμανίᾳ παρὰ ταῖς αὐλαῖς Βερολίνου καὶ Μονάχου θέσει αὐτοῦ, ὅπως καὶ τὸν Σ. Τρικούπην ἐν Λονδίνῳ, τὸν δὲ ἐπιφοβώτερον Ι. Κωλέττην ἔπεμψαν ὡς πρε-

(1) Τῆς πρὸς τὸν Ὄθωνα καὶ τὸν Ἄρμανσπεργ εὐνοίας τοῦ Πάλμερστον εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ τῷ 1833 ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς βουλῆς προθύμως παρασχεθεῖσα συναίνεσις εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐγγύησιν τοῦ πρώτου τμήματος τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων, ἐνῷ ἐν ταῖς γαλλικαῖς βουλαῖς μετὰ μακρὰς καὶ σφοδρὰς συζητήσεις καὶ ἐπομένως ἀντιρρήσεις ἐπετεύχθη τοῦτο. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν Ρωσίᾳ οὐδὲν παρενεβλήθη κώλυμα, τῆς ἐγγυήσεως δοθείσης δι' ἁπλοῦ οὐκαζίου τοῦ Τσάρου.

σβευτὴν εἰς Παρισίους. Οὐδεὶς τῶν ὑπολειπομένων ἔτι μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, οἵτινες πάντες σχεδὸν γενόμενοι σύμβουλοι τῆς ἐπικρατείας διῆγον νῦν βίον εἰρηνικὸν καὶ ἀπράγμονα ἐν τιμῇ καὶ δόξῃ, φιλοδοξῶν ἐπὶ κυβερνητικὴν ἀρχὴν παρενέβαλλε τὸ ἐλάχιστον πρόσκομμα εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀρχιγραμματέως. Εἷς δὲ τῶν ἐνδοξοτάτων τοῦ ἀγῶνος ἀνδρῶν, ὁ ναύαρχος Ἀνδρέας Μιαούλης, ἐτελεύτησε μικρὸν μετὰ τὰ ἀνακλητήρια τοῦ Βασιλέως ἐν Ἀθήναις, ὅπου εἶχε μεταβῇ μετὰ τὴν αὐτόσε μετάθεσιν τῆς καθέδρας, κατατρυχόμενος ἀπὸ ἐτῶν ὑπὸ νόσου ἀνιάτου καὶ μὴ δυνηθεὶς διὰ τοῦτο νὰ μετάσχῃ τῆς ἑορτῆς τῶν ἀνακλητηρίων, ἀλλὰ μεγάλα δείγματα εὐνοίας λαβὼν παρὰ τοῦ Βασιλέως αὐτοῦ ἐπισκεψαμένου αὐτὸν παρὰ τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην καὶ περιβαλόντος αὐτὸν διὰ τῶν διασήμων τοῦ μεγαλοσταύρου τοῦ Σωτῆρος δύο ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου (ἐτελεύτησεν ὁ Μιαούλης τῇ 11 Ἰουνίου 1835).

Ἀνάκτορα Ἀθηνῶν
(οἰκοδομηθέντα κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Βαυαροῦ Γκαῖρτνερ)

Ἐπὶ τῆς ἀρχιγραμματείας τοῦ Ἄρμανσπεργ ἦλθον εἰς Ἀθήνας ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκος Α΄, θερμοτάτης ὡς μέγιστος τῶν φιλελλήνων τυχὼν ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μῆνας ὁλοκλήρους διατρίψας ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς πολλοὺς τόπους ἀρχαιολογικοὺς ποιησάμενος ἐκδρομὰς μετὰ τοῦ Ὄθωνος, παραστὰς δὲ καὶ εἰς τὴν λαμπρῶς τελεσθεῖσαν ἑορτὴν τῆς τρίτης ἐπετείου τῶν *Ἀποβατηρίων* τῆς 26 Ἰανουαρίου (καθ' ἣν ὁ Ὄθων ἀπέβη εἰς γῆν Ἑλληνικήν), ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν αὐθημερὸν γενομένην τελετὴν τῆς καταθέσεως τοῦ θεμελίου λίθου τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀνακτόρων (1836)· μετέσχε μάλιστα βασιλικῶς ἀμφοτέρων τῶν ἑορτῶν.

Ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ἀνεχώρησεν ἀπ' Ἀθηνῶν καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος τῇ 15 Μαρτίου 1836, ἡμιόλιον δὲ μῆνα ὕστερον ἀνεχώρησεν εἰς Γερμανίαν ὁ βασιλεὺς Ὄθων κατὰ προηγουμένην μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων συμφωνίαν. Ἀμφότεροι δὲ ἀπέπλευσαν ἐπὶ τοῦ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου κατὰ τὸν εἰς Ἑλλάδα πλοῦν αὐτοῦ τεθέντος ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ «Μήδεια», ἐπιστρέψαντος εἰς Πειραιᾶ μετὰ τὴν εἰς Τεργέστην ἀπόβασιν τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἀπὸ Μονάχου, ἔνθα ἔμενεν ἐπί τινα χρόνον παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ, μετέβη εἰς Ὀλδεμβοῦργον, ἔνθα ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι αὐτοῦ μετὰ τῆς ὡραίας καὶ χαριεστάτης θυγατρὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου Αὐγούστου Παύλου, συγγενοῦς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῆς Ρωσίας, Μαρίας Φρειδερίκης Ἀμαλίας (ἀφοῦ ἕνεκα θρησκευτικοῦ κωλύματος ἐματαιώθη τὸ μετὰ τῆς δευτεροτόκου θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Ὄλγας σχεδιασθὲν συνοικέσιον, τοῦ αὐτοκράτορος θέντος ὡς ὅρον ἀπόλυτον τοῦ συνοικεσίου τὴν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν μετάστασιν τοῦ βασιλέως). Ἡ νῦν βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος γενομένη Ἀμαλία ἦτο γυνὴ ἐκτάκτου πνεύματος, εὐφυΐας, βαθείας ἀντιληπτικότητος, μεγάλων ἰδεῶν καὶ βουλευμάτων καὶ εὐγενοῦς φιλοδοξίας. Γενομένη σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ταχέως ἐνεκολπώθη τὴν ἰδέαν τῆς Ἑλλά-

δος καὶ ἐγένετο τελεία Ἑλληνὶς τήν τε διάνοιαν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ μάλιστα τὰς ἰδέας τὰς ἑλληνικάς, ἐνθουσιῶσα ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἰδέας καὶ εἰς ταύτην ἀφοσιωθεῖσα καὶ ταύτης γενομένη κῆρυξ καὶ ἀπόστολος, πιστὴ σύζυγος ἐν τῷ βίῳ καὶ σύντροφος ἐν πᾶσι τοῖς μεγάλοις βουλεύμασι τῷ Ὄθωνι γενομένη. Ἐλθοῦσα δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τούτου ἐνθουσιώδους ἔτυχεν ὑποδοχῆς θαυμαζομένη διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν χάριν αὐτῆς.

Ἡ βασίλισσα Ἀμαλία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάμων της μετὰ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος

Ἀλλ' ὁ Ὄθων ἐπιστρέφων εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν εἶχε σύμπλουν μόνον τὴν Ἀμαλίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν νέον πρωθυπουργὸν τοῦ κράτους Ἰγνάτιον Ρουδχάρδον. Ἡ πρὸ πολλοῦ ἐναντίον τῆς πανταρχίας τοῦ Ἄρμανσπεργ, μάλιστα δὲ ἐναντίον τῆς ἐν τούτῳ ἐκπροσωπουμένης ἀγγλικῆς πολιτικῆς ῥοπῆς, ὑφισταμένη ἀντίδρασις τῆς ρωσικῆς καὶ τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς, ἀδιαφόρου μενούσης τῆς γαλλικῆς, ἐπέτυχε τὴν διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ συμβούλου τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Ὡς ἀντικαταστάτην δὲ εὗρεν ἡ βαυαρικὴ αὐλὴ οὐχί τινα ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτικὸν ἢ διπλωμάτην ἄνδρα μᾶλλον ἢ ἧττον γνωστὸν καὶ ὀνομαστόν, ἀλλ' ἀνώτερόν τινα ὑπάλληλον Βαυαρόν, πρώην νομάρχην ἐπαρχιακῆς τινος πόλεως, ἄνδρα δεδοκιμασμένης τιμιότητος καὶ φιλεργίας, ἀλλὰ παντάπασιν ἀπράγμονα περὶ τὰ πολιτικά, ἀπόνηρον καὶ τῆς ὑψηλῆς πολιτικῆς τέχνης ἀδαῆ, δυνάμενον νὰ ἐργάζηται τιμίως ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Παραδόξως δὲ ὁ νέος πρῶτος σύμβουλος τοῦ Ὄθωνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν τούτου ὑπηρεσίαν ὡς μίσθιος ὑπάλληλος διὰ συμβολαίου προσδιορίζοντος καὶ τὸν χρόνον τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ. Οὐδεὶς ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως ἐγίνωσκέ τι περὶ τῶν ἐν Μονάχῳ νεωτερισθέντων. Ἀόριστοι μόνον φῆμαι διεδίδοντο περὶ ἐπικειμένης ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως κυβερνητικῆς μεταβολῆς, καταργήσεως τῆς ἀρχιγραμματείας καὶ ἀναθέσεως τῆς προεδρίας τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου εἰς ἄνδρα Ἕλληνα.

Μόνον δὲ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς τοῦ Βασιλέως ἐπανόδου ἐλέγετο ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἶχε παρ' ἑαυτῷ Βαυαρόν τινα σύμβουλον, οὐχὶ ἀρχιγραμματέα οὐδὲ πρωθυπουργόν. Ὅτε δὲ τέλος τῇ 2 Φεβρουαρίου (1837) ἠγγέλθη ὅτι τὸ φέρον τὸν Βασιλέα ἀγγλικὸν πλοῖον ὤφθη παρὰ τὴν Αἴγιναν ὁ Ἄρμανσπεργ, καὶ ὁ προστάτης αὐτοῦ Λάϊονς ἔσπευσαν εἰς Πειραιᾶ, ὁ δὲ Λάϊονς μετέβη καὶ εἰς τὸ πλοῖον φορῶν ἐσθῆτα περιπάτου, κρατῶν δὲ

ῥάβδον ἐν τῇ χειρὶ πρὸς ἔκφρασιν δυσαρεσκείας, ἅμα δὲ καὶ ἀπειλῆς ἐν περιπτώσει ἀληθεύσεως τῶν περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ ἀρχιγραμματέως θρυλουμένων. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς ἔμεινεν ἀτάραχος ἀπέναντι τῶν περὶ ἐπαναστάσεως (ἐν περιπτώσει ἀπομακρύνσεως

Ἡ πανηγυρικὴ εἴσοδος Ὄθωνος καὶ Ἀμαλίας εἰς Ἀθήνας τῷ 1837

τοῦ Ἄρμανσπεργ) ἀπειλητικῶν προρρήσεων τοῦ ἄγγλου πρέσβεως, καὶ ὁ Ρουδχάρδος ἀνέβη εἰς Ἀθήνας ἐν τῇ συνοδείᾳ τοῦ Βασιλέως οὐχὶ ὡς ἀρχιγραμματεύς, ἀλλ' ὡς ἁπλοῦς πρωθυπουργός. Ὁ δὲ Ἄρμανσπεργ, ὅστις ἵνα στερεώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν αὐτοῦ συχνάκις προσέφερε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, μὴ γινομένην δεκτήν, νῦν ἐν Πειραιεῖ ἔκπληκτος ἤκουσε παρὰ τοῦ Βασιλέως ὅτι εἶχεν ἀποφασίσει ἐπὶ τέλους νὰ δεχθῇ τὴν πολλάκις προσενεχθεῖσαν παραίτησιν αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ἄρμανσπεργ ἀπογνοὺς ἀπῆλθε μετ' ὀλίγον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐξετέθη ἀπὸ τοῦδε εἰς φοβερὰν ἐκδικήσεως μένεα πνέουσαν ὀργὴν τοῦ Λάϊονς, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τοῦ λόρδου Πάλμερστον, ὅστις ἀπὸ θερμοῦ ὑπερμάχου τοῦ Ὄθωνος καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, οἷος ἦτο μέχρι νῦν, ἐγένετο ἀσπονδότατος καὶ ἀμείλικτος πολέμιος αὐτῶν. Ἡ ὀργὴ τῶν περὶ τὸν Πάλμερστον διὰ τὰ γενόμενα ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον μεγάλη καὶ σφοδρά, ὅσον κατὰ τὸν χρόνον ἀκριβῶς τοῦτον ὁ λόρδος οὗτος σφοδρὸν ἐν τῇ ἀγγλικῇ βουλῇ διεξῆγεν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ψηφίσεως τῆς τῇ Ἀγγλίᾳ ἀνηκούσης μερίδος τοῦ τρίτου τμήματος τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων, διεξῆγε δὲ συγχρόνως καὶ διπλωματικὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν δυστροποῦσαν νὰ ἐγγυηθῇ τὸ τμῆμα τοῦτο (ἕνεκεν ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὴν ὅλως ἀγγλίζουσαν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἄρμανσπεργ) αὐλὴν Πετρουπόλεως τῆς ἀπαιτούσης ἵνα ἡ Ἑλλὰς πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐγγυήσεως τοῦ τρίτου τμήματος τοῦ δανείου κανονίσῃ ἅπαξ διὰ παντὸς τὴν κανονικὴν ἀπότισιν τῶν

τόκων καὶ τῶν χρεολυσίων τοῦ ὅλου δανείου. Τῆς εὐνοήτου ταύτης διὰ τὰ ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς Ἑλλάδος τελεσθέντα ὀργῆς τοῦ Πάλμερστον πρῶτον θῦμα ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ ἄλλως ἀθῳότατος Ρουδχάρδος.

Ρουδχάρδος

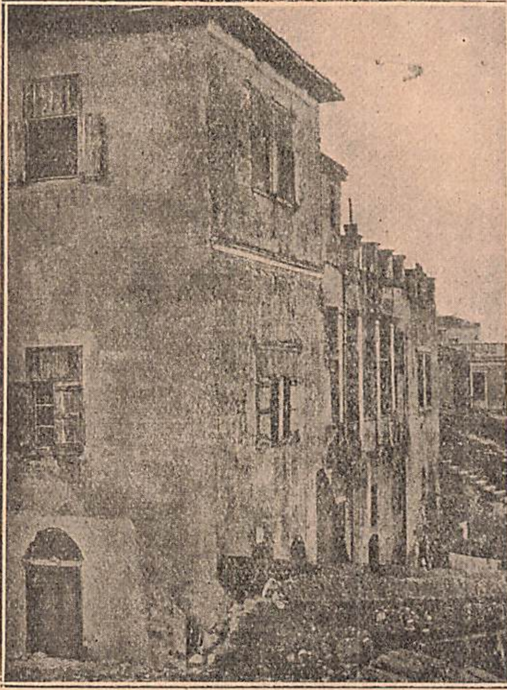
Ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ θεωροῦσα αὐτὸν ὡς ὄργανον τοῦ σφόδρα μισητοῦ τῷ λόρδῳ Πάλμερστον πρίγκιπος Μεττερνίχου μυρίας ἐναντίον αὐτοῦ ἐξέφερε κατηγορίας, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ ὅτι διελθὼν διὰ τῆς Βιέννης παρὰ τοῦ Μεττερνίχου ἔλαβεν ὁδηγίας καὶ συμβουλὰς περὶ τοῦ πῶς δεῖ πολιτεύεσθαι ἐν Ἑλλάδι καὶ ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς διαβήμασι καὶ ἔργοις αὐτοῦ ἐνεπνέετο ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας. Ὁ Λάϊονς δὲ πολυτρόπως ἐξῆπτε τὸ ἐναντίον τοῦ Ρουδχάρδου ὡς ὀργάνου τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς μῖσος, ἐνῷ οὐδεμίαν ὁ ἀνὴρ εὕρισκεν ἀντίρροπον εὐμένειαν ἢ ὑποστήριξιν ἐν τῇ ῥωσιζούσῃ καὶ ἐν τῇ γαλλιζούσῃ πολιτικῇ μερίδι. Τὸ δὲ κατὰ τοῦ Ρουδχάρδου μῖσος ἐξαπτόμενον διηνεκῶς ὑπὸ μεγάλης μερίδος τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου, πρωτοστατούσης τῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Λεβίδου συντασσομένης καὶ ἐκδιδομένης ἐγκρίτου ἐφημερίδος «Ἐλπίς», ἐξετείνετο ἐπὶ πάντας τοὺς Βαυαροὺς τοὺς ἐκπροσωποῦντας τὴν τοσοῦτον διηνεκῶς μισητὴν εἰς τὸν λαὸν καθισταμένην ξενοκρατίαν. Ὑπὸ πάντων τούτων ταχέως καταβληθεὶς ὁ νέος πρωθυπουργὸς τήν τε ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἐζήτησε τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ταχείᾳ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας ἀποχωρήσει καὶ ἀπεχώρησε τῷ αὐτῷ ἔτει τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ, πολὺ πρὸ τῆς λήξεως τῆς διὰ συμβολαίου ταχθείσης τετραετοῦς προθεσμίας τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ. Γενομένης δὲ τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ δεκτῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, μετά τινα χάριν ἀναψυχῆς γενομένην περιοδείαν ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἐτελεύτησεν ἐν Τεργέστῃ ἐπιστρέφων εἰς τὰ ἴδια (1838).

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοσοῦτον βραχυχρόνιος ἅμα δὲ καὶ τοσοῦτον πολυτάραχος κυβέρνησις τοῦ Ρουδχάρδου οὐδὲν ἠδύνατο νὰ καταλίπῃ μνημεῖον διαρκὲς τῆς κυβερνητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας ἀναμιμνῆσκον τὴν διάβασιν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνδρὸς τούτου συνεδέθη ἓν τῶν σπουδαιοτάτων καὶ διαρκεστάτων μνημείων τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔν τε τῷ ἑλληνικῷ κράτει καὶ ἐν ὅλῳ τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶνε τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ ἱδρυθὲν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ρουδχάρδου, τὸ κληθὲν «*Πανεπιστήμιον Ὄθωνος*». Ἵδρυσις πανεπιστημίου μετ' ἀκαδημίας ἐπιστημῶν ἦν, ὡς ἐρρήθη, ἐκ τῶν μεγαλεπηβόλων σχεδίων τοῦ μεγαλουργοῦ ἀντιβασιλέως Γ. Μάουρερ, παρασκευάζοντος τὸ ἔργον τοῦτο ὡς ἐπιστέγασμα καὶ

κορωνίδα τῆς ὅλης ὑπ' αὐτοῦ ἐπιχειρηθείσης διοργανώσεως τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Μάουρερ παρασκευασθὲν σχέδιον τὸ Πανεπιστήμιον ἔμελλε νὰ ὀργανωθῇ κατὰ τὸ σύστημα τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων, ἤτοι μετὰ σχολῶν τεσσάρων ἢ πέντε (ἤτοι Φιλοσοφικῆς περιλαμβανούσης ἐν τῇ τετράδι καὶ τὰς Μαθηματικὰς καὶ Φυσικὰς ἐπιστήμας, Θεολογικῆς, Νομικῆς, Ἰατρικῆς καὶ τῆς τῶν Μαθηματικῶν καὶ Φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῇ πεντάδι). Εἶχε δὲ φροντίσει ὁ ἀνὴρ καὶ περὶ τοῦ προγράμματος τῶν διδακτέων ἐν ἑκάστῃ σχολῇ μαθημάτων καὶ περὶ τοῦ προσωπικοῦ ἔτι τῶν διδαξόντων, προσκαλῶν ἐπὶ τούτῳ πανταχόθεν τοῦ Ἑλληνικοῦ τοὺς ἐπὶ ὑψηλοτέρᾳ παιδείᾳ καὶ ἐπιστημονικῇ φήμῃ διακρινομένους Ἕλληνας διδασκάλους ἢ λογίους καθόλου ἄνδρας καὶ ξένους διασήμους καθηγητὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἰδίως γερμανικῶν πανεπιστημίων, ἀσμένως δεχομένους τὴν κλῆσιν, ἅτε ἐλαυνομένους ὑπὸ τῆς εὐγενοῦς φιλοδοξίας τοῦ διδάξαι ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἥτις ὑπῆρξε παίδευμα καθολικὸν ἁπάσης τῆς νοούσης καὶ αἰσθανομένης ἀνθρωπότητος καὶ ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἱδρύθησαν ἐκπαιδευτήρια ἤτοι σχολαὶ παρεμφερεῖς πρὸς τὰς νῦν πανεπιστημιακάς (ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἐν Ναυπλίῳ σχεδιάζοντος τὸ πανεπιστήμιον ἀντιβασιλέως τὸ σχέδιον τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου συνεδέετο μετὰ τοῦ σχεδίου τῆς εἰς Ἀθήνας μεταθέσεως τῆς πρωτευούσης). Αἱ ἀναμνήσεις τῶν περιωνύμων σχολῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Ῥώμῃ ὑπὸ Ἑλλήνων πάλιν τὸ πλεῖστον καταλαμβανομένων καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι φωνῇ τὴν ρωμαϊκὴν Δύσιν πνευματικῶς καταυγαζουσῶν καθεδρῶν τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας, ἐπλήρουν ἐνθουσιασμοῦ τοὺς πλείστους τῶν ἐν Εὐρώπῃ μεγάλων διδασκάλων τῆς σοφίας καὶ ἀντιπροσώπους τῆς πανεπιστημιακῆς παιδεύσεως. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ μεγάλα καὶ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Γ. Μάουρερ ἐματαιώθησαν (εὐτυχῶς ἐπὶ χρόνον οὐχὶ μακρὸν) διὰ τῆς ἀποτόμου κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1834 ἐξ Ἑλλάδος ἀνακλήσεως τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ δι' ἀνδρὸς παντάπασι ξένου πρὸς τὸ πνευματικὸν μεγαλεῖον καὶ τὰ κεδνὰ βουλεύματα τοῦ ἀνακληθέντος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ συγκεντρώσας, ὁ οὐδὲ εἰς τὸ γερμανικὸν ἐπιστημονικὸν ἰδεῶδες δυνάμενος νὰ ὑψωθῇ ἀντιβασιλεὺς καὶ εἶτα ἀρχιγραμματεὺς Ἄρμανσπεργ, ἐγκατέλιπε σχεδὸν ὁλοτελῶς τὸ ὑπὸ τοῦ Γ. Μάουρερ παρασκευασθὲν περὶ ἱδρύσεως πανεπιστημίου σχέδιον. Συνετέλεσε δὲ εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν ταύτην καὶ ἡ κατατρύχουσα τότε τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴ νόσος ἡ εἰς κομματικοὺς λογισμοὺς

Τὸ πρῶτον παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως Πανεπιστήμιον.

θυσιάζουσα καὶ ἐκκλησίαν καὶ παίδευσιν. Καθ' ὃν λοιπὸν χρόνον διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Γ. Μάουρερ τὸ τούτου περὶ πανεπιστημίου βούλευμα καὶ σχέδιον ἐγκατελείπετο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἥκιστα περὶ ταῦτα πολυπραγμονοῦντος ἐρασιτέχνου

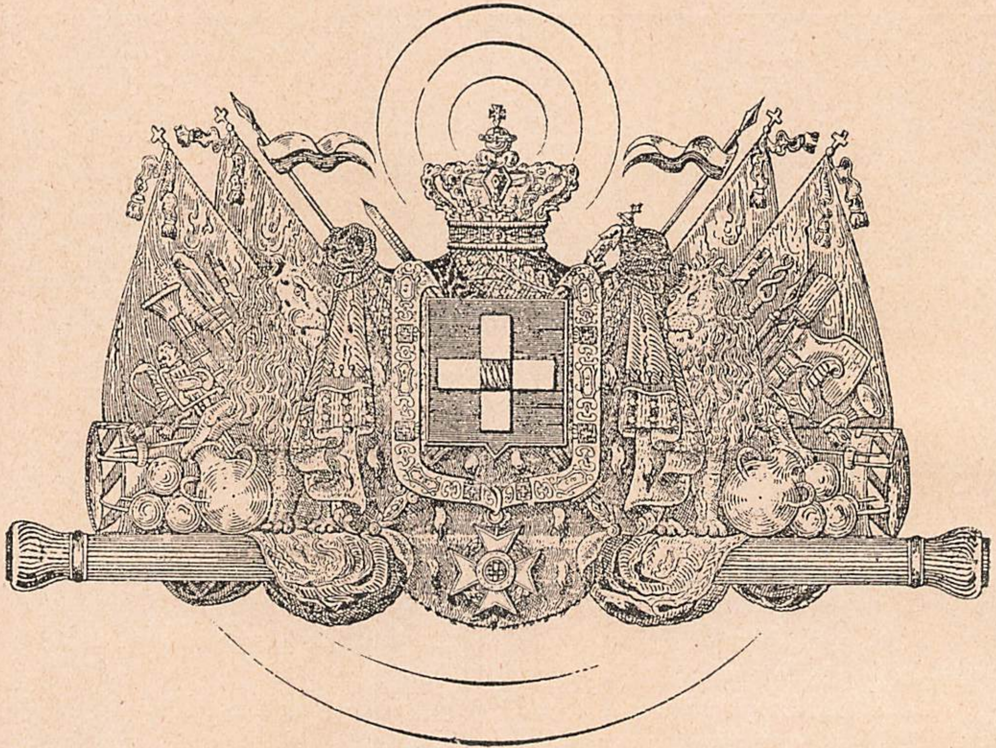

Ὁ βασιλεὺς Ὄθων περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν ἀναγεννωμένων ἐν Ἑλλάδι Τεχνῶν καὶ Ἐπιστημῶν
(Τοιχογραφία τοῦ βιενναίου ζωγράφου Φάλ, ἐν τῷ προστόῳ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου)

πολιτικοῦ Ἄρμανσπεργ, εὑρέθησαν λόγιοι καὶ δὴ ἐκ τῶν ἐπιτηδείων ἐκείνων οἵτινες ἐκ τῶν πρώτων ὕστερον κατέλαβον θέσιν ἐν τῷ ἱδρυθέντι πανεπιστημίῳ, οἷος ἦν καὶ ὁ μέχρι γελοίου παμμαθὴς ὁ ἀπὸ ἀρεοπαγίτου βασιλικὸς ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ἱ. Συνόδῳ, καὶ εἶτα πανεπιστημιακὸς καθηγητὴς τῆς *Παιδείας*, εἶτα δὲ τῆς Στατιστικῆς ἢ Πολιτογραφίας ὡς ὠνόμαζε τὸ μάθημα αὐτοῦ, εἶτα δὲ τῆς Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας· εὑρέθησαν λοιπὸν λόγιοι τοῦ εἴδους Μανούση χάριν τοῦ κολακεῦσαι τὸν Ἄρμανσπεργ κηρύσσοντες τὸ περὶ ἱδρύσεως Πανεπιστημίου βούλευμα τοῦ Μάουρερ γελοῖον.

Ἄλλοι δὲ λόγιοι δημοσιογράφοι ἁπλῶς χάριν ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ἐχαρακτήριζον τὸ εἰρημένον βούλευμα ὡς «γελοίαν ἀγυρτικὴν ἐπίδειξιν ἀποβλέπουσαν εἰς ἐμπαιγμὸν τῆς ἐπιστημονικὴν παίδευσιν διψώσης ἑλληνικῆς νεολαίας». Καὶ ὅμως τὸ περὶ Πανεπιστημίου βούλευμα ἦτο τοσοῦτο δημοτικόν, ὥστε αὐτὸς ὁ Ἄρμανσπεργ, ἀφοῦ ἐπὶ δύο ἔτη ἠμέλησε παντελῶς τούτου, τῷ 1836 ἐνήργησε τὴν ἔκδοσιν δύο πολυφύλλων βασιλικῶν διαταγμάτων περιεχόντων τὸν ὀργανισμὸν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῶν διαταγμάτων τούτων ἐπῆλθεν ἡ πτῶσις αὐτοῦ καὶ ἡ ἵδρυσις ἐπραγματώθη ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ρουδχάρδου, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἄνδρες λόγιοι οἷοι ὁ Σπυρίδων Πήλικας, ὁ Γεώργιος Μαυροκορδᾶτος καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες νομικοὶ τῶν τότε χρόνων (Δομνάνδος, Προβελέγγιος, Δόσιος, Ἀργυρόπουλος) ἐδίδασκον ἐν τῷ γυμνασίῳ Ἀθηνῶν ἢ κατ' οἶκον δωρεὰν τοὺς προσερχομένους, ἀποτελοῦντες πυρῆνα συλλόγου καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Τέλος πρωθυπουργοῦντος τοῦ Ἰ. Ρουδχάρδου ἐξεδόθη τῇ 22 Ἀπριλίου 1837 Β. διάταγμα περιλαμβάνον ἀτελῆ τινα ὀργανισμὸν τοῦ Πανεπιστημίου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἐπὶ Ἄρμανπσεργ ἐκδοθέντος, οὗ ἐγένετο ἤδη μνεία. Τότε δὲ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως χάριν τῆς διοργανώσεως τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὁ περίφημος φιλόσοφος καὶ φιλόλογος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βιέννης Χριστιανὸς Αὔγουστος Βράνδις (μεθ' οὗ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας τὸ πρῶτον ὡς οἰκοδιδάσκαλος ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Βράνδις ὁ νεαρὸς τότε διδάκτωρ φιλοσοφίας Ἐρνέστος Κούρτιος, ὁ παιδιόθεν ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ῥαπισθεὶς ἐν τῷ σχολείῳ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διὰ τὰς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος θορυβωδῶς ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις αὐτοῦ) ὁ τοσοῦτον ὕστερον περίφημος γενόμενος ὡς ἱστορικὸς καὶ ἀρχαιολόγος,

ὁ γράψας καὶ ἰδίαν περὶ τοπογραφίας Ἀθηνῶν ἀρχαιολογικὴν πραγματείαν). Ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ (Βράνδις) διέτριψεν ἐν Ἀθήναις τρία ἔτη ἐργαζόμενος καὶ ὡς ἰδιαίτερος διδάσκαλος τοῦ Βασιλέως, ἔτι δὲ καὶ σύμβουλος ἀνεπίσημος ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ζη-

Ἐπικεφαλὶς στρατιωτικοῦ ἀπολυτηρίου ἐπὶ Ὄθωνος
(Ἔργον τῆς Βασιλικῆς Λιθογραφίας. Ἀνακοινοῦται ὑπὸ κ. Ι. Βλαχογιάννη)

τήμασι, καὶ ὁ τότε συνταχθεὶς «προσωρινὸς» κληθεὶς ὀργανισμὸς τοῦ Πανεπιστημίου ὑπῆρξεν ἐπὶ τρία τέταρτα αἰῶνος γονιμώτατος εἰς πολλὰ ἀγαθά.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ οὕτως ἱδρυθέντος Πανεπιστημίου ἐτελέσθησαν τῇ 3 Μαΐου 1837 μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῶν ἐνθερμοτάτων θιασωτῶν τῆς ἰδέας τοῦ Πανεπιστημίου βασιλέως Ὄθωνος, τοῦ ὄντος καὶ θεωρηθέντος ἀληθοῦς ἱδρυτοῦ τοῦ ἀπ' αὐτοῦ λαβόντος τὸ ὄνομα Πανεπιστημίου Ὄθωνος. Κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἡμέραν ὁ Βασιλεὺς μετέβη ἔφιππος εἰς τὴν προσωρινῶς πρὸς χρῆσιν τοῦ Πανεπιστημίου ὁρισθεῖσαν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ὑπώρειαν τῆς Ἀκροπόλεως κειμένην οἰκίαν τοῦ Κλεάνθους. Πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, μέρος τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, ὁ κλῆρος ὁ ἀνώτερος μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικῆς Δανιήλ, οἱ μέλλοντες φοιτηταὶ καὶ ἀκροαταὶ καὶ ἄπειρον πλῆθος λαοῦ ἐνθουσιωδῶς προσερχόμενον παρευρέθησαν ἐν τῇ ἐπισήμῳ τελετῇ. Μετὰ τὸν συνήθη δ᾽ ἐν σχολικαῖς ἑορταῖς ψαλλόμενον ὕμνον «Εὐλογητὸς εἶ, Χριστὲ ὁ Θεός, κτλ.», τὴν σύντομον εὐχὴν καὶ τὴν προσλαλιὰν τοῦ ἀρχιερέως ὡρκίσθησαν πάντες οἱ ἤδη διωρισμένοι καθηγηταί, καὶ τὸ πρωτόκολλον ἐκράτησεν ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας. Ἀφοῦ δὲ ὁ βασιλικῷ διατάγματι τὸ πρῶτον διορισθεὶς πρύτανις Κωνσταντῖνος Σχινᾶς ἐποιήσατο βραχεῖάν τινα καὶ εὔγλωττον προσφώνησιν πρὸς τὸν Βασιλέα, ἔδωκε τὸν λόγον εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ κοσμήτορα (ἤ, ὡς ἐκαλεῖτο τότε

Ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς Ὄθων, πολιορκηθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τὴν νύκτα τῆς 2ας πρὸς τὴν 3ην Σεπτεμβρίου 1843, ὑπέγραψε τὸ διάταγμα τῆς συγκλήσεως Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, μελλούσης νὰ ψηφίση τὸ Σύνταγμα, ὑπεχρεώθη νὰ ὑπογράψη κατεπειγόντως ἐφ' ἁπλοῦ χάρτου τὸ ἀνωτέρω ἱστορικὸν ἔγγραφον, προχείρως καὶ μετά τινων διαγραφῶν συνταχθέν, δι' οὗ ὁ βασιλεὺς ὑπεβάλλετο εἰς τὴν ταπείνωσιν νὰ εὐχαριστήση τοὺς ταπεινώσσντας αὐτόν, εἰς τὸ μέλλον δὲ ὑπεχρεοῦτο ἐμμέσως νὰ μὴ καταδιώξη αὐτούς.

Εἰς τὸν ἐκβιασμὸν τοῦτον ἀντέστη ὁ Ὄθων πολὺ ἐνεργότερον ἢ κατὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος. Σκηναὶ ἱστορικαὶ ἐγένοντο ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας. Ἐπὶ τέλους ὁ Ὄθων, κατιδὼν ὅτι ἀρνούμενος ἤθελεν ἀπολέσει τὸν θρόνον αὐτοῦ, ὑπέγραψε λίαν τεταραγμένος (βλέπε τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ, ἥτις συνήθως ἦτο κανονικωτάτη), ὑπέγραψαν δὲ τέσσαρες παρόντες ὑπουργοί, ὧν δύο, τοῦ Δρόσου Μανούλα (τῶν Οἰκονομικῶν) καὶ Α. Μεταξᾶ (τῶν Ναυτικῶν), αἱ ὑπογραφαὶ διεγράφησαν κατόπιν, ἐνῷ τὸ διάταγμα ὥριζεν ὅτι ἔμελλε νὰ προσυπογραφῇ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου (μὴ ἐκλεγέντων εἰσέτι). Καὶ ὄντως ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως» κατεχωρίσθη μὲ πάσας τὰς ὑπογραφὰς τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἓξ ἐν ὅλῳ. Σμίκρυνσις κατὰ τὸ 1/4. Ἀνακοινοῦται ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Βλαχογιάννη.

ΑΜΝΗΣΤΙΑ ΟΘΩΝΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΑΣ ΤΟΥ 1834

σχολάρχην) τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς διορισθέντα κληρικὸν Νεόφυτον Βάμβαν, ἀπαγγείλαντα τὸν κατάλληλον πανηγυρικὸν λόγον. Μετὰ τὸν σχολάρχην τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἐλάλησαν διὰ βραχέων καὶ οἱ τῶν τριῶν ἄλλων σχολῶν σχολάρχαι, ὁ ἀρχιμανδρίτης Μισαὴλ Ἀποστολίδης τῆς Θεολογίας, Γ. Ράλλης τῆς Νομικῆς καὶ Λευκίας τῆς Ἰατρικῆς. Καθ' ὅλην ταύτην τὴν τελετὴν ὁ Βασιλεὺς ἵστατο ὄρθιος ἐπί τινος προσωρινῶς κατασκευασθέντος βάθρου, μετὰ μεγάλης προσοχῆς ἐνωτιζόμενος πάντας τοὺς λόγους· ἰδίως δὲ μεγίστην ἐντύπωσιν ἐποίησε τοῖς παροῦσι τὸ γεγονὸς ὅτι ψαλλομένου τοῦ «Εὐλογητὸς εἶ, Χριστὲ ὁ Θεὸς» καὶ τῶν ἄλλων τροπαρίων δὶς παρετηρήθη δακρύων ([1]). Οὕτω λαμπρῶς ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ Πανεπιστημίου Ὄθωνος, ἓν ἔτος δὲ μετὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτοῦ ἤρξαντο ἐνέργειαι πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ μεγάρου τοῦ Πανεπιστημίου δι' ἐπικλήσεως τῆς πρυτανείας πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ Ἕλληνας καὶ φιλέλληνας αἰτουμένης τὴν ὑλικὴν αὐτῶν συνδρομὴν πρὸς οἰκοδόμησιν εὐπρεποῦς μεγάρου, συνέστη δὲ καὶ ἐπιτροπεία πρὸς συλλογὴν ἐράνων, ἧς μετεῖχον πλὴν τοῦ πρυτάνεως καὶ τοῦ ἀντιπρυτάνεως καὶ ἄνδρες ἔνδοξοι τοῦ ἀγῶνος, οἱ Θ. Κολοκοτρώνης, Γ. Κουντουριώτης, Ἀνδρ. Ζαΐμης, Γ. Γεννάδιος, Ν. Βάμβας, ἔτι δὲ ὁ μνημονευθεὶς ἐπιφανὴς Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ φιλόλογος Βράνδις. Αὕτη δὲ διὰ τῆς προκηρύξεως αὐτῆς συνήγαγε τὸ ἔτος ἐκεῖνο (1839) ἱκανῶς σημαντινὴν ποσότητα χρημάτων, αὐξηθεῖσαν μεγάλως διὰ νέας προκηρύξεως τοῦ ἑπομένου ἔτους. Συναχθείσης οὕτω τῆς πρὸς περάτωσιν τῆς οἰκοδομῆς ὑπολογιζομένης ποσότητος χρημάτων ἤρξατο ἡ ἐργασία τῆς οἰκοδομῆς κατὰ τὸ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ Δανοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν σχέδιον. Ἡ κατάθεσις τοῦ θεμελίου λίθου ἐγένετο ἐν μέσῳ ἀπείρου πλήθους λαοῦ καὶ παρουσίᾳ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης, παρισταμένων τῶν ὑπουργῶν, τῆς Ἱ. Συνόδου, τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τῶν καθηγητῶν καὶ φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου προσεφώνησε τὰς Α. Α. Μεγαλειότητας· ὁ ἐπίσκοπος Δανιὴλ ηὐλόγησε τὴν ὁμήγυριν· ὁ ἐπίτιμος καθηγητὴς Ἰ. Σοῦτσος ἀπήγγειλε τὸν πανηγυρικόν, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Βασιλεὺς λαβὼν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ πρυτάνεως λίθον ἐσκαμμένον ἔρριψεν ἐντὸς αὐτοῦ πάντα τὰ εἴδη τῶν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ κράτους χαραχθέντων ἑλληνικῶν νομισμάτων, ἔτι δὲ καὶ νόμισμα χρυσοῦν ἐκτυπωθὲν τὴν προτεραίαν καὶ φέρον ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους τὴν εἰκόνα τοῦ Βασιλέως μετ' ἐπιγραφῆς κεφαλαίοις γράμμασι γεγραμμένης «*Ὄθων Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος*», ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου τὰς λέξεις «*εἰς μνήμην*», καὶ ἓν ἔτι νόμισμα ἀργυροῦν φέρον καὶ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους τὴν εἰκόνα τοῦ Βασιλέως καὶ πέριξ τῆς εἰκόνος τὴν ἐπιγραφὴν (κεφαλαίοις γράμμασιν) Otto rex Graeciae, καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τὴν Ἑλλάδα εἰκονιζομένην καὶ πέριξ αὐτῆς ἐπιγραφὴν Graecia rediviva (ἡ Ἑλλὰς ἀναβιοῦσα), εἶτα δὲ λαβὼν παρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος τὰ τεκτονικὰ ἐργαλεῖα ἐπέθηκεν ἄσβεστον ἐπὶ τοῦ λίθου, ὃν εὐθὺς ἐκάλυψεν ὁ ἀρχιτέκτων διὰ μαρμάρου φέ-

Κωνσταντῖνος Σχινᾶς, πρῶτος πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου

([1]) Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τῶν πανηγυρικῶν ἐγκαινίων ἤρξατο καὶ ἡ διδασκαλία ἐν ταῖς τέσσαρσι σχολαῖς, εἰ καὶ βραχὺς ὑπελείπετο χρόνος μέχρι τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένου τέρματος (15 Ἰουνίου) τῆς πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας. Καὶ ὅμως καὶ ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ χρονικῷ διαστήματι ἡ γερμανικὴ φιλεργία τῶν καθηγητῶν ἐτέλει θαύματα, ἀφοῦ ὁ Ρὼς ἐν ἀκροατηρίῳ 20 φοιτητῶν κατώρθωσεν ἀπὸ 4 Μαΐου μέχρι 15 Ἰουνίου νὰ ἑρμηνεύσῃ τοὺς «Ἀχαρνεῖς» καὶ τοὺς «Ἱππεῖς» τοῦ Ἀριστοφάνους.

ροντος τὴν ἐπιγραφὴν (κεφαλαίοις γράμμασιν) «*'Ελληνικὸν Πανεπιστήμιον ἀνεγερθὲν συνδρομῇ 'Ελλήνων καὶ Φιλελλήνων τῷ Ζ' ἔτει τῆς βασιλείας "Οθωνος τοῦ Πρώτου τὴν 20 'Ιουλίου 1839*».

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὰ στρατεύματα παρουσίασαν ὅπλα, ἐρρίφθησαν δὲ 25 κανονιοβολισμοί, παιανιζούσης τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς.

Μετὰ τὸν Βασιλέα ὁ ἐπὶ τῶν 'Εκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας 'Εκπαιδεύσεως γραμματεὺς τῆς 'Επικρατείας, ἤτοι ὑπουργός, εἶτα δὲ καὶ οἱ λοιποὶ γραμματεῖς (ὑπουργοὶ) καὶ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς 'Επικρατείας ἐσφυροκόπουν κατὰ σειρὰν τὸν θεμέλιον λίθον, μεθ' ὃ ὁ Βασιλεὺς εἶπε πρὸς τὸν Πρύτανιν· «Θέτω μὲ ὑπέρμετρον χαρὰν τὸν πρῶτον λίθον τοῦ 'Ελληνικοῦ Πανεπιστημίου. 'Η ἑλληνικὴ νεολαία θέλει διδαχθῆ εἰς τὸ κατάστημα τοῦτο τὰς ἠθικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς ἐκείνας γνώσεις, αἱ ὁποῖαι μόναι μορφώνουσαι τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν δύνανται νὰ καταστήσωσι τὸν ἄνθρωπον ἄξιον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ὑψηλὸν τῆς Θείας Προνοίας προορισμόν του. Δὲν θέλει λησμονήσει αὕτη ὅτι ἀπὸ τὸν κόλπον της θέλουν ληφθῆ οἱ ἄνδρες, εἰς τοὺς ὁποίους θέλουν ἀνατεθῆ τὰ βαρύτερα καὶ τὰ ὑψηλότερα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καθήκοντα, καὶ οὕτω θέλουν προσπαθήσει νὰ ἀναφανοῦν ἄξιοι καὶ τῶν ἀγώνων τῶν πατέρων των καὶ τῶν προσπαθειῶν τὰς ὁποίας οἱ σύγχρονοί των ὑπὲρ αὐτῶν καταβάλλουσιν».

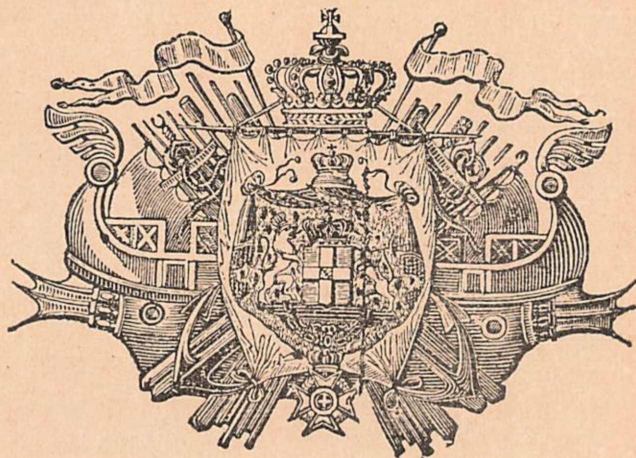
Μετὰ τὸν βασιλικὸν τοῦτον λόγον νεύματι τοῦ Βασιλέως ἔληξεν ἡ ἑορτὴ ἡ μέγιστον ἐξεγείρασα ἐνθουσιασμὸν ἔν τε τῷ λαῷ τῆς πρωτευούσης, τῷ μετ' ἀγαλλιάσεως μεγάλης καὶ ἀρρήτου συγκινήσεως μετασχόντι ἀπ' εὐθείας τῆς ἑορτῆς καὶ ἐν ὅλῳ τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ τῷ νοερῶς μετέχοντι τῶν περὶ τὸ Πανεπιστήμιον τελουμένων καὶ νοοῦντι κατὰ βάθος τὴν ὑψηλὴν σημασίαν τοῦ ἔργου (1).

'Η τοῦ Πανεπιστημίου ἵδρυσις μέγιστον ἐγένετο ἠθικὸν εὐεργέτημα τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν πνευματικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν, ἐπελθὸν ἐν χρόνῳ καιριωτάτῳ πνευματικῶς καὶ κρισιμωτάτῳ ὡς μέγα ἀλεξιφάρμακον ἐναντίον ἀρξαμένης ἐν τῷ ἐθνικῷ ὀργανισμῷ πνευματικῆς διαφθορᾶς ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τῇ φιλολογίᾳ, ἀναζωπυροῦσα τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐνδόξων θησαυρῶν τῆς προγονικῆς ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος εὐκλεοῦς μεγαλουργίας. Τὸ ἑλληνικὸν κράτος, ἡ ἐλευθέρα δηλονότι πολιτικὴ ὕπαρξις καὶ ὁ πολιτικὸς βίος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα κυρίως τῆς πνευματικῆς ἐν τῇ σπουδῇ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀναγεννήσεως. Οἱ μεγάλοι ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ ἡγέται τοῦ ἔθνους, οἱ ἀοίδιμοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους οἱ τοσοῦτον ἰσχυρῶς συμπράξαντες καὶ συντελέσαντες εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους, κατώρθωσαν τοῦτο πρὸ πάντων διὰ τῆς ἀγάπης ἣν ἐνέπνευσαν τῇ διδασκομένῃ νεότητι πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἀφοῦ μόνη ἡ σπουδὴ αὕτη, μόνη ἡ ἠθικὴ ἔξαρσις ἡ ἐκ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου τῆς ἀρχαίας γλώσσης προερχομένη καὶ ἡ ἐν τοῖς θαυμασίοις ἀθανάτοις μνημείοις τοῖς ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ γεγραμμένοις παίδευσις τῆς ψυχῆς ἀπεργάζεται ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς τὴν ἐν ἐφικτῷ βαθμῷ τῆς ἠθικῆς τελειότητος τελείαν συνείδησιν ἀνθρώπου καὶ δὴ Ἕλληνος.

'Η ἵδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου ἐν 'Αθήναις εἶναι τὸ κυριώτατον καὶ μέγιστον τῶν ἐπὶ τῆς ὀλιγοχρονίου κυβερνήσεως τοῦ 'Ι. Ρουδχάρδου γεγονότων. 'Αλλὰ καὶ ἄλλα

(1) Μέγας ἀρωγὸς εἰς τὸ ἔργον τῆς συμπληρώσεως τῆς τοῦ Πανεπιστημίου οἰκοδομῆς ἦλθε διὰ γενναιοτάτης δωρεᾶς 25 χιλ. δραχμῶν καὶ ὁ τότε ἡγεμὼν τῆς Σερβίας Μίλος 'Οβρένοβιτς.

ἔργα κοινωφελῆ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐτελέσθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Ἐν Ἀθήναις ἱδρύθη τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον. Ἐν Πελοποννήσῳ δὲ ἐθεμελιώθη ἡ νέα πόλις Σπάρτη παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, καὶ ἡ νέα πόλις ὡς κέντρον διοικητικὸν καὶ πολιτικὸν τῆς Λακωνίας ἀντικατέστησε τὸν γείτονα Βυζαντιακὸν Μιστρᾶν.

Ἐπικεφαλὶς τῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ὄθωνος ἐκδεδομένων διπλωμάτων πλοιαρχίας
(Φυσικὸν μέγεθος. Ἀνακοίνωσις Ἰ. Βλαχογιάννη)

Ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ Ἑλλὰς ἔπαθέ τινας συμφορὰς ἀπὸ σεισμῶν καὶ λοιμῶν. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1837 αἱ νῆσοι Αἴγινα, Πόρος, Ὕδρα καὶ ἡ Ἀργολικὴ ἐπαρχία τῶν Μεθάνων ἐπὶ ἑβδομάδας ἐταλαιπωροῦντο ὑπὸ σεισμῶν. Τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει ἐπεσκέψατο τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1830 μαστίζουσα τὴν Εὐρώπην ἀσιατικὴ χολέρα, μὴ ἁψαμένη τῆς Ἑλλάδος μήτε τότε μήτε κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τῶν περὶ καθάρσεως ἀπὸ τοῦ 1830 ἰσχυουσῶν ὑγιειονομικῶν διατάξεων τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλὰ τὸ 1837 πλοῖον ἐκ Μακεδονικῶν παραλίων ἀφικόμενον μετ' ἐμπορευμάτων γουναρικῶν, διαφυγὸν δὲ τὴν προσοχὴν τῶν ὑγειονομικῶν ἀρχῶν, διὰ τῆς εἰς τὴν νῆσον ἀποβιβάσεως τῶν μεμολυσμένων ἐμπορευμάτων διέδωκε τὴν ἐπάρατον νόσον. Τὸ γεγονὸς γνωσθὲν ἐν Ἀθήναις προὐκάλεσεν ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως δρακόντεια μέτρα καὶ ἡ φοβερὰ ἐπιδημία ἐξέλιπεν, ἀφοῦ ἐπὶ 4-6 ἑβδομάδας ἐλυμήνατο τὴν χώραν καὶ διακόσια περίπου θύματα ἐξαπέστειλεν εἰς τὸν Ἅδην.

Μετὰ τὴν παραίτησιν καὶ ἀποχώρησιν τοῦ Ἰ. Ρουδχάρδου ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἐνόησεν ὅτι εἶχεν ἐπιστῆ πλέον ἡ ὥρα νὰ παραδώσῃ τὴν κυβέρνησιν εἰς χεῖρας ἑλληνικάς, αὐτὸς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ συγκεντρῶν ὅλην τὴν ἐξουσίαν καὶ δι' ὑπουργείου ὑπευθύνου πρὸς αὐτὸν νὰ διοικῇ τὸ κράτος, ὧν μὲν αὐτὸς πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἀλλ' ὡς πρῶτον σύμβουλον ἔχων ὑπουργόν τινα ἀντιπροσωπεύοντα αὐτὸν καὶ ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ὁσάκις δὲν μετεῖχε τούτου προσωπικῶς. Καὶ νῦν μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἢ ἧττον ἐνδεδειγμένων πρὸς τοιαύτην θέσιν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος ἐξελέξατο τὸν γνωστὸν καὶ ἐπιφανῆ Κωνσταντῖνον (κυρίως Μαυρονικόλαν) Ζωγράφον. Εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Βασιλέως συνέστησε τὸν ἄνδρα ἡ τετραετὴς αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπηρεσία ὡς πρέσβεως (πρώτου πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος ἐν Τουρκίᾳ) καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ συνάψαι σχέσεις ἐπισήμους καὶ κανονικὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἡ σύναψις τοιούτων σχέσεων, καίπερ ἐπιδιωχθεῖσα ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τῆς ἀφίξεως ἤδη τοῦ Βασιλέως καὶ κατ' ἐπίσημον τρόπον ζητηθεῖσα διὰ τῆς κατὰ τὸ 1834 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολῆς τοῦ Κ. Ζωγράφου, προσέκρουεν εἰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας διὰ τὴν ἄκαμπτον ἄρνησιν τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ Β

νὰ συνάψῃ τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον ἢ νὰ δεχθῇ εἰς ἀκρόασιν τὸν πρέσβυν τοῦ κράτους τούτου. Οὕτω δὲ ὁ Ζωγράφος κληθεὶς παρὰ τοῦ Βασιλέως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ρουδχάρδου εἰς Ἀθήνας ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου οὐδὲν ἄλλο κέρδος εἶχεν ἀπεκομίσει ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπηρεσίας ἢ τὴν πεῖραν καὶ γνῶσιν τῶν ἐνταῦθα πραγμάτων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὰ πράγματα αὐτὰ διηυκόλυνον αὐτῷ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς πείρας ταύτης ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους. Τῷ 1839 (19/1 Ἰουλίου) ὁ σουλτάνος Μαχμοὺτ Β΄ ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν ἐν μέσῳ νέου μεγάλου πολέμου μετὰ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου καθ' ὃν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἔπαθον (κατὰ Ἰούνιον τοῦ ἔτους τούτου) ἧτταν δεινὴν παρὰ τὴν Νίσιβιν (Νεδζίπ) τῆς Μεσοποταμίας, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ μόλις τὸ 16ον τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος πρωτότοκος υἱὸς αὐτοῦ Ἀβδ-ουλ-Μεδζίτ. Ἡ Πύλη κατ' ἀκολουθίαν τῶν γεγονότων τούτων εὑρίσκετο ἐν μεγάλῃ στενοχωρίᾳ, ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως μόνον προσδοκῶσα τὴν σωτηρίαν αὐτῆς. Τὴν στιγμὴν ταύτην ψυχολογικῶς καταλληλοτάτην ἐπωφελήθη ὁ Ζωγράφος ἵνα μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος, διατελῶν ἅμα ὑπουργός, κομίζων καὶ ἐπιστολὴν αὐτόγραφον τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν νέον σουλτάνον συλλυπητήριον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς καὶ συγχαρητήριον ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀνόδῳ τοῦ υἱοῦ. Ὁ νεαρὸς σουλτάνος, ἀμέτοχος ὢν τῆς τοῦ πατρὸς ὀργῆς καὶ μνησικακίας ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, περιστοιχιζόμενος δὲ ὑπὸ ὑπουργῶν μετριοπαθῶν καὶ συνετῶν τῆς νέας εὐρωπαϊζούσης σχολῆς τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας, ἐδέξατο εἰς τυπικὴν ἀκρόασιν τὸν ἕλληνα πρεσβευτὴν καὶ ἐτίμησε μάλιστα αὐτὸν διὰ τοῦ μόνου τότε ὑπάρχοντος τουρκικοῦ παρασήμου *ἰφτιχάρ* (παρασήμου καυχήσεως). Τὴν τοιαύτην τροπὴν τῶν πραγμάτων ἐπωφεληθεὶς ὁ Ζωγράφος συνῆψε πρὸς τὴν Πύλην (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1840) καὶ τὴν πρώτην μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνθήκην, μεθ' ἧς καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας.

Ἀλλ' ἡ συνθήκη αὕτη, ἕνεκα τῶν ἐν τοῖς τουρκικοῖς παραλίοις ἐπιβαλλομένων τῇ ἑλληνικῇ ναυτιλίᾳ περιορισμῶν καὶ διότι ἡ Πύλη δὲν ἀνεγνώριζεν ὡς Ἕλληνας ὑπηκόους πάντας τοὺς ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Βασιλείου καταγομένους Ἕλληνας καὶ ἐν τοῖς εἰς τὴν ποινικὴν δικαιοσύνην ἀναφερομένοις ἄρθροις οἱ ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως δὲν ἐτίθεντο ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τοὺς τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, κατεκρίθη σφόδρα ὑπὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοσίας γνώμης, διὸ καὶ δὲν ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἡ ἀρνησικυρία δὲ αὕτη ἐπήνεγκε τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ζωγράφου. Ἐννοεῖται ὅτι ὡς εἶχον τότε τὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους, τοῦ Βασιλέως ὄντος προέδρου τῆς κυβερνήσεως, ἡ ἀποχώρησις οἱουδήποτε ὑπουργοῦ εἶχε προσωπικὸν μόνον χαρακτῆρα, μὴ συνεπάγουσα παραίτησιν ὁλοκλήρου τοῦ ὑπουργείου. Οὕτω δὲ νῦν τὴν τοῦ Ζωγράφου θέσιν κατέλαβε προσωρινῶς ὁ ἐκ τῶν ὑπουργῶν Α. Παΐκος, πρεσβευτὴς δὲ τακτικὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπέμφθη ὁ ἐκ τῶν γεγονότων τῶν ἐτῶν 1831-32 λίαν γνωστὸς γραμματεὺς τῆς ἐν Περαχώρᾳ κυβερνήσεως τοῦ Ἰ. Κωλέττου λόγιος Δ. Χρηστίδης. Τυπικῆς ὑποδοχῆς ἔτυχε καὶ οὗτος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ' ἐξ ἑνὸς ἡ μὴ ἐπικύρωσις τῆς συνθήκης τοῦ Μαρτίου, ἣν οἱ περὶ τὴν Πύλην ἐνόμιζον ὅτι ἔμελλε νὰ κομίσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν κεκυρωμένην ὁ Ζωγράφος, ἐξ ἄλλου δὲ αἱ ἐν Κρήτῃ, ἐπανερχομένῃ τότε ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τοῦ σουλτάνου, ἐκραγεῖσαι ταραχαὶ ἃς ὁ Ὄθων ἐζήτει νὰ ὑποστηρίξῃ διαβλέπων, ὅπως πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἐν πάσῃ τῇ ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου ἐξεγέρσει οἱασδήποτε χώρας ἑλληνικῆς τὴν ἀρχὴν τῆς πραγματώσεως τῆς Μεγάλης Ἰδέας, διέθεσαν δυσμενῶς τοὺς ἐν τῇ Πύλῃ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ νέος πρεσβευτὴς ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἥκιστα εὐμενοῦς οὐδ' ἀνεγνωρίσθη ἐν ἀρχῇ, ὡς φαίνεται, οὐδ' ἐτιμήθη ὡς

πρεσβευτής. Μόνον δ' ὅτε, ἀνακληθείς, ἔμελλε ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας ἵνα λάβῃ θέσιν ἐν τῇ κυβερνήσει, ἠξιώθη ἀκροάσεως παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ὅστις ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐκάλεσε τὸν Ὄθωνα «φίλον» αὐτοῦ, παρ' οὗ ἠξίου νὰ μὴ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ μεταξὺ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἐν ᾗ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο ὁ περίφημος ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος Γκιζῶ, καὶ τῆς ἀγγλικῆς, ἐν ᾗ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν διετέλει ἔτι ὁ ἐπὶ τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου λόρδου Μελβούρνου λόρδος Πάλμερστον, ἐμπιστευτικαὶ περὶ Ἑλλάδος συνεννοήσεις ἀπέληξαν εἰς τὴν ὑπ' ἀμφοτέρων ὑπόδειξιν τοῦ Ἀ. Μαυροκορδάτου, ὄντος τότε ἐν Λονδίνῳ πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος, ὡς μέλλοντος πρωθυπουργοῦ. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐπανερχόμενος νῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν Παρισίων παρεκάλεσε τὸν ἐνταῦθα πρεσβευτὴν Ἰ. Κωλέττην ἵνα μετάσχῃ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτηθησομένου ὑπουργείου. Ἀλλ' ὁ Κωλέττης δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Οὕτω δὲ ἀφικόμενος εἰς Ἀθήνας ὁ Ἀ. Μαυροκορδᾶτος (ἀφοῦ ἔλαβεν ἐν Παρισίοις διαβεβαιώσεις παρὰ τοῦ Γκιζῶ περὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἐκ μέρους τούτου ὑποστηρίξεως) μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ μόχθου συνεκρότησεν ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ κατώρθωσε νὰ προσλάβῃ ὡς ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τὸν τῆς ρωσιζούσης πολιτικῆς μερίδος ἀρχηγὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ἀνεκλήθη δὲ τότε, διορισθεὶς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ Δ. Χρηστίδης. Ἀλλ' οὗτος ἐβράδυνε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ἀφικόμενος δὲ ὑπεβλήθη ἐν Πειραιεῖ εἰς πολυήμερον κάθαρσιν καθ' ὃ διάστημα χρόνου ἐπῆλθεν ὑπουργικὴ κρίσις καὶ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἕνεκά τινων κατ' αὐτοῦ ἀντενεργειῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐκ τοῦ γαλλίζοντος κόμματος, ἔτι δὲ ἐκ τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν δύο γερμανικῶν κυβερνήσεων, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Τότε δὲ εἰς τὴν ἀντιπροεδρίαν τῆς κυβερνήσεως κληθεὶς ἐδέξατο ταύτην ὁ μόλις ἀπὸ τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου ἐξελθὼν Δ. Χρηστίδης. Ταῦτα ἐγένοντο κατ' Αὔγουστον τοῦ 1841 ἀκριβῶς καθ' ἃς περίπου ἡμέρας παραιτηθέντος ἐν Λονδίνῳ τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου Μελβούρνου ἀπεχώρησε τοῦ ὑπουργείου καὶ ὁ λόρδος Πάλμερστον, ἐγένετο δὲ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ λόρδος Ἀβερδῖνος (19-31 Αὐγούστου 1841).

Γκιζῶ
ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας

Ὁ Δ. Χρηστίδης ἦν ἐκ τῶν ὑπαρχηγῶν τῆς γαλλιζούσης πολιτικῆς μερίδος τῆς λεγομένης Μοσχομάγκας ἢ Μοσχομαγκιτῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς *Ναπαίους*, ἤτοι τοὺς τῆς ρωσιζούσης μερίδος, καὶ τοὺς Μπαρλαίους τῆς ἀγγλικῆς (1).

Ὡς θιασώτης δὲ τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς ἐτύγχανεν ἰσχυρᾶς ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τοῦ διαδεξαμένου τὸν Λεγκρὰν νέου πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Πισκατόρυ, ὅστις ὡς φιλέλλην εἶχε μετάσχει καὶ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος διά τε τῶν βραχιόνων καὶ διὰ τοῦ βαλαντίου αὐτοῦ καὶ ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Γκιζῶ λίαν κατάλληλος ν' ἀντιπροσωπεύσῃ

---

(1) Μοσχομαγκῖται ἐκαλοῦντο οἱ Κωλεττικοὶ ὡς ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ πολλοῦ λαϊκοῦ πλήθους προελεύσεως αὐτῶν. Οἱ ρωσίζοντες ἐκαλοῦντο Ναπαῖοι ἢ *Ναπισταὶ* εἴτε ἀπὸ *Νάπη* τινὸς ἀνήκοντος εἰς τὴν μερίδα αὐτῶν, εἴτε διότι τὸ ὄνομα αὐτὸ Νάπη ἐσήμαινεν ἐν Ρωσίᾳ Ρῶσος ἢ Σλαῦος.

Οἱ *Μπαρλαῖοι* ἔλαβον τὸ ὄνομα ἀπό τινος ἐν τῇ Δ' Ἐθνικῇ Συνελεύσει (τῇ τοῦ Ἄργους) λίαν ζηλωτοῦ τῆς ἀγγλιζούσης πολιτικῆς τοῦ Ἀ. Μαυροκορδάτου.

τὴν Γαλλίαν ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' εἶχεν ὁ Πισκατόρυ ἀπέναντι αὐτοῦ τὸν Ἄγγλον πρεβευτὴν Λάϊονς, ἀντιπολιτευόμενον πάντοτε πρὸς τὸν Γάλλον πρεσβευτὴν καὶ πολλὰς παρασκευάζοντα δυσχερείας εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἀλλ' ὁ Χρηστίδης διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ὑποστηρίξεως τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας καὶ τοῦ Γκιζῶ αὐτοῦ, ὅστις διὰ τῆς πρὸς τὸν Ἄγγλον ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν προσωπικῆς αὐτοῦ φιλίας ἐξουδετέρου τὴν ἐκ τοῦ Λάϊονς ἀντίδρασιν, καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φρονίμου ἐσωτερικῆς πολιτικῆς κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπὶ δύο συναπτὰ ἔτη. Πέμψας δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτὴν τὸν Ἀ. Μαυροκορδάτον, δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ συνάψῃ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἕνεκα τῆς εἰς τοὺς ἐπαναστάντας Κρῆτας διδομένης ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ὑποστηρίξεως καὶ διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς συνθήκης τοῦ Μαρτίου λίαν παρωργισμένην Πύλην, ἀλλ' ἠδυνήθη ὁπωσδήποτε, βοηθείᾳ καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν προστατίδων Δυνάμεων, νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἐκ τῆς ἐκρήξεως τῆς ὀργῆς τῆς Πύλης πρὸς ταύτην ἐπικίνδυνον προστριβήν, ἣν προὐκάλει μᾶλλον ἢ προὐλάμβανεν ὁ ἄγαν ζῆλος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀντιπροσώπου τῆς Πύλης Κωστάκη Μουσούρου (γαμβροῦ ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σάμου Στεφάνου Βογορίδου[1]), ὅστις ὡς χριστιανός, ὅπως καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πύλης εἰσερχομένων Γραικῶν καὶ ἄλλων χριστιανῶν τῆς Τουρκίας, διὰ τοῦ ὑπερβολικοῦ ζήλου αὐτῶν ὑπὲρ παντὸς τουρκικοῦ καὶ μωαμεθανικοῦ, συνδεομένου πολλάκις μετὰ παραμελήσεως τῶν τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἔθνους ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἐζήτουν νὰ ἀσφαλίζωσιν ἑαυτοῖς τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν κρατούντων καὶ νὰ ἐξουδετερῶσι πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ ἀπιστίας πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς Πύλης.

Μετὰ μεγάλης δὲ συνέσεως ἡ κυβέρνησις Χρηστίδου ἐπραγματοποίησε κατ' οὐσίαν ἐκεῖνο ὅπερ ὁ Ἀ. Μαυροκορδᾶτος εἶχε θέσει εἰς τὸν Βασιλέα ὡς ὅρον τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀναλήψεως τῆς κυβερνήσεως, τὴν εὔρυνσιν δηλονότι τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, οὕτως ὥστε αἱ ταύτης περὶ οἰκονομικῶν τοὐλάχιστον ζητημάτων ἀποφάσεις νὰ ἔχωσι κῦρος νόμου. Τοῦ τοιούτου σκοποῦ ἐπέτυχεν ὁ Χρηστίδης οὐχὶ διὰ νόμων συνταγματικῶν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐκδιδομένων, ἀλλὰ κατὰ τρόπον πρακτικὸν ἁπλούστατον, οὐδὲν ἐκδίδων νομοθετικὸν διάταγμα μὴ ὑποβαλλόμενον πρότερον εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας πρὸς μελέτην καὶ μὴ μελετώμενον, βασανιζόμενον καὶ ἐξονυχιζόμενον ὑπὸ τούτου. Τὰ οὕτω δὲ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Συμβουλίου ὑποβαλλόμενα σχέδια νόμου τὰ καλούμενα ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον *προβουλεύματα* μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἔγκρισιν αὐτῶν ἐκτῶντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἰσχὺν νόμου, μὴ ἀπορριπτόμενα ὑπὸ τοῦ Στέμματος. Οὕτω δὲ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας καθίστατο κατ' οὐσίαν Βουλὴ νομοθετική. Καὶ ὅμως ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς ἔργοις αὐτῆς ἡ κυβέρνησις Δ. Χρηστίδου ἢ Ἀ. Κριεζῆ (διότι καὶ οὗτος προΐστατο τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὡς ἀντιπρόεδρος, ἦν δὲ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν) δὲν εὕρισκε χάριν παρὰ τῷ Λάϊονς, τῷ συμμαχοῦντι πάντοτε πρὸς τὴν ἀγγλικὴν καλουμένην πολιτικὴν μερίδα καὶ ἐρεθίζοντι αὐτὴν ἐναντίον τῆς γαλλιζούσης κυβερνήσεως. Τὴν ὁρμὴν ταύτην τοῦ φιλεκδίκου καὶ πολεμοχαροῦς πρέσβεως προσκαίρως μόνον εἶχε κατευνάσει ὁπωσοῦν ὁ διὰ τῶν Ἀθηνῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτὴς μεταβαίνων Στρατφόρδος Κάννιγγ, τὸ πέμπτον νῦν ἐπι-

[1] Ἡ Σάμος μετὰ τὴν πρὸς τὰς τρεῖς Δυνάμεις διαμαρτυρίαν αὐτῆς διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἔλαβε (1834) μεσιτείᾳ τῶν Δυνάμεων αὐτονομίαν ὑπὸ ἡγεμόνα διοριζόμενον καὶ παυόμενον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ὁμοία διαμαρτυρία τῆς Κρήτης δὲν ἐτελεσφόρησε.

σκεψάμενος τὰς Ἀθήνας μετὰ τὰ τῶν ἐτῶν 1826, 1828, 1831 καὶ 1833, ἐπισκέψεις, (λίαν τιμητικῆς τυχὼν ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ Βασιλέως, εἰς ὃν ἔδωκε καὶ ἐπικαίρους ὑπ' αὐτοῦ θεωρουμένας νουθεσίας καὶ παραινέσεις.)

Σύνθημα τοῦ Λάϊονς καὶ τῆς ἀγγλιζούσης μερίδος ἦτο νῦν ἐν τῇ πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν τούτου κυβέρνησιν νουθεσίᾳ τὸ *Σύνταγμα* ἤτοι ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα κυβερνήσεως τοῦ κράτους. Οἱ περὶ τὸν Λάϊονς ζητοῦντες νὰ ἐπιβάλωσι τὸ τοιοῦτον τῷ Βασιλεῖ ἤλπιζον ὅτι οὕτως ἢ θὰ ταπεινώσωσιν αὐτὸν πειθόμενον καὶ ὑποχωροῦντα εἰς τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν ἢ θὰ ἀναγκάσωσιν αὐτὸν εἰς παραίτησιν ἵνα μὴ ταπεινωθῇ. Μετὰ τῆς μερίδος ταύτης συνέπραττε καὶ ἡ ὅλως ἀντιθέτους πολιτικὰς ἀρχὰς ἐπιτηδεύουσα τῶν Ναπαίων μερίς, ἀποβλέπουσα μόνον εἰς τὸν διὰ παντὸς τρόπου εἰς παραίτησιν ἐξαναγκασμὸν τοῦ Βαβασιλέως, ἵνα οὕτως ὁ χηρεύων θρόνος πληρωθῇ δι' ἡγεμόνος ὀρθοδόξου. Τσάρος καὶ Ρωσικὴ κυβέρνησις ἦσαν ὅλως ξένοι πρὸς τὰς τοιαύτας σκέψεις καὶ φρονήματα τῶν ἐν Ἀθήναις ρωσιζόντων τῶν καὶ ***Φιλορθοδόξων*** καλουμένων· ἀλλ' ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας Ἕλλην τὴν καταγωγὴν Γαβριὴλ Κατακάζης (κυρίως Κατρακάζης), ἀνὴρ εἰς πολιτικὰς ραδιουργίας λίαν ἐπιρρεπής, ἐνόμιζεν ὅτι προσέφερεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ ὑποθάλπων καὶ ὑποστηρίζων τὰ τοιαῦτα βουλεύματα τῶν ρωσιζόντων. Καὶ ἐνῷ ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς ἐμπαθῶς μὲν λίαν ἀλλ' ὁπωσοῦν γενναίως καὶ φανερῶς ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος, πιέζων τὴν τούτου κυβέρνησιν διὰ τῶν περὶ τῶν τόκων τοῦ δανείου ἐπιμόνων ἀπαιτήσεων, καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ συνηντᾶτο μετὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ρωσσίας, ἧς ἡ κυβέρνησις ὡσαύτως ἀπῄτει τὴν τακτοποίησιν τῆς τοῦ δανείου ὑπηρεσίας, ὁ Γ. Κατακάζης χωρῶν εὐθὺ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ δὲν ἀπηξίου νὰ προκαλῇ καὶ νὰ ὑποστηρίζῃ μυστικὰς ἑταιρείας καὶ συνωμοσίας ἀποβλεπούσας εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὄθωνος. Χάριν τοῦ τοιούτου σκοποῦ συνδεθεὶς στενώτατα καὶ διὰ κηδεστείας μάλιστα πνευματικῆς πρὸς τὸν παντελῶς μετὰ τὴν ἀμνήστευσιν αὐτοῦ τῆς πολιτικῆς ἀπέχοντα Θ. Κολοκοτρώνην, τὸν τούτου ἀνεψιὸν καὶ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ναπιστῶν παλαίμαχον ἀγωνιστὴν Νικήταν τὸν Τουρκοφάγον (γενόμενον ἀνάδοχον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ) παρεθάρρυνεν εἰς τὸ νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς συνωμοσίας σκοπούσης δῆθεν τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Μακεδονίας. Ὁ Νικήτας, γενναῖος μὲν διατελέσας μαχητὴς τουρκοφάγος, ἀλλ' ὢν ἁπλοϊκὸς καὶ ἥκιστα πολιτικὸς ἀνήρ, ἐδέξατο προθύμως τὴν τοιαύτην ἀρχηγίαν κληθεὶς ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν ***Νικήτας ὁ Μακεδονικός***, ἵνα οὕτως ἀναρριπισθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ φιλοδοξία αὐτοῦ. Οἱ συνωμόται παρέστησαν τῷ

Νικήτας ἢ Νικηταρᾶς ὁ Τουρκοφάγος

ἀφελεῖ ἀνδρὶ ὅτι πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ μεγάλου βουλεύματος τόλμημά τι ἐναντίον τοῦ Βασιλέως (οὐχὶ διὰ βασιλοκτονίας ἀλλὰ δι' ἐκφοβήσεως καὶ ἐξαναγκασμοῦ εἰς παραίτησιν) ἦν ἀπαραίτητον πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ μεγάλου σχεδίου. Ὁ μόνος σκοπὸς τῶν συνωμοτῶν ἦτο ἡ ἐκφόβησις καὶ τρομοκράτησις τοῦ Βασιλέως. Ἀλλ' ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς μελετωμένης ἐκτελέσεως τοῦ τολμήματος (ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης) ἀνεκαλύφθη ἡ συνωμοσία καὶ ὁ Νικήτας συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη, ἵνα δικασθῇ καὶ τιμωρηθῇ ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας πάντες οἱ ἐπίσημοι ἀρχηγοὶ τῶν Ναπιστῶν, οἵτινες μετὰ μεγάλης προφυλάξεως εἰργάζοντο κρυφίως ὑπὲρ ταύτης καὶ δὲν ἦσαν ἐκτεθειμένοι, ἀπεκήρυξαν αὐτήν, καὶ ὁ Κατακάζης δὲ ἐφάνη ἀποδοκιμάσας τὸ παρασκευαζόμενον κίνημα.

Ἰωάννης Μακρυγιάννης

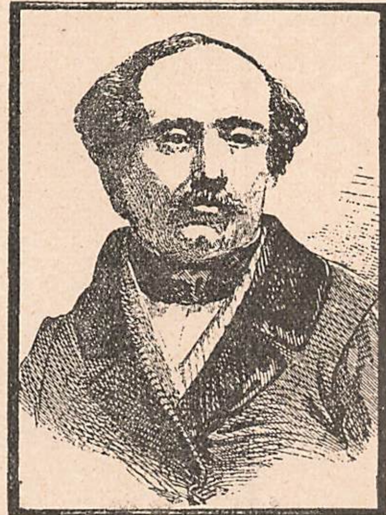
Οὕτως ἀποκηρυχθείσης τῆς συνωμοσίας, ἵνα μὴ δοθῇ μεγάλη σημασία εἰς τὸ γενόμενον, ὁ Νικήτας κατηγορηθεὶς ἁπλῶς ἐπὶ πλημμελήματι ὡς ἐπιχειρήσας τόλμημα ἄφρον ἐν ταῖς Ὀθωμανικαῖς ἐπαρχίαις ἠθῳώθη, περιωρίσθη δὲ διὰ πειθαρχικῆς τιμωρίας ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος εἰς τὴν Αἴγιναν. Ταῦτα ἐγένοντο τῷ 1839. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ὁ Γ. Κατακάζης ἔτι μᾶλλον στενῶς συνεδέθη πρὸς τὸν Λαΐονς, ὑποστηρίζων τὰ τούτου δι' εἰρηνικῶν ἐνεργειῶν ἐπιδιωκόμενα σχέδια. Ὁ μετ' ὀλίγον διορισθεὶς εἰς Ἀθήνας Γάλλος πρεσβευτὴς Πισκατόρυ, καίπερ ἐπιθυμῶν νὰ ὑποστηρίξῃ ἰσχυρῶς ἐναντίον ἀμφοτέρων τῶν πρέσβεων τὴν γαλλίζουσαν κυβέρνησιν τοῦ Ὄθωνος, ἀλλ' ἔχων ὁδηγίας παρὰ τοῦ Γκιζῶ νὰ διατελῇ ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὸν Ἄγγλον ἰδίως πρεσβευτήν, ἀπεῖχεν ἐπί τινα χρόνον πάσης ἀντενεργείας πρὸς τὸν Λαΐονς. Οὕτω δὲ κατώρθωσεν ἡ Ναπικὴ μερὶς νὰ διοργανώσῃ ἐν ἡσυχίᾳ νέαν συνωμοσίαν, ἧς ἀρχηγοὶ ἦσαν νῦν ἄνδρες πολιτικοὶ ἐπιφανεῖς, ἐν πρώτοις ὁ Ἀ. Λόντος «ὑπὸ φιλαυτίας ὑποκνιζόμενος», ὡς λέγει ὁ Ν. Δραγούμης, μεθ' οὗ συνετάχθη ὁ Ἀ. Μεταξᾶς, τρίτος δὲ προσῆλθεν εἰς τὴν συνωμοσίαν ὁ Κ. Ζωγράφος, ὅστις μετὰ τὴν τῷ 1840 ἀποδοκιμασίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνομολογηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθήκης τῆς ἐπενεγκούσης τὴν πτῶσιν αὐτοῦ, μείνας ἐφ' ἱκανὸν μακρὰν τῶν πραγμάτων ἐκαραδόκει στιγμὴν κατάλληλον ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν σκηνήν· τοιαύτη δὲ στιγμὴ ἐφάνη αὐτῷ ἡ συνωμοσία ὑπὲρ τοῦ Συντάγματος. Ἄλλως δὲ ὁ Ζωγράφος ἦν συνδεδεμένος καὶ μετὰ τῶν Ναπιστῶν, οἵτινες βλέποντες καὶ τὴν ἐπὶ 6 ἔτη ἀτεκνίαν τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας ἐφοβοῦντο μὴ ἕνεκα ταύτης διάδοχος τοῦ θρόνου καταστῇ τις ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως Καθολικὸς τὸ θρήσκευμα.

Ἀλλ' ἡ τριανδρία τῶν εἰρημένων πολιτικῶν ἀνδρῶν αἰσθανομένη ὅτι συνωμοσίαι πολιτικαὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσιν ἄνευ ἐνόπλου βοηθείας προσεταιρίσθησαν ἄνδρα στρατιωτικὸν ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν, γενναῖον μὲν τὸ φρόνημα, ἀλλὰ λίαν ἀφελῆ καὶ εὐπρόσιτον εἰς πάντα νεωτερισμόν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦν ὁ Ἰωάννης Μακρυγιάννης ὁ πρόθυμος πάντοτε εἰς οἱονδήποτε νεωτερισμὸν οὐχὶ ἕνεκα στασιαστικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ διότι ὢν ἀνὴρ κατὰ βάθος φιλόπατρις καὶ ἀχθόμενος ἐπὶ τοῖς κακῶς ἔχουσι κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἀφελὴς ἅμα καὶ εὔπιστος, ἐν πᾶσι τοῖς νεωτεριστικοῖς κινήμασι διέβλεπεν ἀγαθόν τι ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἀποδίδων τοῖς ἡγέταις τῶν κινημάτων ἁγνότητα αἰσθημάτων οἵαν ᾐσθάνετο ἐν ἑαυτῷ. Ἀλλ' ὁ Μακρυγιάννης, ὅστις διέθετεν ἔτι ἱκανοὺς μαχητὰς τῆς παλαιᾶς Σχολῆς, παλληκάρια πιστὰ εἰς αὐτὸν καὶ ὑπήκοα εἰς πᾶν νεῦμα αὐτοῦ, πρακτικῶς διανοούμενος ἐνόει ὅτι δι' ὀλίγων παλληκαρίων

Τὸ πρῶτον ἱστορικὸν διάταγμα τὸ ὁποῖον ὑπεβλήθη εἰς τὸν ἐν τοῖς Ἀνακτόροις πολιορκηθέντα βασιλέα Ὄθωνα ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 καὶ ὑπεγράφη παρ' αὐτοῦ, παραχωρηθέντος οὕτω συντάγματος εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Τὸ διάταγμα συνετάχθη ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας ὑπὸ τῆς ἐπειγόντως σχηματισθείσης ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, ἧς τὰ μέλη συνυπεγράφησαν μετὰ τοῦ Βασιλέως· Ἀνδρέας Μιαούλης (ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως), Ἀνδρέας Λόντος, Δρόσος Μανσόλας, Λέων Μελᾶς, Μιχ. Γ. Σχινᾶς καὶ Ῥήγας Παλαμήδης.

(Ἰδιωτικὴ συλλογὴ κ. Ἀ. Κριεζῆ, ὑποναυάρχου Π. Ναυτικοῦ)

οὐδὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἐναντίον κυβερνήσεως διαθετούσης ὑπὲρ ἑαυτῆς στρατὸν πεζικόν, ἱππικόν, ἔτι δὲ καὶ πυροβολικόν. Διὰ τοῦτο θεωρῶν ἀπαραίτητον συνεννόησίν τινα πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ προσηταιρίσθη ἐν ἀρχῇ τὸν συνταγματάρχην τοῦ ἱππικοῦ Δ. Καλλέργην, ἀγωνιστὴν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος γενναῖον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρα φιλόδοξον καὶ πολυπράγμονα. Διὰ τοῦ Καλλέργη δὲ προσῆλθεν εἰς τὴν συνωμοσίαν καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων Σπυρομήλιος. Τότε οἱ τρεῖς οὗτοι στρατιωτικοὶ ἦλθον εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὸν ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν τῆς συνωμοσίας Ἀ. Μεταξᾶν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τοῦ Καλλέργη προσελήφθη εἰς τὴν συνωμοσίαν καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις τάγματος τοῦ πεζικοῦ συνταγατάρχης Σκαρβέλης. Διὰ τῶν εἰρημένων δὲ ἀξιωματικῶν μέγα πλῆθος ἀξιωματικῶν ἐν πᾶσι τοῖς ὅπλοις ἐμυήθησαν τὰ τοῦ παρασκευαζομένου κινήματος. Προσδιορισθείσης ὡς ὥρας τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος τῆς νυκτὸς τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 ἐφάνη ὁ Καλλέργης τὴν νύκτα ἐκείνην ἐν τῷ στρατῶνι ἐν μέσῳ τῶν μεμυημένων ἀξιωματικῶν, ὑποδεξαμένων αὐτὸν μετὰ φωνῶν «ζήτω τὸ Σύνταγμα». Τότε καὶ ὁ Καλλέργης ἀναφωνήσας «ζήτω τὸ Σύνταγμα» ἀπήγγειλε καὶ μικρόν τινα λόγον, μεθ' ὃ λαβὼν τὴν ἀρχηγίαν ὡδήγησε τὸν ἐκεῖ συνηγμένον στρατὸν μετὰ μουσικῆς καὶ μετὰ σαλπίγγων καὶ μετὰ σημαιῶν κατὰ φάλαγγας πρὸς τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων, ὅπου εἶχον ἤδη μεταβῆ τὰ παλληκάρια τοῦ Μακρυγιάννη, γενομένου νῦν οἴκοθεν φρουράρχου Ἀθηνῶν, μετ' ὀλίγην δ' ὥραν καὶ ἐπισήμως διορισθέντος (ὑπὸ τοῦ Δ. Καλλέργη) εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ὁ νέος φρούραρχος κατέλαβε νῦν δι' ἀποσπασμάτων στρατοῦ τὰ σπουδαιότερα δημόσια καταστήματα, τὰ ὑπουργεῖα δηλονότι καὶ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον, ἔπεμψε δὲ συγχρόνως ἀγγελιαφόρους εἰς τὰς οἰκίας τῶν συμβούλων τῆς ἐπικρατείας, ἵνα συναχθέντες ἐν τῷ καταστήματι αὐτῶν διασκεφθῶσι περὶ τῆς καταστάσεως. Ἐκ τῶν συμβούλων συνῆλθον ταχέως οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας Μεταξᾶς, Λόντος καὶ Ζωγράφος, μετὰ τούτων δὲ καὶ ὁ στρατηγὸς Τζώρτζ, ὅστις δὲν μετεῖχε μὲν ἀπ' εὐθείας τῆς συνωμοσίας, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐγίνωσκε τὰ κατ' αὐτήν. Μετ' ὀλίγον δὲ διὰ τῶν συντόνων ἐνεργειῶν τοῦ Μακρυγιάννη συνῆλθον καὶ ἄλλοι ἱκανοὶ σύμβουλοι.

Δημήτριος Καλλέργης

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πρὸ τῶν ἀνακτόρων στρατὸς ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἄλλου πλήθους ἠνάγκασαν τὸν Βασιλέα νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ κάτω πάτωμα τῶν ἀνακτόρων (ἀφοῦ οἱ πρότερον ἐξελθόντες τῶν ἀνακτόρων ἵνα λαλήσωσι πρὸς τὸ πλῆθος ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Βλαχόπουλος καὶ ὁ τοῦ Βασιλέως ὑπασπιστὴς Ἀλέξιος Γρίβας ὁ ἐπονομαζόμενος Γαρδικιώτης, ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Γρίβα, συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἐπέμφθησαν εἰς τὸν στρατῶνα)· ὁ δὲ βασιλεὺς ἔκ τινος τῶν παραθύρων ἰδὼν τὸν Καλλέργην ἠρώτησεν αὐτὸν περὶ τῶν συμβαινόντων. Ἀπαντήσαντος δὲ τούτου ὅτι λαὸς καὶ στρατὸς ἐζήτουν σύνταγμα «Ἂς διαλυθῶσιν, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, καὶ θέλω φροντίσει περὶ τοῦ αἰτήματος αὐτῶν». Ἀπευθυνόμενος δὲ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν στρατὸν εἶπεν ἐπιτακτικῶς «Ἀπέλθετε εἰς τοὺς σταθμούς σας». Ἀλλ' ὁ Καλλέργης κράξας τότε μεγαλοφώνως «Προσοχή!»,

κατέπνιξε τὴν φωνὴν τοῦ Βασιλέως, ἵνα μὴ οὕτω φανῇ ὁ στρατὸς παρακούων εἰς τὸ πρόσταγμα τοῦ Βασιλέως. Μετὰ διάλογον δὲ ὀλιγόλεπτον μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Καλλέργη εἰς οὐδεμίαν, ὡς φαίνεται, συνεννόησιν ἀπολήξαντα ὁ Βασιλεὺς ἔπεμψεν ἐκ

Ὁ Ὄθων προκύπτων ἐκ τοῦ παραθύρου τὴν νύκτα τῆς 2-3 Σεπτεμβρίου 1843

(Κατὰ σύγχρονον εἰκόνα)

τῶν ἀνακτόρων ἕνα τῶν διαγγελέων αὐτοῦ πρὸς τὸν λοχαγὸν Σχινᾶν νὰ φέρωσι πυροβόλα ἔμπροσθεν τῶν ἀνακτόρων· καὶ ἠνέχθησαν μὲν τὰ πυροβόλα, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ εἰρημένου λοχαγοῦ κράζοντος «ζήτω τὸ Σύνταγμα» προσετέθησαν εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν καθ' ὃν χρόνον καὶ οἱ πολλαχοῦ ἀνὰ τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ καὶ περὶ τὰ ἀνάκτορα τεταγμένοι πρὸς παρακώλυσιν τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πλήθους χωροφύλακες διαταγῇ τοῦ Καλλέργη προσετέθησαν εἰς τὸν τούτου στρατόν. Τοιαύτης οὔσης τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων περὶ τὰ ἀνάκτορα, οἱ ἐν τῷ καταστήματι αὐτῶν διασκεπτόμενοι σύμβουλοι τῆς Ἐπικρατείας διετέλουν ὑπὸ τὴν πίεσιν ἄλλου πλήθους, τοῦ ἔξωθεν βοοῦντος καὶ θορυβοῦντος πλήθους. Ἐπέμφθη δὲ τότε ὑπὸ τοῦ συνωμότου Ἀ. Μεταξᾶ ὁ Μακρυγιάννης εἰς τὸ συμβούλιον, ἔχων ἐντολὴν νὰ ἐκλέξῃ τοὺς νέους ὑπουργούς (τῶν τέως ὑπουργῶν φόβῳ συσχεθέντων καὶ ἐξαφανισθέντων), αὐτοὺς δὴ τοὺς ὑπὸ τοῦ πέμποντος ἀνδρὸς συσταθέντας. Οὕτως ἐξελέγησαν ὑπουργοί· Ἀ. Μεταξᾶς πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, Ρήγας Παλαμήδης τῶν Ἐσωτερικῶν, Ἀ. Λόντος τῶν Στρατιωτικῶν, Κ. Κανάρης τῶν Ναυτικῶν, Μ. Σχινᾶς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας καὶ ἄλλοι ἧττον ἐπιφανεῖς σύμβουλοι εἰς τὰ ἄλλα ὑπουργεῖα. Τὸ οὕτω συγκροτηθὲν καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπουργεῖον ἐνήργησεν εὐθὺς νὰ πεμφθῇ πρεσβεία ἐκ μέρους τοῦ Συμβουλίου πρὸς τὸν Βασιλέα ἵνα αἰτήσηται παρ' αὐτοῦ

τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος, τὴν ἐκλογὴν Συνελεύσεως Ἐθνικῆς καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ νέου ὑπουργείου. Ἀποφάσει δὲ τοῦ Συμβουλίου συνετάχθη καὶ προκήρυξις ἐκ μέρους τούτου πρὸς τὸν λαόν, δι' ἧς τήν τε ἡγεσίαν καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ ὑπὲρ Συντάγματος κινήματος ἀνελάμβανεν αὐτὸ τὸ Συμβούλιον. Ἡ προκήρυξις ἀναγνωσθεῖσα εἰς ἐπήκοον τῶν ἐν τῇ πλατείᾳ εὐάρεστον ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν. Ταὐτοχρόνως δὲ μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἡ μνημονευθεῖσα πρεσβεία τοῦ Συμβουλίου, προσῆλθον δὲ προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν πέντε Μεγάλων Δυνάμεων, ἐν οἷς εὑρίσκετο καὶ ὁ Λαΐονς, ἀφοῦ πρότερον συνῆλθον ἅπαντες ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Ρωσικῆς πρεσβείας. Ἀλλ' οὗτος πρὶν μηνυθῇ μετὰ τῶν ἄλλων συναδέλφων αὐτοῦ πρέσβεων ἐμήνυσε δι' ἐμπίστου προσώπου τῷ Καλλέργῃ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς πρέσβεις τὴν πρὸς τὸν Βασιλέα πρόσοδον πρὶν κατέλθῃ ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἡ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας πεμφθεῖσα πρεσβεία, ἵνα μὴ ὁ Βασιλεὺς παραθαρρυνθῇ εἰς ἄρνησιν ἐκ τῆς παρ' αὐτῷ παρουσίας τῶν πρέσβεων, ὧν οὐδεὶς πλὴν τοῦ Λαΐονς ἠδύνατο νὰ συστήσῃ αὐτῷ τὴν παραχώρησιν τοῦ Συντάγματος (καὶ τοῦ Κατακάζη ἐνδομύχως ἐπιθυμοῦντος οὐχὶ τὴν παραχώρησιν τοῦ Συντάγματος ἀλλὰ τὸν διὰ τῆς αἰτήσεως τοῦ Συντάγματος ἐξαναγκασμὸν τοῦ Βασιλέως εἰς παραίτησιν, μὴ δυναμένου δ' ὅμως νὰ εἴπῃ λέξιν τῷ Βασιλεῖ περὶ Συντάγματος, ὅπερ ἄλλως ἐν τῷ φανερῷ ἀπεδοκίμαζε ζωηρῶς ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀπολυταρχικωτάτου τῶν ἡγεμόνων Τσάρου). Ἐκ τῆς Ρωσικῆς πρεσβείας ἤγγειλαν οἱ πρέσβεις (καὶ ὁ Λαΐονς!) ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσι τὸν Βασιλέα. Ἀλλ' ἐδηλώθη αὐτοῖς ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα πρὶν ἐνδώσῃ ὁ Βασιλεὺς εἰς τὴν περὶ τοῦ Συντάγματος αἴτησιν. Παρὰ τὴν τοιαύτην δήλωσιν τοῦ Καλλέργη οἱ πρέσβεις ἔσπευσαν εἰς τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων. Καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ παρὰ τῷ Βασιλεῖ πρεσβεία τοῦ Συμβουλίου μαθοῦσα τὴν παρουσίαν τῶν πρέσβεων ἐξῆλθεν ἵνα ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ Καλλέργῃ τὴν εἴσοδον τῶν πρέσβεων, οὗτος παραθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς μυστικῶς γενομένης αὐτῷ εἰσηγήσεως τοῦ Λαΐονς ἀντέστη ἐπιμόνως καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς εἰσόδου τῶν πρέσβεων αἴτησιν, τῆς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας πρεσβείας ἀναγκασθείσης νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτου πλησίον τοῦ Βασιλέως. Καὶ οἱ μὲν πρέσβεις ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ρωσικὴν πρεσβείαν ἀφοῦ διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως διὰ τὴν γενομένην αὐτοῖς ἀπαγόρευσιν τῆς εἰς τὸν βασιλέα προσόδου, λαβόντες ὅμως τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Καλλέργη ὅτι οὐδὲν ἔμελλε νὰ πάθῃ τὸ ἱερὸν πρόσωπον τοῦ Βασιλέως. Τότε ὁ Βασιλεὺς ἀπογνοὺς καὶ περὶ πάσης ἐκ μέρους τῶν πρέσβεων βοηθείας ἐδέξατο τὰς τοῦ Συμβουλίου προτάσεις. Τῆς τοιαύτης δηλώσεως ἐκ μέρους τοῦ

Ἀνδρέας Μεταξᾶς

Βασιλέως γενομένης, ἠγγέλθη παραχρῆμα τοῖς ἐν τῇ γειτονικῇ οἰκίᾳ ἀντιπροσώποις τῶν Δυνάμεων ὅτι αἱ πύλαι τῶν Ἀνακτόρων ἦσαν ἠνεῳγμέναι αὐτοῖς. Ὅτε δὲ οἱ πρέσβεις παρέστησαν πρὸ τοῦ Βασιλέως οὗτος εἶπεν αὐτοῖς ὅτι τοῖς εἶχε γράψει ἵνα συγκαλέσῃ αὐτοὺς παρ' ἑαυτῷ, ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ τὴν γνώμην αὐτῶν ἐν ᾗ εὑρίσκετο δυσχερεῖ θέσει, ἀνεκοίνωσε πρὸς τοὺς πρέσβεις ὅσα εἶχε μάθει περὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συνωμοτῶνκ ατα λήψεως τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Χαλκίδος, προσέθηκε δὲ εἰς ταῦτα μετὰ συγκινήσεως ζωηρᾶς· «Ἐγκατέλιπον πάσας μου τὰς προνομίας· δὲν εἶμαι πλέον βασιλεύς· μοὶ ἐπέβαλον ὑπουργοὺς καὶ σύγκλησιν Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, καὶ σύνταγμα· καὶ ἀφοῦ ὁ στρατὸς ἔπαυσε νὰ ὑπακούῃ ἐμοί, περιέστην εἰς θέσιν νὰ ἐρωτήσω ἐμαυτὸν ἂν ὤφειλον νὰ διατηρήσω τὸ στέμμα ἢ νὰ παραιτηθῶ. Ὡς ἄνθρωπος ἐθεώρουν ἀξιοπρεπεστέραν τὴν παραίτησιν, ἀλλ' ὡς βασιλεὺς ἀνελογίσθην τὴν ἀναρχίαν ἣν ἔμελλε νὰ συνεπαγάγῃ ἀπαραιτήτως ἡ ἐμὴ παραίτησις· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὑπετάγην εἰς τὴν βίαν τῶν περιστάσεων. Ἀλλ' οἱ νέοι ὑπουργοί, οὓς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας μοὶ ἔδωκεν(¹), ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἀναλάβωσιν εὐθύνην περὶ τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ ν' ἀπομακρύνωσι στρατὸν καὶ λαόν, ὧν ἀκούετε τὰς κραυγάς, ἐὰν μὴ ὑπογράψω προκήρυξιν εὐχαριστοῦσαν ἐκ μέρους μου τὸ ἔθνος διὰ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ καὶ τὸν στρατὸν διὰ τὴν τηρηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τάξιν καὶ διάταγμα ἀγγέλλον ἀπονομὴν μεταλλίου εἰς πάντας τοὺς λαβόντας μέρος εἰς τὸ κίνημα. Ἀλλ' ὑποχώρησις εἰς τοιαύτην ἀξίωσιν εἶναι ταπείνωσις εἰς ἣν δὲν δύναμαι νὰ ὑποβάλω ἐμαυτόν. Τί ὑμεῖς, κύριοι, σκέπτεσθε περὶ τούτων ;»

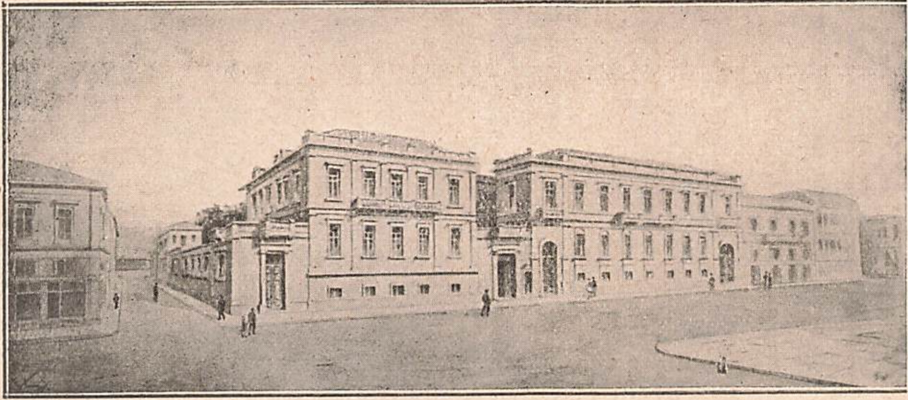

Ὁ Σὲρ Ἔσμοντ Λάϊονς
κυβερνήτης τῆς ἀγγλικῆς φρεγάτας ἥτις μετέφερε τὸν Ὄθωνα εἰς Ἑλλάδα καὶ εἶτα πρεσβευτὴς ἐν Ἀθήναις

Ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἔλεγε ταῦτα καὶ ἰδίως ἐποιεῖτο λόγον περὶ παραιτήσεως προσήλου τὸ βλέμμα ἐπὶ τὸν Κατακάζην κλίναντα τὴν κεφαλὴν σιωπηλῶς οἱονεὶ πρὸς ἐπιδοκιμασίαν τοῦ περὶ παραιτήσεως βουλεύματος. Τὸ αὐτὸ ἐποίει καὶ ὁ Ἄγγλος πρεσβευτής. Ἀλλ' ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς Πισκατόρυ λαλήσας εἶπεν· «Ἀφοῦ ἡ Ὑ. Μεγαλειότης τοσαύτας προσήνεγκε θυσίας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἦν εὐκτέον ἵνα χάριν τῆς ἡσυχίας καὶ καὶ τῆς τάξεως στέρξῃ καὶ ταύτην τὴν θυσίαν καὶ ἀναλάβῃ προθύμως καὶ συνετῶς τὸ ἔργον τοῦ συνταγματικοῦ ἡγεμόνος». Τότε ὁ βασιλεὺς ἐνδοὺς ἐπεκοινώνησεν αὖθις τῷ νέῳ ὑπουργείῳ καὶ ἐξελθὼν μετὰ τούτου εἰς τὸν ἐξώστην ἀνευφημήθη ζωηρῶς ὑπὸ τοῦ πλήθους διὰ τῶν κραυγῶν «Ζήτω ὁ Βασιλεύς! Ζήτω τὸ Σύνταγμα!». Οὕτως ἔληξε πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, ἔτι δὲ καὶ διπλωματικῶς, τὸ ζήτημα, ἀφοῦ οἱ τρεῖς ἐκ τῶν

(¹) Σημειωτέον ὅτι ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς ἐδήλωσε τῇ πρεσβείᾳ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ εἰς τὰς αἰτήσεις ταύτης, τὸ νέον ὑπουργεῖον μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐπεκοινώνησε τῷ Βασιλεῖ καὶ ᾐτήσατο τὰ ἀνωτέρω λεγόμενα.

πρέσβεων, οἱ τῶν προστατίδων λεγομένων Δυνάμεων, ἐν οἷς τὴν πλειονοψηφίαν εἶχον οἱ δύο τῶν συνωμοτῶν φίλοι, ὁ τῆς Ἀγγλίας ὁ καὶ τῆς Ρωσίας, ὑπέγραψαν ἔκθεσιν κοινὴν εἰς τὰς τρεῖς Δυνάμεις, ἱστοροῦσαν τὰ γενόμενα ὑπὸ πνεῦμα ἀνταποκρινόμενον μᾶλλον

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος
(Κατὰ σχεδίασμα τοῦ 1847)

εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Λάϊονς καὶ ὑπὸ τοῦ Κατακάζη ἐπιδειχθεῖσαν πολιτικήν, τοῦ Γάλλου πρέσβεως συνυπογράψαντος, ἵνα μὴ ἀπομακρυνθῇ τῆς ὑπὸ τοῦ Γκιζῶ συσταθείσης αὐτῷ πολιτικῆς τοῦ διατελεῖν πάντοτε ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τοὺς δύο συναδέλφους αὐτοῦ.

Τὰ γεγονότα τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου, καίπερ μὴ ὄντα ἀπόρροια τῶν φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίως τῶν ἐπαρχιῶν, εὗρον ἀπήχησίν τινα ἀσθενῆ ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ λαοῦ ὡς νεωτερισμὸς τελεσθεὶς ἄνευ ἐσωτερικῶν κλονισμῶν (δύο μόνον χωροφύλακες φονευθέντες καὶ εἷς νεανίας σφοδρῶς κακοποιηθεὶς ἦσαν τὰ θύματα τοῦ ὅλου κινήματος), ὡς εἰρηνική τις μεταπολίτευσις μὴ παρέχουσα μὲν πολλὰς ὑπερβολικὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀποδοκιμαζομένη ὑπὸ τῶν πολλῶν. Ἀλλ' ἡ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ παρὰ ταῖς εὐρωπαϊκαῖς δυνάμεσιν ἐντύπωσις δὲν ἦτο εὐμενὴς πρὸς τοὺς δράστας. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ πρωθυπουργὸς Πὴλ σφοδρῶς ἀπεδοκίμασε τὰ γενόμενα· μόνον ὁ μετριοπαθὴς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Ἀβερδῖνος κατώρθωσε νὰ μετριάσῃ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ νὰ ἀπαντήσῃ ὁπωσοῦν εὐμενῶς εἰς τὴν ἐγκύκλιον τῆς νέας ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὴν ἐξαγγέλλουσαν τὴν ἐν τῷ πολιτικῷ καθεστῶτι τῆς Ἑλλάδος μεταβολήν. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὁ φίλος συνάδελφος τοῦ Ἀβερδίνου ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Γκιζῶ, χωρὶς νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὰ γενόμενα, παρεδέχθη τὰ τετελεσμένα γεγονότα. Τοὐναντίον δὲ ἐν Ρωσίᾳ ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος σφοδρότατα ἀπεδοκίμασε τά τε γενόμενα καὶ ἰδίως τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ Κατακάζη, καὶ νῦν ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ νομίσας ὅτι ἠδύνατο νὰ παίζῃ τοσοῦτον εὐκόλως τὸ ῥαδιουργικὸν αὐτοῦ παίγνιον τοῦ ἐν τῷ φανερῷ συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Τσάρου καταδικάζειν πᾶσαν ἐπανάστασιν, ἐν τῷ κρυπτῷ δὲ προκαλεῖν, ὑποκινεῖν καὶ ὑποστηρίζειν αὐτήν, αὐστηροτάτην ἀπέτισε ποινὴν τῆς ῥαδιούργου αὐτοῦ διπροσωπείας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἅμα μαθὼν τὰ κατὰ τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ γενόμενος ἔξω φρενῶν, ἔπαυσεν αὐτὸν ἀμέσως τῆς θέσεως ἣν κατεῖχεν (*ἔπαυσε*, destitua, οὐχὶ ἀνεκάλεσεν ὅπως ἐπὶ τὸ εὐφημότερον ἔγραψαν τὰ Ναπιστικὰ φύλλα τῶν Ἀθηνῶν). Ἐπὶ μίαν στιγμὴν μάλιστα ἐγένετο καὶ λόγος περὶ τυφεκισμοῦ αὐτοῦ ἢ

ἐξορίας εἰς Σιβηρίαν. Ἐπὶ ἔτη ὁ Κατακάζης ἔμεινεν ἐκτὸς πάσης ὑπηρεσίας, μόνον δὲ βραδύτερον ἐτοποθετήθη ἐν γωνίᾳ τινί, ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, τμήματος τῶν Ἀσιατικῶν ὑποθέσεων ὡς μικρὸς καὶ ἀσήμαντος ὑπάλληλος, ὅπου ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ 1868, ὁπότε καὶ ἀπέθανεν [1]. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, κηρύξας ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ διαφέρον πρὸς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, κατήργησεν ἐν μέρει καὶ τὴν ἐν Ἀθήναις ρωσικὴν πρεσβείαν, καταλείπων τὴν θέσιν πρέσβεως κενὴν πολλὰ ἔτη καὶ ἀντὶ πρέσβεως διατηρῶν κοινὸν ἐπιτετραμμένον. Ἐκ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων ἡ μὲν τῆς Πρωσσίας, ἧς ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος Δ΄ ἦτο καὶ στενὸς συγγενὴς τοῦ Ὄθωνος καὶ μεγάλως συνεπάθει πρὸς αὐτόν, κατέκρινεν αὐστηρῶς τὰ γενόμενα ἡ δὲ τῆς Αὐστρίας, ἔνθα ὁ πρίγκιψ Μεττερνῖχος ἦτο γραμματεύς, κατεδίκαζεν ὡσαύτως ταῦτα, ἀλλὰ καὶ συνεμορφοῦτο πρὸς τὰ τετελεσμένα γεγονότα. Τοιαύτην δὲ πολιτικὴν μετῆλθε καὶ ἡ κυβέρνησις Βαυαρίας, ἔνθα ὁ τοῦ Ὄθωνος πατὴρ Λουδοβῖκος Α΄ ἀνεχόμενος τὰ γενόμενα συνεβούλευε μόνον τῷ υἱῷ ἵνα τὸ ψηφισθησόμενον ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως σύνταγμα μὴ εἶναι φιλελευθερώτερον τοῦ Βαυαρικοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς πολιτικοῖς κύκλοις ἐπικρατήσασαν γνώμην περὶ τῆς μεταπολιτεύσεως τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843· νῦν δὲ ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ γεγονότος ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν καὶ καθόλου ἔποψιν ἱστορικὴν ἐξετάζοντες τὸ γεγονός.

Τὰ γεγονότα τῆς 3 Σεπτεμβρίου ὑπὸ ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴν ἔποψιν ἀπεῖχον τοῦ ἔχειν σημασίαν οἵα ἀπεδόθη ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς πολιτικοῖς κύκλοις, σημασίαν δηλονότι ἀκραιφνοῦς ἐθνικοῦ κινήματος ἢ ἐπαναστάσεως ἀποβλεπούσης πρὸς κτῆσιν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ ἐλευθέρου συνταγματικοῦ βίου. Τοιαύτη τις ἀντίληψις ἦν ὅλως ξένη πρὸς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πολλὰ ἀκούων περὶ φιλελευθέρων συνταγματικῶν θεσμῶν, εἰς πολλὰς ὡς πρὸς τοῦτο ὑποβληθεὶς δοκιμὰς διὰ τῶν ἀπὸ 1822 ἀρξαμένων ἐθνικῶν τακτικῶν συνελεύσεων, δοκιμάσας ἰδίως τὸ περίφημον σύνταγμα ὑπὲρ οὗ ὁ Κωλέττης ἐπεχείρησε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τοῦ 1831-1832, τὸ κατὰ Θ. Κολοκοτρώνην «σύντριμμα», δὲν ἀπέδιδε πολλὴν σημασίαν εἰς θεωρίας συνταγματικὰς ἐξαγγελλομένας αὐτῷ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν μετ' εἰλικρινοῦς συνειδήσεως ἢ πρὸς δημοκοπίαν ταῦτα ποιούντων. Ἐκεῖνο ὅπερ διακαῶς ἐπεθύμει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ ἐπέτυχεν ἐν μέρει ἐπί τε τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ ἐπὶ τοῦ Ὄθωνος πρὸ τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1843 ἦν ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία μετὰ τάξεως καὶ ἀσφαλείας δημοσίας, ἐπιτρεπούσης αὐτῷ νὰ ἐργάζεται ὑπὸ τὴν

---

[1] Φαίνεται ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς πολιτικῆς ραδιουργίας ἦτο κληρονομικὸν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Κατακάζη. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ πρέσβεως ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς (1872), εἰς τοιαύτας ραδιουργίας ἐνεπλάκη, ἀναμιχθεὶς καὶ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὥστε αὐτὸς ὁ πρόεδρος Ὀδυσσεὺς Γράντ παρὰ πάσας τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ Ρωσίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν φιλικωτάτας σχέσεις ἀπήτησε παρὰ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως ἐπισήμως, παρὰ τὰ εἰθισμένα ἐν ταῖς πολιτικαῖς σχέσεσι, τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ, μὴ τελεσθείσης δ' ἀμέσως τῆς τοιαύτης ἀπαιτήσεως παρὰ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως προέβη αὐτὸς εἰς τὴν παῦσιν ταύτην, διακόψας πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὸν καταγγελλόμενον πρεσβευτήν, καὶ δι' ἐπισήμου διαγγέλματος πρὸς τὴν Γερουσίαν καὶ πρὸς τὸ Συνέδριον τῶν Ἀντιπροσώπων ἐδικαιολόγησε τὴν πρᾶξιν του στιγματίζων τὴν διαγωγὴν τοῦ ρώσου πρέσβεως καὶ ἠνάγκασεν οὕτω τὴν ρωσικὴν κυβέρνησιν νὰ παύσῃ αὐτὸν τῆς θέσεως αὐτοῦ, χωρὶς νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἄλλη ὑπηρεσία. Ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦ οἴκου Κατακάζη, οἴκου ἑλληνικοῦ τὴν καταγωγήν, ἐξέλιπε τῆς ἱστορίας.

αἰγίδα τοῦ νόμου πρὸς προαγωγὴν τῆς ὑλικῆς αὐτοῦ εὐημερίας καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου. Ἦτο δὲ ἀπηυδηκὼς ἀπὸ ἐπαναστάσεων καὶ ἐμφυλίων ἐρίδων, αἵτινες μετὰ τὸ εὐτυχὲς τέλος τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνος παρηνώχλουν πολυειδῶς τὴν ἀληθῆ ἔννομον ἐλευθερίαν, ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον. Τὸ ὅτι ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ κυβερνήσεως ἐθνικῆς, πεφωτισμένης, ἀπήλαυε δημοτικῶν ἐλευθεριῶν καὶ τάξεως ἐννόμου πολιτικῆς, μετὰ συμβουλίου ἐπικρατείας περιλαμβάνοντος πάντα τὰ ἔνδοξα ὀνόματα τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὅτι τὸ συμβούλιον τοῦτο οὐχὶ μὲν νόμῳ καὶ δικαιώματι ἀλλ' ἔργῳ καὶ πράγματι ἐπ' ἐσχάτων μάλιστα εἶχε καταστῆ ἀληθὴς νομοθετικὴ ἐξουσία, ἦτο ἀρκοῦσα ἱκανοποίησις. Τὰ νομαρχιακά, ἐπαρχιακὰ καὶ δημοτικὰ συμβούλια ἤρκουν πρὸς πλήρωσιν τῶν πρὸς αὐτοδιοίκησιν φυσικῶν εἰς τὸν Ἕλληνα ὁρμῶν καὶ πόθων. Τὰ δὲ πρὸς παρασκευὴν τῆς λεγομένης ἐπαναστάσεως τῆς 3 Σεπτεμβρίου πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ ἐλατήρια ἦσαν πᾶν ἄλλο ἢ ἐλατήρια ἠθικὰ καὶ εἰλικρινῆ, τείνοντα πρὸς κτῆσιν ἀγαθοῦ δικαίου, νομίμου καὶ ὑπάρχοντος. Οὐδεὶς τῶν ὀνομαστῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς τότε Ἑλλάδος ἐζήτει ἢ συνηγόρει ὑπὲρ θεωρητικοῦ συντάγματος. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης χλευαστικῶς ἐλάλει περὶ τούτου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀντιπρόσωπος θεωρούμενος τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν ἡγέτης τῆς ἀγγλιζούσης μερίδος Ἀ. Μαυροκορδᾶτος οὐδαμῶς συνηγόρει ὑπὲρ συντάγματος κατ' ἔννοιαν εὐρωπαϊκήν· δι' αὐτὸν σύνταγμα ἦτο ἡ ὕπαρξις προέδρου κυβερνήσεως πολιτικῶς ὑπευθύνου πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἠθικῶς πρὸς τὸν λαὸν καὶ εὔρυνσις τῆς δικαιοδοσίας τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ἰδίως ἐν ζητήμασιν οἰκονομικοῖς. Οἱ ὑπὲρ τοῦ συντάγματος συνωμοτήσαντες πολιτικοὶ ἄνδρες ὡρμῶντο κυρίως ὑπὸ ἐλατηρίων ἀτομικῶν.

Ὁ βασιλεὺς Ὄθων

Τοῦ συντάγματος τὴν σημαίαν ἀνεπέτασσεν ἐν Ἑλλάδι ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς Λαϊονς, ὁρμηθεὶς πρὸς τοῦτο ἐκ πνεύματος ἐκδικητικοῦ ἔναντι τοῦ βασιλέως Ὄθωνος διὰ τὴν ἐκ τῆς ἐξουσίας ἀποπομπὴν τοῦ κόμητος Ἄρμανσπεργ, οὐδένα ποιούμενος λόγον περὶ συντάγματος, εὐνούστατος δὲ διατελῶν πρὸς τὸ καθεστὼς τῆς πραγματικῆς πανταρχίας τοῦ Ἄρμανσπεργ, τοῦ κυβερνῶντος τὴν Ἑλλάδα αὐταρχικῶς ὑπὸ θεωρητικῶς ἀπολυταρχικὴν μοναρχίαν· αὐτὸς δὲ παρέσυρε καὶ τὸν λόρδον Πάλμερστον μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἄρμανσπεργ εἰς τὰ ὑπὲρ συντάγματος φρονήματα αὐτοῦ. Ὁ μόνος Ἕλλην πολιτικὸς ὁ ἀποφαινόμενος γνώμην περὶ συντάγματος ἦν ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς Σ. Τρικούπης, παρασυρόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχῶν ἃς ἐπηγγέλλετο ὡς ἀνὴρ πολιτικὸς ἀγγλίζων. Ὁ ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς Κωλέττης, οὗ τὸ ὄνομα τοσοῦτον στενῶς συνεδέθη μετὰ τοῦ συντάγματος ἐν ταῖς ἐμφυλίοις ἔρισι τῶν ἐτῶν 1830—32 καὶ ὅστις ἐτρομοκράτησε μέρη τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ συντάγματος, δὲν ἐσκέπτετο πλέον περὶ τοιούτων πραγμάτων· τοὐναντίον τὸ κίνημα τοῦ 1843 ἐθεώρησεν ἔργον ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ρα-

διουργίας (ρωσικῆς), καθ' οὗ ἤθελε νὰ ἀμύνεται κρατερῶς ποιούμενος ἔκκλησιν πρὸς τὰ παλληκάρια αὐτοῦ, ὡς ἐδήλου πρὸς τὸν Γάλλον ὑπουργὸν Γκιζῶ. Ὁ ἐν Ἀθήναις ἐπίσημος ἡγέτης τοῦ κινήματος Ἀ. Μεταξᾶς ἦτο στενῶς συνδεδεμένος μετὰ τοῦ ἑλληνορώσου πρέσβεως τῆς Ρωσίας Γ. Κατακάζη, τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ἀπολυταρχικωτάτου μοναρχικοῦ κόσμου, τοῦ κηρύττοντος ἐν τῷ φανερῷ καὶ ἐξυμνοῦντος τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα καὶ συμπράττοντος ἐν τῷ κρυπτῷ μετὰ τῶν συνωμοτῶν, οὐδὲν ἄλλο δὲ διὰ τῆς συνωμοσίας ζητοῦντος ἢ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ θρόνου τοῦ Ὄθωνος χάριν Ὀρθοδόξου ἡγεμόνος κατὰ τὰς περὶ τούτου γνώμας καὶ ἐπιθυμίας τῆς Ναπικῆς μερίδος.

Ἀνδρέας Λόντος

Ὁ δεύτερος ἐκ τῶν ἀρχηγῶν Ἀ. Λόντος διὰ τῆς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν γενομένης αὐτοκτονίας αὐτοῦ τῆς ἀποδοθείσης εἰς τὴν διὰ τὰ πραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ μεταμέλειαν καὶ ἀπογοήτευσιν ἔδειξεν ὅτι δὲν ἦτο ὁ ἴδιος ἀρχῶν ἀσφαλῶν καὶ ἐμπέδων καὶ ὅτι ὡρμήθη εἰς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ κινήματος «ἀποκνιζόμενος ὑπὸ φιλοδοξίας στιγμιαίας». Ὁ τρίτος τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν Κ. Ζωγράφος ἐγένετο συνωμότης ἀπὸ δυσαρεσκείας πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀντιδημοτικότητα τὴν μεγάλην εἰς ἣν δικαίως ἢ ἀδίκως εἶχε περιπέσει μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ συνομολόγησιν τῆς πρώτης πρὸς τὴν Τουρκίαν συνθήκης τῆς μὴ ὑπογραφείσης ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ἀπορριφθείσης διὰ τὴν σφοδρὰν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἐναντίον αὐτῆς γενομένην κατακραυγὴν καὶ καταδίκην, ὧν ἕνεκα καὶ ἐπὶ ἔτη ἔμεινε μακρὰν τῆς ἐξουσίας. Τὸ ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἐν τῷ ὑπὸ τούτου ἐκλεγέντι ἐπαναστατικῷ ὑπουργείῳ δὲν περιέλαβε καὶ τὸν Ζωγράφον παρὰ πᾶσαν τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ἀ. Μεταξᾶ, μόνον καὶ μόνον διότι ἦτο ἀντιδημοτικώτατος ὁ ἀνήρ, καὶ τὸ ὅτι ἔκτοτε αὐτὸς οὗτος ἀποχωρήσας τοῦ δημοσίου βίου ἀπεχώρησε καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐγκατεβίωσε ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ ἀνὴρ δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἄνευ ἰδιοτελείας καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας ἀγωνιζομένων. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Δ. Καλλέργη τοῦ παρασύραντος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τὴν φρουρὰν τῆς πρωτευούσης, εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὡς ἀπέδειξε τοῦτο καὶ ὁ μετὰ πολλὰ ἔτη πολιτικὸς καὶ δὴ ὑπουργικὸς βίος αὐτοῦ, ἦν ὅσον γενναῖος στρατιώτης τοσοῦτον ἐλαφρὸς πολιτικός. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὸς οὗτος διαλλαγεὶς πρὸς τὴν βασιλείαν ἐδήλωσε τὴν προθυμίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι τὴν περιστολὴν τοῦ Συντάγματος, προσφορὰν μετ' ἀγανακτήσεως ἀπορριφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος, μαρτυρεῖ τὸν βαθμὸν τῆς εἰλικρινείας μεθ' ἧς εἰργάσθη ὑπὲρ τοῦ Συντάγματος. Ὁ μόνος ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843 ἁγνὸς εἰσελθὼν εἰς τὸν κύκλον τῶν συνωμοτῶν καὶ ἁγνὸς ἐξελθὼν ἦτο ὁ τίμιος ἐν πᾶσιν ἀλλὰ καὶ ἀφελὴς στρατηγὸς Μακρυγιάννης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ ἐπαρχίαι δὲν διεμαρτυρήθησαν

ΟΘΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΜΑΛΙΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ

ΛΟΔΟΒΙΚΟΣ Α' ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ

ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ ΕΝ ΒΑΥΑΡΙΑΙ ΟΥΪΤΕΛΣΒΑΧΙΚΩΝ ΗΓΕΜΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1180

Όθων Α' ό Πρεσβύτερος + 1183
τούτου Υἱὸς
Λοδοβίκος ὁ Κελλχειμος + 1231
Όθων Β' ὁ Σεβαστὸς + 1253
Υἱοὶ τούτου

ΑΝΩ ΒΑΥΑΡΙΑΙ
Λοδοβίκος Β' ὁ Αυστηρος + 1294
Υἱοὶ τούτου
Ροδόλφος ὁ Α' + 1319
Λοδοβίκος Δ' ὁ Βαυαρος

ΚΑΤΩ ΒΑΥΑΡΙΑΙ
Έρρίκος ὁ ΙΓ' + 1290
Υἱοὶ τούτου
Όθων ὁ Γ' + 1312
Στέφανος + 1310

ΕΝ ΤΗΙ
ΑΡΧΗΓΕΤΗΣ
ΤΟΥ ΟΥΪΤΕΛΣΒΑΧΙΚΟΥ ΚΛΑΔΟΥ
ΛΟΔΟΒΙΚΟΣ Ο ΒΑΥΑΡΟΣ
1294 + 1347
Υἱοὶ τούτου

Λοδοβίκος ὁ Βρανδεμβούργιος + 1361
καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μαινάρδος + 1363

Στέφανος ὁ Αγωνιστὴς + 1375
οἱ τούτου Υἱοὶ
ἀποτελοῦσι τρεῖς κλάδους

Λοδοβίκος Ε' + 1365 Όθων Ε' + 1379
Γουϊλέλμος Α' + 1377 Άλβερτος Α' + 1404

ΕΝ ΜΟΝΑΧΩΙ

Ἰωάννης ὁ Α' + 1397
Έρνεστος + 1438 καὶ Γουϊλέλμος + 1435
Άλβερτος Γ' ὁ Συνετὸς + 1460
ΑΛΒΕΡΤΟΣ Δ' ὁ Συνετὸς + 1508
μόνος Κύριος τῆς Βαυαρίας
Γουϊλέλμος Δ' ὁ Ευσταθὴς + 1550
Άλβερτος Ε' ὁ Γενναῖος + 1579
Γουϊλέλμος Ε' ὁ Ευσεβὴς 1598 + 1626
ΜΑΞΙΜΙΛΙΑΝΟΣ Α' ὁ Μέγας + 1651
Φερδινάνδος Μαρίας + 1679
Μαξιμιλιανὸς Β' Εμμανουὴλ + 1726
Κάρολος Άλβερτος ὡς Αυτοκράτωρ Ζ' + 1745
Μαξιμιλιανὸς Γ' Ιωσὴφ ὁ Αγαθὸς + 1777

ΕΝ ΛΑΝΔΣΟΥΤΗΙ
Φριδερίκος ὁ Α' + 1393
Έρρίκος ὁ Όλβιος + 1450
Λοδοβίκος ὁ Όλβιος + 1479
Γεώργιος ὁ Όλβιος + 1503

ΕΝ ΙΓΓΟΛΣΤΑΔΙΩΙ
Στέφανος ὁ Γ' + 1413
Λοδοβίκος Ζ' ὁ Πωγωνάτος + 1447
Λοδοβίκος Η' ὁ Κυφὸς
+ 1445

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΛΑΤΙΝΙΚΟΥ ΚΛΑΔΟΥ
ΚΑΡΟΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ + 1799
ΜΑΞΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΙΩΣΗΦ ἔτει 1806 πρῶτος Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας + 1825

ΛΟΔΟΒΙΚΟΣ Α'
Ο ΝΥΝ ΒΑΣΙΛΕΥΩΝ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΒΙΤΕΛΣΒΑΧΩΝ

Τυπωθὲν ἴσως ἐν τῇ Βασιλικῇ Λιθογραφία κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Ὄθωνος (Φεβρ. 1837).
(Ἀνακοινοῦται ὑπὸ Ι. Βλαχογιάννη)

κατὰ τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ γενομένων, τινὲς μάλιστα καὶ ἑπομένως προσεχώρησαν, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς κατὰ τῆς Βαυαροκρατίας ἀντιπολιτεύσεως, καὶ παρὰ τῇ μεγάλῃ μερίδι τοῦ λαοῦ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἡ ἐπανάστασις ἐθεωρήθη ὡς γενομένη ἐναντίον τῶν Βαυαρῶν καὶ τῆς ξενοκρατίας, ἐνῷ τῶν Βαυαρῶν ἡ ἀρχὴ εἶχεν ἤδη λήξει κατ' οὐσίαν· καὶ Γερμανοὶ τότε τινὲς εὑρισκόμενοι ἐν Ἑλλάδι ὡμολόγησαν ὅτι ὁ πολὺς ἑλληνικὸς λαὸς ἐθεώρει τὴν ἐπανάστασιν γενομένην κατὰ τῶν Βαυαρῶν.

Παρὰ πάντα ταῦτα, οὐχὶ βεβαίως ὑπὲρ τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843 συνηγοροῦντα, πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι τὸ γεγονὸς κατὰ τοῦτο ἦτο εὔλογον καὶ δικαιολογούμενον, ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον, ἐφ' ὅσον τὸ λεγόμενον σύνταγμα ἦτο ὅπλον τῆς δημοκοπίας ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος, ὅπλον φιλοδοξίας καὶ καινοδοξίας πολιτικῆς εἰς τοὺς Ἕλληνας πολιτευομένους καὶ ἐφιεμένους ἀρχῆς καὶ ἀξιωμάτων, ὅπλον δὲ καὶ εἰς τὰς χεῖρας ξένων πολιτικῶν τοῦ εἴδους Λαΐονς, τοῦ ἀπαιτοῦντος σύνταγμα πρὸς ταπείνωσιν τοῦ βασιλέως, καὶ τιμωρίαν αὐτοῦ, ὡς ἐρρήθη, διὰ τὴν ἀποπομπὴν τοῦ κόμητος Ἄρμανσπεργ. Διὰ τοῦτο, ὡς ἐγράφομεν καὶ εἰς ἄλλην ἡμῶν ἱστορικὴν πραγματείαν (ἴδε «Σύγχρονον Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος», τόμος Β΄, σ. 476-477), «τὴν καθόλου ἠθικήν, ἐθνικὴν καὶ ἱστορικὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς μεταπολιτεύσεως τῆς 3 Σεπτεμβρίου δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἐν ταῖς ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐναντίον αὐτῆς δηλώσεσι τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτικῶν κύκλων καὶ τοῦ διῃρημένου ἐν ταῖς περὶ αὐτῆς κρίσεσιν εὐρωπαϊκοῦ τύπου, οὐδ' ἐν τῷ ἐπιτετηδευμένῳ ἐνθουσιασμῷ μεθ' οὗ ἀνέγραψαν τὰ κατ' αὐτὴν ὅ τε ναπιστικὸς καὶ ὁ φιλελεύθερος λεγόμενος τύπος τῶν Ἀθηνῶν, οὐδ' ἐν ταῖς αὐθορμήτοις καὶ εἰλικρινέσιν, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ βάθους τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς προϊούσαις ἐκδηλώσεσι τῶν δημοτικῶν συμβουλίων, οὐδαμῶς δὲ ἐν τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρενθύρσοις ἐγκωμίοις καὶ ἐγκωμιαστικαῖς προσωνυμίαις, μεθ' ὧν ἐξύμνουν τὸ γεγονὸς ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει οἱ μάλιστα παρένθυρσοι τῶν ῥητόρων, ἵνα περισσότερον κακολογήσωσι τὸ παρελθόν. Εἰς τὸν ἐπισταμένως ἐξετάζοντα τὸν ὅλον ἱστορικὸν ἑλληνικὸν βίον καὶ ἐννοοῦντα τὸν καθόλου χαρακτῆρα τῆς πολιτειακῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελίξεως τοῦ βίου τούτου τὸ σύνταγμα ἢ ἡ συνταγματικὴ πολιτεία καὶ οἱ συνταγματικοὶ θεσμοὶ ὡς τύποι πολιτειακοὶ καὶ θεσμοὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ βίου ἔχουσι σπουδαιότητα μᾶλλον ἀρνητικὴν ἢ θετικήν, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ ὠφέλιμον ὅπερ παρέχουσι τῇ ἑλληνικῇ πολιτείᾳ καὶ κοινωνίᾳ ἔχει ὡσαύτως χαρακτῆρα ἀρνητικόν. Δὲν εἶναί τι κεφάλαιον γόνιμον εἰς ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἔχει τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἐν τῷ εἶναι ἀναγκαῖον πρὸς ἀποσόβησιν κακοῦ, καὶ ἐντεῦθεν ἐν τῷ καθίστασθαι ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον ἐν τῇ καθόλου ἐξελίξει τοῦ ἐν Ἑλλάδι πολιτειακοῦ βίου.»

Μετὰ τὰ γεγονότα τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843 ἐξεδόθη βασιλικὸν διάταγμα περὶ ἐκλογῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐντὸς μηνός, ἀκριβῶς τῇ 3 Ὀκτωβρίου, καὶ τῆς συγκροτήσεως τῆς συνελεύσεως τῇ 1 Νοεμβρίου. Διετάχθησαν δὲ αἱ ἐκλογαὶ νὰ ἐνεργηθῶσι κατὰ τὸν κανονισμὸν τῶν ἐκλογῶν τῆς πρώτης ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ 1822 καὶ τῆς τρίτης ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐν Τροιζῆνι. Ἐπέμφθησαν καὶ ἀντίγραφα τῶν κανονισμῶν τούτων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς πάντα τὰ ἐκλογικὰ κέντρα. Ἐδόθη δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἀντιπροσώπους οὐχὶ μόνον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ λεγόμενα σωματεῖα ἤτοι τοὺς ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένους ἐκ τῶν χωρῶν αἵτινες μετασχοῦσαι τῆς ἐπαναστάσεως δὲν περιελήφθησαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους (οἷον Κρήτη, Ψαρά, Μακεδονία, Θράκη, Ἤπειρος, Σερβία). Αἱ ἐκλογαὶ ἤρξαντο ἀπὸ τῆς 6 Ὀκτωβρίου καὶ παρετάθησαν μέχρι Νοεμβρίου, καὶ συνῆλθον οἱ ἀντιπρόσωποι ἐν Ἀθήναις τῇ 1

Νοεμβρίου. Τῇ δὲ 8 Νοεμβρίου ἐποίησεν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν ὁ Βασιλεὺς διὰ λόγου βασιλικοῦ ἐν ᾧ παρίστα τὸ σύνταγμα ὡς κορωνίδα τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν μεθ' ὧν ἤρχισε τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, τὰς δὲ δημοτικὰς ἐλευθερίας καὶ τὰ νομαρχιακὰ συμβούλια καὶ τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας ὡς ἔργα προπαρασκευαστικὰ τοῦ συντάγματος. Μετὰ τὸν βασιλικὸν λόγον ἐξελέγη ἐπιτροπεία ἵνα προπαρασκευάσῃ τὴν εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπάντησιν, ἥτις κατὰ λανθάνοντα ἀνταγωνισμὸν πρὸς τὰ ἐν τῷ βασιλικῷ λόγῳ εἰρημένα ἀπεφαίνετο ὅτι ὁ λαὸς ὁ ἑλληνικὸς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ μεγάλου ἀγῶνος παρεσκεύαζε καὶ τὸ πολίτευμα τὸ συνταγματικὸν διὰ τῶν συνελεύσεων τῶν ἐθνικῶν τῆς Ἐπιδαύρου, Τροιζῆνος καὶ Ἄργους, ἵνα οὕτω λεληθότως δικαιωθῇ καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1843 ὡς ἀπόρροια αὐτοῦ τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου ὃν ἐζήτει πάντοτε ὁ ἑλληνικὸς λαός. Μετὰ ταῦτα ἐξελέγη ἐπιτροπεία ἐκ τῶν λογιωτέρων καὶ νομομαθεστέρων ἀνδρῶν τῆς συνελεύσεως, ἵνα παρασκευασθῇ τὸ σχέδιον τοῦ συντάγματος τοῦ συζητηθησομένου ἐν τῇ συνελεύσει. Πρόεδρος τῆς συνελεύσεως ἐξελέγη ὁ τῶν συνελεύσεων τῆς Τροιζῆνος καὶ Ἄργους πρόεδρος γενόμενος Πανοῦτσος Νοταρᾶς, ἀντιπρόεδροι οἱ Ἀ. Μαυροκορδᾶτος, Ἀ. Μεταξᾶς, Ἰ. Κωλέττης καὶ Ἀ. Λόντος (1). Ἡ ἐπιφορτισθεῖσα τὴν σύνταξιν τοῦ σχεδίου ἐπιτροπεία προσήγαγε τὸ σχέδιον αὐτῆς μετὰ πολλὰς ἡμέρας (28 Δεκεμβρίου), κατήρτισε δὲ αὐτὸ μετὰ μακρὰν μελέτην τῶν λοιπῶν εὐρωπαϊκῶν συνταγμάτων, ἰδίως τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Βελγίου, ἔτι δὲ καὶ πολλῶν ὑπομνημάτων πεμφθέντων ὑπὸ Ἑλλήνων πολιτευτῶν μετὰ σχεδίων συντάγματος, ἐν οἷς

Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλὸς

(1) Μαυροκορδᾶτος καὶ Κωλέττης, διατελοῦντες πρέσβεις, ὁ μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ δὲ ἐν Παρισίοις, προσεκλήθησαν ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ ὑπουργείου νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα μετάσχωσι τῆς νέας κυβερνήσεως. Ἐπέστρεψαν ἀμφότεροι, ὁ μὲν Μαυροκορδᾶτος ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου, ὁ δὲ Κωλέττης ὡς ἀρχηγὸς τῆς φιλογαλλιζούσης μερίδος ἐπὶ κυβερνητικοῦ πλοίου, οἱονεὶ πρὸς πανηγυρικὴν δήλωσιν τῆς ἰδιότητος ἑκατέρων ὡς ἀρχηγῶν τῆς ἀγγλικῆς καὶ γαλλικῆς πολιτικῆς μερίδος, ἀφοῦ ὁ προεδρεύων τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως Ἀ. Μεταξᾶς καὶ ἀρχηγὸς τῆς ρωσιζούσης μερίδος ἐθεωρεῖτο ἐκπροσώπων ταύτην παρὰ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως γενομένην ἀποδοκιμασίαν τῆς ἐπαναστάσεως· παρεκλήθησαν δ' ἀμφότεροι νὰ μετάσχωσι καὶ τοῦ ὑπουργείου, ἵνα οὕτω φαίνηται πᾶσα ἡ Ἑλλὰς ἡνωμένη ἐν τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων φάσει. Ἀλλ' ἀμφότεροι ἀπέσχον τοῦ νὰ λάβουν μέρος ἐνεργὸν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ἐδέχθησαν δὲ μόνον νὰ θεωρηθῶσιν ὑπουργοὶ ἄνευ χαρτοφυλακίου ὡς σύμβουλοι τῆς κυβερνήσεως. Τοῦτο δ' ἔπραξαν καὶ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως.

γνωστότερον εἶναι τὸ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν *Ἰακώβου Ρίζου Νερουλοῦ*(1). Ἤρξαντο δὲ αἱ συζητήσεις ἐν αὐτῇ τῇ Συνελεύσει μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ νέου ἔτους 1844 καὶ παρετάθησαν μέχρι τέλους Μαρτίου. Τὸ οὕτω ἐξ ἑκατὸν περίπου συγκείμενον σύνταγμα ἐν ᾧ ὡρκίσθη ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Συνέλευσίς του κατὰ τὰ κυριώτατα στοιχεῖα αὐτοῦ ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν καὶ εἰς τὴν προηγουμένην συνέλευσιν κεκηρυγμένων ἀρχῶν· εἰς τὸ πρῶτον ἄρθρον ἐκήρυξεν ὡς ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τοῦ κράτους τὴν Ὀρθόδοξον πίστιν, ἐπιτρεπομένης ἐλευθερίας θρησκευτικῆς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ γνωστὰ θρησκεύματα καὶ ἀπαγορευομένου τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ ἄρθρῳ ἐκήρυξε τὴν δογματικὴν καὶ κανονικὴν ἑνότητα ἤτοι ἐν τῇ τηρήσει τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἐν Κων)πόλει Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ πασῶν τῶν ἄλλων αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν. Ἐν ταὐτῷ δ' ἐκήρυξε καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος τὴν μὴ ἀναγνωρισθεῖσαν ἔτι ὑπὸ οὐδεμιᾶς τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν, καὶ τὴν ὑπὸ συνόδου ἀρχιερέων διοίκησιν. Παρὰ πάσας τὰς ὑπό τινων εὐσεβῶν ρητόρων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ πληρεξουσίου Πυλίας Μ. Σχινᾶ γενόμενας νύξεις περὶ στενωτέρας τινὸς προσεγγίσεως πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ περὶ ἀναγνωρίσεως ὑπὸ ταύτης τοῦ ἐν Ἑλλάδι διοικητικοῦ καθεστῶτος τῆς ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἔμεινε κεχωρισμένη *κανονικῶς* ἀπὸ τοῦ λοιποῦ Ὀρθοδόξου κόσμου, διότι μὴ ἀναγνωριζομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κων)πόλεως, ἀφ' ἧς κανονικῶς ἐξηρτῶντο αἱ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ἀποτελοῦσαι ἐπαρχίαι, ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἄλλης Πατριαρχικῆς (Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων) ἢ Συνοδικῆς (Ρωσίας, Καρλοβιτσίου) ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθῇ.

Μετὰ τὰ περὶ θρησκείας καὶ ἐκκλησίας ψηφίσματα ἡ Συνέλευσις συνεζήτησε καὶ ἐψηφίσατο τὰ περὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας, κηρύξασα τοιαύτην ἐλευθερίαν εἰς πάντα ἄνθρωπον πατοῦντα τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ τὰ τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν ἐπὶ τοιαύτην ἐλευθερίαν δικαιώματα, ἀπηγόρευσε δὲ ἀπολύτως τὴν δουλείαν καὶ δουλεμπορείαν. Ἀκολούθως προσδιώρισε τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν διαφόρων πολιτειακῶν ἀρχῶν, γενομένης ἀρχῆς ἀπὸ τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἐκηρύχθη ἀρχηγὸς καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἐπὶ τὸ Προτεσταντικώτερον. Ἡ Ἐκτελεστικὴ ἢ Νομοτελεστικὴ ἐξουσία ἐδόθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Βασιλέα, ἡ δὲ Νομοθετικὴ ἐμερίσθη μεταξὺ τοῦ Βασιλέως, ἔχοντος τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπικυροῦν καὶ δημοσιεύειν τοὺς νόμους, ἔπειτα καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ διὰ τῶν ὑπουργῶν προτείνειν σχέδια νομων (προβουλεύματα), καὶ τῶν δύο Νομοθετικῶν Βουλῶν, εἰς ἃς παρεχωρήθη καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ προτείνειν. Ἡ δὲ Δικαστικὴ ἐξουσία ἀπετέλεσε τὴν τρίτην ἀνεξάρτητον ἐξουσίαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέλη τῆς Γερουσίας ἐψηφίσθη νὰ διορίζωνται μόνον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἰσοβίως, ἡ δὲ Βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων νὰ ἐκλέγηται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ ψηφοφορίας καθολικῆς. Ἡ περίοδος ἑκάστης βουλῆς καθωρίσθη εἰς ἔτη τρία· τὰ λοιπὰ ἄρθρα τοῦ Συντάγματος ἀφεώρων εἰς τὰς διαφόρους πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας.

Καθόλου εἰπεῖν τὸ σύνταγμα τὸ ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τοῦ 43-44, στηριζόμενον κυρίως ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ συντάγματος (τῆς Ἰουλιανῆς βασιλείας)

---

(1) Ὁ Ἰ. Ρίζος καὶ οἱ λοιποὶ ὑπουργοὶ τοῦ ἐκπεσόντος τῇ 3 Σεπτεμβρίου ὑπουργείου οὐδαμῶς κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιτυχούσης ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ δὲν ἐξέθεσαν καὶ ὑποψηφιότητα εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, προβλέποντες ἀποτυχίαν ἢ καὶ μὴ θέλοντες νὰ παραστῶσιν ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ.

καὶ τοῦ Βελγικοῦ, ὡς ἐψηφίσθη ἐν Ἑλλάδι ἦτο κατὰ τύπον τοὐλάχιστον οὐσιωδῶς μοναρχικόν, ἀφοῦ καὶ ἡ εὐθύνη τῶν ὑπουργῶν ἐκηρύσσετο μὲν ὑπὸ γενικὸν τύπον, ἀλλὰ κυρίως ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Βασιλέως εὐθύνην, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν νομοθετικῶν βουλῶν. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθεν ἡ μεγάλη παρανόησις ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ συντάγματος μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ὁ βασιλεὺς στηριζόμενος ἐπὶ τῶν περὶ αὐτῆς διατάξεων ἤθελε νὰ ἔχῃ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τοῦ διορίζειν καὶ παύειν τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἐνῷ τὰ ἐν ταῖς βουλαῖς κόμματα ἐνόμιζον ὅτι κατὰ τὰ ἔν τισι κράτεσιν, ἐν οἷς ἴσχυε τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, εἰωθότα, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ μετέχειν τῆς κυβερνήσεως. Ἐντεῦθεν πολλαὶ προήρχοντο προστριβαὶ μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῶν ἐν ταῖς βουλαῖς κομμάτων, πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν πολιτευομένων ἀγνοίας τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος. Ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν ἐφεξῆς σαφέστερος γενήσεται λόγος ἐν τοῖς ἰδιαιτέροις κεφαλαίοις τῆς Ἱστορίας ταύτης. Νῦν δὲ περὶ τῶν ἔργων τῆς Συνελεύσεως ποιούμενοι τὸν λόγον, σημειοῦμεθα ἁπλῶς ὅτι αἱ ἐργασίαι αὐτῆς ἐπερατώθησαν ἐν χρόνῳ σχετικῶς μικρῷ (ἐντὸς τεσσάρων μηνῶν), καὶ ὁ μικρὸς μάλιστα αὐτὸς χρόνος ἐθεωρήθη μακρότερος τοῦ δέοντος καὶ ᾐτιολογήθη διὰ τῆς ἀνάγκης ἣν εἶχεν ἡ πρὸς σύνταξιν ἐκλεγεῖσα ἐπιτροπεία νὰ μελετήσῃ τοὺς συνταγματικοὺς χάρτας πασῶν τῶν συνταγματικῷ πολιτεύματι χρωμένων χωρῶν. Μετὰ δὲ τὴν περάτωσιν τῆς ἐργασίας τῆς ἐπιτροπείας καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων συζήτησιν καὶ ψήφισιν, ἡ Συνέλευσις ἐμελέτησε καί τινας παρατηρήσεις, ἃς ὁ Βασιλεὺς μελετήσας τὸ κείμενον τοῦ ψηφισθέντος συντάγματος ἐνόμισε πρέπον νὰ ποιήσηται. Ἡ Συνέλευσις τινὰς τῶν παρατηρήσεων τούτων ἐνέκρινε καὶ ἐπήνεγκε τὰς δεούσας μεταβολὰς εἰς τὸ κείμενον τοῦ συντάγματος, ἄλλας δ' ἀπέρριψε. Μετὰ τὴν οὕτως ἐπελθοῦσαν περάτωσιν τοῦ συντακτικοῦ ἔργου τῆς Συνελεύσεως ὁ Βασιλεὺς ἐν μεγάλῃ πομπῇ μετέβη εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ ὤμοσε τὸν προσήκοντα ὅρκον εἰς τὸ ψηφισθὲν σύνταγμα, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης (18 Μαρτίου 1844) ἐγένετο ὁ θεμελιώδης νόμος καὶ Καταστατικὸς Χάρτης τοῦ Βασιλείου.

Καὶ νῦν μεταβαίνομεν εἰς τὴν μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς εἴπομεν, ἡ ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως προταθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας (1) κυβέρνησις ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ προεδρευομένη. Ὁ Ἀ. Μαυροκορδᾶτος καὶ ὁ Ἰ. Κωλέττης μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἄφιξιν αὐτῶν μετέσχον τοῦ ὑπουργείου κατὰ κοινὴν τῆς δημοσίας γνώμης ἀπαίτησιν, ἀλλὰ μόνον ὡς σύμβουλοι ἢ ὑπουργοὶ ἄνευ χαρτοφυλακίου. Τοῦτο δὲ ἠκολούθησε καὶ ἀφοῦ συνῆλθεν ἡ Συνέλευσις. Ἀλλὰ διαρκούσης ἔτι τῆς συνελεύσεως ὁ Ἀ. Μεταξᾶς (περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου 1844) ἕνεκά τινων διαφωνιῶν πρὸς αὐτὴν ἀπεχώρησε τῆς ἐξουσίας καὶ ἀντικατεστάθη προσωρινῶς μέχρι τέλους τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κ. Κανάρη, τῶν λοιπῶν ὑπουργῶν, πλὴν τοῦ ὡσαύτως ἀποχωρήσαντος Μ. Σχινᾶ, μεινάντων εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν διάλυσιν αὐτῆς, ὅτε ἔμελλε πλέον νὰ συγκροτηθῇ κυβέρνησις νέα, Βασιλέως καὶ τῆς κοινῆς γνώμης ἀξιώσει ἐκλήθησαν εἰς συγκρότησιν κυβερνήσεως οἱ Ἀ. Μαυροκορδᾶτος καὶ

(1) Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, ὅπερ ἐξετέλει νομοθετικὴν καὶ ἐλεγκτικὴν πρᾶξιν (ἀλλὰ μόνον μετὰ ψήφου συμβουλευτικῆς), κατηργήθη μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν ἵδρυσιν νέας νομοθετικῆς ἐξουσίας.

Ἰ. Κωλέττης, ὧν τὴν σύμπραξιν ἐπεθύμουν νῦν καὶ ὑπέθαλπον ὅ τε Ἄγγλος καὶ ὁ Γάλλος πρεσβευτής, τῆς ὑπὸ ἁπλοῦ ἐπιτετραμμένου διευθυνομένης ρωσικῆς πρεσβείας οὐδὲν πραττούσης ὑπὲρ τοῦ Ἀ. Μεταξᾶ. Ἀλλὰ συμφωνία μεταξὺ τῶν δύο ἀρχηγῶν δὲν ἐπετεύχθη, μὴ θέλοντος δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μπαρλαίων Μαυροκορδάτου νὰ συγκροτήσῃ κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ, ἐγένετό τις ἀπόπειρα συγκροτήσεως ὑπουργείου ἐκ τῆς αὐτῆς ἀγγλιζούσης μερίδος ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπαρχηγοῦ τοῦ κόμματος Ἀ. Λόντου, μετέχοντος τῆς κυβερνήσεως ταύτης καὶ τοῦ μετὰ τὸν Ἀ. Μαυροκορδᾶτον ἰσχυροτάτου ἐν τῷ κόμματι Σ. Τρικούπη, ἀλλὰ μὴ δεξαμένου τούτου τὰ προσενεχθέντα ἐν τῇ κυβερνήσει δύο ὑπουργεῖα, τὸ τῶν Ἐξωτερικῶν ἅμα δὲ καὶ τὰ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας, συνεκρότησεν ἐπὶ τέλους τὴν νέαν κυβέρνησιν αὐτὸς ὁ Ἀ. Μαυροκορδᾶτος, λαβὼν αὐτὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, καὶ τῆς κυβερνήσεως ταύτης μετέσχον ὅ τε Σ. Τρικούπης ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας καὶ οἱ Λόντοι ἀμφότεροι ὅ τε Ἀνδρέας Λόντος (τοῦ Αἰγίου) καὶ ὁ Ἀ. Χ. (Χριστοδούλου) Λόντος (τῶν Πατρῶν), ὁ μὲν πρῶτος ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, ὁ δὲ δεύτερος ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης. Τὸ πρῶτον καὶ κύριον ἔργον τῆς οὕτω συγκροτηθείσης κυβερνήσεως ἦσαν αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ διὰ τὴν πρώτην μετὰ τὸ σύνταγμα τοῦ 1844 καὶ κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦτο ἐκλεχθησομένην βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων. Ἡ ἐκλογικὴ κίνησις καθ' ὅλον τὸ κράτος ἤρξατο εὐθὺς μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς νέας κυβερνήσεως, αἱ δὲ ἐκλογαὶ διενηργήθησαν ἐπὶ δύο μῆνας κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις τελεσθεῖσαι. Διενηργήθησαν δὲ ἐκλογαὶ δι' οὐκ ὀλίγων ἀθεμίτων ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως ἐπεμβάσεων καὶ ἐν μέσῳ βιαιοτάτων κομματικῶν παθῶν, τῶν ἀθεμίτων δ' ἐπεμβάσεων ὑπεύθυνοι ἐθεωροῦντο ἰδίως ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Ἀ. Λόντος καὶ αὐτὸς ὁ πρόεδρος Ἀ. Μαυροκορδᾶτος. Αἱ κυβερνητικαὶ ἐπεμβάσεις αὗται ἥνωσαν ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως Μαυροκορδάτου ἐν συμμαχίᾳ σιωπηλῇ τοὺς Ναπιστὰς καὶ τοὺς Μοσχομαγκίτας. Δεινὴ ἠγέρθη νῦν κραυγὴ ἐναντίον τῶν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διαπραχθεισῶν ἀθεμιτουργιῶν. Αὐτὸς ὁ Ἀ. Μαυροκορδᾶτος, διαπράξας οὐκ ὀλίγα σφάλματα ἐν ταῖς ἐκλογαῖς ἀναιροῦντα ἐν πολλοῖς τὴν περὶ αὐτοῦ τέως ἐπικρατοῦσαν φήμην ὡς ἀνδρὸς ἐμπείρου καὶ συνετοῦ περὶ τὰ πολιτικὰ καὶ πολιτειακὰ πράγματα, οὐ μόνον κατὰ τρόπον ἀτυχέστατον ἐφήρμοσε τὸ λεγόμενον σύστημα τῶν ἐπισήμων ὑποψηφίων, ἤτοι τῆς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς ὑποδείξεως τῶν ἀρεστῶν αὐτῇ ἀνδρῶν, ὅπερ ὅπου μὲν ἰσχύει τὸ σύστημα τὸ κοινοβουλευτικὸν ἐστὶν ὅλως περιττὸν καὶ ἄσκοπον, οἴκοθεν γνωστῶν καὶ φανερῶν ὄντων τῶν τῆς κυβερνήσεως θιασωτῶν, ὅπου δ' ἰσχύει τὸ ἁπλοῦν ἀντιπροσωπευτικὸν μοναρχικὸν σύστημα ὡς πρὸς μὲν τοὺς ἐκλογεῖς εἶναι ἠθικὴ ἐπὶ τούτων ἔννομος ἐπίδρασις πρὸς ὑφαρπαγὴν τῶν ψήφων, ὡς πρὸς τὴν κυβέρνησιν δ' αὐτὴν ἀθέτησις τῶν

Σπυρίδων Τρικούπης

θεμελιωδεστάτων συνταγματικῶν ἀρχῶν ἐκ μέρους τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας καὶ ἐξευτελισμὸς ταύτης. Μὴ ἀρκουμένη δ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὸ κεφαλαιῶδες τοῦτο σφάλμα προσέφυγε καὶ εἰς τὸ ἤδη ἐπὶ κυβερνήτου Καποδιστρίου καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐφαρμοσθὲν τῷ 1829 σύστημα τῶν πολλαπλῶν ἐκλογῶν, ὅπερ εἶχε μὲν καταδείξει τὸν Κυβερνήτην ἐκλεκτὸν τοῦ λαοῦ ἐν 30 ἐκλογικαῖς περιφερείαις, ἀλλ' εἶχε καὶ πολλοὺς τοὺς κατακρίνοντας. Ἀλλ' ὅ,τι ὁ λαὸς τῷ 1829 εἶχε συγχωρήσει τῷ Ἰ. Καποδιστρίᾳ, τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ συγχωρήσῃ τῷ 1844 εἰς τὸν πρωθυπουργὸν Ἀ. Μαυροκορδᾶτον. Ἀλλὰ τὸ κορύφωμα τῆς κυβερνητικῆς ἢ μᾶλλον πρωθυπουργικῆς ἀβελτηρίας ὑπῆρξεν ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς προὐκάλεσεν ἢ ἐδέξατο οἴκοθεν προσενεχθεῖσαν ὑποψηφιότητα βουλευτοῦ τοῦ πανεπιστημίου (1), καὶ ἐκλεγεὶς οὐχὶ παμψηφεὶ ἀλλὰ διὰ πλειονοψηφίας 19 ἐναντίον 6 καθηγητικῶν ψήφων (καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ ἀστειότερον πρωθυπουργὸς τῶν 19 ψήφων ὑπὸ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐπικληθείς), ἀπώλεσε πολὺ τῆς τέως αἴγλης καὶ γοητείας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

Ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς πολλὰς ἐπεμβάσεις αὐτῆς ἡ κυβέρνησις Μαυροκορδάτου ὑπέστη ἧτταν δεινὴν ἐν ταῖς ἐκλογαῖς, ἀφοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Μεσολογγίῳ ὁ πρὸ 20 μόλις ἐτῶν (τῷ 1823) τοσοῦτο συντελέσας εἰς τὴν τελεσφόρον ἄμυναν τῆς πόλεως δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ· ἐν ὀλίγαις δὲ μόνον ἐπαρχίαις οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ φίλοι ἐπέτυχον (καὶ ὁ Δ. Καλλέργης, θεὶς ὑποψηφιότητα ἐν Ἀττικῇ, ἀπέτυχεν). Τοὐναντίον δὲ μεγάλη ἦτο ἡ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐπιτυχόντων πλειονοψηφία, καὶ ἡ πλειονοψηφία αὕτη ἠκύρωσεν ἐν ταῖς ἐξελέγξεσι τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τὰς πλείστας τῶν ἐκλογῶν τῆς ὑπουργικῆς μερίδος, καὶ πάσας τὰς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Πανεπιστημίου. (Ἐκ τῶν 120 ἐκλεγέντων βουλευτῶν μόνον οἱ 40 ἔμειναν ἐν τῇ Βουλῇ, πάντες δὲ σχεδὸν οἱ ἀποκλεισθέντες ἦσαν κυβερνητικοί). Ἡ κυβέρνησις προβλέπουσα τὰ γενησόμενα παρῃτήθη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς, ἀξιώσει ὡς φαίνεται αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως, θέλοντος νὰ σώσῃ τὸ κῦρος τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ καταλίπῃ τὴν τύχην τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν διάθεσιν τῆς βουλευτικῆς πλειονοψηφίας. Ἡ γερουσία ἡ συσταθεῖσα κατὰ τὰς περὶ ταύτης διατάξεις τοῦ συντάγματος (ἄρθρον 70 τοῦ συντάγματος), πρὶν ἔτι λήξωσιν αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαί, κατηρτίσθη ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ συγκροτήσαντα αὐτήν, τῆς κυβερνήσεως προχωρησάσης ἐνταῦθα μέχρι τοῦ ἐσχάτου ὁρίου τοῦ ὑπὸ τοῦ συντάγματος καθοριζομένου ἀριθμοῦ 36 γερουσιαστῶν. (Κατὰ τὸ σύνταγμα ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἦν ὁ ἀνώτατος, εἰς ὃν οὐχὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, οὐδ' ἐν ἑνὶ ἔτει, ἀλλ' ἐν χρόνῳ ὑποτιθεμένῳ ἀρκούντως μακρῷ, ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ ὁ ἀριθμὸς διὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἀξίων τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως ἀναδεικνυομένων ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ποιησαμένη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ χρῆσιν τοῦ ἀνωτάτου ἀριθμοῦ ἔκλειε τὰς πύλας τοῦ συμβουλίου εἰς οἱονδήποτε ἄξιον ἄνευ τῆς διὰ θανάτου κενώσεως ἕδρας τινὸς ἐν τῷ συμβουλίῳ) (2). Οὕτω δὲ κατέστη δυνατὸν ἵνα τῇ 7 Σεπτεμβρίου (1847) γίνῃ ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τῶν δύο συμβουλίων, ἀφοῦ ἤδη μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Μαυροκορδάτου συνεκροτήθη τὸ συμμαχικὸν ὑπουργεῖον

(1) Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 εἶχε παραχωρήσει καὶ τῷ πανεπιστημίῳ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι ὑπὸ τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ ἕνα ἀντιπρόσωπον ἐν τῇ Βουλῇ, εἴτε ἐκ τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ τοῦ πανεπιστημίου, εἴτε καὶ ἔξωθεν οἱονδήποτε ἄξιον θεωρούμενον τῆς τοιαύτης τιμῆς.

(2) Ἡ κυβέρνησις κατεκρίθη εὐλόγως διότι καὶ ἐν τῷ μακρῷ τούτῳ καταλόγῳ πρὸς τοῖς ἐνδόξοις ὀνόμασι Πέτρου Μαυρομιχάλη, Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριωτῶν, Π. Γιατράκου, Ρ. Τζώρτζ, Κ. Βότσαρη, Λ. Λυκούργου, Πανούτσου Νοταρᾶ, ὑπῆρχον καὶ πολλὰ ἀφανῆ καὶ ἄσημα, ἔλειπον δὲ τὰ τοῦ Κ. Κανάρη, Πλαπούτα καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν.

Κωλέττου-Μεταξᾶ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο, καίπερ ὑποστηριζόμενον καὶ ὑπὸ τῶν δύο Δυτικῶν Δυνάμεων καὶ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν, δὲν διήρκεσεν οὐδ' ἐπὶ ἔτος, τῶν δύο ἀρχηγῶν μὴ συμφωνούντων ἀλλήλοις καὶ τοῦ Ἀ. Μεταξᾶ ὑποχρεωθέντος εἰς παραίτησιν κατ' Ἰούλιον ἤδη τοῦ ἑπομένου ἔτους. Τότε δὲ μεῖναν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τὸ ἀμιγὲς Κωλεττικὸν ὑπουργεῖον ἐκυβέρνησεν ἐπὶ δύο ἔτη συναπτὰ καὶ πλέον μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρός.

Ὁ Κωλέττης ἦρξεν ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ἐπέκεινα κατὰ τύπον ὡς ἁπλοῦς πρωθυπουργός, πράγματι δὲ ὡς δικτάτωρ. Τῆς τοιαύτης αὐτοῦ πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ῥοπῆς αἴτια ἦσαν πρῶτον ἡ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως (ἰδίως τοῦ Γκιζῶ) διδομένη ἰσχυρὰ ὑποστήριξις, ἣν ἔτι μᾶλλον ἰσχυρὰν καθίστα ἡ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Γάλλου πρέσβεως ἀναφανδὸν διδομένη ὑποστήριξις, ἐνισχυομένη καὶ ὑπὸ τῆς τῶν τριῶν γερμανικῶν πρεσβειῶν (Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ Βαυαρίας), ἔπειτα δ' ἡ πρὸς τὸν Κωλέττην ἀπεριόριστος εὔνοια καὶ ἐμπιστοσύνη τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, ὅστις τοσούτῳ μᾶλλον διετέλει ἐν πᾶσιν ἐν ἁρμονίᾳ πλήρει πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν αὐτοῦ, ὅσον εἶχεν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν πρὸς αὐτὸν εὐμένειαν τῆς γαλλικῆς αὐλῆς καὶ κυβερνήσεως καὶ ἰδίως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Γκιζῶ, οὗ ταῖς ὁδηγίαις πιστῶς ἀκολουθῶν ὁ ἐν Ἀθήναις Γάλλος πρεσβευτὴς Πισκατόρυ μεγίστην ἐπεδείκνυεν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν βασιλέα Ὄθωνα καὶ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ, ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ Γάλλου πρέσβεως πρὸς τὸν Βασιλέα ἀφοσίωσις συνέπιπτε πρὸς τὴν τῶν τριῶν ἄλλων πρέσβεων, Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ Βαυαρίας καὶ πρὸς τὴν εὐμενῆ πάντοτε πρὸς τὸν Ὄθωνα ἐπιδεικνυομένην πολιτείαν τοῦ Τσάρου καὶ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ, ἀσχέτως πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1843 ἀποχὴν πάσης εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἀναμίξεως· συνέπιπτε δὲ καὶ πρὸς τὴν ἕνεκα προσωπικῆς πρὸς τὸν Γκιζῶ φιλίας τοῦ κόμητος Ἀβερδίνου καὶ τῆς καθόλου μετριοπαθοῦς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν τριῶν ὑπουργείων Πήλ-Ἀβερδίνου, πολιτικῶς ἐξουδετερούσης τὰς ἐναντίον Ὄθωνος καὶ Κωλέττου ἀπαύστους ἐπιβουλὰς τοῦ Λάϊονς καὶ τῶν Μπαρλαίων αὐτοῦ. Τοιούτων εὐνοϊκῶν ἔξωθεν τυγχάνων ὁ Ἰ. Κωλέττης περιστάσεων, ἔχων δὲ πλειονοψηφίαν ἰσχυρὰν ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, οὐχὶ δὲ ἐχθρικὴν ἐν τῇ γερουσίᾳ, ἐκυβέρνησεν ἰσχυρῶς ἐπὶ ἔτη τὸ κράτος μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 1847 ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ, εἰς πολλὰς μὲν προσκρούων ἐσωτερικάς τε καὶ ἐξωτερικὰς ἀντιξόους περιστάσεις, ἀλλὰ πάσας ταύτας ὑπερνικῶν διὰ τῆς ὅλως εὐνοϊκωτάτης αὐτῷ καταστάσεως πραγμάτων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατάστασις δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη καί τινων ἀτοπημάτων ἐν τῇ ὅλῃ πολιτείᾳ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐπεισοδίων περιπλεκόντων τὸ κράτος εἰς ὀχληρὰς καὶ ἀσκόπους περιπετείας.

Κυβερνῶντος τοῦ Κωλέττου πᾶσα ἡ ἐξωτερικὴ πολιτική, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ διηυθύνετο ὑπὸ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας. Οἱ βασιλικοὶ πρὸς τὰς βουλὰς λόγοι καὶ αἱ πρὸς τούτους ἀπαντήσεις (ἡ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων) συνετάσσοντο ἐν τῇ γαλλικῇ πρεσβείᾳ (ὑπὸ τοῦ περιφήμου γραμματέως τῆς πρεσβείας ταύτης Καρόλου Θουβενέλ, οὗ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Θουβενὲλ δημοσιευθέντων Ἀπομνημονευμάτων πολλὰ καὶ περίεργα μανθάνομεν ἐκ τῆς τῶν χρόνων ἐκείνων ἱστορίας τοῦ βασιλείου, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς γαλλιστὶ δημοσιευομένης ἡμιεπισήμου ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως «Ταχυδρόμος Ἀθηνῶν (Courrier d'Athènes)». Πολλὰς ὁ Κωλέττης εἶχεν ἐναντίον αὐτοῦ ἐχθρικὰς ἐνεργείας ἰδίως ἐσωτερικὰς ἐκ μέρους τῶν νῦν ἑνωθεισῶν πρὸς ἀλλήλας μετὰ τὴν ἐκ τῆς κυβερνήσεως ἀποχώρησιν τοῦ Ἀ. Μεταξᾶ πολιτικῶν μερίδων τῶν Ναπαίων καὶ Μπαρλαίων. Καὶ ἐν μὲν τῇ βουλῇ ἡ κυβέρνησις ἦτο πάντοτε ἰσχυρά, ἀλλ' ὁ τύπος, ἰδίως ὁ Ναπικός, ἦν ἀκάθεκτος καὶ ἀχαλίνωτος ἐν τῇ κατὰ τοῦ ὑπουργείου

ἀγρίᾳ ἐπιθέσει. Αἱ Ναπικαὶ ἐφημερίδες αἱ καλοῦσαι πρότερον τὰς ἐν τῇ κυβερνήσει ἡνωμένας μερίδας Κωλέττου καὶ Μεταξᾶ «μέγα ἐθνικὸν κόμμα», νῦν τὴν καθ' ἑαυτὸ κυβερνῶσαν τὸ κράτος μερίδα τοῦ Κωλέττου, ἐκάλουν «σπεῖραν Μοσχομαγκιτῶν». Ἀλλ' ὁ Κωλέττης δὲν ἔδιδε πολλὴν σημασίαν εἰς τοιαύτας ὕβρεις. Καὶ αὐταὶ δ' αἱ ἄπαυστοι πιέσεις Ἀγγλίας ὁμοῦ καὶ Ρωσίας περὶ πληρωμῆς τῶν τόκων καὶ χρεωλυσίων τοῦ πρὸς τὰς τρεῖς Δυνάμεις χρέους εὕρισκον οἱονεὶ ἀντισήκωμα ἐν τῇ προθύμῳ [καὶ γενναιόφρονι ὑπὸ τῆς Γαλλίας προσφερομένῃ χρηματικῇ ἀρωγῇ. Εἰς τὰς ἀπειλητικὰς δηλώσεις τῶν δύο εἰρημένων Δυνάμεων, ἰδίως τῆς Ἀγγλίας, περὶ ἐπιβολῆς ἐλέγχου εἰς τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἡ μόνη ἀπάντησις τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ δι' ἀκριβοῦς ἐκθέσεως τῶν προσόδων καὶ τῶν δαπανῶν τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιζητουμένη ἀπόδειξις τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τῶν ἀξιώσεων τῶν Δυνάμεων καὶ ἡ διδομένη ὑπόσχεσις περὶ τῆς εἰς τὰς Δυνάμεις πληρωμῆς ἐκ τῶν περισσευμάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ καθόλου κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ ὁ γενικὸς χαρακτὴρ τῆς τοῦ Κωλέττου κυβερνήσεως. Γεγονότα δ' ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἄξια λόγου εἰσὶ τάδε.

Ὁ ἐκ τῶν γνωστῶν Μακεδόνων ὁπλαρχηγῶν Τσάμης Καρατάσσος ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰ. Καποδιστρίου ἐπιχειρήσας ἐναντίον τούτου στασιαστικὰ κινήματα ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ταχέως κατασταλέντα, ὧν κατ' ἀκολουθίαν φυγὼν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος καὶ μετά τινα χρόνον ἀμνηστευθεὶς καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τῷ 1841 ἐν τῷ τότε Τουρκοαιγυπτιακῷ πολέμῳ ἐνεργήσας ἐπαναστατικὰ ἐν τοῖς μεθορίοις ἐναντίον τῆς Πύλης κινήματα εἰς μηδὲν ἀπολήξαντα, γενόμενος βραδύτερον (τῷ 1844) ἐπίτιμος ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως καὶ ἐν τοιαύτῃ ὑπηρεσίᾳ διατελῶν, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1846 μετέβη (12 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου) εἰς τὸ γραφεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις Ὀθωμανικῆς πρεσβείας πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν διαβατηρίων αὐτοῦ, μέλλων νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἀποπλέοντος αὐστριακοῦ πλοίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς εὑρίσκετο ἐν τῷ καταλόγῳ ἐκείνων εἰς οὓς δὲν ἐπετρέπετο ὑπὸ τῆς Πύλης ἡ εἰς Τουρκίαν εἴσοδος, εἰς τὴν περὶ ἐπιθεωρήσεως τῶν διαβατηρίων αἴτησιν ἔλαβεν ἀπάντησιν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γένηται δεκτὴ ἡ αἴτησις αὐτοῦ ἂν μὴ πρότερον ἠρωτᾶτο ἡ Πύλη. Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ πρεσβευτὴς Κωστάκης Μουσοῦρος, ἵνα προλάβῃ πᾶσαν δυσαρέσκειαν ἐνδεχομένην νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς δοθείσης ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως, ἔσπευσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἵνα δώσῃ αὐτῷ τὰς προσηκούσας ἐξηγήσεις, μὴ εὑρὼν δ' αὐτὸν ἔδωκεν εἰς τὸν γραμματέα τῆς πρεσβείας τὴν ἐντολὴν νὰ εὕρῃ τὸν πρωθυπουργὸν καὶ νὰ δώσῃ αὐτῷ τὰς ὑπὸ τοῦ πρέσβεως μελετωμένας ἐξηγήσεις. Τοῦτο δ' ἔπραξεν ὁ γραμματεύς (Ἕλλην καὶ οὗτος, Κονεμένος βέης) τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τὴν ἐπαύριον (ἡμέραν Κυριακήν, 13 Ἰανουαρίου) ὁ πρεσβευτὴς λαβὼν πρόσκλησιν ἐκ τοῦ αὐλαρχείου διὰ τὸν τὴν ἑσπέραν ἐκείνην δοθησόμενον ἐν τοῖς ἀνακτόροις χορὸν μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῆς πρεσβευτικῆς αὐτοῦ ἀκολουθίας. Ἀλλ' ὅτε ὁ Βασιλεύς, φανεὶς ἐν μέσῳ τῶν κεκλημένων, ἀπέτεινε πρὸς ἕκαστον τῶν ξένων ἀντιπροσώπων τὰς συνήθεις εὐμενεῖς ῥήσεις, στραφεὶς πρὸς τὸν Μουσοῦρον εἶπεν· «Ἤλπιζον ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἦν ἄξιος σεβασμοῦ μείζονος τοῦ ὑφ' ὑμῶν δειχθέντος, κύριε, (j'espérais que le roi de Grèce méritait plus de respect que vous n'avez montré, Monsieur), (κατὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μουσούρου ἐν τῇ διακοινώσει αὐτοῦ λεγόμενα, κατὰ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου πρὸς τὸν Γκιζῶ γραφέντα εἶπεν ὁ Βασιλεύς· «ἐνόμιζον ὅτι ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ ἐγγύησις αὐτοῦ ἦσαν ἄξιοι μείζονος σεβασμοῦ), καὶ ταῦτα εἰπὼν ἔστρεψε τὰ νῶτα πρὸς τὸν πρε-

σβευτήν, ὅστις ἀκούσας εἶτα τὴν αὐτὴν μομφὴν ἐκ μέρους τῆς Βασιλίσσης, συναινέσει τοῦ παρόντος ἐκεῖ Ἄγγλου πρέσβεως, τοῦ δικαιώματι τῆς ἀρχαιότητος προϊσταμένου (doyen) τῶν ἐν Ἀθήναις ξένων ἀντιπροσώπων, κατέλιπεν εὐθὺς τὴν αἴθουσαν τοῦ χοροῦ μετὰ τῆς συζύγου καὶ πάντων τῶν ὑπαλλήλων τῆς πρεσβείας.

Τῇ ἐπαύριον (14 Ἰανουαρίου) ὁ Μουσοῦρος ἀπηύθυνε διακοίνωσιν πρὸς τὸν Κωλέττην μετὰ πολλῆς ἀξιοπρεπείας καὶ μετριοπαθείας συντεταγμένην, ἐν ᾗ ἐκθέτων τὰ γενόμενα ἐξέφραζεν ἰδίως τὴν λύπην αὐτοῦ ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν κατέλιπεν οὐδὲ μίαν στιγμὴν ἵνα ἀπολογηθῇ πρὸς τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως περὶ παραλείψεως τοῦ πρὸς αὐτὸν σεβασμοῦ, ἐξῆρε δὲ τὸ βαθύτατον σέβας ὅπερ ἐδείκνυε πάντοτε πρὸς τὴν Α. Μ. Αὐθημερὸν καὶ ὁ Κωλέττης ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπηύθυνε διακοίνωσιν πρὸς τὴν Πύλην διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτετραμμένου Ἐμμ. Ἀργυροπούλου, μεμφομένην τὴν διαγωγὴν τοῦ Μουσούρου μετὰ πολλῆς ὀξύτητος καὶ ἰταμότητος, ἐδήλου δ' ὅτι αὐτὸς ἀνελάμβανεν ὅλην τὴν εὐθύνην τῶν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως λεχθέντων. Ἐκ τοιαύτης ἐξ ὅλως ἀντιθέτων ἑκατέρωθεν ἀπόψεων καὶ γνωμῶν ἀντιλήψεως καὶ κρίσεως τῶν γεγονότων τὸ ἐπεισόδιον μετέστη κατὰ μικρὸν εἰς σοβαρὸν ζήτημα ἀπειλοῦν ρῆξιν τελείαν μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων, ἀφοῦ ὁ Μούσουρος κατ' ἐντολὴν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἀπῆλθεν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης διὰ τοῦ ἐπίτηδες πεμφθέντος αὐτῷ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἀτμοπλοίου, διότι ἡ ἐντὸς τεταγμένης προθεσμίας ζητηθεῖσα κατ' ἐντολὴν τῆς Πύλης ἱκανοποίησις δὲν ἐδόθη αὐτῷ. Ἡ δὲ Πύλη προέβη εὐθὺς εἰς ἀπειλητικὰ διαβήματα, σκοποῦσα νὰ ἀποκλείσῃ πάντας τοὺς λιμένας αὐτῆς εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐκδιώκουσα τὰ ἐν τούτοις ὑπάρχοντα, νὰ ἐξελάσῃ δὲ πάντας τοὺς ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει πολίτας τοῦ βασιλείου. Καὶ δὲν ἐξετέλεσε μὲν εὐθὺς τὰ βουλεύματα αὐτῆς ταῦτα, μεσολαβούσης ἀνεπισήμως τῆς διπλωματίας τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων καὶ τῆς Ρωσίας, ἰδιαίτατα δὲ τῆς Γαλλίας, καὶ ἐμάκρυνε τὰς πρὸς ἔκπλουν τῶν πλοίων καὶ ἀναχώρησιν τῶν πολιτῶν προθεσμίας, ἀλλ' ὁ κίνδυνος ρήξεως σοβαρᾶς καὶ πολέμου ἔτι μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, δυναμένου νὰ μεταστῇ εἰς πόλεμον ἀγγλογαλλικόν, ὑφίστατο ἐπὶ μακρόν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Κωλέττης, εἰσηγήσει γαλλικῇ, ἐπειράθη νὰ δώσῃ ἀλλοίαν διεύθυνσιν εἰς τὴν τῶν πραγμάτων πορείαν, προκαλέσας ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος πρὸς τὸν Σουλτάνον λίαν φιλόφρονα, ἐν ᾗ διαβεβαίου τὸν Ὀθωμανὸν μονάρχην ὅτι «οἱ λόγοι **αὐτοῦ ἀπηυθύνοντο πρὸς μόνον τὸν ἐπιλαθόμενον τῆς ὑψηλῆς** αὐτοῦ ἀποστολῆς», ἐποιεῖτο δ' ἔκκλησιν

Κωστάκης Μουσοῦρος
πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις

εἰς τὰ κοινὰ τῶν δύο ἡγεμόνων συμφέροντα ἐν ζητήματι τοῦ πρὸς αὐτοὺς ὀφειλομένου σεβασμοῦ ὡς καὶ εἰς τὰ συμφέροντα τῶν δύο κρατῶν. Ὁ Κωλέττης κατ' εἰσήγησιν τοῦ Γάλλου πρέσβεως ἤθελεν οὕτως νὰ ὑψώσῃ τὸ ζήτημα ἀπὸ κυβερνητικῶν ἀντεγκλήσεων εἰς ἀπ' εὐθείας μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων ἐξηγήσεις, ἵνα οὕτω ἐν τῇ συναισθήσει τῆς μοναρχικῆς ἀλληλεγγύης λύσωσι τὸ ζήτημα ἐξ ὑψηλῆς περιωπῆς ἐξετάζοντες αὐτὸ (ἵνα οὕτω καταδικασθῇ καὶ τιμωρηθῇ ὁ Μουσοῦρος ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ὡς μὴ σεβασθεὶς τὸ μοναρχικὸν ἀξίωμα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος). Θεωρῶν δ' ὁ Κωλέττης τὴν τοιαύτην τοῦ ζητήματος ἀντίληψιν καὶ ἔκφρασιν τὴν ὑποβληθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς διπλωματίας ὡς μεγάλην ἐπιβολὴν ἐκαυχήθη καὶ ἐν τῇ Βουλῇ περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης εἰς ὑψηλὰς ἀρχὰς ὑψώσεως τοῦ ζητήματος. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπουργοί, ὄντες λίαν πρακτικοὶ ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν τοιούτων ζητημάτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς προκατόχους αὐτῶν τοῦ 1821 ὑπουργοὺς τοῦ Σουλτάνου, οἵτινες ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρώσου πρέσβεως κόμητος Στρογονὼφ ἔλεγον πρὸς αὐτὸν ὅτι οἱ δύο μονάρχαι (Σουλτάνος καὶ Τσάρος) ἠδύναντο εὐκόλως νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους, μὴ ἀνεχόμενοι ἵνα τρίτος τις ταραξίας (ὁ πρεσβευτής) παρεμβληθῇ μεταξὺ αὐτῶν, φρονοῦντες καὶ λέγοντες ἀκριβῶς ἐκεῖνο ὅπερ καθ' ὑποβολὴν τοῦ Γκιζῶ ἔλεγε νῦν ὁ Κωλέττης, οἱ Τοῦρκοι οὗτοι ὑπουργοὶ ἔδιδον νῦν τῷ Ὄθωνι καὶ Κωλέττῃ μάθημα τοῦ πολιτεύεσθαι τὸν ἡγεμόνα ὅλως ἀντιθέτου πνεύματος. Ὁ ἀγαθὸς σουλτάνος Ἀβδοὺλ Μετζὴτ ἐν τῇ πρὸς τὸν βασιλέα Ὄθωνα ὡσαύτως μετὰ πολλῆς μετριοπαθείας καὶ ἀξιοπρεπείας συντεταγμένῃ ἐπιστολῇ, ἀφοῦ διεβεβαίου αὐτὸν ὅτι ἐκ βάθους καρδίας συνεμερίζετο τὰ περὶ ἡγεμονικῆς ἀξιοπρεπείας καὶ ἡγεμονικῆς ἀλληλεγγύης αἰσθήματα τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, περὶ τοῦ ἐπεισοδίου ἔλεγε ξηρῶς· «Ὡς πρὸς δὲ τὸ δυσάρεστον γεγονός, ὅπερ ὑπαινίττεται ἡ ἐπιστολὴ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, νομίζω ὅτι καταλληλότερον ἤθελεν εἶναι διὰ τὴν ***ἀξιοπρέπειαν*** τῶν δύο Στεμμάτων καὶ διὰ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς φιλίας ἣν διαβεβαιοῦμεν ἀλλήλοις νὰ ἀφήσωμεν τὴν λύσιν ***τοιούτων ζητημάτων εἰς τὴν φρόνησιν*** τῶν ὑπουργῶν ἡμῶν»· ὡσεὶ ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος μονάρχης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ὄθωνα· «Τοιαῦτα ζητήματα δὲν πρέπει νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὸ ὑψηλὸν ἐπίπεδον τῶν μεταξὺ τῶν μοναρχῶν προσωπικῶν σχέσεων, ἀλλὰ νὰ λύωνται ἐν τῷ χθαμαλῷ πεδίῳ τῶν μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν συζητήσεων».

Ὁ σουλτάνος Ἀβδοὺλ Μετζὴτ

Ἀποτυχούσης οὕτω τῆς μεγάλης δῆθεν ἐπιβολῆς τοῦ Κωλέττου, οὗτος ὑποστηριζόμενος πάντοτε ὑπὸ τῆς γαλλικῆς διπλωματίας ἀνέθηκε τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος εἰς τὴν εὐμενῆ πρὸς τὸν Ὄθωνα αὐστριακὴν διπλωματίαν, καὶ ὁ πρίγκιψ Μεττερνῖχος ὡς διαι-

τητὴς ὑπεχρέου μὲν τὸν βασιλέα Ὄθωνα νὰ ἐκφράσῃ ἐπισήμως τὴν λύπην αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς νέον πρεσβευτὴν πεμπόμενον ὑπὸ τῆς Πύλης, οὐχὶ εἰς τὸν Μουσοῦρον. Ἡ Πύλη δὲν ὑπετάγη εἰς τὴν ἐτυμηγορίαν ταύτην, ἐπιμένουσα ἵνα ὁ βασιλεὺς ἐκφράσῃ τὴν λύπην αὐτοῦ εἰς αὐτὸν τὸν Μουσοῦρον ἐπανερχόμενον εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν προῆλθον νέαι βραδύτητες εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος καὶ ἡ μετέωρος κατάστασις ἔβλαπτε πολὺ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα, δίκην ἐφιάλτου ἐπικειμένης πάντοτε τῆς ἐκ Τουρκίας ἐξελάσεως τῶν ἑλλήνων καὶ τοῦ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀποκλεισμοῦ τῶν τουρκικῶν λιμένων. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τελευτήσαντος τοῦ Κωλέττου ὑπὸ ἀνιάτου νόσου (κατ' Αὔγουστον 1847), ἥ τε ὀργὴ τῆς Πύλης (ἥτις μετὰ τὴν ματαίωσιν τῆς τοῦ Μεττερνίχου διαιτησίας εἰς νέας προέβαινεν ἀπειλάς) κατηυνάσθη ὁπωσοῦν, τοῦ διαδεξαμένου τὸν Κωλέττην ἐκ τοῦ ἰδίου τούτου κόμματος Κ. Τσαβέλλα ἐνδοτικὴν μετερχομένου πολιτικὴν καὶ ἀφέντος κατὰ μέρος τὰς ἀσκόπους τοῦ Κωλέττου πρὸς ἐξέγερσιν τῶν Ἀλβανῶν ἐναντίον τῆς Πύλης ἐνεργείας. Τότε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ὄθων, ὅστις εἶχε πάλιν νὰ παλαίῃ διηνεκῶς ἐναντίον τῆς ἐχθρικῆς πολιτικῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1846 ἐπανελθόντος αὖθις εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀγγλίας ὡς ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδου Πάλμερστον, ἀπετάθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, εἰς τοῦτον ὡς διαιτητὴν ἀναθέτων τὴν τῆς ἔριδος λύσιν. Ὁ Νικόλαος ἐξέδωκεν ἀπόφασιν συνηγοροῦσαν ὑπὲρ τῆς ἀξιώσεως τῆς Πύλης περὶ ἐπανόδου τοῦ Μουσούρου καὶ τῆς προσωπικῆς τούτου ἱκανοποιήσεως διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐκφράσεως τῆς λύπης τοῦ Βασιλέως. Ὁ Μουσοῦρος ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰ Φεβρουάριον τῷ 1848 καὶ ἔτυχεν ὑποδοχῆς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Τσάρου ὑπαγορευθέντα καὶ ὑπὸ τῶν δύο κυβερνήσεων συμφωνηθέντα, καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ ἔτος καὶ πλέον διαρκέσασα Ἑλληνοτουρκικὴ διαφορὰ καὶ ἐπανῆλθε τὸ πρὸ ταύτης καθεστὼς ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων σχέσεσιν, ἐγκύκλιος δὲ τῆς Πύλης πρὸς τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πρὸς πάσας τὰς νομαρχίας διέτατε τὴν ἄρσιν πάντων τῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἔριδος ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν πρότερον διαταχθέντων ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει μέτρων.

Ἡ λύσις αὕτη τοῦ ζητήματος ἐπῆλθεν ἱκανὸν χρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωλέττου, θανόντος ὡς εἴπομεν τῇ 31 Αὐγούστου 1847 μετὰ δεκαπενθήμερον νόσον (νεφρίτιδα), ὑφ' ἧς καὶ πρὸ μηνῶν προσβληθεὶς εἶχεν ἀναλάβει ἐν τῷ μεταξύ. Καὶ ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρός, ὅπως ὅλος ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ βίος, ἐγένετο ἀφορμὴ ἵνα ἡ ὅλη πολιτικὴ ἐμφάνισις αὐτοῦ ὑπ' ἄλλων μὲν Ἑλλήνων τε καὶ ξένων (ἰδίως Γάλλων, οὐδὲ τοῦ Γκιζῶ ἐξαιρουμένου) ἐξυμνηθῇ καὶ ἐγκωμιασθῇ, ὑπ' ἄλλων δὲ δυσφημηθῇ καὶ ἐν ἐπιγράμμασιν ἔτι σκωπτικωτάτοις ἐκφαυλισθῇ καὶ ἀναθεματισθῇ. Ἀλλὰ τὸ κόμμα τὸ Κωλεττικὸν ἢ Μοσχομαγκιτικὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ διετήρησε τὴν ἐξουσίαν, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ὑπὸ τῶν βουλῶν, μάλιστα δὲ πάντων ὑπὸ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας καὶ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως. Ἔλαβε δὲ νῦν τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργείου ὁ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργὸς Κίτσος Τσαβέλλας, διατηρῶν καὶ ὡς πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο, τοῦ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου τέως κατεχομένου ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν δοθέντος εἰς τὸν τέως ὑπουργὸν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γλαράκην. Αἱ ἡμέραι τοῦ νέου ὑπουργείου, ἀναλαβόντος τὴν κυβέρνησιν πρὶν ἔτι διευθετηθῇ, ὡς εἴρηται, ἡ ἐκ τῶν Μουσουρικῶν προελθοῦσα ἑλληνοτουρκικὴ διαφορά, ἐσημειώθησαν διὰ πολλῶν νέων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀνωμαλιῶν, αἵτινες κληροδοτηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος πρωθυπουργοῦ ἔλαβον μείζονα ἐπίτασιν ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, πλὴν τοῦ διὰ τῆς διαιτησίας τοῦ Τσάρου ὁριστικῶς διευθετηθέντος

Μουσουρικοῦ. Αἱ ζῶντος ἔτι τοῦ Κωλέττου ἐκραγεῖσαι ἐν Ἀκαρνανίᾳ (ὑπὸ τοῦ Θ. Γρίβα) καὶ ἐν Εὐβοίᾳ ὑπὸ τοῦ Ν. Κριεζώτου ταραχαὶ εἶχον κατασταλῆ κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ πρωθυπουργοῦ ἐκείνου ἡμέρας. Ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου Τσαβέλλα τὰς κατασταλείσας ἐκείνας στάσεις καὶ ταραχὰς διεδέξαντο ἡ τοῦ συνταγματάρχου Ἰ. Φαρμάκη ἐν Ναυπακτίᾳ καὶ ἡ τῶν ἀντισυνταγματαρχῶν Παπακώστα, Τσαμάλα καὶ Βελέντζα ἐν Φθιώτιδι, ἐνῷ συγχρόνως ἕνεκα τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἐναντίον τῆς Πύλης κινήματος τοῦ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου ὑποστηριζομένου Τουρκαλβανοῦ Γκουλέκα, Τουρκαλβανοὶ βέηδες, οἱ μετασχόντες τοῦ κινήματος τούτου, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος ὑπερβάντες τὰ σύνορα ἐζήτουν καταφύγιον ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι, ἡ ληστεία δ' ἐλυμαίνετο τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ τὴν Ἀττικὴν δ' αὐτὴν διέτρεχε μετὰ 28 ληστῶν ὁ πρὸ πολλοῦ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς τοῦ Κωλέττου κυβερνήσεως (1846—47) τρομοκρατῶν αὐτὴν λήσταρχος Μπίμπης. Καὶ οὗτος μὲν ἐφονεύθη ἐπὶ τέλους (περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1847) ὑπὸ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὸν στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ περίπου χρόνον συνελήφθη ὁ συνταγματάρχης Φαρμάκης μετὰ τοῦ ταγματάρχου Μαυρογιάννη καὶ τῶν λοιπῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, οἱ δὲ ἀντισυνταγματάρχαι Παπακώστας καὶ Βελέντζας καὶ ὁ ταγματάρχης Μπαλάτσος καταδιωκόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπερβῶσι τὰ μεθόρια καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Ἀλλ' ἡ ληστεία δὲν ἐξέλιπεν οὐδ' ἐγγὺς τῆς πρωτευούσης, ἀφοῦ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μπίμπη ἐληστεύθη ἐγγὺς τῶν Μεγάρων (τῇ 19 Νοεμβρίου) τὸ γενικὸν ταχυδρομεῖον. Μετ' ὀλίγον δὲ συνέβη ἄλλη τις σοβαρὰ καὶ παράδοξος ληστανταρτικὴ στάσις ἐν αὐταῖς ταῖς Πάτραις, ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς τῆς πόλεως, μαρτυροῦσα τὸ μὲν πόσον ὀλίγον ἀσφαλὴς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διετέλει ἡ δημοσία τάξις καὶ ἡσυχία, τὸ δὲ πόσον ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν κοινωνικὴν εὐρωστίαν τὸ καὶ ὑπὸ τῶν Γάλλων διπλωματῶν μετ' ἐπαίνων διαφημισθὲν ἔργον τῆς Κωλεττικῆς κυβερνήσεως, ἡ διὰ τοῦ συστήματος δηλονότι καὶ τῆς μεθόδου τῆς πρὸς τὰ ἄτακτα στοιχεῖα ἐπιεικείας καὶ τῆς τούτων μετὰ τῶν ὑγιῶν κοινωνικῶν τάξεων δῆθεν συναρμογῆς καὶ συσσωματώσεως ἐπιζητουμένη ἐμπέδωσις τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ καὶ πολιτείᾳ ἠθικῆς, πολιτικῆς καὶ ἀστικῆς εὐταξίας καὶ κοσμιότητος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο τὸ μαρτυροῦν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, πόσον πολὺ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μετὰ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν συνεδέοντο καὶ ῥαδιουργίαι ἐπονείδιστοι ἐξωτερικαὶ καὶ ξέναι, εἶναι τὸ ἐν Πάτραις ληστανταρτικὸν ἐπεισόδιον τοῦ Μερεντίνου ἢ Μερενδίτου.

Ὁπλαρχηγός τις οὐχὶ σημαντικὸς ἐκ τῶν πρωτοπαλληκαρίων τοῦ κόμματος τῆς Μοσχομάγκας, τραπεὶς ἐν ἀρχῇ εἰς τὸν ληστρικὸν βίον εἶτα δ' ἀμνηστευθεὶς ἐπὶ Κωλέττου καὶ ἀνταλλάξας ὅπως πολλὰ τῶν παλληκαρίων καὶ πρωτοπαλληκαρίων τῆς Μοσχομάγκας τὸν ληστρικὸν ἀντὶ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου καὶ εἰς λοχαγοῦ βαθμὸν προαχθεὶς εἶχε πεμφθῆ εἰς Πάτρας ὡς λοχαγὸς ἑνὸς λόχου τοῦ ἐκεῖ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Στουρνάραν σταθμεύοντος τάγματος τῶν ὀροφυλάκων. Ἀλλ' ἐν Πάτραις γενόμενος ὁ πρώην ληστὴς λοχαγός, μὴ λησμονήσας καὶ μὴ ἀποθέμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ νέῳ αὐτοῦ βίῳ καὶ τῇ νέᾳ θέσει, ἴσως δὲ ὑποκινούμενος ὑπὸ κομματικῶν εἰσηγήσεων καὶ ὑπὸ τοῦ Θ. Γρίβα, ἤρξατο τηρῶν διαγωγὴν παρέχουσαν ὑπονοίας πρὸς τὰς ἐν Πάτραις στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχάς, αἵτινες δὲν ὤκνησαν ν' ἀναφέρωσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὰ κατὰ τὴν ὕποπτον διαγωγὴν τοῦ λοχαγοῦ. Διαδοθέντος δὲ ἐν Πάτραις τοῦ θρύλου περὶ τοῦ σκοποῦ ὃν εἶχεν ἡ κυβέρνησις νὰ διαλύσῃ τὸν λόχον τὸν διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Μερενδίτου καὶ νὰ μεταθέσῃ εἰς

Πάτρας τὸν ἐν Τριπόλει λόχον τῶν ἀκροβολιστῶν, ὁ Μερενδίτης προσαγαγὼν εἰς τὰ στασιαστικὰ αὐτοῦ σχέδια δύο λόχους τοῦ ἐν Πάτραις τάγματος συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν ταγματάρχην Στουρνάραν, πολιορκήσας δὲ καὶ κυριεύσας τὸν ἐν τῇ ἄνω πόλει στρατῶνα καὶ γενόμενος κύριος τῆς ὅλης πόλεως ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸ ὑποκατάστημα τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ἐλῄστευσε περὶ τὰς 25 χιλ. δραχμῶν, ἀπήτησε δὲ νὰ παραδοθῶσιν αὐτῷ καὶ ὅλα τὰ ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ καὶ ἐν τῷ τελωνείῳ εὑρισκόμενα χρήματα. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως πτοηθέντες ἐκλείσθησαν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, ἐκλείσθησαν δὲ καὶ τὰ καταστήματα, οἱ δὲ πρόκριτοι τῶν πολιτῶν φοβούμενοι καταστροφὴν γενικὴν τῆς πόλεως ἐζήτησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν λησταντάρτων. Ἀλλ' ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀπαιτήσεων τούτου, μόλις περιορίζοντος νῦν τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ (ἀντὶ τῆς προτέρας τῆς εἰς αὐτὸν παραδόσεως τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ τοῦ ταμείου τοῦ τελωνείου) εἰς 50 χιλ. ταλλήρων ἢ 290 χιλ. δραχμῶν περίπου (πλὴν ἐννοεῖται τῶν ἤδη ληστευθεισῶν ἐκ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης 25 χιλ. δραχμῶν), περιλαμβανομένων ἐν τῷ ποσῷ τούτῳ καὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἐμπόρων εἰς τὸ δημόσιον ὀφειλομένων χρημάτων, παρεκλήθησαν καὶ οἱ πρόξενοι τῶν ξένων Δυνάμεων νὰ μεσολαβήσωσι χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἡ τῶν προξένων μεσολάβησις δὲν ἐτελεσφόρησεν. Ὁ Μερενδίτης προσκληθεὶς εἰς τὸ αὐστριακὸν προξενεῖον δὲν προσῆλθε. Τότε δὲ ὁ Ἄγγλος πρόξενος Βοὺδ ἀναλαβὼν αὐτὸς τὰς διαπραγματεύσεις ἔπεισε τὸν λήσταρχον νὰ περιορίσῃ τὰς ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ἀπαιτήσεις εἰς 16 χιλ. τάλληρα ἤτοι 92.800 περίπου δραχμάς, ὅσαι δηλονότι εὑρίσκοντο ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ, καὶ ἐπιβιβαζόμενος μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου μεταβῇ ὅπου ἤθελεν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁ λήσταρχος καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοῦ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς στάσεως ἐκφυγὼν ἀναπληρωτὴς τοῦ νομάρχου γραμματεὺς τῆς νομαρχίας Ροντόπουλος ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τὰς ἐκ τῶν περιχώρων κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως συγκροτηθείσας ἐνόπλους ὁμάδας, δι' ὧν συγκροτήσας μάχην πρὸς τὸ στῖφος τοῦ ληστάρχου κατετρόπωσεν αὐτό, φονευθέντων τινῶν ἐκ τοῦ στίφους καὶ συλληφθέντος ἑνός, ἀλλὰ τῶν λοιπῶν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ κατορθωσάντων νὰ διασωθῶσιν εἰς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον. Οὕτως ἔλαβε πέρας ἡ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τρομοκρατήσασα τὰς Πάτρας καὶ οὐκ ὀλίγας ζημίας ἀμέσους τε καὶ ἐμμέσους ἐπενεγκοῦσα εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς πολίτας λησταντάρτικὴ στάσις. Ἀλλὰ τὸ ἐπεισόδιον εἶχε καὶ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ ἐπακολουθήματα.

Ὁ μνημονευθεὶς νομαρχεύων γραμματεὺς Ροντόπουλος ἀπήτησε παρὰ τοῦ Ἄγγλου προξένου, ἐν ὀνόματι τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, τὴν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἀπόδοσιν τῶν ὑπὸ τῶν εἰς τὴν προστασίαν τῆς ἀγγλικῆς σημαίας εὑρισκομένων ληστῶν ἁρπαγεισῶν 117.800 δραχμῶν τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, ὡς καὶ τῶν 32 χιλ. δραχμῶν τοῦ τελωνείου, ἔτι δὲ καὶ τὴν εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀρχὰς παράδοσιν τῶν ληστῶν αὐτῶν. Ἀρνουμένου δὲ τοῦ Ἄγγλου προξένου νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἀξίωσιν ταύτην καὶ ἰσχυριζομένου τὸ ἀπαραβίαστον τῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν λησταντάρτων συνομολογηθείσης συνθήκης(!!), οἱ λοιποὶ πρόξενοι Ρωσίας, Γαλλίας καὶ Αὐστρίας, εἰς οὓς ἐγένετο ἔκκλησις ὑπὸ τοῦ νομαρχεύοντος, ἀπεφάσισαν ἵνα αἱ μὲν 32 χιλ. δραχμαὶ τοῦ τελωνείου ἐπιστραφῶσιν εὐθύς, τὸ πλοῖον μεταβιβάσῃ τοὺς ληστὰς εἴς τινα τῶν Ἰονίων νήσων, ἔνθα νὰ κλεισθῶσιν οὗτοι εἰς φρούριον, τὰ δὲ χρήματα νὰ τεθῶσιν ἐν ἀσφαλείᾳ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἑπτανησιακῶν μέχρις οὗ ληφθῇ ὁριστική τις ἀπόφασις ὑπὸ τῶν προξένων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη, εἰς ἣν ἐφαίνετο προσχωρῶν καὶ ὁ Ἄγγλος πρόξενος, δὲν ἐξετελέσθη. Ἡ Ἑπτανησιακὴ γερουσία ἀπηγόρευσε τὴν εἰς οἱανδήποτε τῶν νήσων τῆς Ἰονίου Πολι-

τείας ἀπόβασιν τῶν ληστῶν, οἵτινες οὕτως ἔπλευσαν εἰς Μελίτην, τὸ δὲ ἐκ τῶν ἐν Πάτραις γεγονότων προκῦψαν πολιτικὸν ζήτημα ἔλαβεν εὐρείας διπλωματικὰς διαστάσεις. Αἱ ἑλληνικαὶ ἀρχαὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐνδείξεών τινων περὶ μεγάλης συνωμοσίας συνδεομένης μετὰ τοῦ κινήματος τοῦ Μερενδίτου προέβησαν εἰς συλλήψεις πολυαρίθμων προσώπων ἐν Πάτραις (ἔνθα συνελήφθη καὶ ὁ γνωστὸς πολιτευτὴς 'Ανδρ. Καλαμογδάρτης) καὶ ἐν Ναυπλίῳ καὶ ἐν 'Αθήναις, ὡς ἐνεχομένων εἰς τὴν συνωμοσίαν. Καὶ τούτων μὲν οἱ πολλοὶ ταχέως ἀπελύθησαν, εἰ καὶ αἱ περὶ ὑπάρξεως ἐκτεταμένης συνωμοσίας ὑπόνοιαι τῶν ἀρχῶν δὲν διεψεύσθησαν ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν πραγμάτων. 'Αλλὰ γεγονός τι ἄλλο ἔδωκεν εὐρυτάτας διαστάσεις εἰς τὸ ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου παραχθὲν πολιτικὸν καὶ διπλωματικὸν ζήτημα.

Ὁ ἐν 'Αθήναις Ἄγγλος πρεσβευτὴς διεβίβασε πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν διαμαρτυρίαν τοῦ Ἄγγλου πλοιάρχου τοῦ μνημονευθέντος ἀγγλικοῦ πλοίου «Σπίτφορ», εἰς ὃ κατέφυγεν ὁ Μερενδίτης μετὰ τῆς λησταναρτικῆς αὐτοῦ συμμορίας, διότι, ὡς ἔλεγεν, ἐν τῇ κατὰ τὴν προκυμαίαν συγκροτηθείσῃ μεταξὺ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ροντοπούλου καὶ τῶν λησταναρτῶν μάχῃ αἱ σφαῖραι τῶν μαχομένων στρατιωτῶν αἱ ῥιπτόμεναι ἐναντίον τῶν εἰς τὰς λέμβους τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου προσφευγόντων ληστῶν προσέβαλον τὰς λέμβους καὶ ἐτραυμάτισαν τοὺς Ἄγγλους κωπηλάτας αὐτῶν. 'Αλλ' ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν 'Ι. Γλαράκης ἀπηύθυνε τότε μακρὸν ὑπόμνημα πρὸς τοὺς ἐν 'Αθήναις πρέσβεις 'Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Αὐστρίας, τῶν Δυνάμεων δηλαδὴ ὧν οἱ ἐν Πάτραις πρόξενοι ἀνεμίχθησαν εἰς τὰ Μερενδιτικά, ἐν ᾧ ἐξετίθεντο λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὸ ἐπεισόδιον, ἐπεδοκιμάζοντο δὲ καὶ ἐπῃνοῦντο τὰ ὑπὸ τοῦ Ροντοπούλου πραχθέντα. Τὸ ὑπόμνημα ἐκήρυττεν ἐντόνως ὅτι οὗτος εἶχε πᾶν δικαίωμα νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ τὰ μεταξὺ τοῦ Ἄγγλου προξένου καὶ τῶν λησταναρτῶν συμβληθέντα, κατέκρινε δὲ τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἄγγλου πλοιάρχου τοῦ «Σπίτφορ», διότι δὲν ἀπέσυρε τὰς λέμβους ἀπὸ τῆς προκυμαίας ἅμα τῇ ἐν τῇ προκυμαίᾳ ἐμφανίσει τῆς ὑπὸ τὸν Ροντόπουλον ἐνόπλου δυνάμεως, ἵνα προστατεύσῃ τοὺς ληστάς, οἷς ἐπέτρεπε τὴν εἰς τὰς λέμβους προσφυγήν, ἐνέκρινε δὲ καὶ τὴν παρὰ τοῦ Ροντοπούλου γενομένην ἀπαίτησιν τοῦ ἐν τῷ ἀγγλικῷ προξενείῳ μέχρι τότε κρατουμένου ποσοῦ. 'Αλλ' ὡς ἐρρήθη ἤδη, τὰ χρήματα δὲν ἀπεδόθησαν, τὸ δ' ἀγγλικὸν πλοῖον ἀπέπλευσε μεθ' ἱκανὰς ἡμέρας (τῇ 14 Δεκεμβρίου) ἐκ Πατρῶν φέρον τοὺς ληστὰς καὶ τὰ χρήματα (τὰ ἐμπιστευθέντα νῦν εἰς τὸν πλοίαρχον) εἰς τὰς 'Ιονίους νήσους, καὶ ἐντεῦθεν, μὴ ἐπιτραπείσης ὑπὸ τῆς γερουσίας τῆς εἰς τὸ 'Ιονικὸν ἔδαφος ἀποβιβάσεως αὐτῶν, μετέφερεν αὐτοὺς εἰς Μελίτην κατ' ἀπόφασιν τοῦ ἁρμοστοῦ. Κατὰ τὸν μέχρι Μελίτης πλοῦν οἱ λησταντάρται ἔτυχον παντοίων περιποιήσεων ἐκ μέρους τοῦ πληρώματος. 'Αλλ' ὁ ἐν Μελίτῃ ναύαρχος Πάρκερ ἀπεδοκίμασε τὴν διαγωγὴν τοῦ τε προξένου καὶ τοῦ πλοιάρχου καὶ κατέσχε τὰ ὑπὸ τῶν ληστῶν ἐκβιασθέντα χρήματα, ἵνα διατεθῶσιν ὡς δεῖ κατὰ τὴν ὁριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Ὅτι τὸ γεγονός, ὅπερ καλοῦμεν ἐπεισόδιον Μερενδίτου, δὲν ἦτο ἄμοιρον πολιτικῆς χροιᾶς καὶ ὡς πρὸς τὴν γένεσιν ἔτι καὶ καταγωγὴν αὐτοῦ, ἀλλ' εἶχε χαρακτῆρα πολιτικὸν ἐσωτερικόν τε καὶ ἐξωτερικόν, φαίνεται μαρτυρῶν τοῦτο, ἀρνητικῶς τοὐλάχιστον, αὐτὸς ὁ ἐν πολλοῖς ἀμερόληπτος Ἄγγλος ἱστοριογράφος Φίνλεϋ δι' ὧν λέγει· «Ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς σὶρ 'Εδμόνδος Λάϊονς κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ὡς *ὑποθάλπων τὰς ταραχὰς ταύτας* διὰ τῆς γλώσσης ἣν ἐτήρει, καὶ ὡς *προσπαθῶν νὰ ῥίψῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς κατάστασιν ἀναρχίας* καὶ ἐπιτρέπων τὴν ὑπὸ τὴν βρεττανικὴν σημαίαν προ-

στασίαν πράξεως στασιαστικῆς καὶ ληστρικῆς, οἷα ἦν ἡ τοῦ Μερενδίτου. Καὶ ἡ ἐναντίον τῆς βρεττανικῆς κυβερνήσεως ἀγανάκτησις ἡ περιοριζομένη μέχρι νῦν εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, διεδόθη νῦν εὐρέως ἐν τῷ λαῷ». Ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Φίνλεϋ μαρτυρουμένη αὕτη ἀγανάκτησις μεγάλου μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἦν ἀρκούντως εὔλογος καὶ δικαία, ἀνεδείχθη καὶ ἐκ τῆς μετὰ τὸ Μερενδιτικὸν ἐπεισόδιον τηρηθείσης πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας, ἀκριβέστερον δὲ τῆς τοῦ λόρδου Πάλμερστον, τῆς παρεχούσης διηνεκῶς πράγματα τῇ κυβερνήσει τοῦ Τσαβέλλα καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ.

Ὁ ἐσωτερικὸς νομοθετικὸς βίος τοῦ ὑπουργείου Τσαβέλλα δὲν ὑπῆρξε γόνιμος εἰς σπουδαῖα νομοθετήματα. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ὑποβληθέντων ὑπὸ τούτου εἰς τὰς βουλὰς σχεδίων νόμων ἦσαν τὸ περὶ φόρου τῶν προϊόντων τῆς γῆς ἢ τῶν ἐγκτήτων φόρων, τὸ περὶ ἐντὸς δέκα ἐτῶν ἀποτίσεως τῶν καθυστερουμένων εἰς τὸ δημόσιον χρεῶν κατὰ δόσεις ἐτησίας, τὸ περὶ τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταρρυθμίσεως τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων καὶ τὸ περὶ διανομῆς ἑνὸς στρέμματος ἐθνικῆς γῆς εἰς ἕκαστον γεωργόν. Ἀλλὰ καὶ στάσεις ἐσωτερικαὶ καὶ πίεσις ἄπαυστος ἐκ μέρους τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως διὰ τὸ ζήτημα τῶν πρὸς τὰς Δυνάμεις χρεῶν παρέλυον τὸν βίον τῆς κυβερνήσεως. Ἐπελθούσης δ'ἐν Γαλλίᾳ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1848 τῆς Φεβρουαριανῆς καλουμένης ἐπαναστάσεως, τῆς ἐπενεγκούσης τὴν πτῶσιν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ αὐτοῦ Γκιζῶ, ἡ ἐντεῦθεν ἐξασθενήσασα ἐν Ἑλλάδι ἀντιπολιτικὴ ῥοπὴ τῆς Γαλλίας ἐπενεγκοῦσα μετὰ τὸν πρῶτον κατὰ τὸ ἄκουσμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας ἐκραγέντα ἐνθουσιασμόν, τὸν προκαλέσαντα στασιαστικὰ κινήματα ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ὁριστικὴ ἀναχώρησις τοῦ Πισκατόρυ ἔτι πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1847 ἔδωκαν, ὡς φαίνεται, ἀφορμὰς εἰς τὴν κατὰ Μάρτιον παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου Τσαβέλλα (8 Μαρτίου 1848), ὃ διεδέξατο ὑπουργεῖον τοῦ Γ. Κουντουριώτου.

Ὁ Γ. Κουντουριώτης ἀναλαμβάνων τὴν συγκρότησιν ὑπουργείου εἶχε θέσει ὡς ὅρον τῆς πρὸς τοῦτο παραδοχῆς τὴν ἀπονομὴν γενικῆς ἀμνηστίας εἰς τοὺς μετασχόντας τῶν στάσεων τοῦ προηγουμένου ἔτους.

Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς ἐκτελῶν τὴν δοθεῖσαν περὶ ἀμνηστίας ὑπόσχεσιν ἐξῄρεσε ταύτης τινὰς τῶν ἀρχηγῶν τῆς στάσεως, οἷον τοὺς Θ. Γρίβαν, Ν. Κριεζώτην, τοὺς διαμένοντας ἔτι ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει (ἐν Ἰωαννίνοις ὁ Γρίβας, ἐν Προύσῃ ὁ Κριεζώτης, ὅπου εἶχον καταφύγει), ἐπιφυλασσόμενος ν' ἀποφασίσῃ βραδύτερον περὶ τούτων. Ἀλλ' οἱ μετὰ τοῦ Θ. Γρίβα καὶ τοῦ Ν. Κριεζώτου εἰς διηνεκῆ ἐπικοινωνίαν διατελοῦντες φυγάδες ἀξιωματικοὶ Παπακώστας, Κοντογιάννης καὶ Μπαλατσός, μὴ δεξάμενοι τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ἀμνηστίαν, ἕνεκα τῆς ἐκ ταύτης γενομένης ἐξαιρέσεως τῶν δύο μνημονευθέντων ὑποστρατήγων, ἐξηκολούθουν μένοντες ἐν τοῖς τουρκικοῖς μεθορίοις, ἔνθεν ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὸ ἔδαφος τὸ ἑλληνικόν, ἄγοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ στίφη Τουρκαλβανῶν, ἄγριον ἐμπνέοντα τρόμον εἰς τὰς παραμεθορίους ἐπαρχίας, πολλὰς ἐπιφέροντες καταστροφὰς δι' ἁρπαγῶν καὶ λεηλασιῶν. Ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων τούτων ἐστάλησαν οἱ ἄριστοι τῶν ὁπλαρχηγῶν Μαμούρης, Σκυλτσοδῆμος καὶ ἄλλοι μετὰ χιλιάδων τινῶν ὁπλιτῶν· καὶ μετὰ πολλὰς συμπλοκὰς αἱματηράς, ὧν αἱματηροτάτη ὑπῆρξεν ἡ τῆς 9 Μαΐου περὶ τὴν Ὑπάτην συγκροτηθεῖσα καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ πλείστου τῆς πόλεως ταύτης ἐπενεγκοῦσα μάχη, οἱ ἀντάρται ἡττηθέντες ἀπεχώρησαν αὖθις πέραν τῶν ὁρίων εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἀντάρται ἐπιδρομεῖς ἡττώμενοι εὐρι-

σκον ἄσυλον ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους, οἱ ἐν Πελοποννήσῳ εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτῶν κινήματα πολιτικήν τινα χροιὰν ἀμυδρὰν δίδοντες, καὶ ἀναμόρφωσιν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν εἰς τὸν λαὸν διὰ πομπωδῶν προκηρύξεων ὑπισχνούμενοι (χωρὶς ἐν τούτοις νὰ προσβάλλωσι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας) καὶ σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀπαιτοῦντες, ταγματάρχαι Λύκος ἢ Χελιώτης, Ἀριστείδης Ρένδης ἢ Ρέντης ἐν Κορινθίᾳ, καὶ Γ. Περράκης ἐν Μεσσηνίᾳ, ὄντες καὶ οὗτοι κατὰ βάθος ἐπαναστάται, ἀφοῦ αἱ προκηρύξεις αὐτῶν οὐδεμίαν εὕρισκον ἠχὼ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ καὶ τὰ ἐξ ἑκατοντάδων τινῶν ὁπλιτῶν συγκείμενα στίφη αὐτῶν καταπολεμηθέντα ὑπὸ τῶν ὑπὸ τοῦ Γ. καὶ Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνη, Ἀντ. Μαυρομιχάλη, Παν. Νοταρᾶ στρατολογηθέντων στιφῶν, κατετροπώθησαν πανταχοῦ καὶ ἄλλοι μὲν τῶν ἀρχηγῶν, ὡς ὁ Ρέντης, συλληφθέντες ἐφυλακίσθησαν, ἄλλοι δέ, ὡς ὁ Περράκης, κατέφυγον εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ περὶ τὰ τέλη Μαΐου ὅπως ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς οὕτω καὶ ἡ Πελοπόννησος ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τῶν ἀνταρτικῶν στιφῶν.

Διαρκούντων τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἐναντίον τῶν ἀνταρτῶν ἀγώνων, ἐπῆλθε καὶ νέα τις ἀφορμὴ προστριβῆς πρὸς τὸ ὅμορον κράτος, μὴ λαβοῦσα εὐτυχῶς χαρακτῆρα σοβαρὸν ἕνεκα τοῦ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δηλωθέντος ἀπολύτως προσωπικοῦ χαρακτῆρος τοῦ γεγονότος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἦν ἀπόπειρά τις φονικὴ ἐναντίον τοῦ ἄρτι ἐπανελθόντος εἰς Ἀθήνας πρέσβεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους Κωστάκη Μουσούρου.

Καθ' ὃν χρόνον συνεκροτήθη τὸ ὑπουργεῖον Γ. Κουντουριώτου, ἡ ἕνεκα τῶν Μουσουρικῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἔρις εἶχε λάβει ὁριστικὸν πέρας διὰ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου τοῦ Κ. Μουσούρου καὶ τῆς συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τῆς περὶ ἐπανόδου συμφωνίας γενομένης αὐτῷ ὑποδοχῆς, ἥτις τοσοῦτον ἀδιάφορον κατέλιπε τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὥστ' εὐλόγως ἠπόρει ὁ Θουβενὲλ διατί ἡ ἐπίτευξις τοιαύτης λύσεως μάτην καὶ ἀσκόπως τοσοῦτον κατηνάλωσε χρόνον. Καὶ ἤδη ἐγένετο ἐν Ἀθήναις σκέψις περὶ ἀποστολῆς πρέσβεως τακτικοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν (ἔνθα ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1843 ἀνακλήσεως καὶ τῆς κατὰ τὸ 1844 παραιτήσεως τοῦ Ἀ. Μαυροκορδάτου οὐδεὶς εἶχε πεμφθῆ διάδοχος αὐτοῦ) πρὸς τελείαν ἀποκατάστασιν τῶν φιλικῶν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν σχέσεων, ὅτε νέον θλιβερώτατον ἐπεισόδιον Μουσούρου πάλιν παρήγαγε μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ὀχληρὸν πολιτικὸν ζήτημα. Τῇ 23 Ἀπριλίου 1848 γεγονὸς ἀποπείρας στυγερᾶς δολοφονίας ἐναντίον τοῦ Ὀθωμανοῦ πρέσβεως κατέπληξεν ἀλγεινότατα τὰς Ἀθήνας. Τὸ γεγονὸς ἀφηγοῦνται αἱ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες ὡς ἑξῆς· «Νέος τις, Ἀπόστολος Ναδίρης καλούμενος, καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Ἀντιγόνης τῆς Προποντίδος, ἡλικίας 22 περίπου ἐτῶν, διετέλει ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἕλληνος τὸ γένος (Κονεμένου βέη) γραμματέως τοῦ Μουσούρου ἀφ' οὗ χρόνου ἐπανῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ὢν δὲ καὶ φιλομαθὴς καὶ τὰ γράμματα τὰ ἑλληνικὰ κατ' ἰδίαν σπουδάζων (κατὰ Θουβενὲλ ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἵνα σπουδάσῃ ἰατρικήν), ἀπέλαυε καὶ αὐτοῦ τοῦ πρέσβεως τῆς εὐνοίας καὶ προστασίας. Οὗτος λοιπὸν ὁ Ναδίρης τὴν εἰρημένην ἡμέραν τῆς 23 Ἀπριλίου περὶ τὴν 4 μ. μ. ὥραν, ἀφοῦ διὰ ψευδῶν ἐντολῶν δῆθεν τοῦ πρέσβεως ἀπεμάκρυνε τῆς πρεσβείας τοὺς λοιποὺς ὑπηρέτας, λαβὼν εἰς χεῖρας τὸ πιστόλιον τοῦ μαγείρου τῆς πρεσβείας καὶ καλύπτων αὐτὸ ὑπὸ χαρτίου φερομένου δῆθεν εἰς ὑπογραφὴν πρὸς τὸν πρεσβευτὴν εὑρισκόμενον ἐν τῷ γραφείῳ μετὰ τῆς συζύγου, ἐπυροβόλησεν ἐναντίον αὐτοῦ ἀναφωνῶν ἅμα «Ζήτω ἡ ἐλευθερία !». Εὐτυχῶς ἡ βολή, ἐμπαγεῖσα εἰς τὸ ὀστοῦν τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ θύματος δὲν διεπέρασε τὸ στῆθος. Εἰς τὰς γοερὰς κραυγὰς τῆς συζύγου ἔδραμον πολ-

λοὶ ἔξωθεν, ὅτε ὁ δολοφόνος ἔφευγε δρομαῖος κράζων «Ζήτω ἡ Ἑλλάς! ἐσκότωσα τὸν τύραννον»· ἀλλ' ἐν τῇ φυγῇ, κρατηθεὶς ὑπό τινος τῶν ὑπηρετῶν τῆς πρεσβείας, συνελήφθη ὑπὸ τῶν προσδραμόντων πολιτῶν καὶ χωροφυλάκων καὶ ἐφυλακίσθη, συγχρόνως δὲ ἐπέμφθη καὶ στρατιωτικὴ φρουρὰ πρὸς φρούρησιν τῆς πρεσβείας. Πᾶσα ἡ πόλις ἐταράχθη ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ στυγεροῦ κακουργήματος, ἐπὶ τῇ πρώτῃ μάλιστα διαδοθείσῃ φήμῃ ὅτι τὸ θῦμα ἐφονεύθη. Ὑπουργοί, πρέσβεις, ἰατροὶ ἔσπευσαν εἰς τὴν πρεσβείαν, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη τῶν πολιτῶν πολλαχῶς ἐμαρτύρησε τὴν πρὸς τὸ θῦμα συμπάθειαν καὶ τὴν ἐπὶ τῷ γεγονότι ἀγανάκτησιν.

Ἀνακρινόμενος ὁ Ναδίρης κατέθηκεν ὅτι αὐτὸς οἴκοθεν, οὐδενὸς παρορμήσαντος καὶ οὐδένα ἔχων συνένοχον ἢ συνωμότην, ἐτέλεσε τὴν πρᾶξιν καὶ ὅτι ἐλυπεῖτο μάλιστα διότι δὲν ἐπέτυχε τοῦ τελικοῦ σκοποῦ, πρὸς ὃν ἀπέβλεπεν ἀποφασιστικῶς ὅτε ἤδη ἀνεχώρει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀπίθανον ὅτι ὢν ἀνέκαθεν ἀνισόρροπος καὶ κουφόνους, ἐκ τῶν ὀλίγων γραμμάτων ἅτινα ἐδιδάχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐκ τῆς φιλομαθείας αὐτοῦ γενόμενος φανατικὸς φιλόπατρις καὶ μίσους ἔμπλεος ἐναντίον τοῦ Μουσούρου διὰ τὴν ἕνεκα τούτου παραχθεῖσαν πρὸ ἔτους ἑλληνοτουρκικὴν περίφημον ἔριν, ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἤδη εἶχε συλλάβει τὸ φονικὸν σχέδιον καὶ ὅτι ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ προσεκολλήθη εἰς τὸν γραμματέα τῆς πρεσβείας συστάσει τραπεζίτου τινὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἐννοεῖται Ἕλληνος τὸ γένος καὶ τούτου). Ἀλλὰ πιθανώτερον ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἤδη ἕνεκα τῆς Μουσουρικῆς ἑλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς ἐξεγερθεῖσα φιλοπατρία αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον ἐξήφθη φανατικῶς ἐν Ἀθήναις ἕνεκα τῶν ἀπὸ Γαλλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἀγγελλομένων καθ' ἑκάστην περὶ ἐπαναστατικῶν κινημάτων ἀγγελμάτων καὶ τῶν ἐν ταῖς καθ' ἑκάστην ὑπ' αὐτοῦ ἀναγιγνωσκομέναις ἐφημερίσι περί τε τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους ἐπαναστάσεων δημοσιευομένων ἄρθρων, συνδεομένων τῶν πάντων ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ πρὸς τὴν Μεγάλην Ἰδέαν. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν ἐκέκτητο σπουδαιότητα πολιτικὴν ἐξ ἀπόψεως διεθνοῦς, οὐδ' ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπακολουθήματα τοιαύτης φύσεως, ἀφοῦ ὁ ἔνοχος ἦτο ὑπηρέτης τῆς πρεσβείας τῆς Ὀθωμανικῆς, ἐκ δὲ τῶν γενομένων ἀνακρίσεων οὐδεμία ἀπεδείχθη ὑφισταμένη συνάφεια τῆς πράξεως πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, πᾶσα δὲ ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία δεινῶς κατεδίκασε τὴν πρᾶξιν, καὶ ἡ Πύλη δέ, μετὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἔκπληξιν, καθ' ἣν ἔβλεπε τὸ γεγονὸς ὑπὸ εὐρυτέραν πολιτικὴν ὄψιν, ἐνοχοποιοῦσα τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἐξετίμησεν ἔπειτα τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἔννοιαν, πεισθεῖσα πρὸς τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ τῆς ρωσικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Μουσούρου. Ἀλλ' ὅμως περιπλοκή τις διπλωματικὴ μετὰ μικρῶν διπλωματικῶν μεταξὺ τῶν δύο Κρατῶν προστριβῶν δὲν ἔλειπεν ἐν τῷ γεγονότι, ἀφοῦ ἡ μὲν Πύλη ἀπῄτει τὴν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν πρεσβείαν καὶ τὴν ὀθωμανικὴν δικαιοσύνην παράδοσιν τοῦ ἐνόχου, ὡς ὄντος ὑπηκόου Ὀθωμανοῦ καὶ ὑπηρέτου τῆς ὀθωμανικῆς πρεσβείας καὶ ἐπὶ ἐδάφους ὀθωμανικοῦ, ἐν τῇ πρεσβείᾳ δηλονότι, τελέσαντος τὴν πρᾶξιν, ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἠμφισβήτει τὸ ὀρθὸν καὶ δίκαιον τῆς τοιαύτης ἀξιώσεως, ἀντιλέγουσα ὅτι ὁ ἔνοχος συνελήφθη ἔξω τῆς πρεσβείας, ἐπὶ γῆς ἑλληνικῆς, καὶ δὲν ἦτο καταγεγραμμένος μεταξὺ τῶν τῆς πρεσβείας ὑπαλλήλων τῶν ἀπολαυόντων τοῦ προνομίου τῆς ἑτεροδικίας. Τὸ ζήτημα ἐπί τινα χρόνον ἔμεινεν ἐκκρεμὲς χωρὶς νὰ ἐπενέγκῃ σοβαράν τινα διατάραξιν τῶν ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων, μετὰ πολλοὺς δὲ μῆνας ἐλύθη κατὰ τὴν ἀξίωσιν τῆς Πύλης, παραδοθέντος τοῦ Ναδίρου, διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῆς πρεσβείας, εἰς τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρ-

νησιν καὶ καταδικασθέντος ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου εἰς διὰ βίου δεσμά.

Ὁ Μουσοῦρος οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐναντίον αὐτοῦ φονικὴν ἀπόπειραν κατέλιπε τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἄλλως εἶχεν ἐπιστρέψει ἁπλῶς χάριν ἱκανοποιήσεως τῆς τε Πύλης καὶ τῆς ἑαυτοῦ προσωπικῆς, ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως γενομένης αὐτῷ προσβολῆς, ἀνεκλήθη δ' ἐν πάσῃ τιμῇ ὑπὸ τῆς Πύλης ἥτις ἠθέλησε νὰ προαγάγῃ αὐτόν, ἀμείβουσα τὰς μέχρι τότε ὑπηρεσίας αὐτοῦ, εἰς βαθμὸν πρέσβεως πρώτης τάξεως (ambassadeur) παρὰ τῇ αὐλῇ τῆς Βιέννης· ἀλλὰ καὶ τὰς Ἀθήνας κατέλιπεν ἐν πάσῃ τιμῇ καὶ τάξει, παρουσιάσας τῷ Βασιλεῖ ἐπισήμως ἐν τοῖς ἀνακτόροις τὰ ἀνακλητήρια αὐτοῦ, ἀνέλαβε δὲ τότε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Ἀθήναις πρεσβείας ἐπὶ μικρὸν χρόνον ὁ ἐξ Εὐβοίας καταγόμενος Ὀσμὰν ἐφέντης, ἀνὴρ ἑλληνόγλωσσος καὶ ἄλλως ἀγαθὸς καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων λίαν ἔμπειρος.

Θουβενέλ, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Ἀθήναις

Ἔτι πρὸ τοῦ ἔτους 1848, καθ' ὃ κατέλιπε τὰς Ἀθήνας ὁ Μουσοῦρος, εἶχεν ἀνακληθῆ ἀπ' Ἀθηνῶν ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς Πισκατόρυ, ἀντικατασταθεὶς μετὰ διάλειμμά τι χρονικὸν ὑπὸ τοῦ πρώην γραμματέως Θουβενέλ, ὅστις ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν διηύθυνε τὴν πρεσβείαν ὡς ἐπιτετραμμένος, διωρίσθη τακτικὸς πρεσβευτής. Ὁ Θουβενὲλ ὡς πρεσβευτὴς καὶ διπλωμάτης ἦν ἐπιτηδειότερος, ἀγχινούστερος, κριτικώτερος καὶ μετριοπαθέστερος τοῦ Πισκατόρυ, ἀλλὰ δὲν ἦτο ὡς ὁ Πισκατόρυ ἐνθουσιώδης φίλος τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ ἐντεῦθεν προερχομένη τῇ Ἑλλάδι ἠθικὴ ζημία ἐξουδετεροῦτο διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τῆς κηδεμονίας, ὑφ' ἣν διετέλει καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωλέττου, τῆς γαλλικῆς πρεσβείας, εἰς ἣν ἀπαλλαγὴν συνετέλεσαν πάντως καὶ αἱ ἐν Γαλλίᾳ ἐπελθοῦσαι μεγάλαι ἐσωτερικαὶ μεταβολαί. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ τοῦ 1845 ἀρξαμένη μεγάλη ἐν Ἑλλάδι πολιτικὴ ῥοπὴ τῆς Γαλλίας τοσαύτην εἶχε προσλάβει δύναμιν, καὶ αἱ ἑκατέρωθεν ὑποχρεώσεις ἦσαν τοσοῦτο μεγάλαι, ὥστε δὲν ἐβράδυνεν ἡ Γαλλία νὰ λάβῃ αὖθις θέσιν προστάτου καὶ κηδεμόνος τῆς Ἑλλάδος, ἀφορμῆς πρὸς τοῦτο δοθείσης ἐκ τοῦ ἀκοιμήτου ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος μίσους τοῦ ἀπὸ 1846 αὖθις διὰ τῆς εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν εἰσόδου καὶ Ἑλλάδα καὶ Εὐρώπην συνταράττοντος λόρδου τοῦ ἐμπρησμοῦ (Lord Firebrand) κληθέντος Πάλμερστον.

Καθ' ὃν χρόνον ἤρξατο ἡ νέα ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς Ἑλλάδος μεγάλη στρατεία (ἀτεχνῶς ληστοπειρατικὴ) τοῦ λόρδου Πάλμερστον, τὸ ὑπουργεῖον Γ. Κουντουριώτου εἶχεν ἀντικατασταθῆ ἤδη (κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1848) διὰ τοῦ ὑπουργείου Κανάρη, οὗ ἡ ἐπὶ ἔτος καὶ πλέον (μέχρι Δεκεμβρίου 1849) διαρκέσασα ζωὴ ὑπῆρξεν ἐν πολλοῖς οὐχὶ ἄμοιρος ἀνωμαλιῶν ἐσωτερικῶν, ὧν ἕνεκα ἐπανειλημμένως μεταρρυθμισθὲν εἶχεν ἐπὶ τέλους καταντήσει διὰ τῆς προσλήψεως τοῦ Δ. Χρηστίδου ὑπουργεῖον μᾶλλον μοσχομαγκιτικόν. Ἡ πρὸς τοιαύτην ἐξέλιξιν ἀντίπραξις, ἀντιμαχομένη τὴν ἐν τῷ ὑπουργείῳ μερίδα τῶν ἀγγλοφρόνων, ἐπήνεγκεν ἐπὶ τέλους κρίσιν ὑπουργικὴν καὶ ἀποχώρησιν τοῦ ὑπουργείου Κανάρη καὶ συγκρότησιν ὑπουργείου Ἀ. Κριεζῆ, ὑπουργείου φέροντος χροιὰν οὐχὶ κομματικὴν ἀλλ' αὐλικήν. Ἀκριβῶς δὲ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ νέου ὑπουργείου ἤρξατο καὶ ἡ στρατεία τοῦ λόρδου Πάλμερστον.

Ἀφορμήν, μᾶλλον δὲ πρόφασιν εἰς τὴν στρατείαν ταύτην, ἔδωκε κυρίως τὸ κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1847 γεγονὸς τῆς ὑπὸ μερίδος ὄχλου διαρπαγῆς τῆς οἰκίας τοῦ Πορτογάλου Ἰουδαίου Πατσιφίκου, παριστῶντος ἑαυτὸν ὡς ὑπήκοον Ἄγγλον καὶ ὑπὸ τοῦ Πάλμερστον ὡς τοιούτου ἀναγνωριζομένου. Ὁ Ἰουδαῖος οὗτος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας ἐζήτει ἀποζημίωσιν παρὰ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀνερχομένην εἰς τὸ φανταστικὸν ποσὸν τῶν 887 χιλ. δραχμῶν, κατὰ τὸν μέγαν κατάλογον τῶν ζημιῶν τὸν προσενεχθέντα εἰς τὸν πρεσβευτὴν ὑπὸ τοῦ Πατσιφίκου. Κατὰ τὸν κατάλογον τοῦτον πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλοῖς ἐσημειοῦτο ἡ ἐπιθαλάμιος κλίνη (lit nuptial) τοῦ πτωχοῦ Ἰουδαίου ὡς ἔχουσα ἀξίαν λιρῶν στερλινῶν 150 (δραχμῶν χρυσῶν τῶν τότε χρόνων 4290), ἓν πύραυνον στρωμάτων (bassinoire) 120 δρχ., δύο ἠθητήρια ἀξίας τεσσαράκοντα δύο δραχμῶν, βιβλιοθήκη περιέχουσα τόμον ἀξίας διακοσίων τεσσαράκοντα δραχμῶν. Τὸ ὅλον τῶν ζημιῶν ἀνήρχετο εἰς 750 χιλ. (τὸν Δεκέμβριον δὲ τοῦ 1849, ὅτε κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ ὁ στόλος τοῦ Πάρκερ, μετὰ τῶν τόκων εἰς 886,736 δρχ. καὶ 67 λεπτά). Ὅτε ὁ Λαΐονς διεμαρτυρήθη τὸ πρῶτον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν γενομένην διαρπαγήν, διέταξεν ἡ κυβέρνησις ἐρεύνας καὶ ἀνακρίσεις πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν αὐτουργῶν τοῦ ἐγκλήματος· ἀλλ' αἱ ἔρευναι αὗται ἀπήτησαν χρόνον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθη ἡ κυβέρνησις ν' ἀπαντήσῃ ταχέως. Ἀλλ' ὁ Λαΐονς διὰ τῆς διακοινώσεως αὐτοῦ (τῆς 2/14 Σεπτεμβρίου) ἀπαιτῶν ἀποζημίωσιν ὑπὲρ τοῦ Πατσιφίκου ἐπισυνῆπτε τῇ διακοινώσει καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἰουδαίου τὰ ἀπαριθμοῦντα τὰς ζημίας αὐτοῦ.

Ἀ. Κριεζῆς

Μετὰ νέαν διακοίνωσιν ἣν ἔδωκεν ὁ Λαΐονς τῇ 19 Σεπτεμβρίου (1 Ὀκτωβρίου) καὶ ἐν ᾗ ἐποιεῖτο λόγον περὶ νέας προσβολῆς ἐναντίον τῆς οἰκίας τοῦ Πατσιφίκου παντελῶς ἀνυποστάτου, ἐπέδωκε τῇ 10/22 Νοεμβρίου (1847) ἄλλην διακοίνωσιν, ἐν ᾗ αὐθαδέστατα καὶ θρασύτατα ἔλεγεν ὅτι *ὁ λόρδος Πάλμερστον εἶχε δικάσει καὶ καταδικάσει τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν* καὶ ἐπεφυλάσσετο νὰ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς αὐτὴν τὸ ποσὸν τῆς πληρωθησομένης ἀποζημιώσεως. Εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην ἀπαντῶσα εὐθὺς ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀξιοπρεπῶς παρέπεμπε τὸν Ἰουδαῖον εἰς τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, ἠμφισβήτει δὲ τὴν ἀγγλικὴν ὑπηκοότητα τοῦ Πατσιφίκου, τρὶς ἐν διαστήματι βραχέος χρόνου ἀλλάξαντος ἐθνικότητα καὶ ὑπηκοότητα, ἀπὸ Πορτογάλου γενομένου Ἱσπανοῦ καὶ ἀπὸ Ἱσπανοῦ Ἄγγλου, τὴν δὲ ἀγγελλομένην διὰ τῆς ἀγγλικῆς διακοινώσεως δικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ ἐθεώρει ὑβριστικὴν τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Εἰς ταῦτα ὁ Λαΐονς ἀπαντῶν τῇ 25 Ἰανουαρίου (7 Φεβρουαρίου 1848) ἤγγελλεν ὅτι ὁ λόρδος Πάλμερστον εἶχε προσδιορίσει μετὰ προηγηθεῖσαν γνωμοδότησιν τῶν τοῦ Στέμματος δικηγόρων νέον πρόστιμον τῇ Ἑλλάδι ἐκ 500 λιρ. στερλ. διὰ τὴν (ψευδῆ καὶ ἀνυπόστατον ἀποδειχθεῖσαν) νέαν ἐναντίον τῆς τοῦ Πατσιφίκου οἰκίας προσβολὴν τῆς 18/30 Σεπτεμβρίου. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην τὴν μόνην δικαίαν, λογικὴν καὶ ἀξιοπρεπῆ ἀπάντησιν, παραπέμπουσα τὴν ὅλην ὑπόθεσιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, ὁ δὲ Λαΐονς ἀνταπαντῶν δι' ἐπιστολῆς ἀπὸ τῆς 8/20 Δεκεμβρίου 1848, ἐπεσύναπτε μάλιστα καὶ ἔκθεσίν τινα τοῦ Πατσιφίκου «πλήρη ὕβρεων καὶ βαναυσολογιῶν ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βασιλέως». Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπαντῶν ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς ἔλεγεν ὅτι ἐὰν δὲν ἐπιστρέφῃ τὸν ὑβριστικὸν λίβελλον εἰς τὸν *πέμψαντα*, ποιεῖ τοῦτο μόνον

ἕνεκα τῆς ὀφειλομένης εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ὑπολήψεως. Εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην τοῦ Ἕλληνος ὑπουργοῦ ἀπήντησεν ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς μετὰ πέντε ἑβδομάδας (31 Ἰανουαρίου/12 Φεβρουαρίου) λέγων ἁπλῶς ὅτι ὁ λόρδος Πάλμερστον δὲν *ἀνεγνώριζε τὸ κῦρος* τῶν λόγων τοῦ Ἕλληνος ὑπουργοῦ καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ πληρώσῃ ὅ,τι ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῆς ὁ Πατσίφικος. Εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην οὐδεμία πλέον ἐδόθη ἀπάντησις μέχρι τοῦ εἰς Πειραιᾶ κατάπλου τοῦ στόλου τοῦ Πάρκερ.

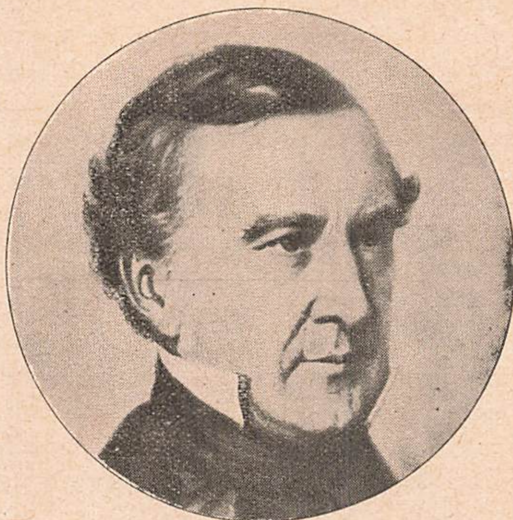

Πάλμερστον

Τῇ 4 Ἰανουαρίου 1850 ἐφάνη πρὸ τοῦ Πειραιῶς στόλος ἰσχυρὸς ἀγγλικὸς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Πάρκερ· αὐθημερὸν δὲ ἀναβὰς ὁ ναύαρχος εἰς Ἀθήνας ἐπέδωκεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀντικαταστήσαντος τὸν Λαΐονς Ἄγγλου πρέσβεως Οὐάϊς (Wyse) τῷ ὑπουργῷ τῶν ἐξωτερικῶν Ἀ. Λόντῳ τηλεγράφημα τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως περιλαμβάνον τὰς γνωστὰς ἀξιώσεις ὑπὲρ τοῦ Πατσιφίκου, εἰς ἃς προσετίθετο νῦν καὶ ἄλλη τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἀξίωσις περὶ τῶν δῆθεν ἐν Πάτραις καὶ ἐν Πύργῳ τῆς Ἠλείας ἐναντίον Ἑπτανησίων τινῶν (Ἑλλήνων, Ἄγγλων τὴν ὑπηκοότητα) γενομένων προσβολῶν καὶ κακοποιήσεων, καὶ περί τινων ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἀκαρνανίας ἐναντίον Ἑπτανησίων γενομένων ληστρικῶν ἐπιθέσεων. Ὁ Οὐάϊς ἔψεξε προφορικῶς Ἕλληνα ὑπουργὸν καὶ κυβέρνησιν ὡς μὴ ἀπαντήσαντας εἰς τὴν τελευταίαν περὶ τῶν ἀγγλικῶν ἀξιώσεων διακοίνωσιν τοῦ Λαΐονς, λαμβάνοντος μέρος εἰς τὸν διάλογον καὶ τοῦ Πάρκερ ὑποστηρίζοντος, ἐννοεῖται, τὸν Ἄγγλον πρεσβευτήν. Ὁ Λόντος ἐζήτησε προθεσμίαν βραχεῖαν ἵνα μελετήσῃ τὸ ζήτημα, ἅτε πρὸ μικροῦ μόλις ἀναλαβὼν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν (διαδεξάμενος τὸν Γλαράκην).

Ἀλλ' ὁ Οὐάϊς ἀπήντησεν ὅτι οὔτε καιρὸς πλέον οὔτε συζητήσεων ὑπάρχει ἀνάγκη, *ἀφοῦ αὗται ἐγένοντο ἐν Λονδίνῳ*. Ἐξαγαγὼν δὲ τὸ ὡρολόγιον αὐτοῦ εἶπεν· «Αὔριον κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἀναμένω τὴν ἀπάντησιν». Οἱ ὑπουργοὶ συνελθόντες τότε εἰς συμβούλιον ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσι τὰς γνώμας νομομαθῶν ἀνδρῶν περὶ τοῦ δικαίου ἢ ἀδίκου τῶν ἀγγλικῶν ἀπαιτήσεων, καὶ πρὸς τοῦτο συνεκάλεσαν τὸν πρόεδρον τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὸν πρόεδρον τῶν Ἐφετῶν, καί τινας ἐγκρίτους δικηγόρους. Τὸ συμβούλιον τῶν νομομαθῶν ἐκήρυξεν ἀδίκους καὶ ἀντικειμένας εἰς τὰ διεθνῆ νόμιμα τὰς ἀγγλικὰς ἀξιώσεις. Τότε τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συγκαλέσαν καὶ τοὺς προέδρους τῆς τε βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τῆς γερουσίας, καὶ μετὰ τούτων συσκεφθὲν ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸν Οὐάϊς σύμφωνον πρὸς τὴν γνωμοδότησιν τοῦ συμβουλίου τῶν νομομαθῶν καί, καθ' ἣν περίπτωσιν δὲν πεισθῶσιν ὁ Οὐάϊς καὶ ὁ Πάρκερ, νὰ ἐπικαλεσθῶσιν εὐθὺς τὴν διαιτησίαν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δύο ἑτέρων εὐεργετίδων Δυνάμεων. Τῇ ἐπαύριον περὶ τὰς 2 μ. μ. ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐποιήσατο ἀνακοίνωσιν προφορικὴν τῷ Ἄγγλῳ πρέσβει σύμφωνον πρὸς τὴν ληφθεῖσαν πρὸς τὰ ἄνω εἰρημένα ἀπόφασιν. Ζητήσαντος δὲ τοῦ Οὐάϊς ἔγγραφον τὴν ἀνακοίνωσιν, ἠξίωσε καὶ ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς νὰ προηγηθῇ τῆς ἐγγράφου ἀπαντήσεως ἔγγραφος ἀξίωσις τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως. Οὗτος προσχωρήσας εἰς τὴν ἀξίωσιν τοῦ ὑπουργοῦ ἔπεμψε μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἔγγραφον διακοίνωσιν περιλαμβάνουσαν τὰς γενομένας ἀπαιτήσεις καὶ δίδουσαν νέαν προθεσμίαν 24 ὡρῶν πρὸς ἐκτέλεσιν. Συγχρόνως δὲ ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς ἐμήνυσε διὰ τοῦ προξένου Γρὴν εἰς πάντας τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ Ἄγγλους ὑπηκόους καὶ Ἑπτανησίους ὅτι αὐτὸς μετέβαινεν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἐν ᾗ ἔμελλε νὰ μείνῃ μέχρι τέ-

λους τῆς κρίσεως, παρήγγελλε δ' αὐτοῖς νὰ κλεισθῶσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν καὶ νὰ καταγράψωσι τὰ ἔπιπλα. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ γεγονὸς γνωσθὲν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ σφοδροτάτην παρήγαγε συγκίνησιν ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ καὶ ἡ βουλὴ συνῆλθεν οἴκοθεν εἰς συνεδρίαν τὴν ἐπαύριον, καίπερ οὖσαν ἑορτὴν μεγάλην τῶν Ἐπιφανείων (Θεοφανείων). Εἰς ταύτην προσελθὼν ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Ἀ. Λόντος ἀνήγγειλεν ἐπισήμως τὰ γενόμενα καὶ ἠρίθμησε τὰς ἀπαιτήσεις τὰς ἀγγλικάς, οὔσας ἓξ τὸν ἀριθμόν· 1) ἀποζημίωσιν 800 χιλ. δραχ. ὑπὲρ τοῦ Πατσιφίκου, 2) ἀποζημίωσιν δραχ. 41 χιλ. ὑπὲρ τοῦ Φίνλεϋ, διὰ τὸ ἐν τῷ βασιλικῷ κήπῳ περιληφθὲν ἐκ 2 χιλ. πήχεων συγκείμενον γήπεδον αὐτοῦ, 3) ἀποζημίωσιν 2 χιλ. ταλλήρων ἱσπανικῶν (δρ. 11500) ὑπὲρ πλοίου ἁλιευτικοῦ (Ἑπτανησίου) ληστευθέντος πρὸ ἐτῶν ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἀκαρνανίας ἢ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελῴου, 4) πρόστιμον λιρῶν στερλινῶν δισχιλίων (δρχ. 56 χιλ.) ὑπὲρ Ἑπτανησίων κακοποιηθέντων ἐν Πάτραις καὶ ἐν Ἠλείᾳ, καταλογισθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν παρὰ τῶν δικηγόρων τοῦ ἀγγλικοῦ Στέμματος, διότι δὲν ἀπήντησεν ἡ κυβέρνησις αὕτη ἐγκαίρως εἰς τὴν περὶ ἀπαιτήσεως διακοίνωσιν, 5) χρηματικὴν ποινὴν 500 λιρῶν στερλινῶν (14 χιλ. δραχ.) διὰ κακοποίησιν Ἄγγλων ναυτῶν ἐν Πάτραις, 6) ἐκχώρησιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τῶν νησιδίων Ὄνου γνάθου (Ἐλαφονήσου) καὶ Οἰνουσῶν (Σαπιέντζας), ὡς ἀνηκόντων πρότερον εἰς τὴν Ἰόνιον Πολιτείαν. Ἡ βουλὴ ἀκροασαμένη τῶν ἐξηγήσεων τῆς κυβερνήσεως ὑπεσχέθη πᾶσαν τὴν συνδρομὴν αὐτῆς εἰς τὴν κυβέρνησιν, παραθαρρύνουσα αὐτὴν εἰς πολιτικὴν σταθερὰν καὶ ἀνδρικήν, σῴζουσαν τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ Στέμματος καὶ τοῦ κράτους.

Οὐάϊς,
πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἀθήναις

Αὐθημερὸν περὶ τὴν 3 μ. μ., μετὰ τὴν παρέλευσιν δηλονότι τῆς ταχθείσης προθεσμίας, αὐτὸς ὁ Πάρκερ ἤγγειλε τῇ κυβερνήσει ὅτι ἤρξατο ἤδη ἡ ἐνέργεια τῶν ἐκβιαστικῶν μέτρων καὶ ὅτι εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα δὲν ἐπετρέπετο τοῦ λοιποῦ ἡ ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς ἔξοδος, ἀποκλειομένου τοῦ λιμένος τούτου. Οἱονεὶ δίκην ἀπαντήσεως εἰς τὴν βάρβαρον ταύτην διακήρυξιν ἡ κυβέρνησις ἡ ἑλληνική, μετ' ἀξιοπρεπεστάτην καὶ ἠθικῶς ἔντονον πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν διαμαρτυρίαν, τὸ μὲν ἵνα προλάβῃ πᾶσαν ἀνωφελῆ καὶ ἐπιζήμιον εἰς τὴν σκαιὰν ὑπερτέραν ὑλικὴν βίαν ἀντίστασιν, τὸ δὲ ἵνα προσδώσῃ εἰς τὴν μοιραίαν ταύτην εἰς τὴν βίαν ὑποταγὴν χαρακτῆρα ἀξιοπρεποῦς ἠθικῆς διαμαρτυρίας, ἔπεμψεν ἐγκύκλιον πρὸς πάσας τὰς κατὰ τὰς παραλίας καὶ τὰς νήσους ἀρχὰς τοῦ κράτους, διαγράφουσαν αὐταῖς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἔδει νὰ προσφέρωνται πρὸς τὰς ἀγγλικὰς πιέσεις καὶ ἐκβιάσεις. Συγχρόνως δὲ ἡ κυβέρνησις κατέστησε γνωστὰ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσίας πάντα τὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἄγγλου

πρέσβεως καὶ τοῦ ἀντιναυάρχου Πάρκερ διαμοιφθέντα, ἐπισυνάπτουσα εἰς τὰς ἀνακοινώσεις ταύτας καὶ ἀντίγραφα τῶν παρὰ τῶν Ἄγγλων πεμφθεισῶν διακοινώσεων καὶ τῶν εἰς ταύτας δοθεισῶν ἐκ μέρους αὐτῆς ἀπαντήσεων. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, ἑκάτερος κατ' ἰδίαν, ἀπηύθυναν πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν ἔντονον διαμαρτυρίαν διὰ τὰ γενόμενα, προσκαλοῦντες αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὴν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως προταθεῖσαν διαιτησίαν αὐτῶν. Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ διπλωματικοῖς κύκλοις, τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ἐξήρθη εἰς τὸ ὑπέρτατον ὕψος συνειδήσεως καὶ συναισθήσεως φιλοτιμίας ἐθνικῆς οὕτω καιρίως τρωθείσης ἐν τοῖς ἱερωτάτοις αὐτῆς. Τὸ ὅλως ἀπροσδόκητον καὶ ἀπότομον, ἔτι δὲ σκαιῶς, βαρβάρως καὶ ἀπανθρώπως βίαιον καὶ ἄδικον τῆς ἀγγλικῆς ἐνεργείας ἐξήγειρεν ἠθικὴν ἀγανάκτησιν ἱερὰν ἐν πάσαις ταῖς τάξεσι τοῦ λαοῦ τῶν δύο πόλεων, εἶτα δὲ καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ δικαία αὕτη ὀργὴ μὴ χωρισθεῖσα ἀπὸ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως, ὑπηγόρευσε τῷ λαῷ τούτῳ διαγωγὴν ἀξιοπρεπῆ, εἰρηνικῶς ἀλλ' ἐκφραστικώτατα ἐκδηλοῦσαν τὰ πλημμυροῦντα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ αἰσθήματα. Καὶ νῦν ὑποκείμενον καὶ σύμβολον ἁπάσης ταύτης τῆς ἠθικῆς ἐξάρσεως ὑπῆρξεν ὁ *Βασιλεύς*. Πάντες, καὶ οἱ νοοῦντες καὶ οἱ μὴ νοοῦντες τὴν ἀληθῆ αἰτίαν καὶ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἀγγλικῆς βιαιότητος καὶ ἀδικοπραγίας, ὁρμεμφύτως οὕτως εἰπεῖν καὶ αὐτομάτως ἐνόουν ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ Βασιλέως. Ἀλλ' ὁ ἀπεχθέστατος καὶ ἀπανθρωπότατος τρόπος καθ' ὃν ἐνηργεῖτο ἡ ταπείνωσις τοῦ Βασιλέως καὶ παρεσκευάζετο ἡ ἐλπιζομένη ὑπὸ τῶν δραστῶν στάσις καὶ ἐπανάστασις τοῦ λαοῦ, ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα πάντη ἀντίθετα πρὸς τὰ προσδοκώμενα. Ἀντὶ στάσεως καὶ ἐπαναστάσεως ὁ λαὸς νῦν εἴπερ ποτὲ συνεπυκνώθη καὶ περιεσφίγχθη περὶ τὸν θρόνον, καὶ ὁ βασιλεὺς κατέστη εἴδωλον τῆς ἀγάπης καὶ λατρείας τοῦ λαοῦ, διορῶντος τὴν ἐναντίον τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως, ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας προσβολήν. Καὶ ἐνῷ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ στόλου οἱ πολλοὶ τῶν Μπαρλαίων δὲν ἐδίσταζον νὰ προλέγωσι καὶ νὰ διαλαλῶσι τὰ κατὰ τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ, ἐλπίζοντες ἐξ αὐτῆς τῆς ἐμφανίσεως κομματικὴν δύναμιν, κατεδικάσθησαν νῦν εἰς σιωπὴν καὶ ἀφάνειαν, καὶ αἱ φωναὶ τῶν ὀλίγων *φιλοστερλίγκων* ἦσαν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὁμοθύμως ἐκδηλουμένοις αἰσθήμασι «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ». Ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη ἡμερῶν τῆς δεινῆς κρίσεως θερμόταται ἐγένοντο δηλώσεις καὶ διαδηλώσεις πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, ἀγάπης καὶ λατρείας πρὸς τὸν Βασιλέα. Τῇ 8 Ἰανουαρίου, ἡμέρᾳ Κυριακῇ (τῇ ἐπαύριον τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀποκλεισμοῦ), ὅτε ὁ βασιλεὺς ἐνεφανίσθη ἐν τῷ συνήθει τόπῳ τοῦ κατὰ Κυριακὴν περιπάτου τῶν Ἀθηναίων, τῷ καλουμένῳ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως, ἀνευφημήθη πολλάκις καὶ ζωηρότατα ὑπὸ μεγάλου πλήθους πολιτῶν, μεταβάντων ἐπίτηδες ἵνα ἴδωσι τὸν βασιλέα, ἐνθουσιώντων καὶ ἀναρριπτόντων τοὺς πίλους εἰς τὸν ἀέρα. Τὸ πλῆθος τοῦτο συνώδευσε τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐπάνοδον, ὅτε καὶ πᾶσα ἡ ἄλλη πόλις ἐν ἐπευφημίαις προσέτρεχεν εἰς ὑπάντησιν τῆς Α. Μ., πλεῖστοι δὲ τῶν πολιτῶν μετὰ δακρύων ἠσπάζοντο τὰς χεῖρας Αὐτῆς.

Τὸ αὐτὸ δὲ πλῆθος ἀπὸ τῆς πλατείας τῶν ἀνακτόρων διευθυνθὲν εἰς τὰ μέγαρα τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ῥωσικῆς πρεσβείας ἀνευφήμει τὴν Γαλλίαν καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, καὶ τὴν Ρωσίαν καὶ τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, ἔπειτα δὲ τὸ αὐτὸ ἐποίει καὶ πρὸ τῶν πρεσβειῶν Βαυαρίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Πνεῦμα προθύμου ἐθελοθυσίας κατέλαβεν ἰδίως τὰς ἀνεπτυγμένας τάξεις (πλὴν τῶν φιλοστερλίγκων!). Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ τάγματος τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν φρουρὰν τῆς

πρωτευούσης ἐδήλωσαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὅτι κατέλειπον ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς τοὺς μισθοὺς αὐτῶν μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἐνσκηψάσης κρίσεως, πρὸς ἀνακούφισιν τῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν τῶν προερχομένων ἐκ τῶν κινδύνων τοῦ παρόντος. Φοιτηταὶ δὲ τοῦ πανεπιστημίου δι' ἀναφορᾶς αὐτῶν πρὸς τὸν Βασιλέα ἐξητοῦντο τὴν ἄδειαν νὰ συγκροτήσωσι φάλαγγα ἰδίαν πρὸς φρούρησιν τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας ἐν τῇ πόλει, ἐξητοῦντο δ' ἅμα νὰ ἐπιτραπῇ αὐτοῖς νὰ προσενέγκωσι τῇ Α. Μ. στέφανον δι' ἣν δείκνυσιν εὐστάθειαν ὑπὲρ τῆς τιμῆς τοῦ θρόνου καὶ τῆς ὑπολήψεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. 'Αλλ' εἰς τὰς εὐγενεῖς ταύτας αἰτήσεις ἐδόθησαν ἁπλῶς εὐχαριστήριοι ἀπαντήσεις ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως. Ὁ λαὸς τῶν ἐπαρχιῶν καὶ αὐτῶν ἐκείνων ἐν αἷς ὑπερεπλεόναζε τὸ φίλαγγλον ἐμπορικὸν στοιχεῖον, ὡς ἐν Πάτραις καὶ ἐν Σύρῳ, συνεμερίσθη ἐν πᾶσι τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης, καὶ αἱ ἀντεθνικαὶ ἐλπίδες ὀλίγων Μπαρλαίων περὶ τῆς ἐκ τοῦ ὀθωμανικοῦ ἐδάφους εἰσβολῆς τῶν φυγάδων ἀξιωματικῶν Παπακώστα, Βελέντζα καὶ λοιπῶν, καὶ περὶ βοηθείᾳ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας ὑπὸ πρόεδρον τὸν Ν. Κριεζώτην (εἰς ὃν ἐνεργείᾳ ἀγγλικῇ, ὡς ἀνεγράφη, ἐδόθη ἄδεια ὑπὸ τῆς Πύλης ἵνα ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μεταβῇ εἰς Σμύρνην) ἐψεύθησαν οἰκτρῶς. Καὶ τὰ δραστήρια μέτρα ἅπερ ἐνόμισεν ἡ κυβέρνησις ὅτι ἔδει νὰ λάβῃ διὰ τὰ ἐνδεχόμενα νὰ συμβῶσι, πέμπουσα στρατιωτικοὺς ἀρχηγοὺς πιστοὺς εἰς Πελοπόννησον καὶ εἴς τινα μέρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἀπεδείχθησαν περιττὰ ἕνεκα τῆς πανταχοῦ τοῦ βασιλείου κρατούσης ἐνθέρμου ἀφοσιώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν βασιλέα αὐτοῦ. 'Αλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Οὐάϊς καὶ ὁ Πάρκερ προέβαινον ἀπὸ βίας εἰς βίαν καὶ ἀπὸ ἀδικήματος εἰς ἀδίκημα. Διακοίνωσις τοῦ Οὐάϊς πρὸς τὸν ὑπουργὸν 'Α. Λόντον ἀπὸ τῆς 7/19 'Ιανουαρίου ἠξίου παρὰ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ὡς ἐρρήθη ἤδη, ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἔξοδον τῶν πολεμικῶν πλοίων. Καὶ ὅμως τὸ γνωστὸν ἀτμόπλοιον «*Ὄθων*», ἐνῷ μετέβαινεν εἰς Σῦρον χάριν ἀναγκῶν κυβερνητικῶν, συνελήφθη κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, εἰ καὶ εἶχεν ἀποπλεύσει τοῦ Πειραιῶς πρὸ τῆς εἰδοποιήσεως τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποκλεισμοῦ. Τὰ κατὰ τὴν βιαιοπραγίαν ταύτην ἀγγέλλων ὁ Οὐάϊς μετὰ κυνισμοῦ πρὸς τὸν Ἕλληνα ὑπουργὸν τῶν 'Εξωτερικῶν, ἀνεκοίνου αὐτῷ συγχρόνως τὴν ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου δοθεῖσαν διαταγὴν ἵνα τὸ πλοῖον «Ὄθων» καὶ ἄλλα ἐν τῷ μεταξὺ συλληφθέντα ἑλληνικὰ πλοῖα ἀχθῶσιν εἰς Σαλαμῖνα καὶ κρατηθῶσιν ἐνταῦθα μέχρι τῆς ἀποτίσεως τῶν ἐν τῇ διακοινώσει τῆς 5 'Ιανουαρίου διαλαμβανομένων ἀπαιτήσεων. Συγχρόνως δὲ λέμβοι τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου παραπλέουσαι τὰς ἀκτὰς τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἤγγελλον εἰς τὰ ἐκεῖσε καταπλέοντα πλοῖα ὅτι δὲν ἐπετρέπετο αὐτοῖς νὰ ἐξαγάγωσι τὰ φορτία αὐτῶν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Πρὸς τοιαύτην περὶ τῶν ἀγγλικῶν ληστοπειρατειῶν ἀνακοίνωσιν ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν ἀπήντα διὰ τῆς ἀξιοπρεποῦς διακοινώσεως· « Μοὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκφράσω ὑμῖν ὁποῖα αἰσθήματα διήγειρον ἐν τῇ Α. Μ. τῷ Βασιλεῖ καὶ ἐν τῇ κυβερνήσει αὐτοῦ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ὑμετέρας διακοινώσεως, αἰσθήματα ἅτινα θέλει συμμερισθῇ ὁλόκληρος ὁ λαός. Ἡ 'Ελλὰς εἶναι ἀσθενής, κύριε, καὶ δὲν ἀνέμενε ποτὲ τοιαῦτα πλήγματα ἐκ μέρους κυβερνήσεως ἣν ἐσεμνύνετο νὰ συναριθμῇ μετὰ πεποιθήσεως ἐν τοῖς εὐεργέταις αὐτῆς. 'Απέναντι τοιαύτης Δυνάμεως, ὁποία εἶναι ἐκείνη, ἧς τοῖς προστάγμασιν ὑπακούετε ὑμεῖς, ἡ κυβέρνησις τῆς Α. Ἑλληνικῆς Μεγαλειότητος δὲν δύναται ν' ἀντιτάξῃ ἄλλο τι εἰμὴ τὰ δίκαια αὐτῆς, καὶ διαμαρτυρίαν ἐπίσημον ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν πράξεων, αἵτινες γινόμενα ἐναντίον αὐτῆς ἐν μέσῳ πληρεστάτης εἰρήνης, πλὴν τῆς κυρίας βλάβης ἣν ἐπιφέρουσιν εἰς τὰ οὐσιωδέστερα συμφέ-

ροντα αὐτῆς, προβάλλουσιν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Ἐν τοιαύτῃ κρισίμῳ περιστάσει ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ, στηριζόμενοι μετὰ πεποιθήσεως ἐπὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν συμπαθειῶν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου, θέλουσι περιμένει μετὰ θλίψεως καὶ μετὰ καρτερίας τὸ τέρμα τῶν δοκιμασιῶν, ἃς κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως τῆς Α. Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος ἔχετε ἔτι προωρισμένας ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος».

Ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς ποιούμενος λόγον περὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων οὐ μόνον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου εὑρίσκετο ἐν πλήρει ἀληθείᾳ. Ἀλλὰ μὴ ὑπαρχούσης ἔτι τότε τηλεγραφικῆς συγκοινωνίας μηδεμιᾶς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης, αἱ ὑπὸ τοῦ ξένου κόσμου ἐπιδεικνυόμεναι συμπάθειαι περιωρίζοντο ἐν ἀρχῇ ἐπί τινας ἡμέρας ἐν τοῖς διπλωματικοῖς κύκλοις Ἀθηνῶν. Ἐν τοῖς κύκλοις δὲ τούτοις, πλὴν τῶν κυρίως διπλωματικῶν ἐνεργειῶν καὶ διαμαρτυριῶν, εἰς ἃς συχνῶς προέβαινον οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας, Ρωσίας, Αὐστρίας, ἐν μέρει δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν Ἀθήναις πρεσβεῖαι, ἰδιαιτέρως οἱ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Αὐστρίας πρέσβεις, βλέποντες ὅτι διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου ἐνεργουμένου ἀποκλεισμοῦ ἡ κυβέρνησις ἡ ἑλληνικὴ ἐστερεῖτο πάσης κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίας πρὸς τὰς ἐπαρχίας καὶ ἰδίως πρὸς τὰς νήσους, ἔθεσαν ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῆς κυβερνήσεως ταύτης τὰ ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτῶν εὑρισκόμενα πλοῖα.

Συγχρόνως τὸ ἑλληνικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξέδωκεν (τῇ 10 Ἰανουαρίου) μακρὰν ἔκθεσιν ἀναλυτικὴν τῆς ἱστορίας τῶν ἀγγλικῶν ἀπαιτήσεων, διαφωτίζουσαν καὶ χαρακτηρίζουσαν τὴν ὅλην κίνησιν καὶ πορείαν τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας καὶ ἰδίως τοῦ ἐπιβούλου καὶ δολίου τρόπου καθ' ὃν ἐπολιτεύετο ὁ λόρδος Πάλμερστον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μεγάλη ἠθικὴ ἀγανάκτησις ἐπὶ τῇ ἀγγλικῇ ληστοπειρατικῇ ἐνεργείᾳ διεδόθη ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικοὺς καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς κύκλους (ἐννοεῖται τοὺς μὴ ἀγγλικούς).

Οἱ ἐν Κωσταντινουπόλει πρέσβεις πασῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων (πλήν, ἐννοεῖται, τοῦ τῆς Ἀγγλίας), συνελθόντες ἐν συμβουλίῳ ἐπεδοκίμασαν τὴν πολιτείαν τῶν ἐν Ἀθήναις πρέσβεων· κατεξανέστη δὲ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ ἐν μέρει, ὁ τύπος (ἰδίως ὁ γαλλικὸς καὶ ὁ γερμανικὸς καὶ αὐταὶ αἱ ἐν Τουρκίᾳ ἐκδιδόμεναι γαλλόφωνοι ἐφημερίδες).

Οὐ μόνον δ' ἐν τῷ τύπῳ ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς βουλαῖς ταῖς εὐρωπαϊκαῖς σφοδρότατα κατεδικάσθη ἡ πολιτικὴ τοῦ Πάλμερστον. Ἐν τῇ γαλλικῇ ἐθνικῇ συνελεύσει ὁ μέλος ταύτης ἐκλεγεὶς πρῴην πρεσβευτὴς ἐν Ἀθήναις Πισκατόρυ ὕψωσεν ὡς θερμὸς συνήγορος τῆς Ἑλλάδος ἰσχυροτάτην φωνὴν ὑπὲρ τῶν δικαίων αὐτῆς. Ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ, ἐν τῇ βουλῇ τῶν λόρδων, ὁ λόρδος Στάνλεϋ, υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Τόρεων κόμητος Δέρβυ, διὰ μακροῦ καυστικωτάτου λόγου ἐστιγμάτισε τὰς τοῦ Πάλμερστον ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας. Καὶ οἱ ἐν τῇ Βουλῇ δὲ τῶν Κοινοτήτων ἐπιφανεῖς ῥήτορες ὕψωσαν ἐπίσης τὴν φωνὴν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τοῦ Πάλμερστον.

Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις μετὰ τὰς ἐντονωτάτας ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει διαμαρτυρίας τοῦ Πισκατόρυ, ζητοῦντος ἐξηγήσεις περὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς, ἔπεμψεν εἰς Λονδῖνον ἐπὶ ἐκτάκτῳ ἀποστολῇ ἕνα τῶν ἐξοχωτάτων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, τὸν μετ' ὀλίγον ὑπουργὸν γενόμενον τῶν Ἐξωτερικῶν Drouyn de Lhuys, ἵνα ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς καταπαύσεως τῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐνεργειῶν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου.

Ὁ Πάλμερστον πανταχόθεν πιεζόμενος ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ταύτης πρὸς εὔσχημον ὑποχώρησιν.

Τότε δέ, συμπράττοντος ἀνεπισήμως καὶ τοῦ ἐν Λονδίνῳ Ρώσου πρέσβεως, ἀπεφασίσθη ἵνα ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις προσφέρουσα τῇ Ἀγγλίᾳ τὰς φιλικὰς αὐτῆς ὑπηρεσίας παρασκευάσῃ σχέδιον λύσεως τῆς ἔριδος. Τὸ σχέδιον τοῦτο παρασκευασθὲν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐνεκρίθη καὶ ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Λουδοβίκου Ναπολέοντος. Συγχρόνως δὲ ὁ Πάλμερστον διεβίβασε διαταγὴν τῷ Οὐάϊς καὶ τῷ Πάρκερ περὶ ἀναστολῆς τῶν ἐχθρικῶν πράξεων τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου(1). Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς παραδοχὴν τῆς μεσολαβήσεως αὐτῆς, εἰς ἣν προσεχώρησεν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ ἑλληνική, ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας ὡς ἔκτακτον διπλωματικὸν πράκτορα τὸν πρότερον ἐν Λαπλάτᾳ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς πρεσβευτὴν βαρῶνον Γκρὼ (Gros), ἵνα ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τῆς μεσολαβήσεως. Ὁ Γκρώ, συνεργαζομένου αὐτῷ καὶ τοῦ Θουβενέλ, ἐν χρόνῳ βραχεῖ ἠδυνήθη νὰ ἐλέγξῃ πάσας τὰς ἀγγλικὰς χρηματικὰς ἀξιώσεις· ἀλλ' ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν τοιούτων ἀπαιτήσεων, ἤτοι τῆς ποσότητος τῶν εὐλογοφανῶν ἀξιώσεων, προσέκρουεν οὐχὶ εἰς λογιστικὰς δυσχερείας, ἀλλὰ τὸ μὲν εἰς τὴν κακὴν πίστιν τοῦ Πατσιφίκου, τὸ δὲ εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ἄγγλου στολάρχου εἰς τὸ νὰ κρατήσῃ ὡς ἐνέχυρον τὰ συλληφθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἑκατὸν περίπου μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα, ἔχοντα ἀξίαν ἀπείρως μείζονα τῶν ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἐλεγκτοῦ καθοριζομένων ὡς εὐλόγων ὀφειλημάτων.

Δρουὲν ντὲ Λουῆ, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας

Ἡ τοιαύτη δὲ διαγωγὴ τοῦ Ἄγγλου στολάρχου, ἐμμέσως δὲ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, παροργίζουσα τὴν μετὰ ζωηροτάτου ἐνδιαφέροντος παρακολουθοῦσαν τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων ρωσικὴν διπλωματίαν, ἠνάγκαζεν αὐτὴν ἵνα προβῇ εἰς διαμαρτυρίας ἐπὶ διαμαρτυριῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ ἡ πορτογαλικὴ κυβέρνησις, ἧς ἦτο ἐν ἀρχῇ ὑπήκοος καὶ ὑπάλληλος ὁ Πατσίφικος, παρέστη μάρτυς τῶν πολλῶν κακοπιστιῶν αὐτοῦ. Αἱ πορτογαλικαὶ διακοινώσεις ἀπέδειξαν ἐκ περισσοῦ καὶ τὸν τυχοδιω-

(1) Ἡ τοιαύτη μεταστροφὴ τοῦ λόρδου Πάλμερστον δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα ἁπλῶς τῆς γαλλικῆς μεσολαβήσεως, ἣν αὐτὸς ὁ κόμης Ἀβερδῖνος ἐν τῇ βουλῇ τῶν λόρδων συνέστησεν ἰσχυρῶς καὶ ἐμφαντικώτατα εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς «μέλλουσαν ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ θέσεως ἄκρως δυσχεροῦς», ὡς ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπειλητικῆς θέσεως ἣν ἔλαβεν ἡ Ρωσία ἀπέναντι τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἐκδηλωθείσης ἰδίως διὰ τῆς ἐντονωτάτης ἀπὸ 7 Φεβρουαρίου διακοινώσεως τοῦ κόμητος Νεσσελρόδε, ἐν ᾗ ἔλεγεν οὗτος πρὸς τοῖς ἄλλοις· «Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις μετὰ τὰς πρὸ μικροῦ δοθείσας αὐτῇ φιλικωτάτας διαβεβαιώσεις ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν πρὸς ἱκανοποίησιν ὑπηκόων ἢ προστατευομένων ἐν ἀγνοίᾳ τῶν δύο Δυνάμεων». Ἰδίως δὲ περὶ τοῦ ζητήματος τῶν νησιδίων ἐλέγετο ἐν τῇ διακοινώσει·

«*Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις διακηρύττει ῥητῶς* ὅτι ἡ *ἀγγλικὴ κυβέρνησις* δὲν δύναται νὰ θίξῃ σπιθαμὴν γῆς ἑλληνικῆς ἄνευ συναινέσεως τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς συμμάχου Γαλλίας». Ἡ διακοίνωσις ἐτελεύτα διὰ τῆς ἑξῆς ἐμφαντικῆς ῥήσεως· «Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἐντέλλεται τῷ πρέσβει αὐτῆς ν' ἀπευθύνῃ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν σοβαρὰς παρατηρήσεις, προσκαλῶν αὐτὴν λίαν σοβαρῶς νὰ σπεύσῃ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν πραγμάτων, τὴν οὔτε ἀναγκαίαν οὔτ' οὐδαμῶς δικαιολογουμένην». Διαρκοῦντος δὲ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποκλεισμοῦ ὁ Τσάρος ἔπεμψε τὸν ἐκ τῶν λειψάνων τῆς ναυμαχίας τῆς Πύλου ὑπασπιστὴν αὐτοῦ ὑποναύαρχον Ποντιὰκ εἰς τὰς Ἀθήνας ἵνα ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τὸν Ὄθωνα.

κτικὸν βίον καὶ χαρακτῆρα τοῦ Πατσιφίκου, ἀπεδείχθη δὲ καὶ ἐξ ἄλλων ἐγγράφων ὅτι ὁ τυχοδιώκτης οὗτος πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἶχε προτείνει τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει συμβιβασμόν, ἐν ᾧ ἠρκεῖτο εἰς ὁλικὸν ποσὸν 12 χιλ. δραχμῶν! Ὁ λόρδος Πάλμερστον, εἰς ὃν κατὰ βάθος ἐλάχιστα μὲν ἔμελε περὶ τοῦ Ἰουδαίου, κυρίως δὲ ἡ τοῦ Ὄθωνος ταπείνωσις, ἀφοῦ εἶδε πάσας τὰς διά τινων φιλοστερλίγκων Μπαρλαίων γενομένας πρὸς ἀντικατάστασιν τοὐλάχιστον τοῦ ὑπουργείου διὰ Μπαρλαίων ἀποπείρας ἀποτυγχανούσας, προέβη εἰς νέον τι τόλμημα κακοπιστίας ἐνδεικτικὸν, ἐλαττώσας μὲν σημαντικῶς τὸ ποσὸν τῆς ζητουμένης ἀποζημιώσεως ἀλλὰ διατάξας ἅμα (περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου) τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ εἰς πάσας τὰς παραλίας τοῦ βασιλείου ἐν περιπτώσει μὴ ἀμέσου ἀποτίσεως τοῦ ἠλαττωμένου ποσοῦ. Ὅτε τὸ ἀπειλητικὸν τοῦτο ἔγγραφον ἐπεδόθη τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει, βουλὴ καὶ γερουσία (15 Ἀπριλίου 1850), ἑκατέρα χωριστὰ εἰς συνεδρίαν, ἐψήφισαν τὴν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν νέων ἀγγλικῶν ἀπαιτήσεων πίστωσιν τῶν 330 χιλ. δραχμῶν, ὧν μόνον αἱ 180 χιλιάδες ἐδόθησαν εὐθὺς εἰς τὸν Οὐάϊς· (αἱ λοιπαὶ 150 χιλιάδες ἔμειναν ὡς ἐνέχυρον μέχρι τῆς ὁριστικῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν λογαριασμῶν τοῦ Πατσιφίκου). Τούτων γενομένων εὐθὺς ἤρθη ὁ ἀποκλεισμὸς καὶ ὁ μέχρι τότε ἐν τῇ ναυαρχίδι τοῦ Πάρκερ μένων Οὐάϊς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις μέγαρον τῆς πρεσβείας, ἠλευθερώθησαν δὲ τὰ κρατούμενα πλοῖα.

Οὕτως ἐπερατοῦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα ὑλικῶς καὶ πραγματικῶς τὸ οἰκτρὸν ἐπεισόδιον τοῦ Πάρκερ καὶ Πατσιφίκου. Ἀλλ' ὁ Πάλμερστον, ὁ ἐπινοήσας τὴν τοιαύτην λύσιν μόνον ἵνα μὴ φανῇ ὅτι ἐνέδιδεν εἰς πίεσιν γαλλορωσικὴν, δὲν ἀπηλλάγη τῆς ἕνεκα τοῦ νέου τολμήματος νέας ταπεινώσεως.

Ἡ ἐπελθοῦσα ἐν Ἀθήναις λύσις ἔθιγε καιρίως τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν δύο ἑτέρων Δυνάμεων, ἡ δ' ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν ἐν Ἀθήναις τελεσθέντων ἐγερθεῖσα μεγάλη δυσαρέσκεια ἐν τοῖς γαλλικοῖς καὶ ρωσικοῖς πολιτικοῖς κύκλοις ἔδιδε νέαν φάσιν εἰς τὸ ζήτημα. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐξηγέρθη πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ ἐναντίον τοῦ Πάλμερστον. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκλονήθη σοβαρῶς ἡ θέσις οὐ μόνον τοῦ Πάλμερστον, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ὑπουργείου Ἰ. Ρῶσσελ, οὗ ἀπετέλει μέλος ὁ Πάλμερστον ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν· ἐσώθη δὲ τὸ ὑπουργεῖον μόνον διὰ πλειονοψηφίας 21 ψήφων, καὶ τοῦτο συνδρομῇ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἥτις δὲν ἦτο ἑτοίμη ἵνα διαδεχθῇ τὴν πίπτουσαν κυβέρνησιν. Ἀλλὰ σοβαρότητα μείζονα ἔλαβον τὰ πράγματα ὅτε ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἀνεκλήθη ἀπὸ Λονδίνου διὰ διακοινώσεως ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐλέγετο ὅτι «αἱ ὑπὸ τῆς *Ἀγγλίας δοθεῖσαι ὑποσχέσεις* δὲν ἐτηρήθησαν» καὶ ὅτι ἕνεκα τούτου ἡ γαλλικὴ μεσολάβησις ἔληξεν εἰς ἀποτέλεσμα ἀλλόκοτον» καὶ ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις «διέψευσε τὰς περὶ συνεννοήσεως ἐλπίδας τῆς Γαλλίας» καὶ ὅτι «τὰ γενόμενα ἐγένοντο *κατ' ἀκολουθίαν παραβιάσεως τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως*».

Ὁ Ρῶσος ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς ὡς καὶ ὁ Γάλλος ἐπιτετραμμένος καὶ ὁ Βαυαρὸς πρεσβευτὴς προσκληθέντες δὲν μετέβησαν εἰς τὸ ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας συνήθως ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν διδόμενον δεῖπνον, δηλώσαντες εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ὅτι τοῦτο ποιοῦσιν ἕνεκα τῆς τοῦ Πάλμερστον πολιτικῆς. Ὁ ἀγγλικὸς καὶ ὁ γαλλικὸς τύπος ([1]) δὲν εὕρισκον λέξεις ἵνα στιγ-

---

([1]) Τὸ ἔγκριτον παρισινὸν περιοδικὸν «Ἐπιθεώρησις τῶν δύο Κόσμων (Revue des deux Mondes)» ἔγραφε πρὸς τοῖς ἄλλοις· «Βλέπομεν κράτος ἀδύνατον καὶ ἀπροστάτευτον προσβαλλόμενον βαναύσως ὑπὸ στόλου καταπληκτικοῦ. Καὶ διατί; Διὰ τὴν οἰκτροτάτην τῶν ὑποθέσεων, διὰ τὰς

ματίσωσί δεόντως τὴν πρᾶξιν τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ καὶ ἐν ταῖς βουλαῖς δὲ ταῖς ἀγγλικαῖς σφοδρότατοι ἀπηγγέλθησαν λόγοι ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τοῦ Πάλμερστον.

Ὁ ἐξ Ἰουδαίων καταγόμενος Βενιαμὶν Δισραέλης, ἔγκριτον μέλος τῆς βουλῆς, ἐμέμψατο τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ ἐλλείψει εὐθύτητος καὶ εἰλικρινείας. Σφοδρότατα δ' ἐλάλησεν ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Λόρδων ὁ λόρδος Στάνλεϋ, εἰπὼν ὅτι «ἡ διαγωγὴ τῆς κυβερνήσεως ὑπῆρξεν ἀπρεπής, ἄδικος, βάρβαρος», χαρακτηρίσας τὰς τελευταίας τοῦ Πάλμερστον πράξεις «ἀπερισκέπτους, παρακαίρους» καὶ ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἵνα σώσῃ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ Πάλμερστον δημιουργηθείσης καταστάσεως· ὑπέβαλε δὲ πρότασιν ἀποδοκιμασίας τῆς πολιτικῆς ταύτης, γενομένην δεκτὴν διὰ πλειονοψηφίας 37 ψήφων. Τὸ πλῆγμα ἦτο δεινόν· ἀλλ' ὁ Πάλμερστον δὲν παρῃτήθη. Καὶ τότε ἐτέθη ἐν τῇ Ἄνω Βουλῇ τὸ ζήτημα ἂν ἦτο ὑποχρεωμένος εἰς παραίτησιν ὁ λόρδος Πάλμερστον ἢ ὁλόκληρον τὸ ὑπουργεῖον Ἰ. Ρῶσσελ, ἐπεκράτησε δ' ἡ γνώμη ἵνα γίνῃ ἔκκλησις εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Λόρδων, ἧς ἐνώπιον ὁ λόρδος Πάλμερστον ἐν δυσὶ συνεδρίαις ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους λαλῶν ἀπελογεῖτο ὑπὲρ τῆς ὅλης πολιτικῆς αὐτοῦ. Γενομένης δὲ ψηφοφορίας (16/28 Ἰουνίου) περὶ τῆς ὅλης πολιτικῆς τοῦ Πάλμερστον, ἐδικαιώθη αὕτη διὰ ψήφων 310 ἐναντίον 264, ἤτοι διὰ πλειονοψηφίας 46 ψήφων. Οὐχ ἧττον ἡ ἧττα ἣν ἔπαθεν ὁ Πάλμερστον ἐν τῇ Ἄνω Βουλῇ συνετέλεσε σφόδρα εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὁριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος. Διότι ὁ Πάλμερστον εὐθὺς μετὰ τὴν ἧτταν ἐκείνην κατέφυγε τεταπεινωμένος εἰς νέαν μεσολάβησιν τῆς Γαλλίας προσάγων νέον σχέδιον λύσεως ἀκυροῦν τὰ γενόμενα ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἀπριλίου. Γενομένου δὲ δεκτοῦ ὑπὸ τῆς Γαλλίας τοῦ νέου σχεδίου, σιωπηλῇ συναινέσει καὶ τῆς Ρωσίας, ὁ Δρουὲν ντὲ Λουῆ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ, καὶ τοῦ νέου σχεδίου ἡ ἐπίσημος καὶ ὁριστικὴ ὑπογραφὴ μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος ἐγένετο, πρὸς ἱκανοποίησιν Γαλλίας τε καὶ Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις, ἐν αὐτῷ τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὑπεγράφη δ' ἡ σύμβασις (τῇ 6 Ἰουλίου 1850) ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις πρέσβεων τῶν δύο Δυνάμεων καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀ. Λόντου ὡς ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὡς ποσὸν τῆς δοθησομένης ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἀποζημιώσεως ἐδέχετο περίπου τὸ τῆς 15 Ἀπριλίου, 180 χιλ. δηλονότι, τῶν λοιπῶν 150 χιλ. τοῦ Πατσιφίκου παραπεμπομένων εἰς νέον ἔλεγχον· ἀλλ' ἡ μεγίστη σπουδαιότης ἦν ἡ περιποιουμένη τῇ Ἑλλάδι ἠθικὴ ἱκανοποίησις καὶ ὠφέλεια. Οὕτως ἔληξεν τέλει Ἰουλίου τοῦ 1850 τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους τούτου ἀρξάμενον οἰκτρὸν ἐπεισόδιον Πατσιφίκου καὶ Πάρκερ.

Καθ' ὃν χρόνον ἀκριβῶς ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς συμβάσεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπηλλάσσετο τοῦ δεινοῦ ἐξωτερικοῦ ὑλικοῦ ἐφιάλτου τῆς ἐπονειδίστου βίας, ἐφάνη ἀπαλασ-

παρανόμους καὶ γελοίας ἀξιώσεις Ἰουδαίου τινὸς Πατσιφίκου. Ποῦ εἶνε τὸ δίκαιον τῶν Ἐθνῶν, ἐὰν ἡ Ἀγγλία ἀποδίδῃ αὐτὴ εἰς ἑαυτὴν τὴν δικαιοσύνην ἄνευ προηγουμένης ἐξηγήσεως καὶ εἰδοποιήσεως; Ὅλος ὁ κόσμος, καὶ ἰσχυροὶ καὶ ἀδύνατοι, προσεβλήθη ἐκ τοῦ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος κατενεχθέντος πλήγματος. Τοῦ λοιποῦ οἱ Ἄγγλοι ὑπήκοοι, ἀλλ' ἀπατώμεθα, οἱ *ὑπήκοοι τοῦ λόρδου Πάλμερστον* δὲν θὰ δύνανται νὰ διαμένωσιν ἐν Ρωσίᾳ ἢ ἐν Αὐστρίᾳ μὴ παραιτούμενοι τὴν προστασίαν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν (εἰς τοιαύτην τινὰ ἀπειλὴν εἶχε προβῇ ὁ Νεσσελρόδε ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ περιφήμῳ διακοινώσει τῆς 7 Φεβρουαρίου, ἔτι δὲ πρὸ αὐτοῦ (τῷ 1849) ὁ αὐστριακὸς πρωθυπουργὸς πρίγκιψ Σβάρτσεμβεργ καταδικάζων τὴν τότε ἐν τοῖς ἰταλικοῖς πράγμασιν πολιτικὴν τοῦ Πάλμερστον).

Ἡ δὲ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων (Journal des Débats)» τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴν τοῦ λόρδου Πάλμερστον κατεδίκαζεν ἐν ὀνόματι τῶν ὑψίστων ἀρχῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, θεωροῦσα αὐτὴν «*σύμπτωμα τῆς ἐπικρατούσης ἐν Εὐρώπῃ ἠθικῆς ἀναρχίας*».

σομένη ἐπὶ μικρὸν καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἠθικοῦ ἐφιάλτου τῆς ἀπὸ τοῦ 1833 νομιμοποιηθείσης ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας ἠθικῆς ἀναρχίας.

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἀφ' ἧς ἐξηρτῶντο νομίμως καὶ κανονικῶς αἱ τῷ 1833 σιμωνικῶς, δι' ἐπεμβάσεως αὐθαιρέτου δηλονότι τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἀποσπασθεῖσαι καὶ ἰδίαν ἀνεξάρτητον δῆθεν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πολιτικῶς εἰς τὸ κράτος ὑπόδουλον Ἐκκλησίαν ἀποτελοῦσαι ἐπαρχίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, δὲν προέβη μὲν ἕνεκεν ὑψίστων λόγων ἀνοχῆς εἰς ἐπίσημον ἀποκήρυξιν τῆς νέας Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ εἰς οὐδεμίαν ἦλθε πρὸς ταύτην συνάφειαν καὶ ἐπικοινωνίαν. Ὡσαύτως δ' ἀπέφυγον πᾶσαν ἐπικοινωνίαν πρὸς ταύτην καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, θεωροῦσαι τὴν νέαν Ἐκκλησίαν νομίμως καὶ κανονικῶς μὴ ὑφισταμένην, ἐφ' ὅσον ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία δὲν ἐπεκοινώνει πρὸς ταύτην. Ἐντεῦθεν τὸ Βασίλειον ἐκκλησιαστικῶς διετέλει ἐν τελείᾳ ἀπομονώσει ἐν τῷ ὀρθοδόξῳ χριστιανικῷ κόσμῳ, ἄσχετον καὶ ἀκοινώνητον πρὸς τοῦτον.

Τὴν τοιαύτην θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς ἀνώμαλον κατάστασιν μὴ ἀνεχομένη ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ εὐσεβοῦς ὀρθοδόξου λαοῦ τοῦ βασιλείου, ἀπὸ πολλοῦ πιέζουσα τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὑπεχρέωσε τέλος τῷ 1850 τὴν κυβέρνησιν Ἀ. Κριεζῆ-Λόντου ἵνα δι' ἀναφορᾶς εὐσεβάστου (τῇ 30 Μαΐου 1850) ὑπογεγραμμένης ὑφ' ἅπαντος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον αἰτήσηται τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δῆθεν ὑπὸ του *ἔθνους* αὐτοῦ ἀνακηρυχθέντος αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου. Τὴν αὐτὴν δ' αἴτησιν ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ ἡ λεγομένη Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὴν κατὰ τύπον οὐχὶ ἐν τάξει γενομένην αἴτησιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἀποβλέπον μᾶλλον εἰς τὴν οὐσίαν, (εἰς τὴν αἰτουμένην δηλονότι πνευματικὴν συνάφειαν μεταξὺ τοῦ Ὀρθοδόξου λαοῦ τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας), ἐδέξατο εὐμενῶς, οὐδεμίαν δίδον προσοχὴν καὶ οὐδεμίαν ἀπάντησιν εἰς τὴν τῆς ἀγνώστου αὐτῷ Ἱ. Συνόδου τῆς ἀγνώστου Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἁπλῶς δὲ μόνον ἐν τῇ ἀποφάσει αὐτοῦ ποιησάμενον λόγον περὶ τοῦ εὐσεβοῦς κλήρου καὶ λαοῦ τοῦ Βασιλείου. Τὴν οὐσίαν δὲ τῆς αἰτήσεως τῆς κυβερνήσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐξετέλεσεν ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία οὐχὶ ἀναγνωρίζουσα τὴν ἔργῳ ὑφισταμένην Ἐκκλησίαν τοῦ Βασιλείου, ἀλλ' αὐτὴ διὰ συνόδου ἐκκλησιαστικῆς μεγάλης τῶν τεσσάρων Πατριαρχείων καὶ τῶν Συνοδικῶν ἀρχιερέων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, συνερχομένων ἁπάντων εἰς συνεδρίας ἐπανειλημμένας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου Δ', προέβη κυριαρχικῷ δικαιώματι εἰς ἵδρυσιν Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ὅρους ὑπ' αὐτῆς τεθέντας καὶ κανονισθέντας, ὧν ὁ σπουδαιότατος ἦν ὅτι ἡ τὴν ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν τῆς νέας Ἐκκλησίας ἀποτελοῦσα Ἱερὰ Σύνοδος τῶν ἀρχιερέων ἔμελλε νὰ λειτουργῇ ὅλως ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος, ἀποκλειομένης πάσης ἀναμίξεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς Μεγάλης Συνόδου ἐξεδόθη ἐν Ἱερῷ Τόμῳ ἀποτελοῦντι τὸ σύνταγμα καὶ θεμελιώδη νόμον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου. Τοῦ Ἱεροῦ Τόμου δ' ἡ ἀναγγελία ἡ ἐπίσημος ἐγένετο ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐν τῷ μεγάλῳ Συνοδικῷ μετὰ λαμπρᾶς καὶ μεγαλοπρεποῦς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς τῇ 29 Ἰουνίου, ἑορτῇ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ ἡ εἰς Ἑλλάδα ἐπιστολὴ ἀναγνωσθεῖσα ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἐχαιρετίσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ μετὰ μεγάλης καὶ ἱερᾶς θρησκευτικῆς κατανύξεως καὶ ἠθικῆς ἀνακουφίσεως ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἠθικῆς ἀθυμίας καὶ θλίψεως. Ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ ἀσεβεῖς τινες *κύκλοι*, ἡγουμένου τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου (τοῦ δημοσιεύσαντος τότε τὸν «Ἀντίτομον» αὐτοῦ, βιβλίον

κενὸν πάσης γνώσεως ὑγιοῦς θεολογικῆς, μεστὸν δὲ φληναφημάτων καὶ ὕβρεων καὶ λοιδοριῶν ἀσεβῶν καὶ βαναύσων ἐναντίον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας). Ὑπὸ τὴν ροπὴν δὲ καὶ ἐπίδρασιν τῶν τοιούτων κύκλων ὁ μετὰ δύο ἔτη ὑποβληθεὶς εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ψηφισθεὶς ὑπὸ ταύτης καταστατικὸς νόμος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου ἐξέκλινε πολὺ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ Ἱεροῦ Τόμου. Ὁ ἐν Ἑλλάδι δὲ διὰ τῶν περὶ τὸν Φαρμακίδην πολεμίων συνταχθεὶς καὶ νομοθετηθεὶς τῷ 1852 καταστατικὸς χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου κατέλυε τὸν Ἱερὸν Τόμον τὸν ἐκδοθέντα συγκαταβατικῶς ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῷ 1850, ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ἡ μεγάλη ὀρθόδοξος τοῦ Βορρᾶ Δύναμις εἰς μέγαν ὑπεδύετο πόλεμον χάριν τῆς ὑπὸ τῆς Τουρκίας ὑποσκαπτομένης αὐτοτελείας καὶ αὐτονομίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ναπολέων Βοναπάρτης,
πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας

Λόγιός τις Γάλλος, καλούμενος Βορέ, ἐπισκεψάμενος τοὺς Ἁγίους Τόπους τῷ 1851, ἐδημοσίευσεν περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου ἐν τοῖς τόποις τούτοις γενομένων ἐναντίον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὑπερβασιῶν, διὰ τοῦ δῆθεν ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων σφετερισμοῦ πολλῶν ἱερῶν ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις εἰς Καθολικοὺς ἀνηκόντων σεβασμάτων. Τὰ ὑπὸ τοῦ Βορὲ δημοσιευθέντα, καίπερ ἀναιρεθέντα ὑπὸ τοῦ πρώην Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου, ἀνδρὸς σοφωτάτου καὶ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐντριβεστάτου, διατελοῦντα δ' ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπαναληφθείσας μεταξὺ τῶν δύο κλήρων ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔριδας, συνεκίνησαν τὴν κοινὴν γνώμην τῶν Καθολικῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας, ἔνθα ὁ τότε πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ὁ πρὸς ἀνίδρυσιν τῆς τῷ 1814 καὶ 1815 καταλυθείσης αὐτοκρατορίας τοῦ οἴκου τῶν Βοναπαρτῶν ἐργαζόμενσς Λουδοβῖκος Ναπολέων (ἀνεψιὸς τοῦ Ναπολέοντος Α'), ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἦτο λίαν συντελεστικὸν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ φιλοδόξου αὐτοῦ σκοποῦ ἡ διὰ τῆς ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι ὑποστηρίξεως τῶν ἀξιώσεων τῶν Καθολικῶν προσέλκυσις τῆς εὐμενείας τοῦ πανισχύρου τότε ἐν Γαλλίᾳ Καθολικοῦ κλήρου. Καὶ διὰ τοῦτο, διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας ἐζήτησε παρὰ τῆς Πύλης τὴν εἰς τοὺς Καθολικοὺς ἀπόδοσιν ἢ παράδοσιν προσκυνημάτων τινῶν ἀνηκόντων πρότερον, ὡς ἠξίουν οἱ Καθολικοί, εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Πύλη προθύμως ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην δι' ἐκδόσεως διατάγματος σουλτανικοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο προὐκάλεσε τὴν ἔντονον διαμαρτυρίαν τοῦ ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις Ὀρθοδόξου ἑλληνικοῦ κλήρου καὶ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως. Ἐπιστολὴ δὲ αὐτόγραφος τοῦ Τσάρου πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀπῄτει τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν γενομένων. Ὁ Σουλτάνος συνεμορφώθη πρὸς τὴν ἀξίωσιν τοῦ Τσάρου καὶ ἐξέδωκε νέον διάταγμα, ἐλαττοῦν σημαντικῶς τὰς εἰς τοὺς Λατίνους γενομένας παραχωρήσεις. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Τσάρος Νικόλαος ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἔκτακτον ἀπεσταλμένον ἕνα τῶν ἀνωτάτων λειτουργῶν τοῦ κράτους αὐτοῦ, τὸν στρατηγὸν καὶ ναύαρχον πρίγκιπα Ἀλέξανδρον Μενδζικώφ, ἵνα ζητήσῃ παρὰ τοῦ Σουλτάνου

καὶ τῆς Πύλης οὐ μόνον τὴν διὰ νέων διαταγμάτων αὐτοκρατορικῶν τελείαν καὶ ὁριστικὴν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν Ἁγίων Τόπων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐντελῆ ἀπὸ τῆς Πύλης ἀνεξαρτησίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν τῇ διοι-

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν Κριμαίᾳ συμμαχικῶν στρατῶν Κανρομπὲρ καὶ Σαὶντ-Ἀρνώ, Γάλλοι, Ὀμὲρ πασᾶς, Τοῦρκος, καὶ λόρδος Ράγκλαν, Ἄγγλος

κήσει τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Πύλη τὴν περὶ τῶν Ἁγίων Τόπων ἀξίωσιν ἐδέξατο εὐθύς, ἀλλ' εἰς τὴν περὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ Πατριάρχου ἀξίωσιν ἀντέτεινεν ἀντιρρήσεις αἵτινες, ὑποστηριχθεῖσαι φανερῶς καὶ κρυφίως καὶ ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας, ἐπήνεγκον τὴν ἀποτυχίαν καὶ τὴν ἄπρακτον εἰς τὰ ἴδια ἐπιστροφὴν τοῦ Μενδζικώφ. Τότε ἡ Ρωσία κατέλαβε στρατιωτικῶς εὐθὺς τὰς δύο παραδανουβίους Ἡγεμονίας ὡς ἐνέχυρον μέχρι τῆς ἐκτελέσεως τῶν διὰ τοῦ Μενδζικὼφ προταθεισῶν ἀξιώσεων. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη ἔνθεν μὲν ἐξήγειρε τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν Μωαμεθανῶν, προτιμώντων τὸν πόλεμον τῆς εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς Ρωσίας ὑποχωρήσεως, ἔνθεν δὲ τὴν ἀντίπραξιν τῶν δύο Δυτικῶν Δυνάμεων (Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας). Ἐκ τούτων δὲ παραθαρρυνθεῖσα ἡ Πύλη ἀπῄτησε (κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1853) διὰ τελεσιγράφου παρὰ τῆς Ρωσίας τὴν ἐντὸς προθεσμίας ὀλίγων ἡμερῶν ἐκκένωσιν τῶν ὑπ' αὐτῆς κατεχομένων Ἡγεμονιῶν. Τῆς Ρωσίας δὲ μὴ ἐνδούσης εἰς τὸ τουρκικὸν τελεσίγραφον ἐκήρυξεν ἡ Πύλη τὸν πόλεμον. Καὶ ἐνῷ ἤρξαντο ἤδη αἱ μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων ἐχθρότητες παρὰ τὸν Δανούβιον, στόλος Ἄγγλων καὶ Γάλλων ἔπλευσεν εἰς τὸν Βόσπορον πρὸς ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον μοῖρα τοῦ Ρωσικοῦ στόλου τῆς Σεβαστουπόλεως ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ναχίμωφ κατέστρεψε μοῖραν τοῦ τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὴν

Σινώπην, οἱ εἰρημένοι στόλοι ἔπλευσαν εἰς τὸν Εὔξεινον ἵνα ὑπερασπίσωσι τὰ τουρκικὰ παράλια ἐναντίον τοῦ Ρωσικοῦ στόλου. Ἡ Ρωσία ἐθεώρησε τοῦτο πρᾶξιν ἐχθρικὴν καὶ ἀνεκάλεσε τοὺς ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ πρέσβεις αὐτῆς, εἰς ὃ ἀπήντησαν αἱ δύο Δυνάμεις διὰ κηρύξεως πολέμου, ἀφοῦ πρότερον ἔπεμψαν τελεσίγραφον μὴ γενόμενον δεκτὸν ὑπὸ τῆς Ρωσίας. Καὶ νῦν αἱ Δυτικαὶ Δυνάμεις ἔπεμψαν ἐπικουρικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὴν Βάρναν ἐναντίον τοῦ παρὰ τὸν Δανούβιον ρωσικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τῆς Αὐστρίας καταλαβούσης στρατιωτικῶς τὰς Ἡγεμονίας συναινέσει τῆς τε Πύλης καὶ τῆς Ρωσίας, ἥτις ἀνεκάλεσε νῦν τὰ ἐκεῖ στρατεύματα αὐτῆς, τὸ θέατρον τοῦ πολέμου μετέστη εἰς τὴν Κριμαίαν, καὶ ἰδίως εἰς τὸν ὀχυρώτατον ἐνταῦθα πολεμικὸν λιμένα Σεβαστουπόλεως, καὶ ὠνομάσθη ὁ πόλεμος Κριμαϊκός, διήρκεσε δὲ μέχρι τέλους περίπου τοῦ 1855, ἀφοῦ κατ' Αὔγουστον ἤδη τοῦ ἔτους τούτου οἱ σύμμαχοι ἐκυρίευσαν τὴν Σεβαστούπολιν, καὶ ἔληξε κατὰ Μάρτιον τοῦ ἑπομένου ἔτους 1856 διὰ τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης τῶν Παρισίων. Ἀλλ' ἡμῖν διαφέρον ἔχουσιν ἐνταῦθα οὐχὶ αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἱστορίας τοῦ πολέμου τούτου, ἀλλ' ἡ διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, εἰς ἣν καὶ μεταβαίνομεν.

Ἀρξαμένου τοῦ πολέμου μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας μεγάλη συγκίνησις κατέλαβε τὰ πνεύματα ἐν Ἑλλάδι καὶ μέγας ἠγέρθη ἐνθουσιασμὸς ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ λαοῦ, μεγάλαι δ' ἐλπίδες συνεδέθησαν μετὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐλπιζομένης νίκης τῶν ρωσικῶν ὅπλων.

Ὁ βασιλεὺς Ὄθων καὶ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία ἐπρωτοστάτουν ἐν τῷ πολεμικῷ ὀργασμῷ τῷ καταλαβόντι τὸν λαὸν ὅλον, πλὴν τῶν ὀλίγων φιλοστερλίγκων Μπαρλαίων καί τινων Μοσχομαγκιτῶν. Ἡ ἐξέγερσις δ' αὕτη ἐξεδηλώθη καὶ δι' ἐπαναστάσεων ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ. Τῇ 8 Ἰανουαρίου 1854 ἠγγέλθη εἰς Ἀθήνας ἀπὸ τοῦ Ἄργους τοῦ Ἀμφιλοχικοῦ ὅτι ἐξερράγη ἐπανάστασις ἐν τῇ νοτίᾳ Ἠπείρῳ καὶ ὅτι ἐγένοντο δύο συγκρούσεις ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἄρτης (ἐν τῇ κώμῃ Σκουλικαργιᾷ καὶ ἐν τῇ θέσει Παλαιοπαναγιᾷ), καθ' ἃς ὑπεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὅτι οἱ ἐπαναστάται ὕψωσαν σημαίαν κυανῆν ὑπὸ λευκοῦ σταυροῦ διατεμνομένην, φέρουσαν ἐπιγραφὴν ἐντὸς τοῦ σταυροῦ «ἐν τούτῳ νίκα», καὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ σταυροῦ «ἐλευθερία ἢ θάνατος». Μετὰ δέκα δὲ περίπου ἡμέρας ἀφίκετο ἡ μεγίστην συγκίνησιν ἐμποιήσασα εἴδησις ὅτι Ἕλλην ἀξιωματικὸς ἐκ τῶν ταγμάτων τῆς ὀροφυλακῆς, φέρων ἐνδοξότατον ὄνομα, συνδεόμενον ἰδίως μετὰ τῆς Ἠπείρου, ὁ τοῦ μεγάλου ἥρωος Γεωργίου Καραϊσκάκη υἱὸς Δημήτριος Καραϊσκάκης, ἐξῆλθε τῶν ἑλληνικῶν πρὸς τὴν Ἤπειρον ὁρίων μετὰ πολλῶν ὁπλιτῶν καὶ ὅτι ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ηὔξησε τὸ πλῆθος τῶν ἐπαναστατῶν, προσερχομένων πανταχόθεν νέων ὁπλιτῶν εἰς τὸν φανέντα ἀρχηγὸν καὶ ὁρκιζομένων ἐν ὑπαίθρῳ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ἡ ἐπανάστασις διεδόθη τάχιστα καθ' ἅπαν τὸ διαμέρισμα τοῦ Ραδοβιτσίου, Τζουμέρκας, Σουλίου, Λήμερι καὶ Λάκκου, καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ στίφη συγκρουόμενα πρὸς τὰ ἄτακτα τῶν Τουρκαλβανῶν στίφη κατετρόπουν αὐτά, φονευομένων καὶ τῶν ἀρχηγῶν βέηδων. Τῶν μικρῶν τούτων ἐπιτυχιῶν καὶ μάλιστα τῆς ἐπὶ εὐρεῖαν ἔκτασιν διαδόσεως τῆς ἐπαναστάσεως οἱ θρῦλοι ἐξήγειρον ἐν τῷ Βασιλείῳ ἀκατάσχετον ἐνθουσιασμὸν καὶ προυκάλουν ἐνθουσιώδη ἄρθρα ἐν τῷ τύπῳ, πρωτοστατοῦντος τοῦ καθηγητοῦ Ν. Βάμβα, κηρύττοντος τὰ νῦν γινόμενα ὡς συνέχειαν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἀπὸ τοῦ 1821 ἀρξαμένων ἀγώνων τῆς νέας μετὰ τὰ Μηδικὰ περιόδου τῶν πρὸς βαρβάρους καὶ ἐναντίον τῆς Ἀσίας πολέμων τοῦ Ἑλληνικοῦ [1].

[1] Τὸ πρῶτον ἄρθρον (ἴδε «Αἰῶνα» τῆς 27 Ἰανουαρίου) τοῦ ἀνδρὸς ἐτελεύτα οὕτως· «Ἐ-

Πανταχόθεν τοῦ βασιλείου συνέρρεον νῦν οἱ ἐθελονταί, καὶ ἰδίως ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ αὐτῶν τῶν ὑπουργείων ἐκκενουμένων ἐνταῦθα τῶν ὑπαλλήλων αὐτῶν, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος. Οὕτω δὲ πᾶσα ἡ ὕπαιθρος χώρα τῆς νοτίας Ἠπείρου ἐκαθαρίσθη ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου ἀπὸ τουρκικῶν καὶ τουρκαλβανικῶν στιφῶν ἀτάκτων, (τακτικοῦ στρατοῦ μὴ ὑπάρχοντος τότε ἐν τῇ χώρᾳ)· καὶ νῦν τόποι ἀνακαλοῦντες εἰς τὴν μνήμην μεγάλα γεγονότα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, Πέτα, Κομπότι, ἀνέλαβον αὖθις ζωὴν πολεμικὴν ὡς στρατόπεδα στρατιωτικῶς ὠργανωμένων ἐπαναστατικῶν ταγμάτων. Ἐντὸς μικροῦ δέ, ἀφοῦ προσεχώρησεν εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν πόλεμον καὶ ὁ Δημήτριος Γρίβας, ἡ ἀξιολογωτάτη πόλις τῆς νοτίας Ἠπείρου Ἄρτα περιεζώσθη πανταχόθεν καὶ κατελήφθη μετὰ πεισματώδη μάχην, τοῦ φρουρίου μόνου μείναντος εἰς τὰς χεῖρας τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς. Μετ' ὀλίγον ἡ ἐπανάστασις προυχώρησεν εἰς τὴν βόρειον Ἤπειρον, καὶ μετὰ τὴν παρὰ τὰ Πέντε Πηγάδια ἧτταν τῶν Τούρκων περιῆλθεν εἰς κίνδυνον αὐτὴ ἡ πρωτεύουσα τῆς ὅλης Ἠπείρου Ἰωάννινα. Οὕτω πρὶν ἔτι λήξῃ ὁ πρῶτος μὴν τῆς ἐπαναστάσεως (Ἰανουάριος), πᾶσα ἡ ὕπαιθρος Ἤπειρος προσεχώρησεν εἰς αὐτὴν καὶ πανταχοῦ, ἐκτὸς τῶν ὀχυρῶν πόλεων, ἠκούοντο κλαγγαὶ ὅπλων πολεμιστῶν μετὰ προκηρύξεων ἐπαναστατικῶν· μόνον δὲ τὸ ἐν Πέτᾳ στρατόπεδον τοῦ Δ. Καραϊσκάκη εἶχε τρισχιλίους περίπου πολεμιστάς.

Δημήτριος Γρίβας

Ἡ ἐπαναστατικὴ ὁρμὴ ἐγένετο ἔτι μείζων κατὰ τὸν Φεβρουάριον, ὅτε μάλιστα ὁ πόλεμος ἤρξατο μεταξὺ Ρωσίας καὶ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, καὶ ἡ ἐπίσημος Ρωσία ἐκηρύχθη σχεδὸν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῶν ἐπαναστάντων Ἑλλήνων. Ἡ Ἠπειρωτικὴ ἐπανάστασις, ἐνῷ ἐλάμβανεν ἐξωτερικὸν ὄγκον διηνεκῶς μείζονα, συρρεόντων διαρκῶς νέων ἐθελοντῶν (ἀφοῦ ἐκ Ζακύνθου, παρὰ τὰς αὐστηροτάτας ἐπιτηρήσεις καὶ τὰς ἀπηνῶς ἐπιβαλλομένας τιμωρίας τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν χάριν τῶν συμμάχων Τούρκων, προσῆλθον χίλιοι ἐθελονταί), προσελάμβανε καὶ ἐσωτερικὴν δύναμιν συνοχῆς, ὀργανώσεως, πειθαρχίας καὶ ἠθικοῦ φρονήματος, ὅτε ἔσπευδον εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ (ὁ γραμματεὺς τοῦ Βασιλείου ταγματάρχης Φραϊζερ, ὁ συνταγματάρχης Σ. Στράτος, οἱ ὑποστράτηγοι Ι. Ράγκος, Ν. Ζέρβας, ὁ ἀντιστράτηγος Κ. Τσαβέλλας, παραιτούμενοι πάντες τὰς ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ θέσεις αὐτῶν), ὧν αἱ προκη-

---

νωσον πάντας, Θεέ, καὶ κραταίωσον τὸν Μέγαν Νικόλαον, ἵνα δοξασθῇ τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ». Τὸ δεύτερον ἄρθρον (13 Φευρουαρίου) τοῦ Ν. Βάμβα ἐτελεύτα διὰ τῶν ρημάτων: «Ἕλληνες! Ἐξερράγη ὁ δεύτερος πόλεμος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ὑψώθη ἡ σημαία τοῦ τιμίου Σταυροῦ φέρουσα τὸ σύνθημα «Ἐλευθερία ἢ θάνατος». Δράμετε ταχέως, ὡς ἀετοί· πολεμεῖτε ὡς λέοντες μετὰ φρονήσεως καὶ ὁμονοίας. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ πίστις θέλει στέψει τοὺς ἀγῶνας ἡμῶν μὲ Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Δίκαιος ὁ Θεός». Τὸ τρίτον ἄρθρον ἦν ἑρμηνεία τοῦ «Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ Αὐτοῦ», καὶ ἐτελεύτα (τῇ 6 Μαρτίου)· «Ὁ δίκαιος Θεός, ὁ μέγας Θεὸς τῶν Χριστιανῶν εἶναι μεθ' ἡμῶν καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Θεοῦ, διότι πολεμοῦμεν ὑπὲρ τῆς πίστεως τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν παρὰ τῆς θείας Αὐτοῦ σοφίας καὶ δυνάμεως, καὶ ὑπὲρ τῆς θεοδότου ἐλευθερίας».

ρύξεις, ὅπως καὶ ἡ τοῦ Καραϊσκάκη, ἦσαν μεσταὶ ῥήσεων καὶ φρονημάτων ἐμπνεόντων δύναμιν ἠθικήν, μένος πολεμικὸν καὶ ἐνθουσιασμὸν ἱερόν(¹).

Οὕτως ἐνισχυθεῖσα λαμπρῶς ἡ ἐπανάστασις ὑπερέβη περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου τὰ ὅρια τῆς Ἠπείρου καὶ διεδόθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὸ διαμέρισμα Τρικκάλων, ὑπὸ τοὺς ὑπολοχαγοὺς Τσακόπουλον, Κόρακαν, Στουρνάραν καὶ Καραμήτσαν. Περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐξαπλωθῆ ἀπὸ Ραδοβιτσίου καὶ Ἀγράφων εἰς πᾶσαν τὴν Ἤπειρον καὶ Θεσσαλίαν, ἔνθα ἐν τῷ διαμερίσματι Βόλου ἀνὴρ εὐπατρίδης καὶ φιλόπατρις, ὁ Ἰ. Φιλάρετος, ἅπασαν τὴν μεγάλην περιουσίαν αὐτοῦ ἐθυσίασεν εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἑνώσεως ἀγῶνα. Συγχρόνως δ' ἔσπευδον εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν ἐξ Ἑλλάδος ὡς ὁπλαρχηγοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ βουλευταὶ ἔτι, πρὸ πάντων οἱ ἐξ Ἠπείρου βουλευταί, μεθ' ἑκατοντάδων ὁπλιτῶν, τοῦ Καρβασαρᾶ καὶ τῆς Λαμίας κατασταθέντων οἱονεὶ στρατοπέδων καὶ στρατηγείων, ἅμα δὲ καὶ ὁρμητηρίων. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, μὴ δυναμένη ν' ἀποσπάσῃ δύναμιν ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δανούβιον καὶ τὸν Καύκασον μαχομένων στρατευμάτων αὐτῆς καὶ ἀφιεμένη εἰς τὰς ὀλίγας διεσπαρμένας ἀνὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον φρουρὰς τῶν ὀχυρῶν πόλεων καὶ τοὺς ἀτάκτους Τουρκαλβανοὺς τῆς ὑπαίθρου χώρας καὶ τὰς 3-4 χιλιάδας ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας διὰ Βόλου καὶ Πρεβέζης πεμπομένων εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος πολεμιστῶν, οὐδὲν σπουδαῖον ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ ἐναντίον τῆς διηνεκῶς ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς, εἰς βραχίονας καὶ ἐνθουσιασμόν, κραταιουμένης ἐπαναστάσεως. Αὕτη προσεκτᾶτο καὶ ἠθικὴν πολιτικὴν δύναμιν, γνωστῆς γενομένης τῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου (ἀπὸ 9/21 Φεβρουαρίου) πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ προκηρύξεως, τῆς τελευτώσης εἰς τὰ ἐμφαντικώτατα ῥήματα· «Προστρέχοντες εἰς τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῶν κα-

Παναγιώτης Σοῦτσος

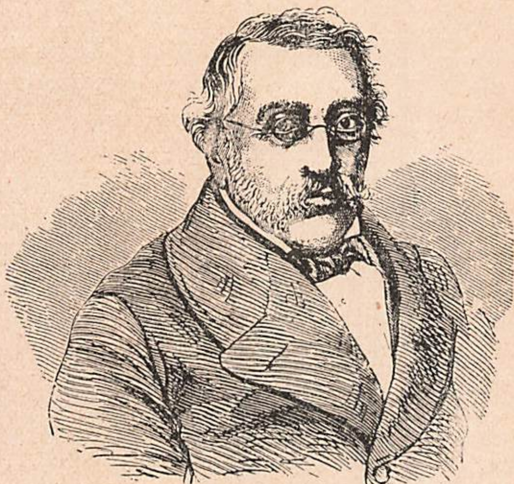
(¹) Ἡ ἀπὸ τοῦ περὶ τὴν Ἄρταν στρατοπέδου προκήρυξις τοῦ Δ. Καραϊσκάκη (τῆς 30 Ἰανουαρίου 1854) ἔλεγεν· «Ἕλληνες! Ἀποθνήσκων ὁ πατήρ μου ἔκραζε· λυτροῦτε τὰς Ἀθήνας!, ἀφεὶς δ' ὡς μόνην κληρονομίαν εἰς ἐμὲ τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ἐξέπνευσε. Λαβὼν τὸ κληροδότημα τοῦ πατρὸς καὶ τὰς μὲν Ἀθήνας εὑρὼν ἐλευθέρας, τὴν δὲ γῆν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ δούλην, ἔδραμον πρὸς ὑμᾶς, ὦ λαὲ τῆς Ἠπείρου, καὶ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ὕψωσα μεθ' ὑμῶν. Ἕλληνες! Ὁ δεύτερος τουρκικὸς πόλεμος ἄρχεται· ἡ πυρκαϊὰ ἡ ἐπαναστατικὴ ἤναψε, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πίστεως ἐπιφοιτᾷ καὶ αὐξάνει τὰς φλόγας τῆς πυρκαϊᾶς. Ἰδοὺ ἡ Ἑπτάνησος ὡς ἑπτακέφαλος δράκων συρίζει, ἡ Ἤπειρος κινεῖται, ἡ Θεσσαλία σείεται, ἡ Μακεδονία σαλεύει, ἡ Θρᾴκη περιμένει· ἡ δ' αὐτόνομος Ἑλλὰς ὡς Αἴτνα σφενδονίζει εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς φλογεροὺς μύδρους, τοὺς στρατηγοὺς αὐτῆς. Θαρρεῖτε λοιπόν, θαρρεῖτε! Κατὰ τὸν πρῶτον τουρκικὸν πόλεμον οἱ Ἕλληνες μὲ πεντήκοντα χιλιάδας στρατοῦ ἐνικήσαμεν πεντακοσίας χιλιάδας στρατοῦ τῆς Ἀσίας, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Σήμερον αὐτόνομοι Ἕλληνες, Ἠπειρῶται, Θεσσαλοί, Μακεδόνες καὶ Θρᾷκες, ἓξ ἑκατομμύρια, πολεμοῦμεν ἀδύνατον βασίλειον πολεμούμενον κατὰ τὸν Δούναβιν ὑπὸ πολυαρίθμων καὶ φοβερῶν στρατῶν.... Πρὸς τὰ ἔμπροσθεν! Τὸν Σταυρὸν εἰς τὴν μίαν χεῖρα, τὴν μάχαιραν εἰς τὴν ἄλλην, προβαίνωμεν καὶ μεταλλάζωμεν πᾶσαν ἡμέραν καὶ σταθμὸν ἕνα. Πρὸς τὰ ἔμπροσθεν! Ἡ κληρονομία τῶν Ἑλλήνων συζητεῖται κατὰ τὴν Ἑπτάλοφον· παραστήσωμεν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἡμεῖς οἱ κληρονόμοι τὰ ἔγγραφα ἡμῶν κεχαραγμένα διὰ σπάθης καὶ γεγραμμένα δι' αἵματος. Ἡ ἑνότης τοῦ Γένους ἔστω τὸ σύνθημα ἡμῶν! Ἢ ἐλευθερία ἢ θάνατος! ἔστω ἡ φωνὴ τῶν δέκα ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων (οἱ ἄνδρες τοῦ 1854 ἐφαντάζοντο ἔτι τὸ δυνατὸν ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας περιλαμβανούσης Σέρβους καὶ Βουλγάρους) εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ τεσσάρων ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἀσίαν.»

ταπιεζομένων ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν πρεσβευόντων τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀνακράξωμεν· Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ!». Ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ ἀκατασχέτου ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἐγερθέντος ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς ταύτης προκηρύξεως καὶ τῶν καθ' ἑκάστην δημοσιευομένων ἐν ταῖς ἐφημερίσι φλογερῶν ἄρθρων τοῦ Ν. Βάμβα καὶ τῶν θουρίων παιάνων τῶν ποιητῶν Παναγιώτου Σούτσου καὶ Σοφοκλέους Καρύδη καὶ τῶν πολλῶν ἐνθουσιωδῶν λόγων καὶ ἐπιταφίων ἔτι τοῦ Π. Σούτσου. Τὰ πολλαχοῦ τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ἀγωνιζόμενα τάγματα τῶν Ἑλλήνων ἐν πολλαῖς μάχαις καὶ συμπλοκαῖς κατενίκησαν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα καὶ πᾶσαν τὴν ὕπαιθρον χώραν Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ὑπέταξαν, ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου 1854, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπαναστάσεως. Διὰ τοῦτο ἡ Πύλη, ἐννοήσασα τὸ δυσχερὲς τῆς διὰ τῶν ὅπλων βίᾳ καταστολῆς τῆς ἐπαναστάσεως, προσέφυγεν εἰς μέτρον πολιτικόν, πέμψασα εἰς τὰς ἐπαναστάσας χώρας τὸν Φουὰτ ἐφέντην ὡς ἔκτακτον ἐπίτροπον. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι τοῦ Φουὰτ ἐλαχίστην ἢ οὐδεμίαν ἔσχον ροπὴν ἐπὶ τὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος. Καὶ τὰ πράγματα μοιραίως ἔληξαν εἰς τὴν διακοπὴν τῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας σχέσεων, ἀφοῦ ὁ ἐν Ἀθήναις Τοῦρκος ἐπιτετραμμένος Νεσσὲτ βέϋς μετά τινας ἀπαραδέκτους ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βασιλέως ἀπαιτήσεις κατέλιπε τὰς Ἀθήνας (περὶ τὰ μέσα Μαρτίου), κατέλιπε δὲ τότε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ ἐνταῦθα Ἕλλην πρεσβευτὴς Ἀ. Μεταξᾶς. Ἀλλ' ἡ τῇ διακοπῇ ταύτῃ τῶν σχέσεων ἐπακολουθήσασα ξενικὴ κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς καὶ τὰ παρομαρτοῦντα ταύτῃ γεγονότα ταχέως ἐπήνεγκον τὸ τέλος τῆς ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐπαναστάσεως.

Ἀπὸ τῆς διακοπῆς τῶν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σχέσεων ἡ τῶν πρέσβεων Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας πολιτεία κατέστη ἐπιδεικτικῶς δυσμενής. Ὁ εἰς Πειραιᾶ ἀφικόμενος τότε γαλλικὸς στόλος δὲν ἐχαιρέτησε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, δίκην στόλου ληστοπειρατικοῦ. Καὶ κατὰ τὴν ἐθνικὴν δ' ἑορτὴν τῆς 25 Μαρτίου οἱ δύο πρέσβεις ἔλαμπον διὰ τῆς ἀπουσίας αὐτῶν, παρόντων τῶν λοιπῶν πρέσβεων (Ρωσσίας, Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ Βαυαρίας). Ἐν ταῖς ἐχθρικαῖς νῦν ἐπιδείξεσι τὰ πρωτεῖα εἶχεν ἡ Γαλλία, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν ὑπελείπετο. Ἐννέα χιλιάδες ὅπλων, ἀγορασθέντων ἐν Γαλλίᾳ ἀντὶ 200 χιλ. φρ. πρὸς λογαριασμὸν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, κατὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα μεταφορὰν κατεσχέθησαν ἐν Μελίτῃ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Περὶ δὲ τὰ μέσα Ἀπριλίου ἑκάτερος τῶν δύο πρέσβεων δι' ἰδιαιτέρας διακοινώσεως ἐπετίμα καὶ ἢ τείλει τὸ ὑπουργεῖον, ἀπῄτει δὲ τὴν ἀποπομπὴν αὐτοῦ καὶ συγκρότησιν νέου ὑπουργείου ἐξ ἀνδρῶν γνωστῶν διὰ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν εἰς τὸ ἀγγλικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν κόμμα.

Ἀγγλικὰ δὲ καὶ γαλλικὰ πλοῖα δὲν ἐσταθμευον μόνον ἐν Πειραιεῖ, καταπιέζοντα τὸν λαὸν τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὰς Σπέτσας, Χαλκίδα, Ναύπλιον καὶ Πάτρας, τὰ δὲ πληρώματα τῶν πλοίων τούτων ἐξερχόμενα ἠνώχλουν καὶ ἠρέθιζον πολυειδῶς τὸν λαόν. Καὶ οὐ μόνον ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς οἱαδήποτε ὁπλοφορία, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐν τοῖς ἐμπορικοῖς ἑλληνικοῖς πλοίοις, ἅτινα συχνῶς καὶ τακτικῶς ἐπισκεπτόμενοι οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν ξένων πολεμικῶν ἠρεύνων αὐστηρῶς, εὑρίσκετό τι χρήσιμον εἰς πολεμικὰς ἀνάγκας, ἐρρίπτετο εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ αὐτῶν τῶν διὰ τὴν ὑγείαν τῶν κατοίκων προωρισμένων φαρμάκων μὴ ἐξαιρουμένων. Τέλος ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐχθρικῶν τούτων πράξεων, τῶν πρὸς καθαίρεσιν τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν στρατὸν ἰδίως παροτρύνσεων, καὶ τῶν διηνεκῶν ἀπειλῶν καὶ ἐπιμόνων ἀξιώσεων περὶ μεταβολῆς ὑπουργείου καὶ ἐπισήμου ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως ἀποδοκιμασίας καὶ ἀποκηρύξεως τῆς ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐπα-

ναστάσεως, ὁ Βασιλεύς, ὅστις ἄγρυπνος καὶ *ἄϋπνος*, ἄοκνος, κάθιδρως τὸ πρόσωπον καὶ ἠλλοιωμένος τὴν ὄψιν, μετὰ σπανίου σθένους ἠθικοῦ τήν τε ἐπανάστασιν ὑπεστήριζε καὶ οὔτε τὴν τῶν ὑπουργῶν οἰκειοθελῆ παραίτησιν ἐδέχετο οὔτε τοὺς ὑπαλλήλους ὧν τὴν κεφαλὴν ἀπήτουν ἐπὶ πίνακι οἱ πρέσβεις ἔπαυεν(¹), ὑποστηριζόμενος ἐν τῷ χαλεπῷ τούτῳ ἀγῶνι καὶ ὑπὸ τῆς μεγαλόφρονος καὶ μεγαθύμου Βασιλίσσης, ἧς ὁ ὑπέρλαμπρος ἑλληνικὸς χαρακτὴρ φαεινῶς ἔλαμπεν ἐν ταῖς ἀγωνιώδεσιν ἐκείναις στιγμαῖς, καταβληθεὶς ἠθικῶς ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ λαοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἐνδώσῃ, ἀφοῦ οἱ δύο πρέσβεις ἔδοσαν (29 Ἀπριλίου) τελεσίγραφον ἀπαιτοῦν τὴν ἐντὸς 15 ἡμερῶν ἐκτέλεσιν τῶν αἰτημάτων αὐτῶν, ἅτινα ἦσαν· ἀντικατάστασις τοῦ ὑπουργείου, ἐπίσημος ἀποδοκιμασία τῆς ἐπαναστάσεως ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως καὶ ἀποκήρυξις αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ ὑπόσχεσις περὶ καταπολεμήσεως αὐτῆς. Ἐν περιπτώσει μὴ ἐκτελέσεως τῶν ἀξιώσεων τούτων, ἠπειλεῖτο ἡ καθαίρεσις αὐτοῦ. Ὁ Βασιλεύς, πίνων μέχρι τρυγὸς τὸ ποτήριον, ὑπεσχέθη καὶ ἐξετέλεσε πάντα ταῦτα, ἡ δ' ἀποδοχὴ τῶν ἀπαιτήσεων ἐδηλώθη τοῖς πρέσβεσι δι' ἀπαντήσεως εἰς τὸ τελεσίγραφον κατὰ σχέδιον συνταχθὲν ὑπ' αὐτῶν τῶν πρέσβεων. Οὕτω δὲ τῇ 14 Μαΐου, ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἔληγεν ἡ ὑπὸ τοῦ τελεσιγράφου ταχθεῖσα προθεσμία, τῇ 4 μ. μ. ὁ Βασιλεὺς ἐποιήσατο τὴν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν πρέσβεων ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ἀποδοκιμασίαν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο ὑπουργικὴ μεταβολή, διωρίσθησαν δὲ νέοι ὑπουργοὶ προταθέντες ὑπ' αὐτῶν τῶν πρέσβεων, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀγγλιζούσης μερίδος Ἀ. Μαυροκορδάτου γενομένου πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν τῆς γαλλιζούσης Δ. Καλλέργη ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, (αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἀδόξου ἥρωος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843, ὅστις ἔκτοτε εἰς ἀφάνειαν περιπεσὼν καὶ ἐν Εὐρώπῃ πλανώμενος καὶ μετὰ τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος συνδεόμενος, πρὶν ἀνέλθῃ οὗτος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, εἶτα δὲ μετ' αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, νῦν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Γαλλίας ἐπέστρεφεν ὡς δικτάτωρ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπιβαλὼν ἀσεβῶς καὶ οὗτος τῷ Βασιλεῖ ἀπαιτήσεις ταπεινωτικὰς ὡς ὅρον τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ζητῶν τὴν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Βασιλέως ἀπόλυσιν τεσσάρων αὐτοῦ ὑπασπιστῶν, ἀνδρῶν ἐπιφανεστάτων οἴκων τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, τῶν Ἰ. Κολοκοτρώνη, Ἰ. Γούρα, Ἀ. Γρίβα Γαρδικιώτη, Σπύρου Μήλιου). Καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος τὴν παρὰ τῷ Ναπολέοντι θέσιν αὐτοῦ ἐχρησιμοποίει ἵνα διὰ τῆς κατοχῆς καὶ ξενοκρατίας, ἧς ὑπῆρξε συντελεστής, ἐπιβληθῇ τῇ Ἑλλάδι καὶ τῷ Βασιλεῖ, προηγηθεὶς μάλιστα τῆς ξένης κα-

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος

(¹) Δικαιολογῶν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ πολιτείαν πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς ἔλεγε· «Γνωρίζω ὅτι ἐκθέτω τὸν θρόνον μου, ἀλλὰ χωρὶς θυσίαν τὰ μεγάλα ἔργα δὲν κατορθώνονται. Ἡ ὑπόθεσις τὴν ὁποίαν ὑπερασπιζόμεθα εἶναι ἱερά. Εἶμαι καὶ ὁ μόνος χριστιανὸς βασιλεὺς τῆς Ἀνατολῆς. Χρεωστῶ λοιπὸν νὰ τὴν ὑπερασπισθῶ».

τοχῆς, ὡς προάγγελος ταύτης ἐλθὼν καὶ ἠθικῶς προπαρασκευάζων αὐτήν. Ἐκ τῶν πρώτων ἔργων τῆς νέας κυβερνήσεως ὑπῆρξεν ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος καὶ ἡ ἐντελὴς κατάπαυσις αὐτοῦ, εἶτα δ' ἡ ὑπὸ τοῦ Καλλέργη ἀγρία καταδίωξις πάντων τῶν πιστῶν τῷ Βασιλεῖ ἀνδρῶν, Ἑλλήνων τε καὶ ξένων (ἐν οἷς ἰδίως τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης Γεωργίου Σταύρου καὶ τῶν ἐπιφανῶν δημοσιογράφων Ἰ. Φιλήμονος καὶ Κ. Λεβίδου). Ἀλλ' ὁ ὑφ' Ἕλληνος ὑπουργοῦ ἄγριος καταδιωγμὸς ἐπιφανῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο τὸ μέγιστον τῶν κακῶν τῆς ξενικῆς εἰσβολῆς. Ἡ κατοχὴ ἐπήνεγκε μεθ' ἑαυτῆς τὴν βροτολοιγὸν ἐκείνην νόσον, ἀφ' ἧς μόνη σχεδὸν τῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν ἡ Ἑλλὰς μέχρι τοῦ 1854 ἔμενεν ἀπρόσβλητος, ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν περὶ καθάρσεως ὑγιειονομικῶν διατάξεων τοῦ κυβερνήτου Ἰ. Καποδιστρίου. Ἡ νόσος ἐνέσκηψε δεινὴ εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐντεῦθεν εἰς Ἀθήνας διὰ τῶν Γάλλων στρατιωτῶν, τῶν Γάλλων ἀποκρουσάντων τὴν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως προταθεῖσαν ὑγιειονομικὴν γραμμὴν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἣν οἱ Ἄγγλοι ἐδέξαντο. Ἐπὶ πέντε μῆνας ἡ πρωτεύουσα διετέλει ὑπὸ τὰς πληγὰς τῆς μάστιγος ταύτης, ἥτις ἀπεδεκάτισε δεινῶς τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως ταύτης, ἐκ τῶν τρισμυρίων αὐτῆς κατοίκων πέμψασα εἰς τὸν Ἅδην τρεῖς χιλιάδας(1).

Κατὰ τὰς θλιβερὰς ἐκείνας ἡμέρας μόνος κύριος ἐν τῷ κράτει ἦν ὁ Καλλέργης, οὗ ἀπέναντι οὔτε Βασιλεύς, οὔτε πρωθυπουργός, οὔτε νόμος εἶχον ἰσχύν.

Τέλος ὅτε αἱ ὑπερβασίαι τοῦ ἀνδρὸς ἔλαβον χαρακτῆρα καὶ ἠθικῆς ἀνομίας καὶ ἀταξίας, Βασιλεὺς καὶ Βασίλισσα, τέως καρτερικῶς ὑπομείναντες τὰς τοῦ ἀνθρώπου ἀτασθαλίας, ἀπήτησαν καὶ ἐνήργησαν εὐσταθῶς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἑωσφορικῶς ἐπηρμένου ἀλαζόνος δικτάτορος, ἐπικαλεσάμενοι καὶ τῶν φίλων ξένων ἡγεμονικῶν αὐλῶν τὴν συνδρομήν(2). Ἀλλ' ἡ οὕτως ἐπιτευχθεῖσα (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1855) ἐκ τῆς ἐξουσίας πτῶσις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν παρέσυρεν εἰς παραίτησιν ὁλόκληρον

(1) Οἰκτρὸν θέαμα παρίστα τὰς ἡμέρας ἐκείνας (λέγει ὁ ἐπιζήσας τῇ φοβερᾷ ἐπιδημίᾳ πολιτευτὴς Ν. Δραγούμης) ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, καθόσον διὰ τὸ καινοφανὲς τῆς νόσου καὶ τὴν πρόδρομον αὐτῆς τρομερὰν φήμην μέγας ἀριθμὸς κατοίκων ἔφυγεν ἐκ τῆς πρωτευούσης, τινὲς δὲ καὶ τοὺς φιλτάτους τῶν οἰκείων παλαίοντας πρὸς τὸν θάνατον ἐγκατέλιπον ἄνευ παραμυθίας, ἵνα ζητήσωσι δι' ἑαυτοὺς ζωήν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἄλλο δὲν ἔβλεπες εἰμὴ ὀχήματα καὶ ὑποζύγια μετακομίζοντα εἰς τοὺς ἀγροὺς σωροὺς ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων. Μετ' ὀλίγον δὲ αἱ ὁδοὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐρήμους, τὰ ἐργαστήρια ἐκλείσθησαν, ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἐξέψυξε πᾶσα φωνή... Πάντα φρικαλέα... Τὴν πρωΐαν μόνον, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν ἑσπέραν, προσέβαλλεν εἰς τὰς ἀκοὰς ὡς γόος βαθὺς ὁ πένθιμος τριγμὸς τῶν φορείων, ἅτινα βαρέως καὶ βραδέως ἐλαυνόμενα μετεκόμιζον σωροὺς ἀσαβανώτων, πολλάκις δὲ καὶ ὁλογύμνων νεκρῶν πρὸς λάκκους. Ἐνίοτε δὲ ἔβλεπες καὶ ῥακενδύτην γέροντα ἱερέα ὅστις κρατῶν σταυρὸν καὶ μόλις κινῶν τὰ χείλη ἐπορεύετο μακρὰν πρὸ τοῦ φορείου. Νόμους, ἀστυνομίαν, νοσοκομεῖα, ἰατρούς, πάντα καὶ πάντας εἶχε παραλύσει ὁ φόβος καὶ ὁ θάνατος· ὑπουργοὶ δὲ καὶ νομάρχης καὶ πολλοὶ τῶν δημοσίων λειτουργῶν, καταλιπόντες αὐτογνωμόνως τὰς θέσεις, κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ νήσους, ***ἀμειφθέντες μάλιστα ἐπὶ παραβάσει τοῦ καθήκοντος διὰ παρασήμου ὑπὸ προσυποληπτούσης ἐξουσίας***· οὐδ' ὁ θάνατος ἀφοπλίζει τὰ πάθη. Εἰς τὴν μεγάλην ἀγοράν, εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, εἰς τὰς ὁδοὺς Ἑρμοῦ καὶ Αἰόλου, ὅπου πρὸ μικροῦ ἔθαλλεν ἡ ζωή, οὐδὲ πνοὴ ἠκούετο, καὶ ***μόνοι*** οἱ βασιλεῖς ὡς καὶ ***δύο τῶν ἑταίρων*** τῆς ἐπὶ τῶν χολεριώντων δεκαπενταμελοῦς ἐπιτροπῆς διασχίζοντες καθ' ἑκάστην τὴν πόλιν παρεμυθοῦντο καὶ ἐνεθάρρυνον τοὺς δυσέλπιδας.

(2) Ἡ τοῦ Καλλέργη ὑπερβασία ἡ κατακριθεῖσα ἰσχυρῶς ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατεδικάσθη καὶ ἐν ταῖς βουλαῖς, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς κατεδίκασεν αὐτὴν ἐπισημότατα ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ λόγῳ, χαρακτηρίσας αὐτὴν ὡς «γεγονὸς ***ἀπτόμενον τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς βασιλείας, ὑποχρεῶσαν*** τὸν Βασιλέα ἵνα χρώμενος τῷ συνταγματικῷ αὐτοῦ δικαιώματι, τροποποιήσῃ τὸ ὑπουργεῖον.»

τὸ ὑπουργεῖον, ἀντικαταστήσαντος τὸν παραιτηθέντα πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Ἀ. Μαυροκορδᾶτον τοῦ ἐκ τῶν γερουσιαστῶν Δημητρίου Βούλγαρη, ἀνδρὸς ἀπαιδεύτου κατὰ βάθος καὶ φιλάρχου, ἀλλὰ χαρακτῆρος εὐθέος καὶ ἀξιοπρεποῦς, μὴ ἀποκλείοντος καὶ αὐθαιρεσίας τινὰς καὶ ὑπερβασίας αὐταρχικὰς ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς ἐξουσίας.

Εὐτύχημα διὰ τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη ἦτο ὅτι τὸ πεσὸν ὑπουργεῖον Ἀ. Μαυροκορδάτου εἶχεν ἐξομαλύνει ἤδη ὁριστικῶς τὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεις, συνομολογηθείσης μάλιστα ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν δύο Δυτικῶν Δυνάμεων καὶ συνθήκης φιλίας καὶ ἐμπορίας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, τῆς περιφήμου συνθήκης τοῦ Κάνλιτζα. Ἡ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1854 μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σχέσεων ἐπελθοῦσα κατάστασις δὲν ἦτο μὲν ἐμπόλεμος, ἕνεκα τῆς τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων ὑπὲρ τῆς Τουρκίας παρεμβάσεως καὶ τῆς κατοχῆς τοῦ Πειραιῶς, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐχθρικὴ καὶ βλαπτικὴ τῶν ἐμπορικῶν ἰδίως συμφερόντων, ἀφοῦ τὰ τουρκικὰ παράλια ἦσαν ἀποκεκλεισμένα εἰς τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν. Ἀλλὰ τὴν ἐντεῦθεν προερχομένην ζημίαν ἤρξατο νὰ μετριάζῃ ὁπωσοῦν πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 1854 ἡ μεσιτείᾳ τῶν εἰρημένων Δυνάμεων δοθεῖσα ὑπὸ τῆς Πύλης ἄδεια τοῦ ἔκπλου τῶν ἐν τοῖς τουρκικοῖς λιμέσι μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων ἀποκλεισθέντων ἑλληνικῶν πλοίων. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1855 νέαι παρεσχέθησαν ὠφέλειαι εἰς τὰ τοιαῦτα πλοῖα. Κατὰ τὸ ἔαρ δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέμφθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρόσεδρος ὑπουργὸς (ministre résident) ἢ ἀντιπρεσβευτὴς ὁ Ἀνδρέας Κουντουριώτης, ὅστις καὶ συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Φουὰτ πασᾶ ἐν τῷ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου (ἐν τῷ προαστείῳ Κάνλιτζα) θερινῷ μεγάρῳ τούτου τὴν φερώνυμον τοῦ εἰρημένου προαστείου συνθήκην, τὴν ἀποτελοῦσαν μέχρι τοῦ πολέμου τοῦ 1897 τὸν χάρτην τοῦ δημοσίου δικαίου καὶ τῶν διεθνῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Μετὰ τὴν συνομολόγησιν δὲ τῆς συνθήκης ταύτης συνήφθησαν σχέσεις ὁμαλαὶ καὶ τακτικαὶ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, τοῦ μὲν Ἀ. Κουντουριώτου διορισθέντος τακτικοῦ πρέσβεως ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας πεμφθέντος ὡς πρέσβεως τοῦ Χαλὶλ βέϋ. Μετὰ τὴν συνθήκην δὲ τοῦ Κάνλιτζα συνωμολογήθη τῷ ἑπομένῳ ἔτει, ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν διορισθέντος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ, καὶ ἡ περὶ καταδιώξεως τῆς λῃστείας μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σύμβασις.

Φουὰτ πασᾶς

Σπουδαῖον γεγονὸς ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Βούλγαρη εἶναι ἡ λῆξις τῆς ξενικῆς κατοχῆς καὶ ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τῶν κατεχόντων αὐτὸν ξενικῶν στρατευμάτων. Ἡ κατοχὴ αὕτη ἡ γενομένη τῷ 1854 ἕνεκα τῆς ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπαναστάσεως ἔδει νὰ παύσῃ εὐθὺς ὡς κατεστάλη τὸ ἴδιον ἔτος (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1854) ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη. Ἀλλὰ δὲν ἐγένετο οὕτω, διότι αἱ δύο Δυνάμεις τῆς κατοχῆς κύριον σκοπὸν διὰ ταύτης εἶχον νὰ καταστήσωσι τὸν Πειραιᾶ σταθμὸν συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν χωρῶν αὐτῶν καὶ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο διήρκεσεν ἡ κατοχὴ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὸ τέλος. Μόνον δ' ὅτε ὁ τῷ 1856 διορισθεὶς

Ρῶσος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Γορτσακὼφ διὰ περιφήμου διακοινώσεως διεμαρτυρήθη (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1856) κατὰ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς κατοχῆς, καὶ ἀφοῦ τὰ ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ στρατεύματα μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης καὶ αὐτὸς ὁ ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἀγγλικὸς στόλος ἐπέστρεψαν οἴκαδε, ἀνεκλήθη ἐκ Πειραιῶς καὶ ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς καὶ ἀπηλλάγη ἡ Ἑλλὰς τῆς ἐπονειδίστου ξενοκρατίας (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1857).

Ἀλέξανδρος Γορτσακὼφ

Οἱ κυριώτατοι ὅροι οἱ ἐπιβληθέντες εἰς τὴν Ρωσίαν ὑπὸ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, οὓς ὑπεστήριξε καὶ ἡ Αὐστρία, πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου καὶ συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἦσαν· α΄) ἡ ὑπὸ πασῶν τῶν Δυνάμεων ἀναγνώρισις καὶ ἐγγύησις τῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, β΄) ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ Εὐξείνου, ἡ ἀπαγόρευσις δηλονότι ναυτικοῦ στόλου πολεμικοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ, ὅστις νὰ μένῃ ἄλλως ἀνοικτὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἁπάντων τῶν λαῶν, γ΄) ἀντικατάστασις τῆς ἐπὶ τῶν δύο παραδανουβίων ἡγεμονιῶν (Βλαχίας καὶ Μολδαυίας) ρωσικῆς προστασίας διὰ τῆς ἐγγυήσεως καὶ προστασίας πασῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, δ΄) βελτίωσις τῆς θέσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου. Ἐν τῇ Παρισινῇ δὲ συνθήκῃ τῆς εἰρήνης τῆς 18/30 Μαρτίου 1856 πάντες οἱ ὅροι οὗτοι ὑπεγράφησαν ὑπὸ τῶν συμβαλλομένων Δυνάμεων, ἐν αἷς κατετάχθησαν πλὴν τῶν μετεχουσῶν τοῦ πολέμου καὶ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία, ἔτι δὲ καὶ τὸ μικρὸν Πεδεμόντιον ἕνεκα τῆς μικρᾶς ἐπικουρίας (10 χιλιάδων ἀνδρῶν), ἣν προσήνεγκεν εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Ρωσίας πολεμίους Δυνάμεις. Ὁ περὶ Χριστιανῶν ὅρος δὲν ἐτέθη ἐν τῇ συνθήκῃ, τῆς Πύλης ἀρνουμένης νὰ δεχθῇ τοιαύτην διὰ συνθήκης ἐπιβαλλομένην ὑποχρέωσιν ὡς ἄγουσαν εἰς διηνεκῆ ἀνάμιξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐν τῇ χριστιανικῇ Εὐρώπῃ, ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, κοινὴ γνώμη ἀπῄτει ἵνα μετὰ τόσας εἰς αἷμα καὶ χρῆμα θυσίας χάριν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους γίνῃ τι καὶ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τοῦ κράτους τούτου, ἡ Πύλη μετὰ μυστικὴν συνεννόησιν πρὸς τὰς πρεσβείας τῶν συμμάχων Δυνάμεων ἐξέδωκε νομοθετικὸν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, τὸ καλούμενον *Χάττι Χουμαγιοὺν* ἤτοι Διάταγμα τῆς Μεγαλειότητος, οὗ τὸ περιεχόμενον συνετάχθη τὸ πλεῖστον κατ' εἰσήγησιν τῶν ἐν Πέραν πρέσβεων τῶν συμμάχων καὶ δι' οὗ καθιεροῦτο ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ χάρτου μόνον, ἰσονομία καὶ ἰσοπολιτεία πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Τοῦ διατάγματος δὲ τούτου, ἀνακοινωθέντος καὶ εἰς τὰς Μεγάλας εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ἐγένετο μνεία εὔφημος καὶ ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς 18/30 Μαρτίου, μετὰ τῆς προσθήκης ὅτι τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει εἰς οἱανδήποτε Δύναμιν ἢ καὶ εἰς ἁπάσας ὁμοῦ οἱανδήποτε ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τὸ Χάττι Χουμαγιοὺν ἐνεκαίνισέ τινας μεταρρυθμίσεις διοικητικὰς ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλὰ μόνον διοικητικὰς καὶ ταύτας ἐπιπολαίους. Εἰσήχθη ἁπλῶς εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ὁ εὐρωπαϊκὸς ἐμπορικὸς καὶ ποινικὸς κῶδιξ. Κατὰ τὰ ἄλλα, τὰ πράγματα ἔμειναν ὡς ἦσαν πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ ἔκδοσις τοῦ Χάττι Χουμαγιοὺν καὶ ἡ διὰ τούτου ἐξαγγελλομένη ἰσοπολιτεία τῶν Χριστιανῶν ἐξῆψε πολλαχοῦ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους τὸν μουσουλμανικὸν φανατισμόν, οὗ ἀποτέλεσμα ἦσαν σφαγαὶ Χριστιανῶν ἐν

Ἀραβίᾳ καὶ ἐν Συρίᾳ, τραγικωτάτας λαβοῦσαι διαστάσεις ἰδίως ἐν Λιβάνῳ καὶ Ἀντιλιβάνῳ καὶ ἐν Δαμασκῷ καὶ προκαλέσασαι ἐπέμβασιν εὐρωπαϊκὴν καὶ ὑπὸ γαλλικοῦ στρατοῦ κατοχὴν τῆς Συρίας καὶ τιμωρίαν τῶν ἐνόχων, ἔτι δὲ διοικητικήν τινα βελτίωσιν ἐν Λιβάνῳ, ἐγγυηθεῖσαν ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Καθόλου δὲ ἡ θέσις τῶν Χριστιανῶν ἥκιστα ἐβελτιώθη διὰ τῶν ἐπὶ χάρτου τουρκικῶν μεταρρυθμίσεων. Μόνον δ' ἡ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀρξαμένη μείζων μεταξὺ Τουρκίας καὶ Εὐρώπης ἐπικοινωνία, διὰ τῆς γενικῆς ἐπιδράσεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ συνετέλεσεν ὁπωσοῦν εἰς τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν τῶν Χριστιανῶν.

Σίμων Σίνας

Ἡ τὸν μέγαν πόλεμον τῶν τριῶν ἐτῶν 1853-56 διαδεξαμένη νέα τριετὴς περίοδος 1856-59 ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλλάδα περίοδος μεγάλης ὑλικῆς τε καὶ πνευματικῆς ἐπιδόσεως. Ἔργα σπουδαῖα δημοσίας ὠφελείας, κατασκευὴ ὁδῶν ἐνιαχοῦ τοῦ κράτους, εὔρυνσις τοῦ πορθμοῦ τοῦ Εὐρίπου, τηλεγραφικὴ σύνδεσις Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, εἶτα δὲ Πειραιῶς-Σύρου-Χίου-Κωνσταντινουπόλεως-Εὐρώπης, ἵδρυσις τῆς Ἐθνικῆς Ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρείας, σύμβασις πρὸς τὴν ρωσικὴν Ἀτμοπλοΐαν τοῦ Εὐξείνου, ἵδρυσις ναυπηγείου ἐν Σύρῳ, καρποφόρος λειτουργία τῶν ἐν τῇ νήσῳ δύο βυρσοδεψείων, περιορισμὸς τῆς τοσοῦτον ἐπὶ τῆς ξενοκρατίας αὐξηθείσης λῃστείας, πληροῦσι τὴν περίοδον ταύτην. Μετὰ τούτων δὲ τῶν πρὸς ὑλικὴν εὐημερίαν ἀποβλεπόντων ἔργων συνεδέετο καὶ ἡ μεγάλη πρὸς καλλιεργίαν τῶν γραμμάτων ροπή, μεθ' ἧς πάλιν ἡνοῦντο ἔργα συνδυάζοντα φιλανθρωπίαν καὶ ἡμέρωσιν καὶ πολιτισμὸν μετὰ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Τῷ 1855 πρωτοβουλίᾳ εὐγενῶν τινων δεσποινῶν τῆς πρωτευούσης συνέστη ἀδελφότης πρὸς ἵδρυσιν ὀρφανοτροφείου κορασίδων, τεθέντος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας καὶ κληθέντος Ἀμαλιείου. Ταυτοχρόνως ἱδρύετο διὰ Β. Διατάγματος ὀρφανοτροφεῖον ἀρρένων, φερώνυμον τῶν χορηγῶν Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χαδζῆ-Κώστα. Μικρὸν ὕστερον ὁ ἐν Πετρουπόλει πλούσιος ὁμογενὴς Κ. Κοντογιάννης προσέφερεν 80 χιλ. ρουβλίων πρὸς ἵδρυσιν βρεφοκομείου ἐν Ἀθήναις, ἱδρυθέντος εὐθὺς μετ' ὀλίγον. Ἄλλος δὲ βαθύπλουτος ὁμογενὴς ἐν Πετρουπόλει, ὁ Κ. Δ. Βερναρδάκης, προσέφερε 200 χιλ. ρουβλίων πρὸς ἵδρυσιν μεγάλου μουσείου ἐν τῇ πόλει, οἰκοδομηθέντος μετὰ πολλὰ ἔτη συνδρομῇ χρηματικῇ καὶ τοῦ δημοσίου. Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ὁ ἐν Βιέννῃ πλουσιώτατος Ἕλλην τραπεζίτης, ὁ ἐκ Μακεδονίας καταγόμενος Σίμων Σίνας, μέγα χρηματικὸν ποσὸν προσήνεγκε πρὸς ἀνέγερσιν μεγάρου Ἀκαδημίας, ὑπερδιπλασιασθὲν δὲ μέχρι τῆς περατώσεως τοῦ ἔργου. Τῷ 1857 ὁ Ἠπειρώτης ἰατρὸς χειρουργὸς Εὐαγγέλης Ζάπ-

πας (Μαχάων ἐν τῷ ἠπειρωτικῷ ἀγῶνι τοῦ 1854), μετὰ τὸ ἀτυχὲς τέλος τοῦ ἀγῶνος μεταβὰς εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ ἐνταῦθα μέγα κτησάμενος ὄνομα, ἐξέπληξε τὸ Ἑλληνικὸν διὰ μεγάλης δωρεᾶς χάριν πρωτοτύπου φιλαρχαίου μεγάλου σκοποῦ, τῆς τελέσεως Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς δωρεᾶς ταύτης εἶναι καὶ τὸ νῦν μέγα κόσμημα τῆς πόλεως ἀποτελοῦν μεγαλοπρεπὲς Ζάππειον καλούμενον μέγαρον, μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸ μεγάλου χειμερινοῦ κήπου. Ὁ μέγας χορηγὸς ἔθηκεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὰ χρήματα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, ἥτις καὶ τελεσθεῖσα μετ᾿ ὀλίγον ἀνήγειρεν ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν χωμάτων ἓν τῶν ἀξιολογωτάτων νῦν ἀρχαιολογικῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν τριετῆ περίοδον καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάστασις τοῦ βασιλείου ἦτο λίαν εὐχάριστος ὑπὸ ἔποψιν εὐνομίας καὶ τάξεως. Οὔτε στάσεις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἢ ἐν τοῖς μεθορίοις, οὔτε πολιτικαὶ κομματικαὶ διαμάχαι ἐτάραττον τὴν ἐν τάξει, ἡσυχίᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ πρόοδον καὶ κανονικὴν λειτουργίαν τῶν θεσμῶν τοῦ δημοσίου βίου. Ἡ τῆς βασιλείας δημοτικότης, αὐξηθεῖσα μεγάλως διαρκούσης τῆς κατοχῆς ἕνεκα τῆς τηρηθείσης ὑπ᾿ αὐτῆς ἀξιοπρεποῦς καρτερίας, διετηρεῖτο ἀκμαία καὶ μετὰ τὴν ἄρσιν τῆς κατοχῆς. Καὶ ἡ τῷ 1858 τελεσθεῖσα εἰκοσιπενταετηρὶς τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀφίξεως καὶ εἰς γῆν ἑλληνικὴν ἀποβάσεως τοῦ Ὄθωνος ἑωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς ἐν Ἀθήναις, συρρευσάντων εἰς Ἀθήνας ἀντιπροσώπων πανταχόθεν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἀπέδειξαν δ᾿ αἱ ἑορταὶ αὗται καὶ τὴν διεθνῆ ἔντιμον θέσιν ἣν ἐκτήσατο τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον καὶ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν κρατῶν, ἀφοῦ πάντα σχεδὸν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ μάλιστα οἱ ἡγεμονικοὶ οἶκοι Ρωσίας, Αὐστρίας, Πρωσσίας, Βαυαρίας δι᾿ ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων ἐτίμησαν τὴν ἑορτήν. Προσῆλθε δ᾿ εἰς αὐτὴν καὶ ὁ τοῦ Βασιλέως νεώτατος ἀδελφὸς πρίγκιψ Ἀδάλβερτος, οὐ μόνον ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρῴην βασιλέως Λουδοβίκου Α΄, ἀλλὰ καὶ ὡς διάδοχος τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου λαμπρὰν ποιήσας ἐντύπωσιν ἰδίως ἕνεκα τῆς εὐσεβείας ἣν ἔδειξεν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τελεταῖς, μεταβὰς δ᾿ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς διάδοχος τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου, ἐφιλοξενήθη ἐν τῇ ἑλληνικῇ πρεσβείᾳ καὶ ἐν ἰδιότητι ταύτῃ τοῦ διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου πολυειδῶς ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ἀτυχῶς τὴν ἐκ πολλῶν ἀπόψεων λαμπρὰν ταύτην ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς κατάστασιν τοῦ βασιλείου ἤρξαντο νὰ ταράττωσιν ἀπὸ τοῦ 1859 τὰ ἐν Ἰταλίᾳ γεγονότα διὰ τῆς ὀλεθρίας αὐτῶν ἐπὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τοῦ βασιλείου ἐπιδράσεως.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1859 προκλητικὴν ἔλαβε θέσιν ὁ Ναπολέων ὁ Γ΄ ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας, ἀφοῦ πρότερον συνῆψε συμμαχίαν ἐπιθετικὴν μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου σκοποῦσαν τὴν ἀπὸ τῆς Αὐστρίας ἐλευθέρωσιν τῆς Λομβαρδίας καὶ τῆς Βενετίας δοθησομένων εἰς τὸ Πεδεμόντιον ἢ βασίλειον Σαρδηνίας ἀντὶ ἀνταλλαγμάτων ἐκ μέρους τοῦ βασιλείου τούτου, διδομένων εἰς τὴν Γαλλίαν τῆς Σαβοΐας καὶ τῆς Νικαίας. Ἡ Αὐστρία οὐδαμῶς φοβηθεῖσα ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπειλῶν ἀπῄτησε διὰ τελεσιγράφου παρὰ τοῦ Πεδεμοντίου τὴν παῦσιν πάσης πολεμικῆς παρασκευῆς, μὴ γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς ἀπαιτήσεως προέβη εὐθὺς εἰς ἐχθρικὰς ἐνεργείας. Τότε δὲ καὶ ἡ Γαλλία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, καὶ μετ᾿ ὀλίγον ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Ναπολέων ἡγούμενος τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Μετὰ μάχας κρατερὰς ἡ συμμαχικὴ τῶν Γάλλων καὶ τοῦ Πεδεμοντίου στρατιὰ ἐνίκησε τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν τῆς Λομβαρδίας Μεδιόλανον, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ μέχρι Βενετίας, καὶ ἐν συνεντεύξει μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Ἰωσὴφ συνωμολογήθη

ἡ προκαταρκτικὴ συνθήκη εἰρήνης τῆς Βιλλαφράγκας (29/11 Ἰουλίου) δι' ἧς ἡ Αὐστρία παρεχώρει τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὴν Γαλλίαν, συνεφωνεῖτο δὲ ἵνα ἡ Ἰταλία λάβῃ πολιτικήν τινα ἑνότητα ὁμοσπονδιακήν, τῶν διαφόρων κρατῶν εἰς ἃ ἦτο κατανεμημένη ἀποτελούντων ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πάπα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐνθουσιασμὸς ὁ καταλαβὼν τὴν Ἰταλίαν εἶχε τοσοῦτον ἐξαφθῆ, ὥστε πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας ἤρξατο μέγα κίνημα πρὸς οὐσιαστικωτέραν ἑνότητα πολιτικὴν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ ὡς βασιλέα τῆς ἡνωμένης Ἰταλίας, καταλυομένων πασῶν τῶν ἄλλων δυναστειῶν. Καὶ τότε ἐφάνη ὡς ἥρως τῆς ἐπιζητουμένης ἑνότητος ὁ ἀπὸ Νικαίας καταγόμενος γενναῖος πολεμιστὴς Ἰωσὴφ Γαριβάλδης, στρατηγὸς ἐν τῷ σαρδηνικῷ στρατῷ. Οὗτος μετὰ χιλίων ἐθελοντῶν στρατεύσας εἰς Μαρσάλαν καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸ Πάνορμον (Παλέρμον) τῆς Σικελίας (κατὰ Μάϊον 1860), καταλύσας δ' ἐνταῦθα τὴν μέχρι νῦν βασιλεύουσαν Βουρβονικὴν δυναστείαν τῆς Νεαπόλεως ἢ τῶν δύο Σικελιῶν, ἐστράτευσεν ἀπὸ Πανόρμου εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως καὶ θριαμβικῶς διελάσας πᾶσαν τὴν Κάτω Ἰταλίαν κατέλαβε τὴν Νεάπολιν. Τότε δὲ καὶ τῶν λοιπῶν κρατῶν αἱ δυναστεῖαι (ἐν Τοσκάνῃ, Πάρμῃ, Μοδένῃ) κατελύθησαν οἴκοθεν, τῶν ἡγεμονικῶν αὐτῶν οἴκων καταλυθέντων, καὶ ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ἐκηρύχθη «βασιλεὺς ἐκλελεγμένος τῆς Ἰταλίας» (re eletto), οὐχὶ *αἱρετός*. Ὁ πόλεμος εἶχεν ἀρχῆθεν χαρακτῆρα τοπικὸν (local), ὡς ἐκήρυξεν ὁ Ναπολέων, ἵνα προλάβῃ πᾶσαν ἐν Γερμανίᾳ ἐξέγερσιν καὶ ἐπέμβασιν, καὶ οὕτω κατ' οὐσίαν ἔληγε διὰ μὲν τὴν Εὐρώπην τῷ 1859 διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βιλλαφράγκας, δι' ἧς ἐπερατοῦτο ὁ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Αὐστρίας πόλεμος ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν, διὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν τῷ 1860. Καὶ ὑπῆρχε μέν τις ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολέμου φόβος ἐπεκτάσεως ἕνεκα τῆς ἐν Γερμανίᾳ, ἰδίως ἐν τοῖς μικροῖς κράτεσι, παραχθείσης ἐξεγέρσεως χάριν τῆς Αὐστρίας ὡς κράτους γερμανικοῦ· ἀλλ' ἡ Πρωσσία ἐτήρει οὐδετερότητα, ἡ δὲ Γερμανικὴ Ὁμοσπονδία δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπεμβῇ ἐνόπλως, διότι αἱ ἐν Ἰταλίᾳ αὐστριακαὶ κτήσεις δὲν περιελαμβάνοντο ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας καὶ δὲν ὑπεχρεοῦτο αὕτη εἰς ἔνοπλον ὑπεράσπισιν αὐτῶν. Καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ ῥοπὴ τῆς Ρωσίας, ἐκδικουμένης τὴν ἐν τῷ Κριμαϊκῷ πολέμῳ πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας, ἥτις ἦν ἰσχυρὰ παρὰ ταῖς αὐλαῖς τῶν μικρῶν γερμανικῶν κρατῶν, προσήρχετο ἐπίκουρος τῇ γαλλικῇ πολιτικῇ. Καὶ ἐξεδηλοῦντο μὲν ἐν Ἰταλίᾳ ὁρμαὶ καὶ διαθέσεις πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου χάριν τῆς προσκτήσεως τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ρώμης, ἣν ἤθελον νῦν οἱ Ἰταλοὶ πρωτεύουσαν τῆς ἡνωμένης Ἰταλίας, καὶ αἱ περὶ τούτου ἐλπίδες ἀνετίθεντο εἰς τὸν Γαριβάλδην, ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἐλπίδες ἦσαν μάταιαι, διότι ὡς πρὸς μὲν τὴν Βενετίαν δὲν ἠδύνατο ἡ Ἰταλία μόνη νὰ ἐπιχειρήσῃ ὅ,τι ὁ Ναπολέων δὲν ἐτόλμησεν, ὡς πρὸς δὲ τὴν Ρώμην, αὕτη κατείχετο ὑπὸ στρατοῦ γαλλικοῦ, ὃν δὲν ἠδύνατο οὐδ' ἤθελεν ὁ Ναπολέων ν' ἀνακαλέσῃ χωρὶς νὰ ἐξεγείρῃ ἐναντίον αὐτοῦ τὴν ἔχθραν τοῦ Καθολικοῦ κλήρου, οὗ τῆς ὑποστηρίξεως καὶ συμμαχίας ἐδεῖτο μεγάλως ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ. Καὶ ὅμως παρὰ ταῦτα τὸ ζήτημα τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ρώμης (στρατεία τις τοῦ Γαριβάλδη πρὸς τὴν Ρώμην γενομένη τῷ 1862 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, καταπολεμηθεῖσα ὑπ' αὐτῶν τῶν στρατευμάτων τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ, ὅτε καὶ πληγωθεὶς ᾐχμαλωτίσθη ὁ στρατηγός, μετὰ δὲ τὴν θεραπείαν τῆς πληγῆς ἀφέθη ἐλεύθερος) ἐκράτει μετέωρα τὰ πνεύματα οὐχὶ τοσοῦτον ἐν τῇ Δύσει, ὅσον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ δὴ ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα προσεδοκᾶτο πάντοτε στρατεία τις τοῦ Γαριβάλδη ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, γενησομένη διὰ συμμαχίας αὐτοῦ μετὰ τῶν Σλαύων τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Τουρκίας, μεθ' ὧν ἔμελλον ἑνωθῇ καὶ οἱ Ἕλληνες.

Διὰ λόγους ψυχολογικούς, πολιτικοὺς καὶ ἐθνικούς, ἠθικούς τε καὶ ἱστορικούς,

οὓς πολλάκις ἐξηγησάμεθα ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τοῦ τε βασιλείου καὶ τῆς πέραν τῶν τότε ὁρίων ἐκτεινομένης μεγάλης Ἑλλάδος, ἀείποτε βαρέως φέρων τὸ ἐπικρατοῦν ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὸν καθεστὼς καὶ ἐν τοῖς ἀγνοτέροις, εὐρυτέροις, βαθυτέροις καὶ ὑψηλοτέροις πολιτικοῖς αὐτοῦ διανοήμασι, βουλεύμασι καὶ αἰσθήμασιν ἐκ τῆς Μεγάλης αὐτοῦ Ἐθνικῆς Ἰδέας ἐμπνεόμενος, κατελαμβάνετο συχνῶς ὑπὸ ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ ὁσάκις οὐχὶ ἔβλεπεν, ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι ἔβλεπε σημεῖα προσεγγίσεως εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῆς Μεγάλης Ἰδέας, εἰς τὸ τέρμα τῶν πόθων καὶ τῶν ὀνείρων αὐτοῦ. Καὶ νῦν ἡ ἐκ τῶν λομβαρδικῶν πεδίων τῆς Ἄνω Ἰταλίας, ἔνθα ὁ Ναπολέων Γ´ μετὰ τῶν Πεδεμοντιακῶν ἐπολέμει ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, ἐκπεμπομένη κλαγγὴ τῶν ὅπλων ἤχει εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ ὥσπερ σάλπιγξ καλοῦσα τοὺς Ἕλληνας εἰς νέον ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Ποῦ δ' ἐστηρίζοντο αἱ κουφόνοι αὗται ἐλπίδες; Ὁ πόλεμος ὁ ἐν Ἰταλίᾳ, ἐφρόνουν καὶ ἔλεγον αἱ ἐξημμέναι κεφαλαί, θὰ λάβῃ ἐν τάχει διαστάσεις μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἐν ᾧ ἡ Ἑλλάς, προσηκόντως παρασκευαζομένη εἰς πόλεμον, τασσομένη μετὰ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας μερίδος τῶν πολεμούντων δύναται νὰ διεκδικήσῃ τὰ ἐθνικὰ αὐτῆς δίκαια. Ὁ Ναπολέων Γ´, ἔλεγον οὗτοι, ἐν ὀνόματι τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων, τῆς ἐθνικῆς δηλονότι ἐλευθερίας τῶν λαῶν πολεμῶν ἐν Ἰταλίᾳ, δὲν δύναται νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ ὅμοιον πόλεμον ἐν Ἀνατολῇ. Δὲν ἠδύναντο τὰ ἐξημμένα ταῦτα πνεύματα νὰ ὑποτάξωσιν ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὸ αἴσθημα εἰς τὴν ψυχρὰν σκέψιν καὶ νὰ διανοηθῶσι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἁπλουστάτης λογικῆς ὅτι ὁ Ναπολέων Γ´, ὁ πρὸ μικροῦ διεξαγαγὼν μέγαν καὶ φοβερὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς μεγάλης Ὀρθοδόξου Δυνάμεως τοῦ Βορρᾶ ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας καὶ καταλαβὼν τὸν Πειραιᾶ διὰ στόλου καὶ στρατοῦ καὶ καταδυναστεύσας τοσοῦτον ἀγενῶς τῆς Ἑλλάδος, ἵνα διὰ τῆς βίας κατασταλῇ ὁ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐθνικώτατος ὑπὲρ ἐλευθερίας ἑλληνικὸς ἀγών, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῇ ἐν Ἀνατολῇ προστάτης τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν. Τοιαῦται στοιχειωδέσταται λογικαὶ σκέψεις καὶ διανοήματα διέφυγον τὴν διάνοιαν πρὸ πάντων τῆς ὑπὸ στιγμιαίας ἐξεγέρσεως αἰσθημάτων πλανομένης νεότητος. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτο τὸ μέγα κακόν. Ἀλλὰ τὰ ἄθῳα ταῦτα αἰσθήματα τῆς νεότητος, πρὸ πάντων τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν τῶν γυμνασίων μαθητῶν, συνεμερίζοντο καὶ πολλοὶ πεπαιδευμένοι, ἰδίως δημοσιογράφοι, χάριν πολιτικῆς κερδοσκοπίας, καὶ δὴ καὶ πολιτευταὶ ἀντιπολιτευόμενοι ἁπλῶς ἀπὸ πνεύματος καὶ σκοποῦ ἀντιπολιτευτικοῦ. Οὐ μόνον ὁ ἀλλοπρόσαλλος καὶ ἐλαφρόνους Δ. Καλλέργης, ἀλλὰ καὶ οἱ Κ. Κανάρης, Δ. Βούλγαρης, Ἀ. Μεταξᾶς, Δ. Χρηστίδης, Ἰ. Φιλήμων, Γ. Θ. Κολοκοτρώνης καὶ αὐτὸς ὁ Ἀ. Μαυροκορδᾶτος ἐπωφελοῦντο τὴν φυσικῶς ἢ τεχνητῶς ἐξεγειρομένην παρὰ τῷ λαῷ συγκίνησιν πρὸς ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως, πιστεύοντες ἢ μᾶλλον ἐπιτηδεύοντες ὅτι ἐπίστευον ὅτι ἐκ τοῦ Σαρδογαλλικοῦ πολέμου, ἐπεκτεινομένου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ πολιτικῶς ἡ Ἑλλάς, καὶ καταδικάζοντες τὴν κυβέρνησιν ὡς μὴ προβαίνουσαν δραστηρίως εἰς πολεμικὰς παρασκευάς. Μέγας θόρυβος ἐγένετο ἐν ταῖς στήλαις τῶν ἐφημερίδων τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐπὶ ταῖς ἀγγελλομέναις σαρδογαλλικαῖς νίκαις, ταῖς διὰ παραρτημάτων τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐφημερίδων διαλαλουμέναις ἀνὰ τὰς ὁδούς. Εἰκόνες τοῦ Ναπολέοντος Γ´, ἄνθεσιν ἐστεμμέναι, περιεφέροντο ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ ἀνηρτῶντο ἐν τοῖς καφενείοις, ἐκκλησίαι δὲ ἐναντίον τῶν αὐστηρῶν ἀπαγορευτικῶν διατάξεων τῆς Ἰ. Συνόδου ἐπολιορκοῦντο ἵνα ψαλῶσιν ἐν αὐταῖς δοξολογίαι ἐπὶ ταῖς σαρδογαλλικαῖς νίκαις, καὶ αἱ ὑπὸ μεμονωμένων τινῶν τυχοδιωκτῶν ἱερέων ἐν ἐξωκκλησίοις ἐκφερόμεναι εὐχαὶ ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Ἰταλῶν καὶ Γάλλων παρεβάλλοντο ἀσεβῶς ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων τῆς ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὰς ὑπὲρ ἐλευθερίας εὐχὰς τοῦ κλήρου τοῦ 1821 καὶ δὴ τοῦ

Γερμανοῦ Παλαιῶν Πατρῶν(!). Καὶ τὸ μωρὸν παράδειγμα τῶν Ἀθηνῶν εὕρισκε μιμητὰς καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς πόλεσιν, ἰδίως ἐν Πάτραις, ὅπου ὑπῆρχε καὶ Ἰταλῶν παροικία μικρά. Καὶ ταῦτα καθ' ὃν χρόνον αὐτὴ ἡ γαλλικὴ διπλωματία οὐ μόνον ἀπεδοκίμαζε ταῦτα, ὡς ἐκήρυττεν ὁ ὑπουργὸς Ραγκαβῆς ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπειλὰς ἔτι προέβαινε περὶ ἀποκλεισμοῦ ἐν περιπτώσει ἐλαχίστου κινήματος. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ τῆς μωρίας, αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς διεβάλλετο ὡς μετερχόμενος πολιτικὴν φιλαυστριακὴν ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, οὐδεμίαν δ' εὕρισκον ἠχὼ ἐν τοῖς ὠσὶ τῶν εἰς τοιαύτας διαβολὰς προσφευγόντων αἱ συνετώταται ἐν τῇ Βουλῇ ἀπαγγελθεῖσαι βασιλικαὶ ῥήσεις· «Ἡ κυβέρνησίς μου ἀείποτε θέλει βαδίσει τὴν ὁδόν, ἣν διαγράφουσι τὰ μεγάλα συμφέροντα καὶ ἡ τιμὴ τῆς Πατρίδος». Διότι τοῖς ἀρχηγοῖς τῆς ἀντιπολιτεύσεως δὲν ἔμελε τοσοῦτον οὔτε παρασκευῶν πολεμικῶν, πολλοῦ γε δεῖ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν νικῶν τῶν γαλλικῶν, ὅσον τῆς πτώσεως τοῦ ὑπουργείου καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν καταλήψεως τῆς ἐξουσίας. Ἐπειδὴ δ' ὁ Βασιλεὺς ἀντὶ νὰ ῥίψῃ τὸ ὑπουργεῖον μετερρύθμισεν ἁπλῶς αὐτό, εἰσαγαγὼν τινας ἄνδρας κεκηρυγμένους θιασώτας τῆς Μεγάλης Ἰδέας, αἱ κατὰ τοῦ Βασιλέως διαβολαὶ δὲν εὕρισκον τέλος, καίπερ σφοδρῶς καταπολεμούμεναι καὶ ἀμειλίκτως πατασσόμεναι ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ καλάμου τοῦ συντάκτου τῆς «Ἐλπίδος» Κωνσταντίνου Λεβίδου. Οὕτω δὲ ἡ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος, ἡ ἀπὸ τοῦ 1854 μέχρι 1859 ἀνελθοῦσα εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δημοτικότητος, νῦν ἤρξατο ἐκπίπτουσα ἐν τῇ συνειδήσει πολλῶν εἴτε ἀκουσίως πλανωμένων εἴτε ἐν γνώσει νεωτερισμοὺς ζητούντων. Ἡ κατ' Ἰούλιον τοῦ 1859 συνομολογηθεῖσα εἰρήνη τῆς Βιλλαφράγκας, ἡ περατώσασα τὸν πόλεμον τρεῖς μόλις μῆνας μετὰ τὴν κήρυξιν αὐτοῦ, θεῖσα τέρμα εἰς πάσας τὰς φαντασιώδεις ὑποθέσεις περὶ ἐπεκτάσεως τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀνέστειλεν ὁπωσοῦν τὴν ὁρμὴν τῶν ἀντιπολιτευομένων. Ἀλλὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα τῇ εἰρήνῃ ταύτῃ μεγάλα ἐν Ἰταλίᾳ γεγονότα, διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Γαριβάλδη καὶ τῆς ἐπελθούσης πολιτικῆς ἑνώσεως τῆς Ἰταλίας, νέους διήνοιγον ὁρίζοντας νέων προσδοκιῶν ἐν Ἰταλίᾳ· παρὰ τοῖς περὶ τὸν Καβοὺρ, μετὰ τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα τοῦ 1859 καὶ 1860, ὧν κατ' ἀκολουθίαν ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ἐκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1861), καὶ ἔν τισιν ἀνεπισήμοις πολιτικοῖς κύκλοις ἰταλικοῖς, ἰδίως τοῖς περὶ τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ, ἐπεκράτει ἡ πρόθεσις τῆς διὰ νέου πολέμου ἐναντίον τῆς Αὐστρίας προσκτήσεως τῆς Βενετίας. Οἱ αὐλικοὶ δ' οὗτοι κύκλοι τὰς περὶ ἐπιτυχίας τοῦ νέου πολέμου ἐλπίδας ἐστήριζον ἐπὶ σχεδίων ἐπαναστάσεως τῶν σλαυικῶν λαῶν τῆς Αὐστρίας ἐναντίον τῆς Αὐστριακῆς μοναρχίας διὰ συγχρόνου ἐναντίον τῆς Πύλης ἐπαναστάσεως τῶν σλαυικῶν καὶ ἑλληνικῶν λαῶν τῆς Τουρκίας, τοῦ Γαριβάλδη ἐμφανιζομένου ἐν Δαλματίᾳ ἢ ἄλλοθί που τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀδρίου. Ὁ κατὰ τὸ 1861 ἀρξάμενος ἐναντίον τοῦ Μαυροβουνίου πόλεμος τῆς Πύλης καὶ αἱ σερβικαὶ πολεμικαὶ παρασκευαὶ ἐθεωροῦντο συντελεστικαὶ πρὸς τὸ μελετώμενον σχέδιον. Ἤδη μόνη ἡ ἐν Τουρκίᾳ ἐξέγερσις τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ ἐθεωρεῖτο μέγας ἀντιπερισπασμὸς ἐναντίον τῆς Αὐστρίας. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς Ὄθων δὲν ἦτο ἀμύητος εἰς τὰ σχέδια ταῦτα καὶ διετέλει ἐν μυστικαῖς διαπραγματεύσεσι πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ Τουρίνου, ἀναμένων τὸ σύνθημα ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Γαριβάλδη ἢ ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ σερβικοῦ. Ἀλλ' οὐδέτερον τούτων ἐγένετο. Ἐκ περισσοῦ δὲ ὁ Ὄθων ἐξετέθη εἰς νέαν δυσμένειαν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ μάλιστα τοῦ λόρδου Πάλμερστον, μὴ δεξάμενος τὴν γενομένην αὐτῷ πρότασιν περὶ ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ ὑποχρεωθῆναι εἰς μηδὲν μηδέποτε νὰ προβῇ κίνημα ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ὁ βασιλεὺς Ὄθων δὲν ἠδύνατο ἀπολύτως νὰ

δεσμευθῇ διὰ τοιαύτης ὑποσχέσεως καθ' ὃν χρόνον ὑπῆρχον ἀπατηλαὶ πάντως, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὑπῆρχον, ἐλπίδες περὶ γενικῆς ἐξεγέρσεως τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Τουρκίας. Ὡς δὲ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Βασιλεύς, ἦτο μὲν καὶ ἡ ἕνωσις τῆς Ἑπτανήσου μέγα συμφέρον ἐθνικόν· ἀλλ' οἱ Ἑπτανήσιοι ὑπέκειντο εἰς κράτος ὁπωσδήποτε χριστιανικὸν καὶ πεπολιτισμένον, ἐνῷ ἡ τῶν Ἑλλήνων τῆς Τουρκίας θέσις ἀπῄτει τὴν ταχυτέραν καὶ ἀμεσωτέραν ὑπὲρ τούτων ἐνέργειαν. Ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ δυσμένεια δὲν ἦτο ἡ μόνη αἰτία τῆς ἀρξαμένης ἤδη κλονίσεως, καὶ τῆς τῷ 1862 συντελεσθείσης ἀνατροπῆς τοῦ θρόνου τοῦ Ὄθωνος. Πλεῖστα ἦσαν τὰ προπαρασκευάσαντα τὴν τοιαύτην καταστροφὴν αἴτια.

Ἡ τοῦ Ὄθωνος βασιλεία ἀπὸ ἐτῶν ἤδη πολλῶν κατεπολεμεῖτο ὑπὸ δύο ἐπιμόνων πολεμίων. Τούτων ὁ μὲν ἦτο ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς πτώσεως τοῦ ὑπὸ ταύτης λίαν εὐνοουμένου κόμητος Ἄρμανσπεργ, καὶ μάλιστα ὁ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδος Πάλμερστον, ὁ οὐδέποτε παύσας ἔκτοτε τὸν κατὰ τοῦ Ὄθωνος ἀμείλικτον πόλεμον. Ὁ δεύτερος πολέμιος ἦν ἡ ἐν Ἑλλάδι ρωσίζουσα μερὶς ἡ φιλορθόδοξος καλουμένη, ἥτις ἐζήτει τὴν πτῶσιν τοῦ Ὄθωνος ἵνα ὁ Καθολικὸς τὴν θρησκείαν βασιλεὺς ἀντικατασταθῇ δι' Ὀρθοδόξου, εἰ δυνατὸν Ῥώσου, χωρὶς ἡ Ρωσία, ἤτοι ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις (πλὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐξ Ἑλλήνων καταγομένου Ρώσου πρέσβεως Γ. Κατακάζη) νὰ συμμερισθῇ τὰ τοιαῦτα βουλεύματα. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1843 ἦτο ἔργον κυρίως τῆς μερίδος ταύτης, ζητούσης δι' αὐτῆς ν' ἀναγκάσῃ εἰς παραίτησιν τὸν Βασιλέα. Ἡ Γαλλία τῶν Ὀρλεανιδῶν διέκειτο εὐμενέστατα πρὸς τὸν Ὄθωνα· ἀλλ' ὅτε ὁ Λουδοβῖκος Ναπολέων, αὐτοκράτωρ γενόμενος, ἐπεχείρησε τὸν κατὰ τῆς Ρωσίας πόλεμον, ὁ δὲ Ὄθων ἐφαίνετο συμμαχῶν τῷ Τσάρῳ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως ἣν παρεῖχε τῇ Ἠπειροθεσσαλικῇ ἐπαναστάσει, διετέθη δυσμενέστατα πρὸς αὐτόν, ἡ δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς, καθ' ὃν χρόνον οἱ δύο πολέμιοι τοῦ Ὄθωνος ἡνώθησαν ἐν τῷ κατὰ τῆς Ρωσίας πολέμῳ, ἀπέβλεπεν ἐπίσης εἰς τὴν τοῦ Ὄθωνος καθαίρεσιν, ὅπως καὶ ὁ τῷ 1850 ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου γενόμενος ἀποκλεισμὸς πρὸς τοῦτον ἀπέβλεπε τὸν σκοπόν. Ἀλλ' ἡ πιστὴ ἀφοσίωσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν βασιλέα αὐτοῦ καὶ ἡ τούτου καρτερικὴ ἐν ταῖς προσβολαῖς ἀντοχὴ ἔσωσαν τὸν θρόνον, ἀφοῦ μάλιστα ἡ μὲν τῶν ρωσιζόντων μερὶς ἐταπεινώθη τότε καὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων, ἡ δὲ τοῦ Καλλέργη ἀπόπειρα πρὸς καθαίρεσιν τοῦ Βασιλέως οὐδένα εὗρε συνήγορον. Ἡ ἀπόπειρα εἰς ἣν προέβησαν τῷ 1856 ὁ Πάλμερστον καὶ ὁ Γάλλος ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀντιπρόσωπος καὶ πρόεδρος τούτου Βαλέβσκης, ἵνα λάβωσιν ἐντολὴν παρὰ τοῦ Συνεδρίου πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατούσης δῆθεν ἀναρχίας, ὅπως οὕτως εὐρωπαϊκῇ δῆθεν ἐντολῇ καθαιρέσωσι τὸν Ὄθωνα, ἀπέτυχε καταπολεμηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ρωσίας ὁμοῦ καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας, μαντευσάντων τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ζητουμένης ἐντολῆς. Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῶν ἔξωθεν πολεμίων ἀπεθάρρυνε καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς πολεμίους, οἵτινες μετὰ τὴν πτῶσιν μάλιστα τοῦ Δ. Καλλέργη ἀπέβαλον πᾶσαν ἐλπίδα περὶ τῆς εὐχεροῦς ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ αὐτῶν.

Ἀλλ' οἱ ἐσωτερικοὶ πολέμιοι ἐγκαταλιπόντες νῦν τὸν κατὰ μέτωπον πρὸς τὸν Ὄθωνα ἀγῶνα ἐστράφησαν ἐναντίον τοῦ οἴκου τοῦ Ὄθωνος, ζητοῦντες νὰ στερήσωσι τοῦτον τοῦ ἐπὶ τὸν ἑλληνικὸν θρόνον κληρονομικοῦ δικαιώματος, ὅπλον πρόχειρον εὑρίσκοντες ἐν τῷ πολέμῳ αὐτῶν τὸ περὶ διαδοχῆς καὶ κληρονομίας τοῦ θρόνου τοῦ Ὄθωνος ζήτημα.

Κατὰ τὸ 40 ἄρθρον τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844 διάδοχος τοῦ Ὄθωνος ἔδει νὰ ᾖ Ὀρθόδοξος, αὐτὴν δὲ τὴν διάταξιν ἐπεκύρωσε καὶ ἡ ἀπόφασις τῶν τριῶν ἐγγυητριῶν

Δυνάμεων διὰ τῆς ἐν Λονδίνῳ συνελθούσης τῷ 1850 συνδιασκέψεως καὶ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν. Ἀλλὰ τοῦ Ὄθωνος, ἀτέκνου μείναντος, διάδοχος ἦν κατὰ τὰς διατάξεις τῆς Λονδινίου συνθήκης τοῦ 1832 ὁ πρεσβύτατος τῶν μετ' αὐτὸν ἀδελφῶν Λουϊτπόλδος, τούτου δὲ παραιτουμένου τὸ δικαίωμα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τούτων παραιτουμένων ὁ τοῦ Λουϊτπόλδου νεώτερος ἀδελφὸς *Ἀδάλβερτος*. Καὶ νῦν οἱ λεγόμενοι φιλορθόδοξοι ἢ πολιτικῶς Ναπαῖοι ἢ Ναπισταὶ ἠξίουν ἵνα ὁρισθῇ, τίς ἐκ τῶν εἰρημένων πριγκίπων ἔμελλε νὰ κληρονομήσῃ τὸν θρόνον, ἵνα ἔλθῃ οὗτος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μεταστῇ ἐπισήμως εἰς τὴν Ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Τέλος ὁ πρίγκιψ Ἀδάλβερτος ἡμιεπισήμως ἐδήλωσεν ὅτι ἐδέχετο τὴν διαδοχήν, καίπερ ἔχων σύζυγον πριγκίπισσαν Ἱσπανίδα· τὸν ἐκ ταύτης τεχθέντα υἱὸν ὠνόμασεν ὁ Ἀδάλβερτος Κωσταντῖνον, πρὸς μείζονα βεβαίωσιν ὅτι ἢ αὐτὸς ἢ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτροπευόμενος ἐν τῇ ἀνηλικιότητι υἱὸς Κωνσταντῖνος ἔμελλε νὰ καταστῇ διάδοχος τοῦ Ὄθωνος, μεθιστάμενος κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον εἰς τὴν πίστιν τῶν ὑπηκόων. Τὸν ὅρον τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου ἔθετον οἱ Βαυαροὶ πρίγκιπες μέχρι τινὸς εὐλόγως, διότι δὲν ἤθελον ἀπὸ τοῦδε ἀλλαξοπιστοῦντες νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὰς διηνεκῶς ἀπειλούσας τὸν θρόνον τοῦτον περιπετείας καί, καθ' ἣν περίπτωσιν ἤθελε καταλυθῆ ὁ θρόνος οὗτος ἢ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἢ ὑπὸ ἐσωτερικῆς ἐπαναστάσεως, ἐξέλθωσι τοῦ ἀγῶνος ἡττημένοι, μόνον κέρδος φέροντες τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ἀλλαξοπιστίαν. Πρὸς τὴν βουλὴν δὲ ταύτην αὐτῶν ἐπεκαλοῦντο καὶ τὴν μόνην ὀρθὴν ἑρμηνείαν τοῦ 40 ἄρθρου τοῦ Συντάγματος, καθ' ἣν διάδοχος σημαίνει τὸν διαδεχόμενον, οὐχὶ τὸν *διαδεξομενον*. (Τοιαύτην δὲ ἑρμηνείαν ἔδωκε καὶ ἡ Λονδινία συνδιάσκεψις τοῦ 1852, ἀποδοῦσα τὸ *διάδοχος* διὰ τοῦ successeur. Τοιαύτη δ' ἦν ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος διάδοχος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι, σπανιωτάτης οὔσης τῆς ἑτέρας χρήσεως, τῆς τοῦ μέλλοντος. Πλημμελῶς δὲ παρ' ἡμῖν ἐπεκράτησεν ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος προκειμένου περὶ τοῦ *μέλλοντος* ἢ ἐπιδόξου διαδόχου). Ἐνῷ δὲ οἱ *Ναπαῖοι* δημοσιογράφοι τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοιοῦτον ἐπίπεδον κατεβίβαζον τὸ τῆς διαδοχῆς ζήτημα, ἄλλα ἐπαίζοντο παίγνια ἐν ἄλλοις παρασκηνίοις. Κατὰ τὸ 1859, ὅτε μεγάλη συγκίνησις κατεῖχε τὰ πνεύματα ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας, ἐπιτήδειοί τινες κερδοσκόποι ἔτρεχον εἰς τὸ Τουρῖνον, ἵνα σιτίζωνται ὑπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ διὰ τὰς περὶ συνδρομῆς πρὸς τὸν Γαριβάλδην καὶ τὸν ἰταλικὸν ἀγῶνα ἐν τῇ Ἀνατολῇ δι' ἐπαναστάσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων καὶ ἄλλων ἀτελεσφορήτους ὑποσχέσεις. Οἱ τοιοῦτοι δὲ θιασῶται τοῦ ἰταλικοῦ προσηλυτισμοῦ, ὧν ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἦν ἐν Ἀθήναις ὁ Παῦλος Λάμπρος, ἐπενόησαν τότε καὶ τὸ ζήτημα τῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον ὑποψηφιότητος τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας πρίγκιπος Ἀμαδαίου. Προσήγαγον δ' οὗτοι εἰς τὸ σχέδιον αὐτῶν καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς Ἑπτανησίους, θεωροῦντας τὸν Ὄθωνα ἐμποδὼν ἱστάμενον εἰς τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ πολιτικῷ χώρῳ ἐφάνησαν νῦν ὑποψήφιοι τῆς τοῦ θρόνου διαδοχῆς.

Εἷς τούτων ἦν ὁ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ μεγάλης δουκίσης Μαρίας Νικολαΐεβνας ἔγγονος Εὐγένιος πρίγκιψ Λαΐχτεμβεργ, ἔγγονος δὲ καὶ τοῦ περιφήμου Εὐγενίου Βωαρναῖ, προγονοῦ τοῦ Ναπολέοντος Α' ἅτε υἱοῦ τῆς αὐτοκρατείρας Ἰωσηφίνης ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς συζύγου ὑποκόμητος Βωαρναῖ, λαβόντος τῷ 1817 τὸ δουκᾶτον Λαΐχτεμβεργ (τούτου ὁ δευτερότοκος υἱὸς Μαξιμιλιανὸς Εὐγένιος Ἰωσὴφ Ναπολέων δοὺξ Λαΐχτεμβεργ εἰσελθὼν εἰς τὴν ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν συνῆψε γάμον τῷ 1839 μετὰ τῆς εἰρημένης θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Μαρίας, ἐκ τοῦ γάμου δὲ τούτου ὡς δευτερότοκος ἐγεννήθη ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος (τῷ 1847), ἀνατραφεὶς ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ

πίστει τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Τοῦτον λοιπὸν τὸν πρίγκιπα, ὅστις πρὸς τὸ εἶναι Ὀρθόδοξος εἶχε καὶ τὸ ἄλλο πλεονέκτημα ὅτι ἦτο συγγενὴς καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ΄ (τούτου ἡ μήτηρ βασίλισσα Ὁρτενσία ἦν ἀδελφὴ τοῦ Εὐγενίου Βωαρναῖ, ὥστε ὁ Ναπολέων Γ΄ ἦν πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ πατρὸς τοῦ νεαροῦ πρίγκιπος Εὐγενίου, καὶ ἀσμένως θὰ ἐπεδοκίμαζε τὴν τούτου ὑποψηφιότητα) ἡ ρωσίζουσα μερὶς εἶχεν ἀπὸ τοῦ 1852 ὡς ἴδιον αὐτῆς ὑποψήφιον. Τῷ ἔτει ἐκείνῳ ἐπεσκέψατο τὰς Ἀθήνας ὁ τῆς Βασιλίσσης Βικτωρίας δευτερότοκος υἱὸς πρίγκιψ Ἀλφρέδος, δοὺξ Ἐδιμβούργου (κατὰ τρία ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Εὐγενίου) ὡς ἁπλοῦς μαθητευόμενος ἐν τῷ στόλῳ τῆς Μεσογείου, καὶ ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς παρά τε τῆς αὐλῆς καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦτον δὲ οἱ τῆς ἀγγλιζούσης μερίδος ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου προέτεινον ὡς ὑποψήφιον τοῦ Ὄθωνος. Οὔτε οἱ φιλορθόδοξοι οὔτε οἱ ἀγγλίζοντες διὰ τῶν εἰρημένων ὑποψηφίων αὐτῶν ἠπείλουν ἀπ' εὐθείας τὸν θρόνον τοῦ Ὄθωνος διὰ βιαίων κινημάτων ἢ ἐπαναστάσεων, ἀλλ' ἀπέβλεπον ἁπλῶς εἰς τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὄθωνος γενησόμενα· μόνον οἱ τοῦ Ἰταλοῦ πρίγκιπος θιασῶται, ὄντες οὗτοι μᾶλλον συνωμόται ἢ μερὶς πολιτική, ἐτεκταίνοντο κινήματα ἐπαναστατικά, ἀλλ' οὐδὲν ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσωσιν ἐφ' ὅσον κατὰ τὰς προσδοκίας αὐτῶν δὲν ἐγίνετο ἰταλικόν τι κίνημα ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις τῆς Τουρκίας ἢ δὲν ἐνεφανίζετο ὁ Γαριβάλδης. Τοιούτου δὲ ἐνδεχομένου μὴ ὄντος πιθανοῦ, καὶ ὁ ἐντεῦθεν κίνδυνος τοῦ θρόνου τοῦ Ὄθωνος ἦν ἐκλελοιπὼς κατὰ τὰ ἔτη 1860-62. Διότι μετὰ τὸ τέλος τοῦ Σαρδογαλλικοῦ πολέμου τοῦ 1859, ὅτε ἐξέλιπε πᾶς φόβος δυσαρεσκείας ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας διὰ πολιτικὴν ἀπ' εὐθείας ἐναντίον τῆς Δυνάμεως ταύτης ἐργαζομένην, ὁ Ὄθων διετέλει εἰς ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεις πρὸς τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ περὶ γενικῆς τινος ἐνεργείας τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐναντίον τῆς Πύλης. Οἱ τοῦ Ὄθωνος ὑπολογισμοὶ ἦσαν πλημμελεῖς, διότι ἡ ἰταλικὴ αὐλὴ τὴν τοιαύτην κίνησιν ἐσχεδίαζε μὲν ὡς ἀντιπερισπασμὸν ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καθ' ἣν περίπτωσιν ἤθελεν ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῆς Δυνάμεως ταύτης διὰ τὴν πρόσκτησιν τῆς Βενετίας. Ἀλλ' ὁ Ὄθων ἐφρόνει ὅτι ἐν τῇ μεθ' ὅλων τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κοινῇ κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπιθέσει δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐνεργῶν κατὰ τῆς Αὐστρίας.

Πρίγκιψ τοῦ Λάϊχτεμβεργ

Ὅτε ὁ Πάλμερστον διὰ τοῦ Σπ. Τρικούπη ἐποιεῖτο τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν περὶ Ἑπτανήσου πρότασιν, ὁ Ὄθων καὶ ἡ Ἀμαλία ἤγοντο καὶ ἐφέροντο ὑπὸ παλιμπλάγκτων ἐλπίδων περὶ ἐπικειμένης μεγάλης πολιτικῆς κρίσεως, μελλούσης νὰ ἐπενέγκῃ μεγάλας μεταβολὰς καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν πραγμάτωσιν τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Ὁ τῷ 1860 τὸν φονευθέντα θεῖον αὐτοῦ Δανιὴλ διαδεξάμενος ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου Νικόλαος περιῆλθε τῷ 1862 εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν, διότι ὑπεστήριζε τοὺς ἐπαναστάντας ἐναντίον αὐτῆς ὁμοφύλους Χριστιανοὺς τῆς Ἑρζεγοβίνης. Ἡ ὁμόφυλος

Σερβία παρεσκευάσθη τότε εἰς ὑποστήριξιν τοῦ Μαυροβουνίου, καὶ μυστικαὶ συνεννοήσεις διεξήγοντο μεταξὺ τῶν αὐλῶν καὶ τῶν πολιτικῶν κύκλων Σερβίας καὶ Ἀθηνῶν περὶ συγχρόνου ἐξεγέρσεως τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ συνασπισμοῦ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν Ἑλλάδος, Μαυροβουνίου καὶ Σερβίας. Ἀληθῶς δὲ οἱ Σέρβοι εἶχον λάβει ἐχθρικὴν στάσιν πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἀλλὰ τὴν μὲν Σέρβων καὶ Τούρκων σύγκρουσιν προέλαβεν ἡ εὐρωπαϊκὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐπέμβασις, τὸ δὲ Μαυροβούνιον, ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, μετὰ ἡρωϊκωτάτην ἄμυναν ἐναντίον τῶν πολλαπλασίων στρατιῶν τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ, ὑπέκυψεν εἰς τοὺς ἐπιβληθέντας αὐτῷ ὑπὸ τοῦ νικητοῦ τραχεῖς ὅρους εἰρήνης, διετήρησεν ὅμως τὴν αὐτονομίαν αὐτοῦ.

Νικόλαος, ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου

Ἡ τοιαύτη σκληρὰ διάψευσις τῶν ἐλπίδων τοῦ Ὄθωνος, ἐξ ὧν τῆς πραγματώσεως ἐξηρτᾶτο καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς διηνεκῶς μᾶλλον ἐπισκιαζομένης αἴγλης τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καθίστα τὸν θρόνον αὐτοῦ διηνεκῶς μᾶλλον κλονούμενον. Αἱ μετὰ κουφότητος πολιτικῆς ὑπ' αὐτοῦ νῦν συλληφθεῖσαι ἐκ τῆς φαινομένης ἀνακινήσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ἐλπίδες, ὅπως αἱ μετὰ μείζονος κουφότητος πολιτικῆς συνδεθεῖσαι ὑπὸ μεγάλου πλήθους Ἑλλήνων μεγάλαι ἐκ τῆς ἰταλικῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως περὶ τῆς διὰ τοῦ Γαριβάλδη πολιτικῆς ἀναμορφώσεως προσδοκίαι, δὲν εἶχον οὐδ' ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ὑπόστασιν οὐδεμίαν ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἡ μόνη Δύναμις, παρ' ἧς οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσι μεταβολήν τινα τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος, μετὰ πόλεμον μέγαν ἀτυχῆ, ἠσχολεῖτο ἀνενδότως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν περισυλλογὴν καὶ τὴν λύσιν χαλεπῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων, ἀποφεύγουσα ἐπιμελῶς πᾶσαν ἀνάμιξιν σοβαρὰν εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς· αἱ δὲ δύο Δυτικαὶ Δυνάμεις, αἱ διέπουσαι ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τὰ τῆς Ἀνατολῆς, πρὸ μικροῦ ἔτι τοσαύτας καταναλώσασαι εἰς αἷμα καὶ χρῆμα δυνάμεις ὑπὲρ του καθεστῶτος τοῦ 1856, οὐδὲ νὰ διανοηθῶσιν ἠδύναντο περὶ ἀλλοιώσεως τοῦ καθεστῶτος ἐκείνου· τοιαῦται ἐλπίδες ἐν τῇ συλλήψει αὐτῶν καταδεδικασμέναι εἰς διάψευσιν οὐδὲν ἕτερον ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀποτέλεσμα ἢ τὴν ἀπογοήτευσιν τὴν ἠθικήν. Ἀλλ' εἰς ἔθνος οἷον τὸ ἑλληνικόν, ὑπὸ πόθων ἐθνικοῦ μέλλοντος ἀείποτε κατεχόμενον, ἡ ἀπογοήτευσις δὲν μένει ἐν τῇ παθητικῇ ἠρεμίᾳ· τοὐναντίον ἐμποιεῖ ἀγανάκτησιν καὶ ζητεῖ θύματα, καὶ ζητεῖ ταῦτα εἰκότως ἐν τοῖς διευθύνουσι τὴν πολιτείαν κύκλοις, καὶ δὴ ἐν τῷ τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν τῆς πολιτείας ἔχοντι, ἤτοι τῷ Βασιλεῖ. Ἐναντίον λοιπὸν τοῦ βασιλικοῦ θρόνου συνώμνυε νῦν καὶ αὐτὴ ἡ ἕνεκα διαψευσθεισῶν κουφονόων ἐλπίδων καὶ προσδοκιῶν ἀδίκως ἀλλ' εἰλικρινῶς καὶ ἐπὶ καλῇ πίστει ἀγανακτοῦσα μερίς, ἦτο δ' αὕτη πρὸ πάντων ἡ τῆς σπουδαζούσης νεότητος καὶ αἱ ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἄδικον ἀλλ' εἰλικρινῆ ἀγανάκτησιν τῆς νεότητος κερδοσκοποῦσαι κομματικαὶ διαιρέσεις, μετὰ τούτων δ' ἀμφοτέρων καὶ ἡ ξένη πολιτική. Ἡ ἐκ τοιούτων πολλαπλῶν πρὸς τὸ καθεστὼς εἰλικρινῶν ἢ προσποιητῶν δυσαρεσκειῶν φυσικῶς καὶ ἐν μέρει τεχνητῶς ἐπηρεαζομένη κοινὴ γνώμη, ἐξεγειρομένη φανερῶς ἢ λεληθότως ἐναντίον τοῦ θρόνου εἶχε καί τινας εὐλόγους ἢ τοῦ-

λάχιστον εὐλογοφανεῖς ἀφορμὰς ἐξεγέρσεως. Τῶν ἀφορμῶν τούτων ἡ πρώτη ἦτο ὅτι ὁ ἄτεκνος βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἔτι δείξει τὸν μέλλοντα διάδοχον αὐτοῦ. Δευτέρα ἀφορμὴ ἦτο ὅτι δὲν ἐφρόντιζε περὶ καθολικῆς στρατιωτικῆς παρασκευῆς τοῦ λαοῦ διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς πολιτοφυλακῆς ἢ ἐθνοφυλακῆς, καὶ τρίτον, ὅτι ἐνοθεύετο τὸ Σύνταγμα ἐν τῇ λειτουργίᾳ αὐτοῦ δι' αὐθαιρέτων ἐπεμβάσεων τοῦ Στέμματος. 'Αλλ' αἱ τοιαῦται αἰτιάσεις ἦσαν μᾶλλον εὐλογοφανεῖς ἢ κατ' οὐσίαν εὔλογοι. Διότι τὸ μὲν ζήτημα τῆς διαδοχῆς εἶχε λυθῆ κατ' οὐσίαν διὰ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ πρίγκιπος 'Αδαλβέρτου. Τὸ τῆς ἐθνοφυλακῆς ἡ κυβέρνησις ἔλυε διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ στρατοῦ καὶ τῶν ἐφεδρειῶν, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ ἀμέσου ὁπλισμοῦ παντὸς στρατευσίμου πολίτου δυναμένου νὰ ὑποθάλψῃ τὰς ἐπαναστατικὰς ὁρμάς. 'Ως πρὸς δὲ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἡ τοιαύτη αἰτίασις ἦν ὡς πρὸς τὸν Ὄθωνα οὐχὶ δικαία, διότι ἅπαξ μόνον ἐν εἴκοσι περίπου ἔτεσιν ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ νομιμωτάτου τούτου δικαιώματος. Αἱ δὲ κατὰ τὰς ἐκλογὰς διαπραχθεῖσαι παρανομίαι ἐβάρυνον τὸ διαδεξάμενον τὸ τοῦ Βούλγαρη ὑπουργεῖον 'Α. Μιαούλη. Καὶ ὅμως διὰ τῶν τοιούτων αἰτιάσεων καὶ ἀφορμῶν ἡ παθητικὴ πολιτικὴ ἀπογοήτευσις, ἡ προερχομένη ἐκ διαψεύσεως ἐλπίδων ἐθνικῶν μὴ πραγματοποιουμένων, μετεβάλλετο εἰς ἐνεργὸν πολιτικὴν ἀντίδρασιν, ἐν ᾗ τὸ ἐμφανέστερον ἀλλὰ καὶ εἰλικρινέστερον καὶ ἐν τῇ εἰλικρινείᾳ καὶ ἀθῳότητι τὸ ὁρμητικώτερον καὶ πολιτικῶς λεληθότως ἐγκληματικώτερον πρόσωπον παρίστανεν ἡ νεότης, καὶ δὴ ἡ τῶν σπουδαζόντων νέων. Καὶ τοῦ τὴν νεότητα καταλαβόντος τότε κακῶς νοουμένου αἰσθήματος ζήλου, προθυμίας καὶ αὐταπαρνήσεως ἔργον ὑπῆρξεν ἡ τῇ 6 Σεπτεμβρίου (1861) γενομένη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ γυμνασίου 'Αριστείδου Δοσίου ἐναντίον τῆς βασιλίσσης 'Αμαλίας ἀπόπειρα, τιμωρηθεῖσα μὲν διὰ τῆς εἰς ἰσόβιον εἱρκτὴν καταδίκης τοῦ ἐγκληματίου, ἀλλ' ἐν τῇ τιμωρίᾳ αὐτῇ προκαλέσασα τὴν τῶν πολλῶν ὑπὲρ τοῦ ἐγκληματίου συμπάθειαν. Καὶ ἐξήγειρε μὲν τὸ γεγονὸς παρὰ τοῖς ὁπωσοῦν συντηρητικωτέροις κύκλοις καί τινα ἀντίδρασιν ἠθικὴν ὑπὲρ τῆς βασιλείας, μετὰ δειγμάτων νομιμόφρονος ἀφοσιώσεως· ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις αὕτη ὑπῆρξεν ἀσθενὴς καὶ παροδική, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ κατὰ τοῦ θρόνου ἀντιπολιτεία ἐν μὲν τῷ τύπῳ προέβαινε μέχρι τῆς δυσφήμου προσωνυμίας «τύραννος» (περὶ Ὄθωνος) καὶ «ὕαινα» (περὶ 'Αμαλίας), ἐν ταῖς βουλαῖς δ' εὕρισκε σφοδροτάτους ἀγορητάς, ἐν μὲν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων τοὺς περὶ τὸν 'Ε. Δεληγιώργην καὶ Θρασ. Ζαΐμην βουλευτάς, ἐν δὲ τῇ γερουσίᾳ τὸν Δ. Βούλγαρην. Ὁ Ὑδραῖος οὗτος πολιτικὸς ἀνήρ, θεωρούμενος καὶ ἀγωνιστής, ἀπὸ τῶν τελευταίων ἤδη ἐτῶν τοῦ ἀγῶνος μετέχων ὑπουργείου, εἶχε κληθῆ εἰς τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως τῷ 1856, ὑπὸ τοῦτον δὲ διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν ὁ 'Α. Ραγκαβῆς. 'Αλλὰ τῷ 1857, θέλων νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ ὑπουργεῖον ἐπὶ τὸ αὐταρχικώτερον καὶ διὰ τοῦτο παραιτηθείς, ἵνα ἀνασχηματίσῃ τὸ ὑπουργεῖον κατὰ βούλησιν, ἀλλ' ἀποτυχὼν ἀπροσδοκήτως καὶ ἀποτόμως γενομένης δεκτῆς τῆς παραιτήσεως, ὢν δ' ἀνὴρ λίαν φιλόδοξος καὶ συγχρόνως βίαιος καὶ ἀρχικός, διατηρῶν ἐν τῷ βίῳ τὰς ἕξεις καὶ τὰ ἤθη τῶν ὑπερηφάνων *προεστῶν* ἢ δημογερόντων τῆς Ὕδρας, καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ δ' ἔτι περιβολῇ φέρων τὴν βυζαντιακὴν ἑλληνικὴν στολὴν καὶ ἐντεῦθεν προσωνυμούμενος *Τσουμπές*, ἦτο πολιτικὸς δυνατώτατος καὶ ἐν Ὕδρᾳ καὶ ἐκτὸς ταύτης καὶ εὐκόλως δυνάμενος νὰ καταστῇ διὰ τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ φύσεως πυρὴν ἰσχυρᾶς πολιτικῆς μερίδος, πρὸ πάντων ἀντιπολιτευτικῆς. Ὢν δ' ἄμοιρος μὲν παιδεύσεως, ἀλλ' ἔχων νοῦν φυσικὸν καὶ δύναμιν λόγου οὐχὶ ἀπὸ ῥητορικῆς δεινότητος καὶ εὐγλωττίας, ἀλλ ἀπὸ τοῦ ἐπιτακτικοῦ τοῦ ὕφους καὶ τοῦ ἤθους προερχομένην, ἅμα δὲ καὶ φιλεκδικώτατος, ἦτο ἐπικινδυνότατος ἐν τῇ γερουσίᾳ πολέμιος, ἐκπροσωπῶν τὴν ἐνταῦθα ἀντιπολίτευσιν. 'Αλλὰ καὶ ὁ μετριοπαθέστε-

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Τὸ ἐσώκλειστον νομοσχέδιον θέλει εἰσαχθῇ, ὡς ἔχει, εἰς τὴν Βου-
λὴν ὑπὸ τῶν Ἡμετέρων ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ Οἰκονομικῶν
ὑπουργῶν καὶ ὑποστηριχθῇ ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν συζήτησιν.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1861.

Ἐν Ὀνόματι τοῦ Βασιλέως.

Ἡ Βασίλισσα.

Ἀμαλία

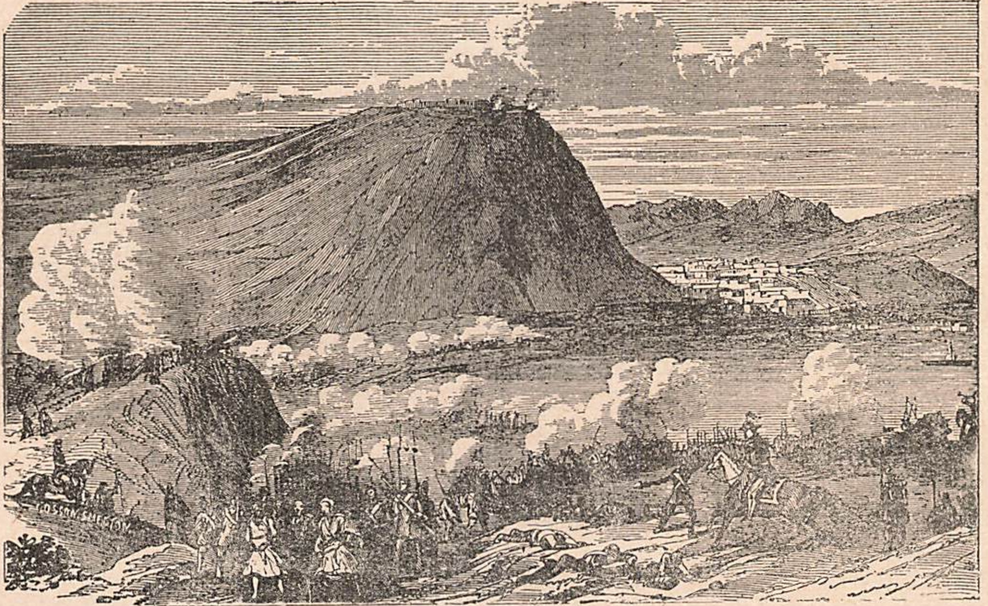
Ἔγγραφον ἐκ τῶν κατὰ κανόνα ἀπαραιτήτων, συνοδευόντων τὰ ὑποβαλλόμενα πρὸς τὴν Βουλὴν νομοσχέδια. Ἐπιστολὴ καλλιγραφημένη καὶ διὰ μεταξωτῆς ταινίας ἐρραμμένη. Περίεργος εἶναι ἡ στερεότυπος φράσις ἡ παραγγέλλουσα πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ νομοσχεδίου κατὰ τὴν ἐν τῇ Βουλῇ συζήτησιν. Ἐν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία ὑπέγραψεν ὡς ἀντιβασίλισσα, ἀπόντος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ βασιλέως.

ρος δοκῶν ὑποναύαρχος Κ. Κανάρης ἦν ἐκ τῶν κατὰ βάθος δυσηρεστημένων, ἅτε μὴ προαχθεὶς εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀντιναυάρχου καθ' ὃν χρόνον τοιαύτη τιμὴ ἐδίδετο εἰς τὸν Ἀ. Κριεζῆν. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ἐν Ἑλλάδι τύπου καὶ τῶν βουλῶν, πολέμιος δεινὸς τοῦ Ὄθωνος ἦτο καὶ τὸ ἔξω, ἰδίως τὸ ἐν Τουρκίᾳ, Ἑλληνικόν, ἀφ' οἱασδήποτε μεταβολῆς δυναστικοῦ καθεστῶτος προσδοκῶν τὴν προαγωγὴν τῶν ἐθνικῶν πόθων, ἐν τῷ Ὄθωνι δὲ βλέπον στασιμότητα καὶ ἀδράνειαν. Πολλαὶ πολλαχόθεν ἐκ τοῦ ἔξω Ἑλληνικοῦ, ἰδίως ἐκ τῶν ἐν ταῖς παραδανουβίοις Ἡγεμονίαις ἑλληνικῶν κοινοτήτων, ἀπηυθύνοντο ἀντιπολιτευτικαὶ δηλώσεις καὶ ἀναφοραὶ εἰς τὸν Βούλγαρην καὶ παρεῖχον ἀφορμὴν καὶ ὕλην ἐπιθέσεως εἰς τὴν ἐν τῇ Γερουσίᾳ ἀντιπολιτευτικὴν ἐνέργειαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Ὄθων διενοήθη τέλος ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀπὸ τοῦ 1857 μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Δ. Βούλγαρη εἰς τὴν πρωθυπουργίαν κληθέντα καὶ διὰ πολλὰς αὐθαιρεσίας, ἰδίως διὰ τὰς εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τῶν ἐτῶν 1859 καὶ 1861 ἐπεμβάσεις αὐτοῦ, σφόδρα καταλαλούμενον Δ. Μιαούλην, υἱὸν τοῦ μεγάλου Ἀνδρέου Μιαούλη, καλέσῃ δ' εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν δημοτικώτατον τότε διατελοῦντα ὑποναύαρχον Κωνσταντῖνον Κανάρην. Ἀλλ' οἱ ὅροι, οὓς προέβαλεν οὗτος (αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος, διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς αὐλῆς πάντων τῶν ἰδιαιτέρων συμβούλων, πολιτοφυλακὴν ἢ ἐθνοφυλακὴν κατὰ τὸ σερβικὸν σύστημα, ἤτοι τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις ἄσκησιν σύμπαντος τοῦ φέρειν ὅπλα δυναμένου λαοῦ), δὲν ἔτυχον τῆς τοῦ βασιλέως ἐγκρίσεως. Ἡ ἀποτυχία τῆς τοῦ Κ. Κανάρη εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνόδου εἶχεν ὡς ἄμεσον ἐπακόλουθον τὴν ἔκρηξιν στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ναυπλίῳ.

Κ. Κανάρης

Ἡ φρουρὰ τοῦ Ναυπλίου στασιάσασα τῇ 1 Φεβρουαρίου 1862 ἀπῄτει (2 Φεβρουαρίου) συγκρότησιν ὑπουργείου φιλελευθέρου καὶ σύγκλησιν οὐχὶ νέας Βουλῆς, ἀλλ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Ἦτο δ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀποτέλεσμα εὐρείας συνωμοσίας διαδεδομένης καθ' ἅπαν τὸ κράτος. Διὰ τῆς συγκαλουμένης δ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως οἱ μὲν τῶν συνωμοτούντων ἐζήτουν αὐτὴν τὴν ἔξωσιν τοῦ Βασιλέως καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας αὐτοῦ, ἵνα κληθῇ εἰς τὸν θρόνον βασιλεὺς Ὀρθόδοξος· ἦσαν δ' οὗτοι οἱ φιλορθόδοξοι ἢ ρωσίζοντες, εἰ καὶ ἀπὸ τῆς κατοχῆς τοῦ 1854 ἕως 1858 ἡ εἰς κόμματα ξενίζοντα (ἀγγλικόν, γαλλικόν, ρωσικόν) διαίρεσις εἶχε σχεδὸν ἐκλίπει· οἱ δὲ ἐζήτουν ἁπλῶς τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος καὶ τὴν καθιέρωσιν πολιτεύματος μᾶλλον φιλελευθέρου (οὐχὶ δημοκρατικοῦ). Οὐδεμία τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων οὔτε προὐκάλεσεν οὔτε ὑπεστήριξε τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ Ἀγγλία τοῦ λόρδου Πάλμερστον (διατελοῦντος ἔτι τότε πρωθυπουργοῦ), ἡ ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἐπιβουλεύουσα τῷ Ὄθωνι καὶ τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ, οὐ μόνον οὐδαμῶς προὐκάλεσεν ἢ ὑπεστήριξε τὸ κίνημα, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς διὰ τοῦ ἡμιεπισήμου κυβερνητικοῦ τύπου ἀπεδοκίμασε καὶ κατεδίκασεν αὐτό. Διότι οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ κίνημα ἐθεώρουν καθαρῶς ῥωσικόν, ῥωσικῇ ἐνεργείᾳ ἐκραγέν. Ἐντεῦθεν τὸ κίνη-

μα καὶ ἐν Ἑλλάδι δὲν εὗρε πολλὴν συμπάθειαν παρὰ τῷ λαῷ. Ἀμφότεραι δ' αἱ Βουλαί, Ἱερὰ Σύνοδος καὶ ὁ λοιπὸς στρατὸς ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως. Διαδηλώσεις τινὲς τῆς νεότητος ἔν τισι τόποις καὶ ἰδίως ἐν Ἀθήναις ταχέως κατεπαύθησαν, ἐκλεί-

Ἡ κατὰ τοῦ Ὄθωνος ἐπανάστασις ἐν Ναυπλίῳ (ἐκ λαϊκῆς εἰκόνος τῆς ἐποχῆς)

σθη δὲ καὶ τὸ Πανεπιστήμιον. Οὕτως ἡ ἀπομονωθεῖσα στρατιωτικὴ στάσις κατεβλήθη ἐντὸς δύο μηνῶν διὰ τοῦ τακτικοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ τοῦ σταλέντος ἐναντίον τῶν στασιαστῶν ὑπὸ τὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀξιώτατον φιλέλληνα στρατηγὸν Χάν, περιορίσαντα ταχέως τοὺς στασιαστὰς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐξαναγκάσαντα αὐτούς (8 Ἀπριλίου 1862) εἰς τὴν τούτου παράδοσιν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως κατέφυγον εἰς τὰ πλοῖα καὶ εἶτα διεσκορπίσθησαν εἰς Σμύρνην καὶ εἰς ἄλλας παραλίους πόλεις τῆς Τουρκίας. Πρὸς δὲ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς μένοντας ἀρχηγοὺς προσηνέχθη ὁ Ὄθων μετὰ συνετῆς ἐπιεικείας ἀπονείμας ἀμνηστίαν, ἧς ἐξῃροῦντο μόνοι οἱ μεμαρτυρημένοι ἔνοχοι· ἀντικατέστησε δὲ καὶ τὸ ὑπουργεῖον Δ. Μιαούλη, τὸ κληθὲν ὕστερον «ὑπουργεῖον αἵματος», διὰ τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη. Καὶ οὕτω μὲν ἔληξαν αἱ ἐν Ἑλλάδι ταραχαί. Ἀλλὰ νῦν ἡ ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος ἀντιπολιτεία ἐνισχύθη ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Οἱ εἰς τὰς ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικὰς κοινότητας καὶ εἰς ἄλλας ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἀποικίας μεταβάντες φυγάδες ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως ἀνέφλεξαν πανταχοῦ τὸ κατὰ τοῦ Βασιλέως μῖσος, ὅπερ καὶ ἐν Ἑλλάδι μὴ ἐκλιπὸν εὕρισκε τροφὴν ἐν τοῖς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ πεμπομένοις χρήμασι καὶ ἐν τῇ μετὰ ζέσεως νῦν ἐνεργουμένῃ καθ' ἅπασαν τὴν χώραν ὑπὸ τῶν ἀρχῆθεν συνωμοτῶν καὶ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν φυγόντων ἀντιδράσει. Οὕτω τὸ ἐπακολουθῆσαν τῇ στάσει θέρος τοῦ 1862, ὅτε ὁ Ὄθων καὶ ἡ Ἀμαλία ἐτρέφοντο ἔτι ὑπ' ἐλπίδων ἕνεκα τοῦ οὔπω λήξαντος μαυροβουνιωτικοῦ καὶ τοῦ προσδοκίμου δοκοῦντος σερβικοῦ πολέμου, νέους ἐνεκυμόνει ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου κινδύνους, οἵτινες καὶ δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τὸ φθινόπωρον μετὰ πάσης ὁρμῆς καὶ νὰ ἀνα-

τρέψωσι τὸν ἤδη κλονούμενον θρόνον καὶ τὴν δυναστείαν τοῦ Ὄθωνος. Τὸ νέον ὑπουργεῖον, παρὰ πᾶσαν τὴν καλὴν θέλησιν αὐτοῦ, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐκ τῆς καθ' ὅλον τὸ βασίλειον διαδεδομένης καὶ συστηματικῶς ὠργανωμένης συνωμοσίας, ἐνόμισε δ' ὅτι περιοδεία τις τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης εἰς τὰς ἐπαρχίας ἤθελεν ἐμπεδώσει πανταχοῦ τὴν τάξιν καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ συμβουλεύσῃ τοιαύτην περιοδείαν τῷ Βασιλεῖ ἢ καὶ σχεδιασθεῖσαν ὑπὸ τούτου νὰ συστήσῃ. Οὕτω δ' ἀπὸ τῆς 1 Ὀκτωβρίου (1862) ἤρξατο ἡ μοιραία Ὄθωνος καὶ Ἀμαλίας ἀναχώρησις ἐξ Ἀθηνῶν, ἃς οὐδέποτε πλέον ἔμελλον νὰ ἐπανίδωσιν οὗτοι.

Στρατηγὸς Χὰν

Ἡ βασιλικὴ περιοδεία ἤρξατο ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου· ὅτε δ' ἡ βασιλικὴ συνοδεία εὑρίσκετο ἤδη ἐν Μεσσηνίᾳ, τῇ 6 Ὀκτωβρίου ὁ γηραιὸς ἥρως τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τῶν συνωμοσιῶν καὶ στάσεων ἱστορικὸς ἥρως Θεόδωρος Γρίβας ἦρε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Βονίτσῃ. Τῇ ἑπομένῃ ἡμέρᾳ ἀπέστη τὸ Μεσολόγγιον, τῇ δὲ μεθεπομένῃ (8 Ὀκτωβρ.) αἱ Πάτραι, ὅπου ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας ἦτο ὁ Μπενιζέλος Ροῦφος, προσεχώρησαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Μετὰ δύο ἡμέρας, τῇ 10 Ὀκτωβρίου, ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, δόντος τὸ σύνθημα τοῦ συνταγματάρχου Παπαδιαμαντοπούλου. Οἱ πρῶτοι ἐπαναστατήσαντες ἦσαν οἱ σκαπανεῖς καὶ οἱ τοῦ ὀρεινοῦ πυροβολικοῦ στρατιῶται. Ἐνῷ δ' οἱ κυρίως ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας Δ. Βούλγαρης, Θ. Ζαΐμης καὶ ἄλλοι, ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς ἀπὸ Μεσολογγίου καὶ Πατρῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐγγιζούσης ἐπαναστάσεως φόβῳ καὶ τρόμῳ συνεχόμενοι ἐκρύπτοντο ἐν κρυφίοις τόποις, οἱ ὑπουργοί, καὶ μάλιστα ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Σπυρομήλιος, ἔδειξαν ἀδράνειαν παράδοξον καὶ ἀδεξιότητα καταπληκτικήν, οὐδεμίαν ἀντιτάσσοντες δύναμιν στρατιωτικὴν ἐκ τῶν ἔτι πιστῶν μενουσῶν, καὶ μετ' ἀπαθείας ἔβλεπον εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς ἣν προσεχώρουν νῦν καὶ πολῖται πάσης τάξεως προστρέχοντες εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος καθ' ὃν χρόνον πάντα τὰ τμήματα τοῦ στρατοῦ ἠδελφοῦντο πρὸς ἄλληλα. Ὁ ἐκ τῶν πολιτικῶν συνωμοτῶν τὴν μείζονα δείξας τόλμην καὶ ἐνέργειαν ἦν ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγιώργης, οὗτος δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην, σπεύσας εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ πυροβολικοῦ, ἐπί τινος πυροβόλου στηρίξας χάρτου τεμάχιον συνέταξε πρωτόκολλον δι' οὗ δικαιώματι ἐπαναστατικῷ ἐκηρύσσετο ἔκπτωτος ὁ Ὄθων καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ, ἀπεφασίζετο δ' ἡ σύγκλησις Συνελεύσεως Ἐθνικῆς. Αἱματοχυσία μεγάλη δὲν ἐγένετο, εἰ καὶ ἱκανὴ ἐγένετο κατανάλωσις πυρίτιδος. Ἐν Πειραιεῖ ἐφονεύθη ὁ φρούραρχος, διότι προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν στασιαστῶν ν' ἀναφωνήσῃ «κάτω ὁ βασιλεὺς» ἀπήντησε «ζήτω ὁ βασιλεύς». Τὰ ἀνάκτορα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πλήθους, ἀλλὰ δὲν ἐλεηλατήθησαν, ὅπως δὲν ἐλεηλατήθησαν αἱ οἰκίαι τῶν Γερμανῶν, ὡς ψευδῶς ἀνε-

Μπενιζέλος Ροῦφος

γράφη ὑπό τινων Γερμανῶν ἱστοριογράφων. Ταῦτα ἐγένοντο κατὰ τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ὀκτωβρίου, ὅτε οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Βασιλέως συνηγμένοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν πάσῃ ἀδρανείᾳ καὶ ἀδιαφορίᾳ ἀπέβλεπον πρὸς τὰ γινόμενα. Ὑποφωσκούσης δὲ τῆς 11 Ὀκτωβρίου ἡ ἐπανάστασις εἶχε γίνει ἐντελῶς κυρία τῆς πόλεως, καὶ τότε οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐξελθόντες μετέβησαν μετὰ πολλοῦ πλήθους εἰς τὸ Πανεπιστήμιον· καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Πανεπιστημίου αἰθούσῃ ἐσχηματίσθη ἐπαναστατικὴ «Προσωρινὴ Κυβέρνησις», ἀντικαθιστῶσα τὴν καταλυθεῖσαν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ἦν δ' αὕτη τριανδρία Δ. Βούλγαρη ὡς προέδρου (ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀντιβασιλέως καλουμένου), Κ. Κανάρη, Μπενιζέλου Ρούφου, αὕτη δὲ διώρισε καὶ τὸ νέον ὀκταμελὲς ὑπουργεῖον, τοῦ ὑπὸ Γ. Κολοκοτρώνην οἴκοθεν καταλυθέντος, τοῦ δ' ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας διαιρεθέντος εἰς δύο χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων ὑπουργεῖα ἵνα λάβῃ ὑπουργεῖον καὶ ὁ ἐκ τῶν πρωτουργῶν τῆς ἐπαναστάσεως Ἐ. Δεληγεώργης.

Ἐπαμ. Δεληγιώργης

Καὶ τοιοῦτο μὲν πέρας ἔλαβεν ἡ πρώτη καὶ ὀξυτάτη φάσις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἀθήναις. Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ τῆς ἐν Ἀθήναις συγκροτήσεως τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως ὤφθη ἐν ταῖς μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ Πειραιῶς ὕδασιν ἡ ὡραία κορβέττα «Ἀμαλία», δι' ἧς ἐποιεῖτο τὴν περιοδείαν αὐτῆς ἡ βασιλικὴ συνοδεία, ἡ πανταχοῦ ἕως τότε ἐν τῇ περιοδείᾳ αὐτῆς πανηγυρικῆς τυγχάνουσα ὑποδοχῆς. Αὕτη κατὰ τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας μαθοῦσα τὴν ἐν Βονίτσῃ καὶ Μεσολογγίῳ στάσιν ἐπέσπευσε τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπάνοδον. Ἀλλ' ὅτε ἐγνώσθη ἐν Ἀθήναις ἡ ἐπάνοδος, οἱ ἐνταῦθα πρέσβεις ἔσπευσαν εἰς συνάντησιν τοῦ Βασιλέως ἐπὶ τοῦ πλοίου αὐτοῦ τοῦ προσωρμισμένου παρὰ τὴν Σαλαμῖνα. Ἐνταῦθα οἱ πρέσβεις συνεβούλευσαν τῷ Βασιλεῖ νὰ μὴ ἐξέλθῃ τοῦ πλοίου, ἵνα μὴ ἐκθέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἀλλ' εὑρισκόμενος ἤδη ἀπέναντι γεγονότων τετελεσμένων ἀπέλθῃ τῆς Ἑλλάδος· ὁ Ἄγγλος μάλιστα πρεσβευτὴς (Σκάρλετ) προσήνεγκεν αὐτῷ πρὸς ἀναχώρησιν τὸ ἐν Πειραιεῖ σταθμεῦον ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον «Σκύλλα». Ὁ βασιλεὺς Ὄθων συσκεφθεὶς ἐπὶ τούτῳ μετὰ τῆς Βασιλίσσης καὶ τῶν πιστῶν μενόντων ἐκ τῆς συνοδείας αὐτοῦ, ἐναντίον τῆς ἐμφαντικώτατα καὶ ἐπιμονώτατα ἐκδηλωθείσης γνώμης καὶ ἀξιώσεως τῆς Βασιλίσσης ἵνα ἐπιστρέψας εἰς Πελοπόννησον καλέσῃ τὸν λαὸν εἰς διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰς ἔνοπλον ἀντί-

Δ. Βούλγαρης

στασιν, προὐτίμησε ν' ἀπέλθη, μὴ θέλων νὰ προκαλέσῃ ἀδελφοκτόνον πόλεμον καὶ αἱματοχυσίαν ἀνωφελῆ, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἀπηυδηκὼς ἐκ τῶν πολλῶν μέχρι νῦν γενομένων ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ στάσεων. Διὰ τοῦτο δ' ἐδέξατο καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως γενομένην προσφορὰν τοῦ πλοίου, εἰς ὃ μετέβη μετὰ τῆς Βασιλίσσης καὶ πάντων τῶν ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἐθελησάντων νὰ μείνωσι παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἐν οἷς καὶ ὁ γενναῖος πλοίαρχος τῆς «Ἀμαλίας» Παλάσκας. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως δ' αὐτοῦ ἢ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, δημοσιευθεῖσαν διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων Κερκύρας καὶ Τεργέστης καὶ ἔχουσαν ὧδε· «Ἕλληνες! Πεπεισμένος ὅτι μετὰ τὰ τελευταῖα συμβάντα ἅτινα ἔλαβον χώραν εἰς διάφορα μέρη τοῦ βασιλείου, ἰδίως εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἡ περαιτέρω ἐν Ἑλλάδι διαμονή μου κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἠδύνατο νὰ φέρῃ τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς ταραχὰς αἱματηρὰς καὶ δυσκόλους νὰ καταβληθῶσιν, ἀπεφάσισα ν' ἀναχωρήσω τοῦ τόπου τούτου τὸν ὁποῖον ἠγάπησα καὶ εἰσέτι ἀγαπῶ, καὶ πρὸς τὴν εὐημερίαν τοῦ ὁποίου ἀπὸ τριακονταετίας σχεδὸν οὔτε φροντίδων οὔτε κόπων ἐφείσθην· ἀποφεύγων πᾶσαν ἐπίδειξιν, εἶχον πρὸ ὀφθαλμοῦ μόνον τ' ἀληθῆ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα, καὶ πάσαις δυνάμεσι προσεπάθησα νὰ προαγάγω τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν, ἐπιστήσας ἰδίως τὴν προσοχήν μου εἰς τὴν ἀμερόληπτον τῆς δικαιοσύνης ἀπονομήν. Ὁσάκις δ' ἐπρόκειτο περὶ τῶν κατὰ τοῦ προσώπου μου ἐγκλημάτων ἔδειξα πάντοτε μεγίστην ἐπιείκειαν καὶ λήθην τῶν πεπραγμένων. Ἐπιστρέφων εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς μου λυποῦμαι ἀναλογιζόμενος τὰς συμφορὰς ὑφ' ὧν ἐπαπειλεῖται ἡ προσφιλής μου Ἑλλὰς ἐκ τῆς νέας πλοκῆς τῶν πραγμάτων, καὶ παρακαλῶ τὸν εὔσπλαχνον Θεὸν ν' ἀπονέμῃ πάντοτε τὴν χάριν του εἰς τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος. Ἐξεδόθη ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Σαλαμῖνος, τῇ 12/24 Ὀκτωβρίου 1862. Ὄθων».

Ὄθων καὶ Ἀμαλία ἐν γεροντικῇ ἡλικίᾳ

Ἡ βασιλικὴ συνοδεία μετέβη εἰς Μόναχον διὰ Τεργέστης, καὶ μετὰ βραχεῖαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ταύτῃ διαμονὴν ἐγκατεστάθη ἐν Βαμβέργῃ, ἔνθα ἐπέζησεν ὁ Ὄθων πέντε περίπου ἔτη τῇ ἐξ Ἑλλάδος ἐξορίᾳ, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ θεραπείας τὸ πλεῖστον ἑλληνικῆς καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν (ὅπως καὶ ἡ Ἀμαλία) ἔχων γλῶσσαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Εἰ καὶ οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ οἶκος καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ μέχρι σήμερον παρῃτήσαντο τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος δικαιώματα αὐτῶν, ὁ ἀγαθὸς ἀλλ' ἀτυχὴς Βασιλεύς, καίπερ θερμότατον πάντοτε τρέφων διαφέρον πρὸς τὰς περαιτέρω τύχας τῆς Ἑλλάδος, ἀπέσχε πάσης, καὶ τῆς ἐλαχίστης ἔτι καὶ ἐμμεσωτάτης, ἀναμίξεως εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, παρακολουθῶν μετὰ συμπαθείας τὰς τύχας τῆς χώρας καὶ τοῦ λαοῦ, οὗ ἐβασίλευσεν ἐπὶ τριάκοντα περίπου ἔτη, καὶ εὐχόμενος καὶ ποθῶν πᾶν ἀγαθὸν ὑπὲρ αὐτοῦ,

ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν μεγάλων ἐθνικῶν πόθων (εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1866-69 ἐπιτροπείαν ἔπεμψεν ἐκ τῶν πρώτων 30 χιλ. φρ. ἐκ τῆς μετρίας αὐτοῦ ἐκ τῆς βαυαρικῆς αὐλῆς ἐπιχορηγήσεως), ἐτελεύτησε δὲ τῇ 14/26 Ἰουλίου

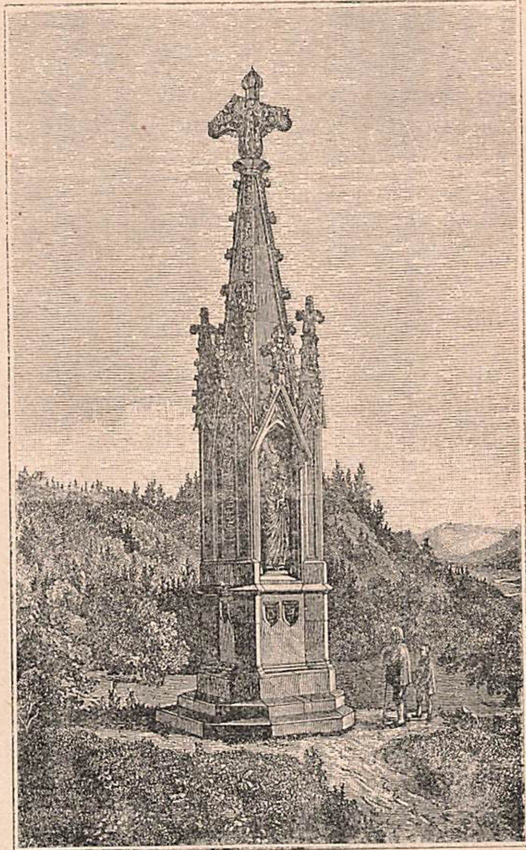

Ὁ Ὄθων νεκρός

1867, τῷ 52 ἔτει τῆς ἡλικίας, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος, μετὰ τῆς χαρᾶς τῆς τότε ἐλπιζομένης ὑφ' ὅλου τοῦ Ἔθνους καὶ λίαν προσεχοῦς θεωρουμένης, ἀλλὰ μὴ πραγματωθείσης ἐλευθερώσεως τῆς Κρήτης. Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ περιβεβλημένος τὴν ἑλληνικὴν αὐτοῦ στολήν, κατὰ παραγγελίαν αὐτοῦ πρὸ τοῦ θανάτου γενομένην, μετηνέχθη εἰς Μόναχον καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγ. Γαετανοῦ, ἔνθα ὁ τάφος οὗτος εἶναι νῦν προσκυνητήριον τῶν εἰς Μόναχον μεταβαινόντων Ἑλλήνων. Ὀκτὼ ἔτη ἐπέζησε τῇ τοῦ Ὄθωνος τελευτῇ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία (θανοῦσα τῇ 8/20 Μαΐου 1875), διατηρήσασα μέχρι τέλους τὴν ἑλληνικὴν αὐτῆς ὑπὸ Ἑλληνίδων δεσποινῶν καὶ δεσποινίδων θεραπείαν καὶ τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Μετὰ τὴν ἥσυχον καὶ εἰρηνικὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὄθωνος, ἡ ἐπανάστασις ἔλαβεν ἐν Ἑλλάδι τὴν ὁμαλὴν αὐτῆς πορείαν ἐξελίξεως· ἀντίδρασις σπουδαία οὐδαμοῦ τοῦ κράτους ἐφάνη. Αἱ ἐνιαχοῦ τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἐν Μάνῃ ὑπὲρ τοῦ ἐξωσθέντος Βασιλέως διαδηλώσεις αἵτινες, ἂν ὁ Ὄθων μετέβαινεν αὐτόσε, ὡς ἠξίου ἡ Ἀμαλία, ἠδύναντο νὰ λάβωσιν εὐρυτάτας καὶ κινδυνωδεστάτας διαστάσεις καὶ χαρακτῆρα ἐμφυλίου πολέμου, ταχέως κατέπαυσαν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὄθωνος. Ἕτερος κίνδυνος σοβαρώτατος ἐμφυλίου πολέμου ἐξ αὐτῆς τῆς κοιτίδος τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξ Ἀκαρνανίας ἀπολυθείς, ἀπεσοβήθη ἐν τῇ γενέσει αὐτοῦ ὑπὸ τῆς καλῆς τύχης τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχηγῶν. Ὁ ἐν Βονίτσῃ πρωτουργὸς τῆς ἐπαναστάσεως Θεόδωρος Γρίβας, βλέπων ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις συνωμόται ἐδρέποντο αὐτοὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ σπαρέντας καρπούς, ἀμνημονοῦντες ὅλως αὐτοῦ, παρεσκευάσθη εὐθὺς εἰς στρατείαν ἐναντίον αὐτῶν, τρόμον ἐμποιῶν τοῖς ἄρχουσι

τούτοις. Ἐνῷ δ' οὗτοι ἐζήτουν παντὶ τρόπῳ νὰ ἐξευμενίσωσι τὸν ἄνδρα, δημιουργοῦντες ἀξιώματα στρατιωτικὰ ἀνύπαρκτα ἐν πολλοῖς καὶ ἀναγορεύοντες αὐτὸν *στρατάρχην* (!), αἴφνης ἠγγέλθη ὁ ἐν Μεσολογγίῳ ἀπροσδοκήτως ἐπελθὼν θάνατος αὐτοῦ. Καὶ πάντως μὲν πιθανώτατον ὅτι ὁ θάνατος τοῦ γηραιοῦ ὁπλαρχηγοῦ (θανόντος κατὰ τὸ 65 ἔτος τῆς ἡλικίας) ἦν ἀποτέλεσμα τῶν μόχθων τῆς στρατείας καὶ τῶν πολλῶν ἠθικῶν συγκινήσεων τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλ' ἦν ὁ θάνατος τοσοῦτον ἀπροσδόκητος καὶ τοσοῦτον ἐπίκαιρος διὰ τὸ συμφέρον τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ὥστε δὲν ἔλειπον καὶ καχύποπτοι ὑποθέσεις περὶ τοῦ μὴ ὅλως φυσικοῦ τοῦ γεγονότος. Ὁπωσδήποτε ὅμως διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Θ. Γρίβα ἡ ἐν Ἀθήναις κυβέρνησις καὶ κινδύνου ἀπηλλάγη σοβαροῦ καὶ εἰς ὁμαλωτέραν, ἐξ ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἀπόψεως, διηύθυνεν ὁδὸν τὴν τῆς ἐπαναστάσεως πορείαν.

Ἡ παρὰ τὴν λίμνην **Tegernsee**

«Στήλη τοῦ Ὄθωνος»

Ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτῆς αἱ κάτωθι ἐπιγραφαὶ γερμανιστί·

Βασιλέως Λουδοβίκου
ὁ δευτερότοκος υἱὸς
Ὄθων
ἀπεσπάσθη ἐνταῦθα ἐκ τῆς μητρικῆς ἀγκάλης
μεταβαίνων εἰς Ἑλλάδα
ὡς βασιλεὺς καὶ σωτὴρ αὐτῆς
τῇ 6 Δεκεμβρίου 1832

Οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Rosenheim
καὶ ἐξ ὅλων τῶν νομῶν τῆς Βαυαρίας
συμπονοῦσαι γυναῖκες
διαιώνισαν ἐνταῦθα τὴν συμπάθειάν των
καὶ τὴν τῆς βασιλίσσης των μητρικὴν στοργὴν
τῇ 1 Ἰουνίου 1835

Ἡ βασίλισσα τῆς Βαυαρίας Θηρεσία
ἔχυσεν ἐνταῦθα
διὰ τὸν προσφιλέστατον αὐτῆς υἱὸν
Ὄθωνα
πικρὰ δάκρυα ἀποχωρισμοῦ.
Εἴθε νὰ γίνωσι ταῦτα δάκρυα χαρᾶς

Ἐξωτερικῶς ἡ ἐπανάστασις οὐδεμίαν ἤγειρε διαμαρτυρίαν, εἰς οὐδεμίαν προσέκρουσεν ἀντίδρασιν. Ἐκ τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων ἡ Ρωσία δὲν εἶδε μὲν μετ' ὄμματος εὐμενοῦς τὴν ἐπανάστασιν θριαμβεύουσαν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς διεμαρτυρήθη, ἀφοῦ μάλιστα οἱ ἐν Ἑλλάδι φίλοι τῆς Ρωσίας πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμουν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ θρόνου τοῦ Ὄθωνος, ἵνα ἀνέλθῃ εἰς τοῦτον ὁ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Β΄ ἐκ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ ἀνεψιὸς μέγας δοὺξ Εὐγένιος Λάϊχτενβεργ, Ὀρθόδοξος τὸ θρήσκευμα. Ἡ Γαλλία ὡσαύτως μετ' ἀδιαφορίας ἀπέβλεπεν εἰς τὰ γενόμενα, ἀφοῦ ὁ Ὄθων δὲν ἦτο πρόσωπον λίαν ἀρεστὸν τῷ Ναπολέοντι Γ΄. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν συνέβη τι νῦν ἴδιόν τε καὶ παράδοξον. Ἡ Ἀγγλία αὐτὴ

καὶ μάλιστα ὁ πρωθυπουργὸς αὐτῆς Πάλμερστον, ἐνῷ πρὸ τοσούτου χρόνου εἶχε κηρυχθῆ κατὰ τοῦ Ὄθωνος καὶ πρὸ πολλοῦ εἰργάζετο ἵνα καταστήσῃ ἀφόρητον τὴν θέσιν τοῦ ἀτυχοῦς Βασιλέως καὶ ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν εἰς παραίτησιν, ἀπὸ τῆς ἐν Ναυπλίῳ στάσεως τοῦ Φεβρουαρίου μεταβαλοῦσα πολιτικὴν ἐκηρύσσετο θερμὴ ὑπέρμαχος τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι δυναστείας τῶν Βιττελσβάχων· τοῦτο δ' ἐποίει διότι εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ναυπλίου ἦτο ἔργον τῆς ἐν Ἑλλάδι φιλορρώσου μερίδος, ἥτις ἀπὸ ἐτῶν εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ εἰρημένου μεγάλου δουκὸς Λάϊχτεμβεργ εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον καὶ παρῄνει τῷ Ὄθωνι νὰ κηρύξῃ διάδοχον αὐτοῦ τὸν εἰρημένον ἡγεμονόπαιδα. Ἡ δ' ἀγγλικὴ κυβέρνησις οὐδαμῶς ἀνεχομένη νὰ γίνηται λόγος περὶ τοιούτου ἐνδεχομένου, ἐκηρύσσετο ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Ὄθωνος ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ λαβοῦσα εἰδήσεις ἀμυδρὰς περὶ τῶν ἐν Ἀκαρνανίᾳ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Γρίβαν ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος τεκταινομένων, εἶχε πέμψει πολεμικὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας, ἵνα πατάξῃ οἱονδήποτε ἐντεῦθεν ἐκρηγνύμενον ἐπαναστατικὸν κίνημα· αὐτὸς δ' ὁ διοικητὴς τοῦ πολεμικοῦ εἶχε δηλώσει τῷ Ὄθωνι τὸν σκοπὸν τοῦ κατὰ τὰ εἰρημένα παράλια περίπλου τοῦ πλοίου, ὑπισχνούμενος τῷ Βασιλεῖ πᾶσαν συνδρομὴν ἐναντίον παντὸς ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι κινήματος. Ἀλλ' ὁ Ὄθων, ὑπόπτως ἔχων πρὸς τὴν ἀγγλικὴν ταύτην δωρεάν, δὲν ἐπωφελήθη αὐτήν, σκοπῶν μετὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ περιοδείαν νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ εἰρηνεύσῃ πανταχοῦ τὰ πνεύματα. Ἀλλ' εὐθὺς ὡς ὁ Ὄθων καθῃρέθη ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ διὰ παντὸς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἀγγλικὴ πολιτική, ἡ ἐπ' ἐσχάτων τοσοῦτον ὑπερμαχοῦσα τοῦ θρόνου τοῦ Ὄθωνος, ἅπαξ ἀνατραπέντος τούτου ἔτεινεν εὐθὺς χεῖρα φιλικωτάτην πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, οὐ μόνον ἐπιδοκιμάζουσα ταύτην διὰ τοῦ τύπου τοῦ ἀγγλικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπισχνουμένη καὶ τὴν τῆς Ἑπτανήσου ἕνωσιν ἂν μὴ ἡ ἐπανάστασις παρεξετρέπετο τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἡσυχίας καὶ ἐνέμενεν ἐν τῷ συστήματι τῷ μοναρχικῷ.

Οὕτω προσεφέρετο νῦν ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ἵνα μὴ ἡ Ρωσία καὶ ἡ ῥωσίζουσα ἐν Ἑλλάδι μερὶς ἐπωφεληθῶσι τὴν ἐπανάστασιν ταύτην πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνάρρησιν τοῦ Ὀρθοδόξου ἡγεμονόπαιδος δουκὸς Λάϊχτεμβεργ, ὑπὲρ οὗ ἐδήλου διαφέρον καὶ ἡ Γαλλία ὡς συγγενοῦς καὶ πρὸς τὸν Ναπολεόντειον αὐτοκρατορικὸν οἶκον. Ἡ προσωρινὴ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις, ἐννοήσασα τὰ μυστήρια τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἐκηρύχθη εὐθὺς ὑπὲρ τῆς μοναρχίας καὶ δὴ μονάρχου ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀγγλίας πρίγκιπος Ἀλφρέδου (δουκὸς Ἐδιμβούργου), τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας. Καὶ νῦν τὸ πλεῖστον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔν τε τῷ βασιλείῳ καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἀμέσως ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ Ἄγγλου βασιλόπαιδος, αὐτὴ δ' ἡ κυβέρνησις προλαμβάνουσα τὸ ἔργον τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως, ἧς ἡ ἐκλογὴ ἐκηρύχθη ἤδη, καὶ μειοῦσα τὰ κυριαρχικὰ ταύτης δικαιώματα (δυναμένης καὶ δημοκρατικὸν πολίτευμα νὰ ἱδρύσῃ), διεξήγαγε δημοψήφισμα καθ' ὅλον τὸ κράτος καὶ ἐν ταῖς ἔξω ἑλληνικαῖς ἀποικίαις πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ νέου βασιλέως· τοιοῦτος δ' ὑπεδείχθη διὰ μεγίστης πλειοψηφίας ὁ πρίγκιψ Ἀλφρέδος, τοῦ δουκὸς Λάϊχτεμβεργ λαβόντος ἀναλόγως πολλῷ ὀλιγωτέρας ψήφους. Οὕτως δ' ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις εὑρεθεῖσα πρὸ τετελεσμένου γεγονότος οὐδ' ἠδύνατο κἂν νὰ συζητήσῃ τὸ ζήτημα μοναρχίας ἢ δημοκρατίας, ἀλλ' ἐπεκύρωσεν ἁπλούστατα τὸ ἔργον τοῦ δημοψηφίσματος. Οὕτως ἐθριάμβευσεν ἡ ἀγγλικὴ πολιτική, ἥτις καὶ ἄλλως ὑψώθη ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους διὰ τῆς ἐπισήμου ὑποχρεώσεως ἣν ἔδωκε περὶ ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου ἂν οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἐκλέξει

ΨΗΦΙΣΜΑ.

Η ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

Ἐκλεχθεῖσα συνεπείᾳ προσκλήσεως τῆς **ΠΡΟΣΤΑΤΙΔΟΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ** καὶ συνελθοῦσα ὅπως ὁριστικῶς ἀποφανθῇ περὶ τῆς Ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἰονίου λαοῦ· πιστῶς δὲ ἐκδηλοῦσα τὸν διάπυρον πόθον καὶ τὴν ἀνέκαθεν σταθερὰν αὐτοῦ θέλησιν, καὶ συμφώνως πρὸς τὰς προηγηθείσας εὐχὰς καὶ διακηρύξεις τῶν ἐλευθέρων Ἰονίων Βουλῶν

ΨΗΦΙΖΕΙ

Αἱ Νῆσοι ΚΕΡΚΥΡΑ, ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ, ΖΑΚΥΝΘΟΣ, ΛΕΥΚΑΣ, ΙΘΑΚΗ, ΚΥΘΗΡΑ, ΠΑΞΟΙ καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν ἑνοῦνται μετὰ τοῦ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ὅπως ἐσαεὶ ἀποτελῶσιν ἀναπόσπαστον αὐτοῦ μέρος ἐν μιᾷ καὶ ἀδιαιρέτῳ πολιτείᾳ ὑπὸ τὸ Συνταγματικὸν Σκῆπτρον **ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄.** ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΑΥΤΟΥ.

Ἐγένετο ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ. Κερκύρᾳ, τῇ κγ΄. Σεπτεμβρίου τοῦ Σωτηρίου Ἔτους ͵αωξγ΄.

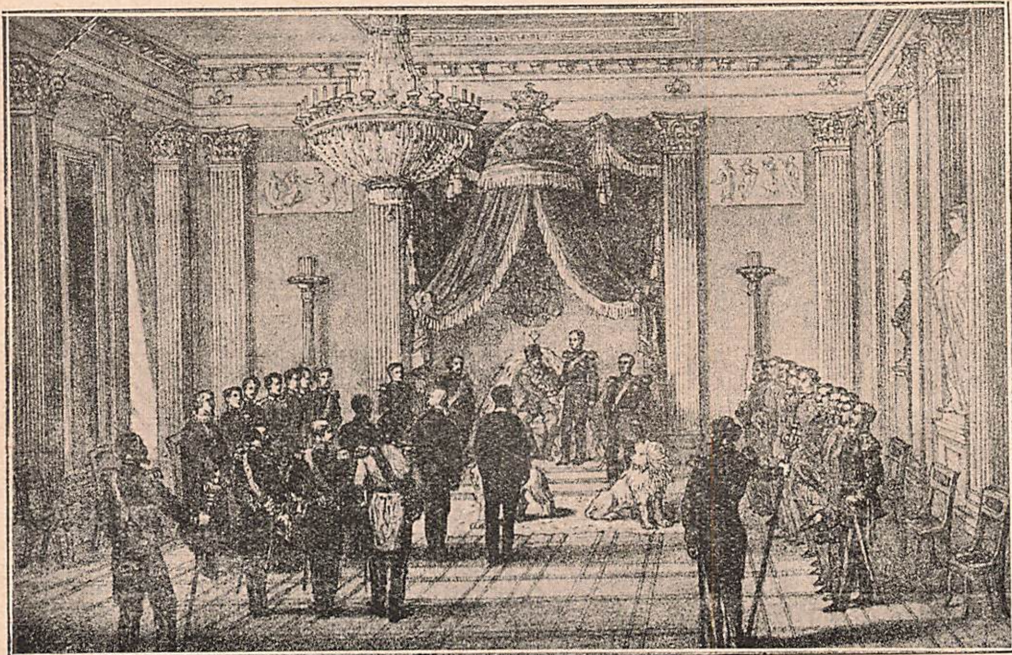
ΤΟ ΕΝΩΤΙΚΟΝ ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ ΤΟΥ 1863

βασιλέα ἀρεστὸν τῇ βασιλίσσῃ τῆς Ἀγγλίας, πέμψασα ἐπὶ τούτῳ καὶ ἔκτακον ἐπίτροπον τὸν σὲρ Ἑρρῖκον Ἔλλιοτ εἰς Ἑλλάδα, ὅστις ἐνθουσιωδεστάτης, ὡς εἰκός, τυχὼν ὑποδοχῆς ἐν Ἀθήναις ἐπισημότατα ἐκήρυξε τὰς περὶ ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπαγγελίας. Ἀλλ' ἡ διενεργηθεῖσα ἐκλογὴ τοῦ Ἀλφρέδου προὐκάλεσε διαμαρτυρίαν τῶν δύο ἑτέρων προστατίδων καλουμένων Δυνάμεων, Ρωσίας ὁμοῦ καὶ Γαλλίας, αἵτινες στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς συνθήκης τοῦ 1830 τῆς ἀποκλειούσης ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου τὰ μέλη τῶν βασιλικῶν οἴκων τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἠμφισβήτουν τὴν ἐξ ἀπόψεως διεθνοῦς νομιμότητα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἄγγλου πρίγκιπος. Ἡ Ἀγγλία συνήνεσε τότε εἰς τὴν μὴ παραδοχὴν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀλφρέδου, ἀλλ' ἀπήτει συγχρόνως ν' ἀποκλεισθῇ τῆς ὑποψηφιότητος καὶ ὁ Λάϊχτεμβεργ. Ἡ Ρωσία, μετά τινας ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺν τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης τοῦ 1830 προκειμένου περὶ τῆς συγγενείας τοῦ Λάϊχτεμβεργ πρὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον τῆς Ρωσίας, συνήνεσεν εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Λάϊχτεμβεργ. Ἀποκλεισθέντων δ' οὕτω τοῦ τε Ἄγγλου καὶ τοῦ Ρώσου ἡγεμονοπαίδων, ἡ Ἀγγλία ἀνέλαβε τὸ ἔργον τῆς εὑρέσεως ἡγεμόνος εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον, καὶ μετὰ πολλὰς πρὸς διαφόρους ἡγεμονικοὺς οἴκους διαπραγματεύσεις ἡ ἐκλογὴ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ λόρδου Πάλμερστον ἔπεσεν ἐπὶ τὸν πρίγκιπα Γουλιέλμον Γεώργιον τῆς Δανίας, ἐκ πλαγίου κλάδου τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Δανίας, υἱὸν τοῦ ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ὡς νομίμου μέλλοντος διαδόχου τοῦ δανικοῦ θρόνου ἀναγνωρισθέντος πρίγκιπος Χριστιανοῦ Χολστάϊν-Σόνδερβουργ-Γλυξβούργου. Τῆς ἀγγλικῆς περὶ ὑποψηφιότητος προτάσεως γενομένης δεκτῆς κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Φρειδερίκου Ζ´ καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ πρίγκιπος (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1863), ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις κατ' εἰσήγησιν ἀγγλικὴν ἀνεκήρυξεν ὁμοφώνως τὸν εἰρημένον πρίγκιπα Γουλιέλμον Γεώργιον «Συνταγματικὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων», ἐξελέξατο δ' ἐπιτροπείαν τριῶν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, Κ. Κανάρη, Θ. Ζαΐμη καὶ Δ. Γρίβα (υἱοῦ τοῦ Θ. Γρίβα), ἵνα μεταβᾶσα εἰς Κοπενάγην προσενέγκῃ τὸ στέμμα τὸ ἑλληνικὸν εἰς τὸν Δανὸν πρίγκιπα. Ἡ ἐπιτροπεία μεταβᾶσα εἰς τὴν δανικὴν πρωτεύουσαν ἔτυχε τιμητικῆς ὑποδοχῆς παρὰ τῆς αὐλῆς καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ, ἰδίως δ' ὁ Κανάρης ἐγένετο ὑποκείμενον θαυμασμοῦ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ καὶ ὕμνων πολλῶν ἐν ταῖς στήλαις τοῦ ἐγχωρίου τύπου· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ εὐθὺς τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῇ ἐντολήν. Διότι ἡ δανικὴ αὐλὴ δεξαμένη κατ' ἀρχὴν τὴν ὑποψηφιότητα προέτεινεν ἱκανοὺς ὅρους ἐν ταῖς λεπτομερείαις, πρὸ πάντων τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου, τὴν αὔξησιν τῆς εἰς τὸν Ὄθωνα δεδομένης, μόλις ἀνερχομένης εἰς ἑκατομμύριον δρχμ., ἐπιχορηγήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸν μάλιστα δυσεκτέλεστον ὅρον ἵνα ὁ οἶκος Βίττελσβαχ παραιτήσηται τὰ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου δικαιώματα αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν αἱ διαπραγματεύσεις παρετάθησαν μέχρις Ἰουνίου. Καὶ ὁ μὲν περὶ ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου ὅρος ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων τὴν Παρισινὴν συνθήκην τοῦ 1815 ὑπογραψασῶν Δυνάμεων, παρὰ πάσας τὰς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἐγερθείσας ἀντιρρήσεις, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ περὶ αὐξήσεως τῆς ἐπιχορηγήσεως, ἀφοῦ καὶ αἱ

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκλογῆς του εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος

Ἰόνιοι νῆσοι ἔμελλον νὰ λάβωσι τὸ ἀνῆκον αὐταῖς μέρος εἰς τὴν ἐπιχορήγησιν, ὑπεσχέθησαν δὲ καὶ αἱ τρεῖς αὐλαὶ νὰ καταλείπωσιν ἐνιαυσίως ὑπὲρ τοῦ βασιλέως μικρόν τι μέρος (10 χιλ. λίρ. στερλ.) ἑκάστη τῆς εἰς αὐτὰς διδομένης ἐτησίως ἀπέναντι τοῦ δανείου

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιτροπὴ προσφέρει τὸ στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα Γεώργιον τῆς Δανίας

τῶν 60 ἑκατ. χρηματικῆς ποσότητος. Ἀλλ' ὁ ὅρος περὶ παραιτήσεως τοῦ Βιττελσβαχικοῦ οἴκου ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου δικαιωμάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματωθῇ, ἀντὶ δὲ τῆς τοιαύτης παραιτήσεως ἀνέλαβον αὐταὶ αἱ τρεῖς Δυνάμεις νὰ καταργήσωσι τὰ δικαιώματα ταῦτα. Οὕτω προεξομαλυνθεισῶν τῶν δυσχερειῶν, οἱ ἐν Λονδίνῳ κατ' Ἰούνιον συνελθόντες ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων (οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἰωάννου Ρῶσσελ) διὰ τριῶν συνεδριῶν καὶ πρωτοκόλλων ἔλυσαν τὸ ὅλον ζήτημα· καὶ τῆς δανικῆς δ' αὐλῆς ἀρκεσθείσης εἰς τὰ γενόμενα, ὁ Κανάρης ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Συνελεύσεως προσήνεγκε τὸ στέμμα εἰς τὸν Γεώργιον ἐν μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τελετῇ, εἰς ἣν ἐπηκολούθησαν αἱ συνήθεις ἑορταί. Μετὰ ταῦτα ἡ μὲν ἐπιτροπεία ἐπέστρεψεν εὐθὺς οἴκαδε, ὁ δὲ νεαρὸς Βασιλεύς, ὁ τὸ 18 τῆς ἡλικίας ἄγων τότε ἔτος, ἐνήλικος κηρυχθείς, ἀφοῦ ἔμεινεν ἔτι μέχρι τοῦ φθινοπώρου ἐν Κοπενάγῃ, ἀνεχώρησε κατὰ Σεπτέμβριον ἀπὸ τῆς Δανίας καί, ἀφοῦ ἐπεσκέψατο τὴν αὐλὴν Πετρουπόλεως, εἶτα δὲ καὶ τὴν τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων καὶ ἐν πάσαις ταύταις, ἰδίως ἐν Πετρουπόλει καὶ ἐν Λονδίνῳ, συμπαθητικωτάτης ἔτυχεν ὑποδοχῆς, ἀφίκετο περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνθουσιωδῶς γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ἐναγωνίως προσδοκῶντος αὐτὸν ἑλληνικοῦ λαοῦ (1).

(1) Ὡς σύμβουλος ἰδιαίτερος ἀλλ' ***ἰδιωτικὸς*** ἐπέμφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1863 ὑπὸ τῆς δανικῆς αὐλῆς ἀνὴρ Δανός, πολιτικὸς πολυμαθέστατος, ἐμπειρότατος δὲ καὶ περὶ τὰ τῆς διοικήσεως καὶ κυβερνήτης ἐν Δανίᾳ ἀναδειχθείς, ὁ Γουλιέλμος Σπόνεκ. Ὁ ἀνὴρ ἦν λίαν χρήσιμος τῷ βασιλεῖ Γεωρ-

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Βασιλεὺς κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἰόνιος Βουλὴ ἐκήρυττε τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν, καὶ Ἰόνιοι πληρεξούσιοι ἐκλεγέντες μετέβαινον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἵνα μετέχωσι τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, τῆς τε συντακτικῆς καὶ τῆς νομοθετικῆς. Ἡ συντακτικὴ ἐργασία τῆς Συνελεύσεως, παρασκευασθεῖσα ὑπὸ πολυμελοῦς ἐπιτροπείας, βραδέως συνεζητήθη ἐν τῇ ὁλομελείᾳ τῆς Συνελεύσεως, κατέληξε δ' εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ νέου Συντάγματος, εἰς ὃ ὤμοσε καὶ ὁ νέος Βασιλεὺς πανηγυρικῶς. Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τοῦ νέου Συντάγματος ἦσαν ἡ ἀνακήρυξις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ἐκκλησίας τοῦ κράτους, μετὰ τῆς καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ Συντάγματι καθιερωμένης ἀρχῆς τῆς ἀνεξιθρησκίας, ἡ ἐπίσημος ἀνακήρυξις τῆς τοῦ λαοῦ κυριαρχίας καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἐκπορεύσεως καὶ ἐπὶ ταύτης ἑδραιώσεως πασῶν τῶν ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν, καὶ διατάξεις ἀσφαλέστερον ἐγγυώμεναι τὴν προσωπικὴν τῶν πολιτῶν ἐλευθερίαν, Βουλὴ ἀντιπροσώπων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπ' εὐθείας δι' ἁπλῆς ἐκλογῆς ἐκλεγομένη κατὰ τετραετίαν (παρεχομένου τῷ Στέμματι τοῦ ἀπεριορίστου δικαιώματος τῆς διαλύσεως) καὶ κατάργησις τῆς Γερουσίας. Ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν ἄθικτον τὸ Σύνταγμα ἐπὶ 10 ἔτη, μεθ' ὧν τὴν πάροδον ἐπετρέπετο ἡ τῶν μὴ οὐσιωδῶν ὅρων μεταβολὴ ὑπὸ Βουλῆς ἀναθεωρητικῆς, ἐχούσης διπλάσιον τοῦ τῆς τακτικῆς Βουλῆς ἀριθμὸν βουλευτῶν, ἐργαζομένης δὲ κατ' ἰδιαιτέρας ἐν τῷ Συντάγματι ἀναγραφομένας διατάξεις. Τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τοῦ Συντάγματος ἡ Συνέλευσις ἀνέθηκεν εἰς τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐξεπόνησε δ' ἡ Συνέλευσις, πρὶν κηρύξῃ τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς (κατὰ Ὀκτώβριον 1864), καὶ νέον νόμον περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν καὶ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν καὶ ἰδίως τοῦ δημάρχου, ἐκλεγομένου διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Κατὰ δὲ τὸν νόμον τοῦτον ἐγένοντο βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ τῆς πρώτης ἐπὶ τῆς νέας βασιλείας Βουλῆς κατὰ τὸ 1865, ἀφοῦ κατὰ Μάϊον τοῦ προηγουμένου ἔτους (1864) ἐτελέσθη ἐπισημότατα καὶ ἡ ἕνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, μεταβάντος τοῦ βασιλέως εἰς Κέρκυραν καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους καὶ παραλαβόντος ἐν πάσῃ πανηγυρικῇ ἐπισημότητι παρὰ τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν τὴν ἀρχὴν καὶ κυριότητα τῶν νήσων.

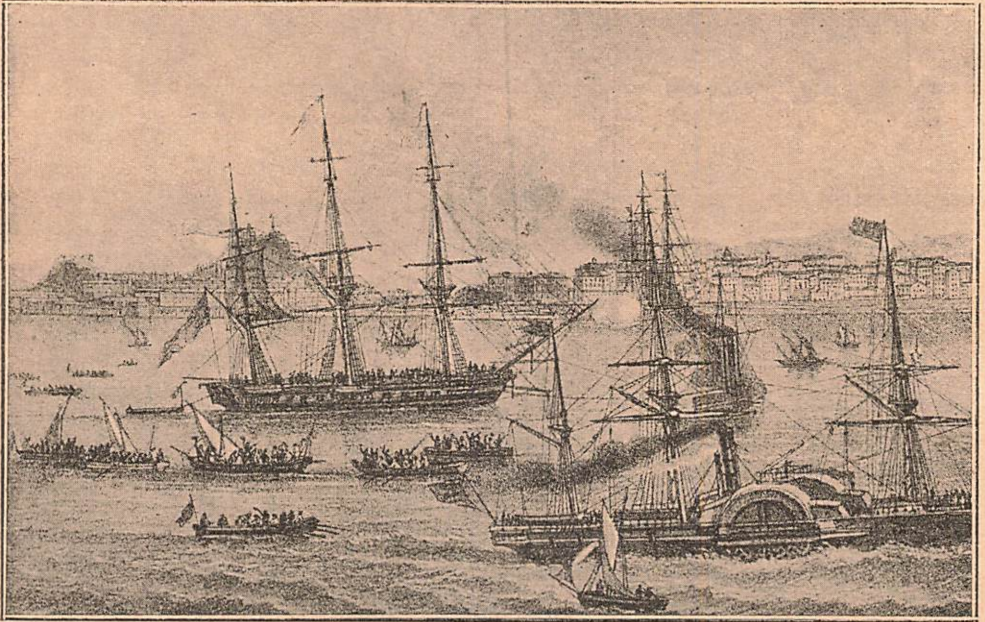
Γουλιέλμος Σπόνεκ

Ἐπὶ τοιούτοις οἰωνοῖς ἤρξατο ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου Α' (1).

γίᾳ· ἀλλ' ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο λίαν ἀνώμαλος ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ αὐλῇ, ὡς οὐδεμίαν ἐπίσημον θέσιν ὑπεύθυνον κατέχοντος καὶ ὅμως θεωρουμένου ὑπὸ τῶν ἀντιπολιτευομένων τῇ καθεστηκυίᾳ κυβερνήσει ὡς ῥαδιουργοῦντος ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἄλλως δὲ λίαν ἀγερώχου καὶ ὑπερόπτου ἐμφαινομένου. Διὰ τῶν ἐναντίον αὐτοῦ ἐντόνων φωνῶν τοῦ Δεληγεώργη καὶ τῶν δημαγωγικῶν διαδηλώσεων αὐτοῦ, δύο ἔτη μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἄφιξιν ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν χώραν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε μετά τινα ἔτη (1869).

(1) Ἡ πολυπόθητος ἕνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου, ἡ καθαγιάσασα τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας ταύτης, τελεσθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς 10 Ὀκτωβρίου, ἐν τῇ λαμπρᾷ αὐτῆς εἰκόνι ἐδέξατο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων καί τινας κηλῖδας ἠθικάς. Ἡ πρώτη τούτων ἦν ἡ τῷ 1866 εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τοῦ βασιλείου γενομένη ὑποταγὴ καὶ προσάρτησις τῆς Ἑπτανησιακῆς Ἐκκλησίας, τῆς τέως ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς κυριαρχίας ἀπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης

Ἡ Ἐθνικὴ Συντακτικὴ Συνέλευσις, ὡς ἐρρήθη ἤδη, διελύθη ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 64, ἀφοῦ ἐψήφισε καὶ τὸν νέον περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμον, καθ' ὃν ἔμελ-

Πρώτη ἄφιξις ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Κέρκυραν

λον νὰ διεξαχθῶσι καὶ νῦν αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαί. Ὑπουργεῖον ὅπερ ἡ Ἐθνικὴ Συν-

Ἐκκλησίας ἐξαρτωμένης, καὶ πολλὰ ὑπὸ τὴν ταύτης αἰγῖδα ὀρθοτομησάσης τὸν λόγον τῆς ἀληθείας καὶ θαυμαστοὺς ἀναδειξάσης λειτουργοὺς τῆς ἐκκλησίας ἄνδρας ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ διαπρέψαντας (Ἠλίαν Μηνιάτην, Εὐγένιον Βούλγαρην, Νικηφόρον Θεοτόκην καὶ ἄλλων μεγαλοπρεπῆ χορείαν σοφῶν θεολόγων ἀνδρῶν), νῦν δ' εἰς τὴν αὐτὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν θέσιν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου καταδικαζομένης. Ἡ δευτέρα εἶναι ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατήργησε νῦν ἓν φωτοβόλον ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ συμπάσῃ κέντρον, τὴν Ἰόνιον καλουμένην Ἀκαδήμειαν τῆς Κερκύρας, ἑστίαν παιδεύσεως γραμμάτων ἑλληνικῶν, μεγάλην παραγαγοῦσαν καὶ ἀναδείξασαν χορείαν ἀνδρῶν σοφῶν καὶ διδασκάλων τοῦ Γένους. Ἡ Ἀκαδήμεια αὕτη ἦν ἵδρυμα τοῦ μεγάλου καὶ μοναδικοῦ φιλέλληνος Ἄγγλου κόμητος Γκιλφόρδου, μεγάλου ἐραστοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ ἀρχαιολογίας, καὶ θαυμαστοῦ παντὸς ὅ,τι ἑλληνικοῦ, περιηγησαμένου πάσας τὰς χώρας ἐν αἷς ἐλαλεῖτο ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνική, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ ἀγάπην καὶ σεβασμὸν ἄπειρον καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν Ὀρθοδοξίαν ἐμπνευσθέντος, ἣν ἐπὶ τέλους καὶ ἠσπάσατο. Ὁ Γκίλφορδ ἵδρυσε καὶ ἐπροίκισε τὴν Ἰόνιον Ἀκαδήμειαν, τὴν προσενεγκοῦσαν τοσαύτας ὑπηρεσίας καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν παίδευσιν. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι τῆς 10 Ὀκτωβρίου κατήργησαν τὸ μέγα τοῦτο φυτώριον καὶ ἐμβιωτήριον τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, ἔσβησαν δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ τοῦ μεγάλου εὐεργέτου ἱδρυτοῦ (θανόντος τῷ 1827 κατὰ τὸ 61 ἔτος τῆς ζωῆς αὐτοῦ, πρὶν εὐτυχήσῃ νὰ ἴδῃ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς ἀγωνιζομένης ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλλάδος). Ἡ Ἀκαδήμεια κατηργήθη διότι δῆθεν ὑπῆρχε Πανεπιστήμιον ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἠθικὸς οὗτος καὶ πνευματικὸς παραλογισμὸς ἀπέβη λίαν ἐπιζήμιος διὰ τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἣν ἐστέρησε πολυτίμου πνευματικοῦ κέντρου, ἰδίως δὲ εἰς τὴν τῆς Ἑπτανήσου πνευματικὴν ζωήν, ἡ ὁποία ὡς παράδοσις τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

ἔλευσις κατέλιπεν ὄπισθεν αὐτῆς ἦν τὸ ὑπουργεῖον Κανάρη - Κουμουνδούρου, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ προέδρου Κ. Κανάρη, ἔχοντος τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, κυριώτατον πρόσωπον ἦν ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος, ὢν ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς δυαρχίας ταύτης τὸ οἱονεὶ συμμαχικὸν τοῦτο ὑπουργεῖον δὲν ἐπέζησε πολὺ τῆς διαλύσεως τῆς Συνελεύσεως, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑπομένου ἔτους (1865) παραιτηθέντος τοῦ Κανάρη ὁ Κουμουνδοῦρος ἀνέλαβε καὶ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργείου· οὗτος δὲ διεξήγαγε κατ' Ἀπρίλιον τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τῆς πρώτης περιόδου, αἵτινες κατὰ τὰς ὁμολογίας καὶ αὐτῶν τῶν ἀντιθέτων διεξήχθησαν μεθ' ἱκανῆς τάξεως καὶ ἐλευθερίας, ἐκλεγέντων πάντων τῶν ἐπισήμων προσώπων τῆς διαλυθείσης Ἐθνοσυνελεύσεως, Δ. Βούλγαρη, Ἐ. Δεληγεώργη, Δ. Χρηστίδου, Σωτηροπούλου καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἐκλογῶν καὶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ μετὰ ταύτας μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς πρώτης συνόδου τῆς βουλευτικῆς περιόδου πολλὰς ἡ Κυβέρνησις ἐπάλαιεν ἀνωμαλίας. Ἡ διαλυθεῖσα Συνέλευσις κατέλιπεν ὄπισθεν αὐτῆς πολλὰς φιλοδοξίας μὴ ἱκανοποιηθείσας, πολλὰ πολιτικὰ καὶ δὴ καὶ κομματικὰ πάθη. Ἐγίνετο δὲ λόγος καὶ περὶ συνωμοσιῶν ἐναντίον τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων καὶ περὶ ἀπογοητεύσεως τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς μελλούσης παραιτήσεως αὐτοῦ.

Γεώργιος Α' κατὰ τὴν ἔλευσίν του εἰς Ἑλλάδα

Καὶ τούτων μὲν τῶν φημῶν αἱ πολλαὶ ἦσαν ψευδεῖς ἀφοῦ διαρκουσῶν τῶν ἐκλογῶν ὁ Βασιλεὺς εὑρίσκετο ἐν περιοδείᾳ. Ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχέ τις βάσις εἰς τὰ διαδιδόμενα ἐμαρτύρουν αἵ τε ἐμπιστευτικαὶ καὶ ἐπίσημοι πρὸς τὰς ἐπαρχιακὰς ἀρχὰς ἐγκύκλιοι τῆς κυβερνήσεως, ἐφιστῶσαι τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὰ διαδιδόμενα καὶ διατάττουσαι αὐταῖς νὰ συμπράττωσι μετὰ τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν πρὸς καταστολὴν οἱουδήποτε ἀτακτήματος. Τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους 1865 διῆλθεν ἐν μέσῳ τοιούτων ἀνησυχητικῶν φημῶν καὶ διαδόσεων· εὐτύχημα ὅμως μέγα διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦτο ὅτι τὸ κράτος ἔμεινεν ἀλύμαντον ἀπὸ τῆς βροτολοιγοῦ χολέρας, ἥτις κατὰ τὸ θέρος τοῦτο φοβερὰν ἔφερε

θραῦσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, χιλιάδας μὲν ἐν Σμύρνῃ, μυριάδας δ᾽ ἐν Κωνταντινουπόλει πέμψασα εἰς τὸν Ἅδην.

Γκίλφορδ

Τὸ εὐτύχημα τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν αὐστηρῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων, αἵτινες καθιερωθεῖσαι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου διεφύλαξαν τὴν Ἑλλάδα πάντοτε ἀπὸ τῶν μιασματικῶν ἐπιδημικῶν νόσων, ἐξαιρουμένου μόνον τοῦ ἔτους 1854, ὅτε ἡ ξενικὴ ἐκείνη γαλλικὴ κατοχὴ μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτῆς ἐφιλοδώρησεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ τὴν τρομερὰν νόσον μετὰ τῶν μυριάδων θυμάτων αὐτῆς.

Ἀλλ᾽ ἡ πολιτικὴ καχεξία ἡ κατατρύχουσα τὴν Ἑλλάδα ἐδηλώθη δεινῶς μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν βουλευτικῶν ἐργασιῶν, ὁπότε τὸ μὴ ἔτι ἀκριβῶς νοούμενον καὶ ἐνεργούμενον κοινοβουλευτικὸν σύστημα τοῦ κυβερνᾶν ἔδωκεν εἰς τὴν φαύλην κομματικὴν φιλαρχίαν στάδιον εὐρύτατον, ἐν ᾧ συχνόταται ἦσαν αἱ ὑπουργικαὶ μεταβολαί, τῆς βασιλείας οὐδένα δυναμένης ν᾽ ἀντιτάξῃ φραγμὸν ἕνεκα τῆς ἀκολάστου βουλευτοκρατίας καὶ τοῦ κράτους περιερχομένου εἰς τὴν διάκρισιν μιᾶς μόνης Βουλῆς.

Ἡ τοῦ κακοῦ τούτου ἐπίτασις ἐξήγειρε σφοδρὰν ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους κατακραυγὴν ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ καὶ ἰδίως ἐν τῷ ἀγγλικῷ. Καὶ ἤδη ἐγίνετο λόγος σοβαρὸς περὶ τῆς ἀμέσου παραιτήσεως τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς εἰς Δανίαν ἐπιστροφῆς, ἀγγλικαὶ δ᾽ ἐφημερίδες συντηρητικαὶ ἀπῄτουν τὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐπιστροφὴν τῶν Ἰονίων νήσων.

Ἀλλ᾽ ἐν μέσῳ τῆς ἀνεμοζάλης ταύτης ἡ εὐμενὴς δήλωσις τῆς Ρωσίας (ἥτις καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος προϊδοῦσα τὰ γενησόμενα εἶχε προτείνει εἰς τὰς δύο ἑτέρας Προστάτιδας Δυνάμεις νὰ ἐπέμβωσιν ἀπὸ κοινοῦ ἵνα περιορίσωσι τὸ ἄγαν φιλελεύθερον καὶ δημοκρατικὸν τοῦ νέου Συντάγματος καὶ ἐνισχύσωσι τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰσακουσθῆ) περὶ ἐπιδράσεως μᾶλλον ἠθικῆς καὶ ἡ τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως Ἔρσκιν πρόθυμος ἠθικὴ μεσολάβησις προέλαβον τὸν κίνδυνον τῆς ἐπεμβάσεως καὶ ἐπήνεγκον παροδικήν τινα ἀνακωχὴν τῶν κομματικῶν διενέξεων διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ὑπουργείου μικτοῦ ἀπὸ Κουμουνδουρικῶν καὶ Βουλγαρικῶν βουλευτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μπενιζέλου Ρούφου, κομματάρχου ἄνευ ὁμάδος βουλευτικῆς. Τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο τῆς ἀνοχῆς ἐκυβέρνησε μετ᾽ ἀνεκτῆς ἡσυχίας μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1866, ὅτε παραιτηθέντος τοῦ ὑπουργείου αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς ἄνευ συμμετοχῆς τῆς τότε μὴ συνεδριαζούσης Βουλῆς συνεκρότησεν ὑπουργεῖον νέον διὰ συμπράξεως Βούλγαρη καὶ Δεληγεώργη, ἐν ᾧ ὑπὸ τὸν Δ. Βούλγαρην ὡς πρόεδρον καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν ὁ Ἐ. Δεληγεώργης ἔλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὁ Δ. Χρηστίδης τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν.

Ὡς κύριον ἔργον τὸ νέον ὑπουργεῖον ἔθηκεν ἑαυτῷ τὴν βελτίωσιν τῶν λίαν κακῶς ἐχόντων οἰκονομικῶν καὶ προέβη εἰς αὐστηροτάτας οἰκονομίας διὰ καταργήσεως πολλῶν θέσεων ὑπαλληλικῶν. Ἀλλ᾽ ἐν μέσῳ τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἐπῆλθεν ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις, ἥτις νέαν ὅλως παρήγαγε κατάστασιν πραγμάτων καὶ νέαν ἔδωκε διεύ-

θυνσιν εἰς τὴν καθόλου πολιτικὴν πορείαν τοῦ κράτους καὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐπανάστασις Κρήτης προῆλθεν ἐκ τῆς συνήθως ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ νήσῳ ἐνδημικῆς κατασταθείσης διοικητικῆς καχεξίας. Ἡ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων μὴ πιστὴ τήρησις τῶν κατὰ τὸ 1858 δοθεισῶν τῇ νήσῳ κοινοτικῶν τινων αὐτονόμων θεσμῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν τοῖς Χριστιανοῖς νὰ ζητήσωσι τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἐμπέδωσιν τῶν θεσμῶν τούτων, ἀλλ' ἡ τουρκικὴ διοίκησις ἀπέρριψε πάσας ταύτας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης πολιτείας ὑπῆρξε τὸ κήρυγμα τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς ὃ συνετέλεσαν πολλὰ αἴτια τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

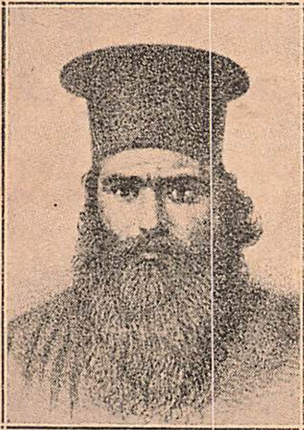

Πᾶνος Κορωναῖος

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου εἶχε διεξαχθῆ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας μέγας πόλεμος ἀπολήξας εἰς τὴν διὰ ῥαγδαίων πρωσσικῶν νικῶν ἔξωσιν τῆς Αὐστρίας ἀπὸ τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας καὶ τὴν συγκρότησιν νέας Ὁμοσπονδίας τῆς Βορείου Γερμανίας ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας. Τὸ γεγονὸς τοῦτο μετὰ μεγίστης δυσαρεσκείας ἰδοῦσα ἡ Γαλλία τοῦ Ναπολέοντος Γ΄ ἐζήτει ὑπὲρ τῆς Γαλλίας ὡς ἀντιστάθισμα τῆς πρωσσικῆς μεγεθύνσεως τὴν εἰς τὴν Γαλλίαν παραχώρησιν γερμανικῶν διαμερισμάτων παρὰ τὸν Ῥῆνον. Τῆς ἀξιώσεως ἀπορριφθείσης ὑπὸ τῆς Πρωσσίας, ἡ Γαλλία ἔμελλεν εὐθὺς νὰ δράξηται τῶν ὅπλων. Ἵνα δ᾽ ἔχῃ ἀντιπερισπασμόν τινα καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐναντίον τῆς Ρωσίας, εἰργάσθη διὰ τοῦ ἐν Κρήτῃ γενικοῦ προξένου Ἰερσὲ εἰς τὴν ματαίωσιν τῆς εἰρηνικῆς λύσεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἐ. Δεληγεώργης παρώτρυνε τοὺς Κρῆτας εἰς ἔνοπλον διαμαρτυρίαν. Λέγεται πρὸς τούτοις ὅτι ἡ Γαλλία ἐκώλυσε τὴν εἰρηνικὴν λύσιν σκοποῦσα νὰ μεταβιβάσῃ τὴν νῆσον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἵνα διὰ τῆς Αἰγύπτου ἀσφαλίσῃ τὰ ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ Σουὲζ συμφέροντα αὐτῆς. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, τάχιστα μετετράπη ἡ γαλλικὴ πολιτική, καὶ εὐθὺς ὅτε οἱ Κρῆτες ἐπανέστησαν ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν κατὰ τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως. Τοῦτο δ᾽ ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ταχέως ἐπελθούσης μεταβολῆς εἰς τὴν ὅλην πολιτικὴν τῆς Γαλλίας.

Ὅτε ὁ Βίσμαρκ ἀποτόμως ἀπέρριψε τὴν περὶ Μογοντιάκου (Mainz,) ἀξίωσιν τῆς Γαλλίας καὶ προὐκάλεσε τὴν παραίτησιν τοῦ φιλοπολέμου Δρουὲν ντὲ Λουΐ, ὁ Ναπολέων ἀντικαταστήσας αὐτὸν διὰ τοῦ ἐν Κων)πόλει πρέσβεως μαρκησίου Μουτιέ, ἀπεφάσισε νὰ μετέλθῃ εἰρηνικὴν πολιτικήν, ἵνα ἀνετώτερον παρασκευασθῇ στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς εἰς τὸν μελετώμενον πόλεμον. Ἐντεῦθεν δ' ἤρξατο μετερχομένη ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὴν ὅλως συντηρητικὴν καὶ φιλότουρκον, καὶ ὁ μαρκήσιος Μουτιὲ διελθὼν δι' Ἀθηνῶν κατὰ τὴν εἰς Παρισίους μετάβασιν εἰς σοβαρὰς προέβη παραστάσεις πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, συνιστῶν ἐντόνως εἰρηνικὴν πολιτικήν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν Κρητῶν, ἡ συγκροτηθεῖσα περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου, ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης, ἐκήρυξε τὴν προσάρτησιν τῆς νήσου εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, καὶ καταλύσασα τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ Βασιλέα τῆς νήσου ἐκήρυξε τὸν Γεώργιον Α΄ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ κήρυγμα τοῦτο μέγαν ἤγειρεν ἐνθουσιασμὸν ἐν ὅλῳ τῷ Ἑλληνικῷ καὶ ἐν τῷ φιλελληνικῷ κόσμῳ. Ἐξ Ἑλλάδος συνέρρεον νῦν πολυπληθεῖς ἐθελονταὶ ἐν οἷς καὶ στρατιωτικοὶ ἀνώτεροι, καὶ οἱ συνταγματάρχαι Πᾶνος Κορωναῖος καὶ Χαραλάμπης Ζυμπρακάκης. Ἦλθον δὲ πολλοὶ ἐθελονταὶ καὶ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας Γαριβαλδινοί, καὶ αὐτὸς δ' ὁ Γαριβάλδης ἐλέγετο ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν νῆσον. Συνιστῶντο δὲ καὶ ἐπιτροπεῖαι φιλοκρητικαὶ οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Σύρῳ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικαῖς ἀποικίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν Παρισίοις, ἐν Γενεύῃ, ἐν πολλαῖς ἰταλικαῖς πόλεσι καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ, χάριν συλλογῆς καὶ εἰς Κρήτην ἀποστολῆς χρημάτων καὶ ἄλλων ἐφοδίων.

Γαβριήλ, ἡγούμενος τοῦ Ἀρκαδίου

Ἡ ἐν Σύρῳ δ' ἐπιτροπεία ἔστελλε συνεχῶς πολεμεφόδια καὶ τροφὰς εἰς τοὺς ἐπαναστάτας· καὶ ἐκήρυξε μὲν ἡ Τουρκία ἐν ἀποκλεισμῷ ὅλην τὴν νῆσον ἐκτὸς τριῶν πόλεων παραλίων, ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας τῆς Σύρου πεμπόμενα πλοῖα τῆς Ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρείας «Πανελλήνιον» καὶ «Ὕδρα» διέσχιζον ἀφόβως τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ προσήγγιζον εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τὸ πλεῖστον κατεχόμενα παράλια τῆς νήσου, φεύγοντα τὴν καταδίωξιν τοῦ πολυαρίθμου τὴν νῆσον ἀποκλείοντος τουρκικοῦ στόλου. Συγχρόνως δὲ καὶ ἐν τῇ νήσῳ ἐν ταῖς πρώταις μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων συμπλοκαῖς οἱ ἐπαναστάται ἤροντο νίκας, τάγματα δ' ὁλόκληρα αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ περικυκλωθέντα ᾐχμαλωτίζοντο ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν.

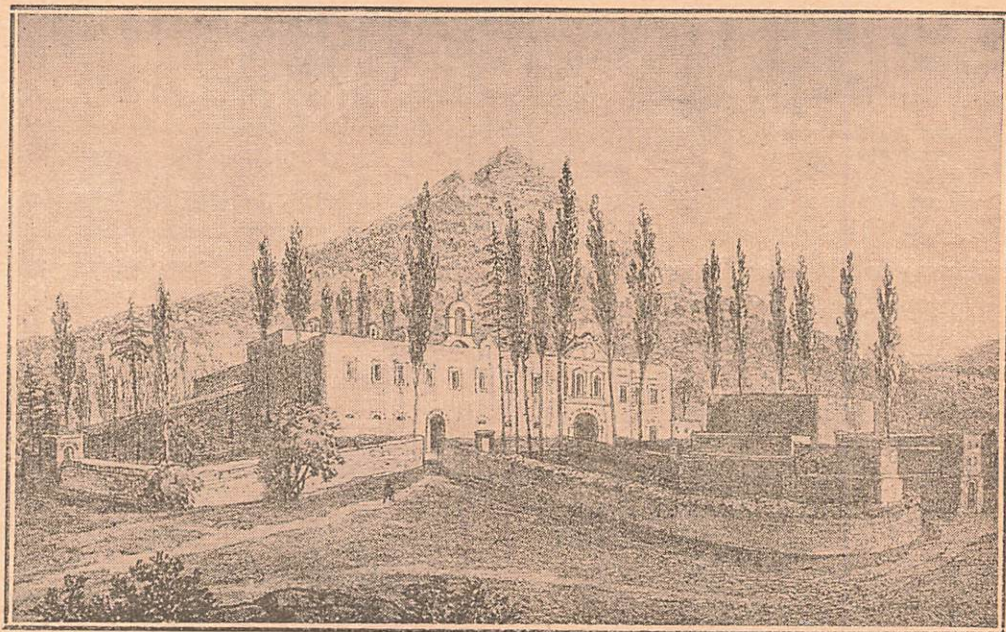
Τῆς νήσου διοικητὴς διωρίσθη ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὁ τὴν νῆσον ἐπὶ πολλὰ ἔτη διοικήσας καὶ ἄριστα τὰ κατ' αὐτὴν γιγνώσκων Ἀλβανὸς Μουσταφᾶ-πασᾶς, ἐπικαλούμενος Κυριτλῆς ἤτοι Κρητικος, ὅστις καὶ προέτεινε παραχωρήσεις εἰς τοὺς ἐπαναστάτας χάριν ὑποταγῆς, ἀπορριφθείσας ὑπὸ τούτων.

Τὰς πολλὰς ἀποτυχίας τῶν Τούρκων ἐμετρίασεν ὀλίγον ἡ κατὰ τὴν 12 Ὀκτωβρίου συγκροτηθεῖσα ἐν Βαφὲ τοῦ Ἀποκωρόνου μάχη, καθ' ἣν οἱ Κρῆτες καὶ οἱ ἐθελονταὶ πολεμήσαντες κατὰ πενταπλασίου τουρκοαιγυπτιακοῦ στρατοῦ ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἀπώλεσαν δεκαπέντε φονευθέντας μαχητάς, ἐν οἷς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ Πραΐδης, Βαρνάβας καὶ Ἔσσλιγκ, συνελήφθησαν δ' αἰχμάλωτοι οἱ ἀξιωματικοὶ Μάνος, Βαρόδης, Βούλγαρης, οἵτινες θορυβωδῶς ἐπέμφθησαν εἰς Κων)πολιν.

Τὸ ἀτύχημα τοῦτο ἐν τούτοις οὔτε τῶν Κρητῶν τὸ φρόνημα κατέβαλε, οὔτε τὸ τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος, οὔτε τοῦ φιλελληνισμοῦ τὸν ἐνθουσιασμὸν ἠλάττωσε· τὸ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου γεγονὸς ἐν τῇ Μονῇ Ἀρκαδίου εἰς τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρεθύμνῃ ἔτι μᾶλλον ὕψωσε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ταύτῃ Μονῇ τῇ κτισθείσῃ κατὰ παράδοσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου καὶ διατηρηθείσῃ ἐπὶ τοὺς καθόλου ἔκτοτε αἰῶνας εἶχον συγκεντρωθῇ ἱκανοὶ ἐπαναστάται μετὰ τῶν καλογήρων μοναχῶν τῆς Μονῆς, ὡπλισμένων καὶ τούτων. Οἱ Τοῦρκοι περιζώσαντες τὴν Μονὴν καὶ ζητήσαντες τὴν ἄνευ ὅρων παράδοσιν καὶ μὴ ἐπιτυχόντες, ἤρξαντο κανονιοβολοῦντες τὰ τείχη τῆς Μονῆς καὶ διὰ τῶν ρηγμάτων τῶν οὕτω ἐπιφερομένων ἤρξαντο ἔφοδον εἰς τὴν αὐλήν. Οἱ ἐπαναστάται οἵτινες καὶ πρότε-

ρον ἀπὸ τῶν πύργων τῆς Μονῆς ἔφερον μεγάλην θραῦσιν εἰς τοὺς πολιορκητὰς πυροβολοῦντες, δὲν ἔπαυσαν τὴν ἄμυναν καὶ ἐντὸς τῆς αὐλῆς. Ὅτε δ' ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσι καὶ εἰς τὰ οἰκήματα τῆς Μονῆς, τὰ ἐντὸς εὑρισκόμενα γυναικόπαιδα καθὼς καὶ πολλοὶ

Ἡ μονὴ Ἀρκαδίου

τῶν μοναχῶν, ἵνα μὴ περιπέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἐπροτίμησαν τὸν θάνατον καὶ ὁ ἡγούμενος Γαβριὴλ κατελθὼν εἰς τὰ ὑπόγεια ἔθηκε πῦρ εἰς τὰ εὑρισκόμενα ἐκεῖ φορτία πυρίτιδος· καὶ οὕτω πάντες οἱ ἐν τῇ Μονῇ, ἐκτὸς δύο ἢ τριῶν δεκάδων γυναικοπαίδων ἐλαφρῶς τραυματισθέντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων, ἐγένοντο ὁλοκαύτωμα πυρός, ἡ δὲ Μονὴ σωρὸς ἐρειπίων.

Τὸ γεγονὸς ἀκουσθὲν ἐξήγειρε μέγαν θαυμασμὸν ὑπὲρ τῶν θυμάτων καὶ μέγαν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Κρητῶν. Ἔκτοτε δ' ἤρξατο καὶ διπλωματική τις ἐνέργεια ὁπωσοῦν ἰσχυρὰ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἡ γαλλικὴ πολιτική, ἡ τοσοῦτον δυσμενὴς μέχρι τότε φανεῖσα πρὸς τὸν ἀγῶνα, ἤρξατο εὐμενέστερον πρὸς αὐτὸν διακειμένη, καὶ ἦτο μὲν τοῦτο ἀποτέλεσμα καὶ τῆς ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ ἀπηχήσεως τῆς κρητικῆς αὐτοθυσίας, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῆς ὅλης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας ([1]).

([1]) Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀκριβῶς, ὅτε μέγας βεζύρης ἦν ὁ Ρουσδῆ πασσᾶς Μουτερδζίμ (*διερμηνεύς*, ὡς ἀπὸ διερμηνέως προαχθεὶς εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα), ὅστις ὅπως καὶ ὁ σουλτάνος ἤθελον νὰ διακόψωσι τὰς διπλωματικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν διατελῶν Ἀαλῆ πασσᾶς μέχρι παραιτήσεως ἀντετάχθη κατὰ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς, ἐνεργείᾳ δὲ καὶ τῶν Δυνάμεων ἐπῆλθε (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1866) ὑπουργικὴ μεταβολή, δι' ἧς ὁ Ἀαλῆς διωρίσθη μέγας βεζύρης, προσελήφθη δ' εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ Φουὰτ πασσᾶς ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

῾Ο Ναπολέων Γ΄ παρασκευαζόμενος σοβαρῶς εἰς πόλεμον ἐναντίον τῆς Πρωσσίας ἐζήτει συμμαχίαν μετὰ τῆς Αὐστρίας, τῆς πνεούσης ἐκδίκησιν ἐναντίον τῆς Πρωσσίας διὰ τὸ πάθημα τῆς Σαδόβας καὶ τὴν ἐκ τῆς Γερμανικῆς ῾Ομοσπονδίας ἔξωσιν αὐτῆς. Καὶ ἦτο μὲν βέβαιος περὶ τῆς τοιαύτης συμμαχίας, ἀφοῦ μάλιστα ἡ διεύθυνσις τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς ἀνετέθη εἰς τὸν πρῴην Σάξωνα ὑπουργὸν κόμητα Beust (τὸ κάρφος τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Βίσμαρκ), ἀλλ' ἵνα ἡ αὐστρογαλλικὴ αὕτη συμμαχία κατορθώσῃ τι σπουδαῖον ἔδει νὰ ἐξουδετερωθῇ ἐκ τῶν προτέρων πᾶς ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας ἀντιπερισπασμός. Διὰ τοῦτο δέ, καθ' ὃν χρόνον ὁ αὐστριακὸς ὑπουργὸς δι' ἐγκυκλίου διακοινώσεως αὐτοῦ πρὸς τὰς συνυπογραψάσας τὴν Παρισινὴν συνθήκην Δυνάμεις προέτεινε μερικὴν ἀναθεώρησιν τῆς Παρισινῆς συνθήκης τοῦ 56, ἵνα τροποποιηθῶσι τινὲς διὰ τὴν Ρωσίαν ταπεινωτικοὶ ὅροι τῆς συνθήκης ταύτης, αὐτὸς ὁ Ναπολέων ἐδήλου τῷ ἐν Παρισίοις Ρώσῳ πρεσβευτῇ ὅτι ἀσμένως θὰ ἤρχετο εἰς συνεννόησιν πρὸς τὴν Ρωσίαν διὰ τὰ ἀνατολικὰ πράγματα. ῾Ο ἐπὶ τῶν ᾿Εξωτερικῶν Ρῶσος ὑπουργὸς πρίγκιψ Γορτσακὼφ ἀσμένως δεξάμενος τὴν πρότασιν ὡς πρῶτον ὅρον τῆς συνεννοήσεως ἔθηκε τὴν εἰς τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον προσάρτησιν τῆς νήσου Κρήτης. ῎Εκτοτε δ' ἤρξαντο διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν περὶ κοινοῦ διαβήματος πρὸς τὴν Πύλην. Μετέσχον δὲ τῶν συνεννοήσεων τούτων καὶ αἱ ἄλλαι Δυνάμεες, ἡ μὲν Πρωσσία χάριν τῆς Ρωσίας, ἡ δ' ᾿Ιταλία χάριν τῆς Γαλλίας. Μόνη ἡ ᾿Αγγλία ἀπέκρουσεν ἀποτόμως πᾶσαν συμμετοχὴν εἰς τὸ διάβημα.

᾿Εν τούτοις αἱ τέσσαρες ἄλλαι Δυνάμεις ἐπέδοσαν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1867 ταὐτόσημον διακοίνωσιν, δι' ἧς προετείνετο κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀξιώσεις τοῦ Ναπολέοντος νὰ ἐρωτηθῇ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὁ κρητικὸς λαὸς ἐὰν θέλῃ νὰ προσαρτηθῇ εἰς τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον. ᾿Αλλ' ὁ τότε Τοῦρκος ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ᾿Εξωτερικῶν Φουὰτ πασᾶς, ἀπαντῶν εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν τεσσάρων πρέσβεων, ἀφοῦ ἐξέφρασε τὴν ἀπορίαν καὶ ἔκπληξιν αὐτοῦ διότι αἱ αὐταὶ Δυνάμεις, αἱ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν δόγμα εὐρωπαϊκῆς τάξεως καὶ συμφέροντος κηρύξασαι τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ᾿Οθωμανικοῦ κράτους, νῦν διὰ τῆς ὑπ' αὐτῶν γενομένης προτάσεως ζητοῦσι πράγματα ἀθετοῦντα τὸ δόγμα τοῦτο καὶ παρασκευάζοντα κινδύνους εἰς τὴν ὕπαρξιν αὐτὴν τοῦ κράτους, εἶπε· «Δὲν εἶμαι ἐγὼ ἁρμόδιος ν' ἀποφαίνωμαι γνώμην περὶ τοῦ κατὰ πόσον εἶναι συμφέρον τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ (διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας) οἱουδήποτε λαοῦ ἀποφασίζειν περὶ τῆς τύχης οἱουδήποτε κράτους· ἀλλ' αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ ἐφ' ὧν στηρίζεται τὸ ᾿Οθωμανικὸν κράτος εἰσὶν ὅλως ἀντίθετοι πρὸς τὸ τοιοῦτον σύστημα καὶ δὲν δύναται ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις νὰ παραδεχθῇ αὐτὸ κἂν ἔτι ἐπανάστασις νικηφόρος ἤθελε κρούσει τὰς πύλας τῆς Κωνσταντινουπόλεως»· ἐκήρυξε δ' ἐν τέλει ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς ἐμφαντικώτατα ὅτι μόνον μία νέα μάχη Ναυαρίνου ἠδύνατο ν' ἀφαιρέσῃ τὴν Κρήτην (ἐν ᾗ κατὰ τὸν Φουὰτ ᾤκουν τότε 120 χιλ. μωαμεθανῶν ἔναντι 200 χιλ. χριστιανῶν) ἀπὸ τοῦ ᾿Οθωμανικοῦ κράτους. «᾿Αλλὰ καὶ τότε, προσετίθει, ἀφοῦ αἱ τέσσαρες Δυνάμεις καταστρέψωσι τὸν στόλον καὶ τὸν ἐν τῇ νήσῳ στρατὸν ἡμῶν, πρέπει νὰ λογαριασθῶσι καὶ μετὰ τῶν 120 χιλιάδων ᾿Οθωμανῶν τῆς νήσου, τῶν οὐδέποτε ἑκουσίως ὑποταχθησομένων εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων». ῾Ο αὐτὸς ὑπουργὸς εἶπεν ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Αὐστριακὸν πρεσβευτήν· «῎Αν αἱ Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ διαμελίσωσι τὸ ᾿Οθωμανικὸν κράτος, εἰσὶν ἐλεύθεραι νὰ πράξωσι τοῦτο, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ δυνηθῶσι ν' ἀναγκάσωσι τὴν Πύλην νὰ προβῇ αὐτὴ ἡ ἰδία εἰς τοιαύτην αὐτοκτονίαν». ᾿Εκεῖνο ὅπερ παρεθάρρυνε τὴν Πύλην εἰς τοιαύτας πρὸς τὰς τέσσαρας Δυνάμεις ὑπερηφάνους ἀπαντήσεις ἦτο πρὸ πάντων ἡ πολιτικὴ ἣν ἠσπάζετο ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἥτις οὐ μόνον ἀποτόμως ἀπέρριψε τὴν ὑπὸ τῆς γαλ-

λικῆς κυβερνήσεως γενομένην αὐτῇ περὶ συμμετοχῆς εἰς τὸ διάβημα τῶν λοιπῶν Δυνάμεων πρόσκλησιν, ἀλλὰ καὶ ἐμφαντικῶς κατέκρινε τὸ διάβημα τοῦτο ἔν τε τῇ Βουλῇ τῶν Λόρδων δι' αὐτοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ κόμητος Δέρβυ (τοῦ περιφήμου Ἄγγλου μεταφραστοῦ τοῦ Ὁμήρου), δριμύτατα ψέξαντος τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος ὡς προκαλεσάσης καὶ ὑποστηριζούσης τὴν ἐν τῇ νήσῳ ἐπανάστασιν, καὶ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδου Στάνλεϋ, ἀμφοτέρων κηρυχθέντων λίαν ἐμφαντικῶς ἐναντίον πάσης εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας ἀναμίξεως· (ἔτι πρότερον ὁ λόρδος Στάνλεϋ εἶχε κηρύξει εἰς τὸ ρωσικὸν ἀνακτοβούλιον ὅτι ἡ Πύλη εἶχε τὸ αὐτὸ δικαίωμα ἐν Κρήτῃ πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ὅπερ ἐν Πολωνίᾳ ἡ Ρωσία, καταπνίξασα αἱματηρῶς τὴν πολωνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1863, καὶ ἡ Ἀγγλία ἐν τῇ Ἰνδικῇ, καταπνίξασα αἱματηρότατα τὴν ἰνδικὴν ἐπανάσταοιν τοῦ 1857). Θερμοτάτας δ' εὐχαριστίας ἐξέφρασεν ἡ Πύλη διὰ τοῦ Φουὰτ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν μὴ σύμπραξιν αὐτῆς μετὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων ἐν τῷ κρητικῷ ζητήματι. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾗ ἦσαν σύμφωνοι οἵ τε *συντηρητικοὶ* (Τόρεοι) καὶ οἱ Οὐΐγοι (φιλελεύθεροι), ἤνεγκε τὸ πρῶτον ρῆγμα εἰς τὴν διπλωματικὴν ἐπέμβασιν καὶ εἰς τὴν διὰ ταύτης ἐλπιζομένην λύσιν, τὴν τοσαύτας ἐξεγείρασαν ἐλπίδας ἔν τε τῷ ἑλληνικῷ καὶ τῷ φιλελληνικῷ κόσμῳ περὶ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος. Οὐχ ἧττον αἱ τέσσαρες Δυνάμεις καὶ μετὰ τὴν ἀπολύτως ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τῆς Πύλης δὲν ἔπαυσαν τὰ παρ' αὐτῇ διαβήματα αὐτῶν, ὑποστηρίζουσαι τὰς ἐν τῇ ταὐτοσήμῳ διακοινώσει τοῦ Μαρτίου προτάσεις, καὶ λαμβάνουσαι τὰς αὐτὰς ἀρνητικὰς ἀπαντήσεις. Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῆς Πύλης, ἣν ἄλλως αἱ τέσσαρες Δυνάμεις οὐδαμῶς ἠπείλουν διὰ τρόπου καταναγκαστικοῦ, πλὴν τῆς Πρωσσίας ἥτις καὶ αὐτὴ μόνον διὰ τοῦ ἡμιεπισήμου κυβερνητικοῦ τύπου ἐπέσειεν ἀπειλὰς ἐν τοιούτῳ πνεύματι, ὑπεχρέωσε τὸν Ναπολέοντα Γ' νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν περὶ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας πρότασιν κατὰ τρόπον περισσότερον φειδόμενον τῆς φιλοτιμίας καὶ ἀξιοπρεπείας τῆς Πύλης καὶ νὰ προτείνῃ (κατ' Ἰούνιον τοῦ 1867) ἀντὶ ἀμέσου ἐπερωτήσεως τῆς γνώμης τοῦ κρητικοῦ λαοῦ τὴν συγκρότησιν ἐπιτροπείας διεθνοῦς ἀπὸ ἐκτάκτων ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων μετὰ προέδρου ὑπὸ τῆς Πύλης αὐτῆς διοριζομένου, ἥτις μεταβᾶσα εἰς τὴν νῆσον νὰ ἐξετάσῃ τὸ κατὰ τὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τὰ φρονήματα τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἡ πρότασις αὕτη, ὡς νοεῖ πᾶς τις, κατ' οὐσίαν ἦτο ἐναντία πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑνώσεως. Καὶ ὅμως Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες δὲν ἔδιδον τοιαύτην εἰς αὐτὴν σημασίαν, φρονοῦντες ὅτι ἡ πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν πάνδημος ἐκδήλωσις τοῦ περὶ ἑνώσεως πόθου ἤθελεν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἕνωσιν. Ἡ Ἀγγλία οὐδὲ νῦν συμμετέσχε τοῦ ὑπὸ τῶν ἄλλων πρέσβεων γενομένου διὰ διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων διαβήματος, δοῦσα ἰδιαιτέραν διακοίνωσιν προτρέπουσαν τὴν Πύλην εἰς παραχωρήσεις τινὰς ἁπλῶς διοικητικάς. Ὁ δὲ Φουὰτ ἀπαντῶν εἰς τὴν νέαν διακοίνωσιν ἐν πρώτοις διεμαρτύρετο ἐναντίον τῶν ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν Δυνάμεων δοθείσαις ταὐτοσήμοις διακοινώσεσι γενομένων αἰτιάσεων ὅτι ἡ Πύλη παρενόησε τὰς ἀγαθὰς τῶν Δυνάμεων ὑπὲρ αὐτῆς διαθέσεις, ἐνῷ αἱ Δυνάμεις καὶ καθῆκον εἶχον

Λόρδος Στάνλεϋ Δέρμπυ

καὶ *δικαίωμα* νὰ παραινῶσι τῇ Πύλῃ τὰ καλὰ καὶ ἀληθῆ συμφέροντα αὐτῆς. Εἰς ταῦτα ἀναφερόμενος ὁ Φουὰτ ἔλεγεν ὅτι ἡ Πύλη καὶ ἐννοεῖ καὶ ἀναγνωρίζει τὰς ἀγαθὰς ὑπὲρ αὐτῆς διαθέσεις τῶν Δυνάμεων, ἀλλ' ὅτι τὸ πρῶτον καθῆκον πάσης κυβερνήσεως εἶναι νὰ φροντίζῃ πρὸ παντὸς περὶ τῶν ἀπαραιτήτων ὅρων τῆς ἰδίας αὐτῆς ὑπάρξεως. Ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν δὲ τῆς νέας προτάσεως, ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς δὲν ἀπέρριπτε μὲν κατ' ἀρχὴν τὴν περὶ διεθνοῦς ἐπιτροπείας πρότασιν, ἀλλὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἐξήρτα ἐκ δύο ὅρων, πρῶτον τῆς διατηρήσεως τῆς ἐπὶ τῆς νήσου κυριαρχίας τῆς Πύλης, καὶ δεύτερον τῆς ἐκ τῆς νήσου ἀπομακρύνσεως τῶν ἑξακισχιλίων τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἐθελοντῶν τῶν πιεζόντων τὸν κρητικὸν λαὸν καὶ μὴ ἐπιτρεπόντων αὐτῷ νὰ ἐκδηλώσῃ ἐπισήμως τὸ φρόνημα αὐτοῦ.

Ἀβδοὺλ-Ἀζίζ

Τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἔδωκεν ὁ Φουὰτ εἰς τοὺς τέσσαρας πρέσβεις ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐπέβαινε τοῦ πλοίου ἵνα ὁμοῦ μετὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ-Ἀζίζ μεταβῇ εἰς τὴν τότε γενομένην ἐν Παρισίοις παγκόσμιον ἔκθεσιν.

Εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην ὁ Ναπολέων Γ΄ εἶχε καλέσει πάντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, οἵτινες προθύμως μετέβησαν, ἰδίως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρος Β΄ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α΄. Ὁ σουλτάνος δὲν προσεκλήθη, οὐχὶ περιφρονήσεως ἕνεκεν, ἀλλὰ διότι ἐθεωρεῖτο ἀδύνατος ἡ εἰς Παρισίους, πόλιν πρωτεύουσαν κράτους χριστιανικοῦ, μετάβασις τοῦ Χαλίφου, τοῦ ὑπερτάτου ἀρχηγοῦ σύμπαντος τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου, εἰς ὃν δὲν ἐπιτρέπεται κἂν νὰ πατήσῃ ἔδαφος μὴ μωαμεθανικόν, ἀλλὰ κατακτώμενον διὰ τοῦ ξίφους καὶ ὑποτασσόμενον εἰς αὐτόν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι πολιτικοὶ ἄνδρες ἐν τῇ εἰς Παρισίους μεταβάσει τοῦ τσάρου βλέποντες ὀλέθρια διὰ τὴν Τουρκίαν βουλεύματα ἐκ τῆς μεταξὺ Ναπολέοντος Γ΄ καὶ Ἀλεξάνδρου Β΄ συνεννοήσεως, ἀντίρροπον ἐναντίον τῆς τοῦ τσάρου εἰς Παρισίους μεταβάσεως ἐζήτησαν ἐν ὁμοίᾳ ἐπισκέψει τοῦ σουλτάνου εἰς Παρισίους. Καὶ ἐν μεγάλῳ συμβουλίῳ, οὗ μετέσχε καὶ ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς τοῦ κράτους λειτουργός (Σεϊχ-οὺλ-ἰσλὰμ) ἀπεφασίσθη ἡ ἐπίσκεψις. Ἀνακοινωθείσης δὲ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ σουλτάνου τῷ Ναπολέοντι Γ΄ εὐμενῶς ἐγένετο δεκτή, καὶ τότε ἀπῆλθεν ὁ σουλτάνος ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Παρισίους ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ ἐπισημότητι, ἀπεδείχθη δ' εὐθὺς ὅτι οἱ Τοῦρκοι πολιτικοὶ ἄνδρες εἶχον καλῶς ὑπολογήσει ἅπασαν τὴν σημασίαν τοῦ τοιούτου ταξιδίου. Ἅμα γνωσθείσης τῆς ἀποφάσεως τοῦ σουλτάνου περὶ μεταβάσεως εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ σουλτάνου τὴν ὑπόσχεσιν νὰ μεταβῇ ἀπὸ Παρισίων καὶ εἰς Ἀγγλίαν, καὶ ἤδη ὁ ἀγγλικὸς τύπος, ὅπως μερὶς καὶ τοῦ γαλλικοῦ καὶ ὁ λοιπὸς φιλότουρκος χρήμασι διαφθειρόμενος ὑπὸ τῆς Πύλης εὐρωπαϊκὸς τύπος ἤρξαντο πλέκοντες ἐγκώμια περὶ τοῦ φιλοπροόδου πνεύματος τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ προσφέρωσι θυμιάματα κολακευτικωτάτων φιλοφρονήσεων πρὸς τὸν εὐρωπαΐζοντα σουλτάνον, τὸν διὰ τῆς εἰς Εὐρώπην ἐπισκέψεως διαλλάττοντα τὸν ἀσιατικὸν καὶ μωαμεθανικὸν

κόσμον πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν καὶ χριστιανικόν. Μεγαλοπρεπεῖς ἑορταὶ ἐδόθησαν ἐν Παρισίοις πρὸς τιμὴν τοῦ σουλτάνου, ἔτι δὲ μεγαλοπρεπέστεραι ἐν Λονδίνῳ. Μάτην ἐν μέσῳ τῶν ἑορτῶν τούτων ἠγωνίσθη ὁ Ναπολέων Γ′ νὰ πείσῃ τὸν σουλτάνον νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν περὶ διεθνοῦς ἐπιτροπείας ἐν Κρήτῃ πρότασιν. Ὁ σουλτάνος παρέπεμπε τὸ ζήτημα εἰς τὸν Φουάτ, οὗτος δ' ἀντέλεγεν ὅτι οὐδεμία ἀπόφασις ἠδύνατο νὰ ληφθῇ πρὶν ἡ ὑπόθεσις ἐξετασθῇ ἐν Διβανίῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ' ἐν Λονδίνῳ ὁ σουλτάνος ὑπεσχέθη εἰς τὴν βασίλισσαν ὅτι ἔμελλε νὰ δώσῃ ἰδιαίτερον σύνταγμα εἰς τὴν Κρήτην. Ἀπ' Ἀγγλίας ὁ σουλτάνος μετέβη εἰς Βέλγιον καὶ ἐντεῦθεν διερχόμενος διὰ τῶν παραρρηνίων χωρῶν τῆς Πρωσσίας, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἔλαβε βραχυτάτην συνέντευξιν καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ἐβολιδοσκόπησε δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ τὰς διαθέσεις τῆς αὐλῆς τῆς Πετρουπόλεως περὶ ἐπισκέψεως αὐτοῦ εἰς Πετρούπολιν, ἀλλὰ μὴ εὑρὼν ταύτας εὐμενεῖς μετέβη ἀπὸ Γερμανίας εἰς Βιέννην, μὴ ἐπισκεψάμενος καὶ τὴν αὐλὴν τῆς Φλωρεντίας, καὶ ἀπὸ Βιέννης, ἔνθα ὡσαύτως τιμητικῆς ἔτυχεν ὑποδοχῆς, ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (κατ' Αὔγουστον τοῦ 1867) μεθ' ὕμνων διθυραμβικῶν καὶ ἐγκωμίων παρενθύρσων ἐξυμνούμενος καὶ ἀνευφημούμενος ὡς ποθητὸς καὶ «*ποθούμενος*» οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου τοῦ Βυζαντίου, καὶ δεχόμενος τὰς κολακευτικὰς προσρήσεις ἐπὶ τῷ ὡς εὖ παρέστη ἐπισήμως ἐν ὀνόματι τοῦ ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἀπὸ τοῦ 1862 ἐγκατασταθέντων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐθνικοῦ Συμβουλίου.

Μετὰ τῶν γεγονότων τούτων λήγει ἡ πρώτη μετὰ τοσούτων ἐλπίδων συνδεθεῖσα περίοδος τοῦ πολιτικοῦ καὶ διπλωματικοῦ μέρους τῆς ἱστορίας τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος. Ἴδωμεν νῦν τὰ ἐν Ἑλλάδι αὐτῇ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον τελεσθέντα.

Ὡς ἐρρήθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως συνέπραξεν ἡ κυβέρνησις Δ. Βούλγαρη, ἀλλὰ συνέπραξεν ἀδρανῶς. Διότι μόνος ὁ Ἐ. Δεληγεώργης ἦν ὁ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τούτῳ εἰς τὴν ἔκρηξιν ταύτην συμπράξας. Ἡ τοιαύτη πολιτεία τοῦ Δεληγεώργη ἐφάνη τοσοῦτο μᾶλλον παράδοξος ὅσῳ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦν ὁ μόνος μέχρι τότε κεκηρυγμένος θιασώτης πολιτικῆς ἐξωτερικῆς λίαν συντηρητικῆς, τῆς ἐν εἰρήνῃ προόδου καὶ εἰλικρινῶν φιλικῶν σχέσεων πρὸς τὴν Τουρκίαν, χάριν τῆς εὐημερίας τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνικοῦ· ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ πολιτικῆς ἐξήρτα τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ λεγομένου ζητήματος, διὸ καὶ ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Δεληγεώργη ἐκαλεῖτο σκωπτικῶς «σαβάνωμα τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος». Πῶς λοιπὸν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῷ πρώτῳ ἔτι σταδίῳ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ δράσεως ἀντίθετον ὅλως μετῆλθε πολιτείαν ἐν τῷ κρητικῷ ζητήματι; Ἡ μόνη ἐξήγησις εἶναι ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐθεώρει τὸ κρητικὸν ζήτημα ἄσχετον πρὸς τὸ ὅλον ἀνατολικὸν ζήτημα, ὡς ζήτημα ὅλως τοπικόν, δυνάμενον νὰ λυθῇ δι' ἁπλῆς τοπικῆς ἐπαναστάσεως καὶ περιωρισμένης εἰρηνικῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως, ὡς ζήτημα ἁπλῆς καιροσκοπίας πολιτικῆς ὑπὸ τῆς ἐν Εὐρώπῃ καταστάσεως τῶν πραγμάτων ὑπαγορευομένης. Ἡ δὲ κατὰ θέρος τοῦ 1866 δημιουργηθεῖσα μετὰ τὸν αὐστροπρωσσικὸν πόλεμον κατάστασις, ὁ ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐπικείμενος φανεὶς μεταξὺ Γαλλίας καὶ Πρωσσίας πόλεμος καὶ ἡ ἐν Κρήτῃ αὐτῇ πολιτικὴ ἐνέργεια τῆς Γαλλίας, ὠθούσης τὰ πράγματα εἰς ἐπανάστασιν, ἐφάνησαν τῷ ἀνδρὶ ὡς ἐπίκαιρος καὶ εὔθετος στιγμὴ πρὸς τὴν κατὰ τὰς ἰδέας αὐτοῦ ζητουμένην λύσιν τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Δεληγεώργης, ἐνῷ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν μέσῳ τοῦ διὰ τὸν κρητικὸν ἀγῶνα θορύβου, ἄλλοι πολιτευταὶ συνεκρότουν ἐπιτροπείας μυστικὰς πρὸς ἐξέγερσιν ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐφαίνοντο δὲ τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ συμ-

πτώματα ἐν Ἀγράφοις καὶ ἐν Ραδοβιτσίῳ, αὐτὸς διὰ τῶν ἐφημερίδων αὐτοῦ αὐστηρῶς κατεδίκαζε τὰ τοιαῦτα κινήματα καὶ ἀπῄτει τὸν περιορισμὸν πάσης προσοχῆς καὶ ἐνεργείας τῶν ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸν κρητικὸν καὶ μόνον εἰς τὸν κρητικὸν ἀγῶνα. Καὶ ὁ πρωθυπουργὸς δὲ Βούλγαρης δὲν ἐφαίνετο ἄγαν πρόθυμος εἰς πολιτικὴν φιλοπόλεμον, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον τοιαύτην πολιτικὴν ἠσπάζετο ὁ τὰς οἰκονομίας ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτοῦ γράφων καὶ διὰ τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς ἀναστατῶν τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους Δ. Χρηστίδης. Ἐντεῦθεν τὸ ὑπουργεῖον Δ. Βούλγαρη ἦτο καταδεδικασμένον εἰς ἀδράνειαν, πᾶσα δ' ἡ κίνησις καὶ ἐνέργεια ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Σύρῳ κρητικῶν ἐπιτροπῶν ἐγίνετο ὑπὸ τῆς ὑπὸ τὸν Κουμουνδοῦρον ἀντιπολιτεύσεως, καὶ αὐτὸς δ' ὁ μόνος ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἀνὴρ ἐνεργείας, ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, Κρὴς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα, Χ. Ζυμβρακάκης ἐνήργει διὰ μυστικῆς συνεννοήσεως μετὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως. (Καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ καὶ διπλωματικὴ ἐνέργεια τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἦν λίαν ἀσθενὴς ἐν τῷ ὅλῳ.

Χ. Τρικούπης

Ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη διὰ μακροῦ ὑπομνήματος ἐξιστοροῦντος τὴν ἐν Κρήτῃ ἀνώμαλον κατάστασιν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ βασιλείου ἐξῃτεῖτο παρὰ τῶν Δυνάμεων λύσιν ἐξαλείφουσαν ριζικῶς τὸ αἴτιον τοῦ κακοῦ· ἀλλ' αἱ Δυνάμεις, πλὴν τῆς Ρωσίας οὐδ' ἠξίωσαν ἀπαντήσεως τὸ ὑπόμνημα. Ὁ Δ. Βούλγαρης ἐντόνως ἐλάλησε πρὸς τὸν ὑπουργὸν Μουτιὲ κατὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν διάβασιν τούτου, πρὸς τοῖς ἄλλοις καλέσαντος τὴν Ἑλλάδα κατὰ προτότυπόν τινα ἀντίληψιν καὶ φράσιν «*μέγα μηδενικὸν* πλῆρες ζωῆς».) Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου ἤρξατο ἡ δευτέρα σύνοδος τῆς Βουλῆς τῆς α΄ περιόδου. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς συνόδου ταύτης ἡ ὑπὸ τὸν Κουμουνδοῦρον ἕνεκα τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος ἰσχυρῶς συνταχθεῖσα ἀντιπολίτευσις, καταδικάζουσα τὴν τῆς κυβερνήσεως ἀσθενῆ πολιτικήν, ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Βούλγαρη, ἐκλήθη δὲ νῦν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ Ἀ. Κουμουνδοῦρος καὶ συνεκρότησε τὸ ἰσχυρότατόν ποτε ἀπὸ τοῦ 1844 συγκροτηθὲν ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ ὑπὸ Ἀ. Κουμουνδοῦρον, πρόεδρον καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἔλαβε, νῦν πρῶτον μετασχὼν τῆς κυβερνήσεως, ὁ τέως γραμματεὺς ἐν τῇ ἑλληνικῇ πρεσβείᾳ Λονδίνου ὑπὸ πρεσβευτὴν τὸν πατέρα αὐτοῦ Σ. Τρικούπην Χ. Τρικούπης, πληρεξούσιος Λονδίνου ἀποσταλεὶς εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τοῦ 1863-64 καὶ ἐνεργότατον λαβὼν μέρος διπλωματικὸν ἐν ταῖς μετὰ τῆς Ἀγγλίας περὶ ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου διαπραγματεύσεσι, τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ὁ βουλευτὴς Ζακύνθου Κ. Λομβάρδος, ὁ τοσοῦτον ἐπ' ἐσχάτων ἐνεργὸν λαβὼν μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἑνώσεως ἀγῶνα τῶν Ἑπτανησίων καὶ ἐκπροσωπῶν κατ' ἐξοχὴν τὴν δημοτικὴν μερίδα τοῦ ἑπτανησιακοῦ λαοῦ, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ὁ Δ. Βότσαρης, τὸ τῶν Ναυτικῶν ὁ Δ. Γρίβας, τὸ τῶν Οἰκονομικῶν ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς καὶ τὸ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας ὁ Χ. Χρηστόπουλος. Τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο εἶχε καὶ τὸ ἄλλο πλεονέκτημα ὅτι, ἐξαιρουμένων τῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους νήσων, πᾶσαι αἱ ἄλλαι χῶραι τοῦ βασιλείου ἀντεπροσωπεύοντο ἐν αὐτῷ ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ἡ μὲν Πελοπόννησος διὰ τῶν Κουμουνδούρου καὶ Χρηστοπούλου, ἡ Ἑπτάνησος διὰ τοῦ Κ. Λομβάρδου, ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς διὰ τῶν Δ. Βότσαρη καὶ Δ. Γρίβα καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς διὰ τοῦ Ἐ. Κεχαγιᾶ (βουλευτοῦ Παρνασσίδος). Τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο ἐν τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ πρὸ τῆς Βουλῆς

ἐποιήσατο μακρὸν καὶ συγκινητικὸν λόγον περὶ τῶν κρητικῶν, κηρῦττον ὅτι ἔμελλε νὰ διατηρῇ οὐδετερότητα ἀπέναντι τῆς Πύλης, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ ἀδιάφορον πρὸς τὰ πολλὰ θύματα τοῦ ἀγῶνος γυναικόπαιδα, ἅτινα διὰ τῶν πλοίων τῶν εὐεργετίδων Δυνάμεων μετήγοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν διαφόρων παραλίων τῆς Κρήτης, φεύγοντα τὰς ἐπιδρομὰς καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων αἰχμαλωσίας καὶ ἀτιμώσεις· (παραδόξως πρῶτος περισώσας καὶ εἰς Πειραιᾶ μεταγαγὼν γυναικόπαιδα Κρητῶν ἦτο ὁ Ἄγγλος διοικητὴς τοῦ περὶ τὴν Κρήτην ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ φιλάνθρωπος Πήμ, ἀλλ' ἕνεκα τῆς πράξεως αὐτοῦ ταύτης ἐπαύθη τῆς θέσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως Δέρβυ-Στάνλεϋ πρὸς διαπίστωσιν τῆς ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας τηρουμένης αὐστηρᾶς καὶ ὅμως φιλοτούρκου οὐδετερότητος. Τότε δ' ἤρξαντο καὶ τὰ ὑπὸ τὸν φιλέλληνα ὑποναύαρχον Βοντάκωφ πολεμικὰ ἐκπληροῦντα τὸ φιλάνθρωπον ἔργον καὶ ἐξηκολούθησαν αὐτὸ μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος, βραδύτερον δέ, ὅτε ἤρξατο ἡ ἐπισήμῳ πρωτοβουλίᾳ τῆς Γαλλίας παρὰ τῇ Πύλῃ διπλωματικὴ ἐνέργεια, καὶ τὰ γαλλικὰ πλοῖα). Καὶ ἐπὶ τῇ ἀφορμῇ αὐτῇ τῆς ὑπὲρ τῶν προσφύγων μερίμνης ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον περὶ δανείου 28 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, τοῦ πρώτου δημοσίου δανείου τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ τῶν 60 ἑκατομμυρίων τῶν τριῶν Δυνάμεων. Τὸ δάνειον ἐξεδόθη ἐπὶ ὅροις λίαν συμφέρουσι τοῖς δανεισταῖς καὶ βραδέως ἐκαλύφθη ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ χρηματιστικῶν ἑλληνικῶν κύκλων. Οἱ Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔπεμπον μὲν προθύμως εἰς τὰς ὑπὲρ Κρήτης ἱδρυμένας ἐπιτροπείας, ἀλλὰ δυσκόλως ἐνεπίστευον τὰ χρήματα αὐτῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος (¹). Αὕτη οὐχ ἧττον ἡ κυβέρνησις ἐπήρκει κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ εἰς τὴν διατροφὴν τῶν προσφύγων καὶ εἰς τὰς ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς ἀπαιτουμένας χορηγίας, προέβη δὲ καὶ εἰς παρασκευὰς καὶ προμηθείας πολεμικὰς πέμπουσα ὅπλα καὶ ἄλλα ἐφόδια πολέμου εἰς Κρήτην, παραγγέλλουσα δὲ καὶ πολεμικὰ πλοῖα ἐν τοῖς ἀγγλικοῖς ναυπηγείοις (ὧν τὸ ἕν, ὁ «Βασιλεὺς Γεώργιος», βραδύτερον δὲ παρηγγέλθη καὶ τὸ ἡμιθωρηκτὸν «Βασίλισσα Ὄλγα» εἰς τὸ ἐν Τεργέστῃ ναυπηγεῖον Τονέλλο, ἀλλ' οὐδέτερον τῶν πλοίων τούτων ἐγένετο δυνατὸν νὰ παραδοθῇ πρὸ τοῦ τέλους τῆς ἐπαναστάσεως). Ἡ κυβέρνησις Κουμουνδούρου ἀποκατέστησε καὶ τὰς καταργηθείσας παρὰ ταῖς Μεγάλαις Δυνάμεσι πρεσβείας, διορίσασα παρ' αὐταῖς πρέσβεις (ἐν Λονδίνῳ τὸν Βραΐλαν Ἀρμένην, ἐν Παρισίοις τὸν Θ. Π. Δηλιγιάννην, ἐν Πετρουπόλει τὸν Ἀ. Μεταξᾶν, ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ τὸν Γ. Ὑψηλάντην, ἐν Φλωρεντίᾳ τὸν Ἀ. Κουντουριώτην καὶ ἐν Οὐασιγκτῶνι τὸν Δ. Καλλέργην) καὶ ὁπωσοῦν γενναιότερον καὶ ἐντονώτερον ὑπεστήριξε τὰ δίκαια τῶν Κρητῶν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ Χαριλάου Τρικούπη. Τὸ πᾶν ἐν τούτοις ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς πορείας τῶν μεταξὺ τῶν

Κ. Λομβάρδος

(¹) Ἡ τοῦ Λονδίνου ἑλληνικὴ ἀποικία διὰ συνεισφορῶν αὐτῆς ἠγόρασε καὶ ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (εἰς τὴν Σῦρον δηλονότι) πλοῖον καταδρομικὸν ἐξαίρετον, ὀνομασθὲν ἐνταῦθα «Ἀρκάδιον» πρὸς τιμὴν τῆς ἐν Κρήτῃ ἡρωϊκῆς ἱερᾶς μονῆς Ἀρκαδίου, περὶ ἧς ἐγένετο ἤδη λόγος. Τὸ «Ἀρκάδιον» τολμηρότατα διασχίζον τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς νήσου ἐτροφοδότει διαρκῶς τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ μετὰ πολύμηνον τελεσφορωτάτην ὑπηρεσίαν τὸ «Ἀρκάδι» καταδιωχθὲν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ πολεμικοῦ «Ἰζεντὶν» ἠναγκάσθη νὰ ἐξωκείλῃ καὶ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, τοῦ πληρώματος διασωθέντος. Ἔκτοτε τὴν ὑπηρεσίαν τῆς τροφοδοτήσεως τῆς ἐπαναστάσεως ἐξετέλει τὸ ἐν Λονδίνῳ ἀγορασθὲν καταδρομικὸν «Ἕνωσις.»

Μεγάλων Δυνάμεων συνεννοήσεων καὶ τῶν τούτων παρὰ τῇ Πύλῃ ἐνεργειῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὗται καίπερ ἐντόνως ὁπωσοῦν διεξαγόμεναι προσέκρουον εἰς ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν τῆς Πύλης, κυρίως διὰ τὴν συστηματικὴν ἔχθραν ἣν ἐτήρει ἡ Ἀγγλία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος. Αἱ ἐλπίδες αἱ συνδεθεῖσαι πρὸ πάντων μετὰ τῆς εἰς Παρισίους χάριν ἐπισκέψεως τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως μεταβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἀπέβησαν φροῦδαι, τῆς μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων συνεντεύξεως ἐπεκταθείσης εἰς εὐρύτερα καὶ γενικώτερα ζητήματα καὶ εἰς οὐδεμίαν ἀποληξάσης συμφωνίαν.

Βράϊλας Ἀρμένης

Καὶ εἰργάσθη μὲν ἡ Ρωσία νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα καὶ διὰ μονομεροῦς ἐνεργείας παρὰ τῇ Πύλῃ, ἀλλ' οὐδὲν οὐδ' οὕτω κατώρθωσεν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κατ' Αὔγουστον τοῦ 1867 μετέβη πρὸς βραχὺν παραθερισμὸν εἰς τὴν Λεβάδειαν τῆς Κριμαίας, ὁ δὲ σουλτάνος κατὰ τὸ σύνηθες ἔπεμψε πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ ἐγγὺς τῶν μεθορίων ἀφικομένου ἐπισήμου ξένου ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον αὐτὸν τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Φουὰτ πασσᾶν. Ὁ ὑπουργὸς οὗτος τοῦ σουλτάνου πολλῶν ἔτυχε τιμῶν παρὰ τοῦ τσάρου, ἀλλ' οὐ μόνον ἀπέφυγεν ἐπιμελῶς πᾶσαν συνεννόησιν πολιτικήν, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς τὰς ἐχθρικὰς πρὸς τὴν Ρωσίαν βιενναίας ἐφημερίδας, οἷα ἦτο πρὸ πάντων ὁ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος», ἀφορμὴν καὶ ὑπόθεσιν ἐχθρικῶν κατὰ τῆς Ρωσίας διαδόσεων, ὅτι δῆθεν ὁ τσάρος ἐπειράθη νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Τοῦρκον ἀπεσταλμένον διὰ προτάσεων περὶ συμμαχίας μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης, προτάσεων μὴ τυχουσῶν ἀποδοχῆς παρὰ τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ. Καὶ διεψεύσθησαν μὲν ἐντόνως ἀπὸ Πετρουπόλεως τὰ ἀναγραφέντα, ἀλλ' ὁ φιλότουρκος εὐρωπαϊκὸς τύπος ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν νὰ διαβάλῃ τὴν ρωσικὴν πολιτικὴν καὶ τὸ ὑπὲρ Κρήτης διαφέρον τῆς Ρωσίας νὰ παραστήσῃ ἁπλῶς ὡς ἀποβλέπον εἰς τὴν δι' ἑνώσεως τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς Ρωσίας κατάλυσιν τοῦ κυριωτάτου ὅρου τῆς Παρισινῆς συνθήκης, τοῦ περὶ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας. Ἐν τῷ μεταξὺ νέον τι γεγονὸς ἐχαλάρωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν ρωσογαλλικὴν συνεννόησιν· ἦτο δὲ τοῦτο ἡ ἐν Σαλτσβούργῳ (περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου) συνέντευξις τοῦ Ναπολέοντος Γ´ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Ἰωσὴφ Φραγκίσκου, δι' ἧς ἡ στενωτέρα μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν Γαλλίας καὶ Αὐστρίας προσέγγισις καὶ ἡ πρὸς γενικώτερον σκοπὸν ἀποβλέπουσα συμμαχία ἐξήλειφον ἐκ τοῦ προγράμματος αὐτῆς τὸν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἀποχωρισμὸν τῆς Κρήτης. Τελευταῖον ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε τὸ ἔργον τῆς διὰ προσωπικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ λύσεως τοῦ ζητήματος. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρῶσος ἀντιπρόσωπος, ὅστις ἀκριβῶς ἐν τῷ κρητικῷ ἀγῶνι καὶ χάριν τούτου προήχθη εἰς βαθμὸν πρέσβεως πρώτης τάξεως, ἵνα λαλήσῃ μετὰ μείζονος κύρους καὶ τόνου πρὸς τὴν Πύλην, μεταβὰς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Λεβάδειαν ἵνα προσφέρῃ τὰ σέβη αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοῦ κυρίαρχον ἔλαβε παρὰ τούτου ἐντολὴν ἵνα ἐν ὀνόματι τοῦ τσάρου ζητήσῃ παρὰ τοῦ σουλτάνου ἐν ἐπισήμῳ παρ' αὐτῷ ἀκροάσει τὴν εἰς Ἑλλάδα παραχώρησιν τῆς Κρήτης. Ἀλλ' ὁ σουλτάνος Ἀζὶζ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐλάλησε πρὸς τὸν Ρῶσον πρεσβευτὴν ἐν γλώσσῃ ἐμφαντικωτάτῃ καὶ σθεναρωτάτῃ περὶ τοῦ ἀδυνάτου τοιαύτης τινὸς πράξεως, ποιούμενος ἔκκλησιν εἰς τὴν ἡγεμονικὴν συνείδησιν τοῦ τσάρου καὶ οἱονεὶ τὴν τούτου ἐπικαλούμενος μαρτυρίαν ὑπὲρ τοῦ πόσον δύσκολον εἶναι εἰς ἡγεμόνα, ἀνελθόντα εἰς τὸν θρόνον μεθ' ὅρκου μηδὲ

σπιθαμὴν νὰ θυσιάσῃ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθέντος, νὰ παραιτήσῃ ἑκουσίως τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐπὶ μίαν κτῆσιν τοσοῦτο πολύτιμον ὡς ἡ Κρήτη. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο προηγήθη τῆς κατακλεῖδος τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος, ἐγκαταλειφθέντος ἀπὸ τότε ὑπὸ τῆς Ρωσίας εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ. Ὁ πρίγκιψ Γορτσακὼφ τοῦ μὲν ἐν Πετρουπόλει Ἕλληνος πρέσβεως τὴν προσοχὴν ἐπέστησεν ἐπὶ τὴν ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν τῆς Πύλης εἰς τὴν ἕνωσιν τῆς νήσου, παραινῶν ἅμα τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει ἵνα ἐπωφελουμένη τὴν τότε εἰς Κρήτην μετάβασιν τοῦ μεγάλου βεζύρου Ἀαλῆ πασσᾶ συστήσῃ τοῖς ἐπαναστάταις συμβιβασμόν τινα μετὰ τῆς Πύλης ἐπὶ τῇ βάσει αὐτονομίας τῆς νήσου· εἰς δὲ τὸν Γάλλον πρεσβευτὴν ἐρωτήσαντα αὐτὸν περὶ τοῦ περαιτέρω ἐκ μέρους τῶν τεσσάρων Δυνάμεων πρακτέου, ἀφοῦ ἡ μὲν Πύλη ἀντιτάσσει τοσοῦτο πείσμονα ἀντίστασιν εἰς τὰ μέχρι νῦν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων προτεινόμενα, μεταξὺ δὲ τῶν Δυνάμεων δὲν ὑπάρχει συμφωνία περὶ οἱασδήποτε καταναγκαστικῆς ἐναντίον τῆς Πύλης ἐνεργείας, προέτεινεν ἁπλῶς ἵνα αἱ Δυνάμεις προβῶσιν εἰς διακήρυξιν κοινὴν ὅτι ἔμελλον τοῦ λοιποῦ ν' ἀπέχωσι πάσης παραινέσεως πρὸς τὴν Πύλην, καθιστῶσαι αὐτὴν ὑπεύθυνον δι' ὅ,τι ἔμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς πορείας. Γαλλία, Πρωσσία καὶ Ἰταλία δεξάμεναι, τῆς Αὐστρίας μὴ προσχωρησάσης, τὴν ρωσικὴν πρότασιν προέβησαν (περὶ τὰ μέσα Ὀκτωβρίου 1867) εἰς τοιαύτην διακήρυξιν. Ἡ Πύλη ἐν ἀρχῇ ἐφάνη πως ταρασσομένη ἐπὶ τῷ τοιούτῳ διαβήματι τῶν τεσσάρων Δυνάμεων, ἀλλὰ ταχέως συνῆλθεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως εὐθὺς ὡς ἐμβαθύνασα εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτῆς ἐνόησε τὴν κενότητα αὐτῆς, οὔσης κατ' οὐσίαν διακηρύξεως εὐσχήμου ὑποχωρήσεως καὶ παύσεως τῆς περαιτέρω διὰ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος ἐνοχλήσεως τῆς Πύλης. Τὴν ὅλην δὲ κενότητα τῆς διακηρύξεως ἀπέδειξεν εὐθὺς ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, δηλώσασα τῇ Πύλῃ ὅτι ἔμελλε καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ διατελῇ φίλη πρὸς τὴν Πύλην. Ταῦτα δ' ἐποίει ἡ γαλλικὴ πολιτικὴ καθ' ὃν χρόνον ἡ γαλλικὴ αὐλὴ ἐξένιζεν ἐπιδεικτικῶς τὸν (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1867) εἰς Παρισίους χάριν τῆς Ἐκθέσεως μεταβάντα αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τὸν συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχιγραμματέως αὐτοῦ κόμητος Βάϋστ, ὅστις ἔλαβεν οὕτω νέαν ἀφορμὴν ἐπιδείξεως τῶν φιλοτουρκικῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, μελετῶν καὶ προτείνων νέαν συνθήκην ἐξασφαλίζουσαν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας καὶ ἐπὶ τούτῳ μεταβὰς ἐκ Παρισίων εἰς Λονδῖνον, ἵνα συνεννοηθῇ καὶ μετὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως περὶ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ λόρδος Στάνλεϋ ἐθεώρησε περιττὴν πᾶσαν νέαν συνθήκην, ἀρκούσης πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ὑπουργοῦ ζητούμενον τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων.

Φραγκῖσκος Ἰωσὴφ
αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας

Καὶ δυσηρέστησε μὲν ἡ τοιαύτη πολιτεία τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως σφόδρα τῇ Ρωσίᾳ, καὶ τραχύτατα ἐδημοσιεύθησαν ἄρθρα ἐν ταῖς κυβερνητικαῖς ρωσικαῖς ἐφημερίσι

καὶ ἰδίως ἐν τῷ «Ρώσῳ Ἀπομάχῳ» καὶ αἱ μεταξὺ Πετρουπόλεως καὶ Παρισίων σχέσεις ἱκανῶς ἐταράχθησαν. Ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ἵνα δείξῃ τὴν κακοπιστίαν τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς ἐδημοσίευσε τὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Δυνάμεων περὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος ἀνταλλαγέντα ἔγγραφα, ἐπὶ μίαν στιγμὴν δ' ἐθεωρήθη (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1867) ὁ πόλεμος ἐπικείμενος, καὶ αἱ ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες ἠπείλουν εἴσπλουν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἰς τὸν Εὔξεινον· ἀλλ' ἐν μεγάλῳ συμβουλίῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Τσάρου, μόνος ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς στρατηγὸς Ἰγνάτιεφ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ πολέμου, πάντες δ' οἱ ἄλλοι μετὰ τοῦ Γορτσακώφ, καὶ ἰδίως ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς βαρὼν Βρουνώβ, ἐναντίον αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν γνώμην δὲ ταύτην προσεχώρησε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ. Καὶ πόλεμος μὲν δὲν ἐγένετο· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ Γαλλία καὶ ὁ Ναπολέων βαρεῖαν ἀπέτισαν μετ' οὐ πολὺ τὴν ποινὴν τῆς πρὸς τὴν Ρωσίαν χάριν τῆς Αὐστρίας κακοπιστίας. Ὅτε μετὰ δύο ἔτη ἡ Γαλλία πάσχουσα τὰς δεινοτάτας ὑπὸ τῆς ἡνωμένης Γερμανίας ἥττας ἐπεκαλεῖτο τὰς συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις τῆς Αὐστρίας, αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ ἕνεκα τοῦ ἐκ Ρωσίας ἀπειλητικοῦ veto, ἑτοίμης οὔσης νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τῆς Αὐστρίας κινουμένης ἐναντίον τῆς Γερμανίας. Ταῦτα ἐγένοντο κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1867, μετὰ τῆς ἔκτοτε δ' ἀρξαμένης εἰρηνικῆς πολιτικῆς ἐξέλιπον καὶ αἱ τελευταῖον ἐκ τῶν περὶ πολέμου φημῶν ἀναρριπισθεῖσαι ἐλπίδες περὶ τῆς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς πόθους λύσεως τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἐπῆλθον σπουδαῖά τινα γεγονότα καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Τουρκίᾳ ἕνεκα τοῦ κρητικοῦ ζητήματος..

Ὠμὲρ πασσᾶς

Καθ' ὃν χρόνον ὁ πρίγκιψ Γορτσακώφ, ἀπογνοὺς περὶ τῆς διὰ διπλωματικῆς ὁδοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος λύσεως τοῦ κρητικοῦ ζητήματος, παρήνει τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ εἰρηνικῆς λύσεως δι' αὐτονομήσεως τῆς νήσου, ἡ Πύλη αὐτὴ ἔπεμπεν εἰς Κρήτην αὐτὸν τὸν μέγαν βεζύρην Ἀαλῆ πασσᾶν ἵνα εἰρηνεύσῃ τὴν νῆσον. Τοῦτο δὲν ἦτο τὸ πρῶτον ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν διάβημα τῆς Πύλης. Ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς Κυριτλῆς εἶχεν ἐν τῷ κηρύγματι τῷ ἐκδοθέντι ὑπ' αὐτοῦ ἅμα τῇ εἰς Κρήτην ἀφίξει ὑποσχεθῇ τὴν ἐκ μέρους τῆς Πύλης παραδοχὴν τῶν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως αἰτημάτων τῶν νησιωτῶν, ἀλλ' ὡς εἴπομεν οὐδεμίαν εἰς τὰς τοιαύτας ὑποσχέσεις ἔδοσαν προσοχὴν οἱ Κρῆτες. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὰς πρώτας ἤδη ἡμέρας τοῦ ἔτους 1867 ἡ Πύλη ἔπεμψεν ἰδιαίτερον ἐπίτροπον ἔκτακτον εἰς Κρήτην, τὸν Σερβὶρ ἐφέντην, ὅπως ἐκλέξῃ ἀντιπροσώπους χριστιανοὺς καὶ μωαμεθανούς, 15 ἐξ ἑκατέρου ἔθνους, ἵνα μεταβάντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκθέσωσι τὰς ἀνάγκας τῆς νήσου καὶ διασκεφθῶσι μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Πύλης περὶ τῶν ἐπενεκτέων εἰς τὴν διοίκησιν

τῆς νήσου μεταρρυθμίσεων. Καὶ εὑρέθησαν μὲν χριστιανοὶ (ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐννοεῖται), οἵτινες μετέβησαν εἰς τὴν Πύλην καὶ παρουσιάσθησαν μάλιστα εἰς τὸν σουλτάνον, εὐμενέστατα δεξάμενον αὐτούς, ἐπεσκέψαντο δὲ καὶ τὸν πατριάρχην (Γρηγόριον Ϛ΄) καὶ παρῃνέθησαν ὑπ' αὐτοῦ νὰ παύσωσι τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ μετά τινων ἡμερῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ διαμονὴν ἐπέστρεψαν οἴκαδε οὐδὲν πράξαντες. Ἡ ἀποτυχία αὕτη συνέπιπτε περίπου μετὰ τοῦ χρόνου τῆς ἀρξαμένης τῶν πέντε Δυνάμεων ἐπεμβάσεως, ὅτε ἡ Πύλη ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς σοβαρωτέρας καὶ ἀποτελεσματικωτέρας ἐνεργείας πρὸς καταστολὴν τοῦ ἀγῶνος, ἀνακαλέσασα τὸν Μουσταφᾶ πασσᾶν καὶ πέμψασα τὸν ἀρχαῖον ἐξωμότην Κροάτην στρατηγὸν Ὠμὲρ πασσᾶν (πρότερον Κάρολον Λάτας) τὸν διακριθέντα ἐν τῷ κατὰ τῶν Μαυροβουνίων πολέμῳ τῷ 1852 καὶ 1862, μετασχόντα δὲ καὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου εὐδοκίμως. Ἀλλ' αἱ τοῦ Ὠμὲρ πασσᾶ ἐναντίον τῶν τε δυτικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν Σφακίων (κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1867) καὶ ἐναντίον τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν (κατ' Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους) ἐπήνεγκον μὲν πολλὰς καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεις τῆς νήσου καὶ σφαγὰς καὶ πνιγμοὺς ἐν σπηλαίοις λαβυρινθώδεσι γυναικοπαίδων, τοῦθ' ὅπερ προὐκάλεσεν ἀποστολὰς πλοίων πολεμικῶν ἐκ μέρους πασῶν τῶν μεγάλων Δυνάμεων (ἐξαιρουμένης τῆς Ἀγγλίας) πρὸς διάσωσιν τῶν γυναικοπαίδων, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐσημείωσεν ἐπιτυχίαν σημαντικήν, τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν ἐθελοντῶν γενναίως ἀμυνομένων, ἰδίως ἐν Σφακίοις καὶ ἐν Λασηθίῳ. Ἡ Πύλη τότε (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1867) νέαν ἔτεμεν ὁδὸν πορείας, ἀνακαλέσασα τὸν Ὠμὲρ πασσᾶν καὶ πέμψασα ὡς διαλλακτὴν τὸν Ἀαλῆ πασσᾶν μετὰ πολλῶν χρημάτων καὶ ἀπολύτου ἐξουσίας, παρασχοῦσα συγχρόνως καὶ μηνιαίαν ἀνακωχὴν ὅπλων, ἧς διαρκούσης ἐπετρέπετο τοῖς ἐπαναστάταις νὰ εἰσέρχωνται καὶ ἔνοπλοι εἰς τὰς πόλεις. Ὁ Ἀαλῆ πασσᾶς ἅμα ἀφικόμενος εἰς Κρήτην ἐξέδωκε προκήρυξιν ἑλληνιστί, ὑπισχνουμένην πλήρη ἀμνηστείαν τοῖς ἐπαναστάταις καὶ προτείνουσαν πολλὰς βελτιώσεις διοικητικὰς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἔτι τοῦ Ἀαλῆ πασσᾶ ἡ Πύλη εἶχε δηλώσει ἀνεπισήμως εἰς τοὺς πρέσβεις ὅτι ἦτο πρόθυμος εἰς εὐρυτάτας παραχωρήσεις οὐκ ἀπεχούσας τῆς αὐτονομίας. Ἐρρήθη ὅτι ὁ Ἀαλῆς ἐν Κρήτῃ ἐφάνη πρόθυμος εἰς πᾶσαν παραχώρησιν πλὴν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἑνώσεως, καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν εἰς ἡγεμονίαν ὑποτελῆ μετάστασιν τῆς νήσου. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται ἀκριβῶς εἰρημένον. Ἐν διακοινώσει πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις πρεσβευτήν, καταχωρισθείσῃ ἐν τῇ Κιτρίνῃ (διπλωματικῇ) Βίβλῳ τῆς Γαλλίας, ἀποκρούει ὁ Φουὰτ ἐντόνως τὴν περὶ ἡγεμονίας πρότασιν, λέγων ὅτι τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἀσφαλὲς διάβημα πρὸς τὴ ἕνωσιν. Ἀλλ' ἦτο, ὡς φαίνεται, πρόθυμος ὁ Ἀαλῆς εἰς παραχώρησιν εὐρείας διοικητικῆς αὐτονομίας, κατεχομένων μόνον τῶν φρουρίων ὑπὸ φρουρῶν ὀθωμανικῶν. Ὁπωσδήποτε οἱ Κρῆτες πρὶν ἀπορρίψωσι τὰς περὶ αὐτονομίας προτάσεις τοῦ Ἀαλῆ ἀπετάθησαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἐρωτῶντες, ἂν θὰ δυνηθῇ αὕτη νὰ διατηρήσῃ χρηματικῶς τὴν ἐπανάστασιν. Τῆς κυβερνήσεως Κουμουνδούρου δούσης ἀπάντησιν καταφατικὴν μετά τινος μετριασμοῦ τῶν ζητουμένων χρηματικῶν χορηγιῶν, γενικὴ συνέλευσις συγκροτηθεῖσα ἐν Ὁμαλῷ τοῦ Ἀποκορώνου ἀπέρριψε πάσας τὰς προσφορὰς τοῦ Ἀαλῆ καὶ ἐκήρυξεν ὅτι ἔμενεν ἀκλόνητος ἐν τῷ περὶ ἑνώσεως κηρύγματι τοῦ παρελθόντος ἔτους. Οὕτω δ' ἐξηκολούθησεν ἡ ἐπανάστασις, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, μετ' ἐλπίδων ἔτι ἀκμαίων ἐκ μέρους τοῦ πολλοῦ

Ἀαλῆ πασσᾶς

ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' 'ἀφ' ἑτέρου μετὰ προβλέψεως καταστροφῆς τελικῆς διὰ τοὺς βαθύτερον καὶ ψυχρότερον τὴν ὅλην κατάστασιν βλέποντας καὶ κρίνοντας ὀλίγους.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος καὶ ἡ βασίλισσα Ὄλγα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάμων των (1867)

Πάντως καὶ ἡ κυβέρνησις ἡ ἑλληνικὴ καὶ ὁ τότε προϊστάμενος αὐτῆς Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος διέβλεπον καὶ αὐτοὶ τὸ μοιραῖον τέλος οὐχὶ ἐν αἰσιοδοξίᾳ ἀπολύτῳ, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπωφελήθησαν πρεπόντως τὰς περιστάσεις ἵνα προλάβωσι τὴν καταστροφήν. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν πολλά, ἐξηγοῦντα ἂν μὴ δικαιολογοῦντα τὴν πολιτείαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἡ πρὸς τὸν κρητικὸν ἀγῶνα συμπάθεια διετηρεῖτο ἔτι ἀκμαία καὶ παρὰ μεγάλῃ μοίρᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἀκμαιοτέρα δὲ παρὰ τῷ φιλελληνικῷ κόσμῳ καὶ ἰδίως ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ, ὁπόθεν χρήματα, τροφαὶ καὶ φάρμακα ἐστέλλοντο ἀφθονώτατα, καὶ ἄνδρες θερμότατα φιλέλληνες, μάλιστα ὁ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπαναστάσει ἐκεῖθεν ἐλθὼν καὶ πολλὰ εὐεργετήσας τὴν Ἑλλάδα Δρ. Howes, ἐλθὼν νῦν μεθ' ἁπάσης τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ μυριοτρόπως εὐηργέτησε τούς τε ἀγωνιζομένους ὁπλίτας καὶ τὸ ἄοπλον πλῆθος τῶν γυναικοπαίδων. Μυρία δὲ ἄλλα τεκμήρια τοῦ ἀμερικανικοῦ φιλελληνισμοῦ ἐνεψύχουν ἔτι τὸ φρόνημα τῶν ὑπερμάχων τῆς κρητικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις «ἄτιμος καὶ ἀντεθνικὴ» ἀντιπολίτευσις, ὡς ὠνόμασεν αὐτὴν ἡ ἐν Τεργέστῃ ἐκδιδομένη «Κλειώ», ἡσύχαζε ἢ ἄφηνεν ἥσυχον τὴν κυβέρνησιν; Αὕτη ἐν παντὶ ἔργῳ τῆς κυβερνήσεως διέβλεπεν ἀποτυχίας καὶ προὔλεγεν ἀπαίσια. Ὁ δὲ Κουμουνδοῦρος, ὁ πρὸ δύο ἐτῶν τολμήσας ν' ἀποτρέψῃ τοὺς Κρῆτας τοῦ τότε ἤδη μελετωμένου ὑπὸ τούτων ἐπαναστατικοῦ κινήματος, δὲν εἶχε τῷ 1867 τὴν τόλμην ἣν ἔδειξε μετὰ δεκατέσσαρα ἔτη ἐν τῷ Ἠπειροθεσσαλικῷ ζητήματι, οὐχὶ μόνον τὴν τόλμην ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετήν, θυσιάσας χάριν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ σαφέστατα καὶ διαβλεπομένου καὶ

νοουμένου ἀληθοῦς συμφέροντος τῆς πατρίδος τὴν ἐφήμερον δημοτικότητα εἰς τὴν ὑπερτέραν συνείδησιν τοῦ καθήκοντος. Ὅτε δ' ἐν μέσῳ τῆς ἀνωτέρῳ σκιαγραφηθείσης καταστάσεως ἐπέστρεψεν ὁ βασιλεὺς (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου 1867) μετὰ τῆς βασιλίσσης Ὄλγας ἀπὸ Πετρουπόλεως, ἔνθα εἶχον τελεσθῆ οἱ γάμοι αὐτοῦ, σμήνη ἀντιπολιτευομένων, πρὸ πάντων τῶν περὶ τὸν Δ. Βούλγαρην, διετραγῴδουν πρὸς αὐτὸν τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους ὑπὸ ζοφερώτατα χρώματα, ἐνῷ ὁ γηραιὸς ἀπόμαχος πολιτευτὴς Χρηστίδης ἐπλήρου καθ' ἑκάστην τὰς στήλας τοῦ ὀργάνου αὐτοῦ «Ἐθνοφύλαξ» διὰ περιγραφῶν ἀπηνεστάτων, ἐν αἷς ἡ ληστεία ἐφαίνετο ἄρχουσα τῆς Ἑλλάδος, τὸ δημόσιον ταμεῖον λεηλατούμενον, τὰ οἰκονομικὰ φερόμενα εἰς τελείαν καταστροφὴν καὶ χρεωκοπίαν. Μόνος ὁ Δεληγεώργης καίπερ ἀντιπολιτευόμενος καὶ οὗτος σφοδρῶς ἐφαίνετο ἀπαθέστερον κρίνων τὰ πράγματα καὶ κατακρίνων πᾶσαν ὑπουργικὴν μεταβολήν, ἐκ τῆς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ παραμονῆς τοῦ Κουμουνδούρου (ὅστις διά τινος διαφυγούσης τὰ χείλη αὐτοῦ φράσεως περὶ πυρὸς καὶ σιδήρου [1] παρεστάθη ὡς ἀπειλῶν τὴν Εὐρώπην δι' ἀναστατώσεως ἐν Ἀνατολῇ) προσδοκῶν τὴν δι' ἐπεμβάσεως εὐρωπαϊκῆς καταστροφὴν τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος, καταστροφὴν πολλῷ ἐντιμοτέραν, ὡς ἔγραφεν ἡ ἐφημερὶς αὐτοῦ «Μέλλον», τῆς διὰ τῶν ἐγκλημάτων τοῦ Δ. Βούλγαρη μεθ' ὁλόκληρον ἔτος παρασκευασθείσης. Πάντες οἱ ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ὑπουργείου ἐπιφανεῖς πολιτευταί, μηδ' αὐτοῦ τοῦ πάντοτε μετριοπαθοῦς Θ. Ζαΐμη ἐξαιρουμένου, συνεστράτευον παρὰ τῷ Βασιλεῖ ἐναντίον τοῦ ὑπουργείου Κουμουνδούρου. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἐμαίνετο ἰδίως κατὰ τῆς συμμορίας τῶν 97, ὡς ἀπεκάλει τὴν πιστὴν εἰς τὸν Κουμουνδοῦρον μείνασαν πλειονοψηφίαν τῶν 97 (ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν 150 βουλευτῶν), ἧς ἕνεκεν ἡ δευτέρα σύνοδος τοῦ 1867 ἀπέναντι τῆς τοῦ παρελθόντος ἔτους φρικώδους εἰκόνος ὑπουργικῆς ἀναρχίας, ὅτε καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα ἔπιπτον ὑπουργεῖα, καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς ταύτην, παρίστα εἰκόνα σεμνότητος κοινοβουλευτικῆς διὰ τῆς διαρκοῦς ὑποστηρίξεως ἣν παρεῖχεν εἰς τὴν κυβέρνησιν, καὶ τοῦτο ἕνεκα τοῦ τὸ κράτος καὶ τὸ ἔθνος ὅλον τοσοῦτον ἀπασχολοῦντος μεγάλου ἐθνικοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος. Ἀλλ' εἰς τὸν ἀντεθνικὸν τοῦτον χαρακτηρισμὸν τῆς πλειονοψηφίας τῶν 97 προσέθετον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ὡς δῆθεν κηδόμενοι τῆς βασιλείας, ὅτι διὰ τῆς διαρκοῦς ταύτης ὑποστηρίξεως δημιουργεῖται βουλευτικὴ δικτατορία προσβάλλουσα τὰ δικαιώματα τῆς βασιλείας. Ταῦτα ἔλεγον οἱ περὶ τὸν Δ. Βούλγαρην, οἱ ἀνατρέψαντες τὸν θρόνον τοῦ Ὄθωνος διότι διέλυσε νομιμώτατα μίαν βουλήν!! Ἤθελον λοιπὸν οἱ αὐτόκλητοι οὗτοι ὑπέρμαχοι τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας νὰ παυθῇ ἡ κυβέρνησις καὶ νὰ δια-

Θρ. Ζαΐμης

[1] Ὁ Κουμουνδοῦρος δικαιολογῶν ἐν τῇ Βουλῇ τὰς ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου γενομένας δαπάνας ἐθεώρει ἄκαιρον τὰς περὶ τούτων μικρολογίας, καθ' ὃν χρόνον, ἔλεγε, τὰ μεγάλα ζητήματα λύονται διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Τοῦτο ἤρκεσεν ἵνα ἡ ἀντιπολίτευσις παραστήσῃ αὐτὸν ὡς ἀπειλοῦντα πόλεμον.

λυθῇ ἡ μόλις εἰς τὸ δεύτερον ἔτος εἰς δευτέραν σύνοδον τῆς περιόδου αὐτῆς εἰσελθοῦσα Βουλή, ἵνα ἐμπεδωθῇ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία. Ὁ δὲ βασιλεὺς Γεώργιος ὁ ἐν τῇ Εὐρώπῃ λαβὼν πεποίθησιν ὅτι τὸ κρητικὸν ζήτημα εἶναι ἀδύνατον νὰ λυθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἡ περαιτέρω παράτασις τοῦ ἀγῶνος πλὴν τῆς ματαίας αἱματοχυσίας καὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς νήσου οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πορίσῃ ἀγαθόν, ἐπανελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπέδειξε καὶ συνέστησε τῷ ὑπουργείῳ μεταβολήν τινα ἐν τῇ μέχρι νῦν πολιτικῇ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Κουμουνδοῦρος καὶ οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ ἔμειναν ἀνένδοτοι, ἀφοῦ ἄλλως ἦτο βέβαιον ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἀντιπολίτευσις ἤθελε κατεξαναστῇ ἐναντίον αὐτῶν κατηγοροῦσα αὐτοὺς ἐπὶ προδοσίᾳ. Καὶ παρητήθη μὲν τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς μὴ καλέσας εὐθὺς τὴν ἀντιπολίτευσιν συνεκρότησεν ὑπουργεῖον μὴ κοινοβουλευτικὸν ἀπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου Μωραϊτίνη καὶ ἄλλων μὴ βουλευτῶν, ἐν οἷς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν διωρίσθη ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς Πέτρος Δηλιγιάννης. Σκοπὸς τοῦ βασιλέως ἦτο νῦν, καθ' ἣν πιθανὴν καὶ βεβαίαν περίπτωσιν τὸ νέον ὑπουργεῖον δὲν ἤθελεν ἔχει πλειονοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ, νὰ ἐνεργήσῃ νέας βουλευτικὰς ἐκλογὰς διὰ τοῦ ἀχρόου ὑπουργείου. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες οἱ ἀποτελοῦντες τὸ νέον ὑπουργεῖον δὲν ἤθελον ν' ἀναλάβωσι τοιαύτας εὐθύνας καὶ διὰ τοῦτο παρῃτήθησαν, πλὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τοῦ τῶν Στρατιωτικῶν (Σπύρου Μήλιου). Τότε δ' ὁ Βασιλεὺς ὑπεχρεώθη νὰ καλέσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως θεωρούμενον Δ. Βούλγαρην, οὗτος δὲ χωρὶς νὰ παραστῇ εἰς τὴν Βουλὴν αὐθημερὸν τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ διέλυσε τὴν Βουλήν, διατάξας νὰ κολλήσωσιν ἀντίγραφον τοῦ διατάγματος ἐπ' αὐτῆς τῆς θύρας τοῦ βουλευτηρίου, ἐξαγγείλας δὲ εἰς τὸν λαὸν τῆς πρωτευούσης τὸ γεγονὸς διὰ τυμπανοκρουσίας θορυβώδους ἐν ταῖς ὁδοῖς. Προέβη δ' εὐθὺς ὁ πρωθυπουργὸς καὶ εἰς τὴν ἀναστάτωσιν τῆς διοικητικῆς ὑπαλληλίας καθ' ὅλον τὸ κράτος, ἵνα ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὴν νίκην ἐν ταῖς ἐκλογαῖς. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ προέβη καὶ εἰς ἀνάδειξιν ἐπισήμων ὑποψηφίων ἐναντίον τοῦ πνεύματος τοῦ νέου Συντάγματος.

Πέτρος Δεληγιάννης

Διεξήχθησαν δὲ αἱ ἐκλογαὶ *(ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου τῷ 1865 ἐνεργηθείσας)* μετὰ πολλῶν βιαιοτήτων, ἀποκλεισμοῦ ἐκλογέων, καλπονοθεύσεων καὶ πλαστογραφιῶν ἀναμιμνησκουσῶν τὰς τοῦ 1844 καὶ 1862 καὶ ὑπερτερουσῶν τούτων· ἐγένοντο δ' αἱ μέγισται ἀθεμιτουργίαι ἰδίως ἐν ταῖς ἐκλογικαῖς περιφερείαις τοῦ Κουμουνδούρου καὶ τῶν ἐπιφανῶν τῶν τοῦ τούτου κόμματος. Καὶ διὰ πασῶν τούτων τῶν ἀθεμιτουργιῶν ἐνίκησεν ἡ κυβέρνησις δι' ὀλίγων ψήφων. Μεθ' ὁμοίων παρανομιῶν ἐτελέσθησαν καὶ αἱ τῶν ἐκλογῶν ἐξελέγξεις. Ἀντὶ νὰ γίνωνται αὗται ὑπὸ τῶν τμημάτων τῆς Βουλῆς, ἱδρύθη δωδεκαμελὴς ἐπιτροπεία βουλευτῶν ἐλεγκτῶν, ἁπάντων Βουλγαρικῶν, οἵτινες συνερχόμενοι καθ' ἑκάστην νύκτα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Δ. Βούλγαρη καθώριζον τοὺς ἀποβλητέους καὶ ὑπέβαλλον τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς τὴν ὁλομέλειαν τῆς λεγομένης Βουλῆς, ἥτις ὑπὸ τὸ κράτος φόβου καὶ τρόμου διατελοῦσα συνεμορφοῦτο ἐν πᾶσι πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἐπιτροπείας. Οὕτω δὲ μόνον κατωρθώθη ἵνα κατά τι αὐξηθῇ ἡ δύναμις τῆς πλειονοψηφίας.

Ἐν τῷ κρητικῷ ζητήματι ἡ κυβέρνησις Δ. Βούλγαρη, παρὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς ἐν τῷ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν κηρύγματι περὶ «βοηθείας» δοθησομένης εἰς τὸν «πάσχοντα ἀδελφικὸν λαόν», ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατεδίωξε τὸν ἀγῶνα, ἐλαττώσασα ση-

μαντικῶς τὰς χρηματικὰς χορηγίας, καταδιώξασα ἀπηνῶς τοὺς ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν ἐκλεγέντας διὰ τὴν Βουλὴν ἀντιπροσώπους καὶ μὴ ἐπιτρέψασα αὐτοῖς νὰ πατήσωσι τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐζήτησεν ἵνα τὰ εἰς Ἑλλάδα καταφυγόντα κρητικὰ γυναικόπαιδα τὰ κακῶς τροφοδοτούμενα ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐπιστρέψωσιν ἐλευθέρως, ναυλώσασα ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀτμόπλοια μεγάλα τῆς γαλλικῆς Ἑταιρείας Διαπορθμεύσεων καὶ πέμψασα αὐτὰ εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας εἰς Πειραιᾶ, Ναύπλιον καὶ ἀλλαχόσε, ἡ δὲ κυβέρνησις Βούλγαρη κατέφυγεν εἰς τὰς ξένας πρεσβείας, ἰδίως εἰς τὴν γαλλικήν, ἐπικαλουμένη πίεσιν ἐκ μέρους αὐτῶν ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν, καθὰ αὐτὸς ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Γάλλον φιλέλληνα Φλουράνς, τὸν ἐλθόντα εἰς Κρήτην καὶ πολιτογραφηθέντα ἐνταῦθα, εἶτα δ' ἐξελαθέντα ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου εἶχεν ἔλθει χάριν τῶν ὑποθέσεων τῆς Κρήτης, κοινῇ συμφωνίᾳ τοῦ Γάλλου πρέσβεως καὶ τοῦ Δ. Βούλγαρη, πρὸς δυσαρέσκειαν αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος Γ΄. Λόγῳ μὴ ἀποτίσεως τῶν συμφωνηθεισῶν ἐν προθεσμίαις δόσεων τῶν ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου παραγγελθέντων θωρηκτῶν πολεμικῶν πλοίων ἐκωλύθη ἡ ἔγκαιρος τούτων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄφιξις. Αἱ παρανομίαι τοῦ Βούλγαρη ἐξήγειρον πανταχοῦ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ἐναντίον αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ «Αἰὼν» ὁ ὑψώσας αὐτὸν ἐν ἀρχῇ τῆς κυβερνήσεως μέχρι τρίτου οὐρανοῦ ἕωσοῦ ἐπιτύχῃ ὁ ἰδιοκτήτης αὐτοῦ θέσιν βουλευτοῦ, μετὰ τὴν ταύτης ἐπίτευξιν ἤρξατο σφοδρῶς κατακρίνων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ.'Αλλ' ὁ μετὰ πάθους καὶ πόνου πατριωτικοῦ ἐνδομύχου ἰσχυροῦ στιγματίζων τὴν πολιτικὴν ταύτην ἦτο ὁ γηραιὸς παλαίμαχος δημοσιογράφος Κωνσταντῖνος Λεβίδης, ὁ ἀποθανὼν ἀκριβῶς ἐν μέσῳ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος.

Πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ ἀναρίθμητα εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. Βούλγαρη ἐν τῇ ἐνιαυτὸν διαρκεσάσῃ πρωθυπουργίᾳ αὐτοῦ διαπραχθέντα ἀνομήματα. 'Αλλὰ δύο καὶ μεγάλα ἐν τοῖς πολλοῖς τούτοις ἔτι πλέον ἐμαρτύρησαν τὸ αὐθαίρετον τῆς ὑπ' αὐτὸν κυβερνήσεως. Τὸ πρῶτον τούτων ἦν ὅτι ἀφοῦ διὰ παρανομιῶν κατεπολέμησε καὶ ἐματαίωσε τὴν ἐν Μεσσήνῃ ἐκλογὴν τοῦ Κουμουνδούρου, ἠμπόδισεν ἐκ νέου ταύτην ὅτε ὁ Κουμουνδοῦρος μετὰ μεσολαβήσαντα ἱκανὸν χρόνον ἔθηκεν αὖθις ὑποψηφιότητα ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι Οἰτύλῳ τῆς Μάνης, προκειμένης ἐκλογῆς ἀναπληρωματικῆς (κατ' 'Ιούλιον τοῦ 1868), πράττων τοῦτο συμφωνότατα πρὸς τὸ σύνταγμα τὸ καθορίζον ὅτι πρέπει νὰ θέσῃ τις κάλπην ἢ ἐν τῷ τόπῳ τῆς γεννήσεως ἢ ἐν τῷ τόπῳ τῆς πολιτογραφήσεως. Ἡ πρᾶξις ἦτο συνταγματικῶς νομιμωτάτη, ὡς ἐμαρτύρησεν αὐτὸς ὁ πρόεδρος τῆς δωδεκαμελοῦς ἐξελεγκτικῆς ἐκ βουλευτῶν ἐπιτροπείας Γεώργιος 'Ιακωβάτος, ἐμφαντικώτατα δηλώσας τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀπὸ τοῦ βήματος αὐτοῦ τῆς Βουλῆς. 'Αλλ' ἡ κυβέρνησις Βούλγαρη, φρονοῦσα ἢ ἐπιτηδεύουσα ὅτι ἐφρόνει ὅτι ἅπαξ ποιησάμενος χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τῆς κάλπης ἐν μιᾷ τῶν δύο περιφερειῶν δὲν δύναται νὰ θέσῃ κάλπην ἐν τῇ ἑτέρᾳ, ἀπέλυσεν ἐναντίον τοῦ τόπου τῆς ψηφοφορίας σμῆνος χωροφυλάκων καὶ ἄλλων ἐνόπλων, ἵνα ἀνατρέψωσι τὴν κάλπην τοῦ Κουμουνδούρου. 'Επειδὴ δὲ οἱ περὶ τὴν κάλπην φίλοι φρουροὶ τοῦ Κουμουνδούρου ἀντέστησαν εἰς τὴν βίαν ταύτην, ἀφοῦ τέλος ἀνετράπη ἡ κάλπη, ἐξεδόθη διά τινος εἰσαγγελέως ἔνταλμα συλλήψεως ἐναντίον τοῦ Κουμουνδούρου αὐτοῦ καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ.

Καὶ τούτων μέν τινες συλληφθέντες ἐφυλακίσθησαν, ὁ δὲ Κουμουνδοῦρος ἀπεχώρησεν ἀπὸ τῆς Οἰτύλου εἰς τὸν ὀχυρὸν οἰκογενειακὸν αὐτοῦ πύργον Ζαρνάταν, πολιορκούμενος μὲν ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τῆς ἐκπεμφθείσης ἐναντίον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ φρουρούμενος ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν γενναίων Μανιατῶν αὐτοῦ. Μῆνας διήρκεσεν ἡ κατάστασις αὐτὴ (ἀπὸ 'Ιουλίου μέχρις 'Οκτωβρίου). 'Εν τῷ μεταξὺ δ' οἱ ἄλλοι

συλληφθέντες καὶ πρωτοδίκως καταδικασθέντες ἠθῳώθησαν διὰ βουλεύματος τοῦ ἐφετείου. Τότε δὲ μήπω ἰσχυούσης τῆς ὑπὸ τοῦ νέου Συντάγματος καθιερωθείσης ἰσοβιότητος ἢ μονιμότητος τῶν ἐφετῶν, ἐπαύθησαν οὗτοι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Τέλος δ' ἐκδοθέντος βουλεύματος ἐναντίον τοῦ Κουμουνδούρου ἁπλῶς εἰς πλημμελειοδικεῖον παραπεμπτικοῦ, κατέλιπεν οὗτος τὸ ἄσυλον αὐτοῦ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, ἐν ἀγαλλιάσει γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ, γενομένης δὲ τῆς δίκης μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βούλγαρη, ἐντελῶς ἀθῳωθεὶς ἀνέλαβε τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ὡς ἀρχηγοῦ μεγάλου κόμματος θέσιν αὐτοῦ.

Τὸ δεύτερον μέγα ἠθικόν, ἐθνικὸν καὶ πολιτικὸν σφάλμα τοῦ Δ. Βούλγαρη ἦν ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπειράθη ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ὀχληροῦ εἰς αὐτὸν κρητικοῦ ζητήματος, θέτων τέρμα εἰς τὸν κρητικὸν ἀγῶνα. Διαρκοῦντος τοῦ θέρους ὁ ἀγὼν οὗτος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν αὐτοῦ, ἐγκαταλειφθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τῆς φιλελληνικῆς Εὐρώπης ἔζη μόνον ἐν τῇ φιλελληνικῇ Ἀμερικῇ, ἔνθα ὁ φιλέλλην στρατηγὸς Σὰξ μετὰ μακρὸν ὕμνον τῆς Κρήτης, ἐν ᾧ ἐπεκαλεῖτο καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν τῇ μονῇ Ἀρκαδίου ὁλοκαύτωμα ἑαυτὰς προσενεγκουσῶν «ἁγίων» γυναικῶν, προέτεινε τὴν ὑπὸ τῆς Μεγάλης Δημοκρατίας ἀναγνώρισιν τῆς κρητικῆς ἀνεξαρτησίας. Βραδύτερον ὁ Σὰξ προέτεινε τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα δωρεὰν προσφορὰν δύο θωρηκτῶν (monitors) ἀμερικανικῶν, ὁ δὲ περίφημος πρόεδρος τῆς ἀμερικανικῆς Γερουσίας Σόμνερ ὑπέβαλεν ἐν τῇ Γερουσίᾳ πρότασιν, προκαλοῦσαν τὴν Πύλην εἰς παραχώρησιν αὐτονομίας εἰς Κρήτην. Ἡ πρότασις γενομένη δεκτὴ διεβιβάσθη εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ δὲν ἐτελεσφόρησεν.

Ἀλλ' ὅσῳ πλέον προσήγγιζε ὁ ἀγὼν πρὸς τὸ μοιραῖον αὐτοῦ τέλος, τοσοῦτον ἡ ἠθικὴ ἀγανάκτησις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ ὀργὴ καὶ ἡ κατάρα ηὐξάνετο. Καὶ ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπογνώσεως μόνη ἐλπίς, ἀλλ' ἐλπὶς ἁπλῶς «εὐσεβής», ὑπελείπετο ἡ προσεχὴς εἰς τὴν ἐξουσίαν ἄνοδος τοῦ φιλέλληνος Γουλιέλμου Γλάδστωνος ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἡ ἀγγελθεῖσα ὡς προέδρου τῆς Ἀμερικανικῆς Δημοκρατίας ἐκλογὴ τοῦ φιλέλληνος Ὀδυσσέως Γράντ. Ἀλλ' ὁ μὲν Γλάδστων ἀνελθὼν εἰς τὴν ἐξουσίαν καθ' ἣν στιγμὴν ἔπνεε τὰ λοίσθια ἡ ἐπανάστασις, ἐδεσμεύετο ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ προκατόχου ὑπουργείου, ἐν Ἀμερικῇ δ' ἐπεκράτει τὸ δόγμα τοῦ Μονρόε τὸ μὴ ἐπιτρέπον ἐνεργὸν ἀνάμιξιν εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα. Τότε ὁ Βούλγαρης ἐνήργησε τὴν συγκρότησιν σώματος μισθοφόρων ἐθελοντῶν, μελλόντων νὰ μεταβῶσιν εἰς Κρήτην πρὸς ἀναζωογόνησιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐδόθη δ' ἐντολὴ τοῖς ἡγουμένοις τοῦ σώματος νὰ διελάσωσι τὰς κυριωτέρας ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἰδίως τὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπου ἡ Ὀθωμανικὴ πρεσβεία, καὶ παρελαύνοντες πρὸ τοῦ μεγάρου τῆς πρεσβείας νὰ προβῶσιν εἰς διαδηλώσεις ὑπὲρ τῆς Κρήτης ὑβριστικὰς πρὸς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος καὶ τὴν πρεσβείαν. Τούτων τελεσθέντων ὁ πρεσβευτὴς Ἰωάννης Φωτιάδης, Ἕλλην τὸ γένος, ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ τεθνεῶτος τῷ 1860 ἡγεμόνος τῆς Σάμου Στεφάνου Βογορίδου καὶ σύγγαμβρος τοῦ περιφήμου ἐν Λονδίνῳ πρέσβεως Κωστάκη Μουσούρου (τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1867 ὅτε ὁ σουλτάνος ἐπεσκέψατο τὴν ἀγγλικὴν πρωτεύουσαν προαχθέντος εἰς βαθμὸν μουσίρου καὶ βεζύρου), ἀνεκοίνωσεν εὐθὺς τὰ γενόμενα καὶ θεωρῶν τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀφόρητον ὑπηγόρευσεν αὐτὸς τῇ κυβερνήσει τὸ δέον πραχθῆναι. Ἦν δὲ τοῦτο ἡ ἄμεσος διακοπὴ τῶν διπλωματικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν μεθ' ὅλων τῶν ἀπαραιτήτων ἐπακολουθημάτων αὐτῆς, ἤτοι ἀποκλεισμὸς τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἀπὸ τῶν τουρκικῶν λιμένων καὶ ἐξέλασις τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων ὑπηκόων. Προσέθηκε δὲ ὁ Ἰ. Φωτιάδης

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ
ἢ ΜΑΥΡΗ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ
ΣΚΟΥΤΑΡΙ
ΠΡΟΠΟΝΤΙΣ
Ν.ΜΑΡΜΑΡΑ
ΠΡΟΥΣΑ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΣΕΡΡΑΙ
ΔΡΑΜΑ
ΚΑΒΑΛΛΑ
Ν.ΘΑΣΟΣ
Ν.ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ
Ν.ΙΜΒΡΟΣ
Ν.ΛΗΜΝΟΣ
Ν.ΤΕΝΕΔΟΣ
ΗΠΕΙΡΟΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΛΑΡΙΣΑ
ΤΡΙΚΚΑΛΑ
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ
ΑΡΤΑ
ΠΡΕΒΕΖΑ
Ν.ΚΕΡΚΥΡΑ
Ν.ΠΑΞΟΙ
Ν.ΛΕΥΚΑΣ
Ν.ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ
Ν.ΖΑΚΥΝΘΟΣ
ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ
Βόρ. Σποράδες
Ν.ΣΚΙΑΘΟΣ
Ν.ΣΚΟΠΕΛΟΣ
Ν.ΣΚΥΡΟΣ
Ν.ΕΥΒΟΙΑ
ΧΑΛΚΙΣ
ΛΑΜΙΑ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΝ
ΠΑΤΡΑΙ
ΚΟΡΙΝΘΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ
ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ
Ν.ΑΙΓΙΝΑ
ΝΑΥΠΛΙΟΝ
ΤΡΙΠΟΛΙΣ
Ν.ΑΝΔΡΟΣ
Ν.ΤΗΝΟΣ
Ν.ΙΚΑΡΙΑ
Ν.ΣΑΜΟΣ
Ν.ΧΙΟΣ
Ν.ΨΑΡΑ
Ν.ΛΕΣΒΟΣ
(ΜΥΤΙΛΗΝΗ)
Ν.ΑΓ.ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ
ΚΥΔΩΝΙΑΙ
ΣΜΥΡΝΗ
ΜΑΓΝΗΣΙΑ
ΦΙΛΑΔΕΛΦΙΑ
ΜΥΣΙΑ
ΛΥΔΙΑ
ΚΑΡΙΑ
ΘΡΑΚΗ
ΙΟΝΙΟΝ
ΑΙΓΑΙΟΝ

ὅτι οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, εἰς οὓς ἀνεκοίνωσε τὰ γεγονότα καὶ τὰς περὶ τοῦ πρακτέου γνώμας αὐτοῦ, ἐπεδοκίμασαν πληρέστατα ταύτας. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις (καὶ δὴ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ μέγας βεζύρης Ἀαλῆ πασᾶς, ὅστις ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τὴν Κρήτην μίαν ἡμιαυτόνομον διοίκησιν *ἐπὶ χάρτου* ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔδωκε τῷ σουλτάνῳ μακρὸν ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ἐπετίθετο λαύρως ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, κεκαλυμμένῳ δὲ τῷ τρόπῳ καὶ ἐναντίον τῆς Ρωσίας), ἥτις καὶ ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως παρωτρύνετο εἰς σοβαρόν τι διάβημα ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἐπεδοκίμασε πληρέστατα τὰς τοῦ πρέσβεως αὐτῆς προτάσεις καὶ διέταξεν αὐτῷ νὰ ἐπιδώσῃ τελεσίγραφον αὐστηρὸν τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει. Ἀληθῶς δὲ τὸ τελεσίγραφον τὸ ἐπιδοθὲν τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου ἐμέμφετο ὑβριστικώτατα τὴν ὅλην ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ κρητικῇ ἐπαναστάσει διαγωγὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, κατηγοροῦσα αὐτὴν πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι οἱ πολλάκις ὡς ἐθελονταὶ εἰς τὴν Κρήτην πεμφθέντες ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἦσαν λησταὶ ἐξαχθέντες ἐκ τῶν δεσμωτηρίων καὶ σταλέντες αὐτόθι (τὸν τουρκικὸν τοῦτον ἰσχυρισμὸν ἐβεβαίωσεν ἐμφαντικώτατα ὁ Ἄγγλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδος Κλάρενδον), ἀπῄτει δὲ ὁ Τοῦρκος πρεσβευτὴς τὴν ἐντὸς ὡρισμένης βραχείας προθεσμίας παραδοχὴν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως α΄) τὴν ἐντελῆ κατάπαυσιν τῶν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν λιμένων εἰς Κρήτην ἀποστολῶν πειρατικῶν πλοίων (οὕτως ἐχαρακτήριζε τὴν «Ἕνωσιν» καὶ τὴν «Κρήτην») μετ᾽ ἐθελοντῶν καὶ πολεμεφοδίων, β΄) τὴν αὐστηρὰν ἀπαγόρευσιν πάσης εἰς Κρήτην ἀποστολῆς ἐθελοντῶν καὶ ὅπλων, γ΄) ἐγγύησιν ὅτι τοῦ λοιποῦ ἔμελλε νὰ συμμορφωθῇ ἐν τῇ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτείᾳ αὐτῆς πρὸς τὰ διεθνῆ νόμιμα καὶ πρὸς τὰς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν συνθήκας. Τῆς εἰς τὸ ὑβριστικὸν τελεσίγραφον ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Π. Δεληγιάννη δοθείσης ἀπαντήσεως, ἀξιοπρεποῦς μέν, ἀλλὰ κατ᾽ οὐσίαν ἀπορριπτούσης τὰς τουρκικὰς ἀπαιτήσεις ἢ μᾶλλον ἀμφισβητούσης τὸ εὔλογον καὶ δίκαιον αὐτῶν, θεωρηθείσης, ὡς ἦν ἀληθές, μὴ ἱκανοποιητικῆς, ὁ Ἰ. Φωτιάδης κατέλιπε τὰς Ἀθήνας μεθ᾽ ὅλου τοῦ προσωπικοῦ τῆς πρεσβείας, μεταβαίνων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετάχθησαν δὲ πάντες οἱ ἐν Ἑλλάδι Ὀθωμανοὶ πρόξενοι νὰ καταλίπωσι τὰς θέσεις αὐτῶν ἐπιστρέφοντες εἰς Τουρκίαν. Ὁ σουλτάνος καὶ ἡ Πύλη τιμητικῶς ἐδέξαντο τὸν Φωτιάδην, ὁ σουλτάνος μάλιστα καὶ ἤμειψε αὐτὸν διὰ δώρων, ἐπέστρεψε δ᾽ εἰς Ἀθήνας καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλλην πρεσβευτὴς Ἰωάννης Δεληγιάννης, ἀφοῦ δίκην παρθίου βέλους ἔδωκεν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν διακοίνωσιν οὐχὶ μὲν πλήρη ὕβρεων, ὡς ἦν ἡ τοῦ Φωτιάδου, ἀλλὰ πλήρη μομφῶν διὰ τὴν ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτῇ ἐπικρατοῦσαν ἀνομίαν καὶ βαρβαρότητα. Μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄφιξιν τοῦ Φωτιάδου ἤρξαντο ἐφαρμοζόμεναι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ αἱ ἐν τῷ τελεσιγράφῳ τοῦ Φωτιάδου ἀγγελθεῖσαι ἀπειλαί, ἀλλ᾽ οὐχὶ μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος ἕνεκα τῆς ἐπισήμου μεσιτείας κυβερνήσεων καὶ πρεσβειῶν ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Συγχρόνως δ᾽ ἡ Πύλη ηὔξησε σημαντικῶς καὶ τὰς παρὰ τὰ μεθόρια στρατιωτικὰς δυνάμεις αὐτῆς, ἀρχηγὸν αὐτῶν διορίσασα τὸν Ὠμὲρ πασσᾶν, διέταξε δὲ τὰ τοῦ πολεμικοῦ στόλου διὰ τὸν ἐνδεχόμενον πόλεμον.

Τί δ᾽ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐποίει ἀπέναντι τῶν τουρκικῶν παρασκευῶν; Ὁ Δ. Βούλγαρης προσποιούμενος νῦν τὸν φιλοπόλεμον(1) προέβαινε καὶ αὐτὸς εἴς τινας μικρὰς

(1) Ὁ ἐν Ἀθήναις τότε πρόξενος τῆς Β. Ἀμερικῆς Στῆλμαν, ἀνὴρ φιλέλλην καὶ πρὸ πάντων φίλος ἀκραιφνὴς τῶν Κρητῶν, ἰσχυρίσθη ὅτι ὅλος οὗτος ὁ θόρυβος διακοπῆς σχέσεων καὶ πολεμικῶν ἐπιδείξεων ἦτο συμφωνία σκηνοθετηθεῖσα διὰ μυστικῆς συνεννοήσεως μεταξὺ Βούλγαρη καὶ τῆς Πύλης.

παρασκευάς, ἀνοίγων στρατολογικὰ γραφεῖα ἐν μέσαις Ἀθήναις πρὸς ἀπαρτισμὸν δῆθεν ἐθελοντικοῦ στρατοῦ, διαπραγματευόμενος περὶ ἀγορᾶς δύο μικρῶν ποταμίων θωρηκτῶν τοῦ συστήματος monitor (ἀλλὰ καὶ ταῦτα προλαβοῦσα ἠγόρασεν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις), ἐκδίδων καὶ τοιχοκολλῶν προκηρύξεις εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, φερούσας τὰς ὑπογραφὰς τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἱδρύων ἄγημα μόνον κατ' ὄνομα ὑφιστάμενον, αἰτούμενος τὴν ἑκουσίαν χρηματικὴν συνδρομὴν τοῦ λαοῦ, ἀπαλλοτριῶν μοναστηριακὰ κτήματα καὶ προκαλῶν ἔριδας πρὸς τοὺς καλογήρους, ζητῶν δάνεια παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ ἀποκρουόμενος (ὁ διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης Γεώργιος Σταύρου ἠναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐκινδύνευον καὶ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κυβερνήσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας τὴν ἐπέμβασιν ἐναντίον τῆς αὐθάδους πολιτείας τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Βαλασσοπούλου), εἶτα δ' ἐκβιάσας τὸν δανεισμὸν 30 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, τὸ πλεῖστον εἰς τραπεζιτικὰ χαρτονομίσματα, καὶ ὡς ἀντάλλαγμα συναινέσας εἰς καταναγκαστικὴν κυκλοφορίαν τῶν τραπεζιτικῶν χαρτονομισμάτων. Διεβουκόλει δ' ἐκ περισσοῦ ἡ κυβέρνησις τὴν κοινὴν γνώμην διὰ ψευδῶν διαδόσεων περὶ ταχείας ἀφίξεως τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Τεργέστῃ κατασκευαζομένων θωρηκτῶν, ὧν αἱ ἐργασίαι μάλιστα εἶχον διακοπῆ διότι ὁ Βούλγαρης δὲν ἔπεμπεν, ὡς εἴπομεν, τὰς συμπεφωνημένας χρηματικὰς δόσεις. Ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ θέσει τῶν πραγμάτων, ὅτε πόλεμος μὲν σοβαρὸς ἐπιθετικὸς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας δὲν ἠπειλεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργηθεῖσα ἁπλῶς ἐχθρικὴ ἀπέναντι τοῦ βασιλείου στάσις τοῦ κράτους ἐνεκυμόνει πολλοὺς ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις κινδύνους τῇ Ἑλλάδι, μόνη ἡ νεότης, καὶ ἰδίως ἡ ἀκαδημαϊκή, ἐνεφορεῖτο ἐνθουσιασμοῦ τινος καὶ φιλοπολέμου ζέσεως, καὶ λόγοι ὑπὸ φοιτητῶν ἀπηγγέλλοντο ἀναμιμνήσκοντες τὴν νεότητα τοῦ Αἰσχυλείου ἐμβατηρίου « Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων.... νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών», ἀλλὰ τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ μεταξὺ ἐλπίδων καὶ φόβου περὶ τοῦ μέλλοντος κυμαινόμενον μετ' ἀγωνίας παρηκολούθει τὴν τῶν πραγμάτων ἐξέλιξιν. Οὐχ' ἧττον μείζων ἐπεκράτει ἐνθουσιασμὸς ἢ φόβος, ἡ δὲ πρᾶξις τοῦ Κουμουνδούρου πρόθυμον ἐπιδειξαμένου ἠθικὴν σύμπραξιν πρὸς τὴν κυβέρνησιν Βούλγαρη εἰς τὸν ἐπιστάντα ἐθνικὸν ἀγῶνα ἀγαθωτάτην εἶχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰ πνεύματα ὡς πρὸς τὰς ἐλπίδας καὶ προσδοκίας αὐτοῦ. Αἱ ἐλπίδες μάλιστα αὗται ἀνερριπίσθησαν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἕως ὅτου ἠγγέλθη ὅτι ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἐν Παρισίοις συνδιάσκεψις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῶν ὑπογραψασῶν τὴν Παρισινὴν συνθήκην, διότι οἱ πολλοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσι συνδιάσκεψιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων μὴ ἐπιλαμβανομένην ῥιζικῆς τινος λύσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, ἤτοι τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἑνώσεως τῆς νήσου, τινῶν δ' αἱ προσδοκίαι ἐχώρουν καὶ μέχρι Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου. Καὶ ἀφοῦ δ' ἐγένετο γνωστὸν ὅτι βάσις τῶν διασκέψεων ἔμελλε ληφθῇ αὐτὸ τὸ τουρκικὸν τελεσίγραφον, καὶ ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐβεβαίωσε ταῦτα γράψασα ὅτι ἡ συνδιάσκεψις ἔμελλε νὰ φροντίσῃ ἁπλῶς περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐν τῷ τουρκικῷ τελεσιγράφῳ διατυπουμένων ἀξιώσεων ἡ φαντασία τῶν πολλῶν ἐπενόει μεγεθύνσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ πέραν τῆς Κρήτης ἔτι. Τὰς χιμαιρικὰς δὲ ταύτας ἐλπίδας ὑπέτρεφε καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος, ἐξαιρουμένου τοῦ «Αἰῶνος», ὅστις μόνος ἐξέθετε τὰ πράγματα ψυχρῶς καὶ σχεδὸν ἀπαισιοδόξως, κινῶν τὴν ὀργὴν καὶ τὰ σκώμματα πολλῶν καὶ *χαιρεκάκως* σχεδὸν συλλέγων πάντα τὰ περὶ Ἑλλάδος ἐχθρικὰ ἢ ἀπαισιόδοξα ἄρθρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου.

Μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν πολιτικὴν καὶ διπλωματικὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ῥῆξιν ἡ Ρωσία, μετὰ φόβου βλέπουσα οὐ μόνον πρὸς τὸ ἐνδεχόμενον πολέμου, ἀλλὰ κα

πρὸς αὐτὴν τὴν ἔκρυθμον, μεστὴν παντοίων κινδύνων, κατάστασιν εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, καὶ μὴ δυναμένη μήτε διὰ πολέμου, μήτε διὰ πολεμικῶν ἐπιδείξεων, οὐδ' ἰσχυρᾶς καὶ ἐντόνου πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς ἐνεργείας παρὰ τῇ Πύλῃ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς Ἑλλάδος, ἐζήτει καταφύγιον ἐν εὐρωπαϊκῇ συνδιασκέψει, δυναμένῃ νὰ παρασκευάσῃ τοὐλάχιστον ἀξιοπρεπῆ ὑποχώρησιν τῇ Ἑλλάδι, ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῆς ἀπαραιτήτου ἀνάγκης καὶ φορᾶς τῶν πραγμάτων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις ἀπετάθη εἰς τὴν γαλλικήν, ὑποστηριζομένη, ὡς φαίνεται, καὶ ὑπὸ τῆς λίαν φιλικῆς τότε πρὸς αὐτὴν Πρωσσίας, ἀνεπισήμως πραξάσης τὸ ἔργον τοῦτο (¹).

Μεταξὺ τῶν προσκεκλημένων ἦτο καὶ ἡ Τουρκία, καίπερ μὴ συναριθμουμένη ταῖς Μεγάλαις Δυνάμεσιν, ἀλλ' οὖσα Δύναμις συνυπογράψασα τὴν Παρισινὴν συνθήκην. Ἀλλ' ἡ τῆς Τουρκίας πρόσκλησις νέον παρήγαγε ζήτημα. Ἡ Πύλη δὲν ἤθελε νὰ μετάσχῃ τῆς συνδιασκέψεως εἰμὴ ἐπὶ τῷ ὅρῳ οὐ μόνον τῆς ἐκ τῶν προτέρων ἀναγνωρίσεως τῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας αὐτῆς, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐθρυλήθη καὶ ἐγράφη, ἀλλὰ τῆς μὴ συζητήσεως μηδενὸς ἄλλου ζητήματος πλὴν τῶν ἐν τῷ τελεσιγράφῳ αὐτῆς διατυπωθέντων ὅρων. Καὶ αὗται μὲν αἱ ἀξιώσεις ἐγένοντο εὐθὺς δεκταὶ ὑπὸ τῶν μελλουσῶν νὰ συνέλθωσιν εἰς συνδιάσκεψιν Δυνάμεων. Ἀλλὰ νῦν καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤγειρεν ἀξιώσεις νὰ μετάσχῃ τῆς Συνδιασκέψεως. Ἀλλ' ἡ Τουρκία διαμαρτυρομένη κατὰ τῆς ἐνδεχομένης παραδοχῆς τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἐθεώρει ὑπόδικον κριθησομένην ὑπὸ συμβουλίου εὐρωπαϊκοῦ, ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ συμμετάσχῃ τῆς διασκέψεως ἂν μετεῖχε ταύτης ἡ Ἑλλὰς ἐν ἰσοτιμίᾳ πρὸς αὐτήν. Τότε ἡ γαλλικὴ διπλωματία, ἀκριβέστερον ὁ Ναπολέων, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ διευθετήσῃ τὴν νέαν ἔριν διὰ τῆς εἰσόδου τῆς Ἑλλάδος μετὰ ψήφου οὐχὶ ἀποφασιστικῆς (vote décisif) ὅπως αἱ τῶν ἄλλων Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας, ἀλλ' ἁπλῶς συμβουλευτικῆς (vote consultatif) ὅπερ ἔθετε κατ' οὐσίαν τὴν Ἑλλάδα εἰς θέσιν κρινομένης καὶ ἀπολογουμένης. Ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδέχετο κατ' οὐδένα τρόπον τοιοῦτον δικαίωμα εἰσόδου. Ὁ ὑπουργὸς μάλιστα τῶν Ἐξωτερικῶν Π. Δεληγιάννης ἀκούσας ὅτι ὁ τότε ἐν Νικαίᾳ ἕνεκα τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ διατρίβων Τοῦρκος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς Παρισίους ἵνα ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἐζήτει νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε ἐν ἰσοτιμίᾳ πρὸς τὸν Τοῦρκον συνάδελφον (εἰ καὶ πλὴν τοῦ προέδρου κόμητος Λαβαλὲτ οὐδεὶς τῶν ἄλλων Δυνάμεων παρέστη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀλλ' ἦσαν ἅπαντες πρέσβεις), εἰρωνικῶς χαρακτηριζόμενος διὰ τοῦτο ὑπὸ

(¹) Ἡ παρισινὴ ἐφημερὶς «Διπλωματικὸς Μνήμων» ἔγραψεν ὅτι ἡ περὶ συνδιασκέψεως πρότασις ἐγένετο ὑπὸ τῆς *Πρωσσίας*. Ἡ τοιαύτη ἀναγραφὴ ἦτο πλημμελής. Αὐτὴ ἡ «*Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας*» ἤγγειλε τὰ κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνδιασκέψεως ὡς ἑξῆς· «Εὐθὺς ὡς ἐπῆλθεν ἡ ρῆξις τῶν διπλωματικῶν σχέσεων τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ρωσία ἀναφερομένη εἰς τὰς ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς 2 (14 Ἀπριλίου) ἐκδηλωθείσας εἰρηνικὰς εὐχὰς (ἐννοεῖ τὸ περὶ τοῦ λουξεμβουργικοῦ ζητήματος τοῦ 1867 πρωτόκολλον), ἐδήλωσε τὴν γνώμην ὑπὲρ μεσολαβήσεώς τινος φιλικῆς τῶν ὑπογραψασῶν τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων Δυνάμεων, συνηγμένων ἐν συνδιασκέψει. Ἡ κυβέρνησις τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεγνώρισε τὸ πρόσφορον τῆς τοιαύτης προτάσεως, συνέστησεν εἰς τὰς Αὐλὰς πάσας ὅπως τὴν ἀποδεχθῶσι, συμφωνήσασα μετ' αὐτῶν ἵνα ἡ συνδιάσκεψις ἔχῃ *θέμα μοναδικὸν* καὶ *ὡρισμένον* τὸ νὰ ἐξετάσῃ τίνι τρόπῳ δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσιν αἱ ὑπὸ τοῦ τελεσιγράφου τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως διατυπωθεῖσαι πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀξιώσεις.» Αὐτὰ δὲ ταῦτα ἐκήρυξε περὶ τῆς ρωσικῆς πρωτοβουλίας ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας καὶ πρόεδρος τῆς Συνδιασκέψεως ἔν τε τῇ Συνδιασκέψει καὶ ἐν ἐγκυκλίοις πρὸς τοὺς νομάρχας.

Ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς Ἀθήναις ἡ ἐφημερὶς «Παλιγγενεσία» ὡς ἀντιπολιτευομένη ἐφημερὶς ὑπηνίξατο ὅτι ἡ Ρωσία προέβη εἰς τὸ διάβημα κατ' αἴτησιν τῆς κυβερνήσεως Βούλγαρη.

τῶν ἀντιπολιτευομένων ὡς ἐπιθυμῶν νὰ παραστήσῃ πρόσωπον Καβοὺρ τῆς Ἑλλάδος. Τὴν μὴ συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος ἄνευ ἰσοτιμίας πρὸς τὴν Τουρκίαν ἀπῄτει καὶ ὁ ἑλληνικὸς τύπος, προτιμοτέραν θεωρῶν τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸ ὁμόφωνον κέλευσμα τῆς Εὐρώπης ἢ τὴν ἀκρόασιν κατηγορητηρίου ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας ὡς δικαστοῦ. Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος ἔμενεν ἐκκρεμὲς μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν συνεδριῶν, ὅτε αὐτὸς ὁ Πρόεδρος κατ᾽ ἀπόφασιν τῆς Συνδιασκέψεως ἐκάλεσε τὸν Ραγκαβῆν νὰ μετάσχῃ τῶν συνεδριῶν τῆς Συνδιασκέψεως, ἀλλ' ὁ Ἕλλην πρεσβευτὴς ἔδωκεν εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην ἀξιοπρεπῆ ἀρνητικὴν ἀπάντησιν. Τότε δ' ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς καὶ πληρεξούσιος ἐν τῇ Συνδιασκέψει βαρῶνος Στάκελβεργ ἐδήλωσεν ὅτι ἀντὶ τοῦ Ἕλληνος ἀντιπροσώπου αὐτὸς ἔμελλε νὰ συνηγορῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὅπου τοῦτο ἐνεδείκνυτο.

Ἀληθῶς δ' ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς συνηγόρησεν ὅσον ἠδύνατο ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀντειπὼν ἰδίως εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Τούρκου ἀντιπροσώπου, πρέσβεως ἐν Παρισίοις Δζεμὰλ πασσᾶ, γενόμενον χαρακτηρισμὸν τῶν εἰς Κρήτην στελλομένων ἑλληνικῶν πλοίων ὡς *πειρατικῶν*, ἐνῷ ἦσαν ἁπλῶς καταδρομικὰ (croiseurs). Τοὐναντίον ὁ Ἰταλὸς ἀντιπρόσωπος ἱππότης Νίγρας τραχέως ἐλάλει πάντοτε περὶ Ἑλλάδος. Τέλος ἡ Συνδιάσκεψις μετὰ δέκα ἡμερῶν περίπου διάρκειαν καὶ 6 συνεδρίας συνέταξε τὴν ἀπόφασιν καὶ τὸ πρωτόκολλον αὐτῆς, ἐν ᾧ ἐλέγετο μετά τινος φειδοῦς τῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς Ἑλλάδος ὅτι «ἡ Ἑλλὰς παρασυρθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατριωτισμοῦ αὐτῆς προέβη ἐναντίον τῶν τοῦ σουλτάνου κτήσεων εἰς πράξεις ἀντιβαινούσας εἰς τὰ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ἰσχύοντα νόμιμα, παρῃνεῖτο δ' αὐτὴ ἐν τοῖς κυριωτάτοις ὅροις ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ν᾽ ἀπέχῃ τοῦ λοιποῦ τοιούτων πράξεων ἀντικειμένων εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ μηδεμίαν προσβολὴν εἰς τὰς κτήσεις τοῦ σουλτάνου διὰ πλοίων καταδρομικῶν καὶ δι᾽ ἐθελοντῶν ἐξ Ἑλλάδος πεμπομένων ἢ δι' ἀποστολῆς ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων». Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ ἢ τὸ πρωτόκολλον ἐπέμφθη εὐθὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ ἐν τῷ γαλλικῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνωτέρου ὑπαλλήλου κόμητος Βαλέβσκη, υἱοῦ τοῦ κόμητος Βαλέβσκη τοῦ προεδρεύσαντος τοῦ συνεδρίου τῶν Παρισίων κατὰ τὸ 1856, κομίζοντος καὶ ἐπιστολὴν τοῦ προέδρου Λαβαλὲτ πρὸς τὸν Ἕλληνα πρωθυπουργὸν ἐξηγοῦσαν ἑκάστην τῶν ληφθεισῶν ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ἀποφάσεων ὡς μὴ θίγουσαν μηδαμῶς μήτε τὴν ἀξιοπρέπειαν μήτε τὰ οὐσιώδη συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, καὶ συμβουλεύουσαν τὴν παραδοχὴν αὐτῶν.

Ἀφικομένου τοῦ Βαλέβσκη εἰς Ἀθήνας (25 Ἰανουαρίου 1869), τὸ ὑπουργεῖον Δ. Βούλγαρη, γνωστοῦ ὄντος ἐκ τῶν προτέρων τοῦ περιεχομένου τοῦ πρωτοκόλλου, ἐδήλωσε τῷ Βασιλεῖ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ αὐτὸ καὶ ἔδωκε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ χωρὶς νὰ προκληθῇ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. Οὗτος, καίπερ φρονῶν ὅτι ἔδει νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀναπότρεπτον ἀνάγκην τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος διὰ θερμῶν τηλεγραφημάτων αὐτοῦ προέτρεπεν αὐτὸν εἰς τοῦτο, ὡς μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου τρόπου ἀποτροπῆς τῆς κρίσεως (pour conjurer la crise), ὡς δ' ἐλέχθη καὶ φαίνεται πιθανώτατον, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Βασιλέως βασιλεὺς τῆς Δανίας καὶ ὁ πρίγκιψ τῆς Οὐαλλίας, ὁ ἐπ'ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Βασιλέως, τὰς αὐτὰς ἔδωσαν κατεπειγούσας παραινέσεις. Τότε δ' ὁ Βασιλεὺς διὰ τηλεγραφήματος αὐτοῦ πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Συνδιασκέψεως κόμητα Λαβαλὲτ ᾐτήσατο παρ᾽ αὐτοῦ τὴν ἐπί τινας ἡμέρας παράτασιν τῆς ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ταχθείσης πρὸς ἀπάντησιν προθεσμίας. Ἀφοῦ δ' ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ πάντας τοὺς πρῴην πρωθυπουργοὺς (πλὴν τοῦ Κουμουνδούρου περὶ οὗ εἶπον οἱ αὐλοκόλακες ὅτι ὢν ἔτι ὑπόδικος δὲν ἔπρεπε νὰ κληθῇ) καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς πολιτευτάς, ἐν οἷς καὶ τὸν

Θ. Ζαΐμην καὶ Δ. Χρηστίδην, τὸν ἀποβληθέντα ἐκ τῆς Βουλῆς τοῦ Δ. Βούλγαρη, ἐζήτησε τὴν γνώμην αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Φαίνεται δ' ὅτι πάντες, τοὐλάχιστον οἱ πλεῖστοι, ἀπεφήναντο γνώμην περὶ ὑποταγῆς εἰς τὰ κελεύσματα τῆς Συνδιασκέψεως (τοῦ Ἐ. Δεληγεώργη κατακρίναντος μὲν τὴν μέχρι νῦν πολιτικὴν πορείαν τοῦ ὑπουργείου, ἀλλὰ μὴ ἀποφηναμένου γνώμην σαφῆ περὶ τοῦ πρακτέου). Τότε δ' ὁ Βασιλεὺς ἀνέθηκε τὴν συγκρότησιν ὑπουργείου εἰς τὸν Θ. Ζαΐμην, ὅστις καὶ συνεκρότησεν αὐτὸ λαβὼν ὡς ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Θ. Π. Δεληγιάννην. Τὸ νέον ὑπουργεῖον διὰ τοῦ Θ. Π. Δεληγιάννη ἐδήλωσε τὴν ὑποταγὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως, ἥτις συνελθοῦσα τότε ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Λαβαλὲτ ἐκήρυξεν ὅτι ἀποδεξαμένης τῆς Ἑλλάδος τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως ἐκπληροῦται τὸ ἔργον τῆς Συνδιασκέψεως, αὐτοδικαίως δ' ἐπαναλαμβάνονται αἱ μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διακεκομμέναι σχέσεις, ἐκήρυξε δὲ καὶ τὴν διάλυσιν αὐτῆς. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀσμένως ἐδέξατο τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως, ἐξέφρασε μάλιστα διὰ τοῦ Ἀαλῆ πασσᾶ τὴν εὐαρέσκειαν καὶ τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς ἐπὶ τοῖς γενομένοις. Ἐν Ἑλλάδι δὲ τὸ νέον ὑπουργεῖον Θ. Ζαΐμη διὰ προκηρύξεως πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἐξέθηκε τὰ γενόμενα καὶ ἐδικαιολόγησε τὴν πολιτείαν αὐτοῦ. Ἡ Πύλη ἔπεμψε νῦν εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸς ἄθικτον διατήρησιν τῆς ἀξιοπρεπείας αὐτῆς ὡς πρεσβευτὴν αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἰ. Φωτιάδην, τὸν ἐπιδόντα τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει τὸ ὑβριστικὸν τελεσίγραφον. Ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἔπεμψεν ἐκ νέου εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πρεσβευτὴν τὸν ἐπιδόντα τῇ Πύλῃ τὴν πάρθιον αὐτοῦ ὑβριστικὴν ἀποχαιρετιστήριον διακοίνωσιν, ἐπέμφθη δ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, τέως πρεσβευτὴς ἐν Οὐασιγκτῶνι (ἔνθα εἶχεν ἀντικαταστήσει ἀπὸ τοῦ 1867 τὸν εἰς Οὐασιγκτῶνα ὡς πρεσβευτὴν πεμφθέντα, ἀλλὰ πρὶν μεταβῇ εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν Παρισίοις τελευτήσαντα, Δ. Καλλέργην).

Θ. Π. Δεληγιάννης

Τοιοῦτον τέλος πολιτικὸν καὶ διπλωματικὸν ἔλαβε τὸ ζήτημα τὸ κρητικόν. Ὀλίγας δ' ἡμέρας πρότερον εἶχε λήξει καὶ τὸ πολεμικὸν μέρος τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος διὰ τῆς τελείας ἀπομονώσεως τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὁ τουρκικὸς στόλος ὁ ἐπὶ δύο ἔτη οὐδὲν κατορθώσας πλὴν τῆς συλλήψεως τοῦ «Ἀρκαδίου» εἶχε ταχθῆ τῷ 1868 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ εἰς τουρκικὴν ὑπηρεσίαν προσληφθέντος ἄγγλου ναυτικοῦ Χόβαρτ, λαβόντος βαθμὸν πασσᾶ καὶ ἀξίωμα ναυάρχου ὑπὸ τὸ ὄνομα Χόβαρτ πασσᾶς. Ὁ ἀγγλότουρκος πασσᾶς καταδιώκων τὰς μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ «Ἀρκαδίου» τροφοδοτούσας τὴν ἐπανάστασιν «Ἕνωσιν» καὶ «Κρήτην» εἶχεν ἀναγκάσει τὴν «Ἕνωσιν» ν' ἀντιπυροβολήσῃ ἐναντίον τῆς πυροβολούσης αὐτὴν ναυαρχίδος τοῦ Χόβαρτ πασσᾶ, ὅστις μικροῦ δεῖν μάλιστα ἐκινδύνευε τὴν ζωὴν ἀπὸ τῶν σφαιρῶν τῆς «Ἑνώσεως». Τότε (περὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου 1869) εἰσέπλευσεν ὁ Χόβαρτ ἐντὸς τοῦ λιμένος Σύρου μετὰ δύο μεγάλων πλοίων καὶ ἀπήτησε τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν τῆς «Ἑνώσεως», ἣν ἐκάλει πλοῖον πειρατικόν, μετ' ὀλίγον δ' εἰσέπλευσαν καὶ ἄλλα πλοῖα ὀθωμανικὰ πολεμικά, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποκλειόντων τὸν λιμένα τῆς νήσου τουρκικῶν πλοίων ἀνῆλθεν εἰς ὀκτώ. Μετὰ πολλὰς ἀπειλὰς καὶ διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ νομάρχου Δρακοπούλου, μεσολαβησάντων καὶ τῶν ἐν τῇ νήσῳ προξένων, συγκατένευσεν ὁ τοῦ Χόβαρτ ὑποναύαρχος Ἰσ-

μαὴλ πασσᾶς ἵνα ἡ «Ἕνωσις» πλεύσῃ ὑπὸ τὴν φρουρὰν ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἵνα δικασθῇ. Ἀφοῦ δ' ὁ Χόβαρτ ἔδωκε καταγγελίαν ἐναντίον τοῦ πλοίου

Ὁ στόλος τοῦ Χόβαρτ πρὸ τῆς Σύρου

ὡς πειρατικοῦ, κατεσχέθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος εἰσαγγελέως καὶ παρεπέμφθη εἰς δίκην. Ἡ αὐτὴ καταγγελία ἐγένετο καὶ ἐναντίον τῆς «Κρήτης».

Οἱ δὲ τῆς Κρήτης ἐν τοῖς ὄρεσιν ἔτι ἀντέχοντες μαχηταί, στερηθέντες νῦν πάσης βοηθείας, διεσκορπίσθησαν, τινὲς δὲ τούτων, ἐν οἷς καὶ τρία μέλη τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς νήσου τῆς κυβερνώσης ταύτην μέχρι νῦν, κυκλωθέντες ὑπὸ Τούρκων ἐφονεύθησαν. Ὡσαύτως δ' οἱ τελευταῖοι ἐθελονταὶ οἱ πεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Δ. Βούλγαρη εἰς τὴν νῆσον, ἀφοῦ ἐπλανήθησαν ἐπί τινα χρόνον πεινῶντες καὶ διψῶντες, δι' ὁμολογίας πρὸς τὰς τουρκικὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς ἤχθησαν ἐπὶ τουρκικῶν πλοίων ὑπόσπονδοι εἰς τὰς ἑλληνικὰς παραλίας. Οὕτω δ' ἐπερατώθη καὶ τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολεμικὸν μέρος τῆς ὑπερδιετοῦς ἐπαναστάσεως, ἀτυχοῦς μὲν ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν, ἀλλ' ἐνδοξοτάτης ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις καὶ ἀνδραγαθήμασι, πρὸ πάντων δ' ἐν τῇ ἀκλονήτῳ πίστει εἰς τὸ ἰδεῶδες μεγαλεῖον τῆς πατρίδος καὶ εἰς τὴν Μεγάλην ταύτης Ἰδέαν.

Ἡ μεγάλη καὶ ἀνέκαθεν ἔν τε τῇ προϊστορικῇ καὶ τῇ ἱστορικῇ Ἑλλάδι μεγαλουργὸς αὕτη καὶ μεγαλόψυχος καὶ ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴ νῆσος, ἡ μεθ' ὑψηλοῦ μετώπου ἐπιπλεύσασα τοῦ πελάγους τῶν συμφορῶν, ὑπερήφανον πάντοτε φέρουσα τὴν σημαίαν τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἐθνικῆς δόξης, διὰ τοῦ ὑπερδιετοῦς αὐτῆς νέου μεγάλου ἀγῶνος προσήνεγκε τῇ ἱερᾷ Ἰδέᾳ μεγίστην ὑπηρεσίαν ὅτι ἐξήγειρεν αὖθις ἐκ τοῦ ἠθικοῦ ληθάργου καὶ τῆς πολιτικῆς ἀκαταστασίας τὸ νυστάζον πανελλήνιον ἐθνικὸν φρόνημα καὶ αἴσθημα, καὶ διὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὃν ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ἐπέκεινα, ἀγωνιζομένη ἐναντίον ὁλοκλήρου τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου τῆς ἀχανοῦς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἤγειρε καὶ τῶν ἐλπίδων ἃς ἐνέπνευσεν, ἔδειξε τῷ ὅλῳ γένει τῶν Ἑλλήνων τὴν δι' ἐπαναλήψεως τῶν ἀγώνων τοῦ 1821 μόνην διανοιγομένην ὁδὸν τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου. Ἡ μεγάλη κρητικὴ ἐπανάστασις τῶν ἐτῶν 1866—69 ἔπεσε μὲν παροδικῶς αἱμόφυρτος, ἀλλ' ἔπεσεν ἵνα ταχέως ἀνορθωθῇ καὶ καταστῇ ὁρμητήριον, ἀφορμὴ καὶ σημαιοφόρος πάντων τῶν ἔκτοτε ἀγώνων τοῦ 1877—78, τοῦ 1897 καὶ τοῦ 1912. Καὶ περὶ τῆς τοιαύτης Κρήτης δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅ,τι ὁ Μέγας Περικλῆς εἶπε

περὶ τῆς πόλεως 'Αθηνῶν, ἐπὶ τὸ κρητικώτερον μεταποιῶν τις τοῦτο, ὅτι, πᾶσαν μὲν γῆν καὶ θάλασσαν ἑλληνικὴν τῷ ἑαυτῆς ἐσβατὸν τῇ ἑαυτῆς τόλμῃ ἐποίησε, καὶ πανταχοῦ ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν ἀΐδια μνημεῖα κατέλιπεν(1).

Ἡ Ἑλλάς, ἡ διὰ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος ἐπὶ μικρὸν μετεωρισθεῖσα εἰς ὁρίζοντας αἰθρίους ὑψηλοὺς τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πεζότητα τοῦ συνήθους πολιτικοῦ καὶ ψευδοκοινοβουλευτικοῦ αὐτῆς βίου. Ὁ Θ. Ζαΐμης, καθ' ὃν χρόνον ἀνελάμβανε τὴν κυβέρνησιν μετὰ τὴν ἐκ Παρισίων πεμφθεῖσαν δικαστικὴν ἐτυμηγορίαν, εἶχε λάβει ὑπόσχεσιν παρὰ τοῦ 'Α. Κουμουνδούρου περὶ πολιτικῆς ὑποστηρίξεως ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς διαλύσεως τῆς τοῦ Βούλγαρη Βουλῆς, τοῦτον δὲ τὸν ὅρον ὑπέβαλε καὶ ὁ Θ. Ζαΐμης τῷ Βασιλεῖ διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀνατιθεμένης αὐτῷ ἀρχῆς, ὅρον εἰς ὃν ἑκὼν ἄκων συνήνεσεν ὁ Βασιλεύς. Οὕτω δὲ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1869, πρὶν ἔτι παρέλθῃ ἔτος ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς, διελύθη ἡ Βουλὴ τοῦ 1868 καὶ ἐξελέγη νέα Βουλὴ ἄνευ ἐπεμβάσεων οὔτε θεμιτῶν ἢ ἀθεμίτων(2) καὶ ἐπισήμων ὑποψηφιοτήτων. Ἡ πλειονοψηφία τῆς νέας βουλῆς προσέκειτο τῇ κυβερνήσει Ζαΐμη, ἀλλ' ἐξελέγησαν καὶ οὐκ ὀλίγοι φίλοι τοῦ 'Α. Κουμουνδούρου. Ὁ Δ. Βούλγαρης ἐξελέγη μετ' ὀλιγίστων ὀπαδῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπάτησεν εἰς τὸ βουλευτήριον, θεωρῶν τὴν διάλυσιν τῆς ἑαυτοῦ Βουλῆς οὐχὶ νομίμως γενομένην. 'Εξελέγη δὲ καὶ καὶ ὁ 'Ε. Δεληγεώργης, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐν τῇ αὐτῇ ἐκλογικῇ περιφερείᾳ (Μεσολογγίου) ὁ Χ. Τρικούπης.

Μετὰ τῆς πλειονοψηφίας ταύτης ὁ Ζαΐμης διήνυσεν ὁλόκληρον ἔτος καὶ μῆνάς τινας ἀθορύβως καὶ ἀταράχως, ἐν ἀρχῇ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ 'Α. Κουμουνδούρου, βραδύτερον δὲ ἀσθενῶς πολεμούμενος παρ' αὐτοῦ. Ἔπεσε δὲ κατ' Ἰούνιον τοῦ 1870 οὐχὶ ἕνεκα λόγου ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ἀλλ' ἕνεκα τῆς λυπηρᾶς κατ' 'Απρίλιον συμβάσης θρασυτάτης ληστείας τοῦ Μαραθῶνος, ἔνθα οἱ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐνδόξου πεδίου μεταβάντες Ἄγγλοι, ἐν οἷς εὑρίσκοντο καὶ ὁ λόρδος Μουγκάστερ μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ, καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας Ἕρμπερτ καὶ ὁ τῆς ἰταλικῆς, καὶ ὁ Ἄγγλος δικηγόρος τῆς Λαυριακῆς Ἑταιρείας Ροῦ-Σερπιέρη, περιέπεσαν (τὴν Μεγάλην Δευτέραν) εἰς χεῖρας τῆς μεγάλης ληστρικῆς συμμορίας τῶν 'Αρβανιταίων, οἵτινες ἀπαγαγόντες εἰς 'Ωρωπὸν τοὺς αἰχμαλωτισθέντας (ἀφοῦ ἀπέλυσαν τὰς γυναῖκας) συνῆψαν ὡς

(1) Κατ' Ἰούλιον τοῦ ἔτους τῶν ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀτυχημάτων τῆς Ἑλλάδος φῶς παραμυθητικὸν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἱστορικὸν ὁρίζοντα ἔλαμψε διὰ τῆς γεννήσεως τοῦ διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου (γεννηθέντος τῇ 20 Ἰουλίου 1868) καὶ λαβόντος κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἐνθουσιῶντος ἐπὶ τῷ γεγονότι ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης καὶ κατὰ τὴν πρὸς τοῦτο ἐπαγγελίαν τοῦ πρωθυπουργοῦ Δ. Βούλγαρη τὸ ὄνομα *Κωνσταντῖνος*. Τὸ νεογνὸν ἐβαπτίσθη νάμασιν Ἰορδανίων ῥείθρων, κομισθέντων ἐπίτηδες ἐκ Παλαιστίνης πρὸς ἐπαγγελίαν καὶ βεβαίωσιν τῆς δοθησομένης αὐτῷ αὐστηρᾶς ἑλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀνατροφῆς. Πάντες οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ σουλτάνος αὐτὸς συνεχάρησαν τῷ βασιλεῖ Γεωργίῳ ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου.

(2) Ὁ Δ. Βούλγαρης ἐν τῷ περὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς καὶ νέων ἐκλογῶν κηρύγματι τοῦ 1868 ἔλεγεν· «ἡμεῖς μὲν (οἱ ὑπουργοί), θὰ ἀπόσχωμεν πάσης *ἀθεμίτου* ἐπεμβάσεως», ἐναντίον δὲ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἤγγελλε τὸ διὰ τοῦ βραχίονος τοῦ νόμου ἰσχυρὸν πλῆγμα. 'Επειδὴ διὰ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ *ἀθεμίτων ἐπεμβάσεων* ὑπενοεῖτο ὅτι δὲν ἔμελλε ν' ἀπέχῃ τῶν θεμιτῶν ἐπεμβάσεων, ὁ Ζαΐμης οἱονεὶ καταδικάζων ἐμφαντικῶς καὶ τὰς ἐλαστικωτάτας θεμιτὰς ἐπεμβάσεις ἐκήρυττεν ἀποχὴν ἀπὸ ἐπεμβάσεων θεμιτῶν τε καὶ ἀθεμίτων.

δύναμις ἐπίσημος διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις πρέσβεις Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας δι' ἐπιστολῶν. Ἡ κυβέρνησις ἐντολῇ τοῦ Βασιλέως ἡτοίμασεν εὐθὺς διὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τὰς ζητηθείσας ὑπὸ ληστῶν πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων· ἀλλ' οὗτοι θρασύτεροι γενόμενοι ἐζήτουν νῦν καὶ ἀπονομὴν ἀμνηστίας, ἵνα τὰ ληφθησόμενα χρήματα καταναλίσκωσιν ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις. Ἀλλὰ τοῦ νέου Συντάγματος μὴ ἐπιτρέποντος ἀμνηστίαν, ἀλλὰ μόνον χάριν μετὰ δίκην καὶ καταδίκην, περιῆλθον τὰ πράγματα εἰς μεγάλην δυσχέρειαν. Μάτην ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προέτεινε τοῖς λησταῖς νὰ παραλάβῃ αὐτοὺς διὰ πλοίου πολεμικοῦ καὶ μεταγάγῃ αὐτοὺς ἐλευθέρους εἰς Μελίτην. Μάτην ὁ Ἄγγλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδος Κλάρενδον ἐπέμεινε παρὰ τῇ κυβερνήσει ν' ἀπονείμῃ ἀμνηστίαν ἀφοῦ, ἔλεγε, τοιαύτη ἀμνηστία εἶχε δοθῇ εἰς ληστὰς ἐξαχθέντας ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου καὶ πεμφθέντας εἰς Κρήτην (ὡς ἰσχυρίζετο καὶ ὁ Φωτιάδης). Ἡ ἀδεξία ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διεξαγωγὴ τοῦ ὅλου ζητήματος (¹), συνεργοῦντος εἰς τὴν ἀδεξιότητα ταύτην καὶ τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως Ἔρσκιν, ἐπήνεγκε τὴν φοβερὰν ἐν Δήλεσι σφαγὴν τῶν αἰχμαλώτων (τῇ ἡμέρᾳ αὐτῇ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς). Τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Μαραθῶνος εὑρεθέντα μετεκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας, καὶ κηδευθέντα ἐνταῦθα ἐν μέσῳ μεγάλου καὶ εἰλικρινοῦς πένθους τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ(²) ἐστάλησαν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν. Ἡ φρικώδης καταστροφὴ ἀπέλυσεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος τὰς φοβερωτάτας κατακραυγὰς ἔν τε τῷ τύπῳ καὶ ἐν ταῖς Βουλαῖς ταῖς ἀγγλικαῖς ἐν αἷς ἐζητεῖτο ἡ διακοπὴ πάσης σχέσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πλείστῳ ἄλλῳ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ, ἰδίως τῷ αὐστριακῷ, σφοδρότατα ἐδημοσιεύθησαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἄρθρα, ὁ δὲ ἀρχιγραμματεὺς Βέϊστ ἀσμένως ἐπελήφθη τῆς περιστάσεως ἵνα προσενέγκῃ τὴν συνδρομὴν τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν ἐνδεχομένην κατοχὴν τῆς Ἑλλάδος. Εὑρέθη δὲ τότε ἐν τῇ προεδρίᾳ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως πρωθυπουργὸς φιλέλλην οἷος ὁ Γλάδστων καὶ ὑπουργὸς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν οἷος ὁ λόρδος Γράμβιλλ, υἱὸς τοῦ μεγάλου φιλέλληνος ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως λόρδου Γράμβιλλ, ἵνα μετριάσωσι τὸν φοβερὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐξάψαλμον καὶ σμικρύνωσι τὴν εὐθύνην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀποστρέψωσι τὴν ξένην κατοχὴν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ μέγας φιλέλλην Γλάδστων ἐκήρυξεν ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων ὅτι πᾶν μέτρον ληφθησόμενον ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος πρέπει ν' ἀποβλέπῃ οὐχὶ εἰς ἐκδίκησιν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' εἰς ὠφέλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τῶν ληστῶν οἱ πλεῖστοι ἐφονεύθησαν ἐν τῇ σφαγῇ τῶν αἰχμαλώτων, οἱ δὲ συλληφθέντες καταδικασθέντες ἀπεκεφαλίσθησαν, τῆς δίκης καὶ τῆς τιμωρίας ἐπεκταθείσης καὶ εἰς τοὺς πρὸ τοῦ γεγονότος συλληφθέντας καὶ φυλακισμένους ὀπαδοὺς τῆς συμμορίας. Ἡ ἑλληνικὴ Βουλὴ δὲ ἠναγκάσθη νὰ ψηφίσῃ τὴν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀπαιτήσει τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως ὁρισθεῖσαν διὰ τὴν πτωχὴν οἰκογένειαν

Γουλιέλμος Γλάδστων

(¹) Ἡ ἀδεξιότης αὕτη ἐδείχθη ἔν τινι ἐσπευσμένῃ πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν προφορικῇ δηλώσει τοῦ Θ. Ζαΐμη ὅτι ἄνθρωποι ἀντιπολιτευόμενοι πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὡδήγησαν τοὺς ληστάς. Ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς ἐτηλεγράφησεν εὐθὺς περὶ συνενοχῆς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὅπερ σφοδρὰν προὐκάλεσεν ἐκ μέρους τῆς μερίδος τοῦ τε Βούλγαρη καὶ τοῦ Κουμουνδούρου διαμαρτυρίαν ἐναντίον τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸν πρωθυπουργὸν δηλώσεων.

(²) Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Βῖνερ ἐγράφη ὅτι ἐφονεύθη οὐχὶ ὑπὸ ληστῶν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλλήνων ληστῶν.

τοῦ Λόϋδ ἀποζημίωσιν 10 χιλιάδων λιρῶν ἀγγλικῶν. Ἔκτοτε κατεδιώχθη ἀπηνῶς ἡ ληστεία ἐν Ἑλλάδι, ἐψηφίσθησαν δ' οἱ δρακόντειοι ἐναντίον τῆς ληστείας νόμοι.

Τὸ Ὠρώπιον ἄγος ἐπήνεγκε καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Ζαΐμη, προσκληθέντος ὑπὸ τοῦ Βασιλέως αὐθορμήτως εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ *ἐλαχίστην μειονότητα ἐν τῇ Βουλῇ ἔχοντος Δεληγιώργη.* Αἱ μόναι ἄξιαι λόγου πράξεις τοῦ ὑπουργείου Δεληγεώργη, ὅπερ ἀνετράπη ὑπὸ τῶν κομμάτων Κουμουνδούρου καὶ Ζαΐμη εὐθὺς ὡς συνῆλθεν ἡ Βουλὴ κατὰ Νοέμβριον, θεωρηθὲν ὡς μὴ κοινοβουλευτικόν, ἦσαν ἡ προσχώρησις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καταρτισθέντα σύνδεσμον τῶν οὐδετέρων ἐν τῷ τῇ 7 Ἰουλίου ἀρξαμένῳ γαλλογερμανικῷ πολέμῳ καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασιν τῆς 23/4 Σεπτεμβρίου καὶ ἵδρυσιν ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως. Συνελθούσης δὲ τῆς Βουλῆς κατὰ Νοέμβριον καὶ πεσούσης τῆς κυβερνήσεως Δεληγεώργη, ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁ Κουμουνδοῦρος ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τοῦ Θ. Ζαΐμη μὴ θέλοντος νὰ ἐπανέλθῃ εὐθὺς εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ὁ Κουμουνδοῦρος ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ἔτος, ἐν ἐσωτερικῇ ὁμαλότητι διελθὼν ἅπασαν τὴν σύνοδον τοῦ 1870—71, παλαίων δὲ μόνον πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς ἰταλογαλλικῆς ἑταιρείας τοῦ Λαυρίου, σφετεριζομένης, ὡς ἰσχυρίζετο ἡ κυβέρνησις, περιουσίαν τοῦ κράτους. Ἀρξαμένης κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1871 νέας συνόδου τῆς Βουλῆς, τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Κουμουνδούρου καταπολεμηθὲν ὑπὸ τοῦ Ζαΐμη ἔπεσεν, ἀλλὰ καὶ ὁ Ζαΐμης δὲν ἠδυνήθη νὰ στηριχθῇ ἐπὶ πλειονοψηφίας ἀσφαλοῦς καὶ ἔπεσε. Τότε δ' ἐπῆλθεν ἀκαταστασία κυβερνητικὴ ὁμοία περίπου τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ 1865 ἕως οὗ ἡ εἰς Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν (κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1872) γενομένη ἐπίσκεψις τῶν γονέων τοῦ Βασιλέως μετὰ τῆς νεωτάτης θυγατρὸς αὐτῶν Θήρας ἐνέπνευσε τῷ βασιλεῖ Χριστιανῷ τὴν σκέψιν τοῦ σχηματισμοῦ ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως συμμαχικῆς διὰ τῆς ἑνώσεως Βούλγαρη καὶ Κουμουνδούρου. Τὸ οὕτω σχηματισθὲν δικέφαλον ὑπουργεῖον (τοῦ Κουμουνδούρου ὄντος καὶ καλουμένου εἰρωνικῶς πρωθυπουργοῦ ἄνευ χαρτοφυλακίου), ἐν ᾧ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Δ. Βούλγαρη τὰ λοιπὰ ὑπουργεῖα διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων, διήρκεσε μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1872 ὅτε, ἀπολέσαν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Βασιλέως, παρῃτήθη, ἐκλήθη δ' εἰς τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως αὐτογνωμόνως, ὅπως πρὸ δύο ἐτῶν, ὁ Ἐ. Δεληγεώργης πρὸς ὃν ὁ Βασιλεὺς ἰδιαιτέραν ἐφαίνετο τρέφων εὔνοιαν καὶ ἐμπιστοσύνην, ἀκριβῶς διότι ὁ Δεληγεώργης ἐκηρύσσετο ὑπὲρ τοῦ κύρους τοῦ βασιλικοῦ καὶ ἐναντίον τῆς βουλευτικῆς ἀκαταστασίας. Ὁ Δεληγεώργης, ὁ πρώην ἐπαναστάτης καὶ δημοκρατικός, ὁ ἐκ τῶν πρωτουργῶν τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1862, νῦν καταδικάσας τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἤτοι τὴν βουλευτοκρατίαν, καθ' ἧς ἐκήρυττε τὸν πόλεμον, νῦν ἐπηγγέλλετο τὸν βασιλικώτατον ἅμα καὶ δημοκρατικώτατον. «Λαὸς καὶ Βασιλεὺς» ἦτο νῦν τὸ λόγιον τοῦ ἐμβλήματος αὐτοῦ. Διὰ τῆς εὐνοίας δὲ τοῦ Βασιλέως κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ παρὰ πᾶσαν τὴν σμικρότητα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑποστηριζόντων αὐτόν.

Ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ὁ Δεληγεώργης ἐπάλαιε κυρίως ἐν τῷ Λαυριακῷ ζητήματι πρὸς τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τῆς ἰταλογαλλικῆς ἑταιρείας, τὰς ὑποστηριζομένας καὶ ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ὧν ἡ δευτέρα, ἡ ἰταλική, μικροῦ δεῖν καὶ διέκοπτε τὰς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν σχέσεις· κατώρθωσεν ὅμως ἐπὶ τέλους νὰ δώσῃ μίαν λύσιν εὐπρεπῆ διὰ τῆς ἱδρύσεως ἑλληνικῆς μεταλλουργικῆς ἑταιρείας Λαυρίου, ἥτις ἠγόρασε τὰ ἐπὶ τὰ ἀμφισβητούμενα μεταλλεῖα δικαιώματα τῆς ξέ-

νης εταιρείας καὶ ἔδωκε τέρμα εἰς τὸ ὀχληρὸν ζήτημα. Ἀλλὰ τὸ ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἐ. Δεληγεώργη ἦτο ἡ στενωτάτη προσέγγισις πρὸς τὴν Τουρκίαν, πρὸς τὸν σκοπὸν ὑλικῆς, ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς προόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ διὰ τῶν εἰρηνικῶν καὶ φιλικωτάτων πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεων, πέμψας πρὸς τοῦτο καὶ πρεσβευτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄνδρα ἐμπνέοντα ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Πύλην, τὸν Εὐστάθιον Σῖμον (μετὰ τὴν ματαίωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀ. Κουμουνδούρου τῷ 1870 βουληθέντος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Πύλης μὴ γενομένου δεκτοῦ, διορισμοῦ τοῦ Χ. Τρικούπη, ἕνεκα τῆς ἐν τῷ κρητικῷ ὡς ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν πολιτείας αὐτοῦ), τοῦ ἀπὸ τοῦ 1869 ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ μετετεθέντος εἰς Παρισίους· ἐκόσμησε δὲ καὶ τὰ στήθη τοῦ σουλτάνου διὰ τοῦ Μεγαλοσταύρου τοῦ Σωτῆρος ἀδαμαντοποικίλτου, μεθ' ὃ καὶ ὁ σουλτάνος ἐτίμησε τὸν Βασιλέα διὰ τῆς μεγάλης ταινίας τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθέντος παρασήμου Ὀσμανιέ. Καὶ ταῦτα μὲν πάντα ἦσαν βεβαίως πολὺ καλῶς λελογισμένα καὶ ὠφέλιμα. Ἀλλ' ὁ Δεληγεώργης τὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν προσέγγισιν συνέδεσε καὶ μετ' ἐπιδεικτικῆς ἔχθρας πρὸς τοὺς σλαυικοὺς λαούς, ὑπέθαλψε δὲ καὶ τὴν ἐν μερίδι τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου, ἰδίως τοῦ ἐν Τουρκίᾳ, ἐχθρικὴν πρὸς τὴν Ρωσίαν στάσιν, ὑπεστήριξε δὲ ἠθικῶς τὴν ἐν τῷ κλήρῳ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας μερίδα τὴν ζητοῦσαν σχῖσμα πρὸς τοὺς Βουλγάρους, γενόμενος ἐν μέρει αἴτιος τοῦ σχίσματος. Τὸ λίαν τρωτὸν μέρος τῆς τοῦ Δεληγεώργη τοιαύτης ἀντιπολιτικῆς πολιτικῆς ἦν ὅτι αὐτὸς ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ὅτι Ἑλληνισμὸς καὶ Πανσλαυισμὸς καὶ ἡ ὄπισθεν τούτου ἱσταμένη Ρωσία οὐδεμίαν ἐκέκτηντο δύναμιν μεγάλην πολιτικήν, καθ' ὃν χρόνον ἡ τῆς Γαλλίας ἧττα καὶ ἡ τῆς Γερμανίας αὐξηθεῖσα δύναμις ἐπέρρωσαν κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον λίαν τὴν ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν Εὐρώπῃ θέσιν καὶ δύναμιν τῆς Ρωσίας. Ἡ δὲ μετ' ὀλίγον τῷ 1875 ἀρξαμένη ἀπὸ Ἑρζεγοβίνης κίνησις τῶν νοτίων Σλαύων ἀπέληξεν εἰς τὸν σερβοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1876, καὶ εἰς τὸν ρωσικὸν πόλεμον τοῦ 1877, δι' ὧν τοσαύτη ἐπῆλθε μεταβολὴ πραγμάτων ἐν τῇ καθόλου Ἀνατολῇ. Ὁ Κουμουνδοῦρος ἀντιπολιτευόμενος πρὸς τὸν Δεληγεώργην, ἰδίως ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ, πρόγραμμα ταύτης εἶχε τὴν διατήρησιν εἰρηνικῶν φιλικῶν σχέσεων πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως διαρκῶς παρεχομένη ἠθικὴ ὑποστήριξις πρὸς τὸν Δεληγεώργην, οὗ ἡ κομματικὴ δύναμις οὐδὲ διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργηθεισῶν (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1873) βουλευτικῶν ἐκλογῶν ηὐξήθη καὶ ἐκραταιώθη, ἥνωσε τοὺς ἄλλους κομματάρχας, Κουμουνδοῦρον, Ζαΐμην, Τρικούπην [1] καὶ Βούλγαρην εἰς κοινὸν ἐναντίον τοῦ Δεληγεώργη πόλεμον καὶ ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν αὐτοῦ, μεθ' ὃ ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁ Δ. Βούλγαρης. Καὶ ἡ νέα πρωθυπουργία τοῦ Δ. Βούλγαρη, ὅπως ἡ τοῦ 1868, ἦτο μεστὴ αὐθαιρεσιῶν, παρανομιῶν, ἀλλὰ κατέστη ἰδίως διαβόητος ἕνεκα τοῦ ἐγκλήματος τῆς σιμωνίας τῆς διαπραχθείσης ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, ὅστις ἦν ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεὶς Βαλασσόπουλος, καὶ τοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Νικολοπούλου, ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ, διορισάντων ἀρχιερεῖς εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ δωροδοκιῶν. Ἀλλ' ὁ Βούλγαρης καὶ ἄλλην προὐκάλεσε κρίσιν ἐσωτερικὴν ἐπικίνδυνον, βουλευσάμενος νὰ τροποποιήσῃ τὸ Σύνταγμα διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δι-

[1] Ὁ Χ. Τρικούπης μετ' ἄλλων τινῶν ἐπιφανῶν τοῦ Κουμουνδουρικοῦ κόμματος, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ βουλευτὴς Ζακύνθου Λομβάρδος, ἀποσχισθέντες τῷ 1871 ἀπὸ τοῦ Κουμουνδούρου ἕνεκα τῆς τούτου, ἐνεργείαις τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ, μετὰ τοῦ Βούλγαρη ἑνώσεως, ἵδρυσαν ἴδιον κόμμα ὑπὸ Λομβάρδον καὶ Τρικούπην, καλούμενον ἐν ἀρχῇ Ἐκλεκτικόν, εἶτα δὲ Τρικουπικόν, τοῦ Τρικούπη καταστάθεντος ὁριστικοῦ ἀρχηγοῦ.

καιωμάτων τῆς Βουλῆς καὶ τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Γερουσίας. Ἤθελε δὲ νὰ προβῇ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο οὐχὶ τοὐλάχιστον διὰ πολιτικῆς γενναίας, ἐκφράζων ἐν τῇ Βουλῇ τὰς γνώμας αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ συνωμοσιῶν καὶ στάσεων φαύλων ἀνθρώπων. Διέπραξε δ' ὁ Βούλγαρης καὶ ἄλλας παρανόμους καὶ ἀντισυνταγματικὰς πράξεις ἐν τῇ συγκροτήσει τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγείσης νέας Βουλῆς (1874), αἵτινες ἐξήγειρον σφόδρα τὴν δημοσίαν γνώμην ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἐνίσχυσαν ἠθικῶς τὴν ἐναντίον αὐτοῦ συστᾶσαν ἕνωσιν πάντων τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων. Κουμουνδοῦρος, Ζαΐμης, Δεληγεώργης, Τρικούπης, ἔδωσαν ἀλλήλοις τὰς χεῖρας πρὸς καταπολέμησιν τοῦ τυράννου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐφαίνετο σιωπηλῶς ἐπιδοκιμάζων τὰς περὶ περιορισμοῦ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν βουλὰς τοῦ Βούλγαρη, ὃν ἐθεώρει ἄνδρα πολιτικὸν γενναῖον, ἡ ἐναντίον τοῦ Βούλγαρη ἀντιπολίτευσις ἐλάμβανε καὶ χαρακτῆρα ἀντιβασιλικόν. Ὁ Τρικούπης μάλιστα ἐν ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ ἐφημερίδι «Καιροὶ» ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «τίς πταίει;» ὑπηνίσσετο φανερῶς ὅτι ἁπάσης τῆς πολιτικῆς κακοπραγίας καὶ ἀκαταστασίας αἴτιος ἦν ὁ βασιλεύς, διὸ καὶ συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη ἐπὶ 24 ὥρας. Ὀγκουμένου δὲ καθ' ἑκάστην ἔτι πλέον τοῦ ἀντιπολιτευτικοῦ ρεύματος, καὶ ἀπειλοῦντος νὰ μεταστῇ εἰς ἐπαναστατικόν, ἐβουλεύσατο ἐπὶ στιγμὴν ὁ Βασιλεὺς νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ μάλιστα τὴν παραίτησιν ἐφ' ἅπαντα τὰ τέκνα αὐτοῦ, ὧν οὐδὲν εἶχε φθάσει ἔτι εἰς ἐνηλικιότητα. Ὁ δὲ συντάκτης τοῦ «Αἰῶνος» Τιμολέων Φιλήμων εἶχεν ἤδη ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς Δημοκρατίας. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος οὗτος ἀπεσοβήθη ἐνεργείαις τῶν πρεσβειῶν τῶν εὐεργετίδων Δυνάμεων, ἰδίως τῆς πρεσβείας τῆς ἀγγλικῆς, ἧς μεσιτείᾳ ἐκλήθη εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτὸς ὁ πρὸ μικροῦ φυλακισθεὶς διὰ τὰ ἐναντίον τοῦ Βασιλέως γραφέντα Χαρίλαος Τρικούπης. Οὗτος δεξάμενος τὴν ἐντολὴν νὰ συγκροτήσῃ ὑπουργεῖον καὶ συγκροτήσας τοῦτο, ἐν σιωπηλῇ ἐπιδοκιμασίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν κομματαρχῶν, περιέλαβεν εἰς αὐτὸ τοὺς ὀνομαστοτέρους τοῦ ὀλιγαρίθμου αὐτοῦ κόμματος, ἐν οἷς τὸν Κ. Λομβάρδον (κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1875). Ἔργον ἄμεσον τοῦ νέου ὑπουργείου ὑπῆρξεν ἡ διάλυσις τῆς τοῦ Βούλγαρη βουλῆς καὶ νέαι ἐκλογαὶ βουλευτικαί, διεξαχθεῖσαι μετὰ παραδειγματικῆς τάξεως καὶ ἐλευθερίας. Ὁ Τρικούπης καὶ οἱ ἐπιφανεῖς τοῦ κόμματος αὐτοῦ ἐξελέγησαν, ἀλλ' οὐδεμίαν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἐκέρδισε νέαν δύναμιν, τοὐναντίον δὲ μεγάλην προσέλαβε δύναμιν ἠθικὴν τὸ κόμμα αὐτοῦ, βαπτισθὲν ἐν ἀγῶνι ἐκλογικῷ μετὰ τιμῆς καὶ εὐθύτητος. Ὁ Χ. Τρικούπης ἐκπληρώσας τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἔντιμον ἀποστολὴν κατέθηκεν εὐθὺς τὴν ἐξουσίαν ἅτε μὴ ἔχων πλειονοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ, ἐκλήθη δ' εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ ἔχων τὰς πλείονας ψήφους ἐν τῇ Βουλῇ Κουμουνδοῦρος, ἐπινευόντων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν.

Ἡ πρώτη πρᾶξις τοῦ νέου ὑπουργείου Κουμουνδούρου ἦν ἡ εἰς εἰδικὸν δικαστήριον ἐπὶ ἐγκλήματι σιμωνίας παραπομπὴ τῶν ἐπὶ σιμωνίᾳ κατηγορουμένων δύο ὑπουργῶν, οἵτινες κατεδικάσθησαν εἰς 1-2 ἐτῶν φυλακήν, ἀποδειχθέντος τοῦ ἐγκλήματος αὐτῶν, εἶτα δὲ ἡ εἰς εἰδικὸν ὡσαύτως δικαστήριον παραπομπὴ τοῦ ὅλου ὑπουργείου Δ. Βούλγαρη, οὗ ἀπεδείχθησαν ὡσαύτως αἱ πολλαὶ ἀθεμιτουργίαι· καὶ ἀνεγνώρισε μὲν τὸ δικαστήριον τὴν ἐνοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ καταγγελλόμενα καὶ ἐστιγμάτισεν ἠθικῶς τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ, δὲν κατεδίκασεν ὅμως αὐτό, ἔτι μὴ ὑπαρχούσης ποινικῆς ρήτρας σαφοῦς διὰ τὰ καταγγελλόμενα. Ἡ διπλῆ αὕτη καταδίκη τοῦ Δ. Βούλγαρη, ἡ μὲν ποινικὴ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ, ἡ δὲ ἠθικὴ τοῦ ὅλου ὑπουργείου, ἐπιπίπτουσα κυρίως καὶ καιρίως ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κατήνεγκε τραῦμα τελικὸν εἰς τὸ αὐταρχικὸν μὲν καὶ σατραπικὸν ἀλλὰ καὶ ὑπερήφανον καὶ φιλότιμον ἦθος αὐτοῦ, καὶ παρεσκεύασεν εὐθὺς μὲν τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ θάνατον, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὸν φυσικόν.

Οὕτως ἐξέλιπεν ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς πολιτικῆς εἷς τύπος ἔκτακτος διὰ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς τῆς ἀρχικότητος, τῆς ἐξωτερικῆς σατραπικῆς μεγαλοπρεπείας, καὶ διὰ τὰ ἠθικὰ ἐλαττώματα, ἀνὴρ τῆς γενεᾶς τῶν ἀγωνιστῶν, ὑπουργός, σύμβουλος ἐπικρατείας, γερουσιαστής, πρωθυπουργός, συνωμότης, ἐπαναστάτης, ἀνατροπεὺς τοῦ θρόνου τοῦ Ὄθωνος, ἀντιβασιλεύς, σατραπικὸς πρωθυπουργὸς αὖθις ἐπὶ πολλὰς περιόδους, ἀδόξως ἐν ἰδιωτικῷ βίῳ τελευτήσας. Βραδύτερον λείψανά τινα τοῦ μεγάλου κόμματος Βούλγαρη ἐπειράθησαν νὰ συνταχθῶσιν εἰς κόμμα ὑπὸ τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ ἀνδρὸς Γεώργιον, διορισθέντα ἅπαξ καὶ ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν, ἀλλὰ ταχέως ἐκλιπόντα ἐκ τοῦ βίου, ὅπως καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Σπυρίδων. Τὸ ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου ἔμεινεν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μέχρι τέλους τοῦ 1875 καὶ κατὰ τὸ 1876, ἐπασχολούμενον οὐχὶ τοσοῦτον ὑπὸ ἐσωτερικῶν ὅσον ὑπὸ ἐξωτερικῶν ζητημάτων σοβαρῶν. Καθ' ὃν περίπου χρόνον τῷ 1875 ἀνελάμβανε τὴν κυβέρνησιν ὁ Κουμουνδοῦρος, ἤρξατο ἡ ἐπανάστασις ἐν Ἑρζεγοβίνῃ, ἐπεκταθεῖσα ἐντὸς σμικροῦ καὶ εἰς τὴν Βοσνίαν, καὶ διαρκῶς ὑποστηριζομένη ὑπό τε τῶν ὁμογενῶν Σλαύων τῶν ὁμόρων αὐστριακῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ὑπὸ τῶν σλαυικῶν καὶ πανσλαυιστικῶν συλλόγων τῆς Ρωσίας, καὶ προκαλοῦσα τὴν προσοχὴν τῶν αὐτοκρατοριῶν Αὐστρίας καὶ Ρωσίας, αἵτινες συνδεόμεναι ἀμφότεραι διὰ στενῆς πολιτικῆς φιλίας πρὸς τὴν Γερμανίαν συνεδέθησαν καὶ πρὸς ἀλλήλας, φιλικῶς συνεννοούμεναι περὶ εἰρηνικῆς λύσεως παντὸς ζητήματος ἀναφυομένου ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ παραχώρησιν περιωρισμένου αὐτονόμου θεσμοῦ εἰς τὰς ἐπαναστάσας ἐπαρχίας καταβληθεῖσαι προσπάθειαι διά τε τῆς περιφήμου διακοινώσεως τοῦ αὐστριακοῦ ὑπουργοῦ κόμητος Ἀνδράσυ καὶ διὰ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ πρίγκιπος Γορτσακὼφ ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ, καὶ τὸ θέρος τοῦ 1876 Σερβία καὶ Μαυροβούνιον συμμαχοῦσαι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας· καὶ οἱ μὲν Μαυροβούνιοι ἐφάνησαν νικηταὶ μέχρι τέλους, πολλὰς κυριεύσαντες σπουδαίας θέσεις ἔν τε τῇ Ἑρζεγοβίνῃ καὶ ἐν τῇ ἄνω Ἀλβανίᾳ, οἱ δὲ Σέρβοι, μετὰ γενναίαν ἄμυναν ἐπὶ ἓξ περίπου μῆνας, ὑπέκυψαν εἰς τὸν ὑπέρτερον ὄγκον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ προελάσαντος μέχρι τῶν προθύρων τῆς πρωτευούσης Βελιγραδίου· ἀλλ' οἱ τοῦρκοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὴν σερβικὴν πρωτεύουσαν, ἐπισχούσης τὴν πορείαν αὐτῶν τῆς ἀπὸ Κριμαίας ἐκπεμφθείσης φωνῆς τοῦ Τσάρου, ἀπαιτήσαντος διὰ τελεσιγράφου πρὸς τὴν Πύλην τὴν ἐντὸς 48 ὡρῶν κατάπαυσιν τῆς περαιτέρω πορείας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ (περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου 1876). Ἡ Πύλη οὐ μόνον ὑπέκυψεν εἰς τὸ κέλευσμα τοῦ Τσάρου, ἀλλ' ἤρξατο εὐθὺς καὶ διαπραγματεύσεων περὶ εἰρήνης, ἥτις καὶ συνωμολογήθη μετ' ὀλίγον ἄνευ οὐδεμιᾶς περικοπῆς ἐδάφους σερβικοῦ ἢ χρηματικῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἀπολύτως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος. Ἤρξαντο δὲ διαπραγματεύσεις καὶ πρὸς

Κόμης Ἀνδράσυ

τὸ Μαυροβούνιον περὶ εἰρήνης, ἀλλ' αὕτη ἐματαιώθη μεσολαβηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος κηρυχθέντος ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας πολέμου.

Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος δὲν εἶχεν ἀφορμὴν τὴν Ἑρζεγοβίνην ἢ τὴν Σερβίαν ἢ τὸ Μαυροβούνιον, ἀλλὰ τὴν Βουλγαρίαν. Αἱ βουλγαρικαὶ ἐπαναστατικαὶ ἑταιρεῖαι αἱ λεγόμεναι κομιτᾶτα ἀπὸ πολλοῦ εἰργάζοντό δι' ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐν ταῖς δυσχωρίαις τοῦ Αἵμου. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ σερβοτουρκικοῦ πολέμου κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1876 τὰ κινήματα ταῦτα ὠργανώθησαν ἐν ταῖς νοτίαις πρὸς τὴν Θράκην ὑπορείαις τοῦ Αἵμου, ἐπὶ ἐδάφους θρακικοῦ, ἵνα μαρτυρηθῇ ὁ βουλγαρικὸς χαρακτὴρ τῆς Θράκης, ἐφ' ἣν οἱ Βούλγαροι ἤγειρον ἀξιώσεις ἐθνικάς. Ἀλλὰ τὰ κινήματα ταῦτα, λίαν ἀσθενῶς ἐκρηγνύμενα, εὐχερῶς κατεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων διαπραχθείσας ἐναντίον εἰρηνικῶν τουρκικῶν πληθυσμῶν ὠμότητας καὶ σφαγὰς ἀνταπέδωκαν νῦν δι' ὠμοτάτων σφαγῶν καὶ θηριωδῶν πράξεων ἐναντίον γυναικῶν καὶ παίδων, πληρώσαντες πτωμάτων ὁλοκλήρους ἐκτάσεις ἐδάφους. Αὗται ἀνακαλυφθεῖσαι ὑπ' Ἄγγλων ἀνταποκριτῶν ἀγγλικῶν ἐφημερίδων καὶ γνωσταὶ γενόμεναι ἐξήγειραν φρίκην ἐν πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ, ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθα ἡ κοινὴ γνώμη ἀπήτει αὐστηρὰν ἱκανοποίησιν διὰ τὰς διαπραχθείσας ἀκατονομάστους βαρβαρότητας τῶν Τούρκων. Τότε ἐξηγέρθη ὁ μέγας φιλάνθρωπος πολιτικὸς ἀνὴρ τῆς Ἀγγλίας Γλάδστων, ὅστις διατελῶν τότε μακρὰν τοῦ ἐνεργοῦ πολιτικοῦ βίου καὶ τῶν πολιτικῶν εὐθυνῶν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ καὶ παρρησίᾳ ἐστιγμάτισε τὰς τουρκικὰς ὠμότητας, ἀξιῶν τὴν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐξέλασιν τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Ἡ φωνὴ τοῦ Γλάδστωνος μεγάλην ἐξήγειρε συγκίνησιν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ αὐτῇ, ἔνθα περιώρισε τὴν ὑπὲρ τῶν Τούρκων πάντοτε κινουμένην καὶ ἀγορεύουσαν γλῶσσαν τοῦ πρωθυπουργοῦ Δισραέλη, παρεθάρρυνε δὲ τὴν Ρωσίαν ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς Τουρκίας καὶ παρὰ τῆς Εὐρώπης μετὰ γλώσσης σθεναρᾶς καὶ πολεμοχαροῦς τὴν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπαλλαγὴν τῶν Βουλγάρων. Ὁ αὐτὸς δὲ Γλάδστων διὰ μακροτάτων ἄρθρων ἐν τῇ ἐγκρίτῳ ἀγγλικῇ «Ἐπιθεωρήσει τοῦ Ἐδιμβούργου» ὑπερήσπισεν εὐγλωττότατα καὶ τὰ ἐθνικὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Αἱ μεγάλαι Δυνάμεις συνεφώνησαν τότε νὰ συνέλθωσιν εἰς Συνδιάσκεψιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἥτις καὶ συγκροτηθεῖσα κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1876 καὶ τὰς πρώτας τοῦ 1877, ἐξεπόνησεν ὀργάνωσιν αὐτονόμου πολιτείας Βουλγαροθρακικῆς, διαιρουμένης εἰς ἀνατολικὴν μετὰ πρωτευούσης τῆς Σόφιας καὶ δυτικὴν μετὰ πρωτευούσης τῆς Φιλιππουπόλεως. Τῆς Τουρκίας μὴ δεξαμένης τὸ τῆς Συνδιασκέψεως σχέδιον, ἰδίως τὸ τῆς κατοχῆς τῶν αὐτονομηθησομένων χωρῶν ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ στρατοῦ εὐρωπαϊκοῦ (βελγικοῦ), ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον (κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1877), ὃν καὶ διεξήγαγεν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ, ἐν ἀρχῇ προσκρούουσα εἰς ἀτυχήματα οὐκ ὀλίγα ἕνεκα τῆς σθεναρᾶς ἀντοχῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς ἀμύνης τῆς περὶ ζωῆς καὶ θανάτου πολεμούσης Τουρκίας. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ὁ πολλαχῶς ἐνισχυθεὶς ρωσικὸς στρατὸς δι' ἐρρωμένης ἐπιθετικῆς πορείας ἐν Ἀσίᾳ μὲν προήλασεν εἰς τὰ ἔνδον τοῦ ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου καταλαβὼν τὰ ὀχυρώτατα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ φρούρια, τὰ μὲν ἐξ ἐφόδου (Κάρς, Ἀρδαχάν), τὰ δὲ δι' ὁμολογίας παραδιδόμενα (Ἐρζερούμ, Βατούμ), ἐν Εὐρώπῃ δὲ κατέλαβεν τὰς μεταξὺ Δανουβίου καὶ Αἵμου ὀχυρὰς θέσεις, ἰδίως δὲ τὴν πεισματωδέστατα ἀμυνομένην Πλεύναν, καὶ ἐν μέσῳ χειμῶνος ὑπερβὰς τὸν Αἷμον ἠνάγκασε τὴν Πύλην νὰ ζητήσῃ ἀνακωχήν, ἥτις καὶ παρεχωρήθη μεθ' ὑπογραφῆς τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων εἰρήνης, δι' ὧν ἡ Πύλη συνῄνει εἰς τὴν ἵδρυσιν ὑποτελοῦς αὐτῇ βουλγαρικοῦ κράτους ἐκτεινομένου ἀπὸ τοῦ Δανουβίου μέχρι Χαλκιδικῆς καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης,

παρέδιδε δ' εἰς τοὺς Ρώσους ἀμαχητὶ πάσας τὰς ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Αἵμου μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀχυρὰς θέσεις, ἰδίως τὰ φοβερὰ δυσπόρθητα ὀχυρώματα τῆς μεταξὺ Σηλυβρίας καὶ Δέρκων ἀμυντικῆς γραμμῆς τῆς Τσατάλτζης, τοῦ «μεγάλου τείχους» τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας συνωμολογήθη καὶ ὁριστικὴ εἰρήνη ἐν τῷ ὑπὸ τῶν Ρώσων κατεχομένῳ, ὥραν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀπέχοντι, προαστείῳ Ἁγίῳ Στεφάνῳ. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἐπεκυροῦντο πάντα τὰ ἐν τοῖς προκαταρκτικοῖς ὅροις συνωμολογηθέντα, οὕτω δ' ὁλόκληρος ἡ Μακεδονία ἐξαιρουμένης μόνης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τὸ ἥμισυ περίπου τῆς Θρᾴκης ἐδίδοντο εἰς τὴν ἱδρυομένην ὑποτελῆ βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν, ἐμεγεθύνετο δὲ καὶ ἡ Σερβία, μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Μακεδονίας ἐκτεινομένη, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Μαυροβούνιον, αὐξανόμενον πρὸς βορρᾶν καὶ νότον καὶ πρὸς δυσμὰς πρὸς τὴν θάλασσαν· συγχρόνως ἐπεβάλλετο εἰς τὴν Πύλην ἡ αὐστηρὰ ἐφαρμογὴ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς Κρήτης μετὰ τῶν τελευταίων ἀπαιτήσεων τῶν νησιωτῶν, παρεχωρεῖτο δὲ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἤπειρον διοικητικὴ ἡμιαυτονομία ὁμοία τῇ τῆς Κρήτης, ὀργανωθησομένη ὑπὸ συμβουλίου ἐγχωρίου καὶ ἐπικυρωθησομένη ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐποπτείᾳ καὶ τῆς Ρωσίας, ὁλόκληρα δὲ διαμερίσματα ἐν Ἀσίᾳ προσηρτῶντο εἰς τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις τῆς Ρωσίας. Περὶ Ἑλλάδος οὐδεὶς ἐγίνετο λόγος ἐν τῇ συνθήκῃ, κατὰ ρητὴν τοῦ Τσάρου διαταγὴν πρὸς τὸν ὑπαγορεύοντα τὴν συνθήκην στρατηγὸν Ἰγνάτιεφ· «Μηδεμίαν σπιθαμὴν γῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος !». Καὶ τοιαύτη μὲν ἦτο ἡ περιβόητος συνθήκη εἰρήνης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Τί δ' ἐγίνετο νῦν ἐν Ἑλλάδι ;

Στρατηγὸς Ἰγνάτιεφ

Ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἐρρήθη, ἡ τοῦ Κουμουνδούρου κυβέρνησις ἐξηκολούθει ὑφισταμένη μέχρι τῶν τελευταίων περίπου ἡμερῶν τοῦ ἔτους 1876. Ἀλλ' ἡ καθόλου κατάστασις τῶν πραγμάτων, οἱ ἐν Ἀνατολῇ ἐγκυμονούμενοι νέοι πόλεμοι καὶ μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Σερβίας, καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνερχομένη χάριν τῆς Βουλγαρίας συνδιάσκεψις τῶν Δυνάμεων, καὶ ὁ ἐκ Ρωσίας ἀπειλούμενος πόλεμος ἐν περιπτώσει μὴ ἐπιτυχίας τῆς Συνδιασκέψεως διετήρουν τὴν κοινὴν γνώμην ἐν μεγάλῃ συγκινήσει καὶ πολεμικῷ ὀργασμῷ, ὑποτρεφομένων καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ ἐπαναστατικῶν κινημάτων τῶν ὑποστηριζομένων ὑπὸ τοῦ συλλόγου τῆς τότε ἱδρυθείσης «*Ἐθνικῆς Ἀμύνης*» εἰς ἣν συνέρρεον χρήματα πανταχόθεν τοῦ Ἑλληνικοῦ· ἀπῄτει δ' αὕτη πρὸ πάντων ἵνα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων, ἀφέντες κατὰ μέρος πάσας τὰς κομματικὰς διαφορὰς καὶ διαμάχας, ἑνωθῶσιν εἰς μίαν κυβέρνησιν πανελλήνιον οὕτως εἰπεῖν, φροντίζουσαν σοβαρῶς περὶ ἀμύνης τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, τοῦτο δὲ ἤθελε καὶ αὐτὸς ὁ Κουμουνδοῦρος, πρόεδρον τῆς τοιαύτης κυβερνήσεως προτείνων τὸν ἀπὸ τοῦ 1865 ἐφησυχάζοντα ἐν προαστείῳ τινὶ τῶν Ἀθηνῶν γηραιὸν ναύαρχον Κ. Κανάρην. Καὶ νῦν συνελθόντες πάντες οἱ ἀρχηγοὶ (πλήν, ἐννοεῖται, τοῦ ἀποσυναγώγου θεωρουμένου Δ. Βούλγαρη) καὶ ὁ Κανάρης αὐτὸς ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἐ. Δεληγεώργη συνεφώνησαν περὶ συγκροτήσεως κυβερνήσεως ὁμαδικῆς ἢ συμμαχικῆς ἢ συγχωνευτικῆς, ὅπως ἐλέγοντο αἱ τοιαῦται συμμαχικαὶ κυβερνήσεις ἐπὶ Ὄθωνος, κληθείσης ἔκτοτε *οἰκουμενικῆς*, διὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης χαρακτηρισθείσης ὑπὸ τοῦ Θ. Ζαΐμη τῆς τοιαύτης κυβερνήσεως κατὰ

τοὺς ὅρους *Οἰκουμενικὸς* Πατριάρχης, *Οἰκουμενικὴ* Σύνοδος κ. λ.(¹). Καὶ πρόεδρος μὲν τοῦ τοιούτου ὑπουργείου καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ἐδείχθη ὁ ναύαρχος Κανάρης, ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὁ Ἀ. Κουμουνδοῦρος, ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ Χ. Τρικούπης, τῆς Δικαιοσύνης ὁ Θ. Ζαΐμης, τῶν Στρατιωτικῶν ὁ Χ. Ζυμβρακάκης, τῶν Οἰκονομικῶν ὁ Ἐ. Δεληγεώργης καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ὁ μὴ διατελέσας ἔτι πρωθυπουργὸς (καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ μὴ ἐγκριθεὶς ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὀργῶν πρὸς πρωθυπουργίαν καὶ ἔχων περὶ ἑαυτὸν μικρὰν ὁμάδα πολιτικῶν φίλων, αὐξηθέντων μετ'ὀλίγον εἰς ἐννέα) Θ. Δεληγιάννης. Ἡ συγκρότησις οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως ἀνεκούφισεν ἐπί τινα χρόνον τὰς ἀγωνίας τοῦ λαοῦ, πολλὰ ἐλπίζοντος ἐκ τῆς τοιαύτης κυβερνήσεως. Καὶ αὐτὴ δ' ἡ κυβέρνησις εἰργάζετο κατὰ τὸ ἐνὸν ὑπὲρ παρασκευῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἀλλὰ προσέκρουεν εἰς πολλὰς δυσχερείας ἐξωτερικάς. Ἀρξαμένου τοῦ ρωσικοῦ πολέμου, ἐνῷ ἡ Ρωσία ἐπίεζεν ἰσχυρῶς τὴν κυβέρνησιν, μάλιστα μετὰ τὰς ἐν Πλεύνᾳ ἀποτυχίας τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, εἰς ἀντιπερισπασμόν τινα ὑπὲρ τῆς Ρωσίας δι' ἐπιδείξεως πολεμικῆς πρὸς τὰ μεθόρια, καὶ ὁ Τσάρος αὐτὸς δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα τοιαύτην ἐζήτει βοήθειαν, Βασιλεὺς δὲ καὶ Κουμουνδοῦρος καὶ Κανάρης ἐκηρύσσοντο ὑπὲρ τοιαύτης ἐνεργείας, οἱ λοιποὶ ὑπουργοὶ ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου ἀγγλικῆς κυβερνήσεως τοῦ Δισδραέλη γενομένης ἀντιθέτου πιέσεως οὐδὲν τοιοῦτον ἐπεθύμουν, ἀπὸ δὲ τοῦ κατὰ τὸ θέρος ἐπελθόντος θανάτου τοῦ Κανάρη, ἐκλιπούσης καὶ πάσης κεντρικῆς διευθύνσεως καὶ ἑκάστου τῶν ὑπουργῶν διευθύνοντος τὸ ἑαυτοῦ τμῆμα αὐταρχικῶς, τῆς βουλῆς δ' ἐν ὁλομελείᾳ σιωπηρῶς ὑποστηριζούσης τὴν ἀκέφαλον κυβέρνησιν, οὐδεμία ἦτο δυνατὸν νὰ γένηται σπουδαία ἐνέργεια. Πλὴν τούτων ἡ Πύλη καὶ πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὴν τούτου κήρυξιν, μετὰ σπανίας ἐνεργοῦσα δραστηριότητος πολεμικῆς καὶ 800—900 χιλιάδας ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ παρατάξασα, ἤθελεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐξ Ἑλλάδος ἀντιπερισπασμοῦ, πέμπουσα στόλον εἰς τὸν Πειραιᾶ «ἵνα ἐξαλείψῃ τὸ κακὸν ἐκ τῆς ρίζης», ὡς ἔλεγεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν βολιδοσκοποῦσα τὰς διαθέσεις αὐτῆς. Ἡ Ἀγγλία ἀπέτρεψε τὴν Πύλην τοῦ μελετωμένου διαβήματος, ἀναλαμβάνουσα αὐτὴ νὰ κωλύσῃ τὸν ἐξ Ἑλλάδος κίνδυνον. Τοιαύτην δὲ λαβοῦσα ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ὑποχρέωσιν πρὸς τὴν Πύλην, σφόδρα ἐπίεζε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἵνα μένῃ ἀπολύτως οὐδετέρα. Ἔθηκε δὲ ἡ Ἀγγλία τὴν κυβέρνησιν καὶ πρὸ τοῦ ἑξῆς οἱονεὶ διλήμματος· «Εἰ μέν, εἶπε, νικήσῃ ἡ Ρωσία, ἡ εἰρήνη δὲν θὰ συνομο-

Κ. Κανάρης (εἰς γεροντικὴν ἡλικίαν)

(¹) Ὁ Θ. Ζαΐμης, ἁπλῶς ἀποφαινόμενος πρὸς δημοσιογράφον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, εἶχεν εἰπῇ ἐκ τυχαίας στιγμιαίας ἐμπνεύσεως· «Κἂν ἔτι μὴ συγκροτηθῇ *οἰκουμενικὸν* ὑπουργεῖον, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων θὰ συμπράξωσιν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ὁμοφωνίᾳ».

λογηθῇ ὑπὸ ταύτης, ἀλλ' ὑφ' ἁπάσης τῆς Εὐρώπης τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐν εὐρωπαϊκῷ συνεδρίῳ, ὅτε ἡ 'Αγγλία θὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἑλληνικὰς ἀξιώσεις ὡσεὶ ἦτο ἡ 'Ελλὰς ἐμπόλεμος, εἰ δὲ νικήσῃ ἡ Τουρκία, δὲν θὰ ἀφεθῇ ἡ 'Ελλὰς εἰς τὴν ταύτης ὡς νικητρίας διάκρισιν». Οὕτως ἡ 'Ελλὰς ἔμεινεν οὐδετέρα μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, ἐνήργησε δ' ἡ 'Αγγλία διὰ τῶν πρακτόρων αὐτῆς ἵνα καὶ αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ 'Ηπείρῳ ἐπαναστάσεις καταπαύσωσιν, ὑπισχνουμένη ὅτι ἐν τῇ συνομολογήσει τῆς εἰρήνης θὰ θεωρήσῃ τὰς ἐπαναστάσεις ὡς ὑφισταμένας ἔτι. 'Αλλ' ὅτε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1878 ἐγνώσθησαν τὰ κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ 'Αγίου Στεφάνου καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, ἡ σφοδρὰ ἱερὰ ἀγανάκτησις καὶ ὀργὴ ἡ καταλαβοῦσα τὸν λαὸν ἐξέσπασεν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῆς Οἰκουμενικῆς. Αὐθόρμητος ὁ λαὸς νῦν ἄνευ οἱασδήποτε κομματικῆς ἐνεργείας καὶ βλέψεως ὥρμησεν ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ὑπουργῶν, καὶ ἰδίως τοῦ Κουμουνδούρου, ὑβρίζων, λιθοβολῶν, ῥαβδίζων τοὺς ἀνθισταμένους, πυροβολῶν καὶ πυροβολούμενος καὶ φοβερὰν ἀπειλῶν αἱματοχυσίαν. Οὐ μόνον δ' ἐν ταῖς οἰκίαις ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἠπειλοῦντο οἱ ὑπουργοί, μόλις δ' ἐσώθησαν ἐκ τοῦ κινδύνου οἱ ὁμοῦ ἐν ταῖς ὁδοῖς βαδίζοντες Κουμουνδοῦρος καὶ Ζαΐμης. Κοπάσαντος εἶτα ὀλίγον τοῦ θορύβου συνῆλθεν ἡ μέχρι νῦν ἐξ ἀνάγκης ἄναυδος κατασταθεῖσα Βουλὴ καὶ ἐν ταύτῃ ὁ τὴν ἐπονείδιστον πτῶσιν πεσοῦσαν Οἰκουμενικὴν διαδεξάμενος 'Α. Κουμουνδοῦρος μεθ' ὑπουργοῦ τῶν 'Εξωτερικῶν τοῦ Θ. Δεληγιάννη, ἀφοῦ διετραγῴδησε πρὸς τὴν Βουλὴν τὰ συμβάντα ἐκήρυξεν ὅτι εἶχεν ἀνάγκην ἁπλῶς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως ἵνα ἐνεργήσῃ ἐξωτερικῶς καὶ μετ' ὀλίγον διέταξε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας τῆς Θεσσαλίας ὁ παρὰ τὰ μεθόρια προχείρως συγκροτηθεὶς ἐκ 5—6 χιλιάδων ὁπλιτῶν στρατός, ὅστις καὶ προελάσας μέχρι Δομοκοῦ περιέζωσε τὸ φρούριον τοῦτο. 'Αλλὰ καὶ ἐν τῇ ὀλίγων ὡρῶν στρατείᾳ ταύτῃ ἐφάνησαν πᾶσαι αἱ ἐλλείψεις πολεμικῆς παρασκευῆς. 'Εξ ἄλλου ἡ διὰ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης ὀλίγον ἐλαφρυνθεῖσα Τουρκία ἠδυνήθη νὰ πέμψῃ εὐθὺς τάγματα ὁλόκληρα εἰς τὸν Βόλον, ἀπειλοῦντα νὰ εἰσβάλωσιν ἐνταῦθεν εἰς τὰς ἑλλαδικὰς χώρας. Καὶ νῦν ἠναγκάσθη ὁ Θ. Δηλιγιάννης νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν πρεσβειῶν ἵνα ἀπαλλαγῇ τῆς ἀμηχάνου θέσεως. Οἱ πρέσβεις, ἰδίως ὁ τῆς 'Αγγλίας, συνεβούλευσαν τὴν ἄμεσον ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ τῆς εἰσβολῆς, ἐπαναλαμβάνοντες (ὁ Ἄγγλος δηλονότι πρεσβευτής) ὅτι ἡ 'Ελλὰς ἔμελλε νὰ θεωρηθῇ ὁπωσδήποτε ἐμπόλεμος ὑπὸ τῆς 'Αγγλίας ἐν τῇ συνομολογήσει τῆς νέας ὑπὸ τῆς 'Αγγλίας μελετωμένης πανευρωπαϊκῆς συνθήκης. Οὕτω δὲ τάχιστα ἔληξεν ἡ μεγάλη ἀναίμακτος καὶ ἄδακρυς στρατεία τοῦ Δομοκοῦ, καὶ ὁ στρατὸς ὁ ἑλληνικὸς κατέλαβε τὰς ἐντὸς τῶν ὁρίων θέσεις αὐτοῦ, παρασχὼν ἀφορμὴν τῷ νέῳ Τούρκῳ πρωθυπουργῷ ν' ἀγγείλῃ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Βουλὴν ὅτι ὀλίγα τάγματα τουρκικοῦ στρατοῦ πεμφθέντα εἰς Βόλον ἤρκεσαν ἵνα τραπῇ εἰς φυγὴν ὁ ἐπιδραμὼν εἰς Θεσσαλίαν ἑλληνικὸς στρατός.

'Αλέξ. Κουμουνδοῦρος

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΞΗΓΩΝ ΤΗΝ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ''ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,,

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἡ παραδοῦσα τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Τσάρου, ἤ, ὡς ἔγραφεν ὁ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος» τῆς Βιέννης, ἡ καθιστῶσα τὸν μέλλοντα κατὰ τύπον καὶ ὄνομα ὑποτελῆ τῷ σουλτάνῳ *ἱσποδάρον*, ἤτοι ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας, κατ' οὐσίαν κυρίαρχον τοῦ σουλτάνου, καὶ ῥυθμίζοντα καὶ διευθύνοντα ἀπὸ Σόφιας τὴν πολιτικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἦτο ἀρεστὴ οὔτε τῇ Αὐστρίᾳ οὔτε τῇ Ἀγγλίᾳ. Ἀλλ' ἡ μὲν Αὐστρία διετέλει ἐν ἀναμονῇ, καιροσκοποῦσα ἰδίως ἐπὶ τὴν πορείαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ ἡ κυβέρνησις Δισραέλη (νῦν διαρκοῦντος τοῦ πολέμου γενομένου λόρδου Βήκονσφηλδ) -Σώλσβουρυ, ἀφοῦ διὰ τῆς περιφήμου ἐγκυκλίου διακοινώσεως τῆς 20/1 Ἀπριλίου διεμαρτυρήθη ἐναντίον τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ ἐν τῇ διαμαρτυρίᾳ ταύτῃ ἐτόνισεν ἰδιαιτέρως τὸ ἀδίκημα τὸ γενόμενον εἰς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης διὰ τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἠξίωσε παρὰ τῆς Ρωσίας νὰ ὑποβάλῃ τὴν συνθήκην ταύτην εἰς συνέδριον εὐρωπαϊκόν. Ἡ Ρωσία ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Εὐρώπης μόνον τὰ ἄρθρα τὰ ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὰ γενικὰ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα, οὐχὶ δ' ἅπασαν τὴν συνθήκην. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀξίωσιν αὐτῆς νὰ ἀναγνωρίσῃ ἡ Ρωσία τὸ ὑπέρτατον κῦρος τῆς Εὐρώπης ἐφ' ὅλην τὴν συνθήκην. Ἐκ τῆς τοιαύτης διαφωνίας ἐνετάθησαν λίαν αἱ μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων σχέσεις καὶ ἦν ὁ πόλεμος προσδόκιμος ἐν ἐγγυτάτῳ χρόνῳ, συντασσομένης καὶ τῆς Αὐστρίας τῇ Ἀγγλίᾳ. Παρασκευαὶ δὲ πολεμικαὶ ἑκατέρωθεν μεγάλαι ἐτελοῦντο μετὰ πολλῆς ζέσεως. Ὁ ἐν τῇ Μεσογείῳ ἀγγλικὸς στόλος ηὐξάνετο τεραστίως, στρατεύματα δ' ἀγγλοϊνδικὰ μεταπεμπόμενα ἐκ τοῦ Ἰνδικοῦ ἐστρατοπέδευον ἐν Μελίτῃ.

Λόρδος Βήκονσφηλδ

Ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων ἡ διὰ τοῦ πολέμου οἰκονομικῶς ἀρκούντως καταπονηθεῖσα Ρωσία πρώτη ὑπεχώρησε καὶ ἀποταθεῖσα πρὸς τὴν γερμανικὴν κυβέρνησιν ἐζήτησε τὴν μεσιτείᾳ ταύτης σύγκλησιν συνεδρίου. Τὸ συνέδριον τοῦτο, οὗ ἡ σύγκλησις ἦτο ἡ ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτουμένη ἀναγνώρισις τοῦ ὑπερτάτου κύρους τῆς Εὐρώπης, συνῆλθε (καὶ μετά τινας ἰδιαιτέρας μυστικὰς μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας συνεννοήσεις) κατ' Ἰούλιον 1878 ἐν Βερολίνῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρίγκιπος Βίσμαρκ, ἐγένοντο δὲ δεκτοὶ ἐν αὐτῷ καὶ ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Θ. Δεληγιάννης καὶ ὁ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτὴς Ἀ. Ραγκαβῆς, ἐλάλησαν δ' ἀμφότεροι περὶ τῶν ἀξιώσεων τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς προσαρτήσεως τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἀφοῦ δ' ἑκάτερος τῶν ἀντιπροσώπων ἀνέγνω τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ, ἐξῆλθον τοῦ συνεδρίου ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπαντήσεως πρὸς τὰ προτεινόμενα ἢ συζητήσεως τούτων. Οὕτω δ' ἐξεπληροῦτο κατὰ σοφιστικωτάτην καὶ κακοπιστοτάτην ἀπόφασιν ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα δοθεῖσα ἀγγλι-

κὴ ὑπόσχεσις. Εἰς τὴν διαμαρτυρίαν δὲ τῶν ἀντιπροσώπων ὅτι οὐδὲν οὕτως ἐκέρδαινεν ἡ Ἑλλάς, μετὰ κυνισμοῦ ἀπήντα ὁ Ἄγγλος ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργός· «ἐπὶ τέλους, δὲν ἐπολεμήσατε ἵνα ἔχητε ἀξιώσεις ἐδαφικῶν παραχωρήσεων »(!). Ὁ Δισραέλης δὲ μετὰ σοφιστείας ἠθικῆς συνεβούλευσε τοῖς Ἕλλησιν ἀντιπροσώποις ἀντὶ νὰ ζητήσωσιν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν νὰ ζητήσωσι τὴν προστασίαν τῶν ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Τῆς παραινέσεως ταύτης τὸ κενὸν ἐννοεῖται οἴκοθεν, προκειμένου περὶ πλατωνικῶν ἀποφάσεων ἢ εὐχῶν περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας, τοιαύτην δὲ πρὸς τὸ Συνέδριον εὐχὴν καὶ παράκλησιν καὶ προστασίαν ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης ἐνόει ὁ Δισραέλης καὶ οὐχὶ τὴν ὑπό τινων Ἑλλήνων πλημμελῶς ἑρμηνευομένην προστασίαν ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος(¹).

Οὕτω κατ' οὐσίαν τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἐξέπνεε καὶ ἀπέθνησκεν ὡς θνησιγενὲς βλάστημα πρὶν ἔλθῃ εἰς πραγματικότητα, καὶ δίκην πομφόλυγος διερρήγνυντο πᾶσαι αἱ ἐκ τοῦ Συνεδρίου ἐλπίδες, τῆς Ἑλλάδος παραπεμπομένης διὰ τὸ μέλλον αὐτῆς εἰς αὐτὸ τὸ ἀχανὲς μέλλον, κατὰ τὴν μετ' ὀλίγον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δισραέλη μετὰ τὴν εἰς Ἀγγλίαν ἐπάνοδον ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Λόρδων ἀπαγγελθεῖσαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα παραίνεσιν· «Μάθε νὰ περιμένῃς». Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε αἴτια μᾶλλον τυχαῖα καὶ μικρὰ ἔδοσαν τῷ ἑλληνικῷ ζητήματι ὑπόστασιν καὶ ζωήν.

Πρωθυπουργὸς τότε ἐν Γαλλίᾳ καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὡς ἤδη ἐρρήθη, ἦτο ὁ Βάδδιγκτων, πρόεδρος δὲ τῆς Βουλῆς ὁ περιώνυμος Λέων Γαμβέττας. Ὁ Βάδδιγκτων ἀπῆλθεν ἐκ Παρισίων μετ' ἀποφάσεως νὰ μὴ περιπλέξῃ τὴν Γαλλίαν εἰς ζητήματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ μὴ ἀπ' εὐθείας ἁπτόμενα τῶν γαλλικῶν συμφερόντων. Ἀλλ' ὁ Γαμβέττας, ὡς ἀνὴρ φιλελεύθερος καὶ φιλέλλην, παρακαλούμενος δὲ διηνεκῶς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ στενοῦ φίλου αὐτοῦ Ἕλληνος ἰατροῦ Μεταξᾶ, ἐπέμενε παρὰ τῷ Γάλλῳ ὑπουργῷ ἵνα γίνῃ τι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἐλθὼν ὁ Βάδδιγκτων εἰς τὸ Βερολῖνον ἔτι μᾶλλον ἐξ ὅσων εἶδε καὶ ἐνόησεν ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνακινήσῃ οἱονδήποτε μὴ γαλλικὸν ζήτημα. Καὶ ὅμως διηνεκῶς παρωτρύνετο τηλεγραφικῶς ὑπὸ τοῦ Γαμβέττα νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ὁ Γαμβέττας εἰς τὰς συχνὰς ἐπικλήσεις τοῦ Μεταξᾶ ἀπήντα λακωνικῶς· «confiance». Τέλος ἐπείσθη ὁ Γάλλος ὑπουργὸς καὶ ἐνεργήσας παρ' ἑκάστῳ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων κατώρθωσεν ἵνα ἐν τῷ 14 πρωτοκόλλῳ τοῦ Συνεδρίου τεθῇ *πρόσκλησις* τοῦ Συνεδρίου πρὸς τὰς κυβερνήσεις Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος ἵνα συνεννοηθῶσι περὶ διορθώσεως τῶν ὁρίων, ὡς καταλληλοτάτης μεθορίου γραμμῆς «*κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Συνεδρίου*» λαμβανομένης τῆς διηκούσης ἐν Θεσσαλίᾳ μὲν

(¹) Εἰς τοιαύτην πλημμελῆ ἑρμηνείαν περιέπεσε καὶ ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, κατηγορήσας ὕστερον ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς τὴν κυβέρνησιν Κουμουνδούρου ὡς προτιμήσασαν ἐδαφικὰς ἐπεκτάσεις ἀντὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ προστατεύειν τοὺς Ἕλληνας τῆς Τουρκίας. Καὶ πῶς ἠδύνατο ἡ Ἑλλὰς νὰ ἀσκῇ τὴν τοιαύτην προστασίαν ἄνευ τῆς πρὸς ταύτην ἀναγκαίας πολιτικῆς, στρατιωτικῆς καὶ οἰκονομικῆς δυνάμεως; Τὸ κατ' οὐσίαν μηδαμινὸν τῶν παραινέσεων τοῦ Δισραέλη ἀπέδειξε μετ' ὀλίγον διὰ πικρᾶς εἰρωνείας ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ πληρεξούσιος ἐν τῷ συνεδρίῳ Βάδδιγκτων, δι' ὅσων εἶπεν ἔξω τοῦ Συνεδρίου εἰς τοὺς Ἕλληνας πληρεξουσίους τοὺς ἀξιοῦντας νὰ δοθῇ τῇ Ἑλλάδι δικαίωμα ὅμοιον τῷ εἰς τὴν Αὐστρίαν δοθέντι δικαιώματι τοῦ κατέχειν στρατιωτικῶς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας ἵνα ἀποκαταστήσωσιν ἐν αὐταῖς ἐν χρόνῳ ὡρισμένῳ ἢ ἀορίστῳ τὴν τάξιν, ὅπως ἡ Αὐστρία ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ. Ὁ Γάλλος ἀντιπρόσωπος ἀπήντησεν αὐτοῖς ἁπλούστατα· «Ἡ Αὐστρία ἵνα κατέχῃ τὰς ἐπαρχίας παρέταξεν ἀπὸ τοῦδε εἰς τὰ σύνορα αὐτῶν 80 χιλ. στρατοῦ· ἂν ἔχητε καὶ ὑμεῖς νῦν 80 χιλ. στρατοῦ, σπεύσατε νὰ καταλάβητε τὰς χώρας ἃς ἀξιοῦτε, χωρὶς νὰ ἐρωτήσητε μηδένα καὶ χωρὶς νὰ περιμένητε τίποτε ἀπὸ τὸ Συνέδριον!»

διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Πηνειοῦ, ἐν Ἠπείρῳ δὲ τῆς τοῦ Θυάμιδος (Καλαμᾶ), ἐλέγετο δὲ ἐν τῷ εἰρημένῳ πρωτοκόλλῳ ὅτι καθ' ἣν περίπτωσιν δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συνεννοηθῶσιν ἠδύναντο νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν μεσιτείαν τῶν ὑπογραφουσῶν τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου Δυνάμεων. Ἀλλ' ὁ Γάλλος ὑπουργός, εἴτε οἴκοθεν φοβούμενος μὴ ἡ πρότασις αὐτοῦ ταφῇ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ, εἴτε ὑπὸ τοῦ Γαμβέττα παρορμώμενος, εἰργάσθη παρὰ τοῖς ἀντιπροσώποις ἵνα ἡ πρότασις αὐτοῦ καταχωρισθῇ καὶ ἐν τῷ κειμένῳ αὐτῷ τῆς συνθήκης ὡς ἄρθρον ἀκροτελεύτιον (en acte final). Πολὺ πρὸς τοῦτο ἐμόχθησεν ὁ «δύστηνος» Βάδδιγκτων, ἱκετεύων σχεδὸν ἕκαστον τῶν πληρεξουσίων, ἰδιαιτέρως λεγόντων πρὸς ἀλλήλους· «ποιήσωμεν αὐτὴν τὴν χάριν εἰς τὸν δύστηνον (πτωχὸν) Βάδδιγκτων (pour le pauvre monsieur Waddington)», ὡς ἐτηλεγράφει εἰς τοὺς «Καιροὺς» τοῦ Λονδίνου ὁ ἐν Παρισίοις περίφημος ἀνταποκριτὴς αὐτῶν Βλῶβιτς. Τέλος, εὐδοκησάντων πάντων (τῶν Ἄγγλων μετ' ὀπισθοβουλίας, καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων μὴ διδόντων σπουδαίαν σημασίαν εἰς τὴν πρότασιν ἕνεκα τοῦ τρόπου καθ' ὃν διετυπώθη· ἦν δὲ πρῶτος Τοῦρκος πληρεξούσιος ὁ Ἕλλην Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆς), τὸ 46 ἄρθρον τῆς συνθήκης διελάμβανεν, ὅτι ἐὰν Τουρκία καὶ Ἑλλὰς μὴ δυνηθῶσι νὰ συμφωνήσωσι περὶ διορθώσεως τῶν ὁρίων αὐτῶν κατὰ τὰ ἐν τῷ 14 πρωτοκόλλῳ λεγόμενα, δύνανται νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν μεσιτείαν τῶν ὑπογραψασῶν τὴν συνθήκην ταύτην Δυνάμεων.

Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἦτο λίαν χλιαρόν, ἡ δ' ἐκτέλεσις αὐτοῦ καὶ ὡς ὑποχρεωτικὴ ἠδύνατο νὰ ἑρμηνευθῇ καὶ ὡς μὴ ὑποχρεωτική. Τοιαύτην δ' ἑρμηνείαν δοῦσα ἡ Τουρκία δὲν ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς οὐδεμίαν διαπραγμάτευσιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐν μακρῷ ὑπομνήματι ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Σαφφὲτ πασᾶς ἀπέρριπτε πᾶσαν ἰδέαν μεταρρυθμίσεως ὁρίων, καὶ τὴν Ἑλλάδα συνεβούλευε νὰ ζητήσῃ ἐπέκτασιν ὁρίων ἐπὶ τὴν περιβάλλουσαν τὴν χώραν θάλασσαν. Εἰς τὴν πρότασιν δὲ τῆς Ἑλλάδος περὶ ἐνάρξεως διαπραγματεύσεων συμφώνως πρὸς τὸ πρωτόκολλον καὶ τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου οὐδεμίαν ἔδωκεν ἀπάντησιν ἡ Πύλη. Τότε δ' ἡ Ἑλλάς, ἀφοῦ μάτην ἀνέμεινεν ἀπάντησιν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, ἀπετάθη πρὸς τὰς Δυνάμεις κατὰ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης καὶ ἐπεκαλέσατο τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν. Μετὰ πολλὰς ἀνεπισήμους ἐκ μέρους τῶν Δυνάμεων ἐνεργείας ἔπεμψε τέλος ἡ Πύλη ἀντιπροσώπους εἰς τὰ μεθόρια ἵνα συνεννοηθῶσι περὶ μεταρρυθμίσεως ὁρίων. Ἀλλ' ἡ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπεσταλμένων συνέντευξις τούτων ἐν Κερκύρᾳ, εἶτα δ' ἐν Πρεβέζῃ, εἰς οὐδὲν ἀπέβη, τῶν Τούρκων περιοριζόντων τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων εἰς ἐλάχιστόν τι περὶ τὸν Δομοκὸν τρίγωνον, τοῦ ὑπουργοῦ μάλιστα τῶν Ἐξωτερικῶν Καραθεοδωρῆ μετ' ἀπορίας διαμαρτυρομένου ἐναντίον πάσης ἐπεκτάσεως πρὸς τὸν Βόλον, ὅστις ὅπως καὶ ἡ Πρέβεζα ἦσαν αἱ ἀναγκαιόταται ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ φυσικαὶ ἔξοδοι τῆς Τουρκίας. Τέλος τὸ ἑπόμενον ἔτος (1879), ἐνεργείᾳ πάλιν τῶν Δυνάμεων καὶ ἰδίως τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλου πρέσβεως Φουρνιέ, ὅτε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐγένετο ὁ Ἕλλην Σάββας πασᾶς, ἐπέμφθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς Βράιλας Ἀρμένης ἵνα μετὰ τοῦ πρέσβεως Ἀ. Κουντουριώτου καὶ στρατιωτικῶν ἀκολούθων ἐκθέσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τὰς ἑλληνικὰς ἀξιώσεις. Ἀληθῶς δὲ ἡ στρατιωτικὴ ἀποστολὴ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας διετύπωσε τὰ τῆς προσηκούσης μεθορίου γραμμῆς, ἐκτείνασα ταύτην μέχρι Σερβίων τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς οὐδεμιᾶς ἔτυχεν ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, εἰπόντων ἁπλῶς ὅτι ἡ ἔκθεσις ἐγένετο μόνον χάριν τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων. Ἀποτυχούσης δὲ καὶ ταύτης τῆς ἀποπείρας πρὸς συνεννόησιν, ἀπεφασίσθη μεταξὺ τῶν Δυνάμεων ἵνα ἐπιτροπεία εὐρω-

παϊκὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐπὶ τόπου ὑποδείξῃ τὴν κατάλληλον γραμμήν. Ἀλλὰ τὴν συγκρότησιν καὶ μετάβασιν τῆς ἐπιτροπείας ταύτης ἐκώλυεν ὁ Ἄγγλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μαρκήσιος Σώλσβουρυ, ἐξαρτῶν τὴν μετάβασιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς συναινέσεως καὶ ἀδείας τῆς Πύλης. Παρενέβαλλε δ' ὁ Ἄγγλος ὑπουργὸς καὶ ἄλλα προσκόμματα εἰς τὴν πρόοδον τῶν διαπραγματεύσεων, ἀξιῶν ἐκ τῶν προτέρων ἵνα ἐπιβληθῇ τῇ Ἑλλάδι ἡ ὑποχρέωσις ὅπως ἐν τῷ προσαρτηθησομένῳ εἰς τὸ κράτος αὐτῆς νέῳ ἐδάφει ἰσχύῃ ἀπόλυτος θρησκευτικὴ ἐλευθερία, καὶ δικαιολογῶν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ἀξίωσιν ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐν ταῖς ὑπὸ προτεσταντῶν διευθυνομέναις σχολαῖς, καὶ μάλιστα παρθεναγωγείοις, ἀνηρτᾶτο ἡ εἰκὼν τῆς Παρθένου πρὸς προσκύνησιν, προκαλῶν δὲ συζητήσεις πρὸς τὴν Ρωσίαν, μὴ δεχομένην τοιαύτην ἀξίωσιν. Οὕτως, ἕνεκα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου κατηναλώθη ἅπαν τὸ ἀπὸ Ἰουλίου 1878 μέχρι Μαρτίου 1880 διετὲς περίπου χρονικὸν διάστημα εἰς λόγους καὶ ἀντιρρήσεις καὶ ἀτέρμονας διαπραγματεύσεις, ὧν ἕνεκα τὸ ζήτημα κατέστη ἀνιαρὸν καὶ ἀπογοητευτικὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι, ἔνθα ὀλίγοι πλέον ἦσαν οἱ ἐλπίζοντες λύσιν οἱανδήποτε ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως Χ. Τρικούπης δὲν ἐδίσταζε νὰ κηρύττῃ ὅτι δὲν ὑπῆρχε *ζήτημα ἑλληνικόν*, καὶ ἔψεγε τὰς τοῦ Κουμουνδούρου μικρὰς στρατιωτικὰς παρασκευάς. Ὅτε δὲ κοινοβουλευτικῶς πεσόντος τοῦ ὑπουργείου Κουμουνδούρου ἦλθεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁ Τρικούπης, πρῶτον ἔργον αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ δημοπρατικὴ παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Κουμουνδούρου ἐκποίησις τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων τοῦ στρατοῦ καὶ πάντων τῶν πρὸς ἐπιστράτευσιν ἐφοδίων, ἅτε μὴ ὑπάρχοντος ζητήματος ἐπεκτάσεως ὁρίων καὶ καταλήψεως στρατιωτικῶς νέας χώρας.

Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ φαινομένῃ καὶ κηρυσσομένῃ ὥρᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ τῆς ὁριστικῆς ταφῆς τῶν περὶ ἑνώσεως Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου ἐλπίδων, γεγονός τι τυχαῖον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἢ μᾶλλον δεξιὰ Κυρίου ἀόρατος ἠλλοίωσε τὰ πάντα. Τότε ὡς ἀπὸ Θεοῦ ἐνεφανίσθη ἡ εὐγενὴς φυσιογνωμία τοῦ Γουλιέλμου Γλάδστωνος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος πρὸ πολλοῦ ἀποχωρήσας τοῦ ἐνεργοῦ πολιτικοῦ βίου, παραιτησάμενος δὲ καὶ τὴν ἐπίσημον ἀρχηγίαν τοῦ τῶν Οὐΐγων κόμματος, ὡς ἰδιώτης ἀνεύθυνος συνεκίνει ἀπό τινος χρόνου τὸν πολιτικὸν κόσμον δι' ὅσων ἔλεγε καὶ ἔγραφεν ἐπικρίνων τὴν πολιτικὴν τοῦ Δισραέλη, ἤλεγχε δὲ καὶ κυβερνήσεις καὶ ἡγεμόνας καὶ αὐτοκράτορας ἔτι (τὸν τῆς Αὐστρίας), συνηγορῶν ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ λαοῦ, πᾶσα δὲ ἡ περὶ αὐτὸν χορεία τῶν τοῦ κόμματος ἐπιφανῶν, ἐν οἷς ὁ λόρδος Γράμβιλ, ὁ Δίλκε, ὁ Ἄρκουρ, ὁ Ρόσμπερυ, ὁ Μωνδύλλας, ἦσαν μέλη φιλελληνικοῦ συλλόγου ἱδρυθέντος τότε ἐν Λονδίνῳ ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων. Ἀκριβῶς δὲ καθ' ὃν χρόνον ἐφαίνετο πνέον τὰ λοίσθια τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα, ὁ ἐκ τῶν φαινομένων μεγάλων πολιτικῶν αὐτοῦ ἐπιτυχιῶν ἑωσφορικῶς ἐπηρμένος καὶ ἐκ τῶν εὐτυχῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἀφγανικοῦ πολέμου τοῦ 1879 νέαν κτησάμενος αἴγλην ψευδῆ ἰουδαῖος πρωθυπουργὸς Βενιαμὶν Δισραέλης (λόρδος Βήκονσφηλδ) διέλυε τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐνισχύσῃ τὴν θέσιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κόμματος αὐτοῦ. Ἐν τῷ ἐκλογικῷ ἀγῶνι ἰσχυρὸν μέρος ἔλαβε τότε ὁ Γλάδστων διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ κατὰ τῆς κυβερνήσεως λόγων, καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης κατήγαγε θρίαμβον μοναδικὸν καὶ ἀπροσδόκητον, ἀνελθὼν δ' εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπελάβετο εὐθὺς τῆς λύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἐνεργήσας παρὰ τῇ γερμανικῇ κυβερνήσει σύγκλησιν συνδιασκέψεως ἐν Βερολίνῳ (χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου δοὺς ἐξηγήσεις ἱκανοποι-

Λωναΐ Βαδιγκτὼν Χοενλόε Κόρτι Μονῦ Σαίν-Βαλλιὲ Ντεπρὲ Μπῦχερ Ὁλσταΐν Μποὺς Ἑ. Βίσμαρκ Σαδουλλὰχ Ρῶσελ Σώλσβαρυ Μεχμὲτ Ἀλῆ πασᾶς
Καρόλυ Γορτσακὼφ Βήκονσφηλδ Ράδοβιτς Οὑμπρὶλ Ἀνδράσυ Ὄ. Βίσμαρκ Σουβάλωφ Φὸν Μπύλωφ Καραθεοδωρῆς

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ„

ητικὰς καὶ διά τινας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, συμμάχου τῆς Γερμανίας, προσβλητικὰς ἐκφράσεις αὐτοῦ). Ἡ συνδιάσκεψις αὕτη καθώρισε τὰ νέα μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ὅρια δι' εὐρείας ἐξηγήσεως τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Βερολίνου, ἐν Θεσσαλίᾳ μὲν ἐκτείνασα τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, ἐν Ἠπείρῳ δὲ πέραν τοῦ ῥοῦ τοῦ Θυάμιδος, περιλαβοῦσα ἐντὸς αὐτῶν οὐ μόνον τὰ Ἰωάννινα ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ διαμερίσματος τοῦ Ζαγορίου. Ἡ Πύλη, εἰς ἣν ἀνεκοινώθη ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἐνδοτικωτέρα γενομένη νῦν ἠξίωσε τὴν ἐκ τῶν νέων ὁρίων ἐξαίρεσιν τῆς Λαρίσης καὶ τοῦ Μετσόβου (διὰ λόγους, ὡς ἔλεγε, στρατηγικούς) καὶ τῶν Ἰωαννίνων (διὰ λόγους φυλετικούς, ὡς τοῦ διαμερίσματος ὄντος ἀλβανικοῦ καὶ οὐχὶ ἑλληνικοῦ), συναινοῦσα εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῶν ἄλλων (πλὴν τῆς Πρεβέζης). Ἡ Τουρκία ἐν ταῖς ἀξιώσεσι ταύταις ὑπεστηρίχθη μυστικῶς καὶ φανερῶς ὑπὸ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἡ δὲ Γαλλία, ἧς τὴν συμμαχικὴν συνδρομὴν ἐζήτει νῦν ἡ Ἀγγλία (τῆς Ρωσίας τηρούσης ἁπλῶς εὐμενῆ οὐδετερότητα), μετὰ τὴν συνδιάσκεψιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ Βερολίνου ἐκήρυττε τὸ ἔργον αὐτῆς τετελεσμένον, καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Γάλλος πρεσβευτὴς Δεμονὲ ἐκήρυξεν ὅτι ἡ Γαλλία διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς νέας Βερολινίου ἀποφάσεως δὲν ἔμελλε νὰ δαπανήσῃ οὐδὲ ἓν σαντίμιον. Τότε ἡ Ἀγγλία ἀπομονωθεῖσα ἐνήργησε τὴν σύγκλησιν νέας συνδιασκέψεως τῶν Δυνάμεων (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1881), ἥτις ἐξέδωκεν ὡς ὑπερτάτην τελεσίδικον ἀπόφασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τὸν καθορισμὸν τῶν νέων ὁρίων, δι' οὗ ἅπασα ἡ Θεσσαλία, πλὴν τοῦ διαμερίσματος Ἐλασσόνος, καὶ ἐν Ἠπείρῳ τὸ διαμέρισμα τῆς Ἄρτης ἐδίδοντο τῇ Ἑλλάδι. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀνακοινωθεῖσαν τῇ Πύλῃ ἐδέξατο αὕτη μετά τινων ἐπιφυλάξεων καὶ ἀξιώσεων ἀπορριφθεισῶν ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως, ἐν Ἑλλάδι δὲ ὁ πάλιν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀνελθὼν εἰς τὴν ἐξουσίαν Κουμουνδοῦρος, παρὰ πάσας τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Τρικούπη καί τινων δημαγωγῶν, ἀξιούντων πόλεμον διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Ἰωαννίνων, ἐδέξατο τὴν λύσιν ταύτην, ὑψίστην οὕτω προσφέρων ὑπηρεσίαν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ δοὺς ἀφορμὴν τῷ μεγάλῳ φιλέλληνι Γλάδστωνι νὰ εἴπῃ τὴν χρυσοῖς γράμμασι γραπτέαν εἰς τὸν ἀνδριάντα τούτου ῥῆσιν· «Οὐδέποτε ἐν τῷ βίῳ μου ᾐσθάνθην χαρὰν μείζονα τῆς ἐπὶ τῇ ἀναιμάκτῳ ἑνώσει τῆς Θεσσαλίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος». Τὸ ἔργον δὲ τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν μέγαν φιλέλληνα καὶ φιλάνθρωπον ἀνέλαβε προθύμως καὶ ὀτρηρῶς αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιον, ὅπερ ἀποταθὲν πρὸς τὸ Πανελλήνιον ᾐτήσατο τὴν διὰ τῆς συνδρομῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων, μεγάλων καὶ μικρῶν, πλουσίων καὶ ἐνδεῶν, ἀνέγερσιν ἀνδριάντος τοῦ ἀνδρός, φανέντος, ὡς ἔλεγε πρυτανικὴ προκήρυξις, «λέγειν καὶ πράσσειν δυνατωτάτου». Διὰ τῶν χρημάτων τούτων κατεσκευάσθη ἀνδριὰς Γλάδστωνος, ἱδρυθεὶς πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Πανεπιστημίου, πρὸς διαιώνισιν τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Πανελληνίου πρὸς τὸν μέγαν ἄνδρα καὶ πρὸς ἠθικὴν ἐποικοδόμησιν εὐγενοῦς ἀκαδημαϊκῆς νεότητος. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεκένωσαν τὰς ἐπιδικασθείσας θέσεις καὶ οἱ Ἕλληνες κατέλαβον ταύτας πρὶν ἔτι λήξῃ τὸ 1881.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οὕτως ἐξικόμενοι μετὰ τὴν ἀφήγησιν καὶ παράστασιν τετρακισχιλιετοῦς περίπου ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ παρόντος, ἰδόντες ποικίλον ἐν τῇ ἑνότητι τὸ παρελθόν, καὶ εὑρισκόμενοι πρὸ νέας περιόδου ἐξελίξεων τοῦ ἀχανοῦς μέλλοντος, ἔχομεν ἱκανὰ σημεῖα φωτεινὰ ἐκ τοῦ διασωθέντος παρελθόντος

ἵνα, ὡς ἐφόδια ταῦτα παραλαβόντες, οὐχὶ μὲν ἄνευ τινὸς δέους, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ἐλπίδων, ὡς λαὸς καὶ γένος ἑλληνικὸν εἰσέλθωμεν εἰς τὸ στάδιον νέων ἀγώνων ἱστορικῶν ὑπὲρ διατηρήσεως τῶν μέχρι νῦν κεκτημένων καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τὸ τελειότερον ἀναπτύξεως καὶ προαγωγῆς αὐτῶν. Καὶ πυκνὴ μὲν ἔτι ὁμίχλη ἐν πλείστοις σημείοις καὶ κεφαλαίοις τοῦ βίου τοῦ ἐθνικοῦ περικαλύπτει τὸν ἱστορικὸν ὁρίζοντα ἡμῶν, νυκτὶ μᾶλλον ἐοικότα, «ἣν πυρὰ μὲν οὐδεμία τό γε νῦν κατισχύει φωτίζειν, οὔτε ἄστρων ἔκλαμπροι φλόγες καταυγάζειν ὑπομένουσι», μέγας δ' ἐστὶν ὁ κίνδυνος ὁ ἐκ τοῦ κράτους τοῦ ὑλισμοῦ ἀπειλῶν τὴν ἠθικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· ἀλλὰ δὲν ἐκλείπουσιν ἔτι ἐν τῷ ἑλληνικῷ γένει αἱ πάτριοι ἀρεταὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης, τῆς πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ φιλοσοφεῖν μεγάλης ἢ μικρᾶς ὁρμῆς, καὶ τῆς μετ' ἀφοσιώσεως πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἰδεώδη, ἐν μέσῳ μυρίων ἀντιξόων περιστάσεων, καὶ ὑπὸ τῆς τύχης καὶ ὑπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀδυναμίας παραγομένων, διευθύνσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βίου.

Δὲν ἐξέλιπε δ' ἔτι εὐτυχῶς ἐν τῷ ὑγιεῖ καὶ γνησίῳ τμήματι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἡ ζωογόνος πίστις πρὸς τὴν ἠθικὴν τάξιν τοῦ κόσμου καὶ τὴν πανσοφίαν καὶ δικαιοσύνην Ἐκείνου «ὃς κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατάξει καὶ λύχνον σβεννύμενον οὐκ ἀποσβέσει».

ΤΕΛΟΣ

Ἡ Ἐθνικὴ Πίστις
(Ἔργον Δ. Μπισκίνη)

ΧΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
536	Σύνοδος Κ)πόλεως 537 Ἐγκαίνια τῆς Ἁγ. Σοφίας (κτισθείσης τῷ 532—7 ὑπὸ τῶν ἀρχιτεκτ. Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου) 540 Ὁ Βελισσάριος κυριεύει τὴν Ράβενναν. Ὁ βασιλ. τῶν Περσῶν Χοσρόης καταλαμβάνει τὴν Συρίαν, Σλάβοι ἐξακολουθοῦν εἰσβάλλοντες εἰς τὰς ἑλλην. χώρας, Οὖννοι εἰς τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ πλησιάζουν πρὸς τὴν Κ)πολιν,ἔνθα τῷ 542 – 546 ἐπικρατεῖ φοβερὸς λοιμός 543 Διάταγμα τῶν τριῶν Κεφαλαίων 547 Ἐγκαίνια τοῦ Ἁγ. Βιταλίου τῆς Ραβέννης, 549 τοῦ ἐκεῖ Ἁγ. Ἀπολλιναρίου 548 Θάνατος τῆς Θεοδώρας. Ὁ συναξαριστὴς Κύριλλος. Κοσμᾶς ὁ Ἰνδικοπλεύστης.
552	Σλαβικὰ στρατεύματα ἀπειλοῦν τὴν Θεσσαλονίκην 553 Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (Κων)πόλεως). Οἱ ἱστοριογράφοι Προκόπιος καὶ Πέτρος ὁ Πατρίκιος 559 Οὖννοι ἐμφανίζονται πρὸ τῆς Κων)πόλεως, ἥτις σῴζεται ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου 562 Συνθήκη μετὰ τῆς Περσίας. Ὁ χρονογράφος Μαλάλας.
565—578	Αὐτοκράτωρ Ἰουστῖνος Β', ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Διὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Λογγοβάρδων (568) ἀπόλλυται τὸ ἥμισυ τῆς Ἰταλίας 572 Ἐκρήγνυται νέος πόλεμος πρὸς τοὺς Πέρσας.
578—682	Αὐτοκράτωρ Τιβέριος Β'. Ἀγαθίας ὁ ἐπιγραμματοποιός, Ἰωάννης Μόσχος ὁ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς. Ἀγαθίας ὁ ἱστορικός 579 Θάνατος Χοσρόου τοῦ Μεγάλου 581 Κατάληψις Σιρμίου ὑπὸ Ἀβάρων 582 Δημιουργία τῶν ἐξαρχιῶν Ἀφρικῆς καὶ Ραβέννης. Ὁ ἰατρὸς Ἀλέξανδρος ὁ ἐκ Τράλλεων.
582—602	Αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος 585 Ἐγκαίνια τοῦ Ἁγ. Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης 588 Ἄβαρες καὶ Σλάβοι εἰς Πελοπόννησον 591 Εἰρήνη πρὸς τοὺς Πέρσας 597 Πολιορκία Κων)πόλεως ὑπὸ Ἀβάρων. Ὁ ἱστορικὸς Εὐάγριος 601 Νῖκαι τοῦ Πρίσκου κατὰ τῶν Ἀβάρων. Ὁ συγγραφεὺς Γεώργιος ὁ Κύπριος 602 Ἀνταρσία τοῦ Φωκᾶ, ὅστις διατάσσει τὴν θανάτωσιν τοῦ Μαυρικίου.
602—610	Αὐτοκράτωρ Φωκᾶς. Τρομοκρατία. 608 Οἱ Πέρσαι κυριεύσαντες τὴν Συρίαν προχωροῦν μέχρι Χαλκηδόνος 610 Ἐπανάστασις τοῦ Ἡρακλείου ἀνατρέπει τὸν Φωκᾶν.
610—641	Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος. Ὁ συγγραφεὺς Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, ὁ ποιητὴς Γεώργιος ὁ Πισίδης. Τὸ μυθιστόρημα Βαρλαὰμ καὶ Ἰωασαφὰτ τοῦ Ἰωάννου 615 Ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἀπαγωγὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ εἰς Κτησιφῶντα 617 Κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Περσῶν 619 Ἄβαρες πρὸ τῆς Κων)πόλεως 622 Ἐπίθεσις τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν Περσῶν 626 Ἄβαρες καὶ Πέρσαι προσβάλλουν τὴν Κων)πολιν. Ὁ «ἀκάθιστος ὕμνος» τοῦ πατριάρχου Σεργίου.
627	Νικηφόρος μάχη τῆς Νινευῆς. Πρώτην φορὰν ἀναγράφεται εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν πρωτόκολλον ἡ ἑλληνικὴ προσωνυμία «πιστὸς ἐν Θεῷ βασιλεύς», ἀναγνωρίζεται δὲ ἡ ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους 628 Νίκη πρὸ τῆς Κτησιφῶντος 629 Ἐπαναφορὰ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ ὕψωσις αὐτοῦ (14 Σεπτ.) ἐν Ἱερουσαλήμ· συνθήκη εἰρήνης πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἐγκατάστασις Κροατῶν καὶ Σέρβων εἰς τὸ Ἰλλυρικόν 631—649 Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχείας. Τὸ Πασχάλιον χρονικόν 632 Οἱ Ἄραβες προσβάλλοντες τὴν Κύπρον κυριεύουν τὸ Κίτιον. Σωφρόνιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Λεόντιος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κύπρῳ Νεαπόλεως 636 Ἀτυχὴς μάχη παρὰ τὸν ποταμὸν Ἱερομίακα 637 Παράδοσις τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸν Ὀμάρ 638 Ὁ Ἡράκλειος δημοσιεύει τὴν «Ἔκθεσιν» περὶ τῶν Μονοθελητῶν. Οἱ Ἄραβες καταλαμβάνουν τὴν Ἀντιόχειαν καὶ 640—2 τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον.
641	Αὐτοκράτορες Κωνσταντῖνος Γ' (ἀποθανὼν τῷ αὐτῷ ἔτει) καὶ Ἡρακλεωνᾶς. Ἀνακηρύσσεται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κώνστας Β' (641—668). Ὁ ἰατρὸς Παῦλος ὁ Αἰγινήτης 648 Δημοσίευσις τοῦ «Τύπου», δι' οὗ ἀπαγορεύεται συζήτησις περὶ μιᾶς ἢ δύο θελήσεων Χριστοῦ 649 Οἱ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
421	Ἡ Ἀθηναῒς βαπτισθεῖσα (Εὐδοκία) ὑπανδρεύεται τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον 425 Ἵδρυσις πανεπιστημίου ἐν Κ)πόλει. Ἀνέγερσις τῆς Βασιλικῆς (Ἐσκὶ τζουμά) εἰς Θεσσαλονίκην 426 Ὁ Θεοδόσιος καταδικάζει τὴν εἰδωλολατρείαν 429 Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς μετακομίζεται ἐκ τοῦ Παρθενῶνος εἰς Κ)πολιν 429—438 Ἐκπόνησις τοῦ Θεοδοσιανοῦ κώδικος 431 Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Ἐφέσου καταδικάζει τὸν Νεστόριον.
438	Σεισμὸς καταρρίπτει μέρος τῶν τειχῶν τῆς Κ)πόλεως 441 Ἐπιδρομὴ τῶν ὑπὸ τὸν Ἀττίλαν Οὔννων, μεθ' ὧν κλείεται τῷ 443 συνθήκη ὑπὸ βαρυτάτους ὅρους 444 Πλήμμυρα καὶ σεισμὸς κυρίως ἐν Βιθυνίᾳ 446 Λιμὸς καὶ λοιμὸς ἐν Κ)πόλει καὶ ταῖς ἐπαρχίαις. Ἀκμὴ τοῦ φιλοσ. Πρόκλου (410—485. Ὁ φιλόσ. Ἱεροκλῆς.
447	Ὁ Ἀττίλας προχωρεῖ λεηλατῶν μέχρι Θεσσαλίας, παραχωρεῖται δὲ εἰς τοὺς Οὔννους χώρα ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως 449 Σύνοδος Ἐφέσου (ἡ λεγ. ληστρική) 450 Τὸν θανόντα Θεοδόσιον διαδέχεται ὁ Μαρκιανός (450—7), ὅστις καταργεῖ τὸν εἰς τοὺς Οὔννους φόρον. Οἱ ἰατροὶ Ἀέτιος καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Τραλλιανός. Ὁ λεξικογρ. Ἡσύχιος 451 Ἡ Δ' Οἰκουμεν. Σύνοδος (τῆς Χαλκηδόνος) καταδικάζει τὸν Εὐτυχιανισμόν.
454—474	Αὐτοκρ. Λέων ὁ Μέγας. Ἀπ' αὐτοῦ οἱ αὐτοκράτορες στέφονται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου 458 Σεισμὸς καταστρέφει ἐν μέρει τὴν Ἀντιόχειαν 460 καὶ 472 Ἕτεροι σεισμοί 461 Μεγάλη πυρκαϊὰ Κ)πόλεως 468 Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Βασιλίσκον κατὰ τῶν ἐν Ἀφρικῇ Βανδήλων πειρατῶν ἀποτυγχάνει οἰκτρῶς 473 Ὁ Γότθος Θευδέριχος, στρατηγὸς ἐν Θρᾴκῃ, κυριεύσας τὴν Ἀδριανούπολιν ἐπιβάλλει τὰς ἀπαιτήσεις του.
474—491	Αὐτοκρ. Ζήνων ὁ Ἴσαυρος. Ἀνατραπεὶς διὰ τῶν ραδιουργιῶν τῆς πενθερᾶς του Βηρίνης, ἥτις ἀνηγόρευσε τὸν ἀδελφόν της Βασιλίσκον, ἀποκαθίσταται τῷ 477 πάλιν 482 Τὸ Ἑνωτικὸν τοῦ πατριάρχου Ἀκακίου ἐξασφαλίζει μὲν τὴν εἰρήνην τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, προκαλεῖ δὲ τὸ πρῶτον σχίσμα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως. Ὁ λεξικογράφος Στέφανος ὁ Βυζάντιος. Ὁ χριστιαν. σοφιστὴς Αἰνείας. Ὁ ἱστοριογράφος Ζώσιμος 484 Ἐπανάστασις τοῦ Ἴλλου, ἥτις τῷ 488 καταπνίγεται.
491—518	Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος. Καταβάλλει τοὺς Ἰσαύρους καὶ πολεμεῖ κατὰ τῶν εἰσβαλλόντων ὁλονὲν Σλάβων, κατασκευάζει δὲ τῷ 502 τὰ μακρὰ τείχη τῆς Κ)πόλεως. Ὁ ὑμνῳδὸς Ρωμανός 502—6 Πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν, καθ' ὃν ἀπόλλυται καὶ ἐξαγοράζεται πάλιν ἡ Ἄμιδα (Διαρμπεκίρ). Ὁ ρήτωρ Προκόπιος ὁ Γαζαῖος 514 Στάσις τοῦ Βιταλιανοῦ, ἀρχηγοῦ τῶν Γότθων, λήγει διὰ συμβιβασμοῦ, κατὰ νέαν δ' ἐξέγερσιν (515) ὁ Βιταλιανὸς κατατροπώνεται ἐν ναυμαχίᾳ.
518—527	Αὐτοκράτωρ Ἰουστῖνος. Ἀποκαθιστᾷ τῷ 519 τὴν θρησκευτικὴν ἕνωσιν πρὸς τὴν Ρώμην. Συμεὼν ὁ νέος Στυλίτης. Γεώργιος ὁ Χοιροβοσκός.
527—565	Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ὁ κυβερνήσας πραγματικῶς ἤδη ἐπὶ Ἰουστίνου, σύζυγον δ' ἔχων τὴν Θεοδώραν. Ὁ ποιητὴς Μουσαῖος (;), ὁ ἐπιγραμματοποιὸς Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος, οἱ ἱστορικοὶ Εὐνάπιος καὶ Ἰωάννης ὁ Λυδός 529 Ἔκδοσις τοῦ Ἰουστινιανείου κώδικος. Παῦσις τῶν ἐν Ἀθήναις σχολῶν 531 Λοιμὸς εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας 532 Στάσις τοῦ «Νίκα» καταπνίγεται ὑπὸ τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου. Συνθήκη εἰρήνης πρὸς τοὺς Πέρσας 533—534 Ὁ Βελισσάριος νικήσας τοὺς Βανδήλους τῆς Ἀφρικῆς καταλαμβάνει τὰς ἐκεῖ κτήσεις των 533 Ἔκδοσις τῶν Πανδεκτῶν καὶ τῶν Εἰσηγήσεων 535 Ἔκδοσις τῶν Νεαρῶν. Ὁ Βελισσάριος νικήσας τοὺς Ὀστρογότθους καταλαμβάνει Σικελίαν, Νεάπολιν καὶ Ρώμην. Ὁ Συνέκδημος τοῦ Ἱεροκλέους.

Ε΄ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
330	Ὁ Κωνσταντῖνος τελεῖ τὴν 11 Μαΐου τὰ ἐγκαίνια τοῦ Βυζαντίου ὡς νέας πρωτευούσης τοῦ κράτους, ὀνομάζων αὐτὴν Κωνσταντινούπολιν, τῷ δὲ 337 (21 Μαΐου) ἀποθνήσκει ἐν Δρεπάνῳ τῆς Βιθυνίας, δεχθεὶς ὀλίγον πρὶν τὸν χριστιανισμόν. Ἐκ τῶν διαδεχθέντων αὐτὸν υἱῶν Κωνσταντῖνος ὁ Β΄ φονεύεται 340, ὁ Κώνστας 350, ὁ δὲ Κωνστάντιος νικήσας 351 παρὰ τὴν Μοῦρσαν τὸν ἀντίπαλον Μαγνέντιον γίνεται μόνος αὐτοκράτωρ (353). Ὁ ποιητὴς Κόϊντος Σμυρναῖος 350—360 (;) Ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐν Θεσσαλονίκῃ.
355	Ὡς συνάρχων καλεῖται ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κωνσταντίου Ἰουλιανός (γενν. 331) ἐξ Ἀθηνῶν, ἔνθα καταγίνεται εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας. Εἰσβαλόντος τοῦ Σαπώρη, βασιλέως τῆς Περσίας, εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος κηρύσσεται ὁ Ἰουλιανὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Γαλατίας αὔγουστος καὶ βαδίζει κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ὁποῖον ἀποθανόντα διαδέχεται (361). Οἱ ῥήτορες Λιβάνιος (314—393), Θεμίστιος (320—390) καὶ Ἱμέριος (315—;). Ὁ μυθιστορ. Ἀχιλλεὺς Τάτιος, ὁ φιλόσοφος Σαλούστιος, ὁ ἰατρὸς Ὀρειβάσιος.
363	Ὁ Ἰουλιανὸς ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Περσῶν πέραν τοῦ Εὐφράτου πληγώνεται ἐν συμπλοκῇ καὶ ἀποθνήσκει, ὁ δὲ διάδοχός του Ἰοβιανὸς τῷ 364. Ὁ διαδεχθεὶς τοῦτον Οὐαλεντινιανὸς παραχωρεῖ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὸν συνάρχοντα καὶ ἀδελφόν του Οὐάλεντα (364—378). Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νύσσης, Ἐπιφάνιος ἐπίσκ. Κωνσταντίας (Κύπρου) 373 Θάνατος Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου. Στοβαῖος συγγραφεὺς τῆς Ἀνθολογίας 375 Μέγας σεισμὸς ἐν Ἑλλάδι 376 Συνθήκη εἰρήνης πρὸς τὸν Σαπώρην.
378	Οἱ Βησιγότθοι τῆς Θρᾴκης ἐπαναστατήσαντες νικοῦν τὸν Οὐάλεντα, ὅστις κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἀποθνήσκει 379 Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως Γρατιανὸς ἀνακηρύττει αὐτοκρ. τῆς Ἀνατολῆς τὸν Θεοδόσιον. Θάνατος Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, διοργανωτοῦ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Οἱ Βησιγότθοι ἐγκαθίστανται ἐν Μοισίᾳ, 50 χιλ. κατατάσσονται εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Βυζαντίου 381 Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κων)πόλει 390 Στάσις τῆς Θεσσαλονίκης καταπνίγεται ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου καὶ θανατώνονται 7000 ἀνθρώπων. Θάνατος Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ὑπάρξαντος πατριάρχου Κ)πόλεως.
393	Κατάργησις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ὁ χρυσελεφάντινος Ζεὺς τοῦ Φειδίου μετακομίζεται εἰς Κ)πολιν 395 Ὁ Θεοδόσιος γενόμενος μονοκράτωρ ἀποθνήσκει μετ' ὀλίγον. Οἱ μαθηματικοὶ Πάππος καὶ Θέων. Ὁ ποιητὴς Νόννος (;)
395	Νέα διανομὴ τοῦ κράτους μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Θεοδοσίου Ἀρκαδίου (Ἀνατ.) καὶ Ὀνωρίου (Δύσεως). Οἱ Γότθοι ὑπὸ τὸν Ἀλάριχον λεηλατοῦν τὰ περὶ τὴν Κ)πολιν καὶ εἰσβαλόντες εἰς Ἑλλάδα καταστρέφουν τὴν Ἐλευσῖνα, νικῶνται δὲ (396) παρὰ τὴν Φολόην ὑπὸ τοῦ Στελίχωνος, πρωθυπουργοῦ τοῦ Δυτ. κράτους. Ὁ ἐπιγραμματοποιὸς Παλλαδᾶς. Νεμέσιος ἐπίσκοπος Ἐμέσης 399 Ἐξέγερσις τῶν ἐν Φρυγίᾳ ἐγκατεστημένων Ὀστρογότθων καὶ Γρανθούγγων, οἱ ὁποῖοι τῷ 400 καταβάλλονται.
404	Καθαίρεσις τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὅστις ἀποθνήσκει εἰς Κόμανα (407). Ὁ ἐπίσκοπος Συνέσιος 408 Τὸν ἀποθανόντα Ἀρκάδιον διαδέχεται Θεοδόσιος ὁ μικρός, ὑπὸ κηδεμονίαν τοῦ Ἀνθεμίου, ὅστις νικᾷ τοὺς εἰσβαλόντας Οὔννους καὶ Σκίρους 412 Κύριλλος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας 414 Τὸν Ἀνθέμιον διαδέχεται ἡ ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορος Πουλχερία, ἀνακηρυχθεῖσα αὐγοῦστα 415 Φονεύεται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἡ φιλόσοφος Ὑπατία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	διαρρυθμίζει τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς εἰς εἶδος πανεπιστημίου. Ὁ χριστ. φιλόσοφ. Ἀριστείδης καὶ ὁ ἱερομάρτυς Ἰουστῖνος. Ὁποιητὴς Ὀππιανός. Ἡρωδιανὸς ὁ Τεχνικὸς καὶ οἱ λεξικογράφοι Ἁρποκρατίων καὶ Πολυδεύκης. Ὁ ρήτωρ Ἑρμογένης. Ὁ μυθιστορ. Λόγγος. Οἱ χριστ. συγγραφ. Ἀθηναγόρας, Εἰρηναῖος, Θεόφιλος καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς. Ὁ περιηγητὴς Παυσανίας καὶ ὁ φιλόσοφος Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός.
198	Τὸ Βυζάντιον, ὑποστηρίξαν τὸν Πεσκέννιον Νίγρον ὑποβάλλεται ὑπὸ τοῦ αὐτοκρ. Σεπτημίου Σεβήρου εἰς τριετῆ πολιορκίαν, καθ' ἣν καταστρέφονται τὰ τείχη. Τατιανὸς ὁ Σύριος. Οἱ συγγραφεῖς Κάσσιος Δίων, Διογένης Λαέρτιος, Κλαύδιος Αἰλιανός.
215—230	Οἱ Φιλόστρατοι. Ἀμμώνιος ὁ Σακκᾶς. Ὁ διδάσκ. Ἐκκλ. Ὠριγένης 244 Ὁ φιλόσ. Πλωτῖνος (204—270) ἐγκαθίσταται ἐν Ρώμῃ. Ὁ πατὴρ Ἐκκλησίας Ἱππόλυτος 249 Ἐπὶ Δεκίου αὐτοκρ. εἰσβάλλουν οἱ Γότθοι εἰς τὰς ἑλλην. χώρας, φονεύεται δὲ ὁ αὐτοκράτωρ (251) ἐν μάχῃ παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν. Γεώργιος ὁ Θαυματουργός.
253	Οἱ Γότθοι πολιορκοῦν τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ αὐτοκράτωρ Οὐαλεριανὸς περιβάλλει τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ φερωνύμου τείχους, τὸ ὁποῖον συμπληρώνεται ἔπειτα ἐπὶ Γαλλιηνοῦ. Ἀποκρουσθέντες ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ οἱ Γότθοι κυριεύουν τὴν Τραπεζοῦντα (περὶ τὸ 259) καὶ εἰσδύουν εἰς τὰ ΒΔ. τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ συγγραφεῖς Ἡρῳδιανὸς καὶ Λογγῖνος 262 Οἱ Γότθοι λεηλατήσαντες Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ φθάσαντες μέχρις Ἀχαΐας, ἀποκρούονται ὑπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ, καταστρέφουν δὲ (263) τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Ὁ φιλόσοφ. Πορφύριος.
267	Ἧττα τῶν Γότθων (Ἐρούλων) παρὰ τὴν Χρυσούπολιν. Καταλαμβάνουσιν αἴφνης τὰς Ἀθήνας, κατατροπώνονται ὅμως ὑπὸ τοῦ Ποπλίου Δεξίππου συναγείραντος τοὺς πολίτας 270 Οἱ Γότθοι λαμβάνουν παρὰ τοῦ Αὐρηλιανοῦ τὴν Δακίαν πρὸς ἐγκατάστασιν καὶ ἐπέρχεται εἰρήνη. Ὁ μυθιστορ. Ἡλιόδωρος.
286	Ὁ αὐτοκρ. Διοκλητιανός· ἐκλέγει ἕδραν του καὶ πρωτεύουσαν τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους τὴν Νικομήδειαν (293), ἀνακηρύττει συνάρχοντα καίσαρα τοῦ κράτους τούτου τὸν Γαλέριον καὶ ἀναδιοργανώνει ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ φιλόσοφος Ἰάμβλιχος 303—5 Φανατικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν. Τὸν Διοκλητιανὸν καὶ τὸν συνάρχοντα Μαξιμιανὸν διαδέχονται ὁ Γαλέριος καὶ ὁ Κωνστάντιος (305). Μεθόδιος ἐπίσκοπος Ὀλύμπου (Λυκίας).
312	Ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου Κωνσταντῖνος (γενν. 274) νικᾷ τὸν αὐτοκράτορα Μαξέντιον ἐν Ρώμῃ καὶ κηρύττει ἐν Μεδιολάνῳ ἀνεξιθρησκείαν διὰ τοὺς χριστιανούς (313), λαμβάνει δὲ παρὰ τοῦ αὐτοκρ. Λικινίου μέγα μέρος τοῦ Ἀνατολ. κράτους (314). Ὁ Εὐσέβιος (265—340) ἐπίσκοπος Καισαρείας 321 Τοπικὴ Σύνοδος τῆς Ἀλεξανδρείας καταδικάζει τὸν Ἀρειανισμόν.
323	Ὁ Κωνσταντῖνος νικήσας τὸν Λικίνιον παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Χρυσούπολιν γίνεται κύριος ἅπαντος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους 325 Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (τῆς Νικαίας) ψηφίζει τὸ πρῶτον σύμβουλον τῆς πίστεως καὶ καταδικάζει τὸν Ἀρειανισμόν 327 Ἡ ἁγ. Ἑλένη ἀνακαλύπτει ἐν Ἱερουσαλὴμ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν, ἀποθνήσκει δὲ 328. Ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος (295—373).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ μ. Χ.	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
14	Ὁ διάδοχος τοῦ Αὐγούστου Τιβέριος διαφοροτρόπως εὐεργετεῖ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν (Ἑλλάδα).
17, 23, 29	Σεισμοὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ Μ. Ἀσίᾳ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας 18—19 Ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα ὁ Γερμανικός, ὅστις δολοφονεῖται ἐν Συρίᾳ 37 Ὁ διάδοχος τοῦ Τιβερίου Καλιγόλας ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν Ἑλλήνων θεϊκὴν λατρείαν, ἁρπάζει δὲ πλεῖστα ἀγάλματα ἐκ τῆς χώρας. Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς. Φίλων ὁ φιλόσοφος.
44	Ἐπὶ Κλαυδίου αὐτοκρ (41—54) ἐπιστρέφονται πολλὰ ἐξ Ἑλλάδος ἁρπαγέντα ἀγάλματα ὡς καὶ παῖδες ἀπαχθέντες.
45—58	Περιοδεῖαι τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀνὰ τὴν Κύπρον, Μ. Ἀσίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα 50 εἰς Κύπρον, Παμφυλίαν, Γαλατίαν, 52—54 εἰς Μακεδονίαν, Φιλίππους, Θεσσαλονίκην, Βέρροιαν, Ἀθήνας (ἔνθα κηρύττει τὸ Εὐαγγέλιον πρὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου τῷ 53) καὶ Κόρινθον 53—58 εἰς Ἔφεσον, Τρῳάδα, Μακεδονίαν, Κόρινθον καὶ Ἰωνίαν. Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. 46 Ἀναδύει παρὰ τὴν Θήραν ἡ νησὶς Θεία καὶ ἐξαφανίζεται ἔπειτα πάλιν.
54—68	Αὐτοκρατορία Νέρωνος. Ἁρπαγὴ ἀγαλμάτων ἐκ Δελφῶν, Ὀλυμπίας κ. ἀ. Περιοδεία Νέρωνος ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, δρέποντος δάφνας εἰς ἀγωνίσματα. Πρὸς ἀμοιβὴν δίδει ἀσυδοσίαν, κηρύττει (67) ἐν Κορίνθῳ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν καὶ ἀρχίζει τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ ἱστοριογράφος Ἰώσηπος. Ὁ ἰατρὸς Διοσκορίδης.
74	Ὁ αὐτοκρ. Βεσπασιανὸς ἀνακαλεῖ τὴν ἀσυδοσίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἀκμὴ Πλουτάρχου (46—120). Ὁ φιλόσ. Ἐπίκτητος 98—117 Αὐτοκρατορία Τραϊανοῦ, ὅστις ἐπανειλημμένως ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα. Πλίνιος ὁ νεώτερος διοικητὴς τῆς Βιθυνίας. Θάνατος τοῦ μάρτυρος Ἰγνατίου. Ἵδρυσις τοῦ μνημείου τοῦ Φιλοπάππου ἐν Ἀθήναις (114—6). Ὁ ποιητὴς Βάβριος. Ὁ σοφιστὴς Δίων ὁ Χρυσόστομος. Οἱ ἰατροὶ Σωρανὸς καὶ Ἀρεταῖος.
117—138	Αὐτοκρατορία Ἀδριανοῦ. Οὗτος ἀνακηρυχθεὶς (112) ἄρχων ἐπώνυμος τῶν Ἀθηνῶν περιηγεῖται εἶτα τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ (125) τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς χώρας, διαμένει δὲ μακρὸν χρόνον ἐν Ἀθήναις, εἰς ἃς ἐπανέρχεται καὶ τῷ 129. Δαπανᾷ ἀφειδῶς ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δ' ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα κτίζει ναὸν Ἥρας καὶ Διὸς Πανελληνίου, γυμνάσιον, στοὰν μετὰ βιβλιοθήκης, ὑδραγωγεῖον κ. ἄ., ἀποπερατώνει δὲ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ δημιουργεῖ νέον τμῆμα τῆς πόλεως, χωριζόμενον ἀπὸ τῆς λοιπῆς διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ὀνομαζομένης πύλης. Ἀκμὴ τοῦ Ἀρριανοῦ, τοῦ φιλοσ. Φαβωρίνου καὶ τοῦ Ἀπολλοδώρου (συγγρ. τῆς Βιβλιοθήκης).
138—179	Ὁ πλούσιος σοφιστὴς (ῥήτωρ) Τ. Κ. Ἀττικὸς Ἡρῴδης (γεν. 103 ἐν Μαραθῶνι) κτίζει μεταξὺ ἄλλων ἐν Ἀθήναις τὸ Στάδιον καὶ τὸ Ὠδεῖον (τῆς Ρηγίλλης), ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑδραγωγεῖον καὶ ἐξέδραν, ἐν Κορίνθῳ κρήνην, ἐπισκευάζει τὸ ἐν Δελφοῖς στάδιον κ. ἄ. Ὁ χριστιανὸς συγγραφεὺς Ἑρμᾶς.
155	Φοβερὸς σεισμὸς καταστρέφει κυρίως τὴν Κῶ καὶ τὴν Ρόδον, ὡς καὶ τὴν Σικυῶνα, εἰς ἃς ἔρχεται ἀρωγὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντώνιος ὁ Εὐσεβὴς (138—161), ὅστις κανονίζει καὶ τὰ τοῦ ἐν Ἑλλάδι κληρονομικοῦ δικαίου. Ὁ ἱστοριογρ. Ἀππιανός, ὁ ἐπιστολογράφος Ἀλκίφρων.
155—190	Ἀκμὴ τοῦ σοφιστοῦ Ἀριστείδου. Ὁ ἀστρον. Πτολεμαῖος. Ὁ Λουκιανός. Οἱ γραμμ. Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος καὶ Ἡφαιστίων. Οἱ ἐπίσκοποι Πολύκαρπος (Σμύρνης) καὶ Παπίας (Ἱεραπόλεως). 165 Ὁ ἰατρὸς Γαληνός (130—201) ἐγκαθίσταται ἐν Ρώμῃ 167 Μέγας λοιμὸς ἐν Ἑλλάδι καὶ κυρίως ἐν Ἀθήναις, ἃς ἐπισκέπτεται ὁ αὐτοκρ. Μᾶρκος Αὐρήλιος (161—180) τῷ 176 καὶ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
120	Τὸν δολοφονηθέντα Μιθριδάτην Ε', βασιλέα τοῦ Πόντου, διαδέχεται ὁ υἱός του Μιθριδάτης Ζ' Εὐπάτωρ καὶ προάγει τὸ βασίλειόν του εἰς μεγίστην ἀκμήν 107—83 Ἡ Κύπρος ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ τὸν βασιλέα Πτολεμαῖον Λάθυρον 100 Ὁ φιλόσ. καὶ ἱστοριογρ. Ποσειδώνιος.
87	Α' Μιθριδατικὸς πόλεμος (—84). Σφάζονται ἅπαντες οἱ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν Ρωμαῖοι Πλεῖσται πόλεις τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἀσπάζονται τὰ τοῦ Μιθριδάτου. Οἱ ἐν Δήλῳ Ρωμαῖοι φονεύονται ὑπὸ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ. Ποντικὰ στρατεύματα καταλαμβάνουν τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Ἀνατολ. Ἑλλάδα.
87—84	Ὁ Σύλλας διέρχεται νικηφόρος τὴν Ἑλλάδα καὶ πολιορκεῖ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ Ἀρχελάου, στρατηγοῦ τοῦ Μιθριδάτου, 86—5 κυριεύει καὶ τιμωρεῖ τὰς Ἀθήνας σκληρῶς, καταστρέφει δὲ τὸν Πειραιᾶ καὶ νικᾷ τὸν Ἀρχέλαον ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ Ὀρχομενῷ, τέλος μεταβὰς εἰς Ἀσίαν ἀναγκάζει τὸν Μιθριδάτην νὰ κλείσῃ συνθήκην εἰρήνης ἐν Δαρδάνῳ τῆς Τρῳάδος (84) 85—65 Διαμονὴ ἐν Ἀθήναις Πομπωνίου τοῦ Ἀττικοῦ. Ἀκμὴ τοῦ πολυΐστορος Ἀλεξάνδρου.
83	Ὁ Σύλλας ἐπιστρέφων εἰς Ρώμην ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Αἰδηψόν, ἔνθα κάμνει χρῆσιν τῶν ἰαματικῶν ὑδάτων.
83—81	Β' Μιθριδατικὸς πόλεμος 79 Ἡ Λέσβος τιμωρεῖται αὐστηρῶς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διὰ τὴν σφαγὴν τὴν γενομένην κατὰ τὸν Α' πόλεμον. Ὁ Κικέρων ἔρχεται εἰς Ἀθήνας καὶ μεταβαίνει (77) εἰς Ρόδον, ἔνθα Ἀπολλώνιος ὁ Μόλων ἀνακαινίζει τὴν ρητορικὴν σχολήν 74 Δυνάμει διαθήκης Νικομήδους Γ' ἡ Βιθυνία περιέρχεται εἰς τὴν Ρώμην.
74—63	Γ' Μιθριδατικὸς πόλεμος 69 Ὁ Λούκουλλος νικᾷ τὸν γαμβρὸν τοῦ Μιθριδάτου Τιγράνην. Ὁ ἀνθύπατος Μέτελλος καταστρέφει τὴν Κρήτην, ἥτις ὑποκύπτει (67) εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ρώμης. Ὁ γραμματικὸς Δίδυμος 67 Ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἐξοντοῦται ἡ πειρατεία τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὑπὸ τοῦ Πομπηίου, ὅστις κατατροπώνει (66) τὸν Μιθριδάτην παρὰ τὸν Λύκον ποτ. 63 Ὁ Μιθριδάτης εὑρίσκει οἰκειοθελῶς τὸν θάνατον διὰ τῆς χειρὸς δούλου ἐν Παντικαπαίῳ.
58	Οἱ Ρωμαῖοι ὑποτάσσουν τὴν Κύπρον, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς ἐπαρχίας Κιλικίας 49—8 Πόλεμος μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου, ὅστις νικᾷ μὲν παρὰ τὸ Δυρράχιον, ἡττᾶται δὲ παρὰ τὴν Φάρσαλον. Αἱ Ἀθῆναι παραδίδονται εἰς τὸν Καίσαρα, ὅστις φείδεται αὐτῶν, ἐξανδραποδίζει ὅμως τὰ Μέγαρα 47 Ἡ Αἴγυπτος ὑπάγεται ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικυριαρχίαν.
44	Ὁ Καῖσαρ ἀνιδρύει τὴν Κόρινθον, ἥτις ἐπὶ Αὐγούστου γίνεται ἕδρα ἀνθυπάτου τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας (Ἑλλάδος). Ὁ δολοφόνος τοῦ Καίσαρος Βροῦτος μεταβαίνει εἰς Ἀθήνας, ἔνθα εὑρίσκεται καὶ ὁ Ὁράτιος 43 Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, ὁ δηώσας τὴν Ρόδον, νικῶνται παρὰ τοὺς Φιλίππους ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ 42—1 Ὁ Ἀντώνιος ἐπισκέπτεται ὡς φιλέλλην τὰς Ἀθήνας, εἶτα τὴν Ἔφεσον καὶ τὴν Ρόδον καὶ περιοδεύει ἀνὰ τὴν Μ. Ἀσίαν.
32—31	Παραχειμάσας ἐν Πάτραις ὁ Ἀντώνιος, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας πλέει πρὸς συνάντησιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἡττᾶται δὲ τῇ 2 Σεπτεμβρ. 31 ἐν Ἀκτίῳ καὶ φεύγει εἰς Αἴγυπτον, ἔνθα αὐτοκτονεῖ (30). Ὁ Ὀκταβιανὸς (Αὔγουστος) ἱδρύει παρὰ τὸ Ἄκτιον τὴν Νικόπολιν.
29	Περιγραφὴ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (67 π. Χ.—19 μ. Χ.) 27 Ἡ Κύπρος γίνεται ἰδία ρωμαϊκὴ ἐπαρχία 24 Μέγας σεισμὸς ἐν Ἑλλάδι 24—21 Ὁ Αὔγουστος ἐπισκέπτεται τὴν φίλην του Σπάρτην, ἔνθα εὐνοεῖ κυρίως καὶ τὸν «δυνάστην» Εὐρυκλέα, τὰς δὲ Ἀθήνας τῷ 19, ὅτε εὑρίσκεται ἐκεῖ καὶ ὁ Βιργίλιος. Οἱ ἱστοριογρ. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
193	Οἱ Ρωμαῖοι κηρύσσουν τὸν πόλεμον πρὸς τὸν Ἀντίοχον Γ΄ 192 Ὁ Νάβις κυριεύει τὸ Γύθειον, ἡττᾶται δ' ἐν Σελλασίᾳ ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος καὶ φονεύεται. Ὁ Ἀντίοχος ἐκστρατεύει εἰς τὴν Ἀνατολ. Ἑλλάδα, ἀλλὰ 191—190 ἡττᾶται μετὰ τῶν Αἰτωλῶν παρὰ τὰς Θερμοπύλας ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ὑποστὰς δὲ καὶ ἄλλας ἥττας κατὰ θάλασσαν κατατροπώνεται παρὰ τὴν Μαγνησίαν (τὴν πρὸς Σιπύλῳ) ὑπὸ τοῦ Λευκίου Σκιπίωνος. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας ὑποτάσσονται οἰκειοθελῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἡ Περγαμηνὴ σχολὴ γλυπτικῆς: Ἀπολλώνιος καὶ Ταυρίσκος 189 Ἐν συνθήκῃ εἰρήνης ἀναγνωρίζουν οἱ Αἰτωλοὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ρώμης.
188	Ὁ Φιλοποίμην κυριεύει τὴν Σπάρτην καὶ καταργεῖ τὴν Λυκούργειον πολιτείαν, 184 νικᾷ τοὺς ἀποστατήσαντας ὀλιγαρχικοὺς τῶν Μεσσηνίων, πληγωθεὶς δὲ αἰχμαλωτίζεται καὶ φονεύεται. Ὁ διάδοχός του Λυκόρτας καταπνίγει τὴν ἀνταρσίαν 183 Ὁ Ἀννίβας καταφυγὼν εἰς Βιθυνίαν παρὰ τὸν βασ. Προυσίαν καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκτονεῖ διὰ δηλητηρίου. 180 Ὁ Ἀρίσταρχος γίνεται διευθυντὴς τῆς βιβλιοθ. Ἀλεξανδρείας, προτιμηθεὶς τοῦ ἀντιπάλου του Κράτητος.
178	Τὸν ἀποθανόντα Φίλιππον Ε΄ διαδέχεται ὁ υἱός του Περσεύς. Ὁ περιηγητὴς Πολέμων. 172 Ὁ Περσεὺς διαβληθεὶς ἐν Ρώμῃ ἐκδιώκει τοὺς σταλέντας πρὸς αὐτὸν πρεσβευτὰς τῶν Ρωμαίων καὶ ἐκρήγνυται ὁ Γ΄ Μακεδονικὸς πόλεμος (171). Νίκη Περσέως ἐν Καλλινίκῳ 169 Οἱ Ρωμαῖοι διελάσαντες διὰ τῶν παρὰ τὸν Ὄλυμπον διόδων ὑπὸ τὸν Αἰμ. Παῦλον κατατροπώνουν καὶ αἰχμαλωτίζουν τὸν Περσέα παρὰ τὴν Πύδναν (168), ἡ δὲ Μακεδονία κυριευθεῖσα διανέμεται εἰς ὁμοσπονδίας· ἔπειτα ὑποτάσσεται καὶ ἡ Ἤπειρος.
167	Οἱ ἀντιρρωμαϊκοὶ πατριῶται τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἀπάγονται εἰς Ἰταλίαν (Τυρρηνίαν), ὁ ἱστοριογράφος Πολύβιος (210—127) εἰς Ρώμην. Ὁ Περσεὺς ἀποθνήσκει εἰς Ἄλβαν τοῦ Λατίου 155 Ὁ Καρνεάδης (213—129) γίνεται ἀρχηγὸς τῆς Νέας Ἀκαδημείας, Διογένης ὁ τῆς Στοᾶς καὶ Κριτόλαος ὁ τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς. Ἀκμάζουν οἱ γραμματικοὶ Ἀπολλόδωρος καὶ Διονύσιος ὁ Θρᾷξ 150 Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων Ἀχαιῶν οἱ ἐπιζήσαντες 300 ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Ἑλλάδα.
149—148	Ὁ Ψευδοφίλιππος (Ἀνδρίσκος) κυριεύσας Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν κατατροπώνεται ὑπὸ τοῦ Μετέλλου, μεθ' ὃ ἡ Μακεδονία γίνεται ρωμαϊκὴ ἐπαρχία 142 Στάσις αὐτῆς ὑπὸ τὸν δῆθεν υἱὸν τοῦ Περσέως Ἀλέξανδρον καταπνίγεται.
148—147	Εἰς πόλεμον μεταξὺ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ Σπάρτης ἀναμιχθέντες οἱ Ρωμαῖοι ὑπὸ τὸν Μέτελλον νικοῦν παρὰ τὴν Σκάρφειαν τοὺς Ἀχαιούς. Ὁ δὲ Μόμμιος νικήσας αὐτοὺς πάλιν ἐν Λευκοπέτρᾳ παρὰ τὴν Κόρινθον κυριεύει (146) τὴν Κόρινθον καὶ τὴν καταστρέφει. Ἑλλὰς καὶ Μακεδονία γίνονται φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὴν Ρώμην, ἀνατίθεται δὲ ἡ διοίκησις εἰς Ρωμαῖον ἐπίτροπον.

Δ΄ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

145—	Πατριωτικὴ δρᾶσις τοῦ Πολυβίου ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ. Ἡ Δῆλος κηρυχθεῖσα ἐλεύθερον ἐπίνειον ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀκμάζει, κυρίως διὰ τῆς σωματεμπορίας τῶν δούλων 133 Ἐπανάστασις τῶν δούλων ἐν Δήλῳ κἀ. Τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου δυνάμει διαθήκης Ἀττάλου Γ΄ περιέρχεται εἰς τὴν Ρώμην, ἡ δὲ πόλις Πέργαμος ὁρίζεται πρωτεύουσα τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας Ἀσίας. Οἱ ποιηταὶ Βίων καὶ Μόσχος. Ὁ ἀστρονόμος Ἵππαρχος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
247	Πτολεμαῖος Γ' Εὐεργέτης βασιλεὺς Αἰγύπτου (–221). Σέλευκος Β' (Καλλίνικος) μέγας βασιλεὺς Ἀσίας (—225). Πόλεμοι μεταξὺ Σελευκιδῶν καὶ Λαγιδῶν (–223) 244 Ἆγις Δ' βασιλεὺς Σπάρτης· καταγινόμενος εἰς μεταρρυθμίσεις φονεύεται (241) 242 Ὁ Ἄρατος κυριεύει τὴν Κόρινθον.
240	Ἄτταλος Α' βασιλεὺς Περγάμου (—197) 239 Δημήτριος, ἔγγονος τοῦ Πολιορκητοῦ, βασιλ. Μακεδονίας, πολεμεῖ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, τῶν Δαρδάνων καὶ τῶν Ἰλλυριῶν, ἀποθνήσκει δὲ τῷ 229 235 Κλεομένης Γ' βασιλεὺς Σπάρτης (—219). Ἐρατοσθένης διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας 232 Ὁ Χρύσιππος σχολάρχης τῆς Στοᾶς. Ὁ φιλόσοφος Ἀντίγονος Καρύστιος), ὁ μαθηματικὸς Ἀπολλώνιος.
229–228	Ὁ Ἄτταλος Α' κατατροπώνει τοὺς Γαλάτας. Ἀντίγονος Δώσων βασιλ. Μακεδονίας (–220). Ἀποστασία Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ συνεννόησις αὐ ὧν μετὰ τῆς Ρώμης. Ἀκμὴ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας 228 Ἡ Κέρκυρα παραχωρεῖται ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῆς Ἰλλυρίας Τεύτας εἰς τοὺς Ρωμαίους.
227	Ἄρχεται πόλεμος μεταξὺ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ Σπάρτης, τῆς ὁποίας ὁ Κλεομένης Γ' μεταρρυθμίζει τὴν πολιτείαν 222 Ἀντίοχος Γ' (Μέγας) μέγας βασιλεὺς τῆς Ἀσίας (—187). Μάχη τῆς Σελλασίας, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ἡττῶνται ὑπὸ τῶν ἡνωμένων Ἀχαιῶν καὶ Μακεδόνων.
221	Πτολεμαῖος Δ' Φιλοπάτωρ βασιλεὺς Αἰγύπτου (—205) 220 Φίλιππος Ε' βασιλ. Μακεδονίας (—179) 220—217 Πόλεμος μεταξὺ Ἀχαιῶν καὶ Αἰτωλῶν 219 Θάνατος Κλεομένους Γ' ἐν Αἰγύπτῳ. Διαδέχεται αὐτὸν ὁ Λυκοῦργος ὁ καὶ τελευταῖος βασιλ. Σπάρτης (—211) 217 Φίλιππος Ε' καὶ οἱ σύμμαχοί του Ἀχαιοὶ κλείουν ἐν Ναυπάκτῳ συνθήκην εἰρήνης μετὰ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας.
215	Συμμαχία Φιλίππου Ε' μετὰ τοῦ Ἀννίβα καὶ τῶν Αἰτωλῶν κατὰ τῶν Ρωμαίων (Α' Μακεδονικὸς πόλεμος). Ἀνεπιτυχὴς ἐκστρατεία Φιλίππου κατὰ τῶν Ἰλλυρικῶν ἀκτῶν καὶ δῄωσις Μεσσηνίας 213 Θάνατος Ἀράτου, ὃν διαδέχεται ὁ Φιλοποίμην ὡς στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας 212 Ἅλωσις Συρακουσῶν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ θάνατος Ἀρχιμήδους (γενν. 287).
211	Συμμαχία Ρωμαίων καὶ Αἰτωλῶν, εἰς ἣν προσέρχονται ἔπειτα καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται (ὑπὸ τὸν τύραννον αὐτῶν Μαχανίδαν) 208 Ὁ Φιλοποίμην νικᾷ τὸν Μαχανίδαν ἐν Μαντινείᾳ, φονεύει δ' αὐτὸν ἐν ἑτέρᾳ μάχῃ (207).
207	Νάβις τύραννος Σπάρτης 206 Συνθήκη εἰρήνης Φιλίππου Ε' καὶ Αἰτωλῶν 205 Ἑτέρα Φιλίππου καὶ Ρωμαίων. Ἐπίθεσις Φιλίππου κατὰ τῶν Κυκλάδων τῶν ἀνηκουσῶν εἰς Πτολεμαῖον Ε' τῆς Αἰγύπτου.
200	Πόλεμος μεταξὺ Φιλίππου καὶ Ρωμαίων (Β' Μακεδονικός). Οὗτοι εἰσβάλλουν εἰς Μακεδονίαν (199) καὶ Θεσσαλίαν (198). Συμμαχία τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μετὰ τῆς Ρώμης Ὁ μαθηματ. Ἀπολλώνιος ὁ Περγαῖος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 197 Ἧττα Φιλίππου παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλάς. Ὁ βασιλεὺς Ἄτταλος Α' ἀφιερώνει πολλὰ ἀγάλματα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' ἔκρηξιν ἡφαιστειακὴν ἀναδύει παρὰ τὴν Θήραν ἡ Παλαιὰ Καημένη (ἢ Ἱερά).
196	Συνθήκη εἰρήνης Μακεδονίας καὶ Ρώμης. Ὁ Ρωμαῖος Φλαμινῖνος κηρύττει τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Κόρινθος γίνεται πρωτεύουσα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας 195 Ὁ Φλαμινῖνος κατατροπώνει τὸν Νάβιν ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ. Τὸν ἀποθανόντα Ἐρατοσθένην διαδέχεται ὡς διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας ὁ Ἀριστοφάνης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
315—311	Πόλεμος μεταξὺ Ἀντιγόνου καὶ τῶν ἄλλων Διαδόχων. Ὁ κωμῳδοποιὸς Μένανδρος (342—290) 311—305 Πόλεμος Ἀγαθοκλέους, ἡγεμόνος τῶν Συρακουσῶν, πρὸς τοὺς Καρχηδονίους 308 Ὁ Ζήνων (340—270) ἱδρύει ἐν Ἀθήναις τὴν Στωϊκὴν σχολήν 307 Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας Ὁ μαθηματικὸς Εὐκλείδης.
306	Πόλεμος μεταξὺ Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίου. Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐν Κύπρῳ πόλεων ἀναγνωρίζουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πτολεμαίου. Οἱ Διάδοχοι κηρύττουν ἑαυτοὺς βασιλεῖς. Ὁ φιλόσοφος Ἐπίκουρος ἐν Ἀθήναις.
305—304	Ὁ Δημήτριος πολιορκεῖ ματαίως τὴν Ρόδον. Οἱ ἰατροὶ Ἡρόφιλος καὶ Ἐρασίστρατος 301 Ἧττα καὶ θάνατος τοῦ Ἀντιόχου ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ἴψου. Οἱ ποιηταὶ Φιλητᾶς, Ἀσκληπιάδης, Ποσείδιππος. Ὁ ἐρευνητὴς Πυθέας. Ἀρχαὶ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας.
297	Θάνατος Κασσάνδρου. Λαχάρης τύραννος Ἀθηνῶν. Πύρρος βασιλεὺς Ἠπείρου. 294—3 Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς προσβάλλει τὰς Ἀθήνας καὶ γίνεται βασιλεὺς Μακεδονίας.
285	Ὁ Πτολεμαῖος Β΄ Φιλάδελφος βασιλεὺς Αἰγύπτου (—277). Παρ' αὐτῷ ἀκμάζουν οἱ ποιηταὶ Καλλίμαχος καὶ Θεόκριτος· ὁ Ζηνόδοτος διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας. Ὁ ἱστοριογράφος Μανεθῶ. Ὁ μηχανικὸς Κτησίβιος 283 Ἵδρυσις τοῦ βασιλείου Περγάμου. Θάνατος Δημητρίου. Ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς υἱὸς αὐτοῦ διατηρεῖται ἐν Ἑλλάδι ὡς ἐπίτροπος τῶν κτήσεών του.
282	Λυσίμαχος, βασιλεὺς Θράκης, πίπτει ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κουροπεδίου, ἡττηθεὶς ὑπὸ Σελεύκου 281 Ἀντίοχος Α΄ (Σωτὴρ) μέγας βασιλεὺς Ἀσίας (—261). Ὁ Ἀρίσταρχος κάμνει ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ὁ ποιητὴς Ἄρατος 280 Ἵδρυσις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ὁ Πύρρος εἰσβάλλει εἰς Ἰταλίαν. Ὁ ποιητὴς Ἡρώ(ν)δας.
279	Οἱ Κέλται (Γαλάται) εἰσβάλλουν εἰς Μακεδονίαν καὶ προχωροῦν μαχόμενοι εἰς Ἑλλάδα (μάχη ἐν Θερμοπύλαις 278)· ἔπειτα μεταβάντες εἰς Μ. Ἀσίαν (277) ἐγκαθίστανται εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Γαλατίαν. Ἀκμὴ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας.
277	Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας (—239) 275 Ὁ Πύρρος νικήσας ἐπανειλημμένως τοὺς Ρωμαίους ἡττᾶται ἐν Βενεβέντῳ (274) καὶ ἐπιστρέψας εἰς Ἤπειρον φονεύεται ἐν Ἄργει (272).
271	Ἱέρων Β βασιλεὺς Συρακουσῶν (—215). Οἱ Ρωμαῖοι κυριεύουν τὸν Τάραντα. Ὁ κωμῳδοποιὸς Ἀπολλόδωρος 266 Πόλεμος Σελευκιδῶν καὶ Ἀντιγονιδῶν πρὸς τοὺς Λαγίδας, οἱ ὁποῖοι ἡττῶνται (265) παρὰ τὴν Κῶ 263—2 Χρεμωνίδειος πόλεμος· ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς κατατροπώνει τοὺς Ἀθηναίους καὶ Σπαρτιάτας καὶ κυριεύει τὰς Ἀθήνας 263 Εὐμένης Α΄ βασιλεὺς Περγάμου (—240).
261	Ἀντίοχος Β΄ (Θεός) μέγας βασιλεὺς Ἀσίας (—247). Θανόντος τοῦ Ζήνωνος ὁ Κλεάνθης γίνεται ἀρχηγὸς τῆς Στωϊκῆς σχολῆς. Οἱ ποιηταὶ Λυκόφρων καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος 251 Ὁ Ἄρατος ἀπελευθερώνει τὴν Σικυῶνα ἀπὸ τοῦ τυράννου Νικοκλέους καὶ γίνεται στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας (245).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
356—346	Φωκικὸς ἱερὸς πόλεμος. Ὁ Φίλιππος ὡς ἐντολοδόχος τῶν Ἀμφικτιόνων καταστρέφει τὴν Φωκίδα, ἐμποδίζεται δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων νὰ διέλθῃ διὰ τῶν Θερμοπυλῶν 351 Ὁ α' Φιλιππικὸς λόγος τοῦ Δημοσθένους 348 Ὁ Φίλιππος καταστρέφει τὴν Ὄλυνθον 347 Θάνατος τοῦ Πλάτωνος, ὃν διαδέχεται ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ ὁ Σπεύσιππος. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέρχεται τῶν Ἀθηνῶν καὶ γίνεται (343) διδάσκαλος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου 346 Συνθήκη Φιλίππου καὶ Ἀθηναίων. Ὁ ρήτωρ Αἰσχίνης (390—314).
342—1	Ὁ Φίλιππος ὑποτάσσει τὴν Θρᾴκην 339—8 Ἱερὸς πόλεμος κατὰ τῆς Ἀμφίσσης. Κατάληψις Ἐλατείας ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Ὁ Τιμολέων κατατροπώνει τοὺς Καρχηδονίους παρὰ τὸν Κριμισὸν ποτ. Ὁ Ξενοκράτης γίνεται σχολάρχης τῆς Ἀκαδημείας.
338—7	Ὁ Φίλιππος νικήσας παρὰ τὴν Χαιρώνειαν κηρύσσεται ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ φονεύεται (336), διαδέχεται δὲ αὐτὸν Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας. Ὁ κυνικὸς φιλόσοφος Διογένης. Ὁ γλύπτης Λύσιππος, οἱ ζωγράφοι Ἀπελλῆς καὶ Πρωτογένης 335 Αἱ Θῆβαι ἐπαναστατήσασαι κατὰ τῶν Μακεδόνων καταστρέφονται. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐγκαθίσταται ἐν τῷ Λυκείῳ Ἀθηνῶν 338—326 Ὁ Λυκοῦργος (396 - 324) διοικεῖ τὰ οἰκονομικὰ τῶν Ἀθηνῶν.
334	Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν καὶ νίκη αὐτοῦ παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμόν. 333 Νίκη αὐτοῦ ἐν Ἰσσῷ. Αἱ πόλεις τῆς Κύπρου ἀναγνωρίζουν αὐτὸν ὡς κυρίαρχον 332 Πολιορκία Τύρου καὶ ἵδρυσις τῆς Ἀλεξανδρείας 331 Νίκη ἐν Ἀρβήλοις.
330	Θάνατος Δαρείου καὶ τέλος τῆς Περσικῆς μοναρχίας. Ὁ βασιλεὺς Σπάρτης Ἆγις Β' ἐπαναστατήσας ἡττᾶται ἐν Μεγαλοπόλει καὶ πίπτει ἐν τῇ μάχῃ. Ὁ λόγος τοῦ Λυκούργου κατὰ Λεωκράτους 327 Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου εἰς Ἰνδίας 324 Ὁ Αἰσχίνης μεταβὰς εἰς Ρόδον ἱδρύει ρητορικὴν σχολήν, ἥτις κατόπιν φημίζεται μεγάλως. Οἱ λόγοι τοῦ Δεινάρχου καὶ τοῦ Ὑπερείδου κατὰ τοῦ Δημοσθένους ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ Ἁρπάλου καὶ καταδίκη Δημοσθένους καὶ Δημάδου. Ὁ κωμῳδοποιὸς Φιλήμων.
323	Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Βαβυλῶνι. Ἵδρυσις τῶν διαφόρων κρατῶν τῶν Διαδόχων. Ὁ Ἐπίκουρος ἔρχεται εἰς Ἀθήνας. Ὁ ἱστοριογράφος Βηρωσσός.

Γ' ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

323—319	Ὁ Ἀντίπατρος ἐπίτροπος αὐτοκράτωρ ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Πτολεμαῖος λαμβάνει ὡς μερίδιόν του τὴν Αἴγυπτον, ἧς βασιλεύει (ἀπὸ τὸ 306) μέχρι τοῦ 285. 323—2 Λαμιακὸς πόλεμος. Ἡ μάχη τῆς Κραννῶνος ἀσφαλίζει τὴν ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίαν τῆς Μακεδονίας. Μακεδονικὴ φρουρὰ ἐν Ἀθήναις. Θάνατος Δημοσθένους καὶ Ὑπερείδου 323 Ὁ Ἀριστοτέλης ἀποθνήσκει ἐν Χαλκίδι, διαδέχεται δὲ αὐτὸν ἐν τῷ Λυκείῳ ὁ Θεόφραστος, οὗ ἀντίπαλος ἦτο ὁ Ἀριστόξενος 321 Θάνατος τοῦ Κρατεροῦ καὶ δολοφονία τοῦ Περδίκκου. Ὁ Σέλευκος (Νικάτωρ) λαμβάνει τὴν Βαβυλῶνα 319 Θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου, ὃν διαδέχεται ὁ Πολυσπέρχων. Ὁ Δημάδης θανατώνεται ἐν Πέλλῃ.
318	Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Φωκίων, ἀδίκως καταδικασθείς, πίνει τὸ κώνειον. Ἡ διοίκησις τῶν Ἀθηνῶν ἀνατίθεται ἐπὶ δεκαετίαν εἰς Δημήτριον τὸν Φαληρέα. Ἀκμὴ τοῦ φιλοσ. καὶ φυσιοδίφου Θεοφράστου. Ὁ ἱστοριογρ. Τίμαιος 316 Ὁ Κάσσανδρος κυριεύει τὴν Μακεδονίαν δι' ἑαυτόν, ἱδρύει δὲ τὴν Θεσσαλονίκην.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
401	Ἀνάβασις Κύρου τοῦ νεωτέρου εἰς Περσίαν καὶ θάνατος αὐτοῦ παρὰ τὰ Κούναξα. Ἐπιστροφὴ τῶν Μυρίων ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα (431—355;) εἰς Τραπεζοῦντα 400—394 Πόλεμος Σπάρτης πρὸς τοὺς Πέρσας ὑπὸ τὸν Θίμβρωνα, Δερκυλλίδαν καὶ Ἀγησίλαον βασιλέα Σπάρτης. 399 Ὁ Σωκράτης καταδικασθεὶς πίνει τὸ κώνειον 397 Ὁ Διονύσιος τῶν Συρακουσῶν κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Καρχηδονίων.
396 - 395	Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς Λυδίαν καὶ Φρυγίαν 395—4 Συμμαχία Ἀθηνῶν, Θηβῶν κά. κατὰ τῆς Σπάρτης. Μάχη ἐν Ἁλιάρτῳ, καθ' ἣν ἡττῶνται οἱ Σπαρτιᾶται καὶ φονεύεται ὁ Λύσανδρος.
394—386	Κορινθιακὸς πόλεμος. 394 Ὁ Ἀθηναῖος Κόνων καταστρέφει τὸν στόλον τῶν Σπαρτιατῶν παρὰ τὴν Κνίδον. Ὁ Ἀγησίλαος νικᾷ παρὰ τὴν Κορώνειαν. (393) Ἀνοικοδόμησις τῶν μακρῶν τειχῶν ὑπὸ Κόνωνος 393—369 Ἀμύντας Β' βασιλεὺς Μακεδονίας. Ἰσοκράτης διδάσκαλος ρητορικῆς. Ἀντισθένης ἱδρυτὴς τῆς Κυνικῆς σχολῆς.
390	Νῖκαι Ἰφικράτους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν 389 Ἐπιτυχὴς θαλασσία ἐκστρατεία τοῦ Θρασυβούλου. Ὁ ρήτωρ καὶ λογογράφος Ἰσαῖος (—353).
387	Ἀνταλκίδειος εἰρήνη μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. Ὁ Πλάτων ἀρχίζει τὴν διδασκαλίαν του εἰς τὴν Ἀκαδήμειαν 382 Ὁ Σπαρτιάτης Φοιβίδας καταλαμβάνει τὴν Καδμείαν τῶν Θηβῶν. Οἱ γλύπται Σκόπας καὶ Πραξιτέλης, οἱ ζωγράφοι Τιμάνθης, Ζεῦξις καὶ Παρράσιος.
379 - 378	Ὁ Πελοπίδας ἐκβάλλει τοὺς Σπαρτιάτης ἐκ τῆς Καδρείας. Συμμαχία Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων. 378—7 Νέα συμμαχία τῶν παραθαλασσίων πόλεων ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ στρατηγοὶ Ἀθηνῶν Ἰφικράτης, Χαβρίας, Τιμόθεος. 376—5 Νίκη Χαβρίου παρὰ τὴν Νάξον, νικηφόρος ἐκστρατεία Τιμοθέου περὶ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Θηβαῖοι καταστρέφουν τὰς Πλαταιάς. Ὁ Ἰάσων τῶν Φερῶν γίνεται ταγὸς τῆς Θεσσαλίας.
371	Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατατροπώνει τοὺς Σπαρτιάτας παρὰ τὰ Λεῦκτρα. Ἡγεμονία Θηβῶν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ γλύπτης Κηφισοδοτος, ὁ φιλόσοφος Εὔδοξος 370 Ἵδρυσις Μεγαλοπόλεως, ἀνοικοδόμησις Μαντινείας. Ἐκστρατεία Ἐπαμεινώνδου καὶ Πελοπίδου εἰς Πελοπόννησον.
369--366	Ἵδρυσις Μεσσήνης. Ἐκστρατεία Βοιωτῶν εἰς Πελοπόννησον καὶ Πελοπίδου εἰς Θεσσαλίαν 368 Νίκη Σπαρτιατῶν κατὰ τῶν Ἀρκάδων παρὰ τὴν Μιδέαν 367 Ὁ Πελοπίδας αἰχμαλωτισθεὶς εἰς Θεσσαλίαν ἀπελευθεροῦται ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Θάνατος Διονυσίου τυράννου Συρακουσῶν 365 Ὁ Τιμόθεος κυριεύει τὴν Σάμον.
364	Ὁ Πελοπίδας νικᾷ Ἀλέξανδρον τὸν Φερῶν παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλάς, ἀλλ' ἀποθνήσκει μαχόμενος. Ἐκστρατεία Ἐπαμεινώνδου ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Δίκη Δημοσθένους (383—322) κατ' Ἀφόβου 362 Μάχη τῆς Μαντινείας, ἐν ᾗ ὁ Ἐπαμεινώνδας νικήσας ἀποθνήσκει ἐκ τῶν τραυμάτων του.
359	Φίλιππος Β' βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας 357—5 Συμμαχικὸς πόλεμος, καταλήξας εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν πολλῶν νήσων ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων. Διαμάχαι τούτων καὶ Φιλίππου περὶ τῆς Ἀμφιπόλεως. Οἱ ζωγράφοι Εὐφράνωρ καὶ Ἀριστείδης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
431—404	Πελοποννησιακὸς πόλεμος 431 Οἱ Θηβαῖοι προσβάλλουν ματαίως τὰς Πλαταιάς. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰσβάλλουν εἰς τὴν Ἀττικήν. Παράστασις τῆς Μηδείας τοῦ Εὐριπίδου (484-406). Ὁ γλύπτης Πολύκλειτος 430 Ἐκρήγνυται λοιμὸς ἐν Ἀθήναις 429 Ὁ Περικλῆς, καταδικασθείς, μετ' ὀλίγον ἐκλέγεται πάλιν στρατηγός. Ἐκπόρθησις τῆς Ποτιδαίας.
429	Βοιωτοὶ καὶ Σπαρτιᾶται πολιορκοῦν τὰς Πλαταιάς. Νῖκαι Φορμίωνος. Θάνατος τοῦ Περικλέους. Ἀκμὴ τοῦ Ἱπποκράτους (460—377;) 428—7 Ἀποστασία Μυτιλήνης, ἥτις κυριεύεται πάλιν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων Καταστροφὴ Πλαταιῶν. Ἐμφύλιος σπαραγμὸς ἐν Κερκύρᾳ. Ἐπιτυχὴς ἐκστρατεία Δημοσθένους εἰς Ἀκαρνανίαν. Θάνατος Ἀναξαγόρου εἰς Λάμψακον 425 Νῖκαι Ἀθηναίων ἐν Πύλῳ καὶ Σφακτηρίᾳ (Κλέων).
424	Ἧττα Ἀθηναίων ἐν Δηλίῳ. Ὁ Σπαρτιάτης Βρασίδας κυριεύει τὴν Ἀμφίπολιν, ἣν μὴ προφθάσας νὰ σώσῃ ὁ Θουκυδίδης ἐξορίζεται 422 Ἧττα Ἀθηναίων παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ θάνατος τῶν στρατηγῶν Βρασίδα καὶ Κλέωνος 421 Νικίειος εἰρήνη. Παράστασις τῆς Εἰρήνης τοῦ Ἀριστοφάνους (450—385;).
420	Συμμαχία Ἀθηναίων, Ἀργείων, Μαντινέων καὶ Ἠλείων. Ὁ ἱστοριογρ. Ἑλλάνικος, ὁ φιλόσ. Δημόκριτος 418 Μάχη τῆς Μαντινείας καὶ ἧττα τῶν Ἀργείων 416 Οἱ Ἀθηναῖοι κυριεύουν τὴν Μῆλον. Δραματικὴ νίκη τοῦ Ἀγάθωνος (Συμπόσιον Πλάτωνος).
415	Δίκη τῶν Ἑρμοκοπιδῶν. Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς Συρακούσας. Ἀνάκλησις ἐκεῖθεν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Οἱ γλύπται Στρογγυλίων, Ἀγοράκριτος καὶ Ἀλκαμένης. Ὁ ῥήτωρ Ἀνδοκίδης.
413	Οἱ Σπαρτιᾶται καταλαμβάνουν τὴν Δεκέλειαν. Β' ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς Συρακούσας, ἔνθα (9 Σεπτ.) ἐντὸς τοῦ λιμένος καταστρέφονται αἱ δυνάμεις των 413—399 Ἀρχέλαος βασιλεὺς Μακεδονίας 412 Ἀποστασία τῶν πλείστων Ἰώνων ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀλκιβιάδης, μεταβὰς εἰς Σπάρτην, ἐκεῖθεν καταφεύγει πρὸς τὸν Πέρσην Τισσαφέρνην.
411	Βραχυχρόνιος ὀλιγαρχικὴ βουλὴ τῶν 400. Ὁ Ἀλκιβιάδης πάλιν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου καὶ στρατοῦ. Νίκη Ἀθηναίων κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ Κυνὸς Σῆμα ὑπὸ Θρασύβουλον καὶ Θράσυλλον, εἶτα ἑτέρα παρὰ τὴν Ἄβυδον ὑπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ ῥήτωρ Ἀντιφῶν καταδικάζεται εἰς θάνατον. Ὁ Εὐαγόρας, ἡγεμὼν τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος, ἐπανακτᾷ τὴν πάτριον βασιλείαν, ἀλλὰ μένει φόρου ὑποτελὴς εἰς τοὺς Πέρσας.
410	Ὁ Ἀλκιβιάδης νικᾷ παρὰ τὸ Κύζικον καὶ κυριεύει (409) τὸ Βυζάντιον. Ὁ πολυΐστωρ Ἱππίας 408 Οἱ Καρχηδόνιοι καταστρέφουν τὴν Σελινοῦντα καὶ τὴν Ἱμέραν. Ρυμοτομία τῆς νέας πόλεως Ρόδου ὑπὸ τοῦ Ἱπποδάμου.
407	Ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος Λύσανδρος νικᾷ παρὰ τὸ Νότιον. Ὁ Ἀλκιβιάδης στερηθεὶς τῆς ἀρχῆς του μεταβαίνει εἰς Μ. Ἀσίαν, ἔνθα φονεύεται (404). Ὁ Πλάτων (427—347) προσέρχεται πρὸς τὸν Σωκράτην (469—399).
406	Νίκη Ἀθηναίων παρὰ τὰς Ἀργινούσας. Δικαστικὸς φόνος τῶν νικηφόρων στρατηγῶν. Διονύσιος Α' τύραννος Συρακουσῶν. Θάνατος Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους 405 Ἧττα Ἀθηναίων παρὰ τοὺς Αἰγὸς Ποταμούς. Συνθήκη εἰρήνης τοῦ τυράννου Διονυσίου καὶ τῶν Καρχηδονίων. Ὁ κωμῳδοποιὸς Πλάτων.
404	Ὁ Λύσανδρος καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας. Κατεδαφίζονται τὰ μακρὰ τείχη. Οἱ 30 τύραννοι. Ὁ Θρασύβουλος ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Φυλήν. Ὁ Μιλήσιος Τιμόθεος μεταρρυθμιστὴς τῆς μουσικῆς. 403 Ὁ Θρασύβουλος καταλαβὼν τὸν Πειραιᾶ κατανικᾷ τοὺς τυράννους παρὰ τὴν Μουνιχίαν. Γενικὴ ἀμνηστία ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου. Λόγος τοῦ Λυσίου (444—380;) κατ' Ἐρατοσθένους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
476—445	Ἐκστρατεῖαι Κίμωνος ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος 474 Ὁ Ἱέρων κατανικᾷ παρὰ τὴν Κύμην (τῆς κάτω Ἰταλίας) τοὺς Τυρρηνοὺς ἐν κρατερᾷ ναυμαχίᾳ. Ἀκμὴ τοῦ ποιητοῦ Βακχυλίδου (507—430). 472—1 Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξοστρακίζεται καὶ μεταβαίνει εἰς Ἄργος 469 Ἡ Νάξος ἀποστατήσασα τῶν Ἀθηνῶν κυριεύεται ὑπὸ τοῦ Κίμωνος. 468 ἐπίσης ἡ Σκῦρος. Νίκη Κίμωνος κατὰ Περσῶν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα. Πρώτη νίκη τοῦ δραμ. ποιητοῦ Σοφοκλέους.
466	Θανάτωσις τοῦ Παυσανίου ἐν Σπάρτῃ. Θάνατος Ἱέρωνος 465 Ἀποστασία Θάσου, ἥτις ὑποτάσσεται (463) 464 Σεισμὸς ἐν Λακωνίᾳ Ἐκρήγνυται ὁ Γ' Μεσσηνιακὸς πόλεμος 462 Ρῆξις μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, ἥτις δὲν ἐδέχθη τὰς ἀθηναϊκὰς ἐπικουρίας. Μείωσις τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου ὑπὸ Ἐφιάλτου καὶ Περικλέους. Συμμαχία Ἀθηνῶν καὶ Ἄργους. Οἱ Ἀργεῖοι καταστρέφουν τὴν Τίρυνθα καὶ τὰς Μυκήνας. Ὁ φιλόσ. Ἀναξαγόρας ἐγκαθίσταται ἐν Ἀθήναις.
460	Οἱ Ἀθηναῖοι κυριεύουν τὴν Ναύπακτον 459 Συμμαχία Μεγάρων καὶ Ἀθηνῶν. Ἐκστρατεία Ἀθηναίων εἰς Αἴγυπτον. Οἱ Σπαρτιᾶται κυριεύουν τὴν Ἰθώμην, οἱ Μεσσήνιοι ἐγκαθίστανται ἐν Ναυπάκτῳ Ἐκρήγνυναι ὁ Α' Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Θάνατος Θεμιστοκλέους ἐν Μαγνησίᾳ.
457	Οἱ Σπαρτιᾶται ἐκστρατεύσαντες εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα νικοῦν τοὺς Ἀθηναίους παρὰ τὴν Τάναγραν, ἡττῶνται δὲ παρὰ τὰ Οἰνόφυτα. 457—6 Οἱ Ἀθηναῖοι κυριεύουν τὴν Αἴγιναν. Συμπλήρωσις τῶν μακρῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν.
456—445	Ἐκστρατεία τοῦ Ἀθηναίου Τολμίδου ἀνὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον 454—413 Περδίκκας Β' βασιλεὺς Μακεδονίας 454 Οἰκτρὸν τέλος τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείας 454—3 Τὸ ταμεῖον τῆς περὶ Δῆλον συμμαχίας μεταφέρεται εἰς Ἀθήνας.
451—450	Τριακονταετεῖς σπονδαὶ μεταξὺ Ἄργους καὶ Σπάρτης 450—49 Πενταετεῖς σπονδαὶ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων. Ὁ κωμῳδοποιὸς Κρατῖνος, ὁ φιλόσοφος Λεύκιππος 449—8 Θάνατος τοῦ Κίμωνος κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου τῆς Κύπρου· ὁ στρατὸς νικᾷ τοὺς Πέρσας ἐκεῖ παρὰ τὴν Σαλαμῖνα. Ἐπικράτησις Περικλέους 448 Συνθήκη εἰρήνης Ἀθηναίων καὶ Περσῶν.
447—446	Οἱ ὑπὸ τὸν Τολμίδην Ἀθηναῖοι ἡττῶνται ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν φυγάδων παρὰ τὴν Κορώνειαν· ἀπώλεια τῆς Βοιωτίας καὶ Μεγαρίδος. Οἱ Ἀθηναῖοι πέμπουν κληρουχίας εἰς Εὔβοιαν, Χερσόνησον κλπ. Οἱ ἀρχιτέκτονες Ἰκτῖνος καὶ Καλλικράτης ἀρχίζουν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Παρθενῶνος.
446—445	Τριακονταετεῖς σπονδαὶ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων. Ρυμοτομία τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ τοῦ Ἱπποδάμου. Ὁ καλλιτέχνης Φειδίας (500—430). Ὁ ἱστοριογράφος Ἡρόδοτος (500—424). Ἀκμὴ Σοφοκλέους (496—406) 444—29 Διοίκησις Περικλέους, ἐκλεγομένου κατ' ἔτος στρατηγοῦ 444 Ἵδρυσις Θουρίου τῆς κάτω Ἰταλίας. Ὁ φιλόσοφος Ἐμπεδοκλῆς 440 Κατασκευὴ τοῦ τρίτου μακροῦ τείχους Ἀθηνῶν.
440—439	Πόλεμος μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σάμου. Κατάληψις Σάμου καὶ Βυζαντίου 438 Ἀποπεράτωσις τοῦ Παρθενῶνος 436—32 Κατασκευὴ τῶν Προπυλαίων.
436	Ἐπανάστασις τῆς Ἐπιδάμνου 435—4 Ἀρχὴ πολέμου μεταξὺ Κερκύρας καὶ Κορίνθου 433 Νίκη Κερκυραίων παρὰ τὰ Σύβοτα 432 Ἡ ἀποστατήσασα Ποτίδαια πολιορκεῖται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Μεγαρεῖς ἀποκλείονται τῶν ἀγορῶν Ἀθηνῶν καὶ συμμάχων. Κατηγορίαι ἐναντίον Ἀσπασίας, Φειδίου καὶ Ἀναξαγόρου. Οἱ σοφισταὶ Πρωταγόρας καὶ Πρόδικος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
525	Ἡ Κύπρος καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Περσῶν 524 Πτῶσις τοῦ Λυγδάμιδος 522 Ὁ ποιητὴς Θέογνις 520 Κλεομένης Α' βασιλεὺς Σπάρτης. Ὁ πρεσβύτερος Μιλτιάδης εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόννησον.
514	Ὁ Ἵπαρχος φονεύεται ὑπὸ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος 513 Ὁ Ἱππίας νικᾷ τοὺς ὑπὸ τὸν Κλεισθένη παρὰ τὸ Λειψύδριον.
512	Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Μακεδονίαν 511 Οἱ Κροτωνιᾶται καταστρέφουν τὴν Σύβαριν.
510	Κατάργησις τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Κλεομένους βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους καὶ τοῦ Ἰσαγόρου 508 Ὁ Κλεισθένης μεταρρυθμίζει τὴν Σολώνειον πολιτείαν 507 Ὁ Κλεομένης προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰσαγόρου εἰς βοήθειαν ἀναγκάζεται εἰς παράδοσιν 506 Ὁ Κλεισθένης κατατροπώνει τοὺς Θηβαίους καὶ Χαλκιδεῖς. Γενικὴ ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Πελοπόννησον 504 Ὁ γλύπτης Ἔνδοιος.

Β' ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

500 499	Ἐκστρατεία τοῦ Ἀρισταγόρου κατὰ τῆς Νάξου. Ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων ὑπὸ τὸν Ἱστιαῖον καὶ τὸν Ἀρισταγόραν. Ὁ γεωγράφος Ἑκαταῖος. Οἱ γλύπται Κάναχος καὶ Ἀγελάδας 498 Καταστροφὴ τῶν Σάρδεων. Ἧττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν Ἔφεσον. Ἀκμὴ Πινδάρου (522—448) καὶ Αἰσχύλου (525—456). Ὁ φιλόσοφος Ἡράκλειτος.
495	Ἧττα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου παρὰ τὴν Λάδην 494 Καταστροφὴ τῆς Μιλήτου ὑπὸ τῶν Περσῶν.
493	Ὁ Θεμιστοκλῆς ἄρχων ἐπώνυμος: ἔναρξις ὀχυρώσεως τοῦ Πειραιῶς 492 Πρώτη ἐκστρατεία Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Μακεδονίας, ὁ στόλος των καταστρέφεται παρὰ τὸν Ἄθω 490 Β' ἐκστρατεία Περσῶν ὑπὸ Δάτιν καὶ Ἀρταφέρνην. Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη (Μιλτιάδης) τὴν 12 Σεπτεμβρίου. Ὁ Γέλων γίνεται τύραννος τῆς Γέλας. Ὁ φιλόσοφος Παρμενίδης.
489	Ἀτυχὴς ἐκστρατεία Μιλτιάδου κατὰ Πάρου καὶ θάνατος αὐτοῦ ἐν τῇ φυλακῇ 488 Λεωνίδας βασιλεὺς Σπάρτης. Θήρων ἡγεμὼν Ἀκράγαντος 487 Πολεμος μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Αἰγίνης 485 Ὁ Γέλων κυριεύσας τὰς Συρακούσας ἱδρύει κράτος ἐν τῇ Ἀνατολ. Σικελίᾳ 482 Ὁ Ἀριστείδης ἐξοστρακίζεται.
480	Γ' ἐκστρατεία Περσῶν (ὑπὸ τὸν Ξέρξην) κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ναυμαχία πλησίον τοῦ Ἀρτεμισίου. Μάχη Θερμοπυλῶν (Λεωνίδας) καὶ κρατερὰ νίκη ἐν ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν Σαλαμῖνα (Εὐρυβιάδης καὶ Θεμιστοκλῆς). Νίκη Γέλωνος καὶ Θήρωνος κατὰ τῶν Καρχηδονίων παρὰ τὴν Ἱμέραν.
479	Νῖκαι ἐν Πλαταιαῖς (Παυσανίας, Ἀριστείδης) καὶ παρὰ τὴν Μυκάλην (Λεωτυχίδης, Ξάνθιππος) 478 Κατάληψις Σηστοῦ ὑπὸ Ξανθίππου. Τείχισις Ἀθηνῶν ὑπὸ Θεμιστοκλέους. Κυρίευσις μεγάλου μέρους τῆς Κύπρου ὑπὸ Παυσανίου. Συμμαχία τῶν νήσων καὶ παραλίων πόλεων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων περὶ τὴν Δῆλον ὡς κέντρον, διοργανωθεῖσα ὑπὸ Ἀριστείδου. Οἱ γλύπται Μύρων, Κρίτιος καὶ Νησιώτης 477 Ὁ Παυσανίας κυριεύσας τὸ Βυζάντιον ἀρχίζει διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Περσῶν. Ὁ Ἱέρων Α' βασιλεὺς Συρακουσῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
700	Ἄρχεται ἡ ἐξελλήνισις τῆς Χαλκιδικῆς 700—650 Ἐχθροπραξίαι μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας περὶ τοῦ Ληλαντίου πεδίου 684 Οἱ Ρόδιοι ἱδρύουν τὴν Γέλαν.
682	Οἱ ἄρχοντες ἐν Ἀθήναις γίνονται ἐτήσιοι 670 Ὁ ποιητὴς Ἀρχίλοχος.
668	Νίκη Ἀργείων κατὰ Σπαρτιατῶν ἐν Ὑσιαῖς, ἀσφαλίσασα εἰς τοὺς Ἀργείους τὴν κτῆσιν τῆς Κυνουρίας.
665	Τυραννὶς τῶν Ὀρθαγοριδῶν ἐν Σικυῶνι 664 Ναυμαχία Κορινθίων καὶ Κερκυραίων 660 Ζάλευκος νομοθέτης τῶν Ἐπιζεφυρίων Λοκρῶν.
658	Ἵδρυσις τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ Μεγαρέων 655 Τυραννὶς τοῦ Κυψέλου ἐν Κορίνθῳ.
645—628	Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος : Ἀριστομένης καὶ αἱ μάχαι περὶ τὴν Εἶραν. Ὁ ποιητὴς Τυρταῖος 640 Ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης (Ἀμοργῖνος) 640 Θεαγένης τύραννος Μεγάρων.
632	Στάσις τοῦ Κύλωνος ἐν Ἀθήναις (Κυλώνειον ἄγος), ἐξορία τῶν Ἀλκμεωνιδῶν.
625—585	Περίανδρος τύραννος Κορίνθου 621 Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθήναις.
600	Ἀκμὴ Σαπφοῦς, Ἀλκαίου, Πιττακοῦ (Μιτυλήνης), Ἀρίωνος. Ἀρχαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ γλυπτικὴ ἐν Σελινοῦντι καὶ Ἀθήναις. Ἵδρυσις Μασσαλίας ὑπὸ Φωκαέων.
600—590	Α' Ἱερὸς πόλεμος : Ἀθῆναι καὶ Σικυὼν καταστρέφουν Κρῖσαν καὶ Κίρραν 596—565 Κλεισθένης τύραννος Σικυῶνος.
594—583	Σόλων ἄρχων ἐν Ἀθήναις : σεισάχθεια, νομοθεσία 590—589 Πόλεμος Ἀμφικτιόνων κατὰ Κρίσης (Β' Ἱερός) 585 Ἀκμὴ Θάλητος φιλοσόφου.
580—570	Μεταρρύθμισις Χείλωνος ἐν Σπάρτῃ. Ὁ ποιητὴς Ἀλκμάν 570 Οἱ Ἀθηναῖοι καταλαμβάνουν τὴν Σαλαμῖνα 569 Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ἄμασις κυριεύει τὴν Κύπρον 569 Ὁ φιλόσοφος Ἀναξίμανδρος.
563—560	Ὁ Κροῖσος ὑποτάσσει τοὺς Ἕλληνας τῆς Μ. Ἀσίας 560 Πεισίστρατος τύραννος Ἀθηνῶν 548—540 Κῦρος βασιλεὺς τῶν Περσῶν κυριεύει τὴν Λυδίαν καὶ ὑποβάλλει τὴν Ἰωνίαν εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν του 544 Οἱ Φωκαεῖς ἐκβληθέντες μεταναστεύουν εἰς Κορσικήν.
548—547	Ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς ἀποτεφροῦται 540—520 Οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ Αἰγίνης 540—498 Ἀμύντας Α' βασιλεὺς Μακεδονίας. Οἱ ποιηταὶ Φωκυλίδης καὶ Ἱππῶναξ. Ὁ φιλόσοφος Ἀναξιμένης.
537	Λύγδαμις τύραννος Νάξου, Πολυκράτης τύραννος Σάμου 536 Ὁ καλλιτέχνης Θεόδωρος 532 Ὁ Πυθαγόρας (γενν. 580) ἐγκαθίσταται εἰς Κρότωνα 530 Ὁ Ξενοκράτης ἱδρυτὴς τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς.
528—527	Θάνατος Πεισιστράτου, ὃν διαδέχονται οἱ υἱοὶ Ἱππίας καὶ Ἵππαρχος. Οἱ ποιηταὶ Σιμωνίδης καὶ Ἀνακρέων. Ἐπίσημος ἔκδοσις τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α΄ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
2800	Πολιτισμὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους 2000 Παλαιότερα ἀνάκτορα Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ (Κᾶρες) 1400 Καταστροφὴ τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ. Ἀχαιοὶ (Ἕλληνες) κατέρχονται ἀπὸ Βορρᾶ εἰς Ἑλλάδα. Ἱερατικὴ ποίησις.
1300	Νεώτερα ἀνάκτορα Κνωσοῦ (Μίνως). Συνοικισμὸς Ἀθηνῶν (Θησεύς). Τὸ κράτος τῶν Ἀχαιῶν περιλαμβάνει τὴν κυρίως Ἑλλάδα, Πελοπόννησον (Ἀχαϊκὸν Ἄργος), Ἰονίους νήσους (Ὀδυσσεύς), νήσους τοῦ Αἰγαίου, Κρήτην (Ἰδομενεύς), Ρόδον (Τλαπτόλεμος), Λέσβον, Παμφυλίαν (ὡς τιμάριον ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Χετσίων) καὶ τμήματα Κύπρου.
1200	Τρωϊκὸς πόλεμος 1150 Ὅμηρος.
1100	Νέαι μεταναστεύσεις. Κάθοδος τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον. Καταστροφὴ νεωτέρων ἀνακτόρων Κνωσοῦ ὑπ' αὐτῶν. 1068 Θάνατος τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κόδρου καὶ κατάργησις τῆς βασιλείας. Αἰολικαί, Ἰωνικαὶ καὶ Δωρικαὶ ἀποικίαι εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰς πλησίον νήσους.
820	Νομοθεσία Λυκούργου ἐν Σπάρτῃ. 800 Οἱ Σπαρτιᾶται κυριεύουν τὰς Ἀμύκλας. Ἀκμὴ τῆς Δελφικῆς ἀμφικτιονίας.
776	Ἔναρξις τῆς ἀριθμήσεως τῶν Ὀλυμπιάδων 770 Οἱ Σπαρτιᾶται καταλαμβάνουν τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα καὶ τὴν πόλιν Ἕλος. Ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος.
770 - 740	Φείδων βασιλεὺς τοῦ Ἄργους 752 Δεκαετεῖς ἄρχοντες ἐν Ἀθήναις 745 Ἀρχὴ τυραννίδος τῶν Βακχιαδῶν ἐν Κορίνθῳ.
743—724	Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος : Ἀριστόδημος, καὶ αἱ περὶ τὴν Ἰθώμην μάχαι 734 Οἱ Κορίνθιοι ἱδρύουν τὴν Κέρκυραν καὶ τὰς Συρακούσας 707 Οἱ Σπαρτιᾶται ἱδρύουν τὸν Τάραντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Αἱ περιπέτειαι τῶν ὀλεθρίων ἐτῶν 1825, 1826 καὶ 1827

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1881

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Ὁ ναυτικὸς ἀγὼν κατὰ τὰ ἔτη 1821 καὶ 1822

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν ἐτῶν 1823 καὶ 1824—Τὰ κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν πολεμικὰ ἔργα

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ΄

Ἡ ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμη εἰς τὴν Πελοπόννησον—Ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων — Ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως

ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΩι ϛ' ΤΟΜΩι ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Ἡ μεγάλη ἐπανάστασις καὶ ἡ πρώτη πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Φιλικὴ Ἑταιρεία — Τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις κίνημα — Πρώτη πολιτικὴ τῆς Ρωσίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ἔναρξις τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπαναστάσεως—Τὰ πολιτεύματα τῆς ἐπαναστάσεως

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ὁ χερσαῖος ἀγὼν κατὰ τὰ ἔτη 1821 καὶ 1822

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ (1878)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ε΄

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΟΜΟΣ Δ΄

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟΜΟΣ Γ΄

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΝΤΟΣ & ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΕΙΚΟΝΩΝ ΧΑΡΤΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1866	Ἐπανάστασις τῆς Κρήτης (—1868) ὑπὸ τοὺς πρωταγωνιστὰς Ζυμπρακάκην, Κορωναῖον, Κόρακαν. Ἧττα εἰς Βαφέ. Ἡρωϊκὴ ἄμυνα εἰς τὴν μονὴν Ἀρκαδίου (Νοέμβριος). Πρωθυπουργὸς Δ. Βούλγαρης. Ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Σπ. Βασιλειάδου. Ὁ «Φίλιππος» τοῦ Ἀ. Ἀντωνιάδου. Ὁ Κ. Κόντος ἱδρύει ἐν Ὁλλανδίᾳ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν». Τὸ περιοδικὸν τοῦ «Ἕλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου» εἰς Κων)πολιν. Καθ' ἡφαιστειώδη ἔκρηξιν πενταπλασιάζεται ἡ παρὰ τὴν Θήραν Νέα Καϋμένη καὶ ἀναδύουν αἱ νησῖδες Γεώργιος καὶ Ἀφρόεσσα, αἵτινες ἔπειτα ἑνώνονται μετὰ τῆς Νέας Καϋμένης. Τὸ «Ἀρκάδιον» τοῦ Γεωργ. Παράσχου, αἱ «Ποιήσεις» τοῦ Δημ. Παπαρρηγοπούλου. Οἰκοδόμησις Ἐθνικοῦ Μουσείου (—1869). Καθ. Πανεπ. Ἀ. Χρηστομάνος χημείας.
1867	Πρωθυπουργὸς Ἀ. Μωραϊτίνης. Ἀντιβασιλεία τοῦ Ἰωάννου, θείου τοῦ βασιλέως. (15 Ὀκτωβρίου) Γάμος βασιλέως Γεωργίου καὶ Ὄλγας. Ὁ ναύαρχος Χόβαρτ πασᾶς ἀποκλείει τὴν ἑλληνικὴν «Ἕνωσιν» εἰς τὸν λιμένα Ἑρμουπόλεως. 1868 Πρωθυπ. Δ. Βούλγαρης. Διακοπὴ σχέσεων Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος ἕνεκα ὑποστηρίξεως τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ «Ὀργανικὸς Χάρτης» τῆς Κρήτης. Ὁ Ἄγγ. Βλάχος ποιητὴς καὶ συγγραφεύς. Ὁ γλύπτης Δρόσος. Ἡ «Νεοελλην. Φιλολογία» τοῦ Κ. Σάθα. (21 Ἰουλ.) Γεννᾶται ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος. 1869 Κατ' Ἰανουάριον σύσκεψις τῶν Δυνάμεων φέρει τέλος εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα. Πρωθυπουργ. Θ. Ζαΐμης. Καθηγ. Πανεπ. Κ. Κόντος καὶ Γ. Μιστριώτης ἑλλην. φιλολ. Οἱ «Παράλληλοι Βίοι» τοῦ Ἀ. Γούδα (—1876).
1870	Κατὰ Μάρτιον ληστρικὸν ἐπεισόδιον εἰς Δήλεσι. Πρωθυπουργοὶ Ἐπαμ. Δεληγεώργης καὶ Ἀ. Κουμουνδοῦρος. Τὰ πρῶτα ποιήματα Ἀ. Προβελεγγίου. Τὸ «Ἀθήναιον» τῶν Ε. Καστόρχη καὶ Στ. Κουμανούδη(—1881). 1872 Ἔκδοσις τῆς Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης ὑπὸ Κ. Σάθα (—1894). Δ. Βάλβης πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου (—1885). 1873 Ἐξέγερσις λόγῳ τῶν «Λαυρεωτικῶν». Ἱδρύεται ἡ «Ἐφημερὶς» ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Δημ. Κορομηλᾶ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Λάμπρου. 1874 Ὁ ἐθνικὸς ζωγράφος Ν. Γύζης. Τὸ «Τίς πταίει» τοῦ Χ. Τρικούπη, ὅστις σχηματίζει Ἀπρίλ. 1875 «διαβατικὸν ὑπουργεῖον» (—Ὀκτωβρ.) Ἡφαιστειώδης ἔκρηξις ἐν Θήρᾳ Ὁ «Ὅρκος» τοῦ Γ. Μαρκορᾶ. Ἵδρυσις τοῦ «Ἀσμοδαίου» ὑπὸ Θεμ. Ἀννίνου κ. ἄ. 1876 Ἀνασκαφὴ Δωδώνης ὑπὸ Κ. Καραπάνου. 1877 Τὴν 8 Ἀπριλίου ἐπίσημος τελετὴ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ Κοραῆ εἰς Ἀθήνας. Πρωθυπουργὸς Κ. Κανάρης. Ὁ Ἀντ. Μηλιαράκης ἀρχίζει τὴν δημοσίευσιν ἔργων περὶ Κυκλάδων. 1878 Στρατιωτικὰ σώματα εἰσβάλλουν εἰς Ἤπειρον καὶ Θεσσαλίαν, ἀποσύρονται ὅμως τῇ συμβουλῇ τῶν προστατίδων Δυνάμεων. Ἡ περὶ Κρήτης σύμβασις τῆς Χαλέπας. 1879 Ὁ «Λουκῆς Λάρας» τοῦ Δ. Βικέλα. Πρωθυπουργὸς Χ. Τρικούπης.
1881	Ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Βερολίνου ἐπιδικάζει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν μέχρις Ὀλύμπου καὶ τὴν Ἤπειρον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Καλαμᾶ, παραδίδεται ὅμως μόνον ἡ Θεσσαλία καὶ μικρὸν τμῆμα τῆς Ἠπείρου. Ἡ «Ἐφημ. ἑλλην. καὶ γαλλ. Νομοθεσίας» τοῦ Σ. Μπαλάνου, ὁ «Ἕσπερος» τοῦ Ἰω. Περβάνογλου (ἐν Λειψίᾳ), ἡ «Ἐκκλησ. Ἱστορία» τοῦ Ἀ. Διομήδους Κυριακοῦ. Ἄρχονται ἀνασκαφαὶ Ἐπιδαύρου ὑπὸ Π. Καββαδίου. 1882 Κατ' Ἀπρίλιον ἄρχεται ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Ἡ ἑλλην. μετάφρασις τοῦ Δάντου ὑπὸ Κ. Μουσούρου. Ἵδρυσις τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας ὑπὸ Ν. Πολίτου κ. ἄ.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1853	Σεισμὸς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Μ. Ρενιέρης ὑπεύθ. συντάκτης τοῦ «Spectateur d' Orient.» Ἡ «Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως» τοῦ Σπ. Τρικούπη. 1854 Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος προκαλεῖ εἰσβολὰς ἑλλην. σωμάτων εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον, ἐξ ὧν ἐπέρχεται διακοπὴ σχέσεων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας καὶ ἐπέμβασις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Πρωθυπουργὸς Ἀ. Μαυροκορδᾶτος. Κατὰ Μάρτιον ἀποκλεισμὸς τοῦ Πειραιῶς· γαλλικὸς στρατὸς ἀποβιβάζεται καὶ μένει μέχρι 15 Φεβρουαρίου 1857, μεταδοὺς καὶ τὴν χολέραν εἰς Πειραιᾶ καὶ Ἀθήνας. Ἔκδοσις τῶν «Ἑλληνικῶν» τοῦ Ἰ. Ρίζου Ραγκαβῆ. Ὁ «Ἱππότης» τοῦ Ἀχ. Παράσχου. Ἡ «Νεοελλ. Φιλολογία» τοῦ Ἀ. Παπαδοπούλου Βρετοῦ (—1857).
1855	Ἀ. Βούλγαρης, πρωθυπουργός. Ἵδρυσις Ἀμαλιείου ὀρφανοτροφείου. Ὁ «Θάνος Βλέκας» τοῦ Π. Καλλιγᾶ, ἡ «Ἡρωῒς τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως» τοῦ Στεφ. Ξένου. Τὰ «Κυπριακά» τοῦ Ἀ. Σακελλαρίου. «Τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος» τοῦ Ἀ. Ραγκαβῆ. Καθηγητὴς πανεπιστημίου Μ. Ποτλῆς ἐκκλησιαστ. δικαίου. 1856 Καταδίκη τῶν «Μυστηρίων τῆς Κεφαλλονιᾶς» τοῦ Ἀ. Λασκαράτου. Ὁ λόγιος Θ. Λιβαδᾶς ἐγκαθίσταται ἐν Τεργέστῃ ὡς διευθυντὴς ἑλλην. σχολῆς. Ἔκδοσις ἔργων περὶ Ἠπείρου κ.λ. ὑπὸ Π. Ἀραβαντινοῦ. Ἵδρυσις ὀρφανοτροφείου Χατζηκώστα. Τὰ «Ποιήματα» τοῦ Ἰουλ. Τυπάλδου. 1857 Ἀ. Μιαούλης πρωθυπουργός. Τὸ «Τίρι-λίρι» τοῦ Θ. Ὀρφανίδου. Αἱ «Βυζαντιναὶ Μελέται» τοῦ Ζαμπελίου. 1858 Ὁ Γλάδστων κατέρχεται εἰς Ἑπτάνησον ἵνα κατευνάσῃ τὴν πρὸς τὴν ἕνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος κίνησιν, ἀλλ' ἀποτυγχάνει. Ὁ Κωνστ. Λομβάρδος. Οἱ «Στεναγμοὶ» τοῦ Ἀθ. Μανούση. Ἡ «Μαρία Δοξαπατρῆ» τοῦ Δημ. Βερναρδάκη.
1859	Ἄρχεται ἡ οἰκοδόμησις τοῦ Πολυτεχνείου ὑπὸ Λ. Καυταντζόγλου, ὡς καὶ τῆς Ἀκαδημίας κατὰ σχέδιον τοῦ Θ. Χάνσεν (—1885). Τὰ «Παίγνια καὶ Στιχουργήματα» τοῦ Ἠ. Ταντααλίδου. 1860 Ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα» τοῦ Ἐ. Ροΐδου, ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους» τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου (—1874). 1861 Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μισαὴλ Ἀποστολίδης (—1862). Ὁ Μ. Παπαδόπουλος Βρετὸς ἱδρύει τὸ «Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον». Τὰ «Δράματα καὶ Λυρικὰ» τοῦ Ἀ. Ζωηροῦ. Στρατιωτικὴ συνωμοσία καὶ ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τῆς Ἀμαλίας (6 Σεπτεμβρίου).
1862	Τὴν 1 Φεβρουαρίου ἐκρήγνυται ἀνταρσία τῆς φρουρᾶς Ναυπλίου, μεταδιδομένη καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ Ναύπλιον κυριεύεται διὰ πολιορκίας. Γενν. Κολοκοτρώνης πρωθυπουργός. Τὴν 7 Ὀκτωβρίου κατ' ἀπουσίαν τῶν Βασιλέων ἐξ Ἀθηνῶν ἐκρήγνυται νέα ἐπανάστασις εἰς Βόνιτσαν, Μεσολόγγιον, Πάτρας καὶ Ἀθήνας καὶ σχηματίζεται προσωρινὴ κυβέρνησις. Οἱ Βασιλεῖς ἐπανακάμπτοντες (12 Ὀκτωβρίου) δὲν γίνονται πλέον δεκτοὶ καὶ ἀπέρχονται εἰς Βαυαρίαν. Πρωθυπουργὸς Ἀ. Βούλγαρης. Τὴν 10 Δεκεμβρίου συνέρχεται Β΄ Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Θ΄—ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄

1863	Κατὰ Φεβρουάριον ταραχαὶ ἐν Ἀθήναις, καταλήγουσαι κατ' Ἰούνιον εἰς μάχας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκλέγεται (18 Μαρτίου) βασιλεὺς ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος Γεώργιος τῆς Δανίας, ὅστις δέχεται τὸ ὄνομα Γεώργιος Α΄ (καὶ ἀφικνεῖται εἰς Ἀθήνας τὴν 18 Ὀκτωβρίου). Τὴν 23 Σεπτεμβρίου ψηφίζεται ἡ προσάρτησις τῆς ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας παραχωρηθείσης Ἑπτανήσου. Πρωθυπουργὸς Ζ. Βάλβης καὶ ἔπειτα ἀλληλοδιαδόχως Δ. Κυριακοῦ καὶ Β. Ροῦφος. Ἵδρυσις Πτωχοκομείου Ἀθηνῶν. Βραχύχρονοι διάφοροι κυβερνήσεις. Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων Π. Εὐστρατιάδης. 1864 16 Νοεμβρίου ψηφίζεται νέον Σύνταγμα. 1865 Πρωθυπουργοὶ ἀλληλοδιαδόχως: Ἀ. Κουμουνδοῦρος, Ἐπ. Δεληγεώργης, Β. Ροῦφος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	πούλου, Πλαπούτα) καὶ ἐπανάστασις Μάνης. 31 Μαρτίου Παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κατὰ Δεκέμβριον μεταφέρεται ἡ ἕδρα τῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀθήνας, τὴν νέαν πρωτεύουσαν. 1834 (—38) οἰκοδομὴ τῶν βασιλ. Ἀνακτόρων 1835 29 Ἰουν. Ἐνηλικίωσις Ὄθωνος Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκος Α΄ ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα. Ἵδρυσις τοῦ Ἀρσακείου 1836 10 Νοεμβρίου τελοῦνται οἱ γάμοι Ὄθωνος καὶ Ἀμαλίας. Ὁ Γ. Κουντουριώτης πρωθυπουργός.
1837	Ἵδρυσις τῆς Ἀρχαιολογ. Ἑταιρείας. Ὁ «Καραϊσκάκης» τοῦ Παν. Σούτσου. Ἵδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Καθηγηταί : Θεολογικῆς Σχολῆς Μ. Ἀποστολίδης, Θ. Φαρμακίδης, Κ. Κοντογόνης· Νομικῆς Σχολῆς, Γ. Ράλλης (ἐμπ. δικον.), Ἰω. Σοῦτσος (πολ. δικον.), Γ. Μαυροκορδᾶτος (γαλλ. δ.), Π. Ἀργυρόπουλος (διοικ. δ.), Γ. Φέδερ (πολ. δικον.), Αἱ. Ἔρτσογ (ρωμ. δ.)· Ἰατρ. Σχολῆς, Α. Πάλλης (ἰατροδικ.), Ἰω. Ὀλύμπιος (χειρ. παθ.), Ἰω. Βοῦρος (εἰδ. παθ.), Α. Λευκιας (ἱστορ. ἰατρ.), Δ. Μαυροκορδᾶτος (ἀνατ. καὶ φυσιολ.), Ε. Τράϊμπερ (χειρ.), Ἰω. Νικολαΐδης Λεβαδεύς (ὑγιειν.)· Φιλοσ. Σχολῆς, Κ. Σχινᾶς (ἱστορ.), Θ. Μανούσης (πολιτειογραφ.), Ν. Βάμβας (φιλοσ.), Γ. Γεννάδιος (ἑλλην. φιλολ.), Κ. Νέγρης (μαθηματ.) Κ. Δομνάνδος (φυσ. ἱστ.), Γ. Βοῦρος (μαθημ.), Λ. Ρός (ἀρχαιολ.), Ἐ. Οὐλερῖχος (λατιν. φιλ.), Δ. Φάρος (βοταν.), Ξ. Λάνδερερ (χημείας). Ἵδρυσις τοῦ Πολυτεχνείου. Λοιμὸς εἰς Πόρον. Τὰ «Διάφορα Ποιήματα» τοῦ Α. Ραγκαβῆ. Ὁ Κ. Π. Μάκης ἀρχίζει τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀρχαιολογ. Ἐφημερίδος. Σπ. Πήληκας καθηγ. ρωμ. δικ. 1838 Ἐπίσκεψις Ὄθωνος εἰς Σμύρνην, ἔνθα ἱδρύεται τὸ πρῶτον Μουσεῖον καὶ ἡ ἐφημ. «Ἀμάλθεια» 1839 Θεμελίωσις τοῦ Πανεπιστημίου. Ἡ «Λύρα» τοῦ Ι. Καραδρέτσα. Ὁ «Τιμολέων» τοῦ Ἰω. Ζαμπελίου.
1841	Ἡ Κρήτη ἐκχωρεῖται πάλιν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπανάστασις δὲ μερικὴ ἐκεῖ ὑπὸ Χαιρέτην καὶ Βασιλογεώργην ταχέως καταβάλλεται. Ὁ Α. Μαυροκορδᾶτος πρωθυπουργός. Ἵδρυσις τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ὑπὸ Γεωργίου Σταύρου. Φιλολογικαὶ μελέται Μ. Μινωίδου εἰς Ἅγιον Ὄρος 1842 ἄρχεται ἡ κατασκευὴ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν δαπάναις Γ. Σίνα. Τὰ Antiquités helléniques τοῦ Α. Ραγκαβῆ (- 1855). Ὁ «Καραϊσκος» τοῦ Παν. Σούτσου 1843 Ὁ «Ἑλληνομνήμων» τοῦ Α. Μουστοξύδη (—1853). Π Καλλιγᾶς καθ. ρωμ. δ., Κ. Μαυρογιάννης καθ. κλινικῆς παθ., Κ. Ἀσώπιος καθ. ἑλλην. γραμμ.
1843	3 Σεπτεμβρίου Στρατιωτικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ Καλλέργην καὶ Μακρυγιάννην, ἥτις καταλήγει εἰς ἔκδοσιν συνταγματικοῦ χάρτου (19 Φεβρουαρίου 1844) καὶ ἀπομάκρυνσιν τῶν βαυαρικῶν στρατευμάτων. Α. Μεταξᾶς πρωθυπουργός. 1844 (Φεβρ.) Α. Μαυροκορδᾶτος, (Αὐγ.) Ἰω. Κωλέττης πρωθυπουργός, Α. Ραγκαβῆς καθ. ἀρχαιολ. 1845 Π. Παπαρρηγόπουλος καθ. ρωμ. δ., 1846 ἔκδοσις τῆς «Πείρας» τοῦ Ν. Ἰωαννίδου (—4866). Γ. Οἰκονομίδης καθ. ρωμ δ., Ν. Σαρίπολος καθ. συνταγμ. δ. Διαφορὰ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἐξ αἰτίας τοῦ Καρατάσου, εἰς ὃν ὁ πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας Μουσοῦρος ἠρνήθη τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ διαβατηρίου. Θάνατος Κωλέττη. Γ. Κουντουριώτης πρωθυπουργός, ἔπειτα Κ. Κανάκης. Ἡ «Ἁπλῆ γλῶσσα» τοῦ Γ. Τερτσέτη.
1848	Ἀνταρσία τῶν χωρικῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ. Τὰ «Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα Ζακύνθου ὑπὸ Α. Χιώτου 1849 Ὁ Ν. Δραγούμης μετ' ἄλλων ἱδρύει τὴν «Πανδώραν» (- 1872). Πρόεδρος Ἀρείου Πάγου Γ. Ράλλης Ἔκδοσις Ρωμαϊκοῦ Δικαίου ὑπὸ Π. Καλλιγᾶ. Ἀντ. Κριεζῆς πρωθυπουργός. 2850 Ὁ «Βότσαρης» τοῦ Α. Ζαλοκώστα. Διαφοραὶ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀγγλίας, τὰ τοῦ Ἰσραηλίτου Πατσίφικου κ. ἄ. Ἀποκλεισμὸς τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ ἀγγλικοῦ στόλου. Ἀναγνώρισις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου ὑπὸ τοῦ Οἰκουμεν. Πατριαρχείου 1851 Τὸ «Μεσολόγγιον» τοῦ Γ. Ζαλοκώστα βραβεύεται. Κ. Παπαρρηγόπουλος καθ. ἱστορ. 1852 ἔκδοσις τοῦ Συντάγματος τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων ὑπὸ Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ (—1859).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	Μαΐου) ὁ 'Οδυσσεὺς 'Ανδροῦτσος εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς. (6 'Ιουνίου) ὁ Κανάρης καταστρέφει τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα. (9 'Ιουνίου) κυρίευσις τῆς 'Ακροπόλεως. (4 'Ιουλίου) ἧττα παρὰ τὸ Πέτα. (25—27 'Ιουλίου) καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη εἰς τὰ Δερβενάκια ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη. (30 Νοεμβρίου) κυρίευσις Ναυπλίου. (Νοέμβριος) α' πολιορκία Μεσολογγίου.
1823	Β' 'Εθνικὴ συνέλευσις εἰς Ἄστρος. 'Ο 'Εμμ. Τομπάζης ἁρμοστὴς Κρήτης, ἔνθα ὁ Χουσεῖν-μπέης καταπνίγει τὴν ἀντίστασιν. (9 Αὐγούστου) ἀτυχὴς μάχη τοῦ Καρπενησίου, καθ' ἣν πίπτει ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης. 'Ο Βύρων ἀφικνεῖται εἰς Κεφαλληνίαν. 'Ανακατάληψις Κορίνθου. Διχασμὸς τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως εἰς Κρανίδιον καὶ Τρίπολιν. (23 Δεκ.) ἄφιξις Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον.
1824	('Ιανουάριος) ἔκδοσις τῶν «'Ελληνικῶν Χρονικῶν» ἐν Μεσολογγίῳ. (7 'Απριλίου) θάνατος Βύρωνος. 'Ο Μεχμὲτ 'Αλῆς τῆς Αἰγύπτου ἔρχεται εἰς βοήθειαν τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ. Καταστροφὴ Κάσου καὶ Ψαρῶν. 'Ο «Ὕμνος εἰς τὴν 'Ελευθερίαν» τοῦ Δ. Σολωμοῦ. 'Η «Λύρα» τοῦ Α. Κάλβου.
1825	'Ο 'Ιμπραὴμ εἰς Μεθώνην. Ἅλωσις Ναυαρίνου (ἥρωες Σανταρόζας καὶ Τσαμαδός). Μάχαι εἰς Μανιάκι (Παπαφλέσσας), Μακρυπλάγι (Κολοκοτρώνης), Μύλους ('Υψηλάντης). Κατάληψις Τριπολιτσᾶς ὑπὸ 'Ιμπραὴμ. Β' πολιορκία Μεσολογγίου. Γ. Καραϊσκάκης. Θανάτωσις 'Οδυσ. 'Ανδρούτσου.
1826	(10 'Απριλίου) ἡρωϊκὴ ἔξοδος Μεσολογγίου καὶ ἅλωσις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων (3 Αὐγούστου) ἅλωσις 'Αθηνῶν. Εἰς τὴν ἀνθισταμένην ἀκόμη 'Ακρόπολιν ἀνέρχεται (Δεκέμβριος) ὁ Φαβιέρος.
1827	'Ο Γόρδων εἰς Μουνιχίαν. Γ' 'Εθνικὴ Συνέλευσις εἰς Τροιζῆνα. 'Εκλογὴ ὡς κυβερνήτου 'Ελλάδος τοῦ 'Ιω. Καποδιστρίου. Μάταιαι ἀπόπειραι τοῦ ναυάρχου Κόχραν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Τζῶρτζ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν 'Αθηνῶν. (22 'Απριλίου) μάχη Φαλήρου καὶ θάνατος Καραϊσκάκη, (24 Μαΐου) παράδοσις τῆς 'Ακροπόλεως. Σύμβασις 'Αγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας πρὸς τερματισμὸν τοῦ πολέμου. (8 'Οκτωβρίου) καταστροφὴ τοῦ αἰγυπτ. στόλου εἰς Ναυαρῖνον.
1828	'Ο ποιητὴς Δ. Σολωμὸς ἐγκαθίσταται εἰς Κέρκυραν. ('Ιανουάριος) ἄφιξις τοῦ κυβερνήτου Καποδιστρίου. Τὸ «Πανελλήνιον». 'Ο Βιάρος Καποδίστριας. 'Ανταρσία 'Αλβανῶν στρατ. εἰς Κορώνην κατὰ τοῦ 'Ιμπραὴμ, τοῦ ὁποίου τὰ τελευταῖα στρατεύματα διώκονται ὑπὸ τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Μαιζῶνος ἐκ Πελοποννήσου. 'Επιστημ. ἀποστ. Γάλλων σοφῶν ἀρχίζει τὴν μελέτην τῆς χώρας.
1829	'Ο Τζῶρτζ ἀνακαταλαμβάνει τὸ Μεσολόγγιον. (11 'Ιουλίου) Δ' 'Εθν. Συνέλευσις εἰς Ἄργος. (12 Σεπτεμβρίου) 'Υψηλάντης καὶ Κριεζώτης κατατροπώνουν τουρκικὸν σῶμα εἰς Πέτραν 1830 'Επανάστασις εἰς Μάνην κατὰ τοῦ Κυβερνήτου. 'Εν Σμύρνῃ ἐκτυποῦται τὸ πρῶτον βιβλίον «'Ο Φίλος τῶν Νέων» 1831 ('Ιανουάριος) ἀντικαποδιστριακὴ προσωρινὴ κυβέρνησις. 'Ο διδάσκαλος τοῦ Γένους Γ. Γεννάδιος. (1 Αὐγούστου) 'Ο Μιαούλης, ἵνα μὴ παραδοθῇ ὁ ἑλλην. στόλος εἰς τοὺς Ρώσους, τὸν καταστρέφει εἰς Πόρον. (27 Σεπτεμβρίου) δολοφονία 'Ιω. Καποδιστρίου. 'Ο Αὐγουστῖνος Καποδίστριας ὁρίζεται προεστὸς 'Ελλάδος ὑπὸ τῆς εἰς Ἄργος 'Εθν. Συνελεύσεως, ἑτέρα δὲ Συνέλευσις ἀντιπολιτευομένων συνέρχεται εἰς Περαχώραν ὑπὸ τὸν Κωλέττην 1832. Τῇ συναινέσει 'Ελλάδος, Βαυαρίας καὶ προστατίδων Δυνάμεων ὁρίζεται βασιλεὺς 'Ελλάδος ὁ Βαυαρὸς βασιλόπαις Ὄθων, ὅστις καὶ ἀνακηρύσσεται ὑπὸ τῆς 'Εθν. Συνελεύσεως ἐν Ναυπλίῳ.
1833	(25 'Ιανουαρίου) εἴσοδος τοῦ Ὄθωνος, τῆς 'Αντιβασιλείας καὶ βαυαρικοῦ στρατοῦ εἰς Ναύπλιον. (25 Μαρτίου) θάνατος 'Αδαμ. Κοραῆ. Τὸ «Πανόραμα τῆς 'Ελλάδος» τοῦ 'Αλ. Σούτσου. Νεόφυτος Μεταξᾶς ἐπίσκοπος 'Αττικῆς καὶ ἔπειτα πρῶτος μητροπολίτης 'Αθηνῶν (—1861). 'Ο Σπ. Τρικούπης πρωθυπουργός. 1834 Συνωμοσία κατὰ τῆς 'Αντιβασιλείας(Κολοκοτρώνη, Κολλιο-

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	βαν κατὰ τοῦ 'Αλῆ, ὅστις συλλαβὼν αὐτὸν φονεύει ἀπανθρώπως. 'Ο Κολοκοτρώνης βοηθεῖ τὸν 'Αλῆ-Φαρμάκην τῆς Λάλας κατὰ τοῦ Βελῆ. 'Αγγλικὰ πλοῖα ἀποκλείουν ἐπανειλημμένως λιμένας τῆς 'Επτανήσου. "Ιδρυσις τῆς 'Ιονίου 'Ακαδημίας εἰς Κέρκυραν.
1809	'Ο Καποδίστριας εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσίας. Τὸ «'Ελληνικὸν λεξικὸν» τοῦ Α. Γαζῆ (—1816). Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος φιλόλογος καὶ ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ ἐν Σμύρνῃ. Οἱ "Αγγλοι καταλαμβάνουν τὴν 'Επτάνησον ἐξαιρέσει τῆς Κερκύρας, ἥτις ἀνθίσταται ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δονζελῶ. 'Ο Βύρων ἐπισκέπτεται τὰς 'Αθήνας καὶ ἄλλα μέρη τῆς 'Ελλάδος (τῷ 1811 τὴν Κων)πολιν). 1811 'Ο «Λόγιος 'Ερμῆς» τοῦ Α. Γαζῆ. 'Ο Πέτρος Μαυρομιχάλης βέης τῆς Μάνης. Τὰ «'Ερωτικὰ καὶ Βακχικὰ» τοῦ Α. Χριστοπούλου. 'Η «'Ιστορία Σουλίου καὶ Πάργας» τοῦ Χ. Περραιβοῦ 1812 'Ιδρύεται ἡ 'Εταιρεία τῶν Φιλομούσων (ἧς πρόεδρος γίνεται τῷ 1814 ὁ Καποδίστριας). Καταστροφὴ τοῦ Γαρδικίου ὑπὸ τοῦ 'Αλῆ-πασᾶ. 'Ο Πουκεβὶλ γενικὸς πρόξενος Γαλλίας ἐν Πάτραις (τὰ περὶ 'Ελλάδος ἔργα του δημοσιεύονται 1805—35) 1813 "Ιδρυσις γυμνασίου ἐν Κυδωνίαις 1814 'Η Πάργα καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν "Αγγλων. 'Ο ἰατρὸς καὶ ποιητὴς 'Ιωάννης Βιλαρᾶς (1771—1823). 'Ο 'Οδυσσεὺς 'Ανδροῦτσος ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ 'Αλῆ πασᾶ. 'Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης. 'Η 'Εταιρεία τῶν Φιλικῶν ἐν 'Οδησσῷ (Ν. Σκουφᾶς, 'Αθ. Τσακάλωφ, 'Εμμ. Ξάνθος). Παράδοσις τῆς Κερκύρας εἰς τοὺς "Αγγλους. 'Εν Σμύρνῃ ἱδρύεται τὸ «Φιλολογικὸν Γυμνάσιον», ἐν τῷ ὁποίῳ διδάσκουν ὁ Κ. Οἰκονόμου καὶ ὁ Κούμας. 'Ο ἰνδολόγος Δημήτριος Γαλανός. Τὰ «Κορακίστικα» τοῦ 'Ιακ. Ρίζου Νερουλοῦ.
1815	Διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Παρισίων αἱ 'Ιόνιοι νῆσοι κηρύσσονται ἡνωμέναι πολιτεῖαι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς 'Αγγλίας. 'Ο Π. Προσαλέντης διευθυντὴς σχολῆς καλῶν τεχνῶν ἐν Κερκύρᾳ. 'Ο 'Ιωάννης Κωλέττης ἰατρὸς τοῦ 'Αλῆ-πασᾶ. 'Ο Νεόφυτος Δούκας σχολάρχης ἐν Βουκουρεστίῳ. 'Ο Κ. Κοκκινάκης καὶ ἔπειτα ὁ Θ. Φαρμακίδης ἐκδίδουν τὸν «Λόγιον 'Ερμῆν». 'Ο ποιητὴς Γουζέλης 1818 'Ο «Τιμολέων» τοῦ 'Ιωάννου Ζαμπελίου 1818—9 Πώλησις τῆς Πάργας ὑπὸ τῶν "Αγγλων εἰς τὸν 'Αλῆ-πασᾶν· οἱ κάτοικοι γίνονται δεκτοὶ ὡς πολῖται εἰς Κέρκυραν 1820 'Η Πύλη κηρύσσει τὸν 'Αλῆ-πασᾶν προδότην, ἡ δὲ κατ' αὐτοῦ ἐκστρατεία χρησιμεύει εἰς τοὺς "Ελληνας πρὸς προπαρασκευὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ Δεκέμβριον μέγας σεισμὸς ἐν Πελοποννήσῳ. Οἱ Σουλιῶται πείθονται ὑπὸ τοῦ 'Αλῆ-πασᾶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του κατὰ τῶν Τούρκων. 'Ο λόγιος Κωνσταντῖνος Κούμας. 'Ο ποιητὴς Οὗγος Φώσκολος. Οἱ φιλόλογοι "Ανθιμος Γαζῆς, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς καὶ Νεόφυτος Δούκας.

Η΄ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄

1821	'Ο 'Αλέξανδρος 'Υψηλάντης προσεταιρισθεὶς τὸν ἡγεμόνα Μολδαυίας Μιχ. Σοῦτσον καὶ διαβὰς τὸν Προῦθον (23 Φεβρ.) εἰσβάλλει εἰς τὸ 'Ιάσιον καὶ κηρύσσει τὴν ἐξέγερσιν τῆς 'Ελλάδος. Τῇ 23 Μαρτίου ὁ ἀρχιεπίσκ. Πατρῶν Γερμανός, ὁ 'Ανδρ. Ζαΐμης καὶ ὁ 'Ανδρ. Λόντος κηρύσσουν τὴν ἐπανάστασιν ἐν Πελοποννήσῳ. (28 Μαρτίου) προσωρινὴ κυβέρνησις ἐν Καλάμαις. (10 'Απριλίου) ἀπαγχονισμὸς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' ἐν Κων)πόλει. (6 'Ιουνίου) καταστροφὴ τοῦ 'Ιεροῦ Λόχου καὶ τῶν ἑλλην. στρατευμάτων ἐν Δραγατσανίῳ. Δημήτριος 'Υψηλάντης καὶ 'Αλέξιος Μαυροκορδᾶτος εἰς 'Ελλάδα. (26 Σεπτεμβρίου) ἅλωσις τῆς Τριπόλεως ὑπὸ τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη. Οἱ διδάσκαλοι τοῦ "Εθνους Γεώρ. Γεννάδιος, Νεόφυτος Βάμβας καὶ Κωνστ. Οἰκονόμος. 'Ο ἱστοριοδίφης 'Ανδρ. Μουστοξύδης.
1822	(1 'Ιαν.) Σύνταγμα τῆς 'Επιδαύρου, εἶτα προσωρινὸν πολίτευμα 'Ελλάδος. "Αλωσις Κορίνθου. Φόνος τοῦ 'Αλῆ-πασᾶ. (Μάρτιος) καταστροφὴ Χίου. (8

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	κυραν. 1723 Ἡ σχολὴ Ἰωαννίνων μεταρρυθμίζεται ὑπὸ Βασιλοπούλου 1733 Ἵδρυσις (Εὐαγγελικῆς) σχολῆς ἐν Σμύρνῃ. 1750 Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης γίνεται σχολάρχης εἰς Κοζάνην καὶ 1753 σχολάρχης τῆς Ἀθωνιάδος ἀκαδημίας εἰς Βατοπέδιον 1759—60 Λοιμὸς ἐν Ἑλλάδι 1760 Ὁ καθηγητὴς Νικηφόρος Θεοτόκης εἰς Κέρκυραν. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἔθνους Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης. Ὁ ποιητὴς Καισάριος Δαπόντης 1762 Τυπογραφεῖον ἐν Σμύρνῃ (;) 1764 Ἵδρυσις σχολείου εἰς Δημητσάναν. Ο διδάσκαλος τοῦ Ἔθνους Παναγ. Παλαμᾶς.
1766	Ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ τὸν Γρηγόριον Παπαδόπουλον, κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὀρλώφ 1770 Τὰ ἑλληνικὰ καὶ ρωσικὰ στρατεύματα ἡττῶνται παρὰ τὴν Τρίπολιν καὶ τὰς Πάτρας. Ὁ Ἀνδροῦτσος νικᾷ παρὰ τὴν Βοστίτσαν, ὁ ρωσικὸς στόλος παρὰ τὸν Τσεσμέ. Οἱ Σφακιῶται, ἐπαναστατήσαντες ὑπὸ τὸν Δασκαλογιάννην, τέλος ὑποταχθέντες τιμωροῦνται ἀνηλεῶς 1772 Ὁ κλέφτης Μητρομάρας πίπτει μαχόμενος 1774 Συνθήκη τοῦ Κουτσοὺκ-Καϊναρτζί, δι' ἧς οἱ χριστιανοὶ τῆς Τουρκίας τίθενται οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας. Ἡ ναυτιλία τῶν νησιωτῶν ἄρχεται ἀναπτυσσομένη 1774—98 Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας, παρ' αὐτῷ ὁ Ρήγας Φεραῖος 1777 Ὁ βοεβόδας Ἀθηνῶν Χασεκῆ βέης κατατροπώνει παρὰ τὸ Χαλάνδρι 3500 Ἀλβανοὺς λεηλατοῦντας τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀνεγείρει 1778 νέα τείχη τῆς πόλεως. Ὁ Γεώργιος Ζαβίρας ἱστοριογράφος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ὁ λεξικογράφος Γεώργιος Βενδότης 1779 Ὁ Ἰωάννης Κολοκοτρώνης μετὰ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξαφανίζει παρὰ τὴν Τρίπολιν τοὺς Ἀλβανοὺς τοὺς τρομοκρατήσαντας ἐπὶ ἔτη τὴν Πελοπόννησον 1781—4 Λοιμὸς θερίζει τὴν Πελοπόννησον 1787 Οἱ Ὕμνοι τοῦ Ρήγα Φεραίου.
1788	Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς γίνεται κύριος τῶν Ἰωαννίνων, ἔπειτα δὲ καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Οἱ Σουλιῶται παρακινοῦνται ὑπὸ τῆς Ρωσσίας εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς Τουρκίας 1789 καὶ 1792 Πανώλης εἰς Ἀθήνας. Ὁ ἁρματολὸς Ἀνδροῦτσος. Ὁ κλέφτης Λάμπρ. Κατσώνης ἡττᾶται παρὰ τὴν Ἄνδρον (1790) καὶ εἰς τὸ Πόρτο Κάλγιο (1792) 1792 Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ματαίως ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Σουλίου. Ὁ Τζανέτος Γρηγοράκης βέης τῆς Μάνης 1794—1827 Ἔκδοσις Ἑλλήνων συγγραφέων ὑπὸ Ἀδαμαντίου Κοραῆ (1748—1835) 1795 Ἀκμὴ τῆς σχολῆς τοῦ Βουκουρεστίου ὑπὸ τὸν Λάμπρον Φωτιάδην. Ὁ φιλόλογος Παναγιώτης Κοδρικᾶς 1796 Α Ὁ Ρήγας Φεραῖος εἰς Βιέννην.
1797	Κατάληψις Κερκύρας ὑπὸ Γάλλων. Ἡ κατ' Ὀκτώβριον συνθήκη τοῦ Κάμπου-Φορμίου παραχωρεῖ τὴν Ἑπτάνησον εἰς τὴν Γαλλίαν. Οἱ Δῆμος καὶ Νικόλαος Στεφανόπουλοι ἀποστέλλονται ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς Μάνην 1797 Γρηγόριος Ε' γίνεται τὸ α' Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. 1798 Ὁ Ρήγας Φεραῖος συλληφθεὶς εἰς Τεργέστην καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου φονεύεται. Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς κυριεύει τὴν Πρέβεζαν. Ρῶσοι καὶ Τοῦρκοι ἡνωμένοι κυριεύουν Κύθηρα, Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν καὶ (τέλη Φεβρουαρίου 1799) Κέρκυραν. 1799 Ὁ κλέφτης Ζαχαρίας αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων φονεύεται 1800 Ἡ Ἑπτάνησος γίνεται δημοκρατία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πύλης· πρόεδρος Σπυρίδων Θεοτόκης, γραμματεὺς Γερουσίας Ἰωάννης Καποδίστριας.
1801	Νέαι ἐπιθέσεις τοῦ Ἀλῆ κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν Σουλιωτῶν καταλήγουν εἰς παράδοσιν τούτων (1803) Ὁ μοναχὸς Σαμουήλ. Αὐτοθυσία τῶν Σουλιωτισσῶν εἰς Ζάλογγον. Ἡ «Ἑταιρεία τῶν Φίλων» εἰς Κέρκυραν. Συντάσσεται τὸ «Ἑλληνικὸν Θέατρον» τοῦ Γ. Ζαβίρα 1804—9 Διαμονὴ ἐν Ἀνατολῇ τοῦ Ἄγγλου Λήκ, οὗ τὰ περὶ Ἑλλάδος ἔργα δημοσιεύονται 1821—59 1805 Ἐκστρατεία ἁρματολῶν ὑπὸ τὸν Νικοτσάραν εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων 1807 Ἡ Ἑπτάνησος παραχωρεῖται ὑπὸ τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Βελῆς διορίζεται πασᾶς Μωρέως, ὁ ἕτερος Μουχτὰρ πασᾶς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἡ Σκίαθος κέντρον Ἑλλήνων πειρατῶν, εἰς οὓς προσέρχονται καὶ ὁ Νικοτσάρας καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης 1808 Ἐπανάστασις τῶν ἁρματολῶν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τὸν Εὐθ. Βλαχά-

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1576—78	Ἀλληλογραφία μεταξὺ Μαρτίνου Κρουσίου τῆς Τυβίγγης καὶ Ἑλλήνων 1579 Τὸ δουκᾶτον τοῦ Αἰγαίου γίνεται τουρκικὸν σαντζάκιον 1583 Θεόδωρος Ζυγομαλᾶς σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς Κων)πόλεως 1585 Ἐπανάστασις Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν ὑπὸ Θεόδωρον Μπούαν κἄ. 1586 Ὁ ζωγράφος Β. Κορένσιος ἐγκαθίσταται ἐν Νεαπόλει 1590 Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ Μάξιμος Μαργούνιος. Ὁ θαλασσοπόρος Ἰωάννης Φωκᾶς. Ὁ φιλόλογος Αἰμίλιος Πόρτος 1593 Πανώλης ἐν Κρήτῃ 1595 Ἱσπανῶν ἀποτεφρωσάντων τὰς Πάτρας ἐξορίζονται οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μέγας σεισμὸς καὶ λιμὸς ἐν Κρήτῃ. Ὁ ποιητὴς Γεώργιος Χορτάτσης. Ὁ ζωγράφος Κυριακὸς Θεοτοκόπουλος εἰς Ἱσπανίαν 1603—25 Στόλος τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Μελίτης λεηλατεῖ ἐπανειλημμένως τὰς ἑλληνικὰς παραλίας. Ὁ λόγιος Γεώργιος Κορέσσιος. Ὁ πολυΐστωρ Λέων ὁ Ἀλλάτιος (—1669) 1612 14 καὶ 20—28 Οἰκουμ. πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις 1626 Ὁ Θεόφιλος Κορυδαλλεὺς σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ Μελέτιος Συρῖγος 1627 Ὁ Νικόδημος Μεταξᾶς συνιστᾷ ἐν Κων)πόλει ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον 1630 Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μητροφάνης Κριτόπουλος. Ὁ «Χρονογράφος» τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας Δωροθέου 1641 Ὁ λόγιος Λεον. Φιλαρᾶς πράκτωρ τοῦ δουκὸς Νεβὲρ τοῦ σχεδιάσαντος ἀνακατάληψιν τῆς Κων)πόλεως.
1645	Τουρκοβενετικὸς πόλεμος ἐκρήγνυται περὶ Κρήτης. Κυριεύονται ὑπὸ τῶν Τούρκων τὰ Χανία καὶ 1646 τὸ Ρέθυμνον. Ὁ ἰατρὸς καὶ ποιητὴς Ἀθανάσιος Σκληρός 1647 Τὸ Ἡράκλειον πολιορκούμενον ἐπὶ δύο ἔτη ἀνθίσταται ἀνδρείως. Νῖκαι Βενετῶν παρὰ τὸ Πόρτο Ράφτη τῆς Ἀττικῆς καὶ 1656 ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ 1666 Τὸ Ἡράκλειον κυριευθὲν καταστρέφεται ὑπὸ τῶν Τούρκων 1669 Ἡ Κρήτη παραχωρεῖται εἰς τὴν Τουρκίαν 1670 Ὑποτάσσονται οἱ Μανιᾶται, ἐκπατρίζονται δ' οἱ Στεφανόπουλοι εἰς Κορσικήν.
1672	Περιγραφὴ Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ ἰησουΐτου Μπαμπέν 1673 Ὁ Ἀλέξ. Μαυροκορδᾶτος Μέγας διερμηνεύς 1675 Ἀνακαίνισις τῆς σχολῆς Ἰωαννίνων 1676 Ὁ Σπὼν ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας. Ὁ Δοσίθεος Νοταρᾶς, πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἱδρύει ἐν Ἰασίῳ ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον 1681 Ἡ «Τέχνη ρητορική» τοῦ Φρ. Σκούφου 1684 Πόλεμος εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων κατὰ τῆς Τουρκίας, ὑπὸ γενικὸν ναύαρχον τὸν Φραγκῖσκον Μοροζίνην. Ἵδρυσις ἑλληνικῆς σχολῆς (εἶτα ἀκαδημίας) εἰς Μόσχαν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Λειχουδῶν 1685—87 Κατάληψις Ἰονίων νήσων καὶ Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων 1687 (26 Σεπτεμβρίου) Καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος κατὰ πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Μεγάλη ἐπιδημία εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος —1688. Ματαία ἐπίθεσις τοῦ Μοροζίνη κατὰ τῆς Εὐβοίας 1688 Πατριάρχης Κων)πόλεως Καλλίνικος κατὰ τρεῖς περιόδους μέχρι 1702) 1692 Πολιορκία Χανίων ὑπὸ τοῦ βενετοῦ Μοτσενίγου ἀποτυγχάνει.
1694	Ἡ Χίος καταλαμβάνεται προσκαίρως ὑπὸ τοῦ βενετοῦ Ζήνωνος 1694 Δρᾶσις τοῦ Λιμπεράκη, τὸ κατ' ἀρχὰς τῇ ἐντολῇ τῆς Βενετίας, ἐν τῇ Βορ. Δυτικῇ Ἑλλάδι· εἶτα λῃστὴς γενόμενος συλλαμβάνεται καὶ ἀποθνήσκει ἐν ἰταλικῇ φυλακῇ 1699 Συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς, καθ' ἣν ἡ Βενετία κρατεῖ Αἴγιναν, Πελοπόννησον καὶ Λευκάδα. Ὁ ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαρᾶς 1702 Ὁ Παρθένιος ἱδρύει ἐν Λαρίσῃ γυμνάσιον («Μουσεῖον») 1703 Ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μελέτιος. Ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Χρύσανθος Νοταρᾶς 1707 Καθ' ἡφαιστειώδη ἔκρηξιν ἀναδύει παρὰ τὴν Θήραν ἡ Νέα Καημένη. Ἐν Σμύρνῃ ἱδρύεται ἑλληνικὴ σχολὴ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δ. Ρυσίου πάππου τοῦ Κοραῆ.
1714	Νέος τουρκοβενετικὸς πόλεμος. Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν Κόρινθον καὶ Ναύπλιον, ὧν τοὺς κατοίκους ἀνδραποδίζουν, Μεθώνην, Μονεμβασίαν, Λευκάδα κἄ. 1715 Ὁ Γεώργιος Σωτήρας ἱδρύει ἐν Ἀθήναις φροντιστήριον. Ἀπὸ τοῦ 1715 ἐκλέγονται ἡγεμόνες Μολδαυίας καὶ Βλαχίας ἐκ τῶν Φαναριωτῶν 1716 Πολιορκία Κερκύρας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀποκρούεται ὑπὸ τοῦ Σουλεμβούργου, ὅστις κυριεύει Βουθρωτὸν καὶ Λευκάδα 1718 Διὰ συνθήκης εἰρήνης ἡ Βενετία κρατεῖ μόνον τὰς Ἰονίους νήσους, Βουθρωτόν, Πάργαν, Πρέβεζαν καὶ Βόνιτσαν. Κατ' Ὀκτώβριον μεγάλη ἔκρηξις πυριτιδαποθήκης εἰς Κέρ-

Ζ' ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1454	Γεώργιος Σχολάριος ἀναγνωρίζεται πατριάρχης Κων)πόλεως ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ. Ἐπανάστασις τῶν Ἀλβανῶν τῆς Πελοποννήσου καταβάλλεται 1456 Ὁ στρατηγὸς Ὀμὰρ καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας 1457 Μεγάλη ἡφαιστειώδης ἔκρηξις εἰς τὴν Παλαιὰν Καημένην τῆς Θήρας 1458 Αὐτοκρ. Τραπεζοῦντος Δαυΐδ, σφετεριστὴς τοῦ θρόνου, καθαιρεῖται (1462) ὑπὸ τῶν Τούρκων. Διοικητὴς τῆς νέας τουρκικῆς ἐπαρχίας τοῦ Μωρέα διορίζεται ὁ Ὀμάρ. Ὁ Μωάμεθ ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας ἐπὶ 4 ἡμέρας, ἔπειτα δὲ τὴν Χαλκίδα 1459 Ἀδελφοκτόνος πόλεμος ἐν Πελοποννήσῳ μεταξὺ τῶν δεσποτῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ Παλαιολόγου. Οἱ ἱστοριογράφοι Γεώργιος Φραντζῆς, Γεώργιος Βουστρώνης, Χαλκοκονδύλης, Δούκας, Κριτόβουλος 1460 Β' ἐκστρατεία τοῦ Μωάμεθ εἰς Πελοπόννησον. Ὑποτάσσεται ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος καὶ καταλύεται ἡ ἑλληνικὴ κυριαρχία τοῦ Μιστρᾶ, ὁ δὲ Θωμᾶς Παλαιολόγος ὕστερον ἐγκαταλείπει τὴν Ἑλλάδα, συναποφέρων τὴν κάραν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Ἡ Μονεμβασία ἀνθίσταται καὶ γίνεται κτῆμα τοῦ πάπα τῆς Ρώμης. Ὁ Μωάμεθ ἐπισκέπτεται πάλιν τὰς Ἀθήνας καὶ ἐκμηδενίζει πᾶν ἴχνος τοῦ δουκάτου 1462 Κατάληψις τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς Λέσβου.
1463—79	Τουρκοβενετικὸς πόλεμος 1466 Ὁ Βενετὸς Καππέλλος καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας, ὁ Μιστρᾶς πολιορκεῖται ματαίως ὑπὸ τῶν Βενετῶν 1470 Πολιορκία καὶ ἅλωσις Χαλκίδος ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ παράδοσις τῆς λοιπῆς Εὐβοίας 1471 Ὁ φιλόσοφος Δημήτριος Χαλκοκονδύλης εἰς Ἰταλίαν 1472 Ὁ Βενετὸς Μοτσενῖγος καταστρέφει τὴν Σμύρνην 1479 Ἡ συνθήκη εἰρήνης παραχωρεῖ εἰς τὴν Βενετίαν Ναύπακτον, Ναύπλιον, Μονεμβασίαν, Κορώνην, Μεθώνην, Ναυαρῖνον. Ἡ κομιτεία Κεφαλληνίας καταργεῖται, ὁ δὲ τελευταῖος κόμης Λεονάρδος Τόκκος μεταβαίνει εἰς Νεάπολιν.
1480	Ἐπίθεσις τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Ρόδου, κτήσεως τῶν Ἰωαννιτῶν. Ἐπανάστασις Μανιατῶν καὶ Σλάβων ὑπὸ τὸν Κροκόδειλον Κλαδᾶν ἀποτυγχάνει 1485 Ἡ Ζάκυνθος πωλεῖται εἰς τὴν Βενετίαν 1489 Ματαία ἐπανάστασις τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου. Ἡ Αἰκατερίνη Κορνάρου, χήρα τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Κύπρου, μεταβιβάζει τὴν νῆσον εἰς τὴν Βενετίαν 1498—9 Φοβερὸς λοιμὸς τῆς Ρόδου, ὃν περιγράφει ὁ Ἐμμανουὴλ Γεωργιλλᾶς 1499 Νέος τουρκοβενετικὸς πόλεμος, δι' οὗ ἡ Βενετία ἀποβάλλει Ναύπακτον, Μεθώνην, Ναυαρῖνον καὶ Κορώνην, κρατεῖ δὲ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν (1503). Οἱ φιλόλογοι Μᾶρκος Μουσοῦρος καὶ Ἰάνος Λάσκαρις ἐγκαθίστανται ἐν Ἰταλίᾳ. Ἔκδοσις τοῦ Μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ ὑπὸ Ζαχαρίου Καλλιέργου.
1522	Σουλεϊμὰν ὁ Μεγαλοπρεπὴς κυριεύει τὴν Ρόδον. Μέγας λοιμὸς ἐν Ἀθήναις 1528 Σεισμὸς καὶ λοιμὸς εἰς Ζάκυνθον 1532 Τῆς Κορώνης κυριευθείσης ὑπὸ τῶν Τούρκων οἱ κάτοικοι φεύγουν εἰς Νεάπολιν 1534 Νέος λοιμὸς ἐν Ἀθήναις 1537 Ματαία πολιορκία τῆς Κερκύρας ὑπὸ τοῦ Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσσα, ὅστις καταστρέφει τὴν Αἴγιναν καὶ ἄλλας νήσους 1540 Συνθήκη εἰρήνης: Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆσοι, πλὴν τῶν ἡμιαυτονόμων Νάξου καὶ Ἄνδρου. περιέρχονται εἰς τὴν Τουρκίαν 1550 Βιτζέντιος Κορνάρος ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου 1554—58 Ἐπίμονος λοιμὸς ἐν Ἀθήναις 1562 Ὁ φιλόσοφος Φραγκῖσκος Πόρτος ἐν Γενεύῃ.
[illegible]5	Ὁ σουλτάνος Σελὶμ Γ' παραδίδει τὸ δουκᾶτον τοῦ Αἰγαίου (Νάξου) εἰς τὸν ἰσραηλίτην Ἰωσὴφ Νάξην (Νάσιν) 1566 Λεηλασία Χίου ὑπὸ τοῦ Πιαλῆ πασᾶ καὶ ὁριστικὴ κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων 1570 Καθ' ἡφαιστειώδη ἔκρηξιν καταβυθίζεται ἡ νοτία παραλία τῆς Θήρας καὶ σχηματίζεται ἡ Μικρὰ Καημένη 1570—71 Κυρίευσις Λευκωσίας καὶ Ἀμμοχώστου ὑπὸ τῶν Τούρκων 1571 Ὁ τουρκικὸς στόλος καταστρέφεται παρὰ τὴν Ναύπακτον ὑπὸ τῶν ἡνωμένων χριστιανικῶν στόλων τοῦ Ἰωάννου τῆς Αὐστρίας 1572—95 (μετὰ διακοπῶν) Πατριάρχης Κων)πόλεως Ἱερεμίας Β' 1573 Δυνάμει συνθήκης Βενετίας καὶ Τουρκίας ἅπασα ἡ Ἑλλὰς μετὰ τῆς Κύπρου περιέρχεται εἰς τοὺς Τούρκους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1402	Ἧττα τῶν Τούρκων ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μογγόλων Τιμοὺρ παρὰ τὴν Ἄγκυραν καὶ καταστροφὴ τῆς Σμύρνης. Ὁ Ἀντώνιος Ἀτσαϊώλης γίνεται κύριος Ἀθηνῶν καὶ Ἀκροπόλεως 1403 Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ἀνακαταλαμβάνει τὴν Θεσσαλονίκην 1407—43 Δεσπότης Μιστρᾶ Θεόδωρος Β΄, παρ' ᾧ ζῇ ὁ φιλόσοφος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων (—1452) 1412—25 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἀλέξιος Α 1415 Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ἐκστρατεύσας εἰς Μιστρᾶν ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἡγεμόνος Τσεντουριώνη Ζαχαρία (1404—32) ἐπικυρίαρχος 1416 Ἀνδραποδισμὸς πλείστων κατοίκων τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τουρκ. στόλου 1419 Οἱ Βενετοὶ ὑποστηρίζοντες ἀνταρσίαν τοῦ Τσεντουριώνη κυριεύουν τὴν Μονεμβασίαν 1422 Πολιορκία Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀποκρούεται ἀνδρείως. Ὁ συγγραφεὺς Ἰωάννης Καναβούτζης, ὁ χρονογράφος Μαχαιρᾶς 1422—3 Λοιμὸς ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Ἀθήναις 1423 Ἡ Θεσσαλία πωλεῖται ὑπὸ τοῦ βασιλόπαιδος Ἀνδρονίκου εἰς τὴν Βενετίαν. Ἐκστρατεία Τούρκων ὑπὸ τὸν Τουραχὰν εἰς Πελοπόννησον.
1425—48	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ἰωάννης Η΄. Οὗτος κλείει ἐπονείδιστον εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους, πλέει δὲ 1427 μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα ὁ Κωνσταντῖνος κυριεύει Γλαρέντσαν καὶ Πάτρας. Τὸ δουκᾶτον τοῦ Αἰγαίου γίνεται φόρου ὑποτελὲς εἰς τοὺς Τούρκους 1428—48 Δεσπότης Μιστρᾶ ὁ αὐτὸς Κωνσταντῖνος, ὅστις εἶτα διαδέχεται τὸν Ἰωάννην ὡς αὐτοκράτωρ Βυζαντίου 1430 Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἐπιτιθέμενοι δὲ 1431 κατὰ τῆς Κερκύρας ἀποκρούονται. Οἱ Βενετοὶ λεηλατοῦν τὴν ἀποικίαν τῶν Γενουατῶν Χίον.
1429—53	Ἐγκαθίστανται ἐν Ἰταλίᾳ οἱ Ἕλληνες φιλόλογοι καὶ φιλόσοφοι Θεόδωρος Γαζῆς, Γεώργιος Τραπεζούντιος, Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, Κωνσταντῖνος Λάσκαρις, Λαόνικος Χαλκοκονδύλης κᾶ.
1432—49	Θωμᾶς ὁ Παλαιολόγος δεσπότης Ἀχαΐας, ἔπειτα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου δεσπότης Μιστρᾶ (—1460) 1432 Οἱ Γενουᾶται ἐπιτίθενται κατὰ τῆς Κερκύρας 1435 Οἱ Τοῦρκοι καταλαμβάνουν τὰς Θήβας 1435—49 Περιοδεῖαι Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα 1437 Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης μεταβαίνει εἰς Ἰταλίαν (εἰς τὴν σύνοδον Φλωρεντίας) πρὸς τερματισμὸν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος, δὲν δύναται δὲ αὐτὸν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν λαόν του. Ὁ συγγραφεὺς Ἰωάννης ὁ Εὐγενικὸς καὶ ὁ ἀδελφός του μητροπολίτης Ἐφέσου Μᾶρκος, ἐχθρὸς τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ὁ Βησσαρίων ἔνθερμος ὀπαδὸς αὐτῆς 1440 Ὁ βαρῶνος Πάρου Κρουσῖνος Σομμαρίπας γίνεται καὶ βαρῶνος Ἄνδρου.
1444	Μάχη τῆς Βάρνης καὶ καταστροφὴ τῶν ἡνωμένων χριστιανικῶν στρατῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ συγγραφεὺς Γεώργιος ὁ Κωδινός 1446 Εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Πελοπόννησον, ἥτις γίνεται φόρου ὑποτελὴς εἰς αὐτούς. Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἰωάννης Δ΄ (Καλοϊωάννης) —1458.
1448—53	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ ὁ Παλαιολόγος (Δραγάσης) 1451 Ἡ Βενετία ἀποκτᾷ τὴν Αἴγιναν, ἐξ ἧς μετακομίζεται ἡ κάρα τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς Βενετίαν, 1453 καὶ τὰς Βορείους Σποράδας 1452 Νέα ἐκστρατεία τοῦ Τουραχὰν εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα ἡττᾶται παρὰ τὰ Δερβενάκια ὑπὸ τοῦ Ματθαίου Ἀσάνα.
1453	Ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῶν Τούρκων Μωάμεθ (29 Μαΐου) καὶ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1348	Ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνὸς ἱδρύει ἐν Μιστρᾶ ἑλληνικὸν δεσποτᾶτον 1349—90 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἀλέξιος Γ΄. Ὁ πρωτεύων συγγραφεὺς τῶν Ἡσυχαστῶν Γρηγόριος Παλαμᾶς 1351 Ὁ Στέφανος Δουσὰν πολιορκεῖ τὴν Θεσσαλονίκην 1354—75 Ὁ πατριάρχης Κων)πόλεως Φιλόθεος 1354 Οἱ Τοῦρκο εἰς Καλλίπολιν, ἔπειτα εἰς Διδυμότειχον καὶ Τυρολόην (1357) 1355 Ὁ Στέφανος Δουσὰν κυριεύσας Ἀδριανούπολιν καὶ Θράκην ἀποθνήσκει αἰφνιδίως. Ἡ Λέσβος ὑπάγεται εἰς τοὺς Γενουάτας Γκατελούζους.
1357	Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε΄ γίνεται μονοκράτωρ. Ὁ Λεονάρδος Τόκκος κόμης Κεφαλληνίας, εἶτα δούξ. Νικόλαος Καβάσιλας ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης 1358 Ὁ Νικόλαος Ἀτσαϊώλης κύριος Κορίνθου καὶ Ἀκροκορίνθου. Ἡ Ἤπειρος διανέμεται μεταξὺ Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν 1361 Ὁ Μουρὰτ Α΄ καταλαμβάνει τὴν Θράκην. Ὁ ἐν Θήβαις Ρογῆρος Λιούρια, ἐπίτροπος τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν, προσκαλεῖ εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν Βενετῶν τοὺς Τούρκους· οὗτοι καταλαμβάνουν (1363) τὰς Θήβας, ἀλλ' ὁ στόλος των καταστρέφεται ὑπὸ τῶν ἡνωμένων Φράγκων καὶ Ἑλλήνων παρὰ τὰ Μέγαρα 1363 Μεγάλη ἐπανάστασις τῆς Κρήτης κατὰ τῆς Βενετίας 1364 Ὁ Ροβέρτος τοῦ Τάραντος τελευταῖος ἡγεμὼν Ἀχαΐας.
1365	Ἡ Ἀδριανούπολις γίνεται πρωτεύουσα τῶν Τούρκων 1369 Ὁ αὐτοκρ. Ἰωάννης ματαίως ζητεῖ εἰς τὴν Δύσιν (Ἀβινιῶνα) βοήθειαν 1371 Οἱ Τοῦρκοι κατασυντρίβουν Σέρβους καὶ Βουλγάρους παρὰ τὸν Ἕβρον 1372 Οἱ Γενουᾶται κυριεύουν τὴν Ἀμμόχωστον τῆς Κύπρου, μένουν δὲ κύριοι αὐτῆς μέχρι τοῦ 1494 1373 Ὁ Ἰωάννης Ε΄ γίνεται ὑποτελὴς τῶν Τούρκων. Κατάληψις Μεγάρων ὑπὸ Νερίου Ἀτσαϊώλη 1374 Ἡ Ἰωάννα Α΄, βασίλισσα Νεαπόλεως, γίνεται ἡγεμονίς, «ἡγεμόνη», Ἀχαΐας, ἐνεχυριάζει δ' αὐτὴν τῷ 1377 εἰς τοὺς Ἰωαννίτας ἱππότας.
1376—79	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Δ΄, μεθ' ὃν πάλιν Ἰωάννης Ε΄. 1379—91 Οἱ Ναβαρραῖοι (Ἱσπανοὶ μισθωτοί) εἰσβάλλουν εἰς Πελοπόννησον, Βοιωτίαν καὶ Ἀττικήν, ἔνθα ἀνθίσταται ἡ Ἀκρόπολις ὑπὸ τὸν φρούραρχον Μπελάμπρε καὶ τὸν συμβολαιογράφον Ρέντην 1380—83 Δεσπότης Μιστρᾶ Ματθαῖος ὁ Καντακουζηνός. Ἐγκατάστασις πολλῶν Ἀλβανῶν ἐν Ἀττικῇ 1383—1407 Δεσπότης Μιστρᾶ Θεόδωρος Α΄ ὁ Παλαιολόγος 1383 Ὁ Φραγκῖσκος Κρίσπος καταλαμβάνει τὸ δουκᾶτον τοῦ Αἰγαίου, 1385 ὁ Νέριος Ἀτσαϊώλης τὰς Ἀθήνας καὶ 1387 τὴν Ἀκρόπολιν 1836 Ἡ Κέρκυρα παραδίδεται ὑπὸ τῶν κατοίκων εἰς τὴν Βενετίαν.
1386—1408	Δεσπότης Ἠπείρου Ἠσαῦ Βουονδελμόντης 1388 Οἱ Βενετοὶ ἀγοράζουν τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον 1389 Διὰ τῆς μάχης τοῦ Κοσσυφοπεδίου καταστρέφεται ἡ Σερβία ὑπὸ τῶν Τούρκων.
1390	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ἰωάννης Ζ΄, υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Δ΄. Ὁ σουλτάνος Βαγιαζὶτ ἐπιβάλλει τὴν μερικὴν κατεδάφισιν τῶν τειχῶν τῆς Κων)πόλεως. 1390—1412 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μανουὴλ Γ΄.
1391—1425	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου καὶ συγγραφεὺς Μανουὴλ Β΄. Τουρκικὰ στίφη λεηλατοῦν τὴν Πελοπόννησον καὶ Ἀττικὴν 1391 Ἅλωσις Φιλαδελφείας ὑπὸ τῶν Τούρκων, 1393 ἡ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Θεσσαλίας καὶ 1394 ἡ τῶν Σαλώνων. Ὁ Νέριος Ἀτσαϊώλης ἀναγνωρίζεται δοὺξ Ἀθηνῶν, φόρου ὑποτελὴς τοῦ Βαγιαζίτ, ἀποθανόντος δὲ αὐτοῦ αἱ Ἀθῆναι γίνονται κτῆσις τῶν Βενετῶν (—1402), οἵτινες κυριεύουν καὶ τὸ Ἄργος 1395 Ἡ Κόρινθος καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ δεσπότου Μιστρᾶ Θεοδώρου Α΄ 1396 Ὁ Βαγιαζὶτ πολιορκεῖ τὴν Κων)πολιν καὶ ἐν τῷ μεταξὺ κατατροπώνει τὰς ἡνωμένας δυνάμεις τῆς Δύσεως παρὰ τὴν Νικόπολιν. Ὁ Μιστρᾶς γίνεται ὑποτελὴς τῶν Τούρκων 1397—9 Ὁ Γάλλος στρατάρχης Μπουσικὼ ὑπερασπίζει τελεσφόρως τὴν Κων)πολιν 1400 Ὁ δεσπότης Μιστρᾶ πωλεῖ Μιστρᾶν, Καλάβρυτα καὶ Κόρινθον εἰς τοὺς Ἰωαννίτας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1282—1328	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Β΄, ἀπὸ 1295—1320 μετὰ τοῦ υἱοῦ του Μιχαὴλ Θ΄ 1283 Οἱ Σέρβοι κυριεύουν τὴν Δυτ. Μακεδονίαν 1283—89 Πατριάρχης Κων)πόλεως Γρηγόριος (ὡς συγγραφεὺς Γεώργιος) ὁ Κύπριος. Ὁ φιλόσοφος Νικηφόρος Χοῦμνος. Ὁ λόγιος Ἰωάννης ὁ Γλυκύς (ἢ Γλυκᾶς) 1287 Γουΐδων Β΄ δοὺξ Ἀθηνῶν καὶ «φρουρὸς Θεσσαλίας» 1289 Ἰσαβέλλα Βιλλαρδουΐνη ἡγεμονὶς Ἀχαΐας (μετὰ Φλωρεντίου τοῦ Ἀννονικοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1301 μετὰ Φιλίππου τοῦ Σαβοϊκοῦ). Ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Ἑλλήνων ἐν Θεσσαλίᾳ 1290 Ὁ φιλόλογος Μάξιμος Πλανούδης 1292 Ὁ Ἀραγώνιος Ρογῆρος Λιούρα λεηλατεῖ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου 1296 Οἱ Βενετοὶ προκαλοῦν φοβερὰν πειρατείαν κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.
1297—1330	Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἀλέξιος Β΄ 1301 Ἧττα τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ ὑπὸ τῶν Ὀσμάνων παρὰ τὸ Βαφαῖον. Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης ἀρχηγὸς τῶν Ἡσυχαστῶν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει. Οἱ φιλόλογοι Μανουὴλ ὁ Μοσχόπουλος, Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος, Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης. Ἔκδοσις ἑλληνικὴ τῶν Ἀσιζῶν τῶν βασιλείων Ἱερουσαλὴμ καὶ Κύπρου.
1302 -11	Ἡ Καταλανικὴ Ἑταιρεία εἰσελθοῦσα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους λεηλατεῖ εἶτα τὰς ἑλλην. χώρας. Τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας ἐν Κων)πόλει. 1304 Μέγας σεισμὸς εἰς Πελοπόννησον, ἣν πρὸς τούτοις λεηλατεῖ ὁ Ρογῆρος Λιούρια 1307 Φίλιππος Α΄, ἡγεμὼν Τάραντος γίνεται καὶ ἡγεμὼν Ἀχαΐας. 1309 Οἱ Ἰωαννῖται καταλαμβάνουν τὴν Ρόδον, ἐξ ἧς ἐκδιώκουν τοὺς Τούρκους πειρατάς. Βάλθερος Βριέννιος, δοὺξ Ἀθηνῶν 1311 Οἱ Καταλᾶνοι ἐκμηδενίζουν (15 Μαρτίου) τὸν στρατὸν τῶν Φράγκων ἱπποτῶν παρὰ τὸν βοιωτικὸν Κηφισόν (;), διορίζουν δὲ δοῦκα Ἀθηνῶν τὸν Ρογῆρον Δελώρ, ὃν διαδέχεται (1312) ὁ Μαμφρέδος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρειδερίκου Β΄, διοικῶν τὸ δουκᾶτον δι' ἀντιπροσώπων. Ὁ φιλόλογος Δημήτριος ὁ Τρικλίνιος, οἱ διδάσκαλοι Ἰωάννης ὁ Πεδιάσιμος καὶ Γεώργιος ὁ Λακαπηνός, ὁ χρονογράφος Ἐφραΐμ 1318 Καὶ τὸ δεσποτᾶτον Νέων Πατρῶν περιέρχεται εἰς τοὺς Καταλάνους. Τὸ «Χρονικὸν τοῦ Μωρέως». Πρώτη ἐμφάνισις Ἀλβανῶν εἰς Θεσσαλίαν.
1325—28	Ἐσωτερικὸς πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο Ἀνδρονίκων, τοῦ πάππου (αὐτοκρ.) καὶ τοῦ ἐγγόνου. Ὁ ποιητὴς Κωνσταντῖνος Ἑρμονιακός 1326 Ἅλωσις Προύσης ὑπὸ Τούρκων. Ὁ ἡγεμὼν Ἀχαΐας Ἰωάννης ὁ Γαβιναῖος μεταβιβάζει τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν (αὐτοκράτειραν) Αἰκατερίνην τὴν Βαλεσιανήν, ἥτις ἔπειτα διαμένει ἐπὶ δύο ἔτη ἐν Πάτραις.
1328—41	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Γ΄, ἐπικρατήσας τοῦ πάππου του καταλαμβάνει τὴν Ἤπειρον. Ὁ πολυΐστωρ Γρηγορᾶς 1329 Ἅλωσις Νικαίας ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀπόκαυκος ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῶν Γενουατῶν τὴν Χίον. Ὁ ποιητὴς Μανουὴλ Φιλῆς.
1330	Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μανουήλ, ἀνθ' οὗ βασιλεύει ὁ θεῖός του Βασίλειος —1340, εἶτα δὲ ἡ μήτηρ του Εἰρήνη 1331—55 Στέφανος ὁ Δουσάν βασιλεὺς τῆς Σερβίας 1332 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μανουὴλ Β΄, ἔπειτα Βασίλειος Α΄ (—1340) 1336 Ἀνακατάληψις τῆς Λέσβου 1337 Κυρίευσις τῆς Νικομηδείας ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι τῷ 1338 προχωροῦν μέχρι τοῦ Βοσπόρου 1340 -1 Αὐτοκράτειρα Τραπεζοῦντος Εἰρήνη, εἶτα 1341 Ἄννα.
1341—76	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου ὁ θεολόγος Ἰωάννης Ε΄. Ἐπανάστασις Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις κατέχει τὸν θρόνον —1355 ὁπότε μεταβὰς εἰς μονὴν συγγράφει τὴν ἱστορίαν του 1341 (1344)—49 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μιχαὴλ 1341—51 Ἔρις τῶν Ἡσυχαστῶν 1342—49 Ἐπανάστασις τῶν Ζηλωτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ 1343 Κυρίευσις καὶ λεηλασία Νάξου καὶ ἄλλων νήσων ὑπὸ Τούρκων πειρατῶν 1345 Πανώλης εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ Εὐρώπην 1346 Στέφανος ὁ Δουσὰν ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ρωμαίων. Ροβέρτος ὁ Ἀνδηγαυὸς ἡγεμὼν Ἀχαΐας (—1364) 1347 Κατάληψις Χίου ὑπὸ Γενουατῶν καὶ ἐγκατάστασις ἐκεῖ τῶν Ἰουστινιάνων. Πυρπόλησις τῆς βενετικῆς καὶ τῆς ἰουδαϊκῆς συνοικίας τῆς Χαλκίδος. Ὁ συγγραφεὺς Δημήτριος ὁ Κυδώνης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	τζουκίδας. Ὁ Βιλλαρδουῖνος καταλαμβάνει Ναύπλιον καὶ Ἄργος. 1214 Ἡ Κέρκυρα καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ δεσπότου Ἠπείρου Μιχαὴλ Ἀγγέλου, ὃν διαδέχεται ὡς δεσπότης Θεόδωρος Δούκας ὁ Ἄγγελος (1230).
1217	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Πέτρος Κουρτεναί, ὃν κατατροπωθέντα ἐν μάχῃ ὑπὸ τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ ἀποθανόντα ἐκ τῶν πληγῶν διαδέχεται ἡ χήρα του Ἰολάνθη (—1219) 1218 Γοδοφρέδος Β' ἡγεμὼν Ἀχαΐας.
1221—28	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ροβέρτος, υἱὸς τοῦ Πέτρου 1222 Ἀνακατάληψις Θεσσαλονίκης ὑπὸ Θεοδώρου Δούκα, δεσπότου Ἠπείρου, ὅστις στέφεται αὐτοκράτωρ 1222—54 Αὐτοκράτωρ Νικαίας Ἰωάννης Γ' ὁ Βατάτσης 1222-35 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἀνδρόνικος 1222—40 Γερμανὸς Β' πατριάρχης Κων)πόλεως 1225 Γουΐδων Α' Μέγας Κὺρ Ἀθηνῶν.
1228—61	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Βαλδουῖνος Β' 1229—37 Συμβασιλεὺς αὐτοῦ Ἰωάννης Βριέννιος, πρῴην βασιλεὺς τῶν Ἱεροσολύμων 1229 Ἀποστασία Κρήτης ἀπὸ τῆς Βενετίας 1230 Ὁ αὐτοκράτωρ Θεσσαλονίκης Θεόδωρος ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Βουλγάρων ἡττᾶται καὶ αἰχμαλωτίζεται. Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ ὡς δεσπότης Ἠπείρου Μανουὴλ ἀναγορεύεται αὐτοκρτάωρ καὶ διατηρεῖται μέχρι τοῦ 1240 1235—8 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἰωάννης Α' 1235—6 Ἐπίθεσις Ἑλλήνων (ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Βατάτσην) καὶ Βουλγάρων (ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Ἀσὰν) κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετά τινας ἐπιτυχίας ναυαγεῖ 1238—63 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μανουὴλ Α' 1244 Τὸ κράτος τῆς Θεσσαλονίκης γίνεται ὑποτελὲς τῷ τῆς Νικαίας 1246 Ὁ αὐτοκράτωρ Νικαίας Βατάτσης κυριεύει τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ Βουλγαρίας. Ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος, ἡγεμὼν Ἀχαΐας, κυριεύει τὴν Μονεμβασίαν (1248), κτίζει τὸν Μιστρᾶν καὶ ὑποτάσσει τοὺς Μελιγγούς. Ὁ μέγας λογοθέτης Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης 1250 Ἵδρυσις ναοῦ Παναγίας Παντανάσσης (Μεγ. Μοναστηρίου) ἐν Ἀθήναις.
1254—58	Αὐτοκράτωρ Νικαίας Θεόδωρος Β' ὁ Λάσκαρις. Γίνεται ἐπικυρίαρχος τοῦ δεσποτάτου Ἠπείρου καὶ νικᾷ (1255) τοὺς Βουλγάρους εἰς τὴν δίοδον Ρούπελ. Ὁ φιλόσοφος Νικηφόρος ὁ Βλεμμύδης 1258—9 Αὐτοκράτωρ Νικαίας Ἰωάννης Δ' ὁ Λάσκαρις 1259—61 Αὐτοκρ. Νικαίας Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαιολόγος. Νικᾷ τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου καὶ τοὺς Φράγκους παρὰ τὴν Πελαγονίαν, ἔνθα αἰχμαλωτίζεται ὁ Γουλ. Βιλλαρδουῖνος. Ἡ Κέρκυρα παραχωρεῖται εἰς Μαμφρέδον, βασιλέα τῶν Δύο Σικελιῶν 1260 Γουΐδων Α' κηρύσσεται δοὺξ Ἀθηνῶν.
1261	Ὁ Μιχαὴλ Η' τῆς Νικαίας παραχωρεῖ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νυμφαίου σπουδαῖα προνόμια εἰς τοὺς Γενουάτας, ἀνακαταλαμβάνει δὲ διὰ τοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου τὴν Κων)πολιν καὶ βασιλεύει ὡς αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Η' μέχρι τοῦ 1282. Μετ' ἄλλων νήσων καὶ ἡ Χίος περιέρχεται πάλιν εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος 1262 Οἱ Βυζαντῖνοι ἐγκαθίστανται ἐκ νέου εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα Μονεμβασία, Μιστρᾶς καὶ Μάνη παραχωροῦνται εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου.
1263—66	Αὐτοκρ. Τραπεζοῦντος Ἀνδρόνικος Β' 1263 Μάχη ἐν Μακρυπλαγίῳ Φράγκων καὶ Τούρκων κατὰ Ἑλλήνων καὶ πρώτη ἐγκατάστασις Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ 1265 Οἱ Βούλγαροι λεηλατοῦν τὴν Θράκην 1266—80 Αὐτοκρ. Τραπεζοῦντος Γεώργιος Α' 1267 Κάρολος Α' ὁ Ἀνδεγαυϊκὸς καταλαμβάνει τὴν Κέρκυραν, 1262 παράλια Ἰονίου πελάγους καὶ Ἀλβανίαν καὶ γίνεται 1278 ἡγεμὼν Ἀχαΐας 1271 Σχηματίζεται ἴδιον δεσποτᾶτον Νέων Πατρῶν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Α' Ἄγγελον. Ὁ ποιητὴς Μανουὴλ ὁ Ὀλόβολος 1280—97 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἰωάννης Β'. Γουλιέλμος δοὺξ Ἀθηνῶν καὶ βάϊλος Ἀχαΐας 1281 Τὰ ἀνδεγαυϊκὰ στρατεύματα ἡττῶνται παρὰ τὸ Βεράτιον ὑπὸ Ἑλλήνων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1185—99	Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος Β' ὁ Ἄγγελος 1185 Μάχη παρὰ τὴν Μοσυνόπολιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς νικᾷ τοὺς Νορμαννούς 1187 Ὁ Σαλαδδῖνος σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου κυριεύει τὴν Ἱερουσαλὴμ 1189 Φρειδερῖκος ὁ Βαρβαρόσας ἀφικόμενος εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετὰ διαμονὴν ἐν Φιλιππουπόλει μεταβαίνει τῷ 1190 εἰς Μ. Ἀσίαν, κυριεύει τὸ Ἰκόνιον, ἀλλὰ πνίγεται ἐν τῷ Καλυκάδνῳ ποταμῷ τῆς Κιλικίας. Ὁ Ἰσαάκιος ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων παρὰ τὴν Βέροιαν 1191 Οἱ Βυζαντῖνοι ἀνακτῶνται τὴν Κέρκυραν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος Α' κυριεύσας τὴν Κύπρον δίδει αὐτὴν φέουδον εἰς Γουΐδωνα τὸν Λουσινιᾶνον, εἰς ὃν ἕπονται ἔπειτα ἄλλοι 17 τῆς νήσου βασιλεῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου 1194 Ὁ Ματθαῖος Ὀρσίνης γίνεται κόμης Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου.
1195—1203	Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Γ', ἐκθρονίσας τὸν ἀδελφόν του Ἰσαάκιον. Ὁ τούτου υἱὸς Ἀλέξιος δραπετεύσας ἐκ Κων)πόλεως ζητεῖ βοήθειαν εἰς τὴν δυτ. Εὐρώπην καὶ ἑτοιμάζεται οὕτως ἡ Δ Σταυροφορία. Γρηγόριος ὁ μητροπολίτης Κορίνθου 1197—1207 Ὁ τσάρος τῆς Βουλγαρίας Ἰωαννίτσας (Καλογιάννης) 1198 Μεγάλη πυρκαϊὰ Κων)πόλεως, ἣν περιγράφει Κωνσταντῖνος ὁ Στιλβῆς 1202 Λέων ὁ Σγουρός, ἄρχων Ναυπλίου, καταλαμβάνει Ἄργος καὶ Κόρινθον ἐκστρατεία δὲ αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ματαιοῦται ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Μιχαὴλ Ἀκομινάτου 1203 Οἱ Σταυροφόροι ἐπιλαμβάνονται τῆς πολιορκίας τῆς Κων)πόλεως, ὁ Ἀλέξιος Γ' δραπετεύει.
1203—04	Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος Β' (τὸ δεύτερον),συμβασιλεὺς δ'αὐτοῦ ὁ υἱός του Ἀλέξιος Δ'. Δι' ἐπαναστάσεως ἀνέρχεται 1204 εἰς τὸν θρόνον Ἀλέξιος Ε' ὁ Μούρτζουφλος. Ἄρνησις νέων πληρωμῶν ἐπιφέρει τὴν ἅλωσιν τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ ἵδρυσιν Φραγκικοῦ κράτους.

ΣΤ΄ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
ΜΕΧΡΙΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ (1453)

1204—05	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου ἐκλέγεται ὁ κόμης Φλάνδρας Βαλδουῖνος, βασιλεὺς Θεσσαλονίκης ὁ μαρκίων Μομφερράτου Βονιφάτιος. Ἡ Βενετία λαμβάνει νήσους καὶ ἐπίνεια, ἀγοράζει δὲ τὴν Κρήτην. Ὁ Βονιφάτιος εἰσελαύνει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Λέων Σγουρὸς ἀνθίσταται ἐν Κορίνθῳ. Ἵδρυσις τῶν μαρκιωνειῶν Βοδονίτσης καὶ Σαλώνων. Ὁ Γοδοφρέδος Βιλλαρδουῖνος καταλαμβάνει τὰ Δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἱδρύει τὸ δεσποτᾶτον Ἠπείρου, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς τὴν αὐτοκρατορίαν Τραπεζοῦντος (βασιλ.—1222) 1205 Ὄθων Δελαρὸς μέγας κὺρ'Ἀθηνῶν. Γουλιέλμος Σαμπλίτης ἡγεμὼν Ἀχαΐας. Οἱ Λατῖνοι ἡττῶνται παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἐξαφανίζεται δὲ ὁ Βαλδουῖνος.
1206—16	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ἐρρῖκος, κόμης Φλάνδρας. Μεθώνη, Κορώνη καὶ Κέρκυρα καταλαμβάνονται ὑπὸ τῶν Βενετῶν 1206—22 Αὐτοκράτωρ Νικαίας Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις 1207 Ὁ τσάρος τῆς Βουλγαρίας Καλογιάννης λεηλατήσας τὴν Μακεδονίαν ἀποθνήσκει πρὸ τῆς πολιορκουμένης Θεσσαλονίκης. Ὁ Μᾶρκος Σανοῦδος ἱδρύει τὸ δουκᾶτον τοῦ Αἰγαίου (Νάξου).
1207—22	Βασιλεὺς Θεσσαλονίκης Δημήτριος 1208 Ὁ Λέων Σγουρὸς ἀποστερηθεὶς τὰς κτήσεις του αὐτοκτονεῖ 1210 Ὁ Γοδοφρέδος Α' Βιλλαρδουῖνος, ἡγεμὼν Ἀχαΐας, κυριεύει τὴν Κόρινθον 1211 Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις νικᾷ τοὺς Σελ-

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1078–81	Αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Γ' ὁ Βοτανιάτης. Νυμφεύεται τὴν σύζυγον τοῦ προκατόχου Μαρίαν. Ὁ στρατηγὸς Ἀλέξιος Κομνηνὸς νικᾷ τοὺς ἀντάρτας Βρυέννιον καὶ Βασιλάκην. Οἱ Τοῦρκοι ἐν Νικαίᾳ ὑποστηρίζοντες ὡς αὐτοκράτορα τὸν Ν. Μελισσηνὸν καταλαμβάνουν τὴν Χρυσούπολιν 1081 Ἵδρυσις Ἁγ. Σωτῆρος Κων)πόλεως. Λοιμὸς εἰς Μακεδονίαν. Παραίτησις τοῦ αὐτοκράτορος.
1081—1118	Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός. Οἱ θεολόγοι καὶ συγγραφεῖς Εὐθύμιος Ζιγαβηνὸς καὶ Ἰωάννης πατριάρχης Ἀντιοχείας. Ἰωάννης ὁ Ἰταλὸς «ὕπατος τῶν φιλοσόφων». Ὁ ποιητὴς Φίλιππος ὁ Μονότροπος 1081—4 Εἰσβολὴ τῶν ὑπὸ Ροβέρτον Γυισκάρδον Νορμαννῶν εἰς Ἤπειρον καὶ Θεσσαλίαν, ἔνθα ἡ Λάρισα ἀνθίσταται ἀποτελεσματικῶς 1082 Συνθήκη μετὰ τῆς Βενετίας, ἥτις ὑποστηρίξασα τὸν αὐτοκράτορα ἐναντίον τῶν Νορμαννῶν λαμβάνει σπουδαῖα προνόμια 1091 Ἧττα τῶν Πατσινακῶν (Πετσενέγων) εἰς τὸ Λεβούνιον τῆς Θράκης, 1094 τῶν Κομάνων παρὰ τὸ Ταυρόκωμον (Ἀδριανουπόλεως) 1096 Οἱ Σταυροφόροι ἐν Κων)πόλει 1097 Ἅλωσις τῆς Νικαίας ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Μάχη Δορυλαίου. Κυρίευσις Ἀντιοχείας (1098) καὶ Ἱερουσαλὴμ (1099). Τὸ δρᾶμα «Χριστὸς πάσχων» 1107—8 Πόλεμος πρὸς τὸν ἐγκατασταθέντα εἰς Ἀντιόχειαν Βοημοῦνδον. Ὁ ἀρχίατρος καὶ ποιητὴς Νικόλαος ὁ Καλλικλῆς 1116 Νέα ἐκστρατεία κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἅλωσις τοῦ Φιλομηλίου. Συνθήκη μετὰ τῶν Πισατῶν λεηλατησάντων κυρίως τὰς Ἰονίους νήσους. Συμφέρουσα συνθήκη πρὸς τοὺς Τούρκους (1117).
1118—43	Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Β' ὁ Κομνηνός, ματαιώσας τὴν ἐναντίον του συνωμοσίαν τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀλεξίου Ἄννης (ποιητρίας καὶ συγγραφέως) καὶ τῆς μητρός της Εἰρήνης 1119 Κυρίευσις τῆς Λαοδικείας ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ στρατηγὸς καὶ συγγραφεὺς Νικηφόρος Βρυέννιος. Ὁ «Σπανέας» τοῦ Ἀλεξίου, υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος 1120 Οἱ Βενετοὶ πολιορκοῦν ματαίως τὴν Κέρκυραν 1123 Ἧττα τῶν Πατσινακῶν 1124—6 Οἱ Βενετοὶ λεηλατοῦν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ καταστρέφουν τὴν Μεθώνην, φωλεὰν πειρατῶν (1125). Εἰς τὴν Χίον ἐγκαθίσταται ὁ βενετικὸς οἶκος Μικιέλη 1126 Οἱ Βενετοὶ καταλαμβάνουν τὴν Κεφαλληνίαν 1137—42 Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκστρατεύει εἰς Κιλικίαν καὶ Συρίαν καὶ ἀποθνήσκει ἐν Κιλικίᾳ (1143).
1143—80	Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Α' ὁ Κομνηνός. Ὁ θεολογ. συγγραφεὺς Νικόλαος, ἐπίσκοπος Μεθώνης. Ὁ εἰδικὸς τοῦ αὐτοκράτορος «γραμματικὸς» Ἰωάννης ὁ Κίνναμος. Ὁ φιλόσοφος καὶ ρήτωρ Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικός. Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος (Πτωχοπρόδρομος) 1147 Ἡ Β' Σταυροφορία 1147—49 Πόλεμος πρὸς τοὺς Νορμαννούς, οἱ ὁποῖοι γίνονται δεκτοὶ ἐν Κερκύρᾳ, ἀποκρούονται ἐν Μονεμβασίᾳ, λεηλατοῦν τὴν Εὔβοιαν καὶ Ἀττικήν, διαρπάζουν τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον, παραδίδεται δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ Ἀκροκόρινθος 1150 Ἵδρυσις ναοῦ Ταξιαρχῶν Ἀθηνῶν 1151 Οἱ Βυζαντῖνοι πρὸς στιγμὴν καταλαμβάνουν τὴν Ἀγκῶνα 1152—4 Πόλεμος πρὸς τοὺς Οὔγγρους. Οἱ φιλόσοφοι Ἰσαάκιος καὶ Ἰωάννης Τζέτζης. Οἱ χρονογράφοι Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Μανασσῆς 1158 Ἐκστρατεία τοῦ Μανουὴλ εἰς Συρίαν 1168 Κατάκτησις τῆς Δαλματίας. Ὁ συγγραφεὺς Μιχαὴλ ὁ Γλυκᾶς 1171 Διάρρηξις τῶν μετὰ τῆς Βενετίας σχέσεων 1174 Εὐστάθιος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης 1175—1204 Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν 1176 Ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Σελδζουκίδου Κιλὶτς-Ἀρσλὰν Β'. Ἀτυχὴς μάχη παρὰ τὸ Μυριοκέφαλον τῆς Φρυγίας, ἀλλὰ 1177 μεταβολὴ πρὸς συμφέρουσαν εἰρήνην.
1180—83	Αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Β' ὁ Κομνηνός, ὑπὸ κηδεμονίαν τῆς βασιλομήτορος Μαρίας καὶ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ Ἀλεξίου. Ὁ μέγας λογοθέτης Νικήτας Ἀκομινᾶτος 1182 Ἐξέγερσις Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ κατὰ τοῦ λατινικοῦ στοιχείου τῆς Κων)πόλεως καὶ περιχώρων μετὰ φοβερᾶς αἱματοχυσίας.
1183—85	Αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Α' ὁ Κομνηνός 1184 Στραγγαλίζεται ὁ Ἀλέξιος. Ὁ Ἰσαάκιος Δούκας Κομνηνὸς ἀνακηρύσσει ἑαυτὸν αὐτοκράτορα τῆς Κύπρου, ἀλλ' ἐκθρονίζεται τῷ 1191 ὑπὸ Ριχάρδου, βασιλ. τῆς Ἀγγλίας 1185 Ἅλωσις Θεσσαλονίκης ὑπὸ Νορμαννῶν καὶ φόνος πλείστων κατοίκων. Ὁ ποιητὴς Εὐστάθιος (ἢ Εὐμάθιος) ὁ Μακρεμβολίτης. Ὁ Ἀνδρόνικος φονεύεται ὑπὸ τοῦ ὄχλου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	Σπερχειόν 1000—14 Νέος πόλεμος πρὸς Βουλγάρους. Κατάληψις Μακεδονίας καὶ μερῶν Βουλγαρίας παρὰ τὸν Δούναβιν 1014 Ἧττα Βουλγάρων παρὰ τὰς Σέρρας· μετ' ὀλίγον ἀποθνήσκει ὁ Σαμουήλ.
1016	Πρώτη ἐμφάνισις Νορμαννῶν εἰς τὴν Ν. Ἰταλίαν. Αὐτοὺς κατατροπώνει ὁ κατεπάνω Βοϊάννης παρὰ τὰς Κάννας καὶ ἱδρύει τὸ φρούριον Τροίας 1018 Ὑποταγὴ τῆς Βουλγαρίας. Ὁ Βασίλειος διέρχεται τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας, ἵνα προσκυνήσῃ εἰς τὸν Παρθενῶνα, ναὸν τῆς Θεοτόκου, διὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Βουλγάρων. Πρώτη εἰσβολὴ Ἀλβανῶν εἰς Ἑλλάδα 1021—2 Προσάρτησις τῆς Ἀρμενίας. 1025—28 Μονοκρατία Κωνσταντίνου Η' μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του Βασιλείου Β'.
1028—50	Συμβασιλεία τῆς θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ζωῆς μετὰ τῶν ἀλληλοδιαδόχων συζύγων της. Ὁ ποιητὴς Χριστοφόρος ὁ Μυτιληναῖος 1028—34 Αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Γ' ὁ Ἀργυρός 1032 Κατάληψις τῆς Ἐδέσσης ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων. Λεηλασίαι Σαρακηνῶν κατὰ τὰς Κυκλάδας καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ λοιμὸς ἐκεῖ 1033—43 Χάραλδος Χαρδράδε ἀρχηγὸς τῶν Βαράγγων σωματοφυλάκων ἐν Κων)πόλει.
1034—41	Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Δ' ὁ Παφλαγών 1038 Ἐπιτυχίαι τοῦ Γεωργίου Μανιάκη ἐν Κάτω Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ 1040 Ἐξέγερσις τῆς δυτ. Βουλγαρίας ὑπὸ Πέτρον, ἀπόγονον τοῦ Σαμουήλ. Ἡ Θεσσαλονίκη ἀνθίσταται τελεσφόρως, προστάτην θεωροῦσα τὸν Ἅγ. Δημήτριον. Βαράγγοι ὑπὸ τὸν Χάραλδον ἔρχονται εἰς Ἀθήνας. 1041—42 Αὐτοκρατωρ Μιχαὴλ Ε' ὁ Καλαφάτης. Ἐκθρονίζεται δι' ἐπαναστάσεως τῆς πρωτευούσης. Μετὰ βραχεῖαν κοινὴν βασιλείαν Ζωῆς καὶΘεοδώρας ἡ Ζωὴ ἐκλέγει σύζυγον Κωνσταντῖνον τὸνΜονομάχον.
1042—54	Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Θ'. Ὁ μάγιστρος Συμεὼν Σήθ. Ὁ ποιητὴς Ἰωάννης ὁ Μαυρόπους (Εὐχαΐτης). Ὁ Μανιάκης νικᾷ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Νορμαννοὺς παρὰ τὴν Μονόπολιν (1042), ἀγανακτήσας δὲ διὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Κωνσταντίνου ἐκστρατεύει τῷ 1043 κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἀποθνήσκει καθ' ὁδόν 1044 Ἵδρυσις τοῦ Ἁγ. Νικοδήμου Ἀθηνῶν 1045 Ἡ Ἀρμενία ὑποτάσσεται. Ἵδρυσις τῆς Νομικῆς Σχολῆς Κων)πόλεως Ὁ ρήτωρ Ἰωάννης ὁ Δοξοπατρῆς 1047 Ἀνταρσία τοῦ Ἀρμενίου Λ. Τορνικίου ἀποτυγχάνει 1048—51 Πόλεμος πρὸς τοὺς Πατζινάκας καταλήγει εἰς συμφέρουσαν εἰρήνην 1050 Ἀνακαίνισις Ἁγ. Θεοδώρων καὶ ἀνέγερσις Παναγίας Καπνικαρέας Ἀθηνῶν 1054 Ὁ πατριάρχης Κηρουλάριος διαρρηγνύει ὁριστικῶς τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ρώμης. Λοιμὸς εἰς Κων)πολιν (—1055). 1054—56 Μονοκρατία τῆς Θεοδώρας. Ὑποδεικνύει ὡς διάδοχόν της Μιχαὴλ τῶν Στρατιωτικόν, ὅστις ὅμως τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκθρονίζεται.
1057—59	Αὐτοκράνωρ Ἰσαάκιος Α' ὁ Κομνηνός. Ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κηρουλαρίου, παραιτεῖται πάλιν ταχέως 1059—67 Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ι' ὁ Δούκας, ἔχων σύζυγον τὴν λογίαν Εὐδοκίαν τὴν Μακρεμβολίτισσαν 1060 Οἱ Νορμαννοὶ κυριεύουν τὴν ὀχυρὰν Τροίαν τῆς Κάτω Ἰταλίας 1064 Ἅλωσις τοῦ Ἀνίου ὑπὸ τῶν Τούρκων Σελδζουκιδῶν. Ἰωάννης Ξιφιλῖνος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (—1075.) Ὁ ἱστορικὸς Μιχαὴλ ὁ Ἀτταλειάτης.
1068—72	Αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης. Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος. Ὁ χρονογράφος Ἰωάννης Σκυλίτσης 1071 Ἅλωσις τῆς Βάρεως ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν καὶ ὁριστικὴ ἀπώλεια τῆς Βυζαντιακῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὴν μάχην παρὰ τὸ Μαντζικὲρτ αἰχμαλωτίζεται ὁ αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Ἀρπ-Ἀρσλὰν καὶ ἀποβάλλει οὕτω τὸν θρόνον. ἀπολυθεὶς δ'εἶτα τυφλοῦται ὑπὸ ἀντιπάλων καὶ ἀποθνήσκει
1071—78	Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Ζ' ὁ Δούκας (Παραπινάκης),προγονὸς τοῦ Ρωμανοῦ· πρωθυπουργὸς εἶναι ὁ «ὕπατος τῶν φιλοσόφων» Ψελλός (1018—1079). Ὁἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Νορμαννῶν μισθοφόρων Οὐρσέλ(ιος) 1076 Λοιμὸς εἰς Κων)πολιν 1077 Ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος ὁ Βοτανιάτης ἀνακηρύσσεται ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ στρατοῦ αὐτοκράτωρ καὶ καθαιρεῖται ὁ Μιχαήλ.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
886—912	Αὐτοκράτωρ Λέων ΣΤ' ὁ Σοφός, γνωστὸς καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς. Ἀναγκάζει τὸν πατριάρχην Φώτιον νὰ παραιτηθῇ· Λέων ὁ Φιλόσοφος 887—893 Δημοσίευσις τῶν «Βασιλικῶν» 893 Διάρρηξις σχέσεων μεταξὺ τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Βουλγάρου τσάρου Συμεὼν (893—927). Εἰσβολὴ Οὔγγρων εἰς Βουλγαρίαν ἀναγκάζει τοῦτον νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας Ἀρέθας 902 Καταστροφὴ τῆς Δημητριάδος ὑπὸ Μουσουλμάνων πειρατῶν. Κατάληψις τοῦ Ταυρομενίου ὑπὸ Ἀράβων καὶ ἀπώλεια τῆς Σικελίας 904 Ἡ Θεσσαλονίκη λεηλατεῖται ὑπὸ τῶν Ἀράβων Λέοντος τοῦ Τριπολίτου 907 Οἱ Ρῶσσοι ἀπειλοῦν τὴν Κων)πολιν 909—911 Ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν πειρατῶν καταλήγει εἰς ἧτταν τῶν Βυζαντίνων 912—913 Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, ἀδελφὸς τοῦ Λέοντος.
913—959	Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος, διαπρέψας κυρίως ὡς συγγραφεύς. Κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα αὐτοῦ διευθύνει τὰ τοῦ κράτους ὁ πατριάρχης Νικόλαος 915 Νίκη τῶν Βυζαντίνων παρὰ τὸν Γαριλλιᾶνον ποταμὸν κατὰ τῶν Ἀράβων ἐξασφαλίζει πάλιν τὴν ὑπεροχὴν ἐκείνων ἐν Ἰταλίᾳ 917 Οἱ Βούλγαροι νικοῦν παρὰ τὴν Ἀγχίλαον 919—944 Συμβασιλεία Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ. Ἀποστασία Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα 920—942 Νικηφόροι ἐκστρατεῖαι (ἐν Ἀσίᾳ κλ.) Ἰωάννου Κουρκούα καὶ Βάρδα Φωκᾶ 921 Ἀνάγνωσις καὶ ἐπικύρωσις τοῦ «Τόμου τῆς Ἑνώσεως» 924 Ὁ τσάρος Συμεὼν τῶν Βουλγάρων πρὸ τῆς Κων)πόλεως 927 Θάνατος αὐτοῦ. Μέγας λοιμὸς εἰς τὰς ἐπαρχίας 928 Ἡ Θεοδοσιούπολις (Ἐρζερούμ) ἀνακαταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Βυζαντίνων καὶ 934 ἡ Μελιτηνή. Ὁ ποιητὴς Κωνσταντῖνος ὁ Ρόδιος. Ὁ λεξικογράφος Σουΐδας 941 Ἀπόκρουσις Ρώσσων πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως 942 Κτίσις μονῆς Ἁγ. Λουκᾶ παρὰ τὴν Στεῖριν 944 Ἐπιτυχὴς πολιορκία τῆς Ἐδέσσης. Ἐκθρόνισις Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ ὑπὸ τῶν υἱῶν του 949 Ἐπίσκεψις τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου καὶ ἱστοριογράφου Λιουτπράνδου εἰς Κων)πολιν. Κτίσις μονῆς Δαφνίου 957—8 Ἀνακατάληψις τῆς Ἀμίδας (Διαρμπεκὶρ) καὶ τῶν Σαμοσάτων. Ἐπίσκεψις τῆς τσαρίνας Ὄλγας τῶν Ρώσσων εἰς Κων)πολιν, ἔνθα βαπτίζεται. Ὁ πατριάρχης Πολύευκτος (—970)
959—963	Αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Β', ἔχων σύζυγον τὴν φίλαρχον Ἀναστασίαν (Θεοφανώ) 961 Ἀνακατάληψις Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ 962 Ὁ ὅσιος Ἀθανάσιος ἱδρύει τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Λαύραν.
963—969	Αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Β' Φωκᾶς. Νυμφεύεται τὴν χήραν αὐτοκράτειρα Θεοφανὼ καὶ προσλαμβάνε καίσαρα τὸν πατέρα του Βάρδαν Φωκᾶν. Ὁ ποιητὴς Θεοδόσιος 965 Κατάκτησις Κιλικίας (Ταρσοῦ κλπ.) 967 Ἐπανάληψις πολέμου πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ συμμαχία μετὰ τῶν Ρώσσων τοῦ Κιέβου, οἱ ὁποῖοι τῷ 968 εἰσβάλλουν εἰς Βουλγαρίαν. Ἀνακατάληψις Ἀντιοχείας 969 Συνωμοσία Θεοφανοῦς καὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ δολοφονία τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ ποιητὴς Ἰωάννης ὁ Κυριώτης ἢ Γεωμέτρης.
969—976	Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Α' ὁ Τσιμισκῆς. Ὁ ἡγεμὼν Κιέβου Σβιατοσλάβος λεηλατήσας τὴν Φιλιππούπολιν ἡττᾶται τῷ 970 παρὰ τὴν Ἀρκαδιούπολιν (Λουλὲ-Μπουργάς) καὶ ὑποτάσσεται (971). Ἡ ἀνατολικὴ Βουλγαρία προσαρτᾶται εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος. Γάμος Τσιμισκῆ καὶ Θεοδώρας, θυγατρὸς Κωνσταντίνου Ζ'. Ὁ ἱστοριογράφος Λέων ὁ Διάκονος 974 Ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Συρίαν καὶ κατάληψις Δαμασκοῦ καὶ Βηρυτοῦ.
976	Αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (—1025) καὶ Κωνσταντῖνος Η' (—1028), διοικητὴς τοῦ Κράτους ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Βασίλειος (—985) 976—9 Ἐπανάστασις τοῦ Βάρδα Σκληροῦ, καταλαβόντος τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἀπειλήσαντος τὴν Κων)πολιν, καταπνίγεται ὑπὸ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ 977—986 Ὁ τσάρος Βουλγαρίας Σαμουὴλ καταλαμβάνει Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ εἰσχωρεῖ εἰς Πελοπόννησον, ἡττῶνται δὲ οἱ Βυζαντῖνοι εἰς τὰ στενὰ τῆς Πύλης Τραϊανοῦ 987—9 Ἀνταρσία Βάρδα Φωκᾶ καὶ Βάρδα Σκληροῦ. Ὁ Φωκᾶς ἡττηθεὶς παρὰ τὴν Χρυσούπολιν φονεύεται μαχόμενος ἐν Ἀβύδῳ (989), ὁ Σκληρὸς ὑποτάσσεται 995 Ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Συρίαν, ἔνθα κυριεύει τὸ Χαλέπιον κἄ. 996 Ἧττα Βουλγάρων παρὰ τὸν

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΣΤ'

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

Τὸ παρὸν Ἀναλυτικὸν Εὑρετήριον κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου ἐγένετο τῇ ἡμετέρᾳ μερίμνῃ ὅπως εὐκολυνθῇ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς.

Δι' ἑκάστην παραπομπὴν δίδεται ὁ τόμος, τὸ μέρος τοῦ τόμου καὶ ἡ σελίς. Ὁ τόμος σημειοῦται διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, Α (πρῶτος), Β (δεύτερος), Γ (τρίτος), Δ (τέταρτος), Ε (πέμπτος), Στ (ἕκτος), τὸ δὲ μέρος ἑκάστου τόμου διὰ μικρῶν γραμμάτων, α (πρῶτον), β (δεύτερον). Αἱ σελίδες ὁρίζονται δι' ἀριθμῶν. Οὕτως, Αβ 125 σημαίνει σελ. 125 τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ πρώτου τόμου, Εα 83 σημαίνει σελ. 83 τοῦ πρώτου μέρους τοῦ πέμπτου τόμου, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐξαιρετικῶς διὰ τὸν Στ' τόμον σημειοῦται μόνον ὁ τόμος καὶ ὄχι τὸ μέρος, καθότι ἡ ἀρίθμησις τῶν σελίδων ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτὴ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἡ Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ ὅλον ἔργον, εὑρισκομένη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου τόμου, σημειοῦται ἁπλῶς Εἰσ., χωρὶς παραπομπὴν εἰς τὸν τόμον, ἡ δὲ ἀρίθμησις τῶν σελίδων γίνεται δι' ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ὅταν γίνωνται ἀλλεπάλληλοι παραπομπαὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόμον καὶ εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, μόνον εἰς τὴν πρώτην σημειοῦται τόμος καὶ μέρος, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς μόνον αἱ σελίδες, πρὸς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεων περιττῶν.

Ἐλήφθη πρόνοια ὅπως τὸ Εὑρετήριον συνταχθῇ κατὰ τὴν σειρὰν τῶν τόμων, ὁσάκις ὅμως γεγονότα τινὰ ἀναφέρονται πρωθυστέρως, ὁ κανὼν οὗτος δὲν τηρεῖται. Ἰδίᾳ ἡ Εἰσαγωγὴ ἀναφέρεται ἐνίοτε εἰς γεγονότα τὰ ὁποῖα κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἕπονται τῶν ἐκτιθεμένων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ. Ὁ ἀναγνώστης δέον ὅθεν νὰ προσέχῃ εἰς ποῖον τόμον γίνεται ἡ παραπομπή.

Αἱ εἰκόνες σημειοῦνται διὰ τοῦ (εἰκ.).

Τὸ Εὑρετήριον δὲν χρησιμεύει μόνον διὰ τὰ κύρια ὀνόματα, ἀλλ' ἀναφέρεται καὶ εἰς πᾶν ὅ,τι περιέχεται εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», νόμους, ἔθιμα, διατάγματα, αἱρέσεις κλπ.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ„

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	Ἄραβες καταλαμβάνουν τὴν Κύπρον 654 τὴν Ρόδον, ἐκ τῆς ὁποίας ἁρπάζουν πολλὰ ἀγάλματα 655 Καταστροφὴ βυζαντιακοῦ στόλου εἰς τὰ ὕδατα τῆς Λυκίας 664 Οἱ Ἄραβες καταλαμβάνουν τὴν Σμύρνην καὶ 668 τὴν Χαλκηδόνα. Ὁ Κώνστας μεταβὰς εἰς Συρακούσας δολοφονεῖται ἐκεῖ ἐν βαλανείῳ.
668—685	Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνᾶτος, υἱὸς τοῦ Κώνσταντος· συμβασιλεῖς ἀναγορεύει τοὺς ἀδελφούς του Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον. Ἀπὸ τοῦ 673 κατ' ἔτος προσβάλλουν οἱ Ἄραβες τὴν Κων)πολιν, ἀποκρούονται δὲ διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός. Ἀραβικὸς στόλος καταστρέφεται παρὰ τὴν Παμφυλίαν 675—681 Ἡ Θεσσαλονίκη προσβάλλεται τετράκις ὑπὸ τῶν Σλάβων 679 Ἐγκαθίστανται οἱ Βούλγαροι πρὸς Ν. τοῦ Δουνάβεως 680-1 Ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ σύνοδος (Κων)πόλεως) καταδικάζει τοὺς Μονοθελήτας.
685—695	Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Β' ὁ Ρινότμητος, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου 691 Σύνοδος, καλουμένη «Πενθέκτη» ἢ «ἡ ἐν τῷ Τρούλλῳ» τῆς Κων)πόλεως 692 Ἧττα Ἀράβων παρὰ τὴν Σεβαστούπολιν τῆς Κιλικίας 695—717 Εἰκοσαετὴς περίοδος ἀναρχίας (6 αὐτοκρατόρων) 695—8 Αὐτοκράτωρ Λεόντιος 697—8 Ἅλωσις τῆς Καρχηδόνος καὶ ἀπώλεια τῆς Ἀφρικῆς 698—705 Αὐτοκράτωρ Τιβέριος Γ' 701 Οἱ Ἄραβες καταλαμβάνουν τὴν Μοψουεστίαν 705 11 Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός (τὸ δεύτερον), ἐνθρονισθεὶς ὑπὸ Βουλγάρων καὶ Σλάβων 708 Ἀνεπιτυχὴς ἐκστρατεία κατὰ τῶν Βουλγάρων, εἶτα δὲ κατὰ τῶν ἐν Ραβέννῃ καὶ Χερσῶνι ἐπαναστατῶν (710) 711—13 Αὐτοκράτωρ Φιλιππικός (Βαρδάνης, τὴν καταγωγὴν Ἀρμένιος) 712 Οἱ Βούλγαροι πλησιάζουν πρὸς τὴν Κων)πολιν 712—17 Πρόοδοι Ἀράβων ἐν Μ. Ἀσίᾳ 713—15 Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Β' 715—17 Αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος Γ', ἀντὶ τοῦ ὁποίου οἱ σπουδαιότεροι σωματάρχαι ἐκλέγουν τὸν στρατηγὸν Λέοντα.
717—741	Αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἴσαυρος· προσλαμβάνει ὡς συνάρχοντα τὸν υἱόν του Κωνσταντῖνον 717—18 Οἱ Ἄραβες καταλαμβάνουν τὴν Πέργαμον, πολιορκία δὲ τῆς Κ)πόλεως ἀποκρούεται ἀνδρείως 726 Διάταγμα κατὰ τῆς εἰκονολατρείας. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς διαπρεπέστατος ὑπέρμαχος τῆς εἰκονολατρείας. Μεγάλη ἡφαιστειώδης ἔκρηξις εἰς Θήραν. Οἱ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ὀπαδοὶ τῆς εἰκονολατρείας ἐκστρατεύουν διὰ στόλου κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀποκρούονται δὲ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πυρός 740 Ἧττα τῶν Ἀράβων παρὰ τὸ Ἀκροϊνόν. Δημοσίευσις τῆς «Ἐκλογῆς τῶν Νόμων».
741—775	Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ε' ὁ ἐπικαλούμενος Κοπρώνυμος, υἱὸς τοῦ Λέοντος 746 Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καταλαμβάνει τὴν Κύπρον 746—7 Λοιμὸς ἐν Ἑλλάδι. Ἐξάπλωσις τοῦ σλαβικοῦ στοιχείου εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ δὴ ἀνὰ τὸν Ταΰγετον 747—8 Πανώλης βουβωνικὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν κ.ἀ. 751 Κατάληψις τῆς Ραβέννης ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων 754 Ἡ ὑπὸ τοῦ Πιπίνου, βασιλ. τῶν Φράγκων, δωρεὰ πρὸς τὸν πάπαν τῆς Ρώμης ἐπιφέρει τὴν ἀπώλειαν τῆς βυζαντιακῆς Ἰταλίας. Σύνοδος τῆς Ἱερείας κατὰ τῶν μοναχῶν 755 Ἐπιτυχὴς πόλεμος πρὸς τοὺς Βουλγάρους. 758 Ἐξέγερσις Σλάβων ἐν Θρᾴκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καταστέλλεται 759 Οἱ Βούλγαροι νικοῦν παρὰ τὴν Βερέγαβαν, ἀλλ' ἡττῶνται παρὰ τὰς Μαρκέλλας καὶ 762 παρὰ τὴν Ἀγχίαλον, δέχονται δὲ 764 τὴν εἰρήνην 765 Διωγμὸς τῶν εἰκονολατρῶν 769 Γάμος τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης 772 Ἐπανάληψις τοῦ πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμου.
775—780	Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Δ', υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ἔχων σύζυγον Εἰρήνην τὴν Ἀθηναίαν 778 Ἐκστρατεία εἰς Συρίαν καὶ νίκη παρὰ τὴν Γερμανίκειαν.
780—797	Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ΣΤ', κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς Εἰρήνης τῆς ὑποστηριζούσης τὴν εἰκονολατρείαν 782 Οἱ Μογγόλοι προχωροῦν μέχρι τῆς Χρυσουπόλεως, ἔνθα συνάπτεται 783 ταπεινωτικὴ συνθήκη εἰρήνης 787 Οἰκουμενικὴ σύνοδος (ὑπὲρ τῶν εἰκόνων) ἐπὶ πατριάρχου Ταρασίου 790 Ἡ Εἰρήνη ἀναγκάζεται νὰ παραιτηθῇ προσωρινῶς τῆς ἀρχῆς. Ὁ χρονογράφος Σύγκελλος 792 Ἡ Εἰρήνη πάλιν συμβασιλεύουσα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
797—802	Αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, ἐκθρονίσασα καὶ τυφλώσασα τὸν υἱόν της Κωνσταντῖνον ΣΤ΄. Τὴν διοίκησιν κατέχει κατ' ἀρχὰς ὁ εὐνοῦχος Σταυράκιος καὶ ὕστερον ὁ 'Αέτιος. Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. 'Ο χαλίφης τοῦ Βαγδατίου 'Αροὺν 'Αλ-Ρασὶτ ἐπαναλαμβάνει τὰς κατὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἐπιθέσεις καὶ ἐπιβάλλει πληρωμὴν φόρου. "Ιδρυσις τῆς Παναγίας Γοργοεπικόου ('Αγ. 'Ελευθερίου) ἐν 'Αθήναις 802 'Η Εἰρήνη ἐκθρονίζεται ὑπὸ τῶν μεγιστάνων.
802—811	Αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Α΄, πρώην λογοθέτης. 'Ο πατριάρχης Νικηφόρος (806—815) ὑπερασπιστὴς τῶν εἰκόνων 806 Οἱ "Αραβες λεηλατοῦν Ρόδον καὶ Κύπρον 807 'Επανάστασις τῶν Σλάβων τῆς Πελοποννήσου, ὧν ἐπίθεσις κατὰ τῶν Πατρῶν ἀποκρούεται, ὡς λέγεται, τῇ βοηθείᾳ τοῦ 'Αγ. 'Ανδρέου 809 'Επιδρομὴ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Κρούμου. Αὐστηρὰ μέτρα ἐναντίον τῶν Στουδιτῶν μοναχῶν, ὀπαδῶν τῶν εἰκόνων 811 Φόνος τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τὸν Κροῦμον, ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων.
811—813	Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Α΄ ὁ Ραγκαβές, ὀπαδὸς τῶν Στουδιτῶν. 'Ο χρονογράφος Θεοφάνης ὁ 'Ομολογητής 813 'Ο Κροῦμος πρὸ τῆς Κων)πόλεως.
813—820	Αὐτοκράτωρ Λέων Ε΄ ὁ 'Αρμένιος, ἐνθρονισθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. 'Η 'Αδριανούπολις κυριεύεται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων 815 Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπικυρώνει τὰς εἰκονομαχικὰς ἀποφάσεις τοῦ 754 717 Νίκη κατὰ Βουλγάρων περὶ τὴν Μεσημβρίαν 820 Δολοφονεῖται ὁ Λέων διὰ συνωμοσίας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μιχαήλ.
820—829	Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Β΄ ὁ Τραυλός 822—3 'Ο ἐπαναστατήσας στρατηγὸς Θωμᾶς ἐπιτίθεται δὶς κατὰ τῆς Κων)πόλεως καὶ συλληφθεὶς θανατώνεται 824 Οἱ "Αραβες κυριεύουν τὴν Κρήτην. Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἀποθνήσκει ἐξόριστος 827 Οἱ "Αραβες ἐγκαθίστανται ἐν Σικελίᾳ.
829—842	Αὐτοκράτωρ Θεόφιλος, υἱὸς τοῦ Μιχαήλ. 'Η ποιήτρια Κασία (Κασσιανή;) 831 Οἱ "Αραβες τῆς 'Αφρικῆς κυριεύουν τὸ Παλέρμον 832 Διάταγμα αὐτοκρατορικὸν κατὰ τῆς εἰκονολατρείας. 'Ο πατριάρχης 'Ιωάννης ὁ Γραμματικὸς (826—42) 837 Οἱ Βυζαντῖνοι καταλαμβάνουν πάλιν τὰ Σαμόσατα, οἱ δὲ "Αραβες 838 τὸ 'Αμόριον καὶ 842 τὴν Μεσσήνην τῆς Σικελίας.
842—867	Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Γ΄ (ὁ Μέθυσος), τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς βασιλομήτορος Θεοδώρας, ἐχούσης σύμβουλον τὸν ἀδελφόν της Βάρδαν. 'Ο χρονογράφος Μοναχός 843 Σύνοδος τῆς Κων)πόλεως ἀναστηλώνει τὰς εἰκόνας (Κυριακὴ τῆς 'Ορθοδοξίας) 850 'Ο καῖσαρ Βάρδας ἀνασυνιστᾷ τὴν σχολὴν τῆς Κων)πόλεως. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν Σλάβων τῆς Πελοποννήσου 852 Νέα ἐπίθεσις Βουλγάρων 857 Καθαίρεσις τοῦ πατριάρχου 'Ιγνατίου καὶ ἐνθρόνισις τοῦ Φωτίου (πατριάρχου 857—886, πλὴν τῶν ἐτῶν 867—877) 860 Πρώτη ἐμφάνισις Ρώσσων πρὸ τῆς Κων)πόλεως 861 Σύνοδος Κων)πόλεως «πρώτη καὶ δευτέρα» 863 'Αποστολὴ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου πρὸς τοὺς Μοραβούς (ὁ Κύριλλος ἀποθνήσκει 868, ὁ Μεθόδιος 885) 864—5 'Επίθεσις τῶν Ρώσσων κατὰ τῆς Κων)πόλεως. Δολοφονηθέντος τοῦ Βάρδα ἀναγορεύεται καῖσαρ καὶ συμβασιλεὺς ὁ Μακεδὼν ἱπποκόμος Βασίλειος 867 'Εγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου κατὰ τῆς Ρώμης. 'Ο Μιχαὴλ δολοφονεῖται ὑπὸ τῶν μισθοφόρων τοῦ Βασιλείου.
867—886	Αὐτοκράτωρ Βασίλειος Α΄ (Μακεδών). 'Ο ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ Νικήτας Δαυῒδ 869 Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Ρώμῃ 870 Δημοσίευσις τοῦ «Προχείρου Νόμου» 875 'Ανακατάληψις τῆς Βάρεως ('Ιταλίας) ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Νικήτα 'Ωορύφα, ὅστις κατόπιν καταστρέφει στόλον τῶν 'Αράβων ἐν τῷ 'Ελλησπόντῳ καὶ ἕτερον παρὰ τὴν Κόρινθον, διαβιβάσας ἐν μιᾷ νυκτὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα διὰ τοῦ 'Ισθμοῦ (διόλκου) 878—9 Οἱ "Αραβες κυριεύουν τὰς Συρακούσας. 'Επιτυχεῖς ἐκστρατεῖαι τῶν Βυζαντίνων εἰς Καππαδοκίαν καὶ Κιλικίαν 880 Οἱ "Ελληνες καταλαμβάνουν τὸν Τάραντα καὶ 885 τὴν Καλαβρίαν 884 Δημοσίευσις τῆς νομικῆς «'Επαναγωγῆς».

ΟΛΙΓΑΙ ΤΙΝΕΣ ΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

(Σελ. 136 τοῦ παρόντος τόμου). Ὅ,τι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἠπάτησε τὸν πρίγκιπα Μέτερνιχ ἦτο τὸ ἀπὸ 4/16 Νοεμβρίου 1828 πρωτόκολλον, δι' οὗ αἱ χῶραι αἱ ὑπὸ τὴν προσωρινὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων τεθεῖσαι περιωρίσθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὰς παρακειμένας αὐτῇ νήσους καὶ τὰς Κυκλάδας· καὶ προσέτι τὸ ἐπισυνημμένον Β τοῦ εἰρημένου πρωτοκόλλου, ἤτοι ἡ προφορικὴ διακοίνωσις τοῦ πληρεξουσίου τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, ἐν ᾗ οὗτος ἀνθίστατο τῳόντι εἰς πᾶσαν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν ὅμως ὁ πρίγκιψ Μέτερνιχ δὲν παρεσύρετο ὑπὸ τῶν πόθων αὐτοῦ, ἐξετίμα δὲ ἄνευ προκαταλήψεως οὐ μόνον τὰς ἀπαραιτήτους συνεπείας τῶν πραγμάτων ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θέσιν αὐτῶν, ὅπως εἶχον ὅτε ἔγραφε τῇ 28 Νοεμβρίου πρὸς τὸν βαρῶνον Ὄττενφελς, ἤθελε παρατηρήσει

1ον ὅτι τὸ ἐπισυνημμένον Α (ἤτοι τὸ ὑπόμνημα τοῦ πληρεξουσίου τῆς Γαλλίας) καὶ τὸ ἐπισυνημμένον Γ (ἤτοι ἡ προφορικὴ διακοίνωσις τοῦ πληρεξουσίου τῆς Ρωσίας) ἐπέμενον τὸ μὲν πρῶτον νὰ δοθῶσι μεγαλύτερα ὅρια εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ τούτῳ νὰ καταλάβωσι προσέτι τὰ γαλλικὰ στρατεύματα τὰς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ χώρας, τὸ δὲ δεύτερον νὰ μὴ προδικασθῇ διὰ τῆς ἐγγυήσεως τὸ ζήτημα τῶν ὁριστικῶν ὁρίων·

2ον ὅτι ὡς ἐκ τούτου αὐτὸ τὸ πρωτόκολλον ὥρισεν ὅτι ἡ ἐγγύησις *κατ' οὐδὲν προδικάζει τὸ ζήτημα τῶν ὁριστικῶν τῆς Ἑλλάδος ὁρίων*·

3ον ὅτι τὸ πρωτόκολλον τοῦτο, καίτοι ἀφῆσαν ἄλυτον τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων, δὲν ἐκοινοποιήθη οὐδὲν ἧττον ἐπισήμως εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν (ἴδε τὴν ἔκθεσιν τοῦ Κυβερνήτου ἐνώπιον τῆς ἐν Ἄργει Ἐθνικῆς Συνελεύσεως)·

4ον ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀφορμὰς νὰ εἶναι σφόδρα δυσηρεστημένη διὰ τὴν τροπὴν ἣν εἶχον λάβει τὰ ἀνατολικὰ πράγματα. Ἡ μὲν Ρωσία κατεῖχε τὰς ἡγεμονίας καὶ μέρος τῆς Βουλγαρίας, ἡ δὲ Γαλλία τὴν Πελοπόννησον, καὶ μὴ ἀρκουμένη εἰς τοῦτο ἐζήτει νὰ καταλάβῃ προσέτι τὴν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ χώραν· ἐπὶ πᾶσιν ἡ Ἑλλὰς ἐκυβερνᾶτο ὑπ' ἀνδρὸς ὅστις ἐλογίζετο, ἀδίκως μέν, ὁπωσδήποτε ὅμως ἐλογίζετο, ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ὡς ἁπλοῦς τῆς Ρωσίας πράκτωρ. Ἐντεῦθεν ἡ Ἀγγλία, θεωροῦσα ἑαυτὴν ὑποσκελισθεῖσαν ὑπὸ τῶν δύο ἄλλων Δυνάμεων ἐν τῇ πραγματικῇ ῥυθμίσει τῆς τύχης τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν, ἠθέλησε πρὸ πάντων ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἔξοδον τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ μὴ παραχωρηθῶσιν εἰς τὸν *Κυβερνήτην* ἰδίως νέαι ὀσμανικαὶ χῶραι· τὸ τελευταῖον τοῦτο καθίσταται πρόδηλον ἐκ τῆς ἀπὸ 8/20 Δεκεμβρίου 1828 ἐπιστολῆς τοῦ λόρδου Ἀβερδὴν πρὸς τὸν Στράτφορδ Κάννιγγ, ἐν ᾗ, λόγου γινομένου ἰδίως περὶ Κρήτης, ὁ πρῶτος ἔλεγεν ὅτι *ἡ Βρεταννικὴ κυβέρνησις δὲν θέλει ποτὲ ἐπιτρέψει ὥστε ἡ μεγάλη αὐτὴ νῆσος νὰ μεταβῇ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόμητος Καποδιστρίου ἢ οἱασδήποτε ἄλλης Δυνάμεως* (le gouvernement britannique ne permettra jamais que cette île importante passe sous la domination du comte Capodistrias ou de quelque autre puissance que ce soit). Ἀλλ' ἡ κατάστασις αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἦτο προδήλως προσωρινή. Ἅμα ἡ Ἀγγλία ἐπέτυχε τὴν περιστολὴν τῆς γαλλικῆς κατοχῆς, δὲν ἐδίστασε νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ ἀπὸ 10/22 Μαρτίου 1829 πρωτοκόλλου· ἅμα δὲ ἐξέλιπε, διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὁ ἀπὸ τῆς

Ρωσίας κίνδυνος, ἡ 'Αγγλία ἐπανῆλθεν ἔτι ὁριστικώτερον εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα εὐμένειαν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἀπὸ 12 'Οκτωβρίου ἔ.ν. 1829 ἐκθέσεως τοῦ πρίγκιπος 'Εστερχάζυ πρὸς τὸν πρίγκιπα Μέτερνιχ (σελ. 142 τοῦ παρόντος τόμου)·

5ον ὅτι καὶ ὅπως εἶχον τὰ πράγματα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1828 δεινὴ διαφωνία ὑφίστατο περὶ τῶν ὁρίων μεταξὺ τοῦ λόρδου 'Αβερδὴν καὶ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ (ἴδε τήν τε προμνημονευθεῖσαν ἀπὸ 8/20 Δεκεμβρίου ἐπιστολὴν περὶ Κρήτης καὶ τὴν ἑτέραν τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας τὴν πραγματευομένην ἐν γένει περὶ τῶν ὁρίων), ὁ δὲ Στράτφορδ Κάννιγγ ἐπέμενεν εἰς ὅρια πολὺ μεγαλύτερα.

'Επαναλαμβάνω ἐνταῦθα τὸ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τῆς παρούσης ἱστορίας ῥηθέν, ὅτι γράφων κυρίως ἐπροσπάθησα νὰ γίνω ὅσον ἔνεστι καταληπτός. Οἱ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀκριβολογοῦντες θέλουσιν εὕρει τὸν λόγον μου πολλάκις ἀνώμαλον καὶ ἐνίοτε ἡμαρτημένον. 'Αλλ' ἵνα τύχω τῆς προσηκούσης ἐπιεικείας ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο λέγω ὅτι παρηκολούθησα μὲν τὴν ὁσημέραι προαγομένην διόρθωσιν τῆς γλώσσης, οὐχὶ ὅμως ὅσον ἐπεθύμουν, ἅτε περισπώμενος ὑπὸ τῆς ἀδιακόπου ἱστορικῆς μελέτης καὶ ἀφηγήσεως. Ὡς δὲ πρὸς τὸ ἀνώμαλον, ἂς ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ δίκαιοι ἐπικριταὶ καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ παροῦσα ἱστορία περιλαμβάνει περίοδον 2500 ἐνιαυτῶν· ὅτι ἐν τῷ ἀχανεῖ τούτῳ διαστήματι αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ ἀδιακόπως μετεβάλλοντο, παρακολουθοῦσαι τὰς ποικίλας ἀλλοιώσεις ὅσας ὑπέστη ἡ γλῶσσα ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδου μέχρι τῶν μεγάλων τῆς 'Εκκλησίας πατέρων, ἀπὸ τούτων μέχρι τῶν μεσαιωνικῶν χρονογράφων, ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν μέχρι τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας χρονογράφων καὶ ἀπὸ τούτων μέχρι τῆς γλώσσης τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων· ὅτι ἦτο δυσκολώτατον εἰς τὸν συγγραφέα νὰ διαφύγῃ πάντοτε τὴν ἐπίδρασιν τῶν τοσοῦτο διαφόρων ἐκείνων χρωματισμῶν καὶ ὅτι ἐνίοτε οὐδὲ ἠθέλησεν ἴσως νά την διαφύγῃ, ἵνα ἐκ διαλειμμάτων παραστήσῃ τὸν ἰδιάζοντα ἑκάστης περιόδου χαρακτῆρα.

Τὰ περὶ τὴν ὀρθογραφίαν παροράματα δὲν ἐσημειώθησαν. Καλὸν εἶναι βεβαίως νὰ μὴ γίνωνται, ἀλλ' ὅταν γίνωνται δὲν ἐννοῶ εἰς τί χρησιμεύει ἡ ἀναγραφὴ αὐτῶν ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου.

Πολὺ σπουδαιότερα εἶναι τὰ παροράματα τὰ παραμορφοῦντα τὴν ἔννοιαν τοῦ λόγου. Τοιοῦτό τι συνέβη λ. χ. ἐν σελ. 156 τοῦ πρώτου μέρους τοῦ πρώτου τόμου, ὅπου ἐν στίχῳ 2 ἐτυπώθη «*ὅτι τοὺς μὲν* **Αἰτωλοὺς** *ἀποκατέστησαν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν οἱ Αἰτωλοί*», ἀντὶ τοῦ «*ὅτι τοὺς μὲν* **'Επειοὺς** *ἀποκατέστησαν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν οἱ Αἰτωλοί*». Ὡσαύτως ἐν τῇ αὐτῇ σελ. 156, ὅπου ἐν στίχῳ 29 ἐτυπώθη «*ὅτι ἅπαντες οἱ* **ἐκ τῆς** *Πελοποννήσου οἰκοῦντες ὠνομάζοντο Δωριεῖς*», ἀντὶ τοῦ «*ὅτι ἅπαντες* **οἱ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου** *οἰκοῦντες ὠνομάζοντο Δωριεῖς*. Ὡσαύτως ἐν σελ. 71 τοῦ πρώτου μέρους τοῦ πέμπτου τόμου, στίχῳ 9-10, ὅπου ἐτυπώθη *ἐδήμευσαν ὅμως αὐτὰ οὐχὶ ὑπὲρ τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας*», ἀντὶ τοῦ « *ἐδήμευσαν ὅμως αὐτά,* **κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον,** *οὐχὶ ὑπὲρ τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας*».

Τὰ τοιαῦτα ἤθελεν εἶναι χρήσιμον τῳόντι νὰ διορθωθῶσιν ἅπαντα, ἐπὶ τούτῳ ὅμως ἔπρεπε νὰ ἀναγνώσω αὖθις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοὺς πέντε τόμους τῆς ἱστορίας μου, ὅπερ ὁμολογῶ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ πράξω ἐπὶ τοῦ παρόντος. Πέποιθα δὲ ὅτι οὔτε εἶναι πολλὰ τὰ σπουδαῖα ἐκεῖνα παροράματα.

Κ. Π.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἐν σελ.	ζ'	στίχῳ	5	γραπτέον	1891
»	»	»	35	»	*διευκρινουσῶν*
»	ι'	»	5	»	*τοιούτων ἀγκυλῶν*
»	ιγ'	»	10	»	1830
»	ιε'	»	1	»	*ἐλογίζετο μονονοὐ*
»	»	»	9	»	ἠθικῶς συνέχοντος
»	»	»	22	»	ἡ ἐπακολουθήσασα *ταύτῃ*
»	»	»	45	»	ὅτε
»	ιστ' σημ. 1			»	*τοσοῦτο κάλλος*
»	ιζ'	»	8-9	»	τῆς ἀναδημιουργήσεως
»	ιθ' σημ. 1	»	3	»	ἐπεκτείνουσι
»	κδ'	»	14-15	»	καὶ ἐπιδρῶντος ἐπὶ *τοῦτον*
»	κε'	»	3	»	καὶ οἱ μεγάλοι Ρωμαῖοι
»	»	»	17	»	Β. Περικλέους
»	κζ'	»	9	»	προγενεστέρας τυχὸν *περιόδου*
»	κη'	»	8	»	ἀοίδιμος
»	»	»	11	»	Εὐρωπαῖοί τινες
»	λ'	»	15	»	*προωδοποίουν*
»	»	»	25	»	ὁ γάλλος *'Ανκετίλ*
»	λβ' σημ. 2	»	3	»	(πληθυντ. Τουρ-ὰν ἐν τῇ περσικῇ· Τοὺρ-κ ἐν τῇ τουρκικῇ)
»	λη' » 2	»	5	»	παραγαγών
»	λθ'	»	20	»	παραδεδομέναι
»	μζ' σημ. 1	»	6	»	*ὑλ* πρόφερε ül
»	μη'	»	4	»	νοῦσα=νύμφη
»	μθ'	»	6	»	(ἢ *Ποδανδὸς* ἢ *Ποδενδὸς* ἢ Ποδυανδός)
»	«	»	38	»	καὶ *παρὰ* Πέρσ. *τέμνειν*
»	να' σημ. 1	»	1	»	τὸ ἐνταῦθα *τομοῦρος*=χρησμός
»	νε'	»	4	»	ὀνόματα καὶ *δῆθεν* παραδόσεις
»	ξα'	»	7	»	τὰ μὲν ὡς λέξεις, τὰ δὲ ὡς εὑρισκόμενα
»	» σημ. 1	»	4	»	*Fάναξ*
»	ξε'	»	12	»	νὰ καθορίσωμεν
»	οα' σημ.	»	12	»	τὸ καλεῖν τὴν Ρόδον
»	οστ' »	»	1	»	*Αἰγυπτιστί*
»	πα'	»	33	»	Γαθθαίων
»	πε'	»	24	»	καὶ οἱ τοῦ Ἡροδότου Ἀλαρόδιοι
»	» σημ. 2	»	7	»	Ἐντεῦθεν
»	πθ'	»	1	»	Σαβακῶ ἢ Σαβάκωνος
»	ϟ' σημ. 1	»	4	»	δῖον
»	ϟα'	»	15	»	Ἀλλ' ἐνῷ
»	»	»	20	»	περὶ τῶν δεσμὸν μεταξὺ τῶν δ. Χεταίων... ἀποτελούντων ἔρυμα
»	ϟστ'	»	2	»	καὶ ταῖς πέριξ ἀκταῖς
»	ρ' σημ. 1	»	27	»	ὅλως τοὐναντίον συμβαίνει ἐν τῇ ποιητικῇ ἠθικῇ ἀντιλήψει τοῦ σιδήρου ὡς κτλ.
»	ρβ' » 2	»	10	»	εὑρισκόμενον ἐν Λονδίνῳ
»	ρδ'	»	8	»	ὀρειχάλκου
»	» σημ. 1	»	20	»	ἑπτὰ στρωμναί
»	ρε'	»	13	»	ἢ Τιβαρηνῶν
»	»	»	30	»	(=ἀργύρια)
»	ρστ'	»	2	»	εἰς πλημμελῆ παράδοσιν
»	ρζ'	»	13-14	»	ἐκκλησιαστικῶς
»	»	»	32-33	»	διαφερουσῶν ἀπ' ἀλλήλων φυλῶν

Ἐν σελ.	ρθ'	στίχῳ	32	γραπτέον	πάντες
»	ριβ'	»	21	»	ἐπεχειρήθησαν
»	ριστ'	»	4	»	οὐ μακράν
»	»	»	10	»	νὰ *ἐκταθῶμεν*
»	ριη' σημ. 1	»	2	»	πραγματευσαμένων
»	ρκγ' » »	»	20	»	(ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τῶν παναρχαίων μύθων τῶν Ἀρίων)
»	»	»	33	»	τὴν μεταξὺ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου...
»	ρκστ'	»	3	»	Αὐτὸν δὲ τὸν ἐν Πόντῳ τῷ Καππαδοκικῷ
»	ρκζ'	»	29	»	χρησιμεῦον δῆθεν
»	ρλ'	»	25	»	Δίκτυννα
»	ρλα'	»	6	»	Λύκαιον
»	ρλβ'	»	1	»	Ἀπολλύοντι
»	ρμε'	»	38	»	μετὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐκ τοῦ Πελασγικοῦ κτλ.
»	ρνβ'	»	23-24	»	Σέθω

Ἐν σελ.	1	στίχῳ	3	γραπτέον	ἀρχαῖοι (οὐχὶ οἱ ἀρχαῖοι)
»	»	»	13	»	κυριώτατα
»	2	»	7	»	ἐβασίλευσεν
»	»	»	8	»	ἔμειναν
»	»		26	»	Ὄθρυν
»	3	»	1	»	πολύ
»	5	»	32	»	Πέρσ.
»	»	»	39	»	Α 38, 7
»	6	»	24	»	μένῃ
»	7	»	33	»	ὀϊζύς
»	8	»	35	»	ἐκ Προμηθέως
»	9	»	3	»	ἀνθρωπίνου
»	10	»	27	»	οἱ ἔγγονοι
»	11	»	3	»	πολύ
»	»	»	17	»	Ἀκρισίου
»	» (ὑπὸ τὰς εἰκόνας καὶ ἀλλαχοῦ)			»	Βελλεροφόντης
»	12	στίχῳ	1	»	ἀνεφέρομεν
»	»	»	5	»	πράξεις
»	17	»	19	»	μικρόν
»	19	»	8	»	εἰς ποιμένα
»	»	»	29	»	ἐβασίλευσε
»	20	»	12	»	οἱ κατὰ τῆς πόλεως
»	22	»	27	»	θέον
»	23	»	19	»	ὁ ὅμοιος
»	24	»	12	»	Κραπάθου
»	25 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)			»	Γόρτυνος
»	28	»	13	»	ἀκατάπληκτος
»	»	»	4	»	τὸν κονιορτόν
»	»	»	26	»	συνανατραφῆ
»	29	»	8	»	πολεμίους
»	» (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)			»	Ἀντίλοχος
»	31	»	20	»	αὐτός
»	»	»	39	»	μετὰ τῶν τοῦ Πατρόκλου
»	»	»	40	»	ἀπέθηκαν
»	32	»	23	»	Ἐπειό;
»	34	»	2	»	ἀπ' αὐτῶν
»	39	«	23	»	ἐκεῖνο;
»	»	»	30	»	οἰκεῖν μονίμως
»	»	»	38	»	γενηθήτω φῶς
»	»	»	45	»	*εἰσέρχεται*
»	42	»	41	»	Καδμεῖοι
»	45	»	9	»	ὑμνηθεῖσα
»	»	»	13	»	καί
»	»	»	»	»	ἀμφισβητηθέντων
»	46 μετὰ τὸν στίχον		16	»	Πρβλ. πρὸς τὰ τοῦ Δίωνος ταῦτα τὰ παρ' Ἡροδότῳ (Β' 113-117) περὶ μεταβάσεως Ἀλεξάνδρου καὶ Μενελάου εἰς Αἴγυπτον ἐκτιθέμενα
»	49	»	10	»	ταί τ'
»	50	»	36	»	στονόεντας

Ἐν σελ.	52	στίχῳ 28	γραπτέον	εἰς τὴν διάκρισιν
»	55	» 20	»	προσῆλθε
»	57	» 4	»	Αἰνιᾶνας
»	58	» 23	»	τὸ μὴ δυνάμενον
»	»	» 34	»	περιρρέοντος
»	59 σημ.		»	φοινικικόν
»	68	» 31	»	ὑπὸ τοῦ Προμηθέως
»	69	» 10	»	περιφανῆ
»	72	» 2	»	λειμῶνας
»	» σημ.	» 12	»	θητευέμεν
»	75	» 8	»	ὑπάρχουσαι
»	78	» 35	»	καὶ δωτίναι
»	82	» 28	»	βεβαρηότες
»	»	» 31	»	ψηφοφορία
»	88	» 8	»	γενόμενον
»	»	» 32	»	πολὺ συνετωτέραν
»	89	» 21	»	ἐν στήλῃ
»	92	» 24	»	πολλάκις νὰ δώσῃ
»	94	» 28	»	δῶρα, δεσμοῦ
»	96	» 27	»	ἀκάθεκτον
»	97	» 6	»	Μαστίας,
»	98	» 42	»	πλουτήσῃ
»	» σημ. 1	» 7	»	Ἐν Λιβύῃ δὲ βαρβάρους ἐκάλουν οἱ αὐτόσε κτλ.
»	» » »	» 12	»	*ἐν ᾧ* (οὐχὶ ἐνῷ)
»	» » »	»	»	ἐν ᾧ
»	» » τελ.		»	προνάσται
»	99 » 1	»	»	mare
»	101	στίχῳ 11	»	ὁ Τυφωεύς
»	102	» 13	νὰ τεθῇ	ἐν παρενθέσει ἡ φράσις — Ὁμοίως παρὰ τὴν μεσόγειον οἰκοῦσιν—ἵνα εὐοδωθῇ ἡ σύνδεσις πρὸς τὰ πρὸ τῶν ἀγκυλῶν τῆς σελ. 101 γραφόμενα
»	»	» »	»	τεχνῖται
»	»	» »	»	χαλκός
»	109		»	μετενίσσετο
»	121	» 31	»	οἱ κυρίαρχοι
»	122	» 15	»	τῆς
»	»	» 22	»	μέ
»	»	» 33	»	λιβανομαντεία
»	»	» 35	»	ἄν
»	129	» 16	»	τὸ δὲ χρηστήριον
»	130	» 2	»	ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ
»	133	» 3	»	τὴν Πυθίαν
»	»	» 6	»	τὸν Ὀρχομενόν
»	»	» 7	»	τὸ ὁποῖον
»	»	» 8	»	περὶ νίκης
»	141	» 35	»	τὰς ἡγεμονικάς
»	»	» 41	»	ἀναλγησίᾳ
»	144	» 9	»	περὶ τῆς
»	»	» 30	»	ἐτέλουν ἐν Ἀκτίῳ
»	146	» 15	»	καὶ περιστάσεων
»	150	» 39	»	οὐδὲν ἧττον
»	154	» 38	»	ἐνταῦθα
»	155	» 28	»	ὑμεῖς
»	156	» 4	»	ἱδρυθεῖσαι
»	166	» 10	»	παρέμειναν
»	170	» 18	»	συνασπισμός
»	»	» 21	»	ὀργασμός
»	»	» 25	»	τῆς Ὀδυσσείας καὶ τῆς Ἰλιάδος
»	171	» 28	»	τὰ νομισματικά
»	174	» 34	»	τοσαύτη
»	»	» 36	»	τεθριπποτρόφον
»	175	» 14	»	τὸν ἐκ Συρακουσῶν
»	179	» 19	»	ἕκτης

Ἐν σελ.	184	στίχῳ 9	γραπτέον	ἐγίνοντο
»	185	» 11	»	60
»	»	» 14	»	ἐγίνετο
»	»	» 23	»	ἢ περί
»	»	» 36	»	ἐγίνετο
»	186	» 26	»	ὄργανα
»	187	» 42	»	πολῖται
»	188	» 35	»	ἀκριβής
»	»	» 38	»	τοιοῦτοι ἦσαν
»	189	» 5	»	Οἱ
»	191	» 7	»	ὁ χορὸς αὐτός
»	»	» 12	»	αἱ δὲ λῆς
»	» σημ.	» 2	»	Ἐρινεόν
»	192	» 3	»	πικρᾶς
»	»	» 33	»	ἦτο ἐν Σπάρτῃ
»	»	» 37	»	ἢ
»	»	» 38	νὰ	διαγραφῶσιν αἱ ἑξῆς ἐπαναληφθεῖσαι ἕνδεκα λέξεις: ἐνῷ εἰς Σπάρτην ἀείποτε ὑπῆρξαν εἰδικαὶ στρατιωτικαὶ διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις αὐτοῦ
»	»	» 41	γραπτέον	ἢ 36
»	»	» 43-45	»	ἐνωμοτία—ἐνωμοτίας ἐνωμοτάρχης - ἐνωμοτίαν
»	194	» 9	»	ἰσοκτημοσύνη
»	»	» 26	»	ἐς τὰ πρῶτα
»	»	στ. 35 καὶ ἀλλαχοῦ	»	κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον
»	198	» 17	»	κατά
»	206	» 17	»	εἴς τινας
»	»	» 31	»	γ΄)
»	207	» 19	»	περὶ τό
»	209	» 11	»	τὸν Ἀλκμαίωνος
»	210	» 9	»	περὶ τούτων
»	»	» 25	»	582
»	211	» 18	»	Θεαγένη
»	»	» 33	»	καὶ τοῦ
»	212	» 15	»	καταβῇ
»	213	» 10	»	ἴσος
»	»	» 25	»	ἀπεδήμησαν
»	»	» 26	»	εἰς τὴν Ρωσίαν
»	220	» 42	»	τοῦ

ΜΕΡΟΣ Β΄

Ἐν σελ.	83 σημ. 1	στίχῳ 1-2	γραπτέον	ὁ ἀθηναῖος ῥήτωρ
»	87 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)		»	τοῦ... ***λεγομένου*** τάφου τοῦ Λεωνίδου
»	126	» 24	»	τῆς πόλεως Καῖρε (ἢ Καίρες ἢ Καιρέας)
»	188 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	» 4	»	Φιλοκαλοῦμεν μετ' ***εὐτελείας***
»	373 »	» 3	»	Ἐρείπια τῆς Μεγάλης πόλεως

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΜΕΡΟΣ Α΄

Ἐν σελ.	54 (ἐπικεφαλ.)		γραπτέον	Ὁ Ἀλέξανδρος ἀναγορεύεται ἐν Κορίνθῳ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος
»	»	στίχῳ 27	»	αὐτοκράτορα στρατηγόν (οὐχὶ ἡγεμόνα)
»	121	» 28	»	ὡς στρατηγοὶ καὶ συμπολεμισταί
»	127	» 35	»	***Ὁμηρικοῦ***
»	129	» 3	»	τὰ δύο Κόμανα (οὐχὶ δύο κόμματα)
»	»	» 7	»	πνεῦμα ἑλληνισμοῦ ἰσχυρὸν ***διαπνέει*** τὴν χερσόνησον
»	131	» 14-15	»	Ρᾶ (Ἀμμὼν Ρά). Ὁ Ἀμμὼν Ρᾶ

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἐν σελ.	79 σημ. 1	στίχῳ 15	γραπτέον	ἐκλαβόντος ταῦτα
»	»	» 16	»	δὲν ἐπέζησε τῇ ἀποκαλύψει τοῦ ψεύδους
»	177 σημ.	» 3	»	ἀδελφοὺς ἐν τῇ εἰς τὴν Βίβλον πίστει
»	191 »	» 2	»	μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν
»	222 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)		»	τοῦ Κώνσταντος
»	243 σημ.	» 8	»	ἐφ' ὅσον πυκνῶν
»	254 »	» 14	»	προσῆλθον εἰς αὐτούς

ΤΟΜΟΣ Δ'

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἐν σελ.	179	στίχῳ 35-36	»	τῆς βασιλόπαιδος Ἄννης, ἀδελφῆς τῆς εἰς τὸν Ὄθωνα Β' τῆς Γερμανίας ἐκδοθείσης Θεοφανοῦς
»	180	» 4	»	ἐν τῷ ἄνω εἰρημένῳ
»	226	» 26	»	ἀστὴρ ἐν τῇ βουλῇ (ἐν τῷ βουλεύεσθαι)
»	255 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	» 5	»	τοῦ *ὁσίου Λουκᾶ* (οὐχὶ τοῦ ἁγίου Λουκᾶ (τοῦ Εὐαγγελιστοῦ)
»	271 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)		»	κτήτωρ τῆς Μονῆς
»	298 σημ. 1	» 3	»	καὶ τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν τῶν ὀνομάτων
»	303 » »	» 1	»	μετὰ ἢ ἄνευ τοῦ ἵνα (Κύριε, ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι τὸ Πάσχα (Μᾶρκος) καὶ «οὐ χρείαν ἔχεις ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ· πρβλ. τὸ τοῦ Ξενοφῶντος Βούλει σκεψώμεθα;)

ΜΕΡΟΣ Β'

Ἐν σελ.	64 σημ. 1	στίχῳ 11	»	οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Ἀλέξιος
»	65 » »	» 28	»	εἰς τὰ ὑμέτερα λατινικά
»	86 » 2	» 9	»	τῷ 1106
»	87 » τέλος		»	πατριάρχην
»	111 » 1	» 17	»	ἐκ τοῦ λατ. caesar' c'sar

ΤΟΜΟΣ Ε'

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἐν σελ.	38 σημ. 1	στίχῳ 5	γραπτέον	(nummus)
»	72 » »	» 5	»	ἐν τῇ ἄνω εἰρημένῃ συνηθείᾳ
»	115 » »	» 4	»	ἐν ταῖς τάξεσι τῶν *Ἀλμογοβάρων*
»	179 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)		»	ΙΕ' *αἰών*
»	181 σημ. 1	» 1	»	τῆς πασῶν τῶν ἄλλων
»	187 » α'	» 13	»	*παρὰ τοῖς Ζεϊβέκαις*
»	» » β'	» 3	»	ἀρχοντικῇ τάξει
»	189 » δ'	» 10 11	»	Προτασσόμενον τοῦ κυρίου ὀνόματος σημαίνει ἡγεμών (χανζαδὲ=ἡγεμονόπαις)
»	190 » στ'	» 3	»	ἡγεμών, ὑποκείμενον
»	» σημ. η'	» 3	»	Μεχμὲτ Β'
»	» » »	» 17	»	δικαίωμα .. τοῦ περιζωννύειν τὸν σουλτάνον *ξίφει*
»	204 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)		»	ἐν τῇ μονῇ Certosa di Val d'Ema
»	225 σημ.	» 9-10	»	Μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους διετήρει σχέσεις
»	248 » 1	» 3	»	τοῦ *Διοδουράτου* (Metz)
»	261 »	» 19-20	»	(ὁ Δόνσκοϊ=Ταναϊκὸς ἕνεκα τῆς μεγάλης *αὐτοῦ* παρὰ τὸν Τάναϊν (Δόν) ἐναντίον τῶν Μογγ. νίκης)
»	302 »	» 3	»	τοῦ μουσουλμάνου ἢ Σουλεϊμάν

Ἐν σελ.	360	στίχῳ 7	γραπτέον	καὶ οἶκτος *αὐτὸν* ἐπήει
»	368	» 23	»	πλησίον τοῦ *αὐθεντός* μου

ΜΕΡΟΣ Β΄

Ἐν σελ.	31 σημ.	στίχῳ 21	γραπτέον	(τῷ 1623)
»	135 »	» 1	»	ν' ἀναφέρωμεν, ἀνάλογόν τι ὑπῆρχε
»	173 » 2	» 4	»	τοῦ διδομένου ἄνω (οὐχὶ *ἄνωθι*) ἀριθμοῦ

ΤΟΜΟΣ ΣΤ΄

Ἐν σελ.	54 σημ. 1	στίχῳ 1-2	γραπτέον	ἀποκλεισμὸς τῆς Τριπόλεως
»	82 »	» 5	»	ἰδιαιτέρως δέ
»	97 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)		»	ὁ *μοίραρχος* (οὐχὶ ναύαρχος)
»	116 σημ. 1	» 4	»	τῆς φερωνύμου *τῆς νήσου*
»	120 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)		»	τοῦ *Γέροντα*
»	150 σημ. 2	στίχῳ 2-3	»	τὸ ἀνακηρυττόμενον *περὶ αὐτῆς*
»	200	» 29	»	εἰς τὴν σωτηρίαν
»	201	» 25-26	»	ἐν *τοῖς* μεγάλοις... *συνεδρίοις*
»	»	» 29	»	*τῆς φιλαυστριακῆς τούτου τάσεως*
»	» σημ. 1	» 2	»	ἐν Ἰστρίᾳ
»	202 »	» 19	»	δευτέραν *Παρισιανὴν* συνθήκην
»	203	» 7	»	ἀπὸ φιλελληνισμοῦ
»	»	» 9	»	παρὰ τοῦ βασιλέως Γ.
»	» σημ. 1	» 4	»	αἱ παραδανούβ. Ἡγεμονίαι
»	205	» 11	»	πολιτειακῆς *μονιμότητος*
»	»	» 19	»	(Μπαρμπαγιάννη)
»	»	» 23	»	ἐπαρκοῦν ταῖς...
»	211	» 20	»	ὁρμωμένων
»	215	» 25	»	ἐν αὐτῷ
»	»	» 29	»	τὴν χεῖρα αὐτοῦ
»	217	» 13	»	προσήρχοντο
»	»	» 34	»	*ὅτε* ἔτι ἔζη
»	218	» 2	»	ἀπέτυχον
»	219	» 29	»	φιλοξενηθέντες *ἐν τῇ Β. αὐλῇ*
»	220	» 17	»	πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν
»	222	» 31	»	*ἐπὶ τούτου δέ*
»	225	» 22	»	Κυβερνητικήν
»	227	» 24	»	μειονοψηφησάντων
»	233	» 32	»	κυβερνήσει αὐτῶν
»	»	» 36	»	ἀπαλλαγῇ *οὗτος*
»	» σημ. 1	» 4	»	καὶ *ἐπιμόνους* ἀντιρρήσεις
»	237	» 26	»	ἐφημερίδος *Ἐλπίδος*
»	239 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)		»	*περιστοιχιζόμενος*
»	246	» 18	»	*τῶν πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἔθνος*
»	250	» 4	»	μετὰ *διαταγῆς* νὰ φέρωσι
»	»	» 12	»	βοῶντος
»	252 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)		»	Ἐδμόνδος
»	254	» 10	»	ἦτο *ἀρχιγραμματεύς*
»	»	» 17	»	καὶ τὴν καθόλου ἱστορικὴν ἔποψιν
»	255	» 7	»	*ἀπέλαυε*
»	259	» 17	»	ἔμενεν αὕτη
»	»	» 33	»	εἰς τὰ μέλη
»	260	» 6	»	περὶ *αὐτοῦ*
»	»	» 30	»	*ἐγκριθεῖσα* κυβέρνησις
»	263	» 24	»	τοῦ *τορικοῦ* ὑπουργείου (οὐχὶ τῶν τριῶν ὑπουργείων)
»	»	» 41	»	Ταχυδρόμου Ἀθηνῶν
»	264	» 2	»	καθ' ἑαυτήν
»	»	» 18	»	καὶ κατ' ἀκολουθίαν τούτων φυγών
»	268	» 31	»	Μερεντίτου
»	271	» 35	»	*ὅθεν* ἔμελλον
»	272	» 7	»	οὐδεμίαν διὰ τῶν προκηρύξεων αὐτῶν εὕρισκον ἠχώ

Ἐν σελ.	274		στίχῳ	38	γραπτέον	πρὸς τὴν ἐν τῷ ὑπουργείῳ
»	281		»	25	»	ζωηροτάτου διαφέροντος
»	288		»	31	»	(ὁ γραμματεὺς τοῦ βασιλέως)
»	290		»	6-7	»	τοῦ Π. Σούτσου, τὰ πολλαχοῦ
»	298		»	26	»	πλανωμένης
»	314		»	14	»	κηρυχθεὶς ὑπὸ τῆς Ἐθν. Συνελεύσεως
»	316	σημ.	»	10	»	παντὸς ὅ,τι ἑλληνικόν
»	»	»	»	15	»	*ἔσβεσαν*
»	»	»	»	20	»	ὡς εἶναι πρόδηλον (οὐχὶ ὡς παράδοσις)
»	317		»	31	»	πρὸς πολλὰς ἐπάλαιεν
»	319		»	11	»	τῆς τε μεγάλης καὶ τῆς μικρᾶς
»	»		»	19	»	*ἀντιστάθμημα*
»	»		»	23	»	Δερσέ (Derché)
»	324		»	5	»	τῆς ἰδίας *αὐτῆς*
»	»		»	28	»	καὶ μὴ κατακτώμενον
»	»		»	37	»	ὑπολογίσει
»	325		»	19	»	Συμβουλίου *κοτσαμπασίδων*
»	326		»	23	»	πρὸς τοῖς ἄλλοις καλέσας (ὁ Βούλγαρης) τὴν Ἑλλάδα κατὰ πρωτότυπόν τινα ἀντίληψιν
»	327		»	6	»	*ἀτιμάσεις*
»	»		»	14	»	*Βουτάκωφ*
»	»		»	33	»	διορίσασα
»	»	σημ. 1	»	5	»	Ἰζεττίν
»	»	»	»	6	»	*ἐξοκείλῃ*
»	330		»	9	»	τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ στόλου
»	333		»	11	»	Ἐθνοφύλακος
»	»		»	12	»	διὰ περιγραφῶν ἐκτενεστάτων
»	337		»	14	»	αὐτόσε
»	339		»	3	»	μηδ' ἰσχυρᾶς
»	343		»	2	ἐξαλειπτέον	τῷ ἑαυτῆς
»	345		»	7-8	γραπτέον	καὶ ἡ εὐθὺς... ἀναγνώρισις τῆς κυβερνήσεως ταύτης
»	346		»	7	»	βουλευθέντας
»	»		»	19	»	Σλαυισμὸς καὶ Πανσλαυισμός
»	349		»	7	»	ὑπωρείαις
»	»		»	30-31	»	εἰς δυτικὴν μετὰ Σόφιας καὶ ἀνατολικὴν μετὰ Φιλιππουπόλεως
»	351		»	41	»	εἰ μὲν νικήσει...
»	352		»	3	»	εἰ δὲ νικήσει ἡ Τουρκία, θὰ ἀφεθῇ ἡ Ἑλλάς
»	355		»	6-7	»	καὶ ἐν τῷ ὁριστικῷ κειμένῳ αὐτῷ τῆς συνθήκης (acte final)
»	356		»	22	»	στρατιωτικῆς
»	»		»	31-32	»	τῶν δικαίων τῶν λαῶν
»	357		»	7	»	τῆς Λαρίσης (διὰ λόγους θρησκευτικούς)
»	»		»	14	»	Δεμουί (De Moui)
»	»		»	29	»	καὶ φιλάνθρωπον ἄνδρα

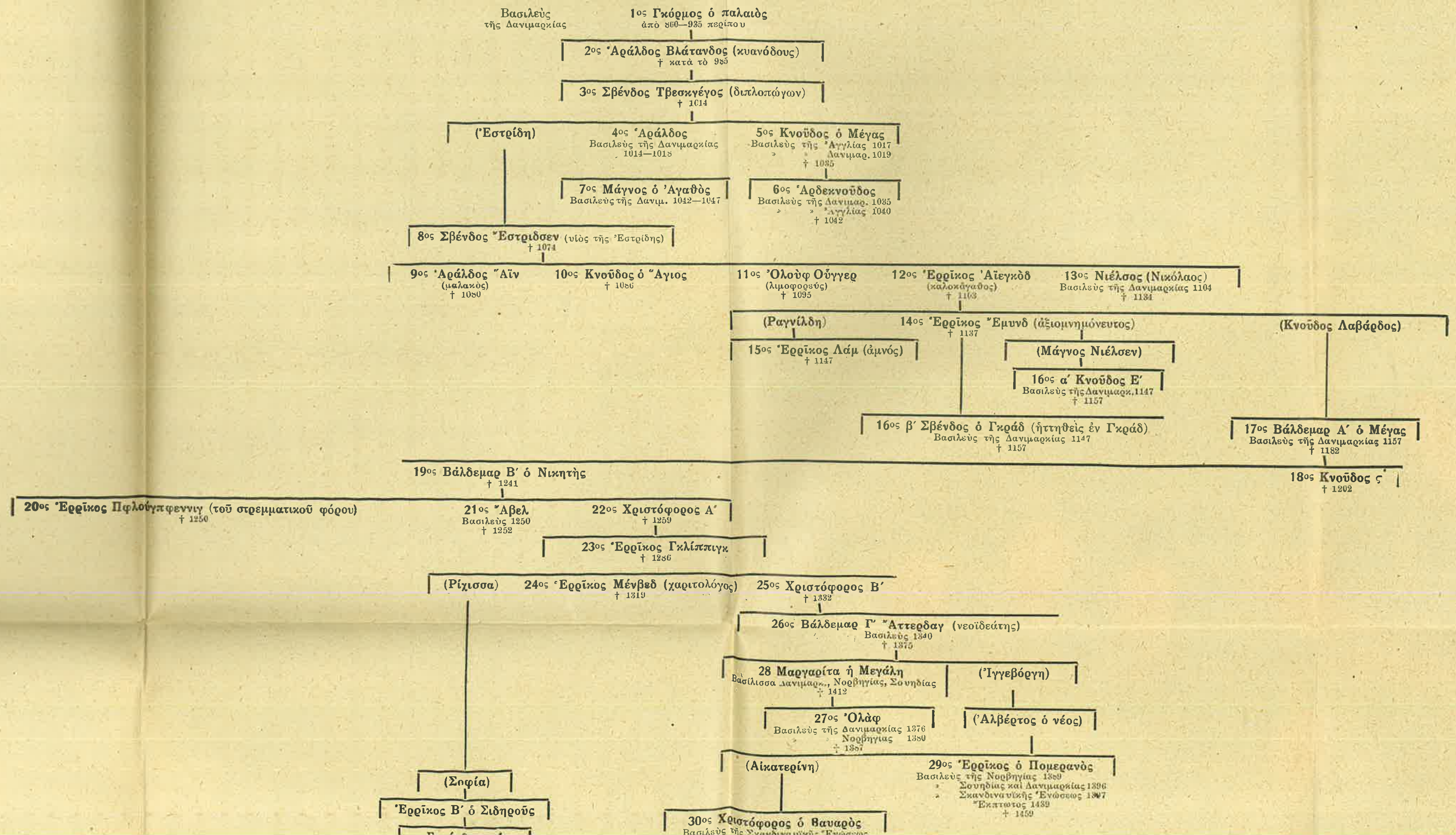

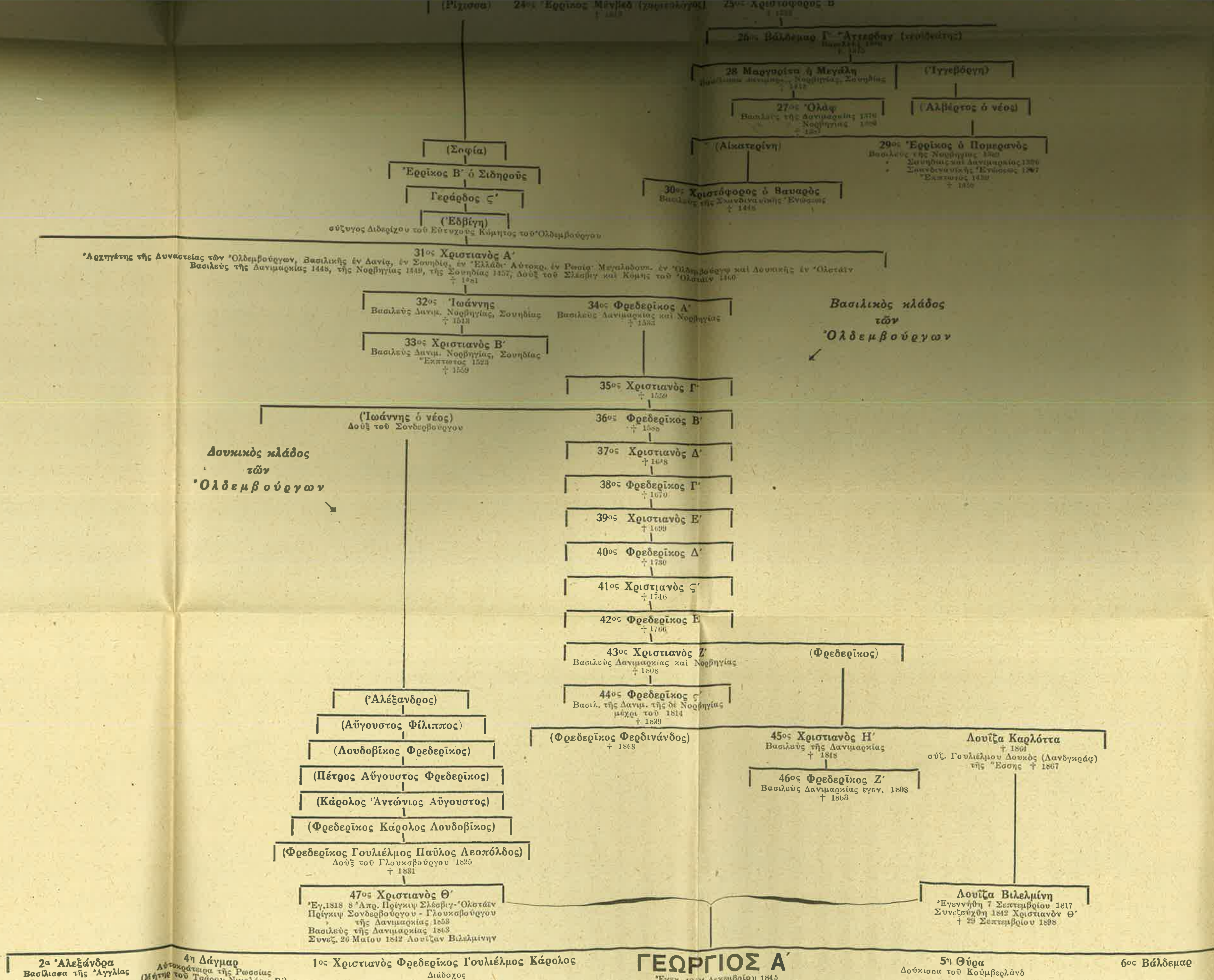
ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΚΑΙ ΔΟΥΚΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

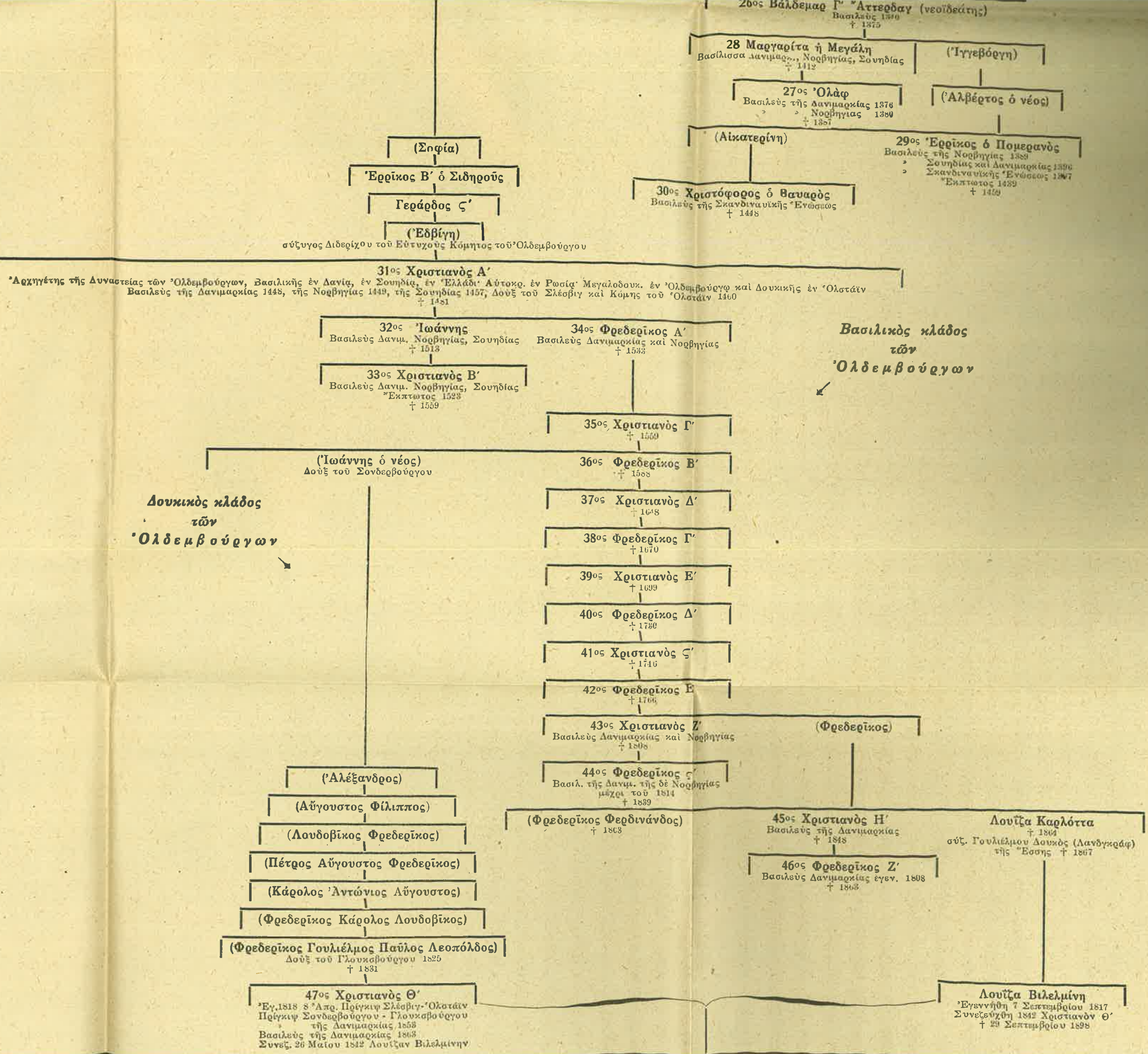
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄

(860 - 1881 Μ. Χ.)

(Ριχίσσα)
24ος Ἐρρῖκος Μενβὲδ
25ος Χριστόφορος Β'
26ος Βάλδεμαρ Γ' Ἀττερδαγ
28 Μαργαρίτα ἡ Μεγάλη
(Ἰγγεβόργη)
27ος Ὀλάφ
(Ἀλβέρτος ὁ νέος)
(Αἰκατερίνη)
29ος Ἐρρῖκος ὁ Πομερανὸς
(Σοφία)
Ἐρρῖκος Β' ὁ Σιδηροῦς
Γεράρδος ς'
(Ἐδβίγη)
30ος Χριστόφορος ὁ Βαυαρὸς
31ος Χριστιανὸς Α'
32ος Ἰωάννης
Βασιλεὺς Δανιμ. Νορβηγίας, Σουηδίας
† 1513
34ος Φρεδερῖκος Α'
Βασιλικὸς κλάδος
τῶν
Ὀλδεμβούργων
33ος Χριστιανὸς Β'
Βασιλεὺς Δανιμ. Νορβηγίας, Σουηδίας
Ἔκπτωτος 1523
† 1559
35ος Χριστιανὸς Γ'
† 1559
(Ἰωάννης ὁ νέος)
Δοὺξ τοῦ Σονδερβούργου
36ος Φρεδερῖκος Β'
† 1588
Δουκικὸς κλάδος
τῶν
Ὀλδεμβούργων
37ος Χριστιανὸς Δ'
† 1648
38ος Φρεδερῖκος Γ'
† 1670
39ος Χριστιανὸς Ε'
† 1699
40ος Φρεδερῖκος Δ'
† 1730
41ος Χριστιανὸς ς'
† 1746
42ος Φρεδερῖκος Ε'
† 1766
43ος Χριστιανὸς Ζ'
Βασιλεὺς Δανιμαρκίας καὶ Νορβηγίας
† 1808
(Φρεδερῖκος)
(Ἀλέξανδρος)
44ος Φρεδερῖκος ς'
Βασιλ. τῆς Δανιμ. τῆς δὲ Νορβηγίας
μέχρι τοῦ 1814
† 1839
(Αὔγουστος Φίλιππος)
(Λουδοβῖκος Φρεδερῖκος)
(Φρεδερῖκος Φερδινάνδος)
† 1863
45ος Χριστιανὸς Η'
Βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας
† 1848
Λουΐζα Καρλόττα
† 1864
σύζ. Γουλιέλμου Δουκὸς (Λανδγκράφ)
τῆς Ἔσσης † 1867
(Πέτρος Αὔγουστος Φρεδερῖκος)
46ος Φρεδερῖκος Ζ'
Βασιλεὺς Δανιμαρκίας ἐγεν. 1808
† 1863
(Κάρολος Ἀντώνιος Αὔγουστος)
(Φρεδερῖκος Κάρολος Λουδοβῖκος)
(Φρεδερῖκος Γουλιέλμος Παῦλος Λεοπόλδος)
Δοὺξ τοῦ Γλουκσβούργου 1825
† 1831
47ος Χριστιανὸς Θ'
Πρίγκιψ Σονδερβούργου - Γλουκσβούργου
τῆς Δανιμαρκίας 1853
Βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας 1863
Συνεζ. 26 Μαΐου 1842 Λουΐζαν Βιλελμίνην
Λουΐζα Βιλελμίνη
Ἐγεννήθη 7 Σεπτεμβρίου 1817
Συνεζεύχθη 1842 Χριστιανὸν Θ'
† 29 Σεπτεμβρίου 1898
2α Ἀλεξάνδρα
Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας
4η Δάγμαρ
Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας
(Μήτηρ τοῦ Τσάρου Νικολάου Β')
1ος Χριστιανὸς Φρεδερῖκος Γουλιέλμος Κάρολος
Διάδοχος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'
Ἐγεν. 12/24 Δεκεμβρίου 1845
Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων 1863
5η Θύρα
Δούκισσα τοῦ Κούμβερλάνδ
6ος Βάλδεμαρ
Συνεζ. 15 Ὀκτωβρίου 1867 ΟΛΓΑΝ θυγατέρα Μεγ. Δουκὸς τῆς Ρωσίας Κωνσταντίνου
Ἐγεν. 22 Αὐγούστου 1851
5η Μαρία
ἐγ. 20 Φεβρουαρίου 1876
3η Ἀλεξάνδρα
ἐγ. 18 Αὐγούστου 1870
2ος Γεώργιος
Ἐγεννήθη 12 Ἰουνίου 1869
1ος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
Διάδοχος
4ος Νικόλαος
Ἐγεν. 9 Ἰανουαρίου 1872
6η Ὄλγα
ἐγ. 27 Μαρτίου 1880

26ος Βάλδεμαρ Γ' Άττερδαγ (νεοϊδεάτης)
Βασιλεὺς 1340
† 1375
28 Μαργαρίτα ἡ Μεγάλη
Βασίλισσα Δανιμαρ., Νορβηγίας, Σουηδίας
† 1412
(Ἰγγεβόργη)
27ος Ὀλὰφ
Βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας 1376
» Νορβηγίας 1380
† 1387
(Ἀλβέρτος ὁ νέος)
(Αἰκατερίνη)
29ος Ἐρρῖκος ὁ Πομερανὸς
Βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας 1389
» Σουηδίας καὶ Δανιμαρκίας 1396
» Σκανδιναυικῆς Ἑνώσεως 1397
Ἔκπτωτος 1439
† 1459
(Σοφία)
Ἐρρῖκος Β' ὁ Σιδηροῦς
Γεράρδος ς'
(Ἐδβίγη)
σύζυγος Διδερίχου τοῦ Εὐτυχοῦς Κόμητος τοῦ Ὀλδεμβούργου
30ος Χριστόφορος ὁ Βαυαρὸς
Βασιλεὺς τῆς Σκανδιναυικῆς Ἑνώσεως
† 1448
31ος Χριστιανὸς Α'
Ἀρχηγέτης τῆς Δυναστείας τῶν Ὀλδεμβούργων, Βασιλικῆς ἐν Δανίᾳ, ἐν Σουηδίᾳ, ἐν Ἑλλάδι· Αὐτοκρ. ἐν Ρωσίᾳ· Μεγαλοδουκ. ἐν Ὀλδεμβούργῳ καὶ Δουκικῆς ἐν Ὀλστάιν
Βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας 1448, τῆς Νορβηγίας 1449, τῆς Σουηδίας 1457, Δοὺξ τοῦ Σλέσβιγ καὶ Κόμης τοῦ Ὀλστάιν 1460
† 1481
32ος Ἰωάννης
Βασιλεὺς Δανιμ. Νορβηγίας, Σουηδίας
† 1513
34ος Φρεδερῖκος Α'
Βασιλεὺς Δανιμαρκίας καὶ Νορβηγίας
† 1533
Βασιλικὸς κλάδος τῶν Ὀλδεμβούργων
33ος Χριστιανὸς Β'
Βασιλεὺς Δανιμ. Νορβηγίας, Σουηδίας
Ἔκπτωτος 1523
† 1559
35ος Χριστιανὸς Γ'
† 1559
(Ἰωάννης ὁ νέος)
Δοὺξ τοῦ Σονδερβούργου
36ος Φρεδερῖκος Β'
† 1588
Δουκικὸς κλάδος τῶν Ὀλδεμβούργων
37ος Χριστιανὸς Δ'
† 1648
38ος Φρεδερῖκος Γ'
† 1670
39ος Χριστιανὸς Ε'
† 1699
40ος Φρεδερῖκος Δ'
† 1730
41ος Χριστιανὸς ς'
† 1746
42ος Φρεδερῖκος Ε'
† 1766
43ος Χριστιανὸς Ζ'
Βασιλεὺς Δανιμαρκίας καὶ Νορβηγίας
† 1808
(Φρεδερῖκος)
44ος Φρεδερῖκος ς'
Βασιλ. τῆς Δανιμ. τῆς δὲ Νορβηγίας μέχρι τοῦ 1814
† 1839
(Ἀλέξανδρος)
(Αὔγουστος Φίλιππος)
(Λουδοβῖκος Φρεδερῖκος)
(Πέτρος Αὔγουστος Φρεδερῖκος)
(Κάρολος Ἀντώνιος Αὔγουστος)
(Φρεδερῖκος Κάρολος Λουδοβῖκος)
(Φρεδερῖκος Γουλιέλμος Παῦλος Λεοπόλδος)
Δοὺξ τοῦ Γλουκσβούργου 1825
† 1831
(Φρεδερῖκος Φερδινάνδος)
† 1863
45ος Χριστιανὸς Η'
Βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας
† 1848
Λουΐζα Καρλόττα
† 1864
σύζ. Γουλιέλμου Δουκὸς (Λανδγκράφ) τῆς Ἕσσης † 1867
46ος Φρεδερῖκος Ζ'
Βασιλεὺς Δανιμαρκίας ἐγεν. 1808
† 1863
47ος Χριστιανὸς Θ'
Ἐγ. 1818 8 Ἀπρ. Πρίγκιψ Σλέσβιγ-Ὀλστάιν
Πρίγκιψ Σονδερβούργου - Γλουκσβούργου
» τῆς Δανιμαρκίας 1853
Βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας 1863
Συνεζ. 26 Μαΐου 1842 Λουΐζαν Βιλελμίνην
Λουΐζα Βιλελμίνη
Ἐγεννήθη 7 Σεπτεμβρίου 1817
Συνεζεύχθη 1842 Χριστιανὸν Θ'
† 29 Σεπτεμβρίου 1898
2α Ἀλεξάνδρα
Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας
4η Δάγμαρ
Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας
(Μήτηρ τοῦ Τσάρου Νικολάου Β')
1ος Χριστιανὸς Φρεδερῖκος Γουλιέλμος Κάρολος
Διάδοχος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'
Ἐγεν. 12/24 Δεκεμβρίου 1845
Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων 1863
5η Θύρα
Δούκισσα τοῦ Κουμβερλάνδ
6ος Βάλδεμαρ
Συνεζ. 15 Ὀκτωβρίου 1867 ΟΛΓΑΝ Θυγατέρα Μεγ. Δουκὸς τῆς Ρωσίας Κωνσταντίνου
Ἐγεν. 22 Αὐγούστου 1851
5η Μαρία
ἐγ. 20 Φεβρουαρίου 1876
3η Ἀλεξάνδρα
ἐγ. 18 Αὐγούστου 1870
2ος Γεώργιος
Ἐγεννήθη 12 Ἰουνίου 1869
1ος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
Διάδοχος
4ος Νικόλαος
Ἐγεν. 9 Ἰανουαρίου 1872
6η Ὄλγα
ἐγ. 27 Μαρτίου 1880

30ος Χριστόφορος ...
Βασιλεὺς τῆς Σκανδιναυϊκῆς Ἑνώσεως
† 1448

Γεράρδος Ϛ'

(Ἐδβίγη)
σύζυγος Διδερίχου τοῦ Εὐτυχοῦς Κόμητος τοῦ Ὀλδεμβούργου

31ος Χριστιανὸς Α'
Ἀρχηγέτης τῆς Δυναστείας τῶν Ὀλδεμβούργων, βασιλικῆς ἐν Δανίᾳ, ἐν Σουηδίᾳ, ἐν Ἑλλάδι· Αὐτοκρ. ἐν Ρωσίᾳ· Μεγαλοδουκ. ἐν Ὀλδεμβούργῳ καὶ Δουκικῆς ἐν Ὁλστάϊν
Βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας 1448, τῆς Νορβηγίας 1449, τῆς Σουηδίας 1457, Δοὺξ τοῦ Σλέσβιγ καὶ Κόμης τοῦ Ὁλστάϊν 1460
† 1481

32ος Ἰωάννης
Βασιλεὺς Δανιμ. Νορβηγίας, Σουηδίας
† 1513

33ος Χριστιανὸς Β'
Βασιλεὺς Δανιμ. Νορβηγίας, Σουηδίας
Ἔκπτωτος 1523
† 1559

34ος Φρεδερῖκος Α'
Βασιλεὺς Δανιμαρκίας καὶ Νορβηγίας
† 1533

Βασιλικὸς κλάδος τῶν Ὀλδεμβούργων

35ος Χριστιανὸς Γ'
† 1559

(Ἰωάννης ὁ νέος)
Δοὺξ τοῦ Σονδερβούργου

36ος Φρεδερῖκος Β'
† 1588

Δουκικὸς κλάδος τῶν Ὀλδεμβούργων

37ος Χριστιανὸς Δ'
† 1648

38ος Φρεδερῖκος Γ'
† 1670

39ος Χριστιανὸς Ε'
† 1699

40ος Φρεδερῖκος Δ'
† 1730

41ος Χριστιανὸς Ϛ'
† 1746

42ος Φρεδερῖκος Ε'
† 1766

43ος Χριστιανὸς Ζ'
Βασιλεὺς Δανιμαρκίας καὶ Νορβηγίας
† 1808

(Φρεδερῖκος)

44ος Φρεδερῖκος Ϛ'
Βασιλ. τῆς Δανιμ. τῆς δὲ Νορβηγίας μέχρι τοῦ 1814
† 1839

(Ἀλέξανδρος)

(Αὔγουστος Φίλιππος)

(Λουδοβῖκος Φρεδερῖκος)

(Πέτρος Αὔγουστος Φρεδερῖκος)

(Κάρολος Ἀντώνιος Αὔγουστος)

(Φρεδερῖκος Κάρολος Λουδοβῖκος)

(Φρεδερῖκος Γουλιέλμος Παῦλος Λεοπόλδος)
Δοὺξ τοῦ Γλουκσβούργου 1825
† 1831

(Φρεδερῖκος Φερδινάνδος)
† 1863

45ος Χριστιανὸς Η'
Βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας
† 1848

46ος Φρεδερῖκος Ζ'
Βασιλεὺς Δανιμαρκίας ἐγεν. 1808
† 1863

Λουΐζα Καρλόττα
† 1864
σύζ. Γουλιέλμου Δουκὸς (Λανδγκράφ) τῆς Ἔσσης † 1867

47ος Χριστιανὸς Θ'
Ἐγ. 1818 8 Ἀπρ. Πρίγκιψ Σλέσβιγ-Ὁλστάϊν
Πρίγκιψ Σονδερβούργου - Γλουκσβούργου
» τῆς Δανιμαρκίας 1853
Βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας 1863
Συνεζ. 26 Μαΐου 1842 Λουΐζαν Βιλελμίνην

Λουΐζα Βιλελμίνη
Ἐγεννήθη 7 Σεπτεμβρίου 1817
Συνεζεύχθη 1842 Χριστιανὸν Θ'
† 29 Σεπτεμβρίου 1898

2α Ἀλεξάνδρα
Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας

4η Δάγμαρ
Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας
(Μήτηρ τοῦ Τσάρου Νικολάου Β')

1ος Χριστιανὸς Φρεδερῖκος Γουλιέλμος Κάρολος
Διάδοχος

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'
Ἐγεν. 12/24 Δεκεμβρίου 1845
Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων 1863

5η Θύρα
Δούκισσα τοῦ Κουμβερλάνδ

6ος Βάλδεμαρ

Συνεζ. 15 Ὀκτωβρίου 1867 **ΟΛΓΑΝ** θυγατέρα Μεγ. Δουκὸς τῆς Ρωσίας Κωνσταντίνου
- Ἐγεν. 22 Αὐγούστου 1851

...Μαρία
...ουαρίου 1876

3η Ἀλεξάνδρα
ἐγ. 18 Αὐγούστου 1870

2ος Γεώργιος
Ἐγεννήθη 12 Ἰουνίου 1869

1ος **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ**
Διάδοχος
Ἐγεν. 21 Ἰουλίου 1868

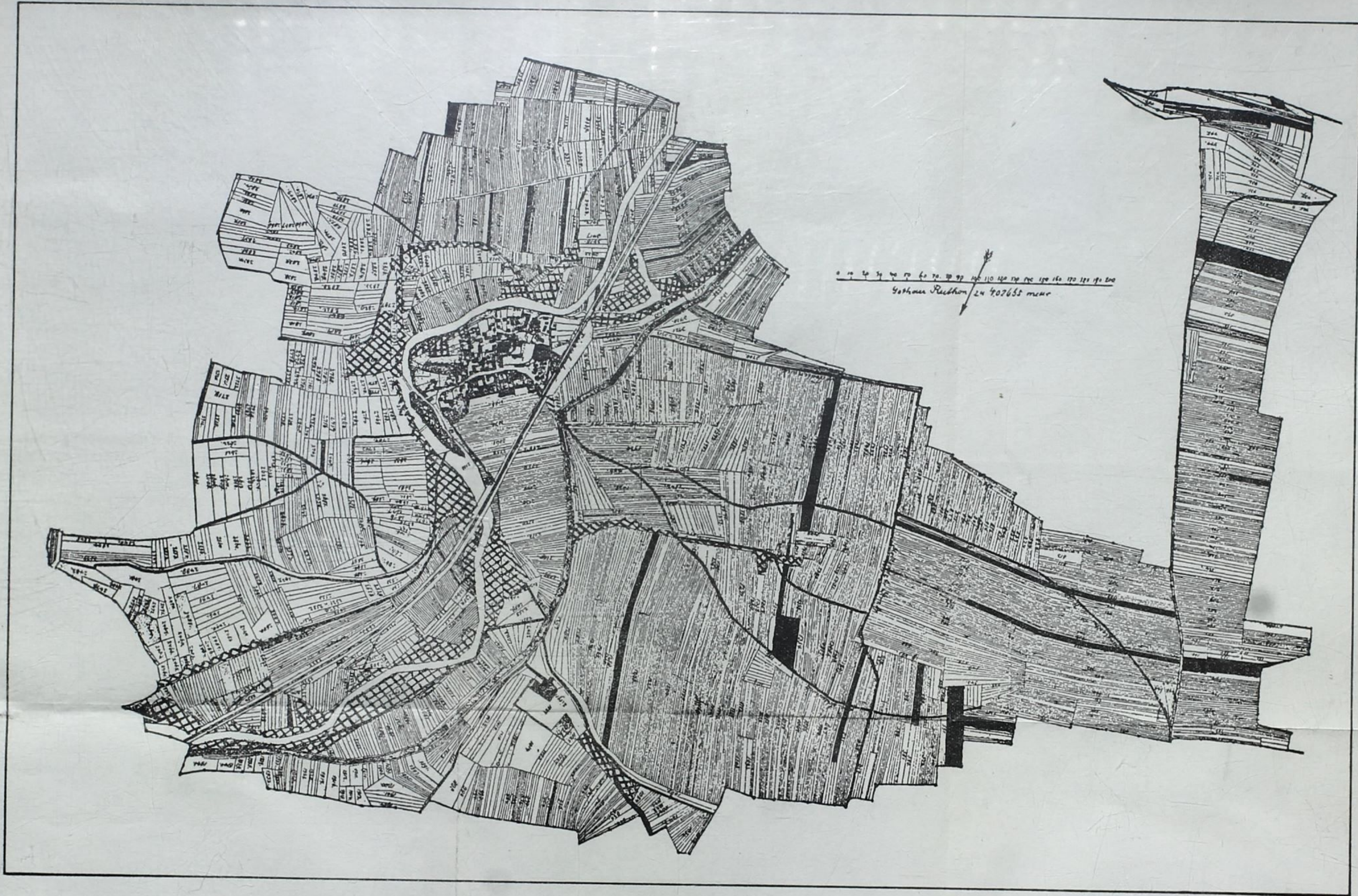
4ος Νικόλαος
Ἐγεν. 9 Ἰανουαρίου 1872

6η Ὄλγα
ἐγ. 27 Μαρτίου 1880
† 20 Ὀκτωβρίου 1880

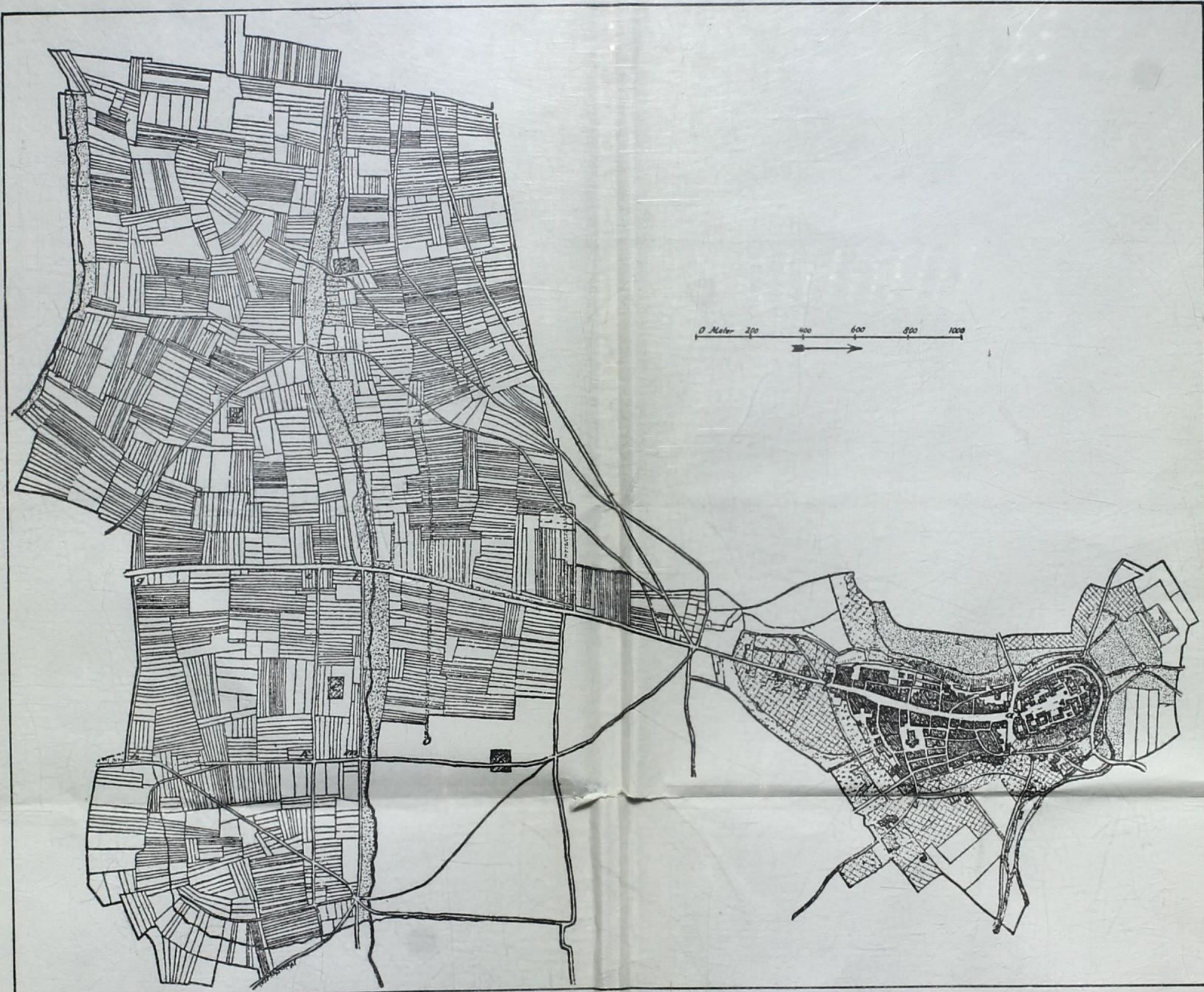
...ΟΥΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ"

(Κατὰ Δ. Καμπούρογλου)

Survey of the village Bishleben, reproduced from August Meitzen's Atlas—Supplement of his work, "Siedelung und Agrarweser der Westgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slaven." Berlin, 1895.

Survey of the village Friedberg in Wetterau, reproduced from Meitzen's "Siedlung und Agrarwesen," Vol. III, Atlas.